Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 3 (9988) | 1976 чылдың январь 6, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

1976 чылдың дүжүдүнге

ЧУРТТУҢ ТАРААЖЫЛАРЫ КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНҮҢ ҮНДЕЗИНИН САЛЫП ТУРАР. СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ КЫШКЫ СЕПТЕЛГЕ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫП ТУРАРЛАР.

Куйбышев районнуң «Украина» колхозу машина-трактор парыгын хову ажылдарынга РОСТОВ облвста бирле дугаарында белеткеп дооскан. Ында 20 тракторну, 20 комбайнны, херзүн болбаазырадыр, чаштырыглга машиналарын шуптузун септеп доозупкан.

ВОЛГОГРАД облазтың механизаторлары партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүгү-ле техниканы шуут белен болдурарын шиитпирлээннер. Септелгени индустриалдыг арга-биле кылырга, ол ажылды шапкынчыдып, шынарын улам экижидер. Ооң ачызында амга чедир эрткен чылдың чогуур үезинде турганындан бир муң ажыг комбайнны хөйнү септеп алганнар.

АЛТАЙ крайның ажыл-агыйларында бар-ла бүгү чаштырыгчыларны, культиваторларны болгаш өске-даа техниканы бүрүн белеткеп дооскан. Он-он заводтар болгаш чүс-чүс мастерскаялар септелге ажылын кылып турар. Механизаторлар аразында тракторларны шуптузун март 20-ге чедир септеп доозары дээш социалистиг чарыш калбарган.

«Сельхозтехниканың» КУЙБЫШЕВ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ салбырларында күчүлүг К-700 тракторларны шуушутурулга аргазы-биле септелгеде киирген. Областың 20 районнарында ол машиналарның техниктиг хандырылга черлерин тургускан.

АДЫГЕЙДЕ «Сельхозтехниканың» Гиагин район каттыжыышкынының специалистери септеттинген машина санынга-ла магадылалдың паспертун берип турар. Машиналарны кезектер айы-биле септээр, мурнакчы дуржулганы неплередир черүн чедиишкинни хандырып турар. Ооң түңнелинде эрткен чылдың тейнүзүнде турганындан дыка хөй — бүдүн-чартык муң тракторларны болгаш комбайннарны септээн.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуул!

ЭКИ ДООСКАН

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының септелге мастерскаязы тоску беш чылдың сөөлгү чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан.

Доозукчу чылдың эгезинде алдынган уткуштур планын олар декабрьның 20-де бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Пландан ажыр продукция 9 муң рубльге бүдүрүнген, 12 муң рубльге сайгартынган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4 хуу өскен. Ол чедиишкиннерин коллектив партияның XXV съездизинге тураскааткан.

Бүдүрүлгениң хоочуннары — слесарь-моторист Владимир Иванович Тропин «Тоску беш чылдың шалыпчызы», слесарь Николай Лазаревич Грибачев, токарьлар Владимир Агапович Гопоненко болгаш Евгений Николаевич Конрухов олар «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп херек демдектери-биле кызымак ажыл-ижи дээш шаңнатканнар.

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында төлевилелин коллектив улуг сонуургал-биле чугаалажып турар. Продукцияның шынарын улам экижидериниң, ону бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле иштики курлавырларны ажыглаарынче коллективтиң кичээнгейи угланган. Бар арга, курлавырларын санап көргеш, септекчилер 1976 чылда пландан ажыр 2,5 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 4 хуу өстүрер, бүдүрген продукциязының 80 хуузун баштайгы негелде ёзугаар хүлээдириниң аргазы бар деп дугурушкан.

Ээлчеглиг XXV съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир мастерскаяның септекчилери онгу беш чылдың баштайгы чылының ийи айының планын күүседирин хүлээнгеннер.

М. ЧЕРНЫЙ.
республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының эргелелинде килдис начальниги.

ЧАА КАФЕ

Кызыл хоорайның чаа туттунуп турар дөртку микрорайонунда беш каът чуртталга бажыңының адаккы өрээлдеринде кафе ажыттынган. Ону «Молодежное» — «Аныяктарның» деп адаан. Маңаа бир угда 72 кижи чемненип болур. Мында чаа хевириниң дериг-херекселдерин эжеп салган. Ак-хар, хыраа ышкаш чайыннаар дээвиирлер өрээлдерде тургускан мрамор шывыглыг баганалар-биле чүүлдежип турганзыг апаар.

Ол чемнениилге чериниң ажылдакчыларын аныяктардан тургускан. Оларның ажылын хоочун повар З. Малахова удуртуп эгелээн. Декабрь 31-де маңаа Чаа чыл байырлалының кежээзи болган.

Бистиң корр.

Рапорттаар эрге дээш

ФЕРМАДА ИШ

Каткылыг дааның ужунда «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазының саанчылары аразында социалистиг чарыштыг, кожазында «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазы-биле база чаржып турарлар. Сөөлгү ийи чылда Сүт-Кажааның найыралдыг коллективи чүгле чарыш салган кожаларын ажып келген эвес, а район иштинге фермаларның аразынга социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп келген.

Эрткен чылың ферманың коллективи районга күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Ферма сүт саалдазының талазы-биле беш чыл планын 4 чыл 9 айларда күүсеткеш, пландан ажыр 26,5 муң рубльдиң продукциязын берген. Беш чылда ферма ортумаа-биле бир инектеп 1625 кг сүттү саап, чүс баш инекке оналаштыр 87 бызааны камгалап алган пенкте, пландан ажыр 1250 центнер сүттү саап, 52 бызааны эртыкка камгалап алганнар. Ук коллектив онгу беш чылда ам-даа хөй сүттү саарын болгаш күрүнеге дужаарын хүлээнгеш, эрес-соруктут ажылдап турарлар.

Саанчылар ам партияның XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш чарышты калбартып турар—ажыл экижип орар. Ажыл-иштиң чедиишкиннерниң чажыды ында ажылдап турар кижилерниң кызымак күш-ажылындан, ажылды эки организастаанындан, быжыг эп-найыралындан кол хамааржып келген. Күш-ажылчы кижилерниң дугайында каш чижектер бо:

Ферма эргелекчизи Сарыглар Назын-Байыр, ында партбөлүк удуртукчузу Раиса Куулар коллективти езулут башкарып, кижилерни коммунистиг күш-ажылга өөредип, ажылдың организакчылары болуп турар.

Моңгуш Миниистиң ады районнуң саанчыларының мурнуку одуруунче дүрген кирип, бодунуң беш чыл планын эрткен чылдың февральда күүседипкеш, район чемпиону болу берген. Беш чылда 141.155 кг сүттү саап, планын 126 хуу күүсеткен.

Коммунист Сарыглар Караттыг фермада саанчы бүрүзү мактаар. Ол он ажыг аныяк саанчыларны ажылга өөреткен, бодунуң кызымак күш-ажылы-биле өскелерге үлегерлиг. Коммунист ындыг болур ужурлуг.

Александра Сарыглар иезиниң соон салгап, изин баскан саанчы. Комсомолчу кыс ам саанчылааш 6 чыл ажып турар. Баштай ол иезиниң инектерин сагжып турган, а сөөлзүреде оларны хүлээп алган. Ам ол фермада мурнакчы саанчы болу берген.

Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазында улуг кадарчы Сарыглар Дикчит-оол ам инек малдааш 20 чылдың нүүрүнде кирген. Чаңгыс фермага мынчага дээр кадарчылап келгеш, саанчыларның инээм суду чегей-дир, инээм эки оъттаваар, эки чем чивээн-дир, инээм чиде берген дээн сөстерин дыңнап көрбээн. Ол ам ат-сураглыг кадарчы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, Ленинчи юбилей медальдың болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Сарыглар Ашак-оол машиназынга сүттү куткаш Кызыл-Мажалыкта сүт заводунче халдар. Кыжын, чайын сүттү чиндирип болгаш үрелиишкин чок чедирери база харыысалгалыг ажыл. Ынчалза-даа аныяк чолаачы ам он чыл чыгыы сүт сөөртүп, ферма коллективиниң болгаш совхозтуң дирекциязының мактадын чаалап алган.

Сүт-кажаачылар ам кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткелди көргүскен. Мал чемин камнап, саар инектерни тускай чемгерип, оларга чем хайындырып бээр, чаа кормоцехти ажыглалга киирген.

Сүт-Кажаа ферманың ажылчыннары ниитиниң малының кыштаглаашкынын үлегерлиг эрттирер, партияның ээлчеглиг съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш демниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: саанчы М. Миниис ферманың кызыл-булуңунда.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Баштайгы хүннерде

Республика найысылалының бүдүрүлгелери онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы күш-ажылчы хүннерин чедиишкиннерлиг эгелээн. Кызылдың түүйбү заводу январьның үш хүнүнде 84 муң кезек түүйбүнү бүдүрген.

Даараныгга комбинадында ээлчеглер, бригадалар аразында база ындыг чарыш калбарган. Даараныкчылар чаа чылдың баштайгы үш хонуунда 7 муң рубльдиң продукциязын берген. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыннары ажылче үнген бир хүнүнде 300 кубометр ажыг тудуг материалдарын белеткээн.

Кызылдың автосептелге заводу онгу беш чылдың чүгле бир хүнүнде безин дөрт муң ажыг рубльдиң продукциязын сайгарган. Ол хүнден эгелээш ында цехтер съездиге алдар кылдыр бедик шынарның чарыжын калбартырынче кирген. Оларның эрткен дөрт хүнүнүң ажылының түңү 12 муң рубль ашкан.

Найысылалды сүт продуктулары-биле хандырарын күдүлатпас сорулгалыг сүт заводу салган. Ооң цехтеринден баштайгы тонна сүт продуктулары Кызылдың садыгларынче кирген. Ооң ниити түңү 250 тонна ажыг. 4 муң ажыг рубльдиң хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларын хлеб заводу сайгарган.

ЧУРУКТА: Кызылдың даараныгга комбинадының мурнакчы даараныкчызы Рая Сумбаа бо чылдың продукциязын белеткээниниң үезинде.

О. ОХЕМЧИК.

ШАХТЁРЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези ажыглалга кирге, ажылдап эгелээнинден бээр оттулар чүүл казып тывары беш катап көвүдеткен болгаш чаа эгелээн онгу беш чылда хөмүр-даш казарын чылда-ла сес чүс муң тонна чедирер. Ону чаа техниканы ажыглалга киирип тургаш чедип алыр: улуг күштүг экскаваторларны, чаңгыс угда чедеп беш тонна чүък сөөртүр күчүлүг машиналарны көвүдедир, чер казарының технологиязын чаартыр.

Хөмүр-дашчылар тоску беш чыл планын 1975 чылдың июль 23-те-ле күүсеткен. Ноябрь 27-де база бир күш-ажылчы тиилелгени чедип ап — тоску беш чылдың сөөлгүзүнүң бүгү техника-экономиктиг көргүзүглерин долузу-биле боттандырган.

Разрезтиң шахтёрлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге төлептиг ужуражырының социалистиг чарыжынга кирипшишаан, мурнунда алган турганы хүлээлгеге немештир ам-даа 25 муң тонна хөмүр-дашты сайгарар, пландан ажыр 180 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер деп шиитпирлээн.

Бүдүрүлгеде шаг-үени мурнаан шалыпчылар хөй. Экскаваторлар машинистери Н. Дресвянников, П. Андрианов, Л. Кузнецов, чер үттээр станоктар башкарыкчылары Б. Куулар, И. Шевела, чолаачылар П. Фирсов, С. Федченко олар ай, квартал, чыл пландарын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Шахтёрлар чаа чылдың баштайгы хонуктарында дыка хөй тонна хөмүр-дашты республиканың янзы-бүрү булуңнарынче чүдүрүп чоруткаш, онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы айын база-ла күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн.

Н. ГЛАДЫШКИНА.
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң кол экономизи.

АЖЫР КҮҮСЕДИП ЭГЕЛЭЭН

Улуг-Хем районунуң найыралдыг коллективи бүгү көргүзүглер талазы-биле тоску беш чылдың планнын оналдаларын 1975 чылдың декабрь 10-да-ла чедиишкинниг күүсеткеш, СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш 450 муң рубльдиң барааның пландан ажыр садарын хүлээнгеп бис. Ол хүлээлгевистиң съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседириниң бүгү аргалары бисте бар.

Чаа чылдың баштайгы хонуктарындан эгелээш-ле бистиң мурнакчы садыгжылары оларның пландарын ажыр күүседип эгелээн. Шагаан-Арыгда Галина Морозова эргелекчилээн топ гастрономнуң садыгжылары, Чодураа суурда аъш-чем бараанңар магазининиң садыгжызы Севилбаа Седип, чаа Шагаан-Арыгда Иргит Содунам олар январьның баштайгы беш хонуунуң хуу бүрүзүнүң планын 140—150 хуугa күүсеткеннер. Ынчангаш бистиң Улуг-Хем районунуң ажыл-ишчилери онгу беш чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле эгелээн.

Р. АБРАМОВА.
Улуг-Хем районунуң баштаар чериниң даргазы.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ

ХОЙЖУЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер сорулгалыг Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжулары салып, ону тоску беш чылда чедиишкинниг күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган эвээш эвес хойжулар бар. Чижээ, Ондар Аяк-Хээ тоску беш чылда төрээн колхозунга 1925 хураганны өстүрүп, 3750 кг дүктү кыргып бээр, хойнуң чеңгилдезин ортумактан күдүлатпас хүлээлгени алган. Аглар-бойдус таарымча чок болза-даа, аныяк хойжу өг-бүле аазаан сөзүн күүседип шыдаан. Олар эрткен беш чылда 1469 хураганны доруктуруп, 4080 кг дүктү колхозунга дужааганнар. Хойжулар Куулар Балдар-оол тоску беш чылда 1479 хураганны, 3960 кг дүктү, Моңгуш Ырыш 1612 хураганны, 4660 кг дүктү ажыл-агыйга өстүрүп, дужааганнар.

Үстүнде хойжулар СЭКП-ниң XXV съездизиниң күш-ажылчы ээлчээнге киришкишаан, чүс хойдан-на 100 хураганны мензи өстүрерин, хой бүрүзүнден-не 2.7 кг дүктү кыргырын хүлээнгеннер.

О. САЙЫН.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР ХҮЛЭЭНГЕН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин Кызыл хоорайның харылзаа бөлдириинин коммунистери цехтериниң болгаш харылзаа салбырларының удуртукчу активтери-биле каттышкан хуралынга таныжып чугаалашкан.

Хоорайның харылзаа бөлдири 9-ку беш чылдың доозукчу чылында боттарының күжениишкиниг ажылының түңнелинде бүдүрүлгениң 5 чыл планын тарифтиг орулга талазы-биле оналдазын декабрь 20-де 100,7 хуу күүсеткенин рапорттааннар.

Ук төлевилелдиң таныжып тура, харылзаа бөлдирииниң коллективи автоматтыг телефон станциязының ажылын улам экижидерин, чамдык хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарын, почта чедириилгезиниң, телеграф цехтериниң ажылдарында бар четпестерни чайладырын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидерин хүлээнгеннер.

С. ӨЛЗЕЙ.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

СЭКП Төп Комитединиң пропаганда бөлүү Москвадан Тыва АССР-же чедип келген. Олар январь 10-га чедир республиканың ажыл-ишчилериниң мурнунга лекциялар номчуур сорулгалыг. Ол бөлүкту СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң инструкторy Григорий Антонович Буторжевский удуртуп чоруур. Ол боду «Социал хөгжүлдениң программазы болгаш чоннуң амыдырал-чуртталгазының деңнелин улам бедидери» деп темага лекцияны номчуур. Ол бөлүктүң кежигүнү, РСФСР-ниң Курпланының килдис эргелекчизи Павел Иванович Смагин «Онгу беш чылда экономиканың хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп лекцияны чонга сонуургадыр.

РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору Геннадий Иванович Аменицкий делегей байдалының дугайында лекцияны номчуур. Дүүн Политчырыдыышкын бажыңынга ол бөлүктүң киржикчилериниң лекцияларын республиканың болгаш Кызыл хоорайның активи дыңнаан. Январь 6-ның хүнүнде олар Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш Улуг-Хем районнуң төвүнге, дараазында хүннерде Тандының, Барыын-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Каа-Хемниң төптеринге лекция номчуурлар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ

«Шынның» рейдизи

Ниитиниң малының кыштаглаашкынының чогумчалыг чорударының организастыг болгаш практиктиг хемчеглерин Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары ап чорудуп турар. Мал кыштаглаашкынының байдалы-биле таныжар дээш «Шынның» рейд бригадазы чамдык ажыл-агыйларга барып, кыштаглаашкын чорудулгазының эки талаларын демдеглевишаан, дуврренчиг четпестерни илереткен.

Ниитиниң малының кыштаглаашкыны «Искра» колхозта чүтээр. Бода болгаш шээр малдың бүгү турлагларында кажааларны, чаш мал доруктурар черлерни таарымчалыг белеткээн. Малчыннарның бажыңнарын база өглерин чылыглаан. Турлаг бүрүзүнде малга бээр чылыг суг бар, мал чемнери бүрүн чедирттинген. Учет-отчётту эрүүчүдүп экижидип турар. Арыг-Бажы, Кызыл-Хавак фермаларының ажылчылери сүт саалдазын көвүдедир, малдың ажаалдазын экижидер дээш бар аргаларны ажыглап турарындан сүт саалдазы кудулавайн турар. Ынчангаш колхоз декабрь 16-га чедир күрүнеге 307,3 тонна сүттү садып, планныг оналдазын 122,9 хуу күүсеткен. Немелде онзалда-биле кады алырга, колхоз пландан ажыр 57 тонна сүттү саткан.

Девискээринде одар-белчиири таарыы «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар Тес-Хемниң Ак-Чыраада кыштаглар тудкаш, бода малдың элээн каш коданнарын ынаар сайгара кыштаглаткан. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң девискээринде Өзен-Орук деп черде шээр малга курлавыр кылдыр ийи кыштагны «Чыраа-Бажы» совхоз тудкан. Ол ышкаш курлавыр кыштагларны «Сүт-Хөлдүң» Ишкин салбыры хойжуларга белеткээн. Мал чеминиң курлавырын бижыглаары-биле «Искра», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар, «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар механизастаттынган бригадаларны Ак-Чырааже чоруткан болгаш хырлгын белеткелин үргүлчүлеп турар.

Районда мал кыштаглаашкынында шыңгыы четпестерниң уламчылап турары рейд үезинде илерээн. Кормоцехтер тудуушкунуң дүргедедип, оларны ажыглалга киирген, малды чымчаткан чем-биле азырaар дугайында СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүседизи багай боттанып турар. Районда «Большевик» совхозта кормоцех ажылдап турар. А СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң чүгле чоокку үеде чаа ажыглалда кирген. «Искра», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда. «Сүт-Хөл» совхозта кормоцехтерниң техниктиг дериишкини, чамдык чедир кылынышкын доозулбаан. Ол дугайында Чадааның «Сельхозтехника» салбырының № 463 КМК-ның удуртукчулары В. Вологин, В. Каң-оол бурууну бот-боттарынче чүүй кагжып турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа, Ак-Тал-Аксы, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, Ленин аттыг колхозтуң Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермаларында кыштаглаашкын байдалын дуврренчиг деп болур. Кара-Чыраа биле Шык-Бажында инектерниң молдургa бызааларының ажаалдазы багай. Сүт саалдазының үнеду сандаргай. Саар инектерни доктаамал чемгерилгеге тургузарын «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазы боттандырып турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазында ажылды мынчаар организастаза-даа, ооң эки түңнел боддунмайн турар. Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарның фермаларында инек, бызаа кажааларын одавайн турар. Мал суггарылгазы доктаамал эвес. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Булуң-Терек фермазында саанчылар, кадарчылар улуг оңгардан силосту чүктеп турар.

Чамдык ажыл-агыйларның шээр болгаш бода мал кыштагларында ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң чамдык коданнарының кыштаглаашкынында таарымча чок, чедир кылдынмаан чүүлдер чайлаттынмаан. Хөндергей салбырының шээр малы суг ишпейн турар. Цистерналар суг чылыдарынга таарыштыр тургустунмаан. Ооң хараазы-биле суг сөөртүр машинадан малчыннар боттарының ижеринге-ле ой суг ап турар. М. Мокур-оолдуң малдаан 150 баш хунажыннары чер одарлап турар. Ында чүгле ийи тонна сиген дүжүрттүнген. Концентрат чок. Ол кодакта совхозтуң мал эмчилери октябрьдан бээр келбээн. Дузалакчы кадарчы И. Даваа өгде чурттап орар, а кол кадарчы Хөндергей суурдан боттаңнап кээп турар. Ында кылчып ап болгу дег бажың соңга, шалазы чок турар. Чаңгыс кыштагда Сат Чылбак биле К. Мартыдайның малдааны ийи кодан төрүүр инектериниң кажаазы эки-даа болза, мал чеми ында чедиртинмээн. Инектер оолдап эгелээн, ол хирезинде бызаа чемгерер чем чок. Чаш бызаа доруктурар кажаа белен эвес, чылыглаттынмаан. Цистерна чок, ынчангаш инек соок хем суу ижип турар.

— Бодум эки турам-биле бо чылын малчыннап, 380 баш хураган хүлээп алдым. Сиген эвээш дүжүрттүнген. 30 хирени азырап тур бис. Ноябрьдан бээр 12 хураган өлген, кежтерин союп кагдым. Мал эмчилери-даа келбес чүве-дир. Маңаа келген даргалар эмчилер келдиртирин аазап-ла турар. Мал эмчилери ооң-ла айда ийи удаа кээп турза — деп, М. Шыырап хомудалын илереткен.

Хөндергей салбырның малчыннары одаар чүүл-биле багай хандырылгалыг. Тускай почтачы чок болганы-биле малчыннар солун албастаан, совхозтуң Хайыракан салбырының малчыннары солуннарны озалдап ап турар.

Ол-ла салбырга хамааржыр Хайыраканда кодан инек чер одарлап турар, хужу хирелиг. Оларның кажаазының иштиi дом. Одарже эртен орай үндүрүп турар. Ооң ажаакчылары М. Араптаң, М. Чылбак-оол ол коданның ажаалдазын экижидеринче сула сагыш салып, багай ажылдап турар. 500 ажыг баш хураган (эр-кызы холушкак) малдаан С. Дамба-Сүрүңде азыраар ужурлуг арган 100 ажыг хураган бар, ында чем, дус чок. Хураганның дүгү дүжүп турар. Хой дүгү хүжер чорук ол коданнарда бар. Чаңгыс-Хадында 136 молдурга ажаакчызы О. Кадыг-оол соок өгде чурттап орар. Ында каш-даа бажың бар. Ооң бирээзинге малчынны кыштадыр арга турган. Хойжу М. Куңгаала мал чеми шуут чок. Чаш хураган кажаазы белен эвес.

Мал чеминиң чарыгдалынга үнетту шыңгыырадыр, камналганы экижидер айтырыгны совхозтуң чамдык малчыннары үнелевейн турар. Чамдык шээр, бода мал кадарчылары ниитиниң малының чемин төтчеглээр, хуу малынга чиртир фактылар бар.

Бора-Хөлде бода мал ажаакчызы С. Херел-оол 160 баш инекти эки ажаап турар. Ынчалза-даа сигенни малга төтчегледип сураатты мөөгүлендир чидиртип алган. Ооң-биле кожа С. Доржукай 109 молдурганы ажаап турар. Ооң сиген, саваңы база төтчеглээшкинде. Эр Доржукай багай ажааганы, 16 молдурганы өлүрген.

Мал кыштаглаашкынының чорудулгазында шыңгыы четпестерни чайладыр, малчын кадрлар-биле ажылды экижидер, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш ажыл-агыйлар удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары, кожээ Советтер шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

«Шынның» рейд бригадазы:
Б. МОҢГУШ, районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору, С. КАРА-САЛ — СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, А. БАЗЫР-ООЛ — кожээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле күрүнениң районда кол инспектору, М. СЕВЕН, «Шынның» корр.

ХҮН АЙТЫРЫЫНДА— КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ

Кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профэвилелиниң Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен. Аңаа коллективтиг керээлерниң күүселдезинге хамаарыштыр «Өөк» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы А. Д. Санчай биле «Көк-Тей» совхозтуң директору А. И. Ломаев оларның илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

«Көк-Тей» совхозтуң коллективи тоску беш чылдың планының онаалдаларын бүгү кирги-үттер талазы-биле хуусаа бетинде боттандырган. Дөрт чыл болгаш он айларының дургузунда дагаа чуургазы бүдүрериниң планы 115,4 хуу, сүттүү —102,8 хуу, тараазы — 102 хуу күүсеттинген. «Өөк» совхоз беш чыл дургузунда күрүнеге тараа дужаар планын 127 хуу, сүттү 100 хуу, дүкту 191,7 хуу болгаш эът планын 105 хуу күүсеткен. Шак бо чедиишкиннерде коллективтиг керээлерниң ачызы улуг. «Көк-Тей» совхозта администрация болгаш профэвилел организациязы коллективтиг керээлерниң пунктуларының күүселдезин чогуур өйүнде хынап турар. Хымалдаңың түңнелдерин бүдүрүлгениң алыраларының айы-биле ажылчын коллективтериниң хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни дарый ап келген. Ынчангаш бо коллективте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны безин 110 ашкан.

«Өөк» совхозта байдал оон өске. Совхозтуң администрациязы болгаш ажылчын комитеди коллективтиг керээни бүдүрүлге онаалдаларын болгаш социалистиг хулээлгелерни күүселдириинге ажылчыннарны мобилизастаан турар чугула документ кылдыр үнелеп көрбейн турар. Ооң түңнелинде эрткен чылдың он бир айларының дургузунда 219 ажылчын хемчег алдырткан болгаш сес киживи ажылындан үндүрткен. Совхоз бо чылын мал болгаш чер ажыл-агыйының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын күүседип шыдаваан.

Профэвилел обкомунуң IV пленуму 1976 чылда коллективтиг керээ чарарын чугула ажыл-агый-политиктиг хемчег деп көрбүшаан, «Көк-Тей», «Өөк» совхозтарның ажылында четпестерни дарый чайладырын ол ажыл-агыйларның удуртукчуларындан болгаш ажылчын комитеттериниден негээрин шиитпирлээн. Коллективтиг керээде айыттынган хулээлгелерниң күүселдезин чедип алыр талазы-биле шиитпирлерни пленум хүлээп алган.

К. ОЮН.

ХОНАШТАРДА, ТУРЛАГЛАРДА

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхоз кышка улуг белеткелди бо чылын эки чоруткан. Ыштыгын совхозтуң Бажы-Тей салбырында Ооржак Калинзуу удурткан хойжу бригадада байдал эки. Салбырда 22 кодан торуур 530 хойга тарып боозадылга эки чоруттунган. Каткылыг, Улуг-Узук, Үттүг-Хая, Алаш, Ак деп черлерде 48 тонна сиген, 36 тонна сеззени, 34 тонна суланы, 5 тонна дусту сөөртүп чедирген. Төрүүр коданнарда 44 кураган кажаазын тудуп, ында сигенчалары кылган, кургаг одекти бөлген.

Кадарчылар Борис Куулар, Моңгуш Бүрүн-оол оларның хойлары олдап эгелей берген. Чаш хураганнарының ажаалдазынга хайгааралы эки. Чидирег чок.

Малды кыштагга менди ажырар сорулганы салып, ыжык черлерте немелде кыштагларны кылгаш, чамдык коданнарны өскээ кожурер деп турар. Чамдык кадарчыларның аразынга дуржулга солушкузун, практиктиг семинарны эрттирерин база планнап турар.

Хой олдаазыннары эгелей бергенде хозаа бүрүзүнге сакманщиктер немежи бээр. Салбырда тускай эртемниглер айыткан хүнзериинде кадарчыларны кезип, боттуг дузаны чедирер. Ол мышкаш автолавка хандырылгазын уузуктелдирбейн чорударын совхозтуң дирекциязы район баштаар чери-биле дугуржуп алган.

Т. САРЫГЛАР

ГРАФИК ЁЗУГААР

«Торгалыг» совхозтуң төрүүр хою үжен кыштагга кыштаглап турар. Кажааларның септелгези эки. Ниити чылын. Ам мал чеминиң сөөртүлгези чоруп турар. Кыштагларда 2150 тонна сиген, 62 тонна комбикорм, 20 тонна дус, 180 тонна поглан суланы дужурген.

Хойжулар чурттаар бажыңнарны чугаалаап, хураганнар кажааларын эде дерип кылган. Совхозтуң малчыннары чайын 12—15 тонна сигенни тус-тузунда кезип белеткээш, хонаштарынга чедирип алгылаан. Өвүр район Советиниң депутаты Сагаан-оол Кара-кыс, мурнакчы хойжулар Киров Хоюпен-оол, Доңгак Анай-оол, Олег Доржу, Ома Адыя, Николай Чаг-оол олар кышты эки белеткелдиг уткаан. Олар кажаа-даа, бажың-даа септелгезин, одекти белээрин, кержек хоорарын боттары кылып алган.

Совхозтуң төп салбырында ниитизин малын суг-биле хандырарын доктаамал чорудуп, олу кыштагларга чедирер автомашиналарның чолаачылары график ёзугаар ажылдап турар.

Хойжу бригадалар төптеринде кызыл булуңнар дерип-ттинген, чунар-бажыңнар ажылдап турар. Кыштагларда суга, комбикорм, дус бар.

Н. ДАМДЫН

ХОЙЖУЛАРЖЕ КӨРНҮР ХЕРЕК

1975—76 чылдың кыжынында Дуржулга станциязынга 22600 хой кыштаар. Ооң иштинде төрүүр 10000 хой 16 кодан турзустунган. Станцияның малчыннарынга бо чылын онзагай чүгле төрүүр хойлар-ның эрте олдаары болур. Моон мурнунда чылдарда хой олдаазыннары март—апрель айларга таваржып турган болза, бо чылын ол кампания январь айда соңзуредир мээ-салым-биле шелээр.

Бистиң малчыннарывыс бо эрткен 1975 чылда багай эвес ажылдаан. Ыландыя күрүнеге дүк садар планны олар чедиишкинниг боттандырган. Хойжу Моңгуш Даар-оол бир хойга онаажыр 5500 грамм дукту кыргып ап, малчыннар аразында калбарткан социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ооң Кызыл-оол, Ооң Сыдаң-оол оларның көргүзүглери база кончуг эки болган.

Бо кыш кончуг нарын бай-далга эртерин билгеш, бистиң хойжуларывыс кышка улуг шыдаар шаа-биле белеткенген. Моон мурнунда чылдарда бистиң малчыннарывыс олек белеткеп келген. Чүге дээрге, тараа-быдааның дужуу шым-бей болуп, саваң чалыгта четчип турган. Бо чылдың онза байдалын өөренип көрбүшаан, хойжулар 5-тен 10 тонна чедир олекти кижи бүрүзү белеткээн.

Малдың баш санын өстүрериниң планын Дуржулга станциязының хойжулары чедиишкинниг күүседип келген. Хойнуң баш саны өзүп турар болганда, кажаа-хораа база немежир ужурлуг. Ындыг турбуже соолгу чылдарда кажаа-хораа чүгле туттунмайн турар эвес, а барын бар кажааларның септелгезин тудугжулар кончуг багай чорудуп турар. Эгер чылын кажааларның септелгези багай кылдынганындан хойжу Сарыглар Лопсан кодаанның хой малын оскунуп чидирген. Чүге-ле ийик, бо дугайында факт станцияның удуртукчуларынга улуг өөредиг болбайн барган.

Төрүүр хойда малчыннарның байдалы мун-не чүгээр. Арыык хойда малчыннарның барык доңгерези өглерде кыштап турар. Дөртку бригаданы долгандыр дөрт кыштаг бар. Доңгерезиниң хойынга бажыңнар бар. Ынчалза-даа хойжулар өглеринде чурттап турар. Чүге дээрге бажыңнарның септелгезин кылдынмаан, туйбу чекишпес деп чылдаганнаш, ревизор салбаан. Арыык хой кадарчыларындан Ооң Хунажык кыжыны мурнай кыштагже көжүп келген. Бажыңның септелгезин кылдып бээрин ол бригадирлерден чеже-даа дилээн. Соок дүжүкүже аңаа кым-даа дузалаваан. Ээзин туйбу чорудуптарга, Ооң Хунажык бажыңга эвес, соңга бичии суугу салдырып алгаш, ам-даа ында чурттавышаан.

Айыткан четпестерни чайладыры ам-даа орай эвес. Малчыннарга таарымчалыг байдалы тургузуп бээр болза, чыл чеже-даа берге бол, олар ниитиниң малын менди кыштап ажырып шыдаар деп бүзүрээр мен.

Д. ЧООДУ.

„АДЫ АРТ АШКАН...“

Дүүн хүнзедир болгаш бо ховудур улуваанындан Часкалдың караастары ала-чайгаар-ла шимдинип. Ынчын-даа карак чивеш аразында уйумаураз калн чораан. Холдары болгаш буттары кожуп калган, даашшимээнге кулактар уюкталган. Ынчалза-даа ол соолгу диизиндектерин бир аай төндүрүптерин кызып чораан.

Соолгу метрлер. Олар кажангызыындан-даа берге ышкаш сагындырган. Чүге дээрге Часкал пат турупкан. Хүн-дүн дургузунда тракторга сиилгедин кээрге, ынчанмайн канчаар. Ооңда-за бичии када-даа аваа охурар эвес: авазының херзүнү канчаар андарып чорууруп хайгааараар дээш дангаар хая көрнүр, тракторну база башкарар, ол аразында ооң өжүмнай азы дүрдей бүрин таарыштырар. Моторнуң ажылдаарын хынаар.

Часкал андарган черниң кыдыында көктүг ширикче уже халдып келгеш, тракторун дораан-на ажыр базыпкан. Кабинадан дүже халааш, ам-на херлип-коступ, аазын кашпа суга шимчээшкиннер кылган. Андарган черниң мырынай кыдыындан эгелээр чаш шеттиг хадылырын чыдыг кижини айдыышп турар. Ында-мында кушкаштарының мыңгыраазырынын таалаанчызы аалаач. Ээзен оруун келген — хана базы арай четвелек хүннүң карааның чылыын! Бүгү боду сугарап, шагзырай берген уругну бойдузун бо байдалдары шейзеп, чоргу-ла «чыргалдуг»-же апарган.

Ынчалза-даа ону ындыг-ла уо болбаазыкы машиназы дааштыг оттурупкан.

— Часкал, Көк-Тейге республиканың механизаторлар конкурузу болурун ыткадын ыйнааң, даарта-ла болгай. Бо черини солгузу хүн чедир андарар болган-дыр сен ийин. Ам Кызылче халдып орар бис, белеткен че — кижи-ле совхоз директору болу бо. Ам канчаар, ыйгузу каап, ыжа үстүп, ажылынга тыртылып турза-даа, директорунуң сөзүнден эртпейн. Мындыг таварылга анаа ийи-чаңгыс эвес болган, анаа ол пат-ла чанчыгып калган.

«Чон караа коску...» Сески классты чаа дооскан Часкалдың тракторга уткажыпкан чорунп турары, суурга туржук бүгү колхозка дораан-на дыңналы берген. Ынчалза-даа ооң чогум чүге ында чоруп турары, дорту-биле чугаалаарга, ол он чедилепкен кыстың трактористей бергени ол бе азы анаа-ла сезгүүстеп чоруп турары ол бе даарзин үе чугаалаптар кижи тывылбас болган. Улустуң хой кезии даан догаажтырар азы «дидирдидирте» алзып орар, мындыг. «Трактористер курузун доозуп алган, ам чаа трактор кээрин манап турар уруг хааны кай» дижир-даа улус бар. «Школада база ындыг чувени өөредип турар дивейикпе, ынчангаш ынчап тур ыйнаан» деп-даа чугаа турган.

Часкал бирде Байыртының, чамдыкта Парыг-оолдуң тракторунга олуруп, оларга дузалажып чайлаан. Ол оолдар Часкалдың акылары чуве-дир. Ынчалза-даа олар дуймазын кады ажылдаар кыдыр кегүүн албааннар, уруг боду нени тракторга өрединнер деп алаң болгаш турупкан. Сурган чадап каадыр. А күзүн ол шкализынче барбайн, Чадаанага трактористер курузунга өөренип берген.

«Кулаажки четер...» дижир болгай. Тыва механизатор кыстарның бирээзи Моңгуш Часкалдың тракторист болур амыдыралы он үш чыл мурнунда Чөөн-Хемчиктиң Ийме-ге эгелээн. Ынчан ооң ёзулуг механизатор болу бээрин ыяк-даа бүзүревес, ону доргул-төрели, аш-өөрү деткивейн-даа, оон ол мергежилдиң шингээдип алыры чүдек-даа турганнар. Ынчалза-даа ол мурнунга салган сорулгазын чедип алган, ажыл-агыйжы коллективтиң бүрүн эргелиг кежигүну, материалдыг кежиктиг бүдүрүкчүзү болу берген.

«Эргээ өөреникейн берген ээрейн» деп чоннуң сөзүн ол уругнуу сактып чораан. Часкал механизатор болур изиг күзелин чедип алгаш, ол олчаан олурупп бербейн, а күш-ажылчы амыдыралдың оруунче базып кирипкен. Арга-дуржулга чок, күш-шыдалы таары кыс кижиге үрелген трактор септээр турзук, ооң хүн бүрүде ажаалдазын кылыры безин оюн эвес-ле болгай. Ыландыя тракторнуң чүзүнүн үрели, бергениң тывары аңаа кончуг берге турган. Ынчангаш ол өске механизаторлардан айтырып, оларның дузазын болгаш деткимчезин көрүп келген.

Баштайгы үеде Часкал малчыт улуун безин күүседип чадап турган. Ооң кылган ажылының шынары база-ла шоолуг эвес: чер андарарга кыдыра, үрезин чаштырарга — хоммунмес, илиир сөөртүрге — өөрталыг-даа болур. Бызып турдала ындыг. Соок хат-шуурганныг, уузуктелбес чаъс-чаашкынныг болгаш малгаштың үелерде кударанчыг кыныы келир. «Билип шыдавас ажылдынга чүгүн ынчап турар ону, чылыг, чылыг бажыңымче чана берейн ыйнаан» деп бодалдар-даа сагыжынга киргилээр. Ынчалза-даа Часкал: «Мен кылбазымга, кым кылырыл? Бо дээрге ооң улуг-дуу» деп алдадатпаар. Ынчап чорааш ажылынга «сорту» мергежил чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

«Ады арт ашкан...» кижилерниң бирээзи ам Часкал апарган. Эгезинде бригаданың болгаш колхозтуң социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп турган уруг соолгу чылдарда республиканың сураглыг трактористериниң бирээзи болу берген. Ону Чөөн-Хемчик райкүскомунуң тывысканы «Районнуң эрттиниг тракторизинге» дипломун, ВЛКСМ Тыва обкомунуң болгаш облпрофсовуделиниң «Бодунуң мергежилиниң тилагыр-биле ат алган ажылчынга» деп дипломун, ВЛКСМ Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» база РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң «Кодээ ажыл-агыйының социалистиг чарыжының тергиини» деп херек демдектерин херечилеп турар. Мурнакчы механизатор кыстан хүндүлел бижиктер база алдаан каш.

«Бокпаа киргенде, койгун чүгүрүк». Часкал ийиги класстың тракторист мергежилди чедип алган соонда, ажылга кыжымаа дам барган. Ол чүгле социалистиг чарышка эвес, конкурс-маргылдааларга база мурнуку олуругну ээлеп турар болу берген. Районга каш-даа чылын чемпионнаан. А республикага ийиги болгаш үшкү черлерни, соолгу ийи чылда удаштыр бирги черлерни ап, чемпионнап келген. Тыва АССР-ниң механизаторларында аңаа чедер кыс чок болган. Ооң бажыңында «Чемпион» деп бижип каан ленталар, шактан эгелээш, дыштан чөңгаа дүрзүлерге чедир белектер, прийомник болгаш оон-даа өске шаңналдар стол кырынга сыңмышас. Тере-Хаяга болгаш Иркутскиге, Чагытайга болгаш Краснодарга — кайда-даа болган конкурстарга ол чедиишкиннинг киржип келген.

— Эртенге чылын Краснодар крайга болган, чурттуң херээжен механизаторларының слединга киржип келдим. Ында ийи дакпыр Ленин орденниг «Кавказ» деп колхозка чордувус, сайзыралы магалыг-ла боор чүве-дир. Машина-трактор мастерскаязы безин бистиң «Сельхозтехника» салбыры-биле дөмей-дир. Тываның ажыл-агыйларын база ынчаар хөгжүдер ужурлуг бис — деп, ол чугаалаар болду.

«Күш тегу кала-даа ужар...» Бээр шагда олук болганын олурган херээжен кижи ам эр улустуң мергежилин шиңгээдип ап, кайгыын бээр халдып турар апарган. Часкал Шамбалыгының эгээртинмес ховуларын, делгем одарларын шиңгээдип алырынга киржир, ол черни болуну холу-биле чаартыр дээш, бурунгу чылын ында кежүп келген. Моңгуш Маадыр-оол бригадирлаан комсомолчу-аныяктарының хову-трактор бригадазы Ленинчи юбилей медальдыг аныяк кысты өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ам Моңгуш Часкал чүгле сураглыг механизатор эвес, суурнуң активчилериниң бирээзи. Агитатор даалгазын база ак сеткилдиг күүседип турар. Боттуңунгар уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. Бо хүннерде суг-бараан фермазынга мал чемин сөөртүп, оңгу беш чылдың баштайгы чылын кеткилейн, манап турар.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

В. ШАЙФУЛИННИҢ тырттырган фотозу.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Ак-Туруг совхозтуң тудугжулары 1975 чылды чедиишкинниг доозар дээш бригадалар, звенолар аразында социалистиг чарышты калбартып, шудургу ажылдап келген. Совхозтуң салбырларында малчыннарның кыштагларын тудугжу звенолар ой-шаанда септеп дооскан. Ол ышкаш тудугжулар бирээзинге-ле 500 баш хой кирер 2 чаа кажааны Адыг-Маңнаарда. Поштугде ажыглаалга киирген 4 кыштагда малчыннарның чурттаар бажыңнарын эки шынарлыг септеп кылган.

Тудугжуларның ындыг чедиишкининиг ажылдаарынга тудуг материалдары-биле уузуктел чок хандырылга улуг деткимчелиг. Ыяш белеткелин 6 кижилиг бригада Кара-Сугда чорудуп турар. Кескен ыяшты чолаачы Эрес-оол Чечекпаа саадалга чок сөөртүп, шудургу ажылдап турарындан ыяш дилдирер черге чудуктарны дилдиреринде уузуктелиишкин чок. Ооң эргелекчизи Хураган-оол Сайын-Белек ажылды шын организастап, билдилиг удуртуп турар.

Болат-оол Шырай-оолдуң тайгада ыяш белеткеп турар звенозу база шалыпчыларының олуруунда. Ол звено доозукчу чылдың планын декабрьның бирги чартыында, хуусаа бетинде күүсеткен.

«Ак-Туруг» совхозтуң тудугжулары СЭКП-ниң XXV съездинге төлептиг уткуражыр дээш чарышка бедик кодурлуушкуннуг киржип, күш-ажылчы тиилелгелиг болганынга улам сорук кирип, оңгу беш чылдың улуунче шалыпчы ёзу-биле ажылдап кирипкеннер.

К. КОМБУ.

СЕПТЕЛГЕ МАСТЕР СКАЯЛАРЫНДА

Часкы тарылгага белеткел талазы-биле чугаалаар болза, Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжышкынының кылыр ажылы хөй. Аңаа Улуг-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик, Моңгун-Тайга районнардан машина-техниканы, тус-тус кезектерни септээри-биле эккеп турар. А Чөөн-Хемчиктиң колхозтарының, совхозтарының бүгү техниказының чеден хуузун база аңаа септээр. Ында амгы үеде 27 доктаамал септекчилер бар, оларга немей дыка хөй механизаторлар районнуң колхозтарындан, совхозтарындан септелгеге киржип чедип келген. Оон ыңай ында кадааның ажыл-иштчилеринге дуза кергүзер тускайлаттынган 20 кижилиг механизастаттынган отряд, монтаж ажылы кылыр участок база бар. Оон алгаш көөрге, улуг күш мөөннеттинген. А чаа 1976 чылда Чадааның «Сельхозтехника» каттыжышкынынга техниктиг дуза чедирер станцияны тургузар, аңаа бүрүн херекселдиг 4 тускай машинаны быжыглаары кордуюген.

— Эрткен айларда бистиң каттыжышкынывыс артык кезектер четпестеринден оожум темпилиг ажылдаан. А ноябрь-декабрьда септелге баазазын четчелеп, ажылды алгаа дүргезеттивис — деп, кол механик Леонид Петрович Бочаров чугаалады. Кол механик болгаш өске-даа механизаторлар-биле ажыл-херек дугайын мастерскаяга чугаалаштывыс.

План, график ёзугаар ноябрь айда септээр 18 тракторларның он ужун, 31 автомобиль моторларының он сезин, 9 дизель моторунуң чедизин септээн турган. Оон чылдагааны чудел дээрге, артык кезектер чүгле ноябрь төнчүзүнде Кызылдан аккелдинген.

Ынчангаш арткан үеде септелгениң темпизин улам бедидип, үе-шактың негелдезин шын угаап билип, эрес-шудургу ажылдап турар механизаторлар бо коллективте бар. Оларның чижээнге районда «Большевик» совхозтуң ийи дугаар комсомолчу аныяктар бригадазының механизаторлары Николай, Виктор Куулар-лар (алышкылар), Оидар Өтук-оол, Александр Куулар оларны хамаарыштырып болур. Чадааның «Сельхозтехника» каттыжышкынының мурнакчы септекчилери база хөй. Чижээ, слесарь-инструментальщик Николай Ефимович Ермолаев-даа шижик. Ол бодунуң ажыл-херээнге харысалгалыг, бедик мергежилдиг болгаш үш чыл удаштыр соцчарыштың тиилекчизи болуп келген. Виктор Немков—комсомолчу, район Советиниң депутаты, үшкү разрядтыг токары, ол хүн нормазын 160—170 хуу күүседип турар. А мурнакчы септекчи Калдар-оол Кара-Моңгуш чедиишкиниң ажылдаарындан ангыда 6 аныяк кижини бодунуң тускай мергежилинге өөреткен. Шуушторуп септээр цехтиң мастери Шууруk Чулдукович Шактар бегелер турзажок, техниканы арткан үеде бүрүн септеп ап болурунга бүзүрээр.

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары техниканы ой-шаанда септеп алыры-биле канчаар сагыш салып турар дугайында кол механик Бочаров мынчаар чугаалап турар:

— Чамдык ажыл-агыйлардан, чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтан септекчилер-даа чорудуп бербээн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң септекчилери боттарының техниказын септеп алгаш чоруй барганнар. А «Большевиктиң» механизаторлары амгы үеде «Чыраа-Бажы» совхозтуң бир тракторун септеп турлар.

Чадааның каттыжышкынында «Чыраа-Бажы» совхозтуң 12 тракторнун чүгле чаңгызы септелгеде. Барыын-Хемчиктен эккелген ДТ-75 деп тракторну май айдан эгелеп септээш, ам-даа чадашкан, септээр 10 комбайнның чүгле 9-ун эккелген.

Келир чылдың дүжүүн белеткээр техника септелгезинде бир кол бергедээшкин артык кезектер чогу болуп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта септелгениң темпизи база оожум.

— Ажыл-биле чугаалаарга, техника септелгезинде хирелиг бис ийин — деп, кол агроном эш Хүлер-оол чугаалады.

Ында чаа марканың тараа чаштырыкчыларынга, чаа хевириниң андазыннарынга артык кезектерниң чогу бергедээшкинни болдуруп, ажылдың темпизин база кудуладып турар.

Чөөн-Хемчик районуң ниитизи-биле алырга, ноябрьның төнчүзүнге чедир 68 тракторлардан 30-ну, 48 тараа чаштырыкчыларындан 20-ни, 43 андазыннарының 20-зин, беш культиваторларының ужун септээн болуп турар. «Большевик» совхозтуң механизаторлары тараа чаштырар 6 машиназын септеп алган.

Техника септелгезиниң ой-шаанда, эки шынарлыг дооладыры дээш ажыл-агыйлар бүгү хемчеглерни ап чорударын хүнүн негелдези апарган.

Д. ОЮН.

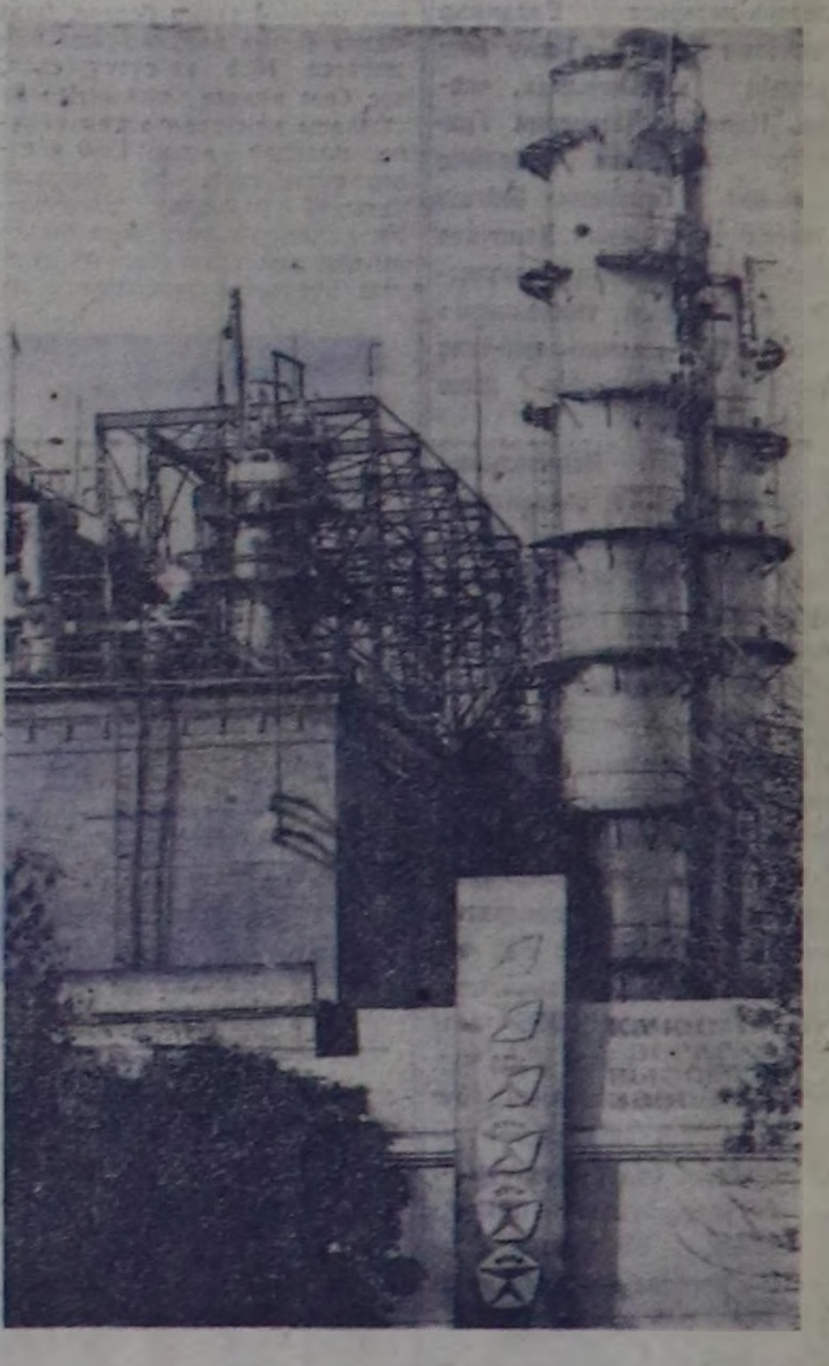

ЧЕЧЕН-ИНГУШ АССР. Грозныйда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг химия комбинадының коллективи СЭКП-ниң XXV съездинге төлептиг белеткенип турар. Бараанныг продукция бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнген 32,3 хуунуң орнунга 46,5 хуу өскен. Продукцияның алды кол хевирлеринге күрүнениң Шынар демдээ тывыскан.

ЧУРУКТА: комбинаттың установкаларының бирээзинде.

Р. ДИКТИН фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

МЕХАНИЗАТОРЛАР НЕМЕШКЕН

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда кодээ ажыл-агыйның механизатор кадрларын белеткээр бир чыл хуусаалыг бот-өөредилгениң курстары ажылдап турар. Бо чылын аңаа «Барлык» совхозтан 35, «Шекпээрден» 23 кижи өөредилге программазын чедиишкинниг шиңгээдип алган.

Ниитизи-биле 58 дыңнакчылардан экзамен хүлээп алырынга «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының, ДОСААФ-тың, № 1 КПТУ-нуң болгаш совхозтарда кодээ ажыл-агыйның инженер-техниктиг ажылдакчылары киришкен. Доозукчулардан экзаменнерни үш кижи чүгле «5» демдектерге, оон өскээн барыкда шупту эки дужааган. Экзамен комиссиязының кежигүннери «Барлык» совхозтан Анатолий Кара-Салдың, Агбаан Торуй-оолдуң болгаш Моңгуш Окал-оолдуң тергиин эки билиглерин демдеглээн. Оон ангыда, аңаа өөренип турган сес херээжен уругларның билии база шынарак болган.

Башкылар Андрей Анай-оол, Саая Салдый-оол олар өөреникчилеринге быжыг билиглерни берген.

Үе курстар ам база ажылын эгелээр. Аңаа өөренир аныяктарның чыылдазы эгелей берген.

С. ДАВАА-САМБУУ.

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААНДА

Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру баш бурунгаар белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан кол хамаарылыр. Чурттуң өске черлеринде ышкаш, бистиңде херээженнер киришпейн турар ажыл участогу чок. Оларны 13 кижиден тургустунган чөвүлел башкарып, күш ажылче улам сорук киирип турар.

Делегейниң херээженнер чылында бистиң чөвүлелдиң ажылы мурнуку чылдардан кончуг экижээн. Ай азы кварталдың ажыл планын ону чогаадып кылырда, оон күүселдезин организастаарга Көк-Чыраа суурда агитквартиралдарның удуртукчулары, ында клубтуң, суурнуң библиотеканың эргелекчилери, школа башкылары-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап келген.

Чөвүлелдиң организастап турары коску агитацияның хевирлери, оон дыштаны база багай эвес. Чаңгыс чижек, «Көк-Чырааның мурнакчы херээженнери» деп стендини кижилер бода сонуургаан турар. Алган хулээлгениң, социалистиг чарыштың күүселдезин көргүскен чурагайлардан ангыда, совхоз бүдүрүлгезинде, культура ажылдарында, хөй-ниити ажылында идепкейлиг херээженнерниң фото-чуруктарын хүндүлел самбырадан база көрүп болур. «Улуг-Хем» совхозтуң ногаа бригадазының звеночузу, Улуг-Хем район Советиниң депутаты — М. Авай, Күш-ажылчы алдар орденниң эдилекчизи, Көк-Чыраа кодээ Советиниң депутаты, хөвү бригадазының ажылчыны — Л. Уйнук, суурда уруглар садының эргелекчизи — А. Сарыг. медпункт эргелекчизи — М. Дагбалдай; ында школа башкызы — О. Парынмаа, хөй-ниитичи болгаш хоочун активчи — Т. Серенмаа; библиотека эргелекчизи — К. Тотпес-оол болгаш өскелерин-даа мактап көргүскен.

Херээженнер чөвүлелиниң организастааны дыштаныылганың, айтырыг болгаш харыының, сураглыг кижилер-биле ужуражылганың кежээлери тускай план ёзугаар болуп турар. Декабрьның бир суббота хүнүнде болган кежээни чижек кылдыр айтыр болдувус.

Делегейниң херээженнер чылынга тураскааткан ол кежээ организастыг эрткен. Кодээ клубту кончуг шимээш, агитквартиралар айыы-биле салган аъш-чемниң арыгып шокарлааш, сиилбип дараан кылымалдарның делгелгезин бараалгаткан. Кодээ клубтуң, ында сес чыл школазының оран чүүл бөлүүнүң талантылыг артистери сценага уламчып турган. Мурнакчыларга болгаш тиилекчилерге шаңналдарны сонниеп турда, залда чоннуң адыш часкаашкыны үргүлчүлеп турган.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылын планы ёзугаар дараазында шак ындыг кежээ К. К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп чогаалынга хол баштыр болур. Ол конференцияны солун болдурары-биле белеткелди амдыгаа аштан организастап эгелээн.

С. ЫДАМЧЫК.

Көк-Чыраа кодээ Советтиң депутаты.

САЯН ГЭС-тиң тудуунда

ӨРУМНЕКЧИЛЕР

Саян-Шушенск ГЭС-тиң солагай талакы оңгарының тудуун кылырын «Гидротускайтудугиун» Владимир Федорович Потаповка удурткан өрүмнекчилер бригадазы эгелээн. Тудугиуң ол башгайгыларының темпизи хүн келген тудум бедип орар. Эрткен чылдың декабрь 14-те 20 өрүмнээр станоктар ажылдап турган болза, чаа чылга уткуштур оларның саны 50 апарган.

ЧУРУКТА: В. Потаповтуң бригадазында өрүмнекчилер (солагай талазындан): Георгий Никонович Романов, Игорь Михайлович Кумка.

КАҢНАКЧЫ

Саян-Шушенск ГЭС-тиң Карлов кызаазында тудуу шалыпкын темп-биле чоруп турар. Сергей Коленковтуң бригадазының кежигүнү, электроканнакчы комсомолчу Николай Базанов эрткен чылдың октябрьда болган төөгүлүг болуушкун — Енисейни боорунге киржир аас-кежиктиг болган.

Амгы үеде ук бригада бетон ажылдарын кылып турар.

ЧУРУКТА: комсомолчу Николай Базанов.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары

ДЕМНИГ ИШТЕ

Декабрь айның шалыпчы ай ындыр чарлааны-биле Ак-Довурактың тудугжуларында ажыл-иш улам хайныкан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаңгы ээлчээзин ажыглаарга киирер дээш тудугнуң хөй-хөй мурнакчы бригадаларын, республиканың иштинден болгаш оон-даа өске областар, хоорайлардан келген бригадаларны мында бымыглаан.

Данзырын Калдар-оолдуң бригадазының ат-сураа бүгү Тывада билдингир. Олар амгы хүннерде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаңгы ээлчээниң артынчы продуктулар чайлаар галерейзының хөделдирикчи станциязының тудуунда ажылдап эгелээн. Мында олар ыяш-биле янзы-бүрү белдирлер дуглап, галерейны соңгалап, эрес-сорук-туг ажылдап турар. Сарыглар Мандаш, Арапай Очур, Данзырык Сарыг-оол олар мурнакчы ажылдап турарын бригадир мактап чугаалай-дыр.

Ол-ла станцияның адаңы кадында бир өрээлде кезек уруглар ханалар будаан, а эр улус оон шайзынче бетон-хоюдуг куткан бир демниг ажылдап турар. Шевердекчи кыстарның мында 4 хүн ажылдап турарын бригадир Клара Ензак чугаалады.

Каш-ла хонуктар дургузунда олар боттарынга алган хүлээлгезин күүседип, станцияның бүгү өрээлдерин штукатурлап, будуп, чугайлаан. Ниитизи-биле шевер ажылдарын кыска хуусаада доосканнар.

Бо шевердекчи комсомолчу-аныяктар бригадазы тургустунгандан бээр үш чыл четкен. Ак-Довуракта оларның кылышпаан ажылы чок.

Бригадир Клара Ензак мында 1967 чылдан бээр ажылдап турар. Оон 13 кижилиг бо бригадазы кол корпустуң № 14, 54 бединтеринге шевердел ажылдарын кылганнар. Шевердекчи кыстарның моон соңгаар кылыр ажылдарын сонуургаарымга, бригадир мынча дээн-дир:

— Мында ажылдарны чоокку хүннерде доосаш, № 17 галерейда шевердел ажылдарын кылыр бис. Бистиң ажылывысты саадады бээр чүүлдер база бар-дыр. Ылаңгыя хоюдугну озалдадып бээр тавырыгалар чаңчыл болган. Ол ышкаш энергия бээри чамдыкта саадай бээр-дир.

Ол-ла каътта «Дөң-Терезин» совхозтан мында ажылдап келген Кууллар Хамыт-оолга удурткан сөлдар бетон-хоюдуг кудуп, эрес ажылдаан-нар. Оларның аразында назы-хары догуй бөрзе-даа, аныяктардан дудак чок ажылдап турар бир аныйдан атсывым, келген черин сонуургап айтыра бердим.

— Эрзинден келген кижи мен. Мында келгеш ап 10 ажыг хона бердим. Алыс бодум тудугжу кижи болганымда Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудугже улус чорудуп турарын дыңнааш, чедип келгеним бо. Кысқа үеде-даа болза улуумну киирип, улуг тудугну көрүп, магадап, мурнакчы тудугжуларның арга-сүмезин өөренип, ажылдап тур мен — диди. Ол — Чылбанай Янсынович Дунип болду. Мындыг эки-турачыларны хөйү-биле адап болур.

Х. МОНГУШ.

КОНТРОЛЁРЛАРГА ШАҢНАЛДАР

1975 чылда улусчу контроль органының ажылынга идепкейлиг киришкен бөлүк активчилерни Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитеди шаңнаарын шиитпирлээн. Оларның аразында улусчу контроль бөлүктериниң даргалары, постулар удуртукчулары, активчилери бар. Ол ышкаш улусчу контроль ажылын солуннар арынннарынга эки чырыдарынга, телевидениеге, радиога доктаамал дамчыдарынга идепкейлиг киришкен «Шын», «Тувинская правда» солуннарның, Телевидение болгаш радио комитединиң ажылдакчылары шаңнаткан.

Шаңнатканнарның аразында Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору И. А. Гаврис, Кызыл-садыгның № 9 магазининиң улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Б. И. Иванова, Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы В. Г. Ширяев, Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы Б. Н. Танаа болгаш өскелер-даа бар.

Баштайгы ээлгеде 31 кижини шаңнаан. Оларга хол, хана, стол, шактарын, фотоаппараттары болгаш өске-даа тураскаалдыг белектерни тывыскан.

Ч. ОЯДУПАА,
Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң инспектору

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧАА-ЧАА СОРУЛГАЛАР

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин хөй-хөй чурттар ның хөй-ниитизи болгаш солуннары делегейге улуг ужур-дузалыг документ кылдыр көрүп турар.

УЛАН-БАТОР. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле моол улус улуг сонуургал-биле таныжып турар. Ол болза, делегейге улуг ужур-дузалыг, эртем талазы-биле хандыр кылган документ-тир деп, МАР-ның Сайгыдар Ноорулдалының даргазының болдаштыг, Күрүнелиң план комиссиязының Даргазы Д. Содном СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында чугаалаан. Мында СЭКП-ниң ленинчи чаңгыс шугуму бүгү-ле, чуулдар байбыц херээн. бүгү-ле чуулду улустарның чаагай болгаш аас-кежиктиг болурунга — деп сорулга [illegible] даргайы-биле кестүп турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуга күш-ажылдың бедиктиг үлгаттырыг, эртем-техниктиг дешпаалгазын шапкыннадып тургаш, бедуругулениниң аажыктыг чорууп болдайн, оон шынарының талазы-биле боргузутерлерин эки кижилериниң талазы-биле кандаар-даа залол улуг сорулгаларны СЭКП ТК-ның төөгүлүг документизинде айыткан деп, Д. Содном онзалап демдеглээн. Ооң беш чылда Совет Эвилелиниң Моол талазы районнарының экономиктиг күүч-шыдалын улам улгаттырарынче улуг кииргелдени салган. Ол хевиреле МАР-га база-ла чугула ужур-дузалыг, чүге дээрге олар МАР биле ССРЭ-ниң аразында чаңгыс болган кады ажылдажылганы улам хандыладып, калбартырынга улуг идигииг болур.

ПРАГА. Бо беш чылда совет экономиканы хөгжүдериниң төлевилели дээрге, делегейге ужур-дузалыг программа болурун Чехословакияның «Люде» солуну бижээн. Ол программаны боттандырар чорук марксизм-ленинизмниң өөредиинге чугула салымышкынны киирип, коммунизмни тургузарының дуржулгазын материал-техниктиг баазазын улам байлакшыдар.

Совет коммунистериниң болгаш бүгү совет улустуң экономиктиг программазы социалистиг тургузуугнуң күштүүнүң дугайында. Совет Эвилелиниң оон ленинчи Коммунистиг партияга удурттаан ажылчы массаларының ниити улуг болгаш төнмес аргаларының дугайында херечилеп турарын ол солун демдеглээн.

БОНН. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның парлаан төлевилелинде айыттынган чаа беш чылдың ол-чылының кол-кол угланыышкыннары хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң тайбыңче чүткүлүүнүң дугайында, оон удуртукчуларының тайбыңның салым-хуузунуң талазы-биле, совет улустуң чаагай амыдыралының талазы-биле улуг сагыш салып турарының дугайында херечилеп турар-дыр деп, Демократчы эртемденнер эвилелиниң национал башкарыг черниң кежигүнү П. Кайзер медеглээн.

Ол төлевилелде СЭКП-ниң съездизиниң ажыттынарының мурнунда [illegible] болуушкун болган. Ол бодаг, чурттуң ажыл-агыйын хөгжүдериниң ол хире чугула программазын чугаалажып, бүрүнге Совет Эвилелиниң улусунуң идепкейлиг киржилгезин берип турар-дыр. Ол ышкаш тоску беш чылдың чедиишкиннериниң күүседип чорук чаа-чаа сорулгаларны салып арганы берген.

Совет Эвилелиниң бедуунуң кадаа ажыл-агыйын хөгжүдеринче онза киржээнгейин салып турарын СЭКП ТК-ның төлевилелиниң херечилеп турарын барымдаалап эртемден онзалай чугаалаан. Ол сорулгалар ыяк-ла хөй хүнээ херекчини тускайлап турар-дыр деп, ол айыткан.

ССРЭ-де өртектер, бажың, холезын, коммунал хандырылгалар өртээ чиик боор артпышааны база камгалал чарыгдалдарының нитти кемчээлиниң кызырлыышкыны барымдаалап көөр чүве болза, төлевилелдиң кол-түннери дыка улуг ужур-дузалыг-дыр деп, П. Кайзер демдеглээн.

ТАНАНАРИВЕ. Ол чурттуң солуннарының арыннарында бо хүннерде ССРЭ-ниң тоску беш чыл планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында, чаа беш чыл планының төлевилелдериниң дугайында чүүлдер, корреспонденциялар үргүлчү үнүп турар. «Имуниг Вауваур» солун СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин тайылбырлаан чүүлүнге ол документиде айыткан чүүлдерни херек кылырынга күүседир чорук совет улустуң чаагай амыдыралын улам-на экижидер апаарын айыткан.

(СЭТА).

Дж. Фордтуң интервьюзу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд Чаа чылда интервьюзунга делегейниң дүжүүрлүг чоруун чавырылдырарының перспективаларынга хамаарыштыр мынча деп чугаалаан. Бистер чавырлыышкынның чорудулгазын — оон барыын Берлин талазы-биле 1971 чылдагы дөрт талалыг дугуржулгазы-биле, стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының айтырыгларының талазы-биле баштайгы үе чадада чугаалажышкыннарының хемчээлдеринге чедип алдынган ол дугайында дугуржулгалар-биле, ядролуг потенциалдың хөгжүдезин кандыг бир чергези-биле кызыгаарлап турар дугуржулгалар-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле кады анализтеп көргеш база 1974 чылдың Владивосток дугуржуушкунунуң бериш болур артык күштүг чоруктарын мен анализтеп көргеш, бистер боттарывыстың күжениишкиннеривистен ойталаарының орнунга, харын ол күжениишкиннерни дегийт үргүлчүлээр ужурлуг бис деп мынчаар бодаар кижи-дир мен.

Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында хамы идеологтуг чорудээлер туруп турар дээрзин хүлээр ужурлуг бис деп, президент демдеглээн. Совет Эвилели болза шериг болгаш индустрия талазы-биле бистер ышкаш мындыг улуг күрүне-дир дээрзин билир ужурлуг бис. Кажан херек мындыг улуг саалдарлыг болуп турар ийи улуг күрүнеге хамааржып турда, ол ийи чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп болурун барымдаалааш, дүжүүрлүг чорукту кошкадыр сорулга-биле болдунар чүүлдерге конфронтацияларны чайлаар сорулга-биле болгаш бүгү делегей үндезининге харылзааларны экижидер сорулга-биле кады ажылдааны дээре.

Болур деп турар соңгуда кампаниязы-биле холбаштыр чурттуң иштинде политиктиг мөгудылышкыны президентиге болгаш дүжүүрлүг чоруктуң чавырылдышкынның оон көрүп турарынга салдар чедирер бе дээн айтырыгга харыылавышаан, Дж. Форд мынча дээн: бир эвес америк улус чавырлыышкынның ол артык күштүг чоруктарын угаазылаалдыы-биле аар чүве болза, ол аңаа удурланмас, харын даа ону дегжиир апаар деп бодап тур мен, политика талазы-биле алырга, чавырлыышкындан ойталаарын негеп турар кандыг-даа кандидат түңнелинде барып бойлаар деп санап турар мен.

Анголага хамаарыштыр дыка хөй айтырыгларны президентиге салган. Чижээ, Анголага ажыглаары-биле даштыкы хөлезилениикчилерни белеткээрин АКШ боттандырып турар бе деп оон айтырган. Каттышкан Штаттар даштыкы хөлезилениикчилерни белеткевейн турар деп, Дж. Форд бадыткаан, ынчалзажок АКШ Анголада болуушкуннар-биле холбаштыр хереглиглерни чарыгдап турар дээрзин хүлээп көрген. Даштыкы хөлезилениикчилерни белеткээрин АКШ акшаландырып турар бе дээн дорт айтырыгга харыылаарындан Дж. Форд ойталааш, бис өске чурттар-биле кады эдерип турар бис деп медеглээн.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГАВАНА (СЭТА). Аңаа Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро Кубаның Коммунистиг партиязының бирги съездизинге киришкен Францияның Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыңы ФКП-ның Чиңгине секретары Жорж Марше-биле ужурашкан.

Найыралдыг, чылыг байдалга болган ужуражыышкынның үезинде олар ийи партияның ажыл-чорудулгазының дугайын бот-боттарынга чугаалап бергеннер. Ол ышкаш делегей байдалының чамдык айтырыгларын база көрген.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестина хосталга шимчээшкининиң эрткен чылда делегейге хамаарыштыр кан чедиишкиннери оон социалистиг чурттар-биле, капдаа каттышпаан болгаш африка күрүнелер-биле харылзааларының улам быжыгып калырындан тодаргай көстүп турар деп, Палестинаны Хостаар организацияның политиктиг килдистиң удуртукчузу Ф. Кадуми аңаа чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязы сионизмни сөөк-язы ылгаарының болгаш дискриминацияның база бир хевири кылдыр бурууңнаан, көрген төөгүлүг резолюцияны хүлээп алган. Ол ышкаш Палестинаны Хостаар организацияның КНО-нуң чоокку Чөөн чүк айтырыының көрүлгеге бурун эрге-биле киржириниң дугайында КНО-нуң шиитпири палестин улустуң база бир улуг тиилелгези боор турар.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Порту хоорайда Куштоош кара-бажыңының болгаш Лиссабондан ыраак эвесте Кашиас кара-бажыңының чанында болган таварылга-биле холбаштыр Португалияның Чепсектиг Күштериниң Кол штавының медеглелин мында парлаан. Үстүнде кара-бажыңнарда ноябрь 25-тиң болуушкуннарының соонда туткан офицерлерни болгаш сержантыларны хоругдааны билдингир болгай.

Январь 1-де португали жандарм-нар хоругдаттырганнарны хостаарын негээн чыскаалтыларны болдап турганы база билдингир болгай. Ынчан үш кижи өлген, алды кижи балыглаан. Жандармнар чүгле кара-бажыңнарның айыыл чок чоруун хандырарынче чүткүп турган деп мында бадыткап турар.

Херээженнер болгаш бичии уруглар-даа кады чораан чыскаалчылар от ашкан, боолаан жандармнарны эрге-чагырга даарының ап каан агартырыг оралдажып турары ол-дур деп, медеглелде холбаштыр мында санап турар.

Португалияның Коммунистиг партиязы, чурттуң демократтыг бүгү кижилери буруудатпарын илеретпейн, кезээнче киирер сорулга-биле Куштоош болгаш Кашиас кара-бажыңнарының чанынга болган айыылдыг болуушкуннарның мөөн хөөн [illegible] турар.

Экижиишкинге кордаан-даа херээ чок

ЛОНДОН. СЭТА-ның корр. В. Василевтиң дамчытканы:

Чүс-чүс мун англи ажылчынлар аргажоктуң кырындан чарсардашкан кылганының соонда боттарының ажылдаар черлеринде катап чедип келгеннер. Продукцияга херегледиң эвээжээни-биле холбаштыр дыка хөй компания-үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарынга «чаа чыл мурнуу чарлыышкын» бир-ийи чеди хонуктуг «шылазын» ажыл төлевирин кызырары-биле кады алырын сүмелеп турган. Эрткен хүннерде автомобиль болгаш машиналар кылыр үлетпүр барык шуут ажылдавайн турган. Шахталарга болгаш каң уундурер заводтарга чүгле септелге кылыр болгаш дежурныйлаар бригадалар арткан турган.

Аргажоктуң кырында алган шылдыг дээрге, Англияның чаа чылда таваржып эгелээни экономиктиг талазы-биле кризизиниң херечилериниң бирээзи боор турар. Политиктиг ажылдакчыларның болгаш экономистерниң бодап турары-биле алырга, бо чыл дээрге, эрткен чылдан-даа артык берге чыл болур.

Сан министри Д. Хали англи талазының айтырыгларынга харыылааш, черле чоок келир үеде экономика талазы-биле байдалдың экижиириге кордаан херээ чок деп сагындырган. Ооң чугаалааны-биле алырга, 1976 чылда Англияга ажыл чок кижилерниң саны улам-на көвүдээр апаар.

Металлургия үлетпүрүнүң 44 муң ажылчыннары ажыл чок артарынга таваржыры чаа чылдың бүдүүзүнде-ле билдине берген. Америк автомобиль концерни «Крайслериниң» салбырлары 6 муң ажылчыннары бо чылын ажылы осувар. Ол ышкаш «Роллс-Ройс» компанияның заводтарының база ол хире санныг ажылчыннары ажыл чок артар. Экономистерниң хөй кезии кайгы чедир Англияга будуу-чартык миллиондан эвээш эвес «артыкижилер» тывылыр деп турар.

Ол ышкаш Д. Хали чурттуң аныяктарының дедиелин улам-на чавызаар апаарын база бадыткаан. Совагу үжен чылдарда алган ажылчы чоруктарының боттур оруглгаларының эң-не эвээш болур чорук эрткен чылдың болганы ап хире болза, оон ол база удур чугаалаан чүүлдериниң хайы хире тодаргайы илдең апаар.

Лондоннуң «Сан» солуну чурттуң экономиктиг талазы-биле байдалын тайылбырлааш, барлазынак бо чылының чиңгине аас-кежиктиг чаа чылдың келиреринге кордаарын англичаннарга сүмелээн.

ҮЕЗИНДЕ КЫЛГАН БОЛЗА...

«Шамбалыг» совхозтуң механизаторларының мурнунда кол сорулга — техника септелгезин шалыпкын чорудары болуп турар. Оңгу беш чыл бүдүрүлгениң ажыктыының болгаш шынарының беш чылы болганда, совхозтуң механизаторлары чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп, ажылдың шынарынче кол кичээнгейни салырын шиитпирлээннер.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында совхозтуң механизаторлары 20 тракторну, 20 сеялканы, 3 комбайнны болгаш кожуг машиналарын септеп, белеткээр планын чогуур үезинде бурун доосканнар. Ам бирги кварталда септээр ужурлуг тракторларны кылып кирипкен.

Септекчилер ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оон түңнелин он хонгаш-ла үндүрерин доктааткан. Чарыштың тиилекчилеринге Кужугет Эрес-оол, Александр Монгуш, Донгак Быстан, Ховалыг Борбак, Донгак Кызыл-оол олар санадып, үргүлчү-ле шаңналдыг черлерни ээлеп келгеннер.

Совхозтуң механизаторлары чүгле техника септээри-биле кызыгаарлаттынмайн, боттарының билиг-мергежилин бедидер түр курстарда өөренип турарлар.

Ынчалзажок Кызылдың «Сельхозтехника» каттыжыышкынында чедирген совхозтуң 4 тракторун ам-даа септеттинмээн. Арык кезектер-биле хандырылга багай. Эрткен чылдың июнь айда үш дугаар ховутрактор бригадазындан бөлгүн солуур шинчелекчи бадырган. Ол ам-даа ында чыдыпкаан. Оон ужун совхозтуң чаа тракторун ажылдавайн апаа турар. Ол ышкаш эрткен күзүн 4 тараа комбайнны септеп бээр боол аазааш, оларны база-ла кылбаан.

Д. ДАНДАР,
септекчи.

Шинчилекчилер

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Тываның комплекстиг геология экспедициязының Олег Безруковка баштаткан геологтар бөлүү Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы девискээринге 1972 чылдан бээр шинчилел ажылдарын чорудуп келгеннер.

Олар эрткен сезонда Кулун-Дүжер деп черниң казымал байлактарын шинчилээннер. Дуржулгалыг геологтар Л. Дончин, О. Безруков олар аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып турарлар.

М. МОНГАЛ.

ЧАРЫШТЫГ МАГАЗИННЕР

Совет кижиниң эрткен беш чылда коммунизм тургузуушкунунда чедип алган чедиишкиннери кончуг улуг. Бо хүннерде кайда-даа кижи бүрүзү съезд мурнунуң чарыжынга киржип, планынга немей бедиткен хүлээлгелерни ап, сорук кирген ажылдап турар.

Чаа чылдың бүдүүзүнде Кызылдың үлетпүр бараанныраның чамдык магазиннериниң ажылдап турарын, план күүселдезин, бараан саарылгазы канчаар чоруп турарын, садыгжыларның кандыг сорук-туг ажылдап турарын сонуургадым.

Кайы-даа магазинге кире бээрге, чараш кылдыр шиметтинген, чаа чыл шинчи киргеи, садыгжылар база-ла хоглуг, кодуралуушкуннуг, хейнаттыг ажылдап турарын магададым.

Хоорайның «Саян» аттыг универсалдыг магазини кезээде хөй кижи хайнып турар, ажыл-хереэ улуг магазин. Чаа чылдың бүдүүзүнде магазинниң иштин база-ла оттар чайнаан, сылдыс кыпкан, онза чараш ойнаарактар, деришкиннер-биле корүштүг кылдыр шимеп каастаан, чамдыкта көрүп турарга тоол оранында-даа келген ышкаш сагындырар болду.

Магазинниң «Профсоюз бүлүнүнге» кайы салбыр кандыг план алганын, кымның мурнуку одуругда ажылдап турарын болгаш оон-даа өске ол садыгның ажылынга хамаарышкан хөй чүүлдерни кижи аңаа баргаш, дораан-на көрүп, билип алыр. «Саян» универмагтың директору Лидия Николаевна Корягина болгаш элээн хөй садыгжылар-биле чугаалаштым. Коллектив кежигүннери шупту 120 ажыг кижи, садыгда 78 садыгжылар, 6 кассир ажылдап турар. Мында 15 салбыр бар, оларның оону садып алыкчылар бараанны боттары шилип алыр арга-биле ажылдап турар. Ол садып алыкчыларга кончуг эптиг болгаш үе камнап алырынга дузалаар. Мында ажылдап турар садыгжылар «Совет садыгның бедик культуразын чонга бараалгадыыл!» деп кыйгының аданы-биле ажылдап турар. «Саян» аттыг төп магазинниң ажылдакчылары доозукчу чылдың социалистиг хүлээлгезин декабрь 28-те күүседир хүлээлге алган. Чамдык салбырлар чылдың айыткан хуусаазындан эрте күүседипкен, ам оңгу беш чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турарын магазинниң директору Л. Н. Корягина демдегледи.

Универмаг садыгжылары, «Детский мир» магазинниң коллективи-биле эрткен чылгы чарышка мурнаан, а бо чылын база-ла оон тиилекчизи болурунга бүгү күжүн моондээн. Ол магазинниң «Вымпел» аттыг хана солунунда мындыг одуруглар бар: «Саян» аттыг магазинниң садыгжыларының хөй кезии шалыпкын, эрестиг ажылдап тургаш, беш чыл планын декабрь 1-де-ле күүседипкен. Оларга галантерея салбыры (эргелекчизи Л. Аракчаа), тураскаал белектер салбыры (В. Сандай), үктар садар салбыр (Л. Ондар) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

«Саян» магазинде шагдан тура ажылдап келген, дагдыныкчы хүлээлгени ап алгаш, боттарының мурнакчы дуржулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип турар хоочуннар эвээш эвес. А. Черепанова, Г. Лукьянова, Н. Хунажык, М. Саая, товаровед Е. Аракчаа олар онаалдыкан ажылын эки билир, байлак арга-дуржулгалыг садыгжылар болур.

Универмагта 26 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 38 кижи ол бедик атты чедип алыр дээш туржуп турар.

«Саян» биле чарыштыг «Детский мир» магазин СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур база-ла бедик күш-ажылчы тура-сорук-туг ажылдап турар. Оон 6 салбырында 30 ажыг садыгжы чонга бараан болуп, садыгның бедик культуразы дээш социалистиг чарышты калбарткан. Эки ажылдыг салбырларга Л. Хайдып бригадирлээн трикотаж кылыглар салбыры, Н. Баяваның ойнаар херекселдер салбыры, Е. Коршунованың уруглар хевиниң салбыры санаттырып, чарыштың негеддерин чыл эгезинден тура кызымак күүседип келген. Товаровед Т. Донгак, садыгжылар Л. Иргит, Н. Барыбина, А. Доброва, Т. Калзан ышкаш мурнакчыларынга коллектив кежигүннери чоргаарланыр.

Бо магазинде шупту салбырлар бараанны садып алыкчы боду шилип алыр арга-биле каш чыл уламчылыг ажылдап келген.

— Бистиң магазинде өскелерге үлегерлиг ажыл-ишчи салбырлар база бар. Олар чыл планын күүсетпишаан, чарыжып турар эш-өөрүнүң күш-ажылчы тура-сорууун кодуруп турар. Доозукчу чылдың планның онаалдаларын күүседип, чээрби бешки партийжи съездини чедиишкинниг уткуурунче угланган ажылдап турар — деп, «Детский мир» магазинниң директору Н. Вишуренко чугаалады.

Моон алгаш көөрге, кайы-даа магазин чыл эгезинде алган хүлээлгезин ажылдарыы-биле күүседир. Чонну чаагай чорукун улам ынай кодурер херекке төлептиг салымышкынын киирерлер.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: «Саян» универмагта тураскаал белектер салбырының эргелекчизи, мурнакчы садыгжы В. Сандай ажыл үезинде.

Депутат-биле ужурашкан

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге «Шеминээр» совхозтуң Аяңгаты салбырының № 45 соңгуда округундан депутат, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Шангыр Биче-оолович Куулар биле соңгукчуларның ужуражыышкыны болган. Депутат соңгукчуларынга ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совettериниң чоокта болуп эрткен сессияларынга чугаалашкан айтырыгларга доктаап, СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң материалдарын тодаргай таныштырган. Ол ышкаш соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин, районнуң ажылчы чоннарының тоску беш чылда чедип алган чедиишкиннерин база чедир кылдынмайн турар чүүлдерни ханы анализтеп чугаалаан.

Ужуражыышкын үезинде салбырда тудугжу Саая Мөдүн, малчын Моңгуш Доспан, электрик Моңгуш Бейбу, совхоз директору С. И. Ильенков болгаш өскелер-даа санал берип, салбырның ажыл-ижинде чедер-четпестерни чугаалап, чаа чагыгларны бергеннер.

Х. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

—●—

Депутат хүнү

Чөөн-Хемчик районнуң хоорай болгаш кодээ Совettериниң күүсекчи комитеттери Депутат хүнүн эрттирерин организастап, чоннуң бурун эргелиг төлээлериниң моон соңгаар ажылдаарынга ажыктыг кылдыр болдуруп турар.

Чадаана хоорай Совединиң күүсекчи комитеди (даргазы В. Сарыглар) чоокта чаа Депутат хүнүн бедик деңнелге эрттирген. Район Совединиң күүсекомунуң секретары Д. Д. Дугуш ажылчы чоннар депутаттарының Совettериниң депутаттарының эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында Дүрүмүнге хамаарыштыр илеткелди кылган. Совettерниң организас-массалыг ажылчорудулгазының чедиишкиниг болурунга депутаттарның ролюн онзалап айтып, Россия Федерациязында, Тыва АССР-де, районда Совettерниң амыдыралынга чамдык тода чижектерни көргүскен. Депутат бүрүзү Совettерниң сессияларының, күүсекомнарның үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш контрольга идепкейлиг киришкен турар. Бо талазы-биле районда, хоорай Совединиң депутаттарының ажылында эки дуржулгаларны болгаш четпестерни илеткелчи чижекке көргүзүп чугаалаан.

«ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң улус ажыл-агыйынга ролю болгаш ооң күүселдезиниң организастыг үндезиннери» деп темалыг илеткелди райкүүскомнуң саң килдизиниң эргелекчизи К. Д. Ондар кылган. Күрүне болгаш чурт бюджединиң күүселдезиниң янзы-бүрү кииридэ, чылдалары беттаныгазының талазы-биле тодаргай анализти кылган.

Ооң дараазында депутат Л. В. Селина бодунуң округунуң соңгукчуларының ортузунда чорудуп турар ажылының дугайында дуржулгазын чугаалаан. Депутаттар М. Чыңдай, П. Диспей, А. Моңгуш олар саналдарын берип, хоорай Совединиң организас-массалыг ажылдарын үнелейгзэн.

Ол ышкаш Хайыракан кодээ Совединиң күүскому Депутат хүнүн бедик идейлиг деңнелге эрттирген.

М. СЕВЕН.

Спорт

ИНСБРУК АК ОЛИМПИАДАГА БЕЛЕН

Тирольдуң найысылалы — Инсбрукка XII кышкы олимпийжи оюннарга белеткел сеглүүреп келген. Ол дагдыг черде турган 35 улус бажыннарга удавас дыка хөй чурттардан Австрияга баар спортсменнер долу бээр.

Организакчы комитеттиң удуртукчулары спорт тудугларын шуптузу маргылдаалар кылырынга белен деп аалчыларга болгаш журналистерге бүзүредип турарлар. Олимпийжи оттуң чалбыыштадып үнер чери Бергизель дээр даг эдээнде трамплинниң чаарткан. Анаа 1964 чылдың олимпиадазының ужутар хаакчыларының маргыжып турганы билдингир болгай. Игле дээр дагның кадыр-берт мастеринге эрткен чылдың эгезинде-ле чадаг-шанак-биле чуңгулаарларга болгаш бобслейжилерге кыдымал чуңгуну белеткепкен турган. А далай деңнелинден ийи муң хире метр бедикте Биргитцкопфельдиң шыпшык бажындан эгелээш, ооң эдээнге чедир хаактыг чуңгулаар түскай оруктү пээн. Ынчаарга кадыр даглан дүрген бадарының маргылдаазының киржикчилери Пачеркофель дээр сүүрден бадарлар.

Элээн каш чурттарның, эң ылаңгыя Австрия биле ГДР-ниң хаакчылары олимпийжи оруктарда белеткенип эгелей бергеннер. Ол ышкаш коньки-чилерниң маргыжары доштуг шоолду солуннар база тергиин деп мактап бижип турар. Ында база-ла белеткел эгелей берген. Олимпиаданың организакчыларының дыңнатканы-биле алырга, АКШ биле ССРЭ эң хөй киржилиг командаларны чорудар ужурлуг. Ынчангаш АКШ-тан 123, ССРЭ-ден 110 спортсменнер баар деп чагыг кирген.

Австрияның командазында 110 атлеттер бар, Италия Инсрукче 95 спортсменнерин, ГФР—93, Швеция — 80, Канада — 74, Польша — 71, Финляндия—70, ГДР—база-ла 70, Норвегия —63, Великобритания — 62, Япония биле ЧССР-ниң кайызы-даа 58—58 спортсменнерни чорудар.

Ол ышкаш маргылдааларга Швейцария, Румыния, Австралия, Нидерланды, Венгрия, Франция, Бельгия, Исландия, Лихтенштейн, МАР, БУДР, Чаа Зеландия, Турция, Болгария, Аргентина, Греция болгаш өске-даа чурттар база киржир.

Бир эвес делегейниң Олимпийжи комитеди бодунуң ол маргылдаалар бүдүүзүнде болур сессиязынга Алдерланы бодунуң хуразаланнынге хүлээп алтар болза, ол безин бодунуң төлээлекчилерин чорудар деп турар.

Баштайгы санааганы ёзугаар алырга, ак олимпиадага 1700 хире журналистер баар. Оларга ажылдаар орээлдерин, телефон болгаш телекс черлерин белеткеп турар. Парлалга төвүнге дериг-херекселдерни тургузарын доозуп, маргылдаа болур черлерниң электроннуг самбыраларын болгаш оларның түңнелдерин дораан үндүрер херекселдерни шенеп турар.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Бистиң республиканың бүгү школаларында өөреникчилерниң кышкы дыштанылгазы бо хүннерде кидин түлүк чорупп турар. Өөреникчилерниң ол дыштанылгазын ажыктыг, хөглүг организастап эртирер дээш бистиң республиканың профэвилел, комсомол организациялары, улус өөредиинге, кадык камгалал ажылдакчылары, ажыл-агыйлар удуртукчулары чогуур ажылдарны баш бурунгаар кылып чоруткан.

Өөреникчилерниң кышкы дыштанылгазының бир хевири спортчу маргылдаалар болуру чугаажок. Хаак спортунга Тыва АССР-ниң школачыларының шилиндек командазы зона маргылдаазынче чоруткан. Районнарда волейболга, баскетболга, хоккейге, хаак спортунга солун маргылдаалар чорупп турар.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың школачыларының бажың эргелелдериниң аразында бичии оолдарның хоккей командаларының ойнап турары; «Тайга» станциязында республика найысылалының школачыларының хаак маргылдаазының үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ШЫДЫРАА КӨРҮЛДЕЗИ

Тыва АССР-ниң шыдыраа талазы-биле чемпионады — Чаа чылдың бүдүүзүнде республиканың спортчу амыдыралынга чугула болуушкуннарның бирээзи болган. 3 спорт мастеринге кандидаттар, 21 бирги разрядчылар киришкен 28 ойнакчының аразынга өскээзи чылыг спортчу демисел шыдыраа талазы-биле күштүң көрүлдези болган. «Тыва даг-дүтү» комбинаттың инженери, республика чемпиону М. Адыг-оол швейцар системазының маргылдаазынга 9 салыгга эрткен чылын 7 санны алган болза, бо чылын оңу 7,5 чедир өстүрүп, чемпион атын база катап камгалап алган. Бистиң шыырак бирги разрядчыларывыс Максим Моңгуш, Ө. Бегзи, В. Стафоров спортчу демиселди мастерге кандидаттар-биле деңге чорудуп келгеннер. Кандыг-даа маргылдаага арай чедимче чок ойнаар гаварыглар тургулаар. Шынап-ла, бо удаада дээре деп санаттырып турар Ю. Белов, Д. Буду, Ю. Быков, Х. Ондар, С. Ооржак олар боттарының сагыжынга чедир ойнап шыдаваан барганнар.

Бо чемпионат мооң мурнунда чылдарныынга деңнээрге хөй санныг шыдыраачыларны хаара тудкан ковчуг массалыг чемпионат болган. Ынчалза-даа мурнунда турганы ышкаш ооң шиңгилдектери база-ла биезин-ле биске билдингир шыдыраачылар болгулаан.

Чемпионат доозулган соонда болган шыдыраачыларның хуралынга оларның хөй кезии болгандыр ойнаар система-биле республика чемпионадын эрттирерин саналдааннар. Ол чорук чемпионнуң шынныг шын илередиринге маргылдаа эрттирериниң эки хевириниң бирээзи.

Эрткен чылды түңнеп тура, шыдыраа федерациязының ажылында чедиишкиннерниң болгаш четпестерниң барын демдеглевес-дир мен. Шыдыраанның кол төвү — Кызылдың шыдыраа клуву болуру чугаажок, чүге дээрге аңаа найысылалдың болгаш республика черлериниң улуг маргылдаалар удаа-дараа эртип турар-дыр. Ынчалза-даа мында кандыг-даа ажыл чорутпайн турары—таарымча чок байдалдарны тургусканы билдингир. Ооң иштинде каасталгазынче сагыш салбайн турарындан, клуб иштинде хараача хадыгар, көрүштүг чүү-даа чок. Чаңгыс кижи-биле ойнаар хөй кижи киржикчилиг маргылдаалар, лекция, беседа, солун ужуражыышкыннар эртпейн турар. Күш-культура бажыңының дирекциязы (директору Н. И. Бражников) республика чемпионадынга безин соң киржикчилерин шыдыраа шактарыбиле хандырып шыдаваан. Ооң түңнелинде чамдык шыдыраачылар шактарын боттарының бажыңнарындан эккеп, ойнап тургулаан.

Элээн хөй аныяк шыдыраачыларның аразында шак-биле дүрген ойнаар, чижек салыглар ойнаарынче хандыкшылгазы көдерен турар чүүлдер бар. Оларны кижи көөрге, парктың шыдыраа ойнаар павильонунда аңаа ойнаан улус безин кээрбес кылдыр таанмаан кааптар, кузумзуг чыттыг ыш аразында орай дүнеге чедир ойнап олургулаар. Олар шыдыраазының эгези болгаш төнчүзүн ойнаарының талазы-биле теоретиктиг билиглерин бедитпейн турар. Ынчангаш Б. Селиверстов, В. Заворин, Д. Канчыыр ышкаш шыдыраачылар чылдан чылче өзүлде чок ойнап, республика маргылдаазынга киржир шаа чок болуп турарлар.

Шыдыраачы кижиге аажок хөй күш болгаш үе-шак негеттинер. Шыдыраанын бедиинче көдүрлүр дизе, хөй-ле дилээшкиннерниң, улуг күш-ажылды кылып чорудар апаар. Ооң-биле кады спорттуң бо хевири кижиниң бодунга эргежок чугула: бодангыр, сагынгыр чорууң, турушттуг болуруң сайзыралың кижизидер.

Республиканың элээди уруглар спорт школазының шыдыраа салбыры ам ийи чыл улаштыр ажылдап турар. Ында 6 бөлүк бар. Оларны № 15, 14, 7, 2 школаларда тургускан. Бүдүн чыл дургузунда А. Богатырёв, А. Кольчинов, А. Габеев болгаш өске-даа чамдык өөреникчилер ийиги разряд чедир өзүп кел чорууурлар. Оларның иштинден В. Шапринский бирги разрядтыг. Шыдыраа салгалының мынчаар өзүп орары өөрүнчүг.

Н. ШИШИГИН,
мастерге кандидат.

БАШТАЙГЫ ЧАСКЫ МАРГЫЛДААЛАР

1976 чылдың февраль 22-ден март 15-ке чедир чурттуң мурнуу чүгүнде стадионнарга дээди болгаш бирги лиганың кол-дуунда бүгү футбол командаларының часкы маргылдаазы бир дугаарында эрттирер. Бо дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Спорт комитединиң футбол эргелелин дыңнаткан.

Кижи болгаш бойдус

АРТЫЫ, ИШТИИ ТАЙГАЛАРДАН

Бистиң аңныыр-тывыш ажыл-агый коллективиниң тывышчылары беш чылдың доозукчу чылының оналдазын чедиишкинниг күүседир дээш күш-ажылчы ээлчегге турушкаш, багай эвес ажылдаан.

Коллективтиң тывышчылары бо чылын ниитизи-биле 202 муң рубльдиң өлүк аймаан болгаш өске-даа тывыштыы Төрээн чуртка бээр хүлээлгени алган. Аңчыларның, өске-даа тывышчыларның шудургу ажылдап турарының ачызында аңныыр-тывыш ажыл-агый чери чыл оналдазын ноябрьда-ла ажыр күүседип, чуртка 225 муң рубльдиң өлүүн болгаш өске-даа тывыштыы берген. Ооң иштинде өлүк аймаан 116 муң 600 рубльге кирип, пландан 31600 рубльди ажыр берген. Диин планы 22 муң санга көрдүнген, а херек кырында 35 муңга күүсеттинген.

Бистиң коллективтиң бодунуң штаттыг аңчылары аңнаарынга хандыкшылдыг эки тура аңчылар-биле катай 400 ажыг кижи Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының аң-меңниг тайгаларында аңнаашкынын үргүлчүлеп турар. Ооржак Даваага удурткан алды кижи составтыг бригадазы соңгу таңдының тывыштыг черлеринде аңнап турар. Ол бригада 1500 диин өлүрер оналда алгаш, 3000 кылдыр күүсеткен. Дуржулгалыг аңчы М. С. Шагарин хүлээлгезин күүседип, 5 кишти, 160 диинни дужааган. Аңнаарынга сонуургалдыг эки турачы аңчылар бистиң тывыш планывыстың күүселделиг болурунга улуг дузаны чедирип турар, Пенсионер Д. А. Путинцев барык он чыл дургузунда өлүк тывыжының херээнге идепкейлиг киржип турар. Ол эрткен чылын 500 рубльдиң өлүүн, эрткен чылдың кускү аңнаашкынынга киришкеш, 430 рубльдиң өлүүн берген. Ол 100 диин дээш керээ чаргаш, 200 ажыг диин болгаш өске-даа аңнар олчалыг келген. Ам база катап аттанган, Хөндергей бажының тайгаларынче аңнап чорупкан. Ол ышкаш эки турачы аңчылар Н. С. Бойду 450 диин, В. Б. Үзек 190 диин, 1 бөрү олчазын дужааганнар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының дөрткү сессиязының материалдарын тывышчылар таныжып, улам хейлиг кирип, партияның XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле январь, февраль, март айларда 60 муң рубльдиң өлүүн Төрээн чуртка кииреринин шиитпирлээн. Коллектив аңчылары тайгаларда олча-омактыг ажылдап турарлар.

Р. ДАМДИНОВ,
Чадаанада «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының улуг охотоведи.

ЧЫЖЫРГАНА ЧЫЫЛДАЗЫ

Бо чылын Хемчик унунуң арыгларында чыжырганның дүжүдү багай эвес болган. «Сут-Хөл» совхозтуң төвүнде ыяш ажыл-агый участогунуң начальниги Ховалыг Алдынай ажылчы чон ортузунда тайылбыр-массалыг ажылды чорудуп, чыжырганы камныг чыырынче кичээнгейни салып турар. Ол участок бо чылын чээрби тонна чыжырғана чыыр планныг. Соолгу хүннерге чедир ол участоктуң тургускан бригадалары 15 тонна ажыг чыжырганы чыып арыглааш, күрүнеге дужааган.

Бора-Тайга девискээриниң арга-ыяш хайгааракчызы Сарыглар Назын-оол чыжырғана чыыдазын эки организастап турар. Бора-Тайганың чурттакчыларынга ол 6 тонна ажыг чыжырганы чыып дужааткаш, планын ажыр күүсеткен. Сарыглар Назын-оол боду чыжырганы кактаар, болер талазы-биле эң-не идепкейлиг ажылдап турар.

Сут-Аксы суурда Ондар Кошкар-оол 600 кг, Ховалыг Быззыр-оол — 400 кг чыжырганы кактааш, дужааган. Арга-ыяш ажыл-агыйының участогу-биле керээ чарган хамаатылар, түскай бригадалар чыылданы Хемчиктиң арыгларында ам-даа үргүлчүлеп турар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

ШИВИНИ КАМНААЛЫ

Чаа чылдың шагаазы. Бо магалыг үеле ёлка кылып, бажыңының иштин кааставаан өг-бүле ховар. Ногаан шивини хөй-хөй ойнаарактар-биле каастап алгаш, чаа чылды байырлаадыг уткуурү, ажы-төлүн өөртүрү, ал-боттары хөглээри — бисте эки чаңчыл апарган.

Бистиң Ак-Туруг суурнуң барының талазында чаптылыг үнген арга хөй янзы ыяш-биле байлак. Оларның аразында шиви элбек. Суурнуң үстүү талазын Шиви-Будуруу дээни таварылга эвес.

Чыл келген тудум ол шивилер чоорту эвээжеп кел чыдар. Ооң чылдагааны чүдел? Ак-Туруг, Кызыл-Даг, Чаа-Хөл суурлардан чаа чыл уткуур улус ооң үргүлчү шивилеп келген. Ол-ла эрттиин чаңы-биле республиканың барыын талакы районнарынче чоруткан улуг оруук эрткен. Декабрь төнчүзүнде оладып ынай, бээр аргышкан машиналарның чолаачылары-даа, аңаа олурган улузу-даа ийнлеп, чаңгыстап шивилерни дазыглап тураа-тураа, ам шуут эвээжээн ол.

Ам санап көргээлинер: чүгле Ак-Туруг суурга безин чаа чылды байырлаарынга 200 ажыг шиви ажыглаттынар-дыр. А өскээр суурларже дажыглаттынганын катай санаарга, чеже болурул?

Байырлал эрткен соонда кудумчу бүрүзүнде амдыы шивилер козургай апарган, кымга-даа херек чок болу берген чыдары каракка чаржынчыг. Ындыг байдалды кайы-даа суурга көрүп болур. Ону кайы-хамаан чок төтчегелевейн, ооң бүрүлерин мал чеминге-даа ажыглаза кандыг боор! Олар хойга, чаш хураганга чугула витаминниг чем болур болгай. Ынчангаш, шивиниң безерин болгаш ажыглаарын чурумчудаалыңар!

К. КОМБУ.

ЧИТКЕН ДЫТТАР

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозтуң девискээринде Шуйнуң кадыкшылга школазының чанында караногаан кылдыр шыргай үнген чараш арыг бар. Школадан ырак эвесте өзүп үнгүлээн узун чаагай дыттар элээн хөй турган чүве. Ам оларның чүгле төштери арткан-дыр. Ам ак хар бөрттер кедипкен ол төжектерни кээргеп, санап даа турдум. Ооң саны үжен ажа берди.

Моон мурнунда аңаа узун дыттар турда, ооң чанындан бээр школадың өөреникчилери-биле селгүүстеп чораш, ол чоргаар ыяштарның хөнүзүн, шиңнейнип дагжап турарын кижи магадаар. Чурумалдыг бойдуска эргеленирдээ чүве болгай. Ол «читкен» ыяштарны бистиң өөреникчилеривис база чоктап каапкаш, арткан дөстерин көргеш, хомудалдыг көргүлеп ваап, айтыра бээрлер-дир. Шуйнуң бо бисти бүргээн чурумалдыг бойдузун камгалап, ону харын-даа немей өстүрүп кагалаарынче Шуй кодээ Совединиң күүскому, ооң бүгү чурттакчылары ээ көрүнзе кандыгыл?

А. КЫРГЫС.

ҮНЕЛИГ ҮНҮШТҮ КАМГАЛААР

Чыжырганы кадыкка кадыкшылды быжыглаарынга эмниг бүдүмелдер барын билир болгай бис. Улуг-Хем районнуң арга-ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары Шагаан-Арыг хоорайның чанында Белдир-Кежиг деп чериниң чоок-кавызынга үнген элээн каш дестерлиг чыжырганы өстүрүп кадагалзарынче багай кичээнгей салып келген. Ону камгалап, карактап, немей өстүрериниң хемчеглерин албаан.

Ооң уржуунда ол хайгаарал чок чыжырганы Арыскан болгаш Арыг-Үзүү суурларының чамдык чурттакчылары кээргел чокка ажылап, каттың сывын сый тудкулап алгаш чорупп турган болгай. Арыг-Үзүү суурда арга-ыяш ажыл-агый салбырының удуртукчузу эш Стародумов Белдир-Кежигде чыжырганаы камгалап өстүрерииче моон соңгаар сагыш салыры күзенчиг-дир.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ

ЭЭН ХОВУЛАРГА ҮНҮШТЕР

Саксаул, черкез болгаш кандым дээр үнүштериниң үрезиннерин чыып чораан кижилерниң сөөлгү бөлүктери Бараа-Кумнардан ээп чедип келгеннер. Үрезин чыыр сезон дыка чедиишкинниг болган. Планда көргениинден дыка хөй — 470 тонна үрезин материалы түскай складтарда дужааган.

Республиканың ыяш ажыл-агыйының ишчилери оңгу беш чылдың баштайгы чылында саксаулду, черкезти болгаш кандымны болдуунда-ла ырак-узак одар-белчиирлерге, ниитизи-биле 60 муң ажыг гектар черге тарыыр деп турарлар. Байрам-Алийниң болгаш Марының ыяш ажыл-агый черлери Бара-Кум каналының унунга, а ашхабадчылар — Копет-Дагның суг хөөлбээн долгандыр ол үнүштерни тарып, өстүрер сорулгалыг.

Бо бүгүнүң түңнелинде кургаг хат-шуурганның оруунга ногаан одуруглар сыргый-биле дуй туруптар. Ногаан одуруглар элезиннерниң кожеринге моондактаар, черниң хат-шуургандан үрелирин болдурбас.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

7.50—«Менде арзылаң бар». Уран-чечен телефильм 2-ги серия.
8.55—Литературлуг ужуражылгалар. Г. Абашидзе.
9.40—«Чалыыларның чогаадылгазы». Өңнүг.
10.10—Уругларга фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—Мультфильмнер программазы.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Тывызыктар болгаш тывылгаар». Өңнүг.
12.05—Уран гимнастика. Интервидениениң кубогу дээш делегей маргылдаазының түңнели.

КЫЗЫЛДАН

12.35—«Амыдыралдың арткан кезиинде». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

МОСКВАДАН

13.50—«Кан канчап катканы». Уран-чечен телефильм. 3-кү серия. «Маадырлыг чорук».
14.55—«Партияның планнары—улустуң планнары». ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Д. Г. Жимерин болгаш политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский дамчыдылгада киржип турар.
15.40—«Съездиден съезд чедир». «Совет Таджикистан». Өңнүг.
18.00—Киножурнал.
18.10—«Партияның планнары—чоннуң планнары».

КЫЗЫЛДАН

18.55—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
19.55—Телефильм.
18.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Уран гимнастика. Интервидениениң кубогу дээш делегей маргылдаазының түңнелдери. Өңнүг.
21.00—«Съездиден съезд чедир». «Совет Таджикистан».
22.50—23.00—Чассер.
23.00—23.30 «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—3 метр чедер. Агаарның температуразы дагдыг черлерге дүне 22—27, хүндүс 16—21, артканнарынга дүне 32—37, хүндүс 24—29 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 32—37, хүндүс 24—29 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сени, шимме!» (6—8 чылдарлыгларга) 11.30, «Агаар эжиндирикчизи» 9.40, 13.10, 17.10, 19.00, «Катерина Измайлова» 15.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рекстиң эштери» 9.00, 10.25, «Автомобиль скрипка болгаш Клякса деп ыт» 11.50, 14.05, 16.00, «Бобби» (2 серияалыг) 18.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кортик» 10.00, 12.50, «Чарлыкшкынның мугагдалы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорвен биле Скроллан» 10.00, 12.00, «Ындыг болбас» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үжетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 4445.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00204.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 4 (9989) | 1976 чылдың январь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

„Мал болгаш куш ажылының продуктуларын бүдүрерин специализастаарын болгаш концентрастаарын бүгү хемчег-биле хөгжүдер, оларны үлетпүр үндезининче чоорту шилчидерин хандырар. Күрүнениң, колхозтарның болгаш ажыл-агыйлар аразының мал ажылының комплекстерин тударын калбартыр..."

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден)

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

БӨГҮН НОМЧУҢАР:

- Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чон деткип турар.
- Республиканың орук тудугжуларында.
- Совет күрүнениң хамаатызының паспорту.
- Көдээниң культура хөгжүлдези.

ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Кызыл районда «Х Улуг хурал» колхозтуң кежигүннери боттарының хуралынга 1976 чылдың социалистиг хүлээлгелерин бадылаан болгаш социалистиг чарышка «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилерин кыйгырган. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинге хей-аът хийгеш баян-малчылар бедиткен хүлээлгелерни ап, бо беш чылда кажангызындан-даа артык ажылдаарын шиитпирлээннер.

Пенсионер Оюн Сонам-Байыр, трактор парыгының эргелекчизи Дүрбүлек Абрек, саанчы Тамара Болдук, тракторист Моңгуш Чылбак, башкы Клара Даржаа, школада партия эге организациязының секретары Дензиңмаа Эзир болгаш өскелер-даа ажылын аңаа хамаарыштыр канчаар туруусса экил дээрзин санал-оналынга чугаалап, арга-сүмезин калдып турганнар. Ылаңгыя чер ажылының культуразының чавызын, малдың чаш төлүнүң хорамчазының хөйүн, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедивейн турарын колхозчулар шыңгыы шүгүмчүлээннер. Бо болгаш өске-даа четпестерниң уржуундан көдээ ажыл-агый продуктуларының чамдык хевирлерин бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле күрүне пландарын ук колхоз тоску беш чылда болгаш эрткен чылын күүседип шыдаваан.

«Х Улуг хурал» колхозтуң хөгжүлдезинде чедиишкиннер эвээш эвес. Ол чедиишкиннер ажыл-ажи-биле үлегерлиг кижилерниң ачызы-дыр. Маңаа Андрей биле Кара-уруг Содунамнар, Аряа биле Чигжит-оол Чамзыңнар ышкаш хойжуларны, Эгмеккей Кара-кыс, Тамара Болдук болгаш өске-даа саанчыларны, Маажык Биче-оол, Валера Душкун-оол баштаан механизаторларны адап болур. Оларның аразында көдээ болгаш район Советтериниң депутаттарындан эгелээш орден-хавыялыг мурнакчыларга чедир хөй-ниитижилер хөй.

Баян-малчылар төлевилелде айыткан чүүлдерни бүрүн деткип, беш чылда шудургу ажылдаарын дугуржуп алганнар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БЕЛЕКТЕРЛИГ УЖУРАЖЫР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин ажылчы чонга таныштырары Чөөн-Хемчик районда калбарган. Партия райкомунуң чанында лекторлар, илеткелчилер бөлүүнүң кежигүннериниң семинары Чоокта чаа болган. Семинарның киржикчилери оңгу беш чылдың өндүр улуг план, сорулгаларын салган төлевилелди кижи бүрүге билдингир-биле тайылбырлап таныштырары лектор, илеткелчи бүрүзүнүң кол хүлээлгези болурун демдеглээн. 30 ажыг лектор, илеткелчи колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан организация черлеринде СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырарын үргүлчүлеп турар.

Колхозтарда, совхозтарда, куш-ажылчы коллектив бүрүзүнде парторганизацияларда лекторларын, агитаторларын, пропагандистерин, политинформаторларын чыып, оларның сургаалдалыг хурал-семинарын эрттирген, фермалар, бригадаларже чорудкулаан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазынга партия ТК-ның төлевилели-биле таныжылга боop турда саанчы Д. Ондар өес алгаш мынча дээн:

— 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынының дугайында партия ТК-ның төлевилелин деткивишаан, улам эки ажылдаарын саанчылар коллективиниң мурнундан хүлээдим. 1976 чылдың бирги кварталында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар онзалгавысты партияның XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде күүседир арга бистиң коллективте бар.

Ооң саналын саанчы Д. Кара-Сал, тарып боозадылга пунктузунуң техниги О. Артна, кадарчы С. Биче-оол болгаш өскелер-даа саналдарынга деткээн.

СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжкаш, «Тыва» совхозтуң хойжузу М. Очур-оол, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранықчызы С. Балы-Доржу, «Большевик» совхозтуң саанчызы К. Бакаан, «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарның хойжулары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары М. Чола, О. Дажы-Намчал, АТБ-ның чолаачызы Н. Шоев, ыяш ажыл-агый чериниң лесниги М. Доржу болгаш өскелер-даа улам хей-аъды көдүрлүп, СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чедиишкиниг ажылдаарын илергейлээннер.

М. СЕВЕН.

Дүүн Кызылга

КИЖИЗИДИЛГЕ ТЕМАЗЫНГА

Өөреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидериниң айтырыгларынга тураскаатыан республика конференциязы дүүн Кызылдың Политиктиг чырыдылгашының бажыңынга болуп эрткен. Ону партия обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизи, Тыва АССР-ниң Чырыдылгазының министерствозу, республиканың башкылар билиин бедидер институду организастаан. Конференцияның ажылынга улус өөредилге ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлери киришкен.

«Өөреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидериниң талазы-биле улус өөредилге органнарының, башкылар коллективтериниң, өг-бүлениң, хөй-ниитиниң сорулгаларының дугайында» Тыва АССР-ниң чырыдылгазының министриниң оралакчызы А. Д. Аранның илеткелин конференцияның киржикчилери дыңнаан.

Өөреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидериниң айтырыгларынга хөй-ниитиниң киржилгезинге хамаарышкан саналдарны Кызылдың № 7 школазының директору Л. С. Новикова, Сарыг-Септиң № 1 школазының өөредилге эргелекчизи Л. Н. Лоскутова, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Куш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. Нурзет, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи П. Т. Киселев болгаш өскелер-даа берген.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киришкен.

СЭКП ТК-ның төлевилелин деткип турар

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дөрткү сессиязының материалдарын Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң ажыл-ишчилери политиктиг көдүрлүүшкүн-биле таныжып турар. Пленумнуң болгаш сессияның материалдарын колхоз төвүнге, Төп сүт-бараан фермазынга, сес чыл школазының коллективинге болгаш хойжуларның хуралынга пропагандистер база агитаторлар амыдырал-биле холбап тургаш таныштырган.

Бо талазы-биле таныжылга 15 кезек черге болган, аңаа 250 хире кижи киришкен болгаш 16 кижи боттарының санал-оналдарын киирген-дир. Чижээ, хойжу коммунист Моңгуш Алдай-оол хойжуларның хуралынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың эртемге үндезилеп ажылдап кылган планының өөрүшкүлүг-биле деткип, ону амыдыралга боттандырарынга бодунуң үлүүн киирерин саналдаан. Оңгу беш чылдың бирги чылы—1976 чылда 100 баш төрүүр хойлардан 95 хураган, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү кыргып ап, чайгы үеде бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнип, чарышка хойжу Дажымбааны кыйгырган.

Декабрь 14-те бүгү парлалгага «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин парлап үндүрген соонда бо партийжи документини 13 кезек черге таныштырган, аңаа 210 ажыг кижи киржип, 11 кижи санал-оналын берген.

Чижээ, МТМ-ге болган митингиге санал берген хоочун механизатор Н. Матвеев ол документиниң чугулазын чугаалап тура, септеп кылып турар механизаторлар боттарының социалистиг хүлээлгезин март 25-те күүседир дээнин дыңнаткан. Селтелге үезинде тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының чамдык кезектерниң чогуур үезинде келбейн турарын айтып, чыдыг чоруктар ажылга шаптык кадар боор-дур деп чугаалаан. Ынчангаш республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынның моон соңгаар артык кезектерни саадаттывайн берип турарын ол дилээн.

Ол ышкаш аныяк ирт кадарчызы Байыскылан Эрес-оол бодунуң саналынга хой бүрүзүнден 2,9 кг дүктү кыргып алырын хүлээнип, малчыннар ортузунга лекция, беседа ажылын экижидерин чугаалаан. Ол бодун Бүгү-эвилелдиң бот-тывынгыр ураан чүүл көрүлдезиниң ийиги этавынга кадайы-биле идепкейлиг киржирин чугаалааш, концерт көрүлдезинге аныяк хойжуларны калбаа-биле хаара тударын саналдаан.

Пенсионер хоочун хойжу Оюн Мижаек бистиң партиявыстың, чазаавыстың кижи дээш сагыш салып турарынга өөрүп четтиргенин илереткен. Ол бодунуң ынак ажылын ам-даа уламчылавышаан, 24 чыл хой кадарып турар. Оңгу беш чылдың бирги чылында хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргып алырын, 10 тонна сигенни болгаш 11 тонна кургаг оътту белеткеп алырын хүлээнип, чарышка мурнакчы хойжу Ооржак Хуна-Бораны кыйгырган.

Кышкы үеде малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кичээнгей салып, автолавка, эмги хандырылгазын болгаш солун-сеткүүлдерниң чедирилгезин экижидерин хоочун хойжу саналдаан.

К. ЕНЗУК,

«Коммунизмниң херели» колхозта партком секретары.

ВОСКРЕСЕНСКИЙНИҢ ШУУШТУРУЛГАЗЫ

Мал ажылы—шалыпчы фронт

1976 чылда 850 тонна, а 1980 чылда —2300 тонна эътти бүдүрер — Тула областа эң улуг «Воскресенский» совхозунуң ажылчыннарының оңгу беш чылда салып алган сорулгазы ындыг.

— Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели эгелекчи чорукка болгаш диләэшкиннерге делгемнерин ажыдып турар — деп, совхозтуң директору С. В. Демидов чугаалап турар. — Ол документини өөренип көргеш, бодувустуң ажыл-агыйывыстан эвээш эвес курлавырларны тыпкан бис. Ийи муң баш инек турар механизастаттынган комплекс хевээр артар. Семиртир азырал мастерлериниң саны база өскерилбес. Ынчалзажок бүдүрүлгениң мурнакчылары, Васильева үтбашкылар ышкаш ындыглар, чыл дургузунда 40' тонна эътти ап турар, а «сортумактар» оон дыка кудү. Ынчангаш бүгүдениң эң дээрелерниң деңнелинге чедир көдүрерин сүмелешкен бис.

Совхоз миллион-миллион рубль орулганы ап турар. Ооп хөй кезиин — продукцияның бедик шынары дээш алган. Бүгү-ле чүүлдерге шыңгыы камналга, шынар дээш демисел, кара хөрзүн-нүт эвес черге күрүнениң берип турар дузаламчызы ийи муң баш инек кирер механизастаттынган чаа комплекстиң тудуунга бүдүн чартык миллион рубльдиң түскайлаарының аргазын биске берген. Ындыг комплексти ам кылып эгелээн бис. Ол бүгү чүүлдер оңгу беш чылда эът бүдүрерин үш катап көвүдедириниң болдунар аргазын биске бээр.

Ол — планнар-дыр. А амдызында совхозта семиртир азыралдың мастерлери чаа беш чылда баштайгы бөлүк малды эът комбинадынче чорударынга белеткеп турар.

(СЭТА-ның корр).

Тула.

АК-ДОВУРАК: ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ ТУДУУНДАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда бригадалар, ээлчеглер партияның XXV съездизин төлептиг уткуурунуң социалистиг чарыжын калбартып турар. Арткан тудуг-монтаж ажылдарын съезд ажыттынар хүнүнге чедир дооскаш, коммунистерниң ол улуг хуралынга күш-ажылчы чедиишкиннерин рапорттаар сорулганы тудугжулар, монтажниктер болгаш электрчилер салган. Оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринде калбарган ол чарыштың мурнунда Иван Онохованың ээлчээ, Борис Сарыгларның бригадазы бедик көргүзүглерлиг. Салчак Кара-оолдуң, Данзырык Калдар-оолдуң тудугжу бригадалары галереялар тудуунда каш дакпыр күженииштиг ажылдап турар. Партияның улуг хуралын төлептиг уткуурунуң чарыжының шалыпчы ээлчээнде Ачинскиниң энергетиктери, «Сибирьстальконструкция» трестиң монтажниктери база идепкейлиг киржип эгелээн.

Бо чуруктарда Ачинскиниң Ак-Довуракта монтаж кылыр бригадазының мурнакчы ажылчыны, бешки разрядтыг В. Петров (оң талада). Чанында чурукта ийиги ээлчег тудуунда шалыпчы ажылдап турар комбинат ажылчыны К. Дажы-Сегбе. Оларның кайызы-даа улуг тудугну кылырынга шалыпчы үлүүн киирип, шаңнал-макталдарны ап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Совет күрүне хамаатызының мандады

Чаа хевирниң паспортун ам безин он-он муң совет кижилер алган. Оларның баштай алыкчылары Октябрь революциязының, хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, а ол ышкаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 16 харлыг хамаатылары болур.

Паспорттар тыпсыры кайгамчык байырлалдыг байдалда эртип турар. Ол болуушкун совет патриотизмниң көргүзүү, социалистиг Төрээн чуртка ынакшылдың көргүзүү болу берген.

Күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, партия, совет ажылдакчылар, найысылалдың Пролетарский районунуң ээлерінин Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң Культура ордузунга байырлалдыг-биле кеттинген, сорук кирген хөөннүг келген. Чаа паспортту баштай алганнарның бирээзи Лихачев аттыг заводтуң хоочун ажылдакчызы, дарганалга цегиниң начальниктиниң оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. К. Кошка болган.

— Ам бо залда олуруп турар кижи бүрүзү: «Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп состерин чоргаарланыышкын-биле чугаалаар деп, Василий Константинович чугаалаан. — Советтер чурту бистиң дугайывыста мениң сагыш салыышкынын илергейлеп турар. Совет кижилер ышкаш мындыг демократтыг хостуг талгалар хамаатылар делегейниң чаңгыс-даа чуртунда ажытталвайн турар. Чоргаалыкчы болгаш хостуг ажылдаар кол эргени биске тывыскан. Бистиң цехтиң коллективи тоску беш чылды хуусаа бетинде — эрткен чылдың октябрь 20-де күүседипкен. Ам СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чүткүл салып турар бис.

Дайынның киржикчизи, каш-даа орденнерниң эдилекчизи К. Н. Теплов, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Жаров, школачы О. Кузнецова, Москваның эң улуг үлетпүрлүг районнарының бирээзиниң ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш студентилери — делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң ниитилелинге хамаарылганың демдээ болур чаа хевирниң паспортун ханы өөрүшкүлүг сеткил-биле ап турган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мария Алексеевна Боголюбованы билбес болгу дег кижи Мытищиниң «Стройпластмасс» комбинадында чок. Шууштурулгалыг ажылдаар машиналарда ажылдап турарларның бригадири ол кижиниң мергежилдии дээш, эвилең чаагай сеткилдии дээш көпчүг хүндүлээр. Ол херээжен кижиниң биче сеткилдии база бүгүдеге билдингир. Күш-ажылы-биле чаалап алган орденнерин болгаш медальдарын ол чүгле эң улуг байырлалдар үезинде кадаар. Ындыг хүннерниң бирээзи аңаа январьның бежиниң хүнү болган, ынчан М. А. Боголюбовага чаа совет паспортту тывыскан.

Заводтуң Культура бажыңынга күш-ажылдың хоочуннары-биле, Ленин орденнерлиг машинист Н. И. Нитина, электромонтер Ю. Н. Чулович оларның-биле кожа, ада-иелери база комбинатта ажылдап турар 16 харлыг школачылар Наташа Заваречкина, Ирина Кузовова, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң хүрээлениинден курлавырже халажып үнген А. С. Дремучев болгаш өскелер-даа олурган. Бартында Совет сүлделиг «кызыл дептержигештерни» бүдүрүлгеге бир-ле дугаарында оларга тывыскан.

Горькийниң автозаводунуң Культура ордузунга ынзы-бүрү салгалдың төлээлекчилери чыылган. Паспорттар тыпсырының байырлыг ёзулалы аңаа болган. Чаа документилерни 1913 чылдан бээр СЭКП кежигүнү М. А. Мельников, машина тудуушкунунга стахановчу шимчээшкиниң эгелекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Х. Бусыгин, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, Совет Эвилелиниң Маадыры Г. Г. Габайдулин олар бир дугаарында алган.

(СЭТА).

КОМПЛЕКСТИҢ АЖЫКТЫЫ

Ульянов областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга берип турускан мал ажылының он комплекстери тоску беш чылдың доозулган чылының төлчүзүнде хары угда ажыглаалга кирген. А беш чылдың эгезинден бээр аңаа мыйыстыг бода малды, хаванны, кушту, тоолайны, хойну семиртир азыраарының, а ол ышкаш сүт, чуурга, дүк бүдүрериниң ук саалыг чаш малды азырап өстүрериниң талазы-биле бедик механизастаттынган 36 «фабриканы» ажыглаалга киирген.

Ооң-биле холбаштыр областың дыка хөй ажыл-агыйларынга мал ажылының специализациязын чорудкан: ам сүт бүдүрерин дөрт зонада мөөңнээн, чуурганы болгаш куш эъдин колдуунда «Птицепром» трестиң он бир ажыл-агыйында бүдүрүп турар, ийи трест хаван болгаш инек эъдиниң кол берикчилери болуп турар.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда аңаа ажыл-агыйның иштики специализациязы бажык-ла бүрүнү-биле дооскан. Мурнунда 109 фермага ажаап турган инек малды ам 52 ажыл-агыйда мөөңнээн. Мал ажылының туруп турар кажаа-хоразын чаарты кылырының болгаш комплекстиг механизастаарының күжени-биле ону боттандырган. Улуг комплекстерни тударын-биле чергелештир, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң ол аргазы областа уламна нептерей турар.

Бир эвес ажыл-агый бүрүзүнде үүрмек фермаларны каттыштыргаш, малга чем бээрин база улуг күш үнер өске-даа чорудулгаларны механизастап тар болза, ынчаар улгаттыр каттыштырган ферма чаа комплекстен дулак чок болурун практика көргүскен.

Мал ажылын үлетпүр үндезининче шилчидер чорук чүгле продукция бүдүрерин көвүдедириниң, чем чарыгдалын эвээжедириниң, ажылчын күжүнге херегледи бичеледириниң эвес, харын-даа бүдүрүлге харылзааларын дыка бедик чадаже көдүрериниң, малчынның күш-ажылын индустриалдыг ажылчыныц күш-ажылы-биле чооксулаштырарының болдунар аргазын берип турар.

Мал ажылын концентрастаар болгаш специализастаар талазы-биле эгелээн ажылын вол-гажылар оңгу беш чылда үргүлчүлээр. Чижээ, бир эвес ам хаван эъдин областа 212 ажыл-агый бүдүрүп турар болза, 1980 чылда оларның саны чүгле 32 апаар. А олар чыл бүрүзүнде 60 муң тонна эътти бээр — ол амгызындан дыка хөй. Ол сорулга-биле областа хаван эъдин бүдүрер талазы-биле ажыл-агыйлар аразының беш каттыжыышкынын база колхозтарга, совхозтарга түс-түс өес комплексти тургузарын төлевилеп турар.

Инек эъдин бүдүрериниң баазазы-даа калбарар. Беш чыл дургузунда он бир комплексти ажыглаалга киирген турар, оларның сезииниң тудуушкунун ам эгелей берген.

Мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле областа улуг сорулгалар салдынган. Колхозтарны болгаш совхозтарны улам ыңай специализастаар болгаш концентрастаар чорук ол өзүлдениң үндезини болур.

В. ЗЛОБИН
СЭТА-ның корр.

Ульяновск.

Дүвүренчиг медээ

КЫШТАГЛАРДА СИГЕН ЧОК

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында 50 ажыг коданнарның чамдыызында хой олдалаашкыны эгелей берген. Хойжулар Николай Кара-оол, Сат Мижит-Доржу, Сергей Шактар-оол оларның кижи бүрүзү 40—50 хире хураганнарын мендн камгалап алган.

Ындыг байдал турда, чамдык коданнарда сиген, сула дээн чижектиг малга чемнер шуут чок. Ооң кол чылдагааны — транспорттуң чедишпезинде. Ылаңгыя Сат Мижит-Доржунуң кодаанында байдал дүвүренчиг: ооң кезип алган сигенин амдыгаа чедир сөөртүнмээн, чаш хураган тургузар кажаазында печка чок, ынчангаш олар чыыглаттынмаан хой кажаазында иелери-биле кады турар.

Хайыракан салбыры сигенин чайын пландан ажыр кезип белеткеп алган. Ынчалза-даа кыштагларда сиген чок. Улуг-Хем ол чарыында малчыннарның кезип белеткээн сарааттарын шектер тырттыглеп турар, чамдык сарааттарның чүгле кувуг орну арткылаан.

К. ШЫЫРАПАП,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

Партийжи амыдырал

ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

Бистиң «Шекпээр» совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ол чугула участокка коммунистерни шилип, таарыштыр тургузар, бызыглаар, оларның авангардчы ролюн бедидеринче салбырларда партия эге организацияларының бюролары улуг кичээнгейни салып келген. Совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарынга коммунистер идепкейлиг салдарын чедирип турар.

Совхозтуң коммунистериниң 36 хуузу мал ажылында хаара туттунган. Ийи хойжу бригадада, Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазында, Аътың малчыннары-сүт-сиген кирелиг үнген. Ынчангаш мал чеми белеткээриниң планы ыракта чедир күүсеттинмээн.

Ол берге байдалдарны ооредип көргеш совхозтуң парткому, дирекция чери кыштаглаашкынны хүр-чаагай, организастыг эрттирериниң хемчеглерин алган. Сөөлгү айларда Авта 5 чаа кыштагны тудуп, 3 эрги кыштагның кол септелгезин кылган. Курлавыр кыштагларны тудар ажыл уламчылавышаан. Мал чеминиң курлавырын көвүдедиринге Хакасияның Таштып районунче механизастаттынган звенону чоруткан. Олар мында саван пресстеп турар. Оон ангыда Убса-Нур хөлдүң эриинде хыргызынны бир звено, совхозтуң девискээринде чаңгын кижи четтинмес шыктың сигенин бир бригада кезип белеткеп турар.

рында 4 партбюлук ажылдап турар. Олар сөөлгү үеде ажыл-агыйда байдалды чаңгыс-бир болгаш шугумчуржевчи ёзу-биле анализтеп турар апарган. Партия бөлүктериниң, коммунистерниң дайынчы арга-шинээзи бедип, оларны таарыштыр тургусканы ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге эки салдарны чедирген. Совхозтуң мал ажылында чамдык коллективтер болгаш мурнакчылар эрткен тоску беш чылда боттарынга алган социалистиг хулээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Чижээ, Биче-Тейниң хойжу бригадазы (бригадири Б. Моңгуш) пландан ажыр 240 хураганны меңни ап доруктурган болгаш 55 центнер дүгү кыргаан. Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазы (партбөлүк организакчызы Р. Куулар) сүт саалдазының талазы-биле беш чыл планын 4 чыл 9 айларда күүсеткеш, пландан ажыр 26,5 мун рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ол-ла ферманың мурнакчы саанчызы Б. Миңис болуун беш чыл планын доозукчу чылдың февральда күүседипкен болгаш ам оңгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол ышкаш хойжулар Күш-ажылдың Кызыл Туг болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи коммунист Ооржак Күрсели, Моңгуш Шыдыраа олар беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Коммунист Моңгуш Мынчаа доозукчу чылда төрүүр чүс хойдан 115 хураганны меңни камгалап алган болгаш 10 тонна сиген белеткээр планын 24 тоннага күүсеткен. Бо мурнакчы хойжу малчыннар ортузунга калбарган чарыштың тиилекчизи болган. Совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында эскедээ мурнакчылар хөй.

Амгы үеде бистиң совхозта 28 мун шээр, 3065 бода мал, 802 чылгы аалдар беш кодаанда кыштаглап турар. Бо кым малчыннарга берге, харыысалгалыг шалгалда болуру чугаажок. Сөөлгү 2—3 чылда болган кандаашкынның уржуундан совхозтуң девискээринге

звенону чоруткан...

Малчыннарның билиг мергежилин бедидери ажылга бир кол черни элээн. Зооветеринария бөлгүмнериниң кичээлдерин хойжу бригадалар, фермалар айы-биле график ёзугаар эрттирип турар. Аңаа малчыннар экономиканың бодуун билиглери-биле база чепсеглениир.

Совхозта партия организациязы болгаш ажылчын комитеди социалистиг чарышты дээштиг организастаары-биле материалдыг база моральдыг идиг бериишкиннеринче кичээнгейни салган. Ылангыя саанчылар аразында чарыштың түңнелдерин он хонуктап үндүрүп, тиилекчи болган саанчыларга шилчиир вымпелдерни тыпсып, шаңнап-мактап келген.

Чаа 1976 чылдың социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, Биче-Тей салбырының малчыннары боттарының хуралынга чоокта чаа тайылбырлап, хүлээп алган. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында олар бедиткен хүлээлгени алгаш, ону күүседиринче бар аргаларын мөөңнеп эгелээн. Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер сорулга-биле малдың ажаалдачемгерилгезин, суггарылгазын зооветеринарияның негелделерин баштаар черлары малчыннарның, специалистерниң мурнунда хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

Ынчангаш бо бүгү ажылдарга партийжи удуртулганы улам күштелдирери, партбөлүктерниң күженишкиннерин коллективтиң ажыл-ижинче, күш-ажылды организастаарын экижидеринче, сагылга-чурумну, харыысалганы бедидеринче угландырар ужурлуг бис.

М. КАРА-САЛ.

«Шекпээр» совхозта партком секретары.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

Эрткен чылдың октябрь 25-те солунга «Чаагайжыдылга — ниитиниң херээ» деп мурнуку чүүл парлаттынган. Чаагайжыдылгазы болгаш арыг-шевери экиживес, харын-даа чылдынга доруйтап орар суурлар бар деп мында бижээн. Ындыглапта Барыын-Хемчикте, Бии-Хемде, Каа-Хемде, Эрзинде суурлар-биле кады Моңгун-Тайгада Мугур-Аксы, Тес-Хемде Ак-Эрик суурларын адаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Моңгун-Тайга район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы В. Сүге Маадырның редакцияга дыңнатканы:

Район төвү Мугур-Аксы суурну арыг-шевер эвес деп солунда шүгүмчүлээни шынныг. Суур чаагайжыдылгазының херээнге хамаарылгалыг ажылдакчыларны райкүүскомга келдирген солунда парлаттынган чүүлдү сайгарып, суурнуң моон соңгаарны чаагайжыдылгазының хемчеглерин ажылдап кылган. Суурну арыг-шевер тудар, ооң чаагайжыдылгазын экижидеринче угланган чамдык ажылдар кылдынган. Ылангыя эрткен чылын суур чаагайжыдылгазынга 15 мун рубльди чарыгдаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы Н. Чындыгырның биске бижээни:

«Ак-Эрик» колхозтуң төвүнүң чаагайжыдылгазы, арыг-шевери багай деп чүүлде шын айыткан. Ону кыска хуусаада экижидериниң хемчеглерин алыр кылдыр райкүүскомдан хоюу Советтиң күүскомунга даалгаан.

Тываның оруукчуларында

БЕЛЕТКЕЛ ШАЛЫПКЫН

Тываның автооруук эргелелиниң ишчилери тоску беш чылдың доозукчу чылында хөй-хөй оруктарны асфальттааштарын доосканы болгаш чамдык черлеринде капитал септелгелерни кылган.

№ 335 оруук-тудуг эргелелиниң коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының онаалдазын планда көрдүнгенинден беш хонук бурунгаар, азы ноябрь 25-те дооскан. Оларның кылган ажылдарының 85 хуузун күрүне комиссиязы «эки» болгаш «кончуг эки» демдектер-биле хүлээп алган. Бо херекке оруук септелгезиниң автогрейдеристери А. Никоненко, Л. Дейхан, бульдозеристери В. Янаев, Б. Сат, экскаватор машинизи Д. Саражаков болгаш оон-даа өскелериниң киирген үлүг-хуузу улуг. Олар ээлчег онаалдаларын 120—125 хуу күүседип турарлар.

№ 1 оруук-тудуг эргелелиниң электромеханиги Б. В. Шульбеев биле автоэлектриги Ф. Ф. Агапов оларга автооруук эргелелиниң коллективи чоргаарланыр. Ажыл-ишинге кымнак эптер ай планын 130 хуудан кудулатпайн келгеннер.

№ 335 оруук-тудуг эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары беш чыл планын күүсеткенин ноябрь 3-те-ле рапорттаан. Олар 12636 мун рубльди шиңгээдип алганнар. Продукция бүдүрери 46,6 хууга өскен.

Амгы үеде оруукчулар техника септелгезинче кирген. Келир чылдың чайгы сезонунга белеткел ажылы шалыпкын чоруп турар. Оруукчуларга септелге ажылын чорударынга улуг дузаны Тыва автооруук эргелелиниң чанында төп оруук лабораториязы улуг дузаны база чедирип турар.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЧУРУКТА: тоску беш чылдың шалыпчылары № 1 оруук-тудуг эргелелиниң электромеханиги К. Шульбеев (солагай талазында), автоэлектрик Ф. Агапов оларның динамо машиналарын параметрге шенеп турары.

Авторнуң фотозу.

ЧҮГЛЕ КОНЧУГ ЭКИ КЫЛДЫР

Чоокта чаа Чадааның № 336 оруук-тудуг участогунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ажыл шагы эгелээнде конторага чыглып келгеннер. Эрте соогу аажок, чап чаа-ла бажыңнарындан үнген ол кижилерниң чылыг арыннарын эртенги чывар хайыра чогу-биле үрүп турган. Кижилерниң карактарының кирбиктеринде мөңгүннелчек хыраалар сүт чинчилер дег апарган.

Ындыг болзажок, кыштың соогундан-даа, ажылдың нарыын бергезинден-даа чалданмайн улуг ажыл-үүлени кылып бүдүрериңче, бүгү чонунуң чүткүлдүүн оларның арын-шырайы илередип турган.

Олар болза бүгү совет улус-биле кады тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг доосказ, СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чаа-чаа көргүзүглерни чедип алыр дээш сорук кирген коллективтиң күш-ажылчы кижилери чоокта чаа болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң IV сессиязының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып, социалистиг чарышты чаа күш-биле калбартыр сорулгазы чугаалажыр дээш хуралга чыглып келгеннери ол.

Ол төөгүлүг документилерниң болгаш салдынган сорулгаларның дугайында участокта партия эге организациязының секретары эш В. Моңгуш хуралга doпчу илеткел кылган.

Совет улустуң шылгаттынган авангарды, ооң төөгүлүг тиилелгелериниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — ленинчи партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бистиң коллективтиң коммунистери, ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар. Эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар бо төөгүлүг үеде партияның болгаш улустуң амыдыралының эң чугула айтырыгларын Пленумга болгаш сессияга чугаалажып көргеш болгаш база келир үедеги перспективтиг улуг сорулгаларны СЭКП ТК-ның доктаалында тодаратканын илеткелчи чугаалаан.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында коллектив планныг онаалдаларын багай эвес күүсеткен. 23 километр оруктуң ортумак септелгезин чорударының чыл планын октябрь айда-ла хуусаа бетинде күүседипкен. Капитал септелгениң болгаш капитал тудугларының планы чедиишкинниг күүсеттинип турар. Оон ыңай тинде Чадаанадан Ийме же кадыр-кашпал хаяларны бузуп тургаш, делгем чаагай оруктү кылган. Хемчик кежир демир-бетон көвүрүгнүң тудуу шалыпкын чоруп турар болгаш участоктуң төвүнде комплекстиг машина гаражы ажыглалда кирген. Ниитизи-биле коллектив 5 чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Боттарының бар аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, оруукчулар СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ажыл талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Оруктуң капитал тудуунуң планын — 105, капитал септелгезиниң планын — 105, оруктуң ортумак септелгезиниң планын — 110 хуу күүседир болгаш Хемчиктиң демир-бетон көвүрүүнүң адагаштыг кезээн ол-ла хуусаада доозар дээш ооргаларны салып эгелээн.

Оруктарның эдилелин болгаш ажаалдазын үлегерлиг чорудар болгаш чамдык оруктарның багай болганындан автотранспорттуң авария кылыр чоруун болдурбас дээш дээштиг хемчеглерни алыр. Оруук машиналарының болгаш механизмнериниң септелгезин чүгле эки болгаш кончуг эки шынарлыг кылдыр чорударын оруукчулар хүлээнген.

О. ОЙДУПАА,

Чадааның № 336 оруук-тудуг участогунуң начальниги.

ХИБИНЫНЫҢ МИЛЛИОННАРЫ

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Хибины дагларының девискээринде Расвумчорр дээр бүүрелчиннерни «Биче Антарктида» деп адап турар. Ында кыш кидин-тулук.

Ол бүүрелчиннерде тургустунган «Центральный» дээр рудниктиң шахтёрлары дыка нарын байдалдарда ажылдап турарлар. Оларның ажыл-ижи база тергиин бооп турар. Эрткен чылын оон коллектив 17,5 миллион ажыг тонна апатит рудазын чуртка берген. «Центральный» рудник эрткен беш чылдың үезинден тура ийи миллион ажыг тонна руданы пландан ажыр казып үндүрген. Ол немелде руданы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырып тургаш чедип алганы демдеглээр херек.

Ол рудникте СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар экскаваторжу коммунистер А. Фокинни, А. Давыдовту, 40 тонналыг БелАЗ-тың чолаачызы М. Зайцевти, бульдозержи И. Солдатенковну мактап турар.

ЧУРУКТА: Расвумчоррда апатит рудазын ажык арга-биле казып ап турары.

С. МАСТЕРМАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕДИИШКИНГЕ ООЖУРГАВАС

(Тыва автотранспорт эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Байырлалдыг шинчи-биле шимеп каан клубта шевергин кеттинген кижилер долдур чыглып келген. Оларның аразында арын-шырайы салгынхатка дадыккан, шылгарангай ажыл-ижи-биле республикада сураглааан Ю. Зюзин (№ 1 АТБ), В. Жбанов (№ 3 АТБ), С. Хурал-оол (Чадааның АТБ-зи), М. Сымчаан (ПАТБ), Х. Тумаев (Ак-Довурактың АТБ-зи), Н. Герасимюк (АСЗ), Б. Сергеев (Хову-Аксының АТБ-зи) болгаш оон-даа өске мурнакчылар бар.

Тоску беш чылды кандыг түңнелдерлиг доосканы база 1976 чылдың чаа сорулгаларын чугаалажыры-биле республиканың автотранспортчулары чыглып келгени ол.

Автотранспорт эргелели — Тываның улус ажыл-агыйында хөй ажыл-ишчилерлиг, улуг коллективтериниң бирээзи. Тудугну, үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны болгаш чонну хандырарынга автотранспорттуң хүн бүрү тода план, график ёзугаар ажылдаары негеттинер болгай. Ынчангаш эрткен беш чылда транспортчуларга чиик эвес улуг онаалга турганы билдингир. Оларның шудургу ажылдаанын ажыл-ишин көргүзүглери херечилеп турар. Автотранспорт эргелели тоску беш чылда чүък сөөртүлгезиниң планын хуусаа бетинде, эрткен чылдың октябрь 5-те күүсеткен болгаш пландан ажыр 1087 мун тонна чүъкту сөөрткен, азы сески беш чыл-биле деңнээрге өзүлде 37,5 хуу болган. Пассажир эргилдезиниң талазы-биле беш чыл планы 1975 чылдың декабрь 8-те күүсеттинген, мурнундагы беш чылдыындан 45,7 хуу хөй пассажир-километр ажылдап кылдынган. Эргелелдиң салбырларындан Кызылдың № 1, 2 АТБ-лериниң, Хову-Аксының АТБ-зиниң, Кызылдың контейнерлиг сөөртүлгениң транспорт-ажыглал конторазының, техниктиг хандырылга станциязының, автосептелге заводунуң коллективтери тоску беш чылдың планын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен.

Бо түңнелдерни чедип алырынга социалистиг чарышты коллективтерде калбартканы улуг дузалыг болган. Автотранспорт бүдүрүлгелеринде 4680 ажыл санныг ажылдап турарларының 2900-ү (62 хуу) чарыштың янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. 1088 мурнакчы ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тыпсыкан. Чолаачыларның 50 бригадалары, автосептелге заводундан 2 септекчи бригада, Туранның автостанциязы, № 3 АТБ-ниң бир цеги база коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты чаалап алган.

Хуузунда беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткилепкен тергиинчерниң тергиинне-ри чарышты баштап турар. Оларга эштер Ларкин, Сухарев, Михеев, Пересоков (Минусинск АТБ-зиниң), Кулагин, Иванов, Марев, Осипцев (№ 2 АТБ-ден) болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Тоску беш чылда автотранспорт эргелели капитал тудуг талазы-биле 9972 мун рубльди шиңгээдип алган. Кызылдың № 1, 2, 3 АТБ-леринде, материал-техниктиг хандырылганың контейнерлиг сөөртүлгениң транспорт-ажыглал конторазында, Ак-Довурактың АТБ-зинде ниитизи-биле 495 машина кирер чаа гараж тар: № 1 АТБ-де, Хову-Аксының, Ак-Довурактың АТБ-леринде бирээзинге-ле 150 автомашина септээрн көрдүнген 3 септелге-механиктиг мастерскаялар болгаш оон-даа өске чаа оран-савалар немей туттунгулаан.

Чолаачыларның амыдырал-чурталгазын экижидери-биле база эвээш эвес хемчеглер алдынган. Эргелелдиң шугуму-биле 7664 дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирген. Минусинскиде 90 квартиралыг бир, Чадаанада 16-16 квартиралыг 2 бажыңнарны, Кызылда 60 орунныг ниитиниң чуртталга бажыңын чолаачыларның өг-бүлелери алгылаан.

Эргелелдиң ажылында чедиишкиннер-биле холбаштыр четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар бары илереттинген. Ынчангаш автотранспортчулар оңгу беш чылды эгелеп тургаш, оларны кичээнгейлиг-биле сайгарып, четпестерниң чылдагаанын тодарадып, ону чайладырының аргаларын чугаалашкан. Эргелел ниитизи-биле чүък сааргылгазының болгаш орулга алырының талазы-биле беш чыл планын чедир күүсетпээн, азы 21 миллион тонна-километр чедир бердинмээн.

Автомобиль парыгының четпес ажылының кол чылдагаанының бирээзи — автомашиналарның ажылче үнериниң саны кудулап турарында. Ол көргүзүг сески беш чылдың деңнели-биле алырга, чүгле 2,5 хуу улгатканы канчап-даа таарышпас. Ылангыя Кызылдың № 1, 2 АТБ-леринде, Шагаан-Арыгның АТБ-зинде ук көргүзүг кудулаан.

Чолаачылар чедишпезинден автомобильдерниң ажыл чок турары көвүдээн. Ол чылдагаан-биле № 1 АТБ-де автомобильдерниң 6,8 хуузу, № 3 АТБ-де — 4,5, Шагаан-Арыг АТБ-зинде — 1,6, Чадаана АТБ-зинде — 7,2 хуузу ажыглаттынмаан. Ол ышкаш 1975 чылда ажыктыының коэффициентизиниң пландыг үениң планы чедир күүсеттинмээнинден 23,6 миллион тонна-километр чедир ажылдаттынмаан. Оон ангыда-даа чамдык техник-экономиктиг көргүзүглерни четче хандырбааны ажылга багай салдарны болдурган. Чижээ, автомобильдерниң чүък-тээр күжүн дозу ажыглаваанындан, чүдүрер, дүжүрер ажылдарга халас үе-шак үгеэнинден 29,9 миллион тонна-километр чедир алдынмаан.

Шимчээр составты чеп ажыглаарының болгаш шугумче үнериниң көвүдээриниң талазы-биле бистиң чуртта автотранспорт эргелелдериниң хөй кезиинде ажылынга ажыглап турары дешиилгелиг аргалар болур — чолаачыларның бригадалыг ажылдаары, кожугларны ажыглаары, шак барымдаалаарындан тыптанын барымдаалап төлээринче шилчиири, чолаачыларны септелгеже чаттыктырбазын ажыглаарының аргаларын Тыва автотранспорт эргелелиниң салбырлары четче шиңгээтпээн.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдазын, СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бирги кварталды чедиишкинниг күүседиринче эргелелдиң бүдүрүлгелериниң коллективтери бүгү күштү мөөннеп турар. Ынчангаш автотранспортчулар бедиткен социалистиг чаа хүлээлгелерни көдүрлүүшкүннүг хүлээп алган.

Н. ООРЖАК.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

«Тыва көдээ тудуг» трестиң кожуун чоруур механизастаттынган № 741 колоннназының Тээлиде участогунуң коллективи эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгезин ёзугаар 540 мун ажыг рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр тургаш, алган хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып шыдаан. Бирээзинге-ле ийи аал ишти чурттаар сес чуртталга бажыңнарын «Тээли», «Бай-Тал» совхозтарга тудуп берген. «Бай-Тал» совхозтуң төвүнде 50 орунчуг уруглар садын база ажыглалга киирген. Ол ышкаш мында ийи-ийи квартиралыг ийи чуртталга бажыңнарының тудуун доозуп, тудугжулар ол бажыңнарны чаа чыл таварыштыр чонга күш-ажылчы белек кылдыр сөңнээннер.

Участокта бригадалар аразында чарыштың мурнуку одуруунда Владимир Максимовтуң (былаачылар) болгаш Хертек Чайлаңның (шеверлекчилер) бригадалары ай, квартал сайында күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг, шудургу ажылдап турарлар.

Ажылга кол шаптыктааш-кын тудуг материалдары-биле хандырылганың үзүктелиишкининден болуп турар. Ылангыя сөөлгү айларда бо талазы-биле байдал баксыраан. «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четтелээшкин эргелелинден негелделиг каш удаа тургузуп келгенин участоктуң мастери Сарыг-оол Шымрап чугаалап турар.

Участоктуң тудугжуларының мурнунда 1976 чылда сорулга улуг. Тээли суурга 50 машина кирер бир гаражты болгаш «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарга 12 чуртталга бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирери көрдүнген.

Салдынган сорулгалар база чедиишкинниг күүсеттинеринче Бай-Тайганың тудугжулары бүзүрелдиг.

Ч. ДОНГАК,

тудугжу.

УЛУГ КҮШ

Бай-Тайга районунуң херээженнери Делегейниң эрткен херээженнер чылында эвээш эвес ажылдарны кылган. Районда херээженнерниң шупту 12 чөвүлелинде 360 активчилер хаара туттунган. Олар ажылчы чоннуң ортузунга организастыг болгаш политмассалыг ажылдарны агитбажыңнар дамчыштыр чорударынга улуг күш болуп келген. Херээженнер чөвүлелдери активис дажыңа алгаш, херээжен чонну күш-ажылга хаара тудар, малчыннарның культурлуг амыдырал деңнелин бедидер болгаш уруглар кижизидилгезиниң талазы-биле чамдык эки ажылдарны кылган.

Районда херээженнерден 328 кижи мал ажылында доктаамал ажылдап турар. Херээженнер киришпейн турар бир-даа ажыл адыры чок. Эмчилерниң саныг четкизиниң, амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчыларының 80, а улус чыржышкын шугумунуң ажылдакчыларының — 70 хуу хирези херээженнер.

Көдээ ажыл-агыйның сезоннуг ажылдарынга херээженнер идепкейлиг киржип келген. «Бай-Тал» совхозта болгаш «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында чөвүлелдер херээженнерниң сигенчи бригада, звеноларын тургузуп, мал чеминиң белеткелиниң үезинде социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп келгеннер. Найырал салбырга Х. Чылбакка удурткан беш кижи составтыг суттагчылар звенозу суттарылганың бүгү сезонунда ажылдааш, тарымал сигенниң болгаш суланың эки дүжүдүн алганнар.

Делегейниң херээженнер чылында херээженнер чөвүлелдериниң аразынга эң эки ажылдыг чөвүлел дээш социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелин наарыда саныда үндүрүп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң чөвүлелдер аразынга шилчиир тугун 50 рубль-биле кады тыпсып келген.

«Мурнакчы» колхозта, Кызыл-Дагда, Шуй кадыышылга школазында болгаш районнуң кижи эмнелгезинде херээженнер чөвүлелдери боттарының ажылдын элээн экижиткен. Агитбажыңнар дамчыштыр ажыл чорударындан ангыда херээженнер чөвүлелдери өске хөй-ниити организациялары-биле деммежип алгаш, культура одагларынга солун кежээлерни, диспуттарны болгаш номчулга конференцияларын эрттирип, ажылчы чоннарның кижизидилгезинче кичээнгейин угландырып турар. Тээлиниң Культура бажыңынга «Каре, сарыг, ак-даа кештиг шелерин канчыгдалдыг карак чажы эргивес», Кызыл-Дагның көдээ клувунга «Кыстың чоргааралы», «Адалар — кижизидикчилер» деп кежээлер солун, кижизидикчи утка-шынарлыг болуп эрткен.

Өг-бүлениң культуразынче кичээнгей салбас, ажыл кылбас, арага-дарыже сундулуг, чурум үрээр болгаш уругларының ооредилге-кижизидилгезинче кичээнгей салбас ийи-чаңгыс кижилерни херээженнер чөвүлелдериниң хуралдарынга тургузуп, дээштиг хемчеглерни ап турар.

Көдээ суурларда херээженнер чөвүлелдери малчын бригадалар аайы-биле агитбажыңнарны тургусканы, мында херээженнер чөвүлелдериниң кежигүннери бажыглаан. «Эң эки культурлуг өг-бүле дээш» деп чарыш малчыннар аразында калбарган. Чарыштың түңнелин квартал санында бригада хуралынга үндүрүп, тиилекчи болган өг-бүлеге шилчиир вымпелди тыпсып турар. Бо ажыл «Тээли» совхозтуң Кудукта хойжу, «Бай-Тал» совхозтуң Хемчик-Бажының өшку бригадаларында эки организастаттынган. Ол бригадаларның кежигүннери өг иштиниң чаа хевир-биле аяның чараш кылдыр дерип, таарыжыр эт-херекселдерин садып ап, боттары кылып алырынче кичээнгейин угландырганнар. Кудуктуң хойжу бригадазының төвүнде чунар-бажың кылган. Малчын өг-бүлелериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрүп тура оларның кочум-чурумун, ооредилгезин болгаш уругларының кижизидилгезин онзалап демдеглеп турар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ОРУК ЧУРУМУН САГЫЫР

Республиканың автомобиль оруктарынга шимчээшкинниң дүргедээшкиниин кызыгаарлаар дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, транспорт шимчээшкиниин айыыл чок болдурар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынза-даа, орук-транспорт талазы-биле онзагай болуушкуннар ам-даа хөй болуп турарын демдеглээн. Аар уржуктарлыг орук-транспорт болуушкуннарының бир чылдагааны болза, автотранспорт шимчээшкининиң дүргедээшкининиң хемчээлин ажырып турары болур. Чүгле бо чылдагаанга республикада болуп турар орук-транспорт болуушкуннарының 40 ажыг хуузу хамааржып турар. Ол ышкаш автотранспорттуң чоруунуң дүргедээшкинин контрольдаарын база багай организастаан дээрзин Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Автотранспорт оруктарынга озал-ондак кылыр чоруктарга удур демиселди күштелдирер сорулга-биле база ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң тускай дужаалынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алгаш, дараазында чүүлдерни айыткан.

1976 чылдың январь 1-ден эгелээш, транспорт оруунга шимчээшкининиң дүргениин дараазында хемчээлдерге доктааткан — чурттакчылыг черлерден дашкаар — чиик машиналарга хоорайлар аразының болгаш туристер автобустарынга, ол ышкаш эң хөй чүъгү 3,5 тонна чедир чүък автомобильдеринге шакта 90 километрден ашпас. Өске автобустарга, мотоциклдерге, чөпшээрелдиг чүъгү 3,5 тоннадан ажыг чүък автомобильдеринге, а ол ышкаш ийи чыл чедир стажтыг чолаачылар башкарган чиик болгаш чүък автомобильдеринге шакта 70 километрден ашпас. Автокраннарга, боду чорууур машиналарга болгаш механизмнерге шакта 50 километрден ашпас. Аар деңзилиг болгаш эпчок чүъктер сөөрткен транспорт херекселдериниң дүргедээшкинин Күрүнениң автоинспекциязы чүъкту сөөртүрүнүң байдалын дүүрежип турда доктаадыр.

1976 чылдың февраль 1-ге чедир хуусаа иштинде бо доктаалдың үнүкү болуушкуннан айыткан автобустарның, чиик болгаш чүък автомашиналарының борттарынга «Дүргедээшкини кызыгаарлыг» деп орук демдээн чурааш турарын, бүгү автобустарга «Кижилер» база уруглар дажыглаан автомобильдерге «Уруглар» деп демдектерни чураан турарын министерстволарга, ведомстволарга, автобүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга дагзып турар.

Транспорт херекселдериниң шимчээшкини хайгааралын күштелдирип, кол кичээнгейни шимчээшкининиң дүргедээшкинин чолаачыларның сагып турарынче угландырарын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунга, республика иштинде оруктар септээр, ажаар талазы-биле немелде хемчеглерни ээрин болгаш оруктарның байдалын ГОСТ-туң негелдезинге дүүштүрер талазы-биле ажылдарны 1976 чылдың бирги чартыында доозарын республиканың авто-орук тудуунуң болгаш эдилелиниң бүдүрүлге эргелелинге Министрлер Чөвүлели дааскан.

СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮНҮҢ КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Ажылчы чоннар депутаттарының Чыраа-Бажы кожээ Советиниң дөрткү сессиязынга совхозта социалистиг өнчү-хөреңгини камгалап турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, совхоз директору Монгуш Семис-оолдуң илеткелин дыңнаан. Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери болгаш бүдүрүлгениң аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар кадрлар ниитиниң өнчү-хөреңгизин кадагалап, камгалаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Бо хүннерде совхозтуң кол фондузу 5 млн. рубль четкен боон турар. Совхозтуң ажылчыннарының, тускай эртемниглериниң, удуртур кадрларының ортузунда экономиктиг, техниктиг өөредилгени организастап тургускан.

Чамдык кылдынып турар ажылдар, ап чоруткан хемчеглер-биле чергелештир ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң камгалага, кадагалалында шыңгыы четпестер барын сессия демдеглээн. Эрткен чыл эгезинден бо хүннерге чедир совхозтуң бүгү малдарының иштинден 218 баш инек, 1601 хой, 13 чылгы мал, 96 хаван самчыгдаттынып чок кылдынган болгаш ниитизи-биле 151 муң рубль түңге совхоз каражадаан. Чүгле онзашкан ажылынга ээ-харыысалга чок чоруктуң уржуундан 337 баш бода мал болгаш 1437 баш шээр мал эрткен чылдың он бир айларының иштинде өлүп хораан.

Совхоз бар турар машина-техниказының күчү-күжүн долузу-биле четче ажыглавайн турар. Дугуйлуг тракторларны санаваска, 44 автомашиналарның чүгле 17-зи рейстерже үнүп турар. Чиик болгаш тускай дериттинген автомашиналардан алгыда кузовтуг чүък сөөртүр чүгле 3 машина шимчеп турар.

Озал-ондак кылган болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн чолаачыларны ажылга хүлээп ап турарындан техниканың үрелир, анаа турар чоруу көвүдээн. Чамдык трактористер, чолаачылар ажылга орай үнер азы шуут үнмес чоруктарны уламчылап турар. Эң ылаңгыя шалын апканда ажыл шагы үзер, арагалаар чорук чамдык механизаторларда чаңчыл апарган.

Септелгеде ажылдап турар механизаторларга таарымчалыг байдалды четче тургуспаан, кижилер-биле ажыл кошкак. Мында удуртур ажылдакчылар ажылды билдилиг удуртуп, башкарбаанындан ажылчыннарның кылган ажылының көргүзүү, нормазы билдинмес, туутай ажылдап келген.

Механизаторларның политиктиг болгаш тускай мергежилин бедитпейн турар. Үрелген техниканы дарый септеп алырының улуу, харын тонагдап, артык кезектерге ажыглап, садап үндүрүп келгениң, чаа келген техниканы андарып, үрей үстүрүп, үрегдээр чорукларны сессияга санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн. «ГАЗ-53» маркалыг автомашиналар чолаачылар Оржак Байыр-оолдуң, Монгуш Дадар-оолдуң бажыңнарының чанында бүдүн чыл иштинде өлүг капитал болуп турар.

Кожээ ажыл-агый машиналарын сезоннуг үеде ажыглап турган черлеринде каттылаппкан, хар адаанче кирген. Бол инженер Монгуш Караның ажыл-агыйжы эвес, ээ-харыысалга чок чоруу-биле совхозту хөй каражага таварыштырып турар.

Үрезинниң болгаш минералдыг чемиштириилгениң база өске-даа шыгжагда чыдар хөреңгилерниң кадагалалында четпестер дыка хөй. Совхозтуң бухгалтерия аппаратының отчёт-учёдунуң саналаргай байдалындан болгаш тускай эртемниглериниң ажылынга харыысалга чогундан ниитиниң малын орнап-солуур, самчыгдаар, карак ажыттаар чоруктар ам-даа бар. Мал ажылынга ажылдап турган ээ-харыысалга чок малчыннар совхозка 68 муң 418 рубль кагаралды чедирген. Чүгле Чыраа-Бажы салбырда безин 33 кижи өре-ширезин совхозка эгиттпейн турар. Оларның иштинден Монгуш Данов 6480 рубльдиң, Ондар Очур-оол 21 муң рубльдиң 184 баш чылгы малын самчыгдаан.

Совхозтуң саап турганы уксаалыг, сүткүр инектери кызыраар, оларны сувай коданнарже чоруптарга ол инектер сүт-бараан фермаларынче ап келбейн баар таварылгалар ам-даа бар. Оон чылдагааны чамдык кадарчыларның малды орнап-солуп турары-биле тайылбырлаттынар. «Күш-ажылчы коллективке биеттиң пландарывыстың салым-чолу шиитпирлеттинип, материалдыг чүүлдер тургустунуп, анаа кижилерниң аажы-чаңчылдары хевирлеттинип, кижизиг мөзүлүг чаңчылдары кижизидиттинип турар» деп СЭКП ТК-ның идеология кадрлары-биле ажыл дугайында доктаалында айыттынган чүүл совхоз удуртулгазының кадрлар-биле ажылында четпес шиитпирлеттинип келгениниң айтыры чугула. Социалистиг өнчү-хөреңгини совхозта камгалап, кадагалап турарында эптежир аргажок четпестер барын сайгарып, сессия тускай шиитпирни хүлээп алган.

Ниитиниң малының баш санын өнчалап хынаары-биле санаашкынны үе-үелеп, коданнарга хенертен, хары угда чорударын, чаш мал төлүн хүнүн санап, дугаарлаарын, малды хар-назынының, чүзүнүнүң, ээ-кызының аайы-биле коданнарга үзерин болгаш хуу малды ниитиниң малындан аңгылаарын кол зоотехник Сарыглар Намзырайга дааскан. МТМ-де ажылдың сандаргай байдалын эде тургузарын, машина, трактор бүрүзүнге тускай карточкалар ажыдарын, үрелген техниканы артык кезектерге ажыглавайн, септеп, дарый ажыглалга кииреринин, техниканы ээриг башкарарын, хууда чоруктарынга ажыглаарын болдурбазын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин МТМ эргелекчизи Монгуш Доржуга, кол инженер Карага хүлээткен.

Мал чеминиң курлавырын чеп ажыглап, оон чарыгдалын кемнап, малчын коданнарга чемгерилге рационун доктаамал тургузарын, совхоз бухгалтериязы тода анализти кылып, өлген, читкен малдарның өртек-үнезин бир башка назы-харын барымдаалап шын тургузарын болгаш социалистиг чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, бүдүрүлгениң мурнакчыларын илередип, оларның материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын көдүрери-биле шаңнал, макталга кииририн зоотехник Вера Монгушка, кол бухгалтер Б. Шужукке дааскан. Сессияның шиитпирлерин совхозтуң ажыл-агыйының адыр бүрүзүнге бoттандырып, үндүрген шиитпирниң күүселдезин четтип алыр дээш совхоз дирекциязы, Советтиң кожээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы бөттүг хемчеглерни алыры чугула дээрзин сессия демдеглээн.

З. КУУЛАР,

Чыраа-Бажы кожээ Советтиң күүскомунуң секретары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ХҮРЭЭЛЕҢИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИН ДЕМДЕГЛЭЭН

КУБА. Кубаның херээженнери Делегейниң херээженнер чылында бодунуң федерациязының хүрээлеңиниң өзүлдезин демдеглеп эрттирген. Чурттуң эң-не массалыг хөй-нииити организацияларының бирээзи болур ол федерация эм ийи миллион ажыг херээженнерни каттыштырып турар. Кубаның херээженнер федерациязының (КХФ) эрткен чылдың ноябрьда болган ийиги съездизинден бээр организацияга 120 муң куба херээженнер кирген.

Бүгү куба улус ышкаш, Хостаңга ортулуунуң херээженнери Кубаның Компартиязының I съездизин амыдыралдың бүгү-ле адырларынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан. Олар бодунуң революциязының чаалап алышкыннарын эр кижилер-биле мааңы камгалап, социалистиг экономиканы, үлетпүрнүң база кожээ ажыл-агыйның бүгү адырларын чедиишкиннииг хөгжүдеринге тептиг салыышкынны киирип турар.

ЧУРУКТА: солагай талазында — хамааты камгалал талазы-биле хемчеглерге киржип турар херээженнер чыскаалында; оң талазында — таакпы тарып өстүрүп турар херээженнер бригадазы.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Аргентин коммунистерниң алдарлыг оруу

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязының тургустунган хүнүнден бээр январь 6-да 58 чыл болуп ою-биле холбаштыр, АКП ТК-зы чурттуң бүгү коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарынга кыйгырыг парлап үндүрген. Мында чугаалап турары болза: бодунуң догуннап келген чылдарының дургузунда АКП «чаа хевирниң партиязы болу берген. Ол — чурттуң ажылчыннарының, тараачыннарының, интеллигенциязының, бүгү демократтарының аразында ханы дазылдарлыг болуп турар».

Чарык чүс чыл ажыг үениң дургузунда аргентин коммунистерниң ажыл-чорудулгазының онза чүүлдери болза кижиниң демократтыг хосталгалары болгаш эргелери дээш доктаамал демисел болуп келген деп, кыйгырыгда чугаалап турар. Муң-муң коммунистер карабажыннадып, ужур-дуржок аажылаашкынга таваржып, дыка хөйү өлүртүп турза-даа ол демисел кошкавайн келген. Бөгүн-даа коммунистер ужур-дуржок аажылаашкыннарга таваржып турар.

Аргентин коммунистер делегейге тайбың болгаш күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш, боттарының эргелери дээш, национал хосталыышкын дээш демисежип турар бүгү-ле улустар-биле акы-дуңма сагыш-сеткил каттыштырылгазы дээш могаг-шылаг чок демисежип турар.

Ужур-дуржок үүлгединишкиннер

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Монтевидеодан ыңай кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чурттуң патриоттуг болгаш демократтыг күштеринге удур ужур-дуржок аажылаашкыннарны уругвай эрге-чагыргалар күштелдиреринн үргүлчүлеп турар. Мурнуку хевээр Коммунистиг партия, Уругвайның аныяктарының коммунистиг эвилели, ажылчы чоннарының национал конвентизи истеп-сүрүүшкүннерге таваржып турар. Бүгү чуртка чоруткан массалыг тудуп хоругдаашкыннарның түңнелинде, боттарының демниилгелиг үзел-бодалдары-биле билдингир муң-муң уругвай хамаатыларны карабажыннаан болгаш хоругдал лагерьлеринче чоруткан. Тудуп хоругдаттырганнарның аразында профэвилел шимчээшкининиң активчилери Р. Вильяверде, Г. Эспиноса, С. Эскобар, Э. Гонсалес олар бар.

УКП ТК-ның күүском кежигүннери Хосе Луис Массера, Альберто Альтесор болгаш Владимир Турянский оларны оон мурнунда-да тудуп хоругдаан. УКП-ның удуртулгазының кежигүнү Хайме Перес хоругдалда чыл ажып турар.

Шериг эрге-чагыргалар массалыг политиктиг организацияларны болгаш профэвилелдерниң бажың-балгадын полиция участоктары болдурган.

Демократтарга удур ужур-дуржок аажылаашкыннарны Уругвайның Компартиязының чокта чаа парлап үндүрген медегелелинде кижекнии-биле буруу шапкан. Истеп-сүрүүшкүннер турза-даа, Уругвайга калбак антидиктатору фронтуну тургузар дээш демиселди коммунистер үргүлчүлеп турар деп, медегелелде демдеглеп турар.

Деткимчениң чугула хевири

КАИР. (СЭТА). Ангола Улус Республиказы ам-даа хүлээп көрбээн африка чурттарны ону хүлээп көөрүнче болгаш АУР-нуң дебискээриниң четче-бурун турар черүүн болгаш дээп болбас эргезин хажыдып турар дапттыкы империалистиг болгаш неоколониалистиг шериглерни ангола черден доп-дораан болгаш чугаа чокка үндүрерин негээринче Африка база Африка улустарының сагыш-сеткил каттыштырылгазының организациязы (ААУСКО) кыйгырып турар. Африканың чаңгыс эп организациязының Ангола айтырыының талазы-биле онза чөвүлел хуралы январьда Аддис-Абебага ажыттынары-биле холбаштыр Африканың чаңгыс эп организациязының кежигүннери африка күрүнелерниң баштыңнарынга чоруткан кыйгырыгда ол дугайын чугаалап турар. Ук кыйгырыгга ААУСКО-нуң кол секретары Юсеф Эс-Сибаи ат салган.

Африка чаңгыс эп организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер база чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралы Ангола Улус Республиказы деткииринге чаңгыс аай туруштуг ажылдап кылырынга дузалаар дээрзинге ААУСКО идегеп турар деп, кыйгырыгда айтып турар. Ол чорук улустарның бот тодаргайлаар принцивин амыдыралга практиктиг боттандырганы болур ийик.

Дошкун эрге-чагырга кризизи

ЛОНДОН (СЭТА). Чепсектиг Күштерниң Төп штабының начальниги генерал Арельяно Старктың албан-хүлээлгезинден дүжүрээниң болгаш он генералдарның. Пиночеттиң дүжерин [illegible] тывыс канының түңнелинде Чилиде тургустунган байдалды «Дейли телеграф» солун бижээн. «Чили хунта божаңнаа эгелээн. Генерал Пиночеттиң корум-чуруму дыка сандараан» деп, ол бижип турар.

«Хунтаның оон даа өске дөрт кижиден тургустунган кежигүннери Пиночеттен чарлып алырын күзеп турарының дугайында бүзүреңниг медээ база бар» деп, «Дейли телеграф» уламчылаан. «Пиночеттиң талалакчылары ооң каратуразында [illegible] болгаш чажыт полицияның арзакалыг үүлгедиишкиннеринге уламчылап хувурап турар апарганын» ол-ла солун бижээн.

рар кижилерниң бир дугаар негелдезин болуруп ол агентилел айыткан. Баштайгы негелде 6 ай мурнунда болган. Ынчалза-даа шыңгыы хыналданың ужурундан ол дугайы чиле чайгылалга дыңналбайн барган.

1973 чылдың сентябрь айда эргилдениң организакчыларының бирээзи, Шериг-Агаар Күштерниң командылакчызы генерал Густаво Ли Гусман болгаш генерал Арельяно Старк негелде кылган болуп генералдарны баштап турарын ДПА база айыткан.

БОНН. (СЭТА). Пиночеттиң корум-чурумунуң [illegible] кирзисте таваржып, сандарап турарының дугайын ДПА агентилел Сантьягодан дыңнаткан.

Пиночеттиң дүжерин он генералдың негеп турары дээрге, амгы корум-чурумнуң политиказынга таарышпайн ту-

Чехословакияның бүдүрүлгелери Совет Эвилелиниң чагыгларын хуусаа бетинде күүсеттиниэзин рапорттап турарлар. Брноңда машина тудуунуң Б. Шмераль аттыг заводтары дугуржулгада көрдүнгениинден 7,5 миллион крон-акшага хөй продукцияны ССРЭ-же чоруткан. Ында Каманың автозаводунга күчүлүг прессетерни бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: КамАЗ-ка дериилгелерни чыып эптеп турары.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БУДАПЕШТ. ВУР-нуң заводтарында болгаш фабрикаларында рационализаторлар шимчээшкини калбарып турар. Доозулган беш чылдың чүгле соолгу чылында безин рационализаторжу саналдарны шингээткениинден алдынган экономиктиг ажык үш миллиард форинт ашкан.

* * *

УЛАН-БАТОР. Эрткен чылын МАР-га үлетпүр продукциязының бүдүрериниң ниити хемчээли 1970 чылдыындан 1,5 катап көвүдээн.

* * *

ВАШИНГТОН. Нью-Йорктуң соонда аар-берге сан-хөө байдалынга Каттышкан Штаттарның найысылалы — Вашингтон таваржы берген. «Вашингтон стар-ньюс» солунунуң дыңнадып турары-биле алырга, ол хоорайның бюджединиң четпези недели санында-ла бир миллион доллар кылдыр көвүдеп турар.

* * *

ДАМАСК. Сирияда кооператив шимчээшкини калбарып турар. Амгы үеде чуртта кожээ ажыл-агыйының, чурттакчылгазының, херелгедиин болгаш өске-даа 2.300 ажыг кооператив ниитилелдери санаттынып турар.

* * *

ДЕЛИ. Металлургия үлетпүрүнде күрүне секторунуң бүдүрүлгелери — Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле туткан Бхилайда болгаш Бокарода заводтар Индияның экономиктиг хөгжүлдезинге улуг салыышкынны киирип турар. Бхилайның продукция бүдүрүп үндүрери 1975—76 сан-хөө чылының баштайгы үш кварталында эрткен чылдың ол үезинге деннээрге, 10,8 хуу көвүдээн. Бокарода завод бүдүрүкчүлериниң темпизин дүргени-биле улгаттырып турар. Албан медээзинден алырга, декабрьда заводтуң продукциязының хемчээли планнаттынган деңнелинден 9,3 хуу ашкан.

* * *

ЛИМА. Латин Американың элээн каш чурттарынга оюн көргүзерин эгелээн совет эстрада артистериниң оюн көргүзүүшкүнү Перунуң найысылалында улуг чедиишкиннииг эртип турар. Эстраданың киржикчилериниң аразында — урам чүүлдүң суралгы мастерлери И. Кобзон, Л. Москвина, Г. Хазанов болгаш өскелер-даа бар.

ШҮГҮМЧҮЛЕП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). Америк төп разведка эргелелиниң өске чурттарда хоралакчы ажыл-чорудулгазын барыын-герман парлалгада шүгүмчүлеп турар. ТРЭ-ниң ажылдап кылганы, күрүне эргилделери кылырының болгаш өске күрүнелерниң удуртукчу [illegible] амы-тынынга кайгаар чоруттунган организастаарының ядыннары — АКШ-тың даштыкы политиказының тудуш кезээ болуп турар деп, «Франкфуртер рундшау» солун бижээн.

ТРЭ-ниң эң-не чуттуг бак үүлгедиглериниң бирээзи болза Чилиниң президентизи Сальвадор Альендени дужургени болгаш өлүргени болур деп, ук солун уламчылап бижээн. Президентиниң албан-дужаалынга Альендениң соңгударынга шаптыктаарын оралдажып, а оон соонда айда удур үймээнни организастаар дээш ниитизи-биле 13 миллион долларны ТРЭ-ниң удуртукчулары чарыгдаан. «Франкфуртер рундшауну» демдеглеп турары-биле алырга, америк чажыт албан чери «Чилиниң иштики херектеринге массалыг холгаарлаашкынны» боттандырган болуп турар.

Бөгүн Чилиде өлүрүкчү ёзу-чурумнуң тергиидеп турары дээш харыысалганы чогум-на АКШ чүктээр ужурлуг деп, «Франкфуртер рундшау» медеглеп турар.

Ангола Улус Республиказының херектеринге АКШ-тың холгаарлап турарының дугайын херечилеп турар фактыларны «Зюддойче цайтунг» солунга парлаан Вашингтондан корреспонденцияда көргүзүп турар. Анголада дайын чорудулгазынче АКШ-тың чазаа 50 миллион долларны үндүрүп берген деп, ук солун демдеглеп турар. ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның чарыдырыкчы бөлүктеринге акшаны болгаш боо-чепсекти кожазында Заирни дамчыштыр чорудуп берип турар. Ол чажыт үүлгедиглерни ТРЭ-ниң агентилери боттандырып турар.

АКШ-та ТРЭ болза «күрүне иштинде күрүне» болу берген деп, «Штутгартер цайтунг» солун онзалап демдеглеп турар. «Чажыт албан чери күрүнениң контрольдуундан дашкаарлап үнген, ол чорук чурттуң эрге үндезиннерин дыка божаңнадып» деп ол солун бижип турар.

СССР-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге «Улус өөредилгези» дээр павильонунга ажыттынган «Москваның студентилери — бүдүрүлгеге, эртемге, культурага» деп ат-биле техниктиг чогаадылганың делгелгези болган, анаа болза 54 дээди болгаш 56 тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң 1000 ажыг ажылдары кирген.

СТУДЕНТИЛЕР — БҮДҮРҮЛГЕЛЕРГЕ

... Олимпий суурy — 80 дээр макет, Чарык проводниктиг лазерге «электроннуг пушка», кухня савалары... Студентилерниң соолгу үеде бүдүрүлгеге ажыглап шингээттинген 50 муң төлевилелдеринден ол делгелгеде эң-не чугула, эртем болгаш практика талазы-биле улуг ужур-дузалыг болгаш экономика талазы-биле улуг ажыкты бээр чүүлдери кирген.

Москваның дээди өөредилге черлеринде студентилерниң 250 конструктор, төлевилел болгаш технология бюролары ажылдап турар, оларда автомат бүрүзү «чогаадып» турар. Соолгу беш чылдың дургузунда студентилер болза үлетпүрнүң 300 бүдүрүлгелерин техника талазы-биле эде деривинге болгаш чаартырынга кирип-кен, ниити хемчээли 35 миллион рубль түңнүг эртем-шинчилел ажылдарын кылып күүсеткен, муң ажыг автор херечилелдерин болгаш патентилерни олар алгаппар. Студентилерниң ындыг ажылдап кылыышкыннары амгы үеде эртемде эң амгы үениң угланыышкыннарын хаара тудуп турар: космосту шинчилээри, электроника болгаш автоматика, кибернетика, долгандыр турар чүүлдерни камгалаары болгаш өске-даа.

Студентилерниң эң-не солун дээн ажылдарының аразындан Москвада Н. Э. Бауман аттыг дээди техниктиг училищеге чогаадып кылган, чижээ, Айта автомобиль бодун кандыг кылдыр көргүзерин билип ап болур машинаны специалистер демдеглээннер. Москвада автомеханика институдунуң студентилери электрон башкарылгалыг карбюраторну кииргеп, ол болза машиналардан үнер газтарның хемчээлин эвээжедип болур. Ол прибор чогаадыга деннелиниге күүсеттингениң болгаш Францияга, Англияга, Канадага, Швецияга безин патент ёзугаар камгалаттынган.

Кожээ ажыл-агыйның К. А. Тимирязев аттыг академиязының кирген чүүлдери солун болган. Кыжыкы үеде кат-чимистиң амданы үрелбезин, чаа тинчизин, а кол чүве — оон тынарын канчаар камгалап алырыл? Бо айтырыг талазы-биле академияның хөй салгалдары ажылдап келген.

Москваның автомобиль-орук институдунуң студентизи Н. Быстровтуң медээ чугаалааны:

— Кижиниң чогааткан чүүлүн хүлээп алганын, ону улус ажыл-агыйында ажыглап турар дээрзин болза көөрге өөрүнчүг-дүр. Оон-биле кады ылгыныдырыг болбас деп болбас: чүнү-даа кылбас кижи-ле ылгыныдырыг кылбас болгай. Институтка А-дан Я-га чедир өөренириинден аңгыда, чогаадыкчы ажыл харын-на кижиниң арга-мергежилин база тодарадып турар.

Делгелгениң оргкомитединиң даргазы, профессор Л. Афанасьевтиң чугаалап турары:

— Бөгүнгү дээди школа специалистер белеткээрин чогаадыкчы ажыл-биле шуут холбаалыг чорудар. Конструктор дээрге улуг бодал негеттинер онза профессия. Бирги курстан эгелээш-ле студентилерге бо талазы-биле делгем арганы бээр. Студентилер болза бүдүрүлге-техниктиг айтырыгларны ажылдап кылыр дугайында бүдүрүлгелер-биле керээни чарып, институттарның кафедраларында чоруттунуп турар шинчилелдерге киржип турарлар.

— Бо болза студентилер ажылының чүгле баштайгы делгелгези эвес-тир — деп, «Улус өөредилгези» павильонунуң директору Б. Попелуев чугаалаан. — Бис оларны доктаамал кылып турар бис. Маңаа белеткээлиин деңнелиниң үргүлчү өзүп турарын, а кол чүве — эртем болгаш техника талазы-биле делегейде болгаш бистиң чуртта чедиишкиннерниң студентилерниң эки билип бооп турарын демдеглээр херек. Студентилерниң эртем ажылдарының делгем бодалдының база чурттуң экономиказынга, эртемнге, культуразынга оларның боттарының салыышкынын кииреринге кузелдиин делгелгеге кирген чүүлдер көргүскен.

Делгелгениң оон шимелдээнинден эгелээш, шуптузун студентилер боттары организастаан. Делгелгениң кол чурукчузу болгаш баастакчызы — Москваның уран чүүл үлетпүр училищезиниң студентизи В. Анисимов болган.

В. ЕГОРОВ,

ПМА-ның корреспондентизи.

Партияның XXIV съездизи: көдээниң культура хөгжүлдези

Совет кижилерниң идей-политиктиг, төлептиг аажы-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге, оларның угаан-бодал негелделерин хевирлээринге социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң ролюн моон соңгаар-даа бедидерин хандырар.

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелиңден).

ЫР-ШООР ДИҢМИТТЕЛГЕН

«Барлык» совхозтуң төп суурунга делегейниң херээженнер чылынга турасхааткан агитквартираларның уран чүүл көрүлдези чоокта чаа болган. 300 ажыг ойнакчы аңаа киришкен. Оюн-көргүзүглерниң программазы байлак: совет композиторларның төрээн чурт, партия дугайында ырлары, хөглүг солун танцылар, шүлүктер үзүктелбейн турган.

Тудугжулар Ооржак Сагаал, Сарыглар Балдыш-оол оларның тыва хөгжүм херекселдеринге ойнааның, Монгуш Боран-оолдуң сыгыдын, Шурук Владимирниң лимбиге ойнаарын сонуургадывыс. Көрүлдеге тиилекчи болган агитквартираларны дипломнар болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан. Тергиннер Шушенское, Хову-Аксы суурларже экскурсиялаар.

Бистиң суурнуң бот-тывынгыр артистерниң аразында хып дээн аныяктар-даа, назы дөгээн кырганнар-даа бар. 90 хире кижи уран чүүлде доктаамал киржип турар. Хөгжүмнүң бөлгүмнеринде янзы-бүрү профессияның кижилери бар.

Концерттер доктаамал болп турар. Барлыкчылар боттарының концерттерин районга 2 удаа, совхозка беш удаа көргүскен. Доктаамал ажылдап турар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнүң ачызында, черле ынчаш ниити бот-идепкейниң бедик болганы-биле улусчу чогаадылга фестивалының район көрүлдезинге бирги черни алдывыс.

Бистиң активчилеривис — аныяк хөгжүмчү Александр Хойлакаа, алдан харлыг хөгжүмчү Ооржак Сагаан, танцы удуртукчузу, школада башкы Ооржак Сайдам, школа директору Саая Маадыр-оол, чолаачы Донгак Дадар-оол дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Б. ООРЖАК,
уран чүүл удуртукчузу.

«МАЖАЛЫКТЫҢ» ОРУКТАРЫ

Ук агиткультбригада 1965 чылда тургустунган. Ооң үндезилекчилери Д. Мөнге-Баир, Д. Монгуш, Н. Сакты-Сюрюн болгаш өскелер-даа болганнар. Баштайгы чылдардан бо хүннерге чедир бригада каяа чедип, кымга оюн көргүспеди дээр.

Сөөлгү чылдарда «Мажалыктың» оруктары улам узап, программа утка-шынарлыг, солун болу берген. Бригадада 12 кижи доктаамал киржип турар. Ында кандыг-даа мергежилдиг кижилери бар. Программада ыры, танцы, чаңгыс көжегелиг шиилер, интермедиялар, шоодуглар кирген. Мурнакчыларны алдаржыдып, чалгааларны, арагачыларны шоодуп турар.

Көдээ ишчилерге аалдап баргаңнывыста чүгле концерт көргүзер эвес, харын агитхуудустарны, хана солуннарны үндүрүп, лекция, беседаны-даа чорудар. Бистиң-биле кады лектор, библиотекарь, хеп быжыкчызы, баш таарыкчызы база кады чоргулаар.

Эрткеп 1975 чыл бригаданың амыдыралынга уттундурбас солун болган. Хакас автономнуг областың Таштып районунга концерттерлиг аалдап чордувус. «Мажалыктың» оруктары республиканың дыка хөй районнарынга, найысылал Кызылга чедир шөйүлген.

«Мажалыктың» коллективи боттарының оюн-көргүзүглерин партияның XXV съездизин төлептиг уткууурунга барзалгадып турар.

М. ДЫРЫШПАН,
агиткультбригаданың удуртукчузу.

Сонуургадыр, хандыкшыдар

Чоннуң массаның дыштанылгазының төвү культура одагларынче кичээнгей бисте улуг. Бот-тывынгыр уран чүүлге сонуургалдыглар хөй. Оларны бөлгүмнерже хаара тудар, кижи бүрүзүнүң уран талантызын илередип сайзырадырынче кол сагыш салып турар бис.

Бистиң суурга агитквартиралар аразынга уран чүүл көрүлделери, янзы-бүрү делгелгелер чыл бүрү эртип турар. Эрткен чылгы көрүлдеге 13 агитквартира киришкен. Ниитизи-биле дөрт чүс ажыг кижи көрүлдеге киришкен. Концерттерни чүгле суурга эвес, харын малчыннарга, кожаларывыска база көргүзүп турар бис.

Бот-тывынгыр уран чүүлге доктаамал киржип турар активчилеривис хөй. Аңаа ажылчын не хомусчу Ооржак Докпак-Караны, ясли ажылчыны танцычы Монгуш Серенмааны, хөгжүмчү ажылчын Ооржак Кашпык-оолду, башкы Часхал Шиловану, чолаачы Саая Анай-оолду дээш өске-даа оон аттарны хамаарыштырып турар бис.

Челээш, Аяи, Чадаган аттыг агитквартиралар чыл бүрү көрүлделерге идепкейлиг киржип, мактадып турар.

Ө. КУУЛАР.

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Барыын-Хемчик районнуң культура албан черлери 9-ку беш чылда тодаргай ажылдарны чорудуп, улус ажыл-агый планнарының күүседдээнинге боттарының үлүг-хуузун киирип, кижизидилге ажылының шынарын экижидип, уран чүүлдүң хөгжүлдезин бедик деңнелге көдүрүп келген. Ооң-биле чергелештир культура албан черлериниң материалдыг баазазы өзүп калбарган. 1971—1975 чылдарның иштинде 4 көдээ клубтар (Хөнделең, Аяңгаты, Дөң-Терезин, Барлык) көдээ культура бажыңнары кылдыр шилчээн. Районнуң культура килдизиниң чанында 2 автоклуб ажыттынган болгаш ажылдап турар. 9-ку беш чылдың иштинде районда бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң саны өзүп, ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының ажыл-ишчилерин уран чүүл бөлгүмнеринге хаара тудуп, уран талантызы өзүп, күүседип турар номерлериниң идейлиг утказы бедип, шынары экижээн.

1972—1973 чылдарда районнуң уран чүүл көрүлделеринге ниитизи-биле 61 коллективтер болгаш кудумчу комитеттери, 2900 киржикчилер хаара туттунган. 1974—1975 чылдарда, ылаңгыя 1975 чылдың март айдан эгелээш эрткен Бүгү-эвилелдиң бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының эге болгаш район көрүлделеринге 123 коллектив болгаш агитквартиралар киржип, ниитизи-биле 6000 ажыг киржикчилерни хаара туткан. Чүгле чураан чуруктар болгаш даараан, даштан, ыяштан сиилбип чазаан, чонган херекселдер делгелгезинге 760 кижи киришкен.

Оларның иштинде совхозтарның ажыл-ишчилери, херээженнер чөвүлелдери болгаш школачылар киржип турар. Ол ышкаш уран чүүл бөлгүмнериниң чаа хевирлери тыптып, ажыл-иштиң аайы-биле тускай коллективтер, ансамбльдер, танцылар бөлүктери тургустунгулаан. «Шекпээр», «Барлык», «Хемчик» совхозтарда болгаш Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довурактың организацияларында, коллективтеринде «Саанчылар», «Тудугжулар», «Кадарчылар», «Ээчилер», «Трактористер», «Сакманщиктер» деп, сыгыт, хөөмей болгаш тыва хөгжүм ансамбльдери дээш оон-даа өске янзы-бүрү хевирлериниң чаа бөлгүмнери тургустунгулаан.

Кызыл-Мажалыктың районнуң Культура бажыңы, Эрги-Барлыктың, Хөнделеңниң, Шекпээрниң көдээ культура бажыңнары (директорлары Д. Монгуш, Б. Саая, М. Монгуш, В. Монгуш) Ак-Довурактың, Аяңгатының, Дөң-Терезинниң библиотекалары (эргелекчилери С. Александрова, А. Саая, Л. Сарыглар) 9-ку беш чылдың дургузунда чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны эки чорудуп, культура албан черлериниң аразында социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчилер болуп үнүп келгилээннер. Районнуң культура килдизиниң чанында автоклуб чылдың-на эки ажылдап, колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилеринге (сүт-бараан фермаларынга, хову турлагларынга, малчын бригадаларга) аалдап барып, чүгле солун концерт, лекция, беседалыг эвес, а харын баш таарып, эмчи дузазын чедирип турарлар. «Мажалык» аттыг агитбригада дооскучу чылда 142 концерттерни, лекция беседаларны кылып, чүгле район иштинге эвес, а кожа-хелбээ районнарның ажыл-ишчилеринге база аалдап четкилээн.

Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довурактың уруглар музыка школаларының өөредилге-материалдыг баазазы өзүп, чыл келген тудум уран талантылыг хөй уругларны хаара тудуп, кижизидип турар. Кызыл-Мажалыктың уругларның музыка школазы «Барлык» совхозтуң төвүнде школазының филиалын ажыдып, ында 28 өөреникчилерни янзы-бүрү хөгжүм херекселдеринге өөредип турар. Ам ниитизи-биле 240 уруглар музыка школазынга хаара туттунган.

Культура албан черлери ниитизи-биле кышка эки белеткеттинген. Эрги-Барлыктың, Шекпээрниң клуб, библиотекаларының септелгези болгаш кышка белеткели эки. Совхоз директорлары эштер С. И. Ильенков, О. Д. Сарыглар, партком секретарьлары М. Кара-Сал, Б. Монгуш болгаш көдээ Советтер күүскомнарының даргалары Куулар Өпей, Папың Ондар культура албан черлериниң ажылынче улуг кичээнгейни салып турар.

«Барлык» совхозтуң дирекциязы, партком, ында көдээ Совет культура албан черлериниң ажылын экижидип эгелээни кончуг өөрүнчүг. Ында эрткен чылдан уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап, кышка чогумчалыг белеткенген. Совхоз 3000 рубльге концерт идик-хептерни садкан.

Эрткен район фестивалынга эки киржип, бирги черни алганнар. Ниитизи-биле «Барлык» совхозтуң 4 салбырында уран чүүлдүң 24 бөлгүмнери ажылдаан, 200 ажыг киржикчилерни хаара туткан.

Районнуң культура албан черлеринде чедишкиннер-биле чергелештир четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Чамдык клуб, библиотекалар боттарының деңнелинге чедир ажылдап шыдавайн турар. Кызыл-Мажалыктың районнуң Шекпээрниң, Аксы-Барлыктың, Бижиктиг-Хаяның библиотекалары номчукчулар санының, ном бээрниң планнарын күүсетпейн турар. Ылаңгыя Кызыл-Мажалыкта район библиотеказы (эргелекчизи Куулар Кулус) районда библиотекаларның ажылын холга ап, хынавайн, чогуур ажылдарны чорутпааның түңнелинде, ажыл кошкак чорупр турар. Район библиотеказы кадрлар-биле хандыртынмаан. Район библиотеказында ажылдап турар үш ажылдакчының ийизи тускай эртем чок.

Амгы үеде районнуң культура одагларының ажылдакчылары «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чон ортузунга тайылбырлаар, кижи бүрүзүнге чедирер дээш, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү күштү мөөңнээш ажылдап турар.

А. КОНГАР.
Барыын-Хемчик райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

САГЫШТЫ ЫРЫ-БИЛЕ АЖЫДАР

Холунда дошпулдуур тудуп алган, назы-хары элээн дөгүй берген-даа болза боду аныяксымаар, бажын аткаар дырап алган, шевергин кеттинген кижи Культура бажыңының сеназынга каттырымзап үнүп келгеш, ховунуң каргыраа, сыгыдын хостуг бадыра бээрге залда олурган улус кезек ыыт-шимээнин чидирип, бир-ле шыпшың апарды. Кажан ол бүгүнүң күүседикчизи доосту бээрге зала адыш часкаашкынны диңмирэп үнер. Удатпан чок ол база катап сценага хостүп кээп, кожазынга баянисти база тургузуп алгаш, орус, тыва хөглүг ырларны бадыра каапкар. База-ла улустуң бүгү кичээнгейин ында болур.

Чоннуң мындыг сонуургалын чаалап алган чүү артист боор деп улустуң чамдызы дораан бодай бээр. Ол дээрге уран чүүл талазы-биле тускай школа, училище доспаан, а бодунуң чаяаттынган салым-чолу-биле улус чонга аан тудуп, уран талантызын көргүзүп чоруур бот-тывынгыр артист Монгуш Шадыпович Дырышпан-дыр. Ол ам ниитизи-биле Культура шугумунга ажылдааш 18 чыл ажып турар.

— Школачы чылдарымда-ла уран чүүлдүң бөлгүмнеринге киржип, улус чонга шыдаар шаам-биле аан тудуп ырлап, каргыраалап чораан мен. Ол бүгү сонуургалым чайгаар мени уран чүүлче хаара тудуп эккелген. Ам бо талазы-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып, сценадан ыравайн чор мен — деп, Монгуш Шадыпович сактып чугаалап эгеледи.

Район көрүлдезинге ооң уран талантызын эскерип көргеш, агиткультбригаданы башкарарын аңаа дааскан. Уран чогаадылганың чаа-ла хөгжүп эгелеп турган, ол талазы-биле тускай эртеми база чок кижиге баштайгы удаада кандыг бергелер турбаан дээр. Ынчалза-даа ол чоорту бот-тывынгырларны эвилеңдеп, дузалажыр активти тып, чаңгыс гармонь, дошпулдуур-биле улустуң мурнунга хөглүг оюн-концертти көргүзүп эгелээн. Сөөлгүде барып «Мажалык» агиткультбригада үндезилеттинип тургустунган.

Амгы үеде «Мажалык» агитбригаданың ат-сураа алгаан, ооң организакчызы болгаш башкарыкчызы, идепкейлиг киржикчизи Монгуш Дырышпанның мында киирип турар үлүг-хуузу улуг.

Ол агитбригадазы-биле барык бүгү Тываны эргип чораан. Чоң ооң баштак ырларын, каргыраа, сыгыдын каяа-даа дыңнаксаар. Аңы-дуңма найыралдыг кожавыс Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанга 1960 чылда барып концерт көргүзүп чораан болгаш дараазында чылдарда Бүгү-эвилелдиң профэвилелдер көрүлдезинге шыгараш, Тываның мурнундан шилиттинген бот-тывынгыр артистер-биле кады бистиң чуртувустуң чүрээ Москва хоорайга база ойнааш, лауреат болган.

Монгуш Шадыпович ам чүгле ырлаар, сыгыртыр эвес, интермедиялар, шоодуглуг чугааларны чугаалап турда чон ону магадаар. Сөөлгү үеде ооң-биле кады ажылдап чораан бот-тывынгыр артистер улусчу театрның идепкейлиг киржикчилери болуп, боттары чон мурнунга шиилерни тургузуп турар апарган. Улусчу театр «Кажар Будамшу», «Ай туттурган дуне» дээн ышкаш улуг шиилерни көргүзүп, ооң кол рольдарынга Монгуш Дырышпан боду база киржип, багай эвес ойнап турар.

Монгуш Дырышпан амгы үеде Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының директору. Ол мында янзы-бүрү бөлгүмнерни организастаан, Культура бажыңы практиктиг дузаны чедирериниң төвү апарган.

Ол бодун дескиндир хөй санныг активчилерни организастап, аныяктарны уран чүүлдүң мергежилинге хаара тудуп, өөредир талазы-биле хөй ажылдарны кылган. Ооң-биле кады ойнап турган аныяктардан уран чүүл училищелерин дооскулаан азы өөренип-даа турарлар хөй.

— Ажыл-ишчи кежээ, активчи талантылыг аныяктар ам ковудээн. Ылаңгыя танцы удуртукчузу Валентина Куулар, музыка башкызы Михаил Хомушку, улусчу театрның режиссёру Кызыл Колхозпай дээш, Кызыл-Мажалык ортумак школаның башкылары, өөреникчилеринге чедир кымнарны чок дээр — деп, ол ам чоргаарал-биле чугаалап олурар.

Шынап-ла ооң ажыл-ижиниң чедиишкиннери хөй санныг активчилерниң ачы-дузазында, ооң организакчы чоруунда дизе частырыг болбас.

Амгы үеде бот-тывынгыр артистер чон мурнунга солун концерттиг көргүзүглерин үндүрбүшаан, республикага удавас болур уран чүүл фестивалынга киржири-биле белеткенип турарлар.

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының соңгаларындан чырык орайга дээр хып, ында оюн-тоглаа үргүлчүлеп, аныяктар ырлап, танцылап чорууп турар. Оларның аразында назы-хары дөгүй берген, эрес-шоваа кижини эскерип каар бис. Ол Монгуш Шадыпович Дырышпан-дыр. Сагышты ыры-биле ажыдар, чаңгыы ажыл-биле каастаар дээн ышкаш уран чүүлге бердинген мындыг кижилерниң эки кылган ажылы элеп читпес аадар ол.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корреспондентизи.

ЧУРУКТА: (оң таладан): Ак-Довурактың Культура ордузу. Кызыл-Мажалык суурда «Мажалык» агиткультбригаданың бот-тывынгыр артистери болгаш Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңының сыгытчы-каргыраачылары: Саая Хунай-оол, Юрий Сендажы болгаш Саая Норбу-Доржу олар. (М. Хенче-Караның, Х. Монгуштуң фотолары).

НОМ — ӨҢНҮҮВҮС

Билиглерниң үнер дөзү номга ынак болуңар деп улуг чогаалчы М. Горький чагып чораан. Чылыы хоорай Ак-Довурактың Культура ордузунда библиотека номчукчуларга бүгү талалыг бараан болурун кол сорулга кылдыр санап турар.

Эрткен үш чылдарда ном фондузу 9325 четкен, доктаамал номчукчуларывыс 860 кижи ажып турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн тудуп турар ажыл-ишчилерин библиотекаже колдуунда хаара тудуп, солун хемчеглерни эрттерип келдивис.

Библиотекада эжим Ольга Агбаан-биле кады ажылдап тур бис. Мааңаа хүнде-ле 60—80 хире номчукчу кээп, чаа номнарны бижидип ап турар. Номчулга залынга солун-сеткүүл кээп номчаан, янзы-бүрү конспектилер кылып ап турар кижилер база үзүлбес.

Бистиң ажылывыс чүгле ном бижидери эвес-ле болгай. Массалыг ажылды хөйнү чорудар апаар. Янзы-бүрү темалыг кежээлерни эрттирип, номнар делгелгезин доктаамал чаартып турар бис.

Г. БАДЫРГЫ,
Ак-Довуракта библиотека эргелекчизи.

АНЫЯКТАРГА ӨӨРЕДИР, ДАМЧЫДАР

Тываларның шаандан бээр ойнап келген игил, бызаанчы, чадаган ышкаш хөгжүм херекселдеринге күүселделерин аныяк-өскен база сонуургап турар. Мен бодум ук херекселдерге барык бичиимден ойнап, чээрби ажыг чылдарда чоруумга аан тудуп чор мен.

Талантылыг өске өөрүм-биле кады Тываның кайы-даа булуңнарынга барып, оюн-концерттиг аалдап чордувус.

Эштерим Ооржак Согут, Ооржак Эртине-Очур олар-биле кады аныяктарны тыва хөгжүм херекселдеринге ойнаарынга өөредип, тускай оркестрни-даа тургузуп турдувус. Бистиң Шекпээрде дыка хөй аныяк-өскен аңаа ойнап билир апарган.

Эрткен чылдың төнчүзүнде район фестивалынга база ойнадывыс. Районнуң өске суурларындан тыва хөгжүм херекселдеринге күүседилгелер эвээш болган. Ол арай сеткилге таарышпады. Ону билир кижилер аныяктарга өөредир болза эки. Ол хөгжүм херекселдерин кылыптар кижилер чок азы эвээш болуп турары берге айтырыгларның бирээзи.

Чоннуң аразында шевер холдуг мастерлер база бар-ла болур-дур. Чижээ, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында механизатор Кужугет Биче-оолдуң кылып алган игилин сонуургадым. Ол черле чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаан кижи. Игилдиң кылдары база хөй, үнү дыңзыг. Мындыг чүүлдерни кылыр болза, өөренир улус хөй.

Хөгжүм херекселдерин тускай мастерскаяларга ус-шеверлерге кылдыртса чүл? Ону садыгларга-даа садып болбас бе? Өске эш-өөр моон дугайында чүнү бодап турарыл?

К. ООРЖАК,
«Шекпээр» совхозта хоочун хөгжүмчү.

Спорт

«Ак тергениң» шаңналы

Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде бистиң республиканың школаларында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар бо хүннерде болуп эртип турар. Шыдыраага «ак тергениң» шаңналы дээш республика школачыларының команда талазы-биле маргылдаазы дүүн Кызылдың шыдыраа клувунда эгелээн.

Ол солун маргылдаага Тожу, Улуг-Хем, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем районнарының болгаш Кызыл хоорайның аныяк шыдыраачылары киржип турар. Команданың составында дөрт оол, бир уруг бар. Баштайгы ужуражылгага Каа-Хем районнуң болгаш Кызылдың школачылары боттарының узурланыкчыларын удуп шагаш. 5—5 саннарлыг, өскелерин мурнай бергеннер.

Школачыларның ол болуп эртип турар маргылдаазы шыдыраа спортун школачылар аразынга нептереди сайзыра дырынга болгаш талантылыг өзүп орар шыдыраачыларны илередиринге дузалаар.

(Бистиң корр.).

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Мячилиг хоккейге чурттуң он үш дакпыр чемпиову — Москваның динамочулары амгы чемпионатта өске командаларны мурнай берген. Ооң кежигүннери ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол өзээн тургузуп турар. Олар амгы үеде дыштанып турар. Чүге дээрге элээн каш делегей ужуражылгаларынга болгаш маргылдааларынга киржир. Январь 8-тен 14-ке чедир мячилиг хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы Швецияның, Финляндияның командалары-биле эш хуузунуң ужуражылгаларын чорудар. Ооң соонда «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш үшкү делегей маргылдаазынга киржир. Ол Хабаровскиге январь 23-тен 27-ге чедир болур. Ону специалистер делегейниң бирги чери дээш биче маргылдаа» деп санап турар.

Мячилиг хоккейге чурттуң бирги чери дээш маргылдааның 71 оюну болган. 533 мячини киирген.

В. ПИМЕНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

РАЙОН ЧЕМПИОНАДЫ

Шыдыраа спортунга Бай-Тайга районнуң бирги чери дээш солун маргылдаа чоокта чаа Тээли суурга болуп эрткен. Ук маргылдаага районнуң 24 эн шилиндек спортчулары киришкен. Оларның аразында республика маргылдааларынга киржип чораан, арга-дуржулгалыг Дамба Ооржак, Сарыг-оол Салчак, Семис-оол Хертек дээн ышкаш хоочун шыдыраачылардан аңгыда, өзүп орар, аныяк оолдар Анатолий Артаа, Биров Хулан дээш өскелер-даа бар.

Бир неделя үргүлчүлээн спортчу демисээлдиң түңнелинде моон мурнунда район чемпиону турган Шыдыраа Хертек ол адын база катап бадыткаан. Ийиги, үшкү черлерни Виктор Очур биле Биров Хулан олар ээлээннер.

Ол ышкаш районнуң школачыларының аразынга база чемпион ат дээш оюннар болган. Маңаа Тээлиниң № 2 ортумак школазының өөреникчилери Юра Хертек оолдар аразынга, Клара Дудуп-оол уруглар аразынга чемпион болганнар. Команда талазы-биле бирги черни база ол школаның өөреникчилери алган. Шак ындыг чедиишкин ол школаның өөреникчилеринге дүш болуп келбээн. Ында «Аныяк шыдыраачы» деп бөлгүм доктаамал ажылдап, дыка хөй өөреникчилерни сонуургалын хаара туткан. Бөлгүмнү башкы Сарыг-оол Салчак удуртуп, шыдыраа спортунуң эге билиглерин өөреникчилерге тайылбырлап берип турар.

К. ХОМУШКУ,
районда спорт комитединиң даргазы.

телевидение

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

10.05—Уруглаарга фильм. «Динс оглу болгаш картошкалаай» Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы. (Венгрия).
11.00—Медээлер.
11.10—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Он дугаарлыг трамвай», «Чедиги номну кым садып аарыл».

КЫЗЫЛДАН

11.40—«Бүгү арткан амыдыралында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.
12.50—«Чалбыыштан кортпастар». Эртем-нептередилгелиг фильм.

МОСКВАДАН

13.20—«Эртем—бөгүн».
13.50—«Каң канчап катканыл?». Уран-чечен өңнүг телефильм. 4-кү сериязы—«Ажып эртиишкин».
14.55—«Дош болгаш фантазия». Документалдыг өңнүг телефильм.
15.15—«Кижи болгаш хоойлу».
15.45—«Пианист Анатолий Ведерников». Өңнүг фильм-концерт.
16.30—«Иван Федорович Шпонька биле ооң күүйү». Өңнүг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.
18.20—«Дилээшкинде кижилер». Документалдыг фильм.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Бомбурзектиң беш километри». Телефильм.
19.10—«Съездиден съезд чедир». Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Кижи болгаш хоойлу».
20.55—«Пианист Анатолий Ведерников». Өңнүг фильм-концерт.
21.40—«Спортлото» тиражы.
21.55—«Иван Федорович Шпонька биле ооң күүйү». Өңнүг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагылыг черлерге 13—18, өске арыткаанарынга—22-27 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сеня, шиңме» 11.30, «Агаарга эжиндиринишкин» 9.40, 13.10, 15.00, 16.50, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рексти агыдыцер» 9.00, 10.25, «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 11.50, 14.20, 16.20, «Бобби» (2 сериялыг) 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас ошаан негекчилери» 10.00, 12.50, «Турк чыда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва-Кассиопея» 10.00, 12.00, «Ындыг болбас» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 43.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00206

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 5 (9990) | 1976 чылдың январь 8, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ ЧҮЛ ДЭЭРГЕ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ УЛАМ ЫҢАЙГЫ ӨЗҮЛДЕЗИН БОЛГАШ ООҢ ЭКИ ТУРУШТУУН, ЧОННУҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОДУКТУЛАРЫНГА БОЛГАШ ҮЛЕТПҮРНҮҢ ЧИГ-ЭТКЕ ХЕРЕГЛЕЛДЕРИН УЛАМ ДОЛУ ХАНДЫРАРЫНГА, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА КҮРҮНЕ КУРЛАВЫРЫН ТУРГУЗАРЫНГА ЧЕР БОЛГАШ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ БЕДИДЕРИН ХАНДЫРАРЫ БОЛУР.

МУРНУНДАГЫ БЕШ ЧЫЛДЫЫНГА ДЕҢНЭЭРГЕ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН БҮДҮРЕРИНИҢ ЧЫЛДА ОРТУМАК ХЕМЧЭЭЛИН 14—17 ХУУ УЛГАТТЫРАР».

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден)

Ужудуушкунда — „Космос-787"

1976 чылдың январь 6-да Совет Эвилелинден черниң ээлчегниг «Космос-787» эдеринчизин салып үндүрген.

Космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын эдеринчиде эптеп тургускан. Аппаратура чегүмчелиг ажылдап турар. Башкарылга-санаалга төвү келген медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

БОТ-ХАРЫЫСАЛГА БЕДЭЭН

Мен хойжу кижи мен. Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозта 330 баш хой кадарып тур мен. Тоску беш чылдың соолгу чылында ээзэн хураган доруктурганымны мининп көрейн: төрүүр чүс баш хойга онааштыр 85 хураган алдым. Малдың продуктулуун бедидеринге болгаш оларның баш саны өстүреринге үндезилээш, эъттиг, дүктүг бүдүрерин улам көвүдедирин хандырар дугайын СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелинден номчааш, бо чылын 95 хураганны төрүүр чүс хойга онааштыр алырын хүлээп тур мен. Ынчангаш кожамда хойжу Ооржак Мазар-оолду социалистиг чарышка кыйгырдым.

Доозукчу чылда ажыл-ижимниң өске көргүзүглери чүгээр болган. Чижээлээрге, хой бүрүзүнден 3,3 килограмм дүк кыргыдым. Хүлээлгемден ашканы ол. Бо дээрге, бистиң черге багай эвес көргүзүг-дүр. Кадарган хоюмнуң чайгы семиртилгези болгаш кышка белеткелин база шимбай. Сиген-ширбиин чегей үнген-даа болза, 15 тонналы кезип, 2000 боодал бүдүкбүрүнү белеткен алган мен. Кажааларым база эки септеттинген. Ынчангаш кыш меңээ коргунчут болбас дээрзинге бүзүрээр мен.

Хоюм февраль ортаңдан соңгаар төрүп эгелээр. Мээң социалистиг хүлээлгемниң күүселдези оон улуг хамаарылгалыг болганда, аңаа кежениишкинниг белеткенип тур мен. Бодап турарымга, партияның XXV съездизиниң хүннери меңээ хураган ажаарының эң не чымышты үези болур ышкаш.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң кол угаадыышкыннары» деп партияның ам болур съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң одуруг бүрүзүн улуг сонуургал-биле номчудум. Ондур сорулгалар ында салдынып турар чүве-дир. Оларның күүселдези совет кижи бүрүзүнден, хамыктың мурнунда мээң бодумдан хамааржыр дээрзин медерен билгеш, бот-харысалгамны ам-даа бедидерин шиитпирлээш ажылдап тур мен.

Л. МӨҢГЕЛДЕЙ, хойжу.

СЭКП ТК-ның төлевилелин таныышкаш...

ИЙИГИ УДААЗЫ

«Үрезин ажылын дыка экижидер» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде онзалап демдеглээн чорук Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң тараажыларын хей-аът киирген. Олар бо хүннерде улам кежениишкинниг ажылдап турарлар.

Колхоз оңгу беш чылдың баштайгы чылының тарылгазынга 110 тонна кызыл-тас, 74 тонна арбай, 2 тонна чиңге-тараа үрезинин ажыглаар. Ук үрезиннерниң дөгерези бар. Оларның баштайгы арыглаашкыны доозулган, ийиги арыглаашкыны түлүктээн.

Үрезин арыглакчыларының аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин Салчак Дадарның звенозу ээлеп турар. Ол звено тараа арыглаар ОС-4, 5А машиналар-биле хүнде кылыр үлүүн 100-120 хуу күүседип турар.

К. АРБАЙ-ООЛ, колхозта тараа складының эргелекчизи.

СӨГЛЭЭН СӨС

«Чер ажылынга оң чугула сорулга болза, тарылга шөлдериниң структуразын сайзырангайжыдарынга, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни боттуг ажыглаарынга... үндезилээш тараа бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири, тараа ажыл-агыйының туруштуун бедидери болур» дээрзин партияның XXV съездизинге төлевилелде айыткан. «Ак-Туруг» совхозтуң тараажылары СЭКП ТК-ның ол төлевилелиниң бо состерин боттарының ажыл-ижинге удуртулга болдуруп турарлар.

Совхозтуң төп салбырының механизаторлары Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының дузазы-биле 4200 тонна өдектиг хову-шөлдерде чедиргеннер. Өдек сөөртүлгезинге Ондар Сүүр-оол, Монгуш Очур-оол, Монгуш Сарыг-оол болгаш оон-даа өске аныяктар шудургу ажылдааннар.

Совхоз бо чылын мал чеми культураларының бедик дүжүдүн өстүреринче кичээнгейни улам күштелдирген. Ынчангаш кукуруза тарыыр суггаттыг черниң бир гектарынга онааштыр 28 тонна органиктиг чемишчидилгени текken. Оон гектар бүрүзүнден-не 150 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыры көрдүнген. СЭКП ТК-ның декабрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге хей-аът кирген ак-туругжулар ол сөзүн ээлеп шыдаар дээрзи чугаажок.

Н. КОМБУ.

СОВЕТ ХАМААТЫНЫҢ АДЫНГА ЧОРГААРЛАНЫП ТУРАР БИС

Бистиң чурттуң хоорайларында болгаш суурларында чаа хевирлиг паспорттарны тыпсыры үргүлчүлеп турар. Сураглыг ажылчыннар болгаш колхозчулар, партияның хоочун кежигүннери, Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчилери болгаш мурнуку салгалдың төлептиг ээлчээ — аныяктар-даа Совет күрүнениң ышказыдыылга бижиин чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле хүлээп ап турарлар.

Чаа паспорттарны тыпсыры Армениядга база-ла бүгү чуртта ышкаш, совет патриотизминиң, Төрээн чуртка ынакшылдың көргүзүү боор турар. Ереванның алюминий заводунуң сураглыг бригадири Н. Агабекянның өөрүшкүлүг үнү чаңгыланган: бистиң совет паспортувус —делегейде эң-не демократчы чурттуң, төөгүде эң-не баштайгы социалистиг күрүнениң шынзылгазы боор турар. Бистерге ол чогаадыкчы күш-ажылды, эртем-билигни, аас-кежиин магадылал берип турар. Бистиң заводтуң коллективи тоску беш чылды хуусаадан эрте күүсеткеш, амгы үеде СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегле кирген ажылдап турар. Ынчангаш бистер: оңгу беш чылды база-ла күүседиривисти бүзүредип турар бис.

Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Мичурин аттыг колхозтуң аныяк механизатору Михаил Нягa бодунуң паспортун алгаш, шак-ла ындыг документини Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш күш-ажылдың хоочуну, пенсионер Д. Т. Свидерскийге тывыскан.

Аныяк салгакчылар боттарының өөрүүн кузел-соруун илеретпишаан, коммунистиг кижилерни тудуп турар тургузукчу улуска чоргааралын чугаалап турар. Бистер адаларывыстан болгаш кырган-ачаларывыстан хүлээп алганывыс улуг ажыл-херектиң эстафетазын алдарлыы-биле уламчылаар бис деп, ол чугаалаан.

Республиканың дыка хөй виноградчылары болгаш малчыннары, партия, совет, комсомол активчилери база-ла чаа паспорттарны алганнар.

Ташкентиниң Октябрь районунуң паспорт кидизинге хоочун артиллерист Т. Х. Рустамов чаа чылдың бичии-ле мурнуу чарында шеригден халажып келген оглу Самариддин-биле кады келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында адазының дайылдажып турганы хоорайларының бирээзинде полкка тургаш, ол аныяк оол дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини боор, командылал черниң мактал шаңналын алган.

— Совет Эвилелиниң хамаатызы атты кажан-даа бедик-биле эдилеп, улуг салгалдың алдарлыг чаңчылдарын улам байыдарын даңгыраглап тур мен—деп, комсомолчу С. Рустамов паспортту алгаш, чугаалаан.

Совет Эвилелиниң өске-даа черлеринде ышкаш, Таджикистанда паспорт солууру база-ла байырлыг байдал-биле эртип турар. Ол кампанияның мурнуу чарында аңаа улуг белеткел ажылдарын кылган. Дыка хөй бүдүрүлге черлеринге, улуг-улуг тудугларга, албан черлеринге тургускулаан «Паспорт булуңчуугаштарындан» ажылчы чоннар паспорттуң чаа системазының дугайында хөй-хөй чүүлдерни айтырып ап болур. Чаа хевирлиг паспортту алыр дээн хамаатыларның документилер долдурарынга дузалаар «Дузалал столдарының» ажылын база организастаан.

(СЭТА-ның корр.).

ОРУКЧУЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Тыва автоорук эргелелиниң Минусинскиде орук септелгетудуг эргелелиниң коллективи бистиң Төрээн чуртувустуң улус ажыл-агыйының оңгу беш чылда хөгжүлдезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелин кичээнгейлиг-биле таныжып чугаалашкан. Ол улуг программада салдынган сорулгалар — бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, продукцияның шынарын экижидери — орукчуларга эң кол чүүл. Чүге дизе олар эрткен беш чылда оруктуң капитал, ортумак септелгезиниң, чаа оруктарны тударының шынарын экижидери дээш эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткан. Кежениишкинниг ажылдааны халас барбаан. Кылдынган ажылдарның шынары экижип турар. Беш чылдың онаалдазын ол эргелелдиң орукчулары четтуур хуусаазындан 2 ай эрте күүсеткен.

Төлевилелди чугаалажып тура, орукчулар боттарының арга-күжүн санап, чурттуң коммунистериниң улуг чыылгызын уткуштур чаа хүлээлгелерни алган. Оңгу беш чылдың баштайгы ийи айының бүдүрүлге планын февраль 24-те күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 0,6 хуу бедидерин, чайгы ажылдарга техника, механизмнерниң белениин 60 хуу чедирерин олар шиитпирлээн.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ.

МӨҢГҮН-ТАЙГА: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

ӨЗҮЛДЕНИҢ БАЗЫМНАРЫ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чылдың байырында: «Тоску беш чылдың социал-экономиктиг кол сорулгалары чедиишкининиг күүсеттинген. Социалистиг Ада-чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан көвүдедиринге боттарының салыышкынын киирип турар бүгү кижилерге алдар болгаш хүндү» деп сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ыраккы Моңгүн-Тайганың ажылчы чоннары партияның болгаш чазактың хүн бүрү доктаамал дузаламчызының ачызында тоску беш чылда бүгү улустуң нийти чедиишкининге боттарының салыышкынын хире-шаа-биле киирип база-ла бурунгаар улуг базымнарны кылган.

Районнуң хойжуларының, сарлыкчыларының, чылгычыларының эрес-шудургу күш-ажылының база партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылының түңнелинде малдың баш саны өскен. Маңаа чамдык чижектерни көрээли. Сеске беш чылга бодаарга тоску беш чылда ниитизи-биле малдың бажы 0,5 хуу, оон иштинде хой 0,9 хуу, өшкү—14,9 хуу өскен. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглеринде [illegible]

районга төрүүр чүс малга онаашытыр 90-дан өрү чаш төл камгалап алган малчыннар 10 хире болза, эрткен чылын ындыг көргүзүглүг малчыннарның саны 29 четкен. Оларның 11-и чүске онаашытыр 100-тен 110 чедир хураганны, анайны алган. Сес малчын хууда беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. Биче-оолду, Д. Тейнииин, М. Серен-Натпитти, К. Борарганны, И. Комбуну, С-Ч. Сереэни, Ч. Иргитти, М. Намыны болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ниитизи-биле районнуң малчыннары тоску беш чылдың доозукчу чылында база шудургу ажылдаган. Мал бажы өстүрериниң планын ажылдаан: мыйыстыг бода малдыын—102,3 хуу, хойнуун—102,6 хуу, өшкүнүүн—101 хуу кылдыр күүсеткен. Малдың чаш төлүн район 1974 чылдыындан хөйнү камгалап алган. 1975 чылда район күрүнеге дүк садарының планын база ажыр күүсеткен.

Партия, комсомол организациялары болгаш совет, ажыл-агый органнары районнуң экономиказының кол адыры—мал [illegible]

малчын бригадаларда быжыглаан. Олар быжыглаан черлеринге шеф дузазын багай эвес көргүзүп турар.

Малчыннар эки көргүзүглерни чедип алырынга социалистиг чарыш улуг идиг-ни берип турар. Оон түңнелдерин малчын бригадалар боттарынга ай санында, колхозтар аразынга кварталдап үндүрүп, олар дуржулгазын солчур ажылды база организастап турар. «Малчын» колхозта комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазы (бригадири А. Кара-оол, парторганизация секретары К. Борарган) социалистиг чарышка тиилекчи болуп келген, бригада ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаашытыр 93 хураганны камгалап алган.

Ам бо хүннерде районнуң малчыннары СЭКП-ниң XXV съездизинге чедиишкиннииг ужуражыр дээш тус-тузунда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган болгаш хуузунда беш чыл планын ажылдап кылгылаан, оңгу беш чылдың баштайгызы—1976 чылда малдың чаш төлүн мөңдү камгалап алыр, кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирер дээш кежениишкининиг ажылдап турар.

[illegible]

ажыг рубль болган. Оон ачызында колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели бедээн, шалыңының хемчээли өскен. Чижээ, 1970 чылда бир колхозчуга онаашытыр айда ортумак шалың 125 рубль турган болза, 1975 чылда 162 рубль чедип турар.

Төп хоорайлардан ыраңгыя туруг материалын белеткээр черлерден ырак турза-даа тоску беш чылда тудугнуң амыдырал хандырылгазының болгаш садыгның талазы-биле Мөңгүн-Тайгага хөй чүүлдер кылдынган. Ол-ла үениң дургузунда коллуунда-ла Мугур-Аксының тудуг-септелге участогу район төвүнге бирээзинге-ле ийи өг-бүле чурттаар, 26 бажыңны, 120 орунуг интернатты, хары угда 10 кижи кирер чунар-бажыңны, 10 орунуг аалчылар бажыңын, 50 кижи чемненир столоваяны, 10 орунуг участок эмнелгезин, чаа электростанцияны, машиналарга кывар, чаар чүүлдер кудар станцияны, ыраккы малчыннар турлаа — Тоолайлыгда эмнелге пунктузун болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглалга киирген. Ол ышкаш колхозтарның [illegible]

лазы-биле база багай эвес ажылдаан. Бо коллектив беш чыл планының онаалдаларын күүседип турар.

Доозулган тоску беш чылда кылдынган эки чүүлдерниң дугайын чугаалап тургаш, районда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның шыңгыы четпестерниң дугайын чугаалавайн баар болза, шын эвес болур ийик. Ол бүгүнүң дугайында тус-тус коллективтерниң болгаш районнуң бүгү коммунистериниң отчет-соңгулдалыг хуралдарынга тода-рай, ханы сайгарылганы кылган. Ыраңгыя партия, совет, ажыл-агый органнарының талазындан уксаажыдылга экижидеринче кичээнгей ам-даа кошкак. Ооң уржуундан малдың продуктулуу чавыс болуп арттышаан. Ол чамдык малчыннарның, специалистерниң дааңдырган ажыл-херекке харыысалгазының кошкаанындан малдарның өлүп, хорлап чоруу база хөй боор турар. Ол бүгү таарымча чок уржуктар район чамдым таварылгада күрүнениң планныг онаалдаларын күүсетпезинге чедирип турар.

Районнуң девискээринде сиген кезер шөлдер шоолуг эвес, ынчангаш мал чеминиң [illegible]

төлээде, биске чурттаар тудуун моон соңгаар калбартыры база дыка берге боор турар. Маңаа холбаштыр республика организациялары бисте улуг дузаны көргүзүп келген, моон соңгаар-даа ындыг дуза эргежок чугула апаар.

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш моңгүн-тайгажылар СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң кол угааныышкыннары»—деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин ханы сонуургал-биле таныжып, бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп турар. Ол чугула документилер болгаш партияның XXV съездизинге белеткел районнуң бүгү ажылчын чоннарын чаа-чаа күш-ажылчы херектерже хайныктырган. Олар боттарының коллективтеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаап тур- [illegible]

О. ШАГДЫР-ООЛ, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары.

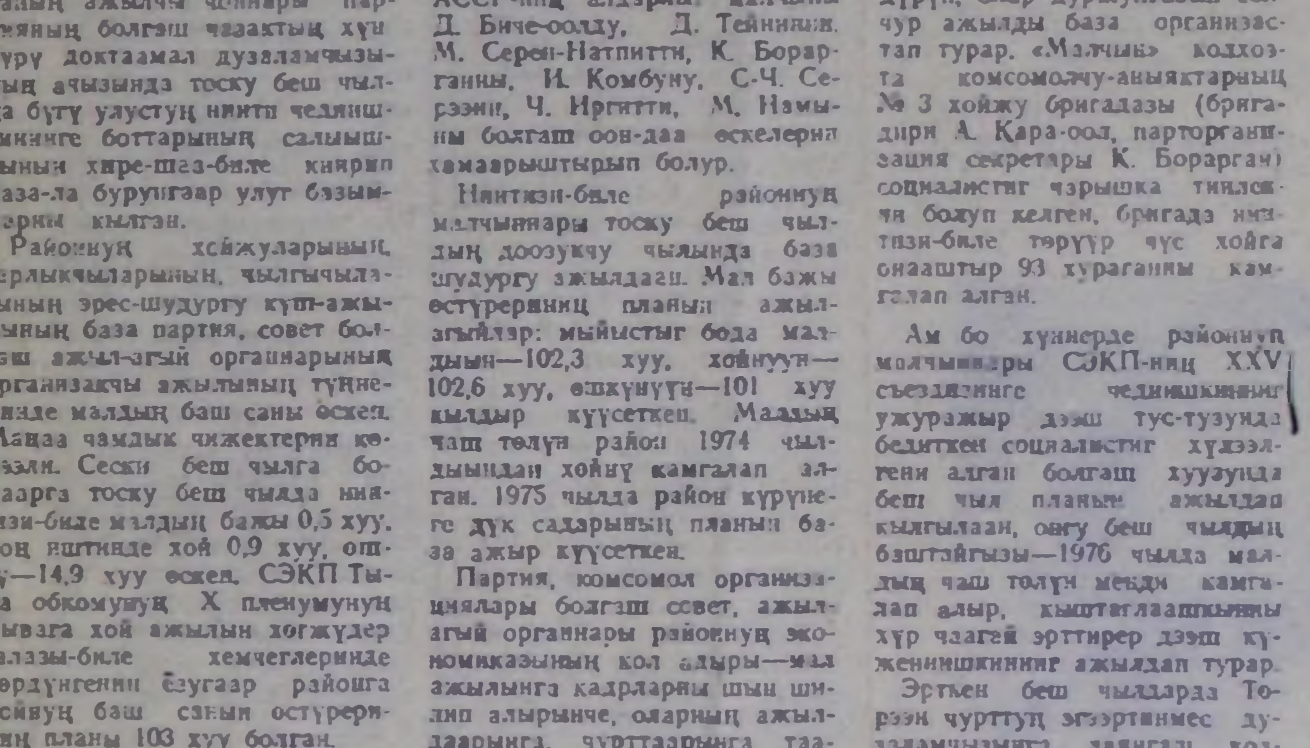

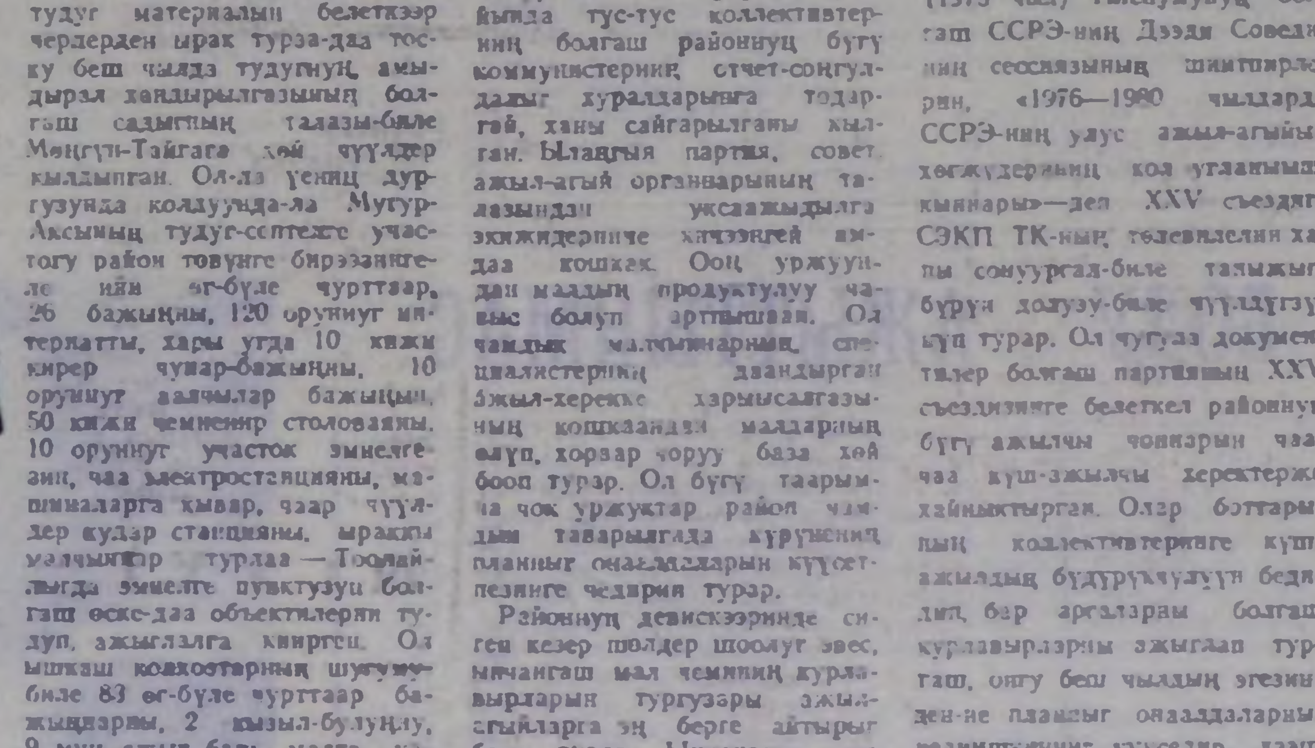

Х.-К. Моңгуштуң «Мөңгүн-Тайганың делгемнеринде» деп фотозу.

ТЮМЕНЬНИҢ НЕФТИЗИ

ТЮМЕНЬ. (СЭТА-ның корр. В. Жиляков). Тюменьниң нефтилиг черниң байлаан ап эгелээзиниден бээр беш чүс миллион тонна нефтини ус-тывышчылар казып үндүргеннер. Ол сорулгазы айыткан хуусаазындан дыка мурнай чедип алганы ол боор турар.

Барыын Сибирьниң соңгу чүгүнде бүдүрүлгениң эң улуг комплекизи — нефть болгаш газ алырының талазы-биле чурттуң эң кол черин тургузуп турар. Амгы үеде ында хоорук бүрүзүнде-ле бүгү 1964 чылда алган суук оттулар чүүлден ийи катап хөй нефтини ап турар. Таарымчалыг инженер-техниктиг аргаларны калбаа-биле ажыглаарының ачызында бойдузунуң талазы-биле ол нарын, берге районну шапкыны-биле ажыглалда киирип турар. Нефть алыр черлерни автоматиканың болгаш телемеханиканың херекселдери-биле хандырып, тудугларны блоктар — кезектерден кылыр арганы ажыглап турар.

Оңгу беш чылда Тюменьниң нефтичилериниң мурнунда дыка улуг сорулгалар салдынган. Бо чылын бежен олар 173 миллион ажыг тонна суук оттулар чүүлдү тывар ужурлуг.

• • •

ЭКИ-ЛЕ ЧҮҮЛДЕРНИ — УРУГЛАРГА

МОСКВА. (СЭТА-ның корр. Н. Леонова). Чурттуң дыка хөй республикаларының школаларының болгаш профтехучилищелериниң башкылары, культура болгаш уран чүүл ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның төлээлекчилери найысылалда чыылган. Ында ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының Президиумунуң чанында эстетиктиг кижизидилге айтырыгларының талазы-биле эртем чөвүлелиниң VI сессиязы ажыттынган. Ол көдээ школаларга болгаш профессионал-техниктиг училищелерге уругларның база аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларынга тураскааттынган.

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының оралакчы президентизи А. Г. Хрипкова сессияны ажыткан.

Кол илеткелди Чөвүлелдиң даргазы, ССРЭ-ниң ПЭА-ның корреспондент-кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. А. Герасимов кылган.

• • •

ШАҢНАЛ — МОСКВАГА ОЮН КӨРГҮЗЕРИ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр. М. Василевская). Профтехсоредилге черлериниң бот-тывынгыр коллективтериниң III Бүгү-россия көрүлдезиниң лауреаттарының — агитация-уран чүүл бригадаларының отчёт концерттери найысылалда боор турар.

Түңнел көргүзүгнуң мурнуу чарында Кисловодскиге, Липецкиге болгаш Куйбышевке зоналар аайы-биле көрүлделер база болгулаан. Ол көргүзүглер ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-эвилел фестивалының баштайгы кезээ болган.

Аныяктарның уран чүүл коллективтериниң маргылдаазының түңнел көргүзүүнге эң дээре тос коллектив шилдилип үнген. Липецкиниң, Кемеровонуң, Читаның, Томскиниң, Челябинск областың агитбригадалары СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур белеткээни, Төрээн чуртка, ажыл-ишчи кижиге тураскааткан программаларын Москвада көргүзүп турары ол-дур. Ол ышкаш Пензаның болгаш Куйбышевтиң агитбригадалары, өске-даа коллективтер найысылалдың сценазынга ойнаар бедик алдар атты чедип алган. Москваның профтехучилищелериниң ыры болгаш танцы ансамблиниң уран-чечен номчукчулары база-ла отчёт концерттерге киржир.

Көрүлде дөрт хүн үргүлчүлээр. Бот-тывынгыр аныяк артистер Кремльге болур Чаа чыл балынга база, найысылалдың бүдүрүлге черлериниң цехтеринге ойнаарлар.

МӨҢГҮН-ТАЙГА: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

Саннар болгаш фактылар

Тоску беш чылда Мөңгүн-Тайга районнуң төвүнде ийи аал ишти чурттаар 26 бажыңны, 120 орунныг ийи интернатты, аялчылар бажыңын, 50 олуттуг столоваяны, 10 орунныг участок эмнелгезин, электростанцияны, бензин кудар черни туткан.

* * *

Колхозтарның күжү-биле 9340 баш мал кирер кажааларны 83 ог-бүле чурттаар бажыңнарны, ийи кызыл-булуңну, мал чуур дөрт ванналарны тудуп, ажыглаалда киирген.

* * *

Ыраккы Тоолайлыгның малчыннарынга эмчи пунктузун туткан.

* * *

Бир эвес, 1970 чылда төрүүр чүс баш хойга онаалтыр тозандан ору чаш төлдү ап турган малчыннарның саны чүгле 10 кижи турган болза, ам оларның саны 29 кижи четкен.

* * *

1975 чылда район малдың баш санын өстүрериниң планын мынчаар күүсеткен: мыйыстыг бода мал — 102.3, хой — 102.6 өшкү — 101 хуу.

* * *

1970 чылда колхозчу кижи бүрүзү 125 рубль хире амыдырал төлевирин ап турган болза, ам ол көргүзүг 162 рубль чедир өскен.

* * *

Районда ниитиниң малының баш саны: бода мал — 3549, хой — 47375, өшкү — 4841, чылгы — 1051.

* * *

Районда шупту 21 Маадыр-ие бар.

БРИГАДА ТӨВҮ ХЕРЕК

«Малчын» колхозтуң Мугурда № 4 хойжу бригадазында 18 кодан бар. Чамдык кадарчыларның хою чаа-ла төрүп эгелеп турар, оларда сакманчыларны чедиргилээн.

Бистиң бригадавыста кыштаглаашкынга эки белеткенген, одек-кыштаан арыг-шевер тудуп турар коммунистер болгаш комсомолчу-аныяктар хөй. Ындыгларының чижээнге Салчак Тас, Салчак Серен-Натпит, Иргит Чечек, Иргит Шыйлей, Салчак Ангырбал болгаш өскелерин-даа адап болур. Олар боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ам сеткилдиг боттандырып, аныяк малчыннарга арга-дуржулгазын күзелдиг-биле дамчыдып берип турарлар. Малчыннарның шуптузунда немелде мал чемин чедирттинген, сугну хүн бүрү апаарып берип турар бис.

Бригадавыстың мынчага чедир төвү тургустунмаан. Малчыннарның экономиктиг болгаш зоотехниктиг өөредилгезин чорударда, хурал-суглаа кылырда бир-ле малчынның бажыңынга чыгдыр улус-тур бис. Хөй кижи чыглы бээрге, бажың иштин шыгырт апаар. Оон улус шөргенгеш, үнер-кирер, бичии азы хурал үезинде ие-өөрүнге шаптыктаар боор-дур.

Бригада төвү тудар талазы-биле айтырыгны колхоз баштаар черинге тургузуп-даа турдувус. Ук айтырыгны шиитпирлээр-даа, херек шуудавастаан туруп берген. А малчыннар бригада төвүнүң бүде бээрин четтикпейн манап турар.

Т. БИЧЕ-ООЛ.
«Малчын» колхозтуң №4 хойжу бригадазының бригадири.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын бистиң колхозтуң колхозчулары бүрүнү-биле деткип турар. «Тайбыңның адыкы медалы»-биле эш Л. И. Брежневтиң шаңнатканын олар хамык сеткил хайныышкын-биле хүлээп көрүп, ону ленинчи партияның болгаш совет улустуң тайбыңның херээнге улуг салыышкынының үнүг кылдыр үнелеп көрүп турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында» партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелин парлап үндүрген. Ол чугула документини бистиң колхозтуң ферма, бригада бүгүлезинде, чер-ле болганда ажылчы чон, бүгү чурттаазы дег, таныжып, чугаалажып турар. Бо төөгүлүг хүннерде эрткен беш чылда колхоз канчаар ажылдааның, кандыг түңнелдерлиг болганын чугаалаар бодап-дыр мен. Тоску беш чылдың планнарын онаалдаларын амыдыралга боттандырар дээш колхозчулар шудургу ажылдаан.

1975 чылдың декабрь 1-де медээ ёзугаар алырга, колхоз мал өстүрер күрүне планын малдың чүзүн аайы-биле мынчаар күүсеткен: сарлык 100,9 хуу, хой 110,5 хуу, өшкү 102,6 хуу, чылгы чүгле 87,7 хуу. Дүк садарының планын ажыр күүсеткен. Малдың чаш төлүн менди ажаап алыр талазы-биле 100 баш төрүүр малга онаалтыр мындыг болган: хураган—84, анай—83, бызаа—62, кулун чүгле 52.

Беш чылдың сөөлгү чылында мурнакчы малчыннарның саны өскен. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 85-тен 110 чедир хураган камгалап алган хойжуларның саны 28 четкен. Олардан Л. Дамзын 101, С. Хуван-Кара 101, У. Көгелдей 101, С. Кан-оол 101, С. Ноойлу 103, Д. Биче-оол 106, С. Харлыг-оол 110 хураганны төрүүр чүс хойга онаалтыр оннаа мендизин доруктурган.

А. Дыңзыг-оол, И. Көк-оол, С. Кунгаа, М. Бичелдей, Д. Карашмай, Х. Октек-оол — колхозтуң мурнакчы механизаторлары бо. Олар машина-техниказын камныг эдилеп, кывар чаар чүүлдү камнап ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, колхоз баштаар чериниң макталын, шаңналын-даа ап турганнар.

Партияның XXV съездизинге тележтиг уткуражыр дээш социалистиг чарыш хойжу бригадаларның аразында калбарган. Районнуң хойжу бригадаларының аразында чорup турар социалистиг чарыштың тиилекчизи—бистиң колхозтуң № 3 хойжу бригадазы. Ону аныяктарның Кара-Ховуда хойжу бригадазы дээр. Ол бригада 1975 чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 93 хураганны алган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун аныяктар бригадазы быжыы-биле тутпушаан. Оон бригадири аныяк коммунист Александр Кара-оол идепкейлиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап келген.

Ажылдың чедиишкинниг болурунуң бир магадылалы специалистер-биле ажыл болур. Ынчангаш колхоз баштаар чери-даа, партком-даа бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Кылып чорупкан ажылдарның түңнелинде оларның чогаадыкчы идепкейи болгаш харысаалгазы бедээн. Специалистер колхозчулар ортузунга профессия, мергежил бедидер ажылды экижиткен. Колхозтуң дөрт хойжу бригадаларында болгаш Тоолайлыгның холушкак өшкү бригадазында экономиктиг болгаш зоотехниктиг өөредилгелерни органызастаан. Механизаторларның айыыл, үшкү класстың 40 кижи киржикчилиг өөредилгези база чоруп турар.

Ынчангаш партком биле колхозтуң баштаар чери хойжу бригадаларже аныяктарны чорудуп, оларны ында быжыглап, чурттакчылыг байдалдарны тургузар дээш хемчеглерни алгылаан. Оон түңнелинде Кара-Ховуда аныяктарның хойжу бригадазы тургустунганы ол. Бригаданың төвүнде кызыл булуң, чунар-бажың болгаш хой суггарар ийи кудук ажылдап турар. Аныяк хойжулар аңаа айда ийи катап чыглып кээп, сумележип, өөрениң келири чаңчыл болган. Ону беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында ол бригаданың төвүн электрижидер деп планнаан бис.

Кышка колхоз шору белеткелдиг уткуржаан деп чугаалап болур. Малга 600 тонна сиген кезип белеткээр ужурлуг турган. Ону 720 тонна кылдыр күүсеткен. Колхоз Тес-Хемниң Ак-Чыраага 220 тонна сиген кезип белеткээш, сөөртүп экеп алган. Амгы үеде колхозтуң 27550 хою, 3670 өшкүзү, 2670 сарлыы болгаш 470 чылгызы 96 коданнарда хүр менди кыштаглап турар.

Малга немелде чемин бээри-биле сула, чарба болгаш дус тус кыштагларда магадылаан. Малды суг-биле хандырар сорулга-биле коданнарда 35 улуг доскаарларны тургускан. Оларны дөрт водовозтар болгаш суг сөөртүр ийи трактор хандырып турар.

1975 чылда колхозтуң тудугжу бригадазы 350—400 хой кирер үш кажааларны, он аал ниити чурттаар бажыңнарны, оон иштинден беш бажыңны малчыннарга туткан. Малчыннар чурттаар 25 бажыңны ол бригада септээн.

Эрткен беш чылдың төнчүзүнде мындыг чамдык чедиишкиннерлиг келзе-даа, колхозтуң ажылында кедир кылдыр ылап ажылдар хөй болган. Эң ылангыя ниитиниң малының бажын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш ап чоруткан хемчеглер [illegible] дээштиг болбаан. Күрүнеге садып турар малдың деңзизин күду, деңгилдезин киреліг. Ол ышкаш малдың одуп хораар чоруу эвээжевээн. Ол чүл дээрге колхоз баштаар чериниң-даа, специалистерниң-даа чогуур демдекке чедир ажылдавайн турары-дыр. Малдың хораар чоруун эвээжедир сорулга-биле тускай пунктуну тургускаш, мында аарыг малдарны аңгылап үскеш, азырап, эмнеп турар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төлевилели-биле таныжып, колхоз ол улуг үүлеге бодунуң үлүүн киириштирер дээш дараазында хүлээлгени ап турар:

— 1976 чылда төрүүр чүс баш малга онаалтыр 90 хураганны, 85 бызааны, 75 кулунну менди ажаап алыр. Ону социалистиг чарыштың негелделеринде айыткан. Ол ышкаш мурнакчы малчыннар ол-ла хуралдарга бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 100—110 чедир хураганнарны алырын, 5—10 тонна сигенни боттары кылып алырын хүлээнгилээн. Партияның удавас болур улуг шуулганынга бистиң белээвис ол болур.

С. ОЧУР.
«Малчын» колхозтуң даргазы.

САГЫШ-СЕТКИЛ ХАЙНЫГЫП КЭЭР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сөөлгү сессиязынга киржип четтикпедим. Ол үеде эмчиге чыттым. Ынчалза-даа материалдарын чорудуп бергенде, шуптузу-биле таныштым. 1976 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге киириштирери-биле бадылаан сан-түң кайгамчык хөй. Эң ылангыя кодээ ажыл-агыйны улам көвүдедер дээш дыка улуг сорулгаларны салган-дыр. Салдынган улуг сорулгаларны деткип шыдаан, ону ажыл-херек ыырынга боттандырар дээш сорук киирген ажылдап тур мен.

Хойну он чеди харлыындан эгелеп кадарган мен. Ам харым чээрби беш. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының аразында менден-даа аныяк депутаттар бар чорду. Мындыг онзагай Совет Эвилели ышкаш ындыг улуг күрүнениң чагааның кежигүнү болур кайгамчык аас-кежиктиг хойжу мен дээргин хой кадарып чорааш бодап келгеш, өөрүшкүден сагыш-сеткилим хайныгып келир.

Төрээн партиявыс совет кижилерниң келир үези улам чаагай, чырык болзун, бистиң улуг күрүневис улам байышырак турзун дээш кайгамчык улуг программаны төлевилеп, ону бүгү совет улус чугаалажып турар. Мен аңаа бодап үнүм кадып, улуг программаны деткидим.

Эрткен 1975 чылда төрүүр чүс хойдан 92 хураганны менди доруктуруп, дүк планын ажыр күүсеткен мен. Партияның XXV съездизиниң чылында улам бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулга салдынган. Төрүүр чүс хойдан тозан беш хураган алыр деп хүлээнген мен, ол хүлээлгемни ам оон-даа бедидип эде көөр бодалдыг мен.

Х. КОНГАРЖАП.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты. «Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжузу.

КИЖИ ЧАҢЧЫГАР

Бо черни Шегитейниң Кара-Белдир дээр. Маңаа даргалар келгеш, моон өске хонашче көжүп ал дижир. Өскен-төрээн черим боорга, каар хөңнүм чок. Мында он чыл хой малдап келдим. Кыштаам хамы чоога иштинде. Оон ол-бо талаларын Шегитейниң кошкелерлиг кадыр дагларын хаажылаан. Хемниң бажындан каккан чывар эртен, кежээ таварып эртер. Үргүлчү шуургаанмаар. Бир эвес оону быжыглавас болза, бөөлден бөөлдеп та кайнаар шывадаштар чүве. Хериминг кажаа туткаш, оону ооң иштинде тип алган мен. Мээң кыштаамдан Мөңгүн-Тайганың мөңги бажы кыланайнып көстүп турар мыя бо.

Хоюмну одарже үндүрерде чывар чидерин манаар. Ам бо үеде эртенгиниң 11 шакта чывар оожургай бээр. Хой өдектен үнген олчаан дөъш тевер. Эдекти астыр, ничеекти чүктээр, даңгыыш чок, дагалыг ыдык чок чаңгыс-даа бүрүнгаар баспас орам боор. Белен-селен кижи аалга база моорлап келбес, мында-хаая мал эмчизи, зоотехник чедип келгилээр. Хайыы-даа, кадыр-берт-даа черде чурттап, ажылдап турар мен. Ынчалза-даа өөренип калган болгаш, ол бүгүнү эскербес-даа апардым.

Хайыы болгаш ындыг ийик не кедээ Советтиң чоокта чаа эртеен сессиязының чүгле сураан дыңнап кагдым. Сес чедирбедилер. Куду аалдарга автолавка-даа чораан сурагзыг болду. Кедээ Советтиң депутаты кижи сессиядан озалдап турарга кайын тааржыр чүве деп. Бир ээ чон соңгуп каан чүве болганда ооң ажылынга идепкейлиг киришсе деп күзеп чоруур мен.

Тоску беш чылдың сөөлгү чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, чүгээр түңнелдиг болдум. Төрүүр чүс хойга онаалтыр чүс үш хураганны ап, дүк планын база ажыр күүсеттим.

1976 чылда сорулгам бо: төрүүр чүс хойдан тозан үш хураганны менди ап, дүкту планындан ажыр күүседир, он тонна сигенни кезип алыр, одек-кыштагны кышка мөк белеткээр, хойнуң чайгы деңгилдезин экижидер.

1976—1980 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң төлевилелин чугаалажып турар чүве болганда, ону деткивишаан, чаңгыс дилег кылыр мен. Ырак, кадыр, дошкун бойдустуг черде малчыннар ажыглаарынга чиик, эптиг, чылыг идик, хептен автолавкаларга эккеп турарын болгаш дерги садыгларының уксун-тел чок кээп турарын күзээр-дир мен.

Ы. ХҮЛЕР-ООЛ,
«Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжузу.

САКТЫП КЕЛДИМ

Чоокта чаа Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга Тывага аныяктар организациязының тургустунганындан бээр 50 чыл болган оюнга турасканнаан байырлыг хурал болган. Аңаа бээргеш, залче кирер эжик бажында: «Баштайгы арева үүрү 1926 чылдың июнь айда Кускуннуг-Арыгга 18 кижи кежигүннүг бөлүктен тургустунган. Үүрнүң даргазынга Доңгак Сайын-Маадыр, нарын бижик талазы-биле оралактызынга Иргит Мамбыштай томуйлаткан» дээн бистерни кестү кылдыр бижээн улуг плакатты көргеш, бодумнуң аныяк чораан чылдарымны сактып турдум.

1935 чыл. Тыва Арат Республиканың капиталистиг эвес оруктап хөгжүп орган үези ол. Чогум-на ынчан арева кежигүнүнге кирер аас-кежиктиг болган мен. Ол чылдарда Каргыга аревачылар бистерниң киришпээнивис улут-биче ажыл-херектер чок турган дизе чазыг болбас.

Үениң эртери билдирбес. Аревазын суму комитединиң секретарындан эгелээш, кожкомунуң ийиги секретарынга чедир ажылдадым.

Оон соонда мал ажылынче шилчээш, баштай бригадирлаеп, оон хойжулап ажылдап келдим.

Эрткен чылын көргүзүүм багай эвес болган: 100 хойга онаалтыр 93 хураган.

Декабрь 29-та 50 харладым. Чартык чүс чыл дээрге, кижиниң назынында эвээш эвес үе. Ынчалзажок колхозумга ам-даа хой малды өстүрүп берип шыдаар мен. Ынчангаш бо чылын төрүүр 100 хойдан 95 хураган камгалап алыр деп социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар мен.

К. САЛЧАК.
«Малчын» колхозтуң хойжузу.

ЧАЖЫТ БОДУ АЖЫТТЫНМАС

Шегитейниң Куу-Даг Лама-Хүр Доңгак Балчыммаевнаның шагдан бээр чурттап келген кыштаа бо. Ийи талазында чалгыннанып баткан кара хожагарның эдектелип келген хоюнуунда, ындык черде ол кылдынтан. Кыштагда чаңгыс ог. Кадарчыларының өө ол. Бежен хар ажа дүжүп чоруур, бажының дүгү кээрип келгилээн, ынчалза-даа сергек характерындан эрези ылаң херээжен кижи оглен үнүп келгеш, ындыг кай деп, келген аалчыларны шагда-ла манаан чүве дег, өртүг, өлдек хүлээп алды.

Өгүнүң ээр ээзи көзүлбеди. Ол белдиргир, Айтырган соор, хоюн кадарып чоруп чор-ла боор. Өгде чугаа-соот үр чеде хоруглалзын өңнүктер дег кыттыжып, бажып-ла тур. Хертек Мөңгүнек Ламажыковна (өгүнүң херээжен ээзи) аалчыларның айтырыгларынга кайдик чок харыылавышаан, бодунуң ажыл-ижиниң дугайында, агаар-бойдузу дошкун черге бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш кайчаар ажылдап турарын күзелдиг-биле чугаалап олурган.

Доңгак Балчымаевич пенсияда. Хамык чарыысалга Мөңгүнек Ламажыковнаның бодунда онаалткан. Ол сес чыл дургузунда хой кадарып келгеш, чүүү көрбээн дээр. Белен ажыл черле турар эвес. Кандыг-даа ажылга чаңчыгар, оон чажыттарын ажыдар апаар. Хоочун кадарчылар ол чажытты ажыткан. Хөй чылдарының шудургу ажылының түңнели ол. Тоску беш чылдың сөөлгү чылы — 1975 чылда оларның ажылы үре-түңнелдиг болган. Төрүүр чүс хойга онаалтыр чүс бир хураганны алган. Бо дээрге Мөңгүн-Тайганың байдалдарынга бедик көргүзүглерниң бирээзи. Чүс чедир хураган алыры амыр эвес. Ынча хураган алган малчыннар хоор.

Бо хойжуларның хөй чылдарда чыып алган байлак дуржулгазындан ап көөрге, кадарчы кижи бойдустуң хевертен болуур талантарынга улур эгле турлуп шыдаар эвес, а харын тиилеп үнүп турар.

— Хойжуларның дуржулгазының дугайында дыка хөй бижиттинип турар. Оларның хөй кезиин одар дугайында бижээн болгулаар. Ооң уткаазын доптулап чугаалаарга мындыг. Одарны шын хуваары. Хой оолдавааанда кыштагдан ырадыр кадарар, хой оолдай бээрге чоокшулаштып келири. Ол черле чөптүг. Ынчалза-даа чедиишкинниң үндезини чүгле одарда эвес. Чүге дизе, бир хойжунуң дуржулгазын өске хойжу ол хевээр ажыглап болбас деп бодаар мен. Мээң бодалымны Мөңгүн-Тайганың кадарчылары деткиир боор. Бистиң районнуң агаар-бойдузу кыжын, чайын болган черле шагның дөрт эргилдезинде өске районнардан дыка ылгалдыг. Ынчангаш солунга-даа чырыдарда, радиога-даа дамчыдарда ол байдалды өөренип көөрү күзенчиг болуп турар.

Чижек кылдыр амгы байдалды ап көрээли. Ам одарларда хар чок. Мал хүр. Хар чагбаан эвес, хар чагган. Хадын каапканы ол. Бо черниң онзагай байдалы ындыг. Хар чаарга дораан хадып каантар. Бир эвес улуг хар чагташ, хадывас болза, халап болур. Тайыс оътту хар база базар. Харның кыры кадыг хөртүк-биле шиптынып бээр. Хой оът тыппастаар. Ол үеде хөй чылдың дуржулгазы дузалаар апаар. Ындыг таварылгада хой кадарар дээш магадылаан черниң одун чүм чыдар. Левискээр талазы-биле ол чер эвээш-даа болза, девидеп болбас. Маңаа хар үе чыдар эвес. Хадын бергенде калбак-калбак хөртүктерни кодургеш, эрт-сыннарны ажыр шывадаптар чер-ле болгай. Хөй черге девидеп, хойну муңгаш харлыг черлерже чыгаар болза, хойнуң даваны тастап, арып, чудап эгелээр. Ынчангаш дуржулга бүрүзүн кааа тааржырын угаап билзе эки деп бодаар мен.

Оон ыңай кадарчы кижиге билип алгы дег чүве-ле хөй. Чүгле одар-белчиир эвес. Хүннүң-не агаар-бойдустуң байдалын шинчилеп билир херек. Оон башка, хеп хенертен шуурган, хатка таваржы берзе, азып, амытан малды оскунуп болур. Хар чаап келзе, аалче дүрген чоокшулааны дээре.

Мөңгүнек Ламажыковнаның бо чугаазында дыка ханы үндезин бар. Шынап-ла хойжу бүгүдезиниң херээнде шыгжап, өйүп чоруур бир-ле айтырыы турар. Чамдыкта ону эскербейн баар бис. Мөңгүн-Тайгага хой кадарар кижи бойдустуң «аажы-чаңын» ылап таныа, билип албаже, эки түңнел чедип алыры берге. Аныяк кадарчы бүгүдеэн кызымак ажылдап, арга-дуржулгазын бедидип келгениниң түңнелинде, чүгле ынчаарда ол чажытты ажыдып болур.

Мөңгүнек Ламажыковнаның кодан ында 51 хой төрээн. Хураганнар менди. 1976 чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 95 хураганны алырын хүлээнген. Аалчыларны үдеп тура, Мөңгүнек Ламажыковна мынча дээн:

СЭКП-ниң XXV съездизинге аладар болдурган чарышка идепкейлиг киришкенимге, алган хүлээлгемни ажыр күүседир дээш, бүгү күжүмнү үндүрүп, арга-дуржулгамны ажыглаар мен.

В. МОНГУШ.

БОДАЛЫМ ЫНДЫГ

Чээрби сес чыл хой кадарып келгеш, эрткен чылын эки көргүзүглүг болдувус. Төрүүр чүс хойга онаалтыр чүс он хураган менди алдынган. Районда оон бедик көргүзүг чок болган. Ынчангаш районнуң чемпиону атка четкенивис бо ийин. Мээң кадайым Долзат Оюнаевна дээрге, районда хүндүлүг малчыннарның бирээзи болгай. Ооң хөрээзи орден-хавыяа каастазн. «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткаш, чеди уругну божааш, бир орден, ийи медальды база алган.

Балбыргай деп черде кыштаавыста кончуг чылыг бажыңны колхоз тудуп берген. Чүгле сайгылгаан чок. Бо чылын хандырылгавыс черле шору. Сиген, чарба дээш малга чем курлавыры магадылаттынган. Суг сөөртүлгезин үзүктелдирбейн турар. Хойга сугну чылдып бээрге, хой артында серген болур чүве-дир. Мооң мурнунда чылдарда доңмас кара сугдан суггарар турдум. Ынчан соок сугну хой ишкеш, оъттавас, хар кырынга чыда дүжер турган.

Ам кедээнде чээрби сес хөй төрээн. Хураганнар четче-менди. Эрткен чыл мээң амыдыралымга черле онзагай чыл болуп турар. Партия кежигүнүнге кандидат кылдыр кирип алыр аас-кежиктиг болдум. Партияның удавас болур улуг шуулганынга бүгү талазы-биле чедиишкиннерлиг уткуражыр дээш бар-ла күжүмнү салыр мен. Үнүп келген бо чаа чылда алган хүлээлгем эвээш эвес. Төрүүр чүс хойдан чүс он бир хураганны камгалап алыр болгаш дүк планын дыка ажыр күүседир сорулга салдынган. Оон ыңай он тонна сигенни бодум кезип, белеткеп алыр дээн мен. Ол дээрге бистиң бо черниң байдалдарынга амыр эвес хүлээлге болуп турар.

Бистиң бо Мөңгүн-Тайгада хой дүгү аажок эвээш болуп турар. Ону көвүдедип алыр аргазын дилеп тывар деп бодап турар мен. Ынчангаш дүккүр, бөтнүр хойларны чоорту шилип ап, хойну тарып бөөзадыр болза, ийи-үш чыл хире болгаш дүгү бир хойга онаалтыр ийи килограмм чедирип болурунуң аргазы тургустунуп келир боор деп бодалдыг мен. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле төлевилелде малдан алыр продукцияны көвүдедирин чугулалап айыткан. Ынчангаш мен база аңаа үлүүмнү эвээш-биче-даа болза киирер бодап турар мен.

Х. САЛЧАК.
«Малчын» колхозтуң хойжузу.

БЕЛЕН ЭВЕС

Сарлык кадарчызы кижиниң ажылын орта билбес улус мынча дээр:

— Ао, сарлык дээрге, аң дег амытан ышкажыл ол. Ында кижи кадарар чүү боор...

Ийе, сарлык шынап-ла, аң-биле дөмей мал. Черниң бертинге оъттаар, туруг-хая тевер, мээс чарыктың кадар оъдун чиир. Кыш эки болур болза, кескен сиген-даа хөй херегл ettinмес.

Мөңгүн-Тайга дээрге өйлеп-өйлеп эргиништелдир дүвүлей бээр хат-шуурганның оран болгай. Ындыг үеде сарлыкты кадарары кончуг берге, чүге дээрге ол, өске мал ышкаш, ыжык чер дилеевес, харын бедик черниң шыпшык бажынче чүткүүр. Чүгле шуурган өжүрген, чылып кээрге, оон бадып, чавыс черлерге кээрлер.

Сарлык кыжын бызаалаар. Дуда кадарбас болза, чаш бызаа сооктан доңуп өлүп болур. Оон аңгыда чамдык сарлыктар төрүүр өйүнде ыраап-ла чиде кылаштай бээрин бодаар. База дуда хайгаарал херек. Ынчангаш «сарлыкта кижи кадарар чүве чок» эвес болдур ийин.

Сарлыкчы кижиниң ажылы өске мал кадарчызының ажылындан белен эвес деп чүвени беш чыл ажыр сарлыкчылааш көрүп келдим. Ылангыя 100 сарлыкка онаалтыр 90 ажыг бызаа алыры белен эвес. Ынчалза-даа мээң көргүзүүм кажан чыл улаштыр оон кудулаваан. Бо чылын база 100 сарлыктан 90 бызаа алыр деп хүлээлге алгаш, колхозтуң сарлык кадарчызы Доңгак Очурну социалистиг чарышка кыйгырдым.

Совет чазак мээң ажыл-херээмни бедии-биле үнелээш, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнап, үш чыл улаштыр «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээн тыпсканынга сеткилим ханыышкындан өөрүп чоруур мен.

Х-К. ХЕРТЕК.
«Малчын» колхозтуң сарлык кадарчызы.

КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕ — БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

СЭКП-ниң XXIV съездизи улус өөредилгезиниң хөгжүлдезиниң сорулгаларын тодарадып тура, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң бүгү херээ чаа салгалга коммунистиг бүзүрелди болгаш мөзү-шынарны сиңниктирген, социалистиг Төрээн чуртунга кызымгаар чок бердинген болурун кижизидерин айыткан. Ол чугула айтырыгларны коммунистиг кижизидилге системазының бүгү адырлары, ооң иштинде бир-ле дугаарында ниити билиг школазы, ленинчи комсомол, пионер организациязы, школадан дашкаар уруглар албан черлери күүседир хүлээлгелиг. Шак ол улуг болгаш чаагай ажыл-херекти чедиишкинниг күүседирде школа бүгү хөй-ниитиниң, совет кижи бүрүзүнүң идепкейлиг дузазынга даянып ужурлуг дээрзин республика конференциязынга «Өөредикчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидеринге улус өөредилге органнарының, бажыңлар коллективтериниң, өг-бүлениң, хөй-ниитиниң сорулгалары» деп илеткелинге Тыва АССР-ниң чырыдылгазының министриниң оралакчызы А. Д. Арап демдеглээн.

Район, школа бүрүзүнде школаның өг-бүле, хөй-нииди-биле кады ажылдажылгазының амыдыралга хыналдыырган, эки талалыг дуржулгазы бар. Чижээлээрге, школачыларның кижизидилгезинге хөй-ниитиниң киржилгезиниң чедимчелиг, эки деп санаттынган хевирлериниң бирээзи күш-ажылчы коллективтерниң школага шефчи ажылы болур. Республиканың, ылаңгыя Кызылдың, үлетпүр бүдүрүлге, колхоз, совхоз коллективтеринден школачыларга амыдыралчы шын орукту шилеп алырынга совет ниитилелдиң негелдезинге дүгжүп турар овур-хевирин, ажыл-чаңныг хевирлээринге чогумчалыг үүлени кирип турар коллективтер эвээш эвес.

Кызыл хоорайның школаларын 60 бүдүрүлгелер шефке алган. Сөөлгү чылдарда оларның дузазы-биле хоорай школаларының өөредилге-материалдыг баазазын, хандырылгазын экижидеринге хөй чүүлдер кылдынган. Чүгле 1974—1975 өөредилге чылында шефчи бүдүрүлгелер 15000 рубльди школаларже шилчиткен. Шефчилерниң дузазы-биле спортчу залдарны, физика, химия кабинеттерин дерээн. Школаларның септелгезин кылган, техниктиг херекселдерни садкан, школачыларның чайгы дыштанылгазын организастаан.

Кызылдың № 7 школазын шефке алган типография оруктудуг эргелели. Водоканал 1974—1975 өөредилге чылында өөредилге кабинеттерин дееринге 3 муң ажыг рубльди шилчидип бергеннер. Школаның өөредикчилери шефтери-биле доктаамал харылзаалыг. Олар байырлалдарны, байырлыг кежээлерни кады эрттирип, бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг, ону кады түңнеп турар.

Шак ындыг ажыктыг шеф ажылын Кызылдың № 15, 2, 14, 11, 1 школалардан болгаш республиканың өске-даа школаларындан көрүп болур. Ынчалза-даа бисте дыка хөй бүдүрүлге, колхоз, совхозтарның школага шефчи ажылы саазын кырында артып турар.

Улус өөредилге органнарының, школа удуртукчуларының дорт хүлээлгезинге хөй-ниитиниң школага ажыктыг ажыл-чорудулгазын тода планнап, беккерары база онаажып турар. Хөй-ниитиниң школага дузазыг ажылын чүгле сан талазы-биле көрүп болбас, а школаның мурнунда тургустунган кол сорулгаларны шиитпирлээринге кандыг салдарлыг болганы-биле түңнээр апаар. А школачылар бүдүрүлге, колхоз, совхозтарның мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседир дээш дузаны көргүзер ужурлуг.

Кызыл хоорайның, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының чамдык школаларында ада-иелерниң педагогиктиг өөредилгези эки организастаттынган. Ада-иелер университеттери, адалар хуралдары, коммунист ада-иелер чөвүлелдери хөй-хөй школаларда эртип турар. Ада-иелер-биле ажылдың «Ажык эжик хүнү», «Школа неделязы», «Школаның ада дээш», школачылар-биле ада-иелерниң каттышкан байырлалы дээн чижектиг аңгы-аңгы хевирлерни школаларда билдилиг ажыглап турар. Кызылдың, Туранның, Шагаан-Арыгның бүдүрүлгелеринге өг-бүлеге болгаш школага дузалаарының чөвүлелдерин тургускан.

А чамдык черлерде ада-ие комитеттери эдир ажылдавайн, чүгле ат кырында турар турары чажыт эвес деп чуве конференцияга илеткелди болгаш саналды берген эштер шугумчулээн.

Улус өөредилге органнары ада-ие комитеттериниң бүгү ада-иелерниң уругларның кижизидилгезин өөредилгеден дээш ажылдап, өг-бүлеге кижизидилге дээш харысаалгазын чогуур деңнелге көдүрер ужурлуун конференция демдеглээн.

Илеткелчи күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көөрүн, ниитиге ажыктыг ажылга белен болурунга уругларны кижизидерин кол сорулгаларның бирээзи деп демдеглээш, ол талазы-биле республикада байдалды чугаалаан. 1975 чылда республикага бүдүрүлге өөредилгезиниң 44 бригадалары, школачыларының 22 муң ажыл-агый черлери, малчын, саанчы, кыргыкчы, мал чеми белеткелчилерниң 38 звенолары, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 19 лагерьлери ажылдап чайлаан. СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта бригада республикада үлегерлиг ат-сураглыг апарган. Туранның № 1, 2 школаларының бүдүрүлге бригадазы «Кызыл тараачын» совхозта 15 чыл үре-түңнелдиг ажылдап келген. Ам «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыннарының 30 хуузу, кол болгаш ортумак звенонуң тускай эртемнигериниң хөй кезии бо бригадазының өөредикчилери турганнар, ол школаларның доозукчулары боор турар.

Ооң-биле чергелештир бүдүрүлге өөредилгезиниң бригадаларын организастаар, оларны эргежок чугула техника, дериг-херексел-биле хандырар ажыл чамдык черлерде багай чорууп турарын демдеглеттинген.

Школадан дашкаар уруглар албан черлери коммунистиг кижизидилгениң системазының чарылбас кезээ. Олар чүс-чүс, муң-муң школачыларга дыштанылганың шынак чери, хандыкшылдың, сонуургалдың баштайгы эгезээ чери боор турар. Бөгүнде республикада уругларның экскурсия-туристиг станциязы, аныяк туристер, аныяк техниктер станциялары, Пионерлерниң беш бажыңнары, уругларның чурттап турар чериниң адыы-биле үш клубтар, 126 уруглар библиотекалары ажылдап турар. Оларның чорудуп турар улуг кижизидикчи ажылын конференцияга база демдеглээн. Чижээлээрге, Сарыг-Септиң Тока аттыг школазының кызыл эсчилери сураглыг чогаалчы, хөй-ниити ажылдакчызы С. К. Тока дугайында хөй материалдарны чыып, тускай булуңну кылган. Олар «Араттың сөзү» деп номда бижиттинген болуушкуннарның черлеринче походтап, тоожунуң маадырларының бирээзи Салчак Сурунмаа-биле ужурашканнар. С. К. Токаның төрүттүнген чери — Чодураалыгда тос чадырны туткаш, «Маңаа сураглыг чогаалчы, [illegible] хөй-ниити ажылдакчызы С. К. Тока төрүттүнген» деп тураскаал бижикти эскергеннер.

Кичээлден дашкаар шактарында школачы оолдар, уруглар чүнү кылыр, кайда чорууп турарын сонуургаары чүгле школаның, уруглар албан черлериниң херээ эвес, а бүгү хөй-ниитиниң, кижи бүрүзүнүң херээ. Чаштар, оларның келир үеде [illegible] боттарының [illegible], дыжыын харамнанмайн, [illegible], сагыш-сеткилдерин бердинген кижилерни конференцияга адаан турган. Кызыл хоорайның чурттакчызы В. П. Нелюбин нии чыл бурунгаар 12-15 харлыг оолдарны чыгып, футбол, хоккей командаларын тургузуп алган. Спортка ынакшылын ол бодунуң чыып алган билиг-дуржулгазынга дамчыдып шыдаан. Ооң командалары Кызылдың бажың эргелелдериниң командалары-биле ужуражып, Туран, Абакан, Элегес чедип, эш хуузунуң оолдарынга киржип эгелээн. 1974 чылда «Хөм бөмбүк» деп маргылдаага киришкеш, республика чемпиону атты чаалап алганнар. Ол-ла чылын Нелюбинниң командазы Томск хоорайга эрттирилген маргылдаазынга дөрт дугаар черни эжелеп келген. Ол чедиишкиннер [illegible]. Оолдарның аразынга «берге» эрткеннер база тургулаан. Владимир Проповерчин оолдарже онза кичээнгей салып, шудургу ажылдап келген. Володя Черепановтуң өг-бүлеге эмидиралы хоочут берге: ачазы чок, аваазы арагалаар, ооң уржуунда ол чер кезиң, [illegible], «берге» кижизидилгелиг эвес саналткан турган. [illegible] болгаш футболдуң ачызында оол сагылга-чурумну, ажыл-чаңны шуут өскерилген. Томскке маргылдаага ол эң эки халдакчы апарган. Ол ам командазының капитаны, [illegible]. Ол [illegible] чижектер бар, ынчалза-даа республика масштабы-биле алырга ховар.

Республикада спорттуң [illegible] болгаш өске-даа хевирлериниң [illegible] мастерлер болгаш шимерик спортчулар хай хөй. А оларның аразында боттарынга салган өстүрүп алырын болдурбайн чоруур эштер ховар эвес.

Школачыларны спортка хандыкшылдарынга улус өөредилге органнарының, күш-культура болгаш спорт комитеттериниң ажылы ам-даа улуг.

Конференцияга коммунистиг кижизидилгени улам экижидиг орууларының, орта хөй-ниитини киириштирериниң талазы-биле дуржулга, арга-метод солчулгазынын чугаа болган. СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизиниң оралакчызы А. К. Каксай интернационалчы болгаш совет патриотизмге кижизидилге дугайын бистиң чуртувустуң [illegible] чижектерже, СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң инструктору А. Ф. Катаева өөредикчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге партия, совет органнарының школа-биле кады ажылынга доктааганнар. Кызылдың № 7 школазының директору Л. С. Новикова, В. И. Ленинниң [illegible] ажыл-чорудулгазының [illegible] кижизидилгениң [illegible] чорудуунуң, Сарыг-Септиң № 1 школазының өөредилге эргелекчизи Л. Н. Лоскутова школа-биле өг-бүлениң уруглар кижизидилгезинге [illegible] чорудуунуң, Тываның Чогаалчылар эвилелиниң [illegible] даргазы О. О. Суванбек номнуң [illegible] саддарынга доктаагаш, чогаалчылар [illegible] Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының, Кызылдың школаларынга [illegible] Чогаалчылар эвилели [illegible] организастаарын тургузарын чугаалаан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи П. Т. Киселев чуве чугаалааш, конференцияга чугаалашкан айтырыглар талазы-биле хемчеглерни конференцияның рекомендацияларынга дүүштүр школа бүрүзүнге дарый ажылдап кылырын, амыдыралга боттандырарын школалар удуртукчуларынга сүмелээн.

М. СААЯ.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Күш-ажылчы ээлчегде

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныжылга Барыын-Хемчик районнуң бүдүрүлгелеринде, совхозтарында, албан-организацияларында уламчылап турар. Ол документиде көрдүнген онгу беш чылдың улуг сорулгаларын олар изиг-биле чүүлдүгзүнүп деткивишаан, боттарының бар аргаларын санап көрүп, чаа социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Район товунде 25 албан-организация черлеринге, совхозтар төптеринге, салбырларга, бригадаларга 20 везек черге таныжылга хуралдары эрткен. Аңаа шупту 4000 ажыг кижи олурушкан. Кызыл-Мажалык школаларында, районда № 1469 орук-тудуг участогунда, «Хемчик», «Шекпээр», «Даң-Тереки» совхозтарда коммунистерниң ниити хуралдарынга төлевилелди таныштан. Чижээ, «Хемчик» совхозка коммунистерниң хуралынга хову бригадири коммунист Маадыр Шагдыр-оол төлевилелди чүүлдүгзүнүп деткээнин илергеткээн. Онгу беш чылдың баштайгы чылында үре-түңнелдиг ажылдаар дээш часкы тарылгага үлегерлиг белеткенирин, техника септелгезин февраль 20-ге чедир бүрүн доозуп, партияның XXV съездизинге чедиишкинниг ужуражырынче ажылчыннарны ол кыйгырган.

Ол ышкаш райпо коллективиниң төлевилел-биле таныжылга хуралы база бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Коллектив чоннуң чугула херегцел бараанныры-биле хандырарын экижидерин, онгу беш чылда бараан садылгазының планын 4 чыл 6 ай иштинде күүседирин хүлээнген.

Төлевилел-биле таныжылга үезинде чамдык ажыл-ишчилер хуузунда социалистиг хүлээлгелерни база алгылаан. «Хемчик» совхозтуң хойжу бригадазының малчыннарының хуралынга хойжу Хомушку Саны-Маадыр сөс алгаш, бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны камгалап алырын, 15 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткээрин хүлээнген. Социалистиг чарышка хойжу Серин Марбыны ол кыйгырган.

Районнуң чер-черлеринге эрттирилээн хуралдарга партия райкомунуң, райкүүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен. СЭКП ТК-ның төлевилелин партияның политчырыдылгазының болгаш экономиктиг өөредилгениң кичээлдериниң программазынга киирген болгаш ону өөренип эгелээн.

В. МОҢГУШ.

* * *

Ажыл-ишчи байдалга

«Ак-Туруг» совхозтуң бүгү коммунистерниң хуралынга СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныштырган. Коммунистер тоску беш чылда совхозта кылдынган ажылдарны түңнеп, онгу беш чылда сорулгаларны чугаалашкан.

— Ол чугула документини бүгү чон-биле бир дөмей чүүлдүгзүнүп деткидим. Совхозумнуң ажылынга үлүүмнү киирип, Сарыг-Булуң деп черге 300 га хире сиген шөлүн чыл бүрүде суггарып, бичеэвес дүжүттү өстүрүп келдим. Ам ында кышкы булукталдырышкын аргазы-биле бирги суггарылганы доостум — деп, алдан чеди харлыг пенсионер Юрий Кожага саналынга чугаалаан.

Эш Кожага ол хуралга чамдык саналдарны база киирген. Ылаңгыя ажыглал чок чыдар, эргижиреп кагдынган бугалырык уннарынче кичээнгей салырының чугулазын демдеглээн. Улуг-Алаак, Күжүг-Бажы, Кумнуг-Кежиг ол ышкаар бугаларны аштап ажыглалга киирип алыр болза совхоз эки шынарлыг арбын сигенни немей белеткеп ап болур арга бар.

Хуралга сөс алган өске-даа эштер кыштаглаашкынны хурумчаагай эрттирер, малдың продуктулуун кыжын үеде-даа кудулатпас, чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр, часкы тарылгага уткуштур техника септелгезин, үрезин белеткелин хынамчалыг чорудуп, партияның XXV съездизин төлептиг уткуурун хүлээнген.

Төлевилел-биле таныжылга хуралдары совхозта бедик көдүрлүүшкүннүг эртип турар.

С. СОТНАМ.

* * *

Шиитпириниң күүселдези

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң кыштаглаашкынны организастыг эрттирер талазы-биле шиитпири канчаар күүсеттинип турарыл? Бо талазы-биле «Бай-Тал» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта байдалдың дугайында ол ажыл-агыйларның удуртукчуларының информациязын партия райкомунуң бюрозунга чоокта чаа дыңнаан. Ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадыр талазы-биле чамдык ажылдар кылдынганын райком бюрозу демдеглээн.

Кыштаглаашкынны организастаанында четпестерже райком бюрозу онза кичээнгейни угландырган. Малчыннарны суг-биле четче хандырбайн турар. Үстүнде ийи ажыл-агыйда 8 кудуктуң чүгле 3-ү ажылдап турар. Суг кудар херекселдерни ажыглалга киирбээн. Ооң уламындан суг соортур 12 машина бүгү кодаларны чогуур өй-шаанда эргип четтикпес. Малга бээр минералдыг чемнер, дус кайы-даа ажыл-агыйда чок. Минералдыг чемнер чедишпезинден чамдык кодаларда хойнуң дүгү дүжүп эгелээн. Кадарчыларның харыысалгазын бедидер дээш оларган негелдени бригадирлерниң, специалистерниң талазындан күштелдирери негеттинип турар.

Малдың массалыг оолдаашкынының үези чоокшулаан. Бо чугула кампанияга белеткел кошкак. Саманшилтерни четчелеп тургуспаан. Чамдык хойжулар чаш хураганнарга чылыг камгалдарны кылып албаан. «Бай-Тал» совхозта 9, «Мурнакчы» колхозта 5 кажаа бо хүннерге чедир кылдынмаан. Ол ышкаш малчыннар аразынга политмассалыг ажылды чогуур деңнелге чорутпайн турарын бюрога демдеглээн.

Үстүнде ийи ажыл-агыйда кыштаглаашкынны организастаанында четпестерни дарый чайладырының сорулгаларын айыткан доктаалды бюро хүлээп алган.

Үндүрген шиитпириниң күүселдезиниң хыналдазын ол ажыл-агыйларга партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң төлээлери боттандырып эгелээн.

Б. БАРБА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ИСПАНИЯ: демисел кошкавайн турар

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның ажылчы чоннары политиктиг хоругдаттырганнарны шуптузун хостаары дээш, чуртка демократтыг чаартылгаларны боттандырып, чорудары дээш идепкейлиг демисежип турар. Аликанте можунуң металлургтарының эгелээни келдерел дугайында медээлери Испанияда эң улуг дээн «Алтос орнос де Бискайя» болгаш «Альтос орнос дель Метиерранео» дээр металлургия компанияларының ажылчыннары болгаш техниктери база деткип турарлар.

Памплона (Наварра можуда) хоорайның чеди муң ажыг чурттакчылары политиктиг үзел-бодалы дээш кара-бажыңнадып, хоругдаттырган бүгү кижилерни келдеретпирин негээн бижикке ат салганнар. Ажылчы чоннарның можу төвүлели испан күрүнениң баштыңынче ол бижикти чорутхан.

Келдерел кылырының дугайында негелдени деткээн массалыг шимчээшкин бүгү чуртта калбарган. Чүгле Бильбаога безин болган чыскаалга 5000 ажыг кижи киришкен.

СИФРА агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Бильбаоның хүрээлериниң бирээзинге кады ужуражып-ла политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдалда турар кижилерниң өг-бүлелериниң кежигүннери болгаш дөргүл-төрелдери 400 хире кижи камгаланган, турупканнар. Олар калбак келдерелди кылырын болгаш даштыкыда дезип турар испан кижилерниң Төрээн чуртче дедир ээп келир эргезин тыпсырын негеп турар. Севильеде удурланыышкынның ажыл соксадыышкынын организастаан турар. Ажыл соксадыкчылары ажылдан үндүрген бүгү кижилерни ажылга катап хүлээп алырын, ажыл соксадыышкынны кылыр эргени тооп көөрүн болгаш ажылчыннарның профэвилелдерин тургузарын негеп турар.

Барселонада порттар ажылчыннары база-ла ажыл соксадыышкынын кылып турарлар. Ажыл соксадыышкынында киржип турар 1000 ажыг ажылчыннарны чазак чериниң ажыл төлевирин «чаңгыс деңнелге» тудар деп шиитпирлээнинге удурланып, камаалы эргелерни тыпсыры дээш демисежип турары ол-дур.

ПАРИЖ. (СЭТА). Испанияның ажылчыннар комиссияларының удуртукчузу Марселино Камачо Тулузага болган парлалга конференциязынга чуве чугаалааш, политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырганнарга келдерел кылырын негээр оруктуг ниити-национал херек апарганын айыткан. Чамдык кижилер чаартылгалар кылырын соңгаарладырын оралдажып турар деп ол чугаалаан. Ынчалза-даа хосталга улавас келир. Ынчангаш бистер ону чаалап алырынга доғу шиитпирлиг бис деп ол онзалап демдеглээн.

ИНДИЯ: чугула айтырыглар

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий найысылалда парламентиниң кышкы сессиязы ажыттынган. Чурттуң социал-политиктиг хөгжүлдезинге, ооң экономиказынга, даштыкы политиказынга хамаарышкан чугула айтырыгларын аңаа чугаалажыры-биле киирген.

Сөөлгү сессияның соонда Президентиниң үндүргени чаа чарлыктарын парламент база бадылаар ужурлуг. Оларның аразында — өре-шире хүлээлгелерин төлээри дээш чедир ажылдаарын күш чок болдурар дугайында, бир дөмей ажылды кылганы дээш херээженнерге эр кижилер-биле дең төлевирин тывсыр дугайында чарлык база бар. Ол чарлыктар социал-экономика талазы-биле депшилгелиг оруктап чурттуң соксаал чокка хөгжүүрүнге идиг кылыр сорулгалыг боор турар.

Парламентиниң үстүкү болгаш адакы палаталарының каттышкан хуралынга Индияның президентизи Фахруддин Али Ахмед чуве чугаалаан. Сөөлгү үеде чазактың чаа экономиктиг программазын хүлээп алганының түңнелинде Индияда байдалдың чогумчалыг боор кел чыдарын ол демдеглээн. Акшаның болгаш өртек-үнениң кудулаашкынын соксаткан.

Үлетпүрнүң чамдык адырларында — хөмүр-даш, энергетика, цемент, каң эндирер болгаш өске даа бүдүрүлге черлеринде бүдүрүлге көргүзүглери элээн экижээн. Чер реформазын кылырын, кодээ чоннуң байдалын экижидериниң программазын шапкынчыткан.

Президент Индияның даштыкы политика талазы-биле үргүлчүлүкшүлүүн чугаалааш, Совет Эвилел биле Европаның социалистиг чурттары-биле Индияның харылзаазы кайы-даа талага ажыктыг болурунга үндезилеттингенин онзалап айыткан.

Анголаның херектеринге холгаарлаашкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Крисчен сайенс монитор» солуну Анголада АКШ-тың холгаарлаашкыннарының улам калбарып турарының дугайында барымдааларны дайылдажыышкыннарга киржири-биле Төп разведка эргелелениң ээзедип алганы хөлезилеттинкен улуг офицерлерниң чугааларынга үндезилээш парлаан. Каттышкан Штаттарның дүрүмнерин ёзугаар алырга, америк хамаатыларны даштыкы шериглерге албан эрттирери-биле ынчаар элзедип алыр чорук хоойлуга удур боор турар. Оон аңгыда ТРУ хөлезиленикчилерин болгаш «чурт ниитиниң күштериң» шеригниң чиик болгаш ээр-даа боо-чепсээ-биле хандырып турар. Ооң төлээлекчизи чоокта чаа ол эргелелдиң Анголада болуушкуннарга хамаарылгазын кандыг-даа янзылыг бижиириинден ойталаан.

Төп разведка эргелелиниң хоойлу-дүрүмге чорушпур кижилерни Анголаже элзедип чорудуп турарының түңнелдери илдең апарган. Солуннуң санааны-биле алырга, барык 300 хире америк хөлезиленикчилер Каттышкан Штаттардан сөөлгү үш ай иштинде чоруткаш, Анголада барып дайылдажып турар. Ол-ла хире санныг американнар Анголаже чорутарынга белен. Ол бөлүкте чүгле бурунгу шериг албанныг американнар кирбейн турарын солун база демдеглээн. АКШ-та болгаш Панама каналының эриктеринде турар «тускай күштерге» хамаарышкан боттарының кезектеринден «билдинмес хуусаалыг шөлээ» алган солдаттар болгаш офицерлер база ол бөлүкке кирип турар.

«Крисчен сайенс монитор» солуннуң херечилеп турары-биле алырга, Анголаже чорударынга белен 150 ажыг солдаттар чаа чыл бүдүүзүнде Форт-Беннингке (Джорджия штат) белеткелдин эрткен. Чижээлээрге, оларны байысалга кылырының аргаларынга, португаллыгга өөредип турган.

Анголаның дүрүм ёзугаар чазаанга удур дайылдажып турар американнарның хөй кезии Мурнуу-Африка Республиканың барык 5000 хире солдаттары болгаш офицерлери-биле кады УНИТА дээр сандарадыкчы бөлүгтениишкинниң талазында хөделип чорууп турарын солун уламчылап бижээн.

База бир бөлүк америк хөлезиленикчилер «Ийи Кыдат-тан болгаш Бельгияның Конгозундан дайынчы дуржулгалыг алган» офицерлерниң командылалы-биле Анголаның соңгу талазында ФНЛА дээр сандарадыкчыларның талазында дайылдажып чорууп турар. Ол бөлүк хөлезиленикчилерниң чамдыызын Төп разведка эргелели, чамдыызын — Кыдат аныяк хөрөңги-биле хандырып турарын «Крисчен сайенс монитор» солун бижээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Неделя санында үнер «Нувель обсерватер» солун француз разведка органнарының Анголаның иштики херектеринге холгаарлап турарының дугайында барымдааларны бижээн.

Нефть-биле байлак Кабиндаының Анголадан байтаканып дээш демисежип турар ФЛЕК дээр бөлүгтениишкинни француз разведка идепкейлиг-биле деткип турарын ол солун демдеглээн. Ол сорулга-биле Африканың бир чуртунда ФЛЕК-тиң чепсектиг отрядтарын француз колонизчы шеригниң үнтер-офицери турган кижиниң командылалы-биле белеткеп турар. ФЛЕК-тиң удуртукчулары чоокта чаа Парижке чорааш, чажыт албан черлериниң төлээлекчилери-биле болгаш Кабинданың нефтизин сонуургап турар француз хөрөңгитеннер-биле чугаалажыышкыннар база кылганнар.

Ооң-биле кады француз разведка ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандарадыкчы эскерликчи бөлүгтениишкиннерге дузалары-биле француз Чепсектиг Күштериниң сөвүлеттары-биле боо-чепсекти чедирип берип турарын «Нувель обсерватер» солун бижээн. Францияның тускай органнары Африканың чурттарының чамдык найысылалдарында ФНЛА-га болгаш УНИТА-га хөлезиленикчилер элзедип алырының бюроларын ажыткан.

Намибия улустуң демиселин деткиири дээш

ДАКАР. (СЭТА). Ында Намибияда кижиниң эрге-шөлээзиниң айтырыгларының талазы-биле делегей конференциязы ажыттынган. Ооң ажылынга делегейниң дыка хөй чурттарындан, оларның аразында Совет Эвилелинден барган төлээлер, делегейниң янзы-бүрү организацияларының, национал-хосталга дээш шимчээшкиннериниң төлээлекчилери, сураглыг юристер киржип турарлар. Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязы (СВАПО) Сенегалдың найысылалынче хөй төлээлерни чорутхан. Ол организация Намибияның улузунуң ёзулуг төлээлекчизи болбушаан, Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазынга удур демиселди баштап турар.

Конференцияның сорулгазы — Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчыларының ужур-дүрүм чокка, кара-туразында эжелеп алганы ол мурнуу-африк чурттуң дүвүрээзиниг байдалынче делегейниң улустарының кичээнгейин база катап угландырары боор турар.

Мурнуу-Африка Республиканың фашистиг көрүм-чурумунамибия улустуң хамаарышпас чоруун хандырып бээринден шуут ойталап турар. Ооң дузазы-биле делегейниң монополиялары чурттуң байлактарын ажырымчы ёзу-биле тоттеглеп, ооң чоннун кадыг дошкуну-биле малчун, бастып турар. Патриоттарга удур массалыг тудуп хоругдаашкыннар, кажыылал экспедициялары хүн бүрүнүң аазы-ла болуушкуннары апарган.

Сөөк-язы ылгаачыларының баштыңнары ында хосталга дээш шимчээшкиннин күжүнүн улам өзүп турарын билген. Намибияга көрүм-чурумну дүрүм ёзугаар кылдыр көргүзер база боттарының эжелелин мөңгежидер дээш кажар арга-мегелерни ажыглап турар. Чоокта чаа олар «Намибияның келир үеде конституциялыг тургузуунуң дугайында айтырыг талазы-биле конференция» дээр хоозун чыышты кылып эрттирген.

Ол чыыш үезинде бөлүктерниң саттынчы баштыңнары сөөк-язы ылгакчыларының дорт айбылаашкынын ёзугаар мурнуу-африка ёзау-биле ол чуртту түс-түс бантустаннар кылдыр чарарының планнарын чүүлдүг деп хүлээп алганнар. Ол планнарын ёзугаар алырга, ында көжүп чеде берген бир чүс муң ак кеттиг кижилер эң-не дүжүткелиг болгаш байлак курлавырлары-биле байлак черлериниң 80 хуузун алыр, а чурттуң 800 муң үндезин чонун чүү-даа чок, куруг черлерже көжүрүп, бөлген турар ужурлуг.

СВАПО-нуң удуртулга чери сөөк-язы ылгакчыларының ындыг политиктиг кажарлаашкынынга шиитпирлиг-биле удурлаткан. Намибияның салым-хуузун кедизинде баргаш сөөк-язы ылгакчыларының саттынчы чалчалары эвес, а ок-боозун холга тудуп алгаш мурнуу-африка эжелекчилерге удур демисежип турар чурттуң ёзулуг патриоттары шиитпирлээр апаарын ол тускай медеглелинде онзалап демдеглээн.

ӨСКЕРЛИКЧИ ЧОРУК

ПРАГА. (СЭТА). Капиталистиг чурттарда эң-не реакцыгыг бөлүктер, янзы-бүрү хевирлиг антикоммунистер болгаш маочулар даг боттарының бар-ла күжүн дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкынынга удур демиселге үндүрүп турарлар. Сахаров дээрзи чогум-на оларны деткип, хөлгүрүп турар-дыр деп, «Руде право» солун январь бешт бо дугайында чүүлүнге бижээн. Ооң социализмге удур кургулаашкыннеринге «сөөк дайынның» үезин катап тургузарын күзээр кижилер ымыран, алыш часкап турарлар. Сахаров Барыын чүгте бараттынып үнтен болунуң сөөлгү «чогаалында» чавырлыышкынга болгаш ниити-европа чөвүлел хуралының түңнелдеринге ажыы-биле удурланып турар. Ол, социалистиг чурттар «барымык хөгжүлдезиниң кижизидиишкининг-дыр» деп бадыткаашкан, капиталистиг болгаш социалистиг чурттарның аразынга кады ажылдажылгалы кылыр оруктар удурланып, капиталистиг чурттарның реакцичы бөлүктерин Совет Эвилелинге болгаш социалистиг күрүнелерге чоокшулажып, садыглажып турар дээш оларны буруудадып турар.

Өске сөс-биле чугаалаарга, делегейге салыглалгаазын... Барыын чүк социалистиг чурттарга идеология база политика талазы-биле ыгладыышкын кылырының аргазы кылдыр ажыглаар ужурлуг деп айтырып турар-дыр. Ол хамаан чок капиталистиг чурттарның удуртукчуларынга шериг бюджеттерин бар-ла аргалар-биле улгаттырарын, чаа дайынга белеткенирин сүмелеп турар.

Бодунуң Төрээн чуртун ыңгылаар кижилер ооң эң кара дайзыннары-биле чаңгыс одуругда туржуру билдингир деп «Руде право» бижээн. Ону Сахаровтуң «чижээ» база катап бадыткап турар-дыр.

Японияның тайбың дээш демисекчилери болгаш чурттуң демократтыг организациялары айыыл чок чорук япон-америк керээзин бүрүн чок болдурарын негеп турар. Ол керээни ёзугаар АКШ-тың Шериг-Агаар Күштериниң стратегтиг бомбардировщиктери Японияның девискээринге үргүлчү турар ужурлуг.

Амгы үеде Японияда америк чепсектиг күштериниң 142 баазалары, а ол ышкаш хөлзээзиниң болгаш хайгааралдың станциялары бар боор турар. Ол бүгү черлерде 40 муң солдаттар болгаш офицерлер бар. Америк шериглерниң ийи чиге кезии Окинавада туруп турар. Ында тургустунган 63 бааза Окинаваның бүгү девискээриниң 10 хуузун ээлеп турар. Аңаа үргүлчү кылыр шериг өөредилгезиниң үелинде бүгү Окинава ышкаш аңдыр болган үк чериниң чонунуң амы-тынынга айыылдыг апаар.

ЧУРУКТА: оргулаарнуң чурттакчылары Кадена баазадан «B-52» дээр стратегтиг америк бомбардировщиктерин үдээрерин негеп турарлар.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

ШЫН

МӨҢГҮН-ТАЙГА: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

Ф о т о р е п о р т а ж

Башкылар Л. Берёзкина биле Н. Донгак олар боттарының арга-дуржулгазын солчуп, сүмележип орлар.

Дружинаның бөлүк пионерлери пионерөрээлинде чыглып келген. Ортузунда улуг вожатый Т. Мандыынчы.

М. Закусилов эмчи сестразынга билдиниейн барган чүүлдү тайылбырлап олур.

Бот-тывынгыр артистерниң ээлчеглиг концерти.

«Бижип, чуруп, сиилбип тургаш, билиим улам бедидер мен».

Найыралдыг коллектив

Ажылынга бедик мергежилдиг кижилерден тургустунган найыралдыг коллектив Мугур-Аксы ортумак школазында ажылдап турар.

— Бисте чоокта чаа ажылдаан-даа, боттарының билиг-мергежилин өөреникчилерге дыка хөй чылдарда харам чокка берип келген дуржулгалыг-даа башкылар эвээш эвес. Математика башкылары Дудар Монгуш, Светлана Морозова, орус дыл башкызы Валентина Свистельникова, 3 «в» база 8 «в» класстарның удуртукчу башкылары Сат Шагдыр-оол, Валентина Севээн болгаш өскелерниң-даа чедиишкиннеринге эш-өөрү чоргаарланып — деп, школа директору С. Майнак чугааланды.

Бо школада өөреникчилерниң билиг-медерелин улам хыналдыр сорулга-биле класстан дашкаар ажылдарны хөйнүг-биле чорудуп турар. Ылангыя кол эртемнер — математика болгаш литератураның, орус, тыва дылдарының неделяларын органижастап эрттирери мында чаңчыл апарган болгаш школачылар анаа улуг күзелдиг-биле киржип турар.

Дыл болгаш литература башкылары Людмила Афанасьевна Берёзкина биле Николай Шаравиевич Донгак оларның удуртуп турар класстары ам ийи удунда улаштыр 100 хуу өөредилгелиг болган. Школада теоретиктиг семинарның удуртукчузу коммунист Н. Донгак ам 20 чыл хире пропагандистеп келген, идепкейлиг хөй-ниитичи башкыларның бирээзи дээрзин база билип алдывыс.

Вожатыйның чугаазы

Школаның чараштыр каастап-дерээн чырык, чылыг пионер өрээлинге киргеш, улуг пионер вожатыйы Татьяна Мандыычы-биле ужурашкан бис. Школаның пионерлериниң ажыл-херектериниң дугайында ол мынчаар чугаалады:

— Бистиң сураглыг совет чогаалчывыс Н. Островскийниң адын эдилээн дружинавыста 323 пионер бар. Оларның арازында эки болгаш эң эки өөредилгелиг пионерлер хөй: Света Успун-оол, Салчак Чотураа, Монгуш Мөңгүн-оол, Света Данзы ышкаш өскелар-даа. Олар чүгле эки өөредилгелиг болгаш үлегерлиг сагылга-чурумнуг болурундан аңгыда, школаның хөй-нийти ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар.

Бичии чаштар ойнап, хөглээн

Мугур-Аксының «Чечек» деп уругнар садында бичии чаштарның магалыг-чаагай өзүп-доругуп турарын көрген кижи шулук аяны-биле чугаалаксай бээр:

Аваларывыс, ачаларывыс
Ажылынче чоруптарга,
Бистер шупту садывыска
Бирден бир чоп чыглып кээр бис.

Мында болдуунда ажылчыннар, албан-хаакчылар уруглары туруп турар. Оларның ойнаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Мергежилинге бердинген

Михаил Яковлевич Закусиловтуң мергежили — гинеколог эмчи. Ол Владивостоктуң мединститудун дооскаш, Мөңгүн-Тайгага ажылдаанындан бээр ам дөрт чыл чедип турар.

— Девискээри улуг, чурттакчы чону эвээш черде шелээн ажылдап турар кижи-дир сен ийин — деп, эш-өөрүм ынчаар баштактаныр. Оларга кысказы-биле мынчаар харыылаар мен: «Ындыг-ла шелээн ажылдыг кижи болза, ийи-үш хонук улаштыр кайыын удуур чай тыпсайн баар!»... Шилип алган мергежилинге бердинген аныяк эмчиниң сөстери ындыг болду.

Ажылынга мергежээн эмчи кижиге каяа-даа ажылдаарга дөмей-ле. Михаил Яковлевичиниң өске черге ажылдаары-биле чалап-даа турганнар, ол ынаваан. Ырак районнуң ажылчын кижилеринге оон билиг-мергежили мөңгү ыравас бедик тайганың арыг агаары дег чугула херек деп чүвени ол кончуг эки билир.

«Отчугаштың» оруктары

«Малчын» колхозтуң «Отчугаш» агитбригадазы тургустунганга-ла чаа 3 чыл чедип турар. Бо үр эвес үениң дургузунда бот-тывынгыр коллектив талантылыг аныяктар-биле чаартынып, репертуарының шынары муруңдаазындан ыракта бедээн. Ол ам чүгле колхозта эвес, харын районда билдингир апарган.

«Отчугашта» шупту 14 кижи бар. Оларның арازында уран чүүлге хандыкшылдыг оолдар, кыстар хөй: Ошку-Саар Донгак, Ольга Сотпа, Кара-Сал Сувак болгаш өскелер-даа.

— Районнуң агитбригадаларының чоокта чаа болуп эрткен көрүлдезинге тиилекчи болуп, бирги черге диплому алдывыс — деп, коллективтиң удуртукчузу Сарыг-оол Шугуур чугаалай-дыр.— Оон соонда Өвүр районнуң «Кызыл түг» колхозунуң ажыл-ишчилеринге концертти аалдап чордувус.

«Отчугаш» ырак-чоокта чурттап турар малчыннарның күзенчиг аалчызы.

Х-К. МОНГУШТУҢ сөзү болгаш фотолары.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮ

Суурнуң чурттакчыларының ортузунга агитация болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударының бир аргазы агитквартиралар апарган деп чүве билдингир. Олар корум-чурум тударынга, суур чаагайжыдылгазынга, аныяктар кижизидилгезинге, школачылар ортузунга ажылдар чорударынга партия болгаш совет органнарының ёзулуг дузалакчылары болу бергеннер.

Бистиң Кызыл-Хая суурнуң Мугур кудумчузунда № 3 агитквартира база шак ындыг төптүң бирээзи апарган. Бирээде, бо агитквартирада хаара туттунган чурттакчылар янзы-бүрү шеф ажылдарынга дыка идепкейлиг киржип турарлар. Олар боттарының күжү-биле 5 онгачаны, чаш мал төлүнге чем каап бээр 4 херекселди малчыннарга кылып берип, элээн хөй ситенни колхозка кезип белеткеп бергеннер.

Оон аңгыда агитквартираның девискээринде чурттап турар өрегелер бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге идепкейлиг киржип турар. Оларның иштинден башкы Зоя Кичик, Валентина Кара-Сал, Салчак Шалыпчы, Валентин Шимы дээн ышкаш аштерни мацаа демдеглеп чугаалаары өөрүнчүг-дүр. Олар концерт бүрүзүнге доктаамал киржип чаңчыкканнар.

База ол ышкаш агитквартираның кежигүннери Тайбың камгалалының совет фондузунга элээн хөй акшаны чыып дужааганнар. Аңаа Александр Семис-оолдуң ог-бүлези эң-не идепкейлиг киришкен.

Амгы үеде агитквартирага хамаарышкан өреге бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш кызымаккай ажылдап турар.

З. САЛЧАК,
Кызыл-Хая суурда агитквартира даргазы.

БИЧИИ КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Школачыларның омак-хөглүг, солун, ажыктыг кышкы дыштанылгазы уламчылап турар. Дыштанылгага школа бүрүзүнге чаа чыл уткаан ёлка-биле келээн. А ёлкалар ам-даа уламчылап турар. Школаларга ёлка соонда уругларны оларның ада-иелериниң ажылдап турар бүдүрүлге, албан черлериниң коллективтери чалап, хөглеткен.

Кызылдың хөгжүм-шии театрында хоорайның улуг ёлказынче сонуургал кыптыкан, оортан каткы-хөглүг, өөрүшкү долган уругларның шуужуу эртенден кежээге чедир үзүлбес. Аалдап келген Соок-Ирейниң сымнап-ойнаары, тывызык солун, тоолчургу тоогузу, Хар-кыстың ээлдек-эвилең оюну бичиилерниң үзүлбес чир-шоң каткызын доюлдуруп, зал диңмиреп-ле турар. Соок-Ирейниң чалап келген аалчылары — артистер «Өскүс-оол» деп тоолду ойнаарактар-биле чараш ойнап, чыылганнарны кайгадыр, оон соонда дарый уруглар «Емеляның аас-кежиинде» деп шии-тоолдуң маадырлары-биле танышкып, шииниң соодунга алзып, Емеля өөрүргe — өөрүп, кударан-хомудаарга — кады хомудап, бүгү чүвениң эки доостурунга таалап тараарлар. Хөгжүм-шии театрынга дыштанылга тонгуже ындыг.

Ёлкадан хостуг бичии кызылчылар чүнү кылып турарыл? № 7, 8 школаларының школачылары декабрь 31-де «Чаа чыл-биле!» деп аттыг операцияны эрттирген. Ол операция үезинде уруглар боттарының школазының микрорайонунуң чурттакчыларынга, ында дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга чаа 1976 чыл-биле байыр чедирип, 10-гу беш чылдың баштайгы чылында чедиишкиннерин күзээннер. № 11 школаның үстүкү класстарының шии бөлгүмү «12 ай» деп шиизин эге класстарга бараалгаткан. А № 15 школаның үш аңгы бөлүк өөреникчилери чаа чылда Шушенскоеже, Москваже, Ленинградче экскурсиялап чорутканнар. Олар оортан дыштанылга тонуп турда ээп кээрлер.

«Тайга» станциязы бо хүннерде школачыларның дыштаныр, арыг агаарга хадыгар чери апарган. Олче школалар чанындан доңу уругларлыг автобустар аъттанып чоруп турар.

№ 2 школаның өөреникчилери автосентелге заводунче, техниктиг хайтаарал станциязынче экскурсиялаап, № 7 школаның оолдары «Кедир үениң дайынчызының клувунга» кичээлдээн, № 14 школада «Адыгжылар» бөлгүмү ажылдап турар. Школа бүрүзүнде солун чүве-ле хөй. Ыткыр номчулга, номчуга конференциялары, олимпиадалар эрттирген, эртемнер аайы-биле хөглүг, тывынгырлар маргылышкаш, янзы-бүрү спортчу оюннар ойнаан, класстар, отрядтар аразында маргылдаалар. Пионерлер бажыңы, кинотеатрлар... Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, чалгаарап артып, дыштанылгазын курут эрттирип турар школачы чок деп болур.

ЧУРУКТАРДА: Емеляның аас-кежии деп шииден сцена. Театрда Соок-Ирей уруглар аразында.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

«ЛОТЕРЕЯ-76»: БАШТАЙГЫ ҮНДҮРҮЛГЕЗИ

1976 чылдың акша-бараан лотереязының баштайгы үндүрүлгезиниң билеттерин Россия Федерациязының хоорайларында, ажылчын суурларында болгаш кодээде чурттакчылыг черлеринде садып эгелээн. Бо үндүрүлгениң талазы-биле ойнаашкыннар тиражы январьның 30—31-де Брянскиге болур.

СЭТА-ның корреспондентизинге Россия Федерациязының Саң министерствозундан дыңнатканы болза: ВАЗ—21011 «Жигули», «Москвич-412», ЗАЗ-968 «Запорожец» деп 168 автомашина лотереяның баштайгы үндүрүлгезиниң ойнаашкынынга кирер. Өске эртектиг чүүлдерден — янзы-бүрү маркалыг 448 мотоцикл, оон иштинде коляскалыг «ИЖ-юпитер-3» деп мотоциклдер ойнаашкынында кирип турар.

Ол ышкаш хөй санныг радиоприемниктер, телевизорлар, магнитофоннар, соодукчулар болгаш өске-даа хөй бараан чүүлдери, оон иштинде эр улустуң «Полет», херээженнерниң «Заря» деп шактары, электриктиг самоварлар лотереяның баштайгы үндүрүлгезиниң ойнаашкыннарында кирип турар.

Бо чылдың лотереязының эрткен чылдыындан ылгалдыг чүвези болза чаа ойнаашкыннарның киргени болур. Оларның аразында — «Эрика-3» деп, хеп чуур машиналар болгаш даараныглга машиналары бар.

Лотереяның дараазындагы — делегейниң херээженнер хүнүнге хамаарыштырган «байырлал» үндүрүлгезиниң тиражы март 10-11-де Ленинградка болур.

телевидение

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Николай Погодин».
8.55—«Москва болгаш москвачылар».
9.30—Хоккейге эш хуузунуң делегей ужуражыышкыны. «Чикаго Блэк Хоукс» — «Крылья Советов». Чикагодан (АКШ) өңнүг дамчыдылга.
12.00—«Орленок» телестудияның концерт залы».

КЫЗЫЛДАН

12.45—«Бүгү арткан амыдыралымда». Уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

МОСКВАДАН

13.55—«Каң канчап катканы». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильм. 5-ки сериязы — «Демисел».
15.00—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл чурумун быжыглаарының аргалары». Москваның Ленин орденниг бирги шак заводунуң коллективиниң ажылының дуржулгазындан.
15.30—«Съездиден съезд чедир». Совет Латвия. Өңнүг дамчыдылга.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Киножурнал.
18.10—Хоккейге эш хуузунуң делегей ужуражыышкыны. «Чикаго Блэк Хоукс»—«Крылья Советов». 3-кү үези. Чикагодан (АКШ) өңнүг дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.55—Телемедээлер.
19.10—Телефильм.
19.25—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл чурумун быжыглаарының аргалары».
20.55—«Съездиден съезд чедир». Совет Латвия. Өңнүг дамчыдылга.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Кляксa деп ыт» 12.00, «Солаңгылыг кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 9.00, 14.00, 17.20, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ревсти эгидинер» 9.00, 10.25, «Сагыш мышкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45, «Бобби» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Проша тажы» 10.30, 12.50, «Диирең» 15.30, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сени, шиңме!» (6—8 үндүрүлгези) 10.00, 12.00, «Ындыг болбас» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларыныы 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылагыйы килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 44.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00210

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (9991) | 1976 чылдың январь 9, пятница | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

«...Суггарылга болгаш кургадылга системаларының тудуу болгаш ажыл-агыйга оларны шиңгээдип алыры комплексилиг болурун хандырар. Тургузуп турар мелиоративтиг системаларның шынары дээш суг ажыл-агыйының, тудуг организацияларының харысалгазын бедидер».

(СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинден)

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЧАА УЛУГ ТРАКТОР

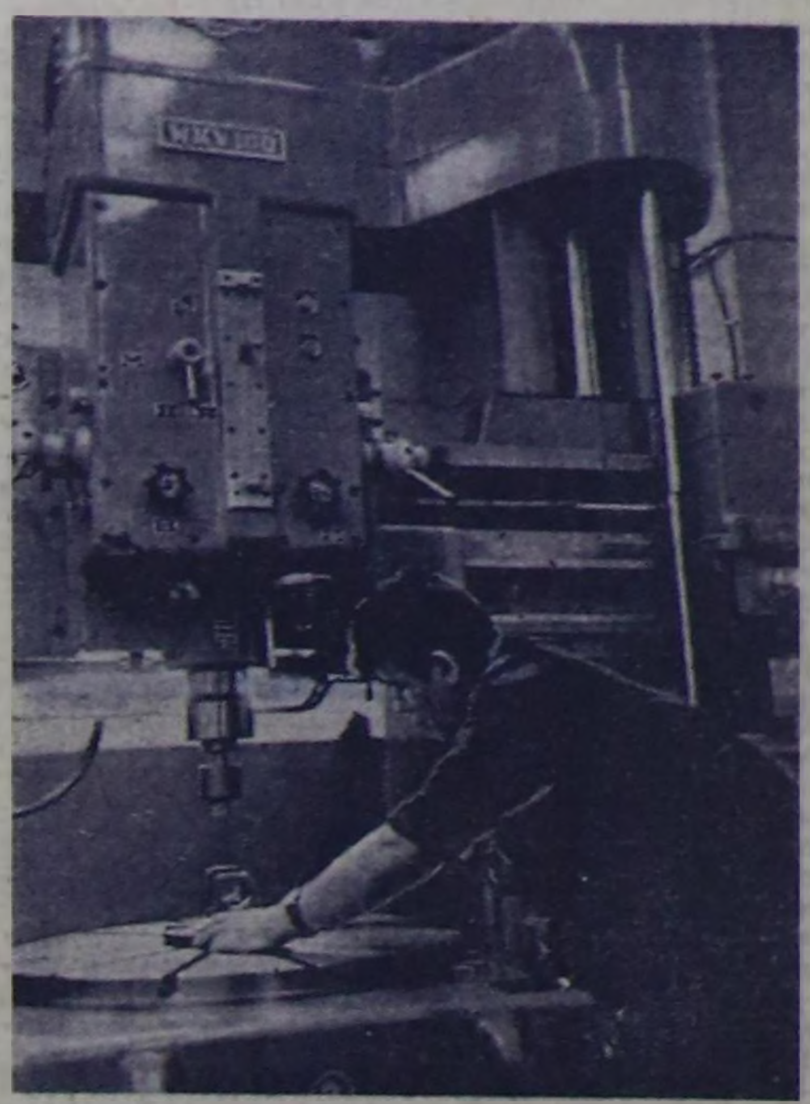

Чуваш автономнуг республиканың найысылалы Чебоксарыда улетпүр тракторларының ССРЭ-де эң улуг заводун тудуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын ёзугаар тоску беш чылдың доозукчу чылында 330 аът күжү күчүлүг тракторларны бүдүрүп үндүрери көрдүнген. Ол заводту тударының дөжээнге баштайгы кубометр довуракты 1972 чылдың январьда казып үндүрүп эгелээн, а ам тудугжулар пресс-дуназаалал эптелге корпузунуң соолгу блогун монтажтааннар, ында деригтелерни тургузары эгелээн, а ооң кожа цехтеринде чаа машиналың бедиирлерин чыып турар. Т-330 тракторнуң дуржулга хевирлерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле чебоксаржыларга чурттуң хөй бүдүрүлгелери дузалажып турар.

Бо заводка бүдүрүп үндүрер ындыг күчүлүг тракторларны ССРЭ-ге мооң мурнунда бүдүрүп көрбээн. Ол тракторларның кылыр ажылы: бульдозерниң, хоолайлар салырының, хөрзүн үндүреринин, каналдар болгаш оруктар тударының хүлээлгелерин күүседир. Улус ажыл-агыйынга муң-муң күчүлүг тракторлар херек. БАМ-ның болгаш эң улуг гидростанцияларның нефть болгаш газ оруктарының тудугжулары, дагжылар болгаш мелиораторлар оларны манап турар. Амдызында 330 аът күжү күчүлүг тракторларның шенелдезин кылып турда, ынчаарга конструкторлар 500 аът күжү күчүлүг машиналарны чогаадырынче кирипкеннер. Оңгу беш чылда ол заводтуң тудуу дооступ бээрге, ол улуг тракторларны массалыы-биле бүдүрүп эгелээр.

Бо заводтуң чүгле механиктиг цегинде шуушурулгалыг 27 шугум бар. Цехте саныг программа-биле башкарылгалыг 300 ажыг станокту болгаш өске-даа амгы үениң херекселдерин эптээн.

ЧУРУКТА: токарь Юрий Шелеховтуң станокта ажылдап турары.

(ПМА).

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Төлевилелди чугаалажып тур бис

СУГ АЖЫГЛАЛЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Суггаттыг болгаш кургаткан черлерни бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын болгаш ол черлерге кодээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бүгү хемчеглер-биле бедидерин хандырар дээрзин партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде айыткан. Ук төлевилелге хамаарышкан каш айтырыгга харыы бээрин бистиң корреспондентивис мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри М. Б. Достак-оолдан дилээн.

Айтырыг: Оңгу беш чылды мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы кандыг-кандыг чедиишкиннерлиг эртип турарыл, Моңгуш Бүкүлдүрешович?

Харыы: Бистиң министерствовустуң тургустунганындан бээр ур үе эртпээн. Ынчалза-даа мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының шапкынчып эгелээни — бистиң кол чедиишкинивис ол. Чер-черде суггарылга системаларының эргелелдери колхозтар болгаш совхозтар-биле быжыг харылзааны тудуп, оларга улуг дузаны чедирип турар. Ооң түңнелинде эрткен беш чылда республикага 5600 гектар чер суггарар чаа бугалар кылыр дээн сорулга херек кырында ийиден эвээш эвес катап ажыр күүсеттинген. Ооң иштинде 3800 гектар культурлуг одарларга хамаажыр. Одар белчиирлерин суглуг болдурар план 110 муң гектар турган, херек кырында күүселде 225 муң гектар болган. Тулаажыг черлерни кургадыр ажыл планнаттынмаан турда, 1244 гектар черни ажыглалга киирдивис. Ынчангаш тоску беш чылдың планныг онаалдаларын министерство дөрт чыл алды ай'дургузунда күүседипкен. Бо чедиишкин шынарының беш чылынче херин базымының быжыг тепкижи болган.

Амгы үеде мелиорация болгаш суггарылга ажылы республиканың бүгү районнарында калбарган. «Россия» совхозтуң тулаажыг 816 гектар шөлү кургаттынган, ооң гектар бүрүзүнден 50—60 центнер мал чеми алдынган. А мурнуу зонада туруп турар Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозу Хараал-Тей сүт-бараан фермазының чанында 200 гектар суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден 60 центнер көк-сиген дүжүдүн алган. Малаа Самагалдайда районнар аразының суггарылга системаларының эргелели (начальниги Петр Лузьянин) улуг рольду ойнаан.

Айтырыг: «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

Харыы: Бистиң ажыл-херээвистиң кол программазы ол-ла болгай, харын. Бистиң чуртувуска күрүнениң капитал салыышкынының күселиг-биле суггаттыг 4 миллион гектар черни ажыглалга киирер, 4.7 миллион гектар черниң тулаазын кургадыр, курут болгаш чартык куруг ховуларга база даглыг районнарга 37,6 миллион гектар одарны суглуг болдурар. А бистиң республикада ажыглаттынмайн турар ындыг черлер эвээш эвес. Оңгу беш чылда 15000 гектар чер суггарар чаа бугаларны ажыглалга киирер, 200 гектар тулаалангаа черлерни кургадыр. 150000 гектар одарны сугландырар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, сорулга улуг.

Төлевилел бистиң ажылывыска эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин нептередирин дүргедедирин, суггарылгазының депшилгелиг техниказын ажыглаарын база көрүп турар. Бо дээрге суггатчыларның ажылын механизастаарынга, ажылдың бүдүрүкчүлүгүн бедидеринге дыка дузалыг. Оңгу беш чылда чедиишкиннерин быжыглаар уржурлуг бис. Ам безин көрүңерден: демир-бетон кылыглар заводун тудуп алдывыс. Суггарылга бугаларын ооң продукциязы-биле — улуг хоолайлар-биле, калбак бетоннар-биле кылып тур бис. Ындыг бугалар он-он чылдар дургузунда үрелбес, сугну черже азы элезинче база сиңирбес. Бо чылдан эгелээш суггарылга системаларын башкарарын автоматчылдарынче кириптер бис.

Айтырыг: Ол-даа эки-дир. Ынчаарга СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде сорулгаларны күүседиринге улуг күш херек болган: кижи-даа, техника-даа.

Харыы: Оозу чугаажок, А техника бисте бар, ам-даа келир. Кадрлар айтырыы, харын амдызында хирелиг ийин. Бөгүн 130 гидротехник херелгеттинмейн турар. Бары чүгле 18. Колхозтарда болгаш совхозтарда чалышкыннадыр 164 херексел бар. оларга ажылдаар мергежилдиг чүгле 38 механизатор чедип алган. Ооң ындай ажыл-агыйлар суггатчыларны база туруу ажылдатпас-тыр. чогулчу-ле солуп турар. Оларның тускай хеп-биле болгаш хер-херексел-биле хандырылгазы сула, ол туржук ажыл төлевири безин доктааттынмаан чуруунга дүвүрелдиг баар таварылгалар бар. Бо четпестерни чайладырын Кодээ ажыл-агыйның министерствозу-биле кады чедип алыр ужурлуг бис. Ону дарый шиитпирлээри чугула. Шыяап-ла, мергежилдиг кадрлар чогундан нарын техника үрелир азы анаа турар таварылгалар бар. Кылдынган суггарылга системаларының долу ажыглаттынмайн азы үрелип турарының ужуру база-ла кадрларның четпестеринде. Аймырлыгның болгаш өске-даа чамдык черлерниң бугалары ханы хоорганддар болу бергилээн. Чаа ооп ындай суггаттыг черлерниң агротехниказын сагыырын, оларны чемишчидерин база кадрлар харыылаар болгай. Ынчангаш кадрлар дугайында айтырыгны бирги черге-ниң хичээнгейинге салыр ужурлуг бис.

Айтырыг: Республиканың мелиорация болгаш суг ажыл-агыйында чаа чүүлдер бар бе, Моңгуш Бүкүлдүрешович?

Харыы: Ооң кайызын ол дээр. Бистиң республикавыс кургаг, кадааргал чер болгай. Ынчангаш кезек-кезек суг шыгжамырларын — хөөлбектерни болгаш хөлчүктерни тургузуп эгелээн бис. Олар, бирээде, ол чоок кавының шыгын улгаттырар, ийиде, мал болгаш чер суггарарынга ажыглаттынар. База бир чаа чүүл — кудуктар чанынга узуну 12 метр демир-бетон оңгачалар кылгаш, ону долгандыр бетоннап каар. Суг сордурар насос станцияларын тургузары база көрдүнген. Бурят АССР-де ындыг станцияларның саны бир муң ажыг. Бедик бүдүрүкчүлүг «КИ-50», «ДДН-100» деп суг чаштырар агрегаттар база келир. СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде «Суг курлавырын улам эки ажыглаар» дээн улуг сорулганы амыдыралга боттандырарынга хамаарышкан бүгү байдалдар бисте бар.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГНИ АЛЫР

«Күрүнениң капитал салыышкынының күселиг-биле суггаттыг дөрт миллион гектар черни ажыглалга киирер». «Суггарылганың депшилгелиг техниказын ажыглаарын хандырар». Суггаттыг черлерни бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын болгаш ол черлерге кодээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бүгү хемчеглер-биле бедидерин хандырар».

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелинде киргени бо болгаш өске-даа одуругларны номчааш, оңгу беш чылда кайгамчыктыг сорулгаларның бистиң чуртта салдынып турарын бодавас аргам чок. Совет чон, оларның иштинде тараажылар, өндүр ишти бүдүрер. Ынчангаш «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелди деткип, бодумнуң маңаа хамаарышкан бодалымны содуп дамчыштыр илередирин бодадым.

Бистиң республика сөөлгү чылдарда кадааржыкынга улашдыр-улаштыр таваржып келген болгай. Ынчалза-даа суггаттыг черлерни чөп ажыглаан болзусса, тарааның ниити чыылдазы херек кырында алганывыстан дээре турар ийик. Ооң чижээн бистиң «Кара-Хаак» совхозтан көрүп болур.

Чербиде эргн буга бар. ону араттар озук хүүрек-биле каскан. Ооң-биле чүстен эвээш эвес гектар черни суггарып, черниң хирези-биле багай эвес дүжүттү ап турду. Ам ук буганың кагдынганы хараадан-чыг боол турар.

Бисте ам күчүлүг техника бар болгай. Ынчангаш ол кагдынган бугаларны техника күжү-биле септеп кылыр дээр болза, аңаа каш-ла хүн негеттинер. Чүгле бо черден совхозтуң бүгү шөлүнден ажзап алган тараазындан хөй дүжүттү ап болур.

Чербиде үш буга бар, оларның үжээлдиринге чазын, ийизинге чайын суг четчир. Ынчангаш суггаттыг черни ажыглаарывыс хемчээн совхозтуң дирекциязы болгаш тускай эртемниглерни алыр дээрзинге идегээр бис. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «Суг курлавырларын улам эки ажыглаар» деп дорт айыткан болгай.

Р. ОЧУР-ООЛ,
Черби суурнуң чурттакчызы.

Эки организастаарга

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиниг болуру хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг чурттулгадан чүгле хамаарылыр. Суңдак Кэрбының звенозу чүгле алды кижиден тургустунган. Найыралдыг ажылдаанының түңнелинде олар эрткен чылдың бүдүрүлге планын ырактаа ажыр күүсеткен.

Бирээзинге-ле 500 хой кирер ийи кажааны төлевилел ёзугаар кылгаш, чогуур өйүнде дужааган Буталыг-Ойда болгаш Хаалыг-Дагда малчыннар ол тудугларының эки шынарын бо хүннерде мактап турар. Ол кыштагларда 2 чуртталга бажыңын база ол звено немей туткан.

«Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязы ук звенонуң эки ажылын үнелеп демдеглээн. Чыл планын эрте күүсеткенин база амыдыралдың чугула негеттинип келгенин барымдаалааш 2 чаа кажааны кылырын оларга даасан. Ону күзеңдии-биле олар хүлээп алгаш, мурнуку темп ёзугаар ажылдап кирген турган.

Чылдың сөөлгү, ылаңгыя соок айларында ол даалганы звено база чедиишкинниг күүсеткен. Адыг-Маннаарда —500 хойга, Пештүгде—300 хойга чаа кажааны тудуп дооскан.

С. СОТНАМ.

РАПОРТТААР ЭРГЕ ДЭЭШ

«Тыва суг-тудуг» тресттиң демир-бетон кылыглар заводунуң аныяк коллективи партияның ээлчеглиг XXV съездизинге уткуштур шалыпчы ажылче киргеш, 1976 чылда 840 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн болгаш ону саарының планы 80 муң рубль боол турда, 832 муң рубль кылдыр күүседирин хүлээнгеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,6 хууга бедидер. Демир-бетон кылыгларны планга немештир бүдүрери база көрдүнген. Бүгү көргүзүглер талазы-биле Ю. Погадин баштаан комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчы чоруп турар, ооң кежигүннери XXV съездиге Ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салырының эргези дээш туржуп турар.

Бо чурукта комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери (солагай таладан) А. Догуй-оол биле Ю. Пичугин олар күш-ажылчы ээлчегде турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫГ БРИГАДА

«Сибирьстальконструкция» трестиниң коллективи кол кичээнгейин бо хүннерде № 12 галереяның монтаж ажылдарын доозарынче угландырган.

Галереяны контейнерлер эптеп тургузар кылдыр дужаар хуусаазы үзүлген. Ынчангаш шилдээр, чылыглаар ажылдар база-ла хожудаашкынга таваржыр деп барган.

— Мындыг байдал бисти аажок дүвүредип тур. Чоокку хүннерде каъттар аразының дээвиирлерин шывырын, хана панельдерин эптээрин галереяның хөй кезиинге доозарын шиитпирлеп тур бис — деп, бригадир Виктор Константинович Мезерюк чугаалады.

Бригаданың кежигүннери бүгү күжүн берип, эртен караңгыдан эгелээш кежээ орайга чедир шудургу ажылдап турар. Олардан ылаңгыя Виктор Штерн, Николай Слесарев, Николай Шарапов, Алексей Спиридонов, Михаил Савоськин хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар. Эптиг, найыралдыг бригада онаашкан ажылын төлептиг күүседиривиге чигзиничиг чок.

(Бистиң корр.).

Дүүн Кызылга

Партия активиниң хуралы

Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы дүүн болуп эрткен. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң төлевилелиниң болгаш хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хоорлкомунуң секретары Б. П. Свинцов кылган.

Хуралга № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң директору Г. Шамонин, даараныылга фабриказында партия организациязының секретары Н. Макарова, «Кызыл тудуг» эргелелинде тудугжу С. Тараачы, Тыва АССР-ниң садыг министри Х. Салчак болгаш өскелер-даа сагнал бергеннер.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Кызылдың ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелерин хуралга чугаалашкан болгаш хүлээп алган.

Баштайгы хүннерден эгелээш

Партияның ээлчеглиг XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуржур дээш Кызылдың хлеб заводунуң кондидер цегиниң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ону күүседири-биле 1976 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы ажылдап кирипкен.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Анна Красовскаяның болгаш Екатерина Голышеваның удурткан ийи бригадазы цехте ажылдап турар. Оларның бирээзинде ээлчегде 1.300 килограмм эки шынарлыг пряникти херглекчилерге бээр даалгалыг. Херек кырында планныг онаалда оңгу беш чылдың бирги хүннеринден эгелээш доктаамал ажыр күүсеттинип турар. Январь 7-де бирги ээлчег 217 кг пряникти, ийигизи — 268 килограммны даалгадан ажыр быжырган.

Бистиң коллективте мурнакчыларның саны көвүдеп орар. Оларга Ирина Хомушку, Валентина Масленникова, Анна Красовская болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Т. БОГЛАЕВА,
цехтиң мастери.

«Запорожецтер»—миллион

ЗАПОРОЖЬЕ. (СЭТА). «Запорожец» деп чиик автомобильди бүдүрүп үндүрүп эгелээнден бээр миллионгу машина январьның 7-де «Коммунар» автозаводтуң кол эптелге конвейериниден үнген. Мурнунда слесарь турган, ам вентеренгей апарган ол марканың баштайгыларын эптеп кылырынга 1960 чылдың октябрьда киришкен мастер-коммунист А. Ф. Коноваловтуң ээлчээ миллионгу машинаны эптеп үндүрген. Ынчан ол 17 аът күштүг шимчедикчилиг машина турган, ам завод 40 аът күштүг моторлуг машиналарны үндүрүп турар.

Эптелге цегиниң кедергей улуг корпузу чырык-биле чайнаан. Конвейерлер дең-дески шимчеп турар. Оларның эң-не колунда чаа бүдүү чайнавышаан, машиналар шууштур чорупп-даа турар, оларның чанында ажылдаан эптекчилер. Бир минута бичии-ле ажыг болгаш, конвейерден бедеш «Запорожец» үнүп турар.

Мурнунда миллинде «1.000000» дугаарны бижип каан машина кол конвейерге кестүп кээрге, ону улус адыш часкаашкыны-биле уткаан. Юбилейлиг микролитражка — бүдүрүлгениң хөй муң кижилиг коллективиниң күш-ажылының түңнели. Ынчалзажок ону белеткээринге шууд киржир эргени тоску беш чылдың доозукчу чылының түңнели-биле завод чарыжынга тиилеп үнген ындыг кижилерге тывыскан турган.

— Бистиң коллектививис чүгле чиик автомобильдер бүдүрерин көвүдедирин эвес, харын оларның шынарын болгаш ынаныштыын дыка бедидерин чедип алган—деп, заводтуң директору С. А. Серинков чугаалап турар. Сөөлгү беш чыл дургузунда машинаның капитал септелгеге чедир маңнаары 75 муңдан 120 муң километр чедир өскен. Бүдүрүлгениң чоргаарлалы — амгы «Запорожец». Ооң бүгү-ле белдирлеринге болгаш кезектеринге заводтуң шынар демдээ, а күш агрегадынга — күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Машина мурнукузундан ынаныштыг болгаш эптиг апарган.

Запорожьениң автомобиль тургузукчулары СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган шалыпчы күш-ажылчы ээлчегниң чедиишкинниг чорудуп турар. Бо чылдың планындан ажыр 700 «Запорожецти» белеткеп үндүрерин, а ол ышкаш бүдүрүп үндүрерин 1977 чылда эгелээр дээш ЗАЗ-968М деп чаа модельдиң автомобилин ажылдап кылырын болгаш бүдүрүп үндүреринге белеткээрин дүргедедир деп төлевилээн.

ДАШТЫКЫДА

БУХАРЕСТ

Эрткен беш чылдың дургузунда Румынияга электри энергиязын ажылдап үндүрери 29 миллиард киловатт-шакка өскен. Энергетиканың улуг-улуг тудугларын: Лотру хемде суг күжү-биле ажылдаар электри станциязын, Рорнарнде болгаш Брэилде буу-биле ажылдаар станцияларны ажыглалга кииргенинин, а ол ышкаш өске-даа станцияларның күжүн улгаттырганының ачызында электри энергиязының немелде өзүлдезин чедип алдынган.

СОФИЯ

1976 чыл эгезинде Варнада күрүнениң Г. Димитров аттыг судно кылыр заводунуң коллективи 100.000 тонналы чүък тээр танкер-суднону тудуп эгелээриниң ажылынче кирипкен. Ол болза, ында туруп турар ол хире улуг хемчээлдиг ийиги судно болур.

ГАВАНА

Кубаның Орьенте, Лас-Вильяс, Камагуэй можуларында болгаш Гавана хоорайда Куба Республиканың чаа конституциязының төлевилелиниң талазы-биле бо чылдың февраль 15-те эрттирер дээн саналы-оналы адымышкынының бадылаашкынын белеткеп эрттирериниң тускай комиссияларын тургузары доозулган. Ол төлевилелди Кубаның Коммунистиг партиязының чоокта чаа болган бирги съездизинге чүүлдүг деп көрген болгай.

КАМПАЛА

Аңаа «Союзплодоимпорттуң» Бүгү-эвилел каттыжышкыны Уганданың «Фудз энд Бевериджиз» дээр күрүне фирмазы-биле 1976 чылда Угандага 20 муң тонна чем дузун бээр дугайында керээге ат салган. Совет таланың бээр дузу Африканың ол чуртунуң аңаа херегзелин бо чылда бүрүнү-биле хандырар.

ВАШИНГТОН

Америк солуннар бо чылын Американың Каттышкан Штаттарында аңгы демиселин улам чидиглелир деп бижип турар. Улетпүрнуң ээзен каш кол адырлары — автомобиль, тудуг, кодээ ажыл-агый машиналарын кылыр бүдүрүлгеге черлеринге коллективтиг хереглериниң хуусаалары 1976 чылда доостур. Бо адырлар экономиктиг кудулаашкының уржуктарынга эң хамыкы-биле таваржып турар.

АММАН

Израильдиң шериг эрге-чагыргалары эжелеп алган черде — Иордан хемниң барыын талакы эриктеринге муниципалдыг соңгулдаларны эрттирерин-ден ойталавайн турар. «Арай» солуннуң бижип турары-биле алырга, эжелекчи эрге-чагыргаларының талазында «кандидаттарны» бүрүткээр тускай комиссияларны база тургускан.

ЛА-ПАС

1975 чылда 9 муң хире чили хамаатылар Чилиден Боливияже үнүп келген деп, Боливияның иштики херектер министерствозу дыңнаткан.

ДАР-эс-САЛАМ

Чогуур аазының чоннуң ортузунга бижик билбес чорукту узуткаарынга Танзания улуг чедиишкиннерни чедип алган. Номчуп, бижип билбес кижилерниң саны сөөлгү чылдарның дургузунда 5 миллиондан 200 муң чедир кызырылган деп ында албан хуузу-биле чарлаан.

АНКАРА

Туркияның чөөн талакы районнарында хар-дуйулуг шуурган үш хонукта соксавайн келген. Баштайгы медээден алырга, 15 кижи өлген, 10 кижи балыгланган болуп турар. Улуг хар чагганының уламындан чурттуң ээзен каш районнарында орук харылзаазы үзүлген, хөй-хөй чурттакчылыг черлерниң электри хандырылгазы хажыттынган.

КҮУСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ — АЖЫЛГА КОЛ ЧҮҮЛ

Партияның бүгү организацияларының организакчы ажыл-чорудулгазының эң чугула кижээ — партийжи шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаары болгаш хыналдазы болур. В. И. Ленин бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып чораан. Ажыл-херектиң херек кырында күүселдезин хыналдазы бистиң бүгү ажылывыстың үндезини, ол дээрге эң-не эргежок чугула чүүл дээрин Владимир Ильич айтып чораан.

Күүселдениң бөдүүн хыналдазын доктаамал организастаар дугайында ленинчи айтырышкыннарны СЭКП-ниң съездилериниң болгаш партия Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлеринде, партийжи өске-даа документилерде улам байыдып хөгжүткен. СЭКП-ниң XXIV съезди, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленуму бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салган. Ол бүгүнү удуртулга болдурган, Бай-Тайганың партия организациялары үстүү органнарының болгаш бодунуң шиитпирлериниң күүселдезиниң контролюн болгаш хыналдазын организастаар талазы-биле ажылды күштелдирип турар.

Бо-ла айтырыглар талазы-биле үндүрген шиитпирлерниң күүселдезиниң контролюн райкомнуң кылдыстери хыналдага ап, ону карточкалыг система-биле чорудуп турар. Шиитпирниң күүселдезин канчаар организастаанын, чүү кылдынганын база ону канчаар бодандырганының дугайында кылдыстер бижимел информацияны кирип, күүсеттинген айтырыгларны хыналдадан уштап бижип турар. Немелде чугула хемчеглер алза чогуур айтырыгларны чамдыкта катап база чугаалашкаш, оон шиитпирни амыдыралга бодандырар талазы-биле хемчеглерни ап турар. Чижээ, «Районнуң малчыннарының өөредилгезинге идей-кижизидилгелиг, политмассалыг ажылдың байдалының дугайында» СЭКП райкомунуң пленумунуң доктаалын, «Коммунистерниң шүүткүүлелдиг салаалдарын бодандырар талазы-биле «Кара-Хол» колхозтуң парткомунуң ап турар хемчеглериниң, «ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының чорупп турарының, район школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының, культура болгаш уруглар албан черлериниң ажылын райкуускомнуң удуртуп турарының дугайында» болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле шиитпирлерниң күүселдезин райком бюрозунга чугаалажып, оларны бодандырарыбиле немелде хемчеглерни алгылаан.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында шиитпирниң малынга четчир саныг чемни белеткээр дугайында айтырыгже улуг кичээнгей салдынган турган, ону ийи удаа райком бюрозунга чугаалашкаш, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин шудургу организастап, сиген белеткээрин ажыл-агыйлар чүгле район девискээринден эвес, өске черлерден база чорутпан.

Ынчангаш «Тээли», «Бай-Тал» совхозтар, «Кара-Хол» колхоз Бии-Хем районнуң, а «Мурнакчы» колхоз Тес-Хемниң девискээринден сигенни белеткээн. Ынчангаш ол талазы-биле планны ажыр күүсеткен, мал чемин белеткээриниң Чөөн зона талазы-биле социалистиг чарыжынга Бай-Тайга район эрткен чылын дөрт удаа тиилекчи болуп, адак соонда онгу беш чылдың баштайгызы — 1976 чылдың мал чемин белеткээр үеге чедир артар кылдыр СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Малды хүр-чаагай кыштаглаларынга мал чемин

ыңчаар белеткээни улуг идигни берип турар.

«Күш-ажылды организастаарын болгаш кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезин эргелеп башкарарын экижидер» талазыбиле «Бай-Тал» совхозта ажылдың канчаар тургустунганының дугайында ол ажыл-агыйның директору С. Байыс-оолдуң илеткелин 1974 чылдың февральда партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, бо айтырыгга холбаштыр ханы анализтиг чугааны кылып, четпестерни бүгү талалыг сайгарып көргеш, тускай доктаалды хүлээп алган турган. Ук доктаалды совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга чугаалашкан болгаш ону бодандырарынга холбашкан хемчеглер-

Партийжи амыдырал

ни хүлээп алгаш, ында партком болгаш партия эге организациялары оон күүселдезин организастаарынче улуг кичээнгейни салып келген. Оон түңнелинде бо совхозка күш-ажылды организастаары болгаш ажыл-херекти башкарары дыка экижээнинин ачызында бо совхоз тоску беш чылдың доозукчу чылында күрүнеге сүт, дүк садарының пландарын күүсеткен болза районда мал бажы өзүп турар дээре ажыл-агыйларның бирээзи апарган.

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр партия организацияларының саругаларынга холбашкан айтырыгны чугаалашкаш, тодаргай доктаалды хүлээп алган турган. Бо-даа база мурнундагы-даа шиитпирлерниң күүселдезин СЭКП райкому болгаш эге организациялар доктаамал организастап келген. Ынчангаш район, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый черлери шыкаш чамдык коллективтер доозукчу чылдың-даа, ниитизи-биле беш чылдың-даа онаалдаларын ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле район күрүнеге сүт, тараа садарының беш чыл планын күүсеткен. Төрүүр 100 хойга онаалдыр хураган алырының беш чыл планын районда 12 малчын эрткен чылдың июль айда-ла күүседипкен. Оларга коммунистер: Иргит Эрелчинин («Бай-Тал» совхоз), Кужугет Херелмааны, Санчат Шулууну («Тээли» совхоз), Салчак Тамбаны («Кара-Хол» колхоз), Хертек Баазанны («Мурнакчы» колхоз) болгаш оон-даа өскелерни хамааржыдып болур.

Партдокументилер солуушкунунуң үезинде чорутунган хой талалыг ажылдың дүржулгазын быжыглап, байыдып шаан, партийжи ажылдың стилиниң болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдар дээш СЭКП райкому чамдык ажылдарны чоруткаанының түңнелинде черле партия организацияларының хайынчы арга-шинээзи бедээн, ажыл-херекке коммунистерниң харыысалгазы күштелген. Отчет-соңгулдалыг хуралдарга болгаш партияның район конференциязынга база гулаан коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга бодандырар талазыбиле хемчеглерни СЭКП райкому ажылдап кылгаш, партия организацияларынче чорудуп турар болгаш оон күүселдезиниң хыналдазын доктаамал кичээнгейге алган.

Бригада парторганизацияларының, партбөлүктериниң организакчы болгаш политиктиг ажылынче парткомнар кошкак кичээнгей салып, ол организацияларының чамдыктары хуралдарны чогуур өйүнде эртирбес, азы үзер, коммунистерниң отчеттарын хуралдарга эвээш дыңнап турарының дугайында шүгүмчүлелдиг саналдар партия конференциязынга-даа, отчет-соңгулдалыг хуралдарга болгулап турган. Ындыг четпестерни дээш мурнунда шүгүмчүледип турган «Тээли» совхозтуң база «Кара-Хол», «Мурнакчы» колхозтарның парткомнары оон чогуур түңнелдерни кылып, чамдык ажылдарны чорутткан.

«Мурнакчы» колхозтуң № 1 база «Кара-Хол» колхозтуң Сукпакта хойжу бригадаларда партбөлүктер (организакчылары Кол Серенот, Дамба Салчак) парткомнарның перспективтиг пландарынга үндезилеп, малчыннар өөредилгезинге организакчы болгаш политиктиг хемчеглерни шудургу ызырып турар. Оларда коммунист бүрүзү колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы болуп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Партбөлүктүң хуралдарынга пландыг онаалдаларны күүседиринге, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылга холбашкан амыдыралчы эң чугула айтырыгларны чугаалажып, тодаргай шиитпирни хүлээп алгаш, оон күүселдезин чедип алырынче улуг кичээнгейни салып турар.

Партийжи организакчы ажылдың эң чугула кезээ — шиитпирлер күүселдезин организастаар талазы-биле бистиң кылып турар чамдык ажылдар бар-даа болза, четпестер хөй дээрзин база чугаалаар херек.

Чижээ, СЭКП райкомунуң пленумнарынга, бюро хуралдарынга мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер, оон продуктулуун көвүдедир дугайында каш удаа чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп ап турган. Партия райкому-даа, эге организациялар-даа оон күүселдезин четпес организастаан. Ынчангаш ниитизи-биле районда мал, чер ажылының продукциязы чавыс болуп артышаан. Оон түңнелинде эрткен тоску беш чылда район кадээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле планныг борулгаларын чаңгызындаа күүсетпээн.

Төрүүр чүс баш малдан ап турар чаш төл эвээш, малдың өскээжидылгазын багай организастаан, чүзүн аайыбиле малдарның өлүп хораар чоруу эвээжевээн. Бо-даа база өске-даа айтырыгларга холбаштыр коммунистерниң, ылангыя специалистерниң хууда харыысалгазын бедидер дугайында чугаалар пленумнарга, хуралдарга хөй удаа көдүрлүп, шиитпирлерни хүлээп ап турда-даа, оларның күүселдезин четпес организастааны үстүнде чижектерден илден-дир.

Бистиң партиявыс партийжи ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыттаан, төлүглүг улуг болуушкун — бодунуң XXV съездизинге бүгү талалыг бүжениишкинниг белеткелди чорудуп турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде: «Ажыл-агый чорудулгазының бүгү талаларынга ажылдың ээлүүр партийжи стилин тургузарын чедип алыр, планныг онаалдаларны күүседири дээш бүгү ажылдакчыларның харыысалгазын бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, күүселдениң хыналдазын экижидер херек» деп айтып турар. Ол бүгүнү ажыл-чорудулгага удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Онгу беш чылга

СҮТ КОМПЛЕКИЗИ ШЫЛГАЛДА ТУДУП ТУР

Москва область. Бүгү-эвилелдиң мал ажылының эртем-шинчилел институдунуң тоску беш чылда Подольск районга тудуп тургускан «Шапово» деп дуржулга ажыл-агыйның сүт бүдүрер шенелде-шинчилел комплекизи — чуртта эң-не улуг болуп турар. Мында ада-чурттуң мал ажылының практиказында бир-ле дугаарында чаңгыс крыша адаанда ийи муң инек туруп турар. Ол специализасттынган кадээ ажыл-агый бүдүрүлгези чылда 108 муң центнер сүттү бүдүрер кылдыр санаттынган. Мында шупту-ла чүве онзагай. Сүт фермазының узуну 162 метр, доораты 105 метр бүдүрүлге корпузунда продукция бүдүрериниң бүгү-ле чорудулгаларын комплекстиг механизастаан болгаш автоматчыттаан. Инектерни 47—48 баш бөлүктер кылдыр тускай үзүктээштерде ажаап турар. Чемни каап бээрин төп башкарылга черинден бодандырар. Кыжын болгаш чайын бүгү-ле оруңдерге микроклиматты кондиционерлерниң дузазы-биле ой-тавынга тургузар. «Карусель» деп ээрбек саалда установказын машина-биле инек саарының дөрт оператору харылаар, ындаарга ээрнии түп бүрүзү чүгле ыяргай операцияны күүседир. Саалданы хонукта ийи катап: түңнүс болгаш дүне чорудар. Сүттү чер адаанда дамчыдылга хоолайлары-биле сүт салбырынче чорудар. Мал ажылының продуктуларын шак ынчаар специализастаар болгаш концентрастаар чорук улуг экономиктиг ажыктыг бээр. Хонукта 18—20 тонна сүттү бээр комплекске ажылдакчылардан 35 кижи. Хонукта 18—20 тонна сүттү бээр комплексте бүдүрүүшкүнүң темпилери ындыг. Аңаа центнер сүт бүдүрериниге күш-ажыл чарыгдалы аңаа фермаларның чарыгдалындан чеди катап куду.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде ындыг комплекстерни тударынче улуг кичээнгейни салган.

Бөгүн «Шапово» деп сүт комплекизиниң коллективи күш-ажылдың хемчээлиниң, оон бедик бүдүрүкчүлүүнүң болгаш малчыннарның амыдыралында дыка хөй социал айтырыгларны шиитпирлээрниң талазы-биле шылгалдаазы чедиишкинниг тудуп турар. Бүгү-эвилелдиң мал ажылының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери бүдүрүлгечилер-биле доктаамал харылзааны тудуп, оларга практиктиг сүмелерни болгаш рекомендацияларны берип, сүттүг мал ажылын үлетпүр үндезининге чорударының дуржулгазын чыып, ону ниитилештирип турар.

ЧУРУКТА: комплекстиң улуг мал эмчизи Н. Краснослободцев (солагай талазында) биле кол мал эмчизи А. Жданкин олар малдарга профилактиктиг таралышкын чорударынга белеткенип турлар.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

АЖЫЛ-ИШТИ ТҮҢНЕП ТУРА...

Тоску беш чылда болгаш оон доозукчу чылында Эрзин районнуң ажылчы чоннарының херегленл бараанинарынга негелделерин хандырар талазы-биле биче эвес сорулгалар райпо ажылдакчыларының мурнунга салдынган турган. Тоску беш чылдың пландарын хуусаа бетинде күүседир дээш Эрзин райпозунуң бүгү ажылдакчылары бодтарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган турган. Оларның күүселдези дээш райпо баштаар чери, хөй-нитти организациялар-биле кады чамдык ажылдарны кылыг чорутткан.

Тоску беш чылдың эрткен дөрт чыл 11 айларында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын райпо 102 хуу күүседип, 3526 муң рубльдиң бараанын чонга саткан. Ниитиниң чемненилгези ол-ла үениң планныг даалгазын 100 хуу күүседип, 188 муң рубльдиң аъш-чемин саарган. Райпо коллективи беш чылдың үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 20-де, ниитиниң чемненилгезиниң саарылга планын декабрь 25-те күүседир дээн хүлээлгезин чедиишкинниг бодандырган.

Беш чылдың планын 1975 чылдың ноябрь бирде-ле күүседипкеш, ам онгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар мурнакчылар коллективте эвээш эвес. Оларның чижээнге малчыннарны хандырып турар автолавкалар чолаачы-садыгжылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Дүктүг-оол Биче-оолду, Борис Нургатты, Даниил Дажимбаны база автолавка чолаачы-садыгжызы Дажы Чавыраалды, № 1 продукт магазининиң эргелекчизи Анай Ондарны, ажыл-агый херекселдериниң магазининиң эргелекчизи Анчымаа Норбуну адап болур.

Эш Бевчиковаыың эргелекчилээни хлеб быжырар черниң коллективи эрткен чылдың планын хуусаа бетинде күүседип, эки ажылдааннар. Мында ээлчег мастери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Зинаида Довур, мастер Вера Салчак олар эрткен чылдың 11 айларында пландан ажыр 91 тонна хлебти быжыргаш, садыглар дамчыштыр чонга саарган.

Райпо баштаар чери чоннуң өзүп турар херегледерин эки хандырарының, садып алыкчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузарының чугулазын көргеш, тоску беш чылда Нарын суурга бир чем магазини туткан, Мерен суурнуң магазинин алгыткан, район төвүнге үлетпүр бараанинар магазинин улгаттырган, район төвүнде аъш-чемниң ийи магазинин, ажыл-агый херекселдериниң болгаш ном магазиннерин бараанны садып алыкчылар бодтары шилип алыр аргалыг кылдыр таарыштырган.

Район төвүнде үлетпүр бараанинарының магазиннеринге белен хепти, идиктерни садар салбырларны ажыткаш, херелекчи бараанны боду шилип алыр кылдыр таарыштырган. Үстүнде айыттынган хемчеглер ажылчы чоннарының бараанинарны бодтары туралааны-биле шилип алырынга эптиг болуп турар болгаш ээлчег манаар чорукту эвээжедип, үе-шакты камнап алыр аргазы садып алыкчыларга берип турар. Магазиннерге садыгның чамдык мурнакчы аргаларын ажыглаанының түңнелинде ол магазиннер мурнундаазындан ортумаа-биле 76 муң рубльдиң бараанинарын ай санында хөйнү саарып турар апарган.

Районнуң малчыннарын бараан-биле хандырарында дөрт автолавка ажылдап турар. Олар ай санында ортумаа-биле 45—50 муң рубльдиң чугула херегледиң бараанинарын малчыннарга чедирип салыгаан турар.

Райпо коллективинде кадрлар-биле ажылдың кошкак тургустунганындан база кижизидилге ажылы кошкак бооп турарындан онаашкан ажылынга харыысалга чок, кооперацияның өнчү-хөреңгизин самчыгдаар, өрттекиг чүүлдерни шын эвес кадагалаашкаш, үрээр фактылар бар болуп турар. Районнуң ном магазининиң эргелекчизи турган чүгле Кукорина безин 5000 рубльдиң самчыгдалын кылган. Районнуң талазындан доктааттынган нормадан ажыр хөй бараанинарны эккелгеш, шын эвес ыыгжааш ураанындан үндүр бижиир ужурга таварышкан чүүлдер бар. Бодувусту бүдүрүп турар продуктуларывыстың шынары ам-даа куду. Чамдык хлебти чиг, дус чок азы өртен кылдыр быжырар таварылгалар турган. Садыг четкизинде болгаш столоваяда арыг-шевер байдалы шоолуг эвес. Садыгның культуразын бедидер дээш ап чорудуп турар хемчеглер четпес.

Чурттакчы чоннуң бараанга херегленли чүгле өзүп турар эвес, харын нарын болгаш эки шынарлыг хепти, эдилелдерни бистен негеп турар апарган. Дөгүлээн мебельди электри бараанинарын, эмалдыг бүдүктарны, алгыдан кылган тоннарны, бөрттерни, моондуруктарны чон хөйну херегленп турар. Ол шыкаш машиналар, мотоциклдер, хевистер дээш ээлчег манаан кижилер арбын.

Бо бараанинарны дораан хандырыптары берге. Ынчалза-даа Респотребсоюзтуң болгаш Садыг министерствозунуң садыгны дөрт харылап турар чамдык кижилериниң бүрүүзү-биле туруп болгу дег чамдык бараанинар Кызылдың садыг баазаларында чок бооп дур. Уругларның 40-44 размерлиг кышкы тоннары, джемперлер, оолдарның болгаш уругларның чайгы, чылыг костюмнери, малчыннарга чылыг хептер, броднн идиктер, аът дерин чижектиг бараанинар ховар.

Бистиң коллективтиң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизинге чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү-улусчу чарышка идепкейлиг кирип, тоску беш чылдың ажыл-агый, сан-хөө даалгаларын күүседири-биле бедик кодурлуушкуннуг ажылдап келген.

Үстүнде сорулганы күүседиринге болгаш ажылда бар четпестерни дарый чайларынга бистиң кижи бүрүзүнүң бедик харыысалгалыы, ак сеткилдиг күш-ажылы негеттинер. Ол дугайын «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде онзалап демдеглеп турар болгай.

А. ШИРИН,
Эрзин райпозунуң баштаар чериниң даргазы.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр пунктузунда ажыл-ишчи мурнакчы кижилер хөй. Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи, чазаныр цехтиң бригадири коммунист Ариков Сергеевич Нансылдың удурткан бригадазының кежигүннери республиканың кодээ тудугларынга херегжээр кылыгларны ай санында 150 хуудан күдүлатпайн турар.

ЧУРУКТА: А. Нансыл ажыл үезинде.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ҮЛЕГЕРЛИГЛЕР

Ы. Ш. Моңгуш Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөлге өзүп, чаңгыс чер-чурттугзары дег мал малдап чораан. Аныяк ажылчын хоорай Ак-Довуракка келгеп соонда оон ажылы өскерилген. Ыглаар-оол Шиванович хоорайга келгеш, тудугта ажылдап, бетонщиктыдазаңчының мергежилин чедип ап, багай эвес арна туруп апарган.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң таваан салып эгелээнинде бо хүннерге чедир ол улуг тудугга оон эвээш эвес үлүү кирген. Ол үениң дургузунда кайы бригаданың кандыг ажылдап келгенин, азы кымнарның бригадирлеп, инженерлеп турганын, аңгы-аңгы үелерде шылгарап турган тудугжуларны ол кончуг эки билир. Ынчангаш тудугнуң төөгүзү — оон амы-хуу төөгүзү, күш-ажылчы чамдарының база бир улуг арны апар кылдар.

Монтажниктер коллективи ийи чыл бурунгаар Ы. Моңгушту кады ажылдаалы деп боттарынче чалаан. «Сибирьтехмонтаж» трестиң салбырының ажылчыннары, бригадирлери ажылга кызымаккай, төлептиг кижини мурнундан бээр билир болгаш оон дугайында чылыг сөстерни чугаалап, чаа тургустунган бригадага кады ажылдаарын сүмелеп турганнары ол.

Ыглаар-оол Шиванович үр-даа бодаанмайн, чөпшээрешкен.

Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда эң-не харыысалгалыг участок — кол корпусче агаар киирер камерага ажылдаары-биле ону чорутткан. Ол өске монтажниктер-биле кады агаар эртпес хана, аңаа таарышкан шала кылчып ажылдаан. Ыглаар-оол Шивановичиниң ылангыя аныяктар-биле ажылдап, чугаалажып билирин, онаашкан ажылынга кичээнгейлиг тывынгырын өөренип, үнелеп көргеш, бригадирге томуйлаан.

Ыглаар-оол Шивановичиниң бригадазында шупту беш кижи бар, айлашкан шыкаш Монгуш фамилиялыг, кайгамчык тура соруктуг, сагылга-чурумнуг, эп-найыралдыглар.

* * *

Ак-Довурак хоорайда Роза Николаевна Камыгина удурткан № 19 магазинниң садыгжылары садып алыкчыларга ээлдек-эелдек, негелдеге дүүштүр эки ажылдаар турарлар. Идик садар черде Анна Хлыбова, галантерейде Валентина Пешеничная, трикотаж кылыглары садар черде Галина Чижик, ном садар черде Мария Пенькова, Анна Мамычина оларның ажылдап турар черлеринде бараанинар эгте-сек селиг.

Кажан садып алыкчы кандыг-бир бараанны шилип, көрүп турар үеде аңаа садыгжыларның сүмезин бертен, чылыг чугаалар утпуп ап, үдеп чорутткан турарын бо-ла көөр бис.

Совет садыгның хоочуну Мария Федоровна Пенькованың маңаа онзалап демдеглээри күзенчиг. Ол пенсияже үнзе-даа, ынак ажылын ам-даа кагбаан. Он-он чылдар мурнундагызы дег, Мария Федоровна ажылдап турда, эвээнгыр, туттунгур. Оон салбыры эрткен чылдың сөөлгү айында 11 муң рубльдиң бараанын садар турган, 19 муңга күүсеткен.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Ол эртен Дынзыг-оол Акша-оол өөренген аайыбиле гаражче эртежик базыпкан. Дээрде сылдыстар ам-даа четче хензэв. Моңгун-Тайганың моңгун базынындал кээп турар кышкы чывар оон чаагын суйбагылаан.

Гаражтың турары доңгүгеш кырынче үнүп орда Дынзыг-оол Каргынын-Бажынче дээр актай көрген. Ам машиназын үндүрүп алгаш, ынаар хаптар оруун ылавылап көргени-даа ол чадавас. Кышкы эртен карангы болгай. Аңаа чүү костур деп. Харын Каргы-Бажынче баар оруктаа машина караанын оду чырып чораан. «Ындыг эртежи кайызы боор ол?» — деп, Акша-оол бодалган. — Адырам, бөгүн Каргы-Бажынче Манек Успун, Катя Иргит болгаш мен өскеп, уруглар яслизинге ыяш соортур улус болгай бис. Мени мурнаанын бодаарга, Катя чадаг чок, кыс уруг эртип, шоваазы кончуг төл болгай», — деп.

Дынзыг Салчакович гаражче кирип орган. Ынчалза-даа оон бодалдары үзүктелбээн. Катя биле Манектүн дугайында ам-даа бодавышаан. Олар үжелээ 1972 чылда Кызылдың автошколазынга өөренип турганында таныжыган. Ынчан Дынзыг-оол биле Манек тракторист мергежилдиг, механизатор атты шагда-ла алдылап каапкан, шериг дыбиле чугаалаарга: «дары кылыын танып бергени эр-ле-ле болгай. А Катя — ча школа доозкан бичии уруг чүве ийин.

— Чолаачылаар мен деп чеңкевейн, оода салыг суртуулунга кирип ал, дензи арты руль артындан дээре болгай аан — диживир-даа. Уруг ону кайын тоор. Чолаачылаар мен дээш туруп каан. Ону чедиишкинниг доозкаш, харын-даа Дынзыг-оолду безин мурнай рейсче арлып турар апарган ышкажыл. Бүзел дийин, күзел, ынак ажылыдыр.

Ынчаар бодаанышаан, Акша-оол машиназының өжиин ажыдып кирип келгенин чырынмай өскербээн.

— Аныяк кижи хирелде, эртежиниң але, оглунуң, чамдык чалыылар кыжын ууурру недергей чүве ийин — дээн, таныныы кадайның чугаазын дыңнаан, ам хадарын бодалдарын ол үзүпкен.

— Эртежи кижи аътке таварыыр чоор, угбам.

Эрткен 1975 чыл Дынзыг-оол Салчаковичиниң ажыл-амыдыралынга онзагай чыл болган. Акша-оол машиназы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем районнарынга, Кызыл хоорайга, өске чылдарга бодаарга хөй катап чораан, хөй ажыл-үүлени бүдүрген. А кожавыс Моол Арат Республиканың Сагил сумузунга «Бадрал», «Партизан», «Туга» кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннарынга база чаңгыс удаа эвес четкен.

Оон машиназы чаңгыс-даа катап үрелбээн, ажыл шагында септелге дээш туруп көрбээн. Ийет, коммунист Акша-оол хөй ажыл бүдүрген. Оон түңнелинде беш чыл планын шагдаа күүсеткен, аңгы бо хүннерде онгу беш чылдың апрель айының үлүүнде ажылдап турар. Үлегерлиг чолаачы 420 рубльге дугуйну, 2 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алган.

1975 чылдың июньда болуп эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдага Каргы кодээ Советтиниң ажылчы чоннары Дынзыг-оол Акша-оолду кодээ Советтиң депутадынга соңгааны таварылга эвес. Коммунист эшке чоннуң идегелиниң бир херечизи ол.

«Малчын» колхозтуң механизаторларының партия хуралынга коммунистер бодтарының партбөлүк организакчызынга база Д. Акша-оолду соңгааннар. Ол база эрткен чылдың күзүнүнде болуп эрткен. Колхозтуң партия комитединиң кежигүнүнге база ынчан соңгуттурган.

Дынзыг-оол Салчакович бо эртен ыштап бар чорууру ол. А чолаачылаар өгүнүн үезинден бээр шак бо оруктаа та чеже катап эрткен, чеже тонна өлээр чүүлдер соорткен, чеже аал көжүрген... Ажылы-биле чугаалаарга, Дынзыг-оол ону санавааан, түңнүп үндүрбээн. Ол бодунуң кылган ажылын чонунга, төрээн колхозунга бараалгаткан. Чон ону чаңдыр көрбээн. Аныяк кижиниң мергежилдиинге, тура-соруунга, шыдамыккайынга улам бүзүреп, улам идегеп, үстүнде адааныыс хөй-нитти даалгаларны аңаа бергени ол. Дынзыг-оол Акша-оол чоннуң ол идегелин шынзыдар дээш бүгү күжүн харамнанмайн ажылдап чоруур.

Коммунист эштиң холдары рульду улам дыңзыг туткулаан. Машинаның мотору чаңгыс аай аалгалыг ырлаан. А Акша-оолдуң сагыжынга бүгүдеге билдингир ыры кирген. Ону сеткилиниң ханызындан ырлаан.

Халдып ор, чолаачы,
Хаттан үндүр халыдып ор!

Д. ИРГИТ.

МАКТАЛДЫГ, ХҮНДҮЛЕЛДИГ

Чоннуң хүндүткелин чаалап алыры берге. Ону чедип алырда чоп-биле харылзаа, ажылынга бердингени, ээлдек-эвилең мөзү-шынар негеттинер.

Барыын-Хемчик районда Дон-Терезин суурнуң кодээ магазининиң садыгжылары Чачар биле Екатерина Сарыглардар херечлекчи чоннуң чылыг хүндүткелин чедип ап, мактаалдыг ажылдап турары таварылга эвес. Чачар биле Катя район төвүнге, Хонделен болгаш Эрги-Барлык база Дон-Терезин суурларының магазиннеринге 10 чыл ажыг үениң дургузунда ак сеткилдиг ажылдап келгеннер.

Бо найыралдыг өг-бүле амгы үеде районнуң мурнакчы садыгжыларының одуруунда. Магазинге кире бээрге арыг-силиг, барааннарының өртек-үнезин көзүлдүр бижээш, чурум-чыскаалдыг азып делгээни каракка таарымчалыг.

Делгүүрнүң ийи талазында ийи ак халат кеткен Чачар Матпыржыкович (магазин эргелекчизи) биле Екатерина Чудурукова (садыгжы) ажылдап турда, самбыналар шаккыналйыын, залчег кызырлып-ла орар. Шынап-ла оларның мергежээни, чонга ээлдек-эвилеңи аажок. Бо садыгжылар чонну аъш-чем, херегле барааннары-биле доктаамал хандырып турарлар. Бо чылдың майдан эгелээш, чоннуң чагыын ёзугаар 10 соодукчуну, 15 орун-диванны болгаш хеп чуур 10 машинаны олар саткан.

Садыгжылар тоску беш чылдың доозукчу чылында улам шудургу ажылдааннар. Неделяда үштен эвээш эвес катап оларның бараанын ап турары чаңчыл болган. Оон ачызында бараан саарылгазының планы үргүлчү ажыр күүседиип турар. Эрткен чылдың сентябрь айда 30 муң рубльдиң бараанын саарар турган, 34 муңга, октябрь айның планын 125 хуу күүсеткен. Ноябрь айда 40 муң ажыг рубльге бараанны саарып чонга саткан. Декабрьның планын ажырган. Малчыннарже ийи үнүүшкүнү кылдын Ак, Баян-Кол, Кара-Суг, Теректиглерге аалдарге чорааш келгеннер. Бо чайын Алаш аржаанынга эмненип, дыштанып турган чонга база 2 катап чорааннар. Машина-техника-биле «Дон-Терезин» совхозтуң дирекция чери эки хандырып турарын садыгжылар өөрүп чугаалап орарлар.

Сарыглардар чүгле эки ажылдыг садыгжылар эвес, харын хөй-ниитичи, үлегерлиг ада-ие. Оларның 4 уруглары школада эки өөредилгелиг, сагыыл-чурумнуг. Оглу ам 9 класста, ортумак школа доосkaш, садыг талазы-биле дээди өөредилгеге чедириче кирер күзелдиг. Дыштанылга үезинде ол ада-иезиниң кол дузалакчызы. Марианна, Рита, Олег 1—6 класстарда өөренип турарлар. Садыгжы Екатерина Чудурукова Культура кудумчузунуң агитпунктунуң мактаалдыг политинформатору. Чоокта чаа Делегей херээженнерниң чылынга тураскааткан суурнуң херээженнер хуралынга ону мактал бижик-биле шаңнавышаан, совхозтуң Хүндүлел дептеринге кирр бижээн. Екатерина ажылдап чораан үелеринде мактал бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнадып келген.

Чачар Матпыржыкович школага өөренип чораан чылдарында уран чүүлге, эң ылаңгыя ыры, таңцыга салымныг чораан. Суурнуң бот-тывынгыр артистериниң аразында чолдаксымаар сынныг, аксымаар шырайлыг, чаак салын аянныг таарып алган, хөглүг аныяк эр турар. Ол болза районнуң уран чүүл көрүлдезинге таңцы болгаш баштак ыр күүседиишкиннери-биле келген садыгжы ол. Ч. Сарыглар райпо шугумунга ажылдап келген чылдарында каш удаа мактаткан болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнаткан. Ол спортка болгаш номчуурунга ынак. Хостуг үеде өг-бүле чагыдып алган солуннарын, журналдарын болгаш чечен чогаал номнарын номчуп турарлар.

Чачар биле Екатерина элээн каш бижиге садыгжы болурунга идигни бергеннер. Эң ылаңгыя Лиза, Зина олар Сарыглардарны өөреткен. Ат-сураа алгаан, алдар-хавыязы сураг-жаан хоочуннар эвес-даа болза, Чачар биле Екатеринаны чон хүндүлеп мактап турары чөптүг.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткууру-биле чонну аъш-чем болгаш херегжел барааннары-биле хандырып тургаш, чыл планын декабрь 25-те күүседир сорулганы олар салып алган ажылдап турарлар.

А. ДОПЧАА.

ЗВЕЗДНЫЙЖЕ ОРУК

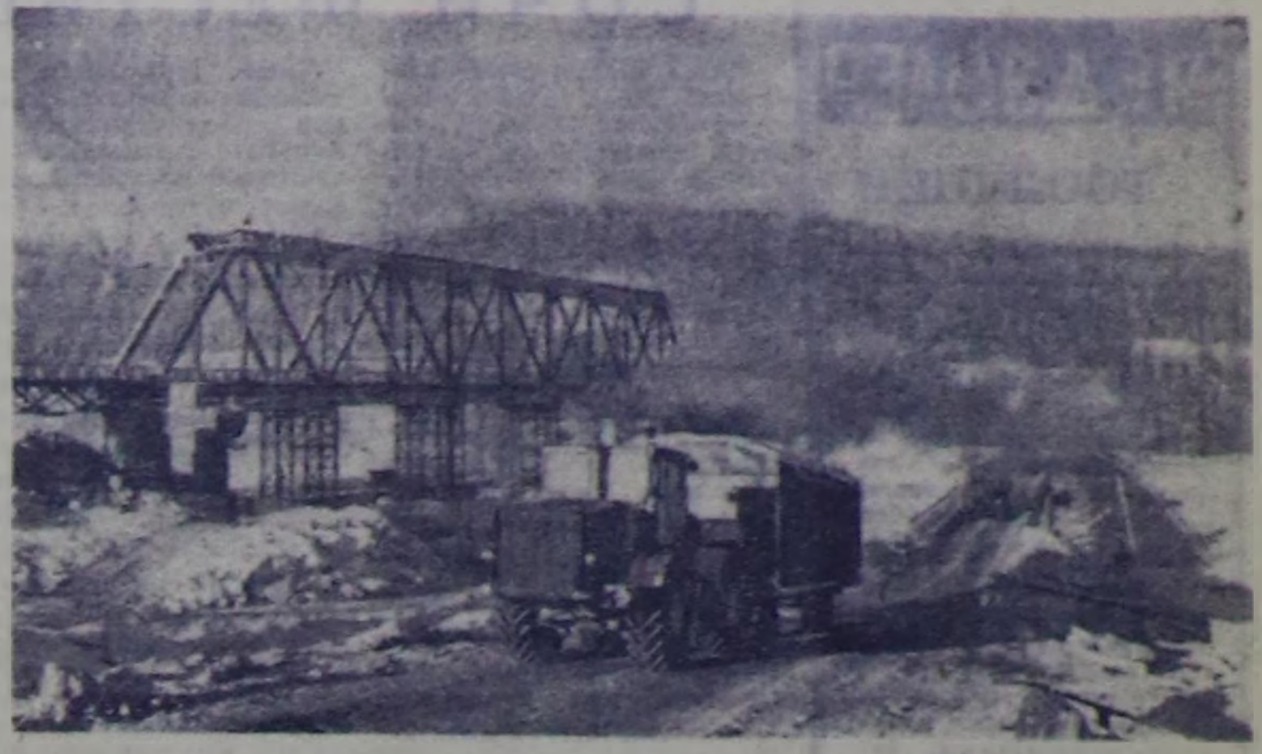

Иркутск область. Байкал-Амур магистралының барыын талакы участогун дүрген темпилер-биле шиңгээдип ап турар.

Усть-Куттан Звездный суурда Таюра станцияже поездилер шимчээшкини ажыттынган.

Оруктуң ол участогун ажыглалга кииргени чорук БАМ тудуунга херег-лээр чүъктерни дажыырын экижидер.

ЧУРУКТА: чаа демир-орук шугумунуң чаным дургаар автомобиль оруун кылганы.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АНГОЛА УЛУСТУ ДЕТКИП ТУРАР

ТРИПОЛИ. Ливия Араб Республиканың чазаа Ангола Улус Республиканы хүлээп көргенин мында албан ёзузу-биле чарлап дыңнаткан.

Оон-биле холбаштыр араб революцияның медээлер агентилелиниң тараткан медеглелде онзалап демдеглеп турары болза: Анголаның хостаары дээш улустуң шимчээшкининиң (МПЛА) чазаа бүгү ангола улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи болур.

Расизмниң болгаш колониализмниң күштериниң Анголада чепсектиг холгаарлаашкынын шиитпирлии-биле буруу шапкаш, ливан чазак ангола улустуң интервенцияга удур демиселин бодунуң деткип турарының дугайын медеглээн.

Ынчангаш бо үеге чедир Ангола Улус Республиканы хүлээп көргениниң дугайын делегейниң 36 чурттары чарлаан.

КОНАКРИ. Ангола Улус Республиканың чазаан хүлээп көөрүнче Африка чаңгыс эп организациязында (АЧО) кирип турар бүгү күрүнелерни Гвинеяның президентизи Секу Туре кыйгырган. Аңаа болган экономиктиг конференцияның ажыдыышкынынга чүве чугаалааш, Анголаның хостаары дээш улустуң шимчээшкининиң (МПЛА) баштап турар АУР-нуң чазаа болза ангола улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи-дир деп, ол медеглээн.

БРАЗЗАВИЛЬ. Ангола Улус Республикага удур мурнуу-африка расистериниң чепсектиг агрессиязын Конго шиитпирлиг буруу шаап турар болгаш Ангола Республиканың дүрүм ёзугаар чазаан хүлээп көөрүнче Африка чаңгыс эп организациязының кежигүннери бүгү чурттарны кыйгырып турар. АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң Анголада байдалды чугаалажыр, Аддис-Абебага ажыттынар онза сессиязының мурнунда Конгонуң даштыкы херектер министри Теофиль Обенга ол дугайын медеглээн.

ДАКАР. Мурнуу Африка Республиканың расисчи ёзу-чуруму чүгле африка улустарның хосталгазынга эвес, харын бүгү делегейге тайбыңга кыжаныг болуп турар деп, Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының СВАПО даргазы С. Нуйома Сенегалдың найысылалынга болган парлалга конференциязынга медеглээн. Намибияда кижиниң эргелериниң талазы-биле делегей конференциязынга киржир СВАПО-нуң делегациязын ол баштап чоруур.

Муң-муң мурнуу-африка солдаттар ам Намибияда хөй саныг шериг базаларынга кээп турар, а оон соонда оларны кожазы Анголаже чорудуп турар деп, С. Нуйома чугаалаан. Ук солдаттар аңаа баргаш, ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның саадарадыкчы бөлүглелдежиишкиннеринге каттыжып алгаш, Ангола Улус Республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга удур чепсектиг интервенцияга киржип турарлар.

(СЭТА).

БОТ-БОДУНГА АЖЫКТЫГ ҮНДЕЗИНГЕ

ТОКИО. (СЭТА). Совет-япон экономиктиг харылзаалар чедиишкинниг хөгжүвүшаан турар дээрзиниң дугайын эрткен чылдың түңнелдери херечилеп турар. Япон статистиканың баш удур үндүрген медээлери-биле алырга, Японияның Совет Эвилели-биле бараан саарылгазы 1975 чылда 3 миллиард доллар хире болган. Оон мурнунда чыл-биле деңнээрге, ол 20 хуу өскен. Ынчаарга ССРЭ-же япон экспорт барык-ла ийи катап улгаткан. Ол өйүде Японияга үргүлчүлээшкиниң экономика кудулаашкынының байдалдарынга япон даштыкы садыг саарылгазы ниитизи-биле кудулаан турда безин ындыг болган.

Совет-япон садыглаажылганың чедиишкинниг хөгжүүрүнге хамыктың мурнунда кудулаашкыннарга база кризистерге таварышпайн турар совет экономиканың доктаамал өзүлдези, ол ышкаш экономиктиг кады ажылдажылга дугайында улуг хемчээлдиг болгаш үр хуусаалыг совет-япон дугуржулгаларны боттандырып турары идигни берген. 1976—1980 чылдарда ССРЭ биле Японияның аразынга бараан саарылгазының болгаш төлелгелериниң дугайында чаа дугуржулганы эрткен чылдың октябрьда Москвага чугаалажып көрген.

Экономиктиг кады ажылдажылганы улам ылаӣ калбартырында япон ажыл-херекчи бөлүктер улуг сонуургалдыг болуп турар. Японияның садыгүлетпүр палатазының даргазы С. Нагано ССРЭ-же чоруушкундан ээп келгеш, мурнуу-якут хөмүр-даш бассейнин ажылдап кылыр талазы-биле, Сахалин ортулуктуң эриктеринде сыык суглуг черлерден нефтини база газты дилеп тыварының болгаш кады ажылдажылганың өске-даа улуг хемчээлдиг төлевилелдериниң талазы-биле ам амыдыралда боттандырып турар кол дугуржулгаларны безин-биле үнелээн.

ССРЭ-биле болгаш Европаның социалистиг чурттары-биле садыглажылгага идиг бээр япон ассоциацияның даргазы М. Исано ук садыглажылганың хемчээлин шапкыны-биле калбарып турарын онзалап демдеглээш, совет-япон садыглажылганың хөгжүлдезинге таарзынганын илереткен. Ол дээрге садыглажылганың өзүлдезиниң кайгамчыктыг темпизи-дир, ол моон соңгаар-даа улам улгадыр апаар деп, М. Исано чугаалаан.

ЧАЗАКТА ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның чазаанда өскерлиишкиннер болганының дугайын мында чарлап дыңнаткан. Хөй-нииттиг корум-чурумунуң министри генерал Гикас болгаш чырыдыышкынның база чүдүлгелерниң министри Зеппос олар дүшкен. Афины солуннарның дыңнадып турары-биле алырга, министрлерниң дүшкенинин хол чыдаагааны оларның ажыл-чорудулгазын парлалганың болгаш Грецияның компартиязының «бүгү грек социалистиг шимчээшкин» болгаш «төптүң эвилели — чаа күштер» деп партияларының парламентиде депутаттарының шүгүмчүлээзин болуп турар. Ылаңгыя Гикас «шериг хунтазының айыыл чок чоруун албаның мурнундагы удуртукчуларын» чиик көрүп турганы дээш чаңгыс удаа эвес буруудаттырып турган. Зеппос чырыдыышкын системазын экижидип турар ээзи хөй реформаларны чорударындан ойталаа-ны дээш шыңгыы шүгүмчүлелге таварышып турган. Оон ындыг туружу үр үеде ажыл сохсадыышкынының болганының чылдагааны болган: Грецияның өөредилге черлериниң 16 муң башкылары ажыл төлевирин улгаттырарын база күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негээннер.

Моон мурнунда Грецияның парламент даргазының бирги оралакчызының албан-дужаалын ээлеп турган Стаматис хөй-нииттиг корум-чурумунуң министринге томуйлаан. Чырыдыышкын болгаш чүдүлгелер министриниң эрге-дужаалын Раллис ээлээн, ол премьер-министриниң чанында министр хүлээлгелерин күүседирин түр удамчылаар. Стаматис болгаш Раллис олар «Чаа демократия» деп баштаарыкчы партияның кежигүннери.

И. ФАХМИНИҢ ЧУГААЗЫ

КАИР. (СЭТА). ЕАР-ның даштыкы херектер министри И. Фахми Улус хуралының даштыкы болгаш араб аразының херектериниң талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралынга чурттуң даштыкы политиказының дугайында илеткел кылган.

Синай чартык ортулукта шериглерни чараарының ийиги үе-чадазының дугайында египет-израиль дугуржулганы министр чөптүг деп чугаалааш, бодунуң үзе кирдирген девискээриниң чамдыызын Египет база катап дедир эгидип ап шыдаан деп айыткан. Ынчалза-жок израиль шериглер египет черлерин эжелеп турбушаан, Египет оон-биле эптежип шыдавас деп, Фахми ол-ла үеде онзалап демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязының дугайында айтырыгга хамаарыштыр Фахми мынча деп медеглээн: «Аңаа Палестинаның хостаары организациязының дең эргелиг киржилгезинге таарымчалыг байдал тургустунган соонда, конференцияны бо чылдың бирги чартыында-ла чыылдырган турар ужурлуг деп санап турар бис». Фахминиң сөзү-биле алырга, сонуургалдыг бүгү-ле талалар-биле, ылаңгыя конференцияның дең эргелиг даргалары болур ССРЭ болгаш АКШ-биле харылзажылганы киирипстир. Женева конференциязын дүрген чыылдырарынче угланган күжениишкиннерни Египет кылып турар.

Дүвүрээзиниг медээ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Сөөлгү ийи айның дургузунда Уругвайның найысылалы Монтевидеоға болгаш өске-даа хоорайларга демнилгелиг үзелбодалдыг хөй-хөй уругвай хамаатыларны тудуп хоругдаан деп Аргентинаның Коммунистиг партиязының органы — «Нуэстра палабра» солун дыңнадып турар. Ол үениң дургузунда тудуп хоругдааннарның саны 600 кижи четкен. Эрге-чагыргалар кол сонуушкунну коммунистерге болгаш профэвилел каттыжыышкыннарынга таваржытырып турар.

Уругвай эрге-чагыргалар бодунуң чурттуң патриоттуг болгаш демократтыг күштеринге удур ужус-дуржок аажы-баашкыннар-биле кыдыгаарлаттынмайн турар. Ол дипке коммунистерниң «коралакчы ажыл-чорудулгазы» деп адаар чүүлге удур Америка аразының шаажылакчы күштерин тургузарын Америка чурттарының чепсектиг күштериниң командылакчыларының чөвүлел хуралынга олар саналдаан.

КОММУНИСТЕРНИҢ ЭЧИС СОРУЛГАЗЫ

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партияның баштаар чериниң президиумунуң хуралы Дюссельдорфта болган. Аңаа ГКП-ның даргазы Г. Мис чүве чугаалаан. Ам партияның бүгү күженниишкиннери бо чылдың чазынында болур партияның ээлчеглиг съездизинге белеткелче угландырган турар ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн. ГКП — амгы кризистен үнериниң аргазын айтып, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын хандырар сорулгалар-биле тодаргай базымнарны кылыр дээш туржуп турар партия дээрзин съезд база катап көргүзер. Ол болза бундестагче күзүн болур соңгулдаларга партияның белеткелиниң чорудулгазынче чугула үе-чада болур.

Улуг капиталга болгаш реакцияга удур демиселге, демократтыг эргелерни болгаш хосталгаларны камгалаарынга коммунистерниң болгаш социал-демократтарның ходелиишкиннериниң чаңгыс эп дээш ГКП моон соңгаар-даа идепкейлиг туржур деп, Г. Мис чугаалаан. Ол антикоммунистиг пропагандага шиитпирлиг удур туржур, антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин улам ылаӣ калбартыры дээш демиселдежир апаар.

Чогумчалыг түңнелдер

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чазакка чамдык чаргылгалар кылырының принциптеринге хамаарыштыр, амгы алдыгы түр чазакта төлээлекчилери кирип турар Португалияның үш кол политиктиг партияларының аразында кол чөрүлдээлерни ажып эрткен. Республиканың президентизи Кошта Гомештиң, премьер-министр Пиньейру ди Азеведунуң болгаш Революстуг чөвүлелдиң кежигүнү Витор Крешпунуң социалистиг, коммунистиг болгаш улус-демократтыг партияларының делегациялары-биле дөрт шак үргүлчүлээн ужуражыышкыны доозулган соонда, ол дугайын чарлап дыңнаткан.

Чазакты эде организастаавышче орук ам хостуг болган деп санап болур, «чүгле чамдык маргылдаалыг чүүлдерни» айлап тазрыштырары арткан деп, хуралдың соолунде Пиньейру ди Азеведу медеглээн.

Чамдык айтырыгларны ам-даа дугуржуру арткан болза-жок, ужуражыышкынның түңнелдерин чогумчалыг деп санап болур деп, ПКП-ның Чиңгине секретары Алваро Куньял хуралдың соонда медеглээн.

Социалистиг болгаш улус-демократтыг партияларының удуртукчулары ужуражыышкынның түңнелдерин база-ла ынчаар үнелеп турар.

Шахталарга төлевилелдер

Хөмүр-даш шахталарының элээн каш техниктиг төлевилелдерин совет специалистер чогаадып тургузарынга хамаарыштыр Индияның Хөмүр-даш бүдүрүлгелериниң эргелели-биле каш-даа керээлерге бүгү-эвилелдиң «Цветметпромэкспорт» каттыжыышкыны чоокта чаа ат салган.

— Чылда 10 миллион тонна хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары бодап турар Джайант разрезиниң техниктиг төлевилелин Ленинградта Гипрошахт институттуң совет специалистери белеткээрин болгаш ажылдап кылырын ол керээлерниң бирээзинде көрүп турар,— деп, Бүгү-эвилелдиң «Цветметпромэкспорт» каттыжыышкынының конторазының кол инженери Игорь Бардин ПМА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Хөмүр-даш үлетпүрүнүң Ранчи хоорайда төлевилел-конструктор институдундан индий специалистер база ол төлевилелди ажылдап кылырынга киржир.

База бир өске керээ Рамгархта хөмүр-даш байлактыг черге хөмүр-даш разрезиниң даг-транспорт цехзиниң төлевилелин ажылдап кылырын көрүп турар. Ол төлевилелди улуг ужур-дузалыг кылдыр көрген, чүге дээрге ону ажыглаарга киирипттерге, Бокарода металлургия заводун бедих шынарлыг күгүрлүг хөмүр-даш-биле хандырар арганы бээр. Ол разрезтиң күчүзү чылда 3 миллион тонна хөмүр-даш болур.

Бо чүүлдерге хамаарыштыр Индия-биле бистиң кады ажылдажылгавыс индий специалистерни белеткээрин, дуржулганы болгаш эртем информациязын солчуруун база көрүп турар. Чижээлээрге, Ранчиде төлевилел-конструктор институдун Индияның чазааның министерстволарының болгаш департаментилериниң төлээлээ болгаш индий эксперттер ам бистиң чуртувуста турар. Хөмүр-даш казарын механизастаарда бистиң дуржулгавыс-биле, хөмүр-даш байлактарлыг черлерни ажылдап кылырының чаа аргалары-биле, инчилел болгаш төлевилел ажылдарын организастаары-биле, специалистерни белеткээри-биле, а ол ышкаш хөмүр-даш үлетпүрүнге ажыглаары-биле бистиң чуртувуста бүдүрүп үндүрүп турар чаа дериглер-биле олар таныжып ап турар. Бо талазынга кады ажылдажылганы база калбартыр апаар бис. Индияның хөмүр-даш үлетпүрүнүң объектилерин тудар талазы-биле совет болгаш индий специалистерниң ажылдап кылган техника-экономиктиг үндезилелдери чамдык улуг совет машиналарны, чижээлээрге, ажык черге ажылдаарынга ажыглаар 15 кубометр ишкир усхуушкуттуг боду чоруур экскаваторларны, өрүмнээр станоктарны, көдүрер машиналарны, вентиляторларны болгаш өске-даа техниканы ажыглаарын көрүп турар.

— Индияның энергетика балансызынга хөмүр-даш кайы хире чугула рольду ойнаарын ээпарып билир бис. Ынчангаш совет специалистер индий өңнүктерге бүгү хемчег-биле дузалаар чедиреринге белен,— деп, Игорь Бардин түңнелинде чугаалаан.

Игорь ТОГОЕВ. (ПМА).

ЧАА УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Мадагаскарның дээди конституция чөвүлели чоокта чаа болган референдум-бадылаашкынның түңнелдерин бадылаан. Ортулуктуң чонунуң хөй вурузу «Малагасийниң социалистиг революциязының кол документизин» болгаш чаа конституцияны чүүлдүгаянып көрген. Республиканың президентизинге Дидье Рацираканы соңгаан. Сөөлгү үш чылдың сөөлгү дөртку чартыынга ук чурт Малагасийниң Демократтыг Республиказы боол бирген.

Мадагаскар 1960 чылда хамааржыпас эргени алган. Он беш чыл дургузунда чуртта дешшилгелиг күштер быжыг туружун чедип алган. Ынчалза-даа үс черниң реакционерлери даштыкыдан деткимчени алгаш, чыл бүрүнгаар дешшилгелиг күштерге удур халдаашкынны кылырын оралдашканнар. Аймак улустар аразынга өжээннежилгеге өскүдери, шериг талазы-биле үймээн үндүрери, адактын сөөлүнде күрүнениң ынчаардагы президентизи Р. Рацимандравуну өлүргени — бо бүгүнү реакционерлер чуртта боттуг чаа өскерлиишкиннерге удур ажыглап турганнар. Малагасий улус ол чимзениишкиннерге ойтур шавыышкынны берип шыдаан. Чурттуң хөй-ниитизи эрткен 1975 чылды бодунуң төөгүзүнде эргилделиг үе кылдыр көрүп турарлар.

Референдум-бадылаашкынга чүүлдүгаянын көрген кол документиниң кол сорулгазы — ажылчы чоннарның эргеажыктарын барымдаалаан күрүнени тургузары, бүгү хамаатыларның бдунг дең эргелиини, оларның эргелерин болгаш хосталгазын хандырары боол турар. Мадагаскарның чону болза чаа ниитилелдиң суурун салыр ужурлуг үндезиннерни тургузары дээш, аажок эрес ажылдарны кылган. Национализастаарының чорудулгазы экономиканың хөй-хөй адырларында нептереен. Аграр реформазын боттандырып турар, кадаг ажыл-агыйның бүдүрүлгеге кооперативтерин тургускулап турар.

Национал бүрүн эргени быжыглаары, национал экономиканы хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургузары, империализмге удур демиселдежип турар улустар-биле болгаш чурттар-биле эп-сеткил баттыштырылгазы, каяа-даа баттышпазы болгаш боттуг нейтралитетти сагыыры, бүгү делегейге тайбың дээш демиселижири база социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы боттандырары — кол документиде бижиттинген чурттуң политиказының бо бүгү принциптери Мадагаскарның делегей талазы-биле алган хемчеглеринде ам-на илерэп келген. Чижээ, малагасий чазак болза Ангола Улус Республиказының империалистиг интервенцияга удур демиселин бодунуң деткип турарын медеглээн. Мадагаскар чепсеглениишкинниң бүгү-ниити дужурерн дээш, Индий океанның тайбыңның зоназы болдурары дээш туржуп турар. Социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы боттандырары республиканың хамааржыпас эргезин быжыглаарынга дузалап турар деп, үстүнде айыттынган кол документиде чугаалап турар.

Референдум — бадылаашкынның ырак эвес мурнуу чарында дешшилгелиг угланыышкынның дайзыннары чепсээн ам-даа салбаан дээрзин чазактың парлалгазы бижип турган. Чурттуң мурнунда үр болгаш берге орук туруп турар. Мадагаскар кирдүнген угланыышкыны-биле хөгжүүр талааде, бүгү чоннуң сырый каттыжышкыны болгаш эрес-маадырлыг ажылдаары эргежок чугула дээрзин чурттуң хөй-ниитизи тодазы-биле билип турар.

Всеволод КАЛИНИН. («Правда» солундан).

ИТАЛИЯ ЧАЗАК КРИЗИЗИНИҢ ЭЖИИНДЕ

РИМ. (СЭТА). Италия чазак кризизиниң эжиинде туруп турар. Итали социалистиг партияның удуртулгазының аңаа болган хуралынга чагырыкчы коалицияга социалистерниң хамаарылгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол коалицияга чазакта шуут төлээлеттирген христиан демократтар болгаш республиканчылар, а ол ышкаш чазактың составында кирбейн-даа турар болза, ону деткип турар социалистер болгаш социал-демократтар кирип турар.

Башкарыкчы хөй кезиктиг партияларының коалициязы буступ дүшкен болгаш бодун моон соңгаар оон составтыг кезээ дең санавайн турар дээрзин Итали социалистиг партияның хүлээн алган шиитпиринде айтып турар. Чурттуң таварыышканы экономиктиг кризисти ажып эртер талазы-биле элээн каш хемчеглерни Итали социалистиг партияның санал-оналы чокка чазактың хүлээн алганы дээш ук партия ындыг шиитпирни үндүрген. Чурттуң экономиказын көдүреринге ол хемчеглер четпес деп, социалистер санап турар.

Парламентиде быжыг базалыг болгаш чурттуң мурнунда туруп турар айтырыгларны Итали социалистиг партияның илип үндүрүп турар негелделерин барымдаалап база Итали коммунистиг партияның деткимчезинден ойталаашкын чок чогумчалыг шиитпирлер шыдаар аргалыг чаа чазакты ам тургузары эргежок чугула деп, Итали социалистиг партияның удуртулгазы медеглээн.

Ук черниң политиктиг тайылбырлакчыларының демдеглеп турары-биле алырга, социалистерниң ол базымының соонда амгы чазак дүжер апаар, чүге дээрге ону деткип турар өске партиялар чурттуң парламентизинге бадылаашкыннарның хөй кезиин албайн турар.

Политиктиг күштерниң амгы деңнелгүүрүнүң болгаш эң-не аар-берге экономиктиг байдалдың үезинде чазак кризизи узамдыгар характерлиг апаар чадавас болгаш түңнелинде барын парламентини тарадырынга база парламент соңгулдаларын хуусаа бетинде чорударынга чедирер магат чок.

Ындыг перспективага Италии коммунистиг партия удурланыышкынын илереткен болгаш парламент соңгулдаларын хуусаа бетинде чорудар чорук чурттуң политиктиг база экономиктиг амыдыралын үр үеде саададыр апаар деп айыткан.

(СЭТА).

«ИСКРАГА» ТУРАСКААТКАН

75 чыл бурунгаар — 1900 чылдың декабрь 24-те Бүгү-российниң марксисчи чажыт солуну — «Искраның» бир дугаары Лейпцигке үнген. Оон идейлиг удуртукчузу болгаш кол редактору В. И. Ленин турган. ГДР-ниң Лейпцигте Руссенштрассе кудумчузунда турар бажыңда музей ажыттынган, ол бажыңга «Искраның» улуг эвес типографиязы турган.

ЧУРУКТА: «Искраның» музей-типографиязының кирер эжиинде көрүкчүлер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕДЭЭЛЕР

ТООЛ-ШИИ

Школачыларның кышкы дыштанылгазының хүннеринде республиканың найысылалының хөгжүм-шии театрындан ыр-шоор, каттыы хөг, оюн-тоглаа чер-ле үзүктелбес. Школачылар аңаа кээп дыштанып, күзелдиг аалчылары — Соок-Ирей, Харжыгаш болгаш өске-даа оннүктери-биле ужуражып турарлар.

В. Новацкий биле Р. Сефтиң «Емелиянның аас-кежии» деп шиизи хүнде-ле ийи катап аныяк көрүкчүлериниң өөртүп турар. Дыштанылга үезинде «Емелиянның аас-кежиин» найысылалдың болгаш Черби, Кара-Хаак суурларның чеди муң ажыг школачылары көөрлер. Уругларга ол шиидеи ынак маадыры Емелядан аңгыда, утаанныг Адыг, илби-шидилиг Шортан-биле ужуражырлар.

«Емелиянның аас-кежии» деп тоол-шиини талантылыг аныяк режиссер Владимир Ласточкин тургускан. Уругларның ынчаажтейин шиниң чурук-каасталгазы чайгаар хаара тудуп, оларны тоол оранынче эдерти бээр. Бо ажылга аныяк чурукчу Дугар-Сүрүн Ооржактың чогаадыкчы болгаш тывынгыр ажылдаанының херечизи.

Театрның орус бөлүүнүң артистериниң чаа шиизи — уругларга өөрүнчүг белек. Мында Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери — Л. Котов, З. Голубева, М. Рамазанова болгаш артистер Н. Черников, А. Фролов, А. Закиров, Е. Тихомиров, Л. Савельева, П. Кирдяшкина, П. Поздеев, В. Свешников олар чедиишкинниг ойнап турарлар.

В. БОЛАТ.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Тоора-Хемниң Культура бажыңынга улус хөй чыылган. Оларның хөй кезии — херээженнер чөвүлелдериниң активчилери, мурнакчы ажыл-ишчи херээженнер. Херээженнерге тураскааткан «Силерниң дугайыңарда болгаш силерге» деп кежээниң болганы ол. Районга херээженнер чылын эрттирген комиссияның даргазы А. Ф. Панкратов чыылганнарга байыр чедирген болгаш моон соңгаар-даа үреттүңнелдиг ажылдаарын күзээн.

Кежээниң башкарыкчылары сценага үнүп келгеш, районнуң мурнакчы херээженнериниң чүткүлдүг ажылхерзаниң дугайын, ылаңгыя тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткенин, партияның XXV съездизинге тэлептиг ужуражыр дээш ажылдап чурттап турарын чугаалап турганнар. Ынчангаш «Тоора-Хем» совхозтуң саанчылары Кол Ажыманың, Александра Серинчиктиң, койжу Кая Бичемейниң, инек кадарчылары Кол Нюраның, Көвүкпен Дарыйның, аңчы Елизавета Кенденниң даараныкчы Раиса Тутатчикованың, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Анна Скобеевананың болгаш өске-лерниң-даа аттары чаңгыланып турган. Оларга бараалгаткан ырлар, шүлүктер болгаш танцы улажы берген. Тоора-Хем, Азас болгаш Ий Культура бажыңнарының бот-тывынгыр артистери оларга бараан болган.

А. НУГУУРАК.

ДЕМИР КЕСКИНДИЗИ

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери демир кескиндизи чыып дужаарының талазы-биле эрткен чылдың планын чедиишкинниг боттандырган. Чылдың сөөлгү хүннеринге чедир ону 1532 тоннаны дужаар тургаш, херек кырында 1600 тонна чедирген. Кызыл-Мажалыктың, Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырлары, «Трансельхозтехниканың» Кызылда автобаазазы эрткен чыл планын ажыр күүсеткеннер.

И. ОЛДЫРЕВ

СОЧИ ФЕСТИВАЛЫНГА

Эрткен чылдың сөөлгү хүннеринде Кара далай эриинде курорт хоорай Сочиге Бүгү-делегей аныяктарының ыр фестивалы көөр аас-кежиктиг болган мен. Фестивальга совет төлээлерниң удуртукчузу, сураглыг компоантор, ленинчи комсомолдуң лауреады А. Пахмутова киржикчилерге байыр чедирип, чүве чугаалааш, чаагай чедиишкиннерни күзээн.

Фестивальдың түңнел кезээнге аңгы-аңгы чурттардан келгилээн 20 ажыг аныяк-өскен боттарының төрээн дылынга национал хөгжүм херекселиниң үделгези-биле ырларны күүсеткен. Ылаңгыя Чилиниң оолдар ансамблин тайбың, күш-ажыл дугайында ырны, чаңгыс кижи дег, өткүт, тода күүседирге, фестивальдың бүгү киржикчилери холдарындан четтинчипкеш, аңаа улежып, чиртиледир бадырып тургулааннар.

Чырык чер кырынга мөңге тайбыңны тургузуп, улустарның акы-дуңмалышкы эп-найыралын быжыглаары — фестивальдың ырларының кол темазы бооп турган.

Ыры фестивалынга Чехословакияның, Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Болгарияның болгаш Моол Арат Республиканың аныяктарының ырлары база-ла тайбыңның хадыы ажылдажылганың хереэнге тураскааттынган. Кубаның, Португалияның, Конгонуң, Чилиниң төлээлери боттарының чурттарының ажыл-амыдыралынга холбашкан сергек кыйгы ырларны чедиишкиннииг күүсеткен. Ук фестивальга янзы-бүрү темаларга ийи-чаңгыстың-даа, хөйнүң-даа күүсеткилээни ырлар чаңгыланып, көрүкчүлерниң сеткилин хайныктырып, хейаъдын улам көдүрген.

Шак ол улуг фестивальды көрүп магадап ора, Төрээн Тывавыстың культурлуг амыдыралын ала-чайгаар-ла эргий бодап келдим. Бистиң республикада база-ла Надежда Красная, Кара-кыс Мунзук, Николай Өлзей-оол, Хүргүлек Конгер дээн чижектиг хоюг, чараш үннүг артистеривис барынга чоргаарланыр бис...

Ынчалза-даа чоннуң культурлуг амыдыралында чугула черни ээлеп турар ырның массалыг күүселдезинче кичээнгейни улам күштелдирери күзенчиг. Моон-биле черлелештар тыва улустуң хоочун ырларын чыып, оларның күүседикчилерин үн бижиир аппаратка бижидери чугула деп бодаарымдыг мен.

В. ТАМДЫН-ООЛ,

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

КЕЛИР ОЛИМПИАДАГА

МОСКВА. Архитектураның А. В. Шусев атгыг музейиниң салбырында XXII Олимпиаданың кол-кол спорт тудугларының төлевилелдерин көргүскен делгелгени ажыткан.

Мында 80 чылдың Олимпиадазының оргкомитединиң, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң, Курхамааты-тудугунуң, Москваның архитектура-төлевилел эргелелиниң, ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң кады кылган конкурузунуң жюризиниң демдеглээни эң дээре дээн ажылдарын көргүзүп турар.

Дуржулга төлевилелиниң төп эртем-шинчилел институдунуң конкурска киирген ажылы — Измайловота тудар 5 муң олуттуг спортзалының төлевилелин бирги шаңнал-биле демдеглээн.

ЧУРУКТА: Измайловода спорт залының макет-хевири.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Москвадан

САГЫШ-СЕТКИЛДИ ХАЙНЫКТЫРАР

Москвада «Совет Россия» деп 5-ки делгелге. Мында Палехтиң, Мстёраның, Федоскинонуң—орус ус-шеверлерниң ыяштан кылган клас-кстя ойнзарактары, хүн чайынзан эрээн-шокар хээлери, карангыр өңде айыраң-чайт чечектер, Дагестанның мастерлериниң чымчак кидис хевистери, аажок нарын кылыглары, Соңгу Осетияның мөңгүнден, Балхар суурнуң дой, шаажаң кылыглары, якут чазаныкчыларның, Чукотканың үзлеи мастерлериниң мамонт сөөгүндеи чазап кылганы аннаашкын, балыктаашкын, байырлаал көргүскен чазаныг кылыглары — шуптузу каттышкаш делгелгеде улусчу уран чүүл кезээниң чараш-каазыы, аян-шинчизин тургузуп турар. Россияның булуң, край, область бүрүзүндеи чыгдынган ол чүүлдерниң арасында тыва даш чонукчуларының ажылдары база бир онзагай черни ээлээн.

«Совет Россия» делгелгеде тыва улустуң шаг-шаандан хөгжүп келген ус-шевер уран чүүлүн сес чазаныкчы мастерлер төлээлеп турар. Чараш чүүлдү дашка сиилбип көргүзеринге оларның арга-мергежилин, чогаадыкчы күүседиглери аңгы-аңгы. Хертек Тойбухааның шилдегер ак чонардаштан чазап кылган тевелери, өске-даа аң, мал хевирлери көрүксенчиг чараш. Дириг амытаннарның тургустунган бүдүжүнүң таарыышканың, бойдустан чараш, чаагай кылдыр чаяаттынганын ол аажок тода көргүскен. Хертек Хуначың сиилбип кылганы ийи бут кырында сегиржип алган аъттары болгаш өске-даа ажылдары база-ла шевер холдарның чогаадыкчы утааның түңнели. Дондук Тойбухааның даштан чазаан бичии шыдыраазы көрүштүг. Хевир-дүрзүнүң туружун ынак билир, бодамчалыг чурукчу Байыр Байынхының түрлүг арзылаңнары кижини топтап көөрүнче боттары-ла хаара туда бээр. Тыва ус-шевер мастерлерниң аразында херээжен мастер Раиса Аракчааның хээленчек дук-биле шиптынган, мыйыстары ээртинип чоруй барган телери чараш, чоргаар. Көгел Сааяның дагның кашпагай аңы — аргар кошкарлары, Мөңгүн-оол Хертектиң семдер дуктуг, узун мыйыстарлыг сарлыктары, Бригад Дупчуруңнуң оол-чургу улуну көргүскен ажылдары база көрүштүг.

Делгелгеде тыва ус-шевер мастерлерниң ажылдары орта дөмейлежир, чүүлдеш ажылдарының чогу-биле онзаланып турар. Тыва улустуң бичии скульптураны шаандан сайзырадып келген чаңчылдарын олар уламчылавышаан, чаа чогаадыкчы дилээшкиннерниң хайгааралдың сиңниккени ол ажылдар «Улусчу уран чогаадыкчы бүдүрүлгелерни сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр улам ханы сайзыралды, нептерелди алыр ужурлуг.

Улусчу чогаадыкчы ус-шевер мастерлерден аңгыда, Тыва АССР-ниң уран чүүлүн «Совет Россия» делгелгеде профессионал чурукчулар болгаш графиктер база төлээлеп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Сергей Лапзыныңң «Төрээн черим дугайында сюита» деп бөлүк чуруктарындан «Таңдының делгемнери», «Мөңгүн-Тайга» деп чуруктары өң-каасталга, сеткил-сагыш илередилгезиниң талазы-биле ылгалып турар. Тываның бойдузунуң онзагайын, ооң дээрининиң арыг мөңгүннелчээн, ногаан, көк, алдын-сарыг өңнериниң чүүлдежип, дагларның шывааларын аян-шинчизин киирип турарын көрүп болур. «Тыва топ» деп натюрморттуң -көргүскен тыва эт-херекселдер улустуң чогаадыкчы чоруунуң төнчү чок ханызын көргүзүп, араттарның нарын, чараш эдилелдерин: торгу, хилиң пөстерден даарап, кизистен өйүп, ыяштан чазап, шылбадан аргып, хөм, демир-дестен хептеп, кудуп ап, сагыш-сеткилин өөртүп чоргаарының херечизи болур.

Чурукчу Саая Сарыг-оол «Чайлагда наадым» деп чуруун бөгүнгү ажыл-ишчи кижилерге, малчыннарга тураскааткан. Күш-ажылдың байырлалында чыглып келген кижилерниң өөрүшкүзүн, ажыл-ижиниң түңнелинге сеткил ханышкынын чурукчу ханы илередип шыдаан. Байырлалга чыылганнарның арын-шырайы, шиик-хеви, ог кырында кискээн кызыл тук, хүрешкен мөгелер, чуруктуң ниити өңү, тургузуу ол дугайын херечилеп турар.

Аныяк чурукчу Юрий Деев «Эш Ленин» деп чуруунда нарын философчу бодал сиңген тээгү темазын шилип алган. Ооң маадыры — чээрбиги чылдарда тыва арат В. И. Ленинниң чуруун бир дугаар көрүп, улуг баштыңчының Совет эргелеп чагырганы чарлаан хүнде делегейни дээскиндир ужуктурган «Улустарга тайбың!» деп лозунуунуң ужуктерин номчуп, баштыңчы-биле иштинде сүмележип, ооң өөредиин хүлээп алганын илередип турарын көргүскен. Чуруктуң даштындан көөрге, онзагай чүве чок-даа болза, мында улуг ханы утка, бодал сиңгенин эскерип каар бис.

Тываның чурукчуларының делгелгеде киирген графика ажылдарындан Иван Салчактың «Үш эртемниг оол» деп тыва улустуң тоолунга өңнүг тушь-биле чурук каасталгазын онзалап болур. Чурукчу ол ном каасталгазын чоннуң аас чогаалын, төөгүлүг болгаш этнографтыг байдалдарны, улусчу уран чогаадылганы ханы билиринге үндезилеп кылган. Ону улустуң эрги эдилелдерин, хээ-угулзаларын каасталгада киирген деп көрүп болур. Тоолдуң болуушкуннарын ол долу хайгаараашкыныг шимчээшкинде, хөглүг, а чамдыкта шала шоодуглуг-даа кылдыр көргүскен. Ооң аңгыда Леонид Спрыгинниң «Ус-шевер мастерлер» деп сериязындан линогравюралар база киирилээн.

Бо «Совет Россия» деп делгелгеде Тываның чурулга уран чүүлү оон мурнуку делгелгелерге көөрде байлак болгаш ханы утказыг хөй ажылдар-биле төлээлеттингени республиканың аныяк уран чүүлүнүң шапкын хөгжүлдезиниң, чогаадыкчы бедиктерже бурунгаар базымының херечизи.

Совет Тываның чурукчуларының чедиишкиннеринге өөрүвүшаан, оларның амгы үениң улуг темаларынче дидим, идепкейлиг ханылаашкынын көөрү күзенчиг.

Тываның экономиктиг, культурлуг улуг чааргылгалары, республиканың сайзырангай үлетпүрүг, кадээ ажыл-агыйлыг, чаа хоорайлары, бедик культуралыг амыдыралын долузу-биле көргүзүп, Тываның чоогунда хайнып каан Саян-Шушенск электростанциязының, Байкал-Амур магистралының тудугларынче база көрбүрү күзенчиг. Ус-шевер чогаадыкчы мастерлерниң ажылдарында улуг хевирниң скульптура ажылдарын, каасталга, шимеде талазы-биле улусчу чогаадылганың янзы-бүрү хевирлерин сайзыраңгайжыдарынче сагыш салыры чугула. Зоналарның болгаш Россия Федерациязының делгелгелеринге Тываның бүгү чурукчуларының идепкейлиг киржилгези оларның соксаал чок чогаадыкчы ажылындан хамааржыр.

Бистиң чурукчуларывыстың мурнунда чоокку үеде безин харыысалгалыг улуг сорулгалар салдынган. СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан «Күш-ажылга алдар!» деп Бүгү-эвилел делгелгезинге, «Чурттуң чалыылары» деп Бүгү-Россия делгелгезинге киржиринге белеткел ажылдары шапкынчаан. Ол делгелгелерге бистиң хөй нацпонал чурулга уран чүүлүвүстүң одуруунга быжыг туружун ээлээн Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң коллективи база соруктуг белеткенип, идепкейлиг киржир боор деп бүзүрел бар.

С. ЧЕРВОННАЯ,

искусствоведение талазы-биле эртем кандидады, ССРЭ-ниң Чурулга уран чүүл академиязының эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

телевидение

ЯНВАРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

7.30—Хоккейге эш-хуузунуң делегей ужуражыышкыны. ЦСКА — «Бостон Брюинз» Бостондан (АКШ) өңнүг дамчыдылга.
10.00—«Чурук бүрүзүнде—хүн». Өңнүг.
10.15—Уругларга фильм. Кочалчыгаш болгаш картошка хаан». Хой сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. (Венгрия). 4-кү сериязы. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—Мультфильмнер программазы: «Ырангала от хып тур». «Сени, шиңме!»
11.40—Киножурнал.
11.50—«Чурукчулар дугайында» ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Пластов. 2-ги дамчыдылга. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

12.20—«Бүгү арткан амыдыралымда». Уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы.

МОСКВАДАН

13.30—«Чогаадыкчы».
14.00—«Каң канчал катканы». Хой сериялыг уран-чечен өңнүг телефильм 6-гы сериязы — «Моңгежирээни».
14.55—Классиктиг музыка концерти. Өңнүг.
15.10—Программа номчулгазы.
15.15—«БАМ-ны бис тудуп тур бис». Өңнүг.
15.50—«Граф Люксембург». Ф. Легарның опереттазын ёзугаар музыкалыг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Киножурнал.
18.10—Классиктиг музыка концерти. Өңнүг.
18.25—Хоккейге эш-хуузунуң делегей ужуражыышкыны. ЦСКА — «Бостон Брюинз» Бостондан (АКШ) өңнүг дамчыдылга 3-кү үези.

КЫЗЫЛДАН

19.05—Телемедээлер.
19.30—«Абдумуратовтарның күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильм.
19.40—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур». Дамчыдылга.
20.05—«Дилээшкинде кижилер». Документалдыг фильм.
20.15—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
20.35—Чарлалдар.
20.40—Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00—«Хат-биле кожа». Документалдыг телефильм.
21.10—«Граф Люксембург». Ф. Легарның опереттазын ёзугаар музыкалыг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 12.00, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сыдызы» (2 сериялыг) 9.00, 14.00, 17.20, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ревсти эгидинер» 9.00, 10.25, «Сагыш мышкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45, «Агаарга эжиндирикчи» 17.35, 19.25, «Катерина Измайлова» 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чорвен биле Скролан» 10.30, 12.50, «Бобби» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сени, шиңме!» (6—8 үндүрүлгезин) 10.00, 12.00, «Көк шуруглуг билзек» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Кызылдың уран чүүл училищези 1975-76 өөредилге чылында белеткел болуунге даразында салбырларга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур: үрер хөгжүмнүүнге (кларнет, гобой, саксафон, труба, флейта, фагот, туба), улустуң хөгжүм херекселинге (баян, дошпулуур, игил, чанзы, чадаган, бызаанчы), вокал, клуб специализациязынга (хореография, улус чогаалы)

Училищениң директорунуң адынга билдиришкинге даразында документилерни кожар: эртем-билииниң дугайында аттестат (боду), төрүттүнгениниң дугайында херечилел, паспорт (боду көргүзер), 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук, шериг билеги азы киир бижидилге херечилели (боду көргүзер) 286 хевирниң медицина шынзылгазы.

Кирериниң экзаменнерин чүгле специализациязының талазы-биле (дыңнаары, утаан-биле бодаары, ритм) 1976 чылдың февраль 1-де чорудар.

Хүлээп алдынган үндезин националдыг өөреникчилерни күрүнениң бүрүн хандырылгазынга киирер.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 2, ийиги каът, телефон 29-26, 25-70.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазы:

1, 2 класстың чолаачыларын, 2, 3 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг 3-кү класстың чолаачыларын, котельная черинге электрикти, электри-биле дуңзаалакчыны, автослесарьларны, диспетчерни, таңныылдарны чалап тур.

Баар чериниң адрези: Кызыл хоорай, пер. Трудовой 3 а.

«Тыва септелге тудуг» трестиң бот-оруулга-чарылгалыг механизация участогу:

Чолаачыларны, автокранчыларны, Э-652, Э-602 экскаваторларга экскаваторжуларны, башнялыг крааннарны эптээринге болгаш ажыглаарынга слесарь-эптекчилерни, С-100 болгаш ДТ-75 бульдозерлерге бульдозеристчилерни, карбюраторжуларны, карбюраторлуг болгаш дизельдиг моторлар септээр талазы-биле слесарь-моторжуларны чалап тур.

Ажылдаарын күзээннер 54-28 телефон-биле холгааш, билип ап болур.

Сергей Шомбаевич Сыгыртааның адынга Кызылдың КАИ-зиниң 1967 чылдың апрель 21-де тывыскан УТ сериялыг, № 539666 чолаачы шынзылгазы читкен төлээде, ону күш чок деп санаар.

ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ЧАА ИНСТИТУТ

Запорожье хоорайда дөрткү дээди өөредилге чери—индустриалдыг институт ажыттынган. Аңаа баштайгы кичээлдер январь 3-те эгелээн.

Бо дээди өөредилге чери Днепропетровскиниң металлургия институдунуң салбырының баазазынга тургускан. Амгы үеде ол улус ажыл-агыйынга бедик мергежилдиг кадрлар белеткээр чер болу берген. Металлургия үлетпүрүнүң, тепло-энергетика, машина болгаш прибор тудуушкунунуң специалистерин аңаа белеткээр.

Институттуң хүндүскү, кежээки, бот-өөредилгелиг салбырларында үш муң студентилер өөренип турар. Оңгу беш чылдың чылдарында оларның саны үш катап көвүдээр.

Г. ТРАНДОФИЛОВ,
СЭТА-ның корр.

БАШТАЙГЫ КОМПЛЕКСТЕР

Чувашияның Моргауш районунда чаа чылдың баштайгы хүннеринде үш мал комплекизи ажыглалда кирген. «Сеятель» колхозта эът фабриказы чылда дөрт муң центнер хаван эъдин бүдүрер. «Герой» колхозта, «Сундарский» совхозта комплекстер чылдын-на 20 муң центнер ажыг сүттү бээр.

Тоску беш чылдың чылдарында кодээ тудугжулар малчыннарга 50 ажыг объектилерни дамчыдып берген. Ол сүт, эът бүдүрерин көвүдедиринге дузалаан. Оңгу беш чылда чүс ажыг баштайгы комплекстерни ажыглалга киирер.

В. ЖЕЛЕЗНЕВ,
СЭТА-ның корр.

ЭКРАННАР КЫВА БЕРГЕН

Чаа чылдың баштайгы хүннеринде Алтайның дыка хөй ыраккы суурларында телевизорнуң ак-көк экраннары бир дугаарында кыва берген. Районнар төптери Мамонтовода, Шебалинода, Усть-Канда чаа телеретрансляторлар ажыглалда кирген. Москвадан болгаш Барнаулдан дамчыдылгаларны бөгүн дагларда хойжулар, ыяш белеткекчилери, Кулунданың ыраккы суурларының тараажылары көрүп турар.

СЭТА-ның корр.

ӨРТ ӨЖҮРЕРИНГЕ

Азербайджан ССР. Беш муң кубометр ишкир бензин кудуп каан өртенген доскаарның чалбыыжын өжүреринге чүгле тозан секунда хереглеттинер. Ону ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң өрт шериглери Бакудан ырак эвес шөлге херек кырында бадыткааннар.

ГДР-ниң өрт камгалал институдунуң, ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң өртке удур камгалалдың Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң, ССРЭ-ниң ЭА-зының физиктиг химия институдунуң тускай эртемниглери кывар чүүлдерни болгаш өрттеничел суук бүдүмелдерни саваланган доскаарларның өртүн өжүрерде көвүк үндүрериниң чаа күштүг аргаларын үш хүн дургузунда шенеп көрген.

ЧУРУКТА: көвүктелир бүдүмелдер-биле чалбыыштыг өртү өжүрүп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

Дадарыышкынга удур

Демирниң дайзыны, ону дат үрээр деп чүвени кижи бүрүзү билир. Ынчангаш ол кайда-ла көстүп келген болдур, ындыг дадарыышкын улам калбарбазын дээш, бүгү аргалар-биле ону аштап арыглаар эки. Чоокка чедир-ле ол дугайын ынчаар бодап турган.

Сөөлгү үеде специалистер демирниң дадарып, үрелиринге удур демиселжириниң оон-даа нарын, чаа аргазын тыпкаш, сүмелээннер. Демирниң дадара берген черин тускай бүдүмел-биле чаарга, ооң үрелген черлерин эзилдириптер болгаш ону кадыг кылдыр, кургады туда бээр. Ооң соонда ынаар кислород-даа, олшык-даа эртип шыдавас апаар.

Безектерниң болгаш конструкцияларның дадарып, үрелген черлерин механиктиг арга-биле арыглаар чорук негеттинмес болгаш ону тускай бүдүмел-биле чаапкаш, кадырып каарынга ийи, ийи чартык катап эрээш чарыгдал үнер, дериг-херекселдер база хереглеттинмес болур.

Горькийниң инженер-тудуг институдунга демирниң дадарар чоруунга удур демиселжириниң ындыг таарымчалыг аргазын ажылдап кылган. Ооң составынга поливинилацетатты кол чүүл кылдыр ажыглаар. Ол бүдүмел канчаар-даа дадарган черлерни «арыглап» шыдаар. Ол суук бүдүмелди кандыг-даа арга-биле чаап база болур.

Дадарган демирниң аштап, арыглаан черинге тыптыр пленказы дыка быжыг болгаш ажык черге безин демир кылыгларны бүдүн чыл дургузунда идегелдии-биле камгалаар аргалыг.

И. ОЛДЫРЕВ.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харыысалгалыг секретарьның 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54. кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47. үлетпүр килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларның 27-41. бухгалтерияның 50-22. солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 43.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00212.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 7 (9992) | 1976 чылдың январь 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СЭКП-ниң область комитединиң VIII пленуму

Дүүн СЭКП обкомунуң VIII пленуму болуп эрткен.

Пленум партияның XVI область конференциязының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле дыннадыгны СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кылган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр эш В. И. Поповту СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү болгаш секретары хүлээлгелерден хостаан.

Женевага чугаалажыышкыннарны катап эгелээр

Ийи таланың аразынга дугуруушканы ёзугаар стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлээлериниң аразынга чугаалажыышкыннары Женевага январь 28-те катап эгелээр.

(СЭТА).

Идеология ажылының хрониказы

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР

ДУШАНБЕ. «Тайбыңның болгаш депшилгениң базымнары» — Таджик күрүнениң Фирдоуси аттыг республика библиотеказында ажыттынган ном-чурулганың улуг делгелгезин ынчаар адаар. Тоску беш чылдың планының чылдарының дургузунда Таджикстанның ажылчы чоннарының чаагай амыдыралының өзүлдезиниң дугайында номнар, фотографиялар, диаграммалар чугаалап турар.

Тоску беш чылдың дургузунда бистиң чуртувустуң чедиишкиннери. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин партия, комсомол активтериниң, «Билиг» ниитилелиниң лекторларының пропагандалаарынга ол деңгелге дузалаар.

АШХАБАД. Республиканың хоорайларында болгаш райониарында ниитилел-политиктиг номчулгалар эгелээн. Республиканың профэвилел организациязының активтери, «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери совет улустуң тоску беш чылда чедип алган чедиишкиннериниң дугайын чугаалап, ажылчы чоннарны СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.). Пленумунуң шиитпирлери-биле таныштырып, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин тайылбырлап турар.

ТАЛЛИН. Эстонияның далай пароходствозунуң эң-не «аныяк» судиозу — «Иван Покровский» деп теплоход баштайгы экспедиция-дан төрээн портунда ээп келген. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган экспедициязының хуусаа бетинде доскан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бадылап үндүргенде судно экипажынга чоргаар. Ол документ далайжыларның улуг сорук киришкинин болдурган Коммунистерниң эгелээшкини-биле экипаж онгу беш чылда бүгү-ле рейстерни шалыпчы ёзу-биле чорудар деп шиитпирлээн.

Ам пароходствонуң судноларында беседалары, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажылгазын организастап турар.

ПЕНЗА. Партияның область комитединиң пропагандисчи бөлүү областың райониарынче аъттаныпкан. Дуржулгалыг лекторлар, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның башкылары колхозтарга болгаш совхозтарга, бүдүрүлгелерге, тудуглар баргаш, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында лекцияларны номчуур, онгу беш чылда партияның сорулгаларын тайылбырлаар талазы-биле чер-черниң партия организацияларының масса-политиктиг ажылынга дузалажыр.

ДЕҢ-ДЕСКИ АЖЫЛДААР

Совет кижилер онгу беш чылче хайныккан энергиялыг, чогаадыкчы сорук киришкиннинг, бүрүн долу күштерлиг кирипкен. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чыл байырында: «Онгу беш чылда—Тайбыңның болгаш тургузулганың беш чылында, шынарының болгаш бүдүрүлгениң ажыктың бедидериниң беш чылында, улустуң чаагай чоруун улам көдүрериниң беш чылында улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын бо хүннерде совет кижилер идепкейлиг чугаалажып турар. Ынчангаш совет ажыл-ишчи бүрүзү ол беш чыл ниитизи-биле чуртка болгаш ооң бодунга чүнү бээрин билир. Ону боттандырарынга бодунуң салыышкынын киирер деп изиг чүткүл харын оон үнүп турар» деп айыткан.

Бо хүннерде «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» талазы-биле XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин хайныышкынныг чугаалажыышкынның үезинде массаның күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнү улам өзүп турар. Ажылчыннар, колхозчулар болгаш интеллигенция ол эң чугула документини бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаа[illegible] партияның айытканы өндүр улуг планнарны т[illegible]ктиг күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп, уткуштур планнарны, бедиткен хүлээлгелерни ап турар.

Найысылал Кызылдың дааранылга комбинады, № 3 АТБ, 48-ки тудуг база «Кызыл тудуг» эргелелдеринде Р. Ф. Григоровичиниң, С. А. Борбак-оолдуң бригадалары XXV съездиге төлевилелди таныжкаш, боттарында бар аргаларны болгаш курлавырларны санап көргеш, уткуштур планнарны алгылаан. Чижээ, № 3 АТБ-ниң коллективи бо чылдың планныг онаалдазынга немей 3 муң тонна чүъктү сөөртүрүн база 335 муң тонна-километр чүък саарылгазын ажылдап кылырын айтып турар. Бо коллективтиң автомобильчилери чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, деңдески ажылдааш, ийи айларда чүък сөөртүр планын XXV съездиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген.

48-ки тудуг эргелелинде Р. Ф. Григоровичиниң бригадазының малярлары боттарының аргаларын ылаптыг санап көргеш, шеверлел ажылынга чылда доктааттынган онаалда 71 муң дөрбелчин метр турда, ону 76 муң дөрбелчин метр чедирерин, ол-ла үеде 600 рубльден эвээш эвес тудуг материалдарын камнап алырын шиитпирлээн.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозу күш-ажылчы коллективтерниң иштики курлавырларын болгаш аргаларын өөренип көөрүнге уткуштур планнарның улуг ужур-дузазын барымдаалааш, ындыг коллективтерниң эгелээшкинин чоокта чаа чүүлдүгзүнүп деткээн.

Эрткен беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг доосхан «Тыва даг-дүгү» комбинат, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Кызылдың алгы заводу, дааранылга комбинады болгаш «Кызыл тараачын», «Көк-Тей», «Сукпак» ышкаш өске-даа хөй-хөй коллективтерниң дуржулгазындан алырга, олар барык-ла чылдың баштайгы айларындан-на шынгыы график ёзугаар, бедик темп-биле, деӊ-дески ажылдап турарлар.

Тоску беш чылдың түңнелдерин хандыр анализтеп, сайгарып көөрге чамдык коллективтер боттарының иштики курлавырларын болгаш бар аргаларны четпес ажыглап, чыл эгезинден-не деӊ-дески эвес ажылдап турарындан социалистиг хүлээлгелер хамаан чок, күрүне планын безин күүсетпес. Чижээ, Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинады планын күүсетпейн, эрткен чылын 7 муң кубометр тудуг кезектерин болгаш конструкцияларны, а туйбу заводу 5 миллион хире туйбуну чедир бербээн. Ооң ужурундан чамдык тудуг коллективтерин материалдар-биле хандырарынга берге байдалга таварыштырып, планын күүсетпезинге чедирип турган. Ол ышкаш Чадааның, Кызылдың хлеб заводтары, балык заводу болгаш өске-даа чамдык коллективтер планнарын бо-ла күүсетпейн баргылаар.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1975 чыл) Пленумунга социалистиг улус ажыл-агыйының өйтавында амыдыралчы чорудулгазының үндезиннериниң үндезини—план дээрзин, ону шыӊгыы, хажык чокка күүсеткен турарын онза чугулалап демдеглээн. Ынчангаш партия организациялары чылдың эгезинден-не планныг сорулгаларның күүселдезинче бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаар, ол дээш ажылдакчы бүрүзүнүң, бүдүрүлге, ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгазын бедидер, олардан партийжи принциптиг негелдени күштелдирер ужурлуг.

«Онгу беш чылды—шалыпчы күш-ажыл-биле!» деп лозуң-биле хоорайларның болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилери бо хүннерде ийи дакпыр кужениишкин-биле ажылдап кирипкен. Партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш совет, ажыл-агый органнары бүдүрүлге участогу бүрүзүнге бедик көргүзүглерни чедип алыры, социалистиг чарышты нептеренгейи-биле калбартыры, улус ажыл-агый планнарын күүседири дээш эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр хүлээлгелиглер.

ЧОННУҢ СОНУУРГАЛЫ

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус-ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин, бүгү улус-биле бир демей, «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери улуг сонуургал-биле таныжып, долузу-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп ап турар. Совхозта партия комитеди ол төөгүлүг улуг документини чонга таныштырары-биле пропагандистерни түс-түс салбыр, бригада бүрүзүнче чоруткан. Ындыг хуралдарның бирээзи совхозтуң чолаачылар, механизаторлар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының ортузунга болган.

Чаа онгу беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чыылганнарга совхозтуң директору Н. Балчый-оол таныштырган. Совхозтуң 9-ку беш чылда канчаар ажылдааның чугаалааш, төлевилелдиң кодээ ажыл-агый талазы-биле айыттынган сорулгаларны ол делгеренгейи-биле сайгарып, ону боттандырарының арга-курлавырларын чугаалаан. Ылангыя совхозтуң машина-трактор паркында чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар барын ол демдеглээн.

Совхозтуң мурнакчы чолаачызы, Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы Чооду Самданович Суядум сөс алгаш, ол дээрге совет кижи дээш, партияның ада-сагыш салыышкынының херечизи, тайбыңның, күш-ажылдың канчаар-даа аажок улуг программазы-дыр дээн. Аңаа харыы кылдыр мурнувуста салдынган сорулгаларны күүседир дээш ийи дакпыр кужениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Ынчангаш бодум хуумда улам кызып ажылдап, сүт чедирип турар малчыннарымга узуткелишкин болдурбайн, ээлчеглиг съездиниң ажыттынарынга чедир 200 литр кывар-чаар материалды камнап алыр мен дээн. Ооң соонда санал берген эштер төлевилелди бүрүнү-биле деткип, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Ындыг хуралдар совхозтуң өске-даа албан-организация черлеринге, бригадаларга бедик көдүрлүүшкүнүг байдалга эртип турар. Хуралдарга санал берген эштер чаа онгу беш чылда төрээн чуртувустуң херии базымынга чоргаарланып, ында төлевилеттинген сорулгаларга хей-аът кирип, партийжи съездиниң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш улам кужениишкинниг ажылдаарын хүлээнип, төлевилелди бүрүн чүүлдүгзүнүп деткип турар.

Партияның бо төөгүлүг документизин чонга таныштырар ажыл совхозта ам-даа ургулчүлевишаан.

К. ЛАПЧАА,
совхозтуң кол инженери.

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка № 2 АТБ-ниң коллективи бедик көдүрлүүшкүннүг киришкиншаан, беш чылдың планныг онаалдазын 4 чыл 9 ай дургузунда күүседипкен.

Ында № 1 автоколоннаның коллективи беш чыл планын өскелерден мурнай-ла чедиишкинниг күүсеткен. Мурнакчы автоколонна ам онгу беш чылдың бирги чылының онаалдазын күүседиринче чоокшулаан. Күш-ажылчы чедиишкинни олар партияның XXV съездизинге турасхааткан. Бо автоколоннада дуржулгалыг чолаачылар Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Н. Гаркушев, П. Сумба, Н. Галочкин, № 3 автоколоннаның чолаачызы В. Прибытко, слесарь А. Левушкин олар чарыштың тиилекчилери болуп, хүн нормазын ургулчу ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: беш чылдың шалыпчылары: (солагай таладан) слесарь А. Левушкин-биле № 3 автоколоннаның чолаачызы В. Прибытко.

А. ЗАЯЦЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Чамдык информация агентилелдери болгаш барыын чүк парлалга органнары ракеталыг болгаш десант шериглери сөөрткен совет шериг корабльдери Анголаның эриктериниң чанында тускай шимчеп чоруп турар дээрзиниң дугайында дыңнадыгларны нептередип турар.

СЭТА мооң адаанда чүүлдү медеглээринге төлээлеттирген:

Барыын чүк агентилелдериниң болгаш парлалга органнарының бо бүгү дыңнадыглары кандыг-даа үндезин чок, караажегээр кылган хоозун чулчуруушкун болбушаан, көзүлдүр-ле өчүк-чоңгаалыг чүүл боор турар. Анголаның эриктериниң чанында кандыг-даа совет корабльдер, кандыг-даа тускай шимчээшкиннер чок. Ол шын эвес медээни Африканың Чаңгыс эп Организациязының онза сессиязының ажылынга холбаштыр нептеретпишаан, барыын чүктүң чамдык бөлүктери, мурнуу-африканчы соок-язы ыятакчыларының болгаш өске-даа реакцылыг күштериниң Ангола Улус Республиканың хоойлу-дүрүм ёзугаар, суверенниг чазаанга удур дорт интервенциязын деткиириниче угланган боттарының-на үүлгедиишкиннеринден делегейниң хөй-ниитизиниң кичээңгейин астыктырары күзеп турар-дыр.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХАМААТЫЗЫ—БЕДИК АТ

Чаа хевирниң паспортун тыпсыры чуртта уламчылап турар. Партияның, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары — улуг-даа кижилер, оң алды харлыглаар-даа ону ап турарлар. Олар дүрүм ёзугаар чоргааралы-биле: «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» диж ип турар.

Чаа документини тыпсыры чер болганга совет патриотизмниң көргүзүү, улуг совет Ада-чуртунга ынакшылдың демдээ болуп турар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының чаа паспортун алыр дээш, Воронеж хоорайның Коминтерн районунуң сураглыг кижилери байырлалдыг кылдыр кеттинчилеп алгаш, дайынчы болгаш күш-ажылчы орден-хавыдаларын кадагылап алган кээп турган. Оларның аразында «Электросила» заводтуң слесары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Ф. Шаламов, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары курлавырда генерал-майор А. П. Баженов болгаш фашистерден Воронежти хостаары дээш тулчуушкуннарның киржикчизи В. П. Корков олар бар. Оларның-биле кады совет паспортту баштай кээп алыр деп бедик алдарны чоокта шериглерден халашкан дайынчылар болгаш эң дээре өөренип турар онгу классчылар чедип алганнар. Оларга чаа документини Коминтерн аттыг алдарлыг экскаватор заводунда дарган, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Ф. Анучин тыпсып берип турган.

Кокчетавка паспортту мастер М. А. Абулкасымов алган. Ол ат хоорайжыларга эки билдингир. Чоокта чаа, Кокчетав хоорайның 150 чылының оюнда «Хоорайның хүндүлүг хамаатызы» деп атты аңаа тывысхан. Магзи Абулкасымович ында ам 34 чыл ажылдап турар. Оон-биле кады оон ийи уруу, оглу болгаш кадайы ажылдап турар. Ооң оглу ам Совет Армияда албан эрттирип турар.

— Чаа паспортту эң-не үнелиг документ кылдыр кадагалаар мен — деп, хоочун ажылчын ээ-бүлезин ол баштыны чугаалап турар.— Уругларымга база ынчаар чагыыр мен. Делегейде бирги Советтер чуртунуң хамаатызы болур деп чүве өндүр улуг аас-кежик-дир.

Украинаның Кострома районунда Саметь дээр суурнуң Культура бажыңын байырлалдыы-биле шимээн турган. «Октябрьның 22 чылы» колхозтуң дөртен чыл иштинде турупп турарының дургузунда чаалап алганы кызыл тугу сценаа киискээн. Кострома районну күүскомунун даргазы А. Максимов олурушканнар байырлалдыг аажы часкан турда, паспортту Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры П. А. Малининага тывысхан. Ол болза бо суурга 70 чыл чурттаан, оларның 30 чылының дургузунда ында колхозту даргалап келген. Малининаның караанга-ла, ооң боттуг киржилгези-биле Саметь суур чаагайжыттынган, амгы үениң суур — ында мурнакчы колхозтуң төвү болу берген.

— Мен холумда хүндүлүг мандатты тудуп алдым — деп, П. А. Малинина чугаалаан.— Ынчангаш мээң чүрээм болза күчүзүн бодувустуң хүн бүрүдеги ажылывыс-биле быжыглап турарывыс өндүр улуг Совет күрүнениң хамаатылары бүгү совет кижилер дээш, мээң чоруум дээш, бодум дээш чоргааралы-биле бүргеттинип турар-дыр.

Малининаның соонда паспортту ховуларның болгаш фермаларның мурнакчылары хөй кижилер алганнар.

(СЭТА-ның корр.)

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур

ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙНИ КӨДҮРГЕН

Бистиң партиявыс болгаш улузувус СЭКП-ниң XXV съездизинче уткуштур чаңгыс эп-сеткилдиг чоруп орар «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүгү чуртта калбаа-биле чугаалажып турар. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң соон дарый парлап үндүрген бо чугула документ бүгү совет кижилерниң хей-аът кирип, оларның чогаадыкчы идепкейин көдүрген.

Чурттуң хөгжүлдези-биле холбашкан кандыг-даа айтырыгны эң чогумчалыг шиитпирлээриниң аргазы болза чоннуң мерген угаанынга даянып, ооң сумс-бодалын, саналын барымдаалаары болур деп бистиң партиявыс санап келген.

Төлевилелди чугаалажып турда, совет кижилер хамыкты мурнаа ол документини чүүлдүгзүнүп хүлээп алганын илергейлевишаан, ленинчи партияның ТК-зының, ооң Политбюрозунуң, ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң бодунуң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле мерген угаанныг политиказының могаг чок ажыл-чорудулгазының үре-түңнелдеринге сеткил-ханыышкынның чылыг сөстерин чугаалап турарлар.

Кызылдың партия активиниң хуралынга төлевилел талазы-биле илеткелди СЭКП хооркомунуң секретары **Б. П. Свинцов** кылган. Найысылалдың үлетпүрүнүң, тудуг, транспорт, коммунал-амыдырал хандырылга организацияларының эрткен беш чылда ажылын анализтээш, хоорайның партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле шиитпирлеринге дүүштүр техниктиг депшилгеге үндезилеп күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаа хевирниң продукциязын бүдүрүп үндүрерин шиңгээдир дээш элээн хемчеглерни алганын илеткекчи демдеглээн. Тоску беш чылда хоорайның үлетпүрү пландан ажыр бээрик тос миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген, 2 муң ажыг тонна чүъкту сөөрткен.

Найысылалдың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тоску беш чыл ёзулуг-ла шапкын хөгжүлдениң чылдары болган. Продукция бүдүрериниң өстүрериниң темпизи 34,5 хуу болган.

Ажыл-херекке чамдык четчиишкиннер-биле чергелештир улуг хожудаашкыннар бар. Ооң чылдагаанын илередиринге, ындыг чүүлдерни болдурбас дээш ап чорудар организастыг, масса-политиктиг ажылдың хөй талаларынга партия активиниң хуралы доктааган.

Чижээ, күш-ажылды организастаанының кошкаандан аңаа туруушкуннар, прогулдар чергелиг четпес чүүлдер барык коллектив бүрүзүнде бар болуп турар. Хоорайга сөөлгү чылдарда чаа-чаа бүдүрүлге күчүлери ажыглалга кирген. Ынчалза-даа күчүлерни долу шиңгээдир, капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидер, фонд ажыглалгазын бедидер дээш боттуг хемчеглерни албайн келгенинден дээрбе комбинады, демир-бетон кылыглар заводтары, ыяш болбаазырадыр комбинат, ол ышкаш хоочун коллектив—«Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының долу күчү-биле ажылдавайн турар. Бир эвес кол фондунуң ажыглалы 1 хуу-ла көвүдээр болза, хоорайның үлетпүрү 500 муң ажыг рубльдиң продукциязын немей бүдүрүп болур. А беш чылда кол фондунуң эгидилгези 42 хуу өзер. Ынчангаш ыңай улуг курлавыр ышкындырып турары билдине бээр.

Азы үлетпүрге прогулдан, чөпшээрелдиг шөлээлерден 11 муң кижи-хүну чидириг болган. Ол дээрге 600 муң рубльдиң продукциязын бүдүреринге четчир үе-дир. Пиво заводунда, «Тудуг кезектери» комбинатта, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунда бо талазы-биле байдал дувуренчиг.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде болгаш Төп Комитеттиң декабрь Пленумунуң шиитпиринде камналга чурумун сагыырынче улуг кичээнгейни угландырган. Ажыл-агыйжы эвес, кам чок, чүвени ээ ёзузу-биле көрбес таварылгаларда электроэнергияны, чиг-этти болгаш материалдарны нормадан ажыр чарыгдаар, ол дээш материалдыг харыысалгага онаашпайн турар чүүлдерни актив шыңгыы шүгүмчүлээн. «Тудуг кезектери» комбинат эрткен чылын багай ажылдаан. Цемент чедишпезинге сылдап план күүсетпейн турар болганда социалистиг чарышты организастаары албан эвес дүүр көөнге комбинаттың удуртулгазы, партия, профэвилел, комсомол организациялары алзып турган. Ыяш-биле хандырылга цехтери планныг даалгаларны уругулчу ажыр күүседип келзе-даа, чарышты түңневейн турар болганындан моральдыг, материалдыг деткимчени албаан. А хову дээш цементини комбинат эрткен чылдың тос айларында 1217 тоннаны ажыр чарыгдаан.

Партия активиниң хуралынга санал берген эштер — **Н. С. Макарова** (дааранылга фабриказында партия организациязының секретары), **Г. М. Шамонин** (№ 3 АТБ-ниң директору), **С. Ы. Тараачы** («Кызыл тудуг» эргелелинде С. Борбак-оолдуң бригадазында дашчы) боттарының коллективтери төлевилелди чугаалажып тура 1976 чылга уткуштур планны алганын дыңнаткан. Ылангыя эш Тараачының ажылдап турар бригадазы партияның XXV съездизинге рапорттаар эрге дээш демисежип ийи айларының планын февраль 20-ге күүседир дээш шудургу ажылдап, бедик харыысалганы бадып турарын ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның төлевилели партияның социал-экономиктиг политиказынга, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң амгы үедеги сорулгаларынга дүүштүр ажылдап кылдынган. Ону партия активиниң хуралы изиг-биле чүүлдүгзүнгени болгаш кол кичээнгейни ажылдың шынарын экижидеринче угландырары, аңаа партия организациялары мобилизакчы, дайынчы улуг күш болурун демдеглээн.

Хурал чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ол-ла хуралга Кызылдың ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. (Ону солуннуң чоокку дугаарынга парлаар — Ред).

М. СМИРНОВА.

ХХV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур

ҮЕНИҢ МУРНУНГА ХАРЫЫСАЛГА

Республиканың хол тудуг организацияларының бирээзи — «Тыва тудуг» трестиң тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли чыл келген тудуг-ла улгадып турар. Тоску беш чылда трестиң шугуму-биле ол ажылдарының хемчээли 55,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 38 хуу өскен. Партия, профэвилел, комсомол организацияларының организакчы ажылының болгаш хөй санныг тудугжуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының эрес-шудургу күш-ажылының ачызында «Тыва тудуг» трестиң коллективи тоску беш чылда чамдык тургузугларын чедип алган.

Чүгле сөөлгү ийи чылда безин бистиң коллективте тудугжуларымны хууж-биле даараналга комбинады, эът болбаттырадыр кылыр комбинат, чаа аэровокзал, № 4 школа, 960 сургуул өөренир автоорук техникумунуң бажыңы болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглалга кииргеш. Тоску беш чылдың дургузунда чайыстыг Кызылдың ажылчы чоннарынга 116 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар бажыңнарны тудуп берген. Ынчангаш чүс-чүс кызылчылар чурттаалгазының байдалын улам чаагайжытканы ол.

«Востоксантехмонтаж тыны» КМК-да, № 14 механизация эргелелинде, «Сибирьтехмонтаж-тың» Тывада монтаж участогунда № 12 автобаазада партия организацияларын болгаш коммунистер боттарының коллективтериниң ажыл-ишчилериниң беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче шудургу мобилизастаанындан ол коллективтер планныг сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен.

Хөй-хөй бригадалар тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Чижээ, бүгү чуртка сураглыг Злобинниң арга-методу-биле ажылдап турар Степан Борбак-оолдуң бригадазы беш чыл планын эрткен чылын тудугжунуң хүнүнде-ле доосканы рапорттаан. Ол ышкаш 48-ки тудуг эргелелинде коммунист Е. С. Бызеева удурткан штукатурщулар бригадазы база-ла үениң мурнай берген, ам 1976 чылдың марттың үлүүнде ажылдап турар. Ол-ла эргелеледе М. В. Сафронова, А. И. Ельшова оларның бригадалары эрткен беш чылдың планныг даалгаларын база-ла хуусаа бетинде күүсеткеннер.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кииреринче ажылчыннарның күжүн мобилизастаар талазы-биле партия организациялары улуг ажылды чорудкан. Баштай олче бедик мергежилдиг 150 хире ажылчыннарны чорудкан турган. А чаа чылдың баштайгы хүннеринде олче 300 хире ажылчыннарны немей чорудкан. Трестиң эң чугула тудугже чоруткан ажылчыннары чон мурнунга харыысалгазын бедик медерел-биле көрүп, шудургу чорууну көргүзүп турар. Ылангыя № 48 тудуг эргелелинден барган шистар шеверлел ажылдарын кылырынга шак үезин барымдаалаваан, дыка бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, планны октябрьда 150 хуу, ноябрь — декабрь айларда 180 хуу күүсеткеннер.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин трестиң бүгү тудугжулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары партия организацияларының болгаш коллективтериниң хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып, ажык бедик бүдүрүкчүлүг күш-биле хүлээп ап, бүрүн деткүүзүн чугаалажып турар. Ооң-биле кады олар онгу беш чылда кылыр ажылдарның хемчээлиниң улугун, үениң мурнунга харыысалганы бедик-биле медерелдиг билип турар. Чурттуң онгу беш чылда шиңгээдир капитал салыышкынының хемчээли чүс-чүс миллиард. Ол түңнең бардык-ла 100 миллион хире рубль «Тыва тудуг» тресте хамааржыр. Чүгле бо чылын безин бистиң трест 27 миллион рубль капитал салыышкынын шиңгээдип алырын көрдүнген. Ооң 6 миллиону чүгле чаа Шагаан-Арыгның тудуун кылырынга көрдүнүп турар. Бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың улуг-улуг тудуг объектилери-биле кады 33187 метр чурттаалга шөлүн тудуп, ажыглалга кийирер апаар.

Бир эвес бар аргаларны, курлавырларны четче ажыглаар, тудуг участогу бүрүзүнге күш-ажылдың шын организастаар болза, ол улуг сорулгаларны күүсекшип болур. Ынчалзажок аңгы-аңгы тудуг коллективтери планныг онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге шаптыктап турар чылдагааннар эвес боол турар. XXV съездиге партия Төп Комитединиң төлевилелин калбаа-биле чугаалажып турар амгы үеде ол дугайын база дочуулап көргүзер бодап тур мен.

Чаа тудуг объектилерин ажыглалга кииреринин графиги чыл санында кылып турар. Ынчалзажок онгу чылдың баштайгы айларында кезек үеде сагып чоруй, ооң соонда тудуг материалдарын-даа база ажылчы күштү-даа аңгы-аңгы тудуг объектилеринче быдарадып чашканнап эгелээр. Бригадаларны бир тудугдан өскезинче көжүрүп, шимчедип туруп бээрге, оларның бүдүрүкчүлүг күнниг сорүү-даа кудулаар, бүү-хаа ажылдаар, кылган ажылдың шынары баксыраар, эде кылыр чүүлдер көвүдээр болгаш тудуунуң өртек-үнези улгадыр, ону ажыглалга кииририр хуусаазы уламдыгып туруп бээр. Чаа тудуг объектилерин ажыглалга киирер талазы-биле тургускан графикти шыңгыы сагыыр болза, ажылдың темпизи-даа бедик, шынары-даа эки болур.

Тудугга чаа мурнакчы, депшилгелиг арганы ажыглаары эң чугула чүве болур. № 48 тудуг эргелелинге шеверлел ажылдарынга норма комплектилерин ажыглап, ону специализастаан соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүзү дыка бедээн. Злобинниң арга-методу-биле бистиң тресте 4 бригада ажылдап турар. Ынчалзажок мээ партия, профэвилел комитеттериниң база администрацияның кошкак ажылдааныындан хөй-хөй бригадаларда бот-орулга-чарылгазын ам-даа нептередип шыдаваан. Злобинниң аргазы-биле ажылдап турар чамдык бригадаларының материал-техниктиг хандырылгазы кончуг четпес боол турар.

Чижээ, А. И. Володинниң бригадазы эрткен чылдың ноябрьда улуг панельдер-биле ийиги бажыңның тудуун кылып турда «Тудуг кезектери» комбинат 1200 дөрбелчин метр тудуг материалдарының кезектерин бээр боол дүрүжүп алгаш, чүгле 455 дөрбелчин метрин берген. Ынчап турда план канчап күүсеттинер боор. Ынчангаш улуг панельдер биле тудуг кылыр бригадаларның ажылы дең-дески эвес боол турар. Черле ынчаш бо комбинаттың ажылында четпестер дугайында партия хоорлунунуң пленумнарынга, партактив хуралдарынга чиндиг шүгүмчүлелдер хөй удаа боол келген. Онгу беш чылда «Тудуг кезектери» комбинаттың ындыг четпес ажылын эде тургузуп, сөстен ажыл-херекче шилчиирин тудугжулар четтикпейн манап турар.

Трестиң шинтизи-биле тудуг кылыр түйбүгү херегдели аажок улуг. Чижээ, эрткен чылдың ноябрьда ооң бүгү бригадалары түйбү четпеанинден ажыл чок анаа турар ужурга таваржыкан. Ол үеде треске 570 муң кезек түйбүнү бээр ужурлуг кылдыр тускайлаан турда, ооң чүгле 300 муңун чорудуп берген. Ол база-ла шиитпирлээри негеттинип турар эргежок чугула айтырыгларның бирээзи.

Бистиң бодап турарывыс — «Тыва тудуг» тресте болгаш «Тудуг кезектери» комбинатка тудуг материалдары сөөртүр тускайжыткан автобүдүрүлгени тургузары эргежок чугула апарган. Ол айтырыгны хамаарылкалыг организациялар өөренип көрзе чогуур.

Коммунистиг партияның XXV съездизин төлептиг уткуушаан, «Тыва тудуг» трестиң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары онгу беш чылдың баштайгы айларындан-на планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир, тудуг ажылын чиик үнелиг, эки шынарлыг кылдыр чорудар дээш улам күженишкинниг ажылдаарлар.

С. КРАСНОПЕРОВ.
«Тыва тудуг» тресте партком секретары.

> **«Капитал салыышкыннарын, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын мөөннеп, тудуг бүдүрүлгезин индустриализастаарының база организастаарының деңнелин бедидип тургаш, бүдүрүлгелерни болгаш объектилерни тудар хуусааларын боттуу-биле кызырарын хандырар. Тудугну эгелээр талазы-биле нормативтерни болгаш доозулбаан тудугнуң нормативин шыңгыы сагыыр.»**
>
> **(XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинден).**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ОРГАНИЗАС-ТЕХНИКТИГ БЕЛЕТКЕЛДЕРНИ ШАПКЫНЧЫДАР

РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) Тыва АССР-ниң девискээринде улус судтарының шииткекчилериниң соңгулдаларынга белеткелдер болгаш ону эрттирер дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чугаалажыкаш, «РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының шииткекчилериниң ээлчеглиг соңгулдаларын чорудар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1975 чылдың декабрь 12-деги Чарлыынга дүүштүр база ол соңгулданы организастыг эрттирер сорулга-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Ук доктаалда республика девискээринде районнарның (хоорайларның) улус судтарының шииткекчилериниң соңгулдаларынга белеткелдер болгаш ону эрттирер талазы-биле организастыг хемчеглерниң планын бадылаан.

Соңгулда кампаниязының организас-техниктиг бүгү ажылдарын Дүрүмде көрдүнген хуусааларда чорударын, соңгукчуларның данзызын чогуур үезинде шынарлыг кылдыр тургузарын, бүгү соңгулда комиссияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын, соңгулда мурнунуң хуралдарын, ол ышкаш шииткекчилериниң кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылгаларын организастыг болгаш политиктиг бедик деңнелге эрттирерин хандырарын ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай, районнар Советтериниң күүседикчи комитеттеринге даскан.

«РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарынга соңгулдалар дугайында Дүрүмнү» лекциялар, илеткелдер, беседалар болгаш таалбыр ажылының өске-даа хевирлерин ажыглап тургаш, соңгукчулар ортузунга таныштырарын калбартыр, соңгукчуларның бүгү чагыгларын, шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын чогуур үезинде түңнээр болгаш оларны боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр.

Соңгулда кампаниязының үезинде болгаш ону эрттирип турар хүнде агитпункттарга, соңгулда участоктарынга культура бажыңнарынга, клубтарга, библиотекаларга чурттакчы чоннуң культура хандырылгазының талазы-биле планын 1976 чылдың январь 15-ке чедир ажылдап кылгаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга кийрерин Культура министерствозунга, Кинофикация эргелелинге даскан.

Совет шын шиидилгениң демократтыг утка-шынарының дугайында лекция, беседаларның тематиказын ажылдап кылырын, чон ортузунга эрге-чурум пропагандазын калбартырын республиканың Юстиция министерствозунга, Прокуратуразынга, Дээди судунга, «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар черинге; соңгулда кампаниязының үезинде хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун, соңгулда документацияларының, соңгулда участоктарының, комиссияларының оран-бажыңнарының камгалалын хандырарын республиканың Иштики херектер министерствозунга дагзып турар.

Соңгулда кампаниязының үезинде болгаш соңгулдалар хүнүнде телефон, телеграф болгаш радио харылзаалары узуктел чок ажылдаар турарын, медээлерни чогуур үезинде дамчыдарын болгаш чедирерин хандырарын Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинге, соңгулда участоктарын хандырарынга авто болгаш авиатранспорттарның херегледерин хоорай, районнар Советтериниң күүсекомнары-биле кады чодаратпаш, ону хандырарының графигин тургузарын Тыва автотранспорт эргелелинге, Тыва авиабүдүрүлгеге даскан.

Ажылчы чоннарны садыг, амыдырал болгаш коммунал талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде болгаш соңгулдалар хүнүнде хандырарын экижидер хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын Садыг министерствозунга, Респотребсоюзтуң баштаар черинге, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунга, Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунга ук доктаалда дагзып турар.

Районнарының (хоорайларының) улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдерниң чорул турарын доктаамал чырыдарын республика солуннарының редакцияларынга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле комитединге Дээди Совединиң Президиуму даскан.

„КАШПАЛ"

«Бай-Тал» совхозтуң өшкү бригадазының турлаа, ол малды ажаап өстүреринге чааттыыган-на орын, ында агитквартираны «Кашпал» деп адааны база таварылга эвес. Улуг эвес, 14 өг-бүледен тургустунган ол коллективтиң ажыл-агый көргүзүглери чыл бүрү бедик. Ол кыштаглаашкынга чайын, а чайгы семирүүлгеге кыжын белеткенири чаңчыл болган. Кижи бүрүзү дээнниг, чаңгызы — шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш ажылдап турар.

Партийжы-организастыг, масса-политиктиг ажыл база багай эвес тургустунган. Бригадада агитквартираны аңаа барган кижилер кичээнгейлиг сонуургаар. Коллективтиң социалистиг хүлээлгезин, чарыштың күүселдезин чурагайлап көргүскен, кижилерни күш-ажылче улам сорук кииргенкөргүзүг агитациязы; тыва болгаш алтай уугулза каракты өөртүр.

Кандыг-даа үүле-херектиң бүдүнгүрү, чедиишкинниг түңнели организастыг удуртулгадан, ажыл-ишчи башкарылгадан хамааржыр. Ол коллективти совхозтуң 20 чыл ажыг малчын стажтыг хоочун коммунист А. Ч. Иргит удуртуп турар.

Политинформацияны, зоовет-ветеринария өөредилгезин доктаамал чорудуп, солун номчулгазын организастап турары чаңчыл болган. Ол болза бригадада партия бөлүүнүң удуртукчузу Адаш Чамыяновнаның организакчы, культура-массалыг кижизидикчи ажылының дээнелин херечилеп турар.

Адаш Чамыяновна Иргиттиң ажыл башкарар дуржулгазы байлак, бригадазе аныяк малчыннарны өөредир, оларга үлегер көргүзер дагдыныкчыларының бирээзи. Назыны улгадып, пенсиялаан-даа болза, «Кашпал» агитквартираның тергиин даан хомустаар ойнакчызы.

Бригадада мурнакчы кижилер-ле хөй. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Ооржак Дастанмаа, Бай-Тайга район Совединиң депутаты Лидия Серенот дээш өскелер-даа.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы Ю. А. Костенков чүък сөөртүр планын ай санында 130—140 хуу күүседип келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Ю. А. Костенков.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ТАНЫШТЫВЫС

Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазында партия эге организациязының ажык хуралынга партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып чугаалашкан. Онгу беш чылдың планныг онаалдаларының төлевилелин коллективтиң кежигүннери, районнуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир демей, чүректиң ханызындан деткип турар.

Хуралга санал берген коммунистер С. Донга, С. Демчик, М. Ондар болгаш оон-даа өскелер коллективтиң ажыл-чорудуулгазын төлевилелдиң негелделеринге дүүштүр ам-даа экижидер дугайында үнелиг санал-оналын бергеннер. Өөредилге-кижизидилгениң ажылда чамдык четпестерниң барын хуралдан демдеглээн. Чижээлээрге, өөредилгениң кабинет системазынче шилчээн-даа болза, аннаа эрттирер черлер дериг-херекселдер-биле четче дериттинмээн, көргүзүг материалдары чип ажыглаттынмайн турар.

Коллективтиң хөй-ниити организацияларының күжүн улам каттыштырып тургаш, ажылда бар четпестерни чайладырын, бүгү күштү өөредилге-кижизидилгениң ажылды экижидеринче мобилизастаарын коммунистерниң хуралынга дүгүрүшкан.

Н. БААЗАН,
кижизидикчи башкы.

МАССАЛЫЫ-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин бо хүннерде чер-черде калбаа-биле таныжып, чугаалажып турар. Кызыл районнуң ажыл-агыйларында, албан-организациязында, бүдүрүлге черлеринде төлевилелдиң таныжылгазы чоруп турар. СЭКП райкому районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларынче пропагандистер бөлүктерни үндүрген. Оларның составында партия, комсомол райкомнарының болгаш райкүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, лекторлар, пропагандистер бар.

Пропагандистер бөлүүнүң бир кол сорулгазы — ыраккы чырлерлеринге баргаш, ында ажылдап турар агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның, пропагандистерниң семинарларын эрттирери болур. Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында, албан организация бүдүрүлге черлеринде агитаторларның, политинформаторларның семинарларын эрттирген. Чоокта чаа парткомнуң болгаш партбюро секретарьлары партия райкомунге чыглаш, оларга төлевилелди канчаар таныштырарын чорударының дугайында суртаалда семинарын база кылган.

Төлевилелди чугаалашкан таныжылга хуралдарынга СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уткуражыры-биле чамдык коллективтер, түс-түс кижилер боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап турар. Чижээлээрге, бистиң районнуң «Тере-Холь» колхозунуң [illegible] бригадазының бригадири С. Тожу бодунуң саналынга мынча дээн:

— Чаа онгу беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайын таныжып турар бис. Кайгамчык улуг планнар, сорулгалар салдынганын көргеш, кижи магадаар-дыр. Ылангыя малчыннар болгаш чер ажылының улам хөгжүдериниң база кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын экижидериниң айтырыглары ыракты тайгаларда чурттап, ажылдап турар кижилер, бистерни өөртүп турар. Партияның ажыл-ишчи кижилер дугайында сагыш-салыышкынынга харыы кылдыр эки ажылдаары бистиң сорулгавыс болур. Ынчангаш бистиң мээ бригадазы онгу беш чылдың бирги чылында төрүүр чүс инеге онаалаштыр 90 ниң анайын алырын хүлээнген бис. Ол ышкаш бригаданың күжү-биле инекчилерниң турлагларынга дөрт бажыңны тудуп алырын хүлээлгевисте киирген бис.

«Сукпак» совхозтуң малчыннарының ниити хуралынга мурнакчы кадарчы Д. Кыдыг бодунуң саналынга мынча дээн:

— Улус ажыл-агыйын чаа онгу беш чылда хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын солуннардан улуг өөрүшкү-биле номчудум. Төрээн совхозум — «Сукпакка» тос чыл ажыг ажылдап келдим. Чылдың-на бодумга алган хүлээлгемни ашыр күүседип келдим.

Тоску беш чылда бодумга бижиглээн инектеримден 297 тонна немелде сүт алыр хүлээлгемни дөрт чылда күүседип, 315 тонна немелде [illegible] алдым. Амгы үеде мен 1976 чылдың февраль айының үлүүнде ажылдап турар мен. Эвээш-биче-даа бол мээң күш-ажылым ол улуг партияның чаа ада сагыш салыышкынынга харыы. СЭКП-ниң XXV съездизинге хуудаа белээм болур.

Шак мындыг улуг өөрүшкүнү илергейлээн санал-оналдар өске-даа коллективтерниң хойжу бригадаларының, фермаларының хуралдарынга бөлүп турган.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин районда шупту 150 лектор, 247 агитатор, 78 политинформатор ооңга таныштырып турарлар. Районнуң культура албан черлери: библиотека, клуб, культура бажыңнарында, кызыл-булуңнарда тускай булуңчугаштарны төлевилелге хамаарыштыр кылып турар. Районда партия, комсомолдуң 55 политиктиг болгаш экономиктиг школаларында, теоретиктиг семинарларында төлевилелди өөренип эгелээн.

Ч. СУЛЬДУМ.
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

МАГАЛЫГ ЧУРТТАЛГА

Совет кижилерниң чаагай чоруун бөдиндер дээш партия болгаш чазактың кайы хире улуг сагыш салыышкынын үндүрүп, кандыг тодаргай хемчеглерни боттандырып келгенин бистер, хоочун салгалдың кижилери эки билир бис. Улуг Октябрь, башкы Ленин Советтер чуртунуң улуг, биче бүгү кижилеринге магалыг чаагай амыдыралды тыпсып берген.

Каргыс чурттарның ажылчы чоннарының кайы хире түреглел, айыралга таваржып турарын солун, сеткүүлдерден номчуп, билип ап турар-дыр бис. А бистер, совет улус кыжыдзамысса-даа, озалдаа тавырышкымысса-даа даартагы хүнүвүске долу бүзүрелдиг бис.

Онгу беш чыл талазы-биле партия ТК-ның төлевилелинде пенсияның болгаш өске-даа дузаламчыларның хемчээлин өстүрер деп айыткан. Ол ынап-ла боттанып дээрзинге бүзүрээр бис.

Күш-ажылдың хоочуннары, бистерниң дугайында ында сагыш салыышкын дээш Төрээн партиявыска, чазаавыска четтирдивис.

С. ТАНЗЫН-ООЛ,
пенсионер.
Тес-Хем район.

ЭРГЕЛЕП-БАШКАРЫЛГА

Онгу беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде эргелеп-башкарылганың чиңгине схемаларын бүдүрер ажылдаар улуг-улуг каттыжыышкыннарны үлетпүрге тургузарын хоорайларын, эргелеп-башкарылганың структуразын экижидип тургаш, ооң звенолар кызырарын болгаш бүдүрүлгениң концентрастаашкынын база специализастаашкынын улам айыткан.

Чиңгине схемалар бүдүрер эргелеп-башкарылганы боттандырарын ажыглап келгенден бээр үр эвес үе эрткен. Ынчалзажок ол кыска үениң дургузунда үлетпүр болгаш бүдүрүлге каттыжыышкыннары дег хөгжүлделиг звенолар экономиканың хөй адырларында тыптып келгеш болган эрги системага турганындаа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Үлетпүрнүң чамдык удуртукчу ажылдакчылары эң баштай бо чугула ажылды шыдыгла тооп көрбейн, ону анаа-ла «бүдүрүлге звенозунуң адын солааны дүүе дир» деп санап турган. Шынап-ла баштайгы үеде бо чаартылга чамдык кижилерге главкаларның адын өскээр солааны-биле кызыгаарлаттынган ышкаш кылдыр сагындырар турган. Ынчалзажок ук чаартылганың ханы утказын удаткан чок билдине берген.

Амгы үеде газ, нефть, хөмүр-даш, химия үлетпүрлериниң министерстволары, кара болгаш өңнүг металлургия, машина тудуушкунунуң адырлары, эът болгаш сүт үлетпүрү, [illegible] «үлетпүрнүң бүдүрүлгелери» эргелеп-башкарылганың чиңгине схемазынче шилчиириниң белеткел ажылдарын кылып турар. Эргелеп-башкарылганың чиңгине схемазы шиңгээттине бээрге бо адырларга бүдүрүлге харылзааларының структуразы кандыг янзылыг болур? Ооң бирги (кол) звенозунга түс-түс бүдүрүлге болгаш оларның эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннары хамааржыр. Түс-түс үүрмек бүдүрүлгелерин, заводтарны болгаш фабрикаларны улгаттыр каттыштырары шиңгээдир турар 3,5 муң ажыг ындыг бүдүрүлге коллективтери 300 хире индустрийлиг улуг комплекстер кылдыр каттыжар.

Эргелеп-башкарылганың ортумак звенозунга бүгү-эвилелдиң (республикаларның) бүдүрүлге каттыжыышкыннары хамаарышкы бээр. Олар бир дай кылдыр тургусттунган бүдүрүлге-ажыл-агый каттыжыышкыннары кылдыр чаартылар болгаш бот-орулга-чарылганың принцибинге дүүштүр боттарының ажыл-чорудулгазын организастаар ужурлуг. Эргелеп-башкарылганың системазынга бо чаартылганы боттандырганының түңнелинде чылда-ла ээзэн каш миллиард рубльдың камналгазы алдынар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу чиңгине схеманың чурумунче шилчип эгелээн. Ол шилчилгениң кандыг янзылыг шиитпирлеттинип турары-биле таныжып көрээлиңер. Ооң кол утка-шынары болза, эргелеп-башкарылганың мурнундагы турган дөрт-бээ звенолуг системазындан ийи звенолуг системаже шилчип эгелээни болур. Мооң мурнунда хөмүр-даш тывыжының кайы-бир шахталары азы разрезн комбинаттарга чагырттып, а ол комбинаттар трестерге азы эргелелдерге хамааржып турган. Трестер, эргелелдер министерстволарга отчёттуг турган. Ынчаарга эвилелдиң болгаш эвилелдежиген республикаларның министерстволарынга хамааржыкан бүдүрүлгелер бүрүзүнге байдал ындыг янзылыг болганда (Эргелеп-башкарылганың ындыг системазының үезинде) бүдүрүлгениң эргелеп-башкарылганы бот-боттарынга дөмейлешкен, харын-даа бот-боттарының ажылынга саат ужуражтырар, кудукузвенонуң коллективтеринге хөй онаалда бээр. Оларның ажылын хап дахпыр хынаар дээш чергелиг чүүлдер турган. Ийи звенолуг чиңгине схеманың үезинде байдал шуут өскерлир. Бүдүрүлге харылзаалары каттыжыышкыннар-биле министерствонуң төп аппаратының аразынга дорт тургустунар. Үүрмек бүдүрүлгелер каттыжыышкыннар кылдыр каттыжып эгелээн деп үстүнде чугаалаан бис. Ынчангаш коллектив бүрүзү министерство-биле дорт харылзаалыг болур.

Хөмүр-даш талазы-биле эң байлак Украинаның Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу эвилелдиң министерствозунга база-ла каттыжыышкын хевирлиг кирер.

Бо чаартылганың түңнелинде чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнге ажылдап турган 2 муң ажыг улуг, биче коллективтер 300 хире каттыжыышкын апаар болгаш административ эргелеп-башкарылганың аппаратындан 21 муң кижи кызырлыр. Бо адыр чиңгине схеманың негелделерин ёзугаар долу ажылдай бээрге, чылда-ла эргизеги системага бодаарга, 125—130 млн. рубльдиң экономиктиг ажыктыг чүүлүн бере бээр.

Эргелеп-башкарылганың чаа схемазынче шилчээн соонда нефть индустриязындан 27 млн. рубльдың, газ үлетпүрүнден 110 млн. рубльдиң камналгазы алдынар.

Ындыг болзажок эргелеп-башкарылганың системазының чаартылгазында таарымча чок чамдык чүүлдериниң бар боор турарын айтыр херек. Ам дээрезинде бо ажыл адырлар аайы-биле шиитпирлеттинип турар. Чаңгыс аай план ёзугаар хөгжүп турар бистиң экономиканыска ол чорук кедизинде барып, чамдык таварылгада таарымча чок апары билдинер.

Бистиң чуртувустуң экономиказының бүгү адырлары бот-боттарының аразында сырый тудуш харылзаалыг. Ону кажан-даа уттуп болбас ужурлуг бис. Оон башка кандыг-бир кылыгларны ам продукцияны бүдүрериге сонуургалдыг адырларның санал-оналы долузу-биле өөренип көрбейн баар. Мынчаг хамаарыштыр бир чижекти көргүзүп болур. Электри болгаш чарык техниказының кылыглары электротехника, электроника, радиотехника дээш оон-даа өске министерстволарның бүдүрүлгелери кылып турар. А ол адырга эртем-техниктиг депшилгени четтередир эртемниглер организациялары ук адырларның каттыжыышкыннарында кирбейн турары четпес. Бо айтырыгны онгу беш чылдың планынга өөренип көөрү чугула деп санап турар бис.

Социалистиг индустрияның бүрүнгаар хөгжүлдезин дүргедедиринге, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге эргелеп-башкарылганың системазын доктаамал сайзыраңгайжыдары дээштиг рольду ойнаар. Онгу беш чыл планының төлевилелинде бо талазы-биле кирген чүүлдерни ханы сайгарып чугаалажыры база амыдыралга боттандырары чугула айтырыгларның бирээзи.

Г. ДЖАВАДОВ,
экономика эртемнериниң доктору.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ГВАРДЕЙЖИЗИ

ДЕЛГЕМ улуг цех. Ында-мында электри-биле ажылдаар дааранылга машиналары үзүк-соксаал чок дагжаан. Хүн үнер чүкте улуг соңгалар өттүр кышкы хүннүң херелдери чайнап, цех иштинде оң-баазын даараныыга кыдыгларын улам кирип турганзыг.

Шимченгир, улуг эвес турттуг, сынныг аныяк херээжен кижи машиназынче эге берген. Даарап олурган шокар пөзүн холдарының салаалары-биле эштиг, дүрген чылдыр илип каап орда көөрге хала чок. Бо дээрге Кызылдың дааранылга комбинадынга он ийи чыл ажылдап келген, тоску беш чылдың шалыпчызы Раиса Сумбаа-дыр. Ооң дугайында эки сестеринин дыңнаан мен. «Рая эр-кей!», «Коммунист Сумбаа ажылынга эк сеткилдиг, дааранырының бүгү нарын аргаларын эки билир», «Ол аныяктарның дагдынычызы»... Ооң ажылдап турары № 3 бригаданың бригадири, комбинатта парторганизация секретары Надежда Степановна Макарова бо сестерни чоргаарал болгаш хүндүткел-биле чугаалап орган.

Ооң-биле баштай ужуражы бергенивисте Раиса Тартанеевна ажылынче улам хандыкпышаан, дыка дүрген даараныы олурду. Ооң соонда бичии чапсар үезинде ол шала дүрген чугаалап эгеледи.

— Бо январьда бичии уругларга платье-халаттар даараар бис. Ону дооскаш, херээжен нер халаттарынче кирер. Моңгу кырге-ле амыр ышкаш, а херек кырында кыла бээрге чыпшыжы улуг, нарын ажыл боор —дей-дир.

Составында ооң кирип турары комсомолчу-аныяктар бригадазы ол-ла платьелерниң үш янзы моделин, нятизин биле 9000 ажыг кезек кылыгларны чүгле январь айда даараар. Бо бригада комсомолчу-аныяктарны болуп каттышканнан бээр ийи чыл ажып турар. Евдокия Ерчукова, Александра Ооржак, Кок-кыс Семис-оол, Раиса Сумбаа ышкаш дуржулгалыг даараныкчылар аныяктарны уран-шевер мергежилге өөредип, үлегерин киргүзүп турар. План күүселдези, ооң шынары, дааранылга материалдарын, электроэнергияны камныг чарыгдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглары чижектиг айтырыглар оларның бригадири Надежда Степановна Макарованың организакчы, негелделиг чорууга кол хамаарылгалыг болган. Бир демниг, найыралдыг бригада эрткен доозукчу чылдың планын 100,5 хуу күүсеткен. Өске-даа бригадаларның чыл бүрүде шыдыг күженииникиниң ажылының түңнелинде дааранылга комбинады тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседип, пландан ажыр 225 муң рубльдиң продукциязын сайгарып, 213 муң рубльдиң пиитя продукциязын бүдүрген. Бо бүгү күш-ажылчы чедиишкиннерге Раиса Сумбаа ышкаш беш чылдың мурнакчыларының киирген улуг биче эвес.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ оруун Раиса бичиизинден-не эгелээн.

Кыс болуп өзе берген Кызылдың № 2 АТБ-зинге чолаачылаай берген Өг-бүлезиниң ээзи Петр Сумбаа база чолаачы. Бо-ла АТБ-де ол ам-даа ажылдавышаан. Чолаачы өг-бүлеге трус-дарыг, немежип, өскен. Олар ийилээ техника башкарып калдыры амыр эвес болган. Ам канчаарыл? Бодунуң мергежилин солуп, Раисаның дааранықчы болур күзели чогум-на ынчаг кайныкып келген.

1963 чыл. Күзел дилээнин ёзугаар Кызылдың дааранылга комбинадынның ынчангы директору эш Бессмертных ону ажылга киирип алырда.

— Көрдүң бе, ийи неделя шенелде эртер сен. Ол хуусаада норма күүселип шыдазыңза ажылга артар сен—деп, сагындырган.

Бичиизинде-ле эвазы чок артып, бергээ өөренген, ажылдап дадыккан аныяк кижи дагранып мергежилдиң чымыштыын беэин эскербээн. Хоочуннардан өөренип, чаа ажылга чоорту мергежип, хандыкшаан. Ылангыя дуржулгалыг даараныкчы Евдокия Павловна Васильеваның буянныг арга-сүмезин Раиса утпайн чорууру. Хоочун даараныкчы ооң даараныгага сундулууун эскерип, кыстың чүткүлүн хайныктырган.

Баштайгы чылдарда херектээштерден эгелээш школа назы четпээн элээди оолдар хөйлеңи, эр улус хөйлеңи, херээженнерге болгаш бичии уругларга платьелер, платье-халаттар—бо бүгү кылыгларны даараарын Раиса Сумбаа эки билир апарган. Ооң даараваан, хол дегбээн чүүлдери ында чок. Ылангыя бичии уруг платьезиниң моннялуруун ваш чеңин олуртуру амыр эвес. Ол чайлы бээр, тырлып, долгажылга бээр. Ынчангаш бо чижектиг ажылдарга улуг мергежил негеттинер. Ындыг нарын кылыгларны комбинатта амгы үеде бедик мергежилдиг даараныкчыларга дагзып турар.

КОМБИНАТТЫН ажылчыннери ам платьелерни, өске-даа чүүлдерни колдуунда хевен-саамындан кылган бөстер-биле даараар. Раиса Сумбаа ындыг материалдардан кылыглар даараарының бедик мергежилин—4-кү разрядты чедип алган. Тоску беш чылдын планын ол хуусаа бетинде күүсеткеш, бо хүннерде 1976 чылдың октябрының үлүүнде ажылдап турар. Беш чылдың гвардейжизи, 1971 чылдан бээр коммунист, Раиса Тартанеевна Сумбааны партияның XVI Тыва область конференциязының делегадынга соңгааны аңаа улуг идегелдиң илерели.

Кижини күш-ажыл каастаар, алдаржыдар. Раиса Сумбаа Лениниң юбилей медалының эдилекчизи. А сеси беш чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш 1971 чылда ону «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуу» деп медаль-биле шаңнаан. Ол-ла шаңналдарга «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ база немешкен. Комбинаттың дирекциязы ону хөй удаа мактап, шаңнаан.

ДААРАНЫЛГА комбинадының эң эки кижилериниң бирээзи Раиса Сумбааны обкомпрофсоюзтуң штаттан дашкаар секретарынга, президиум кежигүнүнге-даа соңгуп турган. Амгы үеде комбинатта профэвилелдиң комитединиң кежигүнү, улусчу контролер. Бодунун бригадазында коллективинде сагылга-чурумнуң байдалы, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарын тургузар талазы-биле ажылдарда четпестерге ол эптеш чок. Ооң-биле бис элээн ужуражып чорааштывыс бис. Соолунде бир чугаа аразында бодунун сагыш-сеткилин «өйүп» чоруур чүүлдериң дугайын база чугаалаан чүве.

— Бисте дөрт чүс хире кижи ажылдап турар. Ындыг болганда, мааңа тускай эмчини тургузуп, неделяда бир удаа хүлээп алыышкыннарны кылып турза кандыгыл?—дээш, Раиса Тартанеевна уламчылады.—Ооң ындыг ыяшы-бүдүмнүг эвес-тир, культуралыг эмнелге ылгады таарымча чок. Ажылчыннарның ижер сүт алыр-даа чери, чунар-даа чери чаңгыс борбак ораңны дашчын турар. Бо чорук сеткилдерниң дендилеп дуушпас. Ол ышкаш ажылчыннар автобус мааңа хөй черде шаатты үндүрүп, дүнеки эштерде ажылдааннар чамдыкта он ийи шак үезинде чадаг кылаштаңыр чанар...

Шынап-ла, бодунун ажылчынының бо чугаазын хамааржылгалыг организациялар өөренип көрүп черле чугула-дыр деп бодадым кирди.

Раиса Тартанеевна дөрт бир уругда чугаалыр, негелделиг кижи болду. Ак сеткилдиг ажылдаашкын, хөй-ниитиниң ажылынга кызымаккайы-биле ынаркылыг хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи.

В. МААДЫР.

Хөй уруглар иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Таржын Даржаевна **Хомушку**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долгар Шожун-ооловна **Куулар**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Ажыкай Мерчүтейовна **Хертек**—Аксы-Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Караш Хүнду-Самбуевна **Хомушку**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Суур-Бараан Каннынровна **Хомушку**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дырнына Чалбеевовна **Кужугет**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Онзатай Шыштовна **Кужугет**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кок Шаңчыпаковна **Монгуш**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Дазармаа Дойбугаевна **Пуружен**—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Балчий-ооловна **Саая** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Кара Хомушкуевна **Чамбал-оол**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дазармаа Доибуевна **Бурушкен**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Маштай Анайевна **Донгак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Бейыг Хүнду-Самбуевна **Кужугет**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Анчыыр Сотпаевна **Монгуш**—Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Сыгыр Соскур-ооловна **Ооржак**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Делгеровна **Саая**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Балчий-ооловна **Саая**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чаганай Танаыновна **Саая**—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Олчеймаа Сүгеевна **Хомушку**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Оолак Байыровна **Хомушку**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичиргзая Аракчаевна **Куулар**—Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Маннаыр Сотпаевна **Куулар**—Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Күнделмаа Балаш-Самбуевна **Ооржак**—Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Чылбак Айын-Чудуруковна **Саая**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Донгаковна **Удувас-оол**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анзат Удаа-ооловна **Монгуш**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Ивановна **Баяндинова**—Чадаана АТБ-ның ажылчыны.

Черлик Менгит-ооловна **Кара-Сал**—СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Бадына Конгаровна **Сат**—СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Елизавета Хос-Хаевна **Донгак**—Хорум-Даг сес чыл школазының ажылчыны.

Кара-Күске Күдер-ооловна **Монгуш**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чамы Мартан-ооловна **Ондар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Чимбаевна **Саая**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Далаарыпай Хертековна **Сарыглар**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хандыы Сереновна **Сарыглар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Серен-оол Бурбулдейевна **Монгуш** — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дижитпаа Чагдыровна **Донгак**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Таан-кыс Очур-ооловна **Кара-Сал**—СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дыртык Бады-Хоевна **Монгуш**—«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Наталья Седиповна **Монгуш**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Онермаа Хүнгеевна **Монгуш**—Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.

Чечек Чимитовна **Монгуш**—Хорум-Дагда уруглар яслизиниң ажылчыны.

Дина Кошкендейевна **Ондар**—Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Стюра Дамчар-ооловна **Ондар**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Багыг Дыпыловна **Ооржак**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сарыг-оол Экер-ооловна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ылангаа Тулушевна **Арапчор**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Наталья Сереновна **Донгак**—Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.

София Егоровна **Дулова**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Валентина Дакпыевна **Кара-Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Увекпен Дудаевна **Куулар**—Хорум-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Агафья Монгушевна **Монгуш**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Елена Андреевна **Монгуш**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Окпаан Кара-Дашевна **Монгуш**—«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Суваан Чимбууевна **Монгуш**—«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Олзей Дамдыновна **Ондар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Кертиковна **Ооржак**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Кырлыг Севилбаевна **Саая**—Бажын-Алаак ортумак школазының ажылчыны.

Итпик Санчытовна **Сарыглар**— «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Окпан Тоорукпаевна **Сарыглар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Лопсановна **Ховалыг**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чедей Дагалаевна **Шагаачы**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Сояновна **Тирчин** — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара маа Чылбаковна **Баян**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Быжыкпаа Далай-Хооевна **Сандыкмаа** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Чаштыгбай Севековна **Чикей**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хаянмаа Доорндуповна **Донгак** — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Степанида Сояновна **Очур** — Кызыл-Чыраа ортумак школазының ажылчыны.

Кара-кыс Ивановна **Увангур**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Саяна Захаровна **Эренчин** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шилимаа Санчаговна **Комбу** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Аракчаевна **Комбун**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Долума Айнжыевна **Севилбаа**—Чыргаланды суурда өг-бүле ээзи.

Хачы Допуевна **Соян** —Ак-Эрик суурда өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Максимовна **Сырат**—район ажылдакчызы.

Любовь Павловна **Ховалыг**—Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Күнчувай Донгуровна **Чымба** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Александра Хомушкуевна **Шалык** — Кызыл-Чыраа ортумак школазының башкызы.

(Уланчылыг).

Делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВАРШАВА:

Улуг тудугнуң сөөлгү ажылдары

Үлетпүрнүң эң улуг тудуу—металлургияның «Катовице» деп комбинадының тудуу сөөлгү үе-чадазында кирген. Ооң баштайгы эилдириг кылырынга чедир 300 хүн арткан. А амгы үеде ында тудугжуларның болгаш эптекчилерниң 35 муң кижилиг коллективи ажылдап турар. Келир үениң бедик мергежилдиг ажылчыннарын, техниктерин болгаш инженерлерин Польшаның заводтарында, а ол ышкаш 600 кижини — Совет Эвилелинде белеткеп турар.

СОФИЯ:

Болгар тудугжуларның чедиишкиннери

Барык 2,5 муң улус ажылагыйжы тудугларны болгаш тудугжулар эрткен чылын кылгаш, ажыглалда киргеннер. Оларның аразында — Козлодуйда атом күжү-биле ажылдаар электри станциязының 44 муң киловатт күчүлүг баштайгы энергия блогу, суг күжү-биле ажылдаар «Антонивановцы» деп электри станциязы, «Совет Эвилели — Болгария» деп газ дамчыдыкчының компрессор станциязы болгаш өске-даа чугула тудуглар бар. 1976 чылда БУР-нуң тудугжулары 5.170 миллион лев-акшаның тудуг ажылдарын кылыр ужурлуг.

УЛАН-БАТОР:

Эртемниң болгаш культураның чаа ордузу

Моолдуң найысылалынга эртемниң болгаш культураның чаа ордузун тудар деп турар. Ооң төлевилелин МАРН ТК-ның Политбюрозу бадылаан. Ол хөй кат бажынга 2 муң олуттуг конгресстер залы, 500 муң томнуг ном саңы, чурук делгелгези, МАР-ның эртем ниитилелдери болгаш чогаалчылары эвилелдери турар.

БЕРЛИН:

Дрезденниң музейлериниң чуруктары

Дрезденниң музейлеринде кадагалаттынып турар чуруктар Германия Демократтыг Республиказында болгаш даштыкыда-даа улам улуг сонуургалды болдуруп турар. Чүгле 1975 чылда бээли оларны мурнуку чылдыында 500 муң хөй кижи—3 миллион хире кижи сонуургап көрген. Дрезденниң он бир музейлеринге Совет Эвилелинден болгаш өске-даа социалистиг чурттардан, а ол ышкаш Англиядан, Францияда, Швециядан, Швейцариядан хөй санныг аалчылар, туристер барып чораан.

ССРЭ биле Францияның эртемденнериниң кады ажылы

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы биле Францияның Атомнуг энергия талазы-биле комиссариадының аразынга чарган пугурлулганы ёзугаар Ленинградтың Б. П. Константинов аттыг ядро физиказының институдунуң болгаш Саклада ядро шинчилээр төптүң эртемденнери ядронуң физиказын шинчилээр талазы-биле кады ажылды кылганнар.

Дуржулгаларны институттуң синхроциклотронунга болгаш Саклага — «Сатурн» дээр дүргедедикчиге кылган. Чоокта чаа ленинградчылар кылган ажылдарның түңнелдерин чугаалажып көөр дээш келген француз эртемденнерин хүлээп алганнар.

ЧУРУКТА (солагай талазындан оң талаже): Ленинград институдунуң эртем ажылдакчылары Анатолий Гриднев, Михаил Жалов биле француз физиктер Жан Содинос, Гастон Брюда, Ален Шомо олар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникавы).

Холгаарлаашкын

ВАШИНГТОН (СЭТА). АКШ-тың чазаа Анголада Каттышкан Штаттарның дорту-биле холгаарлаашкыннарының дугайын америк улустан чажырып турарын сенатор Р. Кларк медеглээн. Африкада ол чуртта дайынга АКШ-тың киржип турарын чажырар арга чок апарган деп, сенатор чугаалаан.

Америк солуннарының дыңнатканы-биле алырга, Төп разведка эргелели холезилеликчилерни эдседип, акша-хереңги-биле хандырып, оларны сандарадыкчы болукterниң талазынга киирип алгаш, дайын чорудулгаларынга киржири-биле чорудуп турар. Америк ужудукчулар самолёттар-биле америк боо-чепсекти Анголаже аппарып бериp турарының дугайында дыңнадыглар база бар.

Анголада американнарның холгаарлаашкынын «кандыг-даа байдал-биле агартыр арга чок апарган» деп, Р. Кларк демдеглээн.

Конгресстиң ажылы январь 19-та катап эгелээниниң соонда дораан-на ооң баштап турары сенаттың Африканың херектериниң талазы-биле адаккы комиссиязы АКШ-тың Анголада холгаарлаашкынының дугайында айтырыгны чугаалажып көөр болгаш аңаа күрүне секретары Г. Киссинджерни, камгалал министри Д. Рамсфелдини болгаш Төп разведка эргелелиниң директору У. Колбини келдирер деп турарын Р. Кларк дыңнаткан.

КАЛБАА-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

● **БИСАУ** (СЭТА). Гвинея-Бисау Республиканың даштыкы херектер талазы-биле күрүне комиссары Виктор Мария Африканың Чаңгыс эп Организациязының онзагай сессиязының Аддис-Абебага ажыттынарының бүдүүтүнде чүве чугаалааш, Анголаның айтырыын шиитпирлээриниң кара чаңгыс аргазы Ангола Улус Республиканың чазаан бүрүнү-биле хүлээп көөрт ол болурун айыткан. Ангола улустуң үнделезин эрге-ажыктарының ёзулуг дүрүм ёзугаар камгалакчызы Анголаның Хостаары дээш Улусчу шимчээшкин (МПЛА) болур, ынчангаш хамаарышпас Африка ону бүрүнү-биле деткиир ужурлуг — деп, ол демдеглээн.

● **БАНГИ** (СЭТА). Чадтың чазаа Ангола Улус Республиказа дорт деткимче кылырынче Африканың Чаңгыс эп Организациязын кыйгырган. АЧО-нуң Министрлер Чөвүлелиниң ажыттынар деп турар онзагай сессиязынга холбаштыр Нджаменаның радиозунуң дамчыткан чазактың тускай медеглелинде Мурнуу-Африканың аг-шериглериниң Анголага удур чепсектиг халдаашкынын шыңгыы-биле буруу шаап турар. Заларының аргаларын чугаалажыр, Анголада чепсектиг холгаарлаашкыннарны буруу шаавар, АЧО-нуң кежигүнү бүгү чурттарны АУР-ну хүлээп көөрүнче кыйгырар дээш Аддис-Абебага баар деп турар бис». Конгонуң даштыкы херектер министри Теофиль Обенга Эфиопияның найысылалынче ужуп үнериниң мурнунда аңаа болган парлалга конференциязынга ол дугайын медеглээн. Колониализмниң болгаш империализмниң дарлалындан хосталыры дээш демисежип турар улустарга үргүлчү деткимче кылыры дээш социалистиг чурттарга өөрүп четтиргенин ол илереткен.

● **ЛАГОС** (СЭТА). Гананың даштыкы херектер талазы-биле комиссары Роджер Фелли АУР-нуң чазаан хүлээп көөрү болгаш аңаа бүгү хемчегниң деткимчезин кылыры — АЧО-нуң бирги черге инин хүлээлгези болурун медеглээн.

● **БУЖУМБУРА** (СЭТА). Мурнуу-африканың агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга удур демиселге МПЛА-ның чүгле тиилээр чоруу Анголага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту магадылап болур. Бурундиниң даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга министри Мельхиор Буакира аңаа Аддис-Абебаже чорупкаарының мурнунда ынчаар чугаалаан.

Словак дылда

БРАТИСЛАВА (СЭТА). СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң 1972—1974 чылдар үезинде чугааларының болгаш чүүлдериниң 3-кү тому словак дылда массалыг тираж-биле парлаттынып үнген.

Эш Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш чүүлдериниң ээлчеглиг чыындызы республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң марксистиг-ленинчи теориязын болгаш политиказын ханызы-биле билип алырынга улуу-биле дузалаар деп ооң киирилде чүүлүнде бижээн.

Ажыл соксадыышкыны үргүлчүлевишаан

МАДРИД (СЭТА). Испан чазактың аңаа болган хуралынга Мадридтиң метро ажылчыннарының ажыл соксадыышкынынга холбашкан тускай айтырыгны чугаалапкан.

Хоорайның төп районнарын ооң кыдыг черлери-биле холбаштырарычының хол-хол оруу шугумнары январь бештен эгелээш шимчээшкинин соксаткан. Метрополитенниң дөрт муң хире ажылчыннары ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын негеп турарлар. Ийи муң ажылчыннар бир хүрээ бажыңынга камгалаттынып алгаш, олар боттарының негелделерин хандырбаан шаанда, ажылче черле үнмезиниң дугайын медеглээннер.

Министрлер кабинединиң хуралының соонда парлаан дыңнадыгда ол ажыл соксадыышкынын «хоойлу бузуглар эвес» деп чарлаан. Чазак черле ажыл соксатканнарга удур кандыг-даа хемчеглерни, хырын-дая оларны шеригте хаарыларынга чедир хемчеглерни алырынга белен деп ында чугаалап турар. Бир эвес олар бо-даа удаада ажылдап эгелевес болза, оларны хөй-ниитиниң чорум-чурумнун үрээн деп санааш, шериг трибуналы-биле шиидип каан болурун дыңнаткан.

Ажылчыннар чазак черинден ынчаар кыжанып турза-даа, ажыл соксадыышкынын үргүлчүлевишаннар.

Ооң-биле кады ажыл соксаткан ажылчыннарның болгаш вертикалдыг синдикаттарның (чазактан чоршээп каан профэвилелдери) төлээлекчилериниң аразында чугаалажыышкыннар база боор турар.

Шыңгыыраан

БЕЙРУТ (СЭТА). Дескен палестиннерниң Тель-Заатарда лагерин барык үзелдиг күштерниң бүзээлээн чоруу найысылалдың чоогунда дыка хөй черлерге чепсектиг сегиржип алыышкыннарның катап эгелээринге чедирген. Бейруттуң бодунга ракеталар болгаш үгер-боолар ажыглавышаан, кадыг-доңгун удур-дедир аткылажыышкыннар болгулаан. Удур-дедир аткылашкан талаларның чепсектиг отрядтары найысылалдың чоокта чаа кудумчу тулчуушкуннары боор тургулаан черлеринге камгалал туруштарын ээлээннер.

Ол ышкаш кижилерни тудуп хоругдаар чоруктар үргүлчүлеп турар. Сөөлгү үеде ийи талала дөртен ажыг кижини тудуп алган. Найысылалдың бүгү районнарында шимчээшкинге айыылдыг деп чарлаан. Чурттакчыларга боттарының бажыңнарындан үнмезин сүмелеп турар.

Байдалдың катап нарыыдааны чоруу найысылалдың хандырылгазынга салдарын чедирип турар. Акша-чем продуктуларын болгаш бирги черге херек чүүлдер бараалдары хоорайда чедишпейн турар.

Байдалдың катап нарыыдааны чоруу дээрге, бо кризисче удурланыкчыларның палестин шимчээшкинин хаара тудар болгаш Ливанда христиан чарлыкчызы аңаа чуүй кааш дээш барымдааны күштерниң кызып турар оралдажылары-дыр — деп, «Ан-Нидаа» солун бижээн.

Чжоу Энь-лайның өлгени

ПЕКИН (СЭТА). ККП ТК-ның Даргазының оралакчызы, КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Премьери Чжоу Энь-лай 78 харлыында рактан мөчээн.

ДЕКАБРИСТЕР ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

«Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп киновуң баштайгы кадрлары-ла диргелип орар хиличектиг айыылдыг дуувураазынын оштап көргүзе бээр. Декабристер тура халышкынга белеткенип турар. Чажыт организацияның кежигүннери боор сүлчээчилер хаан чазакты дүжүр октаарының, крепостной эргени чок кылырының болгаш Россияның күрүне тургузуун эде көөрүнүң дешпилгелиг аргаларының дугайын бодап турарлар. Ынчалза-даа ындыг кижилер көпчүт эвээш; оларның организациязы чондан хооруг, планнары тодаргай эвес, хөделиишкиннери быжырымча чок болгаш быжыг тура соруккур эвес.

1825 чылдың декабрьның 14-те Петербургтуң Сенат шөлүнге чыглып келген шериг кезектери дүжүлгеге чаа чаа саадапкан I Николай хаанга улуг демисел үндүрген.

Тура халышкынның үш киржикчизиниң салым-хуузу — «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп кинофильмниң кол өзээ. Сергей Волконский (ооң ролюн сураглыг артист Олег Стриженов ойнап турар) — 37 харлыг генерал, князь, бай ызыгуургтан. Иии чыл мурнунда бай генерал Раевскийниң 18 харлыг чараш кызын кадайланып алган. Олар бичии оолдуг. Сергей Трубецкой — князь, гвардия полковниги. Волконский-биле үе-черге. База-ла чоокта чаа өглеңген. Трубецкойнуң ролюн сураглыг артистерниң бирээзи Алексей Баталов ойнап турар. Иван Анненков (ооң ролюн аныяк артист Игорь Костолевский бир-ле дугаар ойнап турар) — офицер, кавалергард, бай кижи төлү болгаш, «чаг иштинде бүүрек» дег өзүп, доругуп келген.

«Ленфильмниң» киностудиязының режиссеру Владимир Мотыль, сценаристер Олег Осетинский биле Марк Захаров олар тура халышкынның белеткелин-даа, бастырганын-даа, тудуп хоруглдаашкынныарны болгаш истелге херээн чорудуп турарын-даа демги ол кижилерниң болгаш оларның эш-өөрүнүң овур-хевирин, үлегер-чижээн дамчыштыр көргүзүп турар. Хаанның чазакты дүжүр октаар дээш диттиг, демисел үндүрген революсчуларны хайыра чок аажылап турары көрүкчүлернин кичээнгейин хаара туда бээр.

Декабристер — Рылеевти, Пестельди, Каховскийни, Бестужев-Рюминни, Муравьев-Апостолду шаажылап өлүрүп турарын көргүскен сцена сагыш-сеткилди саргыдып, караңгыладып кээр. Өске декабристерни каржы-дошкунубиле айтырып-байысаап, шиидип турары эпизодтар база бар. Экранга Сибирьниң бүдүрүкү куу-куу рудниктери көстүп кээр. Трубецкойну, Волконскийни, Анненковту болгаш тура халышкынның өске-даа киржикчилерин олче коргунчуг, кадыг-дошкун хөй чылдар дургузунда октапкан.

Фильмниң авторлары төөгүлүг болуушкуннарны долузу-биле бирлеп бирээ чокка көргүзерин оралдашпаан. А колда чүве — олар үе болгаш ооң маадырларының дугайында романтиктиг төөгү чугаазы тургускан. Ук фильм ийи сериялыг болза-даа, «кадрлар артында» хөй чүве чыдып калган. Кол кичээнгейни ол үениң байдалын катап тургузарынче, кижилерниң бот-тускайлаң онзагай характерин көргүзеринче утландырган. Чажыт хуралдарлыг болгаш ужуражылышкыннарлыг сценалар маадырларның бот-хуу амыдыралының эпизодтары-биле болгаш оларның тус-тузунда ынак сонуургалдары, кандыг-бир чүве дээш сагыш човаашкыннары база өөрүшкү-маңнайы-биле сырый холбаалыг. Маадырлыг, болгаш лириктиг, айыыл-халаптыг болгаш хөктүг, каттырынчыг болгаш кударанчыг — сагыш-сеткилдиң бо-ла бүгү «хылдары» сырый беддирлежип турар болганындан хөй планныг, күштүг, улуг болуушкунну көргүзе бээр.

Угаан-медерелдиң өндүр чаагайы, эрес шыдамык чоруктуг болгаш сагыш-сеткилдиң ары — фильмде тодарадыкчы тема боор турар. Кажан тура халышкынның киржикчилериниң дугайында чугаа чорупт турда, ук тема колдай бээр, а кажан Сибирьже шөлүттүрген ашактарының соонче эки туразы-биле чоруткан оларның кадайларының дугайында чугаа-же фильмниң авторлары шалчыйы бээрге, ол тема күштүг дыңналып кээр.

Ол херээженнерниң салым-хуузу кайгамчык боор төөгүде арткан. Амыдыралчы аргадуржулгазы чок, тамчык шелээнге, коңарган чорукка чаңчыккан, эндере байырынче чүткүп, найыр кылырынга ынак, ылын-чылын аныяк «даңгына-кыгаштар» ол бүгүден шиитпирлиг чарылгаш, декабристерниң шынчы өнүктери апаары кайгамчык. Ол дээрге амы-тынын харамнанмазының демдээ эвес, а хаан чазактыг Петербургка ажык, күштүг удурланылышкынның демдээ-дир деп амгы үениң кижилери көнчүт шын билип турар.

Мария Волконскаяның (Наталья Бондарчук) биле Екатерина Трубецкаяның (Ирина Купченко) овур-хевирлери — фильмниң ылаптыг-ла чедиишкини. Олар бүгү-ле чүвеге бот-боттарынга барык дөмейлешпес. Мария дээрге, тура-соруккур, күштүг. Ол эрес-шудургу болгаш турум демисежир чаңчылдыг. Катюша — кошкак-сула, аарыгзыг кужур. Ашаандан артык чүве анаа турбас. Ынчалза-даа ол ийи херээжен хамык кадыг-бергени шыдаар эртер деп чаңгыс быжыг сорулгалыг.

«Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп фильмде Полина Гебльдиң овур-хевири онзагай черни ээлеп турар. Ажык-кончаа сүрер, кажар оштуг шак ол француз херээжен бодунуң салым-хуузунуң агымы-биле Россияга кээп, бир каас-кой бажыңга чурттап берген. Херек кижилерге ол багай талазын көргүспезин оралдажыр. Офицер Иван Анненковка ол эки кылдыр көзүлген. Ынчалза-даа Анненков аңаа ынаан чугаалап, холун сунарга, Гебль ойталаан. Ол бай-шыдалдыг кижи-биле өглеңчирни деңнежи эвес кылдыр аңаа сагындырган. Ынчалза-даа Анненков эрге-дужаалын дүжүртүп, хоктуп хөреңгизинден чарылгаш, шөлүдүпкен соонда, чаңгыс-даа орус сөс билбес хирезинде, Полина Сибирьже чедип шыдапкан. Полина Гебль—Анненкова апарган болгаш дыка хөй чылдар дургузунда ашааның аар-берге салым-хуузун деңге үлежип чораан. Ооң ролюн польша артист Эва Шикульска кайгамчык эки ойнаан.

«Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп кинофильмни тургузары нарын болгаш берге болган. Ол ажылды ийи чыл иштинде кылып келген. Ук киновуну ам көрүп тура, кинематографистерниң күш-ажылы чедиишкинниг болгандыр деп бүзүрелдиг чугаалап болур бис. Орус төөгүде уттундурбас болуушкуннарның бирээзин экранда уран-чечени-биле көргүскен.

В. ШАЛУНОВСКИЙ (ПМА).

ХҮН БҮРҮ БАЙЫРЛАЛ

Школачыларның дыштанылгазының бо хүннеринде Кызылдың Пионерлер бажыңынга кажангызындан-даа артык хайнып болгаш хөглүг. Хоорайның школаларындан хөй-хөй пионерлер, октябряттар хостуг үезин маңаа эрттирер дээш чыглып кээп турар. Мында Ёлка база бар. Соок-ирей, Хар-кыс ийи катап-катап аалдап келир. Шиилерни, ойнаарактар театрының көргүзүглерин база сонуургап болур. Азы үе-черге, эш-өөр чыглып келгеш, танцылаар, ырлап хөглеп, ойнап болур. А ооң кадында болгүннер, спортчу секциялар база-ла чалай бээр.

Ындыг бир байырлалдың бирээзи — номга ынактарның чыыжы болуп эрткен. Ном байырлалынга чыглып келген уругларның баарынга оларның ынак чогаалчылары Носовтуң, Чуковскийниң, Гримм алышкыларның номнарының, улустуң тоолдарының маадырлары бараалгап, солун, хөглүг үзүндүлер чугаалааш, номнуң утказындан айтырыгларны салгылаарга, уруглар мурнун былаажып харылап турган. Берже акый-даа, каржы урут Мальвина, Буратино-даа, Золушка биле Петрушка-даа, даараныкчы Билбесбей, Айболит эмчи-даа дээш кымнар бараалгаваан дээр. Ооң соон дарый «Бригантина» клубтуң ойнаарактар театры орус тоолдардан үзүндүлерни көргүскен.

Түңнелинде уругларны улуг залче чалаан. Орта уругларга Пионерлер бажыңының шии болгумунуң холетелер театрының «Элдеп шииткел» деп шиизин бараалгаткан. Номга камныг, хумагалыг болбас болза, кандыг халап, шииткелге таваржырын уруглар билип алганнар.

Дыштанылга дооступ турар. Пионерлер бажыңы школачылар эки дыштангазын, үшкү улдуңда өөредилгеге эки болзун дээш болур чогуур ажылдарны эрттирген. А Пионерлер бажыңынга дыштанылгага уезинде келген уругларга хүн бүрүзү байырлал боор эрткен.

ЧУРУКТАРДА: номнар, тоолдар маадырлары. Ойнаарактар театрының көргүзүглерин артындан тырттырганы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Олафс ГУТМАНИС, латыш шүлүкчү.

АВАМ СӨЗҮ

Дошкун дайын. Буза туткан кара хлеб
Довук ышкаш биче чүве. Мен-даа чаш мен.
Чемзиг хлеб артызын авам менче сунгаш:
— Чемнен, оглум. Тодуг-дур мен — дээр кижи.
Хелүгүр кыш. Ажыг чывар үзүктел чок
Хорлук шуглаан орук дургаар шымнып келир.
Аржыыл-биле эгиннерим чылды шуглааш:
— Ажырбас-тыр. Чылыг чор мен, оглукук — дээр.
Кагып кургаан ээ шелдү дээскиндир-ле
Каан хүн-даа хөрүктеп-ле туруп берген.
— Пак-ла суг-дур. Үлежиили, авай — дидим
Бажым суйбааш: Чааскаан иш че, оглум — дей-дир
Хайыралыг авам сөзү изиг, соокта, аштаанымда
Кара бөгарым хөгү ышкаш кыныып келир.
Эргеледир, сурган чораан хоюг үнү —
Эчис чолче кыйгы болуп дыңналып кээр
Богүн безин хөй-хөй пе кажында
Бөмбүрзектен дайын өртү арлы бербээн.
Хөөкүй авам ынчаан сөглеп чораан сөзү
Хөрек ойген ынакшылга таан дөмей.

М. ДОРЖУ очулдурган.

МОНЧАРЛЫГ ДИЛГИ

Рассказ

Чылгычы Сергелен дээлин эрттирип, эжинге чылгызын хүлээдипкеш, аалынче чанып орган. Хола хараганнар кидим-не чечектелген. Шагның дөрт эргилдезинде ховуңуң эн-не эңгүр, каас-шиник чыдар үези. Ак-көк дээрде хамнаарактар аяк тудкан. Аът дабанының даажын дыңнаан органер ында-мында чукургулап, аът өртээр орган ышкаш, хожая берген, олургулаар. Ынчала зайыл келгенин билип кааш олар үңгүрлеринче моргук довуракты буруладыр кире халчыр. Шынап-ла, «сарыг аскыр сайт диди, сарыг довурак бурт диди» — деп чүве бо-дур аа деп чылгычы боданган.

Ол бүгүге Сергелениң сеткил-сагыжы улам-на серген. Ишкин хемден каккан серинни салгынга таалап чораан. Бөлүк-бөлүк кызыл-хараганнар арззында бир-ле чүве куураш дээн.

Сергелеңниң шовза карактары ону чандыр көөр ужур турбас. Чүге дээрге, ол чүгле экп чылгычы эвес, тулган анчы. Аъдының аксын ээй тырткаш, доза хап кээрге, бурунзайнып чоруур таагылыг дилги ырбаалап чораан. Кужурнук чоргаар, чараш-силиг дүрзүзү-даа чок. Канчап барган аң боор? Аарази бе азы кым-бир анчыга бакка аттырган бе?

Аъттыг кижини дилги көрүп кагза-даа, маңнап албас, бир-ле чүве ону черже доңгайты шелип, илбектеп чораанзыг. Оон чопаада-ла бөлен-селен ыттарга четтирбес чүгүрүк даваннарын дужап каап чүве-биле дөмей.

Сергелең Сеңис-Шилгизин дап бергеш, ак-мак-даа чедирбейн, хөме тавартып кээрге, дилги хараганнар арызынга хоруп чыдыпкан. Чылгычы чоокшулап чортуп чеде бээрге, дилги бурунгаар дап бергеш, кээп дүшкен. «По-ок, мончар сөөртүп алган кужур ышкажыл мок!» — дээш, Сергелең аңның кырында-ла барган.

Харыксыраза-даа чаалашып, азыг диштерин шаарартып чыткан дилгиниң белинден сапык идиктер арызынга кыскаш, кызыл сөөскен кымчызы-биле нойнун черге чыпшыр базып алган. Ооң мойнунда чымчак дузак шивейликкен, дузактың ужунда, чеде дээги ышкаш, чолдак ыяш сөөртүнүп чораан. Оозу хараганга ораажы бергени ол чүве-дир.

«Бойдусту камгалаар, аңмениң кайы хамаан чок тетчеглевес, аңнаарының дүрүмнерин, айыткан хуусаазын сагыыр дугайын чеже-даа угаатса, хаайга хакпас эштер ам-даа бар-дыр!» — деп чылгычы хорадап боданган. Дилги ырланып, азыгларын шаккыладып чыдырда-ла дузакты адырып, чыргадаан аңны хостап салыпкан. «Ховунга хостуу-биле кускелеп, кужүгеннеп, аддын-хоор тараавысты камгалап, келир кышка чедир күш денгелиң кирип ал, Дилгижек-оол. Ынчан ёзулуг чедишкен, бирги сорттуң моюндуруун анчыларга адааргадып, көөргедип чораай сен аан» — деп боданып, шончалайлар чечектели берген чоогазке ажытталып бар чораан дилгиниң соонче көрүп тура, «ам чүге торлурул бо» дээш Сергелең чиик адак аъттаныпкан.

С. БИЧЕ-ООЛ.

ЧАЛГЫН ХЕРГЕН «САЯН» АНСАМБЛЬ

Тываның күрүнениң ыр болгаш танцы ансамблин тургузаар деп санаалдың эң-не баштай төрүттүнүп келгенинге ансамбльдиң артизи болганымда, өөрүп чоруур-дур мен. Ында мээң үем-чергем уран талантылыг оолдар, кыстар хаара туттунган. Ол коллектив 1965 чылда «Чечек» деп ат-биле эң баштай тургустунган. Соолагуреди ону «Саян» ансамблы деп эде адаан. Амгы үеге чедир ол чүгле бистиң республиканың ажыл-ишчилеринге эвес, ооң девискээриниң дашкаар улуг-улуг хоорай, суурларның турттанчыларынга янзы-бүрү солун темаларлыг концерттерни хөй удаа бараалгадып келген. Ук коллективти утлап-баштап, уран чүүлче улам быжыг хаара тударынга РСФСР-ниң алдарлыг артизи, күрүне филармониязының уран чүүл удуртукчузу Р. Н. Лессиковтуң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Бисти уран номерлер күүседиринге чогаадыкчы ёзу-биле эрес-шудургу өөредип турар башкывысты хүндүлээр бис.

Бистер — саянчылар Ортаа Азияның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чонунарынга ыры-шоорлуг, танцы-самныг, хөөмей, сыгыттыг концертивисти көргүскеш, магадал-сонуургалдың, өөрүп четтиришкиниң чылыг-чымчак сөстерин барган-четкен чер бүрүзүнге дыңнап чораан бис.

Бистиң коллектививис эң найыралдыг: шуптузу — чаңгызы дээш, чаңгызы — шуптузу дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар чаңчылдыг апарган. Ол чорук үре-түңнелдиг, чодиишкинниг болуруп практика көргүзүп турар. «Саянның» он бир чыл дургузунда бээрган чери хөй, ат-сураа алгып тараан. Хөй-хөй хоорай, суурлар көрүп ап, уран чүүл талазы-биле республиканың ат-алдарын камгалажыры дег өөрүшкүлүг аас-кежик кайда боор. Оон-биле кады чоң мурнунга бараан болур улуг харыысалганы биске даандырып турар. Ынчангаш кижи бүрүзү-ле улам кызымаккай ажылдаар сорулгалыг. Ниитизи-биле чугаалаарга, эрткен чыл саянчыларга хөй-хөй солун ажыл-чорукутуң чылы болган. Ынчан бистиң коллектив чаңгыс удаа эвес шаңнал-макталдарны алгылаан, уран чүүл талазы-биле биске дүжүткүр чыл болган.

Амыдырал, үе-шаг чаңгыс черге турар эвес. Ынчангаш башкыларывыстың удуртулгазы-биле программаны чаартып, улуг белеткел ажылын чорудуп турар бис. Аңаа чогаадыкчы чорук, улуг күш негеттинер боор-дур. Бистиң коллектив бо чылын чаа программа ёзугаар ажылдаар дээш эрткен күстең эгелеп белеткенип кирипкен.

Мурнуку чылдарда хөй янзы үннерге ырлаар ырлар бистиң ансамбльге барык турбаан. А ам тыва болгаш орус классиктиг композиторларның күүседири нарын, берге хөй үннерге чардынган ырларын белеткеп турар бис. Чижээ, композитор А. Чыргал-оолдуң 1—5 кезектерге чардынган «Тиилелге» деп кантатазын (байырлалдыг ыр) берге болза-даа, быжырымчалыг өөренип турар бис. Бо кантатаны Кызылдың уран чүүл училищезиниң ырдирижер салбырындан шилиттинген сургуулдар-биле кады белеткеп турар бис.

«Иордан хемниң ындында» — бо база-ла чаңчыкпаан улуска күүседири белен эвес даштыкы классиктиг чогаал. Маадырның иштики сагыш-сеткилин илередирде, үнну каш янзы өскертир ужурга таваржыр боор-дур. Бо талазы-биле Новосибирск консерваториязының доозукчузу Тамара Салчак билиин, күжүн харамнанмайн, боттут дузаны чедирип турар.

Бистиң композиторларывыс Р. Кенденбильдиң, С. Базыр-оолдуң болгаш С. Бюрбениң чаа чогааткан ырлары программада элээн черни ээлээн. Оларның белеткелин харын шалыпкын чорук турар. Ырдан өске номерлер база-ла хөй.

Бо чылын белеткенип турарывыс бо чаа программа-биле бистиң «Саян» ансамбль Молдав, Украин ССР-лерге, Урал областарынга болгаш өске-даа черлерге аалдап чедер.

Э. МОНГУШ.

СОНУУРГАКТАРГА

Ворошилов аттыг үзбек колхозтуң механизатору Назир Заиров кур черден онза эвес «өдүжүттү» алган. Шөлдү тарыырынга белеткеп турган трактористиң андазыны мөңгүн эртинени черден ушта казып үндүрүп келген. Ол дирхем өөр чоостар болган, оларны IX—X вектерде саманидтер династиязының хааннары кылдырып үндүрген. Ол чоостарның чеди чүс ажыг хирезин үгүрмектей кескилеп каан болган. Шаанда ол үеде дирхем эң улуг тудуш акша болуп турган. Ынчангаш оларның кезиктерин, үлдүңнарын, кечилмерин база ажыглап турган-дыр.

Саманид чоостарны Ортаа Азияга кылып турган болза-даа, оларны ооргэн көнчүг ховар тып турар. Олар колдуунда эрте-бурунгу Русьтуң черлеринден, Соңгу Европадан тыптыр турар. Ол чурттарның улустары-биле садыг харылзаа аажок калбарган турган.

В. ШУМАЙЛОВ, СЭТА-ның корр.

Карши, Кашкадарья область.

• • •

ДЭЭРБЕЧИ СААСКАННАР

Эзирниң саасканнар-биле ховар тулчуушкунун каракуль хойлар өстүрер «Кабадиан» совхозтуң хойжулары көрген. Бөлүк саасканнар улуг эзирге удур шимчеп шаап халдаан. Эзирниң теп алган койгунун олар хувааш алырын оралдашканнар.

Артык кужу-даа, күчүлүг хаайы-даа «куштарның хааныңга» дуза чедирбээн. Чалданыш чок, тура дүшпес саасканнар элээн үе эрткенде эзирни дужуп бээринче албадапкан. Эзир шаап халдаан турган саасканнарга койгунун арттырып бергеш, ужуп чоруй барган.

Саасканнар — араатан эвес куштар. Орнитологтарның чугаалап турары ёзугаар алырга, саасканнар насекомнар болгаш үнүш чиир, ынчалза-даа олар эът чииринден ойталавас болуп турар. Ам Таджикистанның даглараында хаарлыг болгаш соок. Ол чорук саасканнарны чемин солуурунче, күчүлүг куш-биле тулчурунче албадапкан боор чадавас.

Шаартуз район, Таджик ССР.

Л. ЧИГРИН, СЭТА-ның корр.

„МӨГЕНИҢ ДЕВИИ" ААЛДАП КЕЛДИ

Свердловскиниң киностудиязы Тываның амгы амыдыралын көргүскен «Мөгениң девии» деп өңнүт, тос кезектиг уран-чечен фильмни бо чылын бүдүрүп үндүрген. Ук фильмниң болуушкуннарын 1974 чылдың чайынында Тываның каас-чараш чурумалдыг черлеринге тырттыргылаан...

Өөрүшкүлүг болуушкун: ол ам эгү беш чылдың баштайгы айында бистиң республиканың найысылалында бир-ле дугаар аалдап келген! Бисте ам харлыг кыш, а экранда «Мөгениң девииниден» Төрээн Тываныстың чайгы чараш чаагай өйүн көргеш, чылыгып, магадап орар бис. Күчүлүг Улуг-Хемниң эриктерге чассаан ышкаш, дүргектелип келгилээр чалгыглары, ыраар-ла шчирбелендир дистинчиг чоруй баргылаан көк-көк даглар, хөюг ногаан, торгу ышкаш, элбек дүжүт шыпкан кадбакделгем ховулар, тайга-даскылдың шыргай эзимнери, черниң оңун хунаай берген саглагар оң-баазын чечектер, тайга, сыннардан кыңгырадыр карыраалап ырлап бэткан шапкын хемнер, ак-көк дээр — бо-ла бүгү кайгамчык чараш чурумалдар көрүкчүнүң эстетиктиг таалалын чайгаар-ла хайныктырып, төрээн бойдуска ынакшылды улам хаяыладыр соруудалай тырта бээр.

Ындыг чараш чаагай бойдуска бүргеткен эрес соруктуг кижилерниң бо хүнгү амыдыралының бичии кезиин чоңга бараалгадып экранчытканы — Тываның культура амыдыралында база бир улуг, өөрүнчүг болуушкуннарның бирээзи.

Төмүр-оол Ооп — фильмниң кол маадыры. Ооң күш-ажылчы орукче кирериниң баштайгы белен эвес базымнарын, ол класс дооскан аныяк оолдуң амыдыралга хамаарыштыр кыптыккан сагыш-бодал, күзел-чүткүлдерин ооң хөделиишкиннерин дамчыштыр көргүзүп турар. Болуушкуннуң кол болуп турар чери — бистиң республиканың аар үлетпүрү Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинады. Мында хөй националдыг акы-дуңмалышкы улустарның төлээлери быжыг эп-найыралдыг, хөглүг-омак ажылдап турарын база көргүзүп турар. Кыргап-эчазының аалынга Төмүр-оолдуң кулунундан тура өстүрүп келген ынак аъды бар. Чогум-на ооң-биле быжыг холбашкан салым-хуу чаг-ла школа дооскан аныяк кижини Хову-Аксының комбинадынга эккээр. Оон-даа кол болуушкуннар эгелээр.

Көрүкчүлер улавас көре бээр чүве болгаида, маңаа хөй тайылбыр бербээли. Рольдарының кол нуруузун тыва хоочун артистер болгаш бот-тывынгыр артистер чедиишкинниг ойнап турар.

«Мөгениң девии» деп уран-чечен кинофильмниң директору — Нина Абрамовна Галесник. Ол моон мурнунда үнүп турган «Тыва — үелерниң белдиринде» деп киновуң база директору.

«Мөгениң девиин» А. В. Розинниң сценарийин ёзугаар режиссер В. Н. Живолуб, оператор Г. В. Черешко баштаан бөлүк тырттырып, улуг күштүг үндүрген.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Ажылчын мергежил чедип алырын күзеп чоруур хову чурттуг аныяк эр Темир-оолдуң дугайын чугаалап турар «Мөгениң девии» деп уран-чечен фильмни Тываның кино-экраннарынга 1976 чылдың январь 15-тен көргүзүп эгелээр. Ук киновуну Свердловскиниң киностудиязы тырттырган.

ТЫВАНЫҢ КИНОПРОКАТ КОНТОРАЗЫ.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва кодээ тудуг» трестиң 62 дугаарлыг КМК-зынга:

Кол механик, кол бухгалтер, санажылга болгүнүң бухгалтерин, мастерлер, прорабтар, электриктер, чолаачылар, слесарьлар, сантехниктер, геодезист, бызанчы-бетонщиктер, штукатурлар, малярлар, дашчылар, дашчының, бызанчының, бетонщиктиң, штукатур малярның өөреникчилери негеттинип турар.

Келир чериниң адрези: Кызыл хоорай, Заводская кудумчу, бажың 24, кадрлар килдизи.

Алгы заводунга: цехке ажылчыннарны, штукатур-малярларны, кочегарларны херегле тур.

Келир чериниң адрези: Кызыл хоорай, Семирэцкий кудумчузу, 61 дугаарлыг бажың.

• • •

Тываның «Скотопром» трестинге: тресте ажылдаар секретарь-машинакчыны, «Бурун-гаар» совхозка ажылдаар механикти, «Россия» совхозка ажылдаар зоотехникти чалап турар.

Келир чериниң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда 30 дугаар бажың, 3-кү каът.

• • •

Тываның чумага удур станциязы: 1-ги, 2-ги класстың чолаачыларын, кочегарларны, электрик-сантехникти херегле турар. Станцияның бүгү ажылдакчыларынга ажыл төлевири беделделиг.

Келир чериниң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузунда 5 «а» бажың, кадрлар килдизи.

• • •

Респотребсоюзтуң септелге-тудуг эргелелинге:

Дашчылар, бызанчы-бетонщиктер, автокранчы, электрибиле дуңзаалакчы, мастерлер негеттинип турар.

Келир адрези: Кызыл хоорай, Трудовая кудумчу, 12 а. № 2, 8 автобустар доктаар чер, «Жилпоселок».

КИНО

ЯНВАРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Избалит душ» киночылдыы 9.30, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг)) 9.00, 14.20, 17.30, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рексти эгидилер» 9.00, 10.25, «Сагыш ышкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45 «Агаарга эжиндирикчи» 17.35, 19.25, «Катерина Измайлова» 21.15 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Сени шиңме!» 10.30, 12.50, «Бобби» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас ажаэн негекчилери» 10.00, 12.00, «Эртинелиг хол» 14.00, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Агаар

Богүн республиканга бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк углаңышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы дагылыг черлерге 18—24, өске арткаңнарынга 23—28 градус соок болур.

Кызылга өскерлип каап турар агаар болур. Муриуу чүк углаңышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28 градус соор.

телевидение

ЯНВАРЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

9.35—Фильмлерни — уругларга: «Чажыт байдалда хоорай». Уран-чечен фильм.
10.45—«Самоделкин космоста». Өңнүг мультфильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«АБВГД-лээр». Өңнүг.
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—Уругларның «Никамура» деп (Япония), хореография ансамблиниң концерти. Өңнүг.
12.30—«Елка байырлалы». Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Өңнүг.
13.20—«Ойнаарактар бажыңы». Документалдыг өңнүг фильм.
13.40—«Кадыышы». Өңнүг.
14.10—«Амытаннар аразында». Өңнүг.
15.10—Политиктиг тайылбырлакчы Ю. Жухов телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылаар.
15.15—«Хайдан үнген». Уран-чечен өңнүг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—«Цирк оттары». Өңнүг.
19.25—Даштыкы эстрада артистериниң концерти. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—Борис Феоктистов ойнаар. Өңнүг.
20.40—«Амытаннар аразында». Өңнүг.
21.40—ССР Эвилелиниң Күрүнениң Академиктиг Улуг театрының 200 чыл болуунга. «Улуг театрның баледи». Өңнүг.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжо амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 46.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00215

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 8 (9993) | 1976 чылдың январь 11, воскресенье | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

А. А. ГРОМЫКО ЯПОНИЯДА

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Японияның чазаның чалаанын ёзугаар январь тоста Токиода албан ужуруунда аян-чорук кылып чеде берген. ССРЭ-ниң болгаш Японияның күрүне туктарын аскан Ханэда аэродромунга Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава, Японияның ССРЭ-де элчини А. Ситемицу, ССРЭ-ниң Японияда элчини О. А. Трояновский, социалистиг чурттарның Токиода турар дипломаттыг төлээ черлерининиң баштыңнары ону уткааннар.

• • •

Ол-ла хүн Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкоңуң Японияда чеде бергенинге холбаштыр дүштеки шайлалга тургускан. Найыралдыг байдалга эрткен дүштеки шайлалгага К. Миядзава биле А. А. Громыко оларчүве чугаалаан.

• • •

База-ла ол хүн А. А. Громыко япон парламентиниң адаккы палатазының даргазы С. Мэзо, чер болгаш ыяш ажыл-агыйының министри С. Абэ, чырыдылгазының министри М. Нагаи, Япон-совет найыралдың парламент ассоциациязының даргазы Х. Исида-биле, садыг-үлетпүр бөлүктериниң болгаш япон хөй-ниитиниң төлээлекчилери-биле ужурашкан.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ЗАПОРОЖЬЕ. Автомобиль кылыр «Коммунар» заводтуң коллективи сайгарар продукциязының хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен болгаш бир миллион дугаарлыг «Запорожец» автомобильди кылып үндүрген. Автомобильчилерниң коллективиниң ол күш-ажылчы тиилелгези-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев оларга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Заводка байырлыг митинг болган. Украинаның КП Запорожье обкомунуң бирги секретары И. Н. Всеволжский эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын номчууруга, чыылганнар дыңнаттыг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Слесарь Н. И. Чёрный, прессовщик Н. Г. Лысенко, комсомолчу-аныяктар бригадазының удуртукчузу В. И. Брик, ол бүдүрүлге чериниң директору С. А. Сериков болгаш өскелер-даа митингиге чүве чугаалааш, коммунарчыларның ажыл-ижин бедик-биле үнелээнин дээш СЭКП Төп Комитединге изиг өөрүп четтиришкинни илереткеннер. Онгу беш чылдың баштайгы чылының планын хуусаадан эрте, декабрь 28-те күүседирин олар коллективтиң мурнундан бүзүреткеннер.

1976 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле демниг, шалыпчы күш-ажыл-биле бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам бедидериниң быжыг үндезинин салырынче заводтуң ажылдакчылары Украинаның машина тудукчуларының коллективтерин кыйгырган.

СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке митингиниң киржикчилери байырлыг чагааны чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

• • •

ВЯЗНИКИ, (Владимир область). Саанчы В. П. Павловага алдар кылдыр «Пролетарий» совхозтуң төп суурунда Кызыл тукту көдүрген. Ол хүлээнген инектериниң бирээзинден-не бо январь хүннеринде бир пуд сүттү саап ап турар. Ол ферманың ажылдакчылары областың малчыннарының СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыжының мурнуу өдүрүүнде чоруп турар.

• • •

АЛМА-АТА. Казахстанның мурнуу чүгүнде мал семиртип, одарладыр черлерде Дарбазинниң суг дамчыдар 162 километр узун дурттуг хоолайын ажыглаалда киирген. Барыын Тянь-Шаньның эзээнден тывылган чер иштиниң «холунче» үттеп тургаш, каскан мурун-биле ол хоолайны тудуп турган. Амгы үеде суггатка ажыглап турар ындыг суг дамчыдар хоолайларының нити хемчээли беш муң километр ажып турар.

• • •

УФА. Ында химия заводунда үнүштерни камгалаарынга дыка ажыктыг бүдүмелдиң баштайгы тонналарын кылып үндүрген. Ол чаа бүдүмелди колдуунда-ла хөвен болгаш бобы культураларын тараан шөлдерни арыглаарынга ажыглаар.

• • •

СЛОБОДЗЕЯ. (Молдав ССР). Молдавияның Днестр чоогунда суггаттыг одар-белчиириниң деңгем шөлүн ажыглаалда киирген. Ында элтеп тургускан «Фрегат» дээр улуг күштүг тос агрегаттың дузазы-биле люцерна тараан 450 гектар одар шөлүн Днестрниң суу-биле бүрүн суггарар арганыг. Бо чылын республиканың суггаттыг шөлдери 12 муң гектарга калбарар.

• • •

ФРУНЗЕ. «Баштайгы 100 гектар алдынган» — деп, «Джида» совхозтуң төп суурунда улуг үжүктер-биле бижип каан турар. Киргизияның Сузак районунуң ажыл-ишчилери Карадарья хемниң унунга ажыглаал чок чыткан үнүш-дүжүдү чок черлеринден ол хире шөлдү ажыглаалда кииргени ол-дур. Даг эдектеринде ажыглаал чок черлерни дүжүткүр шөлдерже хуулдурарының түңнелинде республикада суггаттыг чер бир миллион гектар чоокшулай берген.

(СЭТА).

ХЕРИИ БАЗЫМНАРНЫҢ ЭГЕЗИ

Совет көдээниң кижилери онгу беш чылдың баштайгы чылын кайгамчыктыг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле эгелээннер. СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол утланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелин деткип, бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышты калбартып турарлар.

Тываның көдээ ишчилериниң мурнунда, бүгү чуртта ышкаш, улуг сорулгалар салдынган. Чүгле бо чылын бээин көдээ ажыл-агыйның нити продукциязының хемчээлин 110 млн. рубль чедирери азы тоску беш чылдың чылда ортумак деңнелинден 40,5 хуу көвүдедири көрдүнген. Бода малды 7,9 хуу, хойну болгаш өшкүнү 4,5 хуу, эът бүдүрерин 6,3 хуу, дүктүүн 3,6 хуу, сүттүүн 15,6 хуу өстүрер. Бо бүгүнү күүседирде капитал салыышкынны, материал-техниктиг курлавырларны долу ажыглаары, продукция бүдүрерин шалыпкын көвүдедири болгаш оон шынарын бедидери чугула.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге объектилерин тударынга 34,5 млн. рубль көрдүнген. Оон түңнелинде 13,2 муң баш малга кажаалар ажыглалга кирер. Чаа одарларны суглуг болдурарынга 400 муң, чер суггарарынга 1,1 млн. рубльди чарыгдаар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын бедик бүдүрүкчүлүг 200 ажыг тракторларны болгаш ол хире комбайннарны, 570 автомашиналарны, өске-даа техниканы алыр. Ынчалза-даа эчис сорулганы чедип алыры чүгле оларның дузазы-биле болдунмас дээрзи билдингир. Манаа хамыктың мурнунда демниг күш, билдилиг удуртулга, хей-аът болгаш бедик харыысалга херек. Планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири ынчан чедиишкинниг болур.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары, бригадалары, сүт-бараан фермалары болгаш мурнакчы ишчилери 1976 чылды багай эвес эгелээннер. Олар тоску беш чылдың болгаш доозукчу чылдың планның онаалдаларын хуусаадан эрте күүсеткилепкеш, чедип алган көргүзүглерин ам быжыглап, чаа-чаа курлавырларны ажыглап, онгу беш чылдың сорулгаларын күүседир дээш бүгү-ле күжүн, арга-дуржулгазын үндүрүп турарлар. Чижээлээрге, Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң чүгле Туран сүт-бараан фермазы безин эрткен он хонук дургузунда хүнүн-не 2,4 тонна сүттү күрүнеге дужаап келген. Ында мал чеминиң курлавыры арбын, кормоцех ажылдап турар. А СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы квартал планын партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир хүлээлгени алган.

«Алдан-Маадыр» совхозта төрүүр чүс хойга онаалтыр тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде ортумаа-биле 137 хураган ап келген Ооржак Доржунуң кодандында 150 хой төрээн, оларның хураганнары менди. Улуг-Хем районда төрээн хойларның саны он муң чоокшулай берген, чаш төлү онча. Мындыг чижектер кайы хөй. Черле ынчаш, Тываның көдээ ишчилери чылды таарымчалыг эгелээн. Бо хүннерниң болгаш айның түңнелинден квартал болгаш чыл планының күүселдезин улуг хамаарылгалыг дээрзи билдингир. Амгы үеде партия организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглерниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, кижи бүрүзүнге съезд мурнунун социалистиг чарыжын күүсеткен турарынче кичээнгейни күштелдирип турар ужуру ол.

Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга: «Бис онгу беш чылды шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы кылдыр хуулдурар ужурлуг бис» деп чугаалаан. Чылдың баштайгы хүннеринден-не күштүг план күүселдезиниң чүгле сан талазынче эвес, харын шынар талазынче углаары моон-илден. Ол чүл дээрге-ле—күш-ажылдың депшилгелиг аргаларын, эртем-техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглаары-дыр. СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып турар үеде тывылган курлавырларны шиңгээдири база манаа хамааржыр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ишчи бүрүзү күштү харам чокка үндүрүп, билдилиг болгаш шудургу ажылдаары чугула.

Тоску беш чылдың планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн ажыл-агыйлар чок эвес. Оларның чамдыызы ам-даа шиитпирлиг бурунгаарлап шыдавайн турар. Таңды, Өвүр районнарда, ылангыя «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Хемчик» совхозтарда сүт бүдүрүлгези чавыс болуп артпышаан. Кыштаглаашкынның байдалы чамдык черлерде дүвүренчиг. «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбыры, «Алдан-Маадыр» совхозтуң элээн каш коданнары ышкаш, мал чемин четчир кылдыр сөөртүп албаан азы камнавайн турар черлер эвээш эвес.

СЭКП-ниң XXV съездизи хүн бүрү чоокшулап орар. Чер-черде партия организацияларының, партбөлүктерниң кыштаглаашкынны чогумчалыг эрттиреринче, Төрээн чуртка эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг болгаш хөй продукцияны бээринче бүгү чонну мобилизастаары — хүннүң чугула айтырыы.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ—УЛУСТУҢ ПЛАНЫ

Хоорайның харылзаачыларында

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында чарышка Кызылдың харылзаа белдиириниң коллективи бедик көдүрлүүшкүннүг киржип келген. Бүдүрүлге планын күүседиринче, чонну шалыпкын хандырарынче харылзаачылар бүгү кичээнгейни угландырып, үре-түңнелдиг ажылдааннар. Хоорайның харылзаа белдирииниң коллективи тоску беш чыл планын күүседипкенин эрткен чылдың декабрь 1-де рапорттаан.

Харылзаачылар «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин сайгарып, чугаалашканнар. Чурттуң сайзыралының шиитпирлиг бурунгаарлаашкынының чаа базымнарын ажылчыннар магадап, Коммунистиг партия, Совет чазакка өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Бистиң Тывавыска, акы-дуңма республикалар-биле бир домей, онгу беш чылда чаа-чаа тудуглар, школалар, эмнелгелер немей туттунар.

Коммунистиг партияның чоннуң чаагай чоруун экижидеринге ада-сагыш салыышкынынга харыы кылдыр хоорайның харылзаачылары улам эки ажылдаарын дугурушкан болгаш 1976 чылда тариф оруулгаларының планын 100,7 хуу күүседирин, пландан ажыр 10 муң рубльдиң оруулгазын алырын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидерин хүлээнген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга тураскаадып тариф оруулгаларының болгаш радиоточкаларны немей кылырының бо чылдың ийи айының планын февраль 25-те күүседирин хүлээнгеннер.

Чедиишкиннерниң быжыг дөзү — коллективтиң демниг ижи болгай. Харылзаа белдириниң бүгү албаннары эки ажылдап турар. Ылаңгыя хоорайлар аразында харылзааның телефон станциязының цеги эрткен беш чылда бүгү көргүзүглер талазы-биле дээре ажылдаан. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү пландан ажыр 14 хуу бедээн. Цехтиң шугум-аппарат залында ажылдакчыларның харыысалгалыг, кызымак болганындан аппаратура, херекселдер үрелиишкин чокка ажылдап турар. Инженер Дугержай Бюратович Чоксум, электромеханик Вера Михайловна Осипова (үстүнде чурукта) олар техниктиг быжыг билиглиг ажылдап турар.

Хоорайның телефон станциязының оператор-телефонистери чагыгларны саадалга чок хандырарынга кезээде беленнер.

А. МИРОНОВА.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР

Тоску бешки чылдың планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Кызылдың автосепелеге заводунуң коллективи шалыпчы ажылдап келген. Оон түңнелинде бүгү техник-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле беш чыл планын 1975 чылдың декабрь 12-де күүседип, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Беш чылдар дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 38,4 хуу бедээн, даалгадан ажыр 150 муң рубльдиң продукциязы бүдүрген, 55 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары онгу беш чылдың бирги чылында улам эки ажылдаар. Партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле социалистиг хүлээлгени чоокта чаа алган.

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын декабрь 29-та күүсеткеш, онаалдадан ажыр 8 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүгенинден 0,5 хуу өстүрерин хүлээлгеге айыткан. Бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын экижидеринче кол кичээнгейни угландырган.

Чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш заводтуң ишчилери берген онаалдаларны күүседир дээш бир демниг шалыпчы ажылдап кирипкен. Эрткен хүннерде цехтер, бригадалар даалгаларын ажыр күүсеткеннер. СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар хүнүнге чедир январь, февраль айларының планнарын күүседир дээш сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырып шыдаар бүгү аргалар коллективте бар.

А. ТОМИЛИН,

заводтуң план килдизиниң начальниги.

БАШТАЙГЫ ХУРАГАННАР

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунда шээр малдың массалыг оолдаашкынны эгелей берген. Ында ниитизи-биле 13700 баш төрүүр хой бар. Оон иштинден бо хүннерде төрээн 1711 хойнуң бүгү хураганнары бүрүнү-биле камгалап алдынган.

Колхозтуң № 1 хойжу бригадазы 523, ийи дугаар бригадазы 411, үшкүзүнде—413 хой төрээн, оларның хураганнары менди алдынган. Хойжулар Тейнин Дамдын, Биче-оол Доңгак, Бораргаи Кан-оол баштай төрээн хураганнарны хоранча чокка догдуртуп турар. Олар тоску беш чылда хууда беш чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткилээн болгаш онгу беш чылда оон-даа эки ажылдаарын хүлээнгеннер.

К. МААДЫ.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Эрткен беш чыл дургузунда Тожуда Сыстыг-Хемде күрүнениң аңнаар-тывыш ажыл-агыйы чериниң аңчыларындан боттарының хууда беш чыл планын күүседир талазы-биле чедиишкинниг ажылдааннар хөй.

Хоочун аңчы Виктор Берзин онза шылгарган. Оон көргүзүглери чылдан чылче улам көвүдеп, күрүнеге хөй өлүктү дужаап келген. Ниитизи-биле беш чыл дургузунда 3460 рубльдиң өлүүн күрүнеге ол дужаап, бодунга бердинген онаалдазын 138,4 хуу күүсеткен.

Аңчы Ак Даржаевич Дамыкайның көргүзүү оон кадыш чок. Беш чыл иштинде Ак Даржаевич күрүнеге 3014 рубльдиң өлүүн киирген, даалгазын 120,5 хуу боттандырган.

Аңчылар Геннадий Викторович Лучитский, Сүрүн Намзыраевич Ак олар эки көргүзүглерлиг болган.

Сыстыг-Хемниң аңчылары бо аңнаар сезонунда өлүк тывыжының планныг онаалдаларын ажыр күүседир хүлээлгени алгаш, кызымак ажылдап турарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

СААНЧЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бии-Хемниң «Саян» совхозунуң мурнакчы саанчызы Александра Васильевна Чамбал СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр сүт саарының квартал планын ол съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир деп хүлээлге алган.

Тоску беш чылда бодунуң хууда планын хуусаа бетинде күүсеткен ол саанчы областың партия конференциязының делегады. Ол ам хүнде-ле инек бүрүзүнден чеди килограмм сүттү саап ап турар.

АК-ДОВУРАК: чогаадыкчы ёзу-биле

Ак-Довурак хоорайның күш-ажылчы коллективтери СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин чугаалажып турар. Бүдүрүлгелерде, организацияларда ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның бо-луп эрткен чүс ажыг хуралдарынга 3560 кижи киришкен.

• • •

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи тоску беш чылдың дургузунда пландан ажыр 9340 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрүп үндүрген, алдынган хүлээлгеге немей 1 миллион 230 муң рубльдиң бараанын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 46,1 хуута өстүрер деп планныг тургаш, ону 61 хуу кылдыр күүсеткен.

Онгу беш чылдың баштайгы чылынче кирип тура, даг-дүгүнүң тывыкчылары күрүнеге 100 муң тонна даг-дүгүн бээр деп хүлээлгени алган. Партияның XXV съездизинге уткуштур Абазаже 300 тонна продукцияны пландан ажыр чорудар. Комбинаттың ийи ээлчээниң төлевилелде көрдүнген күчүзүн планнаанындан 1 ай эрте хуусаада шиңгээдип алыр деп хүлээлгени алган.

Чыл дургузунда 180 чогаадыкчы саналдарны бээр, орта 150 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

• • •

Партияның XXV съездизинге уткуштур СЭКП ТК-ның төлевилелин Ак-Довурак АТБ-зиниң коллективи база чугаалашкан. Олар 1976 чылда пландан ажыр улус ажыл-агыйының 40000 тонна чүгүн сөөртүрүн, 3000 тонна-километр оруктү эртип, 200 комплект дугуйларны болгаш 2000 рубльдиң артык кезектерин камнаарын хүлээнгеннер.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

Баштайгы хүннерден-не

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр болгаш онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгелерни Кызылдың алгы заводунуң ажыл-ишчилери алгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш 1976 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шудургу ажылдаан. Цехтер, бригадалар болгаш тус-тус кижилерниң аразында социалистиг чарышты калбарткан.

Чаа чылдың эрткен хонуктарында заводтуң коллективи 3700 ажыг эжеш хол каптарын, 1250 эжеш «тапочкаларны» даараан. Ол болза планда көрдүнгениниден дыка ажыы турар.

Орукчулар күш-ажылчы ээлчегде

Онгу беш чылдың планнарын көрүп, чурттуң моон соңгаргы хөгжүлдезиниң перспективаларын тодарадыр улуг болуушкун—СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүң дугайында медээ орукчуларны чаа күш-ажылчы ээлчегже көдүрген.

Олар «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол утланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көргеш, немелде хүлээлгелерни боттарынга алгылааннар.

Кызылдың № 335 орук-тудуг эргелелиниң коллективи ажылдың темпизин 1976 чылда кошкатпас, ону улам дүргедетпишаан, онгу беш чылдың баштайгы чылында автоорукталы чүгле эки байдалга тургузар, иштики курлавырларны чеп ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, орук ажылдарының шынарлыг чоруун чедип алырын хуралдарга демдеглээннер.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары 9-ку беш чылда социалистиг чарыштың эргелекчилери болбушаан, чылдан чылче планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген. Оон түңнелинде эрткен беш чылдың планын ийи ай бурунгаар күүсеткен. Шак ындыг чедиишкиннер—коллективте күш-ажылды эки организастазындан болгаш социалистиг чарышты дээштиг калбартканындан чедип алдынган.

Төлевилелди таныжып тура, ону ижи-биле деткивишаан, Чадаанада № 336 орук Ак-Довуракта № 208 орук эргелелдериниң коллективтери чаа беш чылдың баштайгы чылындан эгелеп шынарлыг болгаш ажыктыг чорукту чедип алырын база туттунуп турар орукларның техниктиг байдалын экижидерин хүлээнгеннер. Партияның XXV съездизин төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур арга оларда бар.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ,

Тыва автоорук эргелелиниң күш-ажыл болгаш төлевир килдизиниң начальниги.

СЭКП обкомундан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, эвилел ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Андрей Иванович КАПЛУНОВТУҢ үр болгаш аар аарааның соонда 1976 чылдың январь 10-да 77 харлыында мөчээнин хараы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ | ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Күш-ажыл маадырларының кыйгырыы

БАРНАУЛ. (СЭТА). «Алтайны чаагай болгаш туруш дүжүттерниң оран болдурар»—деп кыйгырыгны чер ажылының 34 мурнакчы мастери колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилеринге чедирген. Оларның аразында — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, партияның XXV съездизинин делегаттары. «Шипуновский» совхозта хөй мергежилдиг механизатору В. Савинов, «Путиловский» совхозтуң комбайнери И. Максименко, Егорьев районнуң Фрунзе аттыг колхозунуң трактор хову бригадазының бригадири П. Печенкин болгаш өскелер-даа бар.

Сураглыг алтай тараажылар боттарының чаңгыс чер чурттугларын чаагай дүжүттү өстүрери дээш демисежиринче кыйгырган. Өлче оруктарга шөлүнүң гектар бүрүзүн үре-түңнелдиг ажылдыр ажыглаары, хорзунуң үрелиринге удур аргалары калбаа-биле ажыгдаары. Боду бүткен одарларны болгаш сиген шөлдерин ажыглаарын эки жиди турган, тараа шөлдерин калбартырын, туруштуг ышкал тастарны тарыырын ковудедирин төлевилээн.

Мельхиор хоорайларда

РЕВДА (Свердлов область). (СЭТА). Күрүнениң шынар демдээн тывыскан мельхиор хоолайларының баштайгы улуг бөлүүн Ревдавың өңнүг металлдар болбаазырадыр заводу чагыкчыларга чоруткан.

Мельхиор дээрге чес биле никельдин холуй эвиледиргениндн үнген металл-дыр. Ыңдыг металл дадаа үрелбес онза шынарлыг. Оон кылган хоолайлар далай суугта база дустуг суггa дыка үр үрелбес болур.

Шынар демдектиг такси

ГОРЬКИЙ. (СЭТА). Автозаводтуң эптээр конвейеринге база бир операция — күрүнениң беш азыглыг шынар демдээн турузары бар апарган. Такси кылдыр ажыглап турар, хеврин өскерти кылган ГАЗ—24—01 «Волга» машинаны ам ол хүндүлүг демдек-биле демдектен турар.

Ам «Волганың» курлавыр магадылалы капитал септелгеге чедир 300 муң километрни маңнап эртип болур. Даштыкы чурттарда эдилекчилер ол машинаның үр эдилеттинерин онзалап демдеглеп турар.

Көдээниң мебель бажыңнары

НОВАЯ ВОДОЛАГА (Харьков область). (СЭТА). Үш черниң тараажылары ам боттарының бажыңнарынга таарыжыр класс-ниниң болгаш эптиг эт-херекселдерин район төвүнден садып ап болур апарган. Областың эң улуг мебель бажыңнарының бирээзи мында ажыглалга кирген. Бодунуң херектиниишкининиң талазы-биле ол бажың хоорайның чурттакчыларын хандырып турар черлерден шоолуг ылгалбас. Удуур болгаш аалчылар өрээлинге салыр амгы үениң гарнитуралары, кухня эт-севи, бажыңның өске-даа херекселдери мында делгем ассортиментилиг бар.

Ам областың көдээ черлеринде он мебель бажыңы бар болуп турар. Бо чылын ындыг бажыңнар район бүрүзүнүң төвүнге бар апаар.

Концерт-биле БАМ-че

АЛОНКА (БАМ-ның чоок талазы участогу). (СЭТА). Ол ашкиг суурнун делгем столовая бо удаада концерт залы болу берген. ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг улуг театрының солистери магистральның ол участогунда ажылдап турар моллаа тудугжуларга концерт көргүскен. РСФСР-ниң алдарлыг артистери Т. Тугаринова болгаш Е. Райков олар «Аида», «Игорь воевода», «Евгений Онегин», «Хованщина», «Калбак кара карагы» деп операларлардан арияларны күүседилээн.

Эртээн чылдың дургузунда БАМ-ның чоок талазы участогунга 300 хире концерттерни көргүскен.

Профэвилелдер организацияларында

ЧАА КҮЖЕНИИШКИННЕР-БИЛЕ

Тоску беш чыл доозулган. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чаа, 1976 чылды улуг күжениишкиннер-биле эгелээн. Эрткен тоску беш чылдың планын комбинат чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 9785 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка берген. А оон доозукчу чылында 1300 тонна даг-дүгүн пландан ажыр бүдүрер деп хүлээлгевис база чедиишкинниг күүсеттинген.

Бо чедиишкиннер тоску беш чылдың 4,5 чылда күүседир дээш эгелээшкин үндүрген коллективтерниң, мурнакчы ишчилерниң патриотчу чорбун комбинаттың бүгү ажыл-ишчилериниң деткээшкинин, шудургу ажылының түңнелинде, социалистиг чарыштың ачызында чедип алдынган. Ылангыя күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөр дээш шимчээшкинге 2000 ажыг ажылчыннар киришкен. 23 бригадага болгаш өөлчегге коммунистиг күш-ажыл коллективи деп бедик атты тывыскан.

Комбинатта партия, профэвилел организацияларының ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш тодаргай угланыышкыныг ажылы ол чедиишкиннерни чедип алырынга идигин берген. Коллектив кежигүннерин күш-ажылды, ниитиниң өнчүзүн коммунистиг өзү-биле көөрүнге кижизидер, оларның политиктиг бедик медерелдиг чоруун бедидеринче, коммунистиг мөзү-шынарга кижизидеринче угланган ажылдарны эки кижизидерин профэвилел организациялары боттарының кичээнгейинге алган. Кижизидилгениң хөй талалыг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр арга профэвилелдеринде бар. Партия организациязының деткимчезинге таянгаш олар ону ажыктыг ажыглаарын ораалдажып турар.

Коллектив кежигүннериниң политиктиг, күш-ажылчы болгаш ааш-чаң кижизидилгезинге коммунистиг күш-ажыл школалары кол черни ээлээн. Ол школаларның эдээн хөй дыңнакчылары бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың, ажыл-ишке патриотчу чоруктуң үлегерин көргүскен.

Комбинатта коммунистиг күш-ажылдың 40 школазын тургускан. Оларның кол сорулгаларының бирээзи — ажылчыннарны экономиктиг билиглер-биле чепсеглээри болгаш кижизидери болур. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң чедиишкинниг болуру ажылчыннарның экономиктиг белеткелиниң улуу-биле хамааржыр. Өөредилгениң бо хевирин бисте организастааны күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөр дээш чарышты хөгжүдеринге дузалаан.

Комбинатта партия организациязы болгаш профэвилелдериниң каттышкан комитеди ол школаларның удуртукчуларынга мергежилдиг инженер-техниктиг ажылдакчыларны, бүдүрүлгениң чаартыкчыларын, удуртукчу ажылдакчыларны, партия, профэвилел организацияларының активчилерин шилип алган. Оларның иштинде М. С. Агбаан, А. Блум, М. Сундуй-оол, Е. Злобин олар чижектиг дургуннуг ажылдакчылар бар.

Бүдүрүлгеге чаа келген аныяк ажылчыннарның мергежил чедип алырынга, ону улам бедидеринге, амыдырал-чурттаалгазынга, культурлуг дыштаналгазынга эки байдалдар бисте тургустунган. Аныяк ажылчыннарны ажылга хүлээп алырда бедик мергежилдиг ажылчыннарга, мастерлерге оларны даандырар. Олар өөредилгениң болгаш шылгалдалар дужаарын хоозарга разрядтарны тывыскан тускай ажылды хүлээдир. Эрткен чылын 235 ажылчын боттарының мергежилин бедиткен.

Элээди оолдар болгаш уругларга хамаарыштыр күш-ажыл хоойлузун шыңгыы сагып турар. Шериглиг эге белеткелиниң программазын ёзугаар Совет Армияның хуралдаанынга баар назы чедип турар аныяк оолдарның өөредилгезин база эртиирери чаңчыл апарган. Ол ышкаш комбинаттың ажылчыннарының ортузунга эмчи шинчилгезин доктаамал эртирип келген. А элээди оолдарны болгаш уругларны алды ай болгаш-ла шинчиирип чорумчуткан. Ындыг хемчеглерни ап чоруткан ажылчыннарның ажылдаарынга, кижизидилгезинге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга дээштиг салдарлыг болуп турар.

Аныяктарның кежээки школазынга, техникумнарга, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге аныяктарның өөредилгези кичээнгейниң төвүнде. Өөредилгениң ол хевирлеринде 241 кижи өөренип турар.

Сөөлгү чылдарда бисте аныяктарны даргынып алгаш кижизидер талазы-биле шимчээшкин калбарган. Чүге ажыг даргынылкчы бо бүлүүг ажыл-херекти кылып, аныяктарны мергежил чедип алырынга, коллективке чаңчыгарынга, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржиринге дузалап турар. Комбинатка хоорайның профтехучилищезинден сургуулдар бо-ла практикалап келир. Оларны даргынаар талазы-биле ажыл бисте идепкейжээн. Келир үениң аныяк ажылчыннарының мергежилин бедидеринге, кижизидилгезинге, культурлуг өзүлдезинге ол улуг-дузалыг.

Коллективтиг керээниң негелделерин күүсеттиишкин, цехтерниң администрация черлери ында иштики корум-чурумну ажылчыннарга таныштырар. Ажыл шагын чоп ажыглаарынга таарымчалыг байдалдарны цехтерде тургускан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэннери күш-ажылчы коллективтерниң, өөлчеглериниң, бригадаларының профэвилелиниң хуралдарынга, эш-хуузунуң судтарынга сайгарып көөр. Күш-ажылдың сагылга-чурумун кара-биле үреэннери ажылдан үндүреринге чедир шыңгыы чугаалажып, өске-даа харыысалганы хүлээдип турар. Чижээ, эвээш шалыныг ажылче шилчидери, шаңнал акшаны, он ушку шалыны бербези, бажың алырының ээлчээн сонгаарладыры, курорттарга дыштаныры, шагнаарын сонгаарладыры ышкаш хемчеглер дээштиг болуп турар.

Культура бажыңының ажылдакчыларының күжү-биле оон бичии залынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төөгүзүнүң музейин тургускан. Коллективтиң күш-ажылчы амыдыралын мында долузу-биле көргүскен. Амгы үеде ол музейни ажылга чаа хүлээп алган ажылчыннарга өөредилге пособиези кылдыр ажыглап турар. Аныяктарның күш-ажылчы болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле стендилерни кылган. Хоорайның коллективтериниң чогаадыкчы ажылының керүүлделерин Культура бажыңынга эртирип турар. Бо бүгү ажылдар комбинаттың быжыг коллективин тургузарынга бөдүүн салыышкын болган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш бистиң мурнувуста шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй.

Ылангыя спортту массалыг болдуруп, спортчу хемчеглерниң киржикчилериниң санын ковудедир. Үстүнде ажылдарга профэвилел организацияларының организакчы ролюн улам бедидер.

Д. ДҮКТЕН-ООЛ.
«Тыва даг-дүгү» комбинатта профэвилелдериниң каттышкан комитединиң даргазы.

ТУРКМЕН ССР. Мары ГЭС-тиң үшкү энергия блогун хуусаадан дыка эрте кылгаш, ажылдадып эгелээн. Оон күчүзү — 200 муң киловатт. Ол чаг агрегатты хуусаадан эрте ажылдадып эгелээни — тудугжуларның СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белээ болур.

ЧУРУКТА: ТССР-ниң алдарлыг тудугжузу Валерий Вершининниң (солагай талазындан үшкү кижи) удурткан эптекчилер бригадазы — коммунистиг күш-ажылдың коллективи.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Үр үеде эк сеткилдиг күш-ажылы дээш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

Оюн Арапчинович Думбуну — Жданов аттыг совхозта партком секретары.

Любовь Константиновна Ситкинаны — харылзааның кожуун чорууп салбырының начальниги.

Татьяна Константиновна Тупикинаны — ажылчы чоннар депутаттарының Шагаан-Арыг хоорай Совединиң күүскомунуң секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫП.
Кызыл хоорай.
1976 чылдың январь 10.

Партияның XVI область конференциязының делегады

ИДЕГЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Эрзин суурнуң мурнуу-чөөн талазында ооржа ыяш чаптылыг бар чыдар бүдүн улуг микрорайон бар. Ону эрзинчилер ховуда квартал дижир. Чаагайжыды тудтунган, чаңгыс аай чуртталга бажыңнарын көөрге, чараш-даа, эптиг-даа. Олар мааа туттунуп эгелээнден бээр ындыг-ла үр болбаан. Чаңгыс чер-чурттугларының ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг мындыг чылыг, чырык бажыңнарны тудуп берип, оларны ажыглалга кииреринге төлептиг салыышкынын киирип чоруур кижилерниң бирээзи — Көк-оол Кежикеевич Има.

Көк-оол Има холунга балды туткан' зораан-на тудугжу болу бербээн. Бо бүлүүг үүле-херекти бүдүрер кылдыр өөренип алганы — оон ийи дугаар мергежили-дир.

Дөртүнчү-биле чугаалаарга, К. К. Иманың күш-ажылчы намдары мындыг. Ол 1963 чылда Кызылдың автошколазын доозуп, чолаачылаар эргениң шынзылгазын холга алган. Көк-оол беш чыл хире чолаачылап чораан, тудугжу-бижиңчының ажылынче шилчээн.

Каңдыг-даа ажылга ындыг, ону эгелеп алырда, ынаа-ла чаңчыл херек. Оон башка оон уж-бажы, үгшүн билдинмес. Ынчалза-даа эгин хожа арга-дуржулгалыг эштер турда, бергелерни ажып эртери черле белен. Аныяк тудугжу ажылдап келген хүнүнден эгелээш коллективтиг күштү, эмиг ажылдың деткимчезин дораан көрүп эгелээн. Има боду өөренимчел, тудуг ажылынга черле алыс сундулуг кижи.

Чылдар эрткен тудум, оон мергежили бедип, ажылга харыысалгазы улгаткан. Ол бүгүнү бодунга кезээде бедик негелделиг ажылдаар аныяк тудугжу билип, оңаашкан ажылынга карак-кызыл, ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген.

Күш-ажылга ынак, быжыг сагылга-чурумнуг аныяк ажылчын Иманы тудугга чыл ажыр ажылдаан чорда, бригадирлевип каан. Аңаа тудугжу бригаданы илегээзин таварылга эвес. Чүге дээрге ол мурнунда салдынган сорулганы аргалыг-ла болза дүрген күүседир дээш бүгү күжүн салыптар, шудургу, кызымаккай.

— Бистиң бригадавыста бүгү-ле чүве ылдык чок турбаан. Чамдык үлүс ажыл шагы үзер, оралдаар, эрте чорупуй баар, айтырыышкын күүсетпес таварылгалар тургулаан. Ам ындыг эвес. Байдал элээн өскерилген. Бригада кежигүннери чаа эштер-биле солуттунуп чыдаа, олар чурумга өөренип, чаңчыга берген — деп, тудугжу бригадир чугааладыы.

Көк-оол Иманы амыр-дыш чок ажылгыр кижи дижири-ле чоп. Ол эртен эртежик тургаш, ажыл шагының чедерин манап, бажыңынга тевээрлап орбас, ажылдаар черинге ыяап-ла хамык үлүстү мурнай келгеш турар.

Ажыл-херектиң бүдүнгүр болурунуң бир чылдагааны — бригадирниң хууда үлегери ол. Хөйнүң эрге-ажыы, чонунуң чаагай чорун дээш турушту ажылдаа чоруур ажылчын кадыр ажылдап турар эш-өөрүнүң сагыш-сеткилинге таарышып, коллективтиң найыралын быжыктырып, ону биридилиг удуртуп шыдаан.

Эрзин суурнуң эки ажылдыг депутаттарынга Көк-оол Иманың адын мында көдээ Советтиң күүскомунуң секретары Х. Ондар бир дугаарында адаар болду. Оон хөй-ниитиниң ажыл-херээниң дугайында дыңнап орумда Ханды Дембиреловнаның кабинединге ортумак сынныг, тырын мага-боттуг, хүрең шырайлыг, делгем эгиннерлиг аныяк эр кирип келгеш, бистиң-биле эндек мендилешти.

Оон мурнунда ужурашканым К. Има-биле секретарь мени база катап таныштырды.

Көдээ Совет күүскомунуң секретарының кабинединге болган чугаадан К. К. Иманың депутат ажыл-чорутулгазының дугайында чамдык чижектерни блокнодумга демдеглеп алдым. Ол ам ийи чылышты улаштыр Эрзин көдээ Советтиң депутадынга соңгуткан. Кижиниң мөзү-шынары, оон үре-түңнелдиг эки ажыл-ижи-биле эш-өөр. Төлептиглерни чок үнелээн. Хүндүлээр деп чүве ол-дур ийин.

К. Иманың округунда 30 ажыг соңгукчу бар. Депутат боду оларның ортузунга агит-масс-массалыг, суртаал ажылдарын чорудуп, бердинген чагыгларны ойт-шаанда күүседип хемчеглерни ап келген.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелиниң бригада кежигүннери таныжканының соонда тудугжуларның күш-ажылчы идепкейи улам өскен.

— Материалдар-биле хандырылгазы чамдыкта үсту бергилээр-дир, тудуг материалдары чогундан чидирген үе-шакты кежээ болгаш дыштаныр хүннерде чедир ажылдап тургаш, план күүседир дээш туржуп турар бис — деп, бригадир чугаазын уламчылап-дыр. — Мурнуку чылдарда ажыл шагының чидирип хөй турган чүве. Болган чорла тудуг ара соксаашт турупкан. Оон түңнелинде ажыл шагы үзер чорук тывылтыр. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде сагылга-чурум база сулараар. Ам XXV съездиге СЭКП-ниң төлевилелиниң номчуп орарга мында одуруг бүрүзү ажылдың шынарын, ажыктыын бедидеринче кижи бүрүзүн кыйгырган бооп-дур. Ынчангаш бистиң ажылывыска кол негелде — суурнуң чурттакчыларынга эки шынарлыг туттунган чылыг, чырык бажыңнарны кыска хуусаада ажыглалга киирери болур.

Чудук чонган тудугжуларның бирээзи тургаш, бригадирниң бодалынга каттыжып, кады ажылдап турар өөрүнүң күзел-чүткүлүн, тура-соруун улам тода илереди-дир:

— Коммунизмче бурунгаар ашкынны улам дүргедедир талазы-биле партияның улуг пландарынга бистер шуптувус сорук кирип, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдавышаан, оңгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге белен бис.

«Сөглээн сөс, керткен ыяш» хүлээлгелер күүсеттиннер дээринге ажылчыннар бүзүрелдиг. Чүге дээрге XXV съездиге СЭКП-ниң төлевилелинде бижиттинген чонунуң материалдыг чаагай байдалын бедидеринче угланган хемчеглерни бригаданың тудугжу бүрүзү сагыш-сеткилинден деткип, партияның ол чаа сагыш салыышкынын күш-ажылчы чорук-биле харыылаарын боттарының хүндүлүг хүлээлгези кылдыр санап турар.

Коммунист К. Има четтеспестерге элтеш чок кижи. Ону дүвүредип чоруур айтырыг тургустунуп келгенде, ол ынаа-ла эш-өөрү-биле сүмелешкен, хурал-суглаага саналдап киирген, сайгарышкан турар. Тудугжу-бригадир районнуң партия конференциязының индиринге үнүп келгеш, ажыглаттынмаан курлавырларже кичээнгейни күштелдирерин бодунуң саналынга онзалап демдеглээн. Делегаттар ону чүүлдүгзүнүп деткээн.

Ол-ла конференцияда идепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг ажыл-ишчи коммунист К. Иманы эрзинчилер партияның XVI область конференциязының делегадынга соңгаан. Бүгү чурт СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бедик көдүрлүүшкүнүг кел чоруур онзагай чылда коммунистерниң республика чыыжынга киржири база-ла аадар болгаш хүндүлел дээрзин ол эки билир.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: К. К. Има.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛЧЫННАР БОЛУР

Профессионал-техниктиг училищелериниң доозукчуларының республиканың тудугларында киириштирип турар улуг-хуузу чылдан чылче немежип турар. Доозукчу чылдың сөөлгү айын Кызылдың № 4, Ак-Довурактың № 3 профессионал-техниктиг училищелериниң 250 сургуулдары «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги өөлчээниң тудуунга ажылдап эрттирген.

Тудугжунуң ажылынга чаа-ла мергежип турар-даа болза, олар бергелерге торулбайн, кызымак ажылдааннар. Ылангыя мастер — педагогтар Антонина Андреевна Юшкованың, Виктор Михайлович Рассультановтуң, Светлана Когеловна Өөчектиң удурткан бөлүктер эки ажылдаан.

Аныяк даштылар, малярлар, штукатурлар, каннакчылар Ак-Довурактың тудугжулары-биле бир демей, дыштаныр хүннер-даа барымдаалавайн, хүнүн-не орайга чедип, оңаашкан ажылдарны кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дээш хоочуннардан чыдып калбаан. Сургуулдар ийиги өөлчегиниң аңгы-аңгы объектилеринге чылыглаашкынга, шеверлел ажылдарынга, өрээлдерни аштап-арыглаарынга болгаш янзы бүрү ажылдарга киришкеннер.

Даартагы ажылчыннарның ажыл-ижин хоочуннар чоптуг үнелээн. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинден 4-кү разрядтың даштылары Николай Николаевич Никитин, Геннадий Николаевич Родионов, бригадирлер Владимир Петрович Чмых, Зоя Байыр-ооловна Шыырап болгаш оон-даа өскелер аныяк салгалга күш-ажылдың чурум-сагылгазының, турушкуунун, ажылчынның адынга чоргааралдың үлегерин көргүскеннер.

— Бистиң чурттуң орден, медальдарының эдилекчилери сураглыг тудугжулар прораб Тамара Петровна Шляковаының, бригадирлер Галина Дмитриевна Болданың болгаш Зинаида Салчаковна Салчактың дугайында чылыг сөстерни сургуулдарывыс чугаалап турар. Олардан үлегерни ап оларга дөмейлежирин кызып турганнар-ла болгай — деп, № 4 профтехучилищениң бүдүрүлгеге өөредилгезиниң мастери Виктор Михайлович Рассультанов чугаалады.

Ак-Довуракта училищениң сургуулдары Кызылдан келген эштеринден база дудак чок ажылдааннар. Олар бо чугула тудугга ажылчын холдарының кайы хире херектиин шын угаап билип, комсомолчу ҷалыы чүректерниң кыйгырыы-биле боттарының дыштанылгазында база чаа онаалдаларны күүседип кирипкеннер. Ол ышкаш № 3 профессионал-техниктиг училищениң удуртукчулары (директору И. Бусеов) Кызылдың училищелеринден келген сургуулдарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалы тургусканын демдеглээри артык эвес.

Респотребсоюзтуң кооперативтиг училищезиниң бөлүк сургуулдары (башкызы Эдер-оол Шараевич Ондар) база шудургу ажылдааннар. Олардан аныяк повардар, кулинарлар дыштанылгазында тудугжуларга дузалажырын шиитпирлеп, Ак-Довурактың ниитиниң чемненилге черлеринде ажылдап артын калганнар.

О. ШУМБУУ.
Кызыл хоорай.

Виктор Күжүгет — аныяк дарган

Чаа чылдың бүдүүзүнде Кызылдың автосептелге заводунуң директорунуң мурнакчыларны шаңнаар дугайында дужаалында бүдүрүлгениң шалыпчыларының аттары киргилээн. Ында кирген улустуң саны хөй эвес. Цехтерниң участок бүрүзүнден бир, ийи эң дээре мурнакчылар бар.

Ол даңзыга дарганнар бригадазының үш кижи составтыг кежигүннери шупту кирген: Григорий Черепанов, Николай Бирюшкин, Виктор Күжүгет олар тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен дээш Чаа чылдың бүдүүзүнде шаңнадып турганнары ол.

Оларның кылган ижин дузалакчыларның үүлези деп турары таварылга эвес. Дарган кижи кымга дузалашпас боор! Автобустар-даа, прицептер-даа, чартык прицептер-даа, агрегаттар-даа участоктары — шупту-ла дарганнарның тывып каан демирлеринден бүткен.

Сарыг-Сеп чурттуг оол Виктор Күжүгет автосептелге заводунга эге баштай чолаачылап кирип алган. Оон соонда шериг чораан. Совет Армияның хуралдаанындан халажып келгеш база катап ол-ла бүдүрүлгезинге ажылдай берген. Радиаторлар септекчизи апарган.

Дарганнар черге Виктор чоокта чаа келген. Баштай Григорий Петрович Черепановка өөреникчилеп кирип алган. Автосептелге заводунга он беш чыл иштинде дарганнап келген бүдүрүлгениң хоочуну аныяк оолду өөрүшкү-биле хүлээп алган. Виктор Күжүгет чүвеге өөренимчел оол болган. Удавааңда нарын кезектерни дагдынылкчызының дузаазы чокка кылыптар апарган.

Баштайгы үеде үүрмек ажылдар бүдүрүп турган оол чоорту шаанчактарлаа, автомашинаның кузовун кыстырар кыскаш-даа, кулустар-даа кылыптар апарган.

Амгы үеде Күжүгет Черепановтуң өөреникчизи эвес. Ол боду тускай ажылды бүдүрүп, тускай планын күүседип турар. Ынчалза-даа дуржулгалыг эштеринден-даа өөренип шаан. Оон чагыг-сүмезин дыңнавышаан. Хүн нормазын ам мырыңай ажыр сүг күүседип турар болу берген.

Тоску беш чылдан планныг онаалдаларын Виктор хуузунда күүседип алган. Ам оңгу беш чылдың баштайгы айындан эгелеп СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур чаа-чаа пландарны күүседип эгелээн. Ажыл-ижинге кызымак оол мурнунга салган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээринге чигзиниг чок.

Ю. ЕРОФЕЕВ.

ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Ак-Довурак мырыңай аныяк хоорайларының бирээзи. Аңаа үлегерлиг корум-чурум дээш демиселге аныяктарның киржип турары-даа таварылга эвес. Хоорайның чурттакчыларының дыка хөй аныяк кижилер. Оларның аразында боттарының төрээн хоорайының ат-алдары, аңаа корум-чурумнуг чорук дээш сагыш салып чоруур аныяк кижилер хөй.

Бо хоорайда комсомолчу-аныяктарның он беш оперативтиг отрядтары бар. Оларның хөй нуруузу корум-чурум камгалалынга идепкейлиг киржип, милиция ажылдакчыларының идепкейлиг дузалакчылары болуп турар. Комсомолчу-аныяктарның оперативтиг отрядында киржип турар оолдар болгаш кыстар ниитилелге удур үүлгедиглерниң кандыг-даа илерээшкиннерин аңаа эрттирбес, арагалаар болгаш хулиганнаар чоруктарга удур шыңгыы хемчеглерни ап турар.

Ажыл шагының соонда, кежээки үелерде, ол отрядтарның оолдарын болгаш кыстарын бистиң хоорайывыстың кулумчуларынга, столоваяларынга болгаш Культура ордузунга дежурныйлап чоруп турарын бо-ла көрүп каар силер. Олар болза хөй-нити чурумунуң камгалалында ёзулуг хайгыылчылар ол.

Комсомолчу-аныяктарның өске оперативтиг отрядтарынга үлегер-чижектиглериниң бирээзи бодуун рудалар арыглаар цехтиң аныяктарындан тургустунган отрядтың комсомолчулары болгаш аныяктары болур. Отрядтың командири Валентина Кудашова бо ажылче аныяктарны билдилиг хандыкшыдып шыдаан. Владимир Поповтуң удурткан энергоцехтиң аныяктарының оперативтиг отряды база-ла мактадып турар. Бо отрядтарның дежурныйлары элээн каш дурамык хулиганнарны, хөй-нитиниң чурумун үрээн арагачыларны тудкаш, милиция черинге чедирип бергеннер.

Ынчалза-даа бир чамдык оперативтиг отрядтар үлегерлиг корум-чурум дээш ынчаар кызып ажылдап турда, чамдыктары ол хөй-ниитичи чаагай сорулгалыг даалгадан хостанып алырын кызар таварылгалар бистиң хоорайывыста база бар. Чижек кылдыр көргүзерге, эрткен чылдың декабрьда септелге-механика цехиниң аныяк операторжулары дежурныйлаашкынче үнмээн. Ол отрядтың командири Николай Аллин бодунуң өөрүн ол хүн дежурныйлаашкынче үндүрер дугайын херекке албайн барган. Оон сөөлүнде бедик сорттуг руда болбаазырадыр цехтиң Николай Павловец командирлээн оперативтиг бөлүү база дежурныйлап үнмейн барган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарга удур шыңгыы демисел чорудуп, хоорайга үлегерлиг корум-чурумну тургузарынга идепкейлиг киржир талазы-биле бистиң аныяктарывыска улуг идегелди салып турар бис.

В. ЧЕМЕЗОВ.

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Тайбының программазы—делегейде политиктиг байдалды үнелезинни-биле экиндер, ажыл-ишчилерниң хөй-хөй сагыдаларынга ёзулуг быжыг болгаш чоптуг тайбының хаадырып ээриниң эрге-ажыктарынга таарыштыр делегей харылзааларының бүгү системазын эде тургузар, а кедизинде бергээп, ажыл-херелгетен ниитилелдиң амыдыралындан дайынны бүрүн чайладыр сорулгаларлыг хемчеглерниң комплекстиг программазын чарлаан болгаш. Ынчангаш Тайбың программазын боттандырар дээш демисел, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ону чайгылыш чок боттандырып турары делегей харылзааларының утказынга болгаш характеринге, бүгү тургузуунга эжок улуг салдарын чедирип, делегейге таарымчалыг улуг өскерлиишкиннерге чедирип келген деп, ам сеткил ханымышкын-биле чугаалап болур. Бүгү-нити тайбыңның камгалалын алырының перспективалары улам-на таарымчалыг апарган, делегей харылзааларынга «соок дайылдаа» дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче болгаш тайбың кожа-хелбээ догунназынкынның принциптерин бадыткаарынче угланган эргилде болган.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаары, акы-дунма найыралдың, сырый кады ажылдажылганың, эки ёзузу-биле дузалажырының харылзааларын улам быжыглаары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны болуп келген болгаш болур-даа. В. И. Ленин бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дунма эвилелин, оларның сырый каттыжышкынын болгаш чаңгыс эвин хумагалап, быжыглаарынче коммунистерни, делегей пролетариадын кыйгырып чораан. Делегейниң революстуг хөгжүлдезиниң тодарадынчы күжү болу берген акы-дунма социалистиг күрүнелер бөгүн делегейниң ол пролетарлыг эвилелиниң материалдыг болгаш политиктиг күчүлүг чедиишкини болуп турар. Социалистиг чурттарның быжыг эвилели коллективтиг күжениишкиннер-биле камгаттынган, Варшава Керээзинде, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде каттышкан күрүнелерниң акы-дунма эвилелиниң харылзаалары тургустунган.

ГДР-ниң, Венгрияның, ВДР-ниң, Чехословакияның партия болгаш күрүне талазы-биле кескү удуртукчуларының чоокта чаа Совет Эвилелинге чораан ол харылзааларның улам быжыгып, калбарып турарының тодаргай чижээ болган. Ол аян-чоруктар үезинде ат салдынган документилер социалистиг дем каттыштырылгазының хөгжүлдезинде эң чугула шугуму—улуг хемчээлдиг улуг ажыл-агыйжы сорулгаларны кады шиитпирлээр арганы акы-дунма чурттарга бээр социалистиг экономиктиг интеграцияның хамыкзашкынын көргүзүп турар. Социализмниң Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде киржир чурттарның мөөгүге туруп көрбээн экономиктиг дүргенниг кедурлүүшкүнүн чедип алган. Бүгү делегейниң үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң бөрүк бештиң ийи кезээ ам оларның үлүг-хуузунга онаажыр. Бүгү делегейниң экономиказынга олар кескү салдарын чедирип турар.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының делегей турушторын быжыглаарынга сөөлгү чылдарда оларның дугуржуушкуннуг даштыкы политиказы улуг чергелиг идигни берген. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелер социалистиг чалап алышкыннарын кандыг-даа кыжаныышкыннардан шиитпирлиг камгалавышаан, тайбыңны быжыглаарын, дайын кыжаныышкынын чайладырын чайгылыш чокка чедип ап турар. Чүгле Европага эвес, харын оортан дашкаар-даа черлерге байдалдың таарыштыр тургустунуп келиринге оларның ажыл-чорудулгазы эки салдарны чедирип турар. Варшава Керээзиниң чурттарының удуртукчулары Политиктиг консультативтиг комитеттиң шугуму-биле ургулчу болуп турар ужуражыышкыннарының үезинде дем каттыштырылга политиказының кол айтырыгларын көрүп, шиитпирлеп турар. Акы-дунма партияларның болгаш чурттарның удуртукчуларының дээди деңнелге ургулчу болгулаар ужуражыышкыннары база дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин быжыглаарынга, оон хүрээлеңиниң сырый каттыжышкынын, оон ажыл-чорудулгазының ажыктыын бедидеринге дузалап турар.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел Хурал делегейниң дүшкүүрлүг чорук кошкадыры дээш демиселге чугула базым болган. Төөгүлүг боттуг факторларның уламындан Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыглары амгы үениң делегей харылзааларында төп чылдарының дургузунда эң боттуг айтырыгларының санынга хамаарылып келген. Эртенгиде делегейниң ийи дайыны Европага тывылган, ынчангаш ам-даа болза делегейниң ийи системазының шериг-политиктиг удурлажыышкын туруушкунунуң чери болуп турар. Ол байдалдарлаңгы хамаарыштыр Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыглары ниити-биле делегейниң айыыл чок турар байдалынга шуут салдарын чедирип турар. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының инициативазы-биле чыылдырган нити-европа Чөвүлел хуралынга тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының болгаш делегейге кады ажылдажылганың улустарының, тайбыңның болгаш хостуг дээштиг ниити доруунуң деңнечи принциптеринге таарышкан дугуржуушкунга чедип алдынган. Ол принциптерни Совет күрүне бодунуң бүгү төөгүлүг оруунуң дургузунда камгалап келген. Чөвүлел хуралдың Түңнел актызы тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин делегей харылзааларынга быжыглаан, делегейниң ийиги дайының политиктиг түңнелин үндүрген.

Удурланышкак ниитилел системалыг күрүнелер-биле кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи принциптеринге таарыштыр калбартыр дээш Совет Эвилели социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле кады моон соңгаар-даа чүткүлдүг демисежир. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны олар амгы демиселиниң хевири кылдыр көрүп турар, ол демисел делегей айтырыгларын шиитпирлээринге шериг чепсээ ажыглаваайн, ынчангаш экономика талазынга чаржырын болгаш бир-тээ социализмниң болгаш капитализмниң мировоззрениезин, амгы талазы-биле алыс сорулгалары удурланышкак болгаш эптеш чок болганда, идеология болгаш политика талазы-биле принципиалдыг демиселди чорударын көрүп турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин күрүнелер аразының ийи талалыг керээлеринге болгаш сөөлгү чылдарда Франция, ГФР, АКШ, Италия, Великобритания, Канада-биле, а ол ышкаш чамдык өске-даа чурттар-биле ат салган өске-даа документилерже киирген.

Политика талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынын шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдыры-биле доодурар дээш социализм чурттары чүткүлдүг күженишкиннерин салып турар. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглеништиннерни кызырар дугайында чугаалажышкыннар Венада дазын эгелээн, стратегтиг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкыннар Женевада уламчылаан турар. Массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин тургузарының айыылын чайладырынче болгаш ядролуг шенелделерни бүрүн хоругдаарынче угланган совет саналдарын бадылаашкыннарның аажок хөй куруузу-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязы чоокта чаа чүүлдүг деп көрген.

Хельсинкиге Чөвүлел хуралдың Түңнел актызының экономиктиг кады ажылдажылганың угланыышкыннарын тодараткан чүүлдери база практикада боттанып турар. Социалистиг чурттар-биле харылзааларын калбартырындан аңгыда, ССРЭ капиталистиг күрүнелер-биле база үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазын ханыладып турар. Түңнел актыда сагыдыртынган улуг хемчээлдерлиг төлевилелдер улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин кады тудар дугайында дугуржулгалар хевиринге боттуг чүүлдер болуп бар чыдар.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының айтырыглары хөй талалыг. Совет Эвилели, акы-дунмалышкы социалистиг өске-даа чурттар ол айтырыг талазы-биле чайгылыш чок принципиалдыг шугумну чорутпушаан, өске күрүнелер-биле бодунуң ийи талалыг харылзааларын Хельсинкиге хүлээп алдынган шиитпирлерин боттандырарының херээн бурунгаарладырынга таарыштыр тургузуп турар.

Бо угланыышкында чедиишкиннерни демдеглевишаан, делегейде дергин күштер ам-даа барын чугаалаза чогуур. Олар дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынынга янзы-бүрү чылдактар-биле моондактаарын, өскележириниң, өжээннежириниң үелеринче, конфронтацияның үелеринче ээп кирерин кызыдып турар. Израиль, хунаан алган араб черлерин эжелевишаан турар Чоокку Чөөн чүкте байдал ам-даа дүвүрээзиниг. Кинрге байдал дүшкүүрлүг. Ангола Улус Республиказа удур Мурнуу Африканың вастичи бөлү-оруунуң, нато чу хөлезилекчилериниң болгаш империализмниң өске-даа чагааларының талазындан шериг интервенциязы ургулчулеп турар.

Империализмниң агрессивиг күштеринге шиитпирлиг өйтур шевиышкынны бербишаан, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының угланыышкыны СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының кол чүүлү болуп турар.

Делегей байдалының хөгжүлдезинге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң берген анализин, чижээ, ол хөгжүлдеге шиитпирлиг эргилдени чедип алыр аргалыынга, делегейниң өйү келген айтырыгларын боттуг ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээриниң делегей оруунче үнүп болур аргалыынга хамаарыштыр ол съездиниң ниити түңнелиниң шынныын болгаш ыраккыны көрүштүгүнүң дугайын делегейде бүгү болуушкуннар маргыш чок херечилеп турар. Съездиниң көдүрген сорулгаларының ол шаанда болганын, чугулазын амыдырал бодун-на бадыткаан.

Социалистиг чурттарның ургулчу өзүп, быжыгып орар чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны социалистиг дем каттыштырылгазының күжүн, делегей болуушкуннарының хөгжүлдезинге оон салдарын улгаттырып турарын сөөлгү чылдарның болуушкуннары база бадыткаан. Тайбының политиказы чүгле социалистиг ниитилелди тургузарынга болгаш коммунистиг чорукту шилчиириинге делегей талазы-биле улам таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар эвес, харын капиталистиг чурттарда ажылчын чоннарның демиселинге, хостуг национал күрүнелерниң хөгжүлдезинге социализмниң салдарын күштелдирип, империализмниң хостуг хөделир дээр чоруун кызыгаарлап турар.

П. ВЛАДИМИРОВ.
(ПМА).

БАРААННАРНЫ-ЧОНГА

Таллинниң «Эстопласт» заводу—чырытгы херекселдери бүдүрер талазы-биле чуртта кол бүдүрүлгелерниң бирээзи. Оон продукциязынга херегцел улуг болуп турар. Чырытгы херекселдериниң чаа модельдерин конструкторлар доктаамал ажылдап кылып турар. Заводтуң кылыглапырының 40 хире хуузунга күрүнениң шынар демдээн тыпсыскан. Бүдүрүлгениң коллективи тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

ЧУРУКТА: ажылчын Регина Прийдин чаа чырытгы херекселдерин көрүп тур.

В. РУДЬКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кыштаглаашкын

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Ажылчын чоннар депутаттарының Көк-Чыраа кожуун Совединиң ээлчеглиг сессиязынга Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Көк-Чыраа салбырларында мал кыштаглаашкынының байдалының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалашкан. Сессияга совхозтуң мал ажылының кол тускай эртемниглерин, культура албан черлериниң ажылдакчыларын чалап олурушкан. Мал кыштаглаашкынының дугайында салбырлар эргелекчилери эштер Федор Кочун-Кара, Шарай Содунам-оол оларның илеткелдерин болгаш кожуун Советтиң кожуун ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының эдеринчи илеткелин дыңнап чугаалашкан.

Совхозтуң Арыг-Бажы салбырында ниитизи-биле 1042 баш мыйыстыг бода мал бар. Олар Арыг-Бажы төп фермада болгаш Оймакта семиртилге фермазында кыштап турар. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында байдал эки. Ферма сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садырының чыл планын он айларда күүсеткен, ону беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Мында саар инектерниң болгаш бызааларының кыш-дежеели баган эвес. Фермада 20 тонна саваң, 30 тонна сигенг, элээн силос бар.

Ындыг-даа болза саар инектерниң 100 баш хирези декабрь айга чедир кажаага кирбейн турганындан, чамдык инектер ара салып чүүлдер илерээн. Саар инек кажаазының эжиин эки чыдыглаваазындан, нинти соок. Фермада мал чеминиң камгалгазы четпес. Кижилерниң хууда инектери сиген кажаазынче кирген, ону чаза базып, чип турган таварылгалар бар. Фермада хүн-ажылдың сагылга-чурумун үрей бээр таварылгалар кадарчыларының аразында база бар. Бо талазы-биле ферма эргелекчизи эш Биндеммаа, учётчик эш Сюрюң-оол олар кандыг-даа хемчег албаан.

Оймактың семиртилге фермазында (эргелекчизи Александр Оюн) 600 ажыг баш аныяк бода мал бар. Олар 4 кодаңда. Ниити байдалы чүгээр-даа болза, бригадирниң негелдезиниң кошкаандан мал чемин буданнаар чоруктар бар, ажылдаар аъттар пресстээн саваңны чаза базып, чип турар. Инек кажаазының ниити соок, эдээн чогуур үезинде аштап арыглавас. Оон ужурунда мында азыралда турар аныяк бода малдарның семиртилгези, чемелде дензизи чер албайн турар. Малчыннарның чуртталга бажыңнарының септелгези кылдынмаан.

№ 2 Көк-Чыраа салбырда 641 баш мыйыстыг бода мал бар. Олар 2 кезек черде кыштап турар. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазында 531 баш улуг, биче мыйыстыг бода мал, оон аңгыда 110 баш хыс казыралар Мунгаш-Хөлде кыштап турар. Оларның ниити байдалы чүгээр. Салбырның шээр малы 6834 баш, олар 17 кодаңда. Оон иштинде 13 кодан төрүүр хой бар. Оларның ниити байдалы эки. Салбырда мал чеми четчир-даа болза, кодаңнарга чедирилгези саадап турар.

Ынчалзажок үстүнде демдеглээн Арыг-Бажы салбырда ышкаш ындыг четпестер бо салбырда база бар дээрзин сессияга санал берген депутаттар Николай Базыр, Иван Хурагандай, Бора-Таргa Моңге, Александра Монгуш, Кара-оол Шалык, Алексей Дугаржап, Седей Баларчы болгаш оон-даа өскелер шыңгыы шүгүмчүлээн. Олар үстүнде илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле ажыктыг арга-сүмезин бергеннер.

Күрүнениң хөй баш мал-маганын карыысалга чогу-биле чидирип, самчыгдаан кижилерни сула салып каан, бажыңнарында шелээн олуруп турарын депутаттар база шүгүмчүлээн. Чижээ, совхозтуң Арыг-Бажы салбырының 17 баш улуг инектерин чидирип, самчыгдаан Допуй-оол, ол ышкаш Апак, Хайыраканда Даваа-Херел оларның херээн, факт документилерин районнуң истелге органнарында киирген турда-ла, истелгезин кылбайн турары канчап-даа таарышпас деп депутаттар демдеглээн.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

О. ТАВАА.

ШЕФТЭЭШКИН

Адыр-Кежигниң чону школада төрелдер комитединиң организастааны шефке идепкейлиг киришкен.

Школага оттулар ыяш белеткен. Толбуя ыяшычы үнген шефчилер чаңгыс хүн иштинде 112 кубометрни кескен. Тодаргайлаарга: 10 кубометрни какташ, ону школа чанында эккеп тургускан; 30 кубометрни бүдүнге сөөртүр кылдыр эзимде бөлүп чыткан; 12 кубометрни школаже төрепчилеп сөөрткен.

Кол Өкпен-оол, Дугур Седеней, Лудужук Балдан оларның удурткан звеноларының ол хүн үстерлиг ажылдааны мактаан. Ыяш кезикчилери С. Бавуу, Б. Дажырган олар база эки ажылдаан.

В. ТАМДЫН-ООЛ.
Тожу район.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

К. СОРСАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Найырал болгаш хөй чүүлдер талазы-биле совет-финляндия харылзаалар доктаамал байдалдыг боор турарының дугайын Финляндияның Премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Калеви Сорса ССРЭ-же чуртунга ээп чана бергеш, медеглээн. Ийи чурт аразынга кайызынга-даа ажыктыг садыг-экономиктиг харылзааларның таарымчалыг калбарып турар чоруу оларны моон-даа соңгаар улам ханыладып, калбартыр арганы берип турарын ол уламчылап чугаалаан. Маңаа холбаштыр ийи чурт аразынга 15 чылдың дургузунда экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле белеткеп турар перспективтиг программа улуг ужур-дузалыг боор турар.

Амгы-бо ниитилел тургузуглуг күрүнелер —Финляндия биле Совет Эвилели күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче угланган чаа эгелээшкинни канчаар кылып турарының тодаргай үлегер-чижээ ол программа боор турарын К. Сорса база чугаалаан.

Совет Эвилели болгаш Финляндия-даа Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел Хуралдың шиитпирлерин херек кырында боттандырары дээш демисешпишаан, чавырылдырыышкынны ургулчулээр чорук чепсеглениишкинин эндере бүдүрерин соксадырынга ажыглыг болур деп бир демей көрүп турарын К. Сорса база онзалап демдеглээн. Соңгу Европаны ядро чок зона кылдыр чарлааш, ол девискээрге быжыг тайбыңны хандырар дугайында Финляндияның саналдарының чугулазын талалар база катап бадыткааның К. Сорса чугаалаан.

ДАШТЫКЫ КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың экраннарынга барык 140 даштыкы фильмнерни көргүзер деп турар.

Оларның аразында сураглыг совет режиссёрлар С. Бондарчуктуң болгаш В. Шукшинниң кинолентилери, делегей экранының мастерлери А. Вайданың, А. Куросаваның, И. Бергманның ажылдары база бар. Чаа чылда чаңчыл болган элээн хаш кинофестивальдар база болур — совет уруглар болгаш аныяктар фильмнериниң неделязы, социалистиг чурттар фильмнериниң фестивалы дээш өске-даа.

* * *

ГАВАНА. Кубаның театр уран чүүлүнүң талазы-биле дыка улуг өскерлиишкиннер болган. Бар эвес ол чуртка 1958 чылда чүгле чаңгыс шии театры турган болза, амгы үеде оларның саны 13 чеде берген. Лас-Вильяс можуга «Эскамбрай» болуун — Кубада эң-не баштайгы кодээ театрны тургусканы культура амыдыралынга улуг болуушкун болган. Ол ышкаш база бир чогаадыкчы бөлүктүң — Гаванада Бертольд Брехт атгыг политиктиг театрның бурунгаа база мактадыг атгылар келбарган. Театрның сөөлгү ажылдары — Б. Васильевтиң «А даң талазы мында иржым...», В. Вишневскийниң «Оптимистиг трагедия» деп шиилери көрүкчүлерниң болгаш солунчуларның-даа улуг сонуургалын бодурган.

Кубаның национал баледи Хосталга оргулуунуң кылыгларларының ырак даштында-даа сураглаан. Европаның болгаш Латин Американың театрларынга оон көргүзүглери улуг чедиишкинниг эртип турар.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

АНКАРА. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы биле Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг доозулганы болгаш оон Түңнел актызынга ат салганы Турция биле Чехословакияның аразынга кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринге чаа болдунар аргаларны ажыдып турар деп, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугалдың Анкарага албанның аян-чоруу доозулганы-биле холбаштыр мында парлап үндүрген турция-чехословак дыңнадыгда чугаалап турар. Болган чугаалажыышкыннарның түңнелинде ийи чурттуң экономика, техника, үлетпүр болгаш эртем талазы биле кады ажылдажылгазының дугайында үр хуусаалыг дугуржулгага ат салган деп, дыңнадыгда айтып турар.

Ийи талалар Хельсинкиге ниити-европа Чөвүлел хуралының ужур-дузазын онзалап демдеглевишаан, аңаа чедип алдынган чугула дугуржуушкуннар Европага тайбыңны база айыыл чок чорукту улам ынай быжыглаарынга болгаш чурттарның аразынга бот-бодунга ажыктыг, дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан деп, дыңнадыгда айтып турар.

Чоокку Чөөн чүкке тайбын болгаш чоптуг таарыштырылганы кылырда, израиль шериглерни оларның эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден бүрүнү-биле үндүрери болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырары эргежок чугула деп, Турция биле ЧССР медеглеп турар.

Португалияның мурнуу чүгүнде Алентежу можуга революцияның тиилелгезиниң соонда тургускан «Кызыл сылдыс» деп кодээ ажыл-агый кооперативитиң тараачыннарынга ажылчыннар дузалажып турар. Олар хостуг хүннерде шөлдерге болгаш садтарга халас ажылдап турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОҢГУЛДА БОЛУР

ЛИССАБОН (СЭТА). Алдыгы дугаар тур чазактың бо чылдың январь 25-те хоойлу хүлээп алыр хуралга соңгулда эртирер дугайында шиитпирле холбаштыр Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политкомиссиязы медеглел парлаан, мында чуртка ёзулуг хостуг болгаш демократтыг соңгулданы эртирер ужурлуг деп санаан.

Португалияның Коммунистиг партиязы Португалияга улустуң бээр шилип алган демократтыг тургузугну бактаарлары, дээш, демократтыг күрүнениң төлээлекчи органнарын тургузары дээш шиитпирлиг-биле туржуп турар, ынчангаш күрүне эрге-чагыргазын боттандырар, кол-кол хоойлуларны үндүрер, чазактың ажылын хынаар эргелиг хоойлужудулга хуралынга депутаттарны эң-не бедик хуусаа иштинде соңгуур чорукту партия деткип турар — деп, медеглелде айыткан.

ОНЗА СЕССИЯ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп организациязының (АЧО) Министрлер Чөвүлелиниң ээлчег чок сессиязы мында Африканың Бажыңында ажыттынган. Оон киржикчилери Ангола Улус Республиказа байдалды чугаалажып көөр ужурлуг. АЧО кежигүнү 46 чурттуң төлээлекчилери АЧО кежигүнү чурттарының күрүне болгаш чазак баштыңнарының бөгүн ажыттынар онза ассамблеязынга ангола айтырыг талазы-биле санал-оналдарны белеткээр.

Даштыкы интервенцияның организакчылары болгаш оларның чалчалары — Мурнуу-Африка Республиканың соок-язы ыдаакчылары, за кезиктиг хөлезилекчилер, саңдарадының саттынган бөлүктер—ФНЛА болгаш УНИТА-даа Анголаның улузун куллаанып, ол диптиниң мурнуу талазынга хосталга дээш шимчээшкинге улуг идиг болур ёзулуг хамаарыштырбас күрүнениң тургустунарынга шаптыктаар сорулганы салып турар.

Маочулар база-ла империалистерниң холгаарлаашкынынга деткимчени кылып, ангола улустуң ФНЛА-да дайынчыларынга улуг дузаламчыны көргүзүп турар.

Гана, Гвинея, Мозамбик, Нигерия, Сомали, Танзания болгаш өске-даа күрүнелер Анголаның хостуг болгаш хамаарышпас чоруун хандырар төлээде. АУР-нуң дүрүм ёзугаар чазаанга бүгү талалыг деткимчени кылырынче кыйгырып турар.

ЧАЗАК КРИЗИЗИ

РИМ. (СЭТА). Италияда дайын соонда 33 дугаар чазак кризизи эгелээн. Христиан-демократтыг болгаш республиканың партияларындан тургустунган, христиан демократ А. Морого баштаткан каттышкан кабинет дүшкен. Социал-демократтар-биле кады чазакты парламентиге деткип турган Социалистиг партия ону моон соңгаар деткиириндеп ойталааан соонда ол дүшкен боор турар.

Италияның Коммунистиг партиязы чазак кризизинге кезээде удурланып келген. Чүге дээрге, ол чорук кризистиг байдалдан национал экономиканы үндүрерин, ажыл чоктадыр чорукка удур демиселди улам узамдыктырар. Италияның мурнуу талазы районнарының берге айтырыгларын шиитпирлээринге шаптыктаар апаар.

АТКЫЛАЖЫЫШКЫННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Дескен палестиннерниң Тель-Заатар лагерин барымдаалаар үзелдиглерниң партияларының чепсектиг бөлүктериниң бүзээлээни-биле холбаштыр сегиржиир алышкыннар ливан пайысылалда болган оол кызыгларында үргүлчүлевишаан. Солунчуларның дыңнатканы-биле алырга, Тель-Заатарже чоруткан орукту арыглаар болгаш бүзээлеткен чурттакчыларга аъш-чемни чедирер сорулга-биле национал-патриотчу күштериниң каттышкан отрядтары барыын партияларының хоорай кыдыгларында отрядтарының туружунтарынче элээн каш чедиишкинниг шаап халдаашкыннарны кылган.

Премьер-министр Р. Караме телевидениеге чуве чугаалааш, аткылажыышкынны дораан соксадырынче кыйгырган.

ШААЖЫЛАКЧЫЛАРНЫ ЧОРУТКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи чазак Соңгу Ирландияже чаа шериг кезектерин чорудар деп шиитпирлээнин чарлаан. Аленге болган Малайга-даа национал-хосталга дээш демиселдиң киржикчилерин араатанзыг ёзу-биле шаажылап турган тускай ужар чүүл десантызының шериг кезектери (САС) бо удаада Ольстерже чорудуп турар.

Англи буржуаз солуннарының безин шаажылакчылар деп адааны ындыг тускай кезектерни Ольстерже чорутканынга чурттуң калбак хөй-ниитизи ажыглыы удурланып турар. Ол шериглерни кудн чок болдурарын негээн чагаалар чазакта хээп турар.

(СЭТА).

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ТУРУШ

БИСАУ. (СЭТА). Гвинея-Бисау Африканың депшилгелиг чүткүлдүг күрүнелери-биле кады Африканың Чаңгыс эп Организациязының (АЧО) шугуму-биле Ангола Улус Республиканы хүлээп көөрү дээш, Африканчы чаңгыс эпти быжыглаары болгаш Анголаны соок-язы ыдаар эжелекчилерден болгаш даштыкы хөлезилекчилерден бүрүнү-биле хостаары дээш, херекке бодунуң үлүүн улгаттырары дээш чайгылыш чокка демисежир апаарын Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Луис Кабрал СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

АЧО-нуң онза сессиязынга Ангола Улус Республиканың эрге-ажыктарын камгалаарывыс дээрге-ле, африканчы күрүнелерниң хамаарышпас чоруун, бүгү Африканың хостуг болур чоруун камгалаарывыс-ла болур. АЧО-нуң онза сессиязынга ангола айтырыгны шиитпирлээрде, ол кандыг-даа чөлээшкинге болгаш өйталаашкынга кирбес ужурлуг деп, Гвинея-Бисаунуң күрүне баштыңы чугаалаан.

Чаа номнар дугайында

„ЧААГАЙ ИДЕГЕЛДЕРНИҢ ҮЕЗИ“

ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Делегей литературазының А. М. Горький аттыг институду биле Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду «Тыва совет литератураның дооргу төөгүзү» эрткен чылын номчукчуларга бараалгаткан. Ону тыва чечен чогаалды шинчилээр, өөренир херекке улуг үлүг-хуузун киирип чоруур литературоведтер болгаш критиктер, филология эртемнериниң кандидаттары А. К. Калзан, М. А. Хадаханэ болгаш Д. С. Куулар олар чогааткан.

Номчукчулар бо номну улуг сонуургал-биле номчуп, чамдык кижилер аңаа хамаарыштыр санал-оналын киирип турган үеде, литературовед Константин Антошин база бир номну бараалгадып сөңнээн. Ону «Современник» деп ном үндүрер черге үндүрген. «РСФСР-ниң литературлуг картазы» деп рубриканы картында парлаан бо улуг эвес номну «Чаагай идегелдерниң үези» деп адаан. Этениң адаанда «Хакасияның, Тываның болгаш Даг-Алтайның амгы литератураның дугайы» деп бижээн.

Үстүнде адаанывыс ийи номну тыва литератураны өөренип, ооң хөгжүлдезин өөрүшкү-биле хайгаарап чорууурларга төлептиг белек болганын демдеглээш, Константин Антошинниң «Чаагай идегелдерниң үези» деп номунга доктаап көрээли.

Ук ном «Эртен үе-биле хөөрежип оо мен», «Шүлүк чогаалының чүгүлүг чадыгыннары», «Эпостуң төрүттүнгени» деп үш эгеден тургустунган.

Мөңги баштыг кадыр-шашпал Саян даг; дагларн эдээн мөңге логаан хел-биле каастап алган, тоолчургу тос-биле дөмейлеп болур хүчүлүг тайга, хемнерниң ак-көк агымнары, хөлдер; Хакасияның болгаш Тываның кызыгаар чок ховулары; күчүлүг Улуг-Хемче агып кирген Сибирьниң шаңгызы хемнери — Бии-Хем-биле Каа-Хемниң улу хөстүп келир. Ол улуг хемниң эриктеринге чурттап чораан кижилер ону Исленди, Ионесси, Енисей... деп адап чораан.

Мурнуу Сибирьниң түрк уктуг, чаа үжүк-бижиктиг чоннары, Совет Эвилелиниң өске-даа улустары-биле бир дөмей, культура болгаш экономика талазы-биле чедиишкиннерин улуг Ленинниң ачызында чедип алган.

Ынчангаш Хакасияның, Тываның болгаш Даг-Алтайның амгы чогаалчылары баштыңчыының овур-хевирин канчаар-даа аажок ханы ынакшыл, чылыг, чымчак сеткил-биле чуруп, бижип турар. Тыва шүлүкчү Степан Сарыг-оол, хакас шүлүкчү Николай Доможаков олар боттарының баштайгы чогаалдарын Владимир Ильич Ленинге тураскааткан.

Хакасияның, Тываның, Даг-Алтайның чечен чогаалдары төрүттүнгениниң баштайгы чылдарында чүтле улустуң аас чогаалының чуулуу-биле «чемнениш» турган. Ынчалзажок культура революциязы, тырыдыышкын албан черлериниң четкизи, школалар, ортумак болгаш дээди өөредилге черлери чокка, тодаргайлаарга, чон культуразы шиңгээдип албаанда, чаа үжүк-бижиктиг литературалар төрүттүнер арга чок турган. Ынчангаш Хакасияның болгаш Алтайның чечен чогаалы Совет эрге-чагырга ол черлерге тургустунганының соонда, элээн үе эрткенде төрүттүнген.

Тыва, хакас болгаш алтай литератураларының баштайгы төлээлери бүгү талалыг билиглиг, бедик культурлуг кижилер чораанын автор онаалап айыткан. Хакас шүлүкчү болгаш драматург Михаил Кильчичаков улусчу тоолчу болурун күзеп чораан. Ол чадаган дээр хөгжүм херекселдеринге ойнаар, хөөмейлээр, шиилерге ойнаар артист. Хакасияның шыырак дээн тывыкчыларының бирээзи турган. Тыва чогаалчы Олег Сагаан-оол улус тырыдышкынының херээнге хөй чылдарның дургузунда бараан болуп чораан.

Мурнуу Сибирьниң түрк уктуг, чаа бижиктиг улустарының чечен чогаалының хөгжүлдезинге орус классиктиг чогаалдарны очулдуруп эгелээни, Сергей Сартаков, Александр Прокофьев, Степан Шипачев, Илья Авраменко болгаш өске-даа сураглыг чогаалчыларның бо черлерге чорааны, аныяк национал чогаалчыларга үлүг-хуузунуң чогаадыкчы дузазын көргүскени чугула рольдуг болган.

Номда хакас, тыва, алтай литератураларда шүлүк чогаалының амгы байдалын автор анализтеп турар. Чаа үжүк-бижиктиг бо улустарның чечен чогаалынга поэзия жанрының баштай төрүттүнгени хоойлу ёзугаар болуушкун, баштайгы талантылыг, бижик-билиглиг кижилер сеткил-сагыжын илередирде шүлүк чогаалын ажыглап турган.

Шүлүк чогаалынга тураскааткан эгеде хакас шүлүкчүлер Н. Доможаков, М. Кильчичаков, М. Чебодаев, М. Баинов, тыва шүлүкчүлер С. Сарыг-оол, Б. Хөвенмей, С. Пюрбю, О. Суваккпит, Ю. Кюнзегеш, алтай шүлүкчүлер Э. Шалкин, А. Атаров болгаш өске-даа чогаалчыларның шүлүктеринге К. Антошин доктааш, оларның чаңчыктарын элээн ханы сайгарып, чедер, четпестерин айтып турар.

«Амгы хакас, тыва, алтай шүлүк чогаалының дугайында эгени доозуп тура, сөөлгү чылдарда шүлүк чогаалының хөгжүлдезинде чамдык саадаашкынның бар апарганын демдеглевес арга чок. Ол болуушкунуң кол чылдагааны — чогаалчыларның боттарынга болгаш чогаалдарынга негелдези дыка бедиткени болур. Олар ам чогаалдарын парладырынче далашпастай берген. Ол чорук мурнуу Сибирьниң аныяк литератураларының чогаадыкчы өзүлдезинге улуг идегелди төрүттүндүрүп турар ам бо литератураларда чогаадыкчы күштерниң каттыжышкынны чорбушаан, национал чогаалчылар чаа чогаадыкчы хей-аътка херелдеттинер күштү мөөңнеп турар»—деп, автор бижээн.

«Эпостуң төрүттүнгени» деп эгеде Лазарь Кокышевтиң «Арина», Салим Сүрүн-оолдуң «Лейтенантының даалгазы», Салчак Тоханың «Араттың сөзү», Монгуш Кенин-Лопсанның «Улуг-Хемниң шапкыны», Николай Доможаковтуң «Ырак аалда», Олег Сагаан-оолдуң «Баян-Талааның кижизи», Кызыл-Эник Кудажының «Ырзым бузуң» болгаш аныяк литератураларның өске-даа улуг хемчээлдиг чогаалдарынга автор доктааш, ук чогаалдарга хамаарыштыр бодунуң бодалдарын, санал-оналдарын содчуп турар.

Чамдык чогаалчыларга үнелел бергени маргылдаалыг, харын-даа хөлүн эрттир чидиг болуп магат чок. Аныяк литератураларга баштайгы романнарның, тоожуларның, расскаастарның типтин келгенинге өөрүп мактаныр үе эрткен дээрзин утпас херек. Амгы чогаалчыларның чогаалдарын шын болгаш негелделиг үнелээр, оларның берге болгаш нарын ажылын шын сайгарып көөр үе келген.

Тываның, Хакасияның болгаш Даг-Алтайның национал литературалары чогаадыкчы диилээшкинде туруп турар. Оларның мурнунда улуг келир үе, чаа чогаадыкчы уран-чечен бедиктерже делгем орук ажыттынган дээрзин автор түңнелинде демдеглээн.

Константин Антошинниң бо ному хөй национал совет литератураның хеймер дуңмазы тыва чечен чогаалга сонуургалдыгларга, ону өөренип чоруурларга өөредиглиг ном болур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

БЕЖЕН ЧЫЛ МУРНУНДА

Тываның революстуг намчазаа чурттуң бижик билбес чорукту узуткаар сорулга-биле 1926 чылдың январьда амгы Чөөн-Хемчик районунуң девискээринге эң баштайгы сургуул черин ажыткан.

Ол шагда тудуг суур бар эвес, Чадаананың үстүү хүрээзиниң улуг чызазының мааш өөнге чурттавышаан, өөретир кылдыр ук сургуул черин тургускан. Ынчан тыва бижик бар эвес, моол бижикке өөредип турган.

Сургуулдарның 90 ажыг хуузу барык-ла 20 хар чедир назылыг турган, оларның аразынга М. Б. Артас биле ийилээ 12—13 харлыг турган бис. Бистерниң аравыска 1925 чылда тургустунган Тываның Революстуг аныяктар эвилелиниң кежигүннери элээн хөй кижи турган.

Сургуулдарның социал составын алырга, барык 80 хуузу ядыы араттарның, а 20 хуузу бай-шыдалдыг кижилерниң ажы-төлдери болуп турган. Ядыыларның оолдары күрүне хандырылгазынга, а артканнары боттарының күсели-биле өөренир турган, оларга күрүне акша-даа төлеп турган.

Өөренип кирген кижилерниң бижик-билии база шокар. Хөндергейниң Сандацмаа, Шекпээрниң Сурзун-оол, Ондар Анай-оол олар моол бижикти черле шору билир тургулаан, оон өскелеривис моол бижикти мырыңай билбес, азы чүгле биче үжүглээр, азы багайты номчуур бо-ла.

Ынчан суму чагыргаларын девискээр барымдаалап чаа-ла тургузуп эгелээн, ынчангаш сургуулдарны Даа кожууннуң эрги девискээриниң аайы-биле Улуг-Хемниң Хайыракандан ыңай Барыын-Хемчиктен бээр чыып келген.

Сургуул черин колдуунда-ла кожуун чагыргазы удуртур турду. Баштайгы башкывыс Монгуш Данзын, ону Демчидаа дижир чүве. Чем кылып бээр киживисти Монгуш Эрелчин дээр. Ядыыларның ажы-төлдери дээш ол ёзулуг-ла болуп бердинген кижи.

Чамдык хүннерде аъш-чемивис төне бээрге, байлар оолдары чемин кыла бээрге Артас-биле кады оларның чанынга чеде бээр бис. Бир-ле катап чеде бээривиске: — Чем чиксеп турар болзуңарза, чээргеннеп келиңер — деп, мындыг. Үне халышкаш, чыткан чудук чарып турувуста, Артас тургаш:
— «Бан-ла кижи магадаанчыг барган-на черинге хүндүледир, чок-ла кижи човулаңныг, чораан-на черинге айбыладыр»— деп, хиимиренгеш, ажырбас аал (оол), даарта шарылар согар дивеедиве — деп, мындыг болду. Ону Эрелчин чугаалаан чүвең иргин.

Бистиң өөренип турган черивис хүрээ-хиит чери болганда, аңаа ламалар болгаш хуурактар база турган. Олар бистерни «кувискаалчылар» дээш көөр-ле хөңнү чок. Хүрээже ам-даа хандыгып четтикпээн биче хуурактар кежээниң-не биске келгеш, бистиң-биле ойнаар, хүрежир тургулаан.

Бир-ле катап хүрээниң Кеский-шаңлааны дээр лама шокарлап каан кагыыш туткан бо-ла келди.

— Силер кулугурлар, моон соңгаар маңаа хуурактар, чыып, бурган-шажынга уйур буруу сургаал нептередир болзуңарза, канчаар эвес мен — деп кыжангаш, хөректенип-хөрентенип, демгэ кагыыжы-биле чер шашкылаар мындыг.

Чем кылыкчызы Монгуш Эрелчин ону дыңнааш:

— Кымны коргудуп келгениң бо, хөректенип, чер шашкылап турган херээң чүү боор Кеский-лама, бо дээрге кожуун чагыргазының тургузуп каан сургуулдары-дыр, сээң хуурактарыңның оларга хамааны чүл, олар сенден кортпас-даа-дыр ийин — деп, кылыы дыка хайныккан чугаалаарга, иштивисте өөрүп тургаңзыг болган бис.

Кичээлдеп олурган Ооржак Биче-оол демги Эрелчинге болчуксаан чүве дег тура халааш:

— Хуурактар чыгбаңар деп чүнүл, боттары келген улусту үндүр ойладыр эвес, бисте хүрээге тейлеп чеде бээр оолдар база бар-дыр, оларны силер чүге үндүр ойлатпайн турар силер, силерниң хуурактарыңар чыып алгаш, шажын херек чок деп суртаал салып, хурал-сутааа кылбайн турар ышкажыл бис — деп. Кедергей тода чугаалааны чартык чүс чыл эрткен-даа бол, ам-даа утпаан мен.

Кеский-ламаны өөрүнүң чер алыспаанынга сеткили ханган чүве дег, М. Б. Артас О. Биче-оолдуң чанында чеде берген, кежээлеп келген кеский-ламаже карактарын хере көрүпкен турган.

Сактыышкын

— Силерниң-биле кижи чүнү чугаалажырдаан — дээш, демги кеский ыңай боорга, Эрелчин тура.

— Чугаалажыр хүнүң чедип келир, чулчурувайн чоруп чор — дээш, аъш-чемин хайындырып кирипкен.

Ламалар бисти шуут-ла көрбестээн. Март айны соолзүреде бисти кожуун чанынга кожуруп экелгеш, чамдыывысты чарылгалар өглеринге чурттадып каан. Өөредилге харын ам улам шуудап, бижик-билигге-даа шору апарган бис.

Час дүжүп, чылып келирге, биске сула шимчээшкин-даа кылдырып турар апарган.

Апрельдиң ортан үезинде кожуун чери Хөндергей аскының улуг шыгынче кожe берген. Ол аразында ам башкывыс Монгуш Таваакай деп кижи апарган. 1926 чылдың Май 1-ниң чыскаалынга киржири-биле 30 хире сургуулду арттырып алгаш, өскелерин ол тарадыпкан.

Май чыскаалын ооң-биле Хемчикке ийи удаа эрттирер деп турганы ол. Май Бириниң эртени. Девидеп, сүрээдеп, өөрүп-даа турар бис. Ол хүн хатшуурганныг, хат-чаъстыг-даа турган бол, чыскаалга кувискаалчы хоон кирген бүгү чон өөрүшкү-хөглүг киришкен. Индир баарынга болган байырлыг митингиге каш-даа кижи байыр чедирип чүве чугаалаан. Индирге ийи-үш-даа орус эштер база турган. Чыылган чонну арын-шырайы өөрүшкүлүг хөөн кирген, кедергей магадаанзыг турган.

Май Бириниң байырлалы бистиң коргүскен сула шимчээшкинивис-биле доозулган. Ол чылын өөренир хуусаавыс-даа ынчалдыр доозулган.

Ук сургуул чери өөреникчилерге онзагай билиг медерелди бериш шыдаваан, ынчалза-даа революсчу идеяны чон ортузунга нептередиринге улуг рольдуг болганы билдингир. Оон бис харын суртаалчылар болуп үнгенивис ол. Ёзулуг эртем-билиг дээш чүткүлдүс ол өөредилге чылы бисти болгаш бистиң эш-өөрлеривисти сорук киирген.

Оон соолзүреде Чадааның эге школазы тургустунган. Оон бээр эрткен чылдарның дургузунда ону чеже муң кижи доосшаан дээр. Оларның дыка хөйү Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында дээди азы тускай ортумак өөредилге черлерин чедиишкинниг дооскан болгаш ам Совет Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чедиишкинниг ажылдап чоруурун көргеш, кижи мага ханыдыр өөрүүр-дүр.

Александр ДАВАА,
персоналдыг пенсионер.
КЫЗЫЛ.

ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилиндек командазы чыл санында болур «Известияның» шаңналы» деп маргылдаага киришкеш, улуг тиилелгени чедип алган.

ЧУРУКТА: ол маргылдаага тиилекчи болган ССРЭ командазы.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

МЕРГЕЛДЕЙНИҢ БУЛУҢУ

ХУНАГА ХУРАГАН КАДАРТПАҢАР

Оюн Кара-Хуна Григорий Кулаковтуң аалынга дембээрел каап чыткан.

— Кыштагда кадайынны чаасканнаан дыңнааш ыраажы каапкан болгай сен—деп, Григорий Кулаков аңаа чугаалаан.—Чаңызы эки боор.

Кара-Хуна Кулаковтуң чугаазын-даа шоолуг херекке албайн, сыр өскээр боданып чыткан: дуу аалга үш шилди, демги ашак-кадай-биле бир шилди кызыл, ийи шил ак. Чеже шилди божудуп каапкан кижи боор мен?

— Чадаг хой кадарган кадайың хоюн оскунуп алза канчаар сен? Доп-дораан чоруп көр!—деп, Кулаков чаңнып эгелээн.

— Ийи-чаңгыс хой чидеп-даа берзе, күрүне оон когараар эвес!—депкеш, Кара-Хуна хая көрнүп чыдып алган. Ооң соонда элээн хандыр боданган-даа: эдирам, чанар ужурлуг чүве-дир ийин: маңаа чыдарга чүү өделиг деп, сыкырым-даа чүве артпазын-на болгай.

...Оюн Чайзатмаа хоюн чадаг кадарып чоруурга, соогу хөлчок ыжкап сагындырган. Улуг-Хем уңнундан чывар тыртып, халып-даа. Хуреганнарның доктуур чогу база аажок. Ынчан чорда, аңаа уткуштур аъттыг кижи чортуп орган. Чоокшулап келзе-ле, Чаптый-оолдуң өөгүң ишти болган.

Келген дораан:

— Бистиниден барып иштинге шайдан аартап албас сен бе?—дигеш, Чайзатмааны уткарыпкан.

Ийиг шайның соон дарый сон-даа өске «суксун» база келген. Кожа-хелбээ кадарчылар хөөрежип олурда, ийи кодан хой каттышкан. Ээрезаа билбестээнинин кырында апарган улус хоюн-даа чарып албайн, кежээ апарганда Кара-Хунаның тар кажаазынга тыдыпкан. Хаалганы хаап чадашкаш, ол олчаан ажык каапкан.

Даартазында санап көргенде чеден сес хой чок. Баскылажып каан болган.

Ам Оюн Кара-Хуна дээрэн-биле чоок танышкан көрээл. Хар-назызы дөртен үш чок ашкан, мөге-шыырак. Мооң мурнунда чылдарда хойжуларга дузалакчы кадарчылап ажылдап келген. Арага дээрде ажылын уттуптар. Ол ёразы-биле 1972 чылда колхозка 1078, 1973 чылда 204 рубльдиң когаралын чедирген. Колхоз баштаар чери ону үндүрер-киирерин четчеч. Ынчаар ортз Кара-Хуна аас-сөзүн берип тургаш, арага ишпес кылдыр эмнедип алган. Ам-на кижи болган-дыр бо дээш, эрткен чайын аңаа хураган хүлээткеш улуг кадарчы кылып алган. Ындыг чүве кайда боор, мөге кадарчывыс туттунуп шыдавайн катап база пактап эгелээн.

Хой баскылаштырып алырының бичии мурнуу чарыында хойжу бригаданың төвү Берт-Дагга малчыннар хуралы болган. Аңаа Кара-Хуна база-ла арагалаан. Орайтай бергенде колхозтуң кол зоотехниги Семен Оюн ону тыпкаш, аалынга чедирип каан. Даартазында № 3 хойжу бригаданың бригадири турган Кызыл-оол Казак Чиңге-Дагга кээрге, Кара-Хунаның аалы ээн болган. Ынча хойну кааптар эвес, бригадир боду кадарып хүннээн. Кежээ чедип кээр боор деп бодаан—кайда боор, сураг. Даартазында база келбээн. Чүгле ийи хонганда тыптып келген.

Ниитиниң малын ховуу-хоюу-биле каапкаш бээр мындыг ээ-харыысалга чок хойжуну ол дораан ажылындан чайлаткан болза, ындыг чүве болбас турган ийик. Колхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажыл-агыйының кол специалистери маңаа частырыг кылганы тодаргай-дыр. Баскылаштырган хойларындан аңгыда Оюн Кара-Хуна 18 баш хой чидиригдиг турган чүве-дир. Ынчангаш ооң колхозка баскылаштырган хойларын хойжу Чаптый-оол-биле деңге үлештирерге бирээзинге-ле 6775 рубльдиң чидирин онаажыр болган.

Колхоз баштаар чери чидириг-самчыгдал кылган малчыннарга хамаарыштыр чогуур негелде кылбайн турар. Чижээлээрге, инек кадарчызы турган Оюн Чизепейни ап көрээли. Ол 1975 чылдың чүгле февральда 3 инек, 4 бызаа, 2 аът чидириглиг болган. Колхоз баштаар чери харыысалга чок кадарчызынга хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албаан. Ол-ла чылын май айда Оюн Чизепей 2 инек, 1 шары чидирген. Август айның санаашкынында ам-даа 4 инек чок болган. Шак ынчаар уламдыгып турза-турза, Оюн Чизепей чаңгыс чылдың дургузунда 2 шары, 17 инек, 4 бызаа, 2 аът чидирип, колхозка 8418 рубльдиң когаралын чедирген.

Кокайга хой кадартпас дээр болгай бис. Ам бээң, санап олурарга, чамдык ээ-харыысалга чок малчыннар ниитиниң малынга дыка-ла улуг когаралды чедирип турар-дыр. Колхоз баштаар чериндев когаралды эгиттирери, харыысалга чок болган кадарчыларга хамаарыштыр шыңгыы хемчегни алыры негеттинип турар.

Оюн КОДУР-ООЛ.

САМЧЫГДАКЧЫЛАР

Эрзин районнуң чамдык ажыл-агыйларында комсомолчуларны болгаш аныяктарны мал ажылынга элээш хаара тудуп турарындан ол ажылга харыысалга чок кижилер киргеш, малын бөрүге чидиртир, садып саграр фактылар эвээш эвес.

Ленин аттыг колхозтан Дмитрий Белчээ 6 инекте элээш продуктулуг хуу инектерге солаан. Чамзы Серен 35 хойну бөрүге чидирткен. Чамзы Байыр 70 хойну чидирген. «Чаа орук» колхозта Номулдай Ижи-Кара 13 баш инекти чидиргеш, ажыл-агыйга 2964 рубльдиң когаралын чедирген. «Коммунизмче орук» колхозта Дүнн Чылбакай, Севил Дөмүр, Анатолий Шижээ олар 23 баш чылгы малды оскунган. Көжей Кыргыс «Мерен» колхозтуң 15 инээн ис чок чидирген. Ол-ла колхозтуң хойжузу Насак Шомаа хөй хой чидиргеш, өске колхозтуң хойларын оорлап, четчелеп ап турган таварылга база бар.

Сөөлгү үеде бисте чаа «чаңчылдар» тыптып эгелээн. Чижээ, хой чидириглиг малчыннар акша, машина үндүртүп алгаш, төрелдерин болгаш таныш-көрүштерин арага-дарыдыг салдап турган, оларнын алган продуктузу куду малмаган-биле оре-ширеп толээр. Бо чорук мал ажыл-агыйының шынарын болгаш продуктулуг чоруун бедидер сорулгага шуут удур болуп турар.

Малдың баш санын өстүрер дээрге-ле, бир чүүлүнде, малчыннарның харыысалгазын улгаттырар дээни ол. Ынчангаш мал ажыл-агыйынга кадрларны хынамчалыг болгаш шыңгыы негелделиг шилип алыры чугула.

С. МОРГУЙ.

ТЫВА — ЛИТЕРАТУРА КАРТАЗЫНДА

Чогаалчы Константин Антошинниң «Улуг идегелдиң үези» деп номун «РСФСР-ниң литература картазы» деп бир түү сериязы «Современник» дээр ном үндүрер чер парлаан. Ук номну Тываның, Алтайның болгаш Хакасияның чогаалчыларынга тураскааткан.

Чоокка чедир үжүк-бижик чок чораан Мурнуу Сибирьниң түс чер чурттуг улустарының чогаалының тургустунганын, оон улуг орус литература-биле харылзаазын чечен чогаалдың шинчилекчизи К. Антошин оларның улуг хемчээлдиг прозазы, шүлүглел болгаш шии чогаалдарындан чижекке ап көргүскен. Тыва, алтай болгаш хакас литератураның моон соңгааргы чечектелиишкинин автор сөөлгү чылдарда парлаттынган улуг хемчээлдиг чогаалдардан чижеглеп көргүскен.

К. Антошинниң «Улуг идегелдиң үези» деп номун номчукчуларга эң-не солун болурда маргылдаа чок. Ол номнуң тиражы он муң экземпляр.

Н. КОСТЕНКОВА

Москва хоорай.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ТЕРГИИННЕРНИҢ МАРГЫЛДААЗЫ

ОТТАВА. (СЭТА-ның корр.). Канаданың, ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Швецияның, Финляндияның болгаш АКШ-тың хоккей талазы-биле шилиндек командалары хоккейниң тывылган чери—Канадага бо чылдың сентябрь 1-ден 17-ге чедир болур маргылдаага ужуражырлар. Канада биле АКШ-тың командалары ийи профессионалдар лигазы—НХЛ биле ВХА-ның эң тергиин дээн хоккейжилеринден тургустунар.

Чурттуң национал кадык камгалалының болгаш социал хандырылгазының министри Марк Лалонд Канаданың чайысылалынга болган парлалга конференциязынга ол дугайын чарлаан.

1977 чылдың апрель айда Венага болур делегейниң чемпионнарын илередириниң маргылдаазынга Канаданың шилиндек командазының киржирин министр база чугаалаан. «Клён бүрүзүнүң» командазы ол маргылдаага база-ла НХЛ биле ВХА-ның эң тергиин профессионалдыг хоккейжилеринден тодээлээн болур.

ОДУН КЫВЫСКАН

Нижний Тагилде «Спутник» дээр спортчу клубтуң кежигүнү, хаакка Европаның элээди оолдар аразынга чемпиону Александр Пятыгин ол черде ажыттынган «бичии олимпиаданың» одун кывыскан. Уралдың вагоннар тудар заводунуң күш-культуржулары спорттуң кышкы хевирлеринге ажыттынган ол маргылдааларын «Олимпий чылы чүгле олимпийжилерге эвес» деп кыйгырыгның адаа-биле чорудуп турар.

Уралдың вагоннар тудар заводунуң хаак баазазы бойдустуң каас-чараш чурумалдыг черинде туттунган. Ол баазага дыштаныр хүннерде барган ажылчыннарга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Олар чаңгыс үеде 900 ботинкалыг хаактарны чүңгүлаары-биле ап болур.

Заводтуң ажылчыннарының спартакиадазының программазында спорттуң кышкы хевирлеринден аңгыда волейбол, баскетбол маргылдаалары база кирген. Ол маргылдааларда 24 цехтерниң командалары киржип турар.

(СЭТА).

ТИРАЖ ТҮҢНЕЛДЕРИ

«Спортлотонуң» болгаш «Спортлото-2»-ниң Москвага январь 7-де болган бирги тиражының түңнелдерин спорт лотереяларының Кол эргелелеи үндүрген.

«Спортлото»: алды номерлерни кым-даа тыппаан. Бешти тыпканнарга ойнаашкынның түңү—кайызынга-даа 5.000 руб. (92 карточкалар); дөртү тыпканнарга — кайызынга-даа 109 руб. (3.037 карт.); үштү тыпканнарга—кайызынга-даа—4 руб. (76.274 карт.).

«Спортлото-2»: Алды номерлерин Донецкиге тыпкан. Ойнап алыышкынның түңү 5.000 руб. (1 карточка); беш номерлерни тыпканнарга ойнаашкын түңү—кайызынга-даа 1.162 руб. (85 карт.); дөртү тыпканнарга — кайызынга-даа 37 руб. (2.802 карт.); үштү тыпканнарга — кайызынга-даа 3 руб. (43.372 карт.).

1-ги тираж талазы-биле ойнаашкын төлевири 1976 чылдың январь 18-тен февраль 18-ке чедир болур.

(СЭТА).

телевидение

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—Хоккейге эш хуузунуң ужуражыышкыны «Нью-Йорк Айлендерс» — «Кр[illegible] Советов». Нью-Йорктан (АКШ) өнүүт дамчыдылга.

10.30—«Музыкалыг киоск» Өнүүт.

11.00—11.10—Чапсар.

11.10—Өнүүт мультфильмнер программазы: «Ивааник болгаш кымыскаяк», «Агронавтылар».

11.40—11.50—Чапсар.

11.50—«Мээң виноградым садбаа». Документалдыг өнүүт фильм.

12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!»

13.00—«Оолдар, бурунгаар!» Өнүүт.

14.00—«Кино аян-чорукчуларының клуву». Өнүүт.

15.00—«Делегейде болуушкуннар». Өнүүт.

15.30—«Комсомольск». Уран-чечен фильм.

17.25—«Программа номчулгазы».

17.30—«Үе». Информастыг программа.

18.00—18.10—Чапсар.

18.10—И. С. Бахтың чогаалдарынга концерт. Ю. Казаков (баян) күүседир. Өнүүт.

18.20—«Колхозниң ажыл-ижи».

19.20—Өнүүт мультфильмнер программазы: «Мурнуу чүкче», «Шуптувус чадаг бис», «Маргылдажыышкын».

20.00—Медээлер.

20.15—20.25—Чапсар.

20.25—«Музыкалыг киоск».

20.55—«Комсомольск». Уран-чечен фильм.

22.50—23.00—Чапсар.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ырак эжиндиринишкинде». Уран-чечен фильм.

19.30—Телемедээлер.

19.40—«Никонорыч». Документалдыг фильм.

20.50—«Хой-ниити амыдыралының эраны». Дамчыдылга.

20.20—«Ак-кок фермаларда». Кыска фильм.

20.30—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлелтиг уткуур». Дамчыдылга.

20.55—«Электроника силерниң бажыңнарга». Кыска фильм.

21.05—Телемедээлер.

21.20—Чарлалдар.

21.25—23.00—«Бай келин». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илбилиг дүш»—киножурнал 9.30, «Солаңгыдыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 9.00, 14.20, 17.30, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рекстиң эгидикчер» 9.00, 10.25, «Сагыш мыкап чаап ограу» 11.50, 14.00, 15.45, «Агаарга эжиндирикчи» 17.35, 19.25, «Катерина Измайлова» 21.15 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Сени шиңче!» 10.30, 12.50, «Бобби» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10.00, 12.00, «Черлик чүрек» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дельфинниң хүнү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оолдарның күзел-бодалы». 9.50, 11.10, 12.30, «Солаңгыдыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 13.50, 17.05, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Агаарга эжиндирикчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хараачыгайлар чаазын ужуп кээр» 15.00, «Бобби» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-76, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, хоорай ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлегүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаша 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 47.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкыны талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00216

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (9994) | 1976 чылдың январь 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртее 2 көп.

Мал чеминиң туруштуг баазазын тургузар талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырар, ону чедип алырда черлерни мелиорастаарының улуг аргаларын калбаа-биле ажыглаар. Мал чеми белокка мал ажылының негелделерин улам долу хандырар.

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарындан»).

БИЖИКЧИЛЕР БОЛГАШ ЧАА БЕШ ЧЫЛ

Бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының онгу беш чылының баштайгызы эгелээн. Бо аразында бистиң солуннуң редакциязы чер-черде ажылчын болгаш кодээ бижикчилеринден хөй-хөй чагааны алган. СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш республиканың ажылчы чонунуң бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарын ол чагааларда бижээн. Ылаңгыя «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чер-черде таныжып, өөренип, аңаа хамаарыштыр чамдык авторларның бодалын илереткен саналдарлыг чагаалары хүн бүрү хөйү-биле кээп турар.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан М. Сангы-Балырааның бижээни болза:

«Төрээн совхозумга саанчылап ажылдааш, чоокта чаа пенсияже үнген мен. Тоску беш чылда Төрээн чурттуң ажыл-ишчи улуг базымынга эвээш, биче-даа болза эш-өөрүм-биле кады үлүүмнү киириштиргениме чоргаарланыр-дыр мен. Чаа беш чылдың сорулгаларын күүседиринге пенсиялазымза-даа идепкейлиг киржир мен»— дээн.

Онгу беш чылдың сорулгаларын чедиишкинниг күүседири ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидерин негеп турар. Беш чылды бүдүрүлге коллективи бүрүзү чедиишкинниг күүсеткен турары дээш демиселче ажылчы чонну мобилизастаар. Ажыл-агый чорудулгазының бүгү талаларынга ажылдың ёзулуг партийжи стилин тургузарын чедип алыр, планныг онаалдаларны күүседири дээш бүгү ажылдакчыларның харысалгазын бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, күүселдениң хыналдазын экижидер дугайын СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде айыткан.

Үстүнде айыткан чүүлдерге хамаарыштыр бижээн чагаалар редакцияга база кээп турар. Чижээ, Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозундан С. Бай-Караның чагаазында планныг даалгаларны, салган сорулгаларны күүседиринге удуртукчуларның харысалгазын улгаттырары-биле чергелештир, олардан негелдени күштелдирери база чугула деп бижээн. Кадр айтырыының болгаш черни камныг ажыглаар, ажыглаттынмайн барган буга, арык, сумуннарны катап ажыглалга киирериниң дугайында чагаалар редакцияга кээп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга чедир үр эвес үе арткан. Аңаа чедир төлевилелди ажылчы чоннуң чугаалажып турарының дугайында бо талазы-биле тодаргай саналдарлыг чагааларны редакция база ап турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин партия организацияларынга, ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалажып, парлалгага калбаа-биле чырыдарын айыткан.

Бо бүгүнү чырыдарынга чер-черде ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер идепкейлиг киржир апаар. Ынчангаш эргим бижикчилер! Хөй-ниитиниң ындыг хуралдарындан болгаш ажылчы чоннуң кижи бүрүзүнге чедир массаның саналын долу, анализтеп бижииринерни «Шынның» редколлегиязы сүмелеп тур.

Тайбыңның болгаш тургузуушкуннуң онгу беш чылы—шынарның болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң беш чылы болур деп СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска чаа чылдың байырында чугаалап турар. Онгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын күүседиринге социалистиг чарыш кол черни ээлээр. Бүдүрүлге черлериниң планныг сорулгаларын хуусаазында күүседир дээш, ажылдың шынарын улам бедидер дээш совет кижилерниң сорук кириишкинниг күш-ажылы солуннуң арнынга калбаа-биле чырыттынар ужурлуг. Ажылчын болгаш кодээ бижикчилер совет улустуң маадырлыг ажыл-ижиниң дугайында бижип турган коллектив, кижи бүрүзүнүң чедиишкинин, оларның мурнакчы дуржулгазын илередир херек.

Онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннери эртип турар. Оон бээр чыгдынган руда, каскан хөмүр-даш, белеткээн ыяш, немелде дензи, төрүттүнген чаш мал дээш өске-даа бүткен иш шуптузу чаа беш чылдың үлүүнге киржир. Бо чаагай херектиң базым бүрүзүн парлалганың идепкейлиг дузалакчылары бижикчилер хамыктың мурнунда билген турары чугула.

Көдээниң ажыл-ишчилеринге кыш шыңгыы шылгалдазының үези. Эргим бижикчилер, фермаларда мал чеминиң чарыгдалының аңгы-зңгы коданнарда, бригадаларда ниитиниң малының канчаар кыш ажып турарының байдалын анализтээн материалдар негеттинип турар. Ынчангаш бо дугайында чүгле чүүлдер эвес, рейдилерни чер-черде бижикчилер бөлүктерин дамчыштыр кылып, оон түңнелин бижиириңерни солуннуң редколлегиязы база сүмелеп тур.

Беш чылдың кижилери дээрге, бистиң үениң маадырлары-дыр. Оларның ажыл-ижиниң дугайында бижип турган амыдырал-чуртталгазының, бот-боттарынга хамаарылгазының, эки чаңчылдарының, мөзү-шынарының дугайында бижиирин утпаңар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Беш чылдың шалыпчызы

Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачызы Павел Сережкин тоску беш чылды 4 чыл дургузунда күүседипкеш, үени барык бүдүн чыл мурнай берген. Ол хуусаа беш чыл планындан ажыр 230 муң тонна-километрни кылган. Мурнакчы чолаачы Кызыл—Абакан аразынга рейсти кылырынга четчир бензинни камнап алган. Күш-ажылчы чедиишкиннерин чолаачы СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Төлевилелди чугаалажып турар

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮШТҮГ

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары таныжып көргеш, ону деткип, боттарының мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салганнар.

Чүък сөөртүлгезиниң чыл планын автобааза коллективи декабрь 25-те-ле күүседипкен. Олар онгу беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чаа-чаа планнарны күүседиринге белеңин боттарының чоокта чаа болуп эрткен бүдүрүлге хуралынга илереткеннер.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының январь, февраль айларының планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде күүседир хүлээлгени автобаазачылар мурнунда алган турган. А 1976—1980 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын чугаалашкан бүдүрүлге хуралынга коллектив кежигүннери ийи айның планын февральдың 23-те күүседир деп бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ол үениң дургузунда 15 муң тонна чүъкту сөөртүрүн хүлээнгеннер.

1976 чылдың дургузунда кылып чорудар ажылдарның планын чугаалажып, чыл дургузунда 104 муң тонна чүъкту, оон кырынга пландан ажыр 10 муң тоннаны сөөртүрүп, 15 тонна кывар-чаар материалдарны, 15 комплект дугуйну болгаш 3 муң рубльдиң артык кезектерин камнап алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуузга өстүрер, автопаркты ажыглаарының коэффициентизин 0,59 чедирер деп ук хуралга дугурушканнар. «Тыва кодээ тудуг» трестиң мурнакчы коллективтериниң бирээзи — автобааза коллективи сөглээн сөзүнге ээ болурунга чигзениг турбас.

М. ПОПОВА.

СЕПТЕЛГЕДЕ ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы чазы удавас чедип келир. Ынчан ховү-шөлдерге ажыл-иш хайнып үнер. Бүгү-ле ажылдарны—черни андарарын, малиртээрин, шык базырыышкынын техника күжү-биле чорудар болганда, амгы үеде республиканың колхоз, совхозтарында тракторлар болгаш кожуг машиналарының септелгези түлүктеп турар.

Тракторлар септелгези «Алдан-Маадыр», Жданов аттыг совхозтарда эки. Ол ажыл-агыйларда септелгениң темпизи шалыпкын. Ийи совхозтуң кайызы-даа эрткен чылдың дөрткү кварталында 5-5 трактор септээр планын ийи катап ажырып, 10-10 тракторну кылып, ажылда чорудунгени графикти органчок мурнай берген. «Сүт-Хөл» совхоз дөрткү кварталда 7 трактор септээр турганш, 11-ни септеп дооскан, план 107,1 хуу күүсеттинген.

Тракторлар септээриниң эң бедик темпизин Кызыл районнуң «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтары көргүскен. «Сукпак» совхоз эрткен дөрткү кварталда 7 трактор септээр турганш 17-ни, а «Кара-Хаак» совхозтуң механизаторлары 6-ның орнунга 13-ту септеп дооскан. Үстүнде ажыл-агыйлардан аңгыда эрткен чылдың сөөлгү үш айында трактор септээр планын 19 совхоз чүс хуудан өрү күүседип алган.

Бо чедиишкиннер бистиң өөрүп турза-даа, оон хөлегезинде четпестерни илередир апаар. Хамык ажыл-агыйларның соонда «Ак-Туруг» совхоз чорупвар. Бо ажыл-агый 8 трактор септээр планныг. Ам кылдынганы—чүгле ийи. «Совет Тыва» совхозта байдал оон шоолуг-ла ылгалбас. Ол совхоз 7 трактор септеп азыр планын үзүп, чүгле ийизин кылып ап четтиккен. «Бурунгаар» совхоз 12 тракторнуң чүгле 6-зын, «Кызыл тук» совхоз 8 тракторнуң дең кезиин. «Чыраа-Бажы» совхоз 12 тракторнуң 8-ин, «Шекпээр» совхоз 10 тракторнуң 5-ин септеп, өске ажыл-агыйлардан соңнап турар. Ажыл-агыйларның септелге мастерскаяларында мындыг четпестерни ында күш-ажылды эки органызаставайн, механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбартпайн, инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан удуртулганы күштелдирбейн, ашкак негелделиг болуп турары-биле тайылбырлаар херек.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем районнардан өскелери эрткен чылдың дөрткү кварталында трактор септээр планнарын күүседип алгылаан. Нийти байдал эки ышкаш болза-даа, эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинге четпес. 1975 чылдың январь 1-ге чедир республика 696 трактор септеп алган болза, бо чылын оон 71 тракторну эвээшти кылган. Эң хөй тракторларны Тес, Кызыл, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнар септээр турган. Ол районнар тус-тус планнарын 100-ден 129,5 хуу чедир күүседип шыдапканнар. Бо саннарның артында планныг онаалдаларны күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдап турар механизаторларның күш-ажылдың темпизин кошкатпас, септелгениң шынарын экижидер, даанган херээн ажыл-ишчи ёзу-биле көөр инженерлерниң, механиктерниң, бригадирлерниң кызымак ижи чаштынып чыдары илдең-дир. Ынчангаш мурнакчыларның темпизинге деңнеттир ажылдаш, оларның арга-дуржулгазын шиңгээдип алыры—хожудап турарларның сорулгазы. Ол ажылды ынчаар дээштиг организастаарынга ажыл-агыйлар удуртукчулары, специалистер кол рольду ойнаар хүлээлгелиг. Чүгле ынчан бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын күүседип, тракторлар септелгезиниң темпизин шапкынчыдып болур.

Н. К. Федяевага Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Республиканың херегленкчилер эвилелиниң өөредилге-методиктиг литература баазазының товароведи Надежда Карповна Федяевага садыг талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫП.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 5.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХАМААТЫЗЫ МЕН

ЧАА ПАСПОРТТАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

1976 чылдың баштайгы хүннеринде муң-муң совет кижилерге тураскаалдыг болуушкун болза, оларга чаа хевирниң паспорттарын тывысканы болур. Чуртта чугула ажыл уламчылап турар. Күш-ажылдың, партияның болгаш дайынның хоочуннары база аныяктар Совет Эвилелиниң хамаатызының шынзылгазы бижик—паспортту чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле хүлээп ап турарлар.

Эрткен суббботада Кызылдың «Геолог» Культура бажыны байырлал шинчи киир каастаттынган турган. Найысылалда ажылдап, чурттап турар күш-ажылдың, партияның болгаш дайынның хоочуннары, хоорайның эң-не хүндүлүг кижилери, аныяктар аңаа чыглып келген.

Чаа паспорттарны тыпсырынга тураскааткан байырлыг кежээ ажыттынган сөзүнде, хоорикүүскомунуң даргазы Ш. Д. Кууларга сөс берген. ССРЭ-де паспорт системазының төөгүзүнүң, хөгжүлдезиниң болгаш сайзыралының дугайында ол чугаалаан. Ол ышкаш чаа хевирниң паспортунуң ужур-дузазының дугайын чугаалаан.

Совет күрүнениң шынзылгазы бижиип хоорайның сураглыг кижилери — Совет Эвилелиниң Маадырлары Николай Николаевич Макаренкога, Леонид Николаевич Ефимовка бир дугаарында тывыскан. Тывага партизан шимчээшкининиң киржикчизи Куприян Степанович Мордвинцев чаа паспортту алгаш, «Совет Эвилелинге, бараан болур мен!» деп чугаалаан. Оон соонда персоналдыг пенсионер Анна Намбыраловна Доржу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чолаачы Юрий Николаевич Зюзин, хоорайның хүндүлүг хамаатызы Александр Маныгеевич Чымба оларга чаа паспорттарны байырлаалдыы-биле тывыскан. Бүдүрүлгениң мурнакчылары даараныкчы Люба Маады, чолаачы Кызыл-оол Хамажык, аныяктар Римма Федорова, Юрий Безматерных болгаш өскелер-даа паспорттарны алганнар.

Совет Эвилелиниң хамаатызы атты бедик-биле эдилээрин чаа документини алганнар даңгыраглап турганнар.

Н. ГУРКОВА.

ЧУРУКТАРДА: хоорайның хүндүлүг хамаатызы А. М. Чымбага чаа паспортту хоорикүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги Э. Ключниковтуп тыпсып турары.

Даараныкчы фабриказының даараныкчызы Люба Маады, № 7 школаның өөреникчизи Юрий Безматерных паспорт алган сөлүүнде.

А. МЕЛЬНИКОВ биле В. МИРЦЕВТИҢ фотолары.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ: чаа чүүлдер

МОСКВА. ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң чанында тургускан, кодээ ажыл-агыйның эргелел-башкарарының дээди школазы ийиги келдиишкинниң дыңнакчыларын хүлээп алган. Бүгү-ле эвилелдиг республикалардан келген кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчу ажылдакчылары январь-март айларда эргелел-башкарарының эң-не негелделиг сорулгаларын, аграр бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын өөренир.

• • •

КИШИНЕВ. Молдавияның найысылалында музыка-театр библиотеказы ажыттынган. Ужур чүүлдүң ноталыг репродукцияларының, грампластинкаларының талазы-биле 30 муң ажыг номнарның болгаш журналдарның ында чыып мооңнээн.

• • •

ИЖЕВСК. Сандыг программа-биле башкарар токарь станоктарының баштайгы сериялыг бөлүүн Ижевскиниң машина тудуунуң заводу бүдүрүп үндүрген. Янзы-бүрү диаметрлиг болгаш хевир-байдалдыг кезектерни оларга контурлаптыы-биле болбаазырадып болур.

• • •

РЯЗАНЬ. Рязаньның «Теплоприбор» заводунуң конструкторлары ирригация системаларын контрольдаарының айтырыын шиитпирлээн. Суғнуң деңнелин ылап тодаргай хемчээр акустиктиг «УЛ-1» деп электроннуг приборну олар Киргизияның эртемденнери-биле кады тургускан. Ук приборнуң таблозу бугаларда болгаш суттарынга системаларында суғнуң деңнелиниң дугайында сан-медээлерни доктаамал көргүзүп турар.

• • •

РИГА. Латвияның найысылалында ажыттынган делгелге фотографияның төөгүзүнге тураскааттынган. 350 ажыг экспонаттар баштайгы фоточуруктар-биле, а ол ышкаш янзы-бүрү марканың фотоаппараттары-биле таныштырар.

• • •

БИРОБИДЖАН. Үш программалыг радио дамчыдылгазының баштайгы ээлчээ Биробиджанда ажылдап эгелээн. Область төвү болза хары үрда үш дамчыдылгазы, оон иштинде «Маяктың» программазын дамчыдып турар, Хабаровскиниң болгаш Амурда-Комсомольскиниң соонда үшкү хоорай болу берген.

• • •

ДОБРЯНКА. (Пермь область). Пермьниң келир үедеги чылыг күжү-биле ажылдаар электростанциязының шөлүнге ажылдарже тудугжуларының баштайгы отрядтары эгелеп кирипкен. Ол Уралда эң-не улуг ГРЭС болур. Оон кайызында 800 муң киловатт күчүлүг адды блогу Пермь областың бүгү ТЭЦ-терин, Каманың болгаш Воткинниң ГЭС-терин катай алганындан 2,5 катап хөй электроэнергияны бээр.

• • •

ОРЕНБУРГ. Оренбургтуң газ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелелиниң диспетчер журналынга 300.000 дең чурагай кеступ келген. Ол болза ук областың хоорайларында болгаш кодээ черлеринде ынча санныг квартираларда газты кииргени ол-дур.

• • •

РИГА. Латвия ССР-де операның болгаш балеттиң академиктиг театры Иоганн Штраустуң «Венецияга дүн» деп комиктиг операзының баштайгы ойнаашкынын көргүскен. Ол көргүзүгнү сураглыг австрия композиторнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганы оюнга тураскааткан.

• • •

КИЕВ. Номга ынакчыларның республика клуву Украинаның найысылалында ажыттынган. Ам 600 муң кижини болгаш 5 муң коллективтиг кежигүннерни — заводтарның, фабрикаларның, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилерин каттыштырып турар номга ынакчыларның эки-тура ниитилели ол клубту тургускан.

• • •

АШХАБАД. «Туркмен ССР-ниң 40 чылы оюу» деп ыдык бүдүрер үлетпүр каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң бирээзин чаарты кылыры ам эгелээн. Бо чылын доозар деп төлевилеп турар чаарты кылыышкынның соонда ук каттыжыышкынның күчүзү бүдүн чартың катап улгадыр. Каттыжыышкын чылда 4,5 миллион эжеш идиктерни бүдүрүп үндүрер апаар.

(СЭТА).

Депутаттың булуңу

БИР ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Эрзин кодээ Советтиң күүскому организас-массалыг ажылды хандыр талазы-биле мурнакчы Советтерниң дуржулгазынга даянып алган, чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Кодээ Советте шупту 25 депутаттар бар. Район Советиниң 11 депутаттары, шупту катай 5 депутаттар бөлүктерин тургузуп турар. Оларның 18-и материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Кодээ Советтиң күүсекчи комитеди ажыл планын бес бүрүнгаар тургузуп, күүсекчи комитеттиң хуралынга чугаалажып ап турар. Планда көрдүнгенин ёзугаар эрткен чылын сессияларны беш катап эрттирип, аңаа 18 ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларының талазы-биле илеткелдер болгаш эдеринчи илеткелдерни дыңнап, оларның айы-биле тургустунуп келген өске-даа айтырыгларны чугаалажып, тускай шиитпирлерни хүлээп алган.

Советтиң доктаамал комиссиялары сессияларга чугаалажыр айтырыгларны белеткеп, эдеринчи илеткелдерни кылып турар. Чижээ: 1975 чылдың август 22-де болган кодээ Советтиң сессиязынга чаа өөредилге чылынга белеткелдер дугайында Эрзин ортумак школазының директору А. В. Кукаринниң илеткелин дыңнаан. Аңаа улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат Роза Натсак эдеринчи илеткел кылган. Бисте беш доктаамал комиссиялар бар. Олар тус-тузунда ажыл планныг. Планда көрдүнгенин ёзугаар садыг, сан-хөө болгаш бюджет талазы-биле доктаамал комиссия, коммунал ажыл-агый, тудуг, суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссия база социалистиг хоойлу-дүрүм болгаш корум-чурум талазы-биле доктаамал комиссиялар (даргалары: Моңгуш-оол Сат, Роза Идам, Николай Найдын) хыналдаларны кылып, хамаарышкан албан организацияларга дыңнадып, чедер, четпестерни илередип турарлар. Октябрь айда болган сессияга депутаттар эштер: Бимба Килчин, Каң-оол Хертек, Усту Биче-оол оларның депутат эрге-хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын дыңнаан.

Боттарының депутат эрге-хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар депутаттар бисте хөй. Оларның чижээнге улуг назылыг, хөй чылдарда партия, совет ажылдарынга ажылдап чораан Эрзиниң мал ажыл-агый чериниң ажылчыны Кыргыс Чамзырыкны, тудугжу Иша Көк-оолду, орук ажыл-агый чериниң ажылчыны Николай Найдынны, коммунал ажыл-агый чериниң эргелекчизи Александра Калдар-оолду адап болур.

Сессияның болгаш кодээ Советтиң күүскомунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин дээш ажылга хөй-ниити организациялары, агитквартталдар даргалары организастыг киржип турар. Эрзин кодээ Советтиң девискээринде 13 кижи составтыг херээженнер чөвүлели ажылдап турар. Даргазы Хаңды Кезигет ажыл планын квартал санында тургузуп, хуралдарын ай санында эрттирип турар. Олар херээжен чоннуң ажыл-агыйга хаара тудуп, ярагалаар, уруг-дарыының кижизидилгезинге сагыш салбас, чурум үрээр, өөредилгези кошкак уруглар-лыг ада-иелер ортузунда ажылды калбарткан.

Суурда 9 агитквартал бар. Агитквартал бүрүзүн партия эге организацияларынга, депутаттарга, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринге быжыглап каан. Кодээ Советтиң күүскому бодунуң девискээринде турар хөй-ниитиниң массалыг организациялары-биле доктаамал харылзааны туттунуп, ажылы кылбас болгаш корум-чуруму багай, ажылдап турза-даа, каны-даа политиктиг-өөредилгеде хаара туттунмайн турар кижилерниң, пенсионерлерниң база арага-дарыга хандыышкаар хамаатыларның тускай өөредилгезин айда бир катап эрттирип турарын чурумчуткан. Ноябрь айда болуп эрткен өөредилге солун болгаш ажыктыг болганын дыңнакчылар санаалдап турар. Организас-массалыг ажылда чугула черни ажылчы чоннарның хуралдары ээлеп турар. Эрткен чылын дөрт катап хурал эрттирген бис. Ол хуралдарга чонуң негелделеринге хамаарыштыр айтырыгларны чугаалажып турар.

Кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир, ажылывыста четпестер база бар. Кодээ Советтиң күүскому хөй-ниити организацияларын ам-даа кошкак удуртуп, чамдык депутаттар-биле болгаш доктаамал комиссиялар-биле план ёзугаар ажылдавайн турар. Суурда херим кажааларны үреп, тараан шөлдерни суурнуң чурттакчыларының хуузу малы чип үрегдеп турар. Суурда азырал болгаш черлик ыттар ам-даа хөй. Бо талазы-биле күүском чогуур хемчеглерни ам-даа чедир кылбайн турар. Ынчангаш Советтиң организас-массалыг ажылында өске-даа четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп, ажылдың аргазын болгаш угланыышкынын улам сайзыраңгайжыдып, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизин тэлептиг уткуур дээш моон соңгаар-даа күжениишкинниг ажылдаар бис.

Х. ОНДАР.

Эрзин кодээ Советиниң күүскомунуң секретары.

Тожу районунуң «Тоора-Хем» совхозунуң иви фермазынга 1970 чылдан бээр ажылдаан мал эмчизиниң санитарказы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты комсомолчу Нина Ак бодунуң онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип турар. Ооң фермазының коллективи эрткен чылын иви бажы камгалап алырының планын күүсеткен. Ында ол аныяк ишчиниң киирген үлүү база бар.

ЧУРУКТА: депутат Н. Д. Ак.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ЧЫМЫЖЫ

Машинавыс бичи-бичи чейлигештерлиг Сарыг-Бел ховузунда келди. Ол ховунуң мурнуу талазы дүүрүг хөй шыырлыг болду. Шынап-ла удаткан чок, ак ааржы дег богдан хөй бисче уткуй. Мурнуу таладан шуужуп чоруп орлар. Кадарчызы соондан бараанын көстүп чоруп орду. Ынаар көргеш, саабыр эргелекчизи:

— Сурагжаан чораанывыс район Советиниң депутаты эш Ажы Уранның өөнүн ээзи Бады Биче-оол хойларын кадарып чоруур ол-дур,— дей-дир.

Кадарчыже дораан-на ээй бердивис. Алыштан сергек, шимченгир, хүлүмзүрүп турар арнынын, чывар долдуштурулкан кара-хүрең шырайлыг, чаа-ла үжеңнеп чоруур хире аныяк кижи бисти ээлдек уткуп, мендилешти.

Бистер оон-биле ажыл-ишчи ажык чугааны бичии кады солушкаш, ооң кожаның сонуургап көөру-биле оруувус уламчылаптывыс. Сарыг-Белди эрткеш, бичи-ле дооңгайтырывыска, Соскен-Бажы деп черде кыштагга келдивис. Малының кожанында доң болгаш кургаг хорженнерни чыскаай эмгелеп каан, өдекти белгеш, кажаалап каан. Черле ынчаш ажылгыр улус дээрзин бадыткады. Ак шырайлыг аныяк херээжен кижи ниек өдээн чаңгыс черже оваалай каап тур. Ол болза Тес-Хем район Советиниң депутаты аныяк хойжу Уран Донгаковна Ажы ол болду. Бис-биле эвээш чугаалашкыр чоруй, өөнче чалады. Өг иштиниң база-ла эмге-севгелиг, бодуундаа бол, каракка көрүштүг, арыг-силиг, приемниктиг, солун, сеткүүлдү көктеп каан барык-ла хоорай, суурда улустан дудак чок болду. Чүгле ийи-ле кижи бир кодан төрүүр хойну кадарыг, өг ажылы-биле катай хаара четтигип турар. Депутат-биле кыска чугааны кылырывыска, ооң чугаалааны:

— Өөм ээзи Бады Биче-оол-биле моон мурнуунда «Торгалыг» совхозка чылгы ажылынга турган бис. Ооң соонда бо «О. Шынаа» совхозка келгеш, бир кодан төрүүр хой алдывыс. Ону ийи чыл малдап келдивис. Түңнелдивис эки. Эрткен чылын төрүүр чүс баш хойга онаажтыр 95 хураган камгалап доруктургаш, совхозувуска хүлээдип бердивис. Бо чылын оон-даа хөй болган. Чүс башка онаажтыр 102 хураганы, тыва үстээлиг бир хойдан-на 1 кг 600 грамм дүкту алдывыс.

Депутаттан «Бо чылгы сорулгаңар чүл?» — деп айтырыгны салырывыска, ооң харыылааны мындыг:

— СЭКП-ниң XXV съездизин тэлептиг уткуур сорулга-биле социалистиг хүлээлгени алдывыс. Мурнувуста бодувус күжүвүс-биле ол тонна сигенни кезип белеткээр, беш тонна өдекти белеп алыр хүлээлгевис база күүсеттинген. Ам чүл дизе, төрүүр чүс баш хойдан чүс беш хураганы менди алыр, бир хойдан-на ийи килограмм дүкту алырын хүлээнген бис. Ол хүлээлгени күүседир дээш кызып-ла турар бис. Кыштаавыс септелгезин шагда доосkan, малга бээр сиген четчири-биле дужуртуупкан. Дус, комбикорм курлавыры бар. Хоюувустуң семиртилгези эки. Кол-ла чүве ол-ла болгай, арыг-аржык-даа белем кыш четпес, ара салыр чорук турбас. Бисте чаа болгаш кышкы терең оъттуг черлерге хонуп, малды оларлаары чанчыл апарган. Социалистиг чарышка хойжу Куулар Хаяа-оолду чыйгырган бис.

Депутат хүлээлгезин ооң канчаар күүседип турарын сонуургап айтырдывыс.

— Чон мени идегеп бүзүрээш, район Советиниң депутаты кылдыр соңгуп алган. Оларның идегелин күүседир — мээң дорт хүлээлгем. Район Советиниң сессияларының база күүском хуралдарының үндүрген шиитпирлерин бодумнуң округумнуң соңгукчуларынга таныштырып, оон-даа ыңай хире-шаам-биле агитас-массалыг ажылды оларның ортузунга чорудуп турар мен. Олар база мени хүндүткелдиг-биле хүлээп ап, шиитпир күүселдезин дээш кызымак ажылдап турарлар. Ооң чижээнге хоочун хойжу Н. Натпит-оолду база Б. Маадыны адап болур. Соңгукчуларымдан амыдырал-чурттаалгазының болгаш ажыл-ижиниң талазы-биле янзы-бүрү чагыглар кирер-дир. Тодаргайлаарга, чамдык малчыннар өг кидизи негээр, школа назылыг уругларын кудумче хандырылгазынга тургузары база почта чедирилгези автолавка таңдырылгазы дээш чүү чок дээр. Ол-ла чагыгларны дораан-на күүседири-биле райкүүском азы О. Шынаа кодээ Совети-биле харылзааны тудар-дыр мен.

Бодумнуң малчын соңгукчуларымга чорууруумга суурже байдалче шилчип, чурттаарын кончуг күзээр боор-дур. Шынап-ла оларның өөзү кончуг чоп. Чүге дизе, школада өөренип турар чаш ажы-төлдүг-даа болгулаар-дыр. Ийнде, бистиң совхоз чаа тургустунган ажыл-агый болгай. Ынчангаш ол негелдени көөру чугула. Ындыг турбуже бисте совхоз төвүнде бажыңныг малчыннар хамаан чок, малчыннарның кыштагларында безин туттунган чаңгыс-даа бажың чок боор турар. Бо айтырыгны «О. Шынаа» совхозтуң дирекциязы чер өөрениш көөрү күзенчиг.

Аныяк депутат бодунуң ажыл-херээн эки күүсеттинмаан, соңгукчулары-биле сырый харылзааны ынчаар тудуп турар.

О. ЧИНМИТ.

О. Шынаа кодээ Советиниң күүскомунуң секретары.

ХООЧУННУҢ ҮЛҮҮ

Депутаттарның ажыл-чорудулгазындан Советтиң ажылының четиишкини хамааржып, ажыл-агыйның адырларынга удуртулгага эккелир. Депутаттар тус-тус хамааржышкан участоктарынга ак сеткилдиг ажылдавышаан, боттарының хууда үлегери-биле мурнакчы арга-дуржулганы нептередип, өскелерге тэлептиг чорукну көргүзүп турар. Бистиң Шекпээр кодээ Советинде 25 депутаттар бар. Олар шуптузу шалыпчы ёзу-биле ажылдап, планныг онаалдаларны күүседиринге бот-идепкейлиг киржип турар. Д. Саая, С. Ильенков, О. Белчаты, С. Куулар, Ч. Шилова ышкаш депутаттар чон ортузунга отчёттарын берип, соңгукчулар-биле удаа-дараа ужуражып турар.

Ниитиниң эрге-ажыы дээш идепкейлиг хөй-ниитичи, Шекпээр кодээ Советтиң депутаты Даржаа Сайын-оолович Сааааның амыдырал, ажыл-херээ солун кижи. Ол бистиң кодээ Советивиске хөй чылдар иштинде депутатка соңгуудуп, шекпээржилерниң идегелин чаалап алган.

Д. С. Саая Биче-Тейниң № 8 соңгулда округунуң депутаты. Ол назы-хары дозуп, пенсиялап-даа, совхозта техниканың айыы чок чорууш хайгаараарының талазы-биле ажылдап турар. Ооң чон-биле харылзаазы быжыг.

Депутат Д. Саая чоннуң бурун эргелиг тэлээзы болбушаан, соңгукчуларының негелде-хомудалдарынга, чагыгларынга дыңнангыр чорууун көргүзүп, амыдыралчы чугула айтырыгларны хамаарышкан кодээ Советтиң мурнунга тургузуп, оларны өй-шаанда шиитпирлежип турар.

Даржаа Сайын-оолович хоочун депутат кижи болгаш, бодунуң байлак арга-дуржулгазын аныяк өскенге күзелдиг-биле дамчыдып берип чоруур. Ол бодунуң округунда соңгукчуларның дензызын тургускаш, бодунуң кылып чорудар ажыл планы-биле кады депутат бөлүүнүңде азып алган.

Бо депутаттың хемчеглел кылдыраажында соңгукчуларның амыдырал, ажыл-херээн доктуу-биле билип каан. Ында чурттакчыларның арыг-шевер байдалы, бүдүрүлге, хөй-ниити ажылдарынга киржилгезин дээш өске-даа чүүлдерни ажыл билзээн.

Д. С. Сааааның хөй чылдар иштинде үре-түңнелдиг ажылдап келгенин ооң херээнче чайнаан Ленинниң юбилей медалы, «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль херечилеп чоруур. Ажыктыг үүле-херектерни хоочун коммунист ам-даа уламчылап, бодунуң тэлептиг салымныкчыны Советтиң ажылынга киириштирип чоруур.

О. КУУЛАР,

Шекпээр кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Аныяк депутаттарга

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИ

Депутаттар бөлүктерин ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур болгаш кодээ Советтериниң бирги сессияларында ол Советтерниң үштен эвээш эвес депутаттары ажылдап азы чурттап турар черлеринге тургузар. Ол ышкаш депутаттар бөлүктериниң составынга ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң ол черлерде чурттап азы ажылдап турар депутаттары база кирип болур.

Депутаттар бөлүктерин оларның ажылдап турар бүдүрүлгезинге, фермазынга, бригадазынга оларның күжениишкиннерин каттыштырар сорулга-биле база тургузуп болур. Ол бөлүктүң сорулгазы — партия, чазактың доктаамал шиитпирлерин, чер-чер Советтериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, планның даалгаларын күүседиринге болгаш чоннуң чаагай чорууун бедидеринге дээштиг салдар чедирери болур.

Депутаттар бөлүктери соңгукчулар ортузунга депутаттарның ажылын идепкейжидер, чурттакчы чонну Советтериниң ажылынга улам калбаа-биле киириштирер болгаш оларның Совет органнар-биле харылзаазын калбартыр.

Депутаттар бөлүктери боттарының составындан бөлүктүң удуртукчузун, херек болза ооң оралакчызын соңгуп алыр болгаш ону Советтиң сессиязы бадылаар. Бөлүк хамаарышкан Советтерниң күүскомнары-биле, Советтерниң доктаамал комиссиялары-биле харылзаалыг ажылдаар болгаш соңгулда округтарында бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организацияларынга, соңгукчуларның калбак массаларынга даянып ажылдаар.

Депутаттар бөлүктери эрге-чагырга талазы-биле тускай тыптыныкчы эрге чок. Олар боттарының шиитпирлерин Советтериниң болгаш оларның күүсекчи органнарының шиитпирлерин, соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле, ажылчы чоннарны хандырып турар бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылын экижидеринче угланган саналдар болгаш сүмелер кылдыр киирер.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарының үндүрген айтыышкыннары болгаш хоойлулары, күрүне органнарының доктаалдары, чер-чер Советтериниң болгаш оларның күүсекчи комитеттериниң шиитпирлери депутаттар бөлүктериниң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болур.

Депутаттар бөлүктери боттарының ажылын план ёзугаар чорудар болгаш ол планнарга Советтерниң күүскомнарының, доктаамал комиссияларының ажыл планнарын, ол ышкаш чоннуң негелделерин база херегледерин барымдаалаан турар болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнары-биле дүгуржулган турар.

Боттарының мурнунда салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынга дөгүм болзун дээш, депутаттар бөлүктери боттарының хамааржып турар девискээринде ажылдап азы чурттап турар идепкейлиг ишчилерден бодунуң активин тургузары чугула. Кудумчулар, кварталдар болгаш бажыңнар комитеттериниң ажылын экижидеринче доктаамал кичээнгей салыр.

ДЕПУТАТТАР ПОСТУЛАРЫ

Бүдүрүлге бригадаларынга, салбырларга болгаш мал фермаларынга депутаттар постуларын тургузарын Советтер ажылында калбаа-биле ажыглап турар. Депутаттар постуларын ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур, кодээ Советтериниң күүскомнары чогуур Советтиң депутаттарындан тургузар. Оларның сорулгазы болза колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң талазындан продукция бүдүрерин көвүдедиринге, тудугларга, чурттаалга бажыңнарын болгаш социал-культура албан черлериниң объектилерин септээринге хыналдаларны кылып, дуза чедирери болур.

Депутаттар постуларының ажылының кол хевири болза хамааржып турары бүдүрүлге участогунга организастыг ажылды доктаамал чорудары болур. Олар болза социалистиг чарышты калбартырынга дузалаар, ол черлерге болуп турар чөвүлелдерге, планнаашкыннарга хуралдарга киржир, хайгааралында турар объектиде байдалды Советтиң күүскомунга дыңнадыр, четпестерни чайладыр болгаш ажылды экижидер талазы-биле айтырыгларны күүскомга, доктаамал комиссияга чугаалажыры-биле тургузар, азы боттарының хуралынга чугаалажыр.

Онгу беш чыл: ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ

Машина тудуушкунуну индустрияның эң чугула үндезин адырларының бирээзинге санадып турар. Ол — бүдүрүлге фондуларының эң идепкейлиг кезээн — күш-ажылдың чепсек-херекселдерин тургузуп турар болгаш бүгү улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгениң нептерээшкининиң болгаш характерин тодарадып турар.

Улуг машина индустриязы социализмниң материалдыг үндезинин болгаш фундаментин тургузар деп В. И. Ленинниң айтышкынын удуртулга болдурбушаан, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чурттуң машина тудуушкунун хөгжүдеринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Амгы үениң сайзыраңгай дериг-херекселдери-биле чепсегленген бо адыр чурттуң бүгү үлетпүр продукциязының дөрттүн бир кезиин берип турар. Машина тудуушкунун тоску беш чылда шапкын хөгжүлдези болган. Аңаа продукция бүдүрери 1,7 катап өскен, ол дээрге партияның XXIV съездизиниң Директиваларында айыткаанынга дүгжүп турар.

Тоску беш чылда саналга херекселдери, химияның дериг-херекселдери, энергетика машиналары, кодээ ажыл-агыйга херглээр машиналар бүдүрерин талазы-биле улуг чединиишкиннер чедип алдынган. Эрткен беш чылда чүък машиналары бүдүрери 2 ажыг катап, чиик автомобильдерни — 3,5 катап өскен. Амгы үеде бистер тракторларны, тараа комбайннарын, тепловозтарны болгаш электровозтарны, чүък сөөртүр, пассажирлер аргыштырар вагоннарны болгаш машина тудуушкунунуң оон-даа өске продукциязын АКШ-тан хөйнү бүдүрүп турар бис.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» дугайында төлевилелде машина тудуушкунун улус ажыл-агыйының бүгү адырларын чаартып дериг-чепсеглээринге чугула рольду ойнаар деп демдеглээш, онгу беш чылда ону улам бүрүнгаар хөгжүдерин онзалап айыткан. Аңаа продукция бүдүрери 1,5—1,6 катап өзер.

Машина тудуушкунунуң мурнунда туруп турар сорулгаларны шиитпирлээринге станок тудуушкунун улуг рольду ойнаар ужурлуг. Металл ажылдап кылыр станоктарны бистиң чуртувус хөйнү бүдүрүп турар. Чыл санында-ла янзы-бүрү хевирниң 230 муң ажыг кезек станоктарын машина тудуушкунуң өске адырларга берип турар. Ынчалзажок моон соңгаар бо адырга продукция бүдүрерниң хемчээлин кудулатпайн, ооң шынарын экижидеринче онза кичээнгей салдынар апаар. Станоктарның техника-экономиктиг көргүзүглерин экижидип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, ылаңгыя баш удур чогааткан программа ёзугаар башкартынып ажылдаар станоктарны хөйү-биле бүдүрери амгы үе негеп келген. Даргаашкын-пресс машиналарын, эзилдирген металлдарны кудуп шуткуур дериглерни бүдүрерин дарый көвүдедири негеттинип турар. Бүдүрүлге чорудулгазында ажылдың бо хевирин автоматчыдарынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Сөөлгү үеде приборлар тудуушкунунуң ролю улгаткан. Эргелеп-башкарылганың автоматчыткан системазынга херглээр саналга машиналарын болгаш приборларны бүдүрери коскузу-биле көвүдээр.

Үлетпүрнү эргелеп-башкарарынга херектиг автоматчылганың чаа-чаа дериг-херекселдерин чогаадып турган, ол адырның бо сорулгага негелде-херегледин долузу-биле хандырары чугула. Амгы үеде приборларның перспективазы улуг. Оларның дузазы-биле хөй янзылыг эртем шинчилелдерин, инженерлиг болгаш экономиктиг санаалга-чогаадылгаларны кылып болур. Ооң ангыда приборлар тудуушкунунуң ажылдакчыларының кылып турары автоматчылга херекселдери-биле чүгле тус-тус бүдүрүлге коллективтерин эвес, харын бүдүн каттыжышкыннарны, оон тургай ниити адырны эргелеп-башкарарын автоматчыдып турар болгай.

Энергетика, аар болгаш химия база нефтиниң машина тудуушкунун хөгжүдеринче онгу беш чылда улуг кичээнгей салдынган. Энергетика үлетпүрүнүң ажылдакчылары техника-экономиктиг көргүзүглери эң бедик дериглерни колдады кылыр апаар. Ындыг хевирниң дериглериниң бирээзи болза, 300 муң киловатт күчүлүг энергоблоктар болур. Ындыг блоктар-биле он-он электростанциялары туткан. Моон соңгаар оон-даа улуг күчүлүг блоктарны чогаадып, ажыглалга киирери негеттинип келген.

Атомнуг электростанцияларны тудар талазы-биле бисте байлак дуржулга чыглынган. Онгу беш чылда бистиң чурттуң Европа кезээнге аңаа хөй ындыг станциялар туттунуп эгелээр.

Аар болгаш транспорт машина тудуушкунунда сөөлгү чылдарда шынар талазы-биле улуг чаартылгалар болдунган. Бо адырларга бедик бүдүрүкчүлүг, улуг хемчээлдиг объектилерни тудуп, ажыглалга киирип эгелээни эвээш эвес түңнүг камналганы берип турар. 5 муң кубометр ишкир шой эзилдирер суугулар, 300 тонна ишкир кан эзилдирер конвертордар болгаш оон-даа өске бедик бүдүрүкчүлүг комплекстер бисте ажылдап эгелээн. Аар үлетпүрнүң машина тудуушкунунга бо хевирлиг улуг күчүлүг бүдүрүлгелерни тударын уламчылаар.

Электротехника үлетпүрүнге кол кичээнгейни улуг электромашиналар, бедик болгаш чавыс вольттуг электроаппаратуралар, улуг күчүлүг генераторлар бүдүрериңче угланаар. Оон-биле чергелештир чаа продукцияларны база бүдүрүп эгелээр. Чижээлээрге, янзы-бүрү режимге ажылдаар (долгандырыышкынын таарыштырып ап турар) электромоторларны хөйү-биле бүдүрер.

Автомобиль үлетпүрүнге онгу беш чылда хөй чүък алыр бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ажыглалы идегелдиг автомобильдерни колдады кылыры планнаттынып турар.

Кодээ ажыл-агыйны машина-техника-биле хандырарынче партия болгаш чазак доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш салып турар-даа. Чүгле эрткен чылын безин чурттуң кодээ ажыл-агыйы 550 муң ажыг янзы-бүрү тракторларны алган. Сөөлгү чылдарда улуг күчүлүг дугуйлуг тракторларны бүдүрериңче кол кичээнгейни салып турар апарган. Ол таварылга эвес. Чүге дээрге кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, ылаңгыя чер ажылын интенсификастаарынга күштүг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг техника улуг рольду ойнаар дээрзин амыдырал негеп келген. Дугуйлуг «К-701», «Т-150К» деп тракторлар, тараа ажаап алыр «Колос», «Нива», «Сибиряк» деп комбайннар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5—2 катап улгаттырар арганы берип турар. Удавас бистиң үлетпүрүвүс мал болгаш чер ажылынга ажыглаар машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң бүдүн-бүдүн системаларын берип эгелээр.

Машина тудуушкунун моон соңгаар улам хөгжүдер дээш ооң материал-техниктиг баазазын алан ёзугаар быжыглап турар. Эрткен беш чылда ажыглалга кирген Бурскиде подшипниктер заводу, Донецкиде экскаватор, Талды-Кургаанда коргулчун аккумуляторлар заводтары, Барановичиде автоматтыг шугум болгаш оон-даа өске объектилер машина тудуушкунун онгу беш чылда улам ыңай хөгжүдериниң материал-техниктиг баазазы болган.

Машина тудуушкунунуң ажылдакчылары бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидери, оларны үр үеде ажыглаттынар идегелдиг кылдыр кылыры, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, кыдыгларга хөй материалдар болгаш металл кирер чорукту эвээжедири дээш оон-даа өске айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг. Бо адырга концентрастаашкынны болгаш специализастаашкынны улам нептередири база негеттинип турар.

Машина тудуушкунунуң ажылдакчылары амгы үеде ап турар уткуштур планнарынга үстүнде чугаалааным болгаш өске-даа сорулгаларны бүгү талазы өөренип көрүп киирер ужурлуг.

В. НОВИКОВ,

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы.

НЕГЕЛДЕ—КЫЗЫМАК БОЛУРУ

Дош туг хемин кешкеш, кол оруктуң оң талазынче эрген кижи үр-даа болбайн кедээр кыштагда аалга баар. Ол болза Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыны Көк-оол Ховалыгович Кактыг-оолдуң аалы-дыр.

Мал ажылынче баштайгы базымны Көк-оол Ховалыгович он бир чыл бурунгаар — 1965 чылдың күзүнүнден эгелээн. Оон эгелээш-ле ол төрээн совхозунга бараан болуп, чыл бүрүде хөй малды күрүнеге өстүрүп берип келген.

— Харысалгазын алырга канчаар-даа чүзүн малды ажаары домей деп болбаар мен. Ынчалзажок хой мал төрүй бергенде бир-ле ниити, баш саны менди, дүгү болгаш чаш төлүн четче алыр айтырыг берге болуру чугаажок. Кандыг-даа ажылга кызымак база негелделиг ажылдаары, магадылалдыг болгаш кичээнгейлиг чорук чугула. Ону хөй чылдарда кадарчылап келгеним дуржулга көргүскен — деп, Көк-оол Ховалыгович чугаалап олурар.

Шынап-ла, оон соонда ийи чыл ажыр хөй малдааш, ол кодарал, дударгал-даа кылып көрбээн болгаш «четпес, багай ажылдадың» деп чемелеглиг сөс-даа дыңнаваан, эки ажылдап келген. Бир дугаар чылында хураганнар хүлээп алгаш, ону алды чыл уламчыдыр ажаап, кадагалааш, ол чылдарның дургузунда оларның чаш төлүн барык шуптузун менди ап, дүгүн күрүнеге дужаап келген.

Тоску беш чылдың дооскучу чылында К. Кактыг-оол шудургу ажылдап, күш-ажылчы бедик көргүзүглүг доосkan. Төрүүр чүс хойдан 94 хураганны менди өстүрген, бир башка онаажтыр ортумаа-биле 2 кг 700 грамм дүкту кыргаан. Ооң кодалында ам 320 баш төрүүр хой бар. Хойнуң кужу эки, кажаалар чылыг-даа, делгем-даа, мал чеми четчир, ылаңгыя төрээн чаш хураганнар турар кажааны эки чылыглап белеткээн.

— Хамык ужур хойну чайын эки семиртиринде база кышка баш удур хынамчалыг белеткениринде, хүлээлге күштүг болганда ажыл-херектиң баш удур бүгү талалыг хынамчалыг эки кылып алырында болгай — деп, хойжу чугаа аразында демдеглей тыртып кагды.

Көк-оол Ховалыгович онгу беш чылдың баштайгы чылының кыжынга ыяк белеткенген. Кажаалары эки чылыглаттынган, сигенни четчир кылдыр белеткеп алган. Витаминниг чемнерлен ангыда сутку сөөртүп эккеп турар. Ол бо чылын төрүүр чүс хойдан 95 хураганны, бир хойдан-на 2700 грамм дүкту кыргып алыр хүлээлгени алгаш, ол-ла совхозтуң хойжузу Сүрүн Хуурак-паны социалистиг чарышче кыйгырган.

Амгы үеде хойжунуң кодаңында ай-не харысалгалыг, чымыштыг үе — хой оолдаашкыны эгелээн. Ынчангаш малчын төрээн хойларының оолдарын чидириг чок, оңча-менди доруктурар дээш шудургу ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: хойжу К. Кактыг-оол.

Авторнуң фотозу.

Бедик дужүттерниң школазы

Чоокта чаа СЭКП ТК «Литваның чер ажылының институдунуң шинчилелдериниң ажыктыг чоруун улгаттырар болгаш эртем-техниктиг чедиишкиннерин кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажыглаар талазы-биле ажылының дугайында» доктаалды хүлээп алганы билдингир. Институттуң коллективиниң кол-да кичээнгейи эртем ажылдарының ажыктыг чоруун улгаттырып, оларны бүдүрүлгеже чеңгиже эң шалыпкыны-биле калбак ажыглаарынче угланган.

Институттуң 300 хире эртем ажылдакчылары ажыл-агыйның комплекстиг чорударының айтырыгларын, тараа, сиген, хендир, одар болгаш өске-даа үглапышшкыннарыг ажыл-агыйларның таарымчалыг хевирлерин тургузарын шинчилеп турар. Мал чеми культураларының хайнакташтырылга тову тургусканының ачызында улуг дуржулгага чедип алдынган.

Ажыл-агыйларның специализастаашкынының болгаш концентрастаашкынының оруунче киргени-биле холбаштыр институттуң эртемденнери, республиканың хорувн болгаш агаар-бойдус байдалынга таарыштыр кодээ ажыл-агый культураларын эстүрериниң комплекстиг технологиязынче онза кичээнгей салып турар апарган.

Эккижиткен черлерни бүрүн биле ажыглаарының талазы-биле эртемденнериң саналдарын ажыглавышаан, Литваның ажыл-агыйлары тарааның дүжүдүн 1,4 катап улгаттырган.

540 муң гектар черде үр чылда үнер сигенниг культуралар одар-белчиирин тургускан.

Институттуң чанында ажыл-агый башкарылгазының школазы эртемниң чаа саналдарыбиле тараажыларны таныштырып турар. Эртемденнер ховуушолдерниң ажыл-ишчизери-биле үргүлчү харылзаажып турар болганда, бүдүрүлгениң херек чүүлдерин эки билип турар.

ЧУРУКТА: республиканың ажыл-агыйларының удуртукчулары институттуң эртемденнериниң ажылдап кылгаш, дуржулга ажыл-агый черинде туткан мыйыстыг бода малдың чаа фермазы-биле таныжып турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Андрей Иванович КАПЛУНОВ

1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, эвилел ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Андрей Иванович Каплунов үр болгаш аар аарааның соонда 1976 чылдың январь 10-да мөчээн.

А. И. Каплунов Белорус ССР-ның Могилев областының Чаус районунуң Усушек кодээ суурунга тараачын өг-бүлеге 1899 чылдың октябрь 2-де төрүттүнген. 1919 чылда ол Кызыл Арминың чурээлениңге барган болгаш ак гвардейжилерге удур демиселге киржип турган. Хамзаты дайыны доозулганының соонда кодээ Совет секретарынга, оон соонда областың эжавалда кассазының контролёрунга, инспекторунга болгаш эргелекчизиниң оралакчызынга ажылдап турган. 1931 чылдан эгелээш Ленинград хоорайга сан ажылынга турган. 1937 чылда ону Таймыр национал округче чоруткан, ол аңаа округтуң сан килдизиниң эргелекчизинге ажылдап турган.

1941 чылда А. И. Каплунов Совет Арминың хүрээлениңге барган, Соңгу чүк фронтузунуң составынга кирип турган шериг кезээниң комиссарынга томуйлаткан.

1942—1945 чылдарда Кострома областың болгаш Хакас автономнуг областың сан органнарының системазынга ажылдап турган.

1945 чылдан 1970 чылга чедир А. И. Каплунов Тыва областың сан килдизиниң эргелекчизинге, Тыва АССР-ның сан министринге ажылдап келген.

Андрей Иванович Каплунов СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнге, областың партия организациязының ревизия комиссиязының даргазынга чаңгыс удаа эвес соңгудуп келген. Тыва АССР-ның Дээди Совединиң бирги, ийиги чыыштарының депутады чораан.

А. И. Каплуновтуң хөй чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылы Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле, ийи «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле, «Күш-ажылчы шылгарал дээш», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга Германияны тиилээни дээш», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга шылгараңгай күш-ажылы дээш» деп болгаш өске-даа медальдар-биле демдеглээн.

Андрей Иванович Каплуновтуң дугайында чырык сагыш турасклал бистиң чүректеривиске мөңгезин-биле кадагалаттынып артар.

Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчанмаа, М. Б. Мендуме, В. Н. Филиппов, В. Б. Добромыслов, Т. Ч. Норбу, М. К. Шымраа, В. Е. Серяков, В. Д. Доруг-оол, Г. В. Иванов, Б. К. Будегечиев, Ш. Д. Куулар, М. С. Салчак, Ю. С. Катков.

КЫЗЫЛДЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕН

Тыва чоннуң төөгүзүнге тургустунуп келген байдалдарының түңнелинде 1914 чылдың апрель 17-де Урянхай край (ынчан Тываны ынчаар адап турган) хаанныг Россияның чагыргазынга бактаап кирген.

Оон соонда Урянхай крайны холунга улам кирип алырыбиле хаан чазактың чер тургузуу болгаш чер эдилелиниң кол эргелели ол үеде Тывага туруп турган орус чоннуң таарыштырылгазының чагырыкчы эргелекчизи В. Габаев дээрзинге кожуруулге пунктузу турар черни дилеп тыпкаш, ону тудуп эгелээр деп дужаал берген турган.

Хаанныг чазактың бодап турганы-биле алырга ол чаа тургустунар хоорай Россия империязының Азия тевүнде, кыдыг-кызыгаарда садыг-наймаа, үлетпүр, эң ылангыя административтиг төву болур ужурлуг турган. Аңаа Усинскийниң кызыгаар округу, Урянхай крайының эргелел черн, чагчир саныг дужуметтери-биле болгаш казак отрядтары-биле кады полициялыг оон комиссары турар кылдыр планнаан.

1914 чылдың марттың төнчүзүнде В. Габаев Санкт-Петербургже командировкалап чораш, Тываже ээп келген. Ол ээп кээрде, тудуг отряды-биле, инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле, элээн хөй түңнүг акша-хөреңги-биле келген болгаш хоорайның тудуунуң белеткел ажылын эгелээн.

Тывага Габаев-биле кады келген топограф Н. Я. Крючков хоорайның тудуунуң кол планын ажылдап кылган.

Ол-ла чылдың апрель айда Тывага Сибирьниң хоорайларындан, суурларындан тудуг талазы-биле ажыл башкарыкчызы (десятник) Якушев деп кижи биле баштайгы тудугжулар чедип келген, а май айда орус ажылчыннар баштайгы албан бажыңнарының таваан салган. Августа элээн каш бажыңнарның чаваларын салырын доозупкан турган.

1914 чылдың август 15-те орус чурттакчы чоннуң Туранга турган төп канцеляриязы Белоцарскиже көжүп келген. Ол дугайын август 5-те бодунуң дужаалы-биле В. Габаев Урянхай крайның чурттакчыларынга дыңнаткан.

1914 чылдың август 15-те болгаш тургустунуун ... Белоцарск болза Урянхай крайның административтиг төвү апарган.

В. Габаевтиң бодунуң «Белоцарск» деп адааны амгы Кызыл хоорай ынчаар тургустунуп келген. Ынчан хоорайның ады Белоцарск деп адаарынга кым-даа удурланмайн турган-даа болза, хоорайны каяа үндезилеп тургузарын деп айтырыг талазы-биле улуг маргылдаалар үнүп турган. Ол талазы-биле Минусинскиге үнүп турган «Минусинский листок» солуну ол үеде мынчаар бижээн: «Хоорайның турар черин кызыгаар эргелелиниң баштаар черинин айтырыгы-даа барымдаалатвайн, ук черниң чурттакчыларының хүзелин-даа барымдаалаавайн, Габаев боду хара туразы-биле шиитпирлээн».

Ынчангы Урянхай крайның орус садыгжылары хоорайның амгы турар черинге удур тургаңнар. Оларны комиссар Церерин дээрзи база деткип турган.

Ол үеде турган Медведев, Вовилин деп бай садыгжылар болгаш оон чоок кижилери боттарының хууда ажык-кончадзын бодааш, Тываның административтиг болгаш садыг төвүн Чаа-Хөлге тургузарын кызыдып турганнар. Чүге дээрге ынчан орус чижең садыгжыларның баазазы түрүмчүп кел чораан. Өске талалар ... оларның оптуг арга-биле мөлчүп турганы тыва чурттакчыларның хөй нуруузу бараан тактыр районнарга чурттап турганнар. Ол үеде Буяндазыгы, Лопсан, Ендан, Шымраа болгаш өске-даа дужуметтер Урянхай крайның келир үеде административтиг болгаш садыг төвү база-ла Чаа-Хөлге тывзун деп турган. Олар Урянхай крайның комиссары Церерингe мындыг бижикти чоруткаңнар: «Крайда боор турар дүүреңниг байдалдарны барымдаалааш, силерни Урянхайның төвүнге чедип кээринерин күзеп тур бис, ынчаан баштайгы болуунарның албан кылыр черинерниң төвүн Чаа-Хөлче көжүрүп алырынарны сүмелеп тур бис. Оон-биле бисге улуг дузазы чедирер болгаш бисти камгалалга база алыр айык силер. Бис силерге база шынзавыс-биле дузалажыр бис».

Хоорайның тудар чериниң талазы-биле маргылдаа 1915—1916 чылдарда база уламчылап турган. Чугле хаанныг чазактың киржилгези-биле хоорайны баштайгы шилип алган черинге тударын үзе шиитпирлээн. Ынчангаш Урянхайның төвү Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышкан белдиринге эвес, Чаа-Хөлге туттунуп болур турган.

Хоорай Белоцарск деп адын база-ла үр эдилевээн.

1918 чылдың март 16-да Тывага чурттап турган орус чоннуң IV съездизи (Улуг хуралы) болган. Съезд Тывага совет эрге-чагырганы тургускаш база ажылчын болгаш тараачын депутаттарның край Совединге соңгаан. Совет эрге-чагырганы улам шыңгай быжыглаарының айтырыы-биле кады съезд Белоцарскиниң Урянхайск деп өскээр адаар деп шиитпир хүлээп алган.

Ол үеде Тывага Колчактың ак шериги кезек када тергиидеп турганының хараазындан Урянхайск деп ат шоолуг-ла чонга таравайн барган.

Колчакты чылча шапканының соонда, 1920 чылдың августа Тывага Енисейск губерниязының революстуг комитединден РСФСР-ниң төлээзи боор И. П. Сафьянов чедип келген. Оон удуртулгазы-биле Тываның орус чурттакчылары боттарының X съездизинге белеткенип берген.

Сибирьниң революстуг комитединиң талазының киржилгези-биле сентябрь 16-дан 20-ге чедир Туранга орус чурттакчыларының X съездизи болуп эрткен. Ол съезд крайның күүсекни комитедин тургускан болгаш оон баштаар чери Белоцарскиге турар деп шиитпир үндүрген.

Хамзаты дайынының чылдарында, эң ылангыя 1919 чылда болган Белоцарск тулчуушкунунуң үезинде хоорай кончуг үрелген болгаш өрттенген.

И. Г. Сафьяновтуң саналын өзүглээр, дайынга Төрээн чуртунуң херээ дээш маадырлыы биле өлген дайынчыларга алдар кылдыр хоорайны «Красный Город» кылдыр адаар деп Совет эрге-чагырганың тускай чарлыы үнген.

1921 чылда Октябрь революциязының салдары-биле, Россияның ажылчын ангызының акы-дуңма дузазы-биле тыва араттар улусчу революцияны үндүрүп, бодунуң төөгүзүнде бирги дугаар чоннуң күрүнезин — Тыва Арат Республиканы тургускан.

Таңды-Тываның баштайгы чазаа болгаш орус күш-ажылчы колонияның баштаар чери баштай Туранга турган, 1922 чылдың мартта Красный Город хоорайже шилчээн. Ол хүнден эгелээш, Кызыл хоорай ТАР-ның найысылалы, оон политиктиг, экономиктиг, культурлуг төвү апарган.

1920 чылдың ортан үезинге чедир Кызыл хоорай аңгы-аңгы аттарны эдилээн. Тыва чон ону Хем-Белдири, а орус чон Красный Город дижип турган.

1925 чылдың декабрь 25-те ТАРН-ның ТК Тыва Арат Республиканың найысылалын Кызыл деп адаар дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

1920 чылга чедир хоорайның кудумчулары ат чок турган, харын-даа аңгы-аңгы кудумчуларын ылгаары безин берге, каш-даа чаалыктары крышалыг безин чок мыш бажыңнар турган. Чугле 20 чылдарның төнчүзүнде аңгы-аңгы кудумчулар чоорту ылгалып келген, а 30 чылдарның эгезинде Кызылга Ленин, Ветеринарная (Кочетов), Кравченко-Щетинкин, Кызыл партизан кудумчузу деп 4 кудумчу турган.

1937 чылда Найырал, Малчын, Рабочая кудумчулары немешкен болгаш Каа-Хем, Мугур, Интернациональная, Комсомольская, Октябрьская, Чульдум, Элезин, Сесерлиг, Нам кудумчулары деп дээра кудумчулар база тыптып келген.

Ол кудумчуларны чүге ынчаар адааның дугайында архивтен чаңгыс-даа документ тывылбаан база ол дугайында хоорайның хоочун чурттакчыларындан база кым-даа тапты билбес болган.

Кызылдың төөгүзүнден «Хоорайны үндезилеп тургусканы» болгаш «Кызыл—ТНР-ның найысылалы» деп ийи теманы өөренип көрүп турар бо чүүлдүң автору хоорайның хоочун чурттакчыларындан Кызылдың баштайгы кудумчуларын кааң, чүге ынчаар адааның дугайында болган, Кызылдың төөгүзүнден өске-даа солун материалдарны чыыр талазы-биле улуг дузаны чедирерин дилеп турар. Ону ол үениң шынзыгжаттынып чыдар документилериден, чугаалажындан тып, билип ап болур.

С. УРЯКОВ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СООДУКЧУЛАРНЫ ЭКСПОРТЧЕ

БУДАПЕШТ. Венгр үлетпүр ногаалар, фруктулар, эът, балык, сүт продуктулары кадагалаарынга херегләэр күчүлүг соодукчуларны бүдүрериңге чедиишкиннинг специализастаттынып турар. Венгр соодукчуларының болгаш соодулга дериглериниң улуг херглекчизи Совет Эвилели болуп турар. 1974—1975 чылдарда Венгрия, Украинаның, Грузияның, Литваның, Молдавияның бүдүрүлгелеринге соодукчуларны чорудуп берип турган. Чүгле эрткен чылын Венгрия оларны ССРЭ-же 4 млн. рубль түңге экспорттаан. 1976 чылда венгр комплекстиг соодукчуларны ССРЭ-же чорудуп бээриниң дугайында чугаалажышкыннарны амгы үеде чорудуп турар.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА ЭПТИГ КЫЛДЫР

ВАРШАВА. ПУР-нуң иштики садыг болгаш ачы-дуза чедирер министерствозу барааны бозу шилип алыр магазиннерниң четкизин улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол шиитпирге дүүштүр бүгү Польшага бараанны садып алыкчылар боттары шилип алыр эът-чем бараанарының чаа магазиннерин ажыдып турар, ол магазиннерден бажың эт-севин база садып ап болур. Амгы үеде шиитти ажыктыг шөлү 2,5 миллион дөрбелчин метр 123 муң магазиннер чуртта сагаттынып турар. Чүгле эрткен чылын безин ПУР-га 200 ажыг чаа садыг төптери болгаш эң улуг дээн 12 универсамнарны ажыткан.

ЫЯШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЧАА КОМБИНАДЫ

СОФИЯ. Силистра чанында чаа ыяш үлетпүр комбинадының тудуунда 2000 ажыг бедик мергежилдиг специалистер ажылдап турар. Ук комбинаттың заводтары чыл бурузунда Коми АССР-де кады ыяш белеткеп турар черлерден Болгарияже кээп турар бир миллион кубометр хире ыяшты болбаазырадып үндүрер апаар. Комбинаттың продукциязы — целлюлоза, саазын, ыяш-волокно плиталар, мебель — БУР-нуң улус ажыл-агыйынга калбаа биле херегләттинер.

ПРАГАНЫҢ ЧАА ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢНАРЫ

ПРАГА. Чехословакияның найысылалы чыл келген тудумна улам өзүп, каас-чараш болуп бар чыдар. Хоорайның чурттунда «Дяелица», «Просек», «Кобылисы» деп болгаш өске-даа хөй—шупту 40 чаа микрорайоннар бер апарган. Чугле эрткен беш чылда безин Праганың ажылчы чоннарының 40 муң ажыг өг-бүлелери чаагайжыдың кылган чаа квартираларже кирген байырлаан. Амгы беш чылда (1976—1980 чылдар) тудугжулар ам-даа 60 муң квартираларны ажыглалга дужаар.

ИНТЕГРАЦИЯ БОЛГАШ СҮТ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

БЕРЛИН. ГДР-ның сүт база коммунал ажыл-агыйы — хөгжүлдези социалистиг экономика интеграциязын боттандырары-биле эң-не мык харылзаалыг, республиканың экономиказының ындыг адыраазының бирээзи.

Берлинниң Фридрихсхайн районунда сүт базышкынның станцияны чаарты кылырда, совет специалистериниң ажылдап кылганы фильтрацияның системаны ажыглаан. Лейпцигтиң чаа сүт дамчыдылга ажыл-агыйынга сүт арыглаарының совет техниказын болгаш технологиязын ажыглаан.

ФЕСТИВАЛЬ ЭГЕЛЭЭН

УЛАН-БАТОР. ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразынга 1946 чылда ат салган найырал болгаш кайы-кайызынга дузалажылга дугайында керээниң үжен чыл болурунга турескааткан кинофестиваль Моолда эгелээн. Моол Арат Республиканың культура министри Н. Намсарай Улан-Баторга кинофестивальдың ажыдышкынынга чүве чугаалааш, совет кино уран чүүлү социализмниң болгаш коммунизмниң идеяларын четтереднринге күчүлүг чепсек бооп турганын, социалистиг чурттарның улустарын патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң ёзузунга кижизидеринге улуг салдарлыг боор турарының дугайын онзалап демдеглээн.

ЧАА АЪРГАЛАР

БУХАРЕСТ. Чаа беш чылга планнаттынган ыяш тарып олуртур ажылдар Дунай чавызаажында эгелээн. Бо чылын чаа аъргаларны 64 муң гектар шөлге тарып олуртурун планнаан турар.

ҮШ КАТАП ӨСКЕН

БЕЛГРАД. Югославияның алюминий үлетпүрү дүрген темпилер-биле көгжүп турар. Соолгу беш чыл дургузунда алюминий бүдүрери үш катап көвүдээн.

Республикада эң-не ажык болуп турар ажыл-агыйның ол адырының бүдүрүлге күчүлерин калбартырынга биче эвес дузаны Совет Эвилели көргүзүп турар. Боснийн хоорай Зворникте чылда 600 муң тонна продукция бээр күчүлүг дой-довурак заводун совет болгаш венгр специалистериниң техниктиг төлевилелин ёзугаар тудуп турар.

(СЭТА).

А. ХАДДАМНЫҢ БУРУУ ШАВЫЫШКЫНЫ

КУВЕЙТ. (СЭТА). Сирияның даштыкы херектер министри Абдель Халим Хаддам албаның даң-чоруун кылып Кувейтке чеде берген. Чагырыкчы партия Араб Социалистиг катап тургустунуушкуну партиязы-биле (ПАСВ) Сирияның Коммунистиг партиязының аразында чөрүлдээлер үнүп келген дээр, эң ылангыя Сирияда коммунистерни тудуп, хоругдап турарының дугайында дамчыыр чугааларны буруу шавкан.

Ол ийи партия САР-ның депшилгелиг национал фронтузунда кирип турар болгаш оларның кады ажылдажылгазы «муруңундагызы шышкаш үргүлчүлеп турар болгаш моон-даа соңгаар ындыг болур» деп, Сирияның албан ужурунда төлээлекчизи Дамаскыга медеглээн.

Египет парламентиниң чамдык органнары чоокта чаа ол тема талазы-биле шын эвес чүүлдерни парлааны-биле холбаштыр Сирияның дашыкы херектер министри ындыг буруу шавыышкынны кылган.

Чаа чыл бүдүүзүнүң хүннеринде Бонннуң кудумчузунга школачылар үнүп келген. Оларның тудуп чораан плакаттарында: «Бистиң школавысты камгалап көрүңер!» деп бижээн.

Барыын-герман найысылалдың Хофгартен районунда ол школа өөреникчилер камнаар талазы-биле хемчеглерниң» урууушка таварышкан. Чаа 1976 чылда ол школаны хаар, а өөреникчилерни оларның бажыңнарындан ырак турар өске өөредилге черлеринче «тарадып чорудар» деп турган.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Анголаның шынныг херээ тиилээр

Африка диптиң ашык, хамаарышпас күрүнези — Анголаның Улус Республиказы дашткы интервенцияның халдаашкынынга таварышпышаан турар. Чүл дээрге Мурнуу-Африкан Республиканың севкээзи ылгаар каңгыс ёзу-чурумунуң ат-шерии Анголаның мурнуу чүгүндел шургуп киргени, амгы үеде оон национал девискээринче каш чүс километр хажылап кире берген. МПЛА баштаан дүрүм ёзугаар чазакка удур тулчуушкуннарны үс чурттуң соңгу база чөөн талазында ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандарадыкчы белүктерниң отрядтары АКШ-тың, Мурнуу-Африкан Республиканың база Барыын чүктүң чамдык чурттарының хөлезилеикчи дээрбечилериниң дузазы-биле чорудуп турар.

Ажык күрешениң чепсектиг күштери соолгу үеде ангола улустуң саттыныкчыларының болгаш оларның империалистиг деткикчилериниң туруштарынга шыңгыы соругларны тавараштырган. МПЛА-га баштаткан шериглер дыка хөй стратегтиг чүгула черлерни оон иштинде ФНЛА-ның штаб-квартиразы турган Кармона хоорайны хостааш. Оон түңнелинде МПЛА-ның кезектери АКШ-ка, Барыын Европага, Кыдатка бүдүрген хөй-хөй боо-чепсекти болгаш ок-чемнеани ажылап алган болгаш шаанда Мурнуу-Африкан Республиканың шериинге албан чурттарын турган ийикпе, азы даштыкыдан хөлезилеикчи чедип келген хөй-хөй кижилерни туттуп алган.

Ындыг болгаш-ла Анголаның хамаарышпас чоруунга империализмниң база севк-ээн ылгакчыларының талазындан айыылдыг хажаныг ам-даа четтиин. НАТО-нуң агрессивн блогунуң кежигүннери чурттарның таңмазын баскан боо-чепсекти Анголаже ам-даа октавышаан турар болгаш даштыкы хөлезилеикчи шериглерниң чаа-чаа кезектери ында база келбишаан турар. Анголаның дүрүм ёзугаар чазаан» шериг күжү-биле дужур октаар дээш интервентилер болгаш оларның чалча дузалакчылары бүгү кужун салып турар бо үеде Мурнуу-Африкан Республикада болгаш Барыын чүктүң чамдык чурттарында «Анголаның ыттыки херээ Совет Эвилели биле Кубаа холгаарлап турар» деп хоп-нугуулду тараткан. Ол дээрге НАТО-нуң чурттарын, хамыктың мурнунда АКШ-ты Анголага удур неоколонизаторларның походунга улам калбаа-биле киириштирерин чедип алыр дээш оралдажып кым-дыр. Оон-биле кады империалистиг белүктер Анголаның Улус Республиказын хамаарышпас африкан күрүнелериниң талазындан хүлээп көөрүн болдурбас дээр бүгү хемчеглерни ап турар. Чоокта чаа АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы У. Шефелдиң Африканың чамдык чурттарын эргип кезип чораанының чылдагааны чогум-на ында деп ук дипттиң депшилгелиг хөй-ниити чугаалажып турар.

Ынчаарга ангола улустуң дайзыннарының шак ындыг кара сагыштыг дипломатиг база пропагандачы идепкейи Африканың чаңгыс эвилел организациязының онза сессиязының мурнуу чарында бооп турарын демдеглээр апаар, чүге дээрге ук сессияга Анголада байдалды чугаалажыр. Оон ыңай өске чүүлду база уттуп болбас. Ол болза Анголаның Улус Республиказын Африканың болгаш өске-даа диптерниң хөй-хөй чурттарының хүлээп көрүп турары-дыр. Амгы үеде Ангола Республиканы делегейниң 40 ажыг чурттары хүлээп көрген болгаш оон-биле боттарының дипломаттыг харылзааларын тургускан. Делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи Мурнуу-Африкан Республиканың Анголага удур агрессиязын доп-дораан соксадырын, Анголада сандарадыкчы белүктерни деткиир чоруктуболдурбазын улам ыңгыштыг негеп турар.

Ындыг байдалдарда Африка чурттарының чаңгыс эвилелиниң организациязы империализмниң болгаш севк-ээн ылгакчыларының талазындан ангола улустуң хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга кыжанып турарын бүрүн медерепп билир, оон эрге-ажыын камгалап ап шыдаар болгаш МПЛА баштаан дүрүм ёзугаар чазаан хүлээп көөр дээрзинге бүзүрээр апаар.

Б. ФОМИЧЕВ
(СЭТА).

ДЕТКИП ТУРАР

КОНАКРИ

Империалистиг агрессияга болгаш хөлезилеикчилерниң күштеринге удур демиселге Ангола Улус Республиканы болгаш оон авангарды — МПЛА-ны бодунуң бүрүн-биле деткип турарын Гвинеяның улузу илергейлеп турар деп, Гвинеяның президентизи Секу Туре Конакриге болган экономиктиг конференцияны хаарда, чурттуң удуртукчу ажылдакчыларының мурнунга чүве чугаалааш медеглээн. Африка күрүнелериниң, ылангыя Ангола Улус Республиканың четчебүрүн турар болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынга Африка чаңгыс эп организациязының чугула рользуун Секу Туре онзалап демдеглээн.

БИСАУ

Бүгү-ле африка күрүнелер Ангола Улус Республиканы хүлээп көөр ужурлуг деп, Ногаан Бурунгуп ортулуктарының республиказының премьер-министри Педру Пирес Африка чаңгыс эп организациязының Анголада байдалды чугаалажып көөр онза ассамблеязынче чоруурунун мурнунда медеглээн. АУР-га удур Мурнуу Африка Республиканың агрессиязынга шиитпирлиг өйтүр согуушкунну бээриниң эргежок чугулазын ол айыткан.

ДАР-ЭС-САЛАМ

Танзанияның президентизи Джулиус Ньерере журналистер мурнунга чүве чугаалааш, империализмниң болгаш расизмниң каттышкан үүлгедиишкиннери Африканың улустарынга кыжанып турар, а Ангола Улус Республикага удур расисчи шериглерниң интервенциязы — Мурнуу Африка Республиканың ёзу-чурумунуң агрессивн көзүүзүнүң база бир бадыткаашкыны-дыр деп медеглээн.

Анголаже халдап турар орук Преторияның эрге-чагыргаларының Намибияда бодунуң тергиилээшкинин хевээр арттырар дээн оралдажылгазының дугайын база-ла херечилеп турар деп, президент онзалап демдеглээн.

АДДИС-АБЕБА

Ангола Улус Республиканың чазаа Африка чаңгыс эп организациязынга болунуп дүрүм ёзугаар оруун уламчылап ужурлуг, ындыг шиитпирни чедип алырыбиле Нигерия бүгү-ле күжениишкиннерин салыр апаар деп, Нигерия күрүнениң баштыңы Муртала Мухаммед АЧО-нуң кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Аддис-Абебада онза ассамблеязынга келгеш медеглээн.

ЛАГОС

Ангола чарылдырыкчыларга шериг болгаш саң-хөө дузаламчызын көргүзүп турар АКШ-тың үүлгедиглеринге удурланыышкынның чыскаалдары Нигерияның өске-даа хоорайларынга болгулаан.

Ибаданга чыскаалган чон АКШ-тың информация албанының бажыңының кырынга турган тукту үзе тырткаш, өрттедипкен.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ШЫНАРЫН ШЫҢГЫЫ ХЫНААР

Эрткен чылдың октябрьда үнген № 251 «Шынга» «Шынары чүге багайыл?» деп эгелиг, Туран хоорайның универмагында идик садар салбырының эргелекчизи И. Мужичковтуң чагаазы парлаттынган. Красноярскиниң идик кылыр, Кызылдың алгы заводтарынга бүдүрүп үнүүрген идиктерниң болгаш Абаканның «Саяннар» деп фабриказындан кээп турар чайгы идиктерниң элендизи четпейн чыткаш-ла үлдүннары хоорлуп, садып алыкчыларны хомудадып турарын автор бижээн.

Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы Ю. С. Катковтуң ук чагаада шүгүмчүлелге хамаарыштыр редакцияга бижээни болза:

Ростекстильторгтан Кызыл баазазынга хем идиктер кээп турар. Ол идиктерниң шынарын бааза товаровед-ылгакчызы хынап турар. Респотребсоюзтуң баазазынга Кызылдың алгы заводундан кирип идиктер киргенде оон шынарын хынап турар бис.

Эрткен чылдың февраль айда Респотребсоюзтуң баазазында бараанның шынарын хынаар лаборатория ажыттынган. Лаборатория ажыттынганындан бээр аңаа 7 удаа кирип идик кирип, оон 800 рубльдиинге штраф салдаан.

Респотребсоюз моон соңгаар ылангыя кирип идиктерниң шынарын шыңгыы хынаарының хемчеглерин алыр.

МЕДЭЭЛЕР

Эге базымнар

Кызылда уругларның уран чурулга школазының ондан-он үш хар назылыг өөреникчилериниң кылган ажылдарының делгелгези хөгжүм-шии театрында ажыттынган. Өзүп орар талантыларның ажылдары янзы-бүрү темаларлыг. Эң кол чүве—бичии чурукчуларның боттарын долгандыр туруп турар өртемчейни бир янзы көрүп, ону ажылдарынга көргүскени болур.

Он үш харлыг Саида Хертээзинаның «Мээң Тывам» деп чуруунда өглер, даглар, делгем оруктар, булуттуг дээр көстүр. Бичии чурукчу ол ажылынга өскен, төрээн черинге ынакшылын, ооң чурумалын көргүзүп шыдаан. Ол-ла чурукчунуң «Октаргай делгеми» деп ажылында бир-ле өске планетада черниң кижилери чеде берген турарын фантастиканыг бодал-биле илереткен.

Орлан Ондар-оолдуң «Дагларда», «Чайлагда» деп чуруктары эки кылдынган, солун ажылдарга хамааржыр. Он үш харлыг чурукчуда салым-чаяан барын кижи дораан-на эскерип каар. Ол ышкаш Толя Хевенмей «Ыраажы» деп ажылын кара туш-биле кылганы солун.

Делгелгеде Ч. Допуран, С. Чеснов, Л. Код, С. Светлаков, В. Лукашев, А. Оюн болгаш өскелерниң-даа ажылдары тема болгаш кылган шынарлыы-биле ылгалдыг. Оон ангыда делгелгеден 10—12 харлыг уругларның хевилеп шуткуурунче эге базымнарын кылып турарын база көрүп болур. Ынчангаш уругларның уран чурулгаже эге базымнарының делгелгези келген кижи бүрүзүнүң сонуургалын хаара тудар.

В. БОЛАТ.

Башкылар чыыжы

Кызыл хоорайның школаларының бешки класстарының удуртукчу башкыларының чыыжы республиканың хамааты камгалалының курстарынга болуп эрткен. Ук чыыш үш хонук дургузунда ургулчулаан. Аңаа «Ядролуг чепсек болгаш оон хоралнаар бүдүмелдери», «Чурттуң чонун массалыг узуткаашкынның чепсээнден болгаш чайгаар болгулай бээр айыыл-халаптардан камгалаарының кол-кол принциптери болгаш аргалары», «Өөреникчилерни хамааты камгалалынга өөредириниң методтары» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны дыңнааннар. Ол ышкаш практиктиг кичээлдерге олуржуп, бешки класстарга тускай программа ёзугаар хамааты камгалалының темаларынга кичээлдер эрттиреринге эргежок чугула ажыктыг чүүлдерни башкылар өөренип, билип алганнар.

Хамааты камгалалының республика курстарының начальнигиниң оралакчызы Б. Федулаев, өөредилге эргелекчизи Т. Антонова, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери Л. Сыренов, В. Тихонова болгаш өскелер-даа лекциялар номчааш болгаш практиктиг кичээлдерни, көргүзүг материалдарын билдилиг ажыглап тургаш, солун эрттиргеннер.

А. ДВИРТЫЙ-ООЛ.

Анчының олчазы

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң кадарчызы пенсионер Иргит Хуурак оглу Семён-биле Борбак-Арыг деп черге инек кадарып чорааш, бөрү көрүп кааннар.

Ук бөрүнү боолаарын дуржулгалыг анчы оглунга дааскан. Семён адазының өөреткен хүрүмнерин хажытпайн, аваангыр атканының түңнелинде бөрү узуткаттынган. Ол дээрге аныяк анчының баштайгы олчазы-дыр.

К. КОМБУ.

Петрусь БРОВКА

„ЭРТКЕН ОРУУМ ЭРГИЙ КӨРДҮМ"

Петрусь Бровка 1905 чылда Витебск областының Ушач районда Путилковичи суурга ядыы тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. 1918 чылдан эгелеп бижээчилей берген. 1920—1922 чылдарда кожуун черинге нарын бижик эргелеп, совхозка сапакчылап турган. 1924 чылда көдээ Советтиң даргазынга соңгуттурган. 1925—1928 чылдарда комсомол ажылынга болгаш Полоцк хоорайга үнүп турган можу солунунга бижээчилеп турган. 1928 чылын Белоруссияның күрүне университединиң чечен чогаал салбырынга өөренип киргеш, 1931 чылда дооскан.

Бежен чыл иштинде чогаал бижип келгеш, белорус болгаш орус дылдар кырынга чээрби ажыг номнарны үндүргүлээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Совет Арминың кезектеринге дайынчы болуп чоруп турган болгаш партизаннарның солун парлалгазын үндүржүп турган.

Петрусь Бровка—Белоруссияның улустуң шүлүкчүзү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының ийи дакпыр лауреады, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орден-биле дөрт катап, Октябрь Революциязы, Кызыл Сылдыс, Улустарның найыралы, «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер-биле шаңнаткылаан болгаш Болгария Улус Республиказының «Кирилл биле Мефодий» орденинниң бирги чергези-биле шаңнаткан.

Петрусь Бровка Тывага чораан болгаш кайгамчыктыг шүлүктерни чогааткылаан. Ол шүлүкчү эрткен чылын үнген «Базымнар» деп номун меңээ белек кылдыр чорутканын утпас мен. Сураглыг чогаалчының ийи шүлүүн очулдургаш, тыва номчукчуларга бараалгаттым.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ХАЛААДАНЧЫГ БОДАЛ

Элиннелдир хадый берген
Эрткен оруум эргий көрдүм.
Мактадып-даа чораан-дыр мен.
Бактадып-даа чораан-дыр мен.

Өле баштыг апарган мен,
Өңүн көрүп өөрбес-тир мен.

Чажыртынмас сарыннадым
Сакпаам алдын аартып кээр-
дир.

Чогум шынын сөглээр болза,
Шоолуг чогаал кылбаандыг
мен.

Хоомай шүлүүм база турган,
Хоозун хүннер база турган.
Аныяк шаам караш дидим,
Ашак назын чеде бердим.

Аалдың улуу дижи бээрге,
Арай таарзып чадап чор мен.
Эгезинден чурттаар дээрге,
Эрткен үем эглип келбес.

Көргүзер дээн бодалдарым
Хөөрже тыртып аппаар боор
мен...

• • •

Чарлып тура, холун суңдуң.
Шала-була билип каан мен:
Ынакшылдан катчыр туржук.
Ырап-чарлып база болур.

Эң-не баштай ынакшааштың,

Эмин эрттир хандыкшаан бис,
Эргеленчип чассышкан бис,
Экииргежип чоргулаан бис.
Баштай кыпкан куэел оду
Башкы харда хөмүрленди.
Кавчап халап болган дээрзин
Карам урут билир боор сен.
Тураскаалдыг хүнүвүстү
Дүштүүм урут уттуп алгаш,
Өске кижээ холун бердиң,
Өштүң мунгаан меңээ бердиң.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

«ХОККЕЙГЕ ХАРЫН ЫНЧААР ОЙНААР ХЕРЕК»

Нью-Йорктан СЭТА-ның тускай корреспондентизи В. Байдашинниң дамчытканы ёзугаар алырга, профессионал хоккейниң колдугларының бирээзи—«Бостон Брюинз» дээр команданы бистиң ЦСКА командавыстың тиилээни ында профессионал клубтарның спорт тайылбырлакчыларынга болгаш улуртукчуларынга улуг салдарны чедирген. Ол ойнаашкынның үезин «Си-Би-Эс» компанияның телепрограммазынга база катап көргүскен. «Дүүн Бостонга оюн болуп турда, хоккей шолунуң ээлери хөй кезиинде каржызын көргүзүп, моондак кылыр дааш, эң дээре совет хоккейжилерин шуут сүрүп чоруп турганнар, а орус хоккейжилер шайбаны бо-ла кинр октаптар турганнар. Бээмен Нанес армейжилерниң капитаны Михайловту кемдедиптерге безин, аалчылар чокшу бербейн, харын улам эки ойнап, Харламов биле Мальцев ийи шайбаны кирип, оларны ынчаар кезеткен. «Хоккейге харын ынчаар херек» деп, «Си-Би-Эстиң» тайылбырлакчызы демдеглеп бижээн. Профессионал хоккейниң клубтарының стилиниден совет хоккейниң стили хамыктың мурнунда эстетика талазы-биле артык күштүүн көргүзүп турар дээрзин спортчу хөй тайылбырлакчылар бир аай айтып турар. «Орус хоккейжилерниң ойнаарын көөрү дээрге, эки шии көрүп олурганы-биле дөмей-дир» деп, «Нью-Йорк таймстың» хоккей талазы-биле тайылбырлакчызы Р. Герман бижээн. «Крисчен Сайенс мониторнуң» тайылбырлакчызы Н. Сайтц совет хоккейниң Улуг театрның баледи-биле деңнеп бижээн.

Моон мурнунда АКШ-тың ынаавидек командазының шыырак халдакчызы чораан, амгы үеде Гарвард университединиң хоккейжилериниң тренери Билл Клири-биле Бостонга чугаалажып көрдүвүс.

— Эрткен он беш чыл иштинде совет хоккейжилер улуу-биле деңнип бурунгаарлаан, а профессионалдар хөйнү чедип алза-даа сөөлгү чылдарда чаңгыс черге таптап туруп каннар—деп, Клири чугаалаан. Чамдык кижилер совет хоккейжилерниң хаалгаже шайбаны кинр кагар дээш оралдажыышкыны эвээш дижип турар. Мен маңаа ол шүгүмчүлекчилер-биле арай чөпшээрешпес мен. Ужуру болза, күштүү-биле-даа бол, хаалгаже кирер дээш-ле хөй шывадап турарында эвес, харын кинр кагары вратарьларга берге болгаш хеп-хенертен болур ужурлуг, ол талазы-биле совет хоккейжилерде үлегерлеп алыр чүүлдер бар-дыр, ол ужурайын оларның маңаа ойнап турганының сан-түннерн-даа чугаалап турар.

Амгы үеде ЧССР-ниң бодунуң СОНП клувунуң составында АКШ-та ойнап чоруп турар ЧССР-ниң шилиндек командазының капитаны Франтишек Поспишилдиң чугаалап турары мындыг:

— Профессионалдар биле ЦСКА-ның ойнааны Телевидение дамчыштыр көөрүвүске, бистиң бүгү командавыска ол оюн солун болду. Михайлов, Харламов, Третьяк, Цыганков, аныяк Александров болгаш хоочун Кузьмин эң тергиин ойнадылар.

Дүүн, Вашингтонга ЦСКА биле «Крылья Советовтуң» ойнаашкыны болган. Ону көрүкчүлер улуу-биле сонуургаан.

Ташкент хоорайның «Миконд» дээр заводунда кылымал хрусталь бүдүрүп үндүрүп турар.

Чурттуң хөй бүдүрүлгелери «Микондыга» ол чараш шиилерни бүдүрериңге дузалап, амгы үениң дерилгелерин аңаа бергеи, ооң чертеж-шыйыгларын, кылыр чүүлдүң үлегерлерин база чоруткулаан. Заводка дуржулгалыг мастерлер чеде бергеш, шил урукчулерин, шил талазы-биле ишчилерни өөредип бергеннер.

Ол аныяк бүдүрүлгеге акы-дуңма республикаларның дуржулгазы чаа техника шиңгээдип алырының хуусаазын кызырган: мооң мурнунда каш чыл иштинде кылыр чүүлдерин бир чыл иштинде кылып алган. «Микондының» чаа продукциязын ССРЭ-де болгаш даштыкыда үнелеп турар. Чүтле бо чылын хрусталь кылыгларны үш миллион рубльге саткан.

ЧУРУКТА: инженер-технолог Насиба Мухмудова хрусталь кылыгларның шынарын хынап олур.

(ПМА)

КУЛЬТУРА ЭКРАНЫ — Самдыралының

ЧАЛГААРААР ЧАЙ ЧОК...

Каа-Хем районнуң төвүнге херээженнер кежээзинге Сарыг-Сеп суурнуң 90 херээжен ишчилери чыылган. «Ак көк отчугаш» деп адаан ол кежээни СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров ажыткан. Байырлыг кежээге чалаткаңнарның аразында орден-хавыяалыглар хөй болган. Район эмнелгезиниң улуг сестразы Мария Муравьеваның хөрээнде «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль чайнап турган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Анна Колбасицкаяның, биче лейтенант Елизавета Понасенконуң, дайын киржикчилериниң болгаш күш-ажылдың мурнакчыларының хөректеринде хавыялар база сылдыстаныр турду. Культура бажыңынга херээжен кижини алдаржыткан, аңаа аас-кежикти, өөрүшкүнү йөрээген чараш ырлар, шүлүктер, аялгалар чаңгыланып турган. Оюннар, викториналарның солунунга кежээниң киржикчилери, аалдар чалгаараар чай чок болган.

М. ДАДАР.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Улусчу чогаадылганың районнуң фестивалы болуп эрткен. Аңаа Нарынның бот-тывынгыр артистери бирги черни алганнар. Көдээ Культура бажыңының концерт программазында ырлар, танцылар, шүлүктер, дуэттер, сыгыт-хөөмей, хомус, клоунада, квартет дээш чок-ла чүүл чок.

Бирги черни алган коллективке премия болгаш бирги чергениң дипломму-биле шаңнаан. Тус-тус артистерге өртектиг белектерни тывыскан.

Бот-тывынгыр артистер солун концертин көдээниң ажылчыларынга, кожааларынга көргүзүп чоруп турар.

К. БИЧИИ-УРУГ.

Эрзин район.

ЧАРАШ ЧҮҮЛГЕ...

Баян-Кол ортумак школазынга уругларның чуруулдар ажылдарының делгелгези эрткен. Хензиг бичиилерден үстүкү класстарның өөреникчилеринге чедир хөй кижи аңаа киришкен.

Уругларны сонуургадып турар темалар хөй. Төрээн чери, ооң байлак чурумалы, турзалыг черлер, ажыл-ишчи малчыннар, ада-иелериниң ажыл-херектери — бо бүгүнү уруглар чуруп көргүзүп турар. Тиилелге, тайбың, аас-кежиктиг амыдырал школачыларны онза сонуургадып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Кызыл район.

УЛУГ САТИРИКТИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ ТУРАСКААТКАН

КИРОВ. (СЭТА-ның корр). Кировтуң башкы институдунга М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болган оюнга тураскааткан эртем конференциязы болуп эрткен. Аңаа ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, Воронежтиң, Калининниң, Горькийниң, Уралдың, Башкирияның болгаш өске-даа черлерниң университеттериниң, башкы институттарының эртемденнери, башкылары киришкен.

Конференцияның киржикчилери литература музейинде М. Е. Салтыков-Щедринниң чурта бир дугаар мемориал кабинединге, чогаалчының чурттап, ажылдап турган бажыңнарынче экскурсиялаан.

Конференцияны Киров хоорайда эрттирип турары таварылга эвес. «Орус амыдыралдың прокурорунун» чуртталгазының чеди чыл ажыг үези бо чер-биле холбашкан. Борта шөлүлгээ тургаш, чогаалчының бодунуң чугаалааны-биле алырга, ол номнарынга үндезин болган улуг өөредиглиг чуртталганы эрткен.

ЭСТОНИЯНЫҢ УЛУСЧУ УНИВЕРСИТЕТТЕРИ

ТАЛЛИН. (СЭТА-ның корр). Эстонияның делегей харылзааларының улусчу университеттериниң эң дээрези кылдыр Нарвада университет санаткан. Ооң ажылы солун болгаш хөй талалыг. «Делегей бөгүн» деп аттыг ол университетте өөренип турарларның хөй кезии хоорайның пос-таавыжылары болгаш энергетиктери. Лекциялар-биле кады борта беседалар, теоретиктиг конференциялар, документалдыг фильмнер көргүзүлгези эртип турар.

Таллинге эрткен улусчу университеттер талазы-биле республика активиниң хуралынга Нарваның улусчу университединиң үлегер-чижек кылдыр адаан. Эстонияда ындыг университеттерниң саны ам 244. Ында кичээлдеп турарларның саны ийи чүс муң чедип турар.

ХОЙЖУЛАР КОНЦЕРТТЕРИ

«Мурнакчы» колхозтуң Чаңгыс-Теректе № 1 хойжу бригадазының малчыннары кыштаглаашкынны эки белеткелдиг, организастыг эрттирип турар. Кодан бүрүзүнде мал чемин чедиртинген, хой оолдаашкынынга белеткел ажылдары дооступ турар. Бригаданың чымыштыг күш-ажылы-биле кады малчыннар ортузунда культура-массалыг ажылдар план ёзугаар чоруп турар. Мал эмчизи Серот Сүрмаалдың удуртулгазы-биле аныяк хойжулар тывынгыр, солун программалыг концертти белеткээш, колхозтуң ферма, бригадалар төптеринге, Шуй суурга көргүскеннер. Хойжулар Сагаан Хомушку, Оржунмаа Күжүгет, Чамырыкпай Хертек, Полина Хомушку болгаш өскелерниң-даа күүсеткен номерлерин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле хүлээп ап турган.

Хойжу бригаданың бот-тывынгыр артистери оюн көргүзүглерин районнуң өске ажыл-агыйларынга барып көргүзерин база планнап турар.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

ШКОЛАДА АТТЕСТАЦИЯ

Чадааның № 1 школазынга башкыларның аттестациязынга белеткел шагда-ла эгелээн. Кышкы дыштаныгда хүннеринде школага аттестация эгелээн. Ол хүн башкылар школага эрте чыглып келген. Даңзының бир дугаарында Долума Каязаевна Хомушкунуң ады кирген. Ооң соонда — Чашпыи Наздымовна Сендажы. Бир хүн чүгле 2—3 кижи аттестациязы эртер.

Баштайгы ийи башкыны хүлээп алыры-биле комиссия олурупкан. Башкы кижиниң хөй чылдарда кылган ажыл-херээн түңнээри белен эвес айтырыг. Ол-ла башкыларның аттестация документилерин столда салып каан.

Д. К. Хомушку—РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң эдилекчизи. Бо школага 27 чыл ажылдаан. Ооң чаңгыс-ла кичээлинге олурупкаш кижи хөйнү билип алыр. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды ол эки чорудуп келген.

Э. Н. Сендажы 18 чыл дургузунда башкылап турар, ол «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп херек демдээниң эдилекчизи. Ооң клазында элээн хөй чылдарда ийи чылчы чок. Хөй-ниитиниң ажылынга эң активчи болгаш биче сеткилдиг, ёзулуг кижизидикчи.

Аттестация комиссиязы бо башкыларның ажыл-херээн эки деп үнелээн.

Б. ОЮН.

Чөөн-Хемчик район.

ЧАРЛАЛДАР

Тывакоммунэнергонуң бүдүрүлгези: чолаачыларны, кудумчу чырыдылгазының участогунга ажылдаар электромонтерларны, эргиннм слесарьларны, одалга бээриниң машинистерин, бус котелдарының машинистерин, газ-биле дуңзаалакчыларны, слесарь-котельщикти ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл, Рабочая кудумчузу, 2, телефон 50-35, 33-31, кадрлар килдизи.

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны: шугум-монтаж участогунга слесарь-сантехниктерни, газ-биле дуңзаалакчыларны, электриктерни, дакпырлап ажылдаар дежурный слесарьны, бүдүрүлге бажыңының иштин аштаар ажылчыннарны, хеп чуур ажылчынны, бухгалтер-кассирни, чуртталга-коммунал ажыл-агый бухгалтерин ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл, Энергетиктер кудумчузу, 1, кадрлар килдизи, телефон 51-35. Ажылга албан автобузу-биле чедирер.

Кызыл КТЭК: токарьны, автослесарьларны, дарганны, автоэлектрикти, вулканизаторщикти, моторисги ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл, Магистральная кудумчузу, 2, телефон 51-98, ажылга албан автобузу-биле чедирер.

Кызылдың уран чүүл училищези 1975—76 өөредилге чылында белеткел бөлүүнге дараазында салбырларга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур: үрер хөгжүмнүүнге (кларнет, гобой, саксафон, труба, флейта, фагот, туба), улустуң хөгжүм херекселинге (баян, допшулуур, игил, чанзы, чадаган, бызаанчы), вокал, клуб специализациязынга (хореография, улус чогаалы).

Училищениң директорунуң адынга билдиришкиге дараазында документилерни кожар: эртем-билииниң дугайында аттестат (боду), төрүттүнгенинниң дугайында херечилел, паспорт (боду көргүзер), 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук, шериг биледи азы киир бижидилге херечилели (боду көргүзер), 286 хевирниң медицина шинзилгазы.

Кирериниң экзаменнерин чүгле специализацияның талазы-биле (дыңнаары, угаан-биле бодаары, ритм) 1976 чылдың февраль 1-де чорудар.

Хүлээп алдынган үндезин национальдыг өөреникчилерни күрүнениң бүрүн хандырылгазынга кирер.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 2, ийиги каът, телефон 29-26, 25-79.

А. П. ДОВЖЕНКО АТТЫГ КИНОСТУДИЯНЫҢ «ЧП» деп уран-чечен фильми республиканың экраннарынга 1976 чылдың январь 26-дан үнүп эгелээр. Ук фильм херек кырында болган таварылганы—бистиң «Туапсе» деп танкеривисти чаңгайшичилерниң тудуп алганын тоожуп турар.

ТЫВАНЫҢ КИНОПРОКАТ КОНТОРАЗЫ.

«Тудуг кезектери» комбинаттың бус хүжү-биле ажылдаар цегинде котелга машинистер, бетонщиктер, дериишкиннер септээр талазы-биле слесарьлар, электриктер, газ-биле дуңзаалакчылар, хевилээр цехке мастер, чолаачылар, чазаныкчылар, бызаңчылар, хандырылга килдизиниң эргелекчизи, автомеханик негеттинип турар.

Келир черниң адрези: кадрлар килдизи, телефон 93-3-52, 93-3-35, 2-ги автобус-биле баар кээп болур.

Шагаан-Арыгның эът комбинадындан Май-оол Донтайоолович Ховалыгның адынга мал дужаатганы дээш 1975 чылдың сентябрь 26-да тывысканы № 010297 квитанция читкен тедээде, ону күш чок деп санаар.

телевидение

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

7.35—А. Гайдар—«Шериг чажыды».
8.05—«Аныяк гвардейжилерниң — маадырларның чурдунда».
9.05—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Кижи болгаш ооң ажыл-иши». 2. «Своя оруктарын»; 3. «Нуректиң минутазы».
9.55—«Бистиң садывыс». Өңнүт.
10.20—«Поэзия». Л. Татьяничева.
10.45—«Хөглүг үннер». Өңнүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Чедип кел, тоол!». Өңнүт.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Бистиң-биле кады, бистер, бистен артык кылдыр кыл». ГДР-ден дамчыдылга.
12.50—«Эрес-маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

13.20—«Доозулбаан тоожу». Уран-чечен фильм.
14.55—«Альбомнуң дириг арыннары». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

15.55—«Моге болгаш хөктүгбей». Уран-чечен өңнүт фильм.
17.20—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

18.20—«Граф Люксембург». Ф. Легарның опереттазын ёзугаар музыкалыг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
20.00—Медээлер.
20.15—Документалдыг фильм.
20.25—«Съездиден съезд чедир». «Совет Киргизия». Өңнүт.
22.10—Документалдыг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Эрес-маадырлыг чорук».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дельфинниң хүнү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оолдарның күзел-бодалы» 9.50, 11.10, 12.30, «Солаңгыларт аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 13.50, 17.05, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың сезону» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хараачыгайлар чазын ужуп кээр» 15.00, «Бобби» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеш, аязыр, хар чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагларга 10—15, өскелеринге 19—24 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 20—22 градус соок болур.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, хооркүүском, Тыва АССР-ниң Сан болгаш Социал хандырылга министерстволары 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, эвилең ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер

Андрей Иванович КАПЛУНОВТУҢ

мөчээни-биле холбаштыр ооң өг-бүлезинге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң үнлезилекчилериниң бирээзи пенсионер

Кодур-оол Койнаевич БАЙКАРАНЫҢ

мөчээни-биле холбаштыр колхоз баштаар чери болгаш партком ооң өг-бүлезинге база дөргүл-төрелдеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 48.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС-00013

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (9995) | 1976 чылдың январь 14, среда | 1925 чылда үндээлдиттинген | Өртээ 2 көп.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ЯПОНИЯДА АЯН-ЧОРУУ

ТОКИО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко январь он ийиде Япониянын премьер-министри Т. Микиге барып чораан. Оларның аразынга болган найыралдыг беседа үезинде совет-япон харылзааларының айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң кайы-даа талага сонуургалдыг боор турар өлээн хөй айтырыгларын чугаалашкан. Совет болгаш япон удуртукчуларның аразынга бедик деңнелге ужуражыышкыннарның совет-япон харылзааларын улам калбартып, быжыглаарынга улуг ужур-дузалыын А. А. Громыко биле Т. Мики демдеглээн.

А. А. Громыко хүннүң ийиги чартыында Япониянын императору Хирохитонун хүлээп алыышкынынга база чораан.

А. А. Громыко ол-ла хүн Япониянын премьер-министриниң оралакчызы Т. Укуда-биле база ужурашкан. Оларның ужуражыышкынының үезинде чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынга болгаш кайы-даа талага ажыктыг чорукка үндезилээш, ССРЭ биле Япониянын аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

Январьның 12-ниң кежээзинде Токиога совет-япон чугаалажыышкыннар доозулган.

А. А. Громыко япон күрүнениң удуртукчу болгаш политиктиг ажылдакчыларының, үлетпүр-садыг бөлүктериниң болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилериниң аддары дааш шайлалга тургускан. Шайлалгага А. А. Громыко биле Япониянын даштыкы херектер министри К. Миядзава олар чүве чугаалаан.

КӨДЭЭНИҢ КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫ

Онгу беш чылдың күш-ажылчы ээлчээ кайда-даа калбарган. Тываның ажылчы чоннары боттарының ажыл-херектерин партияның XXV съездизин төлептиг уткуурунуң шалыпчы ижинге тураскаадып турар. Онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг сорулгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар херекке культура албан черлериниң ролю улуг.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин кайда-даа чугаалажып турар амгы бо хүннерде кызыл-булуңнарда, клубтарда, культура бажыңнарында ажыл-херектер хайнышкынныг. Чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле культура одаглары төлевилелди пропагандалаарының планын тургускан болгаш аңаа хамаарышкан лекция, беседаны болгаш культура-массалыг хемчеглерни чон ортузунда органызастап, моон соңгаар чорудар ажылдарының перспективазын тодараткан. Культура одагларының чугула сорулгазы ажылдың бүгү арга-хевирлерин ажыглап тургаш, онгу беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаары болур.

Кышкы хүннер—көдээниң культура одагларынга хайнышкынныг ажыл-иштиң үези. 1976 ажыл-агый чылының чедиишкиннериниң үндезини амгы хүннерде салдынып турары билдингир. Малчыннарны, тараажыларны — көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин социалистиг чарыштың тугун бедик тударынче кыйгырар, сорук кииреря чугула. Бо чылын боттандырар ажыл-херектерин колхозтар, совхозтар, фермалар, бригадалар, кижи бүрүзү тодарадып, социалистиг хүлээлгелерин ап турар. Клубтар, культура бажыңнары бо талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп, чер-черде партия организацияларынга улуг дузаны көргүзер апаар.

Маңаа хамаарыштыр культура албан черлериниң чорудар ажылдарының арга-хевирлери янзы-бүрү. Күш-ажылдың маадырларынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга тураскааткан кежээлерни, ужуражыышкыннарны эрттирери эки арга-хевирлерниң бирээзи апарган. Шак мындыг ажылдарны, ылангыя Каа-Хемниң культура одаглары практикалап турар. Мурнакчыларның үлегери өскелерге сорук кииреикчи үлегер-чижек болур ужурлуг. Шак ындыг хемчеглерге мурнакчыларның арга-дуржулгазын, эгелекчи саналдарын пропагандалаарындан аңгыда, оларның мораль-политиктиг мөзү-шынарларын, изиг чүткүлүн, бедик медерелин, быжыг тура-соруун тодаргай илередири чугула.

Шак мындыг ажылдарны чорударда нийти демниг, ылангыя районнарның культура бажыңнары бо талазы-биле методиктиг төп болур ужурлуг.

Тоску беш чылда улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам көдүрери хандыртынган. Онгу беш чылда культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының деңнелин улам бедидери, культура албан черлериниң материалдыг баазазын, ылангыя көдээ черлерге быжыглаары СЭКП ТК-ның XXV съездиге төлевилелинде көрдүнген.

Бо талазы-биле кылыр ажылдар улуг. Тус-тус культура албан черлери перспективазын тодарадып турар. Онгу беш чыл шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы болганда культура фронтузунуң ажылдакчылары, чүнүң-даа мурнунда, кылып турар ажылынга үстүнде адаанывыс чүүлдерни кол демдек болдурар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның культура хандырылгазын экижидери—эң кол сорулгаларның бирээзи. Хостуг үе-шакты үөп ажыглаарынга, кижи бүрүзүнүң уран талантызын сайзырадырынга культура албан черлериниң ролю кончуг улуг. Республиканың мурнакчы культура одаглары бо кол чүүлдү удуртулга болдуруп, чедиишкинниг ажылдап турарлар. Моон чижээнге Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык көдээ Культура бажыңын хамаарыштырып болур. Мында чоннуң бот-тывынгыр уран чүүлге кирижилгезинче сагыш салыышкын улуг. Культура бажыңында аңгы-аңгы бөлгүмнер ажылдап, аңаа улуг-биче кижилер күзелдиг-биле киржип турар. Ылангыя национал хөгжүм херекселдеринге күүселделерже кичээнгейни угландырып, ону аныяк өскенге өөредип, дамчыдарынче сагыш салып турары кончуг шын.

Эрзиниин Нарында көдээ Культура бажыңынга бот-тывынгыр уран чүүлдүң оюн-көргүзүглериниден аңгыда, солун темаларлыг дыштаныылга кежээлери доктаамал эртип турар. Шак мындыг хемчеглерниң ...зында клуб культураның ёзулуг одаа боор турар.

Чамдык таварылгада клуб азы Культура бажыңы хөй-нийти болгаш культура амыдыралының одаа болур хүндүлүг хүлээлгезин боттандырып шыдавайн баар чоруктардан чайлаар апаар.

Клубка келген кижи бүрүзү сеткил ханып, сагыжынга таарзыр болзун дээш долу күжениишкин-биле ажылдаары культура ажылдакчыларының хүлээлгези. Көдээ интеллигенцияның улуг отряды— башкылар, эмчилер, агрономнар, зоотехниктер, инженерлер культура ажылдакчыларының дааныр кол күжү болур. Бо улуг чогаадыкчы күштү чөп ажыглап, болур-чогууру-биле удуртуп, башкарары чер-черде партия организацияларының чугула сорулгазы.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ТӨРЭЭН ЧУРТКА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында экономика айтырыгларының талазы-биле чүүлдерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдурбушаан, социалистиг чарышты калбарткаш, тоску беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле хуусаа бетинде күүсеткен.

Тоску беш чыл планының чылдарының дургузунда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 34,5 хуу, нийти ажыглал транспортунуң чүък сөөртүлгези 47,9 хуу, тудуг-монтаж ажылдары 35,5 хуу көвүдээн. Тоску беш чылдың дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелери продукцияны сески беш чылдыындан 101 млн. рубльге хөйнү кылып үндүрген болгаш күрүне планында көрдүнгениндеп 9 млн. рубль хөй болган.

Хоорайның 24 бүдүрүлгезиниң болгаш организацияларының коллективтери беш чылды хуусаа бетинде доосхан.

Хоорайның үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери 1975 чылдың планнарын продукция бүдүрериниң хемчээлиниң база чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле күүсеткен. Электроэнергияны, хөмүр-дашты, хөм болгаш кидис идиктерни, дазраңнылга кылыгларын, эътти база продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин пландан ажыр бүдүрерин чедип алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң талазы-биле онаалданы ажыр күүсеткен.

Хоорайның тудугжулары ыяш болбаазырадыр комбинатты, демир-бетон кылыгларының ийи заводун, 960 өөреникчиге школаны, 32,3 муң дөрбелчин метр чурттаалга черлерин, школа назы четпээн уругларның 140 олуттуг албан черлерин, 19 километр чылыг четкилерин болгаш өске-даа элээн каш объектилерни ажыглалга кииргин.

Хоорайның амыдырал, коммунал болгаш садыг хандырылгазының коллективтери күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алгылаан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы хоорайның коллективтеринге күш-ажылчы идепкейлиг чоруктуң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Коллективтерниң хөй нуруузу съездиге уткуштур немелде хүлээлгелерни алган болгаш оларны күүседири-биле чедиишкинниг ажылдап турар.

Бодунуң түңнелдерин шугумчулекчи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, четпестерниң ажыглаттынмаан иштики улуг курлавырларының дугайын база-ла ыттавайн барып болбас.

Ажылчы чоннарның чамдык коллективтери күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң бар болдунар аргаларын кошкак ажыглап турар, ол чорук хоорайның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң нийти темпилеринге багай салдарны чедирип турар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көөр чоруу ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейинниң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган, партияның съездизин төлептиг уткуур болгаш онгу беш чылда ажылдаарынга бүгү валалыг белеткелин дээш демиселге күштерни улгаттырган.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткууру дээш дайынчы социалистиг чарышты калбарткаш, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче болгаш бүгү ажылдың шынарын экижидеринче боттарының бүгү күжениишкиннерин угландырбышаан, Кызыл хоорайның ажылчы чоннары 1976 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап тур:

ҮЛЕТПҮРГЕ

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, кылыгларга материал үнерин эвээжедиринге, күш-ажыл чарыгдалдарын кызырарынга, продукцияның шынарын бедидеринге, бүдүрүлге күчүлерин долузу-биле ажыглаарынга, бүдүрүлгениң концентрастаарынга болгаш специализастаарынга база фонд эгидилгезин бедидеринге үндезилээш, бүдүрүлгениң ажыктыын дыка бедидер.

1976 чылдың күрүне планын үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң база продукцияны сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле хуусаа бетинде, декабрь 28-те күүседир.

Бүдүрүүшкүнүң хемчээлиниң бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле чедип алыр, пландан ажыр 600 муң рубльдиң продукциязын белеткээр болгаш сайгарар.

Чыл планындан ажыр 2 млн. киловатт шак электроэнергияны, 30 муң тонна хөмүр-дашты, 850 кубометр демир-бетонну, 266 кубометр бетонну, 260 кубометр дилген материалдарны, 600 дөрбелчин метр чазаныылга кылыгларын, 3000 эжеш хөм болгаш 300 эжеш кидис идиктерни, 30 тонна эътти, 5 тонна колбаса кылыгларын, 8 тонна мал саржаан, 250 тонна сорттуг далганы, 2000 дкл. пивону бүдүрүп үндүрер.

1976 чылда эъш-чемниң база болбаазырадыр үлетпүрнүң бүдүрүлгелеринге продукцияның 7 чаа хевирин бүдүрерин шиңгээдип алыр.

Ажыл-агыйның иштики курлавырларын мобилизастап тургаш, бүдүрүлгениң технологиязын экижидериниң, продукцияның шынарын бедидериниң, чиг-эттиң, материалдарның, оттуглар чүүлдүң, электроэнергияның хамныг чарыгдаарының, чидириглерни дыка кызырарының күзели-биле 1976 чылда 204 муң рубльден эвээш эвес пландан ажыг орулганы алыр.

Экономиктиг ажыы 114 муң рубль болур 187 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур бир хуу бедидер.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны нептередир талазы-биле ажылды үргүлчүлевишаан, дараазында хемчеглерни боттандырар:

«Каа-Хемниң» хөмүр-даш разрезинге Д-492А бульдозерлерни, Д-598 автогрейдерни, ЭТЛ-10 лабораторияны, 2-СБШ-200Н деп ийи өрүмээр станокту бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр; Тываның автосепделге заводунга 18505-73 (комплектилиг) күрүне стандарттарын шиңгээдип алыр; тууйбу заводунга автомат-салыкчыны болгаш консолдуг вагонеткаларны эптеп кылыр болгаш ажыглалга киирер; блок чыыпыр хырбалаар станокту, хырба чаар машинаны типографияның технологтуг чорудулгазынга шиңгээдип алыр.

Янзы-бүрү мергежилдиг 377 кижини белеткээр болгаш 392 кижиниң мергежилин бедидер.

Продукцияның шынарын экижидер сорулга-биле:

хоорайның бүгү-ле үлетпүр бүдүрүлгелеринге шынарның үш категориязының талазы-биле продукцияның аттестациязын чорудар;

дааранылга фабриказынга бир кылыгны база эът комбинадынга колбаса кылыгларының бир хевирин белеткээр болгаш шынар демдээ тыпсыры-биле аттестаттаар;

продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын үлетпүр бүдүрүлгелеринге шиңгээдип алыр талазы-биле белеткел ажылдарын чорудар.

ТРАНСПОРТКА БОЛГАШ ХАРЫЛЗААГА

Чүъктер сөөртүрүнүң чыл планын декабрьның 29-та күүседир болгаш чүък эргилдези 1 млн. 700 муң тонна-километр улус ажыл-агый чүъктерин пландан ажыр 45 муң тоннаны сөөртүр. Пассажирлер сөөртүрүнүң планын декабрьның 30-де доозар болгаш немей 150 муң пассажирни сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1 хуу бедидер. Пландан ажыр 86 муң рубль түңнүг орулганы алыр.

Участок аайы-биле автотранспорттуң пассажир сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 24-ке чедир күүседир. Авиасөөртүлгениң бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир. Республиканың көдээ ажыл-агыйынга 105 муң гектар тараа шөлдерин болгаш арга-ыяштыг черлерни авиация-химиктиг арга-биле болбаазырадыр.

Хем транспорту-биле чүъктер сөөртүрүнүң навигация планын сентябрьның 25-ке чедир күүседир, чүък эргилдези 1,5 млн. тонна-километр улус ажыл-агый чүъктерин 4 муң тоннаны немей сөөртүр.

Кызыл хоорайның харылзаа бөлдириниң талазы-биле орулгалар планын 100,7 хуу күүседир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1,5 хуу бедидер.

Транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринге 230 чаартыкчы саналды шиңгээткеш чылда 60 муң рубльдиң камналгазын алыр.

Транспорттуң болгаш харылзааның мергежилинге 500 кижини өөредип белеткээр.

КАПИТАЛ ТУДУГГА

Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 28-те доозар болгаш пландан ажыр 200 муң рубльдиң ажылын кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниден 1 хуу бедидер болгаш тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир, оларның күзели-биле пландан ажыр 100 муң рубльдиң орулгазын алыр.

«Тудуг херекселдери» комбинаттың ыяш болбаазырадыр заводунуң хүрээжиниң бажыңын, РРП-1-ниң, РРП-2-ниң бажыңын, 280 уруглар турар садикти, Промышленная кудумчузунуң чылыдылга шугумунуң четкизин, 110 квартиралыг № 11 чурттаалга бажыңын хуусаазындан 10 хонук эрте ажыглалга киирерин хандырар.

Тудуг бүдүрүлгезиниң технологиязын сайзырангайжыдарының, ажылдың шынарын бедидериниң, тудуг материалдарын чөп ажыглап база кадагалаарын экижидериниң күзели-биле 150 муң тууйбуну, 200 тонна цементини, 210 кубометр дилиг материалын, 40 тонна металлды камнап алыр.

Чаа профессияга 200 тудугжуну өөредир, 250 кижиниң мергежилин бедидер.

Ажылчыннарның ажыл төлевириниң аккорд болгаш аккорд-шаңналдыг системазының 60-дан эвээш эвес хуузун нептередирин чедип алыр болгаш 8 бригаданы ажыл-агыйжы бот-чарылгаже шилчидер.

Чаартыкчы ажылдарны улам калбартып база чаартыкчыларның саналдарын нептередириниң күзели-биле 200 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

• • •

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган улус ажыл-агыйынга камналгалыг чорумну күштелдирериниң талазы-биле айтыышкыннарны удуртулга болдургаш, 1976 чылда 1100 муң квт шак электроэнергияны, 60 тонна кара металлды, 600 тонна одаар чүүлдү, 320 тонна цементини, 215 кубометр дилиг материалдарын, 150 муң тууйбуну, 340 литр ывар чүүлдү, автомобильдерниң 1200 комплект дугуйларын камнап алыр.

ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

Чыл планын декабрь 25-те доозар болгаш 10 муң рубльдиң немелде орулгазын, ооң иштинде амыдыралга ачы-дуза чедиргениндеп 4 муң рубльдү немей алыр. Планнаттынган хэрылганы 8 муң рубльге эвээжедир.

Чурттаалга бажыңнарының агар септелгезиниң чыл планын декабрь 25-те күүседир болгаш пландан ажыр 3 муң рубльдү шиңгээдип алыр.

Объектилерни чаагайжыдарының капитал септелгезиниң планын ноябрь 7-де күүседир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниден 3 хуу бедидер.

Бүдүрүлгеге чаартыкчы 10 саналды нептередир, чижеглеп алырга ооң чылда экономиктиг ажыы 4 муң рубль болур.

82 ажылчынны холушкак профессияга өөредир болгаш 40 кижиниң мергежилин бедидер.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле чыл планын декабрь 30-де күүседир.

Чонга пландан ажыр 5,7 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниден 2,8 хуу бедидер болгаш ачы-дуза чедиреринге чарыгдалды 1 рубльге оваарштыр 0,5 хуу чиигедир. Ачы-дуза чедирериниң 13 чаа хевирин шиңгээдип алыр.

Чижеглеп алырга экономиктиг ажыы 0,7 муң рубльдиң 4 чаартыкчы саналын бүдүрүлгеге нептередир.

29 ажылчынның мергежилин бедидер.

САДЫГГА БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНГЕ

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле чылдың күрүне планын декабрь 29-та күүседир болгаш пландан ажыр чонга 230 муң рубльдиң бараанын садар.

Садыг ажылының деңнелин бедидер, чоннуң херегцелдерин өөренип көөрүн экижидер, шынары багай барааннарны садыгларын болдурбас, тус черниң курлавырларын калбаа-биле ажыглаар.

Саарылга чарыгдалының деңнелин 0,01 хуу чиигедир, пландан ажыр 74 рубльдиң орулгазын алыр.

Ниитичиң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң боттарының бүдүрген продукциязының бот-деңзизин нийти бараан саарылгазынга 71 хуу чедирер, садыгжызы чок магазиннерге бараан саарылгазының бот-деңзизин 55 хуу чедирер. 5 магазинни садыгжы чок ажылдаарының демпшилгелиг аргазынче шилчидер. 5 магазинни чаартылдерип кылыр болгаш капитал септелгезин чорудар.

Чоннуң хандырарының культуразын бедидер, үлетпүр, транспорт болгаш тудуг бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннарының херегцелдеринче онза кичээнгейни салыр.

Моон-биле барган бээр базалар үүрмектеп садар организацияларга бараан белеткээр планын декабрь 26-да күүседир болгаш пландан ажыр 2800 муң рубльдиң бараанын садар.

Улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының, шериг-спорттуу болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының ажылдакчыларының коллективтеринге социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш демиселди бүгү талалыг калбартыр. Ажылдап турар аныяктарның нийти эртем-билиин бедидеринче онза кичээнгейни салыр.

• • •

Абакан хоорайның ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты үргүлчүлээр.

• • •

Онгу беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни албышаан, Кызыл хоорайның ажылчы чоннары күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр, улус ажыл-агый планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырын, улустуң чаагай чоруунуң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүнүң улам ыңай өзүлдезин дээш онгу беш чылды ажылдың ажыктыының беш чылы, шынарның беш чылы болдурары-биле бүгү-ле чүүлдерни кылыр хүлээнип турарлар.

Кызыл хоорайның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары, бүгү ажыл-ишчилери алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир. СЭКП-ниң XXV съездизиниң бистиң чуртувустуң улустарының мурнунга салыр сорулгаларын шудургу күүседир дээш бүгү күжүн, билиин болгаш арга-дуржулгазын бээр дээрзин СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүзүредип тур.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН, 1976 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 8-ТЕ ХООРАЙНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН БОЛГАШ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН.

«Тыва көдээ тудуг» тресттиң автобаазазы—беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында мурнакчы чолаачы, ажыл-ишке кызымак херээжен Фаина Тимофеевна Андреева—коллективтиң чоргааралы. Ол чолаачылап ажылдаа-да беш чыл чедип турар. Бо үениң дургузунда Фаина Тимофеевна планын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Хуузунда тоску беш чыл планын ол хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен.

Хүндүлел самбыразында азы каан беш чылдың шалыпчыларының аразында Фаина Тимофеевнаның херек чуруу база бар.

ЧУРУКТА: чолаачы Ф. Андреева.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Тываның автоорук эргелелиниң коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың эрткен чылдың дөрткү кварталының түңнелдерин үндүрген.

Ак-Довурак — Абаза аразында автомобиль оруунда ажылдап турар № 207 орук участогу эки көргүзүглерлиг болган. Тоску беш чылдың планын дөрт чыл гос айда күүсеткен. Доозукчу чылдың дөрткү кварталында оруктуң капитал септелге планын 121 хуу, оруктуң ортумак септелгезин — 104 хуу күүсеткеш, социалистиг чарышка бирги черни алган.

Тус чер ужур-дузалыг автомобиль оруунда ажылдап турар коллективтерден Бай-Хаактың № 1468 бүдүрүлге-орук участогу өөлгү кварталда оруктуң капитал болгаш ортумак септелге даалгазын 109 хуу күүсеткеш, чарышка тиилээн.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге шилчиир Кызыл тугтарны, автоорук эргелелиниң администрациязының болгаш профэвилел организациязының шаңналдарын тывыскан.

Бистиң корр.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БОЛГАШ ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

СЭКП-ниң XXIV съездизи үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң айтырыын кичээнгейниң товүнде кылдыр тургускан. Тоскү беш чылдың ол чугула сорулгазы ам боттандырып турарывыс онгу беш чылда база-ла ол хевээр артып, харын-даа улам чаа сорулгалар салдынган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү коллективинге бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери ёзулуг ажыл-агыйжы айтырыг болуп турар. Оон негелделеринге дүүштүр чүнү кылып турарывыстың машаа хамаарылгалыг көрээли.

Бир дугаарында чиг-эттиң болгаш материалдарның чидириин болдурбазынче кичээнгейни салган бис. Аңаа чижек, 1971 чылга чедир кыска удазыныг руданы казар зонадан 40—50 хуузун чудуруп ап, ажыглап келген. Оон артканын чээши удазынныг рудалар чыыр черже төп, ооң иштин даг-дүгүг руданы мучаар оваалап каарга, ооң шынары кудулаар болган. 1972 чылдан эгелеп кыска удазынныг руданы зонадан ап, ооң 76—80 хуузун шыгжаарынче ажыглап эгелээнинден рудниктиң янгы-янгы участоктарындан рудалар холеп каар артып чарыгдалдар үндүрер ажылдар эвээжээн. Ынчангаш бир тонна даг массазын тыварынга онаашкыр чарыгдалдар кызырылган.

Белеткээн продукцияны сайгарарда чарыгдалдарны болдурбазы чугула. Даг-дүгүнүң продукциязын чүдүрүп чорударга саазын шоодайлар чарлып каар азы одурлу бээр турган. Ындыг чорукта чарыгдалдарны болдурбазының хемчеглерин алган. Резинадан кылган хаптарны чагыдып ап ажыглаарынче кирген. Ооң дузазы-биле даг-дүгүн чидириг чок ажаап алырының үези элээн кызырылган. Кывар-чаар материалдар камналгалыг боор, чүдүрер-дүжүрер ажылдар дыка чиигээн.

Материалдыг байдалдарның чидириглерин болдурбазы оларны интенсификастаарының кол ооң база болбайн турар. Технологияны чаартырынга, чиг-этти тыварынга болгаш материалдар бүдүрериниге чаа-чаа ажыктыг аргаларны ажыглаар болгурунуң курлавырлары бисте бар. Аңаа чижек, 1973 чылга чедир «Тыва даг-дүгү» комбинат даг-дүгүнүң эң тергиин марказын тып алырда руданы хол-биле казып ап турган. Аңаа 380 хире чер казыкчылары, немелде транспорт, бүдүрүлгечи эде кылыышкын база негеттинип турза-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эвээш турган.

«ВНИИ проект даг-дүгү» эртем-шинчилел институду-биле кады кылып чорудкан ажылдың түңнелинде, даг-дүгүнүң чаа технологиязын шиңгээдип, руданы механизастаан арга-биле чедип алган.

Бүдүрүлгеде интенсификацияның шак ындыг аргаларының салбырларынга-даа, бүдүрүлгениң бодунга-даа бот-боттарының аразында харылзаашкак болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге чугула рольду ойнап турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол факторy болза, эртемниң чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга калбаа-биле нептередири, күш-ажылдың чепсек-херекселин чаартыры, ажыл-агыйның бүгү-ле салбырларын чаа чепсек-херексел-биле долу хандырары болур. Комбинатка мурнунда биче күштүг дизельдер турган. Оңу чаартыкчыларының хуузу-биле ЭКГ-4.6 деп улуг күштүг экскаватор-биле солаан. Оон аңгыда, биче күштүг өрүмнээр станоктарны 2СБШ-200, 2БШ-200Н деп шарыктыг, бедик бүдүрүкчүлүг станоктарга солаан.

Дериг-херекселдерин чаартып кылганының баштайгы 1974 чылында даг массазын 6675 муң тонназын казып тыпкан, ол 1965 чыл-биле деңнээрге 2119 муң тонна хой болганы ол. А сорттуг даг-дүгү база-ла 1974 чылда 58.81 муң тоннаны казып тыпкан, азы 1965 чылдың деңнелинден 11,8 муң тоннаны хойну алган.

Техниктиг депшилгеде күш-ажылдың чепсек-херекселин чаартып кылыр бир чугула углаашкыны—техниканың күчүзүн улгаттырары-биле чергелештир, агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн улгаттырары болур. А агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн улгаттырарга капитал салыышкынның немчээзи эвээжээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир.

Комбинаттың техниктиг эде чепсеглээшкининге ЭПГ-8И деп күчүлүг экскаваторларны, БелАЗ-548 деп 40 тонна чүък сөөртүр машиналарны, үш чүс аът күштүг ДЭТ 300 деп бульдозерлерни болгаш өске-даа машиналарны калбаа-биле ажыглаары көрдүнүп турар.

Чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдип алыр болзувусса, 1976—1980 чылдарда комбинаттың күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 1,54 катап өзер, бараанның бүдүрүлгезиниң чылдаа чечээзин 2,85 катап чедер.

Хой-ниити бүдүрүлгезиниң ажыктыын кол нуруузунда дериг-херекселдерин чаартырындан болгаш машиналарны калбаа-биле ажыглаарындан база хамаарышкыр.

Социалистиг бүдүрүлгениң мурнунга салган сорулгаларын күүседириниң база бир хевири—чүгле бүдүрүлгениң материалдыг дециелин соксаал чок ла бедидери эвес, оон шынарын экижидери болур. Шынарының деткимчези-биле камналга база өзер. Камналга өскенде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир, ооң уламындан продукцияның бот-үнези чиигээр.

Продукцияның шынарын хынаарда ону бүгү талалыг анализтээри чугула. Ооң илеглерин, сортун, бүдүрүлгеге камналгалыын, ажыглаттыын хуусаазын болгаш өске-даа хевирлерин көөр.

Ооң шынарын илередир бис кол кеварге продукцияны аттестациялаар система хамаарыжыр. Дүрүм ёзугаар продукция эң эки, бирги, ийиги деп категорияга аттестаттаттынар. Техниктиг камналга талазы-биле бистиң чурттувустуң болгаш даштыкының эң эки продукцияларының шынары-биле деңнежип турар болгаш харын-даа ажып турар продукцияга Күрүнениң шынар демдээн тыпсыр.

Бистиң «Тыва даг-дүгү» комбинатта Шынар демдээн чедип алыр дээш ажыл кайыкан. Ону ак-ловуракчылар чүгле ачылыралда товар тавар болуушкун деп санаваан. Шынар демдээн продукция бүрүзүнге тыпсыр дээш доктаамал демисежип турар. 1976—1980 чылдарда даг-дүгүнүң 6 маркызынга Күрүнениң Шынар демдээн тыпсыры-биле аттестациялаары көрдүнген.

Ынчангаш, чүгле чаа күштүг техниканы бүдүрер эвес, ооң ажыл кылып шыдаар аргазын чон ажыглаар, продукцияның санын көвүдедип бүдүрерин ден аңгыда, ооң шынарын база экижидери—бистиң чугула хүлээлгевис.

Л. ЧИСТЯКОВ.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың техниктиг килдизиниң начальниги.

Хана парлалгазы

КОЛЛЕКТИВТИҢ КӨРҮНЧҮҮ

СЭКП Барыын-Хемчик райкому парткомнарда болгаш партийн эге организацияларында хана солуннарының делгелгезин организастап эрттирген. Делгелгениң кол сорулгазы — хана солуннарны түс-түс ажыл-агыйларда, албан организацияларда, ажылчын коллективтерде үндүрүп турарының идейлиг утка-шынарлыын хынап көрбүшкан, редколлегия кежигүннеринге, партия эге организацияларының секретарьларынга бо талазы-биле методиктиг сүмелерни бээри.

Көрүлдеге барык бүгү ажыл-агыйларда хана солуннарны эккеп делгээн. Ниитизи-биле районнуң партия эге организациялары хана парлалгазынче кичээнгейни салып, коллективтиң көрүнчүү болур хана солуннарны доктаамал үндүрүп, оон идейлиг утказын бедидип, боттарының ажыл-ижиниң ийлы-бүрү алырларында болуушкуннарны чырыдып турары илереен. Ылангыя Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң үндүрүп турары «Туйбучу» деп солуну кааствлга талазы-биле эки, коллективтиң ажыл-ижинде чедиишкиннерин чырыдышаан, четпестерни база илередип турар. Заводтуң коллективи районда бир дугаарында беш чыл планын күүсеткен, а ам оон кежигүннери съездиге рапорттаар эрге дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ол дугайында материалдарны хана солун доктаамал чырыдып турар.

«Барлык» совхозтуң Хөндергей, Аксы-Барлык салбырларының «Малчын», «Шалыпчы» деп хана солуннарында салбырларының ажылчыннарының чедип алган чедиишкиннерин болгаш комсомол, хереженнер ажылдаар дындан солун чүүлдерни чырыдып бижээни эки болган. Бо салбырларда кыштагладашкының байдалында чамдык четпестерни олар база чырыдып, дарый хемчеглер алырын совхоз дирекциязынга сагындырып турарлар.

«Дөң-Терезин» совхозтан болгаш Кызыл-Мажалык школаларындан келгилээн хана солуннар база-ла эки утка-шынарлыг болгулаан.

Хана солуннарны үндүрүп турарында болгаш оларның ниити утка-шынарында четпес чүүлдер база бар болуп турар. Шекпээр ортумак школазының башкылар коллективиниң хана солуну 1973 чылдың март 8, февраль 23-те үндүргүлээн солуннары болган. Оларның кааставлгазы эки болза-даа, чылда бир, ийи катап үндүрүп турары четпес болган.

Хана солуннарның делгелгезинге «Хемчик» совхоз, Аңгаты салбыр киришпээн.

Делгелгениң түңнелинде Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң, Хөндергейниң «Дөң-Терезиниң» хана солуннарын эки деп демдеглээн.

Хана солуннар делгелгезиниң түңнелин партия эге организациязының секретарьларының семинар-хуралынга туннеп чугаалашкан, ону үргүлчү үндүрүп, бедик утка-шынарлыг болдурарынче кичээнгейни углаарын айтыпышаан, бо талазы-биле ажыктыг арга-сүмелерни СЭКП райкомунуң харысаалгалыг ажылдакчылары бергилээн.

Ындыг көрүлде делгелгелерни моон соңгаар-даа ойлеп чорударын шиитпирлээн.

Х. МОНГУШ.

ХИМИЯНЫ—ФЕРМАЛАРЖЕ

«1980 чылда колдээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелер чорудуп бээрин 115 млн. тонна болгаш мал чеминге холуур химиктиг чүүлдерни 5 млн. тонна чедирер».

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

Эртемденнерниң кылып турар дуржулгазының болгаш мурнакчы практиканың көргүзүп турары-биле алырга: химияның продуктулары мал ажылынга, ылангыя сүткүр болгаш эъткир малды чемгерерингe хүн бүрүде улам-на хөйү-биле херглеттинип турар. Ынчангаш онгу беш чылда чемге холуур химиктиг чүүлдерни бүдүрери дыка өзер.

— Мал чемин дыка хоолуг, белоктуг болгаш эргежок чугула холуксааларның бүрүн нормазы бар болдурарынга карбамид база чем фосфаттары дузалаар ужурлуг—деп, ССРЭ-ниң Колээ ажыл-агый министерствозунуң мал чемнериниң, сиген шөлдериниң болгаш оларның Кол эргелелиниң начальниги А. И. Ольяшев чугаалаан. — Тоску беш чылдың төнчүзүнде бистиң үлетпүрүвүс фосфорлуг 4 миллион хире чем холуксааларын бүдүрүп үндүрген. Ынчалзажок дыка хөй ажыл-агыйлар карбамид-биле болгаш чем фосфаттары-биле ам-даа чайыралдажып четтикпээн болуп турар. А ол найырал колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге ажыктыг болур.

Шинчилелдерниң болгаш практиканың көргүзүп турарындан алырга, мал чеминде протеинниң четпезин дуглаарынга карбамид (техниктиг мочевина) ээштиг чүүлдерниң бирээзи болур. Оон бир килограммын малга чемгергеш, 9—10 килограмм сүттү азы ийи килограмм эътти немей ап болур.

Карбамидтиг концентраттыг чемнерге тускай херекселдерниң дузазы-биле холуурунуң ажыктыг аргаларын эртемденнер ажылдап кылган. Карбамид холуур экструдерлер дээр машиналар ам колээ черлерде хой апарган. Чижээ, Россия Федерациязында олар 256, а чоокку үеде ам-даа 450 машина ажылдап эгелээр. Ынчаарга 1976 чылда амидоконцентраттыг холуксаалар бүдүрерин 200 муң тоннага чедирген турар.

Минералдыг бүдүмелдер база-ла мал ажылынга улуг ужур-дузалыг. Фосфорлуг янзы-бүрү холуксааларны мал чемиинин рационунга немеп тургаш, ону ажыглаар. Сөөлгү чылдарда ол бүдүмелдерни бүдүрери элээн каш катап өскен. Ам химия үлетпүрү ол бүдүмелдерге ажыл-агыйларның херегледирин бүрүнү-биле хандырып шыдаар аргалыг. Мыйыстыг бода малга берген тонна фосфат бүрүзү үш тонна ажыг сүттү немей бээр, а аныяк малды семиртир азыраарга, 900 килограмм немелде эъдин бээр дээрзин дуржулгалар көргүскен. Ол-даа шуптузу эвес. Фосфаттар малдарның физиологтуг байдалын экижидер болгаш түңнелинде барып чемнерин бүрүнү-биле ажыглаарын хандырар.

Эртемниң рекомендацияларын херек кырында чедиишкиннг ажыглап турар ажыл-агыйлар ам эвээш эвес. Олар көрүнчүг түңнелдерни чедип ап турар. Фосфаттарны садып алырынга, чемнеринге болгаш малга чиртир кылдыр белеткээринге чарыгдаан рубль бүрүзү алды-чеди рубльдиң ары орулгазын берип турар.

К. БЕЛОВ.

СЭТА-ның корр.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунга комсомолчу путевка ёзугаар келген Галина Иванова, Нина Новикова (үстүнде чурукта) эмшикилер мактаалдыг ажылдап турар. Комсомолчу Ольга Камсаргина (адаанда чурукта) бодунуң чедип алганы бетонниң мерге ажылынга чоргаарлаар.

М. ШТЫГАШЕВТИҢ фотолары.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозта хой оолдаашкыны эгелээн. Ажыл-агый бо чылын хураганнарны эрте хүлээп албышаан, онгу беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни болдурунга бүзүрелдиг.

Хойжу Оюн Сиирин-оолдуң коданында ам бо хүннерге чедир чүс ажыг хой оолдаан. Хураганнар семис-шырак дең геледиг төрүттүнүп турар болгаш чаштыс-даа баш хойнуң чат толу олуп хораваан. Колхозтуң баштаар чери малчынның коданынче амдызында дуржулгалыг болгаш хөй чыл ажыл стажтыг сакманчыктер Оюн Сержиңмаа биле Оюн Долума оларны чорудкан. Сакманчыктер кышкы хой оолдаашкынының үезинде кижи бүрүзү 160-дан эвээш эвес хураганнарны өстүрүп доруктурарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: сакманчык Оюн Долума.

Оюн КОДУР-ООЛДУҢ фотозу.

Кызылдың эмнелге черлериниң коллективтери боттарының үндүрүп турар хана солуннарының көрүлде-конкурузун чыяды-на организастаар чаагай чаңчылдыг. Чоокта чаа болган ындыг көрүлдеге бүгү коллективтер киришкен. Комиссия стоматология салбырының хана солунунуң редколлегиязының ажылын эки деп демдеглээн.

ЧУРУКТА: бажыкы эмчилерниң хана солун делгелгезин көрүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МАНАП ТУРАР

Чонну улам бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүнче кыйгырып турар лозуңнар, плакаттар, мурнакчыларны мактап, оларның чуруктарын кооску кылдыр азып дергээн хүндүлел база көргүзүг самбыралары, четпестерни сойгалаан шүгүмчүлелдиг хана солуннар — бо бүгү кижилерни хей-аът киирип, ажыл-ишке улуг идиг бээр деп чүве билдинир. Чогум-на ындыг болганындан кооску агитация ажылдыралга чугула херек деп бодаар мен.

Ынчалзажок бистиң Бызыл-Дагда кооску агитацияның байдалы кончуг кошкак. Клуб, магазин болгаш өске-даа албан организация черлеринде биеэги-ле эрги лозуңнар куураара берген турза-ла турар. А салбырның девискээринде кызыл-булуңнарда, бригадалар төптеринде чараштыр бижип аскан лозуңнар көзүлбес. Ол хамааныг кедээ Совет күүсекомунуң, салбыр конторазының чанында безин көргүзүг самбыразы, стендилер, лозуңнар чок.

Үстүнде четпестерни чайладып, кооску агитацияны «диргизер» талазы-биле ажылдарны салбырның партия организациязы чүге чорутпайн турары? Суурнуң чурттакчылары бо айтырыгга дарый харыыны манап турар.

О. ОЙДУП.

Бай-Тайга район.

Төлевилелди деткип тура...

Хүлээлгезин бедиткен

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге мал чемнериниң магадылаа курлавырын тургузар дээрзин СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелинде айыткан. Ону чугулалап көргеш, малчын ог-бүле бүрүзү-ле бо чылын 15—20 тонна сигенниң белеткээрин хойжу бригаданың хуралынга дугурушкан.

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң Сукпакта хойжу бригадазының кежигүннери СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып, ында айыттынган сорулгаларны ниити-биле деткээннер. Ынчангаш олар боттарының бер арталарын ээренип көргеш, онгу беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 90-дан эвээш хураган албазын болгаш хойдан-на 1,9 килограмм дүк кыргып алырын хүлээнгеннер. Ол-ла хуралга бо чылдың социалистиг чарыжының негелделерин база бадылаан.

Хойжу бригаданың ажылыында коммунистер үлегер көргүзүп турар. Оларның аразында С. Дамба, Х. Маңчын-оол, Х. Серекмаа болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп келгеннер.

Бригаданың төрүүр хойнуң саны он муң ажыг. Оларның башкылары төрүп эгелей берген. Чаш хураганнар амдызында чемди, кыштаглаашкынга улуг бергедээшкин чок. Сакманчыктер чурттаар хорт бажыңның тудуу доозулган болгаш ажыглалда кирген.

СЭКП Төп Комитединиң төлевилели Сукпакта хойжу бригаданың кежигүннерин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже хей-аът киирген. Олар бедиткен хүлээлгезин күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен.

М. ООРЖАК,

бригадада зоотехник.

ЧАА „МОСКВИЧ"—СЪЕЗДИГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң коллективи тоскү беш чылды чедиишкинниг дооскаш, чаа моделдиг «Москвич» деп автомашиназын бүдүрүп үндүреринге белеткенип берген. Чаа «Москвич-2140» деп машинаның кузовунуң чараш хевири, каас салону моон мурнунда үндүрүп турган ындыг машиналардан ону онзагай кылдыр ылгалдырып турар. Чаартып сайзыралгайжыткан дыка хөй чүүлдер ол машинаны улам таарымчалыг болгаш айыыл чок болдурган.

Чаа «Москвич» ам кол конвейерден бүдүп үнер машина ла апаар. Ол дээрге автозаводчуларның СЭКП-ниң XXV съездизинге белээ болур, ол белекке бүдүрүлгениң коллективиниң тоскү беш чылда боттарының чедип алган күш-ажылчы тиилелгелерин турасклаткан. Оон ындыг тиилелгелери эвээш эвес. Ам завод чаартыпкан болгаш аныяксый берген ышкаш кылдыр көстүр. Кол болгаш дузалал цехтери эде дериттинген. Эрги бажыңнары чаа бажыңнар-биле солуттунган. Херексел-штамповка корпузу, механиктиг эптелге корпузу, автомашиналарның техниктиг ажаалдазының болгаш шагадылаштыг септелгезиниң станциязы ажыглалда кирген.

Беш чылдың дургузунда заводтуң конвейерлериниң ниити узуну мурнунда турганының чартыындан ажыр узаан. Ам «Москвичтиниң» кезектерин болгаш бөлдүрлерни эптелге корпузунга дыка дүрген чедер, оларны ажыглаарда хол-биле кылыр ажыл кончуг эвээжээн. Шимчедикчилер шыгжаар складта хол-биле кылыр ажыл база кызырылган. Ында шимчедикчилерин хүлээп алырындан, шыгжаарындан эгелээш, оларны эптээр черинге чедирериниге чедир бүгү ажылдар механизастаттынган.

Заводта ажылды механизастаанының дугайында онзалап чугаалап болур. Ол дээрге эртем-техниктиг депшилгеге болгаш курлавырларны ажыглаарынга үндезилээш, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү талазы-биле бедидериниң дугайында партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш коллективтиң кылган ажылы-дыр. Маңаа инженерлерниң чогаадыкчы ажылдары болгаш ажылчыннарның чаартыкчы ажыл-чорудулгазы эң эгезинден тура дыка чедиишкинниг болуп келген. Эрткен беш чылдарның дургузунда бүдүрүлгеде автоматтыг шугумнарының саны үш ажыг катап көвүдээн база ол ышкаш механизастаттынган 24 болгаш шугуштурулга-технологтуг 100 ажыг шугумнарны шиңгээдип алган.

Бүдүрүлгениң техника-биле эде дерзиниинин түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1975 чылдың төнчүзүнде 62,1 хуу өскен, ону беш чылда 51,7 хуу кылдыр планнаан турган.

Мен ол заводка баргаш, коллективтиң ажыл-чорудулгазының СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпири-биле сырый холбашкаан база бир талазын эскерип каан мен. «Бүдүрүп үндүрүп турар техниканың конструкцияларын, адырлар аразынга ажыглаар машиналарның база механизмнерниң бөлдүрлерин болгаш көзеттериниң, херекселдерниң база технологтуг дериглериниң унификастаарын болгаш стандартизастаарын, ол чүүлдерни кылырының технологиязын ниитижидерин эң чугула сорулга кылдыр санаар» деп, съезд доктаатпан болгай. Ам Ленинчи комсомол аттыг автозаводта беш муң ажыг янзы-бүрү хевирниң стандарттарын ажыглап турар. Стандартизастаарынга киирген рубль бүрүзү заводка 3-тен 12 рубль чедир орулганы берген.

Заводтуң экономиктиг бедик көргүзүглери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өскени база бүдүрүлгениң техника-биле эки хандыртынганы ол дээрге ылдарыг коллективтиң ажылчыннарының, оон чаартыкчыларының чедиишкиннери-дир. Олар заводта эңгежок, олар оон кол байлаа болуп турар.

Контроль херекселдер участогунуң слесары Владимир Андрианов ышкаш, ажылга чаа киргеннерни ажыл-херекке аажок хандыкшылыгтар ындыг кижилер хөвээр. Оон өөреникчилери эңгежок. Заводта ажылдап турарлардан ийи кижиниң бирээзи-ле ону дагдыныкчы башкызым деп санап турар. Оларның чамдыктарын ол бөдү өөреткен, өскелеринге ол дуза катып сүмелеп турган база бир чамдыктарын оон тергиин мастерлер апарган өөреникчилеринден өөренип алган. Олар ам-даа Андрианов-биле күш-ажылга чаржыры берге деп санап турарлар. Ол бодунуң тоску беш чылда планын 1974 чылда-ла күүседипкен.

Улуг салгалдың күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу Ленинчи комсомол аттыг автозавод-биле боттарының салымчолун холбаштырар деп шиитпирлеп алган аныяк ажылчыннарга эки үлегер-чижек болуп турар. Үнелиг эгелекчи чорук тун чогум-на аныяктар коллективинге эгелээни тавары-даа эвес, ону ам бүгү завод деткип берген. Оон ужур-утказы мындыг. Чартык өзектер участогунда бригадир Виктор Чернов баштаан эптекчилерниң комсомолчу-аныяктар коллективи элээн каш айлар мурнунда заводтуң аныяктарынга кыйгырыг үндүрген, ында автозаводтуң конвейеринден чаа моделдиң баштайгы «Москвичизи» үнер хүнну чоокшулаштыр дээш онгу беш чылдың бирги чылында планнаттынган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1975 чылда чедип алырын кыйгырган.

Ындыг хүн чедип келген. 1975 чылдың декабрь 8-те кол конвейерге «Москвич-2140» деп чаа автомобильди эптеп эгелээн.

Ынчан конвейерге автозаводтуң эң эки хоочун ажылчыннарының бирээзи, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Н. Шуваев бир дугаарында ажылдап кирипкен. Оон чанында ажылдаар черлерниң Дмитрий болгаш Олег Новлев алышкылар ээлепкеннер, олар — «Чаа «Москвичиге» — эң тергиин шынар» деп кыйгырыгның эгелекчилери.

Чаа автомобильдиң кезектери кончуг дүрген эптеттинип турар. «Москвичилер» эптекчилеринге башкарылганын автоматчыткан системазы база дузалап турар апарган. Электронуг санаалга машиналары конвейерже бүгү эргежок чугула кезектерни чорудуп турар. Харысаалгалыг үе келген: «Москвич-2140» конвейерден оожум шуужуп үнүп турар...

Онгу беш чылда заводка бүдүрүлгениң темпилери улам өзер. Ынчангаш аңаа эрткен чылын кол конвейерден үнген чиик автомобильдерден 25 муң машина хөйну 1976 чылда бүдүрүп үндүрер. Автозаводчулар онгу беш чылче бүзүрелдиг кирипкен.

Вадим ЖОВНЕР,

ПМА-ның корреспондентизи.

АРМЕНИЯ:

Электри дамчыдылгазының чаа шугуму ажыглалга кирген

220 киловольт күженниишкиниг электри дамчыдар бежен километр узун дурттуг шутум ажыглаалда кирген. Ону Арменияда атомнуг электростанцияның энергиязын Арарат шыназынче дамчыдарынга ажыглаар, ол электростанцияны янгы беш чылда ажыглаалга кирер деп турар. Ынчангаш амдызында ол шугумну Раздан ГРЭС-тиң энергиязын дамчыдарынга ажыглап турар.

Арменияга тоску беш чылда 220 киловольт күженниишкиниг электри дамчыдылга шугумун 400 километр черге тудуп тургускан, ол дээрге барык-ла ооң мурнундагы бүгү беш чылдар дургузунда кылдынган шугумнар хире болуп турар.

ТУРКМЕНИЯ:

Эптеп алыр бажыңнар

Дөрт каът чуртталга бажыңнарын тударынга херек баштайгы конструкцияларны Ашхабадтың улуг панельдиг бажың тудар заводунуң чаа цехи бүдүрүп үндүрген. Аңаа кылган кезектерден чылдың-на 30 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг бажыңнарны тудар. Ол дээрге телевилелде көрдүнген күчүзү чедип алдынганда бүдүрүлгениң тудуп шыдаар чуртталга бажыңнарының чүгле дөрттүң бир кезээ-дир.

ЛАТВИЯ:

Даугаваның ортулуктарынче көвүрүг

Ригада Даугаваны кежилген чаа көвүрүгде шимчээшкин эгелээн. Ол көвүрүг Луцавас, Звиргзда болгаш Заки деп үш ортулукту тудуштурган, ам ооң чүгле бирги ээчээ ажыглаттынып турар. Көвүрүгнүң аңгы-аңгы деңнелге транспорт чоруур черлериниң, чадаг кижилер эртер адакы каъдының болгаш хемниң кол унун кежилген ийиги кезээниң тудуу бо чылын доостур.

Чаа көвүрүг доосту бээрге, хоорайның төвүнде Даугаваны кежилген көвүрүглер-биле чоруур транспорт элээн эвээжээр, ынчангаш Риганың оң болгаш солагай талакы эриктерде турар кезектериниң аразынга харылзаа дыка экижиир.

ГРУЗИЯ:

Ногаажылар ажылы эгелээн

Грузияның Гардабан районунуң совхозтары капустаны чадагай черге олуртуп тарып шагда-ла доозупкан. Ону Кура хемниң алаактарынга 500 гектар черде тарып олурткан.

Ол культураны өстүреринге республикада 2500 ажыг гектар черни белеткээн. Капустаның баштайгы тонналары чаа айда магазиннерге кирер.

(СЭТА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫРЫНЧЕ

(РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХАРЫЛЗАА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНДАН)

Тоску беш чылда харылзаачылар, Тываның бүгү ажылчы чону-биле бир демей, партияның XXIV съезиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш арга-күжүн мооңнеп, шудургу ажылдап келгеннер. Күженииышкиниң ажыл багай эвес түңнелдиг болган. Сески беш чылдың деңнели-биле алырга орулга — 55 хуу, продукция бүдүрери — 54, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 32,3, кол фондуларның өзүлдези — 63 хуу бедээн.

Эртken беш чылда харылзааның бүгү хевирлери хөгжүп, сайзыраан. Республикада харылзааның бүдүрүлгелери, ооң кодээде четкизи хабарган, эске областарның хоорайлары-биле харылзаа шугумун узадырының, телефон станцияларының ишкирин улгаттырарының, хоорайның телефон станциязының абонентилериниң болгаш радиоточкаларының санын көвүдедириниң планы ажыр күүсеттинген. Сарыг-Септе, Тээлиде, Кызыл-Мажалыкта, Самагалдайда, Хандагайтыда автоматчыттынган телефон станцияларны кылдынгылаан. Эрзинниң район төвүнде ындыг станцияны тургузары удавас доостур. Колхозтар, совхозтар төптеринде бирээзи-ле 50—100 аңгы-аңгы дугаарларлыг автоматчыттынган 23 телефон станцияны (хол-биле хедедирер) киирттинген. Ынчангаш кодээде телефон харылзаазының 82 хуузу автоматчыттынган.

Республика төвүнде өңнүг теледамчыдылганы көргүзүп турар. Кызылдың «Орбитазы» космоста «Молния-2» деп станциядан дамчыдылганы хүлээп алыр кылдыр эде кылдынган.

Шагаан-Арыгның (начальниги А. Богайчук), Сарыг-Септиң (начальниги В. Васюков) харылзаа белдирлериниң, радиотелевидение төвүнүң (начальниги С. Кондратьев) коллективтери чедиишкиниг ажылдаан. Солуннар, сеткүүлдер чагыдылгазы болгаш оларны чонга садары көвүдээн. Ол талазы-биле беш чыл планы хүүсаа бетинде, эртken чылдың июль 1-де күүсеттинген, сески беш чыл-биле деңнээрге 1800 муң рубль өзүлделиг болган.

Тываның харылзаачылары — Хакасияның, Даг-Алтайның харылзаачылары-биле чарыштыг. Олар чылда 2 катап түңнелин үндүрүп, тиилээлерин солчуп турарлар.

Харылзаа бүдүрүлгелериниң коллективтери кожаларынга аштырбазын кызып, салбырлар, бригадалар, тус-тус ажылчыннар аразында чарышты калбарткан. 1550 харылзаачылар (77,5 хуу) чарышта кирип турар. Күш-ажылды коммунистиг бау-биле көөрү дээш шимчээшкинде 1200 ажыг кижи хаара туттунган. Бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты 634 кижи (29 бригадалар) чаалап алган болгаш 35 кижи — «ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң социалистиг чарыжының тергиини», 6 кижи — харылзааның мастери деп хүндүлүг аттың эдилекчилери болган.

Кызылдың харылзаа белдириниң телефонизи, Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Мария Григорьевна Мамаева, Тыва АССР-ниң алдарлыг харылзаачызы харылзаа инженеры В. Москвин, Тыва АССР-ниң алдарлыг харылзаачызы, Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажында харылзаа салбырының начальниги З. Ховалыг, Шагаан-Арыг хоорайның почтачызы Хүндүлелдиң Демдээ орденниг У. Марта, харылзаа автобазазының чолаачызы, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг С. Медведев, беш чылдың шалыпчылары Ч. Норбу (Тээлиде телефонист), Кызылдың харылзаа белдиринде оператор Д. Салчак, почтачы К. Таргак олар — коллективтиң чоргааралы.

Чедиишкиннер-биле чергелештир харылзаа ажылында чедир кылдынмаан чүүлдер болгаш эки эндерлер негеттинип турар техник-экономиктиг көргүзүглер ам-даа хөй. Продукцияның бот-үнезин чиигедири чогуур деңнелинден ырак-та кудук. Алдынган орулгага болгаш продукцияның хемчээлинге хамаарыштыр алырга фондунуң өрттээн эгидериниң көргүзүү сески беш чылдың деңнелинден харын-даа кудулаан. Капитал салдынынып-нар планда көрдүнгенинден чүгле 69 хуу шиңгээттинген, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарының планы 73 хуу күүсеттинген. Ынчангаш Кызыл хоорайда 1000 аңгы-аңгы дугаарларның автоматчыттынган телефон станциязы ажыглалга киирттинген. Тес-Хемниң Ак-Эрикте, Шуурмакта, Белдир-Арыгга, Тандының Хову-Аксында, Успенкада, Чөөн-Хемчиктиң Ишкинде, Ийме-де, Каа-Хемниң Суг-Бажында салбырлар эвилү эвээш, эрги болгаш таарымча чок бажыңнарда туруп турар.

Кодээниң телефон четкизиниң (Барыын-Хемчикте, Тес-Хемде, Чөөн-Хемчикте) чамдык станцияларының ажылында үзүктелиишкиннер болуп турар. Оон кол чылдагааны — ажылдакчыларның мергежили четпезинде болгаш суурларның электри-биле хандырылгазы доктаамал эвезинде.

Чаа беш чылда харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң коллективиниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган.

Республикадан дашкаар болгаш республиканың иштинде хоорайлар-биле телефон харылзаазының ч[?]аалары немежир. Кызыл — Шагаан-Арыг аразының радиорелейлиг шугумунуң тудуу доостур. 1976—1977 чылдарда Улуг-Хем, 1978—1980 чылдарда Ак-Довурактың, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның чурттакчылары телевидение дамчыдылгазын көрүп турар апаар.

Продукция бүдүрерин көвүделир, ооң бот-үнезин чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидер талазы-биле эвээш эвес хемчеглер алдынар.

Партияның XXV съезинин делегтиг үзүүр дээш хайнышкынныг ажыл-иш бүгү чуртта калбарган бо хүннерде Тываның харылзаачылары бедиткен хүлээлгелерни ажыл болгаш бөгүн дүүнгүзүнден, даарта — бөгүнгүзүнден улам эки ажылдаарлар.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

Дуржулгалыг электромеханик

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык суурунуң харылзаа белдириниң механиги Хомушку Кадыг-оолду бүгүде билир. Ол 1976 чылда Совет Армияның хүрээлезинге шериг албан хүлээлгезин эрттиргеш, төрээн суурунга монтер мергежилдиг чанып келген.

Хомушку Кадыг-оол ол үеден эгелеп Эрги-Барлыктың харылзаа белдиринге монтерлап кирген. Бо үениң дургузунда ажылынга кызымак, бир-ле сеткилдиг аныяк оол коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Хомушку Кадыг-оол чүгле радио, телефон удазыннары-биле кызыгаарлаттынмаан. Ол дежурный радист база болуп турар. Эртен эрте радиостанцияны ажыдып, кежээ орай хаап, солун дамчыдыгларын суурнуң чурттакчыларынга кожуп берип турар.

Бо каш чылдарның дургузунда мооңнеп алган дуржулгазын Хомушку Кадыг-оол чаа ажылдап келген өөрүнге база дамчыдып турар. Ооң чижээ-ле, Свердловскиге монтерлар курузун чоокта чаа доозуп келген Володя Куулар ам Кадыг-оолдуң өөреникчизи апарган.

М. ДАШ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ИНДИЙ-КЫДАТТА ЧААРТЫЛГАЛАР: Демократтыг Кампучия

1975 чыл делегей социализминиң турушталарының быжыгланышкыны-биле, тайбың хереээниң чугула тиилелгелери-биле демдеглеттинген. Индий-Кыдатка дайынның айыылдыг одаан узуткаан. Чер бөмбүрзээниң ол девискээринге үр маваттынган тайбың келген, ынчангаш Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустары боттарының бүгү күженииишкиннерин чаа ниитилелди тургузарынче угландырган турар таланда. эргежок чугула байдалдар тургустунган.

Вьетнам улус бүгү чуртунуң девискээринге социализмни тургузарынче кирген. Лаостуң улузу Улусчу-революстуг партиязының удуртулгазы-биле национал-демократтыг революцияны боттандырып дооскан болгаш, экономикага база ниитилел тургузуунга чаартылгаларны кылып эгелээн. Ол чаартылгаларның сорулгазы болза капитализмни оюп эрткеш, социализмни тургузары болур. Камбоджа хамаарышпас хөгжүлдениң оруунда туруп алган. Январь беште ооң найысылалы — Пномпеньниң кырынга Демократтыг Кампучияның тугу киискип үнген, күштүг болуп кирген чаа конституцияга дүүштүр Камбоджаның чаа ады кымер дыга ынчалдыр чангыланыр апарган.

Демократтыг «Кампучия — ажылчыннарның, тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарның улузу күрүнези-дир. Ында бүдүрүлгениң бүгү-ле чепсек херекселдери күрүнениң болур ийикпе, азы коллективтиг өнчү болур дег, ол конституцияда чугаалаан.

Демократтыг Кампучия даштыкы политикага хамаарыштыр бот-эргениң болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турар чорукту хүндүлээринге үндезилээш, бүгү чурттар-биле эки харылзааларны тудар, колониализмге удур, улустарның хамаарышпас чоруу, тайбың, найырал, демократия, бүгү делегейге чөптүг чорук болгаш социал депшилге дээш демиселжир болдаарыг.

Демократтыг Кампучияның күрүне сүлдезинде — суггарылга каналдарлыг рис шөлдери, рис сыптары-биле хээлээн завод бажыңнары бар. Чаа Лаоска болгаш Вьетнамга ышкаш, Чаа Камбоджага ам кол чүве — дайынның ңар уржуктарын узуткаар, улус ажыл-агыйын катап тургузар болгаш хөгжүдер талазы-биле тургузукчу ажыл-чорудулга болур, ынчангаш чаалап алдынган хамаарышпас чорукту материал талазы-биле быжыглаары, калбак массаларның амыдырал деңнелин бедидери болур.

Совет кижилер, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Индий-Кыдаттың чаа амыдыралды тургузуп турар ол улустарының талазынга туржуп, оларны деткип турар.

ПОРТУГАЛИЯДА НАРЫН БАЙДАЛ

Чаа чылды байырлаары Португалияга шыңгыы мөөрлдежиишкиннер-биле бойлай берген. Порту хоорайда болгаш Лиссабонуң чоок-кавыларында ноябрь 25-тиң болуушкуннарының соонда хоругдаттырган шериг албанныгларны чыттырып турар кара-бажыңнарның чанынга январь бирде болган чыскаалдар үелинде полиция боо-чепсек ажыглаан, ооң түңнелинде Португа үш кижи олурткен болгаш алды кижи балыглаттырган.

Ол болуушкуннар португал хөй-ниитиниң улуг дүвүрээзинин хайныктырган. Барыын үзелдиг күштерниң сөөлгү айларда чуртка хайныктырганы политика талазы-биле дүпкүүрлүг чорукту ол болуушкуннар база көргүскен. Ол мөөрлдежиишкиннерниң ылап-ла айыыл-чыткы-даг бүдүштүүн айыткан. Португалияның Компартиязы ындыг чоруктарның үнүп келгениниң чылдагааннарын ыяк истеп-хынаарын, буруулуктарны ылередип тывары болгаш шыңгыы кезедирин негээн. Мооң-биле холбаштыр Португалияның Компартиязы бүгү-ле демократтыг болгаш деңнилгелиг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаарынче, фашизмниң катап тургустунарының айыылынга удур, социалистиг оруктап хөгжүүр чаа, демократтыг Португалияның тургузуушкунун ледир эглиш дивес бүдүштүг болдурар дээш демиселдиң калбак фронтузун тургузарынче кыйгырган.

1976 чылче Португалия нарын болгаш хөй чүүлдери чорушкан байдалда кирген. Бир талазында, революцияга өжээниг аңгыларның каракызыл удурланышкыны турза-даа, фашистиг диктатураның таваңгайынын адаанга бежен чыгар чыл туруп келген ниитилелди үвдезинни-биле эде тургузар дээш демиселдиң херээ үргүлчүлеп турар. Демократтыг хосталгаларны колдуунда хандырган. Үлетиүрнү национализастаан чорук монополистиг капиталга чогуур согуушкунну таварыштырган. Кодээде чартык феодалдыг көрүм-чурумнарны чок кылбышаан, аграр реформазы чедиишкиниг эртип турар. Боттарының дыка хөй экономиктиг болгаш социал негелделерин хандырарын ажылчы чоннар чедип алган.

Өске талазында, Португалияның экономиктиг байдалы дыка берге. Делегей монополияларының болгаш национал монополияларның үр үе иштинде бүдүлдүрүүшкүнүн арыныы, а ол ышкаш капиталистиг кургуннерниң бузээлээшкиниң уламындан ооң экономиказы дорайтаан. Барыын чүкте хаара туткан ниитиэкономиктиг болгаш сан-хөө кризизиниң бак салдары португал экономикага база дегген. Өртек-үне аартап турар. Ажыл чокталышкынын массалыг бөлүүшкүн апарган.

Чуртта политиктиг байдалды алыр болза, 1975 чылдың төнчүзү Чепсектиг күштер шимчээшкининиң иштинге шыңгыы чорулдаа-биле, эрге-чагыргы органнарында мөөредгей болгаш барыын үзелдиг күштерниң турушталарының чамдык быжыгланышкыны-биле, реакция күштерниң айыылдыг идепкейжээни-биле демдеглеттинген. Политиктиг кризис мынчага чедир бүрүнү-биле таарыштыр шиитпирлеттинмээн, 6-гы Түр чазакты эде организастаарынга хамаарыштыр чорулдаалар сөөлгү хүннерде колдуунда ажып эрттинген-даа болза, ол айтырыг талазы-биле чугаалажышкыннар уламдыгып туруп берген.

ПИНОЧЕТ ЧААСКААНЗЫРААН

«Чили хунта бууреп турар»; «Диктаторжу ёзу-чурум божаңнаан», «Пиночеттиң талалакчыларының хүрээлени чыырлып турар» деп эгелер-биле даштыкы солуннар бедик эрге-дужаалдыг бөлүк генералдарның «сүймээниниң» дугайында Чилиден хөй санныг дыңнадыгларны сөөлгү хүннерде парлап турар. Ындыг хүүседигни мурт кылдыр Пиночетке кылгаш ынчагы генерал-дикторну дүжерип негээп болгаш «чурттуң чорудуп турар угланышкынын доп-дораан боттуу биле эде көөрүн» айыткан. Бир янзының пиночетти гестапозу болуп, чуртта кара туразында ажылдап, кандыг-даа хоойлуларны херексевейн судташкыннарны болгаш дерзиилээшкинни үүлгедип турар национал разведка эргелели (ДИНА) дижир чүвени дужурерин ол генералдар негээн.

Генералдарның негелделери — Пиночеттиң ёзу-чурумунуң бууреашкынының тодаргай херечизи-дир. Мооң-биле холбаштыр Англияның «Таймс» солуннуң демдеглээни ёзугаар алырга, эрге-чагырга бодунуң тургап үезин политика-даа, экономика-да, моральда талазы-биле шыназыктырып шыдаваншып ам Пиночет мимпи аазо чогуур». Шынап-ла, хунтаның экономиктиг политиказы чуртту бууреашкынга таварыштырган. Бүдүрүүшкүн соксаал чокка кызырлып турар (сөөлгү чылда 25 хуу), инфляция кедергей дүргеп өзүп келген (ол-ла чылдың дургузунда 340 хуу чөкүп). Чилиниң бот ажыл-чорудулгалыг чонунуң 15 хуузу ажыл чок. Үрмектеп садыглаар өртектер ийи чыл дургузунда 32 катап немей өскен. Массалыг дерзиилээшкиннериң болгаш бүгү-ле хосталгаларны базарының политиказы бүгү делегейде килеңнээшкинни хайныктырган, чили хунтаны делегейде улам-на чааскаанзырадып бар чыдар.

Үймээнни белеткээринге болгаш организастаарынга аң идепкейлиг киришкен ындыг аммтаннарының бооп Пиночет бажылаттынышкыны ооң политиказын бүрүн бууреашкынга чедирип келген. Чилиниң президентизи чорааш, чуртта эң улуг дээн христиан-демократтыг партияның баштыңы Эдуардо Фрейниң бо хүннерде залеп алган туружу ооң баштыкалы болур. Сальвадор Альендениң чазаан дүжүргенинге бир дугаарында байыр чедиргеннерниң бирээзи болган чили халапка улуг рольду ойнаан шак ол кижи Пиночет-биле кады ажылдаарындан мырыныт шуут ойталаан. Чурттуң президентилери чораннарны, а ол ышкаш политиктиг кошу ажылдакчыларын чалап киирипттирип турган, хунта чаңныга чөвүлээр эргелиг орган кылдыр Пиночеттиң тургузун алырын бодап турары күрүне чөвүлелиниң составынга кирер дугайында генерал-диктаторнуп саналын Эдуардо Фрей хүлээбээн. Президент чораан болгаш болууну кедергей реакцыг үзели-биле сураглыг Хорхе Алессандри харын диктаторнуң ол саналын күзелдиг-биле көрүп турар.

Пиночеттиң политиказының ат-сураныыпчурттуң иштинде бужартааны, хунтаны чааскаанзырадыр чорукту делегейде улам өзүп турары харын ёзу-чурумну «либерализаары» негээн генералдарны «сүймээнинге» тайныктырган. Ынчаарга Сантьягодан дыңнадыглар ёзугаар алырга, 1973 чылдың сентябрьда болган фашистиг эргидилгениң киинчаторларының бирээзи — Чилиниң шериг-агаар күштериниң командылакчызы Густаво ли Гусманның ол он генералдың талазында туруп турары ол фактызы оларның сорулгазы ук ёзу-чурумну чүгле даштыкы херекти ескерткепи, ооң режимниг уткызын хеваар арттырары болуп турарының дугайын херечилеп турар.

А. БИРЮКОВ, Ю. ЛОПАТИН, А. МЕДВЕДЕНКО.
(СЭТА).

Аңгы-аңгы диптерден: допчузу-биле

● **НЬЮ-ЙОРК.** Чоокку Чөөн чүктүң дугайында айтырыглар-ны чугаалажыры-биле Айыыл чок чоруу чөвүлелиниң хуралы КНО-нуң ында квартира-штавында ажыттынган. Аңаа киржири-биле Палестинаны Хостаар Организацияның төлээлерин база чалаан. Израильдиң чазаа ол хуралга киржиринден ойталаар деп турар. Оон ол ойталаашкынын КНО-нуң бодунда-даа, бүгү делегейде-даа буруу шаан турар.

● **АДДИС-АБЕБА.** Африканың 23 күрүнелери АЧЭ-ниң кежиглүү чурттарының күрүне болгаш чазак баштыңнарының мына боол турар онза ассамблеязынга Ангола дугайында каттышкан резолюцияның төлевилелин киирген. Ангола Улус Республиказы хулээп көрүнче болгаш аңаа бүгү талазы-биле дуззалаарынче кыйгырган. Мурнуу-Африка Республиканың ФНЛА болгаш УНИТА-биле сүлчээлешкен агрессиязын шиитпирлиг буруу шаапылаан ол төлевилелде АЧЭ-ниң кежигүнү чурттарны ол агрессияга политиктиг, дипломаттыг болгаш шериг-даа талазы-биле удурланырынче кыйгырып турар.

● **БЕЙРУТ.** Январь он бирниң хүнүнде национал-патриоттуг күштер-биле барыын үзелдиг партияларның чепсектиг бөлүктериниң аразынга кажыг доткун түлчүүшкүннер Ливанның найысылалының төвүнге болгаш ооң чоок талакы кыдыгларынга боон турган. Ол-ла хүн Захле хоорайга, Триполи районунга болгаш Бейруттуң соңгу талазында Ибейи деп черге атышкылажышкыннар база болган.

● **МАДРИД.** Чурттуң бүгү-ле хоорайларында, мөзулярында демократтыг үнелел чаартылгаларны кыырып, ажылдаарының байдалын эки-жидерин негээн ажылчы чоннарның ажыл соксадышкыннары, чыскаалдары, митингилери үргүлчүлеп турар. Металлургия ажылчыннарының ажыл соксадышкынынга удур хемчег алары-биле эрге-чагырганар профэвилелдериниң 23 удуртукчуларын тудуп хоругдаан. Мадридтиң тудугжулары, Барселонуң харылзаачылары — муң-муң ажылчын чоннар база ажыл соксадып турар. Испанияның ажылчыннарының боттарының эргелери дээш демисели улам калбарып турар. Январь 16-да Мадридтиң ажылчы чоннарының бүгү ниити ажыл соксадышкыны база болур.

● **ДЕЛИ.** Чөннүң эң-не ядыы-түрегти кезээ болур оларны ажылчы ажылдарла дээр кижилериниң 150 000 хире ог-бүлелери чүгле Харьяна штатка безин эрткен чылын чуртталга черлерин тударын-биле тускай участоктарны алганнар. Бо чылын чер участоктарын ам-даа 200 000 ог-бүле алыр деп турар.

(СЭТА)

АМЕРИКАНЫҢ КАТТЫШКАН ШТАТТАРЫ

Экономиканың кинчээр-биле ажыл чок кудулап баткан чорук чуртта бүрүн-биле ажыл чок 8 миллион кижиге чаа чылдың байырлалын өөрүшкү чок болдурган. Ында неделяда бүрүн-биле ажылдавайн турар кижилер база-ла ол хире.

ЧУРУКТА: кандыг-даа ажылга кирерин манаан кижилерниң даштын өлчегде чыскаалдыр туруп турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 7 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Хуурак Шкий Монгушевна Седен — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Александра Кыргысовна Хуурак — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Чусукей Ховалыговна Даржай — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Серенмаа Тюлюшевна Ирчек — Ак-Таа суурда өг-бүле ээзи.

Көк-кыс Донгаковна Ховалыг — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Анай Сандановна Аныйбеги — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Оказчиковна Орус-оол — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чозагай Кыргысовна Сан-оол — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Вера Биче-ооловна Чондак — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Туматовна Шойну — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Валентина Самбуевна Кунга — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Далар Малчыловна Муна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Долгар Теребижиевна Учурал — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Шоннаун Сагаачиевна Чыскымаа — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Сагаачы Сотовна Допчут — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Белекей Калбаевна Долзатмаа — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Херел Тукочудаевна Каваа — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Чурук Саяновна Чымба — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Нүкей Сотпаевна Баанай — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Самыжап Кумбуповна Базыр — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Аремовна Дежитмаа — район эмнелгезиниң баклаборантызы.

Шудуу Кунгаaевна Дунчур — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чудуумаа Шагаановна Меңди — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Делгер Дамдынсуевна Сагаачи — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чалзира Мижиковна Сенчи — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Анчымаа Чылбак-ооловна Баадыр — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Кыргысовна Барым — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Авжимаа Серженмаевна Дамчаа — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Сайлык Даниловна Кенден — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Саартай Доптановна Крылова — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Доптановна Ойдуп — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Анай Дамдыновна Ондар — район магазининиң садыгжызы.

Чалчы Чечмаковна Сотнам — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни **«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ**

Долзат Сагановна Дукар — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Калдар Самдановна Комбу-Сюрюн — ВЛКСМ райкомунуң ажылчыны.

Чинжигей Хандымаевна Лаажап — Эрзин суурда өг-бүле ээзи.

Анзыр Дугеровна Манзат — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Кунзеңмаа Севилмаевна Маа-Хөө — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Бурат Тоевна Норбу — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Доптановна Ойдуп — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай.
1975 чылдың декабрь 18.

МАССАЛЫГ ОРГАНИЗАЦИЯ

ДОСААФ-тың VII съездизинге бистиң чурттувуста эки туржа ниитилелдери чугула болгаш ажыктыг херекти боттандырып турар деп демдеглээш, ук ниитилелди барык-ла бүгү улуг улустарның, азы чурттакчыларның хөй кезииниң улам массалыг организациязы болдурарын бирги чергениң сорулгазы кылдыр айтыкан.

Ол айтышкыннарны боттандырбышаан, ДОСААФ комитеттери болгаш организациялары ук ниитилелдиң хүрээлеңин, ооң эге организацияларының санын өстүрер. чурттуң экономиктиг база камгалал күчүзүн быжыглаары дээш төлептиг салышкынын киирип келген. Оларның ындыг чүткүлү эки түңнелдерин берип турар. Бир эвес 1971 чылда республикага ДОСААФ-тың 22 муң кежигүнү турган болза, бо хүннерде ооң хүрээлеңинде 38 муң кижи санаттынып турар.

Тоску беш чылда ол ниитилелдиң өзүлдези бедик темпилиг болганын чугле 1973—1975 чылдарда ДОСААФ кежигүнүнге 10 муң кижи немешкени тодаргай херечилеп турар.

Ол өзүлде таварылга эвес. Совет кижилер төрээн партиязының: «Чоннуп кылып тургускан бүгү-ле чүүлдери—идегелдиг камгалаттынган турар ужурлуг!» деп чагыын боттарының хаяы чоок херээ кылдыр угаап билип турары ол-дур. Партия болгаш совет органнарының айтышкыннарын боттандырбышаан, комсомол болгаш ДОСААФ организациялары республиканың аныяк-өскенниң ортузунга шериг-патриоттуг болгаш камгалал-массалыг ажылдарны хөгжүдер база улам нептеренгей болдурар талазы-биле элээн хөй хемчеглерни боттандырып келген. Совет кижилерниң революсчу, дайынчы болгаш куш-ажылчы алдары-биле холбашкан черлер-биле походтарга, школачыларның «Зарница» болгаш «Орлёнок» деп шериглиг оюннарынга кады киржип, шеригге келдиртир назылыг база шериг баар аныяктарны Совет Чепсектиг Күштерге белеткээриниң системазында чугула черни ээлеп турар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң, Шериг-Агаар Күштериниң хүннеринге алдар болдурган камгалал-массалыг ажылдарның айларын, неделяларын организастыг эрттирип келген. Ындыг камгалал-массалыг айны чаңчыл ёзугаар 1976 чылдың январь 23-тен февраль 23-ке чедир эрттирер дугайында доктаалды профэвилелдерниң область чөвүлелиниң президиуму, ВЛКСМ обкомунуң бюрозу болгаш республиканың ДОСААФ обкомунуң президиуму кады хүлээп алган. Бо удаада ол айны онзагай байдалга демдеглээр. Ону партияның XXV съездизинге уткуштур, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай флодунуң 58 чыл оюнга база республикага ДОСААФ организациязының тургустунганындан бээр 30 чыл болур оюнга турасказдып турар. Бо талазы-биле ажылдап кылдынган хемчеглерни боттандырарынга, биске мурнундагызы ышкаш, дайынның болгаш куш-ажылдың хоочуннары, бүгү аныяк-өскен, чурттакчы чон идепкейлиг киржир дээрзинге бүзүрел улуг.

Республика найысылалында дыка хөй комсомол организациялары күш-ажылчы коллективтерде болгаш өөредилге черлеринде камгалал-массалыг база шериг-техниктиг хемчеглерни эрттиреринин эгелекчилери болгаш организакчылары апарган.

Шеригниң эге билиглеринге аныяктарны белеткээриниң шынарын бедидер талазы-биле Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда ДОСААФ комитеттери болгаш эге организациялары хөй ажылдарны чорудуп турар. Олар ДОСААФ-тың өөредилге организациялары-биле кады армияга болгаш флотка чугула шериг-техниктиг тускай мергежилдерге шериг баар назылыг аныяктарны белеткээринге киржип турар.

Амгы үеде республикада шеригге баар оолдарның үжүнүң бирээзин-ле, а чамдык районнарда харын-даа — ийи кижиниң-не бирээзи шериг-техниктиг тускай мергежилди баш удур чедип ап турар. Оон аңгыда ДОСААФ республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң хүрээнге улуун киирип, чылдың-на улус ажыл-агыйынга 3 муң ажыг техниктиг кадрларны белеткеп берип турар. ДОСААФ-тың спортчу командаларында болгаш секцияларында ийи муң ажыг оолдар, кыстар доктаамал киржип турар.

Ол талазы-биле ДОСААФ-тың ажыл-чорудулгазы чүгле шериг назылыг оолдарны Төрээн чуртун камгалаарынга белеткеп турары-биле кызыгаарлаттынмас, олар кадык, шыырак, дидим, чурекчир болгаш бедик медээлдиг кылдыр кижизиттинип турарындан аңгыда, бүдүрүлгеге ажылдап билир, куш-ажылга ынак кижилер болуп өзеринге дузалап турар.

ДОСААФ-тың бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазындан орулга өскен. Бир эвес 1971 чылда Кызылдың автомотоклуву 50 муң рубль карылгалыг болуп турган болза, ам бо чылын ДОСААФ-тың Кызылда автошколазының киирип алыр орулгазы, баш удур санаашкын ёзугаар 100 муң рубль ажыг болур. ДОСААФ обкому бот-орулга-чарылгалыг болурун шиитпирлээш, партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң деткимчезин ап, улус ажыл-агыйының мергежилдиг кадрларын белеткээрин улам көвүдедип, ооң хевирлерин калбартып эгелээн. Бо хемчеглерниң түңнелинде ДОСААФ обкому бо беш чылда 220 муң ажыг рубльдиң арыг орулгазын ап болур аргалыг апарган.

Четпестер-биле черлештир ДОСААФ комитеттериниң болгаш организацияларының ажылында четпестер болгаш ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер бар. Бистиң ниитилеливиске чоокшулашкан хөй-ниити организациялары-биле харылзаа ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. ДОСААФ обкомунуң талазындан контрольдуң кошкак болуп турарының хараазындан Эрзин болгаш Өвүр районнарда ДОСААФ комитеттериниң эге организацияларының ажылы эренгей. Ында эге организацияларының ажыл-чорудулгазы колдуунда дадывыр хавырары-биле болгаш ДОСААФ лотереязын тарадыры-биле кызыгаарлаттынып турары четпес.

О. НАМЧЫЛАК,
ДОСААФ Тыва обкомунуң даргазының оралакчызы.

ТОДАРГАЙ БАДЫТКАЛ

Совет парлалгага кижилерниң хандыкшылы кажангызындан-даа артык апарган. Ол болза совет улустуң билииниң болгаш культуразының бедээнин бадыткап турар. Ооң чижээн Улуг-Хемниң «Ак-Туруг» совхозунда чаа чылдың чагыдылгазындан көрүп болур.

Бо чылын «Шынны»—262, «Тываның аныяктарын»—289, «Тувинская правданы» — 61 экземплярны бижиткен, топ солуннар болгаш журналдар—522 болган. Ол болза шуурнуу кайы-даа чылдан бедик болганын, колдуунда чыл хуусаалыг чагыттынганын херечилеп турар.

Парлалга чагыдыгазынга Чуадым Анайбан, Тамара Базыр-Сады ышкаш почтачыларның, Сагаан Монгуш, Кунгаа Анай-оол, Дапзырын Монгуш ышкаш малчыннарның идепкейлиг киришкени демдеглээри чугула.

С. СОТНАМ.

«Шынның» конкурузунче чалап тур бис

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Бо чыл дээрге совет кижилерниң амыдырал-чуртталгазында онзагай чылдарның бирээзи. Бистиң чурт тоску беш чылды чедиишкиннииг доосказ, онгу беш чылче кириишкен. Ам удавас СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар. Ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар чаагай херек совет кижилерниң улуг-хуузунга онаажып, оларны улам хей-аът киирер. Онгу беш чылдын баштайгы чылынче совет улус соруктуг, бир демниг кириишкен. «Шынның» чаңчыл болган конкурузун оларның эрес-шудургу ажыл-ижинге, байлак чаагай амыдырал-чурттаалгазынга турасказаткан. Эң эки очерк, рассказ, репортаж, чуруумал, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген чүүл база эки фото-чуруктар дээш чарлаттынган бо конкурс 1976 чылдың январьдан декабрь 20-ге чедир уламчылаар.

Коммунизм дээш демиселге совет кижилерниң эрес-шудургу, чогаадыкчы күш-ажылын, Коммунистиг партияның, Совет чазактың доктаамал сагыш салымшкынының ачызында тыва черде боттанып турар чаартылгаларны долу фактылыг, тода бадыткалдыг кылдыр уран-чечен, бедик идейлиг деңнелге бижип көргүзери болур. Бо бүгүнү чырыдарда Коммунистиг партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш онгу беш чылдың пландарын амыдыралга боттандырар дээш совет кижилерниң маадырлыг ажыл-ижин, шынар дээш демиселин болгаш эп-найыралдың күжүн көргүзерин удуртулга болдурар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле участоктарында массалыг социалистиг чарыштың калбарышкынын, совет ажылчын ангыын, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, ол херекке бедик харысаалгалыг болур чорукттун дээре үлегер-чижектерин көргүзүп турарын, улустарның акы-дуңмалышкы найыралының күжүн, үлетпүрде, кодээ ажыл-агыйда, транспортта, тудугда, башкылаашкында, культура тургузуушкунунда эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге боттарының төлептиг салышкынын киирип турарларнын дугайын уран-чечен, ханы идейлиг деңнелге көргүзери конкурстуң кол негелдези болур.

Совет боттуг амыдыралдың эки чижектерин тода көргүзерде, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң канчаар сагыттынып турарынче кичээнгейни салыр ужурлуг. Очерк, рассказ, чуруумал, репортаж, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген чүүл бүрүзү-ле кижилерниң ниитилелге болгаш өг-бүлеге төлептиг мөзү-шынарны нептередири-биле чергелештир бистиң бурунгаар шимчээшкиннивиске шаптык болуп турар бүгү четпестерни чидиг, принципиалдыг шүгүмчүлелдиң оюнга тавартыртырган, коммунистиг кижизидилгениң хүрээнге салдарлы чедирген турары чугула. Фото-чуруктарга кижилерниң күш-ажылын, өөредилгезин, культурлуг дыштаныылгазын, найыралын; экономикада, культурада — бүгү-ле депшилгелиг чаа чүүлдерни, Тываның бойдузунуң чараш чуруумалдарын солун этюдтарга эң эки композициялыг, идейлиг утказы ханы, шынарлыг кылдыр көргүзеринче кичээнгей салыры негеттинер. Чуруктарны тырттырган кылагар (глянцевая) саазынга 18х24 хемчээлдиг, көнчүг тода костур кылдыр парлааш чорудар. Очерктиң, рассказтың, чуруумалдың, репортажтың фельетоннуң, азы чугула айтырыг көдүрген чүүлдүң болгаш конкурска киирер өске-даа материалдарның сөзүн бижик машиназынга кагыскаш, чок болза одуруглар аразы хос кылдыр (2 интервалга) хол-биле чараштыр, тода бижээш чорудар.

Конкурска кайы-даа парлаттынмаан чогаалдарны хүлээп алыр. Ону «Конкурска» деп айтыр апаар.

Конкурска дараазында шаңналдарны доктааткан.

1. Эң эки очерк, рассказ, чуруумал, репортаж, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген чүүлдер дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) 50 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи) 35 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи) 25 рубль.

II. Эң эки фото-чуруктар дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) 25 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи) 20 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи) 15 рубль.

Конкурс жюризиниң составында чогаалчылар, журналистер кирип турар.

Конкурстуң материалдарын дараазында адресче чорудар.

Кызыл хоорай. индекс 667000, Шетинкин-Кравченко, кудумчузу, бажың № 3, «Шын» солуннуң редакциязынга. («Шынның» конкурузунга).

«Шынның» конкурузунга идепкейлиг киржип, чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун номчукчуларга күзеп тур бис.

«ТЫВАНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ»

Барлык школазының башкызы Ооржак БАЗЫР-СОЛДУҢ чураан чуруу.

ХООЧУН ХОККЕИСТИ ҮДЭЭН

Орус хоккейниң ойнакчылары, ооң сонуургакчылары чоокта чаа Николай Дураковту байырлалдыг-биле үдээн. Дөртен харлыг хоочун ойнакчы дошка ойнаарын соксаткан. Мячилиг хоккейге делегей федерациязы спорттуң бо хевирин сайзырадырынга бедик ачы-хавыязы дээш мячилиг хоккейниң тооғүзүнде бир дугаар ону алдын медаль-биле шаңнаан. Мячилиг хоккейге делегей федерациязының техниктиг комитединиң даргазы, сураглыг швед специалист Вальтер Ягбрант бо болуушкунну тайылбырлап тура, мынчаар чугаалаан:— Дураковту бүгү үелерниң эң дээре хоккеизи деп санаар мен.

Алдарлыг спортчу. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Николай Дураков чээрби бир чыл дургузунда дошка ойнааш, Бүгү-эвилелдиң чемпионаттарының тос алдын медальдарын, делегей маргылдааларының чеди ээди шаңналын алган. Сеолгу ойнаан чылында ооң шаңналдарынга база бирээ немешкен. Европа чемпионнарының Кубогу дээш болган маргылдаага бодунуң клуву — Свердловсктиң командазы дээш тергиин эки ойнаан.

Николай Дураковтуң дыка хөй чажыттары маргылдааларга киришпестей берген-даа болза, мячалза-даа ооң спортчу формазы ам-даа тергиин эки. 1975 чылдың марта ол сеолгу мячиин кирип каккан, а ийи он чылдарда 588 мячиин киирген.

Николай Дураковка делегей федерациязының алдын медалын кажан тывыскан турда. Свердловсктиң Төп стадиону хоккейниң муң-муң сонуургакчылары ээлепкен. Ооргазында «он» деп сан бижээн хоккей хойлецин чаңчыл ёзугаар армейжилер клувунуң аныяк хоккеистеринге ол дамчыдып берген.

Нижний Тагилдиң спорт организацияларының төлээлери Дураковка тураскаадыг шаңналдарны тывыскан. Бо хоорайга ол төрүттүнген, өскен, дошче бир дугаарында үнген. Металлургия комбинадының электри кацнакчызынга ажылдавышаан, бодунуң бүдүрүлгезиниң командазынга ойнап турган.

Совет Арминың капитаны Николай Дураков тренер ажылынче кирген. Хоккей ойнап чорупп турган-ла, Свердловсктиң башкы институдунуң күш-дамыр кижизидилгезиниң факультедин ол дооскан. Орус хоккейниң уран чүүлүнге бодунуң клувунуң чүс ажыг оолдарын ол ам өөредир.

В. ДЕМИН.
(ПМА).

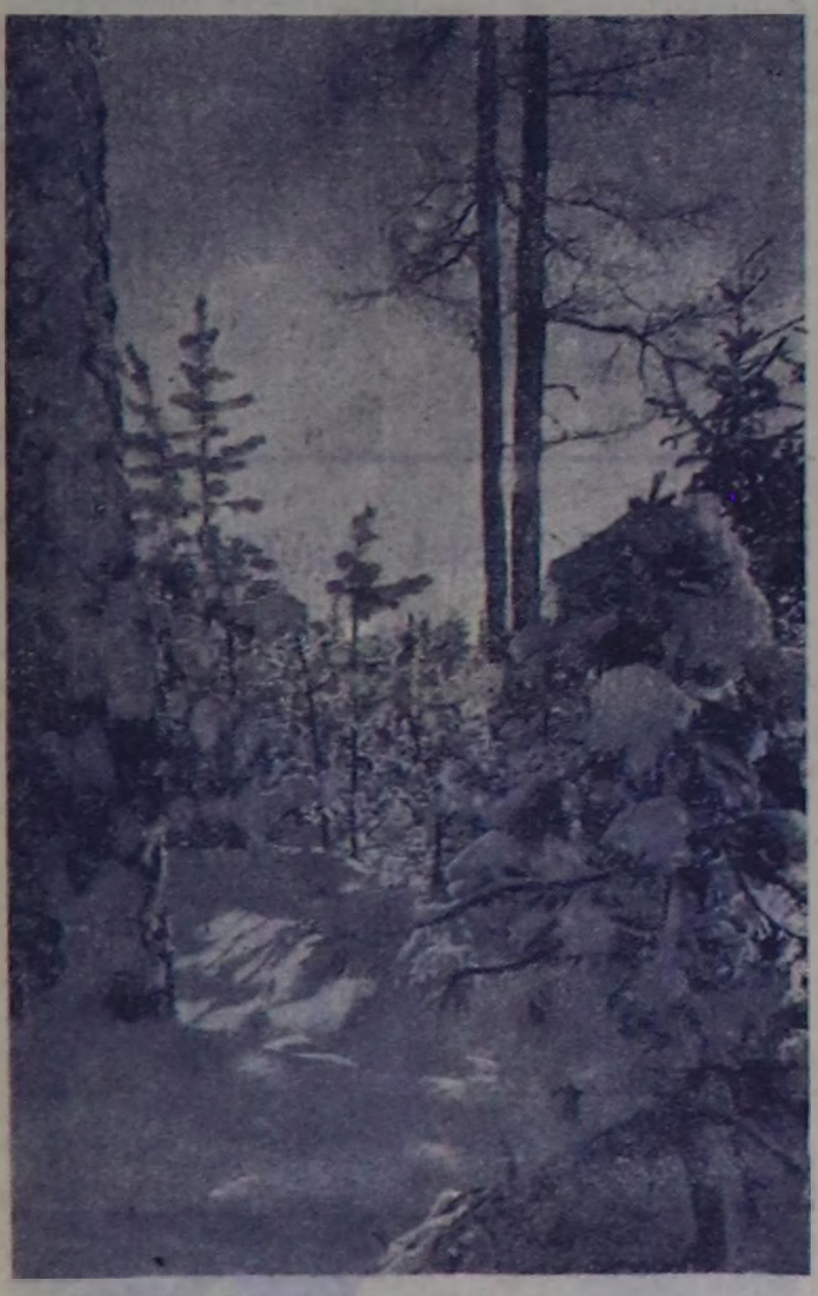

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ «Кышкы арга» деп фотоэтюду.

«БУРАН»-БИЛЕ АРГАЖЕ

ЯРОСЛАВ ОБЛАСТЬ. Рыбинсктиң мотор тудуунуң заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары хар кыры-биле чоруур «Буран» деп машинаны аңчылар, малчыннар, ыяш ажылының ажылдакчылары аажок ажыглап турар. Хар кыры-биле чоруур машина күчүлүг шимчедикчилиг болгаш берге черлерге белен төрүлбас.

ЧУРУКТА: «Буран»-биле аргаже чорупп турары.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 11—16, өскелеринге 20—25 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 21—23 градус соор.

СИБИРЬНИҢ АРЖААН СУУ

Красноярсктиң эзиртпес суксун суглары кылыр заводунда Сибирьниң чыл санында-ла он миллион шил ишти аржаан суу кылып үндүрер цехти тудуп эгелээн. Край төвүнден ырак эвес Божановск деп черден геологтарның шинчилеп тыпкан аржаанындан минералдыг сугну алыр ужурлуг.

Ол бүдүрүлге черинде чаартылгаларны кылган, дериг-херекселдерни эде тургускан. Ол завод чаа цех ажылдап эгелээн соонда эзиртпес суксуннар кылырының талазы-биле Сибирьде эң улуг бүдүрүлге чери болу бээр.

(СЭТА-ның корр).
КРАСНОЯРСК.

СОНУУРГАКТАРГА

ОЙНААРАКТАР МУЗЕЙИ

БЕРЛИН. ГДР-ниң мурнуу талазында Зайфенеде калбаа-биле билдингир ойнааракттар музейинге ону 1953 чылда ажыттканындан бээр ГДР-ден болгаш он-он даштыкы чурттардан үш миллион ажыг кожүкчүлер чоразан.

Ол солун музейде элээн каш муң экспонаттар бар. ойнааракттарны колдуунда-ла ыяштан кылган. Оларның тээгүзү дыка солун болуп турар.

СЕРЕҢГИ ЫЯЖЫНДАН

БУХАРЕСТ. Найысылалдың чурттакчызы Траян Джеорджескунуң ынак ажылы—серенги ыяжындан янзы-бүрү хылдыг хөгжүмнү кылыры. Ол ам хылдыг оркестрни тургузуп алган. Ол оркестр иргелдеч скрипкадан болгаш гитарадан тургустунган. Чаңгыс ннилдn кылырынга аңаа 280.000 серенги херглеттинген.

БАЛЫКТАР ЭМЧИЛЕРИ

ТОКИО. Японияның балык тудар ажыл-агый эргелели балык фермаларында янзы-бүрү ээрелгаларның тыптып турарын бэрымдаалааш, балык аарыын эмнээр талазы-биле чылдың-на 50 специалисти белеткээр деп турар. Амгы үеде Японияда балык өстүрүп турар 20.000 фермалар бар.

Фермаларда балыктарның массалыы-биле аарып турарының бир чылдагааны болза, кылымал хөлдерже үлетпүр артынчыларын контроль чок октап турарында деп, Японияның балык тудар ажыл-агый эргелели санап турар.

КАҢДААШКЫНДАН

АДДИС-АБЕБА. Эфиопияның чамдык черлеринге улуг каңдаашкын болган, ынчангаш диириг амытаннар чазыйлааш, чем тып чиириниң чаа аргаларын херегжей берген. Ылангыя бабуиннер мооң мурнунда кижилер чурттап турган черлерже кавыдавайн чорааан болза, ам тараа шөлдеринче чүгле үргүлчү кирип турар эвес, харын-даа азырал куштарны, хураганнарны болгаш өске-даа малдарны тудуп чип турар апарган.

Баубиннер кижиже безин халдап турар апарган дээрзин Эфиопияның медээлер агентствозу чоокта чаа дыңнаткан. Бай-Бенту суурга не-хереэжен кижи тараа чип турган бабуиннерни ойладып чоруптар аразында, бөлүк сарбашкыннар ооң чаш төлүн ыглаттырзын тудуп алгаш, чоруй барган.

(СЭТА).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

7.30—«Югослав Социалистиг Федеративтиг Республика». Өңнүг.
8.00—«Эш ыры». Музыкалыг эстафета. Өңнүг.
9.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
10.30—Омсктиң нефть болбаазырадыр комбинадының ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Делегейни дээскиндир». Антарктида.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Чүрүк бүрүзүнде—хүн». Өңнүг.
12.05—Экранда — кинокомедия. «Экеп октапкан уруг». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

13.15—«Кол конструктор». Документалдыг телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

МОСКВАДАН

15.15—«9-ку студия». Өңнүг.
16.15—Концерт.
16.25—«Колхида балладазы». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Аяк шайны ижип ора». Дамчыдылга.
18.45—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.55—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.15—«Колхида балладазы». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
21.20—«9-ку студия». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

22.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.30—«Эртен—бөгүн». Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

КИНО

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дельфин хүлүү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, «Мөгениң деви» 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оолдарның күзел бодалы» 9.50, 11.10, 12.30, «Солангылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 13.50, 17.05, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сагыш ышкаш чаан оглу» 15.00, «Мыйыстыг бастион» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Автомобиль, скрипка болгаш Кликса деп ыт» 15.00, «Агаарга эжиндирикчи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чырыдыышкын министерствозунуң тудуг секторунга улуг инженер болгаш экономист дарый негеттинип турар. Күзээннерни келири-биле чалап тур.

Келир чери: Авиация кудумчузу, 1. Телефон 33-92.

• • •

Кызылдың ыяш ажыл-агый чери аргага ажылдаар ажылчыннарны болгаш тудуг ыяжы белеткээр ажылдаар тракторизтерни болгаш ажылчыннарны ажылче чалап тур.

Келир чериниң адрези: Кызыл, Складная кудумчузу 12 а, телефон 43-54.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24. 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харыысалгалыг секретарьның 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54. кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47. үлетпүр килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларның 27-41. бухгалтерияның 50-22. солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 49.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00015.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 11 (9996) | 1976 чылдың январь 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

В. А. Соколовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аңнымыр-тывыш үлетпүр кооперациязының бүдүрүлгезинге үр чылда кызымаккай ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тожунуң кооператив аңнымыр-тывыш ажыл-агый чериниң доскаар чазаар берегиниң мастери Василий Александрович Соколовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЯ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 13.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

1975 чылда социалистиг чарыштың түңнелдери

	Тыва	Хакасия
	План күүселдези (хуу-биле)	
ҮЛЕТПҮР		
Продукция сайгарылгазы	103	102
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104	102
ТУДУГ		
Бүгү капитал салыышкыны	81	96
Кереглиг ажылдар хемчээли	89	105
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104	104
Ажыглаалта кирген чурттаар бажыңнары	73	110
ТРАНСПОРТ		
Нийти ажыглал автотранспортунуң сөөртүр чүъктери — тонна-километр	100,2	104
АЧЫ-ДУЗА ЧЕД[illegible]ЗИ		
Чоңга ачы-дуза чедиреri	99,8	103
Оон иштинде кодээге	93	101
САДЫГ		
Үүрмектеп садар бараан эргелтези	101	101
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САДАРЫ		
(немелде опаалдa-биле)		
Эът	68	99,0
Сүт	94	99,0
Дүк	102	112
МАЛДЫҢ ПРОДУКТУЛУУ		
Бир инектен сааган сүт — кг	1543	2139
Бир хагаадан алган чүүрга—борбак	177	243
Дужааган малдың бирээзиниң-не ортумак деңзизи—кг.		
Мыйыстыг бода мал	294	406
Хаван	96	85
Хой	39	37
Органиктиг чемишкиннээтели тоогени (муң тонна)	205	1057

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш доозукчу чылда чарыштыг кожалар кызымак ажылдааны үстүнде саннардан көстү-дүр. Ол талазы-биле чамдык чедиишкиннерин бистиң республиканың-даа, Хакасияның-даа ажыл-ишчилери чедип алган.

Ылаңгыя үлетпүрге, тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чарыштыг кожалар кайызы-даа ажыр күүсеткен. Харын-даа бистиң республиканың көргүзүү Хакасияныындан бедик. Үлетпүрнүң продукция сайгарылгазының талазы-биле чарыштыг кожаларывысты база ашкан бис.

Курунеге дужааттынган хойларның, хаваннарының ортумак деңзизи бистиң республикада бедик болган.

Ынчалза-даа, Хакасияның ажыл-ишчилери дыка хөй көргүзүглер талазы-биле бисти ашкан. Ылаңгыя тудугга капитал салыышкыннар, кереглиг ажылдарның хемчээлиниң талазы-биле чарыштыг кожаларывыстың көргүзүглери бедик. А чурттаар бажыңнарын ажыглалта кирер талазы-биле бистиң республикада план күүсеттинмээн турда, Хакасияда—110 хуу болган.

СЭКП-ниң XXV съездизинге үткүштүр!

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГНИҢ ОН ХОНУУ

«Тииделге» совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш профэвилел организациязы СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле эрткен чылдан бээр ай-айде шалыпчы ээлчегни эрттирип турар. Сүт садылгазын улам көвүдедир, малдың чаш төлүн мендн камгалап алыр, часкы тарылгага белеткелди дүргедедир сорулга-биле партияның область конференциязы ажыттынгыже чедир ындыг хонукту чоокта чаа бо совхозка база чарлаан турган. Аңаа 570 ажыг кижи киржип турар.

Мында малдың чемгерилгезин улам экижидеринче кичээнгейни улам күштелдирген. Фермаларда чемни бусталдырып ылбыралдыр цехтерге саванны буска ылбыраткаш, хээндектээш инекке бээр сорулганы салган. Аңаа совхозта ийи ферманың мал чеми ылбырадып белеткээр цехтериниң ажылчыннары идепкейлиг ажылдап турар. Чижээ, № 1 ындыг цехте 10 ажылчын бир хүнде 25 тонна саван ылбырадып бустаар, 15 тоннаны хээндектээр, 30 тонна чудан белеткээр хүлээлгезин ажыр күүседип турар.

Ийи ферманың ажылдакчылары шалыпчы ээлчегниң он хонуунда 2 тонна 300 кг сүттү бүдүрер, оон 1 тонна 950 кг-ны күрүнеге садар бедиткен хүлээлгени алган. Мурнунда хүнде ортумаа-биле 1800 кг хире сүт бүдүрүп турган болза, малдың чемгерилгезин экижидип эгелээн соонда ол сан 2 тонна 100 кг чедир көвүдээн.

Совхозтуң ийи фермазының ажылдакчылары боттарының аргаларын сайзан көргеш, бо кварталда күрүнеге 140 тонна сүт садар планын март 10-да күүседирин шиитпирлээн. Шалыпчы ээлчегниң он хонуунда № 1 сүт-бараан фермазының коллективиниң күш-ажылчы көргүзүү бедик болуп, хүнде 1500 кг сүттү бүдүрүп, 1486 кг-ны күрүнеге садып турар. Ол-ла фермада бызаа ажаакчылары 7 ажылчын, бызааның хонукта деңзизин 800 грамм чедирип турар.

Машина-трактор мастерскаязында септекчилер бо хүннерде база хайнышкыныг ажылдап, 8 тракторну партияның область конференциязының ажыттынар хүнүнде доозар дээш боттарының аразында чарышты халбартап. Бо хүннерде ол ышкаш совхозтуң хойжуларының чымыжы улам-на улгаткан. Олар кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирер, төрүп эгелээн хойларының чаш хураганнарын менди камгалап алыр дээш шудургу ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш шалыпчы ээлчег совхозта үргүлчүлевишаан.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ

Бо чурукта партияның область конференциязының делегады Надежда Степановна Макарова — беш чылдың шалыпчызы. Ол Кызылдың дааранылга комбинадынга үр чылдарда дааранылчылаан дуржулгалыг мастер. Надежда Степановна анныктарның үлегерлиг дагдынчызы.

Партияның область конференциязының делегады Раиса Сумбаа Кызылдың дааранылга комбинадының мурнакчы дааранылчызы. Ол тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен, ам 1977 чылдың январының үлүүнде барган. Хүнде дааранылыр үлүүн 160—170 хуу чедирип, партияның XXV съездизинге төлептиг уткуужар дээш социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чорup турар.

Кызылдың автосептелге заводунда Попов алышкылар күш-ажылга үлегер-чижээни чыл бүрүзүнде көргүзүп келгеннер. Оларның улуу Иван Иванович Попов 1957 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Бо бүдүрүлгеге ол 21 чыл ажылдаан.

Бо чурукта Иван Иванович Попов агрегаттарны бедик шынарлыг септээрин үргүлчү чедип ап келген. Ам 1977 чылдың январының үлүүнде барган бо ажылчынны найысылалдың коммунистери партияның область конференциязының делегадынга соңгаан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Эки иш—әлбек сүт

БЫЖЫГ ҮНДЕЗИН ТУРГУСТУНГАН

Малдың продуктулуун бедидеринге, оларның баш санын өстүреринге, мал чемнерин эки ажыглаарынга, үксаажыдылгага ажылын сайзыраңгайжыдарынга, күш-ажылды механизастаарынга болгаш депшилгелиг технологияны нептередиринге үндезилээш, сүттү болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрерин улам көвүдедирин хандырар дээрзин болгаш оңгу беш чылдың чыл бүрүзүнде сүттүң бүдүрүлгезин 94—96 млн. тонна чедирерин СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан. Бо сорулганы күүседиринге «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының ишчилери база боттарының үлүүн киирерлер.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол сорулгалары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин үк ферманың коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле деткээн болгаш бедиткен хүлээлгени алган. Ону бадыткаар ферма бо чылын төрүүр чүс инекке онааштыр 87 бызааны доруктуруп алыр, бызааның хонукта немелде деңзизин 520 грамм чедирер, 50 тонна сигенчени, 200 тонна саванны, 25 тонна будук-бүрүнү, 60 тонна өдекти боттары белеткээр. Чылда инек бүрүзүнден 1600 килограмм сүттү саар.

Төлевилелин чугаалажып турар үеде чамдык саанчылар бедиткен хүлээлгелер алгылаан. Чижээлээрге, Дугар Эник-кыс 1950 килограмм, Екатерина Темүр-оол 1700 килограмм, Александра Димит 1650 килограмм сүттү инек бүрүзүнден саарын аазааннар. Үк ферманың коллективи ол-ла совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазын күш-ажылчы социалистиг чарышче кыйгырган.

«Агаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок болгандаа болза, кедээ ажыл-агыйының нийти продукциязының чылда ортумак хемчээли мурнундагы беш чылдыындан 13 хуу улгаткан. Чылда ортумаа-биле 87,5 миллион килограмм сүттү бүдүрүп үндүрүп турган, ол дээрге тоску беш чылдыындан дыка хөй». СЭКП ТК-ның төлевилелинде ынча дээн. Бо улуг үүлеге Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының киирген үлүү база бар. Ол коллектив доозукчу чылда 431 тонна сүт бүдүрер планын 516 тонна кылдыр, 350 тонна сүт садар планын 443,5 тонна кылдыр күүсеткен. Тоску беш чыл планы база хуусаадан эрте күүсеттинген. Ынчангаш оңгу беш чылды чедиишкиннig эгелээринге быжыг үндезин ында тургустунган.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы—коммунистиг күш-ажылдың коллективи. Оон кежигүннери СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызып турар.

О. ДАВАА.

Улуг-Хем район.

Ак-Чыраадан чагаа

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЭЭР БИС

Бо кыштың байдалы белен эвес хире. «Тыва» совхозтуң дирекциязы ону өөренип көргеш, мал чеминиң быжыг курлавырын тургузарын шиитпирлээн. Ол сорулга-биле бир механизастаан звенону Тес-Хемниң Ак-Чыраажа чоруткан.

Хыргылыш белеткээр звенода тос механизаторга үш тракторну, бир сиген кезер машинаны болгаш саваң тырыкчызын быжыглаан. Чаа чылга чедир 356 тонна хыргылышты белеткеп, ажыл-агыйже чоруттувус. Ам СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп чугула документизи-биле таныжкаш, партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 200 тонна хыргылышты белеткээрин хүлээнген бис.

Бистиң звеновус кежигүннери аразында найыралдыг, хөглүг болгаш кежээ. Оларның кайызын-даа ылгап мактаары берге. Тракторист Күулар Семис-оол, чудурукчу Хоралыг Кандидат база Шалык Доктугу, шуптузу-ла ажылга кызымак, мөге-шыырак аныяктар.

Дал-оранда болгаш ажыл-агыйдан ырак черге бүзүрелдиг өөрүг ажылдаары өөрүнчүг-дүр. Ынчалза-даа бистиң хей-аъдывыска моондак болуп турар таварылгалар база бар. Оларның эң-не колу—машина-техниканың артык кезектериниң тывылбазы. Тракторда, сиген кезер машина-даа үрели бээрге, чоок кавыда турлаглар кезиир, олардан диленир улус-тур бис. А оларда база-ла тускай склад чок болгай. Ынчангаш чамдыкта неделя-неделязы-биле ажыл чок олурар ужурга-даа таваржып тур бис.

Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкыны Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарның Ак-Чыраада хыргылыш белеткеп турар бригадаларын артык кезектер-биле хандырар, үрелген техниказын септежип бээр ужурлуг. Ындыг туружче ол организацияның септекчилери ноябрь айдан бээр манаа көзүлбестээн. Бо дугайын чогуур черлерни өөренип көөру чугула.

Бистиң звеновустуң СЭКП ТК-ның төлевилелинге хей-аът киирген кежигүннери бедиткен хүлээлгезин хуусаадан эрте, февраль 20-ге чедир күүседирин шиитпирлээнивер. Сеткилди сөзүвүске ээ болур бис.

Н. СОЯН-ДОРЖУ,

звено удуртукчузу.

Хой оолдаашкыны

КОДАННАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Хойжуларның чымыштыг иши — мал оолдаашкыны Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында массалыы-биле эгелээн.

«Хемчик» совхозтуң хойжуларында 1369 хой оолдаан болгаш оларның чаш хураганнары бүрүн камгалаттынган. Ылаңгыя кадарчы Доңгак Оолакта 160 хой төрээн, оон хураганнары онча-менди. Ол дээрге кадарчының бүгү төрүүр хоюнуң 60 хуузу болуп турар. Ол ышкаш Саая Шаңнаа-оолга, Хомушку Эрес-оолда 115—116 хой оолдаан.

Совхоз чаш малды бүрүн камгалап алыр дээш бүгү хемчеглерни ап чорудуп турар. Кадарчыларга хүн бүрү дузаа чедирери-биле Кара-Сал Чиңнейниң удурткан тускай бригаданы тургускан. Бригадада 3 автомашина, 3 тракторну быжыглаан. Олар малчыннарга сиген, саваң, сула өдек болгаш одаар чүүлдерни сөөртүп берип турар. Кадарчыларга дузалажыры-биле 10 аныяк сакманщиктерни совхозта комсомол комитеди чоруткан.

«Барлык» совхозта малдың оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Совхозтуң Хөндергей салбырында 500 ажыг хой төрээн, хураганнары менди. Кадарчылар Күжүгет Оолак, Соян Биче-оол, Соян Караң-оол, Хомушку Чамзырында 60—90 чедир хой оолдаан, чаш төлү бүрүн. Кадарчыларда четчири-биле сакманщиктерни быжыглаан.

Совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжуларының чоокта болган хуралынга чаа чылда социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Салбырның хойжулары бо чылын чүс баш төрүүр хойдан 95 хураганны, бир хойдан 3 кг дүктү алырын хүлээнгеш, Аксы-Барлык салбырының хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырган. Хойжулар ам хүлээлгезин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар. Кадарчылар Апаң-оол Ким, Хомушку Болат, Ендан оларда чүс ажыг хой оолдаан, оларның оолдары шупту менди.

Совхозтуң Аксы-Барлык салбырында хой оолдаашкыны база эгелээн. Ында кадарчы Күжүгет Бичелдей, Моңгуш Мачал, Күжүгет Эник-оол олар баштайгы төрээн хойларының оолдарын менди камгалап алганнар. Совхозтуң хойжулары бергедээшкиннер турза-даа, чаа чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан, кыштаглаашкынны бедик деңнелге эрттирер дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Х. МОҢГУШ,

«Шынның» корреспондентизи.

Ажыл түңнеттинген, хүлээлгелер алдынган

Оңгу беш чылдың бирги чылы эгелей берген. Ынчангаш көдээниң ажыл-ишчилери, бүдүрүлгениң болгаш үлетпүрнүң күш-ажылчы коллективтери-биле бир демей, эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып, бо чылдың чаа хүлээлгелерин ап, ону боттарының хуралдарынга дүтүржүп турарлар. Шак ындыг хуралды Каа-Хем районнуң хойжулары база эрттирген.

Каа-Хем районнуң экономиказының кол адырлары — мал болгаш чер ажылы болуп турар. Район эрткен тоску беш чылда күрүнеге дүк болгаш сүт садар планын чедиишкиннig күүсеткен. Пландан дашкаар күрүнеге 92,2 тонна дүктү, 807 тонна сүттү дужааган. Ол ышкаш дүктү бүдүрериниң планын ыракта ажыр күүсеткен. Бо талазы-биле «Совет Тыва» совхозтуң малчыннарының киирген үлүү улуг. Совхоз эрткен чылын күрүнеге дүк садар планын үш катап ажыр күүсеткен.

Нийтиниң малының баш санын өстүрер план база багай эвес боттанган. 1970 чыл-биле деңнээрге бода мал 2968, шээр мал 15 муң башка өзүп, немежи берген.

СЭКП обкомунуң Х пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар улуг сорулгага боттарының күш-ажылчы үлүүн киириштирбишаан, 1980 чылда районга хойнуң баш санын 83500 баш чедир өстүрерин планнап турар. Ынчан дүк бүдүрерин 248-тонна чедирерин көрген. Мону күүседир дээш районнуң колхоз, совхозтарында партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары улуг ажылды кылып чоруткаанын демдеглезе чогуур. Хойнуң баш санын көвүдедир талазы-биле эрткен беш чылда чамдык ажыл-агыйларның хойжулары эки ажылдаан. 1970 чыл-биле деңнээрге хойну «Бурунгаар» совхоз 78, «Бүрен» совхоз 47, «Кызыл туг» совхоз 40 хуу өстүрген. Хууда беш чыл планын күүседипкен хойжулар районда эвээш эвес. Янмаа Чигжит («Октябрь 30 чылы» колхоз), Ооржак Херел («Совет Тыва» совхоз), Белекти Арлышпан («Бурунгаар» совхоз) болгаш өскелерни санап, мактап болур. «Бүрен» совхозтуң аныяк хойжузу Сергей Сандый-оол эрткен чылын 100 хойдан-на ол хире хураганны камгалап алган.

Хуралга илеткел кылган Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы К. Очур-оол-даа, аңаа санал берген хойжулар-даа хой ажылында үргүлчүлеп турар улуг четпестерни шыңгыы шүгүмчүлеп, ону эдип алырының оруктарын айтып турганнар. Ылаңгыя чүс баш малга онааштыр чаш мал төлү алыры, дүк кыргылдазы чамдык колхоз, совхозтарда ам-даа куду деңнелде эртпишаан. «Коммунизмче орук» колхоз дүк кыргылдазын эвээжеткен. 1971 чылда колхоз бир хойдан-на 3,2 кг дүк кырган болза, 1975 чылда 2,06 кг болган. Төрүүр чүс хойга онааштыр чаш хураган алыры сөөлгү үш чылда районга элээн кудулаан. 1973 чылда 100 хойдан-на 66, 1974 чылда—76, 1975 чылда—66 хураганны камгалап алган. Моон кол чылдагааны болза, тарып бөөвадылганы чогуур үезинде эки шынарлыг чорутпайн, хой март, апрель айларда хураганнаар кылдыр тарып турарында. Ынчан хойнуң күш-деңгели арган турар. Ынчангаш улуг, шыырак эвес, кошкак хураганнар төрүттүнер турган. Чамдык хойжулар кышка белеткелди хынамчалыг кылбас, чаш хураганнар кажааларын чылыглап албас чижектер бар. Оон уламындан хөй чидириглиг болуп турар. Чижээ, эрткен чылын «Кызыл туг» совхозтуң хойжулары төрүүр чүс хойга онааштыр чүгле 48 хураганны камгалап алган. Бо чорук совхозтуң дирекциязының, ында партия болгаш совет органнарының, зооветспециалистерниң хойжуларның ээ-харысалга чок, ажыл-ишче эвес чорууң көргүзүп турары ол.

Хөй чаш мал өлген чылдагаанын совхозтуң тускай эртемниглери низы-бүрү аарыгларга шаптап, агартынарын болап турганнар. Ол совхозтуң хойжузу А. Сидоров 100 хойдан-на чүгле 37 хураганны алган. «Бүрен» совхозтуң хойжузу Артына Кара, «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Оюн Доржу 100 хойдан-на 25—28 хураганнарны ап, районда эң куду түңнелди көргүскеннер.

Амгы үеде малчыннарга харысалгалыг үе — кыштаглаашкын чорup турар. Хөй-хөй хойжулар аңаа эки белеткелдиг ужурашканнар. Малчыннарның күжү-биле эрткен чайын хөй сиген белеткеттинген. Ындыг болза-даа, район мал чеми белеткээр планын күүседип шыдаваан. Белеткеп алза чогуур бөдүүн чемнерниң 50, салостуң 13, комбикормнуң 49 хуузу кылдынган. Ол дыка эвээш. Ынчангаш мал чемнерин амдан эгелей камнаагалыг чарыгдаары негеттинип турар.

Чамдык ажыл-агыйларда шээр мал оолдап эгелээн. Ол чугула кампанияга белеткел кошкак. Тепликтар септелгезинче кирбээн, сакманщиктер чурттаар бажыңнар белен эвес. Кымнарның кажа сакманщиктер ажылдаарын тодаратпаан. Бо чугула ажылче партия организациялары, көдээ Советтер, зооветспециалистер кол кичээнгейни салыры чугула.

Колхозтарда, совхозтарда хой бригадирлери боттарының ажылынче хамаарылып кирбээн. Хойжуларның амыдырал-чурттаалгазын сонуургап көрбес, оларның негелде, хомудалдарынга дыңнангыр эвес, чүгле сан-медээ чыырынга өйлежип турар. Колхоз, совхозтарда мал ажылының тускай эртемниглери бригадирлер-биле быжыг харылзаа тутпайн турарлар. Олар база-ла хойжуларже эвээш кичээнгейни салып келгеннер. «Ленинчи орук» колхозтуң Саргаалда хойжузу Александр Моңгуштуң бажыңының печказы урелген. Ол ам хураган кажаазында чурттап орар. Чамдык хойжуларның бажыңнары соок, одаар мажы чок. Олар чагыткан солуннарын албайн турар. Кино, концерт көрбээнден бээр үр апарган. Амыдырал-хандырылганы болгаш медицина ажылдакчылары хойжуларга ховар барып турар.

Үстүнде илереттинген четпестерни бо чылын катаптавайн, мал кыштаглаашкынын эки эрттирип, чаш малды бүрүн камгалап алыр, дүк бүдүрүлгезин көвүдедир сорулганы салып, Каа-Хем районнуң хойжулары оңгу беш чылдың бирги чылында 100 хойдан-на 90 хураганны камгалап алыр, күрүнеге 205 тонна дүк дужаар районнуң нийти хүлээлгезин күүседиринге боттарының үлүүн киирерин дугуруушкаш Таңды районнуң хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Ш. ДОРЖУ

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 1

- Совет Эвилелиниң Маадырлары Зоя Космодемьянская биле Александр Космодемьянскийниң авазы.
- Совет дайынчылар ындыг болур.
- Сактыышкын.
- Владимир Мөңгүн — дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ ИВИЖИЗИ

Мурманск область. Кольск чартык ортулукта «Тундра» совхоз — улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ында колдуунда ивижилер чурттап турар. Тос-ку беш чылдың дургузунда ивижилерниң амыдыралынга улуг чаартылгалар болгулаан, совхозтуң төвү Ловозеро суур агрохоорай кылдыр хөгжүй берген. «Ивижилерниң хөй кезии чаа бажыңнарже көжүп киргилээн. Чаа магазиннер, харылзаа бөлдиири ажыттынган. Совхозта машина-техника хөй.

Ивижилерниң амыдыралының культуразы база бедээн. Өг-бүле бүрүзүнде телевизор, радиоприемник бар.

ЧУРУКТА: суурнуң хоочун чурттакчызы, мурнакчы ивижи В. С. Юлин. Ол — ивижилерниң № 2 бригадазының бригадири. Ук бригада эрткен чылын эки көргүзүглерлиг болган. Бригадада 3000 иви бар. В. С. Юлин бодунуң күш-ажылчы амыдыралының оруун аныяктарга бо-ла чугаалаар турар. Ол аныяктар-биле со-лун кежээлерниң, ужуражылгаларының доктаамал киржикчизи.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

Эрес-дидим, буянныг чоруктар

Дайынчылар дузалашкан

Орталыы Азияның Кызыл туктуг шериг округу. Дүн ортузунда күштүг шуурган электри дамчыдылгазының шугумун үзе шаапкан. Ол дугайында медээни дыңнай сал-ла, Н кезектиң специалистери Н. Постовка баштадып алгаш, районнуң энергия четкизиниң ажылдакчыларынга дузалажыры-биле чорупканнар.

Шуурган даң атыжеге чедир бичии-даа соксаваан. Ол үе дургузунда анаа дайынчылар М. Мирошников, А. Шевченко, В. Казанцев болгаш М. Мишин олар электри шугумунуң үзүлген черин тудуштуруп каапканнар. Районнуң энергия четкизиниң ажылдакчылары болгаш дайынчылар демнежип алгаш, хөй кижи чурттакчылыг пунктуже база чоогунда суурларже шөйүп киирген электри шугумун ээзэш үе иштинде ынчаар катап тургусканнар.

Кежээ, ииртиксиен бээри билек, бажыңнарга электри чырыы кына берген.

В. КОНЯХИН, лейтенант.

• • •

Дайынның база бир изи

Германияда совет шериглер болуу. Улуг лейтенант Н. Скобкава удурткан дайынчы саперлар дайынчы бедик белеткелдиин болгаш эрес-дидимин көргүскеннер. Скобик дайынчы өөру-биле өөредилге эрттирип турган. Хемертен бирде черде частыр айыылдыг чүүлдер тывылган деп медээ келген. Удаткан чок дуржулгалыг специалистер болуу айыткан черге чедип келгеннер.

Айыылдыг участоктуң дөрбелчин метр бүрүзүн саперлар элээн каш шакта кичээнгейлиг шинчилеп көргеннер. Олар оон үш чүс хире миналар тыпканнар. Улуг лейтенант Скобик өөрүн билдилиг удуртаан. Оон түңнелинде айыыл чогуур үезинде чайлаттынган. Дайынның изи болур ол миналарны айыыл чок черге чыып белеткээш, чазылдырыпканнар.

Г. ЛИСЕНКОВ, лейтенант.

• • •

Дидим солдаттар

Бо чорук Свердловск хоорайга болган. Бичии Валерик Шахинов чаа чыл ёлказының сайгылгааннарын ачазының кыпсып турганын көрген. Ада-иези ажылдап чоруй баарга, ол ону шенеп көөр деп шиитпирлээн. Түңнелинде өрт үнген.

Өрт үне бергенин улуг улус эскерген. Балкондааш аразынга оолду ук бажыңның адаанда магазинниң садыгжызы бир-ле дугаар көрүп каан. Квартираның эжиин барып тыртканы—дагдыныг болган. Таңтыг-ла ол өйде тудуг-жу солдаттар Э Кеншурашвили биле З. Легидов олар оол чоогу-биле эртип чыткан. Спортсмен солдаттар балконче үне бергеннер. Бирээзи коргкан оолду кодуруп алгаш дужун бадып орда, өскези «квартирада өрттү өжүрүп эгелээн.

В. СИМОНОВ, полковник.

(«Красная звезда» солундан).

МААДЫРЛАР АВАЗЫ

Ийи маадырның авазы Любовь Тимофеевна Космодемьянскаяны бүгү чурт билир. Чоокта чаа ол 75 харлаан. Оон уруглары Зоя биле Шураның адын эдилээн Москваның № 201 школазынга ол болуушкунну демдеглээн.

Москвага чораш, ол сургуулдуг херээжен ужуражыр деп шиитпирледим. Бажының эжиин бажы көгере берген херээжен кижи ажытты. Баштай оон арны хоячок шириин кылдыр сагындырды. Ынчалзажок чугаалажы бээривиске, магалыг чалык-чаагай кижи болду. Школага чорааш мырыңай чап чаа келгенин ол дыңнатты.

— Бодумнуң уругларымның дугайын школачыларга чугаалап берип турдум — деп, Любовь Тимофеевна чугаалады. — Ындыг чугаа бодумнуң-даа, дыңнакчыларымның-даа сагыш-сеткилин кезээде хайныктырар.

Ындыг таварылганы сактыр-дыр мен — деп, ол чугаазын уламчылады. — Ынчан дайын үези чүве. Ынак урууму Зояны фашистер хилинчектеп өлүрүп каан. Бир-ле хүн бедик дурт-сынныг, арганзымаар уруг чедип келгеш: «Мен заводтан келдим. Бистиңиге болур комсомол хуралынга кээп чүве чугаалаарын дилеп тур бис» — деп ол чугаалады. Ол кыс мээн уруумга хевчок дөмей ышкаш сагындырган.

Дээртазында заводка чеде бердим. Цех планын күүсетпейн турар болган. Комсомол хуралының кол айтырыы база ол. Ынчан чогум чүнү чугаалап турганымны ам орта сагынмайн тур мен. Чүгле анаа өлүрген аныяк кижи бүрүзү мээң састеримниң оңза кичээнгей-биле дыңнап органын сактыр-дыр мен. Ынчан: «Бригадавысты Зояның ады-биле адаалыңар!» деп, бир оол шиитпирлиг-биле чугаалаан.

Бир ай эрткенде ол заводтан телефоннап келди. Цех планын ажыр күүседип турар апаргаңын дыңнаттылар.

— Любовь Тимофеевна, кызыл, исчилер-биле харылзаалар кайы хире? — деп оон айтырдым.

— Дыка быжыг. Менче чагааларны чүгле кызыл исчилер эвес, харын башкылар, ада-иелер-даа бижип турар. Комсомолчулар, пионерлер боттарының ажыл-херектериниң, походтарының дугайын хөйү-биле бижип турарлар. Ыланнгыя Тамбовтуң школачылары Зояның «боттарының» маадыры кылдыр санап турарлар, чүге дээрге соң чурту ол. Олар Зояның дайылдажып турган черлери-биле каш-даа походтарны кылгылаан.

Ол ышкаш Калининградтан база хөй чагаалар алыр-дыр мен. Ында № 9 школаның өөреникчилери шефтеп турар бүдүрүлгениң ажылчыннары-биле демнежип тургаш, мээң оглум танкист Александр Космодемьянскийге тураскаалды тудуп тургусканнар.

Любовь Тимофеевна фронтудан келген чагааны меңээ көргүстү. Ында мынчаар бижээн: «Силерниң оглуңар дүүн Кенигсбергтиң барыын талазында турар Фирбруденкруг деп чурттакчылыг пункт дээш тулчуушкун үезинде өлүрткен. Ынаар ең баштай киргеннерниң аразынга чораш, ол 40 чыгы гитлерчилерниң узуткап, танкыга удур дөрт боолар бастырып каан. Дайынның чазылган снарядызы бистиң эң эргим эживис Александр Анатольевич Космодемьянскийниң амы-тынын үскен... 1945 чылдың апрель 14. Гвардия подполковниги Легеза».

Л. Космодемьянская оон ыңай уламчылады:

— Амгы үениң аныяктары-биле мээң уругларымның үе-чергелериниң аразында кандыг ылгал барыл? — деп, журналистер бо-ла айтыра бээр-дир. Бо хүннерниң аныяк өскени дайын халавының уржуун көрбейн, магалыг-чаагай аас-кежиктиг амыдыралдың үезинде чурттап турар-дыр. Ийи салгалдың аразында ылгалы ол.

— Маадырларның ат-алдарын, кылган херектерин кижи бүрүзү кажан кезээде утпа ужурлуг. Оларга дөмей болур дээш ажылдап, өөренип, чурттаар херек. — Байырлажып чоруп турумда, Совет Эвилелиниң Маадырлары Зоя биле Шураның авазы Л. Т. Космодемьянскаяның состери ындыг болган.

Оон мөзү-шынарының туруштуун, амыдыралга ынаан, ол хире бергелерни ажып эрткен бөдзажок, кижилерге эвилең-ээлдээн кайгап-ла хап-маан мен.

А. КАЗАНЦЕВ.

Ада-чурт дайынының хоочуну.

МОЛДАВ ССР. Старшенск районнуң шериг комиссариадының ажылдакчылары Совет Армияның хүрээлениниче баар оолдар дугайында улуг сагыш салып турар. Күш-ажылдың хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары, халажып келген солдаттар-биле шериг баар оолдарның ужуражылгаларын бүдүрүлгелерге болгаш суурларга организастап турар.

ЧУРУКТА: Старшенск районнуң Ковсушан суурнуң шериг баар оолдары чаңчыл бооп «Бируинца» колхозта дайынчы алдарның мемориалынга чечектер салып турлар.

В. ЧАЯКОВСКИЙНИҢ фотозу.

СПОРТ—ООҢ ӨҢНҮҮ

Маңнап эртер ужурлуг черниң ужунга чедир чүс метр бичии-ле ажыг арткан. Хаакчылар финиш мурнуу чартыында дөрт оруктa влчирбелендир шөйлү бергеннер. Минута эртерге, тиилекчи билдиннер. Кымның тиилекчи болуруу тодарадыры ам дээрезинде берге.

Хенертен хаакчыларның бирээзи кол бөлүктен адырылгаш, ыраи эгелээн. Оон маңнаары-даа чараш болган. Финишке сержант Владимир Сарыглар бир дугаарында келген.

Ол шеригже келдиртириниң мурнунда Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезинге ажылдап турган. Владимирниң хаак спортунга хандыкшылы ынчан эгелээн. Күш-дамырын эки сайзырадып алган мөге-шыырак эр шериг албанынга келгеш, хүлээлгезин эки эрттирип эгелээн.

Владимир бодунуң спортчу белеткелин бичии-даа соксатпайн турар. Бедик спортчу мергежилди чедип алыры белен эвес деп чүвени ол кончуг эки билир. Маңаа онза кызымаккай бүдүш херек.

Тактиктиг өөредилге. Танкистер «дайзының» быжыглаңып алган черин чок кылыр деп даалга алган. Сержант Сарыгларның командылаан экипажы оон тылынче эртер ужурлуг. Ол эң узун орук. Ындыг турбуже өске экипаж-биле деңге келир деп сорулга база салдынган.

Чүм хар дайынчыларның шимчээринге шаптыктап турган, ынчалза-даа олар кызымаа-биле бурунгаарлап органнар. Владимир изиргенип келген. Хая көрүнгеш, өөрү оолдарга база берге-дир деп чүвени ол эскерген. Оларның албан эрттирилгезин чүгле чаа эгелеп турар, ынчангаш дадыгып четтикпээннер. Владимирниң соондан чоруп орган анаа дайынчы Сливинский командириниң көржү-биле утпушпазын кызыдып, бодунуң чылып каап чорууруунга мадып чораан.

Дайынчылар халдаашкынның медээзи — үш ногаан ракета агаарга хыва бээрниң бичии-ле мурнуу чартыында атакаже кирер черинге чедип келгеннер.

Тактиктиг өөредилге доозулган. Владимир база катап спортчу белеткелдерин эгелээн. Бо удаада оон-биле кады экипажтың кежигүннери база турганнар.

Ю. САВОСТИН, офицер.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Ынчан галдарның кидинге чайлатлаан, от-сигенниң холбенейин берген үези чүве. Улуг-Хемниң Хендерге, Хайыракан сумуларының араттары Хендерге бажыңга кожуп келген турган.

1941 чылдың июнь айда акы-дунмэ Совет Эвилелинче фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаан деп дүвүренчиг медээ маңаа дыңналып келген. Бистиң Хайыракан сумузунуң чону Хендергениң Бестиг-Кара аксынга 2000 чылгы кирер бир кажааны чаңгыс хүн туткаш, бүгү сумунуң чылгызын бөлүпкен. Чылыгган чон 10-10 эң эки аъттарын Кызыл шеригге дузаламчы кылдыр мурнуң быдаажып берип турган. Ылангыя Түлүш Самбуужаптың Чыраа Бораашның чел, кудурууну кызыл пөс-биле каастаан берип турганын утпас мен. Маячын арат Түлүш Доглаакан эң эки 27 аъдын белек кылдыр берди...

Бүгү амыдыралды дайын бейдалынче шилчиткен берге үе ынчаар эгелээн.

1942 чылдың күзүнүнде чүс-чүс оолдар Араттың Революстуг Шериинге албан эрттирери-биле Кызылга келдивис. Ынчан Тываның эң эки оолдары шеригге келгилээн. Олар немец-фашистерни дүрген чылча шаварынга киржир дээн изиг күзелин илередип, фронтуже эки тура-биле чорударын дилеп турганнар.

1943 чылдың августуң бир-ле хүнүнде дыка хөй өөрүвүстү штабче келдирткен. Оон келгеш фронтуже чорууп чепшээрелди алганын дыңнаттылар. Оларның аразында Сат Даваа-Самбуу, Ховалыг Калбак, Ак Селип-оол, Күжүгет Дакпай болгаш өскелер-даа бар болду.

Эки турачы эштеривистиң аъттанып чорууп хүнү келген. Даң хаязы турда-ла, марш хөгжүмүнүң адаа-биле оларны Улуг-Хемниң паромаксынга чедиргеш, каргыштыг дайзынны дүрген ажып тиилээш, төрээн черинче аас-кежиктиг ээп кээрин күзеп үдедивис. Фронт чорууп дайынчыларның дөргүл-төрелдери база чыгдып кээп, оларны үдедилер. Эштеривистиң дайын-чааже аъттаныы чорук турарын көргеш, оларга улуг Совет чуртту дайзындан хостажыр аас-кежик таварышканынга адаарлап, бисти фронтуже чорутпайн барганынга хомудап турдувус. Ынчалза-даа бистиң ээлчээвис база келир деп бүзүрел бисти оожуктуруп турган.

Фронт чорууп дээн күзелим бүтпейн барган. Кызыл шеригниң кезектери немец-фашистиг эжелекчилерни хүн бүрү чылча шаап, он-он хоорай, суурларны хостап турарының дугайында медээлерни үргүлчү дыңнап, хостакчыларның аразында бистиң тыва оолдар, кыстары база бар деп чүвеге чоргаарланып турдувус.

1944 чыл. Бир-ле эртен мени штабче келдирткен болган. Чеде бээримге:

— Немец-фашистиг эжелекчилерни маадырлыг Кызыл-шериг-биле кады чылча шаап турган тыва эки турачы эскадронуң дайынчылары бөгүн Туранда чедип келген деп медээ келди. Оларны барып уткуурларның бирээзинге силерни чорудар дээш келдиртивис — деп, полк командири Севээн чугаалап-дыр.

— Дыңнап тур мен, эш подполковник. Даалганы күүседиринге белен мен — дидим.

Чыскаалда дайынчылар ны топтап көрүп тур мен. Фронтуже үдеп чоруткан эштеримниң чамдыктары чок болду. Төрээн чуртунуң, чонунуң хосталгазы, аас-кежии дээш дайын шолунге өлгеннер. Эрес-маадырлыг тулушкаш ээп келгеннерниң хөректеринде гвардейжи демдектер, орден, медальдар каастаан, арын-шырайларын өөрүшкү долган болду.

Ол дээрге тиилекчилерниң өөрүшкүзү-дүр деп сеткилге хайнып бодап турдум.

А. ДУГАРЖАП.

Улуг-Хем район.

Парторганизацияларда

ИЙИ ХОНУКТА

ШЕРИГЛЕРНИҢ ТӨП БОЛУУ. Ук бөлүктүң политэргелели пропагандистерниң, кежээки партия школаларының начальниктериниң, солдат солуннар редакторларының ийи хонуктуг семинарын эрттирген. Идеология ажылдакчылары СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлери болгаш «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң кол угланышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин пропагандылаар талазы-биле боттарының сорулгаларын чугаалашканнар.

Семинарның киржикчилери ол талазы-биле арга-дуржулгазын солушпушаан, элээн каш солун лекцияларны болгаш беседаларны дыңнааннар.

А. КРИКУНЕНКО, подполковник.

• • •

МЕТОДИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛ

ЗАКАВКАЗЬЕНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Мында хөй-нийти эгелээшкинге политэргелелдиң чанында идеология ажылының талазы-биле эртем-методиктиг чөвүлел тургускан. Оон составында округтуң штаб болгаш эргелел офицерлери, шериг башкылар, журналистер, кезектер пропагандистери, культура чырыдыышкын ажылдакчылары кирген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан литература делгелгелерин, концерттерни, кинофестивальдарны, тематиктиг кежээлерни, лекцияларны организастап белеткээр болгаш чорудар талазы-биле округтуң культура-чырыдыышкын албан черлеринге методиктиг рекомендацияларны эртем-методиктиг чөвүлелдиң бир хуралынга чугаалашкан.

Д. ЖУК, полковник.

Рекомендацияны берип тур

Кезекке берге байдал тургустунган. Албаным эрттирип доозупкан солдаттар халажып эгелээн, а чаа келген дайынчылар техниканы болурчогуурү-биле шиңгээдип ап четтикпээн. Дуржулгалыг специалистерниң ажылын шак ынчаар ийи катап улгаткан. Оларның кижи бүрүзү үзүк-соксаал чок ажылдап турза-даа, кылыр ажылдарның хемчээли харын улам-на көвүдеп турган. Командир аныяк солдаттарны чыггаш чугаалаан:

— Дайынчы чепсекти кыска хуусаада шиңгээдип аары негеттинип турар-дыр. Бо талазы-биле кылдар кандыг бодал бар? Командылал болгаш партия организациязы база бодунар-ла аргалар-биле дузалажып аар.

Беседа элээн үр уламчылаан. Оон аас дайынчы Владимир Мөңгүн туруп келгеш, ынчаар чугаалаан:

— Кыска хуусаада дайынчы дежурныйлаашкынны эрттиреринге белеткенип аар мен. А чылдың төнчүзүнге чедир тергиинннерниң одуруунга кирерин кызыдып көрейн... Өлүргеннарның бирээзи кыжыра аарак:

— Аа, сени-даа. Чүнү-даа кылып четтиклейн чыткаш, тергииннерниң бирээзинге санадыр мен деп—дээн. Оон состерин кым-даа деткивээн.

Владимир иштинде бодаан: «Хүлээлге улуг, бүгү күштү салыр апаар-дыр ийин». Ачам шак-на чугаалап чораан: «Амыдырал дээрге далай-дыр. Ону эжиндирип кежер дизиңзе, эки корабльдең туда ал».

Владимир Мөңгүн ынчаар бодунуң «корабльын» тудуп эгелээн. Ол дайынчы дежурныйлаашкынче бир дугаарында үнген солдаттарның бирээзи болган. Оон соонда эштери ажаа үшкү класстыг специализи болганы-биле байыр чедиргеннер. Чартык чыл эрткенде Владимирге «2» деп санныг хорек демдээн чыскаал мурнунга тывыскан.

Ол ам теоретиктиг хамы билиглиг, нарын херекселдер-биле ажылдап билир мергежилдиг солдат болурундан аңгыда, чогаадыкчы санал-алдарны киирип турарлар-ның бирээзи. Чеңгис чижек. Аппаратура хынаар тускай херексел бодунуң аазы-биле электриктерге янзы-бүрү бедежкелерни таварыштырып турган. Владимир Мөңгүн эптиг херекселди белеткеп кылгаш, специалистерниң ажылын чиигеткен.

Бир катап чаа солдатлар келген. Старшина оларны бир дугаарында чунар-бажыңга аппарып чундургаш, шериг хептерни үлеп берип эгелээн. Анаа дайынчы Косимовка салдар таарышпаан, ушта тырткаш октапкан.

Старшина:

— Шериг хеп солдат кижини каастаар,—деп чугаазын төндүрбейн чорда, Косимов ону үзе кирген:

— Мен ындызын көрбейн тур мен!

Оон удуур чери база оон сеткилинге таарышпаан. Хүлүг-не бир-ле чүве дээш маргыжар. Могадынчал аажы-чаңныг кижи старшинага хөйле шүүгелди таварыштырган.

Хүннер эрткилээн. Бир-ле эртен старшина чаңчыкканы ёзугаар «туруңар!» деп командылаан: солдаттар удувайн чыткылаан чүве дег, тура халышкан. Анаа дайынчы Косимов кымны-даа журнай чыскаалыр черге турупкан. (Оон мурнунда ындыг таварылга чок болбаан). Оон эгелээшиле Косимов хамык чүвени бодуу кылып турар апарган. Старшина аайын тыппайн эгээй көрүп турган. Удаваанда чүвениң ужуру билдине берген: мурнунда кежээ оон-биле ефрейтор Мөңгүн дыка үр беседалашкан болган. Активчи дайынчы эжинге шак ынчаар эки салдарны чедирген. Косимовтуң багай аажы-чаңы ол хевээр эттинген.

Дежурный взводтуң дайынчылары лекинчи өрээлге чыгдып келгеннер. Каш минута болгаш политиктиг кичээл эгелээр ужурлуг турган. Солдаттар кыдырааштарын, бижиир херекселдерин белеткеп, аразында чугаалажып органнар. Аныяк солдат Вдовин бодунга олут белеткеп аап дээш, стол кыргынга чыткан солуннарны ыңай идиптерге, бирээзи аъдиргвыл кээп душкен. Ефрейтор Мөңгүн ону көдүргеш, Вдовинге чугаалаан:

— Силерге бичии аалга. Кээттээн солуннарны ээ салыңар. Дежурныйлаашкынның соолунге чедир чаа солуннарның кээрин манап, оларны көктеңер.

— Ону ыяап-ла мен кылыр кижи мен бе?—деп, демгизи ажынып айтырган.

— Бир-ле кижи кылыр ужурлуг. Силерни көөрүмге томаанныг кижи ышкаш-тыр силер. Солуннар кончуурунга база ынак.

Чугаа анаа доозулган. Бөлүктүң удуртукчузу кирип келген. Кичээлдер эгелээн. Чаа теманы тайылбырлап турган офицерниң чугаазынче Вдовин баштай кичээнгей салбаан. Оон сагыжындан Мөңгүннүң состери үр-ле үнмээн: «Бир-ле кижи кылыр ужурлуг. Томаанныг... кончуурунга ынак. Кижилер-биле ажылдап өөренгендир ийин бо...»

Оон политөөредилгениң удуртукчузу ефрейтор Мөңгүннүң дугайын чугаалап турарын ол эскерип кааш, дыңнап эгелээн. «Шак ындыглардан чижек алыр ужурлуг бис» деп, удуртукчу чугаалаан.—Ефрейтор Мөңгүн ышкаш кижилер коллективтиң чедиишкинин дээш кезээде сагыш аарып чоруур. Совет солдаттың одуруунга ындыг тöлептиглер ол-дур».

Кезекке комсомол хуралы болган. Оон шиитпиринде мындыг одуруглар бар: «Комсомол хурал Владимир Мөңгүннүң төлептиг коммунист болурунга бүзүрээшкин. СЭКП кежигүннүнге кандидат кылдыр киреринге рекомендацияны берип тур».

В. МУРОМЦЕВ

Партияның область конференциязының делегады

БЕДИК БҮЗҮРЕЛ

Ыйнаан оон-биле бажынынга ужуражы бердивис. Түлүш Даш-оол ээрин, дугагуурлер туткан, бир-ле херексел-биле печка чанында үреэлдешкен олур. Мени солушканывыс соонда:

— Чаа-ла мастерскаяга турган кижи мен. Дүштеп келгеш, демир эрүмнэр бо херексел-биле «чокпуп» олурарым бо-дур ийин—деп, Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң хоочун механизаторларының бирээзи, анывк коммунист Түлүш Даш-оол Шандар-оолович чугаазын эгеледи.

«Кижи төлү кайда-даа чоруур, куш төлү кайда-даа ужар» деп чугаа бар болгай. Даш-оолдуң алыс төрээн, өскен чери Улуг-Хем. Хой-даа кадарып, ооң соонда Кызылдың профтехучилищезин-даа доозуп каапкан. 1964 чылдан 1971 чылга чедир төрээн чурту — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының эки дужуттуг, алдын-сарыг кызыл-тааны комбайн-биле ажаап, а чазын, чайын трактор-биле чер андарып ажылдап тургаш, чер-чуртунга ол багай-даа ажылдап көрбээн. Дүжүт ажаар, чер андарар норма-үлүүн ол доп-дүр-даа, ажыр-даа күүседип, эки ажылы дээш Ленинниң юбилей медалы-биле-даа шаңнаткан турган.

Амыдыралдын айыы-биле анывк совхоз «Кара-Хаакка» ажылчын негеттинип турарын билгеш, Даш-оол өг-бүлези-биле көжүп кээп, маңаа турумчуп ажылдай берген. Делгем мергежилдиг механизаторун тракторга-даа, комбайнга-даа ажылдадып турган. Удавааңда анывк эр Даш-оол бодунуң эки бүдүжү, ажылга сундулуг чоруу-биле совхозтуң ажылчыннарының хүндүткелин чаалап апкан.

Совхозта ногаа ажылы база кол-даа турар, ынчаарга ажыл-херекти эки организастаан чылдарда оон шөлдеринден алган картофель, капуста, огурец, согунаны болгаш өске-даа ногаа аймаан ажаап ап болур. Шлангтыг суггаттыг черден ногаа аймаа элбек дүжүттү өстүрүп алырының магадылалы бар дээрзин практика көргүскен. Ажыл-агыйның суггаттыг шөлүнге «ДТ-100М» суг чаштырар тускай техниканы башкарар кижи херек апарган. Аңаа тааржып ажылдаар, ол улуг машинаны башкарар кижи база-ла Даш-оол болган. Час келир-ле, трактор-биле чер андарып чоруй, ол демги техниказын башкарып, ногаа аймаан суггарып эгелээр.

— Дээ бажында-ла дыка эрте суг чаштырар суггарылга техниказынче чорунтар мен. Ынчаныс болза ийи талазынче бежен-бежен метрге суг чажар улуг техниканы чаңгыс кижи шимчедип, ажылдадып алыры безин берге боор чүве. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы берге-даа бол, ажаап, суггарып турган кукуруза дүжүдү эки болду. Гадан 120 центнерин алыр планныг тургаш, 150 центнер ногаан массаны алган мен, огурец, согуна база эки болган —деп, механизатор чугаалап турар.

Түлүш Даш-оол Шандар-оолович чүгле суггарылга техниказынга ажылдап турган эвес, харын анывк коммунисти кайда-ла берге участок бар болдур, олче чорудар. Дөрт чыл мурнуу чарыында тараа дүжүдү ажок чаагай болган. Күзүн ажаалда тевиңде комбайнерлер чедишпейн барган. Даш-оол күстү күзедир кызыл-тас ажаажып келген. Чамдык хүннерде «СК-4» комбайнга рекордту чедип ап, нормазын ажырып-даа турган. База бир чазын часы тарылга үезинде чер чардырып, урезин чаштырып, а күзүн силос ажаап күзээн. Кыш боорга Түлүш Даш-оол мастерскаядан ыравас. Техника септээр—бодунуу кылыр, өскелерге дузалажыр ындыг чаагай чаңчылдыг.

Даш-оол Шандар-оолович бодунуң ак сеткилдиг ижи, дузааргак, неңгелделиг чоруу-биле эш-өөрүнүң, коммунистерниң хүндүткелин, бүзүрелин чаалап ап шыдаан.

— Кижиниң амыдыралынга мапаттынмаан таварылгалар болгулаар. 1974 чылдың апрель мээң амыдыралымда уттундурбас болуп артып калган. Ынчан совхозтуң коммунистери партия кежигүнүнүң кандидадынга мени хүлээп алдылар. А 1975 чылда партияга хүлээп алды. Идегел деп чүве ол-дур ийин. Ону чүнүң-биле харылаары деп айтырыг мени үргүлчү дүвүредип чоруур—деп, анывк коммунист чугаалап турар.

Идегелди бүзүредирде бодунуң билир ажыл-мергежилин, ак сеткилдиг ижи-биле көргүзериинден аңгыда, харын хой-нииттиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле бүзүредир апаар. Даш-оол ону база хандыр билир.

— Аңаа партком кандыг-даа даалга бээрге, ол ону ыяап-ла эчизинге чедирер кижи—деп, А. С. Маадыров чугаалап турар.

Анывк коммунист септелге мастерскаязында септекчилер, механизаторлар ортузунда агитатор болгаш хана-солун редколлегиязының кежигүнү партийжи даалганы күүседип турар. Бодунуң ажылчын, мергежилдиг механизаторнуң ак сеткилдиг, күш-ажылга кызымак чоруун эш-өөрү, коммунистер эки билир болгаш аңаа улуг бүзүрелди көргүскен. Ынчангаш совхозтуң коммунистери ону боттарының эрткен чылда отчёт-соңгулдалыг хуралынга партияның район конференциязынга делегат кылдыр, а ооң соонда район конференциязындан область конференциязынга ол делегатка соңгуткан.

Кежээниң мурнунда хүвүдижип бис. Ам болур партияның область конференциязының делегады, анывк коммунист Түлүш Даш-оолдуң хөрээн «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хорек демдектери каастап чоруур.

Оңгу беш чылдың эгелээн чылының часкы тарылгазынга, суггарылгага оон техниказы белен. Бодунуң ажыл-хүлээлгезиниң, мергежилиниң аайы-биле ол бодунга коммунист налдыг-даа даалганы күүседиринге белен.

Д. ЕНДАН.

Күш-ажылчы тиилелгелер

ЛЕНИНГРАД. Тоску беш чылдың сөөлгү чылы—1975 чыл «Киров заводу» каттышкыышкынының коллективинге уттундурбас: аңаа «К-700» дээр 100 муң трактор кылдынган, оон-даа артык күчүлүг ындыг «К-701» дээр үш чүс аът күштүг машинаны массалыг кылып үндүрери графиктен мурнай эгелээн.

Кировчулар боттарының ындыг күш-ажылчы тиилелгелерин СЭКП-ниң ам болур XXV съездизинге турескаадып турар.

ЧУРУКТА: «Кировец» К-701 деп тракторларның завод хериминиң иштинде турары.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

БАЙЫРЛЫГ БАЙДАЛГА

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи — Ленин аттыг колхозтуң клувунга ССРЭ хамаатызының чаа хевириниң паспорттарын беш чылдың шалыңчыларынга, хой-нииттиниң идепкейлиг төлээлекчилеринге байырланчыг байдалга тывыскан.

Саятедиик Б. Кыргыс, бода мал бригадири Э. Намзырай, башкы Э. Сайды болгаш өскелер-даа чаа паспорттарны ап тура, боттарының хууда уткуштур планнарынга немей бедиткен хүлээлгелерин СЭКП-ниң XXV съездизинге телептиг ужуражырын өөрүшкү маңнайның, чоргааралдың чылыг сөстери-биле илереткен.

Чаа паспорттарның ээлеринге ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң күүскомунуң даргазы Н. Тыртык-Кара, райкүүскомнуң ИХК-ның начальниги С. Юша, колхозта партком секретары Ч. Даңгыт, Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң паспорт килдизиниң ажылдакчызы С. М. Ковалева олар байыр чедирген.

Т. МОНГУШ.

СИБИРЬНИҢ ЧЕРИНГЕ ҮЛЕТПҮР ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Оңгу беш чылда Чөөн чүк девискээрлериниң экономиктиг күчүзүн улам улгаттырар болгаш нийти эвилелдиң үлетпүр бүдүрүлгезинге оларның ролюн бедидер деп турар. Ол девискээрлерге улуг-улуг бүдүрүлгелерни тудуп тургузар. Ол дугайын «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан.

Ынчангаш совет үлетпүрнү Чөөн чүкче, чиг-эттиң болгаш энергияның чаа-чаа үнер дөстеринче чөөншүладыр дээн чүткүл сөөлгү чылдарда чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң чугула айтырыы апарган болгаш ол оңгу беш чылда улам долузу-биле илереттинер.

Европа девискээрлери чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге шагдан бээр кол рольду ойнап келген. Ынчалза-даа Сибирьни чоорту шиңгээдип алыры болгаш хөгжүдери 30 чылдарда эгелээн. Кузнецкиниң хөмүр бассейнин тургусканы аңаа улуг рольду ойнаан. Сөөлгү беш чылдарда ол девискээрлерни шиңгээдип алырының темпилери улам дүргедээн, 1940 чылдан 1972 чылга чедир Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң үлетпүр продукциязының хемчээли барык-ла 20 катап улгаткан. Мооң мурнунда чылдарда Чөөн чүк девискээрлеринге дыка улуг хемчээлдерлиг, ынчалза-даа чер-черде тарамык бүдүрүлгелерни тудуп турган болза, ам ында бүдүн бөлүк үлетпүр комплекстерин тудуп турар апарган.

Чөөн чүк девискээрлери нефть болгаш газ тывыжының, алюминий бүдүрериниң 1976—1980 чылдарда төлевилеттинген немелде өзүлдезин, хөмүр-даш тывыжының немелде өзүлдезиниң 90 ажыг хуузун, чес бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 80 хире хуузун, целлюлоза бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 45 хуузун болгаш картон бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 60 хире хуузун хандырар.

Ол девискээрлерге боттандырар эң улуг сорулгаларга Тюменьниң нефтилиг, газтыг черлерин улам шиңгээдип алыры, Саян-Шушенск ГЭС тудуунуң девискээринге элээн каш он-он бүдүрүлгелерни тудары, 3200 километр узун дурттуг Байкал-Амур магистралын кылыры хамааржыр. Чижээ, Тюмень комплексин тудуп тургузарынга 60 чылдарның эгезинден бээр ниитизи-биле 30—32 миллиард рубльди үндүрген.

Чөөн чүкте ук черниң байдалдарынга тааржыр тускай дериг-херекселдерни ажыглап, эң чаа технологияга үндезилеп чаа-чаа бүдүрүлгелерни тургузуп турарын онзалап демдеглээри чугула. Бо айтырыгны шиитпирлээринге шиңгээдип алырының комплекстиг методу дузалап турар, ындыг арга бот-боттары аразында харылзаалыг бөлүк бүдүрүлгелерни эңне таарымчалыг схема ёзугаар хары угда дүрген темпилер-биле тургузарын баш удур көрүп турар. Ынчан болбаазыраткан продуктуларны бүрүн-биле четче ажыглааның, транспорт коммуникацияларын кызырарының болгаш оон-даа өске чүүлдерниң ачызында дыка хөй камналга чедип алдынар. Оңгу беш чылда чаа девискээрлерге чурттаганың болгаш культура-амыдырал, албан черлериниң тудуун мурнай тудар, тус черниң аъш-чем баазазын ажок калбартыр, чем продуктулары-биле болгаш херегжел барааннары-биле чурттакчы чонну хандырарын дыка экижидер деп турар.

Үлетпүрнү Чөөн чүкче ол хире ажок чөөншүладыр чорук боттарының бойдус курлавырларының хөй кезиин чарыгдап каапкан чурттуң барыын девискээрлериниң экономиктиг хөгжүлдезиниң темпилерин оожумнады бербес бе деп айтырыг тургустунуп келир.

Чок, ол ындыг эвес, аңаа кол үлетпүр күчүзү мурнуку хевээр моондаттынар. Ынчалза-даа ол девискээрлерге ажыл-агыйның өзүлдезин колдуунда чаа бүдүрүлгелерни тударын кызыгаарлап, ында бар бүдүрүлгелерни калбартып тургаш, ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника-биле эде чепсеглээриниң болгаш эде дериириниң аргазы-биле боттандырар.

Оңгу беш чылда улуг хоорайларның өзүлдезин арай оожумнаткаш, экономика талазы-биле перспективалыг, эвээш болгаш ортумак чурттакчылардыг черлерни хөгжүдер, оларга улуг эвес бүдүрүлгелерни, ам ажылдап турар каттышкыышкыннарның салбырларын болгаш цехтерин тургузар.

Оңгу беш чылда эвилелдешкен республикаларның экономиказын улам ыңай көдүрер деп турар. Чижээ, 1976 чылда эвилел бюджединден Казах ССР-ге 191,4 миллион рубльди берген. Казахстанда хөмүр-даш, нефть, кара, өңнүг металлдар тывыжының талазы-биле элээн каш онза улуг бүдүрүлге комплекстери тургустунуп турар. Туркменияга нефть болгаш бойдус газын тывары база болбаазырадыры улам хөгжүүр.

Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйы чамдык адырларны специализастаарынга, оларның бойдус, күш-ажыл болгаш өске-даа курлавырларын эң долузу-биле ажыглаарынга үндезилеп хөгжүүр.

Николай ХИТАЙЛЕНКО,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко бодунуң албан ужуруунда аян-чоруунун доозулганының соонда, январь он үште Москваже ужудуп чорупкан.

Совет болгаш япон күрүне туктарын аскан Ханэда аэродромунга А. А. Громыкону Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава, Японияның ССРЭ-де элчини А. Сигемицу болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

А. А. Громыко ужудуп чоруптарының мурнунда парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Японияның күрүне ажылдакчылары-биле Токиога чугаалажыышкыннар ажыктыг болганын ол чугаалаан. Ийи улустуң эрге-ажыктарын ёзугаар харылзааларның чедип алдынган чедиилин чүгле камгалаар эвес, харын-даа улам бурунгаарлаар, ол чедиилди ам-даа бедик кылдыр көдүрерин оралдажыр апаар деп болдалды ийи тала илереткен.

Дүшкүүрлүг чорукту улам чавырылдырарының болгаш тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарын ёзугаар бистиң чурттарның делегей айтырыгларының талазы-биле кады ажылдажылгазын күштелдиреринии аргалары туруп турар. Японияның удуртукчу ажылдакчылары чугаалажыышкыннар үезинде база-ла ындыг болдалды илереткен.

А. А. Громыко Совет Эвилелдиң Япония-биле чаагай кожа-холбаазының харылзааларын тударынче чүткүп турарын онзалап демдеглээн.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Японияга албан ужуруунда аян-чорук кылган соонда январь 13-те Токиодан Москвага ээп чанып келген.

Фридрих Энгельс аттыг

БОНН. (СЭТА). Вупперталь, Ки дер штате, 55— бо адрес чүгле ГФР-де эвес, харын даштыкыда-даа билдингир. Ында коммунизм дугайында эртемниң үндезилекчилериниң бирээзи — Фридрих Энгельстиң ады-биле адаан төп чер бар. Ында Энгельстиң амыдыралының оруктарын, социализм дугайында өөредиглиниң тывылганының, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң дугайында чугаалап турар материалдарны чыып делгээн.

Ол төптүң турул келгени беш чылдың дургузунда аңаа барган хөй-хөй муң кижилер: ажылчыннар, тараачыннар, студентилер, профэвилел ажылдакчылары, коммунистер, социал-демократтар, даштыкы аалчылар боор турар.

Ол төптүң чанында марксизмниң кежээки школазы ажылдап турар. Ында Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң өөредиглерин, ажылчыннар шимчээшкининиң төөгүзүн, амгы үениң чугула айтырыгларын өөренип турар. Эрткен өөредилге чылында ол школаны 125 дыңнакчылар доозкан. Ол ышкаш ук төп ГФР-ниң бүгү-ле хоорайларында марксизмни өөренип турар бөлгүмнерге база дузалажып турар.

Ооң ажылында делегейге эп-сеткил каттыштырылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Барыын Германияда барган даштыкы ажылчыннар-биле ужуражыышкыннарны ында база организастап турар. Чилиниң демократчы күштери-биле эп-сеткил каттыштырарының митингизи аңаа улуг чедишкинниг эрткен.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. ЧКП-ниң XIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының бирги одуруунда чоруп турар коллективтерге социалистиг күш-ажылдың бригадалары деп хүндүлүг атты тыпсып турар.

ЧУРУКТА: Остравада К. Готвальд аттыг металлургия болгаш машина тудуунуң комбинадының цегинде социалистиг күш-ажылдың бригадазы бодунуң удуртукчузу Рудольф Кудела-биле (солагай талазында) кады тур. Ол ажылчын коллектив «Бөгүн дүүнгүзүнден эки, даарта бөгүнден эки ажылдаар» деп кыйгырыг-биле ажылдап турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ИЛЕРЕТТИНГЕН ЧАЖЫТ ЧҮҮЛДЕР

Барыын Европа чурттарының солуннары бо хүннерде АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң ол күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаашкынының чаа-чаа барымдааларын хөлү-биле бижип турар.

● МАДРИД. Төп разведка эргелели Испанияда коммунистиг эвес бөлүглениишкиннерниң Коммунистиг партияга удур демиселге туружун быжыглаар дээш, хөй чылдар иштинде акша-хөреңги-биле хандырып келгенин неделя санында үнер «Камбио-16» деп сеткүүл бижээн. Испанияда сөөлгү бо дүүшкүннер дээрге, Европаның мурнуу талазында — Турциядан Португалияга чедир боор турар болуушкуннарның чарылбас кезээ болур, ынчангаш ол бүгү американнарның көрүп турары-биле алырга, оларның эрге-ажыктарынга шыңгыы айыылдыг таварыштырып болур — деп, ол сеткүүл демдеглээн.

Каттышкан Штаттар Испанияда бодунуң шериг баазаларын, бодунуң салдарын бүгү аргалар-биле камгалап, арттырарын оралдажып турарын «Камбио-16» уламчылап бижээн. Вашингтоннуң салып турар кол сорулгаларының бирээзи болза, франкочу эргеле чагырганың соонда үеде Испанияның даштыкы политиказы нейтралдыг апарбазын дээш ону Соңгу-атлантиктиг шериг бөлүглежиишкининге бүрүнү-биле хаара тудары боор турар.

«Камбио-16» Испанияга херекчиниң турар америк шивиишкиннерниң даңзызын база парлаан. Оларның аразында бир-ле Роберт Гелагер дээрзи ТРЭ-ниң Испанияда кол резидент-төлээзи боор турарын ол сеткүүл айыткан.

● ЛОНДОН. «Тайм аут» дээр неделя санында үнер сеткүүлдүң дыңнаткан-биле алырга, Төп разведка эргелели дыка хөй чылдар дургузунда чуга бүрү антикоммунистиг организациялар боор чаштынып алгаш, Англияга сүлгедиишкиннерни кылып келген. Ындыг организацияларның бирээзи ТРЭ-ниң агентилелиниң 1970 чылда тургузуп алганы «Чөрүлдээ шинчилээр талазы-биле институт» дээр чери болур. Ол полиция органнары-биле болгаш шериг училищелери-биле дыка сырый холбаалыг.

● ВАЛЕТТА. Чоокта чаа-ла Төп разведка эргелели Английның Сикрет интеллидженс сервис дээр разведка чери-биле кады Мальтаны диверсия-террор сүлгедиглерниң кадрларын белеткээр төп кылдыр ажыглап турганын чурттуң солуннары бижээн. Англияның контролюнда турар Бингемма деп фортту мурнуңда шпион школазы кылдыр хуулдургаш, аңда ТРЭ-ниң шивиишкиннерин белеткеп турган. Ол фоот аңгыгаа чедир-ле өске кижилерге хаалгыг болбушаан, ооң кылын хаалаларының артында чогум чүү боор турарын мальтылардан билир кижи чок боор турар.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур XXV съездизи боттуг социализмниң улам хөгжүүрүнге, бүгү делегейге тайбыңның, демократия болгаш социализм дээш демиселге чаа улуг идигни кылыр дээрзинге бүзүрээр бис — деп, Германия Коммунистиг партияның Даргазы Герберт Мис мелеглээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен үе дээрге, улуг өскерлиишкиннерниң, тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң улуг чедиишкиннериниң үези болган. Социалистиг чурттар амыдыралдың бүгү талаларынга улуг чедиишкиннерлиг боор, оларның ниитизи тургузуунуң капитализмниң кризистерге таварышпы турары системазындан артык күштүгүн база катап бадыткаар — деп, ол СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының политиказы чаа-чаа чедиишкиннерлиг боор турарын Г. Мис демдеглээн. Тайбың ёзу-биле кожа-келбээ дугуржулгаларының принциптери делегей амыдыралының бүгү ниитизиниң хүлээп көөр нормазы апар чыдар-дыр. Ооң херечизи — хамыктың мурнунда Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг боор эрткени болур. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбың күзээн политиказы шылгараңгай рольдуг боор турар. Г. Мис мыңаа холбаштыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алган Тайбың программазының чедиишкиниг боттанып турарын демдеглээн.

А. ТЮПАЕВ.

Айыыл чок чорук чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк айтырыын бүгү талалыг чугаалажып көөрү-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы январь он ийиде ажыттынган.

Израиль Чөвүлелдиң ажылынга киржиринден ойталаазы-биле ол чугула айтырыгны чугаалажып көөрүн күзевейн турарын база катап бадыткаан.

АКШ-тың төлээлекчизи Д. Мойнихэнниң чугаазы дыка хөй делегацияларга билдинмес болган, чүге дээрге, ол Палестинаны Хостаар Организацияның делегациязын санал-онаа бериишкиниин долу эргелиг киржилгези кылдыр ол хуралга чалаарынга шаптыктаарын оралдашкан.

Ооң ындыг туружунга чүве чугаалаан дыка хөй делегаттар шиитпирлиг ойтур шаавышкыны кылганнар. Империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур улустарның демиселин деткиириниң ленинчи политиказын ССРЭ чайгылыш чокка камгалап, эң ылаңгыя Палестинаның араб улузунуң хуулгаазын ёзугаар эргелерин камгалаары дээш туружун турарын Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Я. А. Малик демдеглээн.

Ооң соонда болган бадылааашкынның түңнелинде АКШ-тың бо айтырыг талазы-биле бүрүн чааскаанзыраанын илереттинген. Ынчангаш америк делегациязы дээрге, ПХО-нуң төлээлекчилерин Чөвүлелдиң ажылынга чалаарынга удур бадылаан кара чаңгыс делегация болган. Англияның, Францияның болгаш Италияның делегациялары бадылаарындан дадагалзааннар.

Январь он үште Чөвүлел Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын чугаалажып көөрүн уламчылаан.

Дерзии үүлгедиг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразының айыыл чок чорук албаны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралының ажыттынарынга каш-ла шак четпейн турда штаб-квартиразының өрээлдеринге билдинмес кижилерниң салып каан үш бомбаны тыпкан.

Ол бомбалар шак механизми-биле былдаалаттынган болгаш ук черинге биле 15 шак турда. Чоокку Чөөн чүк айтырыын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чугаалажып эгелээриниң чартык шак мурнунда частыр ужурлуг турган. Израиль Палестинаны Хостаар Организациязының төлээлекчилери ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге чалаанынга удурланырын илередип, ук хуралга келбес деп шиитпирлээнин билдингир болгай.

Нью-Йорктуң полиция эргелелин чагыргаларының төлээлекчизи террористерниң истеп турарын чугаалаан. КНО-нуң штаб-квартиразында камгалалды күштелдириириниң хемчеглерин ап турар.

АССАМБЛЕЯ ДООЗУЛГАН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп организациязының (АЧО) кежигүнү чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының Эфиопияның найысылалынга болган онза ассамблеязы ажылын доозкан. АЧО-да киржип турар 46 күрүнениң төлээлекчилери Анголаа талазы-биле ийи төлевилелди аңаа чугаалажыры-биле киирген турган. Нигерия делегациязының 22 чурттуң эмуэзинден киирген бирги төлевилелге Ангола Улус Республиказын хүлээп көөрүн, аңаа бүгү талалыг дузаламчыны кылырын болгаш сөөк-ям шагакчызы Мурнуу Африка Республиканың реакцилыг бөлүктериниң ФНЛА болгаш УНИТА-биле сүлчээлежип алгаш чорудуп турар чепсектиг агрессиязын буруу шаварын айыткан турган. Оон-биле кады АКШ-тың болгаш империалистиг өске-даа күштерниң албадаашкыны-биле ассамблеяга чугаалажыры-биле резолюцияның бир өске төлевилелин база киирген турган.

Ында айытканы-биле алырга, Анголага хайылдажыышкынны соксаткаш, ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандарадыкчы бөлүглежиишкиннер-биле катай хаара «Национал чаңгыс эптиң чазаа» дээр эрге чагырга черин тургузар ужурлуг боор турган.

Резолюция төлевилелдериниң кайызын-даа хүлээп алыр дээш 22-22 делегациялар бадылаан болгаш (Эфиопия биле Уганда дадагалзаан), онза ассамблея Ангола талазы-биле тодаргай шиитпир үндүрүп шыдаваан. Ынчангаш ассамблеяның түңнел хуралынга Анголада байдалды чугаалажып көөрүн АЧО-нуң даргазында 1976 чылдың июнь айда Маврикияга болур ассамблеязынга чедир соңгаарладыр деп шиитпирлээн.

Американнарга харыы

ЛАГОС. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп Организациязының кежигүнү чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының бирги онза ассамблеязының ажыттынарының бичии-ле мурнуу чарында Африканың күрүнелеринге АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң чажыт бижииниң утказын нигерия солуннар ажык-биле парлап чарлаан.

Солуннуң айтып турары-биле алырга, Мурнуу-Африка Республиканың интервенциязын соксадырының кол чүүлдериниң бирээзи болза, сандаралыкчы бөлүктерни Африканың күрүнелериниң хүлээп көөрү болгаш Анголаның дүрүм ёзугаар чазааның орнунга Каттышкан Штаттарга деткип кээн чаа чазакты тургузар дугайында чугаалажыышкыннар кылыры болур деп АКШ негеп турар. АЧЭ-ниң ассамблеязынга чогум-ла ындыг сорулгаңы барымдаалаарынче Африка даштың улустукчуларын Дж. Форд кыйгырган. Оон ол бижикте Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның бо талазы-биле туружун база сөөр тайылбырлаан.

Нигерияның чазаа ол бижикке холбаштыр мынчаар демдеглээн: Бистиң ангола ашдуңмаларывыстың медерелдиг демиселиниң бүгү дургузунда америк чазак Португалияның фашистиг эжелекчи, араатан чазаанга моральдыг, материалдыг болгаш өске-даа бүгү талалыг дузаламчыны шуут берип келген. Каттышкан Штаттар ам кээп херектен Анголага тайбыңны тургузар дугайында шуугап үнүп келген. Бир эвес АКШ-тың чазаа ол дугайын билбээчикээр болза, ССРЭ биле Куба ангола улустуң херээ хостаглга дээш демиселдиң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, оларның боттарының хууда херээ кылдыр сайгып келгенин сагындырып болур бис.

Африканың өске-даа бүгү чурттары Каттышкан Штаттарның сайгылышкынын хүлээп албазынга Нигерияның чазаа идегеп турар.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

Онгу беш чылдың кол-ла сорулгазы, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин соксаал чокка көдүрери болур. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарында» чиик, аъш-чем, эът, сүт үлетпүрүн 22-32 хуу шапкын хөгжүдерин, культура-амыдырал чүүлдериниң болгаш ажыл-агый херекселиниң бараанналарын бүдүрүп үндүрерин 1,6 катап көвүдедирин көргөн.

Ыраккы Чөөн-чүктүң ажылчы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир демей, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чүгле кичээнгейлиг өөренип турар эвес, харын-даа улуска янзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг бараанналарны хөйү-биле бүдүрүп үндүрериниң чугула хемчеглерин ап турар.

* * *

● «ВОСТОК» МАРКА-БИЛЕ

Хабаровскиниң даараныглга каттыжыышкынының шууштурулга шугумнарындан чаа чылдың баштайгы хүннеринде каас-чараш платьелер үнүп эгелээн. Ол дыка чараш болгаш таарымчалыг хепти күрүнениң Шынар демдээ-биле үндүрүп турар.

Тоску беш чыл иштинде ол бүдүрүлгениң 26 янзы кылыгларынга хүндүлүг демдекти эдилээр эргени берген. Олар — херээженнерниң платьелери, уруглар идик-хеп-тир. Чаа эгелээн беш чылдың баштайгы чылында «Востоктуң» даараныкчылары эрткен чылдыындан барык чартык миллион рубль хөй бедик шынарлыг бараанналарны Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң магазиннеринче кылып чорударын хүлээнген.

Каттыжыышкынның дуржулга килдизиниң төлевилекчи-чурукчулары Ыраккы Чөөн чүктүң чонунга таарышкан хептерниң овур-хевирин бижып турарлар. Эрткен чыл иштинде хеп бижып, чогаадыр чурукчулар бир муң ажыг чаа хевирниң хептерин тургускан.

Н. ЛАГУНОВА.

● УССУРИЙСКИНИҢ ЧАА ИДИКТЕРИ

Приморьениң хөм идик даараар каттыжыышкынының коллективи СЭКП-ның XXV съездизиниң эжиттынарынга чедир идиктиң тос чаа хевир-моделдерин даарап эгелээр.

Бо чылдың баштайгы хүннеринде-ле баштайгы ындыг чаа идиктерни даарап эгелээн. Эр улустуң болгаш уругларның-даа чартык ботинка идиктерин магазиннерже чоруткан. Оңу чаа арга-биле даарап турар. Ээзди уругларның спортчу идиктерин, ол ышкаш бичии уругларның чымчак улдуңнуг идиктерин ында эң баштай даарап эгелээн.

Каттыжыышкынның идик даарачылары чаа эгелээн чылда 1975 чылдыындан бир миллион хөй — 3110 муң эжеш идикти даараар. Аңаа чеден янзы хевирниң идиктерин даарап үндүрер.

А. ГУЛЯНСКИЙ.

● ВЛАДИВОСТОКТУҢ АЯК-САВАЗЫ

Владивостоктуң Чөөн чүкте эң улуг дээн шаажаң-шил аяк-сава кылыр заводу 35 янзы-бүрү аяк-сава кирип турар столовая херекселдери-биле бажың ээлери херээженнерни өөртүр деп шиитпирлээн. Оларның хевирлери садып алыкчыларның сеткилинге дыка таарыжыр. Ол ышкаш шай кудуп ижер чаа аяк-саваларны база кылып үндүрерин белеткеп турар.

Амгы үеде ол бүдүрүлге чери 30 янзы аттыг аяк-саваны кылып үндүрүп турар. Ол коллектив онгу беш чылдың баштайгызында бодунуң продукциязын эрткен чылдыынга деңнээрге, оон бүдүн чартык миллион катап көвүдедир деп турар.

М. НИКОЛАЕВ.

● ПРИМОРЬЕНИҢ ХЕВИСЧИЛЕРИНДЕ

Артём хоорайның фабриказының уран-шеверлери чаа, дыка чараш угулза-чуруктарлыг хевистерни аргып эгелээн. Оларның хээсталгаларын ук черниң чурукчулары дыка чараш, өң-базын кылдыр сиилбип кылганнар.

Артём хоорайга кылган янзы-бүрү каас-чараш хевистерни, чадыгларны Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары дыка үнелеп турар. Фабриканың коллективи беш чылдың соолгу чылының планын болгаш даалгазын чедиишкинниг күүсеткен.

Чаа чылда оон мастерлери эрткен чылдыындан бир муң дөрбелчин метр хөй хевисти хол-биле аргып кылыр дээн. Оңаа кичээнгейлиг кылыгларның шынарынче угландырар. Чаа-чаа угулза-чуруктарны база чогаадып турар. Фабрикада дузалал ажылдарын шуптузун механизастаан.

Онгу беш чылда Приморьениң хевистерин аргып кылырын улам көвүдээр. Ол сорулга-биле бажың чадыгларын машина-биле аргып кылыр черниң чаа улуг бажыңын база тудуп турар.

М. РЫБАКОВ.

● АРГА-ЫЯШ ЦЕХТЕРИ

Уссурий тайгазында арга-ыяш аразында Мухен суурда ыяштан улустуң херегжээр бараан чүүлдерин кылыр механизастаттынган цех ажылдап эгелээн. Ол болза, көдээ чоннуң чурттаар бажыңнарынга эрге-жок чугула ыяш материалдарын кылыр талазы-биле арга-ыяштың тускай фабриказы болур. Чаа бажыңнарның ээлери оон эжик кастыктарын, соңга хооларын болгаш өске-даа материалдарны алыр. Чаа цехтерниң станоктарны тургускан шууштурулга шугуму база ажылдап турар.

Хабаровск крайда ындыг 29 бүдүрүлгелерни тургускан. Олар магазиннерже дустуг чем кадагалаар доскаарлардан эгелээш, балык тудар сыырткыыштарга чедир 50 ажыг хевирлиг кылыгларны чорудуп берип турар. Чаа беш чылда ам-даа 14 ындыг цехти, оон иштинде Байкал-Амур демир-оруунуң девискээринге тургузар деп турар.

М. ПЕРЕПЕЛИЦКИЙ.

● УРАН-ШЕВЕРЛЕРНИҢ КЫЛЫГЛАРЫ

Амурнуң мырыңай эриинде турар нанайларның Джари суурунда кайгамчыктыг шевер кижилер чурттап турар. Е. Киленниң, Л. Ходжерниң, С. Бельдыниң болгаш оларның эш-өөрүнүң угулзалап тургаш, даараан алгы хөм идиктери, хаптары кижи бүрүзүнге сонуурганчыг болгаш алыксанчыг боор турар. Ам ол шеверлерниң даарап кылган чүүлдери магазиннерге кестүп келир. Джариде уран-шеверлерниң ус-тывыш мастерскаязын тургускан. Национал угулзалар-биле каастап тургаш, даараан хөмден бышкан идикти баштай даарап үндүрген. Ооң соонда янзы-бүрү белектерни кылыр.

Джариде улустуң уран-шевер ус-тывыш мастерскаязы Хабаровск крайда ындыг он беш дугаар бүдүрүлге чери болур.

А. ПЕТРОВ.

● ТАЙГАДА ХООРАЙ ПРОДУКЦИЯЗЫ

Эгелээн чылдың баштайгы айларындан эгелээш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчыларының квартираларын «Сокол» деп бажың херекселдери каастаар апаар. Арсеньевте машина кылыр «Прогресс» деп завод ийи муң ажыг комплект чаа мебельди кылып үндүрерин шиитпирлээн.

Тайгада ол хоорай чүгле мебельдин кылбайн турар. Ол девискээрниң чоңу «Прогресс» деп маркалыг хеп чуур машиназы эдилеп турар. Бо чылын оларны 50 муң хире кылып үндүрер. Ол заводтуң машина тудукчулары автоматтыг хеп чуур машинаны кылыр дээш ажылдап турар.

Н. МОИСЕЕВ.

● ЯКУТ ИДИК

Херээженнерниң каас идиктери, эр улустуң кышкы майыктаиштары, аргы хөрекгээштер, херээженнерниң «Эскимоска», «Якутянка» деп бөрттери-даа Якутиядан дыка ырак черлерде безин нептерээн. Оларның эң чугула чүүлү болза, ындыг идик-хепти шуут-ла ивиң, аът кежиинден, янзы-бүрү хөмнерден даарап, кылганы боор турар.

Бо бүгү бараанналарны кылып турар хөм идик комбинады — Якутияда мурнакчы бүдүрүлге чери боор турар. Ол республикага беш чыл планын баштай доосканы черлерниң бирээзи. Ол коллектив чаа эгелээн беш чылда чүгле тергиин эки шынарлыг бараанналарны кылып үндүрерин шиитпирлээн.

Д. ДУБЯКИН.

● КӨДЭЭ ХЛЕБ БЫЖЫРЫКЧЫЛАРЫ

Сахалинниң эң хоочун суурү Тымовскийниң хлеб быжырыкчыларының чаа продукциязы «Украинский», «Новомосковская», «Сметанка» «Детский» деп аъаар. Ам көдээ суур магазининден 39 янзы-бүрү аттыг хлеб-булка кылыгларын садып ап болур.

Үш чыл мурнунда, кажан Тымовскийге хлеб заводу ажылдап эгелеп турда, ол чер чурттуглар чүгле ийи чүүл хлеб кылыгларын садып ап турганнар. Ам кондитер цегин база тудуп дооскан. Чаа сууругну ажыглап эгелээн чорук продукцияның шынарын дыка экижидер арганы берген.

Ю. ШАШКОВ,
СЭТА-ның корр.

ХӨЙ-НИИТИЧИ БАШКЫ

Үениң негелдези-биле чурттаар. Бо үеде аныяк кижи бүрүзүнүң ылыг күзели ындыг апарган. Чүгле күзел эвес, харын ону амыдыралга ынчаар бадыткап-даа турарлар. Ооң чижээн Эрзин ортумак школазының аныяк башкызы Бимба Маадырович Килчинниң амыдырал, ажыл-херээнден көрүп болур.

Ол он дугаар классты дооскаш, 19 харлап чораш, шериг албанынче хапкан. Школачы чылдарында-ла машина-техникага сундулуг, Тывадан келген солдат оол ужар чүүл школазының кезээнге слесарь, токарь мергежилдерге күзелдиг-биле өөренип, ону солдат амыдырал-биле холбаан. Ол аңаа өөренмишаан, демир кылыр станоктарның бүгү-ле хевирлери-биле бир дугаарында танышкан.

Солун, берге шериг өөредилгелер-биле долдунган солдат хүннер — дадыгыышкынның болгаш мергежилдиң чылдары болуп, билдиртпейн шуужуп эрткен. Бимбаның станоктарга демир чондуруп, чаа мергежилге чаңчыга бергени — оон соңгу ынайгы амыдыралчы ажыл-херээнге дузалаан.

Кады өг-бүле тудкан ынак кижизи — Шура оол уруг божаан. Аныяк өг-бүлеге канчаар амыдырап, чурттаарыл деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келген.

Эрзинниң ортумак школазының башкылары болуунуң доозукчузу, үлегерлиг өөреникчи чораан Б. Килчинни билир, таныыр болгаш, ооң башкылаксаар күзелин деткип, коллектив кежигүнүнге хүлээп алган. Б. Килчинге шеригге чедип алган мергежилин ам херегледтинге берген. Ол күш-ажыл уроктарынга өөреникчилерге демир чондурар станоктуң тургузуун, аңаа канчаар ажылдаарын өөредип кирипкен.

Башкының берге болгаш чымыштыг ажылы Бимба Маадыровичиниң сагыжынга таарышып, чайгаар хаара туда берген. Бодунга дадагалзаш чигзиннишкин чок хире боорга, Кызылдың филология факультединче кирериниң экзаменнерин чедиишкинниг дужаагаш, ам үшкү курста бот-өөредилге-биле өөренип, билиг, мергежилин чыл санында бедидип чоруур.

Хөй-ниитичи башкы Эрзин көдээ Советтиң депутаттары хуралдазын ак сеткилдиг күүседип, № 17 округта соңгукчуларынга удаа-дараа ужуражып, отчёдун берип, оларның чагыгларынга дыңнангыр чоруун көргүзүп келген.

Башкызы кандыг болдур, өөреникчилери база ындыг болуксаар, ону дөзекзээр. Б. М. Килчинниң удурткаы уран-шеверлерниң авиомоделизм, судомоделизм болгаш автомоделизм бөлгүму школада дээре ажылдыгларның бирээзи. Ук бөлгүм 1970 чылда тургустунган. Ооң киржикчилери башкызының айтып бериш, өөреткенин ёзугаар хевир, тургузуг талазы-биле элээн нарын чогаадыкчы ажылдарны кылып, чыл келген тудум-на уран талантызын сайзырадып турар.

Бөлгүмчүлерниң ажыл-херээниң дугайын хөй-ниитичи, депутат башкы Б. М. Килчин ынчаар чугаалап турар:

— Бистиң бөлгүмүвүс ады кандыг угланыышкынның ажылдарны кылып турарывысты тодарган илередип турар. Баштайгы чылда эң бөдүүн модельдерин кылып эгелээш, чоорту нарын хевирлерже шилчээн бис. Бо өөредилге чылында бөлгүмде 15 өөреникчи хаара туттунган. Чогаадып, кылып турар ажылынга өөреникчилерниң сонуургалы аажок улуг. Моон мурнунда белен бердинген шыйыглар барымдаалап ажылдап турдувус. Ам ындыг эвес. Өөреникчилер боттарының шилип алган модельдерин туралаан аргалары-биле тургузуп, тывынгыр, сагынгыр чоруун көргүзүп турар.

Бөлгүмчүн тургустунганындан бээр кылган модельдеривис район көрүлдезинге шаңналдыг черлерни алган, а 1975 чылда республика көрүлдезинге эки түңнелдиг киришкен бис. Школачыларның чогаадыкчы ажылдар талазы-биле республика делгелгезинге Аркадий Хертек, Сергей Сади идепкейлиг киришкеш, өртектиг белек, Москва чоруур путёвка-биле шаңнаткан. Моон соңгаар чедиишкинивисти улам быжыглап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, СЭКП-ның XXV съездизин эки өөредилге, төлептиг ажыл-херектер-биле уткуур бис.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: Б. М. Килчин бодунуң башкылап турар бөлгүмүнүң киржикчилери-биле кады.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАА ЧЫЛДА

Сванетияның чурттакчылары Чаа чылдың бүдүүзүнде Грузин ССР-ниң харылзаа министерствозунуң специалистеринден кайгамчыктыг белекти алганнар. Олар кадыр-берт-даг-даштыг черлерни таварты Кутаиси-Местиа аразынга улаштыр дамчыдыкга черлериниң аң-не кыска хуусаа иштинде элтеп, тургусканнар...

Местиа районнуң чонунуң бажыңнарында ак-көк телевизорлар кыва берген. Ынчангаш ам бүгү республика телевидение-биле шыва алдынган.

Ф. Крымский биле А. Рухадзениң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Аныяк кижи бүрүзүнге ортумак эртем дээш

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Бай-Тайга районда ажылчын аныяктарның бот-өөредилгелиг кежээки школазында байдал кандыгыл? Район төвүнде болгаш суурларда консультпунктуларда ниитизи-биле 350 хире аныяктар өөредилгеже хаара туттунган. Ол эрткен чылгызынга бодаарга элээн өзүлделиг. Бо чылын доозукчу 8, 11 класстарда безин 120 хире аныяктар хаара туттунган.

Тээлиде төп консультпунктуда 60 ажыг аныяктар өөренип турар. Кежээки школада өөренип турар аныяктар-биле төп консультпунктуда өөредилге-кижизидилге ажылының шынары экижээн. СЭКП ТК-ның аныяктар өөредилгезинге, ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарынга хамаарышкан доктаалдарын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап, оларны амыдыралга боттандырарын билиндирип, аныяктарның ажыл-агыйга, хөй-нииди амыдыралынга киржилгезин сонуургап, солун лекция, беседаларны кежээлерни эрттирип турар. Бо бүгү өөренип турар аныяктарның кичээлдер үзер, өөредилгезин ара кзар чоруун чок кылырынга идигинг.

Ол ышкаш Шуй, Кызыл-Даг консультпунктуларда аныяктарның кежээки өөредилгези эки тургустунган.

Бай-Тал болгаш Деспи-Аксы суурларда аныяктар өөредилгезиниң байдалы чылдан чылче экиживейн турар. Ооң мурнунда бо айтырыг талазы-биле дээре диртап турган «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында бо чылын байдал баксыраан. Ооң мурнунда салбырның комсомол организациязы аныяктарның өөредилгезинче боттуг кичээнгейни салып турган. Байдалдың баксыраанын комсомол болгаш өске-даа хөй-нииди организацияларының бо айтырыгны тоомчага албайн барганында. Ындыг байдалды районуң сентелге-тудуг участогунуң № 741 КМК-ның, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективтеринден көрүп болур. Ортумак эртем чок хөй аныяктар бар-даа болза, олардан ийи-чаңгыс кижи өөренип турар. Күзүн өөредилге эгелээриниң мурнунда бүдүрүлге, албан организация бүрүзүнге хуралдарны эрттирип, школа-биле керээлерни чаргылазан турган. Ооң негелделерин уттуп, өөренир аныяктарже кичээнгей салбайн барганы — үстүнде адааныңыс черлерде байдалдың баксыраанының чылдагааны ол.

Өөредилге чылының чартыы доозулган. Өөренип болгу дег аныяктарны катап школаже хаара тудар, оларга өөрениринге таарымчалыг байдалдарны тургузары бот-өөредилгелиг школаның директорлуунуң, башкылар коллективиниң, албан организация, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, комсомол, хөй-нииди организацияларының хүлээлгези.

М. ОЧУР-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧАА ДУЗАЛАМЧЫНЫҢ БИР ХЕВИРИ

● Консультация ●

СЭКП-ның XXIV съездизиниң Директиваларында айыткаңын ёзугаар өзүп олурар салгалды кижизидеринге, хөй уруглзрлыг өг-бүлелерге материалдыг дузаламчыны көвүдедеринге, совет улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге таарыкчалыг байдалды тургузарын барымдаалааш, ВЦСПС күрүнениң социал камгалалының талазы-биле пособиелер доктаадырының болгаш төлээриниң дугайында дүрүмде чаа немелдени бадылаан.

Ында ажыл кылып турар инвалидтер ажыл кылыр аргазын түр үеде туберкулёстан аараш оскунганда, дузаламчы төлевирин аарыг эттингиже чедир азы инвалид бөлүү тургускужеге календарьлыг чылда (10 айлар дургузунда улаштыр), ийи чылда — 12 айлар иштинде төлээр.

Мурнунда туберкулёстан аараш, бо төлевирлерни ап турган инвалидтер, кажан кадыннап, түр үеде күш-ажыл кылыр шинээн чидиргенде, эмчи хуудузун барымдаалап, чылда 4 ай иштинде улаштыр азы үзүктелдир 5 ай иштинде төлевирни тывар.

Дузаламчының база бир чаа хевири болза, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхоз кежигүннериниң азыралында үш болгаш үштен хөй 16 хар четпээн (өөреникчилер 18 хар чедир) уруглары болза, түр үеде күш-ажыл кылыр аргазын оскунган үезинде ажыл стажын санавайн, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга эмчи хуудустарын барымдаалап 100 хуузун, а колхоз кежигүннеринге 90 хуузун төлээр.

Бо төлевир ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың апрель 13-те үндүрген № 252 доктаалын ёзугаар мурнунда ажылдап турган ажылындан ажыл стажын үзүктелдирип, үндүрткен кижилерге хамаарышпас.

Күрүнениң социал камгалалының талазы-биле пособиелер тывыр болгаш төлээр дугайында дүрүмүнге бо чаа немелделерни ВЦСПС-тиң президиумунга 1975 чылдың декабрь 1-ден эгелеп кииргеш, төлевирни боттандырып эгелээн. Дузаламчының бо чаа хевирлерин бүдүрүлге, албан организация болгаш колхоз, совхоз удуртукчулары, местком кежигүннери билип алыры эргежок чугула.

ООРЛАРНЫ АМДАЖЫТПАС

Социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаары кижи бүрүзүнүң херээ. Ынчалза-даа кижилерниң хууда болгаш күрүнениң өнчү-хөреңгизин оор ёзу-биле карак ажыттап, боттарының олча-ажыынга херегләэри-биле шиңгээдип алыксаар ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар.

Чоокта чаа бир бөлүк оорлар Эрзин районнуң девискээринден семис, шырак аъттар оорлаары-биле дугурушкаш, Таңды районндан аъттаныпкан. Олар Тарлашкын даапың эдээнге дэңгаар эртен чедип келгеш, 20 хире аът оъттап чораанын көрүп кааш, алыскакчыксек чилбизи дораан-на хайныга берген. Оорлар 4 аътты хлягачыгап тургаш, багга кирип, тудуп алгаш, 5 малды сүрген, Таңды эдээ кайы сен дээш таварзээкенер.

Ол аъттарны Таңды районнуң Хадынга аппарагаш, садып, саарып, а бир чамдыктарын кышкы чишке хереглеп, соп алган турда, малдың ээлери оларның кырынга ынырты сүрүп чедип келгеннер.

Оорлар туттурган Буура Оюн, Балый-оол Оюн, Серен-оол Шимит-оол олар мооң мурнунда база оор херек ужуруунда кеземче херээн эрттирип чораан-даа, оон боттарынга ажыктыг түңнелди үндүрбейн, оор херекти үүлгеткеннер. Оорлар чогуур харысалганы хүлээр, оларны амдажытпас — амыдыралдың негелдези ындыг.

Д. ТАНОВ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Вашингтонга-даа Лужникиге ышкаш

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның тускай корр. В. Дворцов биле В. Чернышев). Соңгу Америкада хоккейге хандыкшылдыг, сонуурганчылар ЦСКА биле «Крылья Советов» командалар биле чарлыры хараадаачыг болган, ынчангаш «Суперсерии-76»-ның организакчыларының дилээниң ёзугаар ССРЭ-ниң чемпиону болгаш мурнунда чемпион-даа турган ийи командалары понедельникте Вашингтоннуң «Кэпитал сентер» деп шөлүнге ийи-хуузуну ужуражыышкынын кылганнар. Маргылдаа 7:7 сан-биле хайыч боор доозулган.

НХЛ-тиң төөгүзүнде «өске черниң» командаларының эң баштайгы көргүзүг оюнунга чыылган 10 муң көрүкчүлер совет спортсменнерни ыш-ие чылыы биле уткааннар. Олар Третьякка, Харламовка, Якушевке, Васильевке, Михайловка байыр чедирип, хөй удаа адыш часкап турганнар.

Ол кежээ «Кэпитал сентерниң» индирлеринде көрүкчүлер аразынга «Вашингтон кэпиталс» клубтуң профессионал хоккейжилери база олурганнар.

— Амдызында совет хоккейжилер ышкаш, шак ындыг кайгамчыктыг ойнакчылар-биле ужуражыр дугайында күзел-биле манаарлаттынар апаардыр бис. Оларның ойнаарын көөрү чүгле солун эвес, харын-даа өөредиглиг-дир — деп, ол команданың голкипери Бернард Вольф СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Эрткен вторникте совет хоккейжилер чуртунче ужудуп үнүпкеннер.

телевидение

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

7.25 — К. Тренев — «Любовь Яровая».
7.55 — «Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Оюннуң ортузу. Өңнүг.
8.25 — «Спортлото» тиражы. Өңнүг.
8.35 — «Найыралдың ырлары». Социалистиг чурттарның радио биле телевидениезиниң уругларның ниити ыры коллективтериниң концерти.
9.45 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Хостуг программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
11.00 — Медээлер.
11.10 — Балет артистериниң концерти. Өңнүг.
11.40 — Киножурнал.
11.50 — «Тайга чүнү соглевээнил». Уругларга уран-чечен өңнүг телефильм.
13.10 — «Спортлото» тиражы. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

13.20 — «Совет кинонуң төөгүзү». Хроника-документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

14.35 — «Театр дугайында». Совет сценада коммунистиң овур-хевири. Дамчыдылганы Н. А. Абалкин эрттирер. Өңнүг.
15.40 — «Зеяның тырыызы». 1-ги дамчыдылга. Өңнүг.
16.10 — Д. Лондоннуң төрүттүнген хүнүндем бээр 100 чыл болганынга. «Үе манавас». Уран-чечен өңнүг телефильминиң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы.
17.30 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер.
18.10 — Телефильм.
18.25 — Телемедээлер (тыва дылга).
18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
20.00 — Медээлер.
20.15 — «Үе манавас». Уран-чечен өңнүг телефильминиң баштайгы көргүзүлгези 1-ги сериязы.
21.30 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажылчы кижизидилге — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң чарылбас кезээ». Верхне-Исеттиң металлургия комбинадының коллективиниң дугайында очерк.
22.00 — Совет шүлүкчүлериниң шүлүктери. Өңнүг.
22.20 — 22.30 — Чапсар.
22.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Оюннуң ортузу.
23.00 — 23.30 — «Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 3—10 метр чедер.

Агаарның температуразы дагларга 23-28, өскелеринге 33-35, Кызылга 30-32 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мегениң девии» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.35, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оцеола» 9.15, 15.15, «Дельфин хүнү» 11.05, 12.55, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солангылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 14.00, «Катерина Измайлова» 15.30, 17.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун кээбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 50.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00020.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 12 (9997) | 1976 чылдың январь 16, пятница | 1925 чылда үнделиптиген | Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ДЕЛЕГАТТАРЫНГА ИЗИГ БАЙЫР!

Бөгүн Кызылга партияның область конференциязы ажылын эгелээр.

ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

Бөгүн нии даңныр орденниг Тыва АССР-ниң найысылалы—Кызылга партияның XVI область конференциязы бодунуң ажылын эгелээр. Аңаа делегаттар СЭКП обкомунуң болгаш партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёттарын болгаш «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көөр болгаш чаа сорулгаларны тодарадыр. СЭКП-ниң область комитединиң база Тываның партия организациязының ревизия комиссиязының чаа составын, СЭКП-ниң XXV съездизинге делегаттарны соңгуур. Партияның Тыва область организациязы бодунуң XVI конференциязынга идей болгаш организас талазы-биле улам өзүп каңналганын, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажангызындан артык сырый каттышканын база катап көргүзер.

Амгы конференция СЭКП-ниң XXV съездизиниң бүдүүзүнде, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге партия Төп Комитединиң төлевилелин масса калбаа-биле чугаалажып турар үеде эргип турар. Ол бүгү болза кылдынган чүүлдерни болур-чогууру-биле үнелеп, партия органнарының ажылының стилин болгаш арга-методун хандыр анализтээрин, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырарын негеп турар.

Отчёттуг үеде партияның область организациязы бодунуң организакчы болгаш политиг-массалыг бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырарынче угландырып келген. Партияның пландарын боттандырарынга база экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге партия организациязының удуртулгазы-биле республиканың ажылчы чоннары эвээш эвес үлүүн киирген. Тоску беш чылдың дургузунда республикага үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 45,6 хуу көвүдээн. Ол-ла үеде продукцияның немелде өзүлдези 26 миллион рубль болган. Пландан ажыр 15,4 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Ооң 70 хире хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алдынган.

Нийтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам ыңай бедидери, көргүзүглериниң шынарын экижидери база чиг-эттиң материалдарының, электроэнергияның камналгазы дээш массалыг социалистиг чарышты калбартыры—Тываның партия организацияларынга, ооң коммунистеринге бир эң чугула сорулга бооп келген. Ооң түңнелинде бистиң республика тоску беш чылда 19 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 4,5 муң тонна кывар-чаар чүүлдерин 14 муң тонна хөмүр-дашты, 1850 кубометр дилиг материалдарын, 450 тонна металлды болгаш нийти өртек-үнези 2,5 миллион рубльдиң материалдарын камнап алган.

Эрткен тоску беш чылда республикага капитал тудуунуң айтырыынче партия организациязы кошкаш дивес кичээнгейни салганындан маңаа база-ла улуг ажылдар кылдынган. Беш чыл дургузунда керээлиг болгаш ажыл-агыйжы аргалар-биле 408,8 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган. Ол-ла үеде Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадының бирги ээлчээн, «Тыва кодээ тудуг» болгаш «Тыва суг тудуг» трестериниң демир-бетон кылыглар заводтарын, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үүрмектеп сорттаар комплекизин, «Тыва кобальт» комбинатта соңгу талакы рудникти, Кызылда комбикорм цегин болгаш элеваторну, дааранылга комбинадын, хары угда 600 тонна эът шыгжаар соодукчуну, Бай-Хаакта база Туранда хлеб заводтарын болгаш үлетпүрнүң өске-даа улуг-улуг бүдүрүлгелерин тудуп, ажыглалга киирген. Ол ышкаш республиканың улус ажыл-агыйын электрижидер талазы-биле аажок улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал дузаламчызының ачызында болгаш партия, совет база ажыл-агый органнарының хүн бүрү организакчы ажылының түңнелинде республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының материал-техниктиг баазазы, экономиказы улам быжыгып турар. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынга болгаш концентрастаарынга үндезилээш, ооң ажыктыын болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырган. Берге каңдааштыг болза-даа, эрткен беш чылда кодээ ажыл-агыйның нийти продукциязы көвүдээн, а кол адыр — мал ажылынга ону 8,6 хуу өстүрер аргалыг болган. Ол-ла үеде ажыл-агыйларга малдың баш саны мынныг бода малдыы —3,0 хуу, хой, өшкүнүү—17,9 хуу өскен. Ооң-биле кады колхозтарга болгаш совхозтарга эът бүдүрери 16,6 хуу, дуктуг — 16 хуу, сүттүг—10 хуу ковудээн.

Ол ышкаш тоску беш чылдың дургузунда транспорттуң, харылзааның, садыгның, чоннуң амыдырал хандырылгазының, улус өөредилгезиниң болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырларының база ажылчы чоннарының чаагай байдалын улам ыңай бедидериниң талазы-биле улуг ажылдар чоруттунган.

Отчёттуг үениң дургузунда партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче, бүдүрүлге коллективтеринге коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдиреринче, кадрларны шилип алырының болгаш кижизидериниң практиказын сайзырангайжыдарынче угланган шудургу ажылдар чоруттунган. Маңаа партдокументтер солуушкуну улуг идигни берген.

Улус ажыл-агыйын болгаш культура тургузуушкунун хөгжүдеринге, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидеринге чедип алдынган чүүлдер хөй. Ынчалза-даа чедиишкиннерге оожургавас, кол кичээнгейни чаа-чаа бедиктерни чедип алырынче, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угланзырар деп бистиң партиявыс айтып турар. Ылаңгыя эрткен чылын болгулаан партияның отчёт-соңгуудалыг хуралдары, районнар болгаш хоорай конференциялары үлетпүрде, тудугда база кодээ ажыл-агыйда болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында болгаш партийжи ажылда четпестерни тодаргай сайгарып көрген.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны чедир ажыглап шыдаваанындан чамдык бүдүрүлгелер, тудуг коллективтери болгаш ажыл-агыйлар беш чыл планын күүсетпээни чажыт эвес болгай. Эрткен беш чылда туугбуну, чугайны, эптеп кылыр демир бетонну база мебельдерни болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң онаалдалары күүсеттинмээн. «Тудуг кезектери» комбинат «Тыва сентелге тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар кылыр заводу база мебель фабриказы ышкаш коллективтер продукцияны бүдүрериниң-даа база сайгарарының беш чыл планын күүседип шыдаваан. Ол ышкаш чамдык коллективтер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле планын күүсетпээн. Ол ышкаш колхозтарда болгаш совхозтарда мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле хемчеглерниң кошкаандан, оон ап турар продукция ам-даа чавыс болуп артпышаан. Ол четпестер болза ажыл-агый чорудулгазынга чамдык партия организацияларының удуртулгазының деңнелиниң ам-даа чавызын, даандырган ажыл-херек дээш кадрлардан негелдениң кошкаан херечилеп турар.

Оңгу беш чыл бистиң мурнувуска чаа нарын сорулгаларны салып, ажыл-агый чорудулгазынга партийжи удуртулганың деңнелин бедидер талазы-биле бедик негелдени тургузуп турар. Ол негелделер СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунга, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга онза тодаргайы-биле айыттынган. Тоску беш чылды ажылдың ажыктыының болгаш бедик шынарының беш чылы болдурар деп партияның айтыышкынын ажыл-херек кырынга боттандырар апаар.

«Оңгу беш чылдың сорулгаларын чедиишкинниг күүседири ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидерин негеп турар. Ажыл-агый чорудулгазының бүгү талаларынга ажылдың ёзулуг партийжи стилин тургузарын чедип алыр, планныг онаалдаларны күүседири дээш бүгү ажылдакчыларның харысаалгазын бедидер, күүселдениң хыналдазын экижидер херек» деп, XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айтып турар. Бо болгаш өске-даа эң чугула айтырыглар конференцияның делегаттарының кичээнгейиниң төвүнге тургустунары чугаажок.

Партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын, дуржулгазын конференцияның делегаттары хандыр анализтеп көөр болгаш ында четпестерни партийжи принципиалдыг ёзу-биле илередип, ону чайладырының оруктарын айтыр.

Партияның Тыва область организациязының XVI конференциязы республиканың бүгү коммунистериниң болгаш ажылчы чоннарының амыдыралынга эң чугула үе-чада болуп артар. Аңаа хүлээп алыр шиитпирлер партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринге, партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун улам сайзырангайжыдарынга, экономиканы болгаш культураны удуртурунга, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур база оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартырынга дээштиг салдарны чедирери чугаажок.

Партияның область конференциязынга Барыын-Хемчик райондан келген делегаттарның аразында мурнакчы хойжулар, саанчылар болгаш тудугжулар, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, интеллигенцияның төлээлекчилери бар.

ЧУРУКТА: ол райондан делегаттар «ЯК-40» самолёт-биле Кызыл аэропортунга келген үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТУКТАР — ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш күрүне мурнунга планныг даалгаларын күүседир талазы-биле тоску чедиишкиннерни 1975 чылдың дөрткү кварталында «Искра» колхозтуң колхозчулары чедип алган. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдеттипшаан, колхоз сүт садар чыл планын 140 хуу, дукту 104, эътти 100,3 хуу күүсеткен. Шээр малдың баш саны өскен. Чаш малды пландан көрдүнгениңден хөйнү камгалап алган. Төрүүр 100 баш малга онаажтыр 84 бызаа, 95 хураган алдынган.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң, райкүүскомунуң, райпрофэвилел чөвүлелиниң болгаш комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугун «Искра» колхоз чарышка тиилээш чаалап алган.

Искражылар шилчиир тукту хүлээп ап тура, оңгу беш чылдың бирги чылында кижениишкинниг ажылдаарын, мал кыштаглаашкынын улам экижидип, малдың сүткүр, эъткир чоруун улам бедидерин чедип ап тургаш, күрүне мурнунга бирги кварталонаалдазын февраль 20-де күүседирин бадыткаан.

Районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының социалистиг чарыжынга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн болгаш «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермалары дээре түңнелдерни чедип алган. Дөргүн фермазы (эргелекчизи Монгуш Алдын-кыс) 1975 чылда 536 тонна сүттү садып, пландан ажыр 6,4 тоннаны күрүнеге берген. Инектерниң кышкы ажаалгазын болгаш чемгерилгезин организастыг чорудуп турарындан сүт саалдазы кудулавайн турар. Хүнде ортумаа-биле бир инектен-не 8,2 кг сүттү саап ап турар.

Арыг-Бажы фермазы (эргелекчизи Монгуш Люндуп) чылда 312 тонна сүттү күрүнеге садып, 62 тонна сүттү пландан ажыр күрүнеге берген. Сүт саалдазы ында кудулавайн турар.

Партия райкомунуң, райкүүскомунуң, комсомол райкомунуң болгаш райпрофэвилел чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун дөргүнчүлер дөрткү кварталдың түңнели-биле чаалап алган.

Районнуң хойжу бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң № 1 хойжу бригадазынга тывыскан. Ол бригада (бригадири Сат Чүдүймаа) төрүүр 100 хойдан-на 104 хураган, бир хойга онаажтыр 2000 грамм дук алган. Бригадада кыштаглаашкынның байдалы организастыг.

Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузу (директору С. П. Ревшок) продукция сайгарар чыл планын 108,8 хуу, дөрткү кварталдың 113,9 хуу күүсеткен, районнуң үлетпүр, транспорт, тудуг, садыг черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилээн. Ынчангаш партия райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң болгаш райпрофэвилел чөвүлелиниң шилчиир тугун ол коллективте тывыскан.

Сүт бүдүрерин көвүдеткеш, чылда күрүнеге 250 тонна сүт садар планын ажыр күүсеткеш, 312 тоннаны саткан «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы фермазын, төрүүр 100 хойга онаажтыр 97 хураган алган «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чодураалыг-Сайыр бригадазын (бригадири М. Монгуш), чылда бараан сазрылгазының планын 104,4 хуу, хөй-нийтиниң чемненилгези-биле — 104,4 хуу күүсеткен Сүт-Хөл ажылчын кооперациязын (даргазы В. Бюрбю), даг ажылдарының чыл планын бүгү хевирлер-биле 104,6 хуу күүсеткен Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогун (начальниги эш Соннов) эки ажылдаан деп санааш, оларны алдаржыдып районнуң Күш-ажылчы алдарның тугун кодурген.

М. СЕВЕН.

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨР

Эрткен нии чылда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары мал чемниң четчир санныг курлавырын тургузуп алырынга улуг шаптыкты болдурган. Кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга тургустунуп келген ол бергелерни ажыл эртер дээш республиканың партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары, тускай эртемниглери, мал ажылының ажылдакчылары тоску беш чылдың доозукчу чылында эрес-шудургу ажылдааннар. Ындыг болза-даа, республика күрүнеге сүт садарын немелде планын 5,5 хуу чедир күүсетпейн барган. Тодаргайлаарга, республика немелде план ёзугаар 26 000 тонна сүттү садар тургаш, күрүнеге 24 574 тоннаны дужааган, азы ону 94,5 хуу кылдыр боттандырган. Республиканың чеди районну — Бай-Тайга, Улуг-Хем, Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнар күрүнеге сүт садар даалгазын 100,7-ден 124,5 хуу чедир күүсеткилээн. Тожу районнуң көргүзүү бедик. Ол район күрүнеге сүт садар даалгазын 124,5 хуу күүсеткен. Эң куду көргүзүг—Барыын-Хемчик районда. Ук район күрүнеге 1070 тонна сүт садар даалгазын 865,6 тонна кылдыр боттандырып, 80,9 хуу күүсеткен. Чамдык районнарның эрткен чылгы күш-ажылчы көргүзүглерин деңнеп адаарга ындыг-дыр.

Республиканың совхозтарының чартыындан хөйү күрүнеге сүт садарының даалгаларын күүседип албаан. Сүттү күрүнеге садар даалгаларын Улуг-Хем райондан «Күш-ажылдың хоругу» совхоз, Чөөн-Хемчиктен «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтар, Кызыл райондан «Кок-Тей», «Кара-Хаак», «Тиилелге» совхозтар күүседип шыдаваан. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы» совхоз даалгазын чүгле 59,6 хуу күүсеткен. Ук ажыл-агыйда бода малдың ажаалга, чемгерилгезиниң багай, суггарылганы эки организаставайн турарының дугайын моон мурнунда «Шын» солуннуң арыннарынга шүгүмчүлеп турда, совхозтуң дирекциязы, ында партия комитеди оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле боттуг хемчеглерни албазының үстүнде сан бадыткап турар. Шак ындыг байдалдардан уштунар сорулга-биле үргүлде ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер сүт-бараан фермаларынга чогуур үезинде күш-ажылды организастаарын кижилер ортузунга социалистиг чарышты калбартырын чоруттаан, мал чемниң чарыгдалынга контроль-хыналданы тургуспаан. Мындыг ажыл-ишчи, эвес чоруктуң күрүнеге сүт садарының планныг онаалдаларын үрегдеп чедирген.

Күрүнеге мал болгаш куш эъдин садарының чыл планын республиканың чаңгыс-даа районну күүсетпээн. Шыдыг болганда республика күрүнеге 21 000 тонна эът садар [illegible] чугле 20994 тонна кылдыр боттандырып, чүгле 67,7 хуу күүсеткен. Доозукчу чылда күш-ажылчы тиилелгени Кызыл районнуң «Кок-Тей», «Суглак» совхозтары чедип алган. Ол ажыл-агыйлар күрүнеге эът садар даалгазын 103,5 болгаш 101,6 хуу күүсеткилээн. Өске ажыл-агыйлар күрүнеге өреликг болуп арткан.

Малдан алыр кол продуктуларның бирээзи дук болгай. Ону күрүнеге садарының даалгазын республиканың тос районну күүсеткен. Ылаңгыя каа-хемчилерниң көргүзүү өөрүнчүг. Ол районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылын 174 тонна дук садар планын 220 тонна кылдыр, азы 126,7 хуу күүсеткен. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары 168 тонна дук садар даалгазын 180 тонна кылдыр боттандырып, доозукчу чылда улуг чедиишкинниг болган. Кызыл районнуң ажыл-ишчилери даалгазын 115,5 хуу күүседип, оңгу беш чылды күш-ажылчы бедик кодурлуушкуннуг уткааннар. Бо болгаш өске-даа районнарның ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы тиилелгезиниң түңнелинде республика күрүнеге немелде план ёзугаар 2805 тонна дукту садар тургаш, 2854 тоннаны дужааган.

Республиканың ажыл-ишчилери чаа оңгу беш чылдың бирги чылынче кирген. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айытканы ышкаш, мал ажылынга малдың болгаш куштуң продуктулуун бедидеринге, оларның баш санын өстүреринге мал чемнерин эки ажыглаарынга, малды ажаарының болгаш оларны чемгерериниң байдалдарын дыка экижидеринге үндезилээш, эъттиң, сүттүң, чуургаларның, дуктуң болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин хөйнү бүдүрерин хандырар дээрзин ажыл-херекчи ёзу-биле көрүп, бо чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле бүгү күштү мөөңнеп, арга-курлавырларны долу ажыглаарын чедип алырын чер-черде партия органнары удуртур, хөй-нийтиниң өске организацияларга дузалаар, оларның ажылын контрольдаар сорулгалыг.

ШЫНАРЛЫГ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

Репортаж

Амданныг хлеб, булочка кылыгларынга кым ынак эвес боор. Хоорайның аъш-чем магазиннериниң делгимнеринде олар хүннүң-не дола бергилээн, садып алыкчыларны оорткен турарын ургулчу көөр бис. Оларны кылып турар мастерлер Кызылдың хлеб заводунда-ла болгай. Ооң ажыл-ишчи коллективи оңгу беш чылдың баштайгы чылын база-ла чедиишкинниг эгелээн.

— Эрткен беш чылда бистиң заводувус технология талазы-биле дыка чаартынган. Ооң уламындан продукцияның ассортиментизи көвүдээн, шынары-даа бедээн—деп, заводтуң инженери В. А. Шелудько бичеке чугаалай-дыр.— Бо бүгү ажылдарда бистиң мастерлеривистиң киирген үлүг-хуузу улуг. Оларның ат-сураа чүгле бистиң коллективте эвес, а хоорайда алгаан.

Бодунуң ажылынга бердинген, мергежилдиг он-он хлеб быжырыкчыларын, кондитерлерни бо заводтуң коллективи силерге адап, оларның ажылын чугаалап бээр.

Коммунист, Ленин орденниң эдилекчизи Мария Алексеевна Зименина каш чыл уламчыр хлеб быжырыкчыларының бригадазын удуртуп келген. Ооң бригадазының кежигүннериниң кызымак, төлептиг ажыл-ижи заводта мактаңныг, план күүсеттинмээн азы шынар чок хлеб быжырган дугайында хомудалдар турбаан.

— Чаа беш чылды төлептиг ажыл-иш-биле уткуп, эрткен неделяда хлеб быжырар планывысты 13 хуу ажыр күүсеттивис. Ол дээрге Елизавета Евгеньевна Золотухинаның бригадазы-биле кады хоорайның садыг четкилеринче 3—5 тонна хлебти хөйнү чорудуп турары ол, азы хоорайның чурттакчыларынга 5 муң хлебти пландан ажыр бергенивис ол-дур—деп, эш Зименина чугаалады.

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле заводтуң бригадалары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир нии айның планын бир хонук эрте доозарын хүлээнгеннер.

Кондитер кылыглар цегинде ажыл-иш база-ла соксаал чок. Оларның ажылы харысаалгалыг: далгандан кылган бичии хемчээлдерлиг булочка кылыгларын олар янзы-бүрү онзагай, амданныг чүүлдер-биле холуп, оларның хевирин бээр садып алыкчыларга сонуурганчыг кылдыр кылып турарлар.

А. С. Брасовскаяның бригадазы бодунуң ээлчээн чедиишкинниг эгелээн: чылдың баштайгы хүнүнден эгелээш ээлчег нормазын 400—500 килограммга ажыр күүсеткен.

Е. Я. Голышеваның удурткан бригадазы үстүнде адаавывыс бригададан база дудаа чок ажылдап, хоорайның садыг четкилеринче хонукта 2100 кг булочка кылыгларын чорудар тургаш, 3000 кг чедирип турар.

Чаа хевирниң булочка кылыгларын шиңгээдип алырын оларның социалистиг хүлээлгелеринде айыткан. Ону бедеткээр чаа техниканы алган, ынчангаш хоорайның хлеб заводунуң бүдүргени амданныг кылыглар хоорайның чурттакчыларынга удавас теде бээр.

Кичээнгейниң төвүнде—шынар айтырыы. Бүдүрүп турары продукцияның шынарын бедидеринче бо беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп завод коллективи чогуур кичээнгейни угландырган. Ам олар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидипшаан, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрер деп сорулгалыг ажылдап турар.

Т. САЯНСКИЙ.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

ССРЭ биле МАР-ның аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганындан бээр 30 чылы болганы-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Убса-Нур, Завхан болгаш Баян-Ульгий аймактарының партия комитеттеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хуралдарының күүскомнарынга байыр чедирген телеграммаларны чоруткан.

• • •

Совет-моол керээге ат салганындан бээр 30 чыл болганы оюн таваарыштыр Убса-Нур, Завхан болгаш Баян-Ульгий аймактарының партия комитеттери болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хуралдарының күүскомнарындан байыр чедирген телеграммалар СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адынга келген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражырын Совет Тываның ажылчы чоннарынга күзээн чылыг сөстерни ук телеграммаларда бижээн.

Найырал болгаш кады ажылдажылга

Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээниң 30 чылынга тураскааткан байырлыг хуралга чыглганнар.

Хуралдың президиумунда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих болгаш өскелер-даа. Оларның-биле кады МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч база олурган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев илеткел кылгаш, 1946 чылда ат салган Совет-моол керээниң төөгүлүг ужур-дузазының дугайын чугаалаан.

МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч бодунуң республиказының экономиказының, культуразының хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерин чыылганнарга чугаалаан. (СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — КОЛ ӨЗЕК

Беш чылдың гвардейжилери

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Зинаида Салчак—«Тыва даг-дүгү» тулуга эргелелинде комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазының бригадири. Ооң удурткан бригадазы тоску беш чылдың планныг оңаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам комбинаттың ийиги ээлчээниң тулуунда ажылдап турар.

ЧУРУКТА. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Тайбың камгалалының Совет комитединиң кежигүнү З. Салчак.

Моңгун-Тайгада «Малчын» колхозта коммунист Дамдың Тейнин төрүүр чүс хойга оңаштыр беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен малчыннарның бирээзи. Тоску беш чылдың доозукчу чылында ол төрүүр 100 хойдан-на 101 хураганны камгалап алган.

ЧУРУКТА: Д. Тейнин.

Кызылдың № 3 АТБ коллективи тоску беш чылдың планныг оңаалдаларын хуусаа бетинде күүседип, пландан ажыр 135 муң тонна чүъктү дажыглаан.

Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи коммунист Василий Алексеевич Жбанов ында мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Ол ам 1677 чылдың февральдың үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: В. А. Жбанов.

Самбуу Чөгенчигович Надык—Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозунуң хойжузу. Ол хой кадарган, чээрби чыл чеде берген. Чылдың-на эки ажылдап, хураган камгалап алыр болгаш дүк кыргыыр планныг оңаалдазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Хоочун хойжуга ооң дузалакчызы—оглу Владимир улуг дузаны чедирип турар. Эрткен чылын адашкылар чүс хойдан-на 92 хураганны менди өстүрүп, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү кыргып алган.

Самбуу Чөгенчигович партияның XVI областы конференциязының делегады. Эш-өөрүнүң бедик идегелинге харыы кылдыр ол бо чылын 100 хойдан-на 95 хураганны камгалап алыр, бир хойдан-на 3,5 кг дүктү кыргыыр хүлээлгени күүседир дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: С. Надык.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

СЭКП-ниң XXIV съездизинден болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, районнуң мурнунда тургустунган экономиктиг, социал-хөгжүлдезиниң болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээри СЭКП Эрзин райкомунуң, партия эге организацияларының ажылынга кол черни ээлеп келген. Партия райкомунуң пленумнарынга, бюро болгаш актив хуралдарынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң, ылаңгыя районга хой ажылын хөгжүдерниң эң чугула айтырыгларын чугаалашкаш, ону күүседир организацияларга, харыысалгалыг кижилерге чогуур өйүнде үлээрип, ооң күүселдезин организастаарынче райком улуг кичээнгейни салып турар.

Районнуң экономиказының кол адыры мал ажылын, ылаңгыя хой ажылын хөгжүдер талазы-биле калбак хемчеглерни ажылдап кылгаш ону боттандырып келгени бо чугула адырның хөгжүдеринге дээштиг салдарны чедирген. Тоску беш чылдың баштайгы чылында районга хойнуң баш саны 69078 турган болза, ооң төнчүзүнде 82442 баш, чылгы 3724 баш турганындан 4122 баш чедир өскен. Беш чылда төрүүр чүс баш малга оңаштыр 86 хураган, 84 кулун камгалап алдынган.

Ылаңгыя «Чаа орук» колхозта партбюро колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларынче хаңылап кирип, хой ажылынче кичээнгейни угландырып, аңаа коммунистерниң авангардчы ролюн бедидип келген. Ооң ачызында чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Мында коммунистерниң барык 70 хире хуузу материалдыг бүдүрүлгеде, 40 ажыг хуузу мал ажылында хаара туттунган. Партбюро хойжу бригадаларда партияның үш бөлүүн тургускан. Ында 14 коммунист бактаап турар. № 1 хойжу бригадада партия бөлүү (организакчызы О. Соян, бригадири ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Соян) ында партияның ажык хуралдарын ай санында доктаамал эрттирип турар. Беш чылда бригада төрүүр чүс хойга оңаштыр ортумаа-биле 91 хураганны, бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргып алган. Бригаданың коммунистери организастыг, сагылгалыгларын, ажыл-ишчи чорукту быжыглаар дээш шудургу ажылдап, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунче хойжуларның күженишкиннерин мөөңнеп турар.

Районнуң хойжуларының ортузунда беш чылдың шалыпчылары хөй. Беш чылда төрүүр чүс хойга оңаштыр коммунистер эштер О. Намдал 107, К. Дандаа 100, М. Белчээ 98, А. Дамба 98 хураганны камгалап алганнар. Олар бир хойдан-на 2,4—2,9 кг чедир дүктү кыргаан. Ол ышкаш Ш. Соян төрүүр чүс хойдан 105 хураганны менди доруктуруп, беш чыл планын күүседиринге база төлептиг үлүүн киирген.

«Чаа орук» колхоз беш чылда күрүнеге 2130 тонна эътти, 279 тонна дүктү саткан. Үстүнде санап ол ажыл-агыйның сески беш чылда күрүнеге саткан продуктуларындан эвээш көңгүзээн ол. Төрүүр чүс баш малга оңаштыр 85 хураган, 100 кулун камгалап алдынган.

Күш-ажылды организастаарын кижилер дээш «Коммунизмче орук» колхозтуң партбюрозу чамдык хемчеглерни алган. Коммунистерниң бүдүрүлгеге башкарыкчы ролюн бедидер, чарышка партийжи удуртулганы күштелдирер, коммунистерниң болгаш кежигүн эвестерниң политиктиг, экономиктиг билиглерин бедидер талазы-биле болгаш өске-даа чугула айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалашкан. Ооң күүселдезиниң хыналдазын доктаамал организастаанындан шиитпирлер күүселдези чедип алдынып турар. Чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин ажыглаары багай эвес түңнелдерни берген.

Колхоз баштаар чери, мында партбюро хойжуларының амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни күштелдирген. Таарымчалыг кажаалары кыштаглары чыл бүрүде немей тудуп, кодан бүрүзүн чылыг суг-биле үзүктел чок хандырып турар апарган. Ол ышкаш чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарны нептередир дээш тускай эртемниглер чөвүлелин, хойжу бригадаларда малчыннар чөвүлелдерин тургускан.

Бригадаларда хойжулар чөвүлелдеринге ай санында малдың шимчээшкин байдалын болгаш зооветеринария өөредилгезиниң түңнелдерин чугаалажып, бо талазы-биле ап чорудар хемчеглерни боттандырып турар.

Эрткен ажыл-агый чылында районнуң девискээринге болган каңдаашкынның уламындан оът-сиген багай үнген. Эрткен кыжын улуг хар чагганының уламындан мал кыштаглаашкыны нарын байдалдыг эрткен. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар баш удур шыңгыы хемчеглерни ап, эрте төрүттүнген хурагаларның ажаалдазынче, мал чемин болбаазырадырынче кол кичээнгей салып, бүгү күштү малды хүр кыш ажыларынче мөөңнээн. Ынчангаш район төрүүр чүс хойга оңаштыр 90 хураганны камгалап алган.

Ынчалзажок бисте ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Беш чылдың контроль чурагайларын ёзугаар алырга күрүнеге эът болгаш дүк садарының хүлээлгелерин чедир күүсеттинмээн. Мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планы база четпейн барган.

Хой ажылын хөгжүдерниң перспективтиг айтырыгларын шиитпирлээриниң чугула баазазы ажыл-агыйларда четче тургустунмайн турар. Чамдык колхоз баштаар черлериниң даргалары эштер Б. Сайды, М. Чөмбүрүк олар болгаш өске-даа эштер үстүнде чугула хемчеглерни боттандырар, малчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузар, чурттаар оран-бажың-биле хандырар талазы-биле кошкак ажылдаан.

СЭКП Тыва обкомунуң ушку пленумунуң тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле доктаалын «Чаа орук», «Мөрен» колхозтарның партбюролары (секретарьлары К. Куулар, Ш. Ооржак) күүседиринче угланган организастыг хемчеглерни кошкак боттандырып келген. Ажыл-агыйларда тускай эртемниглерниң харыысалгазын бедитпейн турар, малдың от-чёт-учёду саңнаргай байдалда артпышаан. Ооң уламындан ажыл-агыйларда малдың янзы-бүрү чылдагааннардан хораар чорүү кызырылбайн турар.

Бо хүннерде СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң төлевилелин районнуң малчыннары изиг чүүлдүгзүнүушкун-биле деткип, чугаалажып турар. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир, ооң шынарын бедидер, бот-үнезин чиигедир, партияның ам болур съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, олар улуг кодурлуушкуннуг ажылдап турарлар.

А. МОҢГУШ.
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Нийтиниң малының ажаалда-тежээлдезин экижидип, баш санын өстүрбүшаан, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш кызымак ажылдааның түңнелинде коллектив 1615 тонна сүттү бүдүрүп, совхозтуң беш чылда сүт садар планын 101,1 хуу күүседиринге күш-ажылчы үлүүн киирген. Бар аргаларны болгаш курлавырларны болур-чогуур-биле ажыглап тургаш, 1975 чылда 362 тонна сүттү бүдүрбүшаан, күрүнеге 315,7 тоннаны садып, чыл планын 108,8 хуу күүсеткен.

Салдынган сорулганы күүседиринге коллективте коммунистер кол өзек болуп, бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн көргүзүп турар. Сүт-бараан фермазында партия эге организациязында 12 коммунист бар. Хүлээлгени күүседиринге олар мурнуку одуругга турушпушаан, боттарының партийжи даалгаларын ак сеткилдиг күүседип, хөй-нийтиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Ферманың бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активчилерниң канчаар ажылдап турарының дугайын партия, профэвилел хуралдарынга үе-үеде чугаалажып, четпестерни илередип, ону чайладырының аргаларынга хамаарыштыр шүгүмчүлелди база бот-шүгүмчүлелди калбартып турар. Сүт бүдүрүлгезинге бедик көргүзүгнү чедип ап турар, ажылынга кызымак коммунистер бисте бар. Чижээ, саанчылар Кара-Сал Бакаан, Моңгуш Анай, Куулар Чылбак олар тоску беш чылда сүт саар планын ажыр күүсеткен.

Эрткен чылын шылгараан саанчы, кадарчы коммунистер бисте эвээш эвес. К. Бакаан, К. Таан, М. Анай, А. Ондар, К. Чылбак олар боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1700—1980 кг сүттү саганнар. Инек кадарчылары коммунистер М. Мөңге, К. Шериг-оол, К. Кошкар-оол, тарып боозадылганың техник-осеменатору коммунист К. Кара-кыс олар шудургу ажылдап келген.

XXV съездиге партия ТК-ның төлевилелин база СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ферманың ажыл-ишчилери бедик кедурлуушкуннуг чугаалашкаш, СЭКП-ниң XXV съездизинге рапорттаар эрге дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оңгу беш чылдың бирги чылында 400 тонна сүттү саап бүдүргеш, 340 тонна сүттү күрүнеге садарын, төрүүр 100 инектен-не 90 бызааны алырын, бир инекке оңаштыр 2000 кг сүттү саарын хүлээнген. Ферманың ажылдакчылары бирги кварталда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар оңаалдазын съездиге ажыттынар хүнде күүседири-биле сорук кириишкиниг ажылдап турар.

К. ИРГИТ.
«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазында партия эге организациязының секретары.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады тоску беш чылдың шалыпчызы А. Моңгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Чөөн-Хемчик район.

ЭНЕРГЕТИКТЕР ЧАРЫШТА

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тываның электри четкилер коллективи тоску беш чылда күженишкиниг ажылдаан. Ооң түңнелинде планныг оңаалдалар чедиишкинниг күүсеттинген. Беш чылдың доозукчу чылында коллектив электроэнергия ажылдап үндүрериниң планын 102 хуу, нийти продукция бүдүрерин 104 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн даалгада көрдүгенинден 0,5 хуу өстүрген. Электри энергиязын камнап алырын пландаа айытканындан 1,3 хуу улгаттырган.

Бо күш-ажылчы чедиишкиннерни социалистиг чарышты салбырлар, цехтер, бригадалар ортузунда дээштиг организастап тургаш чедип алган.

Партия организациязы социалистиг чарышты ленинчи принциптер ёзугаар доктаамал удуртуп келген. Чарыштың негелделерин баш бурунгаар бодамчалыг ажылдап кылырын башкарып, ону коллектив кежигүннеринге тайылбырлап, оларның санал-оналдарын барымдаалап келген. Ынчаар организастаан чарыш дээштиг болурун амыдырал бадыткап турар.

Партия организациязының хуралдарынга социалистиг чарыштың чорып турарының дугайында айтырыгны чаңгыс эвес удаа чугаалашкан. Аңаа чарыштың чорып турарын анализтеп, эки чүүлдерин нептередип, илереттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни ап келген бис. Хуралдарга чүгле коммунистер эвес ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар олуржуп, социалистиг чарышты улам экижидеринче угланган ажыктыг саналдарны киирип, четпестерни илередип турарлар.

Партия, профэвилел организацияларының, администрацияның бир демниг чорудуп келген ажылының түңнелинде коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде бүдүрүлгениң 600 ажыг ишчилери хаара туттунган, оларның иштинден 506 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Ол болза бүгү ажылдап турарларның 75 хуузу болур. Коммунистиг күш-ажылдың участогу, цеги, бригадазы, ээлчээ деп атты чедип алыр дээш демисел бүдүрүлгеде калбарган. Ол бедик атты сес участок, цех, он ийи бригада, беш ээлчег чедип алган.

Эрткен чылдың төнчүзүнде В. Горевке удурткан Кызыл участогунга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты тывыскан. Бо коллектив оңу беш чылды дөрт чылда күүседир бедик хүлээлгени алгаш, шалыпчы ажылдап турар.

Коллектив кежигүннери бодунга хамаарышкан ажылын коммунистиг ёзу-биле көрүп, харыысалгазын бедиткениниден планныг оңаалдалар ажыр күүседиинип турар, бүдүрүлге мурнакчыларының саны көвүдеп орар.

Эрткен ажыл-агый чылында шылгараан 30 кижиге «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи», тос кижиге «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектерин чоокта чаа тывыскан.

Коммунистерни бүдүрүлгениң чугула участоктарында быжыглаан. Олар социалистиг чарышка, ону дээштиг организастаарынга идепкейлиг киржип турарлар. Партия кежигүннериниң удуртуп турар коллективлериниң көргүзүглери бедик болуп келген. Ындыгларга О. Тиинниң, И. Гарбузтуң удуртканы № 1, 2 хуваалда четкилери болгаш өске-даа хамааржыр.

Бүдүрүлгеде чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның саны 108 четкен. Оларның 22-зи коммунистер. Котел-турбина цегиниң мастери коммунист А. К. Капустин көрүлде-конкурска тиилээн. Ол тос саналды киирген, ооң алдызын бүдүрүлгеге шиңгээткен. Ооң экономиктиг ажыы 4 муң рубль болган.

Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде чүгле бүдүрүлге көргүзүглерин эвес, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш өске-даа талаларын барымдаалап турар. Ооң тиилекчилеринге шаңнаалдарны тыпсыры чаңчыл болган. Материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиниң хемчеглерин чөп ажыглаарын чугулалап көрүп турар бис.

Көскү агитация чарышты дээштиг организастаарынга, нептереңгей болдурарынга дузалаар. Ону барымдаалааш, көргүзүг самбыраларынга түңнелдерни үргүлчү бижиирин чурумчуткан бис. Бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш күш-ажылчы демиселди ол калбарткан.

Бистиң бүдүрүлге Минусинскиниң электри четкилер коллективи-биле чарыштыг. Ооң түңнелин квартал санында үндүрүп келген, орта эрткен чылдың үш кварталында бирги черни алдывыс.

Партия организациязының чарышты дээштиг организастаар талазы-биле ап чорудкан чамдык хемчеглериниң түңнелинде Тываның электри четкилери багай эвес көргүзүглерлиг болган. 1975 чылдың үшкү кварталында планныг оңаалданы эки күүсеткеш, бистиң бүдүрүлге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң ийиги чергениң дипломубиле шаңнаткан.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашкан партия хуралынга болгаш бүдүрүлгениң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга Тываның электри четкилериниң коллективи 1976 чылда сорулгаларын тодарадып, социалистиг хүлээлгелерни алган.

1976 чылдың планын декабрь 22-де күүсеткеш, оңаалдадан ажыр миллион киловатт-шак электри энергиязын ажылдап кылырын хүлээнген бис. Ону күүседири-биле социалистиг чарышты организастаарын улам сайзырангайжыдарынче угланган хемчеглерни алыр бис.

Ю. ДОРОНИН,
партия организациязының секретары.

Коммунистерниң авангардчы ролю

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия организациязы бүдүрүлгеде хаара туттунган ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирерinche чогуур кичээнгейни угландырып келген. Бүдүрүлгеге социалистиг чарышты калбартыр, ооң дээштиин чедип алыр, ук ажылга коммунистерниң ролюн күштелдирер, пропагандист кадрларны четчелээр ажылдарны доктаамал чорудкан.

Эрткен 1975 чылда комбинаттың партия организациязы болуп эртип турган хуралдарга ажылды партийжи ёзу-биле шиитпирлээри-биле айтырыг бүрүзүн шыңгыы чугаалажып, коммунистерниң киржилгезин идепкейжиткен.

Партия хуралдарынга бүдүрүлгениң, партийжи амыдыралдың, социалистиг чарыштың, продукцияның шынарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чаңгыс эвес удаа чугаалажып, коммунистерниң ролюнуң дугайында дыңнадыгларны партком доктаамал дыңнап келген болгаш ол ажылды ам-даа үргүлчүлеп турар.

Партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажылды комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга күштелдиргениниң түңнелинде чамдык чедиишкиннер чедип алдынган.

Тоску беш чылда комбинаттың ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының материалдары-биле танышкаш, ону чүүлдүгзүнүп, деткип, тоску беш чылдың түңнелин анализтээш, ажылдың шынарын экижидериниң сорулгаларын боттарының мурнунга салганнар.

Беш чыл дургузунда продукция бүдүрүлгезин 43 хуу өскен, ооң иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 84 хуу улгаткан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи беш чыл планын 4 чыл 10 ай иштинде күүсеткен. Сорттуг даг-дүгү—89,3, бараанныг продукция—60,1 хуу өскен. А эзүлдениң ортумак темпизи: даг-дүгү бүдүрери—17,9, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери чылда ортумаа-биле 12 хуу чедип алдынган.

1971—1975 чылдарда эртемшинчилел ажылдарын чорударынга 270,6 муң рубльди, комбинаттың техниктиг эде дерилгезинге 1,5 миллион рубльди, 100 ажыг чаа технологтуг болгаш даг дериг-херекселдериниң единицазын комбинат шиңгээдип алган. Ооң иштинде ВДМ-357 деп үүрмектекчилерни, АО-61 деп доозун сордурукчуларын, ГИД-терни, ЭКГ-4,6 деп экскаваторларны, 2СБШ-200 деп орумнээр станоктарны болгаш өске-даа янзы-бүрү дериг-херекселдерни шиңгээткен.

Бо бүгү чаартылгалар бир талазында, продукция бүдүрүлгезин улам ыңай көвүдедиринге, ийи талазында, продукцияның шынарын экижидеринге, ылаңгыя даг-дүгүнүң удазынналчак сортун бүдүрүп үндүреринге улуг идиги берген. Комбинаттың коллективи продукцияның шынарын бедидерин эрткен чылдарда чедип алган деп дидими-биле чугаалап болур. Даг-дүгүнүң бүгү-ле марказы шынарының талазы-биле бирги категорияга, а эрткен чылдың ноябрь айда күрүне комиссиязы даг-дүгүнүң 2 марказын кончуг эки шынарлыг деп санааш, аңаа күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Тываның дааны дүгү чуртта сураглыг апарган.

Бо чылдың эгезинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коммунистери продукцияның шынарын бедидер талазы-биле айтырыгны чаңгыс эвес удаа чугаалашкан. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга партия ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын комбинаттың коммунистери болгаш ажылчы чоннары партбөлүктерниң, цехтерниң, бүдүрүлгениң хуралдарынга чугаалажып, оңгу беш чылда продукцияның шынарын эң эки категорияга бүдүрерин чедип алыр деп сорулганы салганнар.

Эрткен чылче хая көрнүп, ажылывысты түңнеп туре, четпестерни чаа беш чылда катаптавас сорулга-биле, ону демдеглевес аргавыс база чок. 1975 чылда продукция бүдүрүлгезиниң шынарының талазы-биле ажылдарга четпестер база турган. Бүдүрүп үндүргени продукцияның шынары цехтерниң санитарлыг байдалындан кол хамааржыр. Ындыг турбуже фабриканың цехтериниң дозвунналыр чогуу 1973 чылдан бээр кудулаваайн келген.

Продукцияның эки шынарлыг дужаарының талазы-биле саратов системазы комбинаттың цехтеринде ам-даа калбаа-биле ажыглаттынмайн турар. Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидерин ковар конкурустар ховар болуп турар. Бо айтырыглар-же комбинаттың ийиги ээлчээ ажылдаалга кирген соонда партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш комбинаттың удуртукчулары чогуур кичээнгейни угландырар.

Партком кежигүннери түс-түс харылзаа турар салбырларынга партийжи даалгаларын чедиишкиниг күүседип, негелдезин улгаттырып, продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш шудургу демиселжири, четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглер ап чорударда коммунистерниң ролюн бедидери бистен негеттинип турар.

Д. СВАБИЛЬНЫЙ.
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары.

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дүгү» комбинатта коммунистер, бедик сорттуг рудалар эрыглаар цехтиң начальниги Александр Семенович Куранов (солагай талазында), комбинаттың электроцзаалакчылары Владимир Моңгуш болгаш Петр Жиганов олар.

Ю. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Чединшкин анаа келбээн

Бистиң «Кызыл тараачын» совхозувус тоску беш чылда тарааны бүдүрер болгаш мурнунге садар планын ыраңта ажыр күүсеткен. Тодаргайлаарга, мурнунге 11780 тонна тарааны садар тургаш, 15843 тонна тарааны саткан. Көрдунген пландан ажыр 4063 тонна тарааны дужааганывыс ол. Гектар бүрүзүнден-не 12 центнер тарааны ажаап алыр тургаш, 12,9 центнерни алган. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилери, ылаңгыя механизаторлар тоску беш чылдың онаалдаларын күүседиринге төлептиг үлүүн киирген.

Бо чединшкин бисче анаа-да чедип келбээни билдингир. Чаагай дүшүт дээш демиселге бистиң коммунистеривис авангардчы ролюн көргүскен.

Тараа ажаап алырда бисте бригада-звенолуг арганы ажыглаар турар. Өске ажылагыйларның бригада бүрүзүнде комбайннар тарааны аңгы-аңгы ажаап турар, а бисте 35 комбайн хары угда бир шөлдүң тараазын кестирип ажаагаш, дараазында өске шөлче моөңү-биле кирер. Мындыг арга-биле ажаалданы чорударга механизаторлар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды калбартырынга-даа аажок эптиг.

Ол чугула кампанияның үезинде ажаалдада хаара туттунган комбайнерлер ортузунга ажылды партком кежигуну, совхозтуң кол инженери коммунист Иван Григорьевич Цыбин чорудуп турган. Оон билдилиг удурткулгазының түңнелинде тарааны ой-шаанда болгаш чидириг чокка ажаап ап келген.

Кузун тараа ажаары чоокшулап олурда-ла, хову-трактор бригадаларынга партийжи-комсомолчу бөлүктерни тургузуп турар. Чеди звено бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг болгаш оон түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп турган. Звено бүрүзүнде агитаторлар, политинформаторлар партийжи сөзүн механизаторларга чедирип турар. Звенонуң беш комбайнының бирээзинде кескү болгаш чараш ыңдыр «Улусчу контролёр» деп кадан болур. Комбайнның башкарыкчызы улусчу контрольдуң төлээзи-дир деп механизаторлар болгаш чолаачылар оон билип алыр.

Үстүнде ажылдарны чорударынга комбайнер коммунистер Сергей Кунаев, Семен Шагдыр-оол, Виктор Сивцев болгаш Петр Эник-оол элар идепкейлиг киржип келген.

Механизаторлар аразында калбарган социалистиг чарыштың калбак нептерээдиин болгаш дээштиин чедип алырда «Молния», «Крокодил» ышкаш хана парлалгазын, районнуң болгаш совхозтуң радиозун ажыглап турар бис. Часкы, күскү хову ажылдарының үезинде совхозта клуб эргелекчизи Мария Оюн медээлерни совхозтуң радиозун дамчыштыр хүннүң чарлап турган. Механизаторларның культурлуг дыштанылгазын «Колос» аттыг агиткультбригада хандырып келген.

Шынарның өнгү беш чылы эгелээн. Бо чылдың чаагай дүжүдүн шагадыпап алыры-биле күскү чер аңдарылгазының планын база-ла ажыр күүсеткен бис. Бирги, ийиги класстың бедик шынарлыг үрезиннери долузу-биле арыгаттынган. Совхозтуң коммунистери партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бот-тарындан хамаарышкан бүгү хемчеглерни алыр.

Ф. ЛЕБЕДЕВ,
совхозта партком секретары.

ДЕЛЕГАТТАР ЧУГААЛАП ТУР

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң хойжузу Д. ТЕЙНИН:

— Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу кадыг-шириин, мал чеми шоолуг эвес-даа болза, хойну кончаар-даа өстүрүп болур. Ону өске мурнакчы малчыннарның-даа, бодумнуң-даа дуржулгам бадыткап турар. Сөөлгү беш чылда «Малчын» колхозка хойжулааш, чыл бүрүде төрүүр чүс хойдан 97-ден кудуу хураган албадым, чамдыкта оон ковүдей-даа бээр, а эрткен чылын ол сан 101 четкен. Ниитизи-биле тоску беш чылды багай эвес доосканым ол. Бир хойга онаалдыр дүк кыргыыр планы база ажыр күүсеттинген.

Оңгу беш чылда чедип алыр сорулга база-ла чиик эвес дээрзин бедик харыысалга-биле билип турар мен. Ооң баштайгы чылында төрүүр чүс хойдан 100 хураганы алыр, бир баштан-на 1,5 килограмм дүктү кыргыыр, боттуң күжү-биле 4 га сиген шаптан, 8 тонна сигенни белеткээр социалистиг хүлээлге алдынган. Чарышка бистиң районнуң сураглыг хойжузу Донгак Мазыкаевич Бичe-оолду кыйгырган мен. Бир эвес одек-кыштагны эки белеткеп, одарларны ылап таарыштырып, мал чемин хире шаа-биле белеткеп алыр болза, пландаа, хүлээлге-даа күүсеттинип болур. Мөңгүн-Тайганың коммунистери мени партияның область конференциязының делегадынга соңгуп, улуг бүзүрелди көргүскен. Амдаа улам күжениишкинниг ажылдаарын коммунистиң бедик ады меңээ хүлээдирип турар.

Кызылдың аъгы заводунуң ажылчыны Т. СЕМИНА:

— Бистиң заводтуң коллективиниң ажылчыннары тоску беш чылда делгем базымнарны кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ээзин бедээн. Бүдүрүп турар продукцияның шынары, ассортиментизи экижиидер, дециматтлг технологияны, чаа техниканы нептередир дээш хөй чүүлдер кылдынган.

Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдып, ажылдаар шөлдүң ол-ла хемчээлин улгаттырбайн тургаш-ла чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Тоску беш чылда планны ажыр 231 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. 44 кезек дериишкинни кылып тургускан.

Ынчалза-даа бүгү-ле курлавырлар бисте ажыглаттынган деп чугаалап болбас. Бо талазы-биле чамдык бодалдарымны илередикседим. Заводтуң кадыс кылып кылыр цехи дыка эргижирей берген. Бүдүрүлгениң технологиязының амгы үеде негелдезинге ол дүүшпейн турар. Аңаа ажылды шуушкуруглуг арга-биле чорударынга таарымча чок. Амгы үениң күчүлүг дериишкиннерин тургузар шөл чедишпес. Бо чоорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шыңгыы-биле бедалдерин, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын союлдадым турар. Ынчангаш ол цехтиң чаа комплекизиниң тудуун ажыглаалга киирериин дүргедедери негеттинип турар. Бо объектиниң тудуу соолгу үеде шуут соксааны элдептиг. Ында ажылдап дүргеледип, тудугларының ажылын контрольга алыры күзенчиг.

«Кок-Тей» совхозта куш фермазының бригадири Н. ВАННИКОВА:

— «Кок-Тей» совхозтуң ажыл-агыйының база бир кол адыры—куш ажыл-агыйы тоску беш чылда улам ыңай хөгжээн. Куш фермазының коллективи беш чылда 2 миллион 592 муң ажыг рубльдиң орулгазын совхозка киирген. Беш чылда 62 миллион 45 муң санныг чуурганы мурнуңге садар планын 107,2 хуу күүсеткен.

Чаңгыс соо-биле чугаалаарга, кылдынган ажыл эвээш эвес. Аңаа оожургавас ужурлуг бис. Ынчалзажок шиитпирлээр чогуур сорулгалар ам-даа хөй. Амгы үеде куш фермазында бичe механизацияны ажыглап, ажылдың 50 хуу хирезин хол-биле кылып турар.

Дагаваларга чемни үлеп бээр болгаш өске-даа ажылдарны четче механизастаары бисте хүннүң чугула айтырыы болуп келген. Чүгле 65 чылын бедии дагаваларга чем белеткээр цехти болгаш бир куш кажаазын тудар, аңаа төрүүр 20 муң баш дагааны клеткаларга ажаарыныц бүгү чорудулгазын механизастаар. Мындыг дептыгелиг арганы ажыглаары механизацияны улам ыңай нептередиринге, куш ажаакчыларының куш-ажылын чиигедиринге, инициативазын бедидеринге идиглиг болуру чугаажок. Бо айтырыгларже хамаарышкан организациялар улуг кичээнгейни салза чогуур деп бодап турар мен.

«ҮТКА 25 чылы» совхозта бызаа ажаакчызы Силиңмаа БОЙБУ:

— Бистиң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазының коллективи бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, чылдан чылче планныг онаалдаларын ажыр күүсеңип келген. Тоску беш чылдың доозукчу чылында бистиң фермаың саанчылары мурнуңге сүт садарының планын 111,8 хуу күүсеткен. Оңгу беш чылды коллектив база багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн.

Мен бо фермага 1961 чылда саанчылап кирген, ол чылдарның хүрээзинде ол ажылымга багай эвес көргүзүглерни чедип ап, саанчының мергежилинге дыка хөй ажыктарны өөредиим. 1973 чылдан бээр бызаа ажаакчылап эгеледим. Баштай ажылдап келген чылдарымда бир бызаадан хонукта 600—700 грамм немелде деңзини ап турдум. Амгы үеде мээң ажаап турар 33 бызааларымның хонукта немелде деңзизи 750—800 грамм чедип турар. Мээң ажылымны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуу-биле үнелеп, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаанынга өөрүп четтирбес аргам чок. Ынчангаш моон соңгаар оон-даа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар мен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Биче-оол Седенович Хертек «Кызыл тудугу» эргелелинде М. Д. Шиповаленко баштаан комплекстиг бригадада ажылдап турар. Кызымак, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин ол чаалап алган. Амгы үеде Биче-оол Седенович чылыдылга дамчыдылгазының шугумунуң тудуунда ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Биче-оол Седенович Хертек.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тыва электри четкилериниң коллективи тоску беш чылдың социалистиг чарыжынга күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. План ёзугаар электроэнергиязын ажылдап кылыры 6830 муң киловатт-шак турда, 7064,9 муң киловатт-шакты бүдүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу өскен. Магистраль четкилериниң ажылчыннары улуг үлүүн киирген.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Алевтин Романович Соловьев айда онаалдазын дептазава 110—115 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Р. Соловьевтуң бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумун хынап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Министр-биле интервью

ЧАА ЧАДАЖЕ КӨДҮРҮЛГЕН

Тоску беш чылдың түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев «Бурунгаар эки базымны кылган бис. Бир эвес ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң чурагайларын хемчээлин ап көөр болза, тоску беш чыл бистиң чуртувустуң төөгүзүнде эң эки беш чыл болур» деп чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан чүүлдери улус өөредилгезинге база дорт хамааржыр. Улус өөредилгезиниң шаптыгы хөгжүлдезиниң чижээ Тыва АССР-ниң школаларының улус өөредилге четкизиниң өзүлдезинден көрүп болур. Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Д. Б. Ондарның бистиң корреспондентивистиң айтырыгларынга харыызын парладывыс.

— Тоску беш чылда Тываның улус өөредилге системазының хөгжүлдезиниң кол-кол чурагайларының, школаларның өөредилге-материалдыг баазазының дугайында доктаарга канчаар, Дожулдей Бурзуевич?

— Бо 1975—1976 өөредилге чылында республикада бүгү ниити өөредилгениң 163 школалары, бир өөредилге-бүдүрүлге комбинады ажылдап турар. Ол санны киирип тура 1970 чылда республикага 58 ортумак школа турганын, а 1975 чылда 78 апарганын айтырга улус өөредилгезиниң сайзыралы-биле кестүп көөр. Ол-ла үениң дургузунда эвээш комплектилиг эге школаларның саны 32-ден 24 чедир кызырылган.

1970 чыл-биле деңнээрге 1975 чылда ортумак школаны доозуп турарларның саны 1,4 катап өскен. 1975 чылда он чыл бурунгаар школага киргеннерниң 78 хуузу ортумак эртемни чедип алган. Беш чыл иштинде сес чылдыг школазы чогуур үезинде доосканнарның саны 14,8 хуу өскен. 1970 чылда ол сан 63,7 хуу турган болза, 1975 чылда 78,5 хуу чедир өскен. Ийи чылчыларның саны барык 3 катап кызырылган.

Тоску беш чылда ниити-биле 8728 олуттуг чаа школалар ажыглалда кирген. Сески беш чылдаазынга бодаарга 2344 олуттуг школаларны артыкка туткан. Чүгле Кызыл хоорайда бээн 1600 олуттуг ийи чаа школа ажыглалда кирген. Каа-Хем, Кур-Чер суурларда болгаш өске-даа черлерде чаңгыс ай телевилел баутаар туттунган школалар уруглардың өөредилге-кижизидилгезинге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Школаларның өөредилге-материалдыг баазазы, өөредилге херекселдерни-биле дериглээл улам экижээн.

— Оңгу беш чылда школаларның чүгле тудуг-суурунуң өзүлдезиниң дугайында чуну чугаалап болур силер?

— Чаа оңгу беш чылда улус өөредилгези улам шапкын хөгжүлдени алыр.

Бо беш чылда 9300-тен эвээш эвес олуттуг чаа школаларны тударын көрдүнүп турар. Чүгле чаңгыс бо 1976 чылда Кызыл-Мажалыкта 640 олуттуг, Кара-Хөлде 320 олуттуг чаа школалар, Мугур-Аксында болгаш Хендергейде кайызы-даа 160 олуттуг ийи немелде школа тудугларын ажыглаалга кирер. «Саян» совхоз 302 олуттуг школаны тудуп доозар. Тээлиге 120 орунуг, Бурен-Хемде, Шеминде, Берт-Дагда, О.-Шынаада 60-80 оруннуг интернаттар, башкыларга ийи квартиралыг 20 бажыңнар туттунар. Ол бүгү улус өөредилге системазын улам сайзырадырынга чогуур тудуг-суур баазазын тургузарының эгини бээр.

РАПОРТТААР ЭРГЕ ДЭЭШ

Республиканың комсомолчу оолдар, кыстары-биле бир демей, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң аныяктары СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур таарымчы куш-ажылдың вахтазынга киргеннер. Олар партияның съездизинге Ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эрге дээш, съезд мурнунуң хүн бүрүзүнде таарымчы күш-ажыл, ажыл-иштиң бедик шынары, эки өөредилге дээш туржуп турар. Бүгү көргүзүглер талазы-биле М. Попов баштаан комсомолчу-аныяктарның кептекчилер цеги чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Цехтиң мастери Валентина Павловна Трунина аныяктарның төлептиг дагдыныкчызы, заводта партия организациязының секретары. Комсомолчулар Миңчимаа Хертек, Мөңгүн-оол Ооржак, Базыр Өнер-маа, Владимир Сарыглар болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, күш-ажылдың коммунистиг баурунге база хүн нормазын ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдап турар.

Заводтуң коллективи тоску беш чылдың планын 1975 чылдың март айда-ла доозупкан. Эрткен 1975 чылда завод тууйбу бүдүрерин 103 хуу, сайгарылга планын 107 хуу, ниити продукция бүдүрерин 103 хуу күүсеткен.

Коллективте социалистиг чарыштың тиилекчилеринге, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-макталдың хемчеглерин үргүлчү кылып турар. Эрткен чылдың түңнели-биле 7 аныяк ажылчыннар комсомол Топ Комитединиң демдектери-биле, 11 кижи «Найырал» поездизи-биле туристтеп чоруур путёвкалар-биле, 15 кижи «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери» деп хөрек демдектери-биле шаңнатканнар.

Күш-ажылды шын организастап, ажылчын коллективке кижизидилге ажылын эки тургусканының түңнелинде завод күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынын» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелдин бүрүн-биле деткиишкин, оңгу беш чылда оон-даа артык чединишкиннг ажылдаарын заводувустуң ажылчыннары планнап турар. Ажыл-иште кызымак, эп-найыралдыг бистиң коллектививис салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип шыдаар.

А. ООРЖАК,
заводта комсомол организациязының секретары, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Партияның XVI область конференциязының делегаттарының бирээзи болур— аныдырая, ажыл-херээ солун кижи-биле ужуражып, чугаалаштым. Допчу сестуг, чалыы-чаагай, кылып турар ажылынга бердингең, ажылының дугайын болу сагыш аарып чугаалап орар кижи болду.

Ол болза Чадааның район эмнелгезиниң кезер эмчизи—Допчу Маңнай-оолович Кара-Сал-дыр.

Кижиниң кадыын камгалаар буянныг мергежилди Допчу Маңнай-оолович, чамдык кижилер ышкаш, анаа-ла душ бооп шилип албаан. Ол үстүкү класстарга өөренип тургаш-ла эмчи болурун күзеп чорза-даа эштеринге ажыы-биле чугаалаарын арай-ла дидимнейн чораан.

Чамдыкта кижилер бодунуң күзээн күзелин чедип алыр дээш үр-ле дилеп чоруур, а чогум тып алырга куму-даа тывып орайтаан болур. А Допчу Маңнай-оолович бодунуң күзелин үр дилевээн. 10 классты 1955 чылда ол-ла хоорайның № 1 школазынга чединшкинниг доосааш, Кызылга дээди өөредилге черлеринче кирериниң экзаменнерин дужаары-биле чедип келген. Допчу ынчан Красноярскиниң эмчи институдунче кирериниң экзаменнерин дужаап алган дыка өөрээн.

1961 чылдың чайыны. Красноярскиден Тываже 30 хире пассажирлиг самолет Саян сыннарының кырындан чавызап баткаш, Кызылдың аэропортунга доңуупкан. Ол пассажирлерниң аразында эмчиниң дээди эртемин доосканын бадыткап чоруур херек демдектиг аныяк оол база самолёттан хүжүн, төрээн Тывазының найысылалы-биле мендилешкен.

Кадык камгалал министерствозу аныяк эмчини Тываның база бир ырак районнарының бирээзи аңы-дүңма Моол-биле кызыгаарда туруп турар Өвүр районче ажылдаары-биле чоруткан. Допчу Маңнай-оолович шак ынчаар Өвүрнүң Торгалыгга эмчилеп ажылдаары-биле чедип келген.

Баштайгы хүннер, баштайгы аарыг кижилер, баштайгы кезиишкиннер, баштайгы бергелер...

Допчу Маңнай-оолович Торгалыг суурга келген дораан эмчи хүзээн чедирип эгелей берген. Ажылдап киргениниң баштайгы хүннеринде-ле ону улус чалап, эжик соктаан. Эжикти ажыдыптарга, аныяк кижи.—Бичии оглувус буду ышкаш, кыдыыжындан бээр ай делип тур, эм мырыңай чүвечие хаалап турар аварды, эмчи, дузалап көр — деп, корткан үн-биле чугаалааш, кажаада баглаан шаап каан турган аъттарынче айыткан.

Допчу Маңнай-оолович хүвү делегейден белеткээн, демги ашаккы-биле кады халкан.

Аалга чедип келгеш, оолду шинчип көрген. Эндек богба мурун турган, шиш мыш кырынга кээп дүшкеш будунче ыш кадаагыны билдинген. Даартазында оолду район эмнелгезинге эккелгеш, будунга кезиишкин кылган. Оон удаваанда эттинип өөрүшкү-маңнайлыг эмчи-биле байырлашкаш, аалынче чанып чоруткан. Допчу Маңнай-ооловичиниң баштайгы ажылчы хүннери ынчаар эгелээн. Оон эгелээш Д. М. Кара-Сал ажылче улам таныш кирип, чон-биле таныжып, чоорту мактадып-даа турар апарган.

Школага-даа, институтка-даа өөренип чораш, Допчу хөй-ниити ажылынга ынак, активчи комсомолчу чораан. Ынчангаш суурнуң чурттакчыларының оргузунга арыг-шевериин, санитар-гигиенаны сагыырының дүрүмнерин баш удур чорударын-биле кады хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип келген.

А кажан Торгалыг суурга чер-чер Советтериниң соңгулдазы боор турда, суурнуң чурттакчылары аныяк эмчини кожуун Советтиң депутадынга соңгуп алганнар. Оон бээр ажыл улам ковудээн, харысалга улгаткан. Торгалыг кожуун Совединиң сессияларынга суурда чамдык четпестерниң барын, арыг-шевериин чедир сагывайн турарының дугайын шыдыы-биле шугумчулеп, ону узуткаарынга боду киржип-даа келген. Допчу Маңнай-оолович ажылынга кызымак, кижилер-биле ажылдап билир, хөй-ниитичи чоруун киргускен. Ынчангаш ону үр-даа болбаанда район эмнелгезинге ажылдаары-биле чалаан.

1969 чылдан эгелеп, Д. М. Кара-Сал Чадааның район эмнелгезиниң кол эмчизиниң дузалакчызы.

— Ажылдап эгелээнимден бээр ам 15 чыл чедип чор. Эмчи кижиниң ажылынга белиг болгаш дуржулгадан аңгыда берге таварылгаларны, аарыгларны деңнеп, анализтеп көөрү хамааржыр ажылынга сагыылыг, чогаадыкчы болуру негеттинер. Аарыгны эвес, аарыг кижини эмнээри чугула дээрзи-ле чоп. Аарыг кижилерниң бажыңнарын кезип, аарыгның байдалын өөренип көрүп чораш, кижилерниң аарыының чылдагаанын тып, ону чедиишкинниг эмнеп болур, чүге дээрге кижи бүрүзүнүң аарыы домей-даа болза, чылдагааны, эмнээри аңгы-аңгы дээрзи чүвени соолгу үеде билдим—деп, Допчу Маңнай-оолович түңнеп чугаалап олурду. Чадааның район эмнелгезиниң коллективи бо хүннерде эмнээшкинниң кол угланыышкынын районнуң сумулар эмчилеринче, колхоз-совхозтарже улуушкуннерни организастаарынче, ылы-бүрү аарыгларга баш удур демисели чорударынче салып, эмчи бүрүзүнүң кичээнгейин хөй-нииттиниң чемненилге черлеринче, школаларже, садыг черлеринче, ясли-садиктерже, ында арыг-шевериин бүгү дүрүмнерин сагыырынче угландырган турарын чедип алырынче чорудуп турар.

Д. М. Кара-Сал бодунуң коллективинде ам 4 чыл улаштыр коммунистерин баштап, партия ажылын удуртуп, ооң эге организациязының секретарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур.

— Бисте эмчилер коллективи база-ла чоннуң кадык камгалалын улам бедидер дээш эң-даа бер чаа аргаларны дилеп тып, хемчеглерни ап турар бис. Бистиң чуртувуста кижилерниң кадык камгалалы — ол дээрге чоннуң үнелеп четпес байлаа болгай. Ындыг бистиң чуртувустуң Коммунистиг партиязы улуг сагыш салып турар. Ындыг болганда бистер, эмчилер, кижилерниң кадыкшылы дээш ийи дакпыр күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис—деп, конференцияже аъттаныр мурнунда ол чугаалаан.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Беш чылдың гвардейжилери

Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи, коммунист Маадыр-оол Ондар Чадааның АТБ-зинде мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Ол тоску беш чылдың планын 1975 чылдың октябрьда күүсеткен.

Аныяк коммунист Долума Кара-Сал Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчызы. Фермада комсомол организациязының секретары.

Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Кызыл-оол Кандан-оол Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта эки ажылдыг трактористтерниң бирээзи. Хоочун коммунист бодунуң хуузда беш чыл планын 1975 чылдың августа-ла күүсеткен.

Доржудай Сат Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкынында үени мурнаан шалыпчыларның бирээзи. Ол кады ажыл-агый машиналарының моторларын септээриниң талазы-биле бедик мергежилдиг слесарь.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ШЫН

ПАРТИЯВЫС — МЕРГЕН КОМПАС

Сөзү С. МОЛДУРГАНЫЫ. Музыказы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИИ.

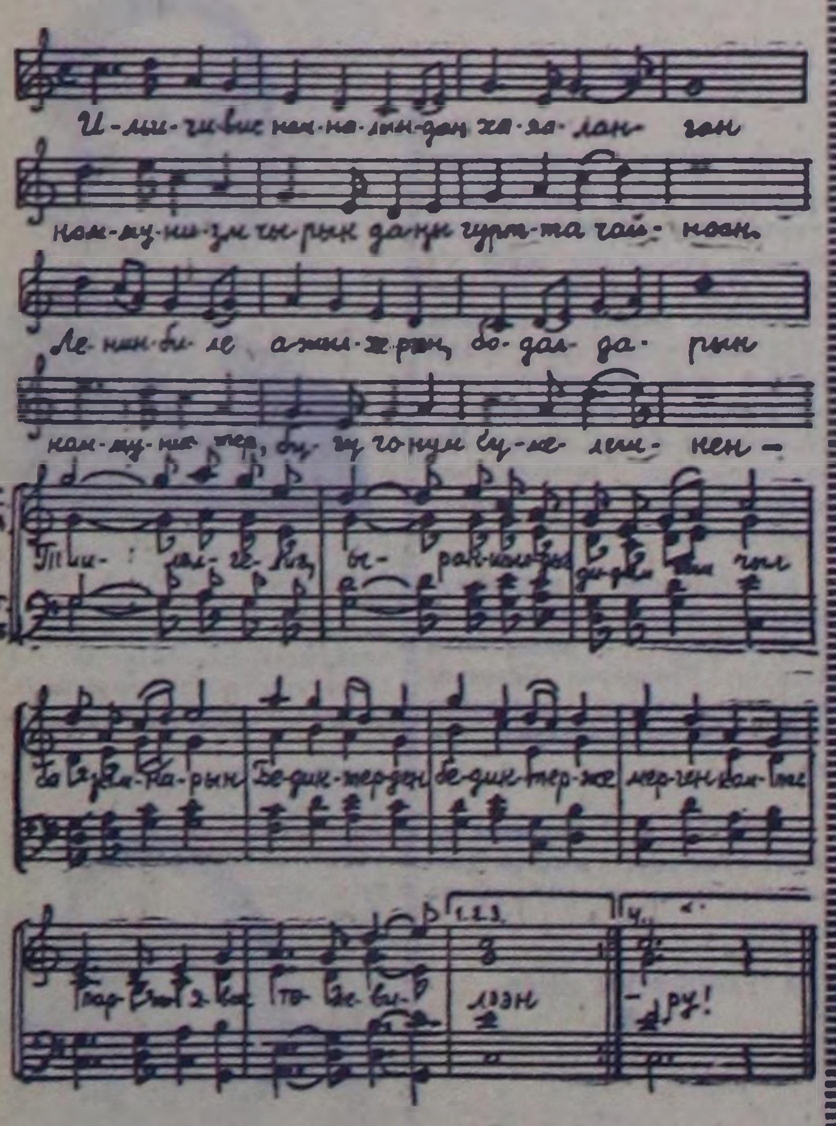

Илъичивис номналындан хаялалган
Коммунизм чырык даңы чуртта чайнаан.
Ленин-биле ажыл-херээн, бодалдарын
Коммунистер, бүгү чонум сумелешкен —

Тиилелгелиг, ыракшылдыг,
Дидим беш чыл базымнарын
Бедиктерден бедиктерже
Мерген компас—партиявыс толевилээн.

Чогаадыкчы чарыжывыс оруу алгып,
Чаагай чурттуң делгемнерин ыйба алган
Чаа, солун эгелээшкин, дилээшкиннер
Совет кижээ дээди шынар, чүткүл болган —

Тиилелгелиг, ыракшылдыг,
Дидим беш чыл базымнарын
Бедиктерден бедиктерже
Мерген компас—партиявыс соруг киирген

Маадырлыг улузувус күжүн, демин
КамАЗ; БАМ-ның өндүр тудуу херечилээн.
Байлак, улуг амыдырал ээзинерин
Кавказ, Сибирь, Саянда-даа көрүп тур бис —

Тиилелгелиг, ыракшылдыг,
Дидим беш чыл базымнарын
Бедиктерден бедиктерже
Мерген компас — партиявыс шапкынчыткан.

Дептишилгевис оккур маңы Эвилелдиң
Девискээрин ырак дашкаар эртир баскан.
Тайбың пагн дазылдаанып, чимис берип,
Дайын дожун делегейден арыглап тур —

Тиилелгелиг, ыракшылдыг,
Дидим беш чыл базымнарын
Бедиктерден бедиктерже
Мерген компас — партиявыс апаар чору.

ХООЧУН КОММУНИСТИҢ ЧУГААЗЫ

Чылдар өттүр

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозтуң төвү Тапсы суурга чеде бергеш, Күжүгет Иленчаевич Балган-биле таныжкан мен. Амыдыралдың кандыг-даа берге чылдарында кадыг-бергеден дидаравас болгаш араттарны бөлүптер күш, баштаптар угаан коммунистерде дээрзин Балганның солун чугааларын дыңнааш, база катап бүзүрээн мен. Арай боорда дөпчү намдарын чугааладып алган мен. Бистиң үениң анныктары хоочун коммунистиң сактыышкынын номчааш, бир янзы бодалдарны бодаар боорлар...

1913 чылдың чазынында Тере-Гол деп хемниң кыдыынга төрүттүнген мен. Ачам чиңгине ядыы кижи чораан. Алдан алды харлап чорааш, мөчүп калды. Аваның адазы Күжүгет Соднам боду тыва хирезинде-ле хаады делегеп орар ашак чораан. Аваның адын Амыр-Салаа дээр. Мөчүй берген. Ынчан чеди харлыг турган мен. Кара чажымдан өскүс амыдыралдың ажыг дериин төге бердим.

Тываның чаа бижиин бистиң черге кестүп кээрге, караам чыраан. Иргит Сотпа деп кижиден адым салыптар, солунну кыйгырыптар кылдыр бодум-на өөренип алган мен.

1949 чылда Коммунистиг партияның кызыл билеэин холга тутканым—чуртталгамның бир чырыткылыг болгаш тураскаалдыг хүнү боор артыкан. Тываның Совет Эвилелинге каттышканы—бистиң дүрген хөгжүүрүвүске кончуг улуг дузалыг болган чүве. Дөртен беш чылдың чазынында бежен чылга чедир Кара-Хөл кодээ Советиниң секретары турдум, оон соонда оралакчы даргазы болдум. 1949 чылда «Кара-Хөл» колхозтуң тавааы салыптын. Деот чылдың дургузунда тудуг бригадири болуп ажылдадым. Соң соонда садыг сайгарар кижи чазыг кылып, өреге дүжер, шыыртынмас апаарга, чон мени садыг ажылынга киирди. Көк сиген үнгүже дээр садыглаадым.

Ажылдың бергезинче бодумнаа чүткүй бээр чаңныг кижи мен. Чүс-чүс чылдарның дургузунда бирде хемнер бажынче, бирде шынаа дувунче көжүп-дүжүп чораан араттарның суурлуң амыдыралче кирери—дыка берге ажыл болган чүве.

Кыргаа ашактар болгаш кажар аңчылар-биле сүмележип тургаш, колхоз төвүн Тапсы хемниң эскээгэ тудуп эгелээн бис. Бистиң чер кончуг кадыр-каскак. Машина кээр туржук, шанак безин чорбас турган. Тос кулаш сыдым-биле чоон чудуктарның бажындан шалбадааш, төрепчилээр турган. Демниг күштүг кажып тургаш, школа бажыңын туттувус. Садыг бажыңын туттувус. Өрете санынга хуваалтыр туттувус бажыңнарны туттувус. Тапсы суурнуң тургустунган эгези ындыг чүве.

Ам балдырывыс дыкээн. Эптивис бедээн. «Кара-Хөл» колхозтуң төвү Тапсы суурже кандыг-даа машиналар кээп турар апарган. Ужар-хемениң хонар-дүжер тускай шөлү бар. Бо бүгү Совет чазактың, Коммунистиг партияның кижилер дугайында сагыш салып турарының тода барымдаазы-дыр.

Пенсионер мен. Ол хиреде холум курут орбас. Анныктар ортузунга суртаал ажылын чорудуп турар мен. Сөзүвүс чаңгыс:

— Бистиң суурга чаңгыс-даа чалгаа кижи турбас ужурлуг!

Ам болур деп турар партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин номчуп көөрге, магалыг-ла-дыр. Саян ГЭС-те тударынче безин кичээнгей салганым кончуг магадаар кижи чордум. Төрээн Тываның бир улуг сыны—Саян сыннарының бедиинге, Улуг-Хемниң эриинге черлиг бир улут Хүңү—сайгылгаан кылсыр чер туттуна бээрин көөр кымнысыг кижи-дир мен. Чүвениң шынын чугаалаар мен. Солуңдан номчуп ораргаа, Ленинградтан келген болук эртемденнер далай чыгва ыян бээр черлерниң базырыктарын казып турар. Ол чыл ажыг эртем-шинчилел ажылын кылып турар. Алдын-мөңгүннер, паштар, демирлер кылгылаан тергиин чараш эт-херекселдерни тып турар дээр. Мен тураскаал камгалаар иштидедиң мөөжүнү кижи болгаштың ону дыка херексээр-дир мен. Төрээн чурттуң төөгүлүг байдалдан хөйге көргүзер, хумагалыг кадагалаар ужурлуг бис.

Кара-Хөлдүң хоочун кыоганы, дурмуңгалыг коммунист Күжүгет Иленчаевич Балган чагааларын менче ай санында-ла чорудуп турар. Тыва чоннуң төөгүзүн өөренип көөрүнге чугула херелтиг материалдарын Алдан-Маадыр аттыг төп музейже чорудуп берип турар. Төөгүнүң тураскаалын камгалаар ажылда ол идепкейлиг ынчаар киржип турар. Кандыг-даа ажыл кылып бергенде, чарыштың бажында коммунистер халдып орарын Балган Күжүгеттиң хензиг сактыышкыны безин херечилеп турар-дыр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
чогаалчы.

Чугаага улаштыр

Чөпсүнүп, деткип тур мен

Бо чылдың январь 7-де үнген № 4 «Шын» солунга парлаттынган Барыын-Хемчикте К. Ооржактың «Анныктарга өөредир дамчылдар» деп чүүлүн номчуп таныжкаш, чөпсүнүп, деткип тур мен. Хоочун хөгжүмчү бодунуң чүүлүнге эскертинмейн турган чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр.

Шынап-ла тывалар шагдан бээр игил, бызаанчы, чадаган болгаш демир база кулузун хомустар дээн энжектиг национал хөгжүм херекселдерин кылып, оларга ойнап чораан. Оларны эки ойнаар хөгжүмчүлер ойнай бээрге, үнү оңзагай, чараш дыңналыр. Ылангыя улустуң аялгалары кончуг таалаңчыг.

Хөгжүмчү К. Ооржактың чүүлүн деткивишаан, ол талазы-биле бодумнуң бодалдарымны бижидим. Амгы үениң хөгжүм херекселдери ховар турар үеде, чоңга национал хөгжүм херекселдери элээн элбек кестүр чүве ийин. Ам олар кончуг ховар болу берген. Мен бодап көөрүмге, оларны таарымча чок, үнү кошкак дээш ажыглавайн турар эвес, а оңу кылырынче бисте кошкак кичээнгей салып турар. Ооң уржуундан национал хөгжүм херекселдеринге ойнап билир улус, ылангыя анныяк-өскенде, эвээш болуп турар. Ол дугайын эш К. Ооржактың демдеглеп турары черле чөптүг.

Коммунистиг партия, Совет чазак культураның болгаш урам чүүлдүң сайзыралынче доктаамал кичээнгейин салып турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «Совет кижилериниң эстетиктиг кижизидилгезинге социалистиг культураның болгаш урам чүүлдүн ролюп моон соңгаар-даа бедидерин хандырар» деп айыткан. Ынчангаш оңгу беш чылда чоннуң эстетиктиг кижизидилгезиниң херээнге херим базымнар кылдынар эпаар.

Национал хөгжүм херекселдерин кылыр тускай мастерскаяларны тургускаш, олче ус-шеверлерни хаара тудуп, хөгжүм херекселдерин массалыы-биле бүдүрүп садыглаарын организастаар кандыгыл дээрзиниң дугайында эш К. Ооржактың саналы черле боттанып болур деп бодап турар мен. Оңу ынчаар организастаарының бүгү эргалары бисте бар.

Оңу организастаарда, хамыктың мурнунда, чер-черлерде национал хөгжүм херекселдерин эки кылып билир ус-шевер мастерлерни илередип алыр. Райкүүскомнарның культура килдистерн оларга чагыг ёзугаар, херегледтинер хөгжүм херекселдерин кылдырааш, бюджетте көрдүнген хөреңгилер-биле садып алгаш, бирги ээлчегде культура одагларын хандырар, ооң баазазынга национал хөгжүм херекселдериниң ансамбльдерин тургузуп, өөредилгени организастап болбас бе?

Чогуур органнар-биле чөөртү дугуржуп тургаш, улус ажыл-агый планынга киирип, тускай мастерскаяларны тургускаш, национал хөгжүм херекселдерин садыгларга садарын организастап болгу дег.

Бо талазы-биле культура ажылдакчыларының, хөгжүмчүлериниң, аңаа дорт хамаарылгалыг организацияларның удуртукчуларының үнүн дыңнаары күзенчиг.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

СОНУУРГАКТАРГА

Гуннар бе азы эфталиттер бе

Ортаа Азиядан тыптып турар эрте-бурунгу хөөрлерниң аразындан эң-не эдептиг хөөрлер тывылган, оларны Соңгу Киргизияда Семиречье девискээринде Кыргыс Ала-Тоо сынының эдектеринден археологтар тыпкан.

Чер хорумнардан эрте-бурунгу шагның чурттакчыларының чевеглери, дыка хөй маасталга болгаш эдилел херекселдери, савалары тывылган.

Ол тывылган чүүлдер эрте-бурунгу кижилерниң тускай онзагай культуразының бедик деңнелиниң дугайын херечилеп турар. Оон аңгыда олар Кара далайның соңгу эрии-биле Тянь-Шаньның шаг-шаандан бээр төөгү-культура талазы-биле харылзаалыг турганының дугайында эртемденнерниң даап бодап турган чүүлдерин бадыткаан.

Археологтарның чыгган материалы улустарның ыңай-бээр сайгарылдыр көжүп чурттааның төөгүзүнге база эдигерни киирген. Чижээ, монголоид хевирниң кижи бажының сөөгүн казып тыпканы онза чугула болуп турар. Ындыг янзылыг онзагай чүүл чүгле гуннарга болгаш эфталиттерге хамаарыжып турар болгай. Ынчаарга ол аймактарның кайы-бирээзи амгы Киргизияның девискээринге эрте-бурун шагда чурттап чорзан-дыр.

А. КОМАРОВ,
(СЭТА-ның корр.).

Фрунзе.

Телескоп болгаш... музыка

200 катап улгаттырар телескопту Грозныйның хоочун чурттакчыларының бирээзи, даг инженери А. Т. Лешенко чогаадып кылган. Сылдыстарлыг дээрни көөр дээш улуг-даа, бичии-даа кижилер сонуурган астрономнуң бажыңынга ургуулчу кээп турар.

Астрономия—ооң чүгле кара чаңгыс хандыкшылы эвес. Грушаның «Дюшес» деп кайгамчыктыг сортун азы суг пальмазы ышкаш ындыг ховар үнүштү чүгле Лещенкодан тып ап болур дээрзин ол хөөрайның дыка хөй чурттакчылары эки билир: ол сад болгаш чечектер өстүреринге ажаан мергежээн. Ооң кылган аңаа эвес аквариумнарын кайгамчык чараш хааржактарын, полкаларын болгаш шкафчыгаштарын кижи магадап ханмас. Чуруук тырттырары, сонуургалтар фильмин тырттырары, чурулга, скульптура болгаш оон-даа өске ооң хандыкшылдыг чүүлдерин зоозазын санаары безин берге.

Ынчалза-даа ол-ла чүүлдерниң иштинден ооң эң-не кончуг сонуургалы, хандыкшып чоруур чүүлү—музыка. Бичии хензиг оолак чоруур шаанда-ла скрипкага ойнап эгелээш, оозун ам-даа кагбаан—концерттерге ол ойнай бээрге, тааланчыын чүү дээр боор, кедергей-ле сиза! Александр Терентьевич бодунуң бажыңынга музыка кежээлерин ургуулчу эрттирип турар.

Г. НАСОНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

Грозный.

Донгурак Арапчыновна Кимова Хову-Аксы сес чыл школазында ажылдап турар. Башкылаашкын ажылынга ооң арга-дуржулгазы байлак. Бодунуң мергежилин доктаамал бедидип чоруур. Адаанда чурукта — Донгурак Арапчыновна Кимова 5-ки класста тыва дыл кичээлинде.

Үстүнде чурукта: Кызылдың музыка школазының башкызы Надежда Федосеевна Нестерова 1-ги классчы-биле домра кичээлин эрттирип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ДЫШТАНЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Чоң ортузунга культура-массалыг ажылдарның арга-хевирлери янзы-бүрү болгай. Нарын суурнуң Культура бажыңынга солун кежээлер, ужуражылгылар бо-ла эртер. Бо удаада дыштанылга кежээзин район төвүнден келген культура ажылдакчылары суурда актив-биле кады эрттирген.

СЭКП райкомунуң хереэжэннер ортузунга ажыл чорудар кадизиниң эргелекчизи С. Бавыр-оол районнуң херэжен чонунуң эрткен чылда ажыл-херектериниң дугайын таныштырган. Нарын суурда Д. Нурзетке удурткан чөвээлдиң эки ажылын база демдеглээн.

«Кижиниң иштики болгаш дашкыкы культуразы» деп солун лекцияны райкүүском даргазы Н. Б. Тыртын-Кара чорудкан. Ёзулуг чараш, ооңгү кижи дээрге хөй-ниитиниң ажыл, ажыл-херээ дээш кежээде чүткүл чоруур кижи-дир дээрзин онзалап демдеглээн. Бистиң үениң болгаш мооң мурнунда-даа ажылдап, чурттап чораан ат-сураглыг кижилерниң амыдырал-чуртталгазында онзагай солун, өөредиглиг, үлегерлиг чүүлдерниң дугайын база билип алган бис.

Лекция соонда ажык чугаалажылга эгелээн. Лажычанда, мөзү-шынарда, черле ынчаш амыдыралда чамдыктаасарыышкылаар четпес чүүлдерниң дугайын улус чугаалап турган. Ылангыя арагага хандыкшылыр, ниитиниң хоруп-чуруун үрей бээр чоруктарының чылдагааның база илереткен.

Ол-ла кежээде Эрзиниң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчылары чаа даараан хептерни чыылганнарга көргүскен. Хоочунда, анныяк-даа мастерлер даараан хептерин боттары кедип алгаш чогаа бараалгаткан.

Кежээге кылзан чүүлдер, ажы-чем делгелгези база болган. Түңнелинде нарынчылар солун концертти көргүскен.

Б. ОНДАР.

Телевидение

ЯНВАРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

8.45—Телешин «Оттук». Өңнүг.
9.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Швейцариядан дамчыдылга. Өңнүг.
10.30—«Ажылчын арын-нүүр». Телеочерк.
11.00—Медээлер.
11.10—РСФСР-ниң улустуң артизи В. Климов ойнаар. Өңнүг.
11.40—КинОжурнал.
11.50—«Горнистер, харылзаңар!». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

12.35—«Гондвананың черлик амыдыралы». Эртем-чептередилгелиг фильм.

МОСКВАДАН

13.50—Литература чогаалдарын экранчыдары. «Баштайгы өөрүшкүлер». Уран-чечен фильм. Өңнүг.
15.40—«Зеяның чыры». 2-ги дамчыдылга. Өңнүг.
16.10—«Үе маңнавас» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
18.15—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуулу!» Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Швейцариядан дамчыдылга. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Үе маңнавас» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. Өңнүг.
21.35—Курупениң соңгу чүктүң орус улустуң хору. Өңнүг.
22.20—22.30—Чаасар.
22.30—«Ажылчын арын-нүүр». Телеочерк.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Богун республиканың болгаш Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын түк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагалыг черлерге 20—25, өске арыганнарынга 25—30 градус соок болур.

Кызылга агаарның температуразы 24—26 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Моганиң девии» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оцеола» 9.15, 15.15, «Дельфин хүнү» 11.05, 12.55, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хараачыгайлар чазын ужуп кээр» 15.00, «Аялганың үннери» 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Соладгымныг аас-кежиктиң сыдызы» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

КЫШТАГДА ЧЫМЫШ

Кыштаг черге чырык иинр дүжер билек,
Кырда торлаа сыргыткайнып хойлуп үндү
Хираз шыпкан көвей хойлар уурук-суурук
Кырлаңнардан шуужупкан баыып турлар.

Чаа төрээн хурагннар тынымыкдаа
Шагжагар бүс, көгеннер дег, өпейгилээ
Инчеегип чүктеп алгаа малчын эжим
Ийин куду хаянгыштыг бадып одур.

Башкы сылдыс кожагарның кырын харзайн,—
Бачым чымыш хураганнар эмзирер өй.
«Хозар» хоюм тоотпалап элзып оргаш,
Хоорай, суурну эргий бодап келир-дир мен.

Үе-черген бо өйде театрже шуужуп турар.
Үүле мени ырак дагже чалап келген.
Ынчалза-даа мында база меңээ хоглуг,
Ынак ижим чурттаалгамны каастап чор.

Делгирлерге карак чайнаар торгу-маңнык,
Дендии шиник костюм, тоннар, джемперлер —
Хойнуң дүгү — чымчак алтын чүнү кылбас
Хоор чонга эң-не херек бараанын боор.

Кыштаг черге адар даңның хаяазында
Кырда улап чылгы ышкаш кииттеглээр
Куш дүнде эжим-биле отту чаштап,
Хураганнаан хойлар ажаап туар-дыр бис.

Шынарының шыгалдазы оңгу беш чыл
Чымыжынче берзенгештиң кирвитти
Өтбелерниң бурун ижин хапдыр шиңгээп,
Өргүп чоннуң хүндүткелин чазлап чор бис.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

Тываның школачыларының чедиишкини

Кышкы дыштанылга үезинде Красноярск крайның Назарово хоорайга Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының школачыларының хаакка маңнаарының маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа он чеди АССР-лер, областардан 400 ажыг өөреникчилер киришкен.

Маргылдааның баштайгы хүнүнде үстүкү класстарның оолдарының 15 километрге чарыжынга бистиң республиканың шилиндек хаакчызы Н. Пономарев киришкен. Ол дөрткү черни ээлең, багай эвес түңнелди көргүскен. 10 километрге маңнаарынга 63 хаакчы киришкен. Хабаровск крайның төлээзи В. Плутовой дистанцияны 34 мин. 31 секундада эрткеш, бирги черни алган. Тываның спортчузу В. Золотухин үшкү черни алган. Ооң шагы 34 мин. 53 секунда.

Маргылдааның ийиги хүнүнде бистиң шилиндек командавыс чедиишкинниг болган. Бай-Хаак ортумак школазының тоску клазының өөреникчизи Виктор Золотухин 5 километрге маңнаарынга шылгараан. Дистанцияны 19 мин. 44 секундада эрткеш, зонаның тураан чемпиону болган. Хабаровск крайның В. Плутовой, Новосибирскиниң З. Бискуп ышкаш шылырак хаакчыларын Виктор мурнап шыдаан.

Ол километрге чарыжынга бирги чер дээш демисел Магадан областың төлээзи В. Дмитриев биле Бай-Хаак школазының өөреникчизи Н. Пономаревтуң аразынга болган. Сөөлгү метрлер эрткенде Магададан келген өөреникчи каш-ла секунда мурнай бергеш, бирги черни алган. Бистиң хаакчывыс ийиги шаңналга төлептиг болган.

Тываның школачыларының шилиндек командазы зона маргылдаазынга бо чылын эки белеткелдиг киришкен. Олар шуптузу Бай-Хаакта уругларның спорт школазында өөренип, хаакка маңнаарының мергежилин чедип ап турарлар. Маргылдааның түңнелинде бистиң республиканың командазының 11 өөреникчи бирги разрядтың, 5 кижи ийиги разрядтың нормазын күүсеткен.

Он чеди командадан бистиң хаакчыларывыс сески черни ээлээн. Кемерово, Омск, Сахалин, Амур, Чита областарының, Бурят, Якут АССР-лериниң шилиндек командаларын Тываның спортчулары мурнап шыдаан.

А. АФАНАСЬЕВ,
Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

БАЗА БИР ТИИЛЕЛГЕ

ЖЕНЕВА, Январь 15. (СЭТА-ның корр). Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле Европа чемпионадынга Ирина Роднина биле Александр Зайцев база бир тиилелгени чедип алган. Иринаның сес катап Европа чемпиону апты, Александрның дөрт катап чедип алганы ол. Мөңгүн медальдарга ГДР-ниң төлээлери Роми Кермер биле Рольф Эстеррайх төлептиг болган. Ленинградтың спортчулары Ирина Воробьева биле Александр Власов хүлер медальдар-биле шаңнаткан.

Кызылдың № 1 ортумак кодаа профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдарының кышкы дыштанылгазы 1976 чылдың январь 18-те доостур. Кичээлдер январь 19-та уламчылап эгелээр. Ынчангаш ада-иелер сургуулдарны училищеге өөредилгезин үргүлчүлээри-биле чогуур үезинде чорударын училище дилеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийже амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаза 32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16495. ЧАГЫГ № 51.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00027.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 13 (9998) | 1976 чылдың январь 17, суббота | 1925 чылда үнзеплеттинген | Өртээ 2 кап.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XVI Тыва область конференциязы дүүн бодунуң ажылын эгелээн болгаш бөгүн уламчылаар.

«Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн» чыл бүрүде байырлаарын доктаадып тургузар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

«Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнүң» байырлалын тургузар.

«Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн» чыл бүрүде октябрьның сөөлгү воскресеньезинде байырлап эртгирер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль. 1976 чылдың январь 15.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырдыышкын бажыңынга СЭКП-ниң Тыва область организациязының XVI конференциязының ажылы эгелээн. Республиканың бүгү районнарындан, Кызыл хоорайдан делегаттар аңаа чыглып келген.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин конференцияны ажыткан.**

Конференцияның ажылчын президиумун соңгаан.

Конференцияның делегаттары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң баштаар СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг көдүрлүүшкүн, диниттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Конференцияның ажылчын органнарын: секретариатты болгаш мандат комиссиязын соңгаан.

Конференцияның дараазындагы хүн айтырыгларын делегаттар бадылаан:

1. СЭКП обкомунуң отчёду болгаш партияның область организациязының ээлчеглиг сорулгалары.
2. Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёду.
3. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайы.
4. СЭКП-ниң Тыва область комитедин соңгууру.
5. Партияның Тыва область организациязының ревизия комиссиязын соңгууру.
6. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны соңгууру.

«СЭКП обкомунуң отчёду болгаш партияның область организациязының ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёт илеткелин оон даргазы **Б. К. Будегечиев** кылган.

Илеткелдер талазы-биле: СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **В. Б. Добромыслов**, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу эш **О. Ч. Тумат**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш **К. А. Маспык-оол**, Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң саанчызы эш **Г. Ы. Кара-кыс**, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору эш **В. А. Ухов**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары эш **Г. А. Заркевич**, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда партком секретары эш **А. С. Адыгбай**, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри эш **И. Г. Лавриненко**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары эш **А. Ч. Монгуш**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары эш **Н. П. Федоров**, 48-ки тудуг эргелелиниң штукатур-малярлар бригадири эш **А. И. Ельшова**, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш **А. А. Ромашов**, «Көк-Тей» совхозтуң директору эш **А. И. Ломаев**, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш **Д-Н. Ч. Ооржак**, «Тес-Хем» совхозтуң директору эш **Н. Д. Балчий-оол**, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары эш **О. Н-С. Шагдыр-оол**, Тыва АССР-ниң чырдыышкын министри эш **Д. Б. Ондар** олар санал берген.

Конференция мандат комиссиязының илеткелин дыңнаан болгаш бадылаан, илеткелди оон даргазы, СЭКП обкомунуң партийжи-органзастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи **В. П. Суров** кылган.

СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** түңнел сөс чугаалаан.

Конференция СЭКП Тыва обкомунуң ажылын чүгээр деп санаан.

СЭКП обкомунуң отчёдунуң талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле оңгу беш чылдың планнарын чедиишкиннииг күүседиринче коммунистерни, республиканың бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле партияның область организациязының мурнунда сорулгалар ында тодараттынган.

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёдун конференция бадылаан.

СЭКП-ниң Чита, Калмык обкомнарындан, Красноярск крайкомундан, а ол ышкаш республиканың элээн каш партия организацияларындан болгаш бүдүрүлгелер база организацияларның коллективтеринден байырлыг телеграммалар партияның XVI область конференциязының адынга келген.

СЭКП ТК-ның инструктору **Н. П. Симанкин** конференцияның ажылында киржип турар.

Бөгүн, январь 17-де, партияның XVI Тыва область конференциязы бодунуң ажылын уламчылаар.

СЭКП ОБКОМУНУҢ ОТЧЕДУ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

Эштер делегаттар!

Тываның партияның XVI область конференциязы кайгамчык үеде болуп эртип турар. Партия болгаш бүгү совет улус төөгүлүг болуушкунуң — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң бүдүүзүнде келген. Съезд болза бистиң партиявыстың коммунистиг ниитилелди тургузар дээди маадырлыг демиселиниң төөгүзүнде аң тутуглуг үе-чада болур.

Партияның XXIV съездизиниң соонда эрткен үе СЭКП-ның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң улам ыңай өскени-биле, оон быжыкканы-биле, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүнүң өзүлдези-биле, ниитилел харылзааларының сайзырангайжааны-биле, совет кижилерниң идей-политиктиг медерелиниң, күш-ажылчы идепкейиниң бедээни-биле тодараттынып турар. Бо чылдарда ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвилели, совет улустарның найыралы, Коммунистиг партияны болгаш оон ленинчи Төп Комитедин, Совет чазакты долгандыр оларның сырый каттыжыышкыны улам на быжыккан.

Тоскуда беш чылда чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол түңнелдерин СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында үндүрген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, совет улус коммунистиг тургузуушкунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Партияның социал программазы амыдыралга хажык чок боттанып турар. Культураны, кадык камгалалын, чырдыышкынны хөгжүдеринге, күш-ажылдың байдалдарын болгаш ажылчы чоннарның [illegible] экижидеринге чедиишкиннер чедип алдынган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен үе бистиң чуртувустуң делегейге аттыг-алдарының улам ыңай өзүлдези-биле тодараттынып турар. Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазы амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның эгелекчи чоруу-биле чылдагдырган Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг доозулганы делегейге улуг ужурлуг болуушкун болган.

Тайбың программазын боттандырган, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерин бадыткаан чорук болза СЭКП-ниң, Совет чазактың, партияның Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң идепкейлиг демиселиниң, эчис-сорулгаже угланган ажыл-чорулгазының түңнели-дир. Эш Леонид Ильич Брежневке Ф. Жолио Кюри аттыг «Тайбыңның алдын медалын» тывысканы бүгү совет кижилер, делегейниң демократиг хөй-ниитизи ханы сеткил ханыышкыны-биле уткаан. Ол шаңнал болза тайбыңны быжыглаарының херээнге эш Л. И. Брежневтиң хууда киирген камчаарда аажок улуг салыышкынның, делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң, бүгү совет улустуң улуг ачы-хавыяаларын хүлээп көргени-дир.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус ышкаш, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын боттандырарының, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының база делегейниң кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар.

Бо хүннерде республиканың ажылчын аңгызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүң байдалынга чугаалажып көрүп. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыштың улам-на калбартып турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының болгаш кичээнгейиниң ачызында Тыва АССР тоскуда беш чылда бодунуң хөгжүлдезинге бурунгаар улуг базымны кылган. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга шынарның бөттүг өскерилгелери болгулаан. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралы бедээн. Чоннуң кижи санынга оваштыр херек кырында боттуг орулгалар 23 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак шалыңы 21 хуу, колхозчуларның күш-ажылының төлевири 12 хуу, пенсиялар болгаш пособиелер төлеп бээри 51,7 хуу өскен.

Республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге чедип алдынган чедиишкиннер болза бистиң чуртувустуң улустарының акы-дуңма дузаламчызының ачызы, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының политиктиг база организакчы ажылының, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның карак кызыл күш-ажылының түңнели-дир. Эң эки коллективтерни болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларының күш-ажылын партия болгаш чазак бедик-биле үнелээн. Тоскуда беш чыл планының чылдарында ийи кижиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан, 1154 кижини орденнер болгаш медальдар-биле, 535 кижини — РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан, 260 кижиге РСФСР-ниң болгаш бистиң республиканың хүндүлүг аттарын тывыскан.

Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар бооп, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Бурунгаар» болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның коллективтери Турасканыг юбилей демдектери-биле шаңнаан.

Дужут ажаан алыышкынның чедиишкиннииг чоруткан болгаш күрүнеге пландан ажыр тарааны дужаагганы база мал ажылын хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның турасканыг Кызыл туктары-биле 1973 чылда Таңды, Каа-Хем база Бии-Хем районнар шаңнаткан, 17 колхозтар болгаш совхозтар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

1974 чылда Бүгү эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдери-биле Кызыл хоорай, «Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш «Кызыл тараачын» совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле, а Ак-Довурак хоорай — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазында Пленумнарының шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында партияның экономика политиказының айтырыгларының талазы-биле түңнелдерин болгаш чүүлдерни удуртулга болдурбушаан, партияның область организациязы коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның күженишкиннерин беш чыл планнарын база социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угландырган.

Үлетпүр болгаш капитал тудуг

Үлетпүр бүдүрүлгелери тоскуда беш чыл планнарын кол көргүзүглер талазы-биле 1975 чылдың декабрь 5-те күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли ол үениң дургузунда 45,6 хуу көвүдээн, оон өзүлдезиниң чылда ортумак темпизи планнаттынган 6,6 хууга удур 7,8 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 27 хуу өскен. Беш чыл пландан ажыр 14,7 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген, пландан ажыр 15,1 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Продукцияның немелде өзүлдезиниң 70 хире хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күжү-биле алган. Продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле 1975 чылдың планнары база-ла күүсеттинген.

Тоскуда беш чыл планының чылдарында энергетика, өңнүг металлургия, оңгар [illegible], ыяш болбаазырадыр, тиик үлетпүр болгаш тудуг материалдарын бүдүрер үлетпүр бедик темпилер-биле хөгжүп келген. Беш чылдың онаалдаларын 38 бүдүрүлге, 56 бригада, участок болгаш звено 1975 чылдың IV кварталының эгезинге чедир, хуусаа бетинде, күүсеткен, муң ажыг ажылчыннар беш чыл планын күүседирин 1974 чылда-ла доосккан.

СЭКП обкому, хоорлому, райкомнары үлетпүрнү удуртурун сайзырангайжыдарынче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, бүдүрүлгениң технологиязын болбаазырангайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Беш чыл планының чылдарында тургузунда үлетпүр бүдүрүлгелеринге 63 цехти чаарты кылган, механизастаан 50 шугумну тургусkан, чаа техниканың күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чогаадыкчы саналдарның талазы-биле бөрүк-ле 5000 хире хемчеглерни боттандырган, ол чорук 570 ажылдакчыны өске ажылга ажыглаары-биле хостаарының, продукцияның 290 хевирин немей шиңгээдип алырының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрериниң болдунар аргазын берген. Ол хемчеглерни шиңгээткениндем алдынган ниити экономиктиг ажык 7600 муң рубль болган.

Кадрлар белеткээриниң хемчели бүдүрүлгелерде элээн бедээн. Беш чыл дургузунда чаа мергежилдерни 6500 кижи чедип алган, 7400 кижи мергежилин бедиткен. Бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын экижидериниң, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин хөгжүдериниң, планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче оларны мобилизастаарының талазы-биле ажылдың чогумчалыг дуржулгазын «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың даараныкга комбинадының, [illegible] заводунуң болгаш өске-даа дыка хөй черлерниң парторганизациялары [illegible].

Чедип алдынган түңнелдерни, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле холбаштыр, шүүмчүлелдиг өзу-биле үнелеп көрүп, СЭКП обкому, партия комитеттери, совет болгаш ажыл-агый органнары бар болуп турар курлавырларны база болдунар аргаларны үлетпүр бүдүрүлгезин дүрген хөгжүдеринге, оон ажыктыг бедидеринге ам-даа долу хемчээли-биле ажыглавайн турар деп чугаалаза чогуур. Эрткен беш чылдың дургузунда республиканың үлетпүрү тууйбу, чугай, эштей салыр демир-бетон, мебель болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүреринге хожудаашкынны болдурган. 54 үлетпүр бүдүрүлгезинден үш бүдүрүлге продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле беш чыл онаалдазын күүседирин хандырбаан. «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва септелге тудуг» тресттиң тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу, мебель фабриказы беш чыл дургузунда 3400 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

1975 чылда продукция бүдүрүп үндүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын 11, продукцияны сайгарарының планнарын 8 бүдүрүлге күүсетпээн. Ол ышкаш Кызылдың тууйбу заводу, Кызыл-Мажалыктың саржаг заводу, «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбыры, Кызылдың пиво заводу, «Тыва кодээ тудуг» тресттиң демир-бетон кылыглар заводу эрткен чылын кончуг багай ажылдаан. Ол бүдүрүлгелерде күш-ажылды организастааны ам-даа кулу деңнелде болуп турар. Партияның Кызыл хоорkому болгаш райкомнары ол бүдүрүлгелерниң ажылында четпестерни чайладырының, партияның эге организацияларын быжыглаарының, коллективтерге оларның ролюн күштелдирериниң дээштиг хемчеглерни албаан.

Чамдык партия комитеттери болгаш эге организациялар, ажыл-агый удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылар эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче ам-даа ээвээш кичээнгей салып турар. 1975 чылда 19 бүдүрүлгеге дериишкиннерин чаартырының, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдип алырын мырыңай чорутпаан.

Кол бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидер чорук бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер кол факторларның бирээзи болур. Оларны ыракта чедир ажыглавайн турар деп чугаалаар херек. 1975 чылда фонд эгидилгези 1970 чылга удур 22 көпеек кудулаан, оон түңнелинде республика беш чыл дургузунда 32 миллион рубльдиң продукциязын чедир бээн-дир.

(Уламчызы 2-ги арында)

* Илеткелди кызыра парлаан.

ЧУРУКТА: партияның XVI область конференциязының ажылының үези.

СЭКП ОБКОМУНУҢ ОТЧЕДУ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

(Эгези 1-ги арында).

Оон чылдарганы болза хөй-хөй партия организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары бүдүрүлгелерниң түлевилээн күчүлерин шиңгээдип алырын дүргедедиринге, бүдүрүлгениң соксаал чок ажылдалырынче чогуур кичээнгейни салбайн турарында-дыр. Ол айтырыгларның талазы-биле партияның XV область конференциязынга, а ол мынчаш СЭКП обкомунуң IV болгаш VIII пленумнарының шүгүмчүлелдерин түс-түс министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелерниң адресинге кылган турган. Ынчалзажок оларның дыка хөйү оон чогуур түңнелди кылбаан, а партия организациялары бүдүрүлге күчүлерин хоозур үезинде шиңгээдип алырының контролюн четпес боттандырып турар. «Тудуг кезектери» комбинаттың демир-бетон кылыглар бүдүрүп үндүрер талазы-биле күчүзү чүгле 60 хуу, «Тыва суг тудуг» трестиниң заводунуң күчүзү чүгле 45 хуу ажыглаттынып турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда үлетпүр камналганың чуруму элээн күштелген. Беш чыл дургузунда ол адырга 2,5 млн. рубльдиң чиг-эдин болгаш материалдарын камнап алган. Ынчалзажок, бир эвес бар болуп турар бүгү болдунар аргаларны сеңимдаалаар болза, ол чурагай мырыңай шоолуг эвес чүве-дир. Күш-ажыл, материал курлавырларын база акша-хөреңгилерин чоптуг ажыглаары четпес шиитпирлеттинип турар айтырыгларның бирээзи болуп артып турар дээрзин шиңгээзы-биле онзалап демдеглээр херек. Хөй-хөй бүдүрүлгелерде ажыл-агыйжы эвес болгаш тотчегленчи чорукту болдуруп турар. Ол хамыктың мурнунда «Тудуг кезектери» комбинатка, Кызылдың болгаш Ак-Довурактың хлеб заводтарынга, Кызылдың пиво заводунга, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелериниң комбинадынга, Шуурмактың ыяш белеткээр гуруктузунга, «Тыва көдээ тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводунга хамааржып, ол черлер чүгле 1975 чылда безин 450 муң рубльдиң материалдарын ажыр чарыгдаан.

Бүдүрүлгениң технологиязын, эки шынарлыг кылыглар үндүрериниң техниктиг негелделерин хажыдар чоруктарның фактылары үлетпүрде ам-даа бар болуп турар. Продукцияның шынарын бедиктедиринин талазы-биле Саратов, Львов, Ярославль областарының бүдүрүлгелериниң кижилерниң дуржулгазын республикада кошкак ажыглап турар. Продукцияның 1200 хевиринден чүгле 116 хевир бирги категорияга хамааржып турар. «Тыва көдээ тудуг» трестиниң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынының бүдүрүлгелери, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы стандарттарны болгаш техниктиг негелделерни үргүлчү хажыдып, херегленикчилерге берип турар продукцияның сортун эскертпейн турар. Автосептелге заводу, «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлгелери техниканы шынар чок кылдыр септеп турарының фактылары бар. Аъш-чем болгаш эът, сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң продукциязының шынары кончуг кудуу болуп турары ховар эвес. Чыл бүрүзүнде-ле бүдүрүлгелерниң үштүң бир кезээ хирезин продукцияның бот-үнезин вартадып турар. Оон чылдарганы-биле беш чыл дургузунда 800 муң ажыг рубльдин эртир чарыгдаан.

Партия обкомунуң айыткан хемчеглерин боттандырганының түңнелинде сөөлгү чылдарда үлетпүрге ажыл шагын чидирер чоруу элээн эвээжээн. Бир эвес 1971 чылда ындыг чидириг ортумаа-биле бир кижиге 4,4 хүн онаажып турган болза, ол 1975 чылда — 2,2 хүн апарган. Ынчалза-даа дыка хөй коллективтерде ажыл шагының чидирии хөй боорп артпышаан уржуунда 6 миллион рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн боор турар. Бо талазы-биле «Сельхозтехника» каттыжышкынының, эът комбинадының, аъш-чем үлетпүр эргелелиниң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынының, ыяш ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелериниң партия организацияларын, удуртукчуларын шугумчулаар апаар.

Бүдүрүлге коллективтериниң дем-дески ажыл-чорудулгазындан ажылдың бедиишкини улуг-биле хамааржыр. Ындыг турбуже, ажылчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарын хандырарының, ажылды нормалап, чижеглээриниң болгаш төлевириниң деңшилгелиг аргаларын ажыглаарының, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкининиң, кадрларның мергежилин бедидериниң дугайында чер болгаш чогуур сагышты салбайн турар. Дыка хөй бүдүрүлге черлеринде кадрларның үнер-кирер чоруу эвээжевейн турар. Ниитизи-биле үлетпүрде оларның үнер-кирер чоруу 50 хуу боор турар. «Тыва көдээ тудуг» трестиниң, «Тыва септелге тудуг» трестиниң тудуг кезектери болгаш конструкцияларын кылыр заводунуң, сүт комбинадының, респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, «Тыва суг тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводунуң бүдүрүлге коллективтери чыл иштинде барык бурунгу-биле чаартынып турар.

Бүдүрүлге черлериниң ажылында четпестер, үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруунуң кудузу болза партия комитеттери үлетпүрнү ам-даа сула удуртуп, партия эге организацияларының ролюн, коммунистерниң авангардтыг ролюн, бүгү курлавырларны болгаш аргаларны бүрүну-биле ажыглаары дээш ажыл-агый органнарының, удуртукчу кадрларның харыысалгазын чедир бедитпейн турарының херечизи турар-дыр. Чаа соңгуутуңар СЭКП обкому айыткан четпестерни узуткаарының хемчеглерин ап, партия хоорkомунуң, райкомнарының, парткомнарының, үлетпүрнүң бүгү коллективтериниң кичээнгейин СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга, эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыттынган сорулгаларны күүседиринче угландырары эргежок чугула боор турар.

Оңгу беш чылда республиканың үлетпүрүн улам хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды кылыры негеттинип турар. Тудуг индустриязының, энергетиканың, даг рудазының, ыяш чазап болбаазырадырының, чиик болгаш аъш-чем бүдүрүлгелериниң үлетпүрүн шалыпкын хөгжүдер чоруун хандырары эргежок чугула боор турар. Ол сорулгалар хамыктың мурнунда артыкан курлавырларны ажыглаарының, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улгаттырарынче угланган хемчеглерни боттандырарының, эртем-техниктиг депшилгени дыка шапкынчыдарының, бүдүрүлге черлерин техника талазы-биле немей дериириниң, технологияны сайзыраңгайжыдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының күселин-биле шиитпирлеттинер турар ужурлуг.

Моон соңгаар-даа үлетпүрнү перспективтиг хөгжүдериниң, ацаа эргежок чугула минералдыг чиг-эт суурун тургузарының дугайында айтырыгларны шиитпирлээр херек. Тываның геология-шинчилел экспедициязы шинчилел-разведка ажылдарының ажыктыг болур чоруун улгаттырары, ажыктыг казымалдарның мурнунда шинчилеп, тыпкан черлерин үлетпүрге ажыглаарынга белеткээр ажылдарны шапкынчыдары чугула.

СЭКП обкому, партияның Кызыл хоорkому, райкомнары, парткомнар сөөлгү чылдарда капитал салымыжкыннарының ажыктыг чоруун улгаттырар, тудугнуң темпизин шапкынчыдар талазы-биле хөй хемчеглерни боттандырып чоруткан. Эрткен беш чыл дургузунда республикага капитал салымыжкынның 408,8 миллион рубльди ажыглаан азы сески беш чылдыындан 48,7 хуу хөй болган. 307 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган азы бо ажылды мурнукузундан 52,4 хуу хөйнү боттандырып чоруткан. Акшаландырышкынының бүгү-ле үндезиннериниң күзели-биле 370 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглаалга кирерген азы сески беш чылдыындан 25 хуу хөй болган. Кызылдың тудуг кезектери комбинадының бирги ээлчээн, «Тыва суг тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестериниң демир-бетон кылыглар заводтарын, комбикорм цехтиг болгаш элеваторлуг тараа дээрбезиниң комбинадын, хары угда 600 тонна продукт кадагалаар соодукчуну, Бай-Хаакта болгаш Туранда хлеб заводтарын, өске-даа элээн хөй бүдүрүлге черлерин тудуп, ажыглаалга кирерген. «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээн тударының улуг-улуг ажылын кылган болгаш бо хүннерде оон адактырылга ажылдары багай эвес чоруп турар.

Республиканы Красноярскиниң энергия системазынга кошкан.

Республиканың ажылчы чоннары бо чылдар иштинде 400 муң ажыг дөрбелчин метр азы сески беш чылдыындан 95 муң дөрбелчин метр хөй чурттаалга шөлүн алганнар. 8 890 олуттуг школаларны, школа назы четпээн уругларның 1 980 олуттуг албан черлерин, Кызыл хоорайда онкология диспансерлиг эмнелге комплекзин, автоорук техникумунуң бажыңын, профтехучилище комплекзин болгаш культураның, коммунал-ажыл-чорудулганың өске-даа тудугларын туткан. Кызыл хоорайда 21,5 километр чылыгдыг четкинаны салган. Кызылдың ЦЭС-зинде кайызы шакта 25 тонна бус бээр ийи котёлду эптээн. Оон түңнелинде Кызыл хоорайның чамдыызын төпчүткен чылыдылга-биле хандырар аргалыг болган.

Тудуг организацияларының техниктиг эде дериилгезиниң, оларның материал-техниктиг суурун быжыглаарының талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Беш чыл иштинде тудуг ажылдарының фондуу хандырылгазы 55 хуу, техниктиг хандырылгазы — 38 хуу улгаткан. Тудугнуң индустриалдыг аргаларын улам калбаа-биле ажыглап турар апарган. «Кызылдың ЦЭС тудуунуң» болгаш «Тыва даг-дугу тудуунуң» эргелелдери, № 958 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның, «Востоксантехмонтажтың», «Северовостокэлектромонтажтың», «Көдээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң, Бай-Хаактың болгаш Чадаананың септелге-тудуг эргелелиниң база өске-даа чамдык тудуг черлериниң коллективтери беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседип кээп.

Бистиң чедип алдынган түңнелдерни эки деп үнелевишаан, капитал тудугну удуртурунда боттуг четпестер ам-даа барын миннип чугаалаар ужурлуг бис. Беш чыл дургузунда республикага капитал салымыжкыннарын ажыглаарының планы 88,8 хуу, тудуг-монтаж ажылдары — 90,3 хуу, кол фондуларны ажыглаалга кирериниң даалгазы — 86,7 хуу күүсеттинген. Бир эвес капитал тудугнуң эзулдезиниң конукта ортумак темпин планда 11,8 хуу кылдыр көрген болза, ол херек кырында 8,4 хуу болган. Дөрт трестерниң чаңгызы-даа беш чылдың пландарын боттандырып шыдаваан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының планы күүсеттинмээн. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели, 18, 61, 463, 586, 741 дугаарлыг мехколонналар, респотребсоюзтуң септелге-тудуг эргелели, «Сельхозтехниканың» коллективтери дыка хожудаан. Эрткен чылын «Тыва көдээ тудуг» трест чүгле планның күүсеттинерин хандырбаан эвес, харын база кол фондуларны тударының болгаш ажыглаалга кирериниң темпизин кудулаткан.

Партия комитеттери удуртукчулардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан тудугжуларның ажылын организастаарын экижидер талазы-биле негелдени чедир салбайн турар. Дыка хөй тудуг шөлдеринде кылыр ажылдарның төлевилели, графиги чок, ээлчежип ажылдаар чорукту калбартыр хемчеглер албас, хөй санныг анаа турар чоруктарны бедидуруп турар. Бо талазы-биле ылаңгыя «Тыва көдээ тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестериниң, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң, «Тыва тудуг» трестиниң 18 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның ажылында четпестер хөй боор турар. Чамдык тудуг организацияларында бар механизмнер үргүлчү анаа турар-даа болза, хол-биле кылыр ажылдарны четпес механизастап турар.

СЭКП Төп Комитединиң чугулдуг деп көргени Злобинниң методун ёзугаар бригадаының бот-орулга-чорыгалыг арга-биле ажылдаар чорук тудугнуң ажыктыын бедидеринге улуг ужур-дузалыг боор турар. Партия организациялары болгаш тудугларның удуртукчулары-даа ону нептередир талазы-биле чугула хемчеглерни албаан. «Тыва тудуг» тресте чүгле дөрт бригада, «Тыва көдээ тудуг» тресте — үш-ле бригада ол арга-биле ажылдап турар. Ынчалза-даа ол бригадаларда бээни ажылды болур-чогууру-биле организаставаан.

Цементиниң, туйбуну болгаш өске-даа материалдарны багай кадагалаар, ажыл-агыйжы эвес ажыглаар, тотчеглээр чорукту узуткаар талазы-биле партия организациялары, удуртукчулар боттуг чүүлдерни чедип алган.

Тудугнуң куду шынарлыг болуп турар чоруу база янзы-бүрү дээзинни болдуруп турар. Тудугнуң дыка хөй организацияларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тудуг-монтаж ажылдарының шынарын бедидер дээштиг хемчеглерни албас. СЭКП обкомунуң пленумнарынга, партия активиниң хуралдарынга кылган шүгүмчүлелдерден чогуур түңнелди үндүрбейн турар. Республикада объектилерни дужаарының ортумак деңнели Сибирьниң регионундан 0,4 катап куду боор турар.

«Тыва көдээ тудуг» трест ийи квартиралыг чурттаалга бажыңнарын, школаларны, культура албан черлерин болгаш көдээ черлерге өске-даа тудугларны куду шынарлыг кылдыр дужаап турар.

Дыка хөй ажыл шагын чидирип турар чорук тудугга база бир шиңгээ айтырыг боор артпышаан. Ооң уржуу-биле 7 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Материалдарны, машиналарны болгаш механизмнерни, ажыл шагын ажыглаарында улуг четпестер, үрей кылыр, оларны катап эде тудар чоруктар тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезиниң улгадырын болдуруп турар. Бо чылдаганнар-биле тудугга беш чыл иштинде 4,2 миллион рубльдин артыр чарыгдаан, ооң иштинде «Тыва тудуг» трест — 1,740 муң рубльди, «Тыва көдээ тудуг» трест — 3,143 муң рубльди чарыгдаан. Чамдык тудуг организацияларында чеге сан-түңнер бижиир чоруктарның фактылары ам-даа бар.

Капитал тудугну пландаар ажылда четпестер ам-даа бар. Республиканың Күрпланы капитал тудугжукунуң хемчээлин материал-техниктиг чүүлдер-биле долдур хандырарын чедир көрбес, эң ылаңгыя ажыглаалга кирер тудугларга аъш-ажылдың материалдыг чүүлдериниң, акша-хөреңгиниң межигээжининин айытпас чүүлдер бар. 1975 чылда республикага 850 ажыг объект кылдынып турган. Кылдынып турар объект санынга-ла ортумаа-биле 8 ажылчын онаажып турар. Күштү болгаш хөреңгилерин тоо-быдарадыр ажыглаар чорук доозулбаан тудуг черлериниң сан-хемчээлиниң көвүдээринге чедирген. Ындыг тудугларның түңү 1975 чылдың төнчүзүнге чедир 87,8 миллион рубль боор турган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелели, көдээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерстволары болгаш хагыс кылыр эргелелер өске-даа ындыг албан черлери объектилерни дериг-херекселдер болгаш документацияларбиле комплектилээриниң айтырыгларын шалыпкын шиитпирлевейн турар. Ол ышкаш төлевилел ажылдарын организастаарын дыка экижидери база негеттинип турар. Төлевилел-смета документилериниң дыка озалдап кирер болгаш куду шынарлыг болуру ховар эвес боор турар. Конструкцияларны сайзыраңгайжыдар, тудугларның бот-үнезин чиигедир дугайында ам-даа эвээш кичээнгейни салып турар. Тудугнуң чорупт турарынга ооң төлевилекчи-авторларының хайгааралы четпес боор турар.

Капитал тудугда байдалды ап көөрге, улус ажыл-агыйының бо чугула адырын удуртурун күштелдирер талазы-биле чамдык боттуг хемчеглерни алыры СЭКП обкомундан, партия хоорkомундан, райкомнарындан болгаш тудуг черлериниң парткомнарындан ол негеп турар-дыр. Хамыктың мурнунда тудугларны чогуур хүүсаалары дужаары дээш, кудуңде пландарын күүседири, тудугнуң шынарын бүгү хемчег-биле экижидери, ону индустриалдыгзастаарының деңнелин хандырары дээш партия эге организацияларының ролюн бедидери, удуртукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалгазын бедидери эргежок чугула. Материалдарны болгаш чиг-эттии долузу-биле ажыглаары, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглээчи чорукту үнезини-биле узуткаары. Тудуг бүдүрүлгезиниң болгаш ажылдарын организастаарының мурнакчы аргаларын ажыглаары, ажыл шагын чидирер чорукту эвээжедири, күш-ажылдың сагылга чурумун күштелдирери, кадрлар белеткелин экижидери болгаш оларны чаңгыс черге быжыглаары дээш доктаамал демигежир херек.

Тудуг организацияларының күчүлерин улам ылай улгаттырарынче эң улуг кичээнгейни салыр. Керамиктиг хана материалдары болгаш керамзиттиг сай бүдүрериниң заводтарын, ыяш болбаазырадыр заводтуң болгаш «Тудуг кезектери» комбинаттың ийиги ээлчээниң, асфальт-бетон заводунуң, «Тыва септелге-тудуг» трестиниң бүдүрүлге баазазының, № 18 механизастаттынган колоннаның болгаш өске-даа объектилерниң тудугларын доозар ужурлуг. Бо сорулгаларны боттандырар чорук тудугну эки чорудар арганы бээр, ооң моон соңгаарты хөгжүүрүнүң перспективаларын ажыдар.

Көдээ ажыл-агыы

СЭКП ТК-ның доктаамал кичээнгей салып турарының, күрүнениң материал-техниктиг болгаш саң-хөө талазы-биле улуг дузаламчызының ачызында республиканың көдээ ажыл-агыйы тоску беш чылдың чылдарында улам ылай хөгжээн. Ол чылдарның дургузунда көдээ ажыл-агыйга күрүнениң капитал салымыжкыны эрткен беш чыл-биле деңнээрге ийи ажыг катап өскен. Колхозтар болгаш совхозтар 2 муң хире тракторну, 850 комбайнны, 3,5 муң автомобильди, база ол ышкаш 60 миллион рубль ажыг түңге өске-даа техниканы алган, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш өске-даа химиктиг чүүлдерни бээри үш катап өскен.

Ол дузаламчының, беш чылдың дургузунда партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылының деңнелиниң өскениниң, колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, специалистерниң эрес-маадырлыг ажылының түңнелинде, көдээ ажыл-агыйның ниити продукция бүдүрери көвүдээн, кол адыр болур мал ажылының талазы-биле өзүлде 8,6 хуу өскен. Мыйыстыг бода малдың баш саны 3,9 хуу, хойнуу болгаш өшкүнүү — 17,9 хуу көвүдээн. Уксаалыг малдарның баш саны 30—40 хуу өскен. Беш чылдың дургузунда мал ажылының продукциязының кол хевирлерин бүдүрери болгаш садып алыры өскен. Колхозтарга болгаш күрүне ажыл-агыйларынга эът бүдүрери 16,6 хуу, сүттүү — 10, дүктүү — 16 хуу өскен, ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле эът садып алыры 21 хуу, сүттүү — 9,5 болгаш дүктүү — 17 хуу көвүдээн. Бүдүрүлгениң технологиязынга база чамдык экижидилге болган.

Ак сеткилдиг болгаш эрес-дидим күш-ажылы-биле ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турар социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны өскен. Беш чылдың республикада сураглыг шалыннчылары, төрүүр чүс хойга онаажтыр 125—150 хураганнарны чылдың ап келген хойжулар Д. А. Ооржак, И. П. Сафонов, Д.-Н. Ч. Ооржак, инек бүрүзүнден 3300 килограмм сүттү саггаш саанчылар А. С.-Б. Монгуш болгаш А. К. Гусакова олар көдээ ажыл-ишчилерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң сорулгаларын шиитпирлээриниң, пландарны болгаш хүлээлгелерин күүседиринче көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарының эки дуржулгазын «Көк-Тей», «Кызыл тараачын», «Торгалыг» совхозтарының, Чөөн-Хемчик районда «Искра», Эрзинде «Коммунизмче оруу», Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтарның партия организациялары болгаш өскелер-даа чедип алган.

Чамдык эки түңнелдерни демдеглевишаан, ооң-биле кады сөөлгү чылдарда көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң түңнелдерин шүгүмчүлелчи ёзу-биле анализтээр хоор херек. Партия-совет, көдээ ажыл-агый органнарының ажылын үнелеп көөр кол чүүл болза продукция бүдүреринин болгаш күрүнеге садарының деңнели болур. Сески беш чыл-биле деңнээрге чамдык өзүлделер чедип алдынган болза-даа, көдээ ажыл-агый продукциязының кол хевирлерин бүдүрер талазы-биле беш чылдың онаалдалары, сүттен өскези, республикада күүсеттинмээн дээрзин демдеглээри эргежок чугула.

Тараа бүдүрериниң беш чыл планын күүседир талазы-биле элээн эки түңнелдер Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарының ажыл-агыйларында бар боор турар. Эът бүдүрери талазы-биле Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр болгаш Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйларының түңнелдери республика деңнелинден ооргуок хуу болган, ол-ла районнарда сески беш чылдың деңнелинден ол харын кудулаан. Беш чылдың чылдарында эът садып алырын Кызыл, Каа-Хем, Тожу болгаш Бии-Хем районнар элээн көвүдеткен. Сүт бүдүрер талазы-биле беш чыл планын чүгле — Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районнар күүсеткеннер, сески беш чыл-биле деңнээрге чамдык районнар сүт бүдүрерин кудулаткан.

Дүк бүдүрер талазы-биле эң эки түңнелди Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери чедип алган, олар беш чыл планын 112 хуу күүсеткен, ынчаарга сески беш чылдың деңнели-биле алырга ол барык 1,7 катап өскен. Ол бөргүзүглер Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарда ынча куду.

Дүк садарының беш чыл планын Каа-Хем районнан аңгыда, Таңды, Тожу, Бии-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнар күүсетпээн.

Тараа садарының планын 40 ажыл-агыйга бар турган, олардан беш чыл планын «Кызыл тараачын», «Өөк», «Көк-Тей», «Тээли», «Сүт-Хөл», «Кара-Хаак» совхозтар, «Хадың» колхоз күүсеткилээн. Эът садарының беш чыл планын чүгле «Көк-Тей» болгаш «Сукпак» совхозтар күүсеткен. Сүт садарының беш чыл планынга онаалдаалары турган 56 ажыл-агыйларның 31-и күүсеткен, дүктүүн 59-тан 26-зы күүсеткен. «Көк-Тей» совхоз болза продукцияның бүгү хевирлерин бүдүрер болгаш садар талазы-биле беш чыл онаалдазын күүсеткен чаңгыс ажыл-агый боор турар-дыр.

Көдээ ажыл-агыйны интенсивтиг чорударынга, пландыг онаалдаларны күүседиринге аргалар болгаш байдалдар бисте бар боор турар дээрзин мурнакчы колхозтарның база совхозтарның, фермаларның болгаш бригадаларның дуржулгазы херечилеп турар. Чижек кылдыр «Көк-Тей» болгаш «Кызыл тараачын» совхозтарны ап көрээлиңер. Оларда ылгалдыг чүве болза партийжи болгаш ажыл-агый удуртулгазының, коммунистерниң, бүгү ажыл-ишчилерниң күжениишкиннериниң бүдүрүлгениң хөгжүлдериниң кол айтырыгларынче мөөңнээни болуп турар.

Мал ажылында байдалды ап көрээлиңер. Партияның отчет-соңгуудалыг хуралдарынга болгаш район конференцияларынга малды өстүрериниң болгаш ону камгалап кадагалаарының айтырыгларынче кол кичээнгейни салып турган. Ол шын-дыр. Малды өстүрериниң хөй айтырыглары туюлунга чедир эки бодаттынмаан болгаш ону партия-совет, көдээ ажыл-агый органнары четпес шиитпирлеп турар дээрзин айтыры эргежок чугула. Бирээде, ажыл-агыйларда төрүүр малдарның баш санын өстүрериниче ажыл-агыйлар кошкак кичээнгейни салып турар. Ниити малда төрүүр инектер бичезинде 45 хуу болур турда, ол ам 34 хуудан ашпайн турар, төрүүр хойларны — 55-тиң орнунга 49 хуу боор турар. Байдал ындыг турда, малдың баш санын өстүрериниң эът, сүт болгаш дүк бүдүрериниң улгаттырарының темпилериниң бердинген онаалдаларын күүсеттинмейн баар.

Ийиде, мал ажылын, ылаңгыя уксаажыдылгага херээ культурлуг чорударының үндезини болур тарып бооладының районнарның хөй партия-совет органнары чедир үнелевейн турар. Хой ажылынга тарып бооладылганың 280 пунктузу турар ужурлуг турда, ооң чүгле 97-зи бар боор турары база эът угланыышкынның фермаларының 20 муң инекке тарып бооладылганың чүгле сес пунктузу бар боор турарын ону чедир үнелевес чорук-биле тайлбырлаап болур.

Бо болгаш өске-даа четпестер төрүүр малдарның хойлуг-биле кызыраарының чылдагааны болуп турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарда малдың кызыраар чоруу хөй боор турар. Ооң харазында, чижээлээрге, «Ак-Туруг» совхозта болгаш «Х Улуг хурал» колхозта чүс инектен-не чүгле 20—30 бызаа ап турар.

Алактиң өөлүнде, малдың өлүп хораарын болгаш ятыл-бүрү чидириглерин болдурбас дээш эң шиңгээ хемчеглерни алыры эргежок чугула. Тожу, Өвүр, Бай-Тайга, Кызыл болгаш Мөңгүн-Тайга районнарда, «Чыраа-Бажы», «Найырал», «Тээли», «Россия», «Тес-Хем» совхозтарда, «Х Улуг хурал» колхозта малдың өлүп хораары чыл-чылы-биле хөй боор турар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарда малдың өлүп хораары кудулавайн турар. Чамдык ажыл-агыйларда бруцеллез болгаш малдың өске-даа аарыглары узуткаттынмаан, эмнелге-профилактиктиг хемчеглер четпес боттанып турар.

Ниити ажыл-агыйга малды самчыгдап, оорлаар чорук улуг хоралдыг чылдың-на чедирип турар. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарда, «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Россия», «Тес-Хем», «Найырал», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Коммунизмниң херели», «Чаа орук», «Хадың» болгаш «Х Улуг хурал» колхозтарда ол улуг хемчээлдиг боор турар.

Байдаа болза колхозтарда болгаш совхозтарда малдың өлүп хораар чоруун болгаш самчыгдаарын шиитпирлии-биле узуткаарын негеп турар. Партия болгаш совет органнары, мал ажылының удуртукчулары болгаш специалистери бо айтырыгларже кол кичээнгейни салыр ужурлуг. Мал самдыгдаан факт бүрүзүн шыңгыызы-биле көрүп, буруулуларны харыысалгага кирер херек.

Малдың өлүп хораар чоруунга удур демисэлдиң бедээлиш партия райкомнарының болгаш райкүскомнарының, партия эге организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының ажылын үнелээриниң моон соңгаар чүүлдериниң бирээзи болур ужурлуг.

Хой ажылында хөй шиитпирлеттинмээн сорулгаар бар. СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери хөй чүүлдер талазы-биле багай күүсеттинип турар. 1976 чылдың эгезинде байдал-биле алырга, хой, өшкүнүң баш санының өзүлдези 80 муң бажы, дүк бүдүрери — 500 тоннага хожудап турар. Хой ажылында уксаажыдылга ажылының, ооң бүдүрүкчүлүү болгаш чем баазазын быжыглаарының айтырыглары четпес шиитпирлеттинип турар. Бир хойга онаажтыр дүк кыргып алыры эргежок эвээш, ол болза 1975 чылда бир хойга онаажтыр чүгле 1,9 килограмм болган. Хойжу кадрларны белеткээринде, олар-биле ажылдап, оларга эргежок чугула культура-амыдырал байдалын тургузарынга улуг четпестер ам-даа бар. Ам-даа хөй хойжулар кыштын өглерде чурттап турар. Хөй-хөй бригадалар төптеринде ам-га чедир чунар-бажыңнар, кызыл-булуңнар чок. Моон соңгаар бо сорулгаларны шиитпирлээринче улуг кичээнгейни салган турар ужурлуг.

Партияның эрткен область конференциязынга эът угланыышкынныг мал ажылын чорударында улуг четпестерлиг турганы дээш, районнарның партия-совет, ажыл-агый органнарын шүгүмчүлээн турган. Ынчалза-даа бо адырда четпестер ам-га чедир узуткаттынмаан. Фермаларны улгаттырып каттыштырарын чүгле «Скотокорм» системазынче шилчиткен дөрт совхозта боттандырган, ооң арткан ажыл-агыйларда эът угланыышкынныг малдарны чогуур кичээнгей чокка, чамдыкта контроль чокка хөй санныг ходаннарда тудуп турар.

Сүткүр мал ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Хоорайларны, чамдык район төптерин, үргүлар албан черлерин болгаш эмнелге черлерин сүт-биле хандырарында бергелер бар боор турар. Инектерниң продуктулуу кончуг оожум бедип турар. Бир инекке онаажтыр сүт саалдазы республикада ортумаа-биле чүгле 1540 килограмм чедип турар. Чылгы мал болгаш тевеки ажылын сайзырадырында хөй четпестер бар.

Малды өстүрериңде, ону камгалап ажаарында, оон продуктулуун бедидеринде улуг чедир кылдынмаан чүүлдер, мал ажылында өске-даа четпестер болза СЭКП обкомунуң, ооң бюрозунуң, секретарьларының болгаш обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, көдээ ажыл-агый органнарының талазындан удуртулганың ам-даа кошкак боор турарының түңнелдери-дир. Партия райкомнарының, партияның эге организацияларының ажыл-агыйлар удуртукчуларынга болгаш специалистеринге негелдези ам-даа кошкак, ол адырны хөгжүдеринге коммунистерниң ролюн олар четпес көдүрүп турар.

Чер ажылында база шиитпирлеттинмээн эвээш эвес айтырыглар бар. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү куду. Мурнуу болгаш чамдык барыын районнарның хөй ажыл-агыйларында хөрзүнү эки ажылдап кылып ап ам-даа шыдавайн турар, чайгы болгаш күскү чер андарылгазының пландарын күүсетпейн баргылаар, хөй черлерге сорттуг эвес, кондиция чок үрезиннер-биле чажып тарып турар. Хөрзүнче четчир санныг органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төкпейн баргылаар-дыр, тараа ээлчештирилгезин оожум нептередип келген. Колхозтарга болгаш совхозтарга бедик шынарлыг үрезин фондузун тургузарының айтырыы шиитпирлеттинмээн. Дуржулга станциязы, үрезин ажыл-агыйлары салдынган сорулгаларын ам-даа багай күүседип турар.

Колхозтар болгаш совхозтар чылдың-на 300—350 муң тоннадан эвээш эвес органиктиг чемишчидилгелерни шөлге төгер аргалыг, ынчалза-даа херек кырында олар чүгле 150—200 муң тонналы төп турарлар. Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнарының ажыл-агыйлары чемишчидилгелер төгериниң пландарын чыл-чылы-биле күүсетпейн келген.

Чылдың-на хөй шөлдерге тарылганы хат үреп турар. Ындыг турбуже, ажыл-агыйларның хөй нуруузунда, дилиндектер системазын кылырындан өске, хөрзүн камгалалының талазы-биле кандыг-бир өске хемчеглерни ап боттандырбайн турар. Хөрзүннүң үрелиринге удур чепсектерни чүгле Дуржулга станциязында ажыглап турар, ынчаарга оларны ажыглаары эки ажыктыг бериш турар. Тарылга шөлү камгалаарының ыяш тарылгазын чорутпайн турар. Республикада тарылга шөлү камгалаарының чүгле 250 га дилиндиин тарып өзүрткен. Ыяш ажыл-агый эргелели ыяш тарылгазын колдуунда чүгле аргаларда сиген кезер болгаш одар-белчиирлиг черлерде чорудуп турар. Сорулга болза оңгу беш чылда хөрзүннүң үрелиишкининге удур ажылдап кылымышкынын чүткүлдүг чорудуп, тарылга шөлү камгалаарының ыяш тарып өстүрерин калбаа-биле ажыглап турганаш, чер үрелиишкининге удур боттуг хемчегни алыры боор турар. Чер хоойлужудулгазының бүгү организацияларының болгаш албан черлериниң шыңгыы сагаан турарын хандырар херек.

Суггаттыг черлерни багай ажыглап турарының кол чылдагааны оларны ээзилиг ээлеринге — бригадаларга болгаш звеноларга быжыглавайн турары болур. Ынчаар быжыглаганнарга доктаамал онаалдаларны бээр, материал талазы-биле идиг бериишкинин хандырар апаар. Чаашкынналдырып суггарар машиналарны болгаш өске-даа техниканы багай ажыглап келген. «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Барлык», С. Тока аттыг болгаш «Улуг-Хая» совхозтарның багай эвес дуржулгазын чамдык звеноларының эки дуржулгазын барык нептеретпейн келген. Мында хамыктың мурнунда Көдээ ажыл-агый министерствозу, ооң министри эш Н. Г. Лавриненко, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери буруулуг болуп турарлар. Партияның чамдык райкомнарының болгаш эге организацияларының талазындан суггаттыг черлерниң аргаларын чедир үнелевейн турар чүүл бар. Суггаттыг чер ажылының культуразының болгаш ажыглаалга кирип турар объектилерниң шынарының куду боор турарының дугайында Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, ылаңгыя эш М. Б. Достак-оолдуң мурнунга база айтырыгны тургузар херек.

Суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидер төлээде, хамыктың мурнунда күрүне талазы-биле ол чугула херектиң дүжүнде харыысалгалыг боор турар бүгү организацияларның болгаш ажылдакчыларның ол ажылды кайгаар көрүп ажылдаар хевүн үндезини-биле өскертир херек. Мелиоратор кадрлар-биле ажылдаарының деңнелин бедидер, чаашкынналдырып суггарар машиналар машинистерин болгаш суггарыкчыларны белеткээрин база өөредирин калбаа-биле организастаар, оларның ажылынга материал талазы-биле идиг бериишкининиң деңшилгелиг аргаларын нептередир, мелиоративтиг фондунуң тудуунуң болгаш ажыглаалгазының талазы-биле шыңгыы контрольду тургузар чорук эргежок чугула.

Чер ажылының культуразының чавызы болгаш суггаттыг черлерни багай ажыглап турары ниитизиниң малынга быжыг чем баазазын тургузары ышкаш ындыг чугула айтырыгны шиитпирлээрин саададып ту-

(Уламчызы 3-кү арында).

ЧУРУКТА: партияның XVI область конференциязының болук делегаттары: (оң таладан солагай талаже) Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң «Май бир» салбырының төп сүт бараан фермазының саанчызы З. Л. Моюн, ол-ла ажыл-агыйда парткум секретары А. Д. Кашкак, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының саанчызы Н. С. Ондар, «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының инек кадарчызы Ч. О. Кол олар чээсар үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП ОБКОМУНУҢ ОТЧЁДУ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

(Эгези 1, 2 арыннарда).

рар. Ам эң-не эвээжи-биле хереглеттинери 280 муң тонна чем единицазы болур дээрзин санаалгалар көргүзүп турар. Эрткен чылын республикага херек кырында 111 муң тонна чем единицазының азы хереглеттинериниң 40-ле эвээш хуузун белеткээн. Ону барымдаалааш, чазак республикага 52 муң тонна комбикормуну берген, ол бистиң мал чеми курлавырларывысты 20 хуу немей көвүдеткен.

Малга быжыг чем-суурну тургузар талазы хамыктың мурнунда ховү-шөлдерге мал чемин бүдүрерин экижидер, ховү-шөлдерге болгаш культурлуг одарларга мал чеми культураларын өстүрери-биле тускайлап тургускан бот-орулга-чарылгалыг салбырларны ажыл-агый бүрүзүнге тургузары чугула. Мал чеми белеткээриниң дээштиглелиг технологияны ажыглаарын идепкейжидер херек. Тес-Хемниң болгаш Тожунуң девискээрин шиңгээдип алыр дугайында онза кичээнгей салыр ужурлуг. Ол болгаш оон-даа өске хемчеглерни боттандырып тургаш, 1976—77 чылдарда мал чеминге 115—120 муң тонна таразаны, 460—480 муң тонна силосту, 145—160 муң тонна сигенни, 250—280 муң тонна саван, хымыраштыг белеткеп алыр арга бар.

Көдээ ажыл-агыйның улам хөгжүдериниң эге-ажыктары техника ажыглалының экижидерин негеп турар. Механизатор кадрларның чедишпезиниң, инженер ажылының кошкаазының хараазы-биле техника дыка хөй ажыл-агыйларда багай ажыглаттынып турар. Бир эталон тракторга 650 га чер ажылдаары азы ажылдаар трактор-хүнге беш га чер онаажып турар, ол дээрге нормативтиң 60—70 хуузу-дур. Чер аңдарарынга тракторларның чүгле 8—12 хуузун чайгы эзлээрде ажыглап турар. Көдээде дыка хөй коомчеке ажылчыннары, электриктер, слесарьлар чедишпес, хойжулары техниканы билбес чоруунун хараазы-биле дыка хөй кудуктар чогуур хуусаазынга четпейн үрелип, техника ажыглалынга аварийлар болгаш үрелиишкиннер хөй удаа болуп турар. Ынчангаш механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаары партияның область организациязының эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Көдээге амгы үениң техника политиказын чорударынга «Сельхозтехника» кол рольду ойнаар ужурлуг. Эрткен беш чылдың дургузунда «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлге базазы дыка экижээн. Ам оон улуунге тракторлар болгаш автомобильдер септээриниң 75 чедир хуузу, комбайннар септээриниң 55 хуузу онаажып турар. Оон-биле чергелештир «Сельхозтехниканың» колхозтар болгаш совхозтар-биле аразында харылзааларында шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. Септелгениң чавыс шынарынга дыка хөй хомудаашкыннар, техника болгаш артык кезектер-биле хандырарын багай организастап турары. Эгелээре ажылдарын улалдыттырары республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылының экижидерин негеп турар. Ажыл-агыйларда машина-трактор паркызының, механизация чепсек-херекселдериниң тускайлап тургускан техниктиг ажаалдазын калбаа-биле шиңгээдип алыры чугула.

Ажыл-агыйларның экономиктиг ажыл-чорудулгазының түңнелдери база шыдыг кончуг эвес. Ниитизи-биле беш чылды совхозтар караждалыг доосканнар. Беш чылды чүгле «Кызыл тараачын», «Сукпак» болгаш «Көк-Тей» совхозтар орулгалыг доосканнар. Колхозтар беш чылды 16,4 миллион рубль орулгалыг доосканнар, оон иштинде 8,5 миллион рубльди хоорт … алган. Удуртукчуларның ажыл-херектиг ажыл-агыйжы ёзу-биле … билбези материал болгаш акша-хереңгилерни ындында чок чарыгдааны, сан… ажыл-агый чурумун хоозу-биле үреп турганы, мал ажылында кончуг хөй тааланналар, продукция чавыс шынарлыг болганындан уттеп харажалар совхозтарның ажылының түңнелдеринге дыка багай салдарлыг болган дээрзин ол сан-түннер көргүзүп турар-дыр.

Көдээ ажыл-агыйга фонд эгидилгези 1970 чылда 55 көпеек турганындан 1975 чылда 32 көпеек чедир азы 42 хуу кудулаан. Продукцияның бот-үнези ам-даа улуг болуп турар. СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели экономиктиг ажылды экижидеринче, продукция бүдүреринге үнер чарыгдалдың болгаш оон шынарының талазы-биле ажылдың түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелээринче көдээ ажыл-агый органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының кичээнгейин ам-даа кошкак уг-

Партияның область, район комитеттери айыттынган четпестерни чайладыры, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырарынче көдээ ажыл-агый органнарының болгаш оларның удуртукчуларының күжениишкиннерин угландырары чугула. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының специалистеле-рының кол схемазын ажылдап кылыр талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар. Хлеб-продуктулар, мяс болгаш эъмыр-тывыш ажыл-агый эргелелдериниң, продуктулар садып алыр талазы-биле күрүне инспекциязының база оон-даа өске көдээ ажыл-агый организацияларының болгаш албан черлериниң ажылын идепкейжидер херек.

Транспорт, харылзаа болгаш хандырылга черлери

Сөөлгү чылдарда Тываның транспорт эргелелиниң ажылы элээн экижидери чедип алдынган. Беш чыл дургузунда чүък сөөртүлгезиниң хемчээли 38 хуу немей өскен. Пландап ажыр дыка хөй чүъктерни болгаш пассажирлерни чедирген. Оон-биле чергелештир транспорт бүдүрүлгелериниң ажылында ам-даа ажыглаттынмаан улуг курлавырлар бар. Транспорт эргелелиниң болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлгелеринде холаазылар чок 200 автомобильдер доктаамал анаа туруп турар. Ол ведомстволар автомашиналарны ажыглаарының эффективтиг хемчеглерин албайн келген. Амгы үеде чүгле 78 автомобиль чайын эзлеерге ажылдап турар. Автомобильдерниң ажылдаар уннуурлериниң коэффициентизи чавыс болуп артпышаан. Ниити ажыглаттынган транспортунуң талазы-биле ол коэффициент 0,54, а «Сельхозтехника» каттыжышкынында ол чүгле 0,47 болуп турар. Чүък дүжүрерде болгаш дүжүрерде автомашиналарның нормативтен ажыр анаа турар чоруу чылдың … айтаг ол ортумаа-биле 12 муң шак болуп турар.

Партия организацияларының болгаш автобүдүрүлгелерниң удуртукчуларының чолаачылар ортузунга кижизидилге ажылы четпес чорудуп турар. Беш чыл дургузунда олар 28 муң кижи-хүнү ажыл шагын … тескен, 8,5 муң чолаачылар чолаачылаар эргезин казыткан. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң чавыс деңнели автомобиль транспортунга хөй аваарияларның болурунга чедирип турар.

Хем транспортунуң ажылының ажыктыы элээн бедээн. Хемчилер беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен, чүък сөөртүлгениң хемчээлин 33,3 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 40 хуу немей улгаттырган.

Беш чылдың дургузунда агаар транспорту улам тергиин ЯК-40 болгаш МИ-8 чеп амгы үениң машиналары-биле долдунган. Кызыл болгаш Кызыл-Мажалык аэропорттарында самолёт уруп үнер, кээп хонар шөлдерин ажыглалга киирген. Ынчалза-даа чүъктер болгаш пассажирлер дажыглаарының кавайдыкчыжы чаа-чаа болуп турар органарның Тываның авиабүдүрүлгези четпес ажылдап турар. Коллектив беш чылдың планының онаалдаларын күүсетпээн.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели транспорттуң бүгү черлериниң хөгжүлдези талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр, чүък сөөртүлгениң кеңгүжүлдериниң курлавырларын улам четче ажыглаар, техниканы белеткээниң болгаш кижизидилгени экижидер, күш-ажылдың болгаш күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаар дээш партия организацияларының база транспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидери чугула.

Партия болгаш совет органнары харылзаа, коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш садыгның ажылын экижидер талазы-биле дыка хөй хемчеглерни боттандырган. Республикага беш чыл дургузунда харылзаа бүдүрүлгелериниң ачы-дузазы чедирери хемчээли 48 хуу немей, амыдыралдың—52 хуу немей, коммунал ажыл-агыйның—2,3 катап өскен. Беш чыл планындан ажыр 7,0 миллион рубльдиң бараанынын чонга саткан.

Оон-биле чергелештир хандырылга черлериниң ажылдарында улуг четпестер бар. Харылзаа коллективтери харылзааның чамдык херекселдериниң шынарлыг ажылдаарын чедип албаан. Чонну хандырарының инженер удуртулгазының деңнели харылзааның чамдык бедидирерлеринде дыка чавыс болуп артпышаан, аппаратураның база телефон шугумнарының септелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде чорутпайн турар.

Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозу болгаш оон чагыргазында бүдүрүлгелер чурттаалга фондузунуң чогуур ажыглалын хандырбаан. Кызыл, Чадаана, Ак-Довурак хоорайларга болгаш чурттакчылыг оон-даа өске дыка хөй черлерге агым суглардың арыглаашкынын кылбаан, агаар бассейнин камгалалга таарымчалыг болдурар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар.

Амыдырал хандырылгазының дыка хөй бүдүрүлгелери багай ажылдап турар. Районнарның 12 хандырылга комбинаттарындан чедиан беш чылдың онаалдаларын күүсетпээн. Баш таарар, чурук тырттырар черлер-биле база хууда чагыг даарап кылыры болгаш идик септээри ышкаш ажылдар чедиишкиннерниң … хевирлери-биле көдээ чонну четпес хандырып турар.

Садыгның болгаш ниити чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң ажылында дыка хөй четпестер бар. Садыгның бүдүрүлге черлериниң чамдызы беш чыл планын күүсетпээн. Садыг четкизинге хүн бүрүде хереглединиң бараанарының садарынга … болуп, оларга чоннуң хереглединиң кошкак өөренип, хандырылганың дээштиглелиг хевирлерин четпес шиңгээдип ап турар. Кадрлар-биле кошкак ажылдың түңнелинде садыг чурумун үрээриниң, материалдыг үнелиг чүүлдерни оорлаар болгаш самчыгаазының фактылары ам-даа читтээн. Тес-Хем, Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарының садыг организацияларынга улуг дугаагаалар болгаш самчыгаалар болган. Хандырылга черлериниң кадрларын белеткеп база кижизидип турарында эвээш эвес четпестер бар. Амгы үеде ол адырларда мастерлиг мергежилдиг 500 хире кижи чедишпес.

СЭКП обкому, хоорkomу, райкомнары хандырылга черлериниң министерстволарының болгаш ведомстволарының бүдүрүлгелериниң ажылында четпестерни чайладыр, оларның ажылының ажыктыын бедидер, хандырылганың дээштиглелиг хевирлерин болгаш аргаларын шиңгээдип алыр, күрүнениң болгаш кооперативтиң хөреңгизин камгалаарын хандырар дээш практиктиг хемчеглерни алыры эргежок чугула. Кадрлар-биле ажылды экижидер, коллективтерде организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар херек.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгези

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, «Белоруссияның партия организациязының идеология кадрларын шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш Төп Комитеттиң өске-даа документилерин удуртулга болдурбушаан, СЭКП обкому, Кызыл хоорkomу болгаш райкомнары отчёттуг үениң иштинде идеологтуг ажылдың чамдык эки дуржулгазын чыып алган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чылын база Совет Тываның 30 чылын байырлааны партия организацияларының кижизидилге ажылын идепкейжиткен.

Ажылчы чоннарның амыдыралдың коммунистиг үзел-бодалын, мораль-политиктиг бедик шынарларын хевирлээр талазы-биле элээн ажылдарны партия комитеттери болгаш эге организациялар чорудуп турар. Коммунистерниң марксистиг-ленинчи өөредилгезин болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези доктаамал сайзыраңгайжып турар. Бо өөредилгеге чылында партчырыдышкынның школаларында болгаш семинарларында база экономиктиг өөредилгеге 10 муң ажыг коммунист азы партияның область организациязының 94 хуузу өөренип турар. Материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде ажылдап турар чоннуң 30 ажыг хуузу экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Ийи муң ажыг пропагандистер ажылдап турар.

Партия организацияларының эки ажылын демдеглевишаан, коммунистерниң марксистиг-ленинчи өөредилгезин база ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастап турарында четпестер ам-даа бар дээрзин чугаалавайн барып болбас. Чамдык политшколаларда кичээлдер идей-теориктиг чавыс деңнелде, коллективтерниң практиктиг ажыл-херээ-биле четпес холбаалыг эртип турар. Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастаарын боттуу биле экижидери негеттинип турар.

СЭКП обкомунуң Политчырыдышкынның бажыңы пропагандистер өөредилгезиниң тода системазын ам-даа ажылдап кылбаан, методиктиг ажылды чогуур деңнелге чедир тургуспаан.

Партия комитеттери болгаш эге организациялары массалыг пропаганда болгаш агитация ажылын элээн идепкейжиткен. Бүдүрүлгелерде 13 муң ажыг лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар, агитаторлар СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң иштики, даштыкы политиказын, партия ТК-ның шиитпирлерин, республиканың экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң сорулгаларын тайылбырлаар база кижизидилге ажылының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Партия организацияларының, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чоннуң чурттап турар черлеринде агитучастоктарга, агитпарткаларга, микрорайоннарга ажылының дуржулгазын киирзетейте аяа чогуур.

Партия организациялары хөй-ниити организацияларының, чер-чер Советтериниң, удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының күжениишкиннерин социал-экономиктиг сорулгаларны комплекстиг шиитпирлээринче угландырып, коллективтерге ажыл-агыйжы болгаш идей-политиктиг ажылды бирдиилиг дүүштүрүп турар черлерде кижизидилге ажылынга, кижилерниң хөй-ниитичи болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринге эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо талазы-биле бисте эвес ажылдарны «Тыва даг-дүүр», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, Кызылдың харылзаа белеткениниде, «Революцияның чалбыыжы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Саян» совхозтуң Суш салбырында, Эрзин районнуң «Коммунизмче оруу» колхозунда чорудуп турар.

Эки чүүлдерни демдеглевишаан, ыңгыш четпестерниң барын база чугаалаар херек. Республиканың чурттакчыларының чамдык кезээнде хем-херек үүлгедир чоруу ам-даа хөй, назы четпээчилерниң орум-чурумун үрээр чоруу кызырылбайн турар. Күш-ажылды ниитиниң онзузун медерелдиг ёзу-биле көөрүнге, социалистиг ниити чурттаалганың нормаларындан кандыг-даа хажыдышкыннарга эптешчок болур чорукка ажылчы чоннарны кижизидеринче партия, профэвилел, комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкиннерин партия, совет органнар практиктиг четпес угландырып турар.

Милиция, юстиция болгаш прокуратура органнары чон ортузунга эрге-чурум пропагандазын, профилактиктиг ажылды четпес чорудуп келген. Арагалаашкынга, хулиганнаашкынга болгаш хөй-ниитиниң база күш-ажылдың чурумунуң өске-даа хажыдышкыннарынга удур демисежиишкинде улусчу дружиналарның, эш-хуузунуң суттарының, чер-чер Советтериниң назы четпээчилер херээниң талазы-биле болгаш административтиг комиссияларының күжениишкиннерин кошкак угланып турар.

Дыка хөй идеология организацияларының ажылының үре-түңнелдери чавыс. Чамдык клубтарга, Культура бажыңнарынга педагогтарның, юристерниң, эмчилерниң, партия, совет ажылдакчыларының лекция кылыры организаставайн турар. Хөгжүм-шии театры, музей, Улусчу чогаадылга бажыңы, районнарда кинокеткилер, филармония боттарының бар аргаларындан кудуу деңнелде ажылдап турар. Культура министерствозу (эш Хомушку), кинофикация эргелели (эш Аракчаа) культура-чырыдышкынның албан черлериниң ажылын, чонну кино-биле хандырарын экижидер хемчеглерни алыры чугула. Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин (даргазы эш Сүвакпит) ажылында шыңгыы четпестер бар. Чамдык чогаалчылар бедик уран-чечен, идея талазы-биле быжыкан чогаалдарны чүгле тургуспайн турар эвес, харын боттары хөй-ниитиниң орум-чурумун, коммунистиг моральдың принциптерин хажыдып турар.

Солуннар редакциялары, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле комитет экономиканың, культураның кижизидилгениң айтырыгларын хандыр тыртпайн турар, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурумун хажыдар фактыларга удур хөй-ниитиниң бодалын хевирлээринге сула салдар чедирип, боттарының парлаар чүүлдериниң дээштиин четки албайн турар. Ынчангаш СЭКП обкому оларның ажылының деңнелин бедидерин чедип алыр ужурлуг. Ол ышкаш партия организациялары көскү агитацияның аргаларын чедир ажыглавайн турар.

«Билиг» ниитилел организациязының, ДОСААФ-тың хамаатыларны камгалалынын, шериг комиссариаттарының ажыл-чорудулгазын идепкейжидип тургаш, ниитилел-политиктиг, эртем-билиг пропагандазын база шериг-патриоттуг кижизидилгени экижидери чугула. Кижилерниң дыштанылгазын организастаарынга күш-культураның болгаш спорттуң ролюн бедидер херек. Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң спорт ниитилелдериниң ажылында четпестер ам-даа хөй. Спорт-массалыг ажылдары организастаарында, ГТО-нуң комплекизин дужаарында, спортчуларның мергежилин бедидеринде четпестер чайлаттынган турар ужурлуг.

Республиканың чамдык районнарында, ылангыя Бай-Тайга, Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда ажыл кылып шыдаар чурттакчы чоннуң элээн кезии ажылдавайн турар дээрзин идеологтуг ажылга барымдаалавайн барып болбас. Оларны тудуг организацияларының, коммунал-амыдырал болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылынче хаара тудар талазы-биле хемчеглерни боттандырары чугула.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң, оларның политиктиг медерелиниң, ниитиниң культуразын улам бедидер талазы-биле харын болгаш харыысалгалыг сорулгалар партияның область организациязының мурнунда туруп турар. Ол сорулгалар идеологтуг ажылдың дээштиин бүгү талалыг бедидерин, оон арга-методтарын сайзыраңгайжыдарын, ону амгы чугула айтырыглар болгаш сорулгалар-биле сырый холбаарын негеп турар.

Тоску беш чылда партия организациялары республиканың школаларының өөредилге черлериниң педагогика коллективтери-биле кады эвүн ооар салгакчыларын өөредилгеге болгаш кижизидилгезин улам шыңгай экижидеринче угланган чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Школаларның болгаш өөредилге черлериниң материалдыг баазазын быжыглаан. Школачыларның болгаш студентилерниң өөредилгезиниң шынары бедээн. Республиканың өөредилге черлери чыл бүрүде дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 1500 чедир специалистерни доостуруп үндүрүп турар. Республиканың башкылары ниитизинде педагогика ажылының ёзулуг мастерлериниң хууредени өзүп турар.

Оон-биле кады улус өөредилгезиниң хөгжүлдезинде шыңгыы четпестер бар. Хөй школаларда болгаш өөредилге черлеринде өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели амгы үениң негелделеринден чыдып каап турар. Өөреникчилерниң өөредилгезин ара каап чоруу болдуруп турар. Тожу, Бай-Тайга, Барын-Хемчик, Эрзин болгаш Моңгун-Тайга районнарының школаларында эрткен өөредилге чылында өөредилгениң деңнели республиканың ортумаа кырындан кудуу болган. Өөредилге ажылын сайзыраңгайжыдарынга кол эртемниг башкылаашкынның шынарын экижидеринге бар аргаларны улус өөредилге органнары, хөй школаларның башкылар коллективтери кошкак ажыглап турар. Школа назы четпээчилериниң хоощак кижизидилгези өөредилгениң шынарынга багай салдар чедирип турар.

Партия болгаш совет органнары, школаларның, өөредилге черлериниң профэвилел, комсомол организацияларының талазындан өөреникчилерниң, студентилерниң идей-политиктиг болгаш эрик-чаа кижизидилгезин улам тодаргай угланыышкынныг организастаары негеттинип турар.

Эртем албан черлериниң ажылының деңнелин бедидери эргежок чугула. Амгы үеде республикада ТАТЭШИИ болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязындан аңгыда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Экономика болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаарының институдунуң экономиктиг лабораториязы база көдээ ажыл-агый экономиказының Сибирь эртем-шинчилел институдунуң экономика секторуажылдап турар. Республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, бойдус болгаш материалдыг курлавырларын чоп ажыглаар, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле эртемге үндезилээн сүмелерни ажылдап кылыр олар кичээнгейин күштелдирер ужурлуг.

Тоску беш чылда медицина болгаш социал хандырылга албан черлериниң четкилери калбарып, материалдыг баазазы быжыккан, эмчилерниң, медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчыларының саны өскен.

Чоннуң медицина хандырылгазының шынарын бедидерин партия комитеттери кадык камгалал органнарынга негелдени бедидер, оон материал-техниктиг баазазын тургузар, кадрларны быжыглаар айтырыгларын доктаамал болгаш тодаргай сайгарып көөр херек.

Партийжи организастыг ажыл

Партияның область организациязы бодунуң XVI конференциязынга СЭКП Төп Комитединиң долгандыр сырый каттыжыкан, идея болгаш организация талазы-биле быжыккан, политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылдың чаа дуржулгазы-биле байлакшыан байдалдыг ужуражыкан.

Партияның область организациязының ажыл-чорудулгазының деңнелин бедидеринге партия документилериниң солуушкуну улуг салдарын чедирген. Оон түңнелинде партияның эге организациялары улам быжыккан, оларның дайынызы шиңгээзи өскен, массаның ортузунга оларның ажылының арга-методу улам шыңгай хөгжээн, коммунистерниң авангардчы ролю бедээн.

СЭКП ТК-ның «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында», «СЭКП-ниң Златоустовск хоорkomунуң бүдүрүлгелерде партия эге организацияларын удуртуп турарының дугайында», «Латвия ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» болгаш өске-даа доктаалдары партия организацияларының ажылын сайзыраңгайжыдарынга улуг рольду ойнап турар.

Партия хоорkomунуң, районнарының тулуглаарда парткомнарының ажылында эки талажы өскерлиишкиннер болган. Олар чер-черле организакчы ажылче, партияның куузуку звеноларының ролюн бедидеринче доктаамал кичээнгей салып турар. Оон түңнелинде партияның эге, цех организациялары, партбөлүктер оларның мурнунда сорулгаларны улам эки шиитпирлеп турар апарган. Пландарны болгаш социалистиг чүлээлгелерни күүседиинче, коммунистерниң бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарының, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидериниң дугайында хөй партия организациялары мөөңнеп алган.

Оон-биле кады партия эге болгаш цех организацияларынга болгаш партбөлүктерге удуртулгада эвээш эвес четпестерниң барын демдеглээри чугула. Партия эге организацияларының удуртуун чүгле оларның ажылының дугайында айтырыгларны партия комитеттериниң бюроларынга дыңнаалары-биле кызыгаарланыр таварылгалар ам-даа читпээн. Чижээ, партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу сөөлгү ийи чылда «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткомунуң ажылын чизыбүрү айтырыглар талазы-биле дөрт удаа чугаалажып көрген. Ынчалза-даа бо организацияда байдал экиживээн. Ындыг фактылар партияның өске-даа райкомнарының ажылында бар. «Россия», «Тыва», «Шивилиг» совхозтарда, «Ак-Эрик» колхозта, автосептелге заводунда, № 14 механизация эргелелинде, Кызылдың хлеб заводунда партия организацияларының ажылында шыңгыы четпестер бар.

СЭКП Кызыл хоорkomу, Таңды болгаш өске-даа чамдык райкомнары отчёттуг үеде бюрога партбөлүктер ажылының дугайында чаңгыс-даа чугаалашпаан. Улуг-Хем, Таңды районнарының мал ажылының фермаларында партбөлүктер саны өспээн, а харын эвээшээн. Ол районнарның партия организациялары коммунистерни фермаларже ыяап чорудуп турар.

Отчёттуг үеде партияның хуралдарының санынче эки, парторганизацияларының шынар талазы-биле составын экижидеринче кичээнгейни салган. Ийи чыл иштинде СЭКП кежигүнүнге кандидатка 1198 кижини хүлээп алган. Оларда ажылчыннарның болгаш колхозчуларның саны 65,7 хуу болуп турар. Партияга хүлээп алган кандидаттарның 60 ажыг хуузу комсомолдуң дамчыштыр кирип турар. Амгы үеде партияның 410 эге организацияларының учётунда 10 423 СЭКП кежигүннери база 606 СЭКП кежигүнүнге кандидаттар бар. Республиканың коммунистериниң үштүн ийи хире кезии материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган.

Партия документилериниң солуушкунунуң үезинде чедип алдынган эки дуржулганы чамдык партия организацияларында быжыглаап, калбартыр талазы-биле ажылды кошкак чоруткаш, коммунистер-биле хууда беседаларны чорутпайн турарын база айтыр херек. Партия комитеттери, эге организациялар коммунистерниң түс-түлүү-биле ажылдың деңнелин доктаамал бедидери, партийжи хуралдарының арыг болуруунуң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделерин хажык чок сагыыры дээш контрольду күштелдирери, бо айтырыгга партийжи комиссияларның ролюн бедидери эргежок чугула.

Ярославль хоорай партия организациязының ажылының талазы-биле СЭКП ТК-ның сурагжыг доктаалын үнген соонда партия хуралдарының ролю көскүзү-биле бедээн, оларны белеткээриниң болгаш эрттирериниң шынары экижээн. Чоокта чаа эртинген отчёт-соңгулдалыг хуралдар коммунистерниң идепкейиниң өскенин көргүскен, ында олуруушкан коммунистерниң үштүң бир кезии санал-оналдарын берген.

Партия комитеттери коллективтиг удуртулганың, коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралдарының ролюн бедидерин доктаамал чедип алыр, ында айтырыгларны ажыл-иштиг байдалга, кады-биле чугаалажырының байдалын тургузар, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарының талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг.

Партия эге организацияларының секретарьларының составының шынар талазы-биле элээн экижилге чедип алынган. Оларның 91,7 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг. Колхозтарның болгаш совхозтарның парторганизацияларының 63 секретарының 80 хуузу улус ажыл-агыйының специалистери. Советтер болгаш ажыл-агый органнарының ажылдакчыларының шынар талазы-биле составы чыл келген тудум экижип турар. Совхозтарны, колхозтарны, бүдүрүлгелерни, тудуг транспорт организацияларын болгаш өске-даа коллективтерни ажыл-ижи бедик шынарлыг, билиг-мергежил талазы-биле эки белеткелдиг кижилер удуртуп турар. Кадрлар өөредилгезин организастаар, оларны дөпшүлдериниң курлаавырын тургузар дээш боттуг ажылдарны чорудуп турар.

СЭКП обкому, оон аппараттары, партия хоорkomу болгаш райкомнары эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, кадрлар-биле ажылдың деңнелин улам бедикче көдүрер, оларны бедик мораль-политиктиг шынарларга, сагыызырылга чурумнуг болгаш дээштиглиг ажылга дээш харыысалгалыг болурунга кижизидер херек.

Партияның болгаш чазактың директиваларын болгаш бодунуң шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазын база контролюн күштелдирер талазы-биле партияның XV область конференциязының соонда СЭКП обкому чамдык хемчеглерни боттандырган.

«Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга үндезилээш, партия комитеттери шиитпирлер күүселдезиниң хыналдазының талазы-биле ажылды бүгү талалыг күштелдирип, партийжи аппараттың, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртур ажылдакчыларының харыысалгазын бедидип, ажыл калбаа активти, коммунистерни хаара тудары чугула.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуунуң сорулгаларын шиитпирлээринге Советтерниң ролюн бедидер талазы-биле ажылды СЭКП обкому отчёттуг үеде чорудуп келген. Советтерниң ажыл-чорудулгазында ажыл хевири, тодаргай чоруу көскү апарган. Депутаттарның эге-хуралдарының дугайында Хоойлуну бадылаан соонда чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери соңгукчуларның чагыгларын күүседирин боттандырар талазы-биле ажылды экижиткен, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынче идепкейлиг хамаарылып кирген. Депутаттарның доктаамал комиссияларының инициативазы бедээн.

Улусчу контроль органнары боттарының ажылын элээн экижиткен. Ында 9 муң хире ажылчы чоннар киржип турар. Улусчу контролерлар дугайында партияның сагыыш салыышкынын база бир илерээшкини «Латвия ССР-ниң улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы болур. Ол документиниң удуртулгага болдургаш, партия комитеттери улусчу контроль комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларының ажылынче хачылап, оларга дузалап турар апарган.

Ынчалзажок улусчу контролерларның ажылын организастап турарында ам-даа улуг четпестер бар. Чамдык район комитеттериниң хөй-хөй бөлүктериниң болгаш постуларының ажылының дээштиг чоруу чавыс, илерээтинген четпестерни чайладырын олар доктаап чедип ап турар. Республиканың улусчу контроль комитеди контрольдуң бүгү практиказын улам шыңгай сайзыраңгайжыдарынче база оон дээштиин бедидеринче, хыналдаларны болгаш күүселдезин организастаарының чаңгыс эвес херек кырынга угланган хемчеглерни алыр ужурлуг.

Профэвилел органнарының ажылын сайзыраңгайжыдарынче, профэвилел кадрларын болгаш активин шилип алырын экижидеринче болгаш кижизидеринче партия обкому кичээнгей салып келген. Чер-черде профэвилел комитеттериниң даргаларының аразында партия кежигүннери 58 хуу чедир өскен.

Ынчалзажок облпрофчөвүлелдиң болгаш профэвилелдиң чамдык адырлар обкомнарының ажылында ам-даа бөдүүн четпестер бар. Олар боттарының ажылының дээштиин ам-даа оожум бедидип, социалистиг чарыштың, күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң шимчээшкининиң организастаарын экижидеринче угланган хемчеглерни четпес ап турар.

Бодунуң хуралдынында 25 муң ажыг оолдар, кыстарны каттыштырган областың комсомол организациязы республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге өзүп орар салгакчыларны кижизидеринге улуг күш болуп турар. СЭКП обкому, хоорkomу, райкомнары комсомолду удуртуунуң экижидериниң хемчеглерин ап келген. Ажыктыг коммунист чаллар-биле комсомол организацияларын быжыглааны бүгү комсомол ажылының деңнелин бедидеринге дыка улуг идигни берген. Республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниң сорулгаларын шиитпирлээринче аныяктарны мобилизастаар талазы-биле ВЛКСМ комитеттери тодаргай ажылдарны чорудуп турар апарган. Сөөлгү ийи чылда мал ажылынче 600 комсомолчуну чоруткан, ынчангаш ол адырда оларның саны 3,5 муң кижи чедир өскен.

Комсомолга партийжи удуртулганың деңнелин шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, партияның чамдык комитеттери, ылангыя Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш өске-даа чамдык райкомнар, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге комсомол организацияларының ролюн бедидер талазы-биле хемчеглерни четпес ап турарын чугаалаза чогуур. ВЛКСМ обкомунуң болгаш адаккы комитеттериниң ажылында айтырыгларны хандыр көрүп шиитпирлээр чоруу, эгелээн херекти эчизинге чедирер дээш билиглиг чуткул ам-даа четпейн турар. Партия комитеттери комсомолга партийжи удуртулганың хевирлерин болгаш аргаларын улам шыңгай сайзыраңгайжыдары, комсомолчуларның коммунистиг мировоззрениезин хевирлеттинип тургузуунарынга, оларны мораль-политиктиг бедик шынарларга кижизидеринге, оларның хөй-ниитичи болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринге удуртулганың ролюн бедидери эргежок чугула.

* * *

1976 чылда — Коммунистиг партияның XXV съездизиниң чылында совет улус күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүн байдалында кирген. Партияның ээлчеглиг съездизинче тодептиг үскүүр дээш социалистиг чарышты республиканың ажылчы чоннары улам калбак нептередип турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашпышаан, республиканың ажылчын клазы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы партияның айыткан сорулгаларын бүрүн деткип, саналдарын киирип, ооң беш чылды ажыктыг чорутуң болгаш шынарның беш чылы болдурар деп партияның салган сорулгазын амыдыралга боттандырарынче угланган үлетпүр пландарны болгаш бедик социалистиг чүлээлгелерни ап турар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлевишаан, эң чоокку ажыл-херектерже, бирги ээлчегде мал кыштагладыышкынының чедиишкинниг эрттиреринче онза кичээнгейни салыр чогуур. Кодан болгаш турлаг бүрүзүн шыңгыы контрольга ап, малдың бар чемин ажыл-агыйжы ёзу-биле чоп ажыглаары эргежок чугула. Малчыннарның ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирип, өске-даа хемчеглерни боттандырып тургаш, малдың баш санын бүрүн камгалап арттырары, продукцияны бүдүрериниң болгаш садарының темпилерин кудулатпазы эргежок чугула. Оон-биле чергелештир часкы тову ажылдарынга белеткелди бүрүн чорудар херек.

Бистиң чурттуң бүгү ак-дуңма улустары-биле кады Тыва АССР-ниң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунуң пландарын амыдыралга боттандырарынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээ болур XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырарынга күжүн болгаш өөрээнин харам чокка бээр дээрзин СЭКП Төп Комитединге сагыжын мурнунардан бүдүрешкинин көргүзер, эштер делегаттар!

* * *

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчет илеткелин оон даргазы Б. К. Бүдегечиев кылган.

(Уламчызы 4-кү арында).

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

СЭКП ОБКОМУНУҢ БОЛГАШ РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛДЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САНАЛДАР

СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары В. Б. ДОБРОМЫСЛОВ:

— СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында айыттынган сорулгаларны болгаш түңнелдерин Кызылдың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары сеткил ханышкыны-биле уткаан — деп, ол бир дугаарында сѳс ап, санал бергеш чугаалаан. Үлетпүр черлериниң, тудугларының, организацияларының болгаш албан черлериниң коллективтеринде СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хѳгжүдериниң кол угланыышкыннарының» ол дугайында тѳлевилелин чаңгыс үн-биле чѳпшээрежип, изиг-биле деткип турар. Ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, бүгү адырларның специалистери бүдүрүлгеде ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип тывып, боттарының ажылының түңнелдерин шыңгыызы-биле үнелеп кѳрүп турарлар.

Хоорайның үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң болгаш сайгарылгазының талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте, 1975 чылдың ноябрь 2-де күүседипкен. Беш чыл планындан ажыр 8,8 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 34,5 хуу улгаткан, автобүдүрүлге черлериниң чүък сѳѳртүлгези барык ийи катап кѳвүдээн. Беш чылдың эгезинден тура капитал тудуунга 108,2 миллион рубльди чарыгдаан, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 35,5 хуу ѳскен.

Ол бүгү-биле кады хоорайның бүдүрүлгелериниң, тудуунуң болгаш чаагайжыдылгазының улам шапкын, эки үре-түңнелдиг хѳгжүүрүнге ажыл-агый болгаш культура талазы-биле бар аргаларны ам-даа четпес ажыглап турарын база чугаалаар херек. «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кѳдээ тудуг» трестиң, демир-бетон кылыглар заводунуң, мебель фабриказының болгаш ѳске-даа чамдык бүдүрүлге черлериниң коллективтеринде планда айыткан чүүлдерни боттандырып чорудары дыка кошкаанының түңнелинде планныг даалгалар ударгулчу үстүп келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оожум бедип турар. Бүдүрүлгениң кол-кол фондуларын ажыглаарының ажылы четпес чоруп турар. Тудуг индүстриязының чамдык бүдүрүлге черлеринге чаа дериг-херекселдерни ажыглалгага киирериниң талазы-биле ажыл сула чоруп турар.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле хѳй ажылды кылыр ужурлуг.

Хоорайның канализация четкилерин тудар ажылда дыка четпес чүүлдер туруп турар. «Тыва тудуг» трест бо ажылды кылырынга тускайлаан акша-хѳреңгиниң чүгле 34 хуузун беш чыл иштинде ажыглаан, а 1975 чылда ооң чаңгыс-даа рубль шиңгээтпээн. Канализацияның туттунмайн турарының уржуундан Кызылдың чөөн талакы микрорайонунуң, политехниктиг институттуң салбырының тудуу эгелевейн турар.

Капитал тудуушкунун планнаарында улуг четпестер ам-даа узуткаттынмаан. Ол дугайын коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралдарга шыңгыы шүгүмчүлеп турганнар. Тудугларны ажыглалгага киирериниң бадылаттынган график-хуусаалары ийи-үш ай дургузунда барымдаалаттынып келзе-даа, дораан үстүп эгелээр болгаш тудугжуларның ажылы дең-дески чоруун оксунар болгаш оларны бир тудугдан ѳскезинче шилчидеринге хѳй үе-шакты халаска чидирип турар. Орёл хоорайның чижээн ѳзугаар чуртталга тудуун ийи чылда үзүк-сокшаал чокка кылыр арганы Кызылга ажыглаап болурунуң аргаларын сѳѳренип кѳѳр үе келген.

Үстүү-Енисейниң ажыглал участогун хѳгжүдер, судно доктаар черлерин, чурттал-га бажыңнарын, судно септээр мастерскаяны тудар талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры, хем оорун тѳлевилээринче соңгаарладыышкын чокка эгелеп кирери эргежок чугула.

1976 чылдың болгаш оңгу беш чылдың пландарының улуг сорулгалары кол чүүл — экономиканы чайгылыш чокка, шиитпирлиг хѳгжүдерин негеп турары билдингир. СЭКП-ниң XXV съездизин тѳлептиг уткуур талаэде, ол съездиге бедиткелди партия организацияларының ажылының дайынчы кѳргүзүү болдурары, партияның хүрээлениң быжыглаары, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга ѳзүлүг партийжы стильда барымдаалап ажылдаары эргежок чугула.

«Торгалыг» совхозтуң хойжузу О. Ч. ТУМАТ:

— Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хѳгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның тѳлевилелин улуг сонуургал-биле уткаан—деп, О. Ч. Тумат чугаалап эгелээн.

Ол чугула партийжи документини чугаалажып таныш-каш, олар СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгезин алган. Күрүнеге садар кѳдээ ажыл-агыйы продуктуларының бүгү хевирлериниң планын декабрь бирде, эът, сүт садарының ийи ай планын февраль 15-те күүседирин планнап турар.

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Мээң ажылдап турарым Кара-Талда хойжу бригада тоску беш чылда багай эвес ажылдаан: пландан ажыр беш муң хураганны ѳстүрген, 11 тонна дүктү кыргып берген, ол бүгү совхозка 38 муң рубль арыг орулганы берген.

Сѳѳлгү үеде совхозта тудуг калбарган. Ынчалзажок ооң шынары багай, объектилерни чогуур ѳйүнде ажыглаалга киирбейн турар. Тудуг материалдарының четпезинден бистиң бригадавыста ийи кажааның тудуун доостпаан, а колхоз тѳвүнде 50 орунныг уруглар садын ам 4 чыл тудуп келген, ооң кажан доостуру билдинмес. «Тыва кѳдээ тудуг» трест ыракы районнарда тудугларже, оларны материалдар, техника, ажылчын күжү-биле хандырарынче кичээнгейин күштелдирери эргежок чугула. 500 гектар черни суггарар совхозта Кара-Талдың суггарылга системазы ажыглалдан үнген. Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозу ону септээринге эргежок чугула дузаны кѳргүзер ужурлуг.

Түңнелинде эш О. Ч. Тумат совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизин тѳлептиг уткуп, ооң шиитпирлериниң чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күштерин, аргаларын бээр дээрзин конференцияга бүзүреткен.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. МАСПЫК-ООЛ:

— Партия организацияларының удуртулгазы-биле районнуң күш-ажылчы коллективтери тоску беш чылда чамдык эки кѳргүзүглерни чедип алган—деп, ол эгезинде чугаалаан. 1970 чылга деңнээрге хой, ошкунуң баш саны 38700 бажыга кѳвүдээн. «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар сүт садарының беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Арыг-Бажының сүт-бараан фермазының коллективи сүт садарының беш чыл планын 125 тонна ажыр күүсеткен. Ол-ла кѳргүзүг талазы-биле беш чыл планын ниити район 467 тонна ажыр күүсеткен. Районнуң үлетпүр беш чылда продукция бүдүрериниң планын 103,4 хуу, ону сайгарарын 105,5 хуу күүсеткен.

Ынчалзажок районнуң партия организациязының ажылында шыңгыы четпестер бар. Беш чыл дургузунда район күрүнеге 20 муң тонна тарааны, 2586 тонна эътти, 46 тонна сүттү чедир сатпаан. Малдың ѳлүп хораар база ону оорладыр чоруктуң хуузу ам-даа хѳй, тѳрүүр малдан ап турар чаш тѳлдүң саны эвээш, чер ажылының культуразы чавыс.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хѳѳлбээниниң адаанче кире бээр Шагаан-Арыг хоорайны болгаш суурларны кѳжүрериниң айтырыында улуг четпестер барын оратор демдеглээн. Чаа Шагаан-Арыгның тѳлевилелинде чазыглар эвээш эвес, суг адаанче кире бээр черлерниң орнун кайын алыры деп айтырыг чигзиг-биле тургустунуп турар.

Районда мал кажаалары чедишпес, оларда механизация барык чок, хойжулар турлаазының чүгле 10 хуузу электрижиттинген. Садыг бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазы дыка кошкак. 1975 чылда болгаш тоску беш чылда Улуг-Хемниң ажыл-ишчилериниң планының дугайын чугаалааш, К. А. Маспык-оол, олар СЭКП-ниң XXV съездизин тѳлептиг уткуур база планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир деп конференцияның делегаттарынга бүзүрелин илереткен.

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң саанчызы Г. Ы. КАРА-КЫС:

— Бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылда күрүнеге тараа, сүт, дүк садарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ажыл-ишчи коллективтиң бо күш-ажылчы чедиишкиннеринде бистиң сүт-бараан фермавыстың саанчыларының киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Фермада 10 кежигүнниг партия бѳлүү бүгү ажыл-херектерниң организакчызы болуп турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хѳгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге тѳлевилелин бистиң саанчылар, бүгү совет улус-биле бир дѳмей, изиг-биле деткээн болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бодумда быжыглаттынган саар инектериминиң бирээзинден-не 2500 литр сүт саарын хүлээштен мен. Ол дээрге, эрткен чылгы түңнелдеримден 250 литр хойдур. Ферманың бүгү саанчылары алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору В. А. УХОВ:

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери ында партия организациязының удуртулгазы-биле чедиишкинниг ажылдап, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын ноябрьда күүседипкен. Комбинаттың ажыл-ишчилери доозукчу чылда Тѳрээн чуртка 64,3 муң тонна даг-дүгүн берген, ол болза комбинаттың бирги ээлчээниң күчүзүн 3 катап ашкан. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер, цехтерниң болгаш түс-түс адырларның ажылын доктаамал хайгаараар талазы-биле парткомнуң чорудкан ажылының түңнелинде эрткен беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 62 хуу ѳстүргениниң түңнелинде даг-дүгү бүдүрерин ийи катап кѳвүдедир арганы берген.

Планны болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге бүдүрүлгениң мурнакчылары — коммунистерниң киирген үлүү эвээш эвес. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң улуг регулировщиги, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты Алдын-оол Иргит, боду дүжүрер күчүлүг БелАЗ-540 автомашина чолаачызы Семен Туровец, дериг-херекселдер машинизи Уйнукпаа Монгуш, экскаватор машинизи Александр Чакиров болгаш ооң-даа ѳскелерге комбинаттың коллективи чоргаарланыр.

Бо беш чылда кылыр ужурлуг ажылдарывыс хѳй. Ажылдап турар цехтерни эде дерийр, чаа объектилерни немей кылыры кордүнген. Дагның арыгладылгазының болгаш транспорттуң комплекстери улам сайзыраар. Асбокартон бүдүрер фабрика ажыглалгага кирер. Бо ажылдар кылдынган соонда, 1980 чылда даг-дүгү бүдүрери 250—280 муң тонна, бараанныг продукцияны сайгарары 40-45 миллион рубль чедер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглаалга киирип, ооң тѳлевилээн күчүлерин шиңгээдип алыры—оңгу беш чылда комбинаттың кол сорулгазы ындыг. Комбинаттың ажыглаалга кирер объектизинде ам чурттуң хѳй-хѳй областарындан, крайларындан келген монтажниктер болгаш тудугжулар ажылдап турар, республиканың район бүрүзү боттарының тѳлээлекчилерин ак-доруракчыларга дузалажыры-биле чоруткан.

СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары Г. А. ЗАРКЕВИЧ:

— СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын Таңдының ажылчы чону деткивишаан, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап кирипкен.

Партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазының дуржулгазын шиңгээдип, даалдырган ажыл-херекке коммунист бүрүзүнүң хууда харыысалгазын бедидеринге эвээш эвес ажылдар бисте кылдынган.

Ажылчы чон ортузунда масса-политиктиг ажыл экижээн болгаш политиктиг, экономиктиг ѳѳредилгениң шынары бедээн, социалистиг чарыш улам дээштиг калбарган.

Бо бүгү херекке «Коммунизмниң херели» колхозтуң, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң, «Тыва кобальт» комбинаттың коммунистери дыка хѳй чаа чүүлдерни кылган.

Ооң уламындаа районнуң ажылчы чону ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринге эвээш эвес чедиишкиннерлиг болган. Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының ниити хемчээлин 3,4 катап кѳвүдеткен. Тудугжулар, Хову-Аксының АТБ-зы, садыгның, харылзааның, коммунал ажыл-агыйның, арга-арыгның ажылдакчылары беш чылдың планныг онаалдаларын күүсеткен.

Ынчалза-даа чедир кылдынмаан ажылдар база бар. Ылангыя кѳдээ ажыл-агыйның ишчилери ѳрелиг арткаңнар. Бистиң кол сорулгавыс—ниитиниң малынга четчир чемни белеткээри. Ынчангаш агротехниктиг чурумнарны сагып, суггаттыг черлерни долузу-биле ажыглап тургаш, тараа болгаш мал чеми культураларының бедик дүжүдүн чедип алыр ужурлуг бис.

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хол» колхозта партком секретары А. С. АДЫГБАЙ:

— ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хѳгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге тѳлевилелин бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери сеткил ханыышкын-биле деткивишаан, оңгу беш чылда улам кыжыглыышкынныг ажылдаарын хүлээнип турар. Тоску беш чылда колхозтуң экономиктиг болгаш социал хѳгжүлдезинге чаа-чаа ѳскерилгелер болгулаан. Чүгле эрткен чылын тудугга 120 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган бис. Колхозувус оңгу беш чылда улам бүрүнгаар хѳгжүүр. Колхоз тѳвүнге чаа-чаа чуртталга бажыңнары, культураның, амыдырал хандырылгазының объектилери немежир, колхозчуларның материалдыг хандырылгазы экижиир. Бо бүгү бодунга-ла кылдынмас, чүгле ажыл-биле чедип алдынар.

Тыва АССР-ниң кѳдээ ажыл-агый министри И. Г. ЛАВРИНЕНКО:

— Республиканың кѳдээ ишчилери тоску беш чылда бүдүрүлгениң чамдык ѳзүлделерин чедип алган, чаа беш чылда кѳдээ ажыл-агый талазы-биле улуг сорулгалар салдынган — деп, ол чугаалаан. Кол кичээнгейни үндезин айтырыгларже, ылангыя кѳдээ ажыл-агыйны специализастаарынче болгаш концентрастаарынче угландырары чугула. Бо талазы-биле Дуржулга станциязының хойну, «Кызыл тараачын» совхозтуң бода малды бѳлүктеп семиртир азыраар площадкаларга ажылының дуржулгазы бар.

Республиканың ажыл-агыйларынга бо чылын семиртилгениң 15 ындыг шѳлдерин тургузарын министерство планнап турар болгаш олар 3600 центнер эътти бээр. Малды үлетпүр аргазы-биле семиртир айтырыгны «Скотпром» трест-биле кады шиитпирлээри чугула. Ол ышкаш сүт бүдүрерин ажыл-агыйларга тодаргай специализастааш, сүт бүдүрер улуг комплекстерни тургузары чугула.

Специализацияже шилчилге малдың чем-суурунче кичээнгей салырын негээр. Ындыг болганда колхозтарның болгаш совхозтарның тарылга структуразын сайзырангайжыдары, ажыл-агыйларга мал чеми белеткээр тускай бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны тургузары чугула.

Министр оон ыңай суггаттыг черлерни чѳп ажыглаарының, оларны тускай суггатчы бригадаларга быжыглаарының үрезин ажылын экижидип, маңаа чамдык ажыл-агыйларны специализастаарының чугулазын айыткан.

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. МОНГУШ:

— Эрзин районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын, СЭКП ТК-ның XXV съездиге тѳлевилелин бедик кѳдүрлүүшкүн-биле таныжып каш, бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин алган — деп, ол чугаалаан. Районнуң малчыннары тѳрүүр чүс хойдан 90 хураган, бир хойдан 2 кг дүк алырын, мал бажын ѳстүрериниң планын декабрьда күүседирин хүлээнген. Ам хой массалыг тѳрүп эгелээн, тѳлү менди, ону аңаа магадылал кылдыр кѳрүп болур.

Кадрлар-биле ажыл кошкак дээр дугайында отчёт илеткелде шүгүмчүлелди хүлээп алышааш, районда специалистерниң чедишпейн турарын, бо талазы-биле обком, Кѳдээ ажыл-агый министерствозу дузалаарын дилээн.

Кѳдээ ажыл-агый хѳгжүлдезиниң талазы-биле, ылангыя чер ажылы-биле район хожудап, чавыс дүжүттү ап турар. Мооң түңнелинде мал чеминиң баазазы кошкак. Ынчангаш «Коммунизмче оруук» колхозка мал семиртилгезин, «Мѳрен» колхозка сүт бүдүрерин, «Чаа оруук» колхозка мал чемин белеткээрин мѳѳңнээр деп турар. Маңаа республиканың кѳдээ ажыл-агый органнарының дузазы херек.

Эш Монгуш оон ыңай тудуг материалдарының чедишпезинден, «Тыва сентелге-тудуг» трестиң багай ажылындан тудугларның саадап турарын шүгүмчүлээн.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. ФЕДОРОВ:

— Районнуң партия организациязы ѳзүлделиг болган, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың чамдык дуржулгазы мѳѳңнеттинген, районнуң ажыл-ишчилери тоску беш чыл планын кол кѳргүзүглерге күүсеткен— деп, оратор демдеглээн. СЭКП ТК-ның тѳлевилелинде айыттынган сорулгалар парторганизация, коммунист бүрүзүнүң ролюн болгаш харыысалгазын бедидерин негеп турар.

Районнуң партия организациязының ажылында четпестер болгаш бүдүрүлгелерде ажыглаттынмаан курлавырлар хѳй дээрзин демдеглээш, районнуң ажыл-агыйларында бир дѳмей байдалдыг тургаш-ла, аңгы-аңгы түңнелдерлиг болур чоруктарны ол чижекке кѳргүзүп, мал чеминиң баазазының хожудап турарын айыткан. Мал ажылын механизастаары районда оожум чоруп турар. Бо талазы-биле министерство, «Сельхозтехника» органнары, обкомнуң кѳдээ ажыл-агый килдизи эвээш дузалап турар.

Оратор оон ыңай планнаашкынның четпестерин шүгүмчүлээш, ажыл-агыйларга даалгалар туруштуг болур ужурлуг, а бисте чылда ийи-үш удаа ѳскерлип турар планныг даалгалар чүгле будулгазын үндүрүп турар деп ол демдеглээн.

Кѳдээ ажыл-агыйга специализация болгаш концентрация үнениң чугула айтырыы. Районда баштайгы базымны кылган. Ону ханыладырынга ылапты санал, мурнакчы дуржулгага үндезилээн хемчеглер херек дээрзин ол чугаалаан.

Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде штукатурлар болгаш малярлар бригадири А. И. ЕЛЬШОВА:

— Кызылдың тудуглары ѳзүп, чаагайжыы турары хорткуу микрорайондан безин илдең—деп, ол чугаалаан. № 48 тудуг эргелели эрткен чылдарда эки ажылдап, шаңнал-макталга кирип турганын демдеглээш, бодунуң бригадазы хѳй националдыг, найыралдыг коллектив дээрзин чугаалаан. Коллективте коммунистерге баштаткан мурнакчыларның санының ѳзүп турарын ол демдеглээн.

Эргелелде социалистиг чарыш болгаш ооң түңнелин үндүрерин эки организастаанын делегат демдеглээн. Ол бодунуң бригадазының Сафронованың бригадазы-биле чарыштааш, эки түңнелдерни чедип алганын айыткаш, чарыш дээрге чүгле эштуангам эвес, күүселде, камналга, шынар дээш демисел-дир деп демдеглээн.

Делегат оон ыңай тудуг кезектер комбинадының, туубу заводунуң багай шынарлыг материалдар берип турарын, тудугжулар шеверлекчилерге ажылдаар черни баш удур белеткеп бербейн турарын, тудуг материалдарының кадагалалында четпестерни шүгүмчүлээн.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. РОМАШОВ:

— Партийжи удуртулганың деңнелиниң бедээнинден республиканың комсомол организациялары организастыг талазы-биле быжыккан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролю ѳскен. Амгы үеде ооң хүрээлеңинде 29 муң кижи бѳлгүштээн турар, оларның чартык кезии материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. СЭКП-ниң XXV съездизин тѳлептиг уткуур дээш чарыштышаан, Тываның муң-муң оолдар болгаш кыстары, он-он комсомолчу-аныяктар коллективтери беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Комсомол обкому, чер-черде комсомол организациялары аныяктарның капитал тудугга идепкейлиг киржилгезинче улуг кичээнгейин салган. Ийи чыл иштинде студентилерниң тудуг отрядтары улус ажыл-агый объектилерин тударынга 9 миллион хире рубльди шиңгээдип алганнар.

Сѳѳлгү үеде 600 ажыт комсомолчуларны болгаш аныяктарны комсомолчу путёвкалар-биле мал ажылынче чоруткан. Ол ажылды Эрзин, Бай-Тайга болгаш Мѳңгүн-Тайга районнарының комсомол организациялары эң-не организастыг чорудуп, оларның күш-ажылынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салып турар. Ынчалза-даа элээн хѳй районнарда аныяктарны хой ажылынче кошкак хаара тудуп турар. Бо дээрге комсомол организацияларының, а ооң-биле кады партия комитеттериниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының четпес ажылының херечизи-дир.

Партия болгаш комсомол организациялары аныяктарның идей-политиктиг болгаш ажылчын кижизидилгезинче, оларның ниити билииниң деңнелинче, кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселче, спорт организацияларының ажылын экижидеринче соксаал чокка кичээнгейни салыры чугула.

«Кок-Тей» совхозтуң директору А. И. ЛОМАЕВ:

— Сѳѳлгү үеде республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының техника-биле дериттингениниң деңнели дажок ѳскен. Ажыл-агый бүрүзүнде бедик мергежилдиг специалистер-даа эвээш эвес. Ынчалзажок, ооң-биле черге-лештир кол фондулар ѳскен тудум, оларның эгидилгези кудулап турар чорук бистиң шуптувусту дүвүредир ужурлуг. Республиканың ажыл-агыйларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-даа ѳспейн турар. Ол чүге ындыгыл дээрге, бисте техниканы чѳптүг эвес ажыглап турарында-дыр.

Мен бодап кѳѳрүмге, ажыл-агый бүрүзүнге техниканың чогуур херегледин шак тодаратса эки. Ооң-биле черге-лештир «Сельхозтехниканың» бүдүрүлгелери-даа кержээлерге үндезилээш, колхозтарны болгаш совхозтарны комплекстиг техниктиг хандырарынче шиитпирлиг-биле шилчиир херек. Ынчан ажыл-агый бүрүзүнге бодунуң артык кезектерин тургузары негеттинмес апаар. Ам оларда артык кезектер кандыг-даа нормадан ажып турар-дыр.

Суггарарының болгаш сугаут болдурарының дериишкиннерин багай ажыглап турар. Мында четпес чүве чүл дээрге, шылар чоп тѳлезинкеллериниң уламындан оларның тудуушкунунга шыг эвес саваашкыннарны болдуруп турарында-дыр. Ооң чижээ эвээш эвес. Суг ажыл-агыйының дериишкиннерин тѳлевилээри болгаш тудары партия база ажыл-агый органнарының кошкак дивес кичээнгейиниң тѳвүнге турар ужурлуг.

Мал чеминиң белгезин быжыглаар талазы-биле бисте калбак хемчеглерни ажылдап кылган. Ынчалзажок ол айтырыг оожум шиитпирлеттинип турар. Амга чедир-ле мал чеминиң культураларының үрезинин белеткээрин республикада кымдаа кылбайн турар. Шаанда Тывага тарып ѳстүрүп турган янзы-бүрү ситеннерни мал чеми кылдыр ажыглаарын калбартыры чугула дээн санаар мен.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. ООРЖАК:

— Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң экономиказының кол адыры—мал ажылы. Эрткен беш чылда ооң баш саны ѳскен, продуктулуу бедээн. Эрткен чылын хойжулар ортумаа-биле чүс тѳрүүр хойга онаажыр 90 хураганны алган. Оргу-Шѳлде комсомолчу-аныяктарның бригадазы оон-даа эки кѳргүзүглерлиг болган. Ол болза, бригаданың кол күжү болур коммунистерниң болгаш комсомолчуларының идепкейлиг ажылының түңнели-дир — деп, ол чугаалаан.

Бир эвес мал чеминиң баазазын тургузарынче кол кичээнгейни салып, малдың уксаазын экижидер талазы-биле специалистерниң ажылының деңнелин бедиткен болза, ажыл-агыйның чедиишкиннери оон-даа хѳй болур ужурлуг. Хѳй чарыгдал үндүрбес, ажыктыг мал сарлыкты ѳстүрериче кичээнгей салза чогуур. Мыйыстыг бода малдың баш санын ѳстүреринче кошкак кичээнгей салып келген, оон уламындан совхоз тѳрүүр чүс инектен чүгле 40—45 бызааны ап турар. Мал ажылында хѳй күш үнер ажылдарны механизастаар айтырыгны дүрген шиитпирлээр үе келгенин оратор айыткан.

Хой ажылынга аныяктарны быжыглаар дугайында сагыш салыры—моон соңгаар ону хѳгжүдеринге кол чүүл болур. Хамыктың мурнунда аныяктарга хоочун хойжуларның арга-дуржулгазын кызымаккай дамчыдып бээр, амыдырал-чуртталгага таарымчалыг байдалдарны тургускан эки хойжу бригадалар тептерин тургузар. Бо чугула айтырыгларны ам-даа четпес шиитпирлеп турар.

— СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр чүс тѳрүүр хойга онаажыр 120 хураганны, бир баштан-на 2500 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнип тур мен—деп, эш Ооржак чугаалаан.

«Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Д. БАЛЧЫЙ-ООЛ:

— Сѳѳлгү чылдарда совхозтуң коллективи продукция бүдүрериниң айтырыгларын чугаалап шиитпирлеп турар апарган. Күрүнеге дүк садар планын ажыр күүсеткен, хойнуң баш саны ѳскен. Ол болза коммунистерниң, дыка хѳй малчыннарның кызымак ажылының түңнели болур. Оларга хойжулар А. Монгалбин, А. Карма, саанчы А. Бадарчы болгаш ѳскелер-даа хамааржыр—деп, ол чугаалаан.

Ажыл-агыйны хѳгжүдериниң дыка хѳй айтырыглары ам-даа оожум шиитпирлеттинип турар. Оон кол чылдаганы малды бүдүн чыл дургузунда чер одарладып, малдың чем-суурун белеткеп алырынче кичээнгей салбайн келгенинде. Ам бо сорулгаларны шиитпирлеп эгелээн. Семиртир болгаш сүт уткаарылышкынныг мал турар комплексти тургузар хемчегин алыр, ону чем-биле хандырып шылаар база— Тесте бар. Ажыл-агыйда кодаңнарны улгаттырып эгелээн, ол хойжу кадрлар айтырыын шиитпирлээринге дузалаар.

Электри шугумунуң чанында турар хойжуларның кодаңнарынга электри чырыы киирер айтырыгны дүрген шиитпирлээри чугула, ол малчыннарның амыдыралын экижидеринге дузалаар. Тес унунда мал чеми белеткээр черлерни дүрген шиңгээдип алырынче кичээнгей салза чогуур. Кѳдээ ажыл-агый болгаш Мелиорация база сүт ажыл-агый министерстволары тараа болгаш мал чеми культураларының бүдүрүлгезин кѳвүдедири-биле совхозтарның шѳлдерин суг-биле хандырар айтырыгны дүрген шиитпирлээр ужурлуг.

СЭКП Мѳңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н-С. ШАГДЫР-ООЛ:

— Районнуң малчыннары эрткен чылын мурнукузундан эки ажылдаан болгаш малдың баш саны ѳскен. Бо талазы-биле партия организацияларының, коммунистерниң ачы-хавыязы улуг — деп, ол демдеглээн. — Эң ылангыя «Малчын» колхозтуң № 3 хойжу бригадазының коллективи эки ажылдап, эрткен чылын тѳрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 93 хураганны алган. Районнуң ажылчы чоннарының материалдыг, культурлуг амыдырал деңнели бедээн.

Ырак-узак болганындан база агаар-бойдус байдалындан хамаарыштыр районнуң экономиказының хѳгжүлдезинде четпестер ам-даа эвээш эвес. Чижээ, мал чеминиң баазазы чедишпес, ынчангаш Тес-Хем районга тускай шѳлдү быжыглааш, районнуң колхозтары аңаа чогуур ажылдарны кылырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула боор турар. Ол ышкаш районнуң республика тѳвү-биле транспорт харылзаазын база дарый шиитпирлээр, ону тудуг материалдары-биле хандырарын экижидери чугула. Ол ышкаш районнуң колхозтарынга малдың уксаазын экижидер талазы-биле дузалаары чугула.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Д. Б. ОНДАР:

— Сѳѳлгү чылдарда ѳѳреникчилерниң ѳѳредилгезиниң шынары бедээн, оларның саны кѳвүдээн, школаларның материал-техниктиг сууру быжыккан —деп, оратор чугаалаан. Школачыларның профессия шилип алырынче улуг кичээнгейни салып турар апарган болгаш амгы үеде дыка хѳй школаларда ѳѳреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары ажылдап турар. Оларда ѳѳреникчилер тракторну, машиналарны ѳѳренип, ѳске-даа профессияларның мергежил-чаңчылдарынга ѳѳренип ап турарлар.

Ынчалза-даа улус ажыл-агыйынга кадрлар белеткээр сорулганы чедип алырынга чамдык ажыл-агыйлар школаларга дузалавайн турарын айтыр херек. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Барлык», «Улуг-Хая», «Тээли» совхозтарда кѳдээ ажыл-агый техниказын школаларга тускайлап бербейн турар.

Ол ышкаш бүгү-ниити ѳѳредилгениң дугайында хоойлуну боттандырарында четпестер база бар. Чамдык районнарда, эң ылангыя Тес-Хемде, Бии-Хемде, Таңдыда болгаш Кызыл хоорайда ону эвээш кичээнгей салып, ѳѳреникчилерниң санының эвээжээр чоруун болдуруп турар. Ажылчын аныяктар ѳѳредилгезиниң сорулгаларын шиитпирлээринге кежээки школалар улуг рольдуг. Чамдык районнарда, ылангыя Бии-Хемде, Каа-Хемде болгаш Кызыл хоорайда оларның ажылынче четпес кичээнгей салып турарындан ѳѳреникчилериниң саны кызырлып турар. Школа тудуунуң ажылын экижидер, школа назы четпээн уругларның албан черлериниң четкизин калбартыр дугайында сагыш салыр херек—деп, министр түңнелинде чугаалаан.

• • •

Санал берген делегаттар шуптузу СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң түңнелдерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларны болгаш түңнелдерин, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хѳгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп тѳлевилелин Тываның ажылчы чоннарының чаңгыс эп-сеткилдиг чѳпшээрежип турарын чугаалааннар.

Конференция делгереңгей доктаалды хүлээп алгаш, ында республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң пландарын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны мѳѳңнээр талазы-биле Тываның партия организацияларының сорулгаларын тодараткан.

Бѳгүн конференция бодунуң ажылын уламчылаар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛАРДА

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мѳгениң дески» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.10, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинонылыды 9.10, «Дельфин хуву» 10.30, 12.20, 14.10, 16.00, «Есенин» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Борис Годунов» 15.00, 18.40, «Эрес-дидимнер» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сагыш ышкаш чаап огду» 15.00, «Гусарь балладазы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кѳдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 31.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чѳвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00030.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 14 (9999) 1976 чылдың январь 18, воскресенье 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн Өртээ 2 кат.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XVI Тыва область конференциязы январь 16—17 хүннеринде Кызылга болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң отчёдун, партияның область организациязының ээлчеглиг соруулгаларын, партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёдун, „1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары" деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайын конференцияның делегаттары чугаалажып, СЭКП-ниң Тыва область комитединиң, партияның Тыва область организациязының ревизия комиссиязының чаа составтарын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны соңгаан.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, партияның XVI Тыва область конференциязы бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** кылган.

Илеткелдиң талазы-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш **Н. С. Бойду**, «Тоора-Хем» совхозта иви фермазының эргелекчизи эш **А. А. Коктеген**, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының директору эш **Д. Б. Бузур-оол**, Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы эш **Ю. С. Катков**, Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш **М. Л. Ситников**, «Шекпээр» совхозта хойжу бригаданың бригадири эш **К. Б. Моңгуш**, Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының саанчызы эш **Л. С. Момбей-оол**, Кызылда № 1 АТБ-ниң чолаачызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады **А. И. Галайко**, Кызылдың даараныылга фабриказының дааранықчызы **Р. Т. Сумбаа**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **Д. С. Данзын-оол**, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта хойжу бригадазының бригадири **И. С. Данзурун** олар санал берген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме түңнел сөс чугаалаан.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүрүн долузу-биле деткип, чүүлдүгзүнген доктаалды конференция хүлээп алган.

СЭКП Тыва обкомунуң база партияның область организациязының ревизия комиссиязының чаа составтарын болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны конференция соңгаан.

Конференцияның адынга СЭКП Хакас, Даг-Алтай обкомнарындан, Забайкальениң кызыгаар шериниң округунуң командылал чериңден болгаш политкилдизинден база өске-даа черлерден байырлыг телеграммалар келген.

Конференция хагдынганын чарлаан.

Партийжи гимн «Интернационалды» делегаттар улуг көдүрлүүшкүн-биле ырлаан.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДАН СОҢГУТТУРГАН СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ СОСТАВЫ

СЭКП-НИҢ ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ КЕЖИГҮННЕРИ

Абрамов М. Е.	Заркевич Г. А.	Ооржак С. Д.
Аранчын Ю. Л.	Зюзин Ю. Н.	Очур-оол С. С.
Акулова В. М.	Иванов Г. В.	Пожидаев А. И.
Бакулин В. А.	Катков Ю. С.	Попова В. И.
Биче О. Б.	Киселев П. Т.	Ромашов А. А.
Базыр А. С.	Куулар К. К.	Салчак М. С.
Бойду Н. С.	Котелевский М. В.	Сухачев М. М.
Боарган К. С.	Красный С. Х.	Серяков В. Е.
Буянды С. К.	Кара-Сал В. Б.	Ситяев И. А.
Бавун-оол У. А.	Куулар Ш. П.	Суров В. П.
Билчей Р. Х.	Куулар Ш. Д.	Салчак Е. Д.
Баткар Ч. Х.	Коктеген А. А.	Тыкыл-оол Д. Д.
Гольцов В. А.	Ломаев А. И.	Ухов В. А.
Дорун-оол В. Д.	Лавриненко И. Г.	Федоров Н. П.
Даваа Д. Д.	Маслов В. Л.	Филиппов В. Н.
Данзын-оол Д. С.	Маспык-оол К. А.	Хомушку М. С.
Данзырын И. В.	Монгуш А. Ч.	Чамбал А. В.
Добромыслов В. Б.	Мендуме М. К.	Чакар С. С.
Долгополов Г. Н.	Момбей-оол Л. С.	Ширшин Г. Ч.
Долчанмаа Б. Ш.	Норбу Т. Ч.	Шагдыр-оол О. Н.-С.
Дандаа В. С.	Ондар Ч.-Д. Б.	Шаравин В. С.
Дамба-Хуурак П. Д.	Ооржак Д. К.-Х.	Шириппей Н. Д.
Донгак В. С.	Ооржак Д.-Н. Ч.	Шыырап М. К.
Докучиц С. А.	Орус-оол С. К.	Шойгу К. С.
Евтешин В. М.	Ондар Д. Б.	Шулуу К. Н.
Ельшова А. И.	Ооржак Ч. Х.	Юша С. Ч.
		Янчат В. О.

СЭКП-НИҢ ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ КАНДИДАТТАР

Ануфриев В. А.	Кандан-оол К. О.	Сметанина М. А.
Будук-оол К.-С. Д.	Кеней К.-К. Б.	Сизых Н. В.
Ванжа А. И.	Намчал М. И.	Танаа С. С.
Бернгардт А. А.	Остапец И. А.	Токпак А. О.
Ишунин Н. Ф.	Сагды А. Т.	Хомушку С. Ч.
Корж И. И.		Чимит-Доржу Х. С.

ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ СОСТАВЫ

Бижек М. Д.	Кудажи С. М.	Фурагина В. Е.
Бады В. О.	Мешкорудников С. М.	Чубик В. Г.
Будегечиев Б. К.	Сандан С. Б.	Цыбульский А. И.
Жестовский В. В.	Саая К.-К. Б.	

ПАРТИЯНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ СОҢГУТТУРГАН ДЕЛЕГАТТАР

Ельшова А. И.	Пичен-оол Т. К.	Ширшин Г. Ч.
Мендуме М. К.		

Ажыл-иштиң делгереңгей программазы

„1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары" деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында" Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. МЕНДУМЕНИҢ илеткелиниң допчулалы

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилели бистиң чурттуң улус ажыл-агыйын улам ыңай хажык чок көдүрериниң, совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидериниң делгереңгей программазы болуп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Ук төлевилелди совет экономиканың хөгжүлдезиниң перспективаларын эртем ёзузу-биле ханы анализтээриниң үндезилээш, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин барымдаалаң турган ажылдап кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, совет улус ленинчи партияның удуртулгазы-биле чурттуң экономиктиг күчүзүн база эртем-техниктиг сайзыралын улам калбартырынга, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге, эртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге үндезилээш, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка көдүрерин хандырар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын-биле тодаргайлаан кол экономиктиг соруулга чедиишкинниг күүсеттинген.

Даштыкы политикага, партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын боттандырарынга Совет күрүнениң улуг чедиишкиннериниң түңнелинде, Совет Эвилелиниң делегейге туруштары, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле ооң кады ажылдажылгазы быжыкскан. Делегей болуушкуннарының чорудулгазынга социализмниң салдары өскен. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чер кырынга тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга шылтараан ачы-хавыяазын делегейниң хой-ниитизиниң хүлээп көргенин ниң илерээшкини болза ону «Тайбыңның алдын медалы»-биле шаңнаганы болур.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң соонда удавааңда чонга таныштырары-биле парлап үндүрген. Ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев чуве чугаалгаш, тоску беш чыл плӓнының кол түңнелдерин ханызы-биле анализтээп, партияның эң чугула социал-экономиктиг соруулгаларын тодаргайлаан. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын улам ыңай тургузарынга, совет ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар декабрь Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түүлдерни болгаш түңнелдерни партия чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген болгаш деткээн.

Совет улустуң чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турары партияның экономиктиг политиказын амыдыралга хажык чокка чорутканының ачызында, тоску беш чылда коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участоктарынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Беш чыл дургузунда бистиң чуртувуска капитал салыышкыннарының нииити хемчээли 500 миллиард рубль болган. Ийи муң хире улуг үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш амгы үениң техниказы-биле дериттинген бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген. Ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ол адырга капитал салыышкыннары 131 миллиард рубль болган, ол болза сескис беш чылдыындан 49 миллиард рубль хөй. Ооң мурнунда эрткен беш чылдыынга деңнээрге, көдээ ажыл-агыйның чылда бээр ортумак нииити продукциязының хемчээли 13 хуу көвүдээн.

Социал хемчеглерниң калбак программазын боттандырган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири ортумаа-биле 20 хуу, а колхозчуларның күш-ажылының төлевири—24 хуу өскен. Эмчилерниң башкыларның, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң кижизидикчилериниң ажыл төлевирин улгаттырган. Херегледиң ниитилел фондуларының күсели-биле чоңга чиигелделер болгаш төлээгелер бээри беш чыл дургузунда 1,4 катап улгаткан. Бараан саарылгазы 36 хуу, амыдыралга ачы-дуза чедиреринин хемчээли—1,6 катап өскен. Алыкчыларның бүгү нииити ортумак өөредилгезинче шилчилге чуртта колдуунда доозулган, профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң четкизи калбарган, ол өөредилге черлеринге аныктар тускай белеткел-биле чергелештир, ортумак эртем-билиигни база чедип ап турар.

«Бистиң бүгү чедиишкиннеривис болза ажылчын ангының, колхозчу тараажының, интеллигенцияның, бүгү эвилелдешкен республикаларның ажылчы чоннарының карак кызыл күш-ажылының, бүгү улустуң калбарган социалистиг чарыжының түңнелинде» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде чугаалаан турар.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде оңгу беш чылда айыттынган тургузукчу ажыл-иштиң чаа үе-чадазында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун хажангызындан-даа артык улуг хемчээлдиг ыңдыытып, ажылчы чоннарның амыдыралы улам чаагайжыыр—деп, эш Мендуме уламчылап чугаалаан. Төп Комитеттиң төлевилелинде ниитилел бүдүрүлгезин бызыы-биле өзерин болгаш улам сайзыраарын, эртем-техниктиг депшилгеге холбашкан адырларны улам шалыпкын хөгжүдерин, көдээ ажыл-агый продукциязы болгаш улустуң кол херектээр бараазнарын бүдүрүп үндүрерин улам көвүдедирин, чоннуң амыдыралын хандырылгазы хевирлерин калбартырын көрүп турар.

Беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 35—39 хуу, ооң иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдери — 38—42 болгаш херектээл чүүлдери —30—32 хуу көвүдээр ужурлуг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге 30—34 хуу бедиир. Бүдүрүлгениң кол фондулары 1,4 катап көвүдээр.

Көдээ ажыл-агый продукциязын оңгу беш чылда бүдүрүп үндүрүү мурнунда дургузунда беш чылдыынга деңнештирге 14—17 хуу көвүдээр ужурлуг. Колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 27—30 хуу бедиир.

Транспорттуң бүгү хевирлери-биле чүък сөөртүрүнүң хемчээлин 30 хуу, ооң иштинде автомобильдер-биле —42 хуу көвүдедирин планнап турар. Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту колдадыр хөгжүүр болгаш ооң чүък дажыглаар хемчээлиниң немелде өзүлдези 45 хуу болур.

Чаа беш чылдың программазында социал-экономиктиг чаартылгалар чугула черни ээлеп турар. Херегленге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынар национал орулга 24—28 хуу көвүдээр. Садыгны, чоңга ачы-дуза чедирерин, хандырылганың бүгү хевирлерин, улус өөредилгезин болгаш кадык камгалалын улам ыңай хөгжүдүп, эки-кижидерин төлевилелде көрүп турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 27—29 хуу улгадыр, ынчангаш амгы үениң эптиг-таарымчалыг магазиннерин көвүдедири, садыг черлеринге дешпиителиг аргаларны ажыглаары, чонну хандырарының бедик культуразын тургузары чугула. Чоннуң кижи бүрүзүнге онаалдыр боттуг орулга 20—22 хуу көвүдээр. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 16—18 хуу немежир болгаш беш чылдың төнчүзүнге чедир айда 170 рубльден эвээш эвес хемчээлге чедер.

Чурттаалганың болгаш социал-культура амыдыралының тудугларын улуг хемчээлдиг-биле үргүлчүлээр. Оңгу беш чылдың дургузунда чурттуң чурттаалга фондузунга немелде тудуп 545—550 миллион дөрбелчин метр чедер. Дыка хөй школалар, эмнелгелер, санаторийлер, Культура ордулары, кинотеатрлар ажыглалга кирер.

(Уламчызы 2-ги арынында)

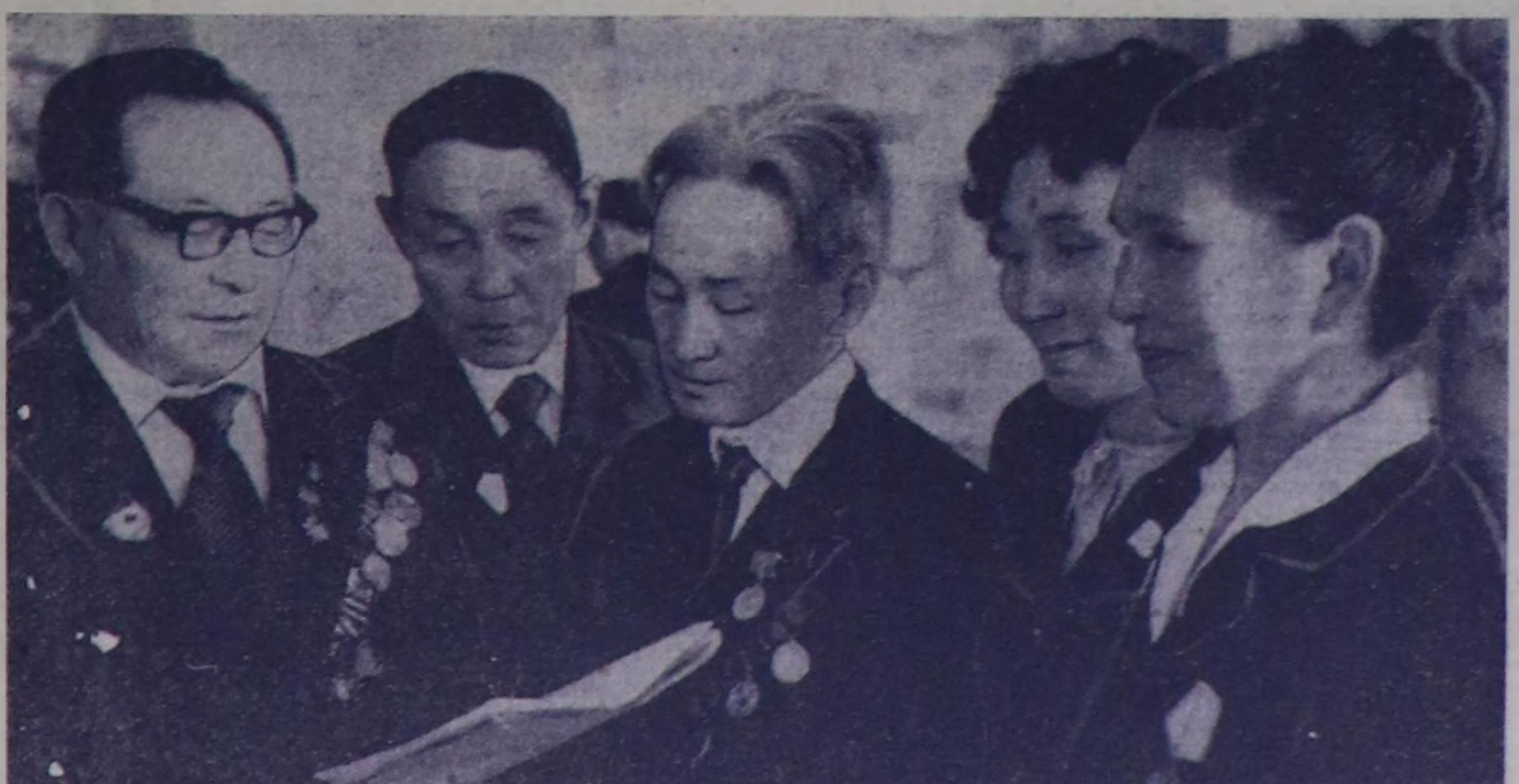

Чурукта: партияның область конференциязының делегаттары (солагай таладан оң талаже) — Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозта партком секретары А. С. Адыгбай, Мөңгүн-Тайгада «Мөген-Бүрен» колхозтуң даргазы С. К. Шыдыраа, Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору С. Ч. Седен, Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны А. Ч. Сендир-оол болгаш ол-ла ажыл-агыйның хойжузу А. Х. Сүүр-оол олар чапсар үезинде.

А. Зайцевтиң фотозу.

СЭКП Тыва обкомунуң пленуму

Партияның XVI область конференциязындан соңгуткан СЭКП Тыва обкомунуң бирги организастыг пленуму дүүн болуп эрткен. Аңаа организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге эш **Г. Ч. Ширшинни**, СЭКП обкомунуң ийиги секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге эш **В. Н. Филипповту**, секретарьларынга болгаш бюро кежигүннеринге эш **Г. Н. Долгополовту**, эш **Д. К-Х. Ооржакты** соңгаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүннеринге эштер: **Б. Ш. Долчанмаа, М. К. Мендуме, В. Б. Добромыслов, И. А. Ситяев, М. К. Шыырап, Т. Ч. Норбу, В. П. Суров** оларны соңгаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидаттарга эштер: **В. Е. Серяков, А. А. Ромашов** оларны соңгаан.

СЭКП обкомунуң чанында партийжи комиссияның даргазынга эш **Г. В. Ивановту** бадылаан.

Партия обкомунуң килдистер эргелекчилеринге: партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң — эш **В. П. Суровту**, пропаганда болгаш агитацияның — эш **Н. Д. Шириппейни**, көдээ ажыл-агыйның — эш **М. Е. Абрамовту**, үлетпүр болгаш транспорттуң — эш **А. И. Пожидаевти**, тудугнуң — эш **И. А. Остапецти**, административ органнарның —эш **В. Д. Дорун-оолду**, эртем болгаш өөредилге черлериниң — эш **П. Т. Киселевту**, чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыгның — эш **С. С. Танааны**, саң-хөө-ажыл-агыйның —эш **Н. Ф. Ишунинни**, ниити килдистиң — эш **О. Б. Бичени** бадылаан.

«Шын» солуннуң редакторунга эш **В. С. Шаравинни**, «Тувинская правда» солуннуң редакторунга **В. Л. Масловту** бадылаан.

• • •

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының организастыг хуралы ол-ла хүн болган. Аңаа эш **Б. К. Будегечиевти** ук комиссияның даргазынга соңгаан.

АКТИВ ХУРАЛЫ

Дүүн республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа бүдүрүлгениң болгаш көдээ ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистер, ажыл-агый болгаш партия, совет органнарның удуртукчулары киришкен. Активиниң хуралынга 1976 чылда республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

ИДЕГЕЛДИГ ЧОРУК МАГАДЫЛАЛДЫГ

Волганың автомобиль заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары «ВАЗ-2101» деп чиик машиназынга күрүнениң Шынар демдээн ийиги удаа тывыскан. Аңаа катап ындыг шынзыдылганы тывыскан. Ооң мурнунда дыка хөй белеткел ажылдары чорудуп: ол автомобильдиң хевир-байдалын улам хаас-чараш, таарымчалыг болдурарының хемчеглерин алган. Машинаның кузовтаарыжаа улам-на таарымчалыг, эптиг апарган болгаш мотордан үнер газ-хейниң хоразы эвээжеттинген.

Ол ышкаш «ВАЗ-2101» деп чиик автомобильге күрүнениң Шынар демдээн база тывыскан. Ынчангаш «Жигулилерниң» дөрт хевирлеринде шуптузунда шынар көргүзүү—беш булуңнуг демдекти чурааш үндүрүп турар апарган.

(СЭТА-ның корр)

ТОЛЬЯТТИ.
Куйбышев область.

АЖЫЛ-ИШТИҢ ДЕЛГЕРЕҢГЕЙ ПРОГРАММАЗЫ

(Төнчүзү Эгези 1-ги арында).

Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар, оларны бодамчалыг ажыглап, катап тургузар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып чорудары СЭКП ТК-ның төлевилелинде улуг кичээнгейни салып турар. Бүгүде бойдус чүүлдериниң байдалын, оларның кирлениг-уреленириниң чылдагааннарын хынаарынга эң болбаазыраңгай эртем-техниктиг дериг-херекселдерин ажыглаарын, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн улгаттырарын, оларны суг болгаш хат-салгынның үрегдээшкининиң салдар-халдавырындан, ийиги куржурланыышкынындан, кургаашкындан, бүдүрүлге черлериниң суглары-биле хирленип, үрелиринден камгалаар ажылды экижидерин ында айтып турар.

Чурттуң чөөн талакы районнарының экономиктиг күчүтүн улам улгаттырарын, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниге ук черлерниң ролюн бедидерин «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң кол угланыышкыннарында» айтып турар. Нефтини, газты казарынга болгаш алюминийни бүдүрериниге бүгү немелде өзүлдениң, хөмүр-даш казарының немелдезиниң 90 ажыг хуузун, честиң—80 хуузун, целлюлозаның—45 хуузун, картонуң—60 хире хуузун ол районнардан алыр ужурлуг.

Сибирьге оттулар чүгле үлетпүрүн, кара болгаш өнүүт металлургияның хөй энергия чарыгдаттынар бүдүрүлгелерин, химия болгаш нефть-химия, целлюлоза-саавын үлетпүрүн шапкын өзү-биле хөгжүдерин база көрүп турар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегаттарын ажылдадып эгелээрин, Саянның алюминий заводунуң электролизиниң баштайгы корпустарын ажыглалга кирерин чорукту хандырарын, Минусинск хоорайга электротехниктиг бүдүрүлге черлериниң комплекстиниң бирги ээлчээн ажыглалга кирерин төлевилелде айтып турар. Богучан ЦЭС-тиң тудуун эгелээр.

Эң чугула айтырыглар талазы-биле коммунистер, бүгү совет улус-биле сүмележип көөр дугайында В. И. Ленинниң чагыгының улуг принцивин партияның алдарлыг чаңчылы апарганын илеткелчи чугаалаан. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин съездиниң ажыттынарынга чедир ийи ай бурунгаар парлаан болгаш бүгү партияның, бүгү улустуң чугаалажып көөр аргазын берген. Совет кижилер, а ол иштинде Совет Тываның бүгү чону, коммунистерни оңу чаңгыс үн-биле деткип турар.

Масса чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы инициативазының улам улгатканының түңнелинде социалистиг демократияның амыдыралчы тургузуккуу күжү хайы хире улугул дээрин СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көөрү көргүзүп турар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бистиң партиявыстың бо төөгүлүг документизин изиг-биле деткиишкен, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бар иштики курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаар талазы-биле боттарының тодаргай саналдарын кирип турар. Күш ажылчы коллективтер оңгу беш чылдың баштайгы чылының үткүштүр пландарын бедиткен хүлээлгелерин ап турар.

Кызылдың дааранылга фабриказының, № 3 АТБ-ниң, «Кызыл тудуг» эргелелинде С. А. Борбак-оолга, № 48 тудуг эргелелинде Р. Ф. Григоровичиге удурткан бригадаларның коллективтери 1976 чылдың үткүштүр пландарын алган. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи 1976 чылдың планын 6 хонук бурунгаар күүседир, пландан ажыр 7 муң тонна даг-дүгүн бүдүрер, комбинаттың ийиги ээлчээниң күчүзүн нормада көрдүнгениниден бир ай бурунгаар шингээдип алыр, партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 300 тонна даг-дүгүн бүдүрер деп хүлээлгени алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи мурнакчы саанчы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-кыс Моңгуштуң саналын өзүгаар оңгу беш чылды дөрт чартык чылдарының дургузунда күүседир деп шиитпирлээн. «Хемчик» совхозтуң мурнакчы механизатору коммунист Шагдыр-оол Маадыр партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир часкы тарылганың бүгү-ле белеткел ажылдарын дооззарынче механизаторларны болгаш хову ажылдакчыларын кыйгырган.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң кылганы партия обкомунуң отчёттуг илеткелинде болгаш делегаттарның саналдарында бистиң республиканың улус ажыл-агыйының эрткен беш чыл планының күүседиишкиниң түңнеттингени болгаш ханы анализ бердинген. Оон-биле чергелештир беш чыл планының күүседилгезинде четпестер демдеглеттинген болгаш республиканың экономиказын, культура тургузуушкунун моон-даа ыңай улам хөгжүдериниң сорулгалары айыттынган.

Оңгу беш чылда республиканың кодээ ажыл-агыйының мурнунда туруп турар кол сорулга болза, кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң моон соңгаар-гы өзүлдезин хандырары, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин база мурнакчы дуржулганы ажыглап, специализацияны болгаш концентрацияны улам боттандырып тургаш, мал болгаш чер ажылының ажыктыг чоруун бедидери болур деп илеткелчи демдеглээн.

Оңу чедип алыры-биле тарылга шөлдерин калбартыр, суггаттыг черлерни эки ажыглаар, малга быжыг чем-сиңирик тургузар херек. Черни мелиорастаарынга 41 млн. рубльди чарыгдаары көрдүнүп турар, ол дээрге тоскy беш чылда тургаанындан бүдүн чартык катап хөй. Колхозтарга болгаш совхозтарга 15,5 муң гектар шөлге суггарылга системазын тударын болгаш чаартып кылыры көрдүнүп турар. 450 муң гектар одарларны суггатчыдар. Бо бүгү ажылдарның күрүнениң капитал салыышкыннарының күзели-биле боттандырар.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзү чер ажылының культуразын бедидер, чер курлавырларын, ылаңгыя тарылга шөлдериниң хумагалыг болгаш ажыктыг ажыглалын хандырар ужурлуг. Оңгу беш чылда тараа бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин 250 муң тоннага чедирер ужурлуг бис. Республиканың чурттакчы чонунуң ногаага болгаш картофельге херегцелин бүрүн хандырар дээш ол культураларын бүдүрерин ийи катап көвүдедир пландап турар.

Малдың болгаш куштуң баш санын өстүрүп, уксаажыдыга база механизация ажылдарын экижидип тургаш, кодээниң ажыл-ишчилери эът, сүт, дүк бүдүрерин моон ыңай улам көвүдедир хүлээлгелиг. Ажыл-агыйларның боттарынга болгаш оларның аразынга бүдүрүлге специализастаашкынын улам хөгжүдүп тургаш, концентрастаашкынны бүгү талалыг боттандырары чугула. Аграр-үлетпүр болгаш ажыл-агыйлар аразының мал ажылының комплекстерин, механизастаттынган фермаларын тударын калбартып, амгы үеде бисте бар мал болгаш куш фермаларын чаа техниканы, технологияны ажыглаарынга дүүштүр эде дерири чугула.

Улус ажыл-агыйының планын өзүгаар 1980 чылда күрүнеге тараа садарын 51 муң тонна, эътти—33 муң тонна, сүттү—30 муң тонна, дүктү—3500 тонна чедирери көрдүнген. Ашак малдарны интенсивтиг семиртир азырап база тускай шыттынган эът утаанышкынныг мал ажылын хөгжүдүп тургаш, эът бүдүрерин көвүдедир. Оон-биле чергелештир малдың баш санын көвүдедиринин, хаван ажылын хөгжүдериниң, республикага чылгы болгаш иви малды өстүрериниң талазы-биле улуг ажылдар пландаттынган.

Ынчангаш колхозтарны болгаш совхозтарны кайы-бир продукцияның колдады бүдүрер кылдыр тускайжыдарының талазы-биле улуг сорулгаларны шиитпирлээр апаар. Оңгу беш чылда бирээзи-ле чылда 2500—3000 кг сүт бээр инектизи-биле 13 муң баш инектер турар комплекстерни ажыглаалга кирер. Оон иштинде «Кызыл тараачын» совхозка 1200 инектиң, «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарга 800-800 баш инекке комплекстерни тудар. Малды семиртир азыраарының комплекстерин база хөйнү тудар апаар. «Саян» совхозка 3000 баш казыра азыраар тускайжыттынган комплекс тургузуптар. Хой азыраар комплекстерин тударын база-ла пландаан. Чыжээлээрге, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтарга, «Искра» колхозка кабызынга-даа 2500 баш хой турар комплекстерни тудар. Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларын сүт болгаш ногаа продукциялары-биле бүрүн хандырар дээш «Барлык» совхозка сүт бүдүрер комплексти (800 инек турар), «Хемчик», «Барлык» совхозтарга ногаа өстүрер бригадаларны организастаар.

Кызыл хоорайның чоогунда суттуунуң турар 12 муң баш хаван азыраар комплекстиң болгаш 30 муң дөрбелчин метр шөлдүг теплицаның, Кок-Тейде 270 муң дагаа азыраар комплекстиң тудуун доозуп, ажыглалга кирер.

1976—1980 чылдарда республиканың үлетпүрүнге чамдык чаартылгалар болур. Тургустунуп келген диспропорцияны узуткаттынар, тускайжыттынган адырлар шапкын хөгжүүр. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээ, Элегес-Аксында хана материалдары бүдүрер завод, Кызыл-Мажалыкта эът комбинады, Кызылда керамзит-сай заводу болгаш хлеб-дээрбе комбинады ажыглалга кирерге база «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылда ыяш ажылдап кылыр заводтуң, дааранылга комбинадының болгаш оон-даа өске ажылдап турар бүдүрүлгелерниң күчүзүн долу ажыглап эгелээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли улам өзер. Оңгу беш чылда ниитизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүрери 50—55 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзү—35 хуу өзер.

Кол кичээнгейни даг болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүн хөгжүдериниче угландырар, тудуг организацияларының база кодээ ажыл-агыйы продукцияларын ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаттынар. Чыл санында-ла хөмүр-даш тывыжын 765 муң тоннага чедирери, демир-бетон кылыглар болгаш конструкциялар бүдүрерин 2,4 катап, тудуг тууйбузун—3 катап улгаттырары, дилиг материалдарын—50 хуу, культура-амыдыралдың болгаш бажың ажылынга херегцээр бараанарын бүдүрерин 53 хуу өстүрери пландаттынган. Дадган бүдүрери үш катап өзер.

Тоскy беш чылга дөзээрге геология-шинчилел ажылдарының хемчээли 1,7 катап улгаадыр. Даг-дүгү, кобальт, мөңгүн-суу болгаш өске-даа үнелиг металлдарны шинчилеп тывары улуг кичээнгей салдынып турар.

Илеткелчи капитал тудугнуң сорулгаларынга тодаргай доктаады. 1976—1980 чылдарда республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннарының хемчээли 60 хуу улгаадыр. Ол дээрге тоскy беш чылда шиңгээттингенинден 280 млн. рубль хөй боор турар. Тудуг материалдарын бүдүрериниче болгаш тудуг индустриязын болгаш энергетиканы хөгжүдериниче база кодээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче улуг кичээнгей салдынар. Транспорт, харылзаа болгаш өске-даа адырлар шапкыны-биле хөгжүүр. Чурттаалга тудуунга 150 млн. рубльди, чырыдыышкын объектилеринге—15 млн. рубльди, коммунал ажыл-агыйга—17 млн. рубльди, кадык камгалалынга болгаш социал хандырылгага 6 млн. рубльди шиңгээдирин пландаттынган.

Оңгу беш чылда Элегес-Аксының хана материалдар заводун, керамзиттиг сай заводун, Хову-Аксының дааранылга фабриказын, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын, Ак-Довурак хоорайга пиво болгаш сүт заводтарын, Кызыл хоорайга ыяш болбаазырадыр заводту болгаш кидис идик кылыр цехти ажыглалга кирери эргежок чугула. Кызыл хоорайга ыяш болбаазырадыр комбинаттың ийиги ээлчээнин болгаш хлеб заводунуң тудуун эгелээр.

Кызылдың пиво заводун болгаш эът комбинадын чаартып кылыры, электри дамчыдылгазының 1500 километр ажыг шугумнарын, оон иштинде Шушенское—Кызыл аразында электри дамчыдылгазының шугумун — ЛЭП-220-ни тудары, кадыг шывыгыг 400 километр ажыг автомобиль оруун тудары, Кызыл—Абакан аразында автоорукта Больше-Кебежскилеп оюп келир оруктуң болгаш өске-даа объектилерниң тудуун доозары көрдүнген.

1976—1980 чылдарда республикага ниити шөлү 700 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тударын пландап турар, ол болза тоскy беш чылда тургаанындан 245 муң дөрбелчин метрге хөй-дүр. Ол-ла чылдарда школа назының четпээн уруглар албан черлериниң 3500 олутка, 12 муң өөреникчилер өөренир школаларны, 390 орунуг эмнелге черлерин, 5000 олуттуг клубтарны ажыглалга кирер. Кызыл хоорайда канализация болгаш чылыдылга четкилериниң тудуун уламчылаар. Туран болгаш Чадаана хоорайларга суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның тудуун эгелээр.

Чаа Шагаан-Арыгны болгаш Саян-Шушенск ГЭС тудуунуң зоназындан көжүрер чурттакчылыг черлерни тударынга 130 миллион рубль ажыг капитал салыышкынын берип турар.

Оңгу беш чылда транспорттуң болгаш харылзааның кол сорулгазы — сөөртүлге болгаш харылзаа херекселдериниң талазы-биле улус ажыл-агыйының база чоннуң херегледин улам долуу-биле болгаш чогуур өйүнде хандырары, чүък сөөртүлгелерин чедирерин болгаш чоннуң шимчээшкинин дүргедедири болур. Ниити ажыглал транспортунуң чүък сөөртүлгезиниң хемчээлин бүдүн чартык катап, агаар транспортунуң — 70—72 хуу, кеминиң — 28 хуу көвүдедири пландаттынган. Пассажирлерни автомобиль транспорту-биле сөөртүрү 10—11 хуу, агаар-биле сөөртүрү— 42—44 хуу, кеминиң-биле барык ийи катап өзер турар ужурлуг.

Абакан, Минусинск болгаш Черногорск хоорайларда турар чүък сайгарылгазының баазаларындан чүъктерни сөөртүрүнге автомобильдерниң эргилдезин дүргедедир дээш, аар чүък чудуруп транспорттуң тускай шимчээшкининиң нептередири көрдүнүп турар. Кызыл болгаш чаа Шагаан-Арыг хоорайларга автовокзалдарны, Ак-Довурак болгаш чаа Шагаан-Арыг хоорайларга автотранспорт бүдүрүлгелерин, Кызыл хоорайга чиик автомобильдерниң техниктиг ажаалгазының станцияларын туткулаары көрдүнүп турар.

Харылзаа херекселдерин улам ыңай хөгжүдери пландаттынган. Республика иштинге хоорайлар аразының харылзаа каналдарының саны көвүдээр. Сарыг-Сеп суурга болгаш Шагаан-Арыг хоорайга харылзаа бөлдирлерин ажыглалга кирген турар. Кызылга автоматтыг телефон станциязының хемчээлин ийиден ажыг катап өзер.

Оңгу беш чылда чоннуң чагай байдалы улам бедиир, чоннуң херглел бараанарынга негелделерин улам долуу-биле хандырар апаар. Күрүне болгаш кооператив садыынга үүрмектеп садар бараан саарылгазын 20—22 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң саарылгазын — 16—18 хуу өстүрери. Магазиннерниң, ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң четкизин улам калбартыры, садыг бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаары көрдүнүп турар. Чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 28—30 хуу, оон иштинде кодээге — ол бүдүн чартык катап өзер. Кызыл хоорайга амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң комплекизин, чаа Шагаан-Арыгга амыдырал хандырылга комбинадын ажыглалга кирери пландаттынган.

Бүгү-нити ортумак өөредилгени улам ыңай хөгжүдериниң болгаш сайзыралгайжыдарының, чоннуң медицина хандырылгазын болгаш социал хандырылгазын экижидериниң, республиканың өөредилге черлеринге кадрлар белеткелин экижидериниң, культура албан черлериниң ажылының деңнелин бедидериниң программазын илеткелчи оон ыңай чугаалаан.

Республиканың школаларынга болгаш узаткан хүнниң бөлүктеринге өөреникчилериниң саны 13 муңга чедир өзер ужурлуг. Башкы институдунга болгаш училищезинге ийи муң хире башкыларны белеткээри көрдүнген. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбырын 1979—1980 чылдарда инженер дипломнуг баштайгы чүс кижи доозуп үнер. Беш чылдың дургузунда Тываның бүгү өөредилге черлери республиканың улус ажыл-агыйынга дээди болгаш тускай ортумак эртемниг чеди муң ажыг специалистерни бээр.

Чаа беш чылдың чылдарында ном үндүрүлгезиниң болгаш ном садыының херзээн, чоннуң кино хандырылгазын улам экижидерин, телевидениени болгаш радио дамчыдылгазын улам ыңай хөгжүдери көрдүнүп турар. Кызылдың телетөвүнге ийиги телеэдилге программазын киирер, кара-ак өңнүг кылдыр көргүзер дериилгелерни өңнүг кылдыр солуур, кыска чалгыглыг радиостанцияның күчүзүн улгаттырары, радио четкизин болгаш станция дериилгелерин чаартып кылыры пландаттынып турар.

Тыва АССР болза транспорт системазының кошкак хөгжүлделиг боор турарындан экономиктиг көргүзүглер талазы-биле Чөөн Сибирьниң кожа крайларындан болгаш областарындан элээн хожудап турар. Транспорттуң республикада бар боор турар кол хевири — автомобиль транспорту улус ажыл-агыйының чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле херегледерин ам долу хандырып шыдавас болу берген. Тыва АССР-ге транспорттуң бүгү хевирлериниң комплекстиг схемазын ажылдап кылыр дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга тургускан СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң дилээ өзүгаар ССРЭ-ниң Күрпланының чанында комплекстиг транспорт айтырыгларының талазы-биле институттуң ажылдап кылган схемазы биске ам кол айтырыг болу берген.

Оңгу беш чылдың кайгамчык улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырары Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарындан, республиканың партия организациязындан чогаадыкчы ууштуктуг күженишкиннерни болгаш эрес-шудургу ажылдаарын негээр. Министерстволар, ведомстволар, СЭКП-ниң хоорайкомнары болгаш райкомнары, хоорайкүүскомнар улус ажыл-агыйы планнарын күүседир ажылга бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш бүгү-улусчу социалистиг чарышты улам делгерeңгейи-биле калбартыр ужурлуг.

Партия, совет, профэвилел, ажыл-агый органнары социалистиг чарышты удуртурун болбаазыраңгайжыдар, оон калбак нептерeңгейин, түңнелдерни деңнелдирерин күштелдирер, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөр орукка кижизидерге чарыштың ролюн улам бедидер хүлээлгелиг.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң угланыышкыннары» деп төлевилелин өөренип болгаш чугаалажып уламчылап турары болза бүгү-улусчу ужур-дузалыг ол документиниң Совет Тываның ажылчы чоннарының изиг-биле, бир үн-биле чүүлдүгзүп көрүп турарын шагда-ла бадыткаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXV съездизинге төлептиг үткүүр дээш патриоттуг шимчээшкинин күштелдирген.

Тыва АССР-ниң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитединге долгандыр улам сырый каттыжып, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң алдары дээш, СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле үткүүр дээш бижиг бүзүрелин илеткелчи илергейлээн.

ИЛЕТКЕЛДИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САНАЛДАР

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. БОЙДУ:

— Тоскy беш чылда бистиң чуртувус шиитпирлиг бурунгаар базымнарны кылган. А бо беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын айыткан СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде чоннуң чагай чоруу дээш партияның аа сагыш салыышкынынга бистиң районнуң ажыл-ишчилери өөрүп четтиргенин илередип турарлар. Төлевилелде чугаалажырынга 7 муң ажыг кижи киришкен болгаш оларның 560-ы санал-оналын берип, оңгу беш чылдың планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедик социалистиг хүлээлгелерни алган.

Дөргүн сүт-бараан фермазының сураглыг саанчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Моңгуш Алдын-кыс беш чылдың онаалдаларын 4,5 чылда күүседирин, съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседирин хүлээнген. А Чадаана автобаазазының чолаачызы эш Цибульский беш чыл планын 4,8 чылда күүседирин хүлээнген.

Районга тууйбу бүдүрерин организастаар, тудуг материалдары-биле районну доктаамал хандырар, хөрзүннүң хаттан, суглан үрелир чоруунга удур хемчеглер алыр талазы-биле биске дузаларын дилеп турар бис.

Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң иви фермазының эргелекчизи А. А. КОКТЕГЕН

— СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын ырлаңы Тожунуң ажыл-ишчилери чүүлдүгзүүп, изиг-биле деткип турар. Совет кижилерниң чагай чоруу дээш партия, чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынының чайгынналчак херечизи партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган чүүлдер болур. Оңу бүгү ажылчы чон-биле бир хөрек, бистиң фермаларның ажыл-ишчилери ханы өөренип эгелээн.

Тожунуң бойдузу, оон девискээри ивини өстүрериниге таарымчалыг. Бо үнелиг малды өстүрериниге таарымчалыг байдалдарны соңгу чылдарда районда тургузуп турарынга ивижилер өөрүп турар. Оон тодаргай чижээ—ийи чыл бурунгаар иви өстүрер 3 фермалыг салбырны бисте тургусканы болур. Тожунуң аңчылары күрүнеге 55 муң рубльдиң өлүүн дужааган. Ынчалза-даа ивини өстүрерин эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле ажылды эгелеп өөренип көөр чугула. Ол ажыл талазы-биле кол хемчеглерни республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа Тожунуң ивижилерининге оларның чедирип турар дузазы кончуг эвээш деп чугаалаар ужурлуг мен. Эвээш чарыгдалдыг иви ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле моон соңгаар биске улуг дуза чедирерин бо министерствонуң удуртукчуларындан, кол специалистеринден манап турар бис.

Бистиң иви салбырының ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 650 центнер иви эъдин садар болгаш төрүүр 100 баш ивиге онаалтыр 90 анайны камгалап алырын хүлээнген бис. Оңгу беш чылдың төнчүзүнде ажаап турар ивилеривистиң баш санын 10 муң чедирер бис.

Хам-Сыра салбырның ивижилери мындыг дилег кылдылар: чурттуң соңгу районнарында иви ажылы сайзыраандыр, а оларның арга дуржулгазын өөренип, бот-боттарывысче чалашсыывысса кандыг—ол айтырыгны республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу өөренип көөрү чугула.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының директору Д. Б. БУЗУР-ООЛ:

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың национал политиказының ачызында республиканың экономиказы болгаш культуразы эрткен беш чылда бурунгаар херии базымнарны кылганын СЭКП обкомунуң отчёдунда айыткан-дыр. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбыры 1974 чылда ажыттынган. Ол—Тывада ийиги дээди өөредилге чери. Ам оон ийи курузунда 420 студент өөренип турар, а 3—4 чыл эртерге оларның саны 1200 чедер.

Бо беш чылда бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидериниң, шынарның болгаш экономиканың айтырыгларын шиитпирлээшкин, студентилерниң өөредилгезин экижидери чедип алыр ужурлуг бис. Оңу шиитпирлээрде чамдык ажылдарны кылыр ужурлуг.

Немелир чаа эртемнерни өөренириниге лаборатория баазазы херек. Дүңзээлдээшкинниң ээлдиргениң тудуг материалдарының менеледзинге, оон-даа өске темаларны өөренириниге 12 лаборатория негеттинип турар. Оларны кылырынга тудуг шөлү бисте чедишпес, а 200 муң ажыг рубльдиң өөредилге херекселдери складтарда чыдар. Оон иштинде электроннуг санаалга машиналары база бар.

Амгы өөредилге корпузун алгыдар, салбырның объектилериниң тудуун 1976 чылда, а комплекс тудуун 1977 чылда эгелээр талазы-биле биске дузаларын СЭКП Кызыл хоорkомундан, хоорkүүскомдан дилеп турар бис.

Бүгү курстарга 100 чедир башкы кадр негеттинер, ам бисте бары—30. А чаа курстар, деканаттар, кафедралар ажыттынарга, башкылар ам-даа херек. Оларны четчелеп алырынга чурттаалга бажыңнары, уруглар албан черлери негеттинер. Бо талазы-биле бистиң дилээвисти хоорkүүском хандырып турарынга өөрүп турар бис.

Биске өөренир-биле районнардан кээп эзамен дужааган өөреникчилериниң математикага билии кошкак. Ол кол эртемни район школаларынга башкыларын экижидерин дорум чедип алыр херек.

Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы Ю. С. КАТКОВ

— Тоскy беш чылдың планының онаалдаларын күүседиринге херегл кооперацияның ажылдакчылары боттарының төлептиг үлүүн киирген. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 15-те күүсеткен, беш чыл онаалдазындан ажыр беш миллион рубльдиң бараанын саткан азы сески беш чылдан 140 миллион рубль хөй. Ниитиниң чемненилге черлериниң, комиссионнуг болгаш ном садыының бүдүрүлгелери планын күүсеткен. Парлалга кылыгларын садары 30 хуу өскен. Чиг-эттиң кол хевирлерин белеткээнин ийи ай эрте боттандырган. Кодээ ажыл-агыйның чиг-эдин пландан ажыр 4,5 миллион рубльге, өлүктү колдунда үш миллион рубльге белеткээн — деп, оратор демдеглээн.

Беш чылда 16,7 миллион рубльдиң орулгазын алган, ол бүгү чедиишкин адырларны узуткаттынышкан чок акшалаадыраары, материал-техниктиг баазаны калбартырынга дузалаан. Беш чылдың дургузунда 32 магазинни, 430 олуттуг столоваяны, 4 муң дөрбелчин метр шөлдүг складты туткан болгаш чаарты кылган. 250 ажыг кезек садыг болгаш техниктиг дериглгелерни тургускан, мал ажылдакчыларынга бараан болур 80 автолавканы алган.

Ынчалза-даа бар курлавырларны болгаш аргаларны ам-даа чедир ажыглавайн турар. Кооперацияның ниити-хөрениинин камгалалы четпес. Бо айтырыгны шиитпирлээринге партия, совет, административтиг органнарның хөй-ниитиниң доктаамал дузаламчызы негеттинип турар. Бараанчар берип турар коллективтерге хомудал база бар. Кызылдың дааранылга фабриказы чагыгларны доктаамал күүсетпейн келген, оон шынарын экижидер дээш хемчеглер албайн турар. Чамдык хлеб заводтары кудуу шынарлыг продукцияны берип келген.

Тудуг материалдары биске чугула херегленттинип турар. Республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш Күрплан тудуг материалдары ылаңгыя тууйбу, чылып уптээр демир-бетон кылыглары тускайлап бээр арганы дилеп тывар ужурлуг. Транспорт талазы-биле байдал дыка бергедээн. Респотребсоюзка автомашиналар бээрин уругулчу дилеп турзувусса-даа, түңнели чок.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Л. СИТНИКОВ:

— Чаа беш чылда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бистиң колхозтуң ишчилери сеткил ханыышкын-биле хүлээп көрүп турар. Партияның пландары бистиң пландарывыс, ынчангаш оңу амыдыралга боттандырары коллективтиң, кижи бүрүзүнүң үре-түңнелдиг, харыысалгалыг ажылынындан хамаарыжыр деп, ол чугаалаан.

Бистиң совхозтуң малчыннары болгаш чер ажылдакчылары боттарының бүгү курлавырларын санап көрген, беш чылда чаа бедиткен хүлээлгелерни алган. Колхозчулар чүгле бо чылын күрүнеге 3700 тонна тарааны, 210 тонна эътти, 560 тонна сүттү, 155 центнер дүктү садар. Бо саннар пландан көрдүнгенинден хөй.

Бистер черни ажыл-агыйжы өзү-биле ажыглаар талазы-биле четпес ажылдап турар бис. Куруктурулга аңдарылтазы тарылга шөлүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер турда, бистиң ажыл-агый анаа эвээш черни берип келген азы 17-19 хуу болуп турар. Оон түңнелинде чаңгыс ол-ла культураны дөрт-беш чыл тарып кээр, дүжүдү куду болур.

«Шекпээр» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири К. Б. МОҢГУШ:

— Планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырар дээш бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен беш чылда багай эвес ажылдааннар. Оон түңнелинде мал бажы өскен, мал продукцияларын бүдүрери көвүдээн. Бо талазы-биле партkомнуң организакчы ажылы улуг ужур-дузалыг болган. Партияның ажылчы чоннарның кижизидилгезинче, даалдырган ажыл-херек дээш харыысалгазын бедидеринче сагыш салган болгаш социалистиг чарыштың дээштиг бедээн.

Оон-биле чергелештир бисте дыка хөй курлавырлары чедир ажыглавайн турар. Эрткен чылын чүс баш онаалтыр чүгле 75 хураган, 65 өшкү алган бис. Багай ажылдаанын, чедирер болгаш сөрлаар чоруктуң ужурундан малдың хорамчазы улуг. Малга чем белеткели четпес, ол чүгле херегледиң 30—35 хуузун хандырып болур. Ынчангаш ажыл-агыйларга бижиглеен черлерни таарыштыр эде көөрү чугула. «Дөн-Терезин» совхозка хамааржып турар Ак деп черде мал одарын биске бээрин күзээр бис. Ол ышкаш чем ажылынче, ылаңгыя суггарылгаже сагыш салза чогуур. Эрткен чылын суггаттыг черлерден эки дүжүттү өстүрген бис, ол чүү дээрге мал чеминиң бүдүрүлгезин улгаттырар арга бар-дыр. Совхозтуң девискээринде тулаалыг черлерни кургадыр айтырыгны шиитпирлээри чугула, ол мал чеминиң баазазын быжыглаарынга дузалаар.

Чаа беш чыл планының талазы-биле СЭКП ТК-ның төлевилелин чүүлдүгзүүп деткишкен, бистиң бригаданың коллективи бо чылын төрүүр чүс баш хойдан 90 хураганы, хойдан-на 2 кг. дүктү кыргыырын хүлээнген.

Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының саанчызы Л. С. МОМБЕЙ-ООЛ:

— Эрткен беш чылда бистиң ажыл-агыйның ишчилери эвээш эвес чедиишкиннерлиг болган. Мыйыстыг бода мал 500 башка, хой 5600 башка өскен, тараажылар база чедиишкиннг белганнар. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш чарышка кирипшаан, бистиң ферманың коллективи күрүнеге сүт садарының эрткен чыл планын декабрь 16-да күүсеткен. Мал продуктуларын күрүнеге садарын болгаш чаш төл алырының ийи ай планын съезд ажыттынар хүнде ажыр күүседирин шиитпирлээн бис.

Чаа беш чылда бистиң шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларывыс хөй. Мал ажылының курлавырларын ам-даа четче ажыглавайн турар бис. Мыйыстыг бода малдың, хойнуң кызыраар чоруу ам-даа уламчылавышаан. Малдың аарып, өлүп хораар чоруу хөй. Сүт-бараан фермазында хол-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй, ынчангаш тускай комплексти тудары хүнүн негелдези апарган. Ажыл-агыйда кадрларның ажылдан үнер чоруу хөй, чүге дээрге чурттаар чер-биле хандырылга четпес, ынчангаш ажылчыннарга чурттаалга тудуунче сагыш салыры чугула.

Кызылдың № 1 АТБ-ниң чолаачызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады А. И. ГАЛАЙКО:

— Бистиң коллективтиң чолаачылары болгаш септекчилери оңгу беш чылга эки ажыл-херектерлиг ужурашкан. Автотранспорт бүдүрүлгези чүък сөөртүрүнүң талазы-биле беш чыл планын октябрь 20-де күүсеткен. Даалгага немештир чолаачылар 86 муң тонна чүъкту сөөрткен. 110 чолаачы хуусаа беш чыл планын хуусаа бетинде — дөрт чыл алды айда дооскан. Күш-ажылга эң бедик көргүзүглерни коммунистер М. Ф. Демин, Р. П. Захарэв, Ю. Н. Зюзин чедип алган, олар календарьлыг үени колдуунда ийи чыл мурнай берген.

Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин чугаалажып көргеш, бистиң коллектив чаа беш чылдың бирги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бүгү көргүзүглер талазы-биле чыл планын декабрь 29-та күүседирин шиитпирлээн. Пландан ажыр муң тонна чүъкту сөөртүр. 200 муң тонна-километрни ажылдап кылыр. Е. С. Арчунаевке удурткан бистиң бригадавыс беш чыл даалгазын 4 чыл 6 айда күүседирин хүлээнген.

Бүдүрүлгеде чамдык четпестерни өй шаанда чайлаткан болза, оон чедиишкиннери моон-даа хөй болур ужурлуг. Артык кезектер четпезинден, сваршкаларга чүдүрүлге болгаш дүжүрүлге саадап турарындан, оруктуң багайындан дыка хөй чүүлдерни чидирип турар бис. Орукка чоруп турар чолаачыларның чемин экижидери база чугула. Чолаачылар болгаш септекчилер чурттаар бажыңнар, ясли-садтарга уругларын тургузар талазы-биле айтырыгларны хейү-биле тургузуп турар. Партия, совет органнар бо бүгү айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээрин күзээр бис.

Кызылдың дааранылга фабриказының дааранынчызы Р. Т. СУМБАА:

— Тоскy беш чылда бистиң коллектив өзүп быжыккан. Чаа бажыңче киргенивис ажылдаарынга таарымчалыг болган, ол ышкаш механизацияны калбаа-биле ажыглаазындан бүдүрүлге планын эки күүседир аргалыг болган бис. Оңгу беш чылдың пландарын чедиишкинниг күүседиринче бо бүгү бисти сорук киирип турар. Чыл планындан ажыр 25 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн бис. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседир деп социалистиг хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бүзүрээр бис, чүге дээрге чаа беш чылда эки эгелээнивис, бистиң хөй-хөй дааранынчыларывыстың күш-ажылчы чедиишкиннери оңу бадыткап турар.

Чаа беш чыл шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы. Бистиң коллектив бо үт-

(Төнчүзү 3-кү арында).

ИЛЕТКЕЛДИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САНАЛДАР

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. ДАНЗЫН-ООЛ:

— Партияның XXV съездизинче ...

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда хойжу бригаданың бригадири И. С. ДАНЗУРУН:

Кыштаглаашкын чорупт тур

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕР

1. АЛДЫНЫП ТУРАР ХЕМЧЕГЛЕР

«Шекпээр» совхоз—Барыын-Хемчик районда база бир улуг ажыл-агый. Совхозтуң экономиказының кол адыры—мал ажылы. Амгы үеде совхозта 20 муң пээр, 4 муң ажыг бода мал кыштаглап турар.

Ында мал оолдаашкынының ам ...

2. КАТКЫЛЫГДА ААЛДАР

3. ЫРАКТА КЫШТАГЛАР

4. СӨГЛЭЭН СӨС—КЕРТКЕН ЫЯШ

Х. МОНГУШ.

«Шынның» корреспондентизи.

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫНГА МАГАДЫЛАЛ

Москваның Владимир Ильич Ленин аттыг электромеханиктиг заводунда СЭКП ТК-ның XXV съездиге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» төлевилелин кавбаа-биле чугаалажып чорут турар.

Коммунистер Н. В. Метелкинниң И. Г. Амосовтуң болгаш Н. П. Кузнецовтуң баштааны даргалнарның, токарьларның болгаш электечи-слесарьларның үш бригадазы «Шынарның беш чылынга—ажылчыннарның магадылалын бээр» деп кыйгырыгны салганнар. Ол эгелээшкинниң кол-ла сорулгазы: электри моторларын шуткуп, кударындан эгелээш, ону шуут белеп болурунга чедир бүгү ажылдарның бедик шынарлыг бооруун долузу-биле хандырары боор турар. Ажылчыннарның магадылалдыг бригадаларын тургузар чорук күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга идигниг болур.

ЧУРУКТА: эгелээшкин кылган бригадаларның бирээзи. Солагай таладан оң талаже: токарьлар Н. Савинов, И. Амосов (бригадир), Л. Семченко болгаш В. Семин олар.

В. КУНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛАМ СОРУК КИРГЕН

С. ХЕРТЕК,

колхозта партком секретары.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Д. ЭРТИНЕ,

фермада бригада партгруппазының секретары.

ХУРАГАННАР НЕМЕЖИП-ЛЕ ТУРАР

Ч. ТОВАРИШТАЯ.

И. БҮЧҮКАЯ.

Х. ЧЕЧЕК.

М. СУНДУКАЯ.

Д. ООРЖАК.

Николай Степанович Вергунов Кызылдың аңгы заводунда мурнакчы ажылчыннарның бирээзи. Ол бо бүдүрүлгеде 14 чыл ажылдап турар.

Ол ам янзы-бүрү хемчээлдиг, эр, херээжен улус кедер идиктерниң улдуңун бызып турар. Николай Степанович чаа чылдың баштайгы айын база күш-ажылчы чедиишкиннинг эгелээн. Хүнде 55 эжеш идик улдуңу бызар хүлээлгезин ол 65—70 чедирип турар.

ЧУРУКТА: аңгы заводунуң мурнакчы ажылчыны Н. Вергунов ажыл үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ИДЕПКЕЙНИ КӨДҮРГЕН

А. КАЛДАР-ООЛ.

УЛУСТУҢ ТООЛЧУЗУ

Чогаалчылар Эвилелиниң кежигүнү Анисья Ватчневаның адрезинче байыр чедирген бижиктер бо хүннерде чурттуң чүк-чүгүнден кээп турар. Ол ам 90 харлаан.

Улустуң аас-чогаалының алдын эртинези бооп кирген дыка хөй тоолдарның, тоолчургу чугааларының болгаш өске-даа чогаалдарның автору ам бо хүннерде Гирвас суурда чурттап турар. Ол арга-эзим шыпкан Сопоха деп суурга төрүттүнген. Анисья Васильевна эрткен үезин мынчаар сактып чугаалап орар: «Сопохага дыка хөйнү—өөрүшкүнү-даа, муңгаралды-даа көрүп келдим. 13 харлымда балыктап эгеледим. Кыжын четкиниң суглан уштуп турда, салаалар ээлбестелдир көжүп каар, ынчан балык безин кирбес. Ам канчаар боор, адамемниң менден өске он үш уруглары бар, ыдажыр алаар. Ырга хандыкшылды авамдан дөзеп алган боор мен. Авам чамдыкта улустуң аас-чогаалының ганы-билс чугаалай бергилээр кижи болгай. Ынчангаш мен чоорту-ла авамның ол чечен-мерген чугаа-соодунуң аян-хөөнүнге алзыпкан мен».

Анисья Васильевна—чоннуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ужу-кыдыы чок аттыгып чыдар алдын булаа-дыр. Ленинниң мөчээниниң дугайы Кондопожски районга дыңналып кээри билек, чоннуң сагыш-сеткилиниң саргымшкынын болгаш ханы кударалын илереткен «Лечин дээш карак чажы» деп чогаалды ол чайгаар-ла чогаады каапкан. Ук чогаалды бистиниге-даа, даштыкыга-даа хөй удаа парлаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга улуг оглунуң өлгениниң дугайында медээ дыңнааш, Анисья Васильевна аңаа тураскааткан чогаалын тургускан. Төрээн чуртун камгалаар дээш амы-тынын харамнанмаан оглунга исиниң чагыын ыры-биле дамчыткан. Ол чалбыыштыг, патриотчу хөөн сиңген чогаал карель фронтузунуң шериг солуннарының арыннарындан дыка үр дүшпейн турган.

Совет кижилерниң аныяк салгалының тайбың күш-ажылын Юрий Гагаринге тураскааткан чогаалында хоочун тоолчу тодартай чуруп көргүскен.

Н. МИЛОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Петрозаводск.

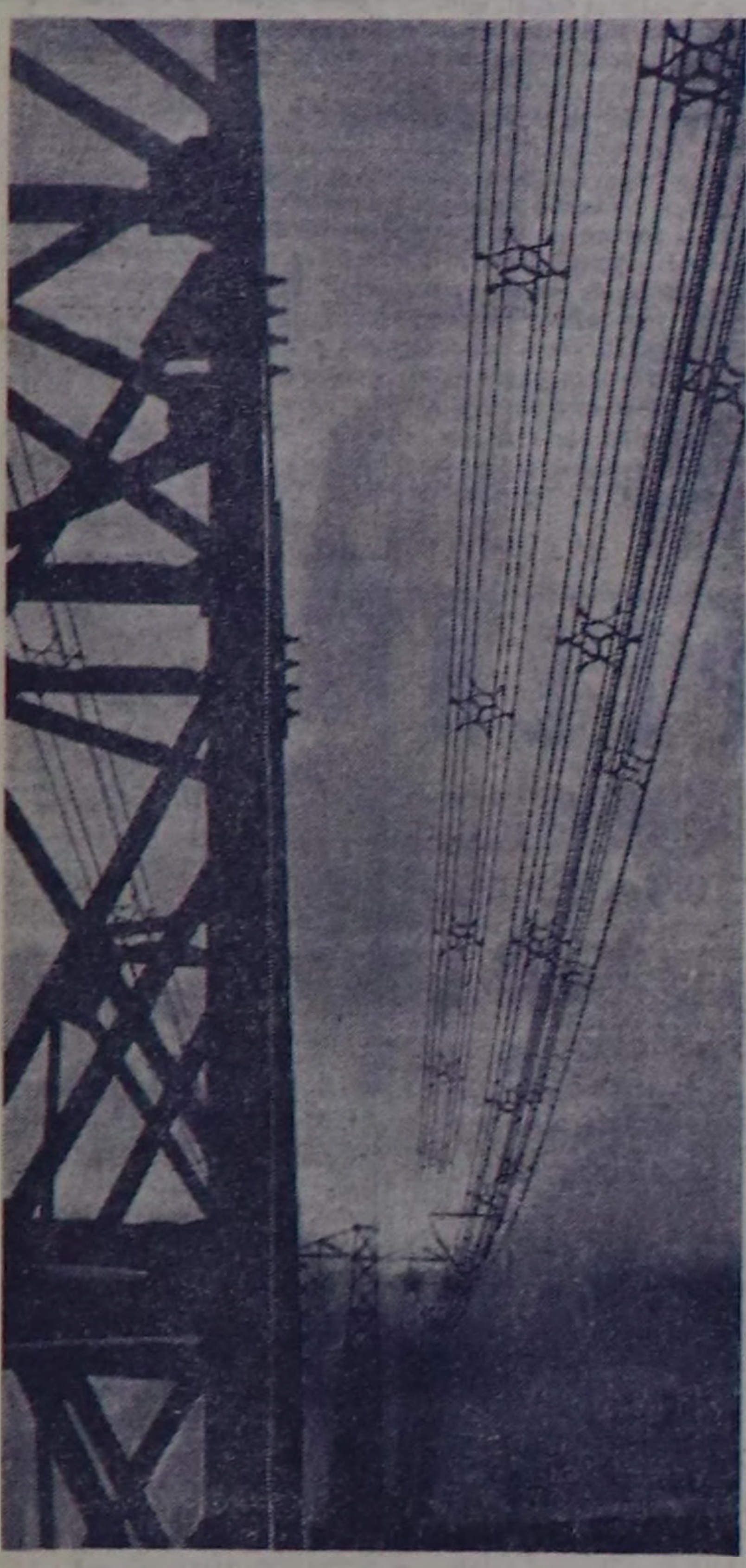

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дүгү» комбинатта ток дамчыдыкчызын эптээри дооступ турар.

Ю. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

БЕЛЕТКЕЛИВИС ЭКИ

Бистиң республикада, бүгү чурттаалы-биле бир дөмей, ниити билиг школаларының башкыларының аттестациязы чорup турар. Башкыларның аттестациязы болза, башкы кадрларның идей-политиктиг, башкылал-методиктиг билиин улам сайзырангайжыдып, мораль талазы-биле төлептиг чоруун быжыглап турган башкылаашкынның шынарын экижидеринче угланган чугула ужур-дузалыг чүүл болур.

Бо чугула болгаш харысаалгалыг херекке Чөөн-Хемчик районнуң Бажын-Алаак ортумак школазының башкылар коллективи эки белеткенген. Ол дугайында тускай хуралды болгаш семинарны эрттирген. Аттестация комиссиязын тургускан. Башкылар өөредиинде «Аттестация чорup тур» деп булуңну дерээн. Ында аттестация дугайында саавырларның, документилерниң ушта бижилгезин, үлегер-майыктарны парлап аскан.

Школа даады болгаш ортумак эртемниг хоочун база ортумак болгаш эң аныяк салгалдың башкылары-биле четчелеттинген. Январьның баштайгы хүннеринде 10 башкы аттестацияны эрткен. Башкылар аттестацияга хоомай эвес белеткенген дээрзин баштайгы түңнелдер көргүзүп турар. Школада аттестация комиссиязы документилерни район комиссиязынга хүлээдир талазы-биле ажылдап турар.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

ИЕ-ЧАШТЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

РСФСР-ниң ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлузунуң 67 чүүлүнде: „Ада-ие боттарының назы четпес уругларын болгаш күш-ажыл кылып шыдавас база дуза дилеп турар назы четкен уругларын азырап, карактаар хүлээлгелиг" деп айыткан.

Ада-иелерниң кол нуруузу уруг-дарыын азырап карактаар хүлээлгезин ак сеткилдиг-биле күүседип турар.

Ындыг-болза-даа чамдык ада-ие ажы-төлүн азыраар хүлээлгезин күүсетпейн турар фактылар бар.

1975 чылдың төс айлар иштинде республиканың суд күүсекчилеринге уруг азыралы төлеттирер дугайында 4140 күүседир хуудустар кирген.

Сүт-Хөлде чурттап турар Эрес-оол Куулар 3 уругларының азыралын төлээр турган, ай санында четче төлевейн келгениинден ооң өрези 1500 рубль ашкан турда, Чөөн-Хемчик районнуң улус суду ооң „Москвич" деп автомашиназын хавырып саткаш, ооң өрезин төлеттирбишаан, уруг азыралы төлээр хүлээлгезинден ойталап турган дээш кеземче харысалгазынче кирген. Шак ындыг янзылыг хемчегни Чадаана хоорайга чурттап турган В. А. Аржаковка база хүлээткен.

Кызыл хоорай чурттуг М. Коротьев уруг азыралы төлевес дээш ажылдаар черин солуп турган.

Шагаан-Арыгга чурттап турган В. Панченко уруг азыралы төлээринден ойталааш, кайнаар-даа барганы билдинмес дезип чоруткан. Ону дилеп тывар дугайында Улуг-Хем районда улус суду доктаал үндүрген.

Албан организация черлеринин удуртукчулары, бухгалтерлер күүседир хуудусту ийикпе, уруг азыралы төлээр кижиниң бодунуң эхи тура-биле кирген билдириишкинин барымдаалааш, ай санында ап турар шалыңындан пенсия, пособие, стипендиядан уруг азыралын тырткаш, 3 хонук хуусаа иштинде ону төлээр кижиниң бодунга бээр ийикпе азы почта дамчыштыр шилчидерин РСФСР-ниң ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле хоойлузунуң 90 чүүлүнде айыткан.

Уруг азыралы төлээриниң хемчээлин ол-ла хоойлузуң 68 чүүлде бир уруг азыралынга ниити шалыңдан 25 хуу, ийи уругга—33 хуу, үштен өрү уругларга 50 хуу болурун доктааткан.

Чамдык албан организация черлери уруг азыралы төлеп турар кижиниң шалыңындан тыртып алган акшаны чогуур хуусаазында шилчитпес таварылгалар бар. Чижээ: Чадааннаң хлеб заводунуң бухгалтери В. Мишельдиң шалыңындан үш айларның хемчээли-биле 354 рубльди тыртып алгаш, бир ай ажыг үе иштинде шилчитпээн. Ооң ужурунда ук заводтуң директору эш Ликчар биле бухгалтер эш Масюкованы 10-10 рубльге торгаан.

Ие-чашты камгалаар айтырыг Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кол кичээнгейинде турар. Ынчангаш ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлуну сагыыры ада—ие бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези болур ужурлуг.

Б. БЮРБЮ.
Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң консультантызы.

БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Эрзин райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң орээлдиниң учёдунда 22 назы четпээннер болгаш 7 өг-бүлелер бар. Олар ында янзы-бүрү чылдагааннар-биле кирген. Чамдык уруглар дыка орайтагыже хөй-нииити черлери кезип, өскелерни шоп-солаа кылыр, оорланыр болгаш арагалаар. Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче чогуур сагыш салбас, арагага хандыкшааш, бодунуң төлеп чок аажы-чаңын көргүзер чамдык ада-иелер база хайгаарал учётунда кирип турар.

Ынчалза-даа чамдык назы четпээн оолдар бодун эде кижизидер талазы-биле сагыш салбас чоруктар бар. Ындыглар арага-дарыже хандыкшып, хулиган херектер үүлгедип, харын-даа оорланы бээр таварылгалар тургулаар. Чижээ, 17 харлыг Энер-оол Седийин ап көрээл. Ол 1975 чылдың август айда колхоз оңчузу оораалааш, истелгеге кирип, хол ужуунуң адаанга чорup турган, арага ижип алгаш, машина оорлаан. Эзирик Седийниң башкарып чораан машиназы аңдарылганының түңнелинде үш бичии школачы оолдар кемдээн.

Чоокта чаа назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссияның хуралынга бажынбалгат ишти оорлаарын оралдашкан, шоп-солаа үндүрген өөреникчи оолдарның херээн сайгарып чугаалашкан. Аңаа В. Дамбаа-Хөө, Б. Бады, В. Кезечети, Ю. Кенден, В. Соян оларны шыңгыы сагындыргаш, оларның ада-иелерин 5-5 рубльге штрафтаан.

Ол ышкаш ВЛКСМ райкомунуң хуралынга аныяктарның болгаш назы четпээннерниң кем-херек үүлгедирин чайладырының хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашкаш моон соңгаар эки түңнелдерни бээри чугаажок.

Элээди уруглар корум-чурум үрээшкиннерни кылган соонда харысалганы чүгле олар эвес, а ада-иелер, школа база хүлээр апаар. Ынчангаш назы четпээннерже кичээнгей салыры бүгү ниитиниң херээ болуру билдингир.

Д. ТАНОВ.
Эрзинниң ИХК-ның уруглар өрээлиниң инспектору.

ЧАА КЛУБ АЖЫТТЫНАР

Бистиң республикада чурук, кино тырттырарынга хандыкшылдыгларының саны чыл келген тудум өзүп орар. Школачылардан эгелээш пенсионерлерге чедир ында кым чок дээр. Ынчалза-даа чурук, кино тырттырыкчыларның мергежилиниң өзеринге, эргежок чугула химикаттар, аппараттар-биле оларны хандырарынга шаптыктыг чүүлдер турган. Кино, фото-чурук тырттырарынга хандыкшылдыгларның тускай клувун тургузар дугайында республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының эгелээшкини ындыг кижилерге дуза болуру чугаажок. Фото-чурук болгаш кино тырттырарынга хандыкшылдыгларының клувунуң тургузукчу хуралы бөгүн, воскресеньеде, 16 шакта Улусчу чогаадылга бажыңынга болур. Кино, фото-чурук тырттырарынга хандыкшылдыгларны чалап тур.

В. СЕМЕНКОВИЧ.

КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНДА

«Ондактыг! Ол дээрге анаа-ла борбаланай-дыр... Челябинскиде демир-оруукчуларның Культура ордузунуң «Маска» деп, ипнеп оттунуп көргүзер студиязының көргүзүп турар концерт программазы ындыг элдептиг, ынчалзажок кончуг ханы уткалыг аттыг.

Ийи кезектен тургустунган ол солун көргүзүглер бистиң амыдыралывыстың хөй янзызының дугайын, хүн бүрүде чер бөмбүрзээниң кырында болуп турар айтырыг болгаш бодуун болуушкуннарының дугайын таалангыр солун кылдыр чугаалап турар. Ында «Ат-сураглыг штангист», «Арзылаңнар чаашгырыкчызы» деп бичии цирк көргүзүглери, «Доңурган суксун янзы-бүрү болгулаар» деп хоорай аян-шинчизин көргүскен чүүлдер болгаш өскелер-даа бар.

Сценада ол-бо шимчеп чорup турар кара дүрзү-хевирлерни улус көргеш, чүнү оттунуп, көргүзүп турарын дораан-на медерелп билип каар.

«Масканың» кол көргүзүглери — М. Марсонуң, А. Чеховтуң, Д. Боккаччонуң, Л. Ентибаровтуң болгаш студияның удуртукчузу база режиссеру И. Ильинскийниң чогаалдары.

ЧУРУКТА: Челябинскиде демир-оруукчуларның Культура ордузунуң чанында тургускан бот-тывынгыр оттунуглер студиязында өөредиге кичээлдериниң эртип турары.

И. ЗОТИННИҢ фотозу.

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Керээге ат салганындан бээр 30 чыл онзага тураскааткан байырлыг кежээ Эрзин районнуң төвүнге болган. Культура бажыңынга чыылган чонга моол чогаалчыларның номнарының делгелгезин, моол өнүүктерниң пластинкада бижиттинген ырларын радиолага дамчыдарын организастаан.

Акы-дуңмалышкы ийи чурттуң улуг найыралынга тураскааткан илеткелди Совет-моол найырал ниитилелиниң район салбырының даргазы Д. Б. Чамзырай кылган.

Персоналдыг пенсионер М. Б. Шожун, башкы С. К. Монгуш болгаш өскелер-даа найыралдыг кожазы—МАР-га чораанының дугайында сактыышкыннарын чугаалаан.

Оон-биле кады, бо кежээге киришкен чамдык эштер найыралдыг кожа чурттуң ыршоорунга, уран чүүлге холбашкан чамдык чүүлдеринге районнуң чонунуң хандыкшылдыын, оларны бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилериниң аажок сонуургап турарын чугаалажып чорup турганнар.

Найыралдың кежээзи совет-моол найыралды көргүскен киножурнал-биле доозулган.

Т. МОНГУШ.

телевидение

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

9.10—Музыкада чаа чүүлдер.
9.45—«Директор». Уран-чечел өңнүг фильм. 2-ги сериязы.
11.00—Медээлер.
11.10—«Бүгү чүвени биликсеп тур мен». Өңнүг киножурнал.
11.25—«Партияның пландары—чонунуң пландары».
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!»
12.50—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
13.20—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
13.50—«Кодээ башкы». Уран-чечел фильм.
15.30—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.
16.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00— 18.10—Чапсар.
18.10—«Чогаалчы Н. Грибачевтуң чогаадыкчы ажылының дугайында».
19.00—«Кодээниң ажыл-ижи».
20.00—Медээлер.
20.15—«Цирк арназында». АКШ-тың циргиги. Өңнүг.
20.50—21.00—Чапсар.
21.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Көргүзүг мергежилгелер. Швейцариядан дамчыдылга.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Швейцариядан өңнүг дамчыдылганың уланчызы.

ЯНВАРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

8.30—Документалдыг фильм. «Эртем биле бүдүрүлгениң каттышканы», 2. «Тарая тарыкчылары», 3. «Даш чонукчуларының аймаа».
9.15—«Эртемденге сөс». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик С. В. Вонсовскийниң чугаазы.
9.30—М. Горький—«Чаш чоравышым».
9.55—РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Мазуроктуң концерти.
10.45—«Кыштың байырлалы». Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Буратино делгелгези». Өңнүг.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Сөөлгү оюннар». Документалдыг фильм.
12.10—С. Рахманинов—«Ийиги симфония».
13.15—«Аваның школазы».
13.45—«Почта романы». Уран-чечел өңнүг фильм. 1-ги сериязы.
14.50—Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри ойнаар. Өңнүг.
15.20—«Съездиден съезд чедир». «Совет Молдавия». Өңнүг.
17.20—Документалдыг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Хамааты камгалалының билиин — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга.
18.25—«Почта романы». Уран-чечел өңнүг фильм. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.35—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15—«Съездиден съезд чедир». «Совет Молдавия». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

22.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.30—«Аваның школазы».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага ниитизи-биле булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, ооң арт-каннарынга — 25—30 градус соок. Кызылга эртен биче хар чаар. Агаарның температуразы 26—28 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Фельетон

„Таңмалыг-ла болза, ажырбас..."

Эрткен өөредилге чылының эгезинде бүгү ниити өөредилгезиниң фондузундан өг-бүлезинде урут-дарыы хөй, акша-төгериг талазы-биле чедимчези кошкак ада-иелерниң школачы уругларынга дузаламчы бээр дугайын Шекпээр ортумак школазының директору башкыларга дыңнаткан ирги. Ону дыңнаан башкылар чамдык өөреникчилерге чүнү садып берзе экил дээрзин айтырып, билдириишкиннер бижидип эгелээн.

Школа директору дузаламчы дугайында аас эткен хүнүнден бээр элээн каш хонук эрткен. А чогум кээш ада-иениң билдириишкинин кирген, кымнарның уругларынга дузалап болуруз, каны өөреникчи кошкак хандыртынганыл деп чүвени ол башкылардан сонуургап айтырбаан-даа, өске удуртукчу эш-өөрү-биле сүмележип чугаалашпаан-даа. Ынчап үе эрткен турда, бир-ле хүн телефон кыңгырт дээн:

— Школачыларга дузаламчы садып бээр дээш айтырып турган акшаңарны хээп ап алыңар—дээн үнүү директор шала дыңнаан...

Директор районнуң кассазындан 700 рубльди санадып алгаш, кара сумказынче салып хиирипкен.

Кара сумкада акша каш-даа хонгаэ. Ол дугайын школа коллективинден кым-даа билбээн. Кым-даа айтырбаан. А өөреникчилерниң «ону, мону садып бериңер» дээн билдириишкиннери база-ла акша-биле кады, а чаклыктары башкыларның сумказында элеп, чидип эгелээн.

«Күрүнеден көрдүнген чүвени өйүнде бериптёр, ынчан четтиргелиин илередир апаар»—деп манап олурган ада-ие баа турган чадавас. Маңаашкын сураг барган, чөгел төнген, харын-даа уттундурган. Кара сумка долу акшалыг директор ону утпаан, бодуу тудуп, сыйбап, канчаар чоор деп, караа борбаңайнып, хүннүң-не бодаңыр апарган.

Мынча хөй акшаны чааскаан чарыырга хоржок дээш ол бодунга бүзүрелдиг эшти дилеп эгелээн. Ындыг кижи-даа тывылган. Ону ам «кассир» кылып ап, акшазын аңаа улуг бүзүрел-биле, кандыг-даа документ чокка суктуруп каан. Ынча хөй акша аңаа чыдар боор бе, бүдүү сывырлып, чарыгдаттынып эгелээн. «Машина артык кезектери садып алыр 200 рубль» дээрге «кассир» дорзан санап берген...

Ынча хөй акшаны уругларга дузаламчы кылдыр берген дугайында документ тып, районо-га бухгалтерия-биле арыгсанажып алыр бодал директорнуң бажынга төрүттүнген. «Чүгле таңмалыг бижик-ле болза ол-ла, оон өскезин ажырбас» деп, ол чоргаар бодангаш, бодунуң «кассирин» келдирткен.

Ийикләэн сүмелешкеннер.

Бир дугаарында ада-ие комитединиң шииттирин бижий тырткаш, директор орта таңмазын салыр часкаш, бодангаш кодээ Советке шыңзыдып, таңма кактырза күштүг ышкаш болган. Ол-ла дораан «бодунуң эргезинде» ГАЗ-51-ге олурупкаш, таныш-көрүжүн кезип, таңма кактырары-биле чорупкан. Кодээ Советке халдып келгеш, бижиин сунган: ук шииттирни кодээ Совет күүскомунуң даргазы Ө. Куулар сонуургап, чогум чүл ол дээрзин-даа көрбейн адын, таңмазын база шаап берген. Кожазында суурнуң садыгжылаарынга чеде өзэрге школазының директорунуң дилээн ёзугаар, 170 рубль 10 копеектиң идик-хевин садып алган кылдыр счетту бижий тыртып берген. Уламчыр каккаш орук кыдыында нефтебазга садыында (чүү-даа болза херегләэн боор) 31 руб. 60 коп-биле бичии оолга кышкы тон садып алгаш, 102 рубль 62 коп, оон Кызыл-Мажалыктың идик садыындан база-ла бир ботинка алгаш, 80 руб 90 коп, хеп садыындан 171 руб, 76 копеектиң счеттарын бижидип алгаш база-ла таңмаларын салдырып ап-тыр эвесле. Оон ам бижиткен счеттарын түңнеп көрген. Ниитизи-биле Барыын-Хемчик райпозунуң садыгларындан 525 рубль 40 копеектиң счедун бижидип алган болганнар. А херек кырында оларның садып алган бараалы—91 рубль 91 копеек өртектиг болган. Амыр-ла садыгжылар аа! Чүве садып албазын улуска ындыг счёттарны бижип берип турар. Оларга ындыг эргени кым бергенил? Борга харыыны райпо даргазы эш И. С. Попов бээр боор.

Директор биле «кассир» Ак-Довуракче тутсуп кешкеннер. Оон садыгларындан, боттарынга санап алганы-биле, 174 руб 60 копеектиң счёдун база-ла бижиде тыртып алганнар.

Түңнээн—700 рубльдиң счёду белен болган. Саткан чүүлү (чогум кымгаазы билдинмес) 98 рубль 91 коп болган.

Ам өөреникчилериң хеп алган дугайында ат салган ведомосту херек. Олар чамыт черге олурупкаш ведомость тургузуп, таныыр, билир өөреникчилерниң ат-сывын чыскаап бижип, чүнү алганын демдеглеп, оларның аттарын шорбажылап салып эгелеп-тирлер. Удаткан чок 52 өөреникчиге ведомость тургустунган.

Улус өөредилге килдизиниң бухгалтериязынга эккелгеш, бүгү документилерин сунган. Бухгалтер ону эки хынавайн, чүгле таңмазын көргеш, столунуң иштинче суп алгаш, директорнуң акша алган адын балап каапкарга, оозу улуг тыптааш, базып үнген...

1975 чылдың сентябрь 22. Ол хүнүү школа директору черле утпас боор. Ынчан школада профэвилел организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы болган. Илеткел төшген. Айтырыглар эгелээн. Өөреникчилерге эрткен чылын дузаламчыга каш акшаның идик-хевин бергенил, ону кымнар үлээнил?—деп айтырыгны бир-ле кижи диддамикенип сала каапкан. Оота харыны кым-даа бербээн, башкылар бот-боттарынче бүдүү кайгажып, шыпшың баргаи. Чүгле школа директорунуң арны-бажы кызып, дери төктүп каап орган.

Башкылар коллективи шыпап-ла уттундурган дузаламчы акшаның кайда барганын хынап көөрү-биле тускай комиссияны тургускан. Мынчаар «шоодайга шивегей чажыртынмас» дээни ышкаш бүгү херек кодурулган.

Ол дүне школа директорунуң уйгузу-даа келбээн. Эртен даң адары билек ол хөделип эгелээн. Бир дугаарында бодунуң бүзүрелдиг «кассирин» келдиргеш, аңаа 1974 чылдың декабрь 4-те 700 рубль берген дугайында хол үжүүн бижий шгап берип, сүме кылган. Дараазында «бодунуң эргезинде» чолаачызын келдиргеш, улустан машина артык кезектерин, чүү-хөө садып алган дугайында шынзылгалар чыырын негээн. Чолаачызы ону шала-бу-ла дыңнааш чүү-хөө: дугуй резиналары, таңныылга боо саткан дээш, ниитизи-биле 100 ажыг рубльге счёт-шынзылгалар бижидип эккеп берип-тир.

Бодап көөрге бүгү чүвениң өртек үнези дүгжүп турар, ажырбас ышкаш болган. Ынчалза-даа «чиг эът чиртинмес» дээни ышкаш бүгү чүве шынныбиле илерей, комиссияның хыналда түңнели аадаң саазын болган.

Хөй акша бузуруп, чарыгдаан директорун канчаар боор, хемчег алыры-биле районоже бижип кииргеи. Районо эргелекчизи ону көргеш, хынаарыбиле бухгалтерияже бижип каан. Аңгымышкыны ол бухгалтерия уттупкан, а школа башкылары харыы манап чадааш, СЭКП райкому биле улустуң контроль комитединче бижип кииргеи.

База катап хыналда. Херек улуг папка ишти болган. Өөреникчилерге дузаламчы садар ужурлуг акшаны директор, «кассир» башкызы-биле калы самчыгдап чарыгдаан деп илерээн. Хуу улустан машина дугуйларының резиналары, боо дээш, чүү-хөө садып алган дугайында ужубажы билдинмес шынзылгалар чүү-даа болбаан. Хеп алган дугайында тургускан даңзыда өөреникчилерден ол дугайын айтырып көөрге шуптузу албаан болуп, тайылбырлар бижээн. Оларның бижээн тайылбырының чамдыызы бо: «Мен 6 «а» класстың өөреникчизи Анна Ооржак кандыг-даа дузаламчы хеп школадан албаан мен», «1 «а» класста Оля Сагдыга хеп бээр дугайында билдириишкин кириңер дээрге кирген бис. Чүну-даа бербээн. Угбазы Т. Сагды».

Директорнуң херээн сонуурган ажып олурарынга, СЭКП райкомунуң херээженнер килдизинге школа ажылчыны Ч. Монгуштан хомудал билдириишкин база коштунган. Ында ону школа директору 1975 чылдың март 8-те эттээнниниң дугайын хомудаан. Эмчиниң ээги сынганын шынзыткан шынзылгазы, херээженнер чөвүлелиниң ону хынаан түңнели база бар. Оон улаштыр директор шын эвес нарядтар тургузуп турган, школа хаваның саткан, акшазын алган дээш бижээн хомудалдар база-ла коштунган. Бо талазы-биле районо кандыг-даа хемчег ап, дужаал безин биживаазын элдептиг.

М. ИВАНОВ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». «Турк чыл» 9.40, «Мөгениң девии» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР». Киночыынды 9.10, «Дельфин хүнү» 10.30, 12.20, 14.10, 16.00, «Есения» (2 сериялыг), 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Харааччыгайлар чазын ужуп кээр» 10.30, «Рам биле Шиам» 12.00, 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК». «Сагыш мыкаш чаан оглу» 10.00, 11.40, «Рам биле Шиам» 13.10, 15.00 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ». «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР». «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.05, «Мөгениң девии» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Оолдарның кузел-бодалы» 15.00, «Дельфин хүнү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК». «Илбилиг душ» 15.20, «Эрес-дидимнер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысаалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлегер килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаида 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 52.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00032.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 15 (10000) | 1976 чылдың январь 20, вторник | 1925 чылдан үнзээлеттинген | Өртээ 2 кап.

ТБЧ-ниң Президиумунуң бюрозу болган

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы анда болган. Ооң ажылынга үжен сес чурттуң, ооң иштинде Ангола Улус Республиканың делегациялары киришкеннер.

Ангола Улус Республиканың даштыкы херектер министри Жозе Эдуарду Душ Сантуш ол хуралга чүве чугаалааш, чуртта амгы үеде байдалдың дугайын чугаалаан болгаш Совет Эвилелинге, Кубага, өске-даа социалистиг чурттарга, делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү күштеринге дузаламчы база деткииче көргүзүп турары дээш оон улузунуң болгаш чазааның өөрүп четтирип турарын илереткен.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры болгаш чепсегленишкинниң дужүрери дээш Стокгольмның чаа кыйгырыкын делегейниң тайбын күзээр болгаш депшилгелиг күштериниң шуптузунуң улуг кампаниязын калбартыр талазы-биле хемчеглерни ол хуралга база чугаалажып көрген.

Ол кампанияның чедиишкинниг болур чоруун хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни база айыткан. Бо талазы-биле чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадыры болгаш боо-чепсекти дужүрери дээш делегей чымыжынга улуг роль ойнаажып турар. Тайбынга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң ходелиишкиннериниң болгаш харыызааларын үргүлчүлээр талазы-биле Делегей Чөвүлелиниң белеткеп турары ол чылын 1976 чылдың чазынында Англияга болур ужурлуг.

10 000

Бөгүн «Шынның» номчукчулары солуннуң 10 муң дугаары-биле таныжарлар. Тыва бижикти чогаадып тургузарының беш чыл мурнунда, 1925 чылда үнүп эгелээн араттарның солуну 50 чыл ою-биле хол-баштыр чазактың бедик шаңналы — «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан болган. Оон бээр үр болбаан. Солуннуң коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш коллективтиг организакчы ролюн бедиттинчаан, ооң редакциязы хөй санныг активинге — кодээ болгаш ажылчын бижикчилерге даянып алгаш, ажылдың үре-түңнелдиин, дээштиин бедидеринче кичээнгейни угландырып келген.

Солуннуң он муң дугаары дээрге ооң номчукчуларынга, бижикчилеринге юбилейлиг, онзагай үндүрүлгелериниң бирээзи болуру чугаажок. Ынчаарга кандыг-даа байырлалды демдеглээри дээрге кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже углаары болур дээрзиниң дугайында В. И. Ленинниң айтыышкынын удурткулга болдуруп, коммунистиг тургузуушкунун кандыг-кандыг айтырыгларын бистиң байдалывыска хамаарыштыр чырыдарынче кичээнгейни күштелдирери чогуурул, партияның областың организациязының мурнунга тургустунуп турар сорулгаларның чедиишкинниг шиитпирлээринге канчаар дузалажыр бис дээрзин бөгүн база катап чугаалажыр апаар бис.

Совет парлалга чон-биле, калбак масса-биле сырый харылзаалыындан күштүг. Ону хүн бүрүзүнде бадыткаптар амыдыралдың чижектер кайы хөй. Бистиң «Шын» солунга хүннүң-не почта чедирикчизи номчукчуларның, бижикчилериниң хөй чагааларын аккаар. Чагаалар-биле ажыл редакцияның эң чугула ажылы. Ажылчы чоннарның чагааларынга, бижиктеринге, дааңнадыгларынга кичээнгейлиг болурунуң дугайында партияның болгаш чазактың айтыышкыннары редакция коллективинге чайгылыш чок удуртулга. Чагааларның боттарын литературлут жанр кылдыр ажыглаары, чагаа кижи-биле тускай корреспондентиниң сургакчылалдыры, чагаада илереттинген чүүлдерни хынаары, тодарадыры, ол талазы-биле четпестерни чайладырының хемчеглерин алыры дээш ажыл хөй янзы. Чүгле эрткен 1975 чылда редакцияга барык 7000 чагаа келген.

Солуннуң автор активин өстүреринче, быжыглаарынче редколлегия кичээнгейни салып турар. Бистиң бижикчилеривистиң, номчукчуларывыстың аразында солуннуң ниоол дыгага үнүп турган баштайгы номерлерин номчуп, баштайгы медээлерни бижип турган, ам-даа солун-биле харылзаазын үспээн А. Баир, А. Даваа, Д. Далзын-оол, тыва бижикке колдуунда солун дамчыштыр өөренгеш, ооң идепкейлиг бижикчилери апарган араттар К. Ойдуп-оол, М. Мажаа, О. Таваа, С. Дангаа, ажыл-агыйның коммунистиг кижизидилгениң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр хөй-ниитиниң бодалын илергейлээринге солуннуң идиирин билдилиг ажыглаап турар ажылчын болгаш кодээ бижикчилер Д. Чүдүн-оол, С. Сандан, А. Сояи, Д.-Н. Ооржак, специалистер В. Назын-оол, И. Кызыл-оол, О. Чуева, Г. Тутынина, партия, совет ажылдакчылар дээш солунда доктаамал бижип турар 600 ажыг кижиниң шуптузун адаары берге.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга массаларны, ажылчы чоннарны мобилизастаарынга солуннуң бижикчилери улуг рольду ойнап турарын бөгүн өөрүшкү-биле чугаалаар бис. Чер ажылының культуразын бедидеринге хамаарыштыр РСФСР-ниң алдарлыг агрономуу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады О. П. Чуеваның, хойжунуң харысалгазының дугайында Эрзинде хойжу бригаданың бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Сояның чүүлдери, капитал тудуг, капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидериниң айтырыглары, кодээниң культура амыдыралының дугайында чагаалар, корреспонденциялар, мораль темазынга хамааржышкан материалдар, шиитпирлер күүсеткезиниң организастаарынга партия организацияларының ролю болгаш өске-даа темаларны чырыткан чүүлдер номчукчуларның, партия, совет, ажыл-агый органнарының кичээнгейиниң төвүнге турган болгаш турар-даа.

Бистиң чуртувус чаа оңгу беш чылче кирген. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, анда эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели бистиң күш-ажылчы чонувусту тургузукчу чаа ажыл-херектерже кодурген.

Тоску беш чылда республиканың ажылчы чоннары канчаар ажылдаанын партияның областың организациязының XVI конференциязы бүгү тала-биле анализтээн. Үлетпүрде, тудуг, транспорт, амыдырал-коммунал хандырылга адырларында болгаш эң ылаңгыя кодээ ажыл-агыйда ажыл-херекти үндезини-биле экижидериниң улуг курлавырлары барын конференция илереткен. Анда дүүштүр бистиң ажылчын болгаш кодээ бижикчилеривис кол кичээнгейни ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң айтырыгларынче мөөңнээри чугула.

Тудуг ажылын сайзырадыйжыдары чугула дээрзин билбес кижи чок. Республиканың улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдези хөй-хөй чаа тудуглар-биле холбашкан. Ынчалза-даа бо адырга материал-техниктиг курлавырларны, кижи күжүн чоп ажыглаарын хандырары чугула, ынчаарда капитал салыышкыннарының ажыктыын бедиир, фонд эндиишкинни узгадыр. Кол-кол тудуг объектилериниң ажылчын, кодээ корреспонденттер бөлүктери, постулары шефке ап, ажыл-херекти партийжи ёзу-биле анализтеп, тудугжуларга боттуг дузаны чедирер.

Экономикавыстың кол адыры — мал ажылы. Мал ажылын эртемге үндезилеп организастаарының, ооң чем баазазының уксаажыдылгазының, одар-белчиир, оран-сава-биле хандырылгазының, механизастаарының болгаш малчыннарның амыдырал, социал-культура хандырылгазының, өөредилгезиниң айтырыгларын амгы үениң деңнелинге дүүштүр чырыдары, мал ажылының ажыктыын бедидеринге дуза чедирери бистен негеттинип турар.

Ажыл-херекти кижилер кылыр болгай. Кижиниң, ооң аажы-чаңының, сеткил-бодалының, кижилерниң ниитилелге харылзааларын көргүспеске амыдыралдың судалы долузу-биле соксаас. Бистиң материалывыс амыдыралчы болур ужурлуг, а ону чедип алырда кижини дамчыштыр ооң чурттаалгазын, психологиязын уран состуң аргазы-биле чуруп көргүзери чугула. Чогум-на кижи дугайында, мораль-этика темазынга, кижиниң культуразынга, амыдыралынга туразкаатан материалдар номчуштуг дээрзин солуннуң почтазы херечилеп турар.

Амыдырал аажок байлак. Ооң бүгү талазын чырыдарын номчукчулар күзеп турар. Ынчангаш үениң шапкынынга турарын, оперативтиг, объективтиг, болуушкуннарны партийжи ёзу-биле анализтээрин, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге бодунуң салыышкынын төлептиг киирерин амыдырал солундан негеп турар. Редакцияның коллективи солуннуң хөй санныг бижикчилериниң деткимчезинге даянып алгаш, амыдыралдың негелдезинге дүүштүр үе-биле деңге базып, төрээн партиявыстың XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бодунуң күжүн, билиин харам чокка бээр болгаш солун ажылының аргаметтежилгезин улам бедидер апаар.

«Шынның» он муң номериниң үнгени-биле холбаштыр солуннуң номчукчуларынга, бижикчилеринге изиг байырны чедирбишаан, ажыл-ижинге, амыдыралынга чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп тур бис!

Хой оолдаашкыны

КЫШТАГ БҮРҮЗҮНДЕ

Бо чылын «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырының ийи бригадазы 400 тонна сигенни, 50 тонна будук-бүрүнү белеткээш, кыштагларда чедирип алган. Сула болгаш витаминниг чемнерни база сөөртүп чедирген. Салбырның бригада, ферма бүрүзүнде мал чемниниң чарыгдалын контрольдап турар. Малчыннарда зооветөөредилге доктаамал. Ам кайы-даа кыштагда бода болгаш шээр мал хүр.

Совхозтуң төп салбырында Виктор Монгуш бригадирлээн бирги хойжу бригада социалистиг чарышка тиилекчи болуп, 100 хойдан-на 85 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 1,9 кг дүктү кыргаан. Бригаданың хойжулары 64 тонна дүктү күрүнеге дужааганнар.

Хойжу коданнарже суг сөөртүрүнүң графигин тургускан. Үш автомашина суг сөөртүп турар. Ол ышкаш мал чемниң чедирилгезинде дөрт тракторну быжыглаан.

Совхозта хой оолдаашкыны чаа эгелээн. Ам үш муң ажыг хой төрээн. Оларның хураганнары онча-менди.

К. КОМБУ.

* * *

Эрзин районнуң «Коммунизмче оруқ» колхозунуң хойжулары баштайгы хураганнарны камгалап ап эгелээн. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Хумбуң Аракчааның коданында 31 хой төрээн. Чаш гол хорамча чок. Байчык Сарыг-оол, Шактар Хавуузай, Натпит Эрес-оол олар малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш кызымак ажылдап турар.

О. БОТТУГ-ООЛ.

Хойжуларның чымыштыг ижи

Кыштаглаашкынга нийтиг чергениң айтырыы турбас. Малды менди кыш ажырары, оңгу беш чылдың баштайгы чылында мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң, планныг онаалдаларны чедиишкинниг боттандырарының быжыг магадылалын тургузары — хүн бүрүнүң айтырыглары-дыр.

Хой ажылы районнуң совхозтарының экономиказын быжыглаап хөгжүдеринге кол черни ээлеп турар. Районнуң девискээринде делгем одарларның бары, кылын хар чагбааны хөй санныг хой, өшкүнү өстүреринге таарымчалыг.

Районда 10861 баш хой төрээн, ол дээрге бүгү төрүүр хойнуң 13,2 хуузу. Төрээн хойлардан херек кырында четче камгалап алган хураганнар 10830 баш, азы хураган алырының чыл планы 15,6 хуу болган. Сөөлгү беш хонукта безин 5345 баш хураган немешкен. «Улуг-Хая», «Найырал» совхозтардан аңгыда ажыл-агыйларда чаш хураганда хорамча ам дээрезинде чок болуп турар.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу Вера Кунгаевна Монгуш 529 баш төрүүр хойну хүлээп алган. Оларда дөрт сакманщик быжыглаттынган, төрээн хойларның 312 хураганын четче камгалап алган. Хойжулар оңгу беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс баштан-на 95 хураганны камгалап алыр хүлээлгелиг ажылдап турар. Хойжу кыштаглаашкынга эки белеткенип алган. Чаа хой кажаазын, чурттаар бажыңын совхоз кылып берген. Сиген, сула, чарба болгаш витаминниг чемнер-даа бар. Суггат-биле эки хандырыылгалыг. Хоюнуң кажаазы сайгылгааннын. Ол-ла ажыл-агыйның хойжузу М. Быштак-оолдуң төрүүр хоюнуң 62 хуузу оолдапкан, 304 баш хураганнар клеткаларында дешкилежип, маңнажып турар.

«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында шээр мал 38 коданда кыштаглаан, ооң иштинде төрүүр хой 24 коданда турар. Малчыннар Дамдың Маңнай-оол, Тавос Тулат, Очур-оол Шаравии болгаш өскелерде-даа четче алдынган хураганнарның баш саны арбыдаан. Салбырның баштаар чери 25 сакманщикти малчыннарже чоруткан, оларның иштинде 11 комсомолчу бар.

Эш Дамдынның аалында ооң оглу Валерий, комсомолчу Роза Чап-оол олар эки ажылдап, кадарчыга улуг дузаны чедирип турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында 1795 хой төрээн, ооң хураганнары четче өзүп, дорүгуп турар. Хойжулардан Сергей Шактар-оол 240, Николай Кара-оол 228 хураганнарлыг. Ол ийи малчын аразында чарыштыг, төрүүр чүс башка онаалтыр кайызылаа 100-100 хураганны камгалап алыр дээш ажылдап турарлар. Хайыракан суурдан 30 ажыг кижи сакманщиктеп үнген.

Районнуң малчыннары ажылхерээнге кызымак, чүткүлдүг болуп, оңгу беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар сорулганы салганнар.

Д. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Шын» солуннуң хоочун номчукчуларының бирээзи Хомушку Чүргүй-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МАЛДЫҢ КҮЖҮ ЭКИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының мал кыштагларын эргип, мал кыштаглаашкынының байдалын, малчыннарның амыдырал чурттаалгазын таныжып чораш, Белек-Даг арты — Эл-Бажында кыштагга шала кежээ чеде бердивис. Хүндүс одарга хүнзээн кодан шарылар турлаанче оруқ хургаар дистинчипкен кирип кел чорлар. Улуг кадарчы Монгуш Дамба ол хүн улуунге хүнзеп, шарыларының соо-биле тан-билээ чоргун олур. Ынчан Чыргакы хемниң куду каккан январь соогунуң чиини аажок.

Турлагга келдивис. Чаа кажаа иштинде мал хай дээн кижи ыды дыңналды. Чеде бээривиске Чимит Арандолович Монгуш аазаан хой шарыларны хүндүс чемгерип хүнзээн турузундан чылыг кажааже кирип хай дээн тур. Оларның күш-шыдалы шору, чамдыктары дешкилежип-даа турар. Совхозтуң кол мал эмчизи М. Каңоол турган:

— Шарыларың мындаагызы чок, күш-шыдалы экижээндир аа, Арандолович? — диди.

— Күш-чаңы экижээн боор ийин, эмчи. Боларның хырны чыдынын баксыратпас дээш кызып-ла тур мен — дээш, кажаазының аксын дуглай берди.

Малчынның ажыл-ижин сонуургап хөөрежи бердивис. Чимит Арандолович күжү арып баксыраан 46 баш шарыжыгаштарны тургузу алырыы-биле эрткен чылдың ноябрьда хүлээп алган.

— Бракталып үскен шарыларны алырыы-биле хүлээп ап тургаш, сестип-даа турдум-на. Улам хорадаараш, чудаза конгуг-уво дээш коргуп. Монгуш Дамбаны «сени азырап, ажаап дең-даа турдум. «Дунчукка тулганда бызаа сугжу» чүве болгай. Таанда чоонгаш мен деп бодааш, азырап кирипкен мен — дээш, чугаазын ара соксап кагды.

Оон чугаазын М. Дамба уламчылай берди:

— Чарба, сиген, саван-биле зоотехниктиң тургускан рационну ёзугаар азырап эгелээн. Дүү ниикээр кара суг чоорунда цистернага сугну чылыткаш, оон-биле суггарып келгенниң түңнелинде күш-чаңы экижээн. Чимит Арандоловичиниң кызымак иши-биле семирээн мал чүве. Моон соңгаар улам экижиир-даа апаар.

Ол турлагга чер одарлап турар 70 ажыг баш шарыны ажаалга-тежээлин багай дээр аргажок. Хүндүс оътук, суглуг черге одарлап, күжү кошкактарын немелде чемгерилгеге киирип турар.

— «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин таныштывыс. Ол төлевилелге хей-аът киирбишаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннеривисти бараалгадыр дээш ажылдаар бис — деп, М. Чимит чугаалады.

Ол-ла ажыл-агыйның малчыны Өшку Үгүй-оолович Монгуш Арта-Тей арыында кыштаглаан. Ооң ажаалгазында симментал уксааның 86 хунажыннары-биле кады ниитизи-биле 115 баш бода турар. Дуржулгалыг кадарчы коданының ажаалгазын хүн бүрү экижидип турар. Метис хунажыннарын хайгаарап, чемнеп, төрүүр чоокшулаашкыннарын Шык-Бажы фермазынга дужаап турар. Күжү-чаңы хирелиглерин сиген, чарба-биле чемгерип турар.

М. СЕВЕН.
Чөөн-Хемчик район.

Эш Г. Н. Долгополовту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Григорий Николаевич Долгополовту өске ажылче шилчиткенин барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 19.

Эш Ч.-Д. Б. Ондарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Чимит-Доржу Байырович Ондарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 19.

ЧУРУКТА: (оң талазында) парлалгага 30 чыл ажылдап келген «Шын» солуннуң хоочун ажылдакчызы О. Олеенмиң дараазында үнер номерниң македин кады ажылдап турары ажылын эштеринге тайылбырлап берип турары.

З. Аримпова «Шын» солунга 22 чыл иштинде өруккүвеп ажылдап келген. 10000 дугаар солуннуң бир арнын белеткеп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотолары.

ССРЭ-ге херээженнер чылының түңнелдери

Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуровтуң даргалааны-биле херээженнерниң делегей чылын ССРЭ-ге эрттирер талазы-биле комиссияның хуралы боop эрткен. Анда херээженнерниң делегей чылынга холбаштыр Совет Эвилелинге эрттирген улуг ажылдың түңнелдерин чугаалашкан.

Эрткен чылын херээженнерниң дең эргелиг болурунуң айтырыглары, ниитилел хөгжүлдезинге, тайбынны болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаары дээш демисселге оларның идепкейлиг киржилгези делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинге турганын К. Т. Мазуров бодунуң эге сөзүнге айыткан. Делегей чылы Совет Эвилелинге совет херээженнерниң күш-ажылчы кадурлуушкунун болгаш идепкейлиг чорууңуң өзүлдезин болдурган. Партияның хөй талалыг ажылынга, күрүне херектерин эргелеп-башкарарынга оларның киржири калбарган. Херээженнерниң ёзулуг дең эргелиг чоруун чедип алырынга Совет Эвилелиниң дуржулгазы даштыкының хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдуруп турар.

Комиссия даргазының оралакчызы, Совет херээженнер комитединиң даргазы В. В. Николаева-Терешкова, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Т. Тронько, ВЛКСМ ТК-ның секретары З. Г. Новожилова, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. Л. Снежкова, ВЦСПС-тиң секретары А. П. Бирюкова, СЭКП Ленинград хоорком унуң секретары Т. И. Жданова, ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. В. Мордюкова, ССРЭ-ниң кадык камгалал министрлериниң оралакчызы Е. Ч. Новикова, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. И. Петрова, Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. Ю. Диржинскайте-Пилюшенко олар комиссияның хуралынга чүве чугаалааннар. Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү талазы-биле ажылдаарынга херээженнерниң идепкейлиг киржир чоруунуң улуг ужур-дузалыын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың үнелеп көрүп турарын олар шуптузу онзалап демдеглээн.

Комиссия даргазының оралакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев Төп комиссия, республикаларга болгаш областарга ажылдап турган комиссиялар, чурттуң херээжен хөй-ниитизи, бүгү совет кижилер херээженнерниң делегей чылынга холбашкан ажылдарны организастаарда нийти-партийжи болгаш нийти-күрүнежи улуг ужур-дузалыг сорулга кылдыр көрүп турганын чугаалаан.

Ам бистер Делегейниң херээженнер чылы канчаар эрткенин, ооң ниитилелге политиктиг салдары кандыг болганын долу бүзүрел-биле чугаалап, сеткил ханып болур бис деп, Б. Н. Пономарев чугаалаан.

Комиссия чогуур шиитпирни хүлээп алган.

(СЭТА).

Коммунист дугайында чугаа

Коммунистиң саналын ёзугаар

Мурнакчы малчыннар Александр болгаш Саар Монгалбиилерниң коданын эрткен чылын мөөннээн кодан кыдыр каттыштырган. Ажылы солун. Ындыг улуг коданны бир удаар ында организастааны ол. «Тес-Хем» совхозтуң Ү.-Шынаа салбырынче углаан өрукбиле үр эвес чораан-ла совхозтуң Оңгар-Өдекте № 2 хойжу бригадазынга келирниске, улуг хойжу аъттаныырынга белеткенген тур.

— Хой кадарып чоруур деп тур мен — деп каттырбышаан, Александр Дарзыгович бие-биле меңдилешкеш, аъдын баглааш бажыңынче чалай-дыр.

Өг-бүлениң херээжен ээзи Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Маадыр-ие Саар Чалдыраевнаның хайындырган шайын аартап ора, ажыл-херек дугайында чугаавысты шуудай берген.

— Быштың ийиги айы орту чоокшулай берзе-даа, соок ындыг кончуг эвес-тир. Ындыг таарымчалыг хүннерде бистиң ажылывыс эки чоруп тур — даш коданында байдал-биле улуг кадарчы эш Монгалбин бистиң таныштырды.

Монгалбиилерниң өг-бүлези хой ажылынга ажылдап-ла 12 чыл четкен. Бо үениң дургузунда коммунист өг-бүле чүс-чүс хураганны өстүрүп, тонна-тонна дүктү Төрээн чуртка кыргып берген.

Совхозтуң бүгү хойжу коданнарында ышкаш, Монгалбиилер 300 ажыг хойну чылдың-на малдап, оон чаш төлүн менди камгалап албышаан. Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле СЭКП обкомунуң Х пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар, ниитиниң малының баш санын өстүрер дээш кызымаа ажылдап, чылдың-на дээре көргүзүглерни чедип ап келген.

— Чамдык хойжуларның көргүзүү чүге куду болгулаар-дыр? Малдап орар хоюн чидирген малчыннар база бар болур-дур. Оон чылдагааны чүде деп бодаар силер? — деп, Александр Дарзыговичиден айтырдывыс.

Дуржулгалыг хойжу үр-даа боданмайн мынча дей-дир:

— Бо дээрге бот-харыысалга дугайында чугаа ол-ла болгай. Ону бистиң хойжу өг-бүлевис ынчаар билип турар.

Мал ажылынга ажылдаар төлептиг кижилерни, ылангыя аныяктарны шилип тывар. Ол дээрге малга ажылдакчаан кижи бүрүзү-не эвес, а ол ажылга сонуургалдыг, ак сеткилдиг, кызымак, аныяк кижилерни ол ажылга өөредир (а дуу болган-на кижини малга ажылдадыры ол эвес) дээни ол-дур. Чүгле идегелдиг, төлептиг кижилерге ниитиниң өнчү-хөреңгизин кадарарын бүзүреп болур.

Малчынның хүндүлүг адын чүгле адилеп, акша-шалыңның ап ораа-даа, сеткил-сагыжындан ол ажылга бердинмээн кижилер тургулаар. Ол-ла хойжу бригаданың Хавак-Өлээнде кыштаандан Э. Санлал кажааның көрженин безин хоорбайн көшкен, ол-ла совхозтуң хойжузу турган М. Баян каш чыл улаштыр кажаа көржениң база хоорбаан болган. Оон-даа хой чижектерни маңаа көргүзүп болур.

— Малчыннар чедишпес, малга ажылдакчаар аныяктар эвээш дээр хөөннер ам-даа бар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар талазы-биле республика ужур-дузалыг хуралдар, ужуражылгалар база эрткилээн. Ынчалзажок ол талазы-биле ажыл ам база шимээн чок барган-дыр. Ону бүт кырынга тургузары партия организацияларындан болгаш ажыл-агый организацияларындан негеттинип турар — деп, Александр Дарзыговичиниң чугаазын канчап деткивес боор.

Мөөннээн кодан. Оон өске коданнардан ылгалы, ажыктыы чүл? Бо коданда хойнуң саны — 1100. Оон иштинде төрүүр хой — 800. Хойнуң саны хөй болганда, кадарчыларның аразында ажыл хуваалдазын база тургусхан: төрээн 200 ажыг хойларны улуг кадарчы Александр Дарзыгович боду кадарар, төрүүр чоокшулаан хойларны, хураганнарны кажаага Саар Чалдыраевна ажаап хүнзээр, а артканнарын — дуржулгалыг хойжулар оглу, кадарчы Афим Монгалбин аңгы кадарар. Мөөннеттинген бо коданның малчыннары — чаңгыс өг-бүле. Ажылды уштап-баштап удуртурун улуг кадарчы харылзаар. Ындыг коданнарны тургузуп бо чаа чүүлдү эгелээрин хоочун коммунист Александр Дарыгович боду сүмелеп турган, ам бодунуң коданынга боттандырып эгелээни ол.

— Мынчаар ажылдаарга солун-даа-дыр. Эң кол чүве — мун ажыг хойну чаңгыс черге кыштадырга эвээш чарыгдал үнер: аңгы-аңгы кыштагларже мал чеми, малчыннарга одаар чүүл дажыглап шуудеп турбас. Ындыг болганда техника кужу чоп ажыглаттынар, оон кывар-чаар материалдары артыкка чарыгдаттынмас. Мал ажылының тускай эртемниглерипте база эптиг. Таарымчыр черлеринге мөөннеттинген коданнарны моон соңгаарда тургузары чугула деп бодаар бис — деп, Монгалбиилер чугаалап турлар.

Дуржулгалыг хойжу коммунист өг-бүле чылдың-на бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Оон түңнелинде олар тоску беш чылда Төрээн чуртка 2237 хураганны өстүрүп, 6,6 тонна дүктү кыргып берген, азы 194 хураганны пландан ажыр өстүрген.

— № 1 хойжу бригаданың хойжузу Сылын Дүктүг-оол-биле чарыштыг бис. Чоокта чаа хойжулаан кижи боорга ону деткип, чарышпышаан арга-сүмевис кадып турарывыс ол — деп чугаалааш, совхозтуң ажылчын комитединиң талазындан чарышты эрзгей организастап, дуржулга солчулгазынче кичээнгейни көшкатканын олар чугааладылар.

— Үе магалыг-дыр, кижиниң чаагай чоргуунга таарымчалыг бүгү-ле чүүлдер тургустунган. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин номчуп танышкаш, ону ниии-биле деткип, СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуурушаан, өнгү беш чылда улам кызымаккай ажылдаар бис — деп, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчилери Александр болгаш Саар Монгалбиилер сеткил-ханымышкын-биле чугааладылар.

Чаттып оъттаан совхоз сүрүү Хараалыг-Хем бетиниң бүүрелчиниң оңгарларынче углай чаптыла бээрге, улуг кадарчы оон соондан аъттаныпты.

М. КАЛЧАН.

«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сүт бараан фермазының мурнакчы бызаа ажаанчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Мария Коноловна Балдаң.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДА

ЭВЕНКИЯНЫҢ КАЙГАМЧЫКТЫГ КРИСТАЛЛЫ

Исланд шпат казып тывары-биле талазы-биле чуртта баштайгы шахта Эвенкия национал округта продукцияны бериип эгелээн. Ону дерип тургузарының талазы-биле кол ажылдарны — шахта кырының корпустарын тударын, дорт ширген өзектерни казарын болгаш ийинде казар черлерни бүүсээ бетинде күүсеткен.

Исланд азы чамдыкта турузар деп адап турар шпат — Эвенкияның чоргааралы. Оон чүве өттүр көстүп турар кристаллдары радиоэлектроникада, прибор тудуунда калбаа-биле херглеттинип турар. Исланд шпаттың байлак бар черин ону ажык чер кырындан казып алыры-биле чергелештир, чер иштинден казып үндүрүп алыр чорук ол үнелиг минералга улус ажыл-агыйының херглелин бүрүнү-биле хандырарының аргазын бээр.

А. ШИГЛЕНКО.

(СЭТА-ның корр.).

СОҢГУ ЧҮК ГАЗЫНЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНГА

Чылда 25 муң кубометр оруу плиталары кылып үндүрер цехтиң комплекизин поляр дээзбээниң ындында Харп суурда демир-бетон кылыгларының заводунга ажыглаалда дужааган. Ооң түңнелинде ук бүдүрүлгениң күчүзү ийи катап өскен. Ол чорук соңгу чүк газын шингээдип алырынга эргежок чугула оруктар тудуушкунунуң темпизин үш катап дүргедедириниң болдунар аргазын берип турар.

Демир-бетон кылыглар заводунуң кирип турары национал округта Харптың эң улуг руда эвес материалдар комбинаты өнгү беш чылда тудугжуларны материал-биле хандырар кол чер апаар. Ол бажың адаанга салыр оорғаларны, хана кылыр материалдарны, кызы-бүрү ажыглаар демир-бетон кылыгларны, электрон дамчыдылгазының чагыларын, адагаштарын, үүрмек даштарны, элезин-сай колуксаазын бөгүн муң километр ажыг черден эккеп турар бүгү-ле чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турар апаар.

Ам ында үүрмектеп-сорттаар фабриканың чаарты дериишкинин дооступ турар. Даш казып алыр чаа черни аштапзрыглаары эгелей берген. Өнгү беш чылдың төнчүзүнде чылдың муң-муң демир-бетон кылыглар үндүрер күчүлүг база бир заводту тургусхан турар.

В. ЖИЛЯКОВ.

(СЭТА-ның корр.)

Ямал-Ненец национал округ.

МЕГИОННУҢ СЫЛДЫСТАРЫ

Мегион экспедициязының геологтары сууг оңалганын чаа бар черни Мало-Юганскиден тыпкан. 2700—2750 метр тайы чер иштинден баштайгы нефть аттыга берген. Ында бедик продуктулуг элээн каш нефтилиг чер каттары бар боор деп, специалистер бодап турар.

Мегэ болгаш Мулка хемнерниң Обь-биле каттышкан черинге он беш чыл мурнунда геологтарның баштайгы отряды кээп дужургуңген. Олар мэлгаш-тулаадан болгаш ширгэй арга-эзимден кортпаан. Удатпаанда оон нефтилиг элээн каш черлерни, оон иштинде сурагдыг Самотлорну ажыткан, аңаа Мегион суур өзүп үнген.

Партияның XXV съездизиниң бүдүүзүнде Мегионнуң геологтарының ортузунда социалистиг чарыш улам калбарып, өрүмнекчилерниң болгаш суурга эптекчилериниң тудушкак чарыжы болу берген. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа куртаалдарын илередириниң аргазын берип турар.

В. ОХОТСКИЙ.

(СЭТА-ның корр.)

Ханты-Мансий национал округ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ШЕНЕЛДЕ-ШИНЧИЛЕЛИ

Семиртээ азыралга малдың бедик немелде дензизин чүгле чайын, белен поган оът-сиген бар үеде чедип ап болур дээрзиниң дугайында кооң мурнунда шептерээн болгадың шын эвезин «Россия» колхозтуң бызаа ажаакчылары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Таисия Полуянова болгаш оон өөру херек кырынга бадыткаан. Кышкы оңар боттарының бижыглаан бызаа бүрүзүнден хонукта оолгумак немелде дензиин чайгы үениң ышкаш ол хирени чедип ап турарлар. Ол болза аңаа чедиишкиннинг чоруткан шенелде-шинчилелдиң түңнели-дир.

Колхозтуң специалистери чемгерилгениң чаа хевирин шингээдип алыр деп шиитпирлээн. Чемниң кол хевири — тускай установкаларга хээндектеп белеткээн саваң, концентраттар, картофель болгаш карбамидтиг немелделер. Ындыг рацион-биле чемгергеш, аныяк малдан хонукта килограмм оолгумак немелде дензи алыры кылыглаар эвес дээрзин ажыл-агыйның мурнакчы малчыннары бадыткаан.

«Россия» колхоз мал ажылы специализастаарының болгаш концентрастаарының күзели-биле тоску беш чылда эът бүдүрерин ийи катап көвүдеткен. Ол ажыл-агыйдан белеткел пунктуларынга келгеен мыйысты база мал эажок семис болуп турар.

«Россия» колхозтуң малчыннарының дуржулгазын национал округтуң өске ажыл-агыйлары база ажыглап турар.

А. КИПРИЯНОВ.

(СЭТА-ның корр.)

Коми-Пермяк национал округ.

ФЕРМАЛАРГА ТЕХДУЗАЛАМЧЫ

Усть-Ордынның Бурят национал округунда «Сельхозтехниканың» районнар каттыжыышкыннарының чанында мал ажылының фермаларын техника талазы-биле хандырар станцияларны тургусхан. Баш удур чарган керээ ёзугаар ажылдап кылган графикти барымдаалап, дуржулгалыг слесарь-эдикчилериниң тускай бригадалары тус-тус черлерге барып, чаа дериишкиннерни фермаларга тургузуп, агрегаттарның техниктиг ажаалдазын организастаарынга колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларынга дузалажып турар.

Мал ажылы — округтуң кол ажыл-агыйының кол азыраларының бирээзи. Аңаа мыйыстыг бода малдың болгаш хойнуң баш саны чыл бүрүде өзүп, хавап семиртир азыраар комплекстерни тургузуп турар. Фермаларга техниктиг шефтээшкинниң чаа хевири бүгү механизмнерниң деңнелиг уаактелиишкин чок ажылдаарынга дузалап, оларны ажыглаарының хуусаазын узадып турар.

А. ГАЙДАЙ.

(СЭТА-ның корр.)

Усть-Ордынның Бурят национал округу.

КАДРЛАР ДАРГАННААР ЧЕР

Агинскиниң Бурят национал округунуң төвү Агинское суурнуң кудумчуларының бирээзинде хөй каъттыг бажыңнар кастап турар. Аңаа Агинскиниң педагогика училищезиниң сургуулдары чаа бажыңче шилчээр.

Училище бодунуң 45 чыл иштинде чоокта чаа демдеглеп эрттирген. Ол үениң дургузунда ук училище ийи муң ажыг специалистерни белеткеп үндүрген. Оларның аразында эртемденнер, ыраажылар, чогаалчылар, чурукчулар, дээди өөредилге черлериниң башкылары бар.

Чаа корпустуң чанында спорт болгаш ниити залдарның, сургуулдар столовазының тудуушкунун дооступ турар.

Л. ФАДЕЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

Агинскиниң Бурят национал округу.

БЕЛЕККЕ БЭЭР ЧҮҮЛДЕР ФАБРИКАЗЫ

Коряк национал округтуң төвү, Охотск далайның эриинде Палан суурда белекке бээр чүүлдер бүдүрер фабриканы тургусхан. Ооң салбырлары округтуң бүгү-ле национал суурларында ажылдап турар. Моон мурнунда Паланга чүгле белекке бээр чүүлдер кылыр чаңгыс цех ажылдап, чээрби хире аттыг кылыгларны үндүрүп турган. Ам ол кылыгларның саны дыка өскен. Оларның аразында — национал хептиң хевирлери, амыдыралдың эт-сеп чүүлдери, херээженнерниң каастаныглары, ойнаарактар бар. Ол чүүлдерни аң кежинден, бисерден, ыяштан, сөөктен кылып турар. Улустуң уран-шеверлериниң чаңчылдарын округтуң мастерлери чедиишкинниг уламчылап турар.

М. ЖИЛИН.

(СЭТА-ның корр.)

Коряк национал округ.

Дээди үнелел

1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларында кылыгларның техниктиг деңнелин, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш бүдүрген продукцияның шынарын үндезини-биле экижидериниң айтырыгларын колдап турар.

Ооң боттандырылгазының бир кол угланыышкыны — үлетпүр продукциязының шынарының категориязын барымдаалап аттестаттаарын күрүне масштабы-биле план ёзугаар чорудары болур. Дээди категорияның продукциязын — күрүнениң Шынар демдектиг, азы шынарының көргүзүглери чурттуң болгаш делегейниң дээре үлегерлеринге дүгжүп турар кылдыр бүдүрерин чылдан чылче көвүдедирин көрдүнүп турар.

Амгы үеде чурттуң үлетпүрүнүң албыраларында 3799 бүдүрүлгелер 26 муң ажыг аңгы-аңгы хевирлериниң кылыгларын Шынар демдектиг бүдүрүп турар. Оларның аразында Москваның Лихачев аттыг заводунуң ЗИЛ-130 маркалыг автомобильдери, Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводтуң шимчедикчилери, Минскиниң трактор заводунуң «Беларусьтары» база бар.

Эрткен чылдың ноябрьда ССРЭ-ниң Күрстандартының, Тудуг материалдарының министерствозунуң, «Союзасбестехника» трестиниң даг-дүгү бүдүрүлгелеринге төлевилелдер кылыр эртем-шинчилел институдунуң («ВНИИ проектасбест») төлээлекчилери киришкен күрүнениң аттестация комиссиязы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ПРЖ-1-50, ПРЖ-2-30 деп ийи марканың даг-дүгүнге шынарның дээди категориязын тывыскан дугайында шиитпирге ат салган. ССРЭ-ниң стандарттар талазы-биле Күрүне комитеди ол шиитпирни бүрүткээн соонда, комбинат ол ийи марканың даг-дүгүн хүндүлүг беш бурунчук-биле демдектеп эгелээр.

Бистиң республикага Шынар демдектиг чаңгыс-даа хевирниң продукциязы үнмейн турган болгай. Ынчангаш даг-дүгүнүң шынарын хүндүлүг беш булуң-биле демдеглээни Тываның улус ажыл-агыйынга база бир солун болуушкун.

Даг-дүгүнүң шынарын ынчаар бедик үнелээни — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң продукцияның шынарын экижидер дээш каш чылдар дургузунда чорудуп келген ажылының түңнели-дир. Тоску беш чылда комбинатта дыка хөй дериг-херекселдерни солаан болгаш продукция бүдүреринин технологиязын доктаамал сайзырангайжыдып, инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин өстүрерипче чогуур кичээнгейни угландырып келген. Айлыгга хемчеглер даг-дүгү бүдүрер талазы-биле күрүне планын күүселдиринге, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге дээштиг болган. Продукцияның шынарын бедидериниң бир чаа аргазы болур саратов системазын комбинат шингээдип алган болгаш ону улам сайзырадып турар. Комбинаттың коллективи ам бүдүрген продукцияның 99 хуузун шынарның негелдезинге дүүштүр дужаап турар.

Аттестацияга белеткелге комбинаттың инженер-техниктиг албаннары, комсомол, профэвилел органнары парткомнуң удурткулгазы-биле идепкейлиг киришкен. Эрткен чылдың февральдан ноябрьга чедир аттестацияга белеткел үезинде аңаа белеткээн марканың даг-дүгүнүң техниктиг деңнелин бедидеринге, оон шынарының көргүзүглерин доктаамалчыдарынче угланган инженер-техниктиг, организастыг хемчеглер ап чоруттуган. Шынарның дээди чадазының баштайгы продукциязын бүдүреринин комбинатка болгаш республикага ужур-дузазының дугайында ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунга тайылбыр ажылы калбаа-биле организастаттынган.

Даг-дүгүнге дээди үнелелди бергени — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң продукцияның шынарын чүгле чогуур деңнелге тургузары эвес, а ону доктаамалчыдары, шынарның көргүзүглерин үениң негелдезинге дүүштүр улам бедидер дээш харыысалгазын улгаттырып, чаа сорулгаларны салып турар. Ол коллектив тоску беш чылда эң эки сорттуң даг-дүгү бүдүрер планын хуусаазындан эрте күүсеткенин билир болгай бис. Шынарның беш чылынга коллективтиң мынчаар ужуражып турары өөрүнчүг.

Чедиишкиннерге соруктуг кирген даг-дүкчүлер чаа сорулгаларны шиитпирлээр дээш шудургу ажылдап турар.

Ю. МИТЮКОВ,

ССРЭ-ниң Күрстандарттар талазы-биле Тыва АССР-де төлээзи.

ЧАА СОРУЛГАЛАР

— СЭКП XXIV съездизиниң хулээп алганы тоску беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чаа-чаа улуг базымнарны кылгаш, ам болур ээлчеглиг чээрби бешки съездиге чедиишкиннинг ужуражыр дээш кел чоруур. Бистиң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин радиодан дыңнап, солуннардан номчааш, чүүлдүгүзүнүң деткивишаан, бедик кадурлуушкуннуг ажылдап турар — деп, төлевилелди танышкан чугаалашкан хуралга ук совхозтуң парткомунуң секретары Г. Ч. Канчыыр-оол дыңнаткан.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери өнгү беш чылда чаа сорулгаларны салып, ажылдың шынары, ажыктыы дээш шалыпчы сагы-биле ажылдаарып хүлээнгеннер. Төлевилелге хамаарыштыр Чыраа-Бажы салбырының малчыны Ч. Очур-оолдуң бодалы мындыг:

— Өнгү беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының төлевилелинде бүгү талазы-биле ханы уткалыг анализти кылганын, чоннуң чаагай чоруун улам ынай бедидер дээнинге, ылангыя көдээ ажыл-агыйга хөй акша-хөреңгини, техниканы бээрин төлевилеп көргенинге кижиниң сеткил-сагыжы улам хей-аът кирип кээр-дир. СЭКП-ниң XXV съездизинге бодумнуң күш-ажылчы салыышкынымны киирери-биле 1976 чылда төрүүр 100 хойга онаажтыр 100 хураганны, бир хойдан 2 килограмм дүктү кыргып, 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр мен.

Совхозта техника септелгезин февраль 20-ге чедир доозарын МТМ эргелекчизи Л. Монгуш механизаторларның өмүнээзинден хүлээнип, өнгү беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирипче ажыл-ишчилерни кыйгырган. Ындыг хүлээлгелерни совхозтуң хөй ажыл-ишчилери алган.

О. КАРА-САЛ.

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

Октябрь революциязы орденниң эдилекчизи хостуг малчын Осур-оол Чамзыевич Туматтың аалынга келдивис. Үргүлчү бир-ле чүве кылган олурар, үнелиг үүле-херекти бүдүрген чоруур ол кижиниң амыр-мендизин айтырбышаан, ажылыжын сонуургадым. Осур-оол Чамзыевич таакпызының ыжын агаарже үдевишаан, мээң айтырыымга дорт харыылады.

— Бо үениң дургузунда малдың багын-даа көрбедим, чидириг-даа кылбадым. Мээн кадарымда ам 400 ажыг ирт-чигештер бар, чайын семиртилге, күскү одарлгашкын эки болган, кышка белеткел база багай эвес, 15 тонна сиген белен. Коммунист кижи болганымда моон соңгаар-даа ак сеткилдиг ажылдаар мен.

Өгнүң херээжен ээзи Сүзен Хапылашовна Маадыр-ие, хоочун малчын. Ол — Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи. Ол чүгле онаашкан ажылынга кызымак, бот-идепкейлиг эвес, өг-бүле амыдыралга, ылангыя биччи уруглары кижизидеринге база үлегерлиг.

«Хол ишин бут часпас» деп үлегер чугаа ужурлуг. Туматтарның күш-ажыга ынак, эп-найыралдыг уруглары ам ада-иезиниң соон салгап, совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының малчыннары болуп турары мактанчыг. Оолдары Нарыраа — хойжу, Оон-оол — чылгычы, Байыр — чолаачы, уруглары Орланмаа — хойжу, Чечекмаа — хойжу. Чечекмаа чүс хойга онаажтыр 88 хураган, хойдан-на 2,8 кг дүк алган. Чайын 12 тонна сигенни кезип, белеткээш кыштаанга чедирип алган. Туматтарның биче уруу Роза Торгалыг суурда ажылдап турар. Ол Өвүр райпозунуң мурнакчы садыгжыларының бирээзи.

Малчын өг-бүлениң үнелиг ажыл-ижи, үлегерлиг амыдыралы чүгле «Торгалыг» совхозта эвес, Өвүр районда сураглаан. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчын өг-бүле бүзүреддиг.

Н. ДАМДЫН.

ТӨРЭЭН ЧЫЛЫ — 1835

ЛЕРИК (Азербайджан ССР), (СЭТА-ның корр. В. Андреев, Г. Велимамедов). Тикябаня дээр бедик дагда суурнуң 140 харлыг чурттакчызы Меджид Агаев чаа хевириниң паспортун эң үнелиг эртине кылдыр, камныг хүлээп алган. Документиде төрээн чылы деп бижээн черинде 1835 чыл деп бижип каан.

Милицияның район салбырының начальниги В. Велиев чуртта эң-не улуг назылыг кижиге кызыл карттыг дептерни тыпсыр дээш кылын хар-биле шыптынган ол суурга аъттыг четкеш, а оон соонда чадаг кылаштаар ужурга таварышкан.

— Бистиң хүндүлүг өгбевиске, көдээ Советтиң депутадынга, колхозтуң пенсионери Меджид Агаевке районга бир-ле дуталарында паспорт тыпсыр дээш оон-даа ырак-узак черге чедер ийик мен — деп, В. Велиев чугаалаан.

Ол улуг назылыг кижиниң хадыкшылы кажан-даа тергиин эки, ам-даа каң-кадык. Ол хат-шуурган чок хүннерде Тикябандының харлыг кудумчуларынга селгүүстеп, бодунуң хөй санныг аж-төлдериниң бажыңнарынга барып, амданныг сарыг шайны ижеринге ынак. Эрткен чылын Меджид Агаевтиң уруг-дарыының аж-төлдериниң узун даңзызынга чаа төрүттүнгеен он ийи кижи база немешкен.

Черниң кежиин четтирер дизе

Бедик мергежилче чүткүл

Репортаж

Суббота хүнүнде эртенгиниң 10 шак турда Таңды районда Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының конторазының хуралдаар залынга механизаторлар чыглып кээр. Ээлчеглиг кичээлге бо удаада чээрби ажыг механизатор келген. Элээн каш кижи Саян артында саваң прессттээринде болгаш Үспа хөл чоогунда хыргынын белеткелинче ажылдап турар болду.

— Бистиң бөгүнгү кичээлдиниң темазы болза «Тараа культураларының агротехниказы» болур — деп, станцияның агрономчу Владимир Анфилович Новиков кичээлдин эгелей берди.

Сезен дөрт шак программалыг өөредилгеде станцияның 37 механизаторлары хаара туттунган. Эрткен чылдың декабрь айда баштайгы кичээлди агрономияга тураскаадып, станцияның кол агрономчу Ю. М. Злыгостев эрттирген. Бо чылдың эгезинде болган бир кичээлди агроном Л. П. Давыдова хөй чылдыг үнүштерниң агротехниказынга тураскааткан.

Тараа культураларының агротехниказын мында чугаалап чорду турары таварылга эвес. Агротехниканы шын ажыглаашының түңнелинде станцияның дөрткү болгаш бешки ховуу трактор бригадалары эрткен тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде гектар санындан-на он бир центнер чыгам дүжүттү ажаап ап келген. Кандаашкынныг чылдарда суггат чок тараа шөлдеринден мындыг дүжүттү өстүрүп алыры белен эвес херек. Бо чедиишкиннерниң бир кол үндезини механизаторларның кышкы өөредилгезинде теоретиктиг айтырыгларны ханы шиңгээдип ап, ону практика кырынга билдингир ажыглап турарында.

Хөпээч салыр тракторга ажылдап турар механизатор Өндар Сүге-Маадырга чэпсэр үезинде ужурашкаш, бо кичээлдерниң аңаа чүнү берип турарын сонуургадым.

— СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде «Трактор база көдээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунга 1980 чылда тракторлар бүдүрерин ниити күчүзү 55 миллион аът күштүг болур кылдыр 580—600 муң кезекке чедирер. Хөй энергия ажыглаар, улуг күштүг тракторларның бүдүрерин хөгжүдер, оларның единица күчүзүн, шынарын болгаш быжыын бедидээ» дээн одуруглар бар. Мынча ковей күчүлүг техника механизаторларның холунга кирер-дир. Ынчангаш бис эртем-билиг-биле ыяк чепсегленген турар ужурлуг бис. Механизатор стежим ам он алды чыл чедип тур, бирги класстың тракторизи кижи мен, ынчалза-даа кышкы өөредилгеден чаңгыс-даа чылын чыдып калбаан мен. Чүге дээрге, механизатор кижи чеже-даа чыл ажылдаарга, билиин доктаамал бедитпес болза, бүгү тала-биле сайзырангай механизатор болуп шыдавас. Амгы үеде эртем болгаш техниканың сайзыралы аажок шапкынчаан-дыр. Ынчангаш өөренири эргежок чугула дээр мен — деп, ол харыылады.

Механизаторлар кичээлдээрибиле залче кирилтилер. Ам оларның дыңнаар лекциязы — «СКД-5», «Нива», «Колос» деп тараа комбайннарының тургузуу. Ол аразында дуржулга станциязының кол инженери Ю. А. Мишаринге ужуражы бердим.

— Юрий Александрович, өөредилгеге кандыг-кандыг көргүзүг материалдарын ажыглап турар силер?

— Бисте эң белен болгаш чедингир көргүзүг материалдары плакаттар болуп турар. Оон аңгыда өөредилгеге кинолары көргүзүп турар бис.

Эрткен чылын шак ындыг өөредилгениң түңнелинде 12 кижи бирги, 14 кижи ийиги класстың механизаторлары кылдыр билиин бедиткен. Он бир механизаторлар өөрениигзэ-даа комиссияның шылгалдазын эртип шыдавазы. Чүге дээрге, оларның чамдыктарының билии ыяап-ла четпес болган, а чамдыктары кичээлдерже ужур чаңчылдарлыг турган. Ийиги класстың механизатору шалыңынга немештир 15 хуу, бирги класстың механизатору 25 хуу немелде төлевирни ап турар. Ынчангаш механизаторларның билиг бедидеринге материалдыг сонуургалдыы улуг.

— Часкы ховү ажылдарының эгелээринге чедир бистиң механизаторларывыс «Мал ажыл-агыйын механизастаары», «Пресстерниң тургузуу болгаш таарыштырылгазы», «Кудумчу шимчээшкининиң дүрүмү» чижектиг темаларны эртер — деп, кол инженер Ю. А. Мишарин чугаалап ор — Кичээлдерге механизаторлар Михаил Куранков, Александр Белоногов, Ондар Сүге-Маадыр, Иван Панюков, Евгений Селиеев, Никита Огаев олар доктаамал кээп, билигже чүткүлдүүн көргүзүп турар.

Кышкы хүн дыка узап, ам дыгбаштан оон чырык карактыг чылгамыктадып эгелээн. Частың айы ыраар эвес. Ынчангаш Дуржулга станциязының механизаторлары часкы ховү ажылдарынга белеткенип-де чүгле техника септелгезин-биле кызыгаарлаттынмайн, теоретиктиг билиин база бедидип турар.

Оюн КОДУР-ООЛ.

«Шынның» корреспондентизи.

СОЛНЦЕНИҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

ГУЛИСТАН (Сырдарья область), (СЭТА-ның корр. Г. Огородов).

Сырдарья областың «Ленинград» колхозунуң чагыын бээр «Облколхозстрой» трестиң механизаторлары Солнце дээр хуржуулга кылдыр туткан суурда баштайгы чурттаалга кварталын ажыглаалда киирген.

Ол бажыңнар хоорайның-даа чер-де ылгал чок. Квартиралары — ийи, үш, дөрт өрээлдер, паркет шала, изиг болгаш соок суглуг ванна, бойдус газы, бүскүт одалга, телефон-даа бар.

Чурттаалга бажыңнарының кварталы-биле кожа бирле 1200 өөреникчилер өөренир школаны, уруглар садтарын, 800 олуттуг кино-концерт залын, универмагты, амыдырал хандырылгазының комбинадын, эмчи албан черлерин база тудуп турар. Ол ажыл-агыйның бүгү кежигүннериниң өг-бүлелери чоорту-ла Солнце суурга чурттаар апаар.

Найыралда кызыгаар чок

«Бистиң хөгжүлдевистиң бүгү-ле чедиишкиннериниң үндезини — Совет Эвилели-биле бузулбас акы-дуңма найыралывыста. Ол найыралды моон сонгаар улам быжыглаары бистиң партиявыстың болгаш Моолдуң бүгү ажылчы чоннарының бирги чергениң болгаш ыдыктыг сорулгазы болур».
(Моолдуң Араттың Революстуг намының Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың СЭКП XXIV съездизинге чугаазындан).

Кысказы-биле

КӨЖЕР КЛУБТАР

Челябинскиниң театр дериглге заведузунуң коллективи автомашиналарда дерип тургускан көжүп чоруур эзэн каш клубтарны МАР-же чоруткан.

Ол машиналар электри энергиязы бээр бензин агрегаттары-биле, радио белдирлери, кино тургузулгалары стереофониктиг магнитофоннар-биле хандыртынган. Ындыг автоклубтарга чаа кинофильмнерни көргүзүп, концерттерни үндүрүп болур.

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

МАР-ның Архангай аймааның Их Тамир сумузунда уруглар сады болгаш ясли ажыттынган. Бичии чаштарга ол база бир чаа белек болган.

Ону уруглар фондузунуң хереңгизиниң чүзели-биле туткан. Ук фонд чурттуң ажылчы чоннарының эгелээшкини-биле дөрт чыл бурунгаар тургустунган. Ол хереңги-биле уругларның чаагайжыттынган 14 комплекстерин туткан.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУК, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга ачыктыг дузалажылга дугайында Керээге ат салганындан бээр 30 чыл боол турар. Акы-дуңма ийи чурттуң эп-найыралының быжыгарынга, культурлуг болгаш экономиктиг харылзааларының хөгжүүрүнге ол Керээниң ушур-дузазының дугайын чугаалап бээрин Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының харыысалгалыг секретары П. Т. КИСЕЛЕВТАН бистиң корреспондентивис дилээн. Оон чугаалааны болза:

— Моол Арат Республика Октябрьның чырыындан, күчүлүг «Аврораның» даажындан оттуп, феодалдыг тургузугдан капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдениң оруун баштай-ла шилип алган чурт деп чүвени билир болгай бис. Ангаяк республиканың бурунгаар хөгжүүрүнге Совет Эвилели бүгү талалыг дузаны көргүзүп турган. 1939 чылда Халхин-Голга япон милитаристерни чылча шаапканының үезинде совет-моол шериглерниң теңгүлүг операциязы, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында бот-боттарынга дузалажылгазы ийи чурттуң аразында найыралды улам быжыгыткан.

ССРЭ биле МАР-ның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга ачыктыг дузалажылга дугайында Керээ моол-совет найыралдың теңгүзүнге база бир онзагай арынны ажыткан. Ол акы-дуңма чурттарның аразынга политиктиг, экономиктиг, культурлуг болгаш садыг харылзааларын улам нигаа хөгжүдеринге дыка улуг идиг берген.

Мынаа хөй чижектер, фактылар кирип турбайн, чангыс-ла документиде — МАРН ТК-ның, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң моол улуска чаа чылдың байыр чедиришкининде мындыг сөстерни катаптаайн: «Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның акы-дуңма дузазы-биле үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа объектилерин тударының база бар бүдүрүлгелерин чаартып калбартырының программазы хажык чок боттанып турар. Эрдэнэт деп чаа хоорайның база ында даг рудалары эриглээр комбинаттың тудуу шалыпкын чоруп турар. Ол дээрге моол болгаш совет улустарның аразында интернационалдыг найыралдың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың база бир херечизи-дир. Акы-дуңма Совет Эвилелиниң болгаш боттарывыстың тудугжуларывыстың күжү-биле бистиң чурттувустуң хоорай, суурларын каастап турар чүс-чүс янзы-бүрү чаа объектилер тудуунган...»

Бо бүгү ажыл-херектерниң боттанып бүдеринге үстүнде Керээниң болгаш өске-даа дугуржулгаларның ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг болган.

— **Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры тургустунга-ла, ам 14 чыл чедип турар болгай. Акы-дуңма чурттарның аразында харылзаазын быжыктырарынга ол үениң дургузунда оон ажырип келген улуг-хуузу улуг. Чүгле эрткен чылда кандыг ажылдар кылып чорутуунганын чугаалап көрүнерем.**

— Кожавыста турар турар Убса-Нур болгаш Завхан аймактарның ажыл-ишчилери-биле харылзажып, делегациялар солчуушкуннарын кылып, көдээ ажыл-агый, культура талазы-биле дуржулга солчуушкуннарын организастаан бис. Мааа кижилерни эп-найыралдыг мөөр-шыңнарга болгаш пролетарлыг интернационализмге кижизидеринче кол кичээнгей салдынган турган.

Эрткен чылын бистиң республиканың элээн каш совхозтары, колхозтары болгаш школалары кожавуста аймактарның база ындыг ажыл-агыйлары, школалары, албан организациялары-биле доктаамал харылзааны тудуп турган.

Ийи чурттарның аразынга найыралдыг харылзааларны тударының база бир эптиг аргазы делегациялар солчуушкуну болур. Эрткен чылдың дургузунда бистиң республикага он ийи делегация келген. Моол аймактарже бистен база ол хире санныг делегация чораан. Оларның составынга партия, совет ажылдакчылар, ажыл-агый болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлери, бүдүрүлгениң мурнакчылары кирген.

Кайы-даа делегацияның кежигүннери чер-черлерде ажыл-агыйларга барып, эвээш эвес солун болгаш ажыктыг чүүлдерни көргеннер. Ол ышкаш партийжи ажыл талазы-биле дуржулга солчуушкуну база кол черни ээлээн.

Июнь айда бистиң республикага Убса-Нур аймактың хөгжүм-шии театрының артистери келгеш, ол алды концертти көргүскеннер. Аңаа келген көрүкчүлерниң саны 8 муң ажыг кижи болган.

Бистиң Мөңгүн-Тайга, Овүр, Эрзин, Тес-Хем районнарының пионерлери МАР-ның Убса-Нур, Баян-Улгий, Завхан аймактарының пионерлери-биле кады пионер чыыштарны болгаш сбаттарны кылып, спортчу маргылдааларны эртирип турары чаңчыл апарган.

Хөй-хөй школаларда моол-совет найыралга тураскааткан булуңнарны, стендилерни дерээн.

Ноябрь 6-да доозулган совет-моол найырал айының үезинде база эвээш эвес ажылдар кылып чоруттунган. Ынчаар бүдүрүлге черлеринге, колхоз, совхозтарга, школаларга албан организацияларга акы-дуңма чурттарның аразында найыралының тураскааткан митингилер, кежээлер эртип, урал-чечен болгаш хроника-документалдыг кинофильмнерни көргүскүлээн.

Кызылга, Эрзин, Тес-Хем, Овүр, Мөңгүн-Тайга районнарының төптеринге найырал айынга тураскааткан хөй-ниитиниң хуралдары эртикилээн.

Ынчангаш Тыва салбырының кылып чорутткан бо бүгү ажылдары бистиң чурттувуеле МАР-ның аразынга акы-дуңма найыралды улам нигаа быжыглаарынга кежээ идигин берген.

— **Петр Тимофеевич, сөөлгү айтырыг: бо чылын Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры кандыг ажылдарны кылып чорударын планнап турарыл?**

— 1976 чыл ийи чурттуң амыдыралынга чугула болуушкуннар-биле байлак. Февральда СЭКП-ниң XXV съездизи, а июнь айда МАРН-ның XVII съездизи болуп эртер. Оон аңгыда Моолдуң ажылчы чону аңаа Улусчу революцияның тиилээнинден бээр 55 чыл болур оон байырлаар. МАР болгаш Совет Россияның аразынга найыралдың бир дугаар Керээзинге В. И. Ленин болгаш моол делегацияны баштап келген Д. Сухэ-Батор оларның ат салганындан бээр 50 чыл болганын демдеглээр. Бо теңгүлүг болуушкуннарга тураскааткан янзы-бүрү ажылдарны организастап чорудар бис. Ол ышкаш чаңчыл апарган совет-моол найырал айын эртирип, делегациялар солчуушкунун кылыр апаар.

Х-К. МОНГУШ.

Бо чурукту моол бот-тывынгыр артистер бистиң республикага концерт көргүзүп чоруп турда тырттырган.

Ю. ЧҮЛЬДҮМНҮҢ фотозу.

Уртнасан

Улан-Баторда күрүнениң опера болгаш балет театрының чаа сезону чаңчыл ёзугаар Б. Дамдинсүрэнниң «Үш кударанчыг тей» деп хөгжүмнүг операзы-биле эгелээн. Операның сөзүн ангы моол литератураның үндезилекчилериниң бирээзи Д. Нацагдорж бижээн. Ында Балган деп бай хаан кижи Нансалма деп аныяк чараш уругну ынак кижизинден күш-биле чарып алгаш, кадай кылып алыр деп турда, Нансалманың ынаа Юндэн деп аныяк оол араттарның дузазы-биле оозун бай хаандан камчап хостап, чарып алганының дугайын көргүзүп турар.

Ук операны Моолдуң улузу эки билир, чүге дээрге ооң музыказы, революция мурнунда моол херээжен кижиниң дарлан амыдыралын көргүскен.

Нансалманың ырлыг ролюн аныяк артист Х. Уртнасан күүседип турар. Чаа театр сезону эгелей турда, ол онаа эки ырлааш барган.

Уртнасан фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны тиилээн чылда харылзаа офицерни шериг кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Авазы шериглен халашкан соонда оларның өг-бүлези Төп аймакта Бат-Сумбэр деп сумуга чурттай берген. Авазы аңаа мал бригадирлеп, авазы саанчылап ажылдай берген. Уртнасанның авазы Авирмэд 1959 чылда МАР-ның эң баштайгы херээжен Күш-ажыл Маадыры болган. Ындыг бедик атты аңаа эң хөй сүт саап алганы дээш тывыскан.

Уртнасан бичезинден-не ырлааррынга ынак, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң репетицияларындан чайла калбас, концерттерге-даа киржип турган. Он чеди харлыг турган, МАР-ның улустуң ыры болгаш танцы талазы-биле ансамбльге ыраажылар херек дээнин бөлгүе олура радиодан дыңнаан. Оон ыраар чорупкаш, аңаа конкурсту чедиишкинниг дужааган болгаш ансамбльче кирип алган. Оон эгелээш-ле сураглыг коллективтиң аразынга күженишкининиг, чогаадыкчы ажыл-ишче хандыгын, концерттерге улай-улай киржип келгээн. Улаашаа Уртнасан күрүнениң опера болгаш балет театрының чанында студияга өөредип кирген.

Уртнасан-биле ужуражып чугаалажырга хөглүг, чугаакыр, чазык чаагай кижи чорду. Кижиге эртинге кады олурган бис. Репетициядан чаа-ла келген, концерт үезинде кедер хевин безин ужулбаан болган. Эрткен чылын ону улусчу депутаттарның Улан-Батор хоорай хуралының депутадынга соңгаан. Хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар. «Улус чоңга шаам-биле дузалажып-ла турар кижи-дир мен» деп чугаалаар. Оонуң ижи — журналист. Үш уруглары бар.

— Амыдыралымга кезээде уттундурбас болуушкун болган. Чүл дээрге 1966 чылда Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлери Моолга чедип кээрге, Леонид Ильич Брежневке кадыг сунуп турар аас-кежиктиг болган кижи мен. Ол хүндүлүг хүлээлгени дыка-ла деңнелдеп күүсеткен мен, чүү дээр боор — деп, Уртнасан чугаалады.

— Чоокку үеде планнарыңар кандыг ирги? — деп айтырыымга:

— Виолеттаның ырлыг ролюн доктаадып тур мен. «Травиата» деп операны бистиң театр бо чылын көргүзер ужурлуг улус бис. Оон аңгыда Болгарияга болгаш Японияга болур опера ыраажыларының делегей конкурстарынга база киржир мен — диди.

А. ЧЕРНИЦКИЯ.
ПМА-ның тускай корр. Улан-Батор.

Туристерге сөс

МАГАДАП КӨРДҮМ

1974 чылдың июльда туристиг путевка-биле Моол Арат Республикага чорааны-бысты ам-даа утпаан мен.

Ынчан Тывадан 28 кижи Моолга бардывыс. Поездиден Улан-Баторже бар чыда, Моолдуң делгем, кааржы чевес ховузун бир дугаарында магадаавыс. Ырак та өглер, тевелер, чиргилчинчилер көстүр, кижи бодаарга, сөңүүргаар чүве чок-даа ышкаш сагындырар, а херек кырында чараш орун болду.

Улан-Баторга келдивис. Дээрже бедээн тудуглар, ногаан сесерликтер... Моолдуң ажылчын аңгызы заводтарда, фабрикаларда, үлетпүр бүдүрүлгезинде хаара туттунган — оларны кижи дүүнү кадарчылар, чылгычылар деп санаар арга чок боор чорду.

Аңаа дыка хөй моол ажылчыннар-биле чугаалашкан бис. Боттарының күрүнезиниң, чуртунуң сайзыралы дээш шалыпкын ажылдап, ооң бурунгаар хөгжүлдезинге улуг-хуузун киирип турарын чоргааралбиле чугаалаар чорулар.

Моол аныяктарның билиг, мергежилди Совет Эвилелинге чедип ап турарын база биске таныштырган.

— 1922 чылдан 1972 чылга чедир ССРЭ-ле ниити-бүрү өөредилге черлеринге 15 муң ажыг моол специалистерни белеткээн. Моол инженерлерниң 90 хуузу, улус ажыл-агыйында техниктерниң 30 хуузу Совет Эвилелинге эртем, билигни чедип алган — деп, биске экскурсовод кижи тайылбырлаан.

Акы-дуңма Моол улустуң амыдыралы-биле таныжыксаар туристер чүгле Совет Эвилелинден эвес, өске-даа чурттардан база көвей турар чораан. Бис аңаа чорупт турувуста Болгариядан, АКШ-тан, Японияда бөлүк туристер база бар чораан.

К. СЕВИЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● **БУДАПЕШТ.** Бешки беш чылда (1976—1980 ч.ч) венгр металлургтарның мурнунда харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Каң бүдүрери 1980 чылга чедир 4,3—4,5 катап улгадыр ужурлуг. Бо сорулганы ук адырның кол-кол бүдүрүлге черлерин хөгжүдүп тургаш чедип алыр. Чижээ, Дунай-Варошта металлургия комбинадынга эң улуг дээн кислород-конвертор цехиниң тудуун эгелээр. Ону кылып, ажыглалга киирген соонда аңаа каң эзилдирип бүдүрери 1,2 миллион тоннага көвүдээр.

● **ВАРШАВА.** Улусчу Польшаның заводтарында, фабрикаларында, тудугларында болгаш шахталарында бо хүннерде профэвилелдерниң бөлүктериниң болгаш цехтерде профэвилел организацияларының хуралдары эртип турар. Ол болза, полыш профэвилелдеринге соңгулда кампаниязының эгези-дир.

Ол хуралдарга чугаалажып турар кол-ла айтырыглар ПКАП-тың VII съездизиниң ажылдап кылганы социалистиг тургузуушкунуң программазы-биле холбашкан боор турар. Бүдүрүлге черлериниң коллективтери ниитиниң бүдүрүлгезин улам хөгжүдер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар дугайында улуг сагыш салып турарын хуралдарга берген саналдардан болгаш «оларның киржикчилериниң сүмелеринден көстүп турар. Ол ышкаш профэвилелдерниң бүгү звеноларының организастыг ажылын сайзырадгайжыдарынче улуг кичээнгейни база салып турар.

● **ПРАГА.** Бо чылын Чехословакияның хамаатыларының баштайгы чүс-чүс өг-бүлелери чаа квартираларже кожуп кирген. Бо чылын ниитизи-биле чурттуң хоорайларынга болгаш суурларынга 130 муң хире чаа квартираларны тудар ужурлуг.

Амгы беш чылдың (1976—1980) дургузунда ЧССР-ге 600 муң чаа квартираны тударын планнаан.

● **ГАВАНА.** Кубаның ажылчы чоннарының Профэвилел төвүнүң бажыңында чигир хымыраазы ажаар «КТП-1» дээр комбайннарны башкарып ажылдап турар совет болгаш куба специалистериниң аразында социалистиг чарыштың дугайында протоколга ат салырының байырлыг ёзулалы болган. Ийи таланың хүлээп алган хүлээлгезинде амгы ажаап алыышкынның үезинде комбайннарның ажыктыг чорууун улгаттырары болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң дугайында айыткан. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының Национал профэвилелиниң Чиңгине секретары Рене Пеньялвер протоколга ат салырының ёзулалынга чуве чугаалааш, Куба биле ССРЭ-ниң специалист механизаторлары арының аразында социалистиг чарыштың улуг ужур-дузалыын демдеглээш, ол чорук чурттуң кол адыры — чигир үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг идигниг боорун айыткан.

К. ЛИБНЕХТ БИЛЕ Р. ЛЮКСЕМБУРГКА ТУРАСКААТКАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинниң Фридрихсфельдиде социалистерге мемориал-тураскаал чанынга ГДР-ниң ажылчы чоннарының герман болгаш делегейниң ажылчыны шимчээшкининиң ылгаргангай ажылдакчылары Карл Либкнехтиге болгаш Роза Люксембургка тураскааткан массалыг митингизи болган. Оларны 57 чыл мурнунда империалистиг буржуазияга саттынган идегеттер араатанзыг ёзу-биле өлүрген. Ол митингиге ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман олар база киришкеннер.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП ТК-ның секретары И. Ламге митингиге чүве чугаалааш, К. Либкнехтиң болгаш Р. Люксембургтуң идеялары ажылчын аңгының болгаш бүгү улустуң демиселинде боттанып турарын айыткан.

ИТАЛИЯНЫҢ ЧАЗАА ЧОК

Италия ам дайын соолунде үелеп бээр санының талазы-биле 33-кү болгаш бодунуң характериниң талазы-биле эң-не шыңгыы чазак кризизинге таваржып турар. Италияның президентизи Дж. Леоне эң улуг политиктиг партияларның удуртукчулары-биле консультация кылганының соонда, Христиан-демократтыг партияның баштыңы А. Морога чазакты четчелеп тургузарын даасхан. А. Моро январьның 7-де элбээ-хүлээлгезинден дүшкен министрлер кабинедин баштап турган. Чазактың чорудуп турар экономиктиг хемчеглеринге таваржынмаан Социалистиг партия парламентиде коалицияны деткивейн баар орта, ук чазактың коалициязы буурап дүшкени билдингир болгай.

Амгы чазак кризизи Италияны бойлаткан уламдыгыышкынныг экономика кризизиниң байдалынга тыптып келген. Эрткен чылын аңаа үлетпүр бүдүрүлгезиниң бээр-ле 11 хуу кызыраңган, ол-ла үеде өртектер 18 хуу өскен. Ам чуртта бир миллион 200 муң кижи ажыл чок, а хөй-хөй чүс муң ажылчы чоннар долу эвес ажыл неделязында ажылдаар ужурга таваржып турар (оларның шаланы хымыраалгазы чугаа-зок).

Күчүлүг ажыл соксадыышкыннарының чалгыы чуртту сиилгип турар. Бо байдалдарның үезинде монополиялар болгаш оларның эрге-ажыктарын камгалап турар буржуаз партиялар кризистиң кол аар-бергезин ажылчы чоннарның эктинче чүүй кааргын оралдажып турар.

Өске талазында, чуртта чөөн үзелдиг күштерниң салдарының хажык чок өзүп турарынга дүвүрээн НАТО-нуң удуртукчулары Италияга күштүг күткүүшкүннү кылып турар. Чөөн үзелдиг партияларның түрүжүнүң быжыккаамы эрткен чылдың коммунал соңгулдаларын тодаргай көргүскен. Ол соңгулдаларга Италияның Компартиязы соңгукчуларның бадылаашкыннарының 33,4 хуузун алгаш, эң улуг буржуаз партия — Христиан-демократтыг партиядан чүгле ийи хуу эвээш болган. Компартияга удур Италияның буржуаз партияларының ниити фронтузун тургузар сорулга-биле ук партияларның удуртукчулары хөлзилеп алыр дээш америк Төп разведка эргелели 6 миллион долларны үндүрүп бергенин билдине бергеннен соонда, чазак кризизи өскүп үнген.

Чурттуң политиктиг удуртулгазынга Компартияның киржилгези чокка ам Италияга эргелекчоу чугула болуп турар үндезин эргилдеви боттандырар арга чок дээрзин мырыңай тодаргай. Чазак кризизин дүрген болгаш конструктивтиг шиитпирлээрин чедип алыр деп турар Компартия айтырыгны чогум-на ынчаар тургузуп турар. Парламентиниң тарадырынга болгаш хуусаа бетинде соңгулдалар чорударынга Компартия удур туржуп турар. Парламентиниң тарадыр, катап соңгулда кылыр чорук ам аар-бергe экономиктиг байдал-биле демиселдиң дарый хемчеглери, ажылчы чоннарның байдалын экижидериниң демчеглери негеттинип турар чурттуң политиктиг база экономиктиг амыдыралын дыка үр саадарадыр апаар. Компартияның туружун профэвилелдери болгаш өске-даа демократтыг организациялар деткип турар.

Христиан демократтар болгаш өске-даа буржуаз партиялар чурттуң политиктиг удурткулгазынга Компартияның киржиринге удурланып турар. Олар «чөөн үзелдиг төптүң» мурнундагы коалициязын катап тургузарын оралдажып турар. Эң чугула айтырыглар талазы-биле буржуаз партияларның боттарының аразында чидиг чорулдаалар байдалды улам-на царыыдадып турар. Хайгааракчыларның хөй нурузунуң бодап турары-биле алырга, чугаалажылгалыр берге болгаш үр болур.

Е. ЕГОРОВ (СЭТА)

РЕВОЛЮСТУГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРНЫ ХЕВЭЭР АРТТЫРАР ДЭЭШ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Хостуг, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демиселди чедиишкинниг чорударының кол байдалдары Португалияда хевээр артып турар деп, Лиссабоннуң хоорай чанында черлериниң бирээзинге болган митингиге Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял медеглээн. Португалия революция улуг бергелээшкиннерлиг хөгжүп база дыка хөй айылдарга таваржып турза-даа, келир үеже идегел болгаш бүзүрел-биле көрүүнүң барымдаазы португал улуста мурнуку хевээр бар деп, ол чугаалаан.

Фашистиг эрткен үеже чурттуң катап ээн кирериниң доктаамал болгаш боттуг айыылы бар болуп турарының дугайын ПКП-ниң Чиңгине секретары сагындырган. Оон сөзү-биле алырга, реакция чаа туруштарны эжелеп алгаш, чазак четтелдерин сегип, үрегдээр болгаш чазылдырар чоруктарны организастап, а ол ышкаш демократияга удур ажыл-биле болгаш улам-на кара-туразы-биле хиделип турар апарган. Сөөлгү үеде ол айыыл улам күштелген болуп турар. Барымын үзелдиг парадалгаңын чөөн үзелдиг күштерге, ылаңгыя Компартияга удур углаан нигун-чеңгээлиг чоруктарын сөгалап иледириниче, а ол ышкаш пүттүзе барымын үзелдиглерниң шавар халдаашкынынга идиг берип турар хевин эртир чөөн үзелдиг чорук-биле демиселжиринче ол кыйгырган.

Айыыл болза чүгле Компартияга болгаш ажылчын шимчээшкининге эвес, харын демократияның бүгү талалакчыларынга дыжавып турар деп, А. Куньял медеглээн. Бо байдалдарның үезинде коммунистер фашизмниң катап эгиттиниринге удур, революстуг чаалап алыышкыннарны хевээр арттырары дээш туржуп турар бүгү-ле кижилер-биле боттарының күженишкиннерин каттыштырарынга белен деп, ол онзалап демдеглээн.

Хоорайжудулга хуралынче хостуг соңгулдалар чорудар дугайында саналды ПКП-ниң Чиңгине секретары деткээн. Ол чорук чуртта туруп турар демократтыг корум-чурумнарны быжыглаарынга идигни бээр болгаш ук корум-чурумнарны узуткаарынче угланган реакцияның планнарын үрээр деп, ол медеглээн.

А. Куньял экономика айтырыгларының дугайын чугаалааш, «кызыгдаар тыртарының политиказы» деп оон адааны, чазактың экономиктиг политиказын коммунистерниң шүгүмүүлеп турар чоруу бо чазактың дүжерин негээр эвес-тир деп медеглээн.

Тайбың дээш демиселчилерниң ужуражышкынында

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң бюрозунуң оннаа хуралы ында болуунуң ажылын эгелээн.

ТБЧ-ниң кол секретары Ромеш Чандра хуралды ажыткаш, Стокгольм кыйгырыының адаанга ат салырын чыыр талазы-биле делегей кампаниязын калбартып чорударының эргежок чугулазын айыткан.

Францияның, Италияның, Индияның, Аргентинаның, Великобританияның, ССРЭ-ниң болгаш өске-даа чурттарның тайбың дээш демиселчилерниң национал организацияларының төлээлекчилери Стокгольмнуң чаа кыйгырыын, эндере чепсегленишкинни соксадыры дээш база чепсектиг дужурери дээш демиселди деткипри-биле боттарының чурттарында чорудуп турар хемчеглерниң дугайын чыылгаңнарга тодаргайы-биле чугаалааннар.

ТБЧ-ниң Президиумунуң бюро кежигүннерин Финляндия Республиканың президентизи У. К. Кекконен хүлээп алгаш, мынча деп медеглээн: нити-европа чөвүлел хуралының чедиишкиниг доозулгазы-биле демдеглеттинген 1975 чыл бүгү делегейге онаа чугула чыл болган. «Хельсинкиниң ёзузу» даараазында чылдарда-даа Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлел ышкаш ылаңгыг ындыг организацияларның ажыл-чорудулгазынга болуунуң саадарын чедирер апаар.

Финляндия дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларынга хамаарылга чок артып каап шыдавас деп, У. К. Кекконен онзалап демдеглээн. Бас дайынга удур, тайбың дээш туржуп турар бис.

Ш Ы Н

Баштайгы беш чылдың маадырының ады-биле

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, алдаржаан дарган, машина тудуушкунунга стахановчу шимчээшкинниң эгелекчизи А. Х. Бусыгин аттыг шаңналдыг Горькийниң автозаводунда В. С. Литоновтуң бригадазынга тывыскан. Бүдүрүлгениң дарганнаашкын-тапталга бүдүрүүшкүнүнүң 300 ажыг коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылында ол хүндүлүг шаңналды чедип алыр эрге дээш чарышкан. Адырга күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн тургустунган ол маргылдаа дээш каш-даа рекордтар тургустунган ол маргылдаа үезинде чарыш кончуг хайнышкынныг болган. Ажылды тодаргай организастааш, тиилекчилер ээлчег санында-ла нормазындан ажыр 150—200 кезектерни бүдүрүп үндүрүп турган А. В. Литоновтуң боду ГАЗ—53А чүък машиназының мурнуу оззээниң кезектерин каннап турар, ол дээрге заводтуң дарганналга черинде эң-не чымыштыг кылыглаар болган.

Мурнакчы коллектив 1976 чылдың бирги кварталының планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир боттандырып доозарын шиитпирлээн. Бригаданың дарганнары рекордчу ажылдаашкынын чединишкинниг уламчылап турар.

(СЭТА).

Сургутта чаа ГРЭС

Ажылдап турар Сургут ГРЭС-тиң шөлүнде, тудугжулар база дагын чедип келген. Одалга-биле ажылдаар ол станцияның ийиги ээлчээниң дөжээн салыр оңгарны олар белеткеп эгелээн. Ук станция нефть байлактыг черлерден үнүп чыдар газка база ажылдаар.

ГРЭС-тиң ийиги ээлчээниң күчүзү баштайгызы ышкаш 1200 муң киловатт болур. Барыын Сибирьниң дүрген хөгжүп орар нефть болгаш газ тывыштыг черлеринге, Тюмень Соңгу чүгүнүң өске-даа тудугларынга электроэнергияны ол станцияның каш-каш блоктары онгу беш чылдың төнчүзүнде ажылдап кире бээр.

ГРЭС-тиң ийиги ээлчээн тударындан ашкыда, ол тудугжулар Южно-Балыкскиниң газ сайзырады ажылдап кылыр заводун тудуп доозар. арыглаттынган газ оортан станцияның котёлдарынга барып кирер, олар демир-бетон кылыглар бүдүрүп үндүрер күчүлүг бүдүрүлгени база тударлар. Ол заводтуң продукциязының чамдыызы Сургутта энерготудугжуларның хоорайжыгажын тударынга ажыглаттынар.

Тюмень областың Сургут ынчалдыр агаар-бойдустуң байдалдары нарын-даа бол, тудугжулар чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле темнин шапкынчыдып, СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эрге дээш чарышты калбартып берген.

(СЭТА).

Куш фабриказы

Брянск областың төвү — Брянск хоорайның ч. «Снежка» дээр куш фабриказының ийиги ээлчээ ажыглалга кирген. 200 муң кыс дагааларны ажаап тургузар ол чаа бүдүрүлге — Брянск областа эң улуг ажыл-агый. Ында бүдүрүлгениң бүгү кол ажылдарын механизастаан болгаш автоматчыткан. Куш кажааларын хүн чырыы таарыштырар дериглер-биле чепсеглээн, климат чогуур байдалында турар, шагы чедип келирге дагааларга чемни тускай механизмнер үлеп бээр.

Бо фабрика чылда 46 миллион чуурга бээр төлевилел күчүлүг. Ону ажыглалга кииринтерге, бо областа куш ажылын специализастаары доостур. Ол адырның продукциязын бүдүрерин ам «Птицепром» тресте мооңнаан. Оон бүдүрүлгелери бо чылын күрүнеге 140 ажыг миллион чуурганы болгаш дөрт муң тонна чыгам куш эъдин күрүнеге дужаар, ол дээрге областың бүгү ажыл-агыйларының бүдүрген чуургазын болгаш кужунуң эъдин каттыштыр алырга безин оортан хөй-дүр.

(СЭТА).

„ШЫН" КАНЧААР ҮНҮП ЭГЕЛЭЭНИЛ?

«Шын» солуннуң 10000 дугаарының үнүп турары — тыва улустуң төөгүзүнде болгаш амыдыралында база бир демдеглелдиг болуушкун. Тыва Арат Республиканың чылдарында араттың революстуг намының, а ам үеде Коммунистиг партияның идеяларынга ажылчы чонну кижизидип, оларны күш-ажылчы чединиишкиннерже сорук кирип келген. Солуннуң агитатор, пропагандист болгаш организакчы ролюн дугайында В. И. Ленинниң бедик үнелээшкининиң база бир бадыткалын «Шынның» төөгүзү көргүзүп турар.

«Шынның» 10000 дугаары үнүп турарының хүнүнде ук солуннуң баштайгы дугаары канчаар парлаттынып эгелээнинин дугайында чамдык материалдарны көргүзерин оралдажып көрээли. «Шынның» эң баштайгы дугаары 1925 чылдың август 31-де «Эрге-шөлээлиг бүгү Тыва» деп аттыг үнген.

Тывага бирги солунну парлап үндүрери ындыг-ла белен эвес болган. 1930 чылга чедир тыва улус бодунуң дылынга национал бижик чок чораан. Ооң ужурунда партия болгаш күрүне албан черлериниң бижимел документилерин чүгле моол дылга чорудуп турган. А ол моол бижикти тыва чоннуң чүгле 1,5 хире хуузу болур феодал-теократтар, дүжүметтер билип турган.

Ындыг турза-даа, чон ортузунга политиктиг ажыл чорударынга солуннуң ажыктыын барымдаалаалаш, моол дылга-даа болза, солунну үндүрери чугула апарган. Тыва араттың революстуг намының Төп Комитеди солун үндүрериниң дугайында айтырыгны 1925 чылдың май 15-те тускай чугаалашкаш, ону организастаары чугула деп санаан. Солуннуң редакторунга намның Төп Комитединиң оралакчы даргазы Докланны томуйлаан, ооң редколлегиязының составын база бадылаан.

1925 чылда «Красный пахарь» солуннуң редакторунга ажылдап турган Ф. Пудалов ВКП(б) ТК-нын «Красная печать» («Кызыл парлалга») деп сеткүүлүнге 1926 чылда мынчаар сактып бижээн: «Красный пахарьның» журналистери баштайгы үеде тыва сөстүг материалдарны бодунуң солуннунга орус үжүк-биле парлап кааргa, солуннуң кодээ активчилери тыва араттарны чыып алгаш, оларга номчуп берип турган. Араттар аңаа аажок өөрүп, ындыг номчулгаларны үргүлчү кылырын дилеп турганнар. Ол дугайында ВКП (б) ТК-ның төп органы «Правда» солун 1926 чылдың январь 9-та мынчаар мактап бижээн: «Шагаан-Арыг деп тыва суурга ындыг номчулга шуут-ла орус-тыва хурал болу берген. Аңаа тывалар сагыжывыс ханды, четтирдивис, бистиң дылывыска дарый парлаарын «Кызыл тарзачындан» дилеливис. Солун келирге, бисти чыглаш, номчуп берип турарыңарны күзедивис деп тывалар чагыг бергеннер».

Солунну моол дылга үндүрер деп шиитпир үнген соонда, чаа солунну организастаарынга дузалажырын Тыва араттың революстуг намының Төп Комитеди «Красный пахарь» солуннуң редакциязындан дилег кылган. Ооң ажылдакчылары баштайгы тыва солуннуң редакциязынга эң идепкейлиг дузаны көргүскен. Типографияны дерииri, парлаар материалдарны шилиири, ону сииредип белеткээри, тываларны солун херээнге өөредири, солун парлаар ссазынны тывары — бо бүгүнү «Красный пахарьның» журналистери организастааннар.

1925 чылдың чазынында Тыва Арат Республиканың чаза Москвадан моол үжүк чагыдарга, Совет чазактың айтырышкыны-биле ол үжүктү июльда чорудуп берген. Совет журналистерниң киржилгези-биле баштайгы тыва солун шак ынчаар үнүп эгелээн.

ТАРН ТК-ның парлалга черин организастааны партияның идей-политиктиг амыдыралынга чугула болуушкун болган. Сумуларга нам организациялары араттарны чыып алгаш, солунда парлаан материалдарны моол бижик билир кижилерниң дузазы-биле номчулгаларны кылгаш, ол материалдарның утказын таныштырып турган. Солунга колдуунда ССРЭ-де, даштыкы чурттарда байдалды, Тывада болуушкуннарны, ТАР-ның нам болгаш чазааның шиитпирлерин парлап турган.

Солун парлаар типографияны (хевилээ черин) организастаанының ачызында парлалга ажылын алээн калбартыр арга база тывылган. 1926 чылдың эгезинде ТАРН-ның программазын парлап үндүрген. Ол-ла чылын «Революстуг арат», «Революстуг аныяктар» деп сеткүүлдер үнүп эгелээн. Оон соолгу чылдарда партия съездилериниң болгаш Төп Комитеттиң пленумнарының доктаалдары, республиканың Конституциялары, хоойлулары, аревэниң программазы болгаш уставы база өске-даа материалдар парлаттынып үнгүлээн.

Мынчангаш, «Шын» солуннуң үнүп эгелээни Тыва Арат Республиканың төөгүзүнде база бир кескү болгаш чугула ужур-дузалыг чорук болган.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ӨЗҮЛДЕНИҢ САННАРЫ

Бөгүн он муң дугаары үнүп турар «Шын» узун оруктү эртип, улуг үүлени бүдүрген. Ооң чырыкче үнүп эгелээни баштайгы чылында тиражы 600-ле хире турган болза, чылдар эрткен тудум ону муңнар-биле санаар апарган. Мында чижек чижек. Эрткен 1975 чылдың январь 1-де «Шынның» тиражы 15,4 муң турган, а бо чылдың ол үезинде 16,5 муң болган.

Солуннуң номчукчуларының өзүп турары-биле чергелештир бижикчилери база дыка немешкен. Ыйлаттың 1965 чылга чедир бистиң солунга 400 хире кижи доктаамал бижип турган болза, ам ындыг авторлар 700 ашкан. Үргүлчү бижип турар ол авторларның нуртулайы ортумак база дээди эртемниг.

«Шынның» почтазы-биле хүн бүрүде он-он чагаалар редакцияга кээп турар. Солуннуң чер-черде ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң чагаазының саны чыл бүрүде база өзүлделиг. 1974 чылда бистиң редакция 5846 чагаа алган болза, эрткен 1975 чылда 7000 чыгам чагаа алган. Редакцияга кээп турар чагааларның чартык кезиинден хөйү солуннар арыннарынга парлаттынып турар.

Онгу беш чылдың баштайгызының ийиги он хонуу эртип турар. «Шынның» редакциязы чер-черде бижикчилеринден, номчукчуларындан бо аразында 300 ажыг чагааны алган. Оларның чамдыктары солуннар арыннарынга парлаттынган.

Эргим, номчукчулар болгаш бижикчилер! «Шынның» 10000 дугаары үнүп турар байырлал хүнүнде солуннуң редколлегиязы ажыл-ижиңерге, амыдырал-чуртталгаңарга улуг-улуг чединиишкиннерлиг болуруңарны күзеп тур.

КАЙЫН СОЛУН САДЫП АЛЫРЫЛ?

Совет кижилерниң амыдыралында парлалга агаар, суг дег херектиг апарган. Чаңгыс-даа хүн солун номчуваска бирле чүве четпес ышкаш сагындырар. Чурт иштинде болгаш даштыкыда байдалды солуннар болгаш журналдардан хүн-бүрү номчуп, билип ап турар бис. Оон аңгыда, амыдырал чуртталгага, ажыл-ишке чугула сүмелерни олардан ап турар болгай бис.

Чурттакчы чон тус черниң болгаш төп солуннар, журналдарны чагыдып ап номчуурундан аңгыда, «Союзпечать» киосктеринден садып номчуур. Ынчангаш турум чурттакчыларның солуннар, журналдарны чагыдып ап турары дыка таарымчалыг. Бо талазы-биле Ак-Довурак хоорайның турум чурттакчылары дыка идепкейлиг улус. Олар чыл бүрүде муң номчукчуга онаалтыр четчир хемчээлдиг солуннар, журналдарны чагыдып ап келгеннер.

Ынчалза-даа кандыг-бир чылдагаан-биле чогуур үезинде солуннар, журналдар чагыдып ап четтикпээн, киосктен солуннар садып номчуур кижилер хоорайда дыка хөй. Аңгыы ажылдаан хоорайда чаа кээп чурттай берген азы «Тыва даг-руда» комбинаттың ийи ээлчээниң тудуун доосчуру-биле келгилээн хөй энтузиастар бар. Ындыг кижилер колдуунда-ла солуннар болгаш журналдарны садып номчуур апаар. Бистиң хоорайда солуннар, журналдар садыглаар ажыл дыка багай тургустунган. Хоорайның тудугжулар суурунда солун садар чаңгыс-даа киоск чок. мурнунда турган киосктерни үреп кааптан.

Постоянный суурда почта конторазында солун садар чер кээш стол салып каан. Ынчалза-даа ол орта ажылдавас, чамдыкта садыгжызы чок, а чамдыкта садар солуну чок апаар. Бо чүгүла айтырыгже кымның-даа сагыш салбайн турары элдептиг.

Хоорайның партия организациязының «Союзпечать» дамчыштыр солуннар, журналдар садыглаарын чурумчудар үези келген.

М. ООРЖАК.

НОМЧУКЧУЛАР ЧУГААЛАП ТУР:

«Шын» солунну номчуп эгелээнимден бээр 40 ажыг чылдар эрткен. Оон баштайгы үелерде харын-даа, өске бүгү кижилер дег, бижикке-даа өөренип турдум. 1943—1944 чылдар үезинде амгы үжүктүң алфавидин баштай-ла «Шынга» парлаан болгай.

Солунну номчуп келгенимниң дургузунда ооң чыл санында сөс-домаанын сайзырап, чурук каастаалгазының эки турары кончуг эскериничиг-дир. Солуннуң арыннарынга кижиге өөредиглиг, солун материалдар бо-ла чорууп, оларны хандыкшылдыг номчуур мен. Чижээ, социалистиг чарыш дугайында болгаш совет кижилерниң моральдыг-шынарынга хамаарышкан материалдарны эрттирбейн номчуп турар мен.

Солуннуң баштайгы номери үнгенден бээр 10000 дугаары үнүп турар байырлал хүнүнде ооң хөй санныг бижикчилеринге болгаш редакция коллективинге байыр чедирип, оларның мегаг чок ажыл-кижи дээш өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илередирин чөпшээреп көрүңер.

Бистиң республиканың ажылчы чону, улуг Төрээн чурттаазы дег, СЭКП-ниң XXV съездизинче чорупа олурар. Ол төөгүлүг улуг хуралга бадылаар ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин редакция коллективи номчукчуларынга кончуг билдингир кылдыр очулдуруп чедиргеннер. Оларның моон соңгааргы-даа чогаадыкчы ижинге улуг-улуг чединиишкиннерни бүгү номчукчуларның мурнундан күзээр-дир мен.

Көрген-оол МОНГУШ,
Кызылдың № 1 АТБ-зинде дуңзаалакчы.

—●—

«Шын» солун мээң студент амыдыралымның база бир чарылбас кезээ. Солунну школачы чылдарымда-ла сонуургап номчуур чораан мен. Бистиң өг-бүлевис иштинде—ачам, авам суглар хостуг шакта шуптузу олурупкаш, «Шын» солунну бо-ла номчуй бээр бис. «Хүнчүгеш» булуңнуң, уруглар шүлүктерин кончуг сонуургап номчуур турган мен. Ам студент чылдарымда «Дайынчы, революсчу, күш-ажылчы алдар» деп булуңну, кижизидилге темазынга хамаарышкан чүүлдерни, башкылал булуңун болгаш педагогика, чечен чогаал эрыннарын сонуургап номчуп турар мен.

«Шын» солуннуң арнынга ажыл-агыйның мурнакчыларының дугайында, республиканың иштинде янзы-бүрү болуушкуннар дугайында хүн бүрү парлап турар. Ынчангаш солун номчуваас болза, амыдыралдан чыдып калганы ол.

Л. СОСКАР,
педагогика институдунуң студентизи.

ҮНҮН ТЫПКАН

«Шын хүчүлүг, шынар ачылыг» деп үлегер сөс бар болгай. Тывалар бодунуң баштайгы солунун ынчангаш «Шын» деп адап алганы эназ таварылга эвес. Ынчардагы парлалга ажылдакчылары өрүкчүлер Байкара Хөвеңмей, Оюн Шыырапган эгелээш, нам ТК-ның даргалары Иргит Шагдыржап, Салчак Тока-ла чедир шупту-ла Октябрьның херелинге чайынналган Ленинниң шыны үжүк танывас, бижик билбес чонга чедирер деп улуг сорулганы боттарының мурнунга салып алган турган. Олар боттарының ол хүндүлүг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен.

Бөгүн — ынах солунувустуң он муң дугаары үнген байырлалдың хүнү, он муң тиилелгениң күчүлүг шынының, ачылыг шынарының ажылчы чонарның аас-кежиктиг, эртем, культуралыг амыдыралы болуп хуула бергениниң чаагай хүнү. Чүге дээрге, «Шынның» арыннарын чыл бүрүде үнүп турган аайы-биле ажып көөр болза, дөрбүнгү вектиң бежен чылының дургузунда чаагай амыдыралды тургузуп, чаа хөгжүлдениң оруун чайынналдыр тудуп, караңгы бүдүүлүк феодалдыг ёзудан каан чырык социалистиг ииштиледе үнүп келген тыва чоннуң үнү оортан дыңналып кээр. Чижек кылдыр каш барымдаалардан көргүзерин оралдажыйн.

Үжен чылдарның эгези чүве. Үстүү-Булуң, Алдыы-Булуң аалдары бижикке өөренир дээш, Толбулдуң Ортаа-Булуңга барык-ла кежээниң чыглып кээр турган. Аңаа бижик башкылап турган Түмен-Байыр деп кижи «Шын» солуннуң чаа дугаарларын эккеп, чоңга ында чүнү бижип турарын номчуп бергилээр чүве. Ынчаарда мээң хар-назыным шоолуг эвес турган. Ол-ла бүгү солунга бижип турган чүүлдерден Кубаньда «Гигант» деп совхоз, Обь хемни кежир туткан демир көвүрүг дугайында чүүлдер меңээ онза солун боор турган. Ам бодап көөрүмге, ССРЭ-ге социализм тургузуушкунунуң калбарганы, индустриализация болгаш колхоз тургузуушкунуң чедиишкиннериниң дугайында С. Токаның чүүлү бижик бөлгүмүнүң башкызы чонга тайылбырлаан, ону кичээнге ажыглап турганы ол чүве боор тур.

«Шын»—литератураже, уран чүүл—театр болгаш чурулгаже улуг киирээлгейин салып келген. Солуннуң редакторларының бирээзи Байкара Дамчаевич Хөвеңмей, редколлегия кежигүнү Степан Агбанович Сарыг-оол, солуннуң ажылдакчылары, Т. Кызыл-оол, К. Кудажы, С. Самба-Люндуп, В. Эренчин, С. Тамба, О. Саган-оол болгаш өске-даа чогаалчылар, очулдурукчулар боор, тыва литератураның хөгжүлдезинге боттарының улуун киирген. Он муң шынның бирээзи—тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезинге бистиң солунувустуң улуг рользу болганын демдеглеп кагза хым-даа маргышпас.

Тыва бижиктиң, эртем, культураның хөгжүлдезинге «Шынның» ролю улуг. Үжен чылдарда бижик билбес чораан тывалар ам төөгү, дыл, ветеринария, медицина, техника эртемнериниң кандидаттары болу бергенинге кым чоргаарланмас боор! Филология эртемнериниң доктору Ш. Ч. Сат янзы-бүрү монографияларның болгаш өөредилге номнарының автору, ветеринария эртемнериниң кандидады И. Т. Кызыл-оол мал ажылының талазы-биле дыка хөй номнарны бижээн, республикага хой ажылын сайзырадыр талазы-биле хөй күштү үндүрген, чокта чаа эртемденниң «Тывага хой ажылы» деп монографиязы тускай ном кылдыр парлаттынып үнген.

Тываның кодээ ажыл-агыйының социалистиг эгелерге чааргыры негеттинип кээрге, «Шынның» ажылдакчылары боттарының бүгү билиин, кызымак чүткүлүн бүрүнү-биле аңаа бараалгатканн, хуу ажылдыг, көшкүн чонну суурлашкан коллективтиг амыдыралче кыйгырган «Шынның» үнүн тыва улус дүүлдүр дыңнаан—колхоз, совхозтарны тургускан, чырык, чаагай бажыңнарже көжүп кирген. Солуннуң эң кол тиилелгелериниң бирээзи ол болган.

Тыва драматургияның эгези болур «Хаан хоойлузу», «Өскүстең өлбес» дээн ышкаш чогаалдары солун бодунуң арыннарынга парлаан. Ону Тываның хөй муң номчукчулары сонуургал-биле хүлээп алган. Бистиң алдарлыг артистеривис Виктор Шогжапович Көк-оол, Максим Монгушович Мунзук, Кара-кыс Намзатовна Мунзук, Алексей Боктаевич Чыргал-оол, Ростислав Докур-оолович Кенденбиль болгаш өскелер-даа тыва уран чүүлдүң эгезин салып, чонунга чаагай алдарны чаалап бергени «Дерсу Узала», «Тыва—үелерниң белдири» база «Мөгениң девии» деп кинофильмнерниң үнгени-биле чергелештир бистиң улустуң уран чүүлү база бир чаа базымны чаалап алган. Ол дугайын ССРЭ-ниң Куркинозунуң даргазы Ф. Гармаш «Известия» солунга бижээн чүүлүнге мынча дээн: «Удавайн чурттуң экраннарынга корукчулерни чугаа сонуургадыр—«Куш хүнден эртенге дээр», «Ак пароход», «Мөгениң девии», «Сентябрь келгенде», «Дың чаңгыс» болгаш өске-даа чаа фильмнер үнүп эгелээр». Ол база-ла «Шынның» он муң тиилелгелериниң бирээзи...

Италияның компартиязының органы «Унита» солуннуң корреспондентизи тыва малчын Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак-биле кады Тайбынның бүгү делегей конгрезинге олура: «Мен Тывага чораан кижи мен. Ам силерниң республикаңарда амыдырал кандыг-дыр?» деп айтырып олурганын төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол келемечилеп берип олурду деп, алдарлыг малчын бир-ле хуралга кожа олургаш, хөөреп олурган чүве. Феодалдыг Тываның үезинде малчын кижи-биле эртемден, оон туржук даштыкы корреспондент кады олуруп алгаш, Кремльдиң съездилер ордузунга чугаалажып олурар эрге мырыңай чок турган деп чүвени безин бодап көөрге, «Шынның» улуг үүле бүдүргенин чоргаарал-биле бодап келбес арга жок! Шынап-ла феодалдар үезинде кадарчы ашак-биле эртемден кады олурбас, даштыкы корреспондент-даа чугаалашпас турган болбайн зан...

Дөртен чылда Кызылга салдап чорааш, чедип келиримге, шоолуг хөй эвес, чаңгыс каът бажыңнарлыг хоорай турган чүве. Мен ол хоорайны дыка магадап, каш хонук иштинде чазак турар бажыңны дилеп, бир ужундан өске ужунга чедир эжим М. Кол-биле кады эргип шаг болган бис. Ам Кызыл хоорай ол үезинге боодаарга, мырыңай сыр. өске—беш каът бажыңнарлыг кварталдары безин ынчаардагы хоорайның чавыт казанактарындан хөй апарган деп болур!

Тудуг. Транспорт. Орук. Садыг. Школа. Клуб... Чүгле бо алды сөсте безин кандыг утка, кайы хире чединиишкин, кандыг шиитпирлеттинүзэн айтырыглар чок дээр!

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ШЫНЗЫЛГАЗЫН СОЛУУР ЧУРУМУ

ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң дужаалын ёзугаар 1971 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп бистиң чуртувуска бүгү-ле транспорт аймааның башкарыкчыларының шынзылгазын чаңгыс аай кылдыр солуп эгелээн. Эргизе турган шынзылгаларны орук дүрүмүнге чүүлдешпес деп көрген.

Чаңгыс аай чолаачы шынзылгазында доктааткан чурум ёзугаар даразында квалификацияны тыпсыр мотоцикл башкарыкчызынга «А» категорияның, автомашина башкарарын чаа эгелеп чорууурларга (любительдерге) «В» категорияның, профессионал чолаачыларга «С» категорияның шынзылгаларын тыпсыр.

Чолаачының эрги шынзылгазы чаа шынзылга-биле бир дөмей күштүг. Ону солуур таварылгалар: бир эвес бижимелдер балалган болза, азы эльберен-самдараанда, чок болза өрттенген, сугга кирген, читкен ийикпе транспорт башкарарының хуусаазы төнгенде.

Шынзылганы солуур апарган бүгү-ле таварылгаларда ону тывыскан областың, край-ның Куравтоинспекция черинден чолаачының хуу карточказын чагыдар апаар. Ооң соонда эмчи шинчилгезин эрткеш, 3х4 см, хемчээлдиг ийи фото-чурукту дужаар.

Шынзылга солудуп турар бүгү-ле чолаачылар солуткан дээш 5 рубльди, дужааган экзамен бүрүзү дээш 1—1 рубльди ажаалга кассазынга төлээш, КАИ черинге квитанциязын эккээр. Шимчээшкин чурумун чаңгыс-даа үреваан чолаачылар шынзылгаларын КАИ-ның экзаменнери чокка солуур.

Автомобиль башкарар шынзылгазын чидирген кижилер ооң дугайында солунга чарлал үндүргеш, 5 рубль хемчээлдиг торгаалды немей төлээр. Ындыг улус орук шимчээшкининиң чурумун дужаары албан апаар.

Сагындырыглар талонун чаңгыс аай чолаачы шынзылгазы-биле катай тыпсыр. А сагындырыг талону чокта шынзылганы күш чок деп санаар.

Амгы үеде эрги шынзылга эдилеп турар чамдык чолаачыларның шынзылгалары ам-даа чаа хевээр, эдилеп болур байдалдарда. Ону солувас! Транспорт башкарыкчылары боттарының шынзылгаларын хамаарр ужурлуг. ону солуурда үстүнде адааныввс эдилээр эргазы чок апарган таварылгалар ол.

Н. ЛАШКОВА,
Кызыл хоорккускомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ инспекторү, милицияның лейтенантызы.

телевидение

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

11.00—Медээлер.
11.10—Москваның «ЗИЛ» заводунуң Культура бажыңының үрер хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Өңнүг.
11.40—Документалдыг фильм.
11.50—«Хөглүг маргылдаалар». Өңнүг.
12.35—Уран чүүл мастерииниң концерти.
13.05—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур». Өңнүг металлургияның бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжы.
13.50—РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Образцованың концерти. Өңнүг.
14.45—Ипподромга автомобиль чарыжы. ССРЭ-ниң чемпионады. Чартык финал. Өңнүг.
15.20—«Кижи болгаш хоойлу».
15.50—Б. Шоу — «Чүректерни дүвүредир бажың». Москваның шоодуг театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүлгези. Өңнүг.
17.20—Киножурнал.
18.00—Б. Шоу — «Чүректерни дүвүредир бажың». Фильм-шииниң уламчызы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.
19.45—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга.
20.05—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
20.30—Телемедээлер.
20.40—«Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга.
20.55—Чарлалдар.
21.00—«Ак-көк дош». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.30—Москваның «ЗИЛ» заводунуң Культура бажыңының үрер хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

ПИОНЕР» «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.25, «Мөгениң девии» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оолдарның кужел-бодалы» 15.00, «Дельфин хүнү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Грозный» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжэ амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 53.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00405.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 16 (10001) | 1976 чылдың январь 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЯКУТИЯНЫҢ МИЛЛИАРДЫ

Бойдус газы-биле ажылдап турар Якут ГРЭС ажылдап келген дөрт чылының иштинде баштайгы миллиард киловатт-шак электри энергиязын берген. СЭКП-нин ам болур XXV съездизинге алдар кылдыр ол электри станциязының коллективинин алган социалистиг хүлээлгезинин кол чүүлдеринин бирээзинде бо хире улуг сорулганы чедип алырын айыткан турган. Ол мышкаш партия съездизиниң ажыттынар хүнүнде хүндүлүг ээлчегин эрттирер эрге дээш ээлчетлер аразында күш-ажылчы маргылдаа база калбарган.

Ол дээрге өскелерден онзаланчак энергия бедирии болур. Тускай эртемниглерниң ону дуржулга станциязы деп адап турары-даа таварылга эвес. Ол болза, мөңге доң черде туткан болгаш бойдус газының күжү-биле ажылдаар талазы-биле чуртта эң-не баштайгы электри станциязы боор турар. Ооң төлевилелиниң база бир онзагай чүүлү болза, ооң кышкы айлар үезинде агрегаттарының бүдүрүкчүлүүн улгаттыргаш, оттулар чүүл болур газты дыка камнап алыр аргалыы боор турар.

Ол станцияның ийиги ээлчээ тудуп турар-даа болза, ам безин соңгу чүктүң республиказының найысылалын болгаш хоорай чоогунда бүгү суурларны, бүдүрүлгө черлерни хандырып турар. А чоокку хүннерде Лепаның 25 километр калбак доштут суунун кыры-биле электри дамчыдылгазының улуг күштүг шугуму «шойлуп эртер» болгаш ол улуг хемниң ындыы талазында республиканың кол кодээ ажыл-агый районнарынга күчүлүг энергияны чедирер.

ЯКУТСК.

Д. ДУБЯКИН.
(СЭТА-ның корр.).

Төрээн чуртувуста

ЕРЕВАН. С. Шаумян аттыг ааты болбаазырадыр каттыжыышкынга бедик шынарлыг хром—будгаар кылыр бүдүрүүге комплекизи айыткан хуусаазындан бир ай бурунгаар продукциязын берип эгелээн. Ам чурттуң идик кылыр организациялары мурнундаазындан үш катап хөй аагыкешти алыр апаар.

• • •

УЛЬЯНОВСК. Ол областың механизаторлары бир миллион гектар черниң хары далбыйлап тургаш бөлген. Хүннүң-не хар ызырындырыышкынның ажылында 800 хире трактор киржип турар. Хары аразы дөрт-беш-ле метр кылдыр, ооргаландыр далбыйлап турар. Ындаар хавакарактай бөлген хар ховушалаа хат-салгындан эки камгалаар болгаш часкы үеде эрээн хар суу черге сиңиичел болур.

• • •

ЧЕРКЕССК. (Ставрополь край). Чыжыргана сыскынындызынга ары чигири холааш, даг чурттугларының шаг-шаандагы аргазын ёзугаар «Хунимэрек шынаа» дээр амданы чаагай суксун сууи кат-чимис болбаазырадыр комбинатта бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Үлетпүрлүг хоорайларның, Бүгү-эвилелдиң турисчи баазаларының садыг четкилери болгаш хадыкшыдылга черлери бо чылын ол чаа суксуннуң 20 муң хире декалитрин алыр.

• • •

КИШИНЕВ. Республиканың социалистиг чарыш мурнакчылары маадыр хоорайларже аян-чорук кылыр путёвкалар-биле шаңнаткан нар. Январьның он сесте демир-орук вокзалының перронундан бо чылдың эң баштайгы «Молдова» дээр турисчи поезди чорупкан. Ол Одессаны, Севастопольду, Новороссийскини, Волгоградты таварып эрте. Кишиневтиң аян-чорук болгаш экскурсия бюрозу ниитизи-биле 20 ажыт поездерни ол оруктуң таварты организастаар деп турар.

• • •

НАМАНГАН (Узбек ССР). Январь он сесте Чартак деп суурда аржаан суун саваладыр улуг завод ажылдап эгелээн. Ол бүдүрүлгө черинден бирги ээлчээ чылда-ла 20 миллион шил аржаан суун кудар аргалыг. Чоокка чедир-ле Чартактың аржаан суун ук черниң эмнелгелеринге ажыглап турган. Амдан эгелээш бир республиканың өске черлерже чорудар апаар.

• • •

ДОНДА-РОСТОВ. Донуң тараачыннары часкы хову ажылдарынга үрезиннер белеткээрин графикте айыткан хуусаадан эрте доозупкан. Чаштырар материалдың барык шуптузу—бирги болгаш ийиги чергениң таразы боор турар. «Одесский-36» болгаш «Донецкий-6» дээр арбайның бедик дүжүткүр үрезиннери-биле часкы чаштырылганы кылыр деп турар. 400 муң ажыг гектар шөлге соргону — чинге-тарааның бир хевирин тарыыр.

• • •

АЛМА-АТА. Туркменияның болгаш Таджикистанның кодээ ишчилери январь он сесте кукурузаның бир муң ажыг центнер хайнакташтырган тергиин шынарлыг үрезинин Казахстанче чүдүрүп чоруткан. Ол мышкаш дыка хөй үрезин материалын Украинаже чорударынга белеткеп каан. Соолгу чылдарда Казахстанның мурнуу талазында шык-шынаалар хайнакташтырган кукуруза үрезинин өстүрер талазы-биле чүгула чер апарган.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ТӨЛЕПТИГ ИШЧИ

Сүт бүдүрериниң болгаш курунеге ону садарының талазы-биле Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазы республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзинге санадып турар.

Ажылынга сеткил-сагыжындан бердинген, быжыг тура-соруктуг кижилерниң бир демниг, бүдүрүкчүлүг күш-ажылының түңнелинде ферма эки көргүзүглериг болуп келген. Оларның бирээзинге Наталья Салчаковна Иргит хамааржыр. Ол 1957 чылдан эгелээш саанчылап ажылдаан. Бо берге болгаш хүндүлүг херекке ферманың найыралдыг коллективиниң дузаламчызының, эш-өөрүнүң арга-дуржулгазының ачызында ол мергежээн. Ылаңгыя ферма эргелекчизи турган Ленин орденниң эдилекчизи Дмитрий Спиридонович Доронин аныяк саанчыга улуг деткимчени, бүзүрелди көргүскен.

Наталья Иргит күш-ажылга ынак, өөреничел, биче сеткилдиг болганындан каш чыл эрткенде-ле мурнакчы саанчыларның одуруунга кирип, мактадып эгелээн. Ажылынга кызымак, амыдыралга төлептиг, хөй-ниитичи ажыл-ишчини ферманың коммунистери 1971 чылда СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Коммунистиң бедик ады ону улам эки ажылдаарын хүлээндирген. Ынчангаш сүт саалдазын өстүрер дээш арга-мергежилин, билиин улам бедидип, кызымак ажылдаан. Оон бээр республиканың мурнакчы саанчыларының санынга кирип, бир саар инекке онаалтыр үш муң ажыг литр сүттү саап ап эгелээн. Чедиишкиннеринге ол биче-даа оожургаваан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы, эрес шудургу чорууну көргүскени дээш Наталья Салчаковна Иргит Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

Чазактың бедик шаңналы бодуун ишчини күш-ажылче соруу киирген. Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш саанчылар ортузунда калбарган социалистиг чарышка эң-не идепкейлиг киржирин ол хүлээнген. Коммунист сөглээн сөзүнге ээ болуп, өөрүнге үлегер-чижээн көргүскен.

Туран сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң болгаш курунеге садарының талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Наталья Иргит, Любовь Романова, Зоя Седипей болгаш өске-даа саанчылар ферма планныг онаалданы хуусаазындан эрте күүседиринге күш-ажылчы үлүүн киирип, боттарының алган хүлээлгелерин ажыр боттандырганнар.

Наталья Салчаковна сөөлгү үеде кадыының байдалы таарышпас болганындан ферманың инектер бызаалаадыр салбырында ажылдап турар. Төлептиг ажыл-ишчини ында кииргени база таварылга эвес. Инек бызаалаан сөөлүнде зоотехниктиг чурумнар ёзугаар эки ажаары, эдиктир саары, бир дугаар бызаалаан дунгужуннарны саалдага чаңчыктырып, өөредири биче эвес харыысалгалыг. Инектерниң моон соңгаар хөй сүт бээри оон улуу-биле хамааржыр.

Мурнакчы саанчы эжи Наталья Сыйлаан-оол-биле айда 40 хире инекти бызаалаадып, оларны он хонукта эки ажаап, саггаш, саанчыларга хүлээдип берип турарлар.

Төлептиг ишчи чүгле бодунуң онаашкан ажылында ээ-харыысалгалыг болуп турар эвес, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип келген. Улусчу контроль бөлүүнүң, төрелдер комитединиң болгаш өске-даа хөй-нити ажылын дагзырга Иргит ак сеткилдии-биле күүседир. Коллективтиң мурнунда салдынган ажыл-херекти чедиишкинниг шиитпирлээр дээш четпестерни эдип алыры-биле шугумчүлеп, бодунуң арга-сүмезин берип турар.

Ферманың ажыл-ишчилери Наталья Салчаковнага улуг идегелди көргүскен. Ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга эрткен чылын соңгаан. Соңгукчуларның көргүскен идегелин ажыл-херек кырынга күүседир дээш бодундан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни мурнакчы саанчы ап турар.

Оңгу беш чылда ферманың мурнунда салдынган планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүсединге төлептиг үлүүн киирер база СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш коммунист Н. С. Иргит бо хүннерде кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Н. С. Иргит.

Т. ХЕРТЕК.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТПЫШААН

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыры ажылчын хоорай Ак-Довурактың тудуг, бүдүрүлге, албан организацияларында уламчылап турар. Ол документиде көрдүнген оңгу беш чылдың улуг сорулгаларын олар долузу-биле чүүлдүгзүнүп деткивишаан, боттарының бар аргаларын санал көргеш, чаа социалистиг хүлээлгелерни алган.

Чугаалажыышкын хоорайның 12 партия эге организацияларынга болгаш 120 кезек черге ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның хуралдарынга болган. Аңаа шупту 4000 ажыг кижи олуржуп боттарының санал оналдарын бергилээн.

Болуп эрткилээн хуралдарга тудуг, бүдүрүлге организациялары эрткен тоску беш чылда чедип алган чедиишкиннерин түннеп, чаа оңгу беш чылда боттарының боттандырар ужурлуг сорулгаларын тодараткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинат тоску беш чылда пландан ажыр 9340 тонна даг-дүгүн бүдүрүп, оон 1 млн 230 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 61 хуу чедирген. Ам оңгу беш чылдың баштайгы чылында дагжылар Төрээн чуртка план ёзугаар 100 муң тонна даг-дүгүн бээр планын бо чылдың декабрь 25-те күүседирин, пландан ажыр 2000 тонна даг-дүгүн бүдүрер болгаш 250 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарарын көрүп, партияның XXV съездизинге чедир пландан ажыр 300 тонна даг-дүгүн бээрин хүлээнгеннер.

Оон-биле кады олар комбинаттың ийиги ээлчээн бирги кварталда ажыглаалга бүрүн киирип, 3 млн рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын, бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидерин хүлээнгеннер. Комбинаттың ийиги ээлчээниң ажыглаалга кирери-биле кады оон бүдүрген продукциязының артынчыларындан асбокартон кылыр цехти, даг-дүгүндөн цес-таавы кылыр бүдүрүлгө черин болгаш шифер, асбоцементиден трубалар кылыр бүдүрүлгө черлерин тудуп, оларны ажыглаалга киирери улуг орулгалыг болурун санал-онал берген эштер демдеглээн.

Төлевилелди чугаалашкан хуралга бригадир Дапзырык Балдар-оол сөс алгаш, Ак-Довурак хоорайга тудугжуларга 60 өг-бүле кирер бажыңны болгаш тудугжуларның уругларынга ясли-садтан тудуп, пионер лагеринге чурттаалга черлерин тударын сүмелээн. Ол бодунуң бригадазы-биле хүн-нормазын үргүлчү бүдүн чартык катап ажыр күүседирин хүлээнген.

Хоорайның чер-черге эрткилээн хуралдарынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, тудуг эргелелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкеп, чугаалажылгага хөй санныг агитаторларны, лекторларны хаара туткан.

Х. МОНГУШ.

УЛУГ СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилели Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган.

СЭКП райкому партияның ол чугула документизин ажылчы чоннуң ортузунга чугаалажыры-биле партия организацияларының секретарьларын, лекторларны, пропагандистерни чыггаш, оларның сорулгазын тодараткан. Районнуң ажыл-агыйларынче үнгүлээн бөлүктерни райкомнуң бюро кежигүннери удурткан, өлче кодээниң тускай эртемниглерин, пропагандистерни хаара туткан. Оларга даянгаш, кодээниң ажыл-ишчилеринге салбырлар, фермалар, хойжу бригадалар аайы-биле тайылбыр ажылдарын чорутканы. Оон түңнелинде 5900 ажыг кижи киржикчилиг хуралдар 119 кезек черге эрткилээн. Чер-черлерге партия, комсомол хуралдары база болгулаан.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң коммунистериниң ажык хуралынга Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады саанчы Суван-оол Ондар мынча дээн:

— Иштиг-Хем фермазының коллективи СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин танышкаш, ону бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш деткээн. Мен бодум хуумда оңгу беш чылдың баштайгы чылында бир инектен 1700 кг сүттү саарын хүлээнген ажылдап турар мен.

Районнуң партия активиниң хуралынга 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң төлевилелиниң дугайында болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. А. Масшык-оол кылган. Хуралдың киржикчилери ол айтырыгта хамаарыштыр тодаргай санал-оналдарын берген.

— Төлевилелди Көк-Чыраа салбырның коммунистери, ажыл-ишчилеви бүрүн чүүлдүгзүнүн хүлээп алган. Бодум хуумда тоску беш чылдың планын эрткен чылдың ноябрь эгезинде күүсеткеш, дараазында чылдың үлүүнге кииришкир ажылдап турдум. Чүгле эрткен чылын МТЗ-50 трактор-биле 490 гектар черни ажылдап кылыр тургаш, 565 гектар чедирдим. СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге сорук киргеш, бо чылын 750 гектар чымчак черни ажылдап кылырымны, кывар-чаар материалды 5 хуу чедир камнап алырымны хүлээндим. Социалистиг чарышка Арыг-Бажы салбырның механизатору М. Бора-Тарааны кыйгырдым — деп, «Улуг-Хая» совхозтуң тракторизи Каңдап Кызыл-оол саналынга чугаалаан.

— Төлевилелди номчуп көрүп [illegible] сеткил хайнымас арга чок тур. Чүге дээрге партияның кол сорулгазы — чоннуң амыдырал-чуртталгазын, оон чаагай чоруун улам ынаа экижидеринче угланган.

Бара-Тал фермазының саанчыларындан 10 саанчы беш чылдың планын 4 чыл 10 айында күүсеткен. Чаа чылдың эгезинден бээр сүттүң көвүдеп турарын барымдаалааш, коллектив бирги кварталда курунеге сүт садар планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин мурнакчы саанчылар Амырай Анчымаа, Дамдын Чечек, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Чыртык Диие болгаш өскелер-даа хүлээнген чүве. Мен бодум партияның төлевилелинге сорук киргеш, бир инекке онаалтыр чыл дургузунда 1500 кг сүт саар хүлээлгемни эде көрүп, 1600 кг чедирерин хүлээндим — деп, «Найырал» совхозтуң Бара-Тал сүт-бараан фермазының саанчызы Дайнык-кыс Саңчап чугаалаан.

Д. АРАКЧАА.

ГРАФИКТИ МУРНАВЫШААН

Тракторларның баштайгы бөлүү—12 «К-700» болгаш 14 «Беларусь» тракторлар «сиинчилге» пунктузунга баштайгы делу хыналданы эрткеннер. Ындыг пункт Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга ажыглаалга чаа кирген.

Пункт шын болгаш эки ажылдаар херекселдер-биле дериттинген. Олар чүгле дизель шимчедикчилериниң күчүзүн тодарадып турар эвес, харын бүгү бедирдерниң болгаш агрегаттарының септелгезиниң шынарын илередип турар.

Кызылда районнар аразының септелге баазазы республикада бир дугааргы тускайлаттынган улуг каттыжыышкын болур. Маңаа Тываның бүгү районнарындан кодээ ажыл-агый машиналары келир. Ук бүдүрүлгениң цехтери айда чээрби беш автомашина, дөртен автомобиль база ол хире трактор шимчедикчилерин кылып, септеп турар.

Часкы хову ажылдарынга кодээ ажыл-агый техниказын белеткээр ажылдар республикада айыткан графикти мурнап чорш орар. Колхоз, совхозтардан келген тракторлар, автомобильдер планда айыткан хуусаазындан эрте септеттинип турар.

В. ЖИЛЯКОВ.
(СЭТА-ның корр.).
КЫЗЫЛ.

Аныяк кыс Галина Мальцева чартык чыл бурунгаар Тывага келген. Минусинскиниң № 34 профессионал-техниктиг училищезиниң мастерлер салбырын доозкаш, Кызылдың сүт заводунга ажылдай берген.

Бүдүрүлгениң хоочуну, дуржулгалыг мастер Тамара Александровна Епифанова Галяның дагдыныкчызы апарган. Ооң ажыктыг арга-сүмезин дыңнап, күш-ажылдың оруунче эге базымнарны аныяк кыс кылган. Ам Галя ээлчег мастери. Кызымаккай күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин ол чаалап алган.

ЧУРУКТА: Галина Мальцева.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

КӨДЭЭГЕ ТУДУГНУҢ БЕДИК ШЫНАРЫН ЧЕДИП АЛЫР

«Тыва кодээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралындан

Беш чыл дургузунда кодээ тудугжулар 143,8 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, 3040 өөреникчиге школаларны, уруглар садтарын, клубтарны тутканнар. 3640 инек болгаш бызаа, 60050 баш хой кирер кажаараны, демир-бетон кылыглар заводун ажыглаалга киирген.

«Тыва кодээ тудугнуң» ааады салбырлары беш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Аңаа № 958, 585 КМК-лар, автобааза, механизация эргелели, Шуурмактың болгаш Тураның ниш ажыл-агый пунктулары хамааржыр. Ук участоктарда Н. Кудымовтуң, А. Коробейниковтуң, Ф. Поповтуң, А. Масловтуң, А. Турбасовтуң болгаш өскелериниң-даа удурткан бригадалары план күүселдезинге улуг үлүг-хуузун киирилээн. Беш чылдың дургузунда 10 тудугжу чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан. Түлүш Тазыл (№ 463 КМК), Александра Прошенко (№ 958 КМК), Василий Балдин (№ 585 КМК) болгаш оон-даа өскелерни аңаа хамаарыштырып болур. А беш тудугжуга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг аттарны тывыскан. Бүдүрүлгениң хөй-хөй мурнакчылары социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Доозукчу чылда «Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективи кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга өрелиг болуп арткан. Керээлиг ажылдарның чыл планын 82,7 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдар оон-даа эвээш— 81,3 хуу күүсеттинилээн. Чугула тудугларның бирээзи—Кызылдың дээрбе комбинады чогуур хуусаазында ажыглаалга кирбээн.

Объектини тудуп турар үеде чагыкчы биле күүседикчиниң харыысалгазы дең турар ужурлуг. Тудугнуң документациязы, дериг-херекселдери болгаш акша-хөреңгизи-биле чагыкчы күүседикчини өй-шаанда хандырып турар болза, ажылга шаптыктаашкыннар болбазын амыдырал бадыткап турар.

Ооң чижектери, 1975 чылда «Саян» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның мал чеми белеткээр цехтериниң тудуун кылып турар үеде дериг-херекселдерниң чедишпезинден ук тудугтар дыка саадаан. «Улуг-Хая» совхозта 300 олуттуг клуб энергия хандырылгазының талазы-биле айтырыгны шиитпирлевейн турганындан бир чыл ажыр ажыглаалга кирбээн.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң кожуп чоруур механизастаттынган 9 колонналарының чүгле чаңгызы план күүсеткен. Аңаа № 958 КМК (начальниги Г. Сенчуров, партия организациязының секретары Ю. Лыткин, тудуг комитединиң даргазы Е. Ковалева) хамааржыр. Ук бүдүрүлгө планны 111,7 хуу күүсеткен.

№ 463 кожуп чоруур механизастаттынган колонна (начальниги В. Каң-оол) бүгү-ле участоктардан эң-не куду түңнелдиг болган. Ол бүдүрүлгө тудуг-монтаж ажылдарын 71 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарны 70 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 72,9 хуу болуп, ажыл төлевилерин 125 муң рубль ажыр чарыгдап, ниитизи-биле 460 муң рубль каражалыг болган. Ооң чылдагааны чүдел?

Ук механизастаттынган колоннаның удурткукчулары массалыг, организастыг ажылды сандараткан, чылдагаан чок ажыл шагын узуп, ниитизи-биле 4118 кижи-хүнүн чидирген. Ол дээрге бүдүрүлгөгө 122 муң рубльдиң когарал-дыр. Чаңгыс-даа бригада беш чыл планын күүсетпээн, социалистиг чарышты организаставаан. 65 кижи хүн нормазын күүсетпейн келген, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чогуур кичээнгейни олче угландырбайн келген.

Катап тургустунган № 1138 КМК эрткен чылын планныг онаалдаларын күүсетпээн участоктарның санынга кирген. Коллектив чыл планын чүгле 68,5 хуу күүсеткен. Чүге дээрге трест ол участокту тудуг материалдары, транспорт, механизмнер-биле чогуур өй-шаанда хандырбайн келген. Янзы-бүрү материалдар, шпа, чугай, курлаг штукатурка, дилиг материалдары, шифер дээн ышкаш чугула материалдар-биле чогуур черлер трести хандырбайн келген.

1975 чылда 297 объектилерни «Тыва кодээ тудуг» трест ажыглаалга киирген. Оларның иштинде 228 объект, азы 78 хуузу «эки» болгаш «кончуг эки» демдектер-биле дужааттынган.

Отчёттуг чылдың дургузунда шынары багай кылдынган тудугнуң ниити түңү 54 муң рубль четкен. Ылаңгыя № 62, 741, 957 КМК-лар ол талазы-биле эң-не хожудангай участоктар болган. Ооң чылдагааны продукцияны чүгле шынар чок бүдүрүп турары эвес, харын удурткукчу эштерниң харыысалгага чок, негелдезин кошкак чоруу болгаан.

Продукция бүдүрериниң куду шынарлыг болур чылдагааннарының бирээзи — социалистиг чарышты кошкак организастап турарында. Отчёттуг үениң дургузунда чаңгыс-даа организация Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга хаара туттунмаан. Республика чарыжынга чүгле автобааза киржип, дипломнар-биле шаңнадып келген.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга илеткел кылган Ю. Г. Корякин (трестиң эргелекчизи) четпестерни дарый чайладып тургаш, чедиишкиннерни улам быжыглап, оңгу беш чылдың баштайгы хонуктарындан эгелеп, улам кужениишкинниг ажылдап, партияның ам болур XXV съездизин төлептиг уткуур дээрзин бүзүреткен.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга илеткел талазы-биле А. Крапивин — № 62 КМК-ның начальниги, В. Семиколенов—бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң начальниги, Ю. Ахмедьянов—автобааза начальниги, Чимит-Доржу—№ 463 КМК-да бригадир болгаш өскелер-даа сапаа берген.

Олар шупту боттарының саналдарынга илеткелчиниң айыткан четпестерни хүлээп, ону дарый чайладырының хемчеглерин алырын, оңгу беш чылда продукцияның шынарын чедип алыр дээш кужениишкинниг ажылдаарынче эш-өөрүн кыйгырганнар.

Партия-ажыл-агый активиниң ол хуралынга СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи И. А. Остапец, «Главвостоксибирьсельстрой» трестиң кол инженери Ю. Г. Смирнов, Красноярскиниң «Целинномонтаж» трезиниң эргелекчизи Э. Г. Кузменко, республиканың тудуг банкызының эргелекчизи П. В. Кирдеев олар киржип, моон соңгааргы сорулгалар дугайында делгеренгей чүве чугаалааннар.

Д. ЧЫДЫМ.
«Шынның» корр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1975 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң план күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын хүүгэ бетинде күүседир, партияның XXV съездинге телептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштэ калбартканының түңнелинде 1975 чылда улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

I. Үлетпүр

Үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле 1975 чылдың планы күүсеттинген. Продукция бүдүреринң нииги хемчээли 1974 чылга деңнээрге 1.3 хуу өскен.

Улус ажыл-агыйының кол-кол адырларының зайы-биле алырга, үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпизин болгаш сайгарылга планының күүселдези дараазында чурагайлар-биле тодараттынар.

	Продукция сайгарар планының күүселдези (хуу-биле)	1974 чылда турганынга удур (хуу-биле)
Республика ниитизи-биле	103	101
Электроэнергетика	—	105
Одалга үлетпүрү	114	109
Өңнүг металлургия	104	96
Металл ажылдап кылыры	103	111
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	102	110
Тудуг материалдарының үлетпүрү	98	116
Чиик үлетпүр	108	113
Аъш-чем үлетпүрү	105	88
Полиграфия	100	102

1975 чылда тудуг материалдары ажылдап кылыр үлетпүр, металл ажылдап кылыры болгаш чиик үлетпүр бедик темпилиг хөгжээн.

1975 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 104 хуу күүсеттинген, ындыг болзажок 1974 чылда турганынга деңнээрге бо көргүзүг 3 хуу кудулаан.

Продукция сайгарарының, үлетпүр продукциязы бүдүрериниң хемчээлин өстүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле 1975 чылдың планын республиканың тус-тус бүдүрүлге коллективтериниң күүседкени болза:

	Сайгарылга планының күүселдези	Хуулар-биле: 1974 чылга деңнээрге — Бүдүрүлгениң ниити хемчээли	Хуулар-биле: 1974 чылга деңнээрге — Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эвилең чагыргалыг үлетпүр	101	106	106
«Тыва даг-дүгү» комбинат	102	111	111
Каа-Хем разрез	114	109	115
Тываның электрон четкилери	—	105	98
«Тыва кобальт» комбинат	104	96	97
«Тудуг кезектери» комбинат	83	97	99
Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	108	123	107
Республика чагыргалыг үлетпүр	104	98	87
Эът комбинады	109	77	80
Сүт комбинады	101	96	99.7
Аъш-чем үлетпүр эргелели	102	103	102
Тараа продуктулар эргелели	101	115	79
Балык заводу	110	108	105
Респотребсоюзтуң промкомбинады	108	107	106
Типография	100	102	102
Дааранылга комбинады	109	119	104
Алгы заводу	103	100.6	103
Карак четпестерниң бүдүрүлгези	114	116	99.4
Үлетпүр тудуг материалдарының каттыжыышкыны	100	96	94
«Тыва сүт тудуг» тресттиң демир-бетон кылыглар заводу	109	—	—
«Тыва кодээ тудуг» тресттиң демир-бетон кылыглар заводу	100	155	115
Ыяш ажыл-агый эргелели	109	116	109
«Тыва септелге тудуг» тресттиң тудуг деталдар болгаш конструкциялар заводу	103	122	115
Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйы	102	108	102
Автосептелге заводу	103	109	105
Автоэргелелдиң техниктиг ажаалда станциязы	113	125	120
«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны	103	112	109
Мебель фабриказы	65	95	83

1975 чылда үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргени.

	1975 чылда бүдүргени	1974 чылга удур (хуу-биле)
Хөмүр-даш—муң тонна	701	110
Электроэнергия—млн. кват-шак	164	103
Тудуг болгаш одаар ыяш сөөртүлгези—муң плот кубометр	297	104
оон иштинде тудуг ыяжы —«—	264	104
Дилиг материалдары—муң кубометр	140	102
Мебель—муң рубль	987	107
Тудуг чугайы—тонна	1920	104
Түүйбү—млн кезек	24.6	90
Чыып эдээр демир-бетон болгаш бетон кылыглар—муң кубометр	47	144
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	64.6	109
Хөм идик—муң эжеш	85	102
Кидис идик—муң эжеш	71	99.3
Даараан кылыглар—муң рубль	1335	103
Тудкан балык—тонна	280	143
Эът (I категорияның субпродуктулары-биле)—тонна	8341	73
Колбаса кылыглары—тонна	1314	103
Чалаң сүт продуктулары—тонна	14084	97
Далган—тонна	12062	104
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары—тонна	19699	105
Кондитер кылыглары—тонна	841	104
Пиво—муң дал литр	187	90
Эзирттес сускуннар—муң дал литр	82	85
Дус (чемге херглээр)—тонна	11175	106

1975 чылда пландан ажыр 106 муң тонна хөмүр-дашты, 1321 тонна сорттуг даг-дүгүн, 10 муң эжеш хөм идикти болгаш 31 тонна кондитер кылыгларын бүдүрген.

Барааныг продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле чыл планы күүсеттинмээн, пландан 100 муң рубль артыкка чарыгдаттынган.

Үлетпүр ниитизи-биле чыл планын күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлгелер планныг онаалгаларын күүсетпээн. 8 бүдүрүлге продукция бүдүрериниң ниити хемчээлиниң талазы-биле планнарын, 11 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, 12 коллектив продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдыындан кудулаткан, 14 коллектив өзүлдениң темпизин 1974 чылда турганындан кудулаткан. Түүйбү, чугай, чыып эдээр демир-бетон кылыглар, мебель, саржаг, чалаң сүттен кылыр продуктулар, пиво болгаш эзирттес сускуннар бүдүрериниң чыл планы күүсеттинмээн.

Күрүне планының ёзугаар 1975 чылда чаа техниканы шиңгээдип алыр талазы-биле 50 хемчегни боттандырары көрдүнген турган, херек кырында 20 хемчегни боттандырган. Чоннуң амыдырал-хандырылга министерствозу 17 хемчегниң 8-ин, одалга үлетпүрүнүң чергелели 7 хемчегниң чүгле 2-ни боттандырган.

1975 чылда бир муң хире чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар кирген. оларның бүдүрүлгеге ажыглаттынганындан бир миллион ажыг рубльдиң камналгазы алдынган.

II. Кодээ ажыл-агый

1975 чылда кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязы 68.2 миллион рубль бооп, 1974 чылдааны-биле деңнээрге, оон 10 миллион рубльге эвээжээн. Ол колдуунда за үнүш ажыл-агыйының продукциязының хемчээлинден хамааржыр.

1975 чылдың дүжүдүнге тускайлаан бүгү кодээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлү 370.2 муң гектар болган. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, тарылга шөлү 13.8 муң гектарга, азы 4 хуу эвээжээн. Ажыл-агыйларның бүгү категориялары-биле ап алырга, тараа культураларының шөлү барык эрткен чылдың деңнелинде хевээр арткан.

1975 чылда кодээ ишчилер агаар-бойдустуң байдалы берге-даа болган болза, 82.0 муң тонна тарааны ажаап алганнар. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, тарааның ниити чыылдазы 36 хуу, оон иштинде кызыл-тас—32 хуу эвээжээн.

Картофельдиң ниити ажаап алыышкыны эрткен чылдыынга деңнээрге, оон 9 хуу, ногаалар—19 хуу эвээжээн боор турар. Мал чемн культураларындан хөй чылда үнер сиген шөлдеринден болгаш чайгаар бүткен сиген шөлдеринден ажаап алыр сиген аймаа кевүдээн.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларын алырга, кодээ ажыл-агыйның кол-кол культураларының дүжүдү дараазында саннар-биле көргүстүнген:

	1 гектардан алган центнер: 1975 ч.	1 гектардан алган центнер: 1974 ч.
Тараа культуралары	4.9	3.2
Картофель	34	31
Ногаалар	50	40
Кукуруза	32	22

Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң дыка кудулааның уржуундан күрүнеге тараа садар план күүсеттинмээн.

Амгы үеде 1976 чылда кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш ниити ажаап алыышкынын көвүдедиринче угланган ажылдарны чорудуп турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 116.2 муң гектар ангысты андарган, ол дээрге, эрткен чылдыындан 12.7 муң гектар хөй-дүр, эрткен чылдыындан 1.1 муң гектар хөй азы 105.3 муң гектар чайгы чер андарылгазын чорудкан. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринче 6 муң тонна азы 1974 чылдыындан 3 хуу хөй, тодаргайлаарга, 216 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерни сөөрткен. Ынчалза-даа органиктиг чемишчидилгелер тогериниң планы чүгле 88 хуу күүсеттинген.

Минералдыг чемишчидилгелерни 11.5 муң тоннаны азы эрткен чылдыы-биле деңнээрге, оон 13 хуу хойнуг төккен.

Колхозтарда болгаш совхозтарда 1976 чылдың часкы тарылгазынга белеткел ажылдары чорут турар. Ажыл-агыйлар 38.9 муң тонна үрезинни уруп белеткээн. Үрезин урарының планы 73 хуу күүсеттинген, оон иштинде кызыл-тастың — 108 хуу боор турар. Амгы үеде урдунган үрезиннерни болбаазырадып, арыглап турар. Кодээ ажыл-агый техниказының массалыг септелгезин калбарган. 1976 чылдың январь 1-ге чедир тракторлар септээриниң планы 1 хуу, оон иштинде колхозтарда септелге—9 хуу ажыр күүсеттинген боор турар.

Продуктулуг малдың баш саны (муң баш-биле):

	Январьның 1-де: 1975 ч.	Январьның 1-де: 1976 ч.	1976 чылда 1975 чылдың хуузунга удур
Бүгү категорияларның ажыл-агыйлары:			
Мыйыстыг бода мал	189.6	183.5	97
Оларның иштинде инектер	69.8	67.1	96
Хаваннар	28.8	20.9	73
Хой-өшкү	1254.1	1301.3	104
Колхозтар, совхозтар болгаш күрүнениң өске-даа ажыл-агыйлары			
Мыйыстыг бода мал	124.6	121.5	98
Оларның иштинде инектер	39.6	38.9	98
Хаваннар	12.7	8.0	63
Хой-өшкү	1137.8	1182.7	104

Бүгү категорияларның ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш ниитилел секторунга-даа хой-өшкүнүң баш саны 1975 чылдың январь 1-де турганы-биле деңнээрге, 1976 чылдың январь 1-де өскен турган.

Бүгү категорияларның ажыл-агыйларынга мал ажылының продуктуларын бүдүргени дараазында саннардан көстүп турар:

	Чылда ортумаа-биле: 1966—1970 ч.ч.	Чылда ортумаа-биле: 1971—1975 ч.ч.	Чылда ортумаа-биле: 1975 ч.
Эът (хоң деңзи-биле)—муң тонна	18.6	20.6	17.7
Сүт—муң тонна	56.5	57.3	53.3
Дүк—тонна-биле	2035	2385	2443
Чуурга—миллион санныг	14.1	19.9	20.6

1974 чылдыы-биле деңнээрге, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң хемчээли 1975 чылда бүгү хевирлерге эвээжээн.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ортумак саалда 1974 чылдыынга деңнээрге, инек санындан-на 126 кг., азы 7 хуу кудулаан болгаш дүк кыргылдазы—12 хуу эвээжээн боор турар.

1975 чылда малдың продуктулуунуң талазы-биле план күүсеттинмээн.

Тыва АССР-ниң бүгү категорияларлыг ажыл-агыйларының мал ажылының продуктуларын саткан түңнелдери:

	Чылда ортумаа-биле: 1966—1970 ч. ч.	Чылда ортумаа-биле: 1971—1975 ч. ч.	Чылда ортумаа-биле: 1975 ч.
Дириг деңзи-биле мал болгаш куш—муң тонна	22.6	27.4	21.0
Сүт—муң тонна	22.9	24.9	24.6
Дүк—тонна-биле	2373	2781	2854

Малды болгаш кушту садарының улус ажыл-агый планы 88 хуу, сүттү—95 хуу болгаш дүктү—102 хуу күүсеттинген. Күрүнеге садар бир баш хойнуң болгаш өшкүнүң ортумак деңзизин эвээш улгаткан.

Баштайгы сан-түңнелдерни ёзугаар алырга, 1975 чылда колхозтарның ниити орулгазы 9.1 миллион рубль боор, 1974 чылдыынга деңнээрге, 1 миллион рубль эвээжээн.

Республиканың совхозтары чылды база-ла карылгалыг доосканнар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажылында четпестер ам-даа бар боор турар.

Чамдык ажыл-агыйларда продукцияның единица санынга ажыл чарыгдалы улгадып турар болгаш ажылдың хүүсааларының база шынарының-даа талазы-биле агротехниктиг дүрүмнерни барымдаалавас, малдың хөйү-биле кызыраар чоруун болдуруп турар. Ол ышкаш продукцияның чиңгирин база бар боор турар.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг суурун улам-на быжыглаар ажылды чорудуп турган.

Эрткен чылын бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйынга берген чүүлдер болза: 483 трактор, 421 чүък автомобильдери, тараа ажаап алыр 156 болгаш сиген ажаап алыр 123 комбайннар, а ол ышкаш 1974 чылдыындан 2 муң тонна хөй—17 муң минералдыг чемишчидилгени алган боор турар. Минералдыг чемишчидилгелер садарының чыл планы 100 хуу күүсеттинген.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында деңнээвир эталонче шилчидерге 2173 трактор бар азы 1974 чылда турганындан 191 трактор хөй боор турар-дыр. Оларның кылган бүгү ажылдарын деңнээвир хемчээлче шилчидерге 1613 муң гектар болган, 1974 чылда олар-биле 1229 гектар черни андарган турган.

Бир трактор хүнүнге кылган ортумак ажыл хемчээли 1974 чылдыынга деңнээрге, оон 5.2-ден 4.9 хуу эвээжээн боор турар.

III. Транспорт болгаш харылзаа

Ниити ажыглалдың автотранспорту чүък сөөртүрүнүң планын 103 хуу, чүък саарылгазының—100.2 хуу күүсеткен. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, чүък сөөртүрүнүң хемчээли 15 хуу, а чүък саарылгазының—10 хуу улгаткан. 1975 чылда 38.6 миллион пассажирни сөөрткен, ол болза 1974 чылдыындан 109 хуу хөй болгаш планны 106 хуу күүсеткени ол болур.

Агаар транспорту-биле пассажирлер дажыглаар планы 107 хуу, чүъктер сөөртүрүнүң планын 99 хуу күүсеткен. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, чүък дажыглаарының хемчээли 3 хуу улгаткан.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели 1975 чылдың планын тарифте айыткан орулгалар талазы-биле 102 хуу күүсеткен, харылзаа продукциязының талазы-биле—103 хуу күүсеткен. 1974 чылдың деңнелинге удур тарифтиг орулгаларның өзүлдези 13 хуу, харылзаа продукциязының хемчээли 11 хуу улгаткан. Харылзаа ажылдакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чыл планын 105 хуу күүсеткен болгаш 1974 чылда турганы-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээни 11 хуу болган.

IV. Капитал тудуг

1975 чылда күрүнениң капитал тускайлаашкынының күчү-биле 68.2 миллион рубль өртектиг кол фондуларны ажыглалга кииргени, оон иштинде бүдүрүлге черлериниң тудугларының талазы-биле—46.1 миллион рубль болган. Туран хоорайда хонукта 10 тонна хлеб быжырар черни 75 муң кубометр ыяш хирээлээр аргалыг ыяш хирээлеп чазаар комбинат, ниити узуну 292 километр электри дамчыдар шугум, ниити ажыглалдың 67 километр дурттуг автооруун, 4 км чыдыг четкизин ажыглалда кииргени.

Күрүне хөреңгизиниң болгаш колхозтарның-даа акша-хөреңгизиниң күчү-биле 1640 баш мыйыстыг бода мал, 49900 хой кирер хажаалар тудкан, ажыглалда кирген. Ирригация-мелиорация тудуун улуг хемчээлдиг-биле кылып турар. Күрүнениң болгаш колхозтарның акша-хөреңгизи-биле суггаттыг чаа 1922 гектар черни ажыглалда кииргени болгаш 816 га черни кургаткан, 64 муң гектар одар-белчиир шөлүн суг-биле хандырган, мурнунда-ла суггаттыг 2300 гектар шөлдүң мелиоративтиг байдалын экижидип кылган.

Улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салыышкыны 97.0 миллион рубль азы 1974 чылдыындан 7 хуу хөй болган.

Керээ-биле ажылдаар тудуг-монтаж организациялары чыл планын 89 хуу күүсеткен. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, керээ-биле кылыр ажылдарның ниити хемчээли 8 хуу улгаткан.

Тудуг тресттериниң талазы-биле план күүселдезин болгаш керээ-биле кылыр ажылдарның ниити хемчээлиниң өзүлдезиниң темпизин көргүзерге мындыг:

	Чыл планын күүсеткен хуузу	1974 чылдыынга удур 1975 чылда
«Тыва тудуг» трест	84	122
«Тыва кодээ тудуг» трест	83	88
«Тыва сүт тудуг» трест	100.2	125
«Тыва септелге тудуг» трест	93	101

Керээ ёзугаар ажылдаар тудуг организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн. Тудуг-монтаж ажылдарында болгаш бүдүрүлгениң дузалаар ажылдарында ажылдап турар ишчилериниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 2 хуу болган. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези планда көрдүнгенинден вартаан. «Тыва тудуг», «Тыва кодээ» тудуг» трестер, № 14 механизация эргелели монтаж ажылдарының бот-үнезин улгаттырганнар.

Кол-кол тудуг-монтаж ажылдарының механизастаттынган хемчээли 90 хуу болган. Тудуг конструкцияларын монтажтаары бүрүн механизастаттынган, чер ажылдарының механизастаттынганы—90 хуу, штукатур-маляр ажылдарының—70 хуу, бетон болгаш хоюдуглар белеткээри—95 хуу. Тудугда чудурулге болгаш дужурулге ажылдары—98 хуу механизастаттынган.

Капитал тудугда ам-даа улуг четпестер бар боор турар. Кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга кииреринң планын улус ажыл-агыйының чамдык адырлары күүсетпээн. Чамдык тудуг организациялары тудуг монтаж ажылдарының планын үскен. Керээ ёзугаар ажылдаар элээн хөй организациялар керээлиг ажылдарның болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин улгаттырган. Тудугларны ажыглалга кииреринң хүүсаазы узамдыгып, доостунмаан объектилерниң саны көвүдеп турар.

V. Чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдези

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар кижилерниң саны чыл дургузунда 2 хуу өскен. 1975 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 146 рубль болган ийикпе, азы 1974 чылга деңнээрге 3 хуу өскен. Айда ортумак ажыл төлевирин өстүрериге материалдыг идиг бериишкиниң фондузундан төлелгелер улуг рольду ойнаан. Ук фондудан чыл дургузунда 4.7 миллион рубль ажыл төлевиринге кирген, ол дээрге 1974 чылда турганындан 8 хуу хөй.

1975 чылдың ноябрь 14-те байдал-биле алырга, республиканың улус ажыл-агыйында ниитизи-биле 18,8 муң дээди болгаш ортумак эртемниг специалист ажылдап турар. Оон иштинде дээди эртемниглерниң саны—6.8 муң кижи.

Республиканың чурттакчы чонунуң ажаалга кассаларынга шыгжаткан хөреңгилери 2.9 миллион рубльге өскен. Ажаалга кассаларынга 66.4 муң кижи акша-хөреңгилерин шыгжадып турар. 1974 чылга деңнээрге оларның саны 4,5 муңга өскен.

Күрүнениң болгаш кооперация садыының, хөй-ниитиниң чемненилгези-биле кады, үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 1975 чылда 192.9 миллион рубль болган азы 1974 чылга деңнээрге 11.7 миллион рубль хөй болган. Оон өзүлдези 7 хуу болган.

Республиканың кол-кол садыг организацияларынга хамаарыштыр алырга, 1975 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының күүсеттингени дараазында чурагайлар-биле тодараттынар:

	Миллион рубль	Планга удур (хуу-биле)
Республика ниитизи-биле	192.9	100.7
Оон иштинде респотребсоюз	98.6	100.8
Садыг министерствозу	76.9	101
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи	11.9	100.5
Аптека эргелели	1.2	103
Союзпечать	1.3	102

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын одалга үлетпүрүнүң эргелели, эът комбинады, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң совхозтары күүсетпээн.

Чонга саткан чугула бараанаар:

Аъш-чем аймаа	1974 чылга удур (хуу-биле)
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары	103
Эът болгаш эът продуктулары	106
Балык болгаш балык продуктулары	97
Саржаг	111
Сүт болгаш сүт кылыглары	103
Сыр	107
Дагаа чуургазы	106
Чигир	114
Кондитер кылыглары	107
Шай	117
Картофель	168
Ногаа аймаа	96
Чимис аймаа	98

Үлетпүр бараанаары

Хөвең-саазындан кылган пөстер	106
Дүктен кылган пөстер	104
Торгу пөстер	104
Лёндан кылган пөстер	94
Даараан кылыглар	107
Трикотаж аймаа	100
Уктар	108
Хөм идик	100
Фарфор болгаш шаажаң, шил сава	124
Мебель	112
Мотоциклдер болгаш чадаг-терге	112
Электробараанаар	103
Шактар	108

Садыг организацияларын калбак хереглелдиң бараанаары-биле хандырарының планын тус черниң үлетпүр бүдүрүлгелери 74 хуу, оон иштинде Чоннуң амыдырал-хандырылга министерствозу—38 хуу, тус чер үлетпүрүнүң эргелели—76 хуу күүсеткен.

Ачы-дуза чедиреринң чыл планы республикада ниитизи-биле 99.8 хуу, хоорайларда 105 хуу, кодээ черде 93 хуу болган. Эрткен чыл-биле деңнээрге ачы-дуза чедирерин боттандырарының хемчээли 4 хуу өскен.

1975 чылда республикага 265 санныг амыдырал-хандырылга бүдүрүлгелери ажылдап турган, ында ажылдап турарларның саны 7 хуу өскен. 1975 чылда чурттакчы чоннуң кижи бажынга онааштыр ачы-дуза чедирериниң хемчээли республикага ниитизи-биле 14 рубль 60 көпеек, оон иштинде кодээ черге—9 рубль 49 көпеек, хоорай черге—22 рубль 22 көпеек болган.

Республикага чуртталга тудуунга күрүнениң капитал салыышкыннары 79 хуу шиңгээттинген болгаш 1974 чыл-биле деңнээрге 7 хуу эвээжээн. Чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының талазы-биле чуртталга тудуунга капитал салыышкыннарының планының күүселдези 88 хуу болган.

1975 чылда күрүне болгаш кооператив организацияларының, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттарының күчү-биле база күрүне чээлизиниң дузазы-биле, ол ышкаш колхозтарның болгаш колхозчуларның база кодээ интеллигенцияның күчү-биле 92.7 муң дөрбелчин метр ниити чуртталга шөлүн ажыглалга кирген. 1974 чыл-биле деңнээрге 17.2 муң дөрбелчин метр азы 16 хуу чуртталга шөлү эвээш болган. Чер-чер Советтериниң организациялары чуртталга тудуунуң планын 79 хуу күүсеткен. 1974 чыл-биле деңнээрге чуртталга тудуун 4 хуу хойнуу туткан. Культура-амыдырал хандырылга объектилериниң тудуунга күрүнениң капитал салыышкыннары 63 хуу шиңгээткен.

Чыл дургузунда 2084 кижи өөренир ниити билиг школаларын, 500 олуттуг клубтарны, 140 олуттуг уруглар албан черлерин ажыглалга кирген.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ынай хөгжүп сайзыраан.

73.8 муң кижи өөредилгениң аңгы-аңгы хевирлеринде хаара туттунган. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар-биле кады ниити билиг школаларында 67.5 муң кижи өөренип турар. 1975 чылда сес чыл школазын 6359 кижи, оон иштинде кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларын—826 кижи. 3731 кижи ортумак школаны дооскаш, ортумак эртемниң дугайында аттестатты алган, оон иштинде кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларны 1218 кижи дооскан.

1975-76 өөредилге чылында институттарда болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде өөредилгениң бүгү-ле хевиринде 6579 кижи, оон иштинде дээди өөредилге черлеринде—2390, тускай ортумак өөредилге черлеринде—4190 кижи өөренип турар.

1975 чылда дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге өөредилгениң бүгү-ле хевирлеринге 1783 кижини хүлээп алган.

1975 чылда дээди эртемниг 266, ортумак эртемниг—900 специалистер доозуп үнген.

Чайын пионер лагерьлеринге 6929 кижи, оон иштинде хоорай чоогунуң пионер лагерьлеринге—4929 кижи дыштанган.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизи калбарган, уруглар садтарында болгаш яслилерде барып турар уругларның саны өскен.

Чурттакчы чонга медицина дузазын көргүзери экижээн, чыл дургузунда эмнелге оруннарының саны 45 чедир өскен болгаш 1976 чылдың эгезинде ук сан 3990 четкен.

Республиканың медицина албан черлеринде 721 эмчи болгаш ортумак эртемниг 2453 кижи ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Статистика эргелели.

„МЕН—СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХАМААТЫЗЫ МЕН!"

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинде чурттап турар чүс ажыг националдарның хостуг, дең эргелиг 260 миллион кижизиниң кайызы-даа чоргаарал-биле ынчаар чугаалап турар. Ол «кызыл кантазынның дептержигешти»—совет паспортта база-ла бадыткаттынган.

1976 чылдың эгези муң-муң совет кижилерге турасхаалдыг болуушкун-биле—оларга чаа хевирниң паспортун тывыскаңы-биле демдеглеттинген. Паспорттарны бир дугаарында Октябрь революциязының, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынnарының хоочуннары, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, паспортту бот-тускайлаң амыдыралче онзагай путевка болуп турар 16 харлыг оолдар болгаш кыстар алгылааи. Совет ниитилел кижиге хөй чүүлдерни берип турар, ынчалзажок аңаа бедик хамааты хүлээлгелерни база онаап турар. Ол хүлээлгелерниң эң колу—Төрээн чуртунуң чаагай чорууцга ак сеткилдиг болгаш карак кызыл ажылдаары, ооң күчү-шыдалын быжыглаар дугайында сагыш салыры.

Паспорттарны ооң чаа хевири-биле солууру 1981 чылдың декабрьның 31-ге чедир алды чыл үргүлчүлээр.

ЧУРУКТА: хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының хоочуну, Александр Серафимовичиниң «Демир агыышкын» деп билдингир тоожузунда бижиттинген, Таман эрмиязының маадырлыг походунуң киржикчизи, Ленин болгаш Октябрь Революциязы ордениерниң эдилекчизи Павел Кривоносов (оң талазындан ийиги) биле 16 харлыг школачы Нина Милова чаа паспорттары-биле.

А. МАКАРОВТУҢ фотозу.

АНЫЯК ХОЙЖУЛАРДА

Аныяк өг-бүле Дондугур биле Кара-кыс Чагар-оолдар 4 чыл бурунгаар төрээн совхозунуң мал ажылынга ажылдаар күзелин илереткен билдириишкин кииргеннер. Совхоз дирекциязы аныяк кижилерниң дилээн хандырган. Оларның малчын болур күзели ынчаар боттанган.

Олар бо кыжын Тес-Хемниң Эрик-Бажы деп черде кыштап орар.

Эгезинде аныяк малчыннарга берге турганы билдингир. Эң ылангыя баштайгы кыш оларга улуг шылгалда болган. Ынчалза-даа олар кыштың бергезинден корга бербээннер, харын-даа мал ажылын чонуургап, улам ханы өөренип, өске дуржулгалыг малчыннардан көрүп ап эгелээннер. Аныяк малчыннарның баштайгы чылының четиишкини база хоомай эвес болган. Төрүүр 100 хойга оңааптыр 90 хураганы доруктуруп, бир хойдан-на 2 кг чедир дүкту кыргып алганнар.

Хурал-суглаага оларны малчын өөрү-даа, даргалар-даа багай эвес-тир деп мактап турганнар. Эрткен 4 чыл иштинде Дондугур болгаш Кара-кыс Чагар-оолдар эрестиг ажылдааш, ооң-даа соңгаар мал ажылынга үре-түңнелдиг ажылдап болурун, малга ынаан, кызымак, кежээзин көргүзе бергеннер.

Бо чылдың кыжынга олар база багай эвес белеткенип, 16 тонна сигенни кескеш, кыштаанда чедирип алган, 10 тонна хире өдекти бөлүп алган болгаш кажааларын чайгы үеде ыяк кылдыр септеп алганнар.

Аныяк малчыннарның кайызының-даа ийи дугаар мергежили база бар: Дондугур—тракторист, а Кара-кыс—хойнуң тарып боозадырының курузун дооскан. Оларның ол ийи дугаар мергежили мал ажылын чорударынга база деткимче боop турар. Чижээ, күскү, кышкы үелерде Кара-кыс аалынга хоюн кадарып турда, Дондугур трактор мунгаш өдек, сиген сөөртееш туруптар.

Олар черле эр-хейлер. Өгнүң херэжени ээзи Кара-кыс Камаевна хой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ону Тес-Хем район Советиниң депутадынга чон соңгаан. Аныяк казарчы депутат хүлээлгезин эки күүседип, соңгукчулар-биле ужуражып, амыдыралда тургустунуп келген четпестерни чидинбиле шугумчулеп, ону чайлаттынып, чонну[н] идегелин бадыткап турар.

М. ТИРЧИН.

Делегей бо хүннерде

«1976 ЧЫЛ—СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ЧЫЛЫ»

ВАРШАВА. Польша-совет найырал ниитилелиниң воеводалар баштаар черлериниң секретарыларының Варшавага болган чөвүлел хуралынга ооң киржикчилери чурттуң ол массалыг хөй-ниити организациязының бо чылын ажыл-чорудулгазының углаашкыннарын чугаалажып көрген.

1976 чыл—СЭКП-ниң XXV съездизиниң чылы деп чөвүлел хуралга демдеглээн. Ынчангаш ук ниитилел улуг кичээнгейни Советтер чуртунуң социализм бодаазының тудуг бези чылда чедиишкиннерин пропагандылаарынга салган турар. Ака-дуңма ийи чурттарның хамаатыларының аразында шуут аралажылга хөгжүдүр апаар. Ылангыя бо чылын Совет Эвилелинче найыралдың 60 поездилерин чорудар турар. Ону Варшава воеводствозунда эгелээн болган Варнеи округтуң партия организациязы СЭКП-ниң XXV съездизи болгаш БКП-ниң XI съездизин шалыпчы күш-ажыл-биле уткуурунче чурттуң ажыл-ишчилерин кыйгырган. Чарыштың кол сорулгазы—күш-ажылдың үре-түңнелдии болгаш үндүрүп турар продукцияның бедик шынарын дааш деп...

СОФИЯ. «Ийи съезд — чаңгыс эвес сорулга» деп кыйгырыг-биле Болгарияда социалистиг чарыш калбарган. Ооң эгелекчизи болган Варнеи округ...

АДЕН. Йемен Улус Демократтыг Республиканың хөй-ниитизи СЭКП-ниң ам болур XXV съездизинге улуг сонуургалды илергейлеп турар. «СЭКП-ниң XXV съездизинге калбак белеткел» деп этенин адаа-биле «Арбаатташар октобор» солун ол болуушкунга турасхаалаткан чүүлдү парлап үндүрген. «Бүгү совет улус съездини чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурунга белеткенип турар» деп чүүлде онзалап демдеглеп турар. Коммунистиг партияны долгандыр совет улустуң сырый каттышкан, съезд мурнунуң документилерин калбаа-биле чугаалажып турар, совет кижилерниң политиктиг идепкейин солун онзалап айтып турар.

БАГДАД. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели совет экономиканың мурнунга чайыг-ланчак перспективазарны ажыдып турар деп ирак солуну «Тарик аш-шааб» бижээн.

Совет Эвилелиниң чаа экономиктиг программазы экономиканың бүгү секторларын уштелиишкин чок дең-деңги хөгжүдери-биле, совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидериниң болгаш чурттуң камгаланыр аргалыын быжыглаарының дугайында сагыш салыышкыны-биле онзаланыр турар деп солун айтып турар.

(СЭТА).

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ХУРАЛЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Анаа Португалияның революстуг чөвүлелиниң хуралы болган. Политиктиг партиялар биле чепсектиг күштер шимчээшкининиң аразында конституциялыг чаа дугуржулгаа хамаарыштыр политиктиг партияларның саналынга чепсектиг күштер шимчээшкининиң харызының кол чүүлдерин ол хуралга чугаалажып көрген. Революстуг чөвүлелдиң томуйлааны тускай комиссия-биле чугаалажыышкыннар кылып турар политиктиг беш партияга чугаалажып көөрү-биле ол харызы даамчыдып бээр деп ниитирлээн. «Диарыу» солуннуң бижип турары-биле алырга, революстуг чөвүлелдиң республиканың президентизиниң чаңында «консультативтиг» орган болуп турар дээн чамдык барыын үзелдиг партияларның ораалдажышкыннарынга революстуг чөвүлел удурланыышкынын ниитирлиг биле илереткен. Революстуг чөвүлелди чуртта политиктиг болгаш шериг эрге-чагыргазының дээди органы кылдыр хевээр арттырары дээш шериг төлээлери туржуп турар.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның премьер-министри Р. Караме республиканың президентизи С. Франсьеге бодунуң албан-хүлээлгезинден үнериниң дугайында билдириишкин ук чурттуң солуннарының бижаал турары-биле алырга, ол чуртта байдалдың ыңгыыраанының болгаш улам нарыыдаанының чаа херечизи болур.

Сөөлгү болуушкуннарны хоргелен, мен бодумнуң албан-хүлээлгемни моон соңгаар күүседип шыдавас-тыр мен деп түңнелди кылдым. Күрүне институттары мээң албан-хүлээлгемни күүседир талазы-биле мээң дузалап шыдавас апарган деп премьер-министрниң билдириишкининде чугаалап турар.

Чуртта тургустунган байдалдың уезинде шериглиг ажыглаарынга Р. Караме удурланышпаан турар. Шериг бо айтырыгны шиитпирлээринге дузалавас. Ооң холгаарлаашкынны айтырыгны улам хайылаадыр апаар деп, ол онзалап демдеглээн.

Хоойлу-дүрүмну өйүгаар премьер-министр ооң албан-хүлээлгезиндеги дүшкенин хүлээп алырынга чедир бодунуң ажылын үргүлчүлээр ужурлуг.

Бейруттта болгаш ооң хооккавызының кыдыгларында байдалды алырга, январь он тогзу дүне болгаш ооң эртенинде-даа барыын үзелдиг партияларның болгаш национал-патриоттуг күштерниң бөлүктериниң аразында мурнукузундан-даа артык кадыг-доңгун сегиржип алыышкыннар болгулаан. Найысылалдың мусулманнар чурттап турар соңгу талакы кварталдары хадуурла туйчуушкуннарның шолу боoп турар. Ында барыын партияларның отрядтары январь он сесте калбак ниаап халдаашкыннарын эгелээн. Ол кварталдарны артиллерия, миномёт болгаш ракета-биле узун-соксаал чокка боолап турар. Дыка хөй черлерде өрттер үнген. Ол мыжыгт Бейруттуң портунда өрт база катап хыпкан. Ол өрт порт-биле кожа райоңнарже нептерей берген.

Улуг-улуг отельдер—аалылар бажыңнарында ырак эвесте, эрик кыдыында, а ол ышкаш хоорайның Шиик болгаш айн Ар-Руммана дээр кыдыг черлеринде кадыг дошкун дайылдажыышкыннар чорup турар. Палестиннерниң Джиор аль-Баша болгаш Хаамие дээр лагерьлериниң девискээринде утер-боолар-биле удур-ледир аткылажыышкыннар боoп турар.

Бейрутттуң аэропорту ам-даа хаалгыг, ол январь 16-дан бээр самолёттар хүлээп албастаан.

ИМПЕРИАЛИСТИГ ХОЛГААРЛААШКЫННЫ СОКСАДЫР

Январьның 10-дан 13-ке чедир Эфиопияның найысылалы Аддис-Абебага Африканың чаңгыс эвиниң организациязының (АЧО-нуң) кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының онза хуралы болуп эрткен. Ону Мурнуу-Африка Республиканың, ол ышкаш Каттышкан Штаттарның база НАТО-нуң өске-даа чурттарының Анголага удур боо-чепсектиг интервенциязының ужурунда Сомали биле Танзанияның саналын ёзугаар чыылдырган.

АЧО-нуң кежигүннери 46 күрүнелерниң төлээлекчилери аңаа Ангола дугайында ийи аңгы резолюцияның төлевилелдерин чугаалашкан. Африканың 22 чурттарының мурнундан Нигерияның делегациязының киирген бирги төлевилелде Анголаның Улус Республиказын хүлээп көөрүн болгаш ону АЧО-нуң кежигүнүнге киирип алырын, ооң аңгыда ФНЛА болгаш УНИТА дээр саттыныкчы бөлүктер-биле бирдем боол ходелип турар дашкыы интервентилерге өйтүр шаныышкынны бээринге Анголаага бүгү таланың деткимче дузаламчызын көргүзерин саналдаан. База бир төлевилелде Анголада дайынны соксадырын болгаш «национал чаңгыс эптиг чазак» дээр чүвени тургузарын, ук «чазактың» составынга Мурнуу-Африка Республиканың агрессорлары-биле сырый холбаалыг ФНЛА болгаш УНИТА деп сандарадыкчы бөлүктерниң төлээлекчилерин чалап киирерин көрген. Ук төлевилелди чамдык африка чурттары АКШ-тың кутаугузу-биле киирген. Шынап-ла Каттышкан Штаттар Анголада дашкыы интервентилерге болгаш үймээчи бөлүктерге дуза көргүзеринден аңгыда, Аддис-Абебага хуралдың ажыттынызарының мурнуу чарында Ангола Улус Республиканың хамаарыштыр чорууга хора чедирер, аңаа Африканың ийи-бүрү чурттарын удур тургузар дээш хөй оралдажыышкыннарны кылган. Ылангыя АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы У. Шафер Африка диптиң хамаарыштыр күрүнелерин эргип кээп, ук чурттарга америк империализмге таарыжыр суртаал ажылын кылгаш барган.

Ындыг чүүлдерниң уржуунда Аддис-Абебага болган хурал Ангола талазы-биле тодаргай шиитпир хүлээп ап шыдавас. Ийи аңгы резолюцияларның төлевилелдерин чугаалашкаш, бадылаан күрүнелерниң саны кезе дең болган. Чүгле Эфиопия биле Уганда дадагалзап артып калган. Түңнелинде Ангола талазы-биле айтырыгны шиитпирлээрин соңгаарлатвкан болгаш ону улам хандыр өөренип көөр, ол дугайында тускай комиссия тургузар деп шыйгаан. Ук комиссия Анголада дайылдажып турар талаларны найыралдаштырар ужурлуг боoп турар.

Анголаның Улус Республиказының хамаарышпас чорууун буурадыр, африка чурттарының чаңгыс эвин сандарадыр сорулгалыг, ук районда неоколониалистерниң эрге-ажыктарын камгалаар ужурлуг америк империализмниң болгаш Мурнуу-Африка Республиканың сөөк ялы ылгавчыларының кара сагыштыг политиказын хуралга чүве чугаалаан Гвинеяның, Конго Улус Республиказының, Мозамбиктиң, Нигерияның, Сомалиниң болгаш өске-даа африка күрүнелерниң төлээлекчилери шиитпирлиг буруу шапкан.

Мурнуу-Африка Республиканың идепкейлиг киржилгези-биле Анголаны чарар, ук африка чурттуң бойдус байлактарын үптеп дээрбедээрин моон соңгаар-даа уламчылаар арганы дашкыы монополиягарга бээр деп оралдажып турар ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның чүдек бужар ажыл-чорудулгазын дыка хөй африка чурттарының делегацияларн чидиг-биле сойгалаан. Анголага удур 12 муң шериглерни октаан Мурнуу-Африка Республиканың боо-чепсектиг агрессиязын Африканың чаңгыс эвиниң организациязының талазындан өйтүр шаап шыдавазын чорук чүгле Анголаның тускай догуннаашкынынга айылдыг тургускан эвес, харын Африканың хамаарышпас күрүнелериниң салым-чолунга база айыылдыг тургускан деп, олар чугаалап турган.

Анголага «национал чаңгыс эптиг чазаан» тургузар деп чүве ортa шын эвес, ол дээрге империалистиг кажарлаашкынныг дээрзин депшилгелиг африка чурттар айыткан. Оларның хостуг өргээнип болгаш киждың мөзү-шынарының өжээниг дайзыннары болур Мурнуу-Африка Республиканың сөөк ялы ылгавчылары-биле эвилелдежип алган ФНЛА болгаш УНИТА биле, Анголаның национал хосталгазының шак ол дайзыннары-биле канчап-даа эптежип шыдавас бис деп, олар медеглээн.

Анголаның Улус Республиказының дүрүм ёзугаар чазаанга Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның көргүзүп турар деткимче дузаламчызын дыка хөй делегациялар боттарының саналы-оналынга бедик биле үнелээн.

Делегей империализминиң болгаш сөөк ялы ылгавчыларының каттышкан күштериниң агрессиязынга, ол ышкаш оларның саттыныкчы чалчаларынга удур ангола улустуң демиселин бүгү делегейде калбаа деткиимчени ап турарын Аддис-Абебага болган хуралга база демдеглээн. Аңгы үеде Анголаның Улус Республиказының чазаан делегейниң 40 ажыг чурттары, оларның иштинде 22 африка чурттар хүлээн көрген. Ону Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкиннери база хүлээп көрген. Ынчаарга ФНЛА болгаш УНИТА дээр саттыныкчы организацияларның «чазаан» чаңгыс-даа күрүне хүлээп көрбээн. Анголаны хостаары дээш улустуң шимчээшкини (МПЛА) португал колониализмге удур 14 чыл иштинде аңы-тыныы харам чокка демисежип келген, а ФНЛА болгаш УНИТА дээр организациялар ол үеде АКШ-тың топ разведка эргелелиниң база маоистерниң талазындан акша дузаламчызын ап, боттарының хуразанинге оларга таарыжыр сыгыышкыннарны ап келген.

Империализмниң күштери Анголаны хостаары дээш улустуң шимчээшкинин (МПЛА-ны) колониализмге удур ооң демиселиниң үезинде чылча шаап чадааш, ам аныяк хамаарышпас күрүнени өске арга-биле боой тударын оралдажып, аңаа чаа колониалдыг ёзу-чурумну тургузарын. Африка диптиң мурнуу чүгүнге хосталгалыг демиселдиң хөгжүүрүнге шаптык кадарын бүгү күш-биле кызыдып турар.

В. РАЙКЕРУС.

ЭКВАДОР. Национал идик хевин байырлалда ышкаш, кааctанып, кеттинипкен индейлер даштыындан келген кижилерниң чыглыр черлери—чурттар аразының аэродромунга, аалчылар бажыңнарынга барып, боттарының уран-шевер кылыгларын—хевистерни, аржыылдарны болгаш өске-даа даараглыг, аргаан чүүлдерин бо-ла садып турарлар.

ЧУРУКТА: Эквадорнуң найысылалы—Кито хоорайда индейлер.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Кижилер болгаш

чылдар

КАДЫГ-БЕРГЕГЕ ТОРУЛБААН...

Дөрт кижи ырак-узак черже артынчак-дергилиг аъттаныр турган. Хөндүр-хүрээдир эзерер, ооң кадында оруктaн база шаптараазыныг. Ала-өбелерниң шаандан тура аргыжып келген кожа-оруун оларның аразындан чүгле чаңгыс кижи билир. Эрес-шоваа карактарлыг, авазыгыр-кашпагай тыва оол—орук баштакчызы ол. Сарыг-сарыг баштарлыг чалыы кыстарның аъттарының холунчирлиин ыяк дыңзыдып, артынчактарын борбаңнавас кылдыр дергиге так шарып бергилээш, бодун баштай өөренгени чаңы-биле аваангыр аъттаныпкаан. Эзериңге эптии сүргей олурупкаш, «канчалчы ирги» дээш «солдаттарынче» кая көрүп келген. Людмила Владимировна шагда-ла аъттаныпкаан, үдеп келген кырган, чалыы кижилер-биле эптиг-ээлдек байырлашкан турган. «Черле эрес аныс чорду, аътка эптиг кончуг, барып-барып мал эмчизи кижи ындыг болбаска кайын боор» деп орук баштакчызы ону көргеш, магадап бодаан. А өскелери даш баглап каан дег, будун кодуруп чадап, эзенгини чандыр-соорa теп турганнар. «Быктындан тудуп тыткаш, эзерже чалап үндүрер дээрге, кырган калдайлар эвес, канчаар боор» деп бодап тургаа, эм-на аъттанып каапкан.

Олар «өөлежогувусту узун оруктуң эгезинде-ле көргүзе бердивис» дээниг бот-боттарынче көрүшкеш, каттырышкан. Людмила Владимировна Гондина:

— Ажырбас, ажырбас, чоорту чаңчыга бээр силер—деп, кыстарны оожуктуруп каан.

— Че, эрте дээре чылып ораалыңар—дээш, аныяк эр мурнай дүрген-дүрген чортуп чорупкан.

Тээли суурда оларны үдеп келген кады кижи:

— Орук-суур меңди-чаагай четтиңер! Чоруунар чогузун, эмчилер!—деп байырлажып туруп калган.

Дээр аяс. Чайгы хүнүнүң изии-даа кончуг. Аъттыг чорааргa халавыдавчыт. Баштакчы аныяк эр орус дылды дыңнааш, билип алтар, а бодунуң чугаалаары ерей хирелиг. Кыстар-биле кожалавчып келгеш, чугаа үндүрүп ааырын ораладажып чорда, оон-баштакты билир, биглуг, ажык-чазык Людмила бодунуң чурттаан эрткен оруун хөөреп эгелээн.

— Ленинградтың немец фашистиг эжелекчилер бүзээлепкен турда, ветеринерия институдунга өөренип турдум. Өске хоорай, суурлар-биле харылзаа үзүлген. Ижер суг-даа, чиир аъш-чем-даа четпес турган. Дүне-даа, хүндүс-даа коргунчуг. Оон бистиң институтту Узбекистанче көжүрүпкен. Практиканы Узбекистанның бир суурунга эрттирген мен. База-ла даш-даштыг чер болгай. Аътты аңаа мунуп өөренгеним. Ырак-узакта малчыннар эргип-кээп, аъттыг дуй-хүй чок чоруп каар чүве-ле болгай. Дөө-ле дуруксектиг сыннар артында Моңгүн-Тайга ында. Ажырбас оң, удавас самолёт—ооң-биле хала чок аргыжар доктаамал холбаазы апаар—деп, ол чугаалап чораан.

Ооң аът мунуп өөренгенин орук баштакчызы ам-на билип алган. Ылангаш «бо узун, шаптараазыныг орукту аъттыг эртери аңаа база чиик бээр-дүр» деп баштакчы иштинде бодап чораан. Людмила Гондинаның амыдыралчы, ажыл-ишчи чугаазы өөрүнге солун болган. Ынчангаш ооң амыдыралын бирден бирээ чокка билип алыр дээниг айтырыгларны орук дургаар салып чораанар. Кокпа оруктуң сериин эзим иштинче киирип келгенде билип орта эжербээнер. Оортан-на орук шаптараазыныг апарган. Аът арта базып албас чоон чудуктар орукту дуй читкылапкан болгулаар. «Чылан өттесе» шиирлиг арга-биле аъттыг четчип алааш, ооп эртер ужурга таваржыр. Билдирер-билдиртпес кокпа оруктуң арга-эзим тоорту, хорум кырлап, тайга-даскыл ажып баткан хемнер кежип чоруп берген. Тоолайлыг хемниң ол-бо талазында тайделир каш-даа кежер. Куду көөрге чүрек чиилээр кызыл одуруглар таварышкылаар. Ынаар-ла кашпал дувуунда шаңнаан хем шааңайнып-шиңнейнип чыдар. Аъттар база тая бербезин оралдажып, завачтарын эптиг черже хаап, оожум, быжыг базып чораанар. Орук баштакчызы эдевилел болбас, довун кашпалче хорбеңер, чүгле кокпаже көрүңер, аъттың дынын дыңзыдыр тыртпаңар» деп чагып чораан. Кыстарның ыш-даа читкен, солун чугаа-даа уттундурган. Ам чүгле ынаар тамы дувуунда хемниң шаалаажы, хая-даштыг одуругда шуупкан аъттарның дуюгларының дүлейзимээр даажын дыңнап чорааннар. Оргу черге канчап чедер деп дип аары—бодап чүгле ол. Оол удаа-дараа-ла хая көрүп чоруур. Эмчилер аңаа сеткили чырып кырып, кижизиг чоруктуң ындыг тынышын билгени, коргуушкуннуң чайгаар-ла уттупталар.

Оргу черже дужуп бадып келгенде, тыныш ажаан, чугааслат ам-на тыкту берген.

— Че, кайы хире корткунар?—деп, баштакчы хүлүмзүрээн. Эмчи кыстар улуг тынгаш, чүгү-даа ыыттавайн, аваа-ла каттырыжыпкан. Тоолайлыгның ийиги оруу оргу черде ынчамынза чортуп орда, хөрту караңгылап келген. Таарымчалыг черге чыдээш, олар вайаскаш, дүн чарар ужурга таваржыкан. Улуг отту ужуткаш, солун чугаа-соодун уламчылааннар. Людмила Гондина:

— Узбекистанда ол мээң аъттыг чоруп турган черлерим база даглыг-даштыг-даа чер, ынчалза-даа мындыг берге черге таваржып ааан мен—деп хөөрей-берген.

Эзим иштинге хонгаш, ооң даартазында Моңгүн-Тайганың Мугур-Аксы суурунга мал эмчизи кыстар чеде берген. Суурнуң чурттакчылары оларның ажыл-херек дээш хайымак чүткүлдүг шаңнамышын кайгап турганнар. Людмила Владимировна Гондина бажыннаан мал эмчилери ынчан хаш хонук дургузунда хөөрп-даа, бода-даа малдың кодааларын эргип-кээп чорааш, ааныг малдарны удур экпеп, аалдагылыыг аарыгларын тодарадып, аарыгга удур тарылгазын чорудуп, дыка хөй ажыктыг ажылдарны кылган. Моңгүн-Тайгажылар аңаа эмчилерни:

— Улуг-биле четтиридивис, байырлыг! База кээп силер!—деп, ыдыг хамнаар састер-биле үдээннер.

Ынчан 50 чылдар үезинде Кызыл-Мажалыктың ветбаклабораториязының ажылдакчылары Моңгүн-Тайга, Бай-Тайга болгаш Барыын-Хемчик райоңнарын хайгааралга ап, харыылап турган.

— Ынчан машина-техника ховар. Хелтевие беш аът турган. А девискээр улуг. «Аъттар-даа арып-доруп, аа дааа могап-шылай бээр берге чүве. Ам харын кайжээн, ажыр шыкажыл самолёт-даа, машина-даа белен! Кара Хөлче база аъттыг чоруп турдувус, база кадыр-берт чер-ле болгай. Ындыг бергелерге чаңгыс удаа эвес таваржып чорааным Л. Гондина сактып чугаалап олурар.

Ооң ёзулуг күш-ажылчы оруу Кызыл-Мажалыктан эгелээн болгаш аңаа пенсияже үнгүжеге чедир мал ажылы дээш белдиин, кужун харам чокка өргүп келген. Людмила Владимировна Гондина районнар аразының Кызыл-Мажалыкта ветбаклабораториязынга (эргелекчилеп) 23 чыл иштинде ажылдааш, эрткен чылдың декабрьда 55 харлыында пенсияже үнген.

Ук лаборатория Людмила Владимировна эмчи баштай ажылдап кирерде, тар өрээлдерлиг үшкеле борбак бажыңда турган. Кижиин сооктарда херекселдер чедишпес-даа турган болгаш мал-маганның аарыын тодарадыр, ниитилел ажылдары кылыры кончуг берге болган. Оон эргелекчизи Л. Гондина ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш айтырыгны чогуур черлерге хөй удаа киирген. Ооң түңнелинде хөй өрээлдерлиг ийи бежиңны немей туткан. Амгы үениң мадын чаа херекселдери-биле бүрүн хандыртынган. Аът, сүт кырынтарының станциязы бактериология, серология, химия болгаш шак мындыг алыр-салбырларда дөрт кижи составтыг эмчилер ажылдап турар.

Оларның ажылы дарыы болгаш берге. Малдың хадааныг арыгларынга удур баш бурунгаар кылыр чорудар ажылдарын чер-черге организастаар. Өлген малдың аарыын дораан тодарадыр, ону өске малдарже нептерелбес дээш чүнү кылырын айтыр. Дужаап турар бүгүле, олар аъттың пашарын база ук лабораторияның ыгдап хоору албыс. Чоглап салып алгы-ваш айтыр-ла шугтузун ында, шингип хоор. Ук бактериология лабораториязында аарыг малдар хорлап, тоолайларны болгаш күскелерни аарып өстүрүп турар. Оларны хойл-кардым бир дуржулгаа кылын база хагаап алгаш ам аймак кылдыр ажыглаар. Бо-ла бүгүнү Л. Гондина бодунуң төлептиг улуг-хуузун киириштирген.

Лабораторияның ажылдакчылары хөй дуруунда-да херээжен тыва кадрлар. Оларның барык шупту-ла Людмила Владимировна Гондинаның «холунга өскен». Оларның аразында бедик эң кол херекселдерниң бирээзи—микроскопту ажыглап, каандар ажылдаарындан тура ооң айтып өөреди келген кижилери хөй.

— Бисти өөредип, ажылывысты төлептиг углап баштап келген ынак эмчивис Людмила Владимировнаны өөрүп четтиргенивисти илереттиривис. Уттавас бис, ооң чаагай херээн улаачылаар бис—деп, ону пенсияже үдеп турган байырлыг кежээге Валентина Күулар сагыш-сеткилиниң ханызындан чугаалаан...

Эвилелдиг—эдек, бедик эрттиг ажылы дээш бергелерни шыдап эрткен келген арга-дуржулгазы байлак, хоочун эмчи Людмила Владимировнаны ырмак Моңгүн-Тайгада-даа, Бай-Тайгада-даа, Барыын-Хемчикте-даа малчын чон утпаайнаар. Ажылдап келген үезиниң дургузунда шиңгел-макталга хөй удаа ап келген. Чоокта чаа аңаа «Күш-ажылдың хоочуну» деп медальды тыпсызан. Ооң чаагай ажыл-херээнеи үнелеп-ла-дүр.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Чогаадыкчы иштиң кижилери

НУРМУХАН ЖАНТУРИН

Совет уран чүүл эң-не интернационалчы болгаш акы-дуңмалышкы улустарның культуразы-биле деткижип сайзыраш, партийжи боор турары-биле ылгалдыг. Ол бистиң чуртувус ышкаш делгем-хериы, байлак болбушаан, амыдыралдан дазылданган шынныг, чондан илерээн үнген уран талантылыглар ону чалгынныап турар. Мадаа чажек кылдыр амгы совет кинематографияның сураглыг төлээлериниң бирээзи — Нурмухан Жантуринни чугаалап болур.

Нурмухан Жантурин — казах актёр. Ол — бодунуң карак четпес, калбак-делгем Казахстанының улустуң артизи. Ону Алма-Атаның Курмангазы аттыг академиктиг шии театрының азы Казах ССР-ниң улустуң артизи деп адаарга, ам-даа эвээш ышкаш сагыддырар. Чүге дээрге оон кыргыстар, узбектер, тывалар болгаш өске-даа национальностарның төлээлери боор хуула баарын кинолардан бо-ла көөр бис. Оон артист мергежилиниң күжү көрүкчүлерни чайгаар-ла кандыг-бир национальностуң төлээзи-биле ужурашкан ышкаш хаара туда бээр. Ол — овур-хевирни, аажы-чаңны шын тургузуп билир билдилиг мастер. Бодунуң ойнап турган маадырының үезин, ону долгандыр байдалдарны, харында будуун национальностуң төөгүзүн, онзагай ылгалдарын кончуг ылавылап көргүзүксээри — оон чедиишкиннериниң бир чажыды боор чадавас.

Артистиң даштыкы хевирсыны, делгем агынныри, арыншырайы бодал долган карактарының уг-шии черле ынчаш кино артизи болурунга чаяаттынган. Сактырга-ла сорукнур, быжыг турушту кижилерниң овур-хевирин тургузар кылдыр төрүттүнгендаа ышкаш.

Баштайгы үеде режиссерлар Жантуринге колдуунда-ла телеп чок маадырларның рольдарын берип турган. Чижээлээрге «Салтанатта» агроном Джоомарт, «Эзилдирилде» инженер Бебен, «Ховуның кызында» Керим, «Ынакшыл дугайында шуулгелдe» Бадыр мурза. Артистиң чүтле даштыкы хевирин сагып, берип турган бо рольдар улуг-ла чедиишкин чок болган. Бо рольдар артистиң аныяк үезинде, кинематографияже баштайгы базымнарны кылып турган ойнаан рольдары болур.

Делгем дилээшкиннер негеттинер, улуг сонуургал-биле ажылдаар рольду Жантурин күзеп чораан. Артистиң онзагай талантызы, мергежилиниң бедин бир-ле дугаарында «Ооң үези келир» деп кинога көзүлтеп. Ол аңаа казах улустуң шынчы оглу, гуманист, аянчорукчу — Чокан Валихановтуң ролюн чедиишкинниг ойнаан. Оон эгелээш-ле Жантурин он-он киноларга сагыштан ыравас овур-хевирлерни тургузуп, чонуң ынак артизи апарган. Ооң ойнааны «Канат кырлакчыларында» Лазутчик, «Джурада» Тагай, «Кижи бүрүзү орувтарда» Мамбет, «Эңне дыннангыр кыста» Ташимов, «Чедиги окта» Дээрбечи, «Атаманның өлгенинде» Аблайханов дээн ышкаш рольдарны бодап көөрге, ол-ла бүгү маадырлар каракка көстүп кээр.

Ленинчи шаңналдың лауреады Чингис Айтматовтуң чогаалын ёзугаар тургускан «Кандаашкын» деп фильмге Жантурин Абакирни, а «Чүгүрүктүң манынга» («Чүгүрүк саралаа») Танабайны ойнагылаан. Бо киноларны режиссёр Сергей Урусевский тургускулаан. Ол режиссёр Жантуриннин талантызын 1949 чылда «Алитет дагларже чорупт тур» деп кинону тургузуп тура-ла эскерген. Ынчан аныяк Жантурин чукчи аңчы Таматугениң ролюн чедиишкинниг ойнаан.

Жантурин сөөлгү үеде казах чоннуң сураглыг оолдарының бирээзи — композитор Курмангазының ролюн ук композиторнуң ады-биле адаан кинода ажылдап кылган. Ол ышкаш «Ак даглар чуртунда» деп фильмге хоочун ажылчынның овур-хевирин тургускан.

Нурмухан Жантуринни тыва көрүкчүлер эки билир. Ол үстүнде адаан фильмнеривистен аңгыда, Свердловск киностудиязының 1971 чылда чурттуң экраннарынче үндүргени «Кежүп чоруур фронт» деп уран-чечен, ийи серияныг кинозунга тыва лама Лопсан Чамзының ролюн ойнаан. Тывага эрги ёзуну тургузуп алыр дээш, Томск, Моолга безин чедип турар кажар, оптуг, баш сугар чер дилеп чоруур ламаның овур-хевирин Жантурин ылапты-ла ойнаан. Ук кинону Свердловск киностудиязында ажылдап турар бурят режиссёр Б. Халзанов тургускан.

Ол-ла киностудияның үндүргени «Мөгениң девии» деп өңнүг, уран-чечен фильм найысылал Кызылда үнүп эгелээнин эки билир бис. Бо кинода Темир-оолдуң кырган-ачазының ролюн Казах ССР-ниң улустуң артизи Нурмухан Жантурин ойнап турар. Ук овур-хевир көрүкчүлерниң сеткил-сагыжынга артып каары чугаа чок. Амгы үеге өөрүшкүлүг, угаанныг тыва ирейниң шимчээшкин бүрүзү, характерының уг-шии безин уткалын дораан-на эскерип каар силер. Ажылчын мергежил чедип аар дээн эр — Темир-оолдуң кырган-ачазының, эң ылангыя уругларының уруг-дарыы-биле ээлдек-эвилеңи, оожум бүдүштүүн чүнү мурнай эскерип каар боор силер. Бо-ла бүгүнү ындыг тода, онза кылдыр Жантурин ойнап турар.

Улуг-Хемниң эриинге болгаш Свердловск киностудиязының бодунга Жантуриннин кинога тырттырып турганының үезинде, соң ажылынга аа-харыысалгалыын чаңгыс эвес удаа көрген чем. Кажан ол ажылдап турда, бедик мергежилден аңгыда, болуушкуу бүрүзүнүң ёзулуг шынын, сорулгазын тодараткаш, ам ынчаар кылдыр кылып каар артист чораан. Бо дээрге театрга болгаш кинога бүдүн коллективтиң чедиишкининиң үндезини болур. «Мөгениң девии» деп кинонуң кол ролюнда ойнап турар аныяк, кыргыс актёр Ч. Туманаевтиң «Нурмухан Жантуриндин хөйнү билип, өөренип ап тур мен» деп чугаалап турары черле чөптүг.

Нурмухан Жантурин ам бодунуң чогаадыкчы чечектелиишкининиң үезинде. Ооң-биле ам-даа хөй удаа экраннарга ужуражып, уран талантызынга таалаар бис.

В. СЕРЕН-ООЛ.

СЭКП-ниң XXV съездинге ВЛКСМ-ниң рапортунга ат салыр эрге дээш найысылал Кызылдың пионер дружиналарында ажыл-херектер хайныышкынныг. Аңгы-аңгы школаларның пионер дружиналарында эң тергиинннер илереттинип үнүп турар. Шак ындыг тергиинннер чыглып келгеш, пионерлер ажыл-херектериниң дугайын чугаалажып турарлар.

ЧУРУКТА: партияның XXV съездинге ВЛКСМ-ниң рапортунга ат салыр эрге чаалап алган Кызылдың аңгы-аңгы школаларының бөлүк пионерлери „Тываның аныяктары" солунга ужуражылгазының үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде Красноярск крайның Назарова хоорайга Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының школачыларының хаакка маңнаарының маргылдаазы болуп эрткенин солундан номчаан болгай силер.

Ол улуг маргылдаага бистиң республиканың школачыларының шилиндек командазы багай эвес киржип, он чеди командадан сески черни ээлээн. Бай-Хаакта уругларның спорт школазының өөреникчилери Виктор Золотухин биле Николай Пономарев олар шаңналдыг черлерни алганнар.

ЧУРУКТАРДА: 5 километрге болган чарышка зона чемпиону атты чедип алган Виктор Золотухин (оң талада), 10 километрниң хаак оруунга ийиги черни ээлээн Николай Пономарев олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Кубокту мергежилдиглер алган

Ак-Довурактың Культура ордузунга Барыын-Хемчик районнуң волейбол ойнаарынга шилиндек командалары чыглып келген. ВЛКСМ райкомунуң кубогу дээш маргылдаага киржири ол.

Эр улустан Ак-Довурактың «Асбест» командазы өске оорунден волейбол ойнаарынга мергежилдиг болганындан бирги черни ээлээш, ВЛКСМ райкомунуң кубогун алган. Ийиги черни «Башкы» (Кызыл-Мажалык) командазы ээлээн.

Херээженнерден «Барлык» совхозтуң төвүнүң спортчулары шыдарзаң, Ак-Довурактың волейболистери ийиги черни алган.

Х. МОНГУШ.

ХҮРЕШ

Эрзин районда Нарын суурнуң аныяктары дыштаныр хүннерде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар доктаамал эрттирип турар. Эрткен дыштаныр хүннерде суурнуң аныяктары тыва хүрешке 32 мөгениң хүрежин организастаан.

Үш салыг соонда хостуг хүрешке бистиң республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи, бирги разрядтыг Анатолий Кыныраа, Эрзин ортумак школазының онгу классының өөреникчизи Анатолий Баткар, «Коммунизмче орук» колхозтуң чылгычызы Анатолий Кур болгаш тудугжу Борис Кендеч олар эрткен.

Дөрткү салыгда А. Баткар, А. Кыныраа, Б. Кендеч, А. Куруу органа. Чемпион ат дээш болган ужуражылгага аныяк мөге А. Баткар чараш, аваангыр хүрешкеш, шүүлген, а Б. Кендеч ужүүрлешкен.

В. КҮНДҮҮ, маргылдааның судьязы.

Эки тура улусчу дружинаның республика штавында

Шыңгыы негээн

Хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар талазы-биле республика штавының хуралы чоокта болуп эрткен. Хурал штабтың начальниги, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш К. С. Шойгунуң даргалааны-биле эрткен. Ук хуралга хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар талазы-биле Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң чанында район штавының начальниги — райкүүском даргазының оралакчызы эш В. П. Бычковтуң информациязын дыңнап чугаалашкан.

«Ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле улусчу дружиналарның ажык-чорудулгазын улам сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар айтырыгны Чөөн-Хемчик райкүүском чанында район штавы багай күүседип турарын республика штавының хуралынга демдеглээн.

Район төвү Чадаана хоорайга болгаш чурттакчылыг суурларга улусчу дружиналарны эреңгей ёзу-биле тургусканындан оларның хөй кезии ажылдавайн турар. Ук хуралга район штавының начальниинин адаан саннары бүзүренчиг эвес болган. Ону эш Бычков боду база бадыткаан. Штаб начальниги боду суурларда болгаш хоорайда чамдык дружиналарның командирлериниң аттарын безин билбес болганы илерээн.

Район төвү — Чадаана хоорайда албан организация черлеринде улусчу дружиналардан дыка хөйү ааа-ла санда кирип турар. Оларны ажылдадыр талазы-биле район штавы негелде кылбаан болгаш улусчу эки тура дружинаның ажылын үнелеп көрбес удуртукчу ажылдакчыларны штаб хуралынга келдиртип, чугаалашпайн турар. Штабтың негелде чогун ажыглап алгаш, район төвүнде организациялардан нефтебааза, район эмнелгези, харылзаа белдири, тараа белеткелиниң конторазы, кино четкизи, ыяш ажыл-агыйы, 463 дугаар КМК болгаш райкүүскомнуң культура килдизиниң коллективинде дружиналар ажылдавайн турарлар.

Районнуң девискээринде кайы-даа ажылдавайн турар чамдык кижилер бар, а арагалашкын кескүлең черде хооклу-дүрүмнү үреп, кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп турар. Ылаңгыя назы четпестерниң талазындан кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылбайн турар. Арагалаар чоруктар 463 дугаар КМК-да, районнуң эмызырал хандырылга комбинадында, ыяш ажыл-агый черинде, «Сельхозтехниканың» автобаазазында, 1 дугаар КМК-да, АТБ-де, райпода бар.

Район штавы чурттакчылыг суурларда байдал-биле танышпаан. Ону сонуургап көрбээн. Ооң уламындан суурларда улусчу дружиналарның ажылы чавыс деңнелде. Теве-Хая, Хорум-Даг, Сүт-Хөлдүң Кара-Чыраа, Хондергей суурларда корум-чурум кошкак. Массалыг арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп турар. Арагалаашкынга удур комиссия (даргазы эш Бычков) база-ла боттуг ажылдарны чорутпайн келген.

Чадаана хоорайда тургустунган хөй-ниитиниң болгаш милицияның даяныр пунктузу ажылдавайн турар. Ону ажылдадыр талазы-биле район штавы, райкүүскомнуң иштики херектер килдизи чогуур хемчеглерни албайн турар.

Районнуң дружина штавы, арагалаашкынга удур комиссия, назы четпестер херээниң талазы-биле комиссия, милицияның хөй-ниитичи даяныр пунктузу болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары күжүн каттып алгаш, кады ажылдаар ужурлуг.

Республиканың дружина штавының хуралынга СЭКП обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Дорун-оол, иштики херектер министри С. С. Чакар, юстиция министри А. Д. Ховалыг болгаш өске-даа штаб кежигүннери сөс ап, санал бергеннер.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле штаб тускай сүмени хүлээп алгаш, хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар болгаш кем-херек үүлгедиишкиннери-биле ажылда четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни дарый ап чорударын Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң дружина штавындан шыңгыы негээн.

Г. САНЧАА.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ СПОРТЧУ КЛУБТАРЫНДА

Череповецтиң күш-культурага болгаш спортка хандыкшылдыг муң-муң кижилерин — металлургтарны болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин каттыштырып турар «Шексна» дээр спортчу клуб Вологда областа эң улуг организациязы боор турар. Амгы үеде хаакчылар маргылжып, фигурлуг чуңгулаашкын бөлгүмүнүң киржикчилери дошта белеткенип турар. Гимнастика школазында 200 кижи ажылдаар, хандыкшылдыг [illegible] Череповецте кышкы дадыгышкынның секциязында бир чүс хире кижи киржип турар. Оларның аразында — металлургтар, прокатчиктер, тудугжулар, химиктер, хоорайның дыка хөй бүдүрүлге черлериниң ажылдакчылары бар. Зинелге ажылдакчылары доштуг сугга эштир «моржтарның» кадыкшылын хайгаарап турар. Кышкы дадыгышкынның хандыкшылдыглары каң дег кадык-шыырак, ажыл-ишчи, омак-сергек боор турарлар.

ЧУРУКТА: «сугга эштириниң сезону» кидин-түлүн.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Лариса Латынина — делегейде эң хөй шаңналдыг

Олимпий оюннарының шаңналдарын гимнастикага Лариса Латынина дег хөйнү чаалап алган спортчу делегейде чок. Мельбурнга, Римге эрткилээн олимпий оюннарының тулган чемпиону 18 олимпий (9 алдын, 5 мөңгүн, 4 хүлер) медальдарын чаалап алган. Латынина он дөрт чыл иштинде гимнастика талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кирип келген болгаш ооң-биле кады бүгү делегейни эргип кезээн. Ол гимнастикага, амгы байдал ёзугаар алыр болза, орай 13 харлыында хандыкшый берген. Ол хире турган ам гимнастика «сылдыстары» апарып турар. 1975 чылдың Европа чемпиону румын школачы Надя Команечиниң хары ынча.

— Ажыл-биле чугаалаарга, бичиимде балерина болур күзелдиг чораан, хореография бөлгүмүнге кичээлдеп, танцы ансамбльинге турган мен. Ооң соонда барып гимнастикага хандыкшый берген мен.

ССРЭ-ниң чемпионадынга Лариса Латынина 18 харлыында бир дугаар киришкен. Оон ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга чалаткан. Латынина-биле оон эштери Лидия Калинина-Иванова, Полина Астахова, Тамара Манина, Софья Муратова, Тамара Ляхина, Ирина Первушина олар удаваанда «кайгамчык команда» диртип, шынап-ла делегейни хөй удаа кайгатканнар. Гимнастчыларның кайызының-даа тиилелгелери эвээш эвес, а Лариса Латынинаның эң-не хөй боор турган.

1966 чылда Дортмундуга эрткен делегей чемпионадынга ийиги түңнелге Латынина он бирги черни ээлээн. Ол оон сөөлгү киришкен маргылдаазы болган. Ол хире ат сураглыг спортчуга оон шала эрте, тиилеттирбейн тура маргылдааларга киришпейн баары дээре эвес бе? Хөй-хөй чемпионнар шак-ла ынчаар кылып келген, кылып турар-даа.

— Чок, мен шын кылган ыйга ам-даа бүзүреп чоруур мен. Спортка эң сөөлүнге чедир туттунар херек — деп ол шынгыы чугаалаар.

Гимнасты Лариса Латынина спорттуң ол чараш хевиринге ынакчыларның сеткилин, сонуургалын чүнүң-биле чаалап алганыл?

1964 чылдың октябрьда XVIII чайгы Олимпий оюннарының үш даклыр чемпионунуң дугайында «Токио таймс» солуну: «Кижи бүрүзүнүң чуртталгазында херек, чүректи даклыжадыптар, карак чажын тогуудуруптар чараш [illegible] таварышкага орта хамааржы берип болур. Латынина бодунуң хостуг мергежилгелери-биле бистиң бортээ кайгадыпканы ындыг бир таварылганың бирээзи» — деп бижээн. Ол солуннуң бижээни арай хөөреңик-даа болза, шынап-ла Латынина эң шыырак гимнастчыларның арызындан ылгалып чораан. Спортчу снарядтарга уран чүүл элементилерин ол бир-ле дугаарында киирген.

Лариса Семеновна Латынина спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң шилиндек командазының улуг тренери боор ам тос чыл ажылдап турар. Улуг тренерниң ажылы онзагай. Командада гимнастчы бүрүзү боду тренерлиг болгай. Латынина чүгле удуртукчу ажыл-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол доктаамал белеткенмишаан, спортчу арга-мергежилин куду-латпайн турар. Ооң снарядтарга чеде бергеш, команданың уругларынга кайы бир мергежилгени канчаар чараш күүседирин шуут көргүзүп, айыткан турарын бо-ла эскерип болур. Орта немей Латынинаның чазагай, дыгандыр кижилерге чоок аажы-чаңы, ооң ыдар бүрүзүн спортчу эрткен үезин сагыдырарга, гимнастчыларның ону хүндүлээриниң базым бүрүзүнге үлегер ап турарының [illegible] апарган, команданы шуут херек кырында катап тургузар ужурга таваршкан. Ооң кадында шупту чүвени билир, дуржулгалыг гимнастчыларда эвес, а улуг спортче оруун чаа эгелээн школачы уругаар Людмила Турищева, Ольга Корбут, Нина Дронова, Лидия Горбик олар гимнастикага «сылдыстар» эвес, эгелеп чоруурлар боор турган. Латынина оларны шаанда ооң кирип чораачы «кайгамчык команда» деп атка чедер кылдыр каттыштырып шыдаар. Латынинадан ол аңгы-аңгы аажы-чаңныг ам-даа бичии уруглар-биле канчаар ажылдап турарын айтырарга, ол чаңгыс ажыглап турар аргам — кандыг-даа нарын айтырыгларны чөптүг шиитпирлээрим болур деп харылаар.

Латынина шуптузунга үлегер болур салым-чаяанныг гимнастчыны ам-даа тыппаан. Ол үлегер болур спортчу техниктиг эки белеткелдиг, шимченгир, ээлгир болгаш сагыш-сеткилди доюлдуруп шыдаар чараш, херээжен кижинин чазык-чаагай, уян овур-хевирин илередип шыдаар ужурлуг. Латынина ындыг гимнастчыны тып-даа алза, удаавайн аа бедик чадаже чүткүп, оон дээре гимнастчыларны дилеп эгелээри магат чок. [illegible]

Латынина 1966 чылда шилиндек команданың улуг тренери [illegible]

Лидия КОВАЛЕВА. (ПМА-ның корр.).

Көдээге баштайгы кышкы маргылдаалар

Көдээниң спортчуларының баштайгы Бүгү-эвилел кышкы спорт оюннары ийи кышты улаштыр болур деп турар. Ону ээлчег каш кезектер-биле арттырар болгаш 1977 чылда Пермь областа түңнел маргылдаалар-биле доозар. Маргылдааларның программазында — хаактыг чарыш, биатлон, ийи хевириниң маргылдаазы, бедик черден хаактыг шураашкын, кадыр дагдан хаактыг чуңгулаашкын болгаш чадаг-шанак спорту кирип турар.

Маргылдааларны организастаар комитеттиң январь он тоста болган баштайгы хуралынга көдээ ишчилериниң ол улуг маргылдааларынга белеткел планнарының дугайын чугаалашкан. Ол Москвага ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бажыңынга оргкомитетти баштап турар министрниң оралакчызы И. Кузнецовтуң даргалааны-биле боор эрткен.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

9.05—Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1975 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары. Өңнүг.
9.20—Н. А. Римский-Корсаков. Фортепиано биле оркестрге концерт. А. Наседкин биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг оркестри күүседир. Дирижеру — М. Шостакович.
9.55—«Партияның планнары — чоннуң планнары».
10.05—«Москвада В. И. Ленин аттыг библиотека».
11.00—Медээлер.
11.10—Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Өңнүг.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Кыйгыга харыылаңар, горнистер!» Өңнүг.
12.35—«Чурук бүрүзүнде — хүн». Өңнүг.
12.50—Совет шүлүкчүлерниң шүлүктери. Өңнүг.
13.10—«Эртем — бөгүн». Өңнүг.
13.40—«Почта романы». Уран-чечен өңнүг фильм. 2-ги сериязы.
14.50—Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1975 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары.
15.05—Н. А. Римский-Корсаков. Фортепиано биле оркестрге концерт.
15.20—«Партияның планнары — чоннуң планнары».
15.50—«Боолуг кижи». Уран-чечен фильм.
17.20—Документалдыг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ак кокпада». Телефильм.
18.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30—«Почта романы». Уран-чечен өңнүг фильм. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.40—«Съездиден съезд чедир». Дамчыдылга.
20.20—«Кышкы кежээлер». Телефильм.
20.35—Телемедээлер.
20.45—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.50—«Боолуг кижи». Уран-чечен фильм.
22.20—Киножурнал.
22.30—«Эртем — бөгүн». Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязып, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 25—30, арткан черлерге 30—35 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 32—34 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Арапаля» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.25, «Мөгениң девии» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дашта хулумзуругу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Борис Годунов» 15.00, 18.40, «Дельфин хүнү» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбээн таварылгада 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 54.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00467.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 17 (10002) 1976 чылдың январь 22, четверг | 1925 чылда үндүрүлдүнген | Өртээ 2 коп.

Часкы тарылгага — ынанныштыг хандырылга

Колхозтарны болгаш совхозтарны машиналар-биле, чемишчидилгелер-биле болгаш өске-даа материалдар-биле хандырарының айтырыгларын Бүгү-эвилелдиң оперативтиг штавының Москвага болган хуралынга чугаалашкан. Техниканы часкы тарылгага белеткеп турарының дугайын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Союзсельхозтехниказының» Бүгү-эвилел каттыжыышкынының даргазы А. А. Ежевский чугаалаан. Чуртта ниитизи-биле техника септелгезиниң темпизи эрткен чылдыындан бедик болуп турар. Тракторларның, автомобильдерниң 80 ажык хуузу, сеялкаларның, хөрзүн болбаазырадыр болгаш өске-даа херекселдерниң барык-ла 87 хуузу белен болган. Хөй-хөй ажыл-агыйларның, «Сельхозтехниканың» мастерскаяларының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтери бүгү машина-трактор паркызын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүрүн белен болдурар деп төлевилээн.

Агрегаттарның таарыштыр кылдынганы, үре-түңнелдиң болгаш ажылдаарынга ынанныштыг чүтле септекчилерден болгаш кадрэ механизаторлардан хамаарышпас деп, штабтың хуралынга санал бергеннер демдеглээн. Дериишкиннерни, артык кезектерни, белдирлерни болгаш өске-даа материал-техниктиг херекселдерни кадрэге чогуур үезинде чедирер чорук хөй чүүлдерни шиитпирлээр. Ынчалзажок дыка хөй бүдүрүлгелер техниканы чорудуп бээрин саададып, доктааттынган графиктерни күүсетпейн турар.

Часкы ховү ажылдарынга техниканы белеткээрни экижидериниң хемчеглерин болгаш илереттинген четпестерни чайладырының оруктарын хүлээп алган доктаалда тодараткан.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

Партияның область организациязының ээлчеглиг XVI конференциязы эрткен неделяда найысылал Кызылга болганының дугайын, ол талазы-биле материалдарны солуннарга калбаа-биле парлааның болгаш радиога база телевидениеге дамчыдып, көргүскенин билир болгай бис. Аңаа «СЭКП обкомунуң отчёду болгаш партияның область организациязының ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелди база XXV съездиге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин ажыл-херекчи ёзу-биле, бүгү талалыг чугаалажып көргеш, республиканың партия организацияларының, коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның мурнунга ээлчеглиг сорулгаларны тодараткан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия ТК-ның ооң дараазында Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың партия организациязының чорудуп келген хөй талалыг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүргеш, конференция моон соңгааргы ажыл-чорудулганың программазын айыткан делгереңгей доктаалды хүлээп алган. Республиканың коммунистери болгаш ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунуң бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынче база улустар аразынга быжыг тайбыңны хандырарынче угланган хөй-талалыг, шудургу ажыл-чорудулгазын бүрүн долузу-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турарын мында айтып турар.

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди биле Совет чазак ленинчи национал политиканы хажык чокка боттандырбышаан, совет Тываның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер, ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам-на бедидер дугайында доктаамал сагыш салыышкынын илергейлеп турарынга конференция чаагай сеткил ханышкын болгаш өөрүп четтиришкинин илергейлеп демдеглээн.

Эрткен тоскu беш чылда партия организацияларының удуртулгазы-биле республиканың ажылчы чоннары экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге бурунгаар улуг базымны кылганы чугаажок. Ол бүгүнүң дугайын конференция болур-чогуур-биле үнелевишаан, ажыл-херектиң байдалын хандыр анализтээн. Ол-ла үеде республикага үлетпүр продукциязы бүдүрери 45,6 хуу көвүдээн, капитал салыышкыны 48,7 хуу өскен. Бүдүрүлгениң, амыдырал-чуртталганың болгаш культураның объекттерин болгаш ниити шөлү 400 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп ажыглалга киирген. Транспорт, амыдырал-хандырылгазы, харылзаа, садыг болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары улам бурунгаар хөгжээн. Чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнели дыка бедээн.

Тоску беш чылда колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазы, экономиказы улам быжыккан. Сөөлгү каш чылдарда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа малдың бажы өскен, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери болгаш оңу күрүнеге садарының хемчээли база көвүдээн.

Конференцияның доктаалында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарының, республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдериниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының ажылын бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле хандыр анализтээш, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни чайладырынче, моон соңгааргы сорулгаларже угландырган. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга дүүштүр ажыл-херекти чорударының болгаш ажыл-агыйга партийжи удуртулганың деңнелин ам-даа бүгү талалыг күштелдирериниң эргежок чугулазын конференцияга онзалап демдеглээн.

Ылаңгыя камналганың чурумун күштелдиреринге, иштики курлавырларны улам долу ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база ажылдың шынарын бедидеринге, бүдүрүлгелерниң техниктиг чаарты дериишкиннеринге база реконструкциязынга, технологияны сайзыраңгайжыдарынга үндезилээш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерин партия негеп турар.

СЭКП райкомнары болгаш хоорkому, парткомнар болгаш эге организациялар күш-ажылчы коллективтерниң, ажылчы чоннарның күжениишкиннерин бүдүрүлгениң кол фондуларын улам долу ажыглап, фонду эгидилгезиниң өзүлдезин, чаа күчүлерни дүрген шиңгээдип алырын хандырарынче угландырар хүлээлгелиглер. Оңгу беш чылда бисте кылыр ажылдарның хемчээли аажок улуг. Ылаңгыя беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрериниң чылда ортумак өзүлдези 9—10 хуу болур, оңу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 85—90 хуу бедидип тургаш, ооң күсели-биле чедип алыр. Ол-ла үеде даг-дүгү бүдүрери 3,5 катап, туйбу 3 катап, хомүр-даш 29 хуу, дилиг материалдары 50, чиик үлетпүр продукциялары 79 хуу, амыдырал болгаш культура херегленинң бараанналрын бүдүрери 50 хуу көвүдээр. Планда көрдүнген бодаа база өске-даа сорулгаларны күүседиринге күжениишкиниг, улуг организакчы ажылдың негеттинери чугаажок.

Республикага капитал тудуун экижидер талазы-биле конференцияның доктаалында партия организацияларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. Ылаңгыя бо ажылды хүн-бүрүнүң контролюнга ап, капитал салыышкынының ажыктыын бедидерин, тудугнуң хуусаалдарын кызырарын, ооң шынарын экижидерин, планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирин хандырарын партия, совет органнарга, тудуглар-ның парткомнарынга дааскан. Транспортту болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам хөгжүдер, оларга удуртулганы экижидер талазы-биле партия организациялары хөй ажылдарны чорудар апаар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынга болгаш концентрастаарынга үндезилээш, продуктулар бүдүрерин көвүдедириниң, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидериниң талазы-биле партия организацияларының, кодээ коммунистерниң мурнунга улуг сорулгаларны конференция салган. Беш чылдың төнчүзүнде бир гектардан 11 центнерден эвээш эвес дүжүттү алган турарын, силос болгаш өске-даа мыдыг культуралардан 180—200 центнер ногаан массаны, 12—14 центнер тарымал сигеннерни, 8 центнер чайгаар үнген сигенни алырын көрүп турар. Ол ышкаш саар бир инектен-не чылда саалданы 2000 килограмм, бир хойдан-на дүк кыргылдазын 2,5 килограмм, дужаар малдарның деңзизин: бир бода малды 350—400 килограмм, шээр малды 45 килограмм чедирер сорулганы салган. Оңгу беш чылдың баштайгызы — бо чылын колхозтарга болгаш совхозтарга 250 муң тонна тарааны, 18 муң тонна картофельди, 9 муң тонна ногааны бүдүрерин болгаш ажаап алырын, күрүнеге 50 муң тонна тарааны, 23 муң тонна сүттү, 27,5 муң тонна эътти, 2700 тонна дүктү садарын, малдың баш санын план ёзугаар өстүрерин хандырарын айтып турар.

Ылаңгыя малдың уксаазын экижидериниң, аңаа быжыг чем суурну тургузарының, Тывага хой ажылын хөгжүдер талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын күүседир дээш тодаргай хемчеглерни боттандырары, сарлык база чыгы, хаван, теве ажылын улам хөгжүдери эргежок чугула. Конференцияның доктаалында моон соңгаар чылдың-на төрүүр чүс малга онааштыр 80-ден эвээш эвес бызааны, 90-дан куду эвес хураганы алыр сорулганы салып турар.

Моон ап көөрге республиканың коммунистериниң база ажылчы чоннарының мурнунга конференция улуг, харысаалгалыг сорулганы салганы чугаажок. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары бар аргаларны болгаш курлавырларны долу ажыглап, ажыл-ишчилерниң күжүн болгаш чогаадыкчы энергиязын планныг онаалдаларны күүседиринче мобилизастап, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырар болза, ол сорулгалар чедиишкиниг күүсеттинер апаар.

Конференцияның доктаалында партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылды улам күштелдирип, оңу партияның салган сорулгаларын, планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсединиче угландырарының сорулгаларын партия организацияларының мурнунга салып турар. Партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылдың дээштиин бедидер, ажылчы чоннарны марксисчиленинчи үзел-бодалга, бедик идейлиг чорукка кижизидер, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр апаар. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээрлерге удур шыңгыы демиселди чорударын, экономиканы хөгжүдеринге база чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге солуннарның, радионуң, телевидениениң, литератураның болгаш урап чүүлдүң, культура албан черлериниң ролюн күштелдирерин конференция негээн.

Партия организациялары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бүдүрүлгениң ажыктыын база күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, камналганың чурумун шыңгыы сагыыр дээш дээштиг социалистиг чарышты улам нептереңгейи-биле калбартыр хүлээлгелиг.

СЭКП райкомнары болгаш хоорkому черчерде партия эге организацияларынга удуртулганы улам күштелдирип, политиктиг болгаш ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге оларның дайынчы аргажыннээзин бедидериниң, ажылының стилин болгаш аргаларын улам сайзыраңгайжыдып, партдокументилер солуушкунунуң үезинде чедип алдынган дуржулганы улам быжыглап, байыдар талазы-биле чугула сорулгаларны конференцияның доктаалында айтып турар. Партия, совет, ажыл-агый органнарынга болгаш хөй-нитти организацияларынга кадрларны шилирин, таарыштыр тургузары болгаш кижизидери, даандырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бүгү талалыг бедидери эргежок чугула.

Партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезин контрольдаары база шиитпирлерни болгаш планнарны, хүлээлгелерни чедиишкининиг боттандырары дээш кол кичээнгейни организакчы ажылче угландырарын конференция айыткан. Ынчангаш ам хамыктың мурнунда партия конференциязының материалдарын чер-черге ханызы-биле өөренип, таныжарын организастаары эргежок чугула.

Партияның область конференциязы СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитеди болгаш Совет чазакты долгандыр улам сырый каттыжарынче, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур, бо чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин, ниитизи-биле оңгу беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче Совет Тываның коммунистерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур Респотребсоюз АТБ-зиниң коллективи шалыпчы күш-ажылчы көдүрлүүшкүнче кирген. Олар эрткен беш чылдың планныг онаалдаларын сентябрь 1-де күүсеткеннер. Коллектив чүък сөөртүлгезиниң планын 100,8 хуу күүседип, республиканың янзы-бүрү булуңнарынче чедир бараанны планда көрдүнгениниден 6,2 хуу хөйнү сөөрткен.

Ук бүдүрүлгениң хоочуннарының бирээзи Серен Санчы-Будукович Хомушку (үстүнде чурукта) мында 16 чыл ажылдап турар. Ол мурнакчы, дуржулгалыг чолаачы. Чүък сөөртүлгезиниң планын Серен Хомушку 132 хуу күүседип, бүдүрүлгениң хүндүлүг бижик-биле шаңнаткан.

Респотребсоюз АТБ-зиниң Хүндүлел самбыразындан Павел Семенович Казанцевтиң (адаанда чурукта) чуруу каш чыл улаштыр дүшпейн келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи ам күш-ажылдың шалыпчызы Павел Семенович ыраккы Моңгун-Тайгаже янзы-бүрү бараанналрны каш чыл улаштыр чедирип келген. Совет кооперацияның тергиини деп атты аңаа тывысканы таварылга эвес. Ол 1975 чылда планныг онаалдаларын 119 хуу күүсеткен. Чоокта чаа эш Казанцевке «Озал-ондак чок ажылдааны дээш» деп демдекти тывыскан.

А. ЗАЙЦЕВ.
Авторнуң фотолары.

Курлавырларны долу ажыглаар

Республиканың үлетпүрү доозукчу чылда продукция сайгарарының планын 103,1 хуу күүседип, пландан ажыр 2561 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, ынчангаш 1974 чылдың деңнелинден ол 1103 муң рубль хөй болган.

Тудуг материалдарынындан аңгыда, үлетпүрнүң бүгү адырлары продукция сайгарарының планын күүсеткен. Ынчалза-даа үлетпүрнүң 8 бүдүрүлгелери планын чедир күүсетпээн болгаш 1368 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан.

Нитти продукцияны бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдың деңнелинден 1,3 хуу көвүдээн. Продукция өзүлдезиниң талазы-биле республикада ортумак көргүзүглерден бедик деңнелди «Тыва даг-дүгү» комбинат, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, ыяш ажыл-агыйы эргелели, Кызылдың дааранылга комбинады, Чадаананың тараа хүлээп алыр пункту чедип алган. Пландан ажыр 4,1 миллион квт-шак электри энергиязы, 106 муң тонна хөмүр-даш, 1321 тонна даг-дүгү, 24,5 муң кубометр дилиг материалдары, 9,9 муң эжеш идиктер, 482 тонна далгаш, 699 тонна хлеб аймаа, 31 тонна кондитер кылыглары бүдүрүнген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,7 күүсеттинген. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Каа-Хемнин хөмүр-даш разрези, дааранылга комбинады, автосептелге заводу, Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузу, демир-бетон кылыглар болгаш конструкциялар заводу бо талазы-биле бедик көргүзүгнү чедип алган.

Ынчалза-даа кодээ ажыл-агыйы агаар бойдустуң байдалы таарымча чок болганындан үлетпүрнүң чамдык адырларынга чиг-эътти чедир бербээниден нитти продукция бүдүрериниң планының күүселдези ээн бергедээшкинге таварышкан.

Үлетпүрнүң 11 бүдүрүлгелери доозукчу чылдың планын күүсетпээн болгаш 1454 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн, а 12 бүдүрүлгелер 1974 чылдың деңнелинден 4452 муң рубльге продукция бүдүрерин кудулаткан.

Тодаргайлаарга 1659 муң кезек туйбу, 80 тонна чугай, 14,8 кубометр демир-бетон кылыглар, 93 муң рубльдиң бажың херекселдери, 26 тонна саржаг, 916 тонна сүт аймааның продукциязы, 23 муң дал литр пиво, 48 муң дал литр аарыпас суксун чедир бүдүртүнмээн.

11 бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээнинден 1184 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан. Ол чылдагаан-биле «Тудуг кезектери» комбинат 612,9 муң рубльдиң, Кызылдың туйбу заводу 165 муң, бажың херекселдери кылыр фабрика 137,9 муң, «Тыва сүт-тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу 96,6 муң рубльдиң продукциязын алыр арганы чидирген.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планы база чедир күүсеттинмээн. «Тыва кобальт», эът комбинаттары продукцияның бот-үнезинге хамаарышпас 98 муң рубльдиң артык чарыгдалын болдурган.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылында мындыг четпестер болза чедир ажыглаттынмайн турар иштики курлавырларның барын айтып турар. Ынчангаш бүдүрүлгениң коллективтери чаа беш чылда планныг онаалдаларны күүседиринче бар курлавырларны долу ажыглап, чылдың баштайгы айларындан эгелеп ажылдың темпизин дүргедедири чугула.

БАШТАЙГЫ ОН ХОНУКТА

Сүт-бараан фермаларының кыштаглаашкын байдалын экижидер, сүт саалдазын көвүдедир сорулга-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкому, райкүүском, ВЛКСМ райкому болгаш райпрофэвилел чөвүлели он хонуктап шилчиир Кызыл тукту бо чылдың эгезинде тургускан.

Бо чылдың январьның баштайгы он хонуунда сүт-бараан фермаларының сүт саалдазының түңнелин үндүрген. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында сүт бүдүрүлгези 1975 чылдың декабрьның сөөлгү он хонуунуң түңнелинге деңнээрге 6,9 хуу өскен. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы саар инек бүрүзүнден сүт саалдазын көвүдеткеш, нити сүт бүдүрүлгезин эрткен чылдың декабрьның үшкү он хонуундаазындан 1510 кг көвүдеткен. Ынчангаш ферма коллективинге (эргелекчизи К. Иргит) районнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Коллектив кежигүннери тукту хүлээп ап тура, сүт саалдазын кудулатпас дээш улам эки ажылдаарын хүлээнген.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазы он хонук дургузунда сүт саалдазын декабрьның сөөлгү он хонуунга деңнээрге 1300 кг көвүдеткен. Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун фермага турасклап кодурген.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында сүт саалдазының деңнели куду болуп артышаан. Эрткен он хонук дургузунда сүт саалдазын 1975 чылдың декабрьның үшкү он хонуунга деңнээрге «Алдан-Маадыр» совхоз 550 кг, «Сүт-Хол» — 108 кг эвээжеткен. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери малды кыштаа хүр ажырар, сүт саалдазын көвүдедир хемчеглерни кошкак ап чоруткандыдан саалда кудулаан.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Сатты дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны чорудар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртырының чурумунуң дугайында» Хоойлуга дүүштүр Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Дарыя Севилоловна Сатты дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны 1976 чылдың январь 27, 28 хүннеринде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 ч. январь 21.

Солун дуржулга

ШЕНЕЛДЕ ШИНЧИЛЕЛ

Воронеж областың Новоусман районунуң ажыл-агыйлары бүгү-эвилелге өөренип көөр төлептиг чижекти берген. Ол ажыл-агыйлар машиналарының бүдүрүкчүлүүн 2,5 катап бедиткен.

Чаа чүүлдүң алыс утказының, ооң бээр экономиктиг ажыктың дугайын чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи партия райкомунуң бирги секретары И. М. Зюзинден дилээрге, ооң чугаалааны болза:

— Болбаазын техника кодээге улам-на хөйү-биле кээп турар, а машинага онааштыр ажылдап кылыышкын мурнуку деңнелинге хевээр артып турарын шагда-ла эскерип каан бис. Чаа комбайн безин мурнундагызы ышкаш, хүнде 8—9 гектарның тараазын ажаап ал турар. Чүге ындыгыл? Ажылдап кылырының нормазы бедизейн, эрги хевээр артып турар-дыр. Чижээ, тараа комбайнының техниктиг болдунар аргалары чаңгыс-ла шак дургузунда 140 центнер массаны ажылдап кылырының аргазын берип турар. А машинага ээлчег нормазын 200—250 центнер кылдыр доктаадып тургузуп турар. Сөөлгү он беш чылдарда боттуг өскерилгелерге таварышпаан ажаап алыышкын технологиязы нормазы улгаттырарының аргазын бербейн турар.

Ынчангаш, машинаның беримчезин бедидери технологтуг чорудулгаларны сайзыраңгайжыдары чокка болдунмас. Кодээ ажыл-агыйны механизастаарының бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунуң эртемденнери ооң үнериниң аргазын айтып берген. Олар дүжүт ажаап алыышкынының операциялыг деп адаар технологиязын районга шиңгээдип алырын сүмелээн. Бис ол сүмени ажыглаан бис. Механизаторлар карэкка көзүлдүр-ле чаартына берген. Олар мурнунда хөй санныг дузалал ажылдарын кылып, ынчангаш хол ажылга бүгү үениң чүгле 15 хуузун чарыгдап турган. Операция-биле кылырын ажыглааш, механизатор бүрүзүн чаңгыс операция күүседиринге специализастаан бис. Ооң түңнелинде часкы тарылгага агрегат бүрүзүнге ажылдап кылыышкын норма-биле деңнээрге 2,5—3 катап өскен. Ол чаа чүүлдү дүжүт ажаап алыышкынга ажыглаарын шенеп көргеш, тараа болгаш силос комбайннарының бүдүрүкчүлүүн 5—10 катап улгаттырарын чедип алган бис.

Ооң соонда машиналарның аңаа турар чоруун болдурбазын бодап кордувус. Ынчан техниканың чамдыызын курлавырга тургузаар деп шиитпирлээн. Ол арга (оңу ажыглаарда машина саны четчир болуру чугула) база-ла ажыктыг болган. Четчир үе бар болганда, машиналарның техниктиг ажаалдазын кылыр специалистер агрегаттарны ажылдаарынга ынк белеткеп каар, а механизаторлар бир машинадан өске машинага солуй олуруушкаш, бүгү ээлчег дургузунда кандыг-даа доктаашкын чок ажылдаар.

Чижээ, «Коммунизмниң тугу» колхозка чигир свеклазын ажаап алырынга 5 комбайн багай эвес ажылдап турган. Олар хүнде ажылдап кылырының нормазын ажырып, 18 гектар чедирип турган. Ынчалзажок ийи комбайнны курлавырга тургускаш, арткан ужун үзүктелиишкин чок ажылдадыр деп шиитпирлээн бис. Ынчан 5 комбайнның түс бүрүзүнге ажылдап кылыышкын 25 гектар чедир көдүрүлген.

Техниканы чаа ёзу-биле ажыглаар чорук агрономнар болгаш экономистер бодувуң ажылын ыяпты организастаарын неген турар. Шолду шынарлыг белеткээрин, машиналарның ажылының графигин ылаптыг санап кылырын олар хандырар ужурлуг. Мындыг чижекти киирип көрейн. Четкилиг график кылып тургузарда, экономистер үш сеялка сөөрткеп трактор 59 секундада болгаш эргилдени кылыр дээрзин барымдаалап көргеннер. 58 азы 60 секунда эвес, а чогум-на 59 секундада эргилер.

Социалистиг чарышты база чаа ёзу-биле организастаан. Күш-ажылчы маргылдааның чорудулгазының дугайын ажылдың чорудулгазының үезинде калбаа-биле чарлап дыңнадырын хандырарын ораалдажып турар бис. Агрегат бүрүзүнүң ажылының дугайында информацияны бүгү-ле ажыл-агыйлардан дөрт шак болгаш-ла ап, оңу санныг шактар иштинде бүгү районга тарады каптар штаб партия райкомунда ажылдап турар. Оңу кылырынга диспетчер албаны, радио харылзаазын, чер-черниң радио дамчыдылгазын ажыглап турар. Ооң түңнелинде, ук үеде кым мурнунда чоруп турарын, бодунуң түңнелиниң кандыызын база боду кандыг черни ээлеп турарын механизатор бүрүзү ажыл үезинде-ле билип ап турар. Ажаап алыышкын үезинде ийи-чаңгыс механизаторлар эвес, а оларның хөй нуруузу рекордчу түңнелдерни чедип алганы ынчангаш таварылга эвес. Ооң түңнелинде машиналарның бүдүрүкчүлүү 2,5 катап бедээн.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

БАЙЛААВЫСТЫ—БЕШ ЧЫЛГА

Партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйның хөгжүдериниң кол угланыышкыны» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери ферма, бригадалар, коллективтер аайы-биле, ол ышкаш бүгү коммунистерниң хуралдарынга чугаалажып көрген. Ону партномнуң тускай планын ёзугаар организастаан. Партияның ол чугула документизин тере-хөлчүлер бүрүнү-биле чүүлдүтээнүп көрген. Чүге дизе бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң эң чугула угланыышкыннарын мында айыткан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уткуушкуннарга белеткенмишаан колхозтуң бүгү ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Колхоз чартык чылда күрүнеге эът дужаар планын съездиниң ажыттынар хүнүнүң бетинде күүседир болгаш чыл планын ноябрь 1-ге, а дүк садарын сентябрь 1-ге чедир күүседирин хүлээнген. Олар ону ол үезинде күүседирлер деп бүзүреддиг-биле чугаалап болур. Бо хүннерде 10 тонна эътти күрүнеге саткан болгаш бо ажыл уламчылап турар.

«Чылгы мал ажылын, ивиажылын, кежии алыр аң-мең ажылын, тоолай-ажылын, хөлбектерге балык ажылын, ары ажылын, торгу ажылын хөгжүдериниң аргаларын улам долу ажыглаар» деп, СЭКП ТК-ның төлевилелинде көрген. Ол сорулганы шиитпирлээри бистиң аң, балык-биле байлак девискээрлиг мал ажыл-агыйлыг колхозувуска улуу-биле хамааржыр. Төлевилелди чугаалажып көрүп тура бистиң «Тере-Хөлдүң» колхозчулары колхоз бүдүрүлгезин улам ындыг хөгжүдериниң чугула айтырыгларын база чугаалашканнар. Ылангыя ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң эң чугула магадылалы мал чеминиң быжыг баазазын тургузары болур. Ол сорулга-биле хамыктың мурнунга чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр шөлдерни калбартырын чугулалап көрүп турар. Ол чугула айтырыгны колхоз чааскаан шиитпирлээри берге, техника чедишпейн турар. Ынчангаш сан-хөө талазы-биле бисче дуза чедирери күзенчиг. Колхозтуң экономиказын көдүрериниче угланган өске-даа чугула айтырыглар бар.

Колхоз башкаар чери болгаш партком ивижилерин болгаш чылгычыларны ээлчеглиг ажылче шилчидер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап келген. Ажыл-агыйның ол-ла ооңзунчу чылында түңнелдеривис база эки болган. Күрүнеге 220 тонна эът садар планывыс 222 тоннага күүсеттинген, чыл планындан ажыр 600 килограмм дүкту саткан. Эрткен чылдың үшкү кварталының түңнелдерин ёзугаар бистиң колхоз СЭКП Кызыл райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Амгы үеде ниитиниң малының кыштаглаашкыны болгаш аңныыр тывыжы чедиишкинниг чоруп турар.

Кыштаг бүрүзүнде 10-дан 25 тонна чедир сигенни чедирген. Күжү баксыраан бода малдарны тускайлап, колхоз төвүнден ырак эвес черде хүрээгай ажаап турар. Бо хүннерде хойжуларда чымыштыг кампания — хой оолдаашкыны эгелээн. Хойжулар И. Балы, К. Сүрүңгүр оларның коданында 100 ажыг хой оолдаан, ооң хураганнары шупту онча-менди. Колхозтуң чамдык малчыннары суурдан ырак Балыктыг деп черде чурттап, ниитиниң малын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш демиселге карак кызыл, чүткүлдүг ажылдап турарлар. Ында бригадаларның малчыннарынга комбикорм болгаш хуп бүрүнүң чугула хереглелиниң ээшчем бараалпарын чедирери-биле шаанактыг ээттарны организастаан.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды идепкейжидериниң хемчеглерин колхозта партия, комсомол, хөй-нити организациялары ап турар. Колхоз төвүнге, ырак одарларда хойжуларның ивижилерниң, инек, сарлык кадарчыларының, чылгычыларының ортузунга лекция, беседаларны илеткелдерни доктаамал чорудуп, кино, концерт көргүзүгезин график ёзугаар организастап турар. Шынаа кодээ Совединиң депутаттары, участок эмнелгезиниң эргелекчизи Д. Ноолайның удуртулгазы-биле 13 кижи составтыг комплекстиг агиткультбригада Балыктыг бригадаларында малчыннарже чоокта чаа үнүүшкүнү кылганнар. Ооң составында лекторлар Н. Очур, К. Сат, баш таарыкчызы Д. Идам, кожер библиотека ажылдакчызы С. Седип, садыгжы А. Чигдек, зоотехник А. Бегзи олар бар. Олар малчыннарның зооветеринария өөредилгезин база эртирип чоруп турар.

Карга бригадазының малчыннарынче комплекстиг үнүүшкүнү база чоруткан. Баштайгы үнүүшкүнде Күнгүртуг ортумак школазының башкылар коллективи солун концертти малчыннарга барзаалатказ. Колхозта партком ол комплекстиг бригадаларның ажылын удуртуп, ону улам дээштиг, ажыктыг болдурарынче кичээнгейни салып турар. Ол ышкаш бистиң колхозта дөрт политболгум экономиктиг билиглерниң ийи семинары тургустунган. Оларның ажылы бо хүннерде чедиишкинниг чоруп турар.

Шынарның болгаш ажыктың беш чылы—онгу беш чылы бисти чаа-чаа ажыл-ишче кыйгырып турар. Ону боттандырарда дээш бар арга-курлавырларывысты дилеп тып, ажылывыста четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп турар бис. Бистиң ажылывыста, ылаңгыя мал ажылын хөгжүдеринде шыңгыы четпестер бар. Малдың уксаазын экижидери, ооң баш санын көвүдедип өстүрериниң шынар талазы-биле көргүзүүн бедидери чижектиг чугула айтырыглар четпес шиитпирлеттинип турар. Малдың баш санын өстүрериниң планы доктаамал күүсеттинмейн келген. Ооң өлүп-хораары ам-даа хөй.

Бо бугунуң түңнелинде колхоз күрүнеге эът садарының беш чыл планын бергедээшкинниг-биле күүсеткен. Элээн хөй дүктү күрүнеге чедир сатпаан. Онгу беш чылдың баштайгы чылындан-на эгелеп ол бүгү четпестерни чайладырынче күштү мөөңнээр, колхозчу ишчилерниң ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ылаңгыя специалистерниң рольун бедидер, оларның ажылынга хүн бүрүнүң контролюн күштелдирер ужурлуг бис. Бо болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээриниң болдунар аргалары бисте бар. Онгу беш чылдың сорулгаларын боттандырарынга, төрээн колхозувустуң байлаан көвүдедиринге колхозтуң ажыл-ишчилери долу бүзүреддиг.

С. ЧИГЖИТ.

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозунда партком секретары.

Коммунист дугайында чугаа

КЫМЫЛ ОЛ?

Чайын «Коммунизмниң херели» колхозтуң хойжуларының өглери Шаңганнарга кожа-кожа хонуптар. Кедээрлээрге — Таңды-Ууланың тайга-сыны, ишкээрлээрге — тулаа, ооң ындында тараа шөлдери чаттыла берген. Чайын одар солуп көжер чер барык чок. А колхозтуң хоюнуң баш саны чылдан чылче өзүп-ле орар.

Шак ындыг байдалга хой семиртип алыры белен эвес. Даңгаар дуза кадарбас болза, хойлар каттыжып болур. Каттышкан хой чарып алыры дег шүүттүг ажыл кайда боор. Ынчангаш мынзэ чайлаар № 1 хойжу бригаданың малчыннарының харыысалгазы улуг.

Дээрниң чээн чүк талакы кыдым хаяаланып, чер чырып орда, аалдар аразында машина хадып турар. Хою одарже үне берген аалдарга ол доктаавас, өгнүн хүндүүнден ыш бүрулавас аал чоогунда хойлар кезулбес болза, ынаар-ла кылыйтып каар. Мындыг эрте түтсүп турар үйгу-чыдыы чок кымыл ол? Бо болза, № 1 хойжу бригаданың бригадири Шаравии Шырапович Оюн-дур. Ол черле ындыг: хой одарже озалдап үнер болза, улуг чидириг кылдыр санаар. Ынчанмастың аргазы чок.

Чай орту кирбейн чорда-ла, Шаравии Шырапович тараабыдааның, өът-сигенниң кандыг болуруун эвес. Черле ынчаш, хойнуң семиртилгезинче ол улуг кичээнгейни угландырып турар. Хойнуң семиртилгезиниң үезинде ханг чайның эртенги серинн шактарын долу ажыглаарын кызар. Чем курлавырлары чедишпес-даа болза, эки семирткен коданнар кыштың улуг бергедээшкиннерге таварышпайн ажар дээрзин ол эки билир. Бежен ашкан назылыг, байлак дуржулгалыг бригадирниң уйгу-дыш чок халдып турарының чылдагааны ол.

Шаравии ол бригадазын он алды чыл дургузунда удуртуп келген. Бир катап шала чалгаа малчынның аалынга келген.

— Хойларыңга оода-ла будук-бүрүден даа болза берип тур — деп, сүмелээн.

— Чүү кижи хой малын будук-бүрү-биле азырап чораан чүвел?— деп, демгизи удурлантан. Ынчаар орта Шаравии Шырапович боду шанактангаш, Элегес хемниң кыдыындан чиңгежек талдар кезип эккелген, хойларга чада октап берген. Дээртазында келгеш көөрге, аштаан хойлар ол чиңге хаактарны чиирин чип, куурартыр хемдип каапкан болган.

Совагуде ол харыысалга чок малчынның хою чоогунда хойжулардан саваң-сигенни ээзэшбичелеп эккеп тургаш, чуттан мун-не камгалап алган.

Ийет, берге-ле үелер тургулаан. Ам дээрге будук-бүрү хомаанчок силос, чарба болгаш ооң-даа шиңгээчел болгаш хооллуг чемнер бээр апарган шагдыр бо. Эргежок чугула бүдүмелдер холукканлыг аан.

Шаравии Шырапович мурнунда чылдарда малчынап турган Ленин орденниг Оюн Лаасуу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Моңгуш Дестек чижектиг малчыннарны мактал-биле чугаалаар. Олар пенсияже үнген. Оларны аныяк малчыннар солаан олар база кызымак ажылдап турар.

Ооң он беш коданында кадарчылары 10—15 тонна сигенни белеткеп алган. Кышка белеткел багай эвес. Ынчалза-даа ол чүгле бодунуң бригадазының дугайын эвес, бүгү колхозтуң ажыл-ижи дээш сагыш аарып орар. Дыштаныр чай чок.

— Ам дөрт-беш чыл болгаш пенсиялаар кижи болгай мен, ынчан дыштанып алыр мен ыйнаан— деп, Шаравии Шырапович быштактанып каар. Ынчангаш ол база катап ажыл-ишче шымнып кире бээр. Бо хүннерде колхозта дээре пропагандистерниң бирээзи Шаравии Шырапович чүгле бодунуң бригадазының малчыннары-биле кызыгаарлаттынмайн, өске-даа малчыннарны СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилели-биле таныштырып турар. Хоочун коммунистиң, улусчу контрольдуң болуушкун удуртукчузу хүлээлгезин санаваска, партийжи даалгазы бо.

Шаравии Шырапович бодунуң бригадазының хойжулары Оюн Бады Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Моңгуш Алдай-оол, Оюн Дүгер-оол оларга ажок чоргаарлаыр. Социалистиг чарышка Куулар Седип-оол удурткан № 2 бригаданы кыйгырбышаан, тоску беш чылдың доозукчу чылында бедик көргүзүглерни Шаравииниң бригадазы чедип алган. Төрүүр чүс хойга онаашпыр 80 хураганны онча-менди камгалап алгаш, бригада чүгле колхозта эвес, Тожу районда хойжу бригадаларның бирги черин алган.

Бригаданың кежигүнү Куулар Доржап чүс хойдан-на 100 хураганны доруктуруп алган, Оюн Хылдыгбайның түңнели 98, Оюн Орловтуң 95 болган. Оюн Орлов моон мурнунда чылып төрүүр чүс хойга онаашпыр 110 хураганны менди ажаап алгаш, малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар ээр-чүгениниг аът-биле шаңнаткан.

— Бо чылын бистиң көргүзүглеривис эрткен чылдыындан оранчок дээре болур ужурлуг. Чүге дээрге кышка удур белеткелди кончуг хынамчалыг чоруткан бис. Бригаданың малчыннары турумчаан, оларның арга-дуржулгазы бедээн — деп, Шаравии Шырапович чугаалап олур.

Колхозта бодуун-даа болза мал эмнээр пункт ажылдап турар. Эрткен чылдарга деңнээрге, малдың янзы-бүрү аарыглардан хоран-котараар чоруу база кызырылган. Аарыыр деп барган хойларны мал эмчилери пунктуга эккелгеш эмнеп турар. Ам ол чорукту шуут соксаткан. Халдавырлыг аарыг тывылган дээр чүве читкен.

Шаравии Шыраповичтиң оңнуу ишти Көк-кыс мурнуку чылдарда фермага мурнакчы саанчыларның бирээзи турган. 1972 чылда төлептиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Амгы үеде ооң кадыы баксыраан-даа болза, фермазын кагбаан.

Бригадир боду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии шаңнаалдыг. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны аттыг. В. И. Ленинниң 100 чыл болган оюнда Юбилей медалы-биле, 1973 чылда «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан.

— Силерниң ажыл хүннер канчаар эгелээрил, Шаравии Шырапович?— деп, оон сайтырдым.

— Мээң бөгүнгү ажылым хүнү дүүн кежээ-ле эгелээн. Даарта кылыр ажылдарымны блокнотка демдеглеп, бригадада быжыглаттынган машина-техниканы дайлап-баштап алыр мен. Даартазында планны боттандырары артып каар. Мээң бригадир ажылымда эң кол чүүл—малчыннарга берген даалгаларымның күүселдезин хынаарында деп бодаар мен. Ам бо кышкы үеде мал чеминиң чарыгдалын контрольдаарын колдадып турар мен—деп, ол харыылады.

Оюн КОДУР-ООЛ.

Политиктиг өөредилге чоруп тур

БИЛИГ-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЕВИШААН

Совет кижилерни марксизм-ленинизмниң идеяларынга кижизидеринге болгаш буржуаз идеология-биле демиселдик күштелдирерингe кол черин марксичи-ленинчи өөредилге ээлеп турар. База ол ышкаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнче чонну чаңчыктырып, ону политиктиг болгаш экономиктиг билиглер-биле чепсеглээринге доктаамал өөредилге канчаар-даа аажок ужур-дузалыг. Коммунистерниң база партия кежигүну эвестерниң марксичи-ленинчи үзел-бодалдарын хевирлээри, марксизм-ленинизмни коммунизм тургузуушкунунга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап билири—партия организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылының чугула сорулгаларының бирээзи болур. Бо дугайын СЭКП ТК-ның «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» база «Белоруссияның партия организацияларында идеология кадрларын шилиир болгаш кижизидер талазы-биле ажылының дугайында» доктаалдарында онзалап айыткан.

1975—1976 өөредилге чылында бистиң районда партия чырдыышкынының системазында удуртукчу ажылдакчылар өөренир бир семинар, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир чеди школа. Мугур-Аксы ортумак болгаш Мөген-Бүрен сес чыл школаларында ийи теоретиктиг семинар ажылдап турар. Партия, совет активиниң удуртукчу ажылдакчылары шупту 15 кижи—партия райкомунуң чанында тургустунган «Эртем болгаш эргелеп башкарылга» деп теоретиктиг семинарда хаара туттунган.

Экономиктиг өөредилгениң системазында районнуң «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарының удуртукчу ажылдакчылары, тускай эртемниглери бо чылын экономиктиг өөредилгениң ийиги чадазы болур «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курста өөренип турар.

Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир доозупкан ажылчыннар болгаш колхозчулар бо өөредилге чылында «Социализм болгаш күш-ажыл» деп теманы өөренип турарлар. Чеди ындыг школада ниитизи-биле 140 ажыг кижи хаара туттунган.

Өөредилгениң чаа программазы дыңнакчыларга солун-даа, берге-даа болуп турар. Берге боор турарының бир кол чылдагааны болза, өөредилге номнарының чедишпези. Ынчангаш өөредилге номус дылда болгаш чамдык кижилер дылды орта билбезиниден кичээлден дашкаар үеде боттары номчуп, белеткенип алырынга берге болуп турар. Ынчалза-даа школаларда өөренип турарларның билииниң деңнели багай эвес. Ылангыя малчыннарга экономиктиг, зооветеринарлыг өөредилге дыка ажыктыг болуп турар. Олар ам аарый берген малды боттары эмнеп-даа, ажаап-даа билир апарганнар.

Чылдагаан чок черге чаңгыс-даа кичээл үспезин бодап, кызымаккай өөренип турарларны база-ла малчыннарның ортузундан хөйү-биле адап болур. Ындыгларга «Малчын» колхозтуң кадарчылары Каң-оол Боргаш, Хомушку Кежеелей, Кара-оол Делбиш, Харлыг-оол Салчак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаашпыр 100-тен эвээш эвес хураганнарны камгалап ап, дүк планын ажыр күүсеткилээн. Бо көргүзүглерни чедип алырынга экономиктиг өөредилге база дузалааны билдингир.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында ниитизи-биле 42 пропагандист ажылдап турар, оларның 31-и—коммунистер. Бистиң пропагандистеривистиң аразында хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг, быжыг билиглиг, теманы солун болгаш (илдингир кылдыр тайылбырлаар кижилерниң саны улам-на өзүп орар. Оларның чижээнге Маспый-оол Ондарны, Николай Доңгакты, Николай Хертекти, Эрес-оол Хомушкуну, Чечек Моңгушту чоргаарал-биле адап болур. Олар чүгле боттарының школаларында кичээлдер эртирерин-биле кызыгаарлаттынмайн, чон мурнунга янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп турарлар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында четпестер чок деп болбас. Чамдык пропагандистерниң болгаш дыңнакчыларның талазындан понедельник сээнинда эртирер ужурлуг кичээлдер үзер, өске хүннерже чылдырар чоруктар ам-даа бар. 1974—75 өөредилге чылында «Мөген-Бүрен» колхозтуң парткому (секретары С. Ховалыг) экономиктиг өөредилгени четпес удуртуп, пропагандистерден негелдени кошкактаныының түңнелинде экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 5 школа өөредилге программазын доостпаан болгаш бо чылын катап уламчылаар ужурга таварышкан.

Ынчангаш бо колхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге партийжи удуртулганы экижидер, бар четпестерни дарый чайладырын партия райкомунуң бюрозу парткомга дааскан турган. Бо өөредилге чылында ында байдал коскуэу-биле экижээн.

Амгы үеде Моңгун-Тайга районнуң бүгү ажыл-ишчилери, ооң иштинде политиктиг болгаш экономиктиг школаларның дыңнакчылары, пропагандистер СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш улам күженишкининг ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйның хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин чер-черде сайгарып, чугаалажырын уламчылап турар.

Б. САЛЧАК.

СЭКП Моңгун-Тайга райкомунуң инструктору.

УДУРТУКЧУ БОЛГАШ КИЖИЗИДИКЧИ

Пропагандист. Чон ону идеологтуг фронтунуң дайынчызы деп чоргаарал-биле адаар. Ооң ажылы харыысалгалыг, берге, ынчалзажок массага ажыктыг. Ол марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын кижилерниң медерелинге сиңирип, оларның чүректеринче чоруулдаар ажыл-херектериниң салдын кылыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаар фабриказында партия комитеди (секретары М. Сундуй-оол) коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң политиктиг билиин бедидеринче база тускай мергежилде оларның чедип алырынче оваарымчалыг чылдарда кол кичээнгейни салып келген. Коллективтериниң ажыл-ишчи чедиишкиннериниң база бир үндезини мында боор турар.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң идей-политиктиг билииниң дугайында партбюро болгаш хуралдарынга үргүлчү чугаалажып турар. Ооң-биле кады пропагандист кадрларны белеткээринче, оларны бүгү талазы-биле деткип, дузалаарынче улуг кичээнгейни салып келген.

Ам арыглаар фабриканың эки пропагандистериниң бирээзи фабриканың үрмелтеп сорттаар комплекс цегиниң начальниги Малчын-оол Сарыгларович Агбаанның ажыл-кижии кысказы-биле таныштырып көрейн. Ол чүгле Ак-Довуракта эвес, харын районда эң дээре пропагандистерниң бирээзи деп мактадып турар.

Чаа-ла үжен хар ажып чоруур бо аныяк кижиниң күш-ажылчы базымнары моон, Ак-Довурактан, эгелээн. Ол баштай электромонтёр турган. Бодунуң кызымак болгаш чүткүлдүг-биле Красноярскиниң өңнүг металлдар институдунче өөренип киргеш, ону 1972 чылда доосхан. Арыглаар фабриказының регулировщиги, инженер-технолог болуп ажылдап турган. Эрткен чылдың эгезинден аңаа ҮСК цегин башкарар улуг партийжи даалганы хүлээндирген. Ол ам улуг цехтиң начальниги болбушаан, мында ажылчыннар ортузунга партияның политмассалыг ажылынга идепкейлиг киржип, пропагандист болуп ажылдап турар. Ооң удурткан цеги ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Цехтер аразында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, тиилекчи база болган. Ам коммунистиг күш-ажылдың цеги деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Ам пропагандистиң дуржулгазының дугайында каш сөс. Малчын-оол Агбаан фабрикага ажылдап келген чылында-ла пропагандистеп эгелээн. Ажылга чаа кирип, чайгылып турган кижиге баштай берге турган. Ынчалза-даа институтка алган теоретиктиг билиин херек кырынга ажыглап, улам быжыглап, бодунуң марксичи-ленинчи билиин бедидип, партийжи даалганы кызымаккай күүседип турган. Ам ооң дуржулгазы улгаткан. Эрткен чылдарда коммунистиг күш-ажылдың школазынга болгаш «Бүдүрүлгеге экономиказын эртемге үндезилеп башкарары» деп ортумак звенонуң школазынга кичээлдерни чорудуп турган. Бо чылын ол коммунистиг күш-ажылдың школазын удуртуп-шаан, «СЭКП—удуртукчу күш» деп курста пропагандистеп турар.

— Кичээлдерге канчаар белеткенип база канчаар эртирип турар силер?—деп оон айтырдым.

— Пропагандистиң ажылы берге, ынчалза-даа солун. Бир тээ, кижилерге чаа билиг бээрин даандырган чүве болганда, ыяк белеткенир апаар. Ооң-биле кады дыңнакчыларның билиин барымдаалап, тодаргай тайылбырлаары негеттинер. Мээң-биле кады ажылдап турар пропагандистер М. Сундуй-оол, В. Родин мени улуг дузаны чедирип, чамдык кичээлдерни эртирип турарлар. Ооң аңгыда боттарывыстың кичээлдеривиске олуржуп, аравыста үргүлчү харылзаалыг ажылдап турар бис—деп, Агбаан чугаалады.

Кичээлдерни амыдырал-биле холбап, көргүзүг материалдарын ажыглап, дыңнакчыларга конспектилерни бижидип, оларны хынап, чугаалажып турганы эки түңнелди көргүскен. Дыңнакчылар теоретиктиг билиин практикага ажыглап билир апарганнар. Ынчангаш чамдык дыңнакчылар бригадаларга, цехтерге барып, ажылчыннарга лекцияларны номчуп берип, беседаларны кылгылаан.

Бо өөредилге чылында М. Агбаанның пропагандистуу школазында 34 кижи хаара туттунган, ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар. Ажыл-ижи бачым-даа болза, дыңнакчы бүрүзү кичээлдер үспейн, организастыг-биле кээп турар.

Быжыг политиктиг билигни шиңгээдип алган дыңнакчылар—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, идепкейлиг хөй-ниитичилер мында хөй. Оларның чижээнге ээлчег мастери Иргит Холай-оолду, регулировщик Василий Моңгушту, оператор Надежда Колосованы, электри слесары Валерий Оюнну киирип болур.

Малчын-оол Сарыгларович чүгле эки пропагандист эвес, харын үлегерлиг лекторларының бирээзи болуп турар. Хостут үелер аңаа белен-не тывылбас, ынчалза-даа ол кичээлге, лекцияларга белеткенир шактарын черле тып алтар.

Малчын-оол Сарыгларович бодунуң кызымаккай күш-ажылы, эки организакчы, кижизидикчи бүдүжү-биле чүгле ажылдап турар коллективиниң эвес, а Ак-Доваракта партия комитединиң бүзүрелин чаалап ап шыдаан. Ол пропагандист, лектор хүлээлгезинден аңгыда, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Ону «Тыва даг-дүгү» эргелелчиниң парткомунуң бюро кежигүнүнге киргени аңаа улуг бүзүрел болбушаан, харыысалганы хүлээндирген. Ол фабрикада партбюронуң база кежигүнү.

Марксизм-ленинизмниң өлүм чок өөредиин чонга билдилиг-биле тайылбырлап берип, кижилерни ооң идеялары-биле чепсеглеп чоруур Малчын-оол Сарыгларович Агбаан ышкаш кызымаккай удуртукчуларга, пропагандистерге кым-даа чоргааралдыр, хүндүлээр.

Х. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: М. Агбаан.

Х-К. МОНГУШТУН фотозу.

П. М. ВЕЦУМНИЕК КАЯА-ДАА ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫ

Латвия ССР. Петр Мартынович Вецумниек кая-даа баарга хүндүлүг аалчы. Латыш кызыл адыгжы чораан ол кижиге кайыын-даа чагаа бижип, телефоннап, ону школаже, институтче, училищеже чалап турар. Бууруул баштыг, шериг ёзунуң хөнү сынныг ол кижи бирде пионер чыышынче, бирде комсомол хуралынче дапаш-биле чоруп турар, ынчаарга таварылга санында-ла чугаалаза чогуур чүүлүн кыска ужуражыышкын үезинде чедир чугаалап шыдаваанынга харадап турар. Хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарынга кады туржуп чораан өөрлериниң дугайын, хөй-хөй өңнүктериниң дугайын чугаалап турар.

Петр Мартынович Риганың далай училищезиниң үрер хөгжүм оркестрин чээрби беш чыл дургузунда удуртуп келген. Эң хоочун капельмейстер—Октябрь байырлалы бүрүзүнде-ле бодунуң оркестриниң мурнунга чоруур.

Вецумниектерниң бажыңында дыка хөй чүүлдер уран чүүл дугайын көргүзүп турар. Улуг өрээлде рояльды аянныг кылдыр салган—оглунуң оглу Андрис Эмиль Дарзинь аттыг тускай музыка школазында өөренип турар. Делгеглерде—актёрларның фотографиялары, шиилер чарлаалдары. П. Вецумниектиң уруу—Вента—Ян Райнис аттыг күрүнениң академиктиг уран-чечен театрының артизи Вента Петровна ол театрга тургаш комсомолга кирген, ооң комсомол организациязының баштайгы секретары турган. „Падомью Яунатне" солунунуң Латвияның комсомолунуң VII болгаш VIII съездилеринге тураскааткан тускай үндүрүлгелерин ол камныг кадагалап чоруур, ол съездилерге Вента делегат болуп киришкен.

Коммунист Вента Вецумниеца артист, режиссер, драматург болур бодунуң улуг дуржулгазын ам Риганың культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының техникумунуң режиссура салбырының студентилеринге дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: П. М. Вецумниек оглунуң оглу Андрис-биле.

Ю. ГЛАГОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиназы).

АЖЫЛГА БОТТАНГАН СӨС

Ленинградтың политехниктиг институдунуң башкылары болгаш студентилери-даа Саян-Шушенск ГЭС-ин тударынга идепкейлиг киржип турарлар. Енисейде ол улуг тудугнуң киржикчизи бооп турар ленинградчы 28 бүдүрүлге болгаш организация черлериниң санынга ол институт база каттыжып турар. Тудугнуң чагыы ёзугаар ында гидрокедурукчуну, станцияның агрегаттарын ажылдадырынга чугула энергогидравлика шинчилелдерин болгаш төлевилелдерин-даа ында кылып турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче): математиктиг төлевилел лабораториязында. Улуг эртем ажылдакчызы, техниктиг эртемнер кандидады Б. А. Соколов, бичии эртем ажылдакчызы А. Б. Коновалов, улуг техник Т. А. Успенская олар саналга түңнелдерин көрүп турлар.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

ЧЫЛЫГ, ЧЫРЫК БОЛУР

Онгу беш чылдың күш-ажылчы хүнннери эгелээн. «Тыва коммунэнергонуң» ажылчыннеры, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан хаакчылары чаа беш чылдың баштайгы базымнарын бедик кодурлүүшкүн-биле эгелеп, эрткен беш чылда чедип алганы күш-ажылчы чедиишкиннеринге соруктуг киргеннер.

Ук бүдүрүлгениң коллективи беш чыл планын 1975 чылдың октябрь 10-да, а тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын — декабрьның 20-де күүсеткеннер. Пландан ажыр 36,5 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылган.

Сески беш чыл-биле деңнээрге, тоску беш чылда электри энергиязын бүдүрүп үндүрери 94,4 хуу, чылыг дамчыдылгазын — 3 катап хөйнү ажылдап кылган. Пландан ажыр орулга 565 муң рубль болган.

Эрткен беш чылдың дургузунда Мугур-Аксыга, Хандагайтыга дизельдиг электри станциялары туттунган, а Тоора-Хемниң дизельдиг электростанциязының күчүзү улгаткан.

Сөөлгү беш чылда Тываның коммунал энергетиказының чедиишкиннериниң бир чугула чүүлү — үнелезин чурттакчылардан үнген ажылчын кадрлар-биле четчелеттинтени болур. Чүгле механизаторнуң мергежилин шиңгээдип алган аныяктар амгы үениң дизельдерин болгаш электриниг дериг-херекселдерин шиңгээдип алган.

1975 чылда хоорайда чылыг дамчыдылгазының тудуу эгелээн. Тудуг организациязының күжү-биле сөөлгү ийи чыл дургузунда 10,7 км черге чылыгны дамчыткан, оон түңнелинде 3,3 миллион рубль шиңгээттинген. Ук ажылдар чылыг үелерде — июньдан октябрьга чедир чорттунуп келген. Адыз хоорайның янзы-бүрү организацияларының коллективтери улуг дузаны чедирген. Амгы үеде 37 одалга системалары хагдынган, чылыг дамчыдылгазының 28 пунктулары ажыткан, оон уламындан хоорайның агаары элээн арыг апарган.

Кызыл хоорайга энергия дамчыдылгазын экижидер, чаа күштүг немээр талазы-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй. Онгу беш чылда ону кылыг чорудар ужурлуг бис.

СЭКП-ниң XXV съездинге уткуштур «Тыва коммунэнергонуң» коллективи ийи айның планын съездиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде күүседир деп бедиткен хүлээлгелерин алганнар.

Н. ЧУМАКОВ,

«Тыва коммунэнергонуң» директору.

ТӨЛЕПТИГ ДАГДЫНЫКЧЫ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Суг-Аксы суурунда Алдан-Маадыр аттыг кудумчулап эрткен чоон «Сайзанак» деп он-баазын ужуктер-биле бижип каан адрестиг бажыңны чарашсынып эртер. Ооң даштыкы хаалаларын агартыр чугайлааш, калбак демирлерде тоолдан кортузуглерни бүдүк-биле чураан аскылаан. Херим иштинде уруглар ойнаар шөлдерни дерээн. «Сайзанакта» дүн-хүнү-биле 50 чаштарны ажаап, кижизидип турар. Ында 9 комсомолчу-аныяктар, коммунист Валентина Бадыргыевна Шалының удуртулгазы-биле ажылдап турар.

Совхоз бүдүрүлгезинде ажылчыннарның, ырак-узакта малчыннарның уругларын садикке чаңчыктырып, тускай программа ёзугаар өөредип, кижизидери, школага белеткээри амыр эвес ажыл. Маңаа улуг арга-дуржулга, билиг-мергежил херек.

«Сайзанак» садигиниң эргелекчизи болгаш комсомолчу-аныяктар коллективиниң удуртукчузу Валентина Бадыргыевна ажылынга ак сеткилдиг, харыысалгалыг кижи. Садиктиң капитал септелгезин коллективтиң күжү-биле эки шынарлыг доозуп, шимелде делгелгезин, арыг-шеверин, ажынчемин, өөредилге программазын бедик деңнелде тургускан.

Ол бодунуң ажыл-ижиниң дугайында мынчаар чугаалаар:

— Чугаа-домаа сайзыраваан бичии чаштар-биле база оларны кижизидип турар улуг кижилер-биле ажылдаары нарын болгаш солун-даа. Ясли, садтарга он тос чыл иштинде ажылдап келдим. Янзы-бүрү өг-бүлелерден келген чаштарны чаңгыс аай корум-чурумга кижизидери, кижизидикчилерниң хүн-чурумун ёзугаар планныг кижизидип, коллективти организастаары ындыг-ла белен эвес. Мындыг бир таварылганы утпаан мен. Ынчан Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозка ясли-садка ажылдап турган мен. Бора-Шайдан 6 уруг алгаш, кел чорувуста оруккa машинавыс үрелген. Чаш уругларны ынчап туредир эвес, чүктеп дажыглап чорааш, өртты ажырып, колхоз төвүнге чедип келген бис.

Оон бичии чаштарны доруктуруп кижизидеринге киирип турар билиин, күжүн Совет чазак бедик-биле үнелээн. Валентина Бадыргыевна Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи. Ол комсомолчу-аныяктарның төлептиг дагдыныкчызы. Коллективтиң мурнакчы аныяктары Тамара Түлүш, Клара Монгуш, Сат Биче болгаш өскелерниң-даа эки ажыл-херектеринде Валентина Бадыргыевнаның улуг улуг-хуузу, үлегер-чижээ кирген дээрзи чугаажок. Олар амгы үеде уруглар албан черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шудургу ажылдап турарлар.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Делегей бо хүннерде

НИИТИ ЭЧИС СОРУЛГА ДЭЭШ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан тараачын партиязының VII съездизи ында ажыттынган. ПКАП-тың VII съездизиниң хүлээп алганы, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын боттандырар талазы-биле сорулгаларны ол съезд төлевилээр.

КТП-ниң Кол комитединиң даргазы С. Гуцва отчет илеткел кылгаш, Польшаның кедээ ажыл-агыйының хөгжүдериниң эң чугула сорулгазы болза сайзырангай социалистиг ниитилелдиң хевирлеттинериниң байдалдарынга Польша кедээни социал-экономика талазы-биле улам ынай көдүрери болур деп онзалап демдеглээн. ПКАП-тың VII съездизинге хүлээп алдынган программаны КТП бүрүнү-биле деткип турар болгаш ону боттандырарынга идепкейлиг киржир деп, С. Гуцва медеглээн.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек съездиниң делегаттарынга чүве чугаалаан.

ПКАП-тың кедээ ажыл-агый политиказын КТП-биле кады боттандырып турар болгаш ол политиканы бүгү тараачыннар бүрүнү-биле деткип турар деп, ол чугаалаан. Ол чорук кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин өстүрерин дүргедедириниң, кедээ чонnuң амыдыралының байдалдарын доктаамал экижидериниң аргазын берип турар. Тараачыннарның карак кызыл күш-ажылының ачызында чурттуң кедээ ажыл-агыйы беш чыл планының онаалдаларын күүсеткен. ПКАП-тың VII съездизинге идип үндүрген социал-экономиктиг стратегия болза чоокку беш чылдар бистиң улузувуска амыдыралдың улам ынайты бүгү талалыг экижиишкинин, а бистин күрүневиске — делегейге ат-алдарның өзүлдезин бээринче угланган деп, Э. Герек оон ынай онзалап демдеглээн. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары, ылангыя кедээ ажыл-агый эң-не ажыктыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг чорукту чедип алыр ужурлуг. Ол эчис сорулганы чедип алырының бүгү байдалдары бистиң чуртувуста бар деп санап турар бис. Бистиң бүгү-ле эгелээшкиннивис бистиң күрүневистиң, бистиң эрге-чагыргавыстың фундаментизи — ажылчыннар биле тараачыннарның эвилелин быжыглаарынга баран болуп турар деп, Э. Герек демдеглээн. Бистер сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузарының чорудулгазында ол эвилелди чаа утка-шынар-биле байытпышаан, ону бүгү талалыг быжыглаар болгаш хөгжүдер ужурлуг бис.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

СОФИЯ. Ада-чурт бүдүрүлгезиниң «ЕС-10-20» деп электронnuг санадга машиназы Шумен округтуң төп санадга төвүнде ажыглалда кирген. Ооң дузазы-биле хары угда математиктиг, экономиктиг, эргелел болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлеп турар.

Чаа машина информацияны ажылдап кылырын дыка дүргедедириниң, эң-не янзы-бүрү ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле ылаптыг сан-медээлерни алырының аргазын берип турар.

БОНН. Барыын Европаның дыка хөй чурттарынга эрткен чылын өртек-үнениң аартазының дугайында сан-медээлерни ГФР-ниң ажыл-агый министерствозу парлап үндүрген. Ол медээлерни ёзугаар алырга, 1975 чылда өртектерниң өзүлдези Ирландияга 20,9 хуу, Бельгияга — 12,8 хуу, Люксембургка — 10,7 хуу, Швейцарияга — 6,8 хуу, ГФР-ге — 6,0 хуу болган.

ЛУСАКА. Минск заводунга бүдүрген «МАЗ-503» деп совет чүък машиналары Замбияда мактадып турар. Олар Африканың нарын-берге байдалдарында чедиишкинниг ажылдап, кедээ черлерже чүъктер сөөртүп, оруктар тудуунга ажыглаттынып турар. Совет Эвилелинден Замбияның садып алганы чүък автомашиналарының чаа улуг бөлүү чоокта чаа Лусакада чеде берген.

НЬЮ-ЙОРК. Мадисон хоорайга (Висконсин штат) башкыларның ийи неделя ургулчүлээн ажыл соксадыышкыны тиилелге-биле доозулган. Олар ажыл төлевирин дыка улгаттырарын чедип алганнар. Хоорайның школаларында өөредилге катап эгелээн.

Питтсбургка (Пенсильвания штат) башкыларның чөптүг негелделерин хандырарындан эрге-чагыргаларның ойталааның уржуу-биле 62 муң уруглар чеди неделя дургузунда школаже барбайн келген. Питтсбургтуң башкылары ажыл төлевирин улгаттырарындан аңгыда, класстарда сыңмарлажып турар өөреникчилерниң санын кызырарын чедип алырын база оралдажып турар.

ТОКИО. Японияның 1975 чылда чурт иштинче бараан киирип алыры ооң мурнунда чылга деңнээрге, 12,6 хуу кызырылган болгаш акша-биле 59 490 миллион доллар болган. Японияга импорт кызырлыышкыны сөөлгү 13 чылдарда бирле дугаар болганы ол. Ол чорук экономиктиг кудулаашкынның уламы-биле чуртта херекелдиң эвээжээнинден болган деп, специалистер тайылбырлап турар.

БЕРЛИН. Профэвилелдерниң Берлин чанында Ф. Геккерт аттыг дээди школазында эгелээн семинар ГДР-ниң заводтарында болгаш фабрикаларында социалистиг чарыштың методтарын болгаш хевирлерин анализтеп көөрүнге турасккаттынган. Ооң киржикчилери — республиканың улуг бүдүрүлгелериниң профэвилел организацияларының удуртукчулары — улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга социалистиг чарышты чорударының дуржулгазын солчур болгаш ону интенсификастаарының аргаларын төлевилээр. Чөвүлел хуралга онза киччээнгейни социалистиг чарыштың хевирлери сайзырангайжыларынга совет профэвилелдериниң дуржулгазын өөренип көөрүнге салыр.

ХЕЛЬСИНКИ. Финн коммунистерниң «Тиедонантая» солуннуң номчукчуларының чаңчыл болган ужуражыышкынынга ийи муң ажыг кижи киришкен. Амгы үе-чадада солуннуң сорулгаларының дугайында илеткелди ооң кол редактору, ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү У. Йокинен кылган.

Францияның чазаанда өскерлиишкиннер

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз чазактың составында өскерлиишкиннер дугайын ында чарлап дыңнатkан. Даштыкы садыгның (Р. Барр), кады ажыллажылганың айтырыгларының талазы-биле (Ж. де Липковски), амыдырал байдалдарының айтырыгларының талазы-биле (А. Фоссе) чаа министрлерни томуйлаан. Демократтыг төп партияның даргазы Ж. Леканюэ юстиция болгаш парламентка кадагалалының министриниң эрге-дужаалынга хевээр арттышаан, ол-ла үеде күрүне министринге база томуйлаткан. Ооң мурнунда ындыг дакпыр эрге-дужаал чүгле даштыкы херектер министри М. Понятовскийге турган. Күрүне секретарьларының саны 22-ден 27 чедир көвүдеткен.

Министрлерни таарыштыр тургусканы «техниктиг характерлиг» болуп турар болгаш ол политиктиг өскерилге эвес-тир деп, президент В. Жискар Д'Эстен француз телевидениези дамчыштыр чүве чугаалаапы, медеглээн.

Ынчалзажок, «Юманите» солуннуң бодалы-биле алырга, чазактың составында өскерилгелер техниктиг хемчээлден дашкаарлап турар. Ылангыя Ж. Леканюэнуң күрүне министринге томуйлааны чазакта «атлантика» чүткүлдериниң күштелгезиниң дугайын айтып турар деп ук солун бижип турар.

Чазакта өскерилгелерни «Фигаро» солун чуртка президент дүр-чурумунуң күштелиишкининче базым кылдыр көрүп турар.

КАРЖЫ КҮТКҮҮШКҮН

ТОКИО. (СЭТА). Японияны антисоветтиг утланыышкын чорударынче күткүүр оралдажыышкынын Пекин удуртулгазы соксатпайн турар. «Акахата» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, тайбың болгаш найырал дугайында япон-кыдат керээни чарар дугайында чугаалажыышкыннарга кыдат тала ССРЭ-ге хамаарыштыр кыдат чазактың амгы доңгун туружунга Японияның каттыжарын негеп турар деп, Японияның ДХМ-ниң удуртукчулары медеглээн болуп турар.

Премьер-министр Т. Мики даштыкы херектер министри К. Миядзава-биле ужурашканының соонда ДХМ-ниң удуртукчулары ындыг медеглелди кылган. «Асахи» солуннуң медээлеринден алырга, ДХМ-ниң удуртукчулары япон-кыдат чугаалажыышкыннарны бурунгаарладыр талазы-биле амдызында кандыг-даа базымнар кылбас болгаш амгы үеде япон премьерниң Пекинче аян-чоруундан дадагалзаар деп дугурушкан.

Анголаның улузунга удур долларлар болгаш хөлезиленикчилер

Американ Джеймс Скотт дээрзи бодунуң кол ажылын чажырган херээ чок деп санап турар: ол өске чурттарның аг-шериглеринге барып, албан эрттирер хөлезиленикчилерниң элзедикчизи. Сөөлгү чылдарда ол бодунуң чаңгыс чер чурттугларын Вьетнамга дайынче элзедип чорүп турган. Ам вьетнам дайыны доозулза-даа, Скотт болгаш шак ындыг өске-даа кижилер база катап хөделип эгелээн: Анголада сандарадыкчы, бүтпес идегеттерниң бөлүктеринге барып дузалажыр, хөлезиленикчилерни хүүк-соксаал чокка элзедип эгелээн. Анголаже 300 ажыг американ хөлезиленикчилерни чоруткан болгаш ынаk өөредип, белеткээн, бажын ажыр чепсеглеңген солдаттарның болгаш офицерлериниң амдаа дыка хөй улуг-улуг бөлүктерин ынаар чорударынга белениниң дугайын ол хөлезилекчи кижи дыңнаткан. Скотт болза чүгле Техас штаттың Сан-Диегода эвес, харын Беннингте (Джорджия штат) Нью-Йоркта, Вашингтонда болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында база кижилер хөлезилеп, элзедип алыр черлер тургускан.

Бо талазы-биле бүгү ажылдарның чарыгдалдарын шуптузун АКШ-тың Төп разведка эргелели харам чокка төлеп берип турарын ол элзедикчи кижилер мынныг чугаалап турарлар. Чоокта чаа-ла хамаарышпас чорукту чедип алган ол чурттуң дүрүм ёзугаар чазаанга удур дайын чорудуп турар күштерге каттыжып алгаш, Анголаның иштики херектеринге американнарның холгаарлаашкынын хөй-ниитиден чажырары-биле ындыг бужарбазык үлгедиишкиннер кылырын ТРЭ-ге даасканы билдингир. Ынчалза-даа ындыг факт-барымдаалар чоорту-ла билдине берген болгаш ТРЭ-ниң сандарадыкчы үүлгедиишкиннерин сойгалап соонда АКШ-тың ол шпионнар белеткээр организациязын дамчыштыр Африканың аныяк күрүнези Анголаның иштики херектеринге дорт холгаарлаашкынны кылып турарынга делегейниң дыка хөй чурттарында кым-даа чигзинмес апарган.

Анголаның иштики херектеринге холгаарлаашкынны 1961 чылда-ла эгелээн турган. Ынчан Төп разведка эргелелиниң төлээлекчилери «Анголаның националдыг хосталга фронтузу» (ФНЛА) дээр бөлүглениишкинниң баштыңы Холден Роберто-биле харылзажып эгелээн. Оон эгелээш-ле Роберто чылдың-на америк талазындан 10 муң долларны ап келген. Ол болза амгы үеде Анголаның ёзулуг хостуг чоруун узуткаш, ону Каттышкан Штаттардан хамаарылгалыг кылдыр тургузар дээн империалистерниң болгаш сөөлзы ылгакчыларының оралдажыышкынынга киржир ролюнга холбаштырган чээли бооп турар. Амгы үеде сандарадыкчыларның ол баштыңы ТРЭ-ден оон-даа хөй «гонорарны» ап турар.

Ангола ол күзүн Португалиядан адырлып, хамаарышпас чорукту алыр дээрин билдине берген үеде — эрткен чылдың январь айда Вашингтонга ангола улустуң ёзулуг төлээлекчизи — МПЛА дээр организацияның чазак черинге төлээлеп кирер чоруунга шаптыктаар дугайында шиитпирни хүлээп алган турган. Америк чажыт албан черлериниң кымга-даа билдинмес хуралдарынга ол сорулганы чедип алыры-биле Робертога 300 муң долларны бээр деп шиитпирлээн. База бир өске сандарадыкчы организация — УНИТА-ның баштыңы Жонас Савимбиге база-ла ынча түңнүг акшаны бээрин аазаан турган. Ооң соонда Анголаның ол дайзыннарының холунче хөй акша-хөреңги чажыт черлер таварыштыр төктүп-ле эгелээн.

Америк акша-биле боо-чепсекти, хөлезиленикчилерни садып ап, а ол ышкаш ындыг боо-чепсекти болгаш хөлезиленикчилерни Анголага чедирер америк ужудукчуларлыг самолеттарның чарыгдалын дугайн турган. Ындыг факт-барымдааларны америк солуннар боттары-ла сойгалап илереткен болгаш ону кым-даа хөрлеп шыдавайн, харын-даа сөөлгү хүннерде ону чажырарын безин оралдашпастаан.

Каттышкан Штаттарның Анголаны сонуургап турары шуут билдингир. Ол чурт, эң ылангыя ооң Соңгу талакы можузу, нефть талазы-биле дыка байлак. Ында нефтилиг чер — Африкада эң-не хөй байлактыг черлерниң бирээзи, ынчангаш «Гаф ойл корпорейшн» дээр америк монополия Анголага 1974 чылда безин чыл санында 8 миллион тонна хире «кара алдынны» казып ап турган. Ынчалза-даа нефть — Африканың ол аныяк күрүнезиниң кара чаңгыс байлаа эвес бооп турар. Анголага 1973 чылда 3 миллион ажыг карат алмаазты казып тыпкан. Мырыңай чоокта чаа элээн каш америк компаниялар ол чурттуң алмаз-биле байлак черлерин шинчилеп, казып эгелээн. Анголаның политика талазы-биле хамаарышпас чорукту чаалап алыр үезинге чедип даштыкы капитал, ооң-биле кады америк капитал демир рудазы-биле эң хөй байлактыг черлерге безин хол дээп, ажиглап турган болгай.

Өске сөс-биле чугаалаарга, Анголада Каттышкан Штаттарның улам хөйү-биле хереглеп турар эң чугула чиг-эт-биле байлак тептери бар бооп турар-дыр. АКШ чогум-на ооң ужурундан Анголаның байлаc байлактарын бодунуң холундан салбас дээш оралдажып турар.

Оон аңгыда АКШ болза, Мурнуу-Африка Республика биле Родезияның чагырыкчылары-биле бир домей, хамааралга чок Ангола Африканың мурнуу талазында колониализмниң база расизмниң эң сөөлгү шивээлеринге шыңгыы айыыл-дыр деп көрүп турар.

Оон ужурундан Каттышкан Штаттар даштыкы интервентилерге болгаш ангола сандарадыкчыларга шериг дузаламчызы-биле чергелештир хамаарышпас бүгү Африкага каратуразында ыйдыышкынны кылып, Африканың Чаңгыс эң Организациязының чоокта болган онза сессиязынга АУР-ну политика талазы-биле кызамдагрып, Африканың ол аныяк республиказынга өске күрүнелерни удур туруштурарын оралдашканы-даа таварылга эвес-тир. Ол-ла сорулга-биле АКШ-тың дипломаттыг элчин черлери Африканың элээн хөй чурттарынга база-ла албадалдыкымныг негелделерни салган, а АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы У. Шауфеле дээрзи, африк солуннарның бижээни-биле алырга, Африкадиптиң хамаарышпас күрүнелериниң «холдарын ушта долгаар» дээш ынаар дуу-дадашбиле «тускай аян-чорук кылган» бооп турар.

Ол аныяк африк республиканың херектеринге кара-туразында холгаарлаашкыннарны агартып, чажырар дээш Вашингтонда антикоммунизмниң хоозун чулчуруушкуннарын база катап шуугап эгелээн. Барыын чүк чурттарының информация албан черлери Анголада амгы болуушкунну шын эвес, дедир тайылбырлаарын оралдажып турар. Олар социалистиг чурттарның бо талазы-биле элээн туружун шын эвес көргүзүп, ССРЭ-ниң даштыкы айтырыгларга шугумун буруудадырын оралдажып турар.

Совет Эвилели хосталга дээш шимчээшкиннерни, оон-биле кады Африкага ындыг демиселди-даа ургулчу деткип келген. ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар амгы үеде Африканың күрүнелериниң хөй кезииниң албан шугуму-биле хүлээп көргени зам деткип-даа турары Анголаның дүрүм ёзугаар чазаанга дузаламчыны көргүзүп келген. Ангола улустуң хөй кезиин төлээлээн ангола чазактың дилээн ёзугаар ындыг дузаламчыны олар көргүзүп турар.

Моон эгээш көөрге, Совет Эвилелиниң ангола чазакка дузаламчызынга сылдагалап алгаш, сандарадыкчыларның талазынга туруштушаан, Анголаның иштики херектеринге бодунуң холгаарлаашкынын агартыры-биле АКШ-тың хамаарылгалыг кылдыр турар оралдажыышкыннары кандыг-даа үндезин чок-тур.

О. АНИЧКИН.

(СЭТА).

ШЫЛГАРАҢГАЙ БОЛУУШКУН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Союз-Аполлон» төлевилелди ёзугаар кады кылган совет-америк космос ужудуушкуну аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле национал эргелелдиң (НАСА) 1975 чылда ажыл-чорудулгазында эң-не шылгараңгай болуушкуннарының бирээзи болган. Эрткен чылдың түңнелдериниң талазы-биле НАСА-ның парлап үндүрген илеткелинде ол дугайын чугаалап турар.

Совет космонавт А. Леонов биле америк астронавт Т. Стаффордтуң орбитага 1975 чылдың июль 17-де тээгүлүр хол туттуушкуну космосту улам ынай шиңгээдип алырынга чаа тээгүлүг үениң эгези болуп, делегейниң баштайгы космос ужудуушкуннарының база кады ажылдажылгазының үе-чадазын ажыткан деп илеткелде демдеглеп турар. Москва кады кылган «Союз-Аполлон» ужудуушкун бүгү-ле салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен. Космонавтар болгаш астронавтар үнелиг эртем шинчилелдерин кылып чоруткан. Ол шинчилелдерниң түңнелдерин анализтеп көөрү амдызында бүрүнү-биле доозулбаан-даа болза, эртемге кончуг чугула элээн хөй түңнелдер ам безин алдынган деп НАСА-ның илеткелинде онзалап демдеглеп турар.

Кады кылган совет-америк космос ужудуушкунунуң кол түңнели болза ийи чурттуң башкарар космос корабльдеринге таарыштырган чаа тудуштурулга системазын чедиишкинниг шенеп көргени болур деп документиде чугаалап турар. Ийи чурттуң тудуп тургусканы космос корабльдеринге болгаш космос станцияларынга америк база совет космонавтарның кады ажылдаарын киириштир, космосту өөрениир көөрүнге АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга улам-на калбак кады ажылдажылганы ол система бодунар аргалыг кылыр турар.

Совет-америк кады ажылдажылганың черге уламчылатынының чугула кезээ болза «Союз-Аполлон» ужудуушкунунуң доозулганының соонда америк астронавтарның Совет Эвилелинге болгаш совет космонавтарның АКШ-ка аян-чоруу болган деп НАСА айтып турар. Америк астронавтарны Москвага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, а совет космонавтарны АКШ-ка президент Дж. Форд хүлээп алган деп, илеткелде онзалап демдеглеп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның космос делгемин улам ынай шиңгээдип алыр талазы-биле кады ажылдажылгазының келир үези улуг деп НАСА-ның илеткелинде оон ынай айтып турар.

В. БАЙДАШИН.

КАМПАНИЯНЫҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ге отчет-соңгулдалыг кампания бедик күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эртип турар. Ол кампанияның чаа үе-чадазында республиканың 900 ажыг улуг бүдүрүлгелеринге партия конференциялары болуп эрткилээн. ГСЧП-ниң IX съездизи 1976 чылдың майда болуру-биле холбаштыр, эрткен чоокту хүннерде чугаалажып көөрү-биле парлап үндүрген ГСЧП-ниң Программазының чаа төлевилелин, 1976—1980 чылдарда ГДР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле ГСЧП-ниң IX съездизиниң Директиваларын болгаш партияның Уставының төлевилелин ажылчы чоннар чүүлдүгзүнүүшкүн-биле көрүп турарының үезинде ол конференциялар болуп эртип турар.

Заводтар коммунистериниң мурнунга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман болгаш республиканың өске-даа партия база күрүне ажылдакчылары чүве чугаалагылаан.

«Верра» деп калий комбинадынга (Зуль округ) болган парткоференцияга Э. Хонеккер чүве чугаалааш, мынча дээн: ГСЧП-ниң IX съездизинге документилерни чоннуң чугаалажып көөр чорууну съездиже белеткелге ГДР-ниң бүгү хамаатыларынын идепкейлиг киржириниң бодунар аргазын бээр. Ол документилер дугайында санал-оналдар ГСЧП ТК-ның эгелекчи чоруун ажылчы чоннарның бадып чедирип турарының дугайын херечилеп турар. Материалдарны чугаалажып көөрү-биле бистиң алыдып турарывыс ГСЧП-ниң IX съездизинге белеткелдиң чаа, шиитпирлиг үе-чадазы болза VIII съездиниң төлевилээни оруk-биле бистиң хажык чок болгаш эчис сорулгаже чүткүлдүг чоруур апаарывысты көргүзүп турар.

Бистиң IX съездивисче үндүрер деп турар түңнелдеривис бистиң республикавыстың экономиктиг күчүзүнүң, социалистиг дем каттыштырылгазының кол чурту — ССРЭ-биле бистиң эвилелививистиң үре-түңнелдиниң бедиткели болур деп, Э. Хонеккер онзалап демдеглээн. 1975 чылдың октябрь 7-де ат салдынган, ГДР биле ССРЭ-ниң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттуга дузалажылга дугайында керээниң ачызында ол эвилел улам-на быжыг апарган. Ол керээ бистиң эвилелививистиң бүгү-ле үелерде шимчеш дивес фундаментизин салган, ынчангаш Европага тайбыштың болгаш айыыл чок оруктуң херээнге чугула салдышкынны киирген.

ЧССР. Чехословакияның делегейде дыка нептерээн «Ява» дээр мотоциклин ССРЭ база-ла дыка хөйнү садып ап турар.

Чүгле эрткен чылын безин Тынец хоорайда завод ССРЭ-же чорударын биле ындыг 60 муң машиналарны кылып үндүрген.

Амгы үеде ол заводта «Ява-350» дээр чаа хевириниң ындыг мотоциклин чаартып кылып турар. Ындыг машиналар 60 чыдын орнуктарга акстыгуаси кээр.

ЧУРУКТА: чагыкчыларже чорударынга белетпел үези.

(ЧТК — СЭТА-ның фотозу)

Башкыларга

ЧАПСАРДА БОЛГАН ЧУГАА

Коңга чаңгыландыр кыңгырт диген. Коридорда өөреникчилер, ары өө дег, шиңгейнип эгелээн. Башкылар класстардан соңнуг-мурнут кирип кээп турда, дыл, литература башкызы Маргарита Салчаковна соңга баарында хараанын чажын чодуп, иштиривгеп турган.

Математика башкызы Михаил Ондарович журналды стол кырынга салып кааш, Салчаковнаның чанынга чеде берген:

— Өөрүшкүден бадырып тур силер бе, Салчаковна?— деп баштактанды.

Маргарита ине-биле шанчыпкан чуве дег, сырбаш кылдыр хая көрнүп келгеш, ширвин ун-биле чугаалады.

— Баштактаныр харыым чогул. Даң атыже белеткенген кижи мен, түнней чок, хей болду—дээш, караан чотпушаан, база катап соңгаже көрнүп берди.

— Уйгуну чедир удуваска—кадыкшылга кончуг хоралыг боор чуве болдур ийин—деп, географ Ондар Артай-оолович чугаага кирижи берди.

Төөгүчү Солун-оол делегей картазын чазып тура, үстү берген чугааны уламчылады.

— Салчаковна, силерниң ажылыңарга ындыг таварылгалар та чеже катап болур, амдыгаалштан эгелээш, сагыш сайзаарадыр, дүвүрээн хереэ бар бе?

— Дүвүрел чок амыдырал—өлүг-биле деңнеш-ле.

— Амыдыралга чүү-даа турар болдур ийин.

— Кол чүве—сонуургал.

— Мен бодаарымга, кол чүве—быжыг билиг, чаагай чаңчылдар — дээш, Михаил Ондарович «Беломорун» кыпсы берди.

Чугаага киржиксел орзуумаадаа, мени башкылап чораан Иргит Чойганманы сактып келдим. Ооң дугайында бис мынча диже бис: «Кончуг «чымчак» башкы, кижи кончувас». Кичээл—ана «музыка» болбазыкпе! Ол бистен янзы-бүрү айтырыгларны салыр, а бис шупту харыылаар турган бис. Кичээл үезинде кылаштажып турган бис. Ур болбаанда башкывыс хелбестей берген—ажылындан үндүртүпкен болган. Чаа кончут «Кадыг» башкы келген—байдал өскерилген, өөренирин бергедеп эгелээн бис. Удаваанда бис чаа башкывыстан хөй айтырыглар салыр апарган бис.

— Кичээл черле ынчаш солун болур ужурлуг—деп, Маргарита аңаа апарган, чугааны үргүлчүлеп эгеледи.

— Солун кичээл деп чүл, Салчаковна?— деп айтырдым.

— Минута бүрүзү солун-на болур болза эки.

— Шупту дөртен беш минута бе?

— Ийе—дээш, Маргарита сумказын ужей берди. (Даразында кичээлге белеткежири ол боор).

Биология башкызы Людмила Михайловна турган:

— Эрткен чылын ажылдап турган химик Любовь Трошинаны сактып тур силер бе?— дээш уламчылады:— Ол башкының кичээлдериниң тургузуу бөдүүн. Хөй-ле чүве—көргүзүг материалдары. Ында чүү чок дээр: таблицалар, чуруктар, плакаттар, схемалар, химиктиг реактивтер... Ооң өөреникчилери олимпиадаларга үргүлчү бирги черни ап турдулар.

— Ол башкының чединмээниниң чүү деп бодаар силер?— деп айтырдым.

— Амгы химия, амгы амыдырал кичээл бүрүзүнде кирип турар, ынчангаш өөреникчилер хамаарышкылыг болгаш сонуургап, быжыг шиңгээдип ап турганнар-дыр.

Маргарита дыңнап турган:

— Маяковскийниң дириказынга кичээл эрттирдим. Номчуп турумда, өөреникчилер шимээн үндүрүп, сонуургавайн барды. Пластинка салыптарымга ыыт чиде берди.

— Маяковский Есенин эвес-ле болгай. Маяковскийниң дугайында кичээлдерге бодалдарының демиселин, өске тайылбыр, логика херегжеттинер ийин, а күштүг үн, куруг номчулга өөреникчилерни сонуургатпас—деп, тыва дыл башкызы Донгак Чечен-оол база чугаага киржип, бодунуң бодалын илеретти, уламчылады.— Меңээ кичээлдиң тургузуу, өөреникчилерниң психологиязы чугула боор турар. Чогаалчыларның намдары, чогаалдары чаа чүве ышкаш хандыкшылдыг, сонуурганчыг болур болза, кичээл сорулгазын четкен деп санаар мен.

Өөредилге эргелекчизи Сат Эзир-оол башкыларның чугаазын дыңнап тура, шыдашпайн барган ышкаш, Донгак Чечен-оолду үзе кирип, чугаалап эгеледи:

— Башкыларның кичээл эрттирери янзы-бүрү. Чамдык башкылар кичээл үезинде планнарын безин барымдаалавайн баар. Сонуургалды олар хөй-хөй аргалар-биле чедип ап турарлар. Чамдык башкыларга—күштүг идея, өскелерге—диафильм, үшкүлеринге—кино, белиглерге — бодунуң артистиг аажы-чаңы-даа чугула болгулаар боор чүве чорду.

Ыржым барган. Медээ алер үе хыл кырында келген. Кижи бүрүзү бодунуң бодалын илередиксээш, бот-боттарын үзе киржип эгелээн.

— Болдурар, утаа үндүрер кичээлдер херек.

— Билиглерни быжыглаар практиктиг ажылдар эң чугула.

— Өөреникчилер башкызынга бүзүрээр, чаа чүүлдү манап турар-ла болза эки.

— Башкы кижи ханы билиглиг, кижизиг, негелделиг, культурлуг, чечен-мерген болур болза, кичээл солун болур—деп, биолог Людмила Михайловна чугаалап чорда, коңга кыңгырт диген.

Коридор шимээн барган. Башкылар журналдарын, херектиг чүүлдерни тударын тудуп, коридорларын колдуктап алгаш, класстарже уткаптылар. Ам кандыг кичээлдер эртер ирги? Эртемнер башкылары кичээлдерин ажыг-чажыг чокка чугаалажып-ла турар болза, ырын, берге ажылга ажыктыг, дузалыг болур-дур ийин.

Саая МАЙНАК.
Мөңгүн-Тайга район, Мугур-Аксы ортумак школазы.

Шилчилгелиг ажылга чиигелделер

«Шын» солуннуң корреспондентизи Тыва АССР-ниң прокуратура ажылдакчызы **Павел Борисович Башевке** өске черлерже ажылдап чоруткан ажылчыннарга болгаш өскеде ажылдакчыларга кандыг-кандыг чиигелделер болгаш немелде төлевирлер туруп болурун тайылбырлап бээрин дилээн.

Айтырыг: Өске черлерже шилчип чоруткан кижилерге кандыг чиигелделер болгаш немелде төлевирлер туруп болурул, Павел Борисович?

Харыы: Өске черлерже шилчип чоруткан ажылчыннарга ажыл төлевирин колдуунда 1931 чылдын ноябрь 23-те үнген ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш Улус Комиссар Чөвүлелиниң «Өске черлерже ажылдап чоруткан кижилерге немелде төлевирлер дугайында» доктаалын барымдаалап чорудуп турар. Ол доктаал өске черлерже ажылдап чоруткан бүгү кижилерге, ооң иштинде дээди болгаш ортумак эртем база аспирантура дооскан аныяк ажылдакчыларга база хамааржыр.

Ол доктаал ёзугаар боттарының чөпшээрели-биле 25 километрден ыраак өске черже доктаамал ажылдап чоруткан болза, ук черниң бөгүнгү чери даразында немелде төлевирлерни чорудар ужурлуг: көжүп чоруур деп турар ажылдакчының болгаш соң өг-бүлезиниң орук шүүдели, бажың иштиниң эт-херекселдерин сөөртүрүнүң шүүдели, хүнде чиир чемниң өртээ.

Айтырыг: Ажылдакчы кижиниң өг-бүлезиниң кежигүнүнге кымнар хамааржырыл?

Харыы: Ажылдакчы кижиниң өг-бүлезиниң кежигүнүнге ооң азыралында туруп турар болгаш кады чурттап турар төрелдери—ада-иези, уруглары, кадайы хамааржыр.

Айтырыг: өске черже көжүп тургаш, орукка чарыгдаан үезин ажыл төлевири кылдыр төлеп бээр бе?

Харыы: Өске черже шилчиткен ажылдакчының орукка чораан бүгү үезин болгаш аңаа немей чаа черге баргаш ажылдаар ажылының шалыңын барымдаалап, 6 хонуктуң ортумак шалыңын база төлеп бээр.

Айтырыг: Чаңгыс удаа тыптып бээр төлевириниң хемчээли чүү хире болурул?

Харыы: Ол төлевир ажылдакчы кижиниң чаа черге баргаш ажылдаар ажылының бир айда алыр ортумак шалыңының хемчээли хире болур. А өг-бүлениң бүгү кежигүннеринге ажылдакчының бир айда шалыңының дөрттүң бир кезээн төлээр. Олар бир чыл иштинде чаа черже көжүп келе берген турар ужурлуг.

Айтырыг: Аныяк специалистерге тускай көрдүнген немелде төлевирлер турар бе?

Харыы: Аныяк специалистерге дээди өөредилге черлерин дооскаш өске черлерже ажылдап чоруурга ыраккы Соңгу чук болгаш аңаа деңнээн черлерден аңгыда баштаар чер ук тускай эртемниг кижиниң болгаш ооң өг-бүлезиниң кежигүннериниң орук шүүделин болгаш ажылдаар черинге бергеш алыр шалыңының чартыын, а ооң өг-бүлезиниң кежигүннеринге ук ажылдакчының шалыңының дөрттүң бир кезээн төлээр.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы ыгтыыг черлерге 20—27, өскелеринге 30—35, Кызылга 32—34 градус соор.

Бичии уругларны туберкулёзтан камгалаңар

Бичии уруглар туберкулёзтан дыка аарыычал болур. Уругнуң назы-хары бичии болган тудум-на ол аарыг аңаа дүрген чыпшыңар. Бичии кижилер хөй вуруузунда туберкулезтан аараан кижи-биле үргүлчү чаңгыс черге туруп харылзашканындан аарый бээр. Эң ылаңгыя өг-бүледе ол аарыгдан аарыг кижи барда бичии уругларга улам айыылдыг, а кожа бажыңда ындыг аарыг кижи барда, бичии уругларга айыыл база оон дора эвес. Туберкулез аарыы даштын кудумчуга, кинога, автобуска, магазинге дээш өске-даа хөй-нийти черлеринге таварылга болган ужуражылга үезинде чыпшынып база болур. Туберкулезтуң палочкаларын азы микробактериязын үндүрүп чоруур ажык хевири-биле аараан кижилер бичии кижилерге аарыын халдадып болур. Ындыг аарыг кижилер чодүрүп, дүкпүрүп турда, кадык кижилерже туберкулезтуң нептерединикчилери халдаар. Аарыг кижиниң эт-херекселдери ооң чурттап турган өрээли каш-даа ай иштинде ол аарыгның нептерединикчизи боор артып каап болур.

Туберкулезтуң ажык хевири-биле аараак кижилер бичии уруглардан аңгыланыр, оларны тудуп, ажаап, ошкап болбас. База ол ышкаш аңгы аяк-савалыг, аржыылдыг, ак хептиг турар болгаш оларны аңгы черге шыгжап база изиг суггга хайындырып ап турар. Аарыг кижиниң чурттап турар бажыңын үргүлчү агаарладып, ол пөс-биле чодуп, дезинфекциялап турар.

Бир эвес ие кижи туберкулезтан аарыг болза оеза кичээңгейлиг болуру чугула. Уругларлыг ие кижи тускай халаттыг турар болгаш аскын, думчуун 3—4 каът марля-биле дуглап алыр, холун үргүлчү саваңнап чуур.

Туберкулезтан аарыг кижилиг бажынче, баарда бичии уруглар эдертпес.

Бичии уругну өске кижилерге түрү када-даа болза ажаап, кадагалап апарза, туберкулёзтан камгаланыры-биле ол кижи ол аарыгдан аарып турар бе деп чүвени эмчиге хыналып алыры чугула.

Бажында туруп турар ыттар, тоолайлар, диниспейлер дээш оон-даа өске өкпе туберкулезунадн аараап бүгү-ле дириг амытаннар база-ла ол аарыгның нептерединикчилери боор болурлар. Ынчангаш туберкулезтуң халдап нептерей бээриниң бүгү таварылгаларын баш удур көөрү берге.

Туберкулезтан уругларны камгалаарының эң дээре аргазы—туберкулезка удур тарыышкын. Ол дээрге Кальметт болгаш Герен деп француз эртемденнерниң хевирин өскертип каан боттарының халдамырлыг чоруун чидирген туберкулезтуң микробактериялары, кижи караанга көзүлбес азарганчыг хемчээлдиг палочкалары-дыр. Бичии уругларны туберкулезтуң эвээш хемчээлдиг микробактериялары-биле тарып каарга айыыл чок, бичии уруглар ол аарыгдан аарбас, азы организминиң ол аарыгдан камгаланыр аргазын тургузуп турар. Камгалал тарыышкынны эрткен уруглар аңаа уругларга бодаарга 6—9 катап эвээш аарып турар болгаш аарый-даа берзе кончут чиик эртер. Туберкулезка удур тарыышкынны чаа төрүттүнген бүгү уругларга, эң ылаңгыя бажыңында азы кожазында туберкулезтан аарыг кижилер чурттап турар уругларга чорудары албан. Тарыышкынны солагай талакы өжүнге кеш аданче чорудар. 1—1,5 ай болганда тарып каан черниң кежи кызып, долгандыр диаметри 5—8 мм хире хемчээлдиг черге сорбу тыптып кээр. Ол үеде уругнуң ол черниң картын карттап, дырбап, кырындан чаап, азы ол черни шарып болбас. 4—5 ай хире болгаш тарып каан чер холаңнап экирий бээр. Ол чүл дээрге тарыышкын ажыктыг болган, аарыгга удур камгалал турупкан деп чүвени көргүзүп турары ол-дур. Тарыышкын аарыгга удур камгалал күжүн дораан эвес, эрте дээрге-ле ийи ай хире болгаш көргүзер. Тарыышкын соолунде кежке холаң тыптып келгиже бичии кижини туберкулезтан онза камгалаары чугула. Бир эвес чаа уруг төрүттүнген бажыңда аарыг кижи бар болза, ийи ай иштинде аарыг кижини эмчиге чыттырар азы уругну божулга бажыңынга арттырып каар, чок болза өске бажыңга тургузар дээш оон-даа өске хемчеглерни ап тургаш, бичии уругну туберкулезтан камгалаар.

Тарыышкын соолунде уруг 5—7 чыл иштинде аарбайн барып болур, оон соонда тарыышкынны база катап чорудары чугула. Даразында тарыышкыннарны колдуунда уруглар 5 болгаш 10 класска өөренип турда чорудар.

Ие кижи бүрүзү туберкулезка удур тарыышкынның чорудар хуусаазын, тарыышкын кандыг байдалдыг эртип турарын билири чугула. Тарыышкын соолунде бир чыл иштинде тарып каан черге холаң тывылбас болза, ону катап чорудары чугула, ынчанмас болза туберкулез тыптып болур.

Туберкулезтан база бир камгалал—уругларны туберкулезка удур эмнер-биле баш удур эмнээри. Ындыг баш удур эмнээшкинни аарыг кижилер-биле кады туруп турар, азы чоокта чаа туберкулез чыпшынып халдаан бичии уругларга удур чорудары.

М. КОВЕНСКАЯ,
уруглар эмчизи.

Сухэ-Батор дугайында номдан

ХЕНЕРТЕН УЖУРАШКАН

Рассказ

Баяр-гүннүң өлгениниң соонда хан төгүүшкүннүг, кадыг-дошкун эң шииттирлиг тулчуушкуннар болгулаан. Ак гвардейжи дээрбечилер тылча шаптырган, а ыйыгуурдан Унгерн бужары-биле дезипкен.

Ынчалза-даа ол соолунде болган. Эң баштай ийи таланың күжү деңнеш эвес болган: бир дайынчыга-ла дайзынның дөрт солдады онаажыр турган. Дээрбечилер Алтан-Булакка хөме диргелип келген. Тулчуушкун мырыңай кудумчуларга кыптыкан. Дайынчылар эрес-шудургу туруушкан. Сухэ-Батор тулчуушкуннуң мырыңай «чилиинче» хөме булгап кире берген.

— Ханның сөөлгү дамдызынга чедир сокчур!—дээн Сүге-Баторнуң кыйгызын дайынчылар дыңнаан.

Ак гвардейжилер шаап хаядап тургашар. Тулчуушкун улам-на чидигленген. Шак ол өйде хайгыылчыларның кыйгызы чаңгылаан: орус Кяхтадан шериг колоннаазы шимчеп чоруп органы. Ол—совет шериг кезектери болган. Олар моол өңнүктерге дуза кадар дээш далаш-биле тутсуп органнар.

Кызыл гвардейжилерниң командири сарыг баштыг, арнында төгерик-төгерик меңнерлиг, шаңгыр-шаңгыр каракатарлыг, узун кижи штабка кирип кээрге, Сухэ-Батор аңаа турган. Сапыктарын ол чызырт кылдыр кожа тепкеш:

— Кол командылакчы Сухэ-Баторга айыткап тур мен! Забайкальениң шериг округунуң мурнакчы хөөзэ силерге дузалажыры-биле келди! Кезектиң командири Ва...—деп рапортун моолдап төндүргелек чорда, демгизин үзе кирген.

— Вася!— деп, Сухэ-Батор алгырыпкаш, командирниң мойнунче шурай берген.

Ол дээрге орус ужуктер өөредип турганы, дүргектеп каан чиңге демирлерни кады чууктап турганы Вася болган.

— Сухэ! Сухэ, сен бо ышкажыңчыл! Мындыг, маадыр ышкажыңчыл! Ээп чедип кээр мен деп чугаалааанымны сактыдыр сен бе? Чедип келгеним бо ышкажыл.

— Сээң ачаң бисти номчуп өөредип турганын сактыдыр сен бе? Ол бистиң өөвүске кээп турган. Бистиң дугайывысты ол: «болар өөүп кээрге, идегелиг боттары» деп чугаалап турган. Ону сактыдыр сен бе?

Вася ыыт чок бажын доңгайтыпкан.

Штабтан олар үнүп келген. Сухэ аъдын мунупкан.

— Бурунгаар!

Олар чергелештир халдып чорупкан.

— Сакты-дыр сен бе?..

Эх, эм база ынчаагы дег болза аар! Чээрби чыл мурнунда шывык «аъттар» мунуп алгаш, кулактарга хат сыыдадыр хап турар кылдыр, капшагай аъттар мунган ышкаш, довурак-доозунун буруладыр маңнап турганнар.

— Бурунгаар!

— Ура-аа!—шатты дүргаар чаңгыланып чоруй барган.

Аъттыг шериглер дайзынче хөме булгап кирипкен.

Н. НАДМИД,
Моол чогаалчы.

«Монголия» журналдан

ЧЭЭРЕН

Моолдуң аң-меңнииниң аразында онзагай черни чеглих аъттаа аңгыдаа чээрен ээлеп турар. Чер кырында ховар дээн ол аң Моол-Алтайның эдектеринде. Улуг холдерниң ийгылаажында, Мурнуу болгаш Ортаа Гобиниң ховуларында, Чөөн Гоби болгаш Сухэ-Батор аймактарның мурнуу-барыын районнарында бар. Антилопа уктуг ол амытан кегженир сүт-чемиштиглер аймаанга хамааржыр. Чиңге, бедик даваннарлыг, узун моюннуг, бичежек баштыг, капшагай ол аңның хевир-дүрзүзү чараш. Ол шакта 60—70 километр чедир маңнаар. Ынчалза-даа 10—20 километрни эрткеш турупттар. Ооң бодунуң хемчээли улуг эвес. Бедик 75 хире сантиметр, узуну дургу 95—110 сантиметр, деңзизи 25—30 килограмм хире. Шээр мал дег чазын төрүүр. Чээрен черлерниң чурттакчылары оларның чаш анайларын тудуп алгаш, өшкү сүдү-биле эмискиктеп остүрүп алгаш бо-ла таварыышкылаар.

Чылыг үеде олар эвээш баш саныыг бөлүк-бөлүк чоруур. А күс дүжерге, чыылза-чыылза чүс-чүс баш коданнар кылдыр каттыжар. Ховуда чиир аң болгаш кандаашкын, чут болурга чээреннер аажок хораар. Оларның бир дайзыны—бөрү.

Чээрен эъдинде антилопа эъдиниң тускай амданы чок. Ынчангаш ону шаандан бээр аңнап келген. Эъдин чемге, кежин идик-хеп кылырынга, мыйыстарын янзы-бүрү кааслалга кылырынга ажыглап чораан.

Чээренниң баш санының кызырылганы-биле холбаштыр Моол Арат Республика ону күрүне камгалалында алган.

Телевидение

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

8.55—А. Скрябин—«Симфониктиг поэма». Төп телевидениениң болгаш Бүгүэвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру—В. Демченко.

9.10—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Эш келиишкин»; 2. «Лаздинай — архитекторлар кудумчузу»; 3. «Харыысаалга».

10.05—А. Твардовскийниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.

10.35—«Кыска танцы көргүзүглери». Ленинградтан өңнүг дамчыдылга.

11.00—Медээлер.

11.10—«Шыдырaa школазы». «Этелеп чоруурлар клазы». Өңнүг.

11.40—Киножурнал.

11.50—«Хөглүг үннер». Өңнүг.

12.05—«Ада-чуртумга бараан боол тур мен». Эртем-нептередилгелиг фильм. Өңнүг.

13.00—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.

13.10—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң амгы үе-чадаа хөгжүлдези болгаш быжыгыышкыны». Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның марксизм-ленинизм институдунуң кылдыс эргелекчизи философия эртемнериниң доктору А. И. Соболев киржир.

13.40—Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы. «Аңаа эвес чай». Уран-чечен фильм.

15.20—А. Скрябин—«Симфониктиг поэма».

15.35—«Съездиден съезд чедир». «Совет Литва».

17.20—Документалдыг фильм.

17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телефильм.

18.15—Телемедээлер.

18.30—«Улуг болуруң кузээр дагаа оглу». Мульт-фильм.

18.40—«Чолаачыларга». Дамчыдылга.

19.15—Телефильм.

19.30—«Кедээде бүгү-шиити механизатор өөредилгези». Дамчыдылга.

19.45—Телемедээлер.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

20.15—«Съездиден съезд чедир». «Совет Литва». Өңнүг.

22.00—«К. Симонов: Дайынчы чогаалчы боол артар мен». Документалдыг фильм.

22.20—Киножурнал.

22.30—«Шыдырaa школазы». «Этелеп чоруурлар клазы». Өңнүг.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЭКРАНДА «ВЕНЕРА—9» БОЛГАШ «ВЕНЕРА—10»

«Венера-9» болгаш «Венера-10» деп кинофильмден узундуг: кудулап бадар аппарат хөй талалыг шенээниниң соонда. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Спорт

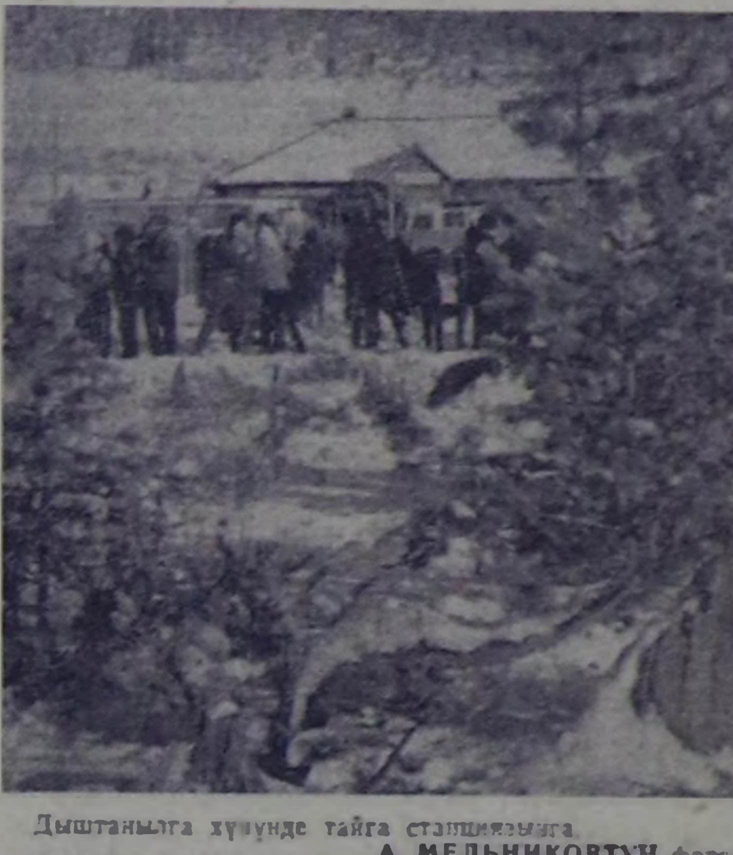

Дыштаныылга хүнүнде тайга станциязынга.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Женева чемпионадының түңнелдери

Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионадының түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң алдарлыг тренери, СЭТА-ның спорт тайылбырлакчызы Елена Чайковская мынчаар чугаалап турар:

Бистиң фигуристеривис Людмила Белоусова биле Олег Протопопов олимпиаданың баштайгы алдын медалын чаалап алгандан бээр чээрби чыл эрткен. Ам күштүң туруштарын болгаш хамыктың мурнунда мырыңай чоокта чаа доозулган Европа чемпионадының түңнелин ёзугаар алырга, совет фигуристерниң мергежили хемчээл чокка өскен. Амгы үеде фигурлуг чуңгулаашкынның үш хевиринге — эжеш чуңгулаашкынга, дошка танцылаарынга, эр улус чаңгыстап чуңгулаарынга олимпий оюннарынга чедиишкинниг болур бүгү барымдаалар бар.

Женева чемпионадынга бистиң фигуристеривис ийи алдын, ийи мөңгүн, ийи хүлер медальдарны чаалап алган. Диптиң чемпионадынга мындыг хөй шаңналды чаңгыс-даа команда мөргүчага чедир албаан. Алды эң шыырактарының санынче бистиң ийи спортчувус база кирген.

Ирина Роднина биле Александр Зайцев мурнуку хевээр эжеш чуңгулаашкынга маргылдаа чок тергиин эки ойнаарын Женевага көргүскен. Ирина Воробьева биле Александр Власов Женевага чедиишкиниг чуңгулааш, хүлер шаңналга төлептиг болган, ам олар ону олимпиадага катаптаарын күзээр бис.

Диптиң чемпионадынга дошка танцылаарынга бистиң спортчуларывыс шыгтараан, шупту шаңналдарны совет фигуристер алган. Европаның алды дактыр чемпионнары Людмила Пахомова биле Александр Горшков олар-биле кады Ирина Моисеева биле Андрей Миненков, Наталья Линичук биле Геннадий Карпоносов олимпиадага чедиишкиниг киржириниң бүгү үндезиннери бар, аңаа идегээр бис.

Бистиң чаңгыстап чуңгулаар фигуристеривис олимпиадага шылыгы шыгдалданы эртер. Европаның шилиндек фигуристериниң аңгыда Инсбрукка дагай ындыңның Толлер Крэнстон, Терри Кубичка, Рон Шейвер ышкаш эң шыырак мастерлери медаль дээш демиселге киржир.

Европа чемпионадынга эрткен чылгы алган чедиишкинин Владимир Ковалев катаптап шыдавазап. Олимпиадага чедир дээди спортчу формаже ол кирер ужурлуг, ынчан эки түңнелдерни оон манап болур бис. Юрий Овчинников, Сергей Волков деңнеш эвес чуңгулаашындан, шаңналдыг чер дээш демиселге киришпээннер. Инсбрукка эки сиңнарын планнап турарлар.

Он ийи харлыг Елена Водорезова бирги делегей сезонун диди эгелээн. Европа чемпионадынга ол сески черни алган, бичии кижиге улуг чедиишкин болган. Водорезова олимпиадага база бир бурунгаар базымны кылыр дээш күжүн, мергежилин үндүрерингe бүзүрээр бис.

Кышкы олимпий оюннары эгелээринге чедир үе эвээш арткан. Январьның төнчүзүнде бистиң фигуристеривис Инсбрукче чорупттар.

ЧЕМПИОН АТТЫ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕ

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр.). Грузияның найысылалынга оолдар болгаш уругларның аразынга шыдыраага ССРЭ-ниң чемпионады доозулган. Уругларның аразынга эрткен маргылдаага делегейде эң-не аныяк делегей мастери Майя Чибурданидзе (Грузия) тос салыгдан сес санны алгаш, чемпионаттың тиилекчизи болган. Майя чемпион атты амыдыралында чугула болуушкун—төрүттүнген хүнүнде алган. Ол он беш харлаан.

Ийиги черни спорт мастеринге кандидат Белоруссияның төлээзи Раиса Эдельсон ээлээн, ол тиилекчиге чартык сан четпээн. Үшкү черже эрткен чылгы чемпионаттың чемпиону Москва чурттуг Наталья Русьева үнген.

Оолдардан бирги-ийиги черлерни маргылдааның эң-не аныяк киржикчизи 12 харлыг Баку чурттуг спорт мастеринге кандидат Гарик Каспаров биле Грузияның чемпиону спорт мастеринге кандидат Зураб Стуруа үлешкен. Олар сес-сес саннарлыг болган. Гариктиң коэффициентизи эки болганы барымдаалааш, аңаа чемпион атты тывыскан. Үшкү черни Рафаэль Габрдахманов (РСФСР) алган.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Мячилиг хоккейге Арыг-Үзүү, Ак-Туруг ортумак школазының өөреникчилериниң болгаш Ак-Туруг суурнуң аныяктарының шилиндек командаларының боттарының аразында солун маргылдааны организастап эрттиргеннер. Ак-Туругнуң мурнуку талазында чаттылган Чаз-Хөл хемниң кылаң дожунга болган эш-хуузунуң солун ужуражылгазын суурнуң чурттакчылары улуг сонуургал-биле көргеннер.

Ол командаларның аразынга болган спортчу демиселдиң түңнелинде Ак-Туруг ортумак школазының өөреникчилери эки белеткенгенин көргүзүп, бирги черни бүзүрелдиг-биле чаалап алган. Ол команданың ойнакчылары Вася Доржатпан, Саша Семис-оол эки ойнаан. Ийиги черни Ак-Туруг суурнуң аныяктары, үшкүзүн—Арыг-Үзүүнүң школачылары алганнар.

К. КОМБУ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амранали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.20, 11.00, 12.40, 14.20, «Надежда» 16.00, «Хубаль майор» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ресстн эгиринер» 15.00, «Могениң деви» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оолдарының күзел-бодалы» 15.00, «Дельфинниң хүнү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 55.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00410

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 18 (10003) | 1976 чылдың январь 23, пятница | 1925 чылда үндүрүлдеттинген | Өртээ 2 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОЛГАШ А. А. ГРОМЫКОНУҢ Г. КИССИНДЖЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажылгалары январь 21-де Кремльде эгелээн.

Совет-америк харылзааларының нийти айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган. Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чаа дугуржулганы белеткээринге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыры эгелээн.

Чугаалажылгаларга: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонненфелд, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы У. Хайлэнд, а ол ышкаш ийи таладан албанның өске-даа кижилери киришкен.

• • •

Январь 21-де хүнүүң ийиги чартыында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чаа дугуржулганы белеткээринге хамаарышкан айтырыгларны АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажырын Кремльге ургуүчүлээн.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерниң адырары дээш январь 21-де эртенги шайлаага тургускан.

Найыралчы байдалга эрткен ол эртенги шайлаага үезинде А. А. Громыко биле Г. Киссинджер чүве чугаалаан. (СЭТА).

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиннииг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында

Тоску беш чылда бистиң чуртувус коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге дыка бурунгаарлаашкынны чедип алган. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары улам ыңай хөгжээн, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедүүр-биле бедээн. Ол чедиишкиннер — ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның, бүгү совет улустуң карак кызыл күш-ажылының түңнели, партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының түңнели. Бүдүрүлге планнарын күүседиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш ажылдың өске-даа шынар көргүзүглерин экижидеринге, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидеринге чугула рольду чаа, улам-на бедик чадаже көдүрүлген социалистиг чарыш ойнаан.

Онгу беш чыл улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң байдалынга эгелээн. СЭКП-ниң XXV съездизин чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээн партияның кыйгырыынга харыы кылдыр улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының ажылдакчылары 1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкиннииг күүседири дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарышче идепкейлиг кирипкен.

«Шынарның беш чылынга — ажылчын магадылал» деп эгелекчи чорукту Москва бүдүрүлгелериниң мурнакчы бригадалары болгаш коллективтери үндүрген. «Кижи бүрүзүнүң ажылының бедик шынарындан — коллективтиң күш-ажылының бедик ажыктыынче» деп шимчээшкин Ленинградта калбаа-биле нептерээн. Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажылдап кылырының болгаш шиңгээдириниң талазы-биле Львов областың бүдүрүлгелериниң, а ол ышкаш камналгага ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның хууда саннарын ажыдар талазы-биле Свердлов областың бүдүрүлгелериниң дуржулгазы улам ыңай ажыглаттынып турар. Күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүү дээш хөмүр-даш болгаш даг-руда үлетпүрүнүң мурнакчы бригадаларының чарыжы калбарып турар. Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү курлавырларын эң-не долузу-биле ажыглаары дээш, чаагай дүжүт дээш чарыштып эгелекчилери Алтай крайның база Ростов областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары болган. Машина тудуунуң дыка хөй тудуг болгаш монтаж организацияларының, бүдүрүлгелериниң коллективтери чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тударын дүргедедири, оларга хереглээр дериишкиннерни белеткээриниң хуусааларын кызырары болгаш чаа күчүлерни дүргени-биле шиңгээдип алыры дээш социалистиг чарышты калбартып чоруда берген.

Ажылчы чоннарның эгелекчи чоруун деткип база чуулдуунун көрбүшаан, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаадыры болза:

1. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары, обкомнары, окружкомнары, хоорkomнары, райкомнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнары, ажыл-агый удуртукчулары организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды **«Экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер!» деп кыйгырыг-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартырынче** угландырар.

Чарыжып турарларның күженишкиннерин дараазында кол сорулгаларны шиитпирлээринче мөөңнээр:

күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ажылының үре-түңнелдиин болгаш шынарын бедидеринге, продукцияның база тудуг-монтаж ажылдарының техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидеринге, эң бедик категорияның продукциязын бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдедиринге;

эртем-техниктиг депшилгени улам ыңай дүргедедиринге, ажылдакчыларның мергежилин болгаш профессионал мастерствозун бедидеринге, күш-ажылды, бүдүрүлгени болгаш эргелеп-башкарарын организастаарын сайзырангайжыдарынга, ажыл үезин эки ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң бедик темпилерин хандырарынга;

бүдүрүлге фондуларын эң-не ажыктыг кылдыр ажыглаарынга, машиналарның болгаш дериишкиннерниң үзүктелиишкин чок ажылдаарының коэффициентизин бедидеринге, чаа ажыглаалга кииргенкүчүлерни шиңгээдириниң база төлевилеттинген техника-экономиктиг көргүзүглерни чедип алырының хуусааларын кызырарынга;

камналганың чурумун күштелдиреринге, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин болгаш материал үнерин кудуладырынга, чиг-этти, материалдарны, энергияны болгаш өске-даа материалдарны, а ол ышкаш саң-хөө курлавырларын ажыглаарын хумагалыг ёзу-биле көөрүн хандырарынга;

эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидеринге, оларның түңнелдерин улус ажыл-агыйынга ажыглаарын дүргедедиринге, депшилгелиг материалдарны болгаш технологтуг чорудулгаларны, чаа машиналарны болгаш дериишкиннерни тургузарынга болгаш бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип алырынга, оларның дензизин чиигедиринге, оларның үр ажыглаттынарын база ынаныштыын бедидеринге;

доктааттынган номенклатура болгаш ассортимент, кооперастаар чорудуп бериишкиннер болгаш керээлиг хүлээлгелер талазы-биле планныг даалгаларны ыяп-ла күүсетпишаан, продукция бүдүрерин көвүдедиринге, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының бүдүрүлгелеринге чоннуң хереглелиниң бедик шынарлыг барааннарын бүдүрерин калбартырынга;

тараа, эът, сүт, хевеш, чигир свёклазы, ногаалар, картофель болгаш чер база маал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедиринге, күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязы садар талазы-биле планнарны колхоз база совхоз бүрүзү чедиишкиннииг күүседиринге болгаш ажыр күүседиринге, черни, техниканы, чемишчидилгелерни улам-на ажыктыг кылдыр ажыглаарынга;

тудугнуң хуусааларын болгаш өртек-үнезин кызырарынга, ажылдап турар бүдүрүлге черлериниң техниктиг эде дериишкинин болгаш чаартылгазын калбартырынга, тудуг-монтаж ажылдарын кылырының депшилгелиг аргаларын, эң-не ажыктыг материалдарны болгаш конструкцияларны ажыглаарынга, бажыңнарны болгаш тудугларны төлевилээрин сайзырангайжыдарынга;

улус ажыл-агыйын болгаш чонну транспорттуң база харылзааның бүгү хевирлери-биле хандырарын экижидеринге, хереглекчилерге чүъктерни эң-не дүрген чедиреринге, артык чарыгдалдарны, ажы эвээш сөөртүлгелерни кызырарынга, транспорт чүүлдерин эң долузу-биле ажыглаарынга;

бүдүрүлгеге хамаарылга чок бүгү адырларның ажылын экижидеринге, ачы-дуза чедирериниң хемчээлин болгаш хевирлерин калбартырынга, чонну хандырарының депшилгелиг хевирлерин болгаш аргаларын ажыглаарынга, ажылдаарының культуразын бедидеринге.

2. Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары, министерстволар болгаш ведомстволар бүгү улустуң социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле чыгдынган дуржулганы бүгү хемчег-биле ажыглаар ужурлуг. Бүдүрүлге коллективтериниң, цехтерниң, ээлчеглерниң, бригадаларның, участоктарның, салбырларның, фермаларның болгаш звеноларның социалистиг чарыжын, а ол ышкаш ажылчыннарның болгаш колхозчуларның тус-тузунда чарыжын база профессия аайы-биле чарышты үргүлчү сайзырадып калбартыр.

Чиг-этти, материалдарны, четчелээр кылыгларны берип турар бүдүрүлге болгаш организация черлериниң коллективтериниң белен продукцияны кылып үндүрүп турар бүдүрүлге черлериниң коллективтери-биле чарыжын калбартырынче кол кичээнгей салып, оларның кылып турар продукциязының шынарын дыка бедидер болгаш улус ажыл-агыйынга эң ажыктыг болур чорукту чедип алыр сорулганы салыр. Эртемниң болгаш бүдүрүлгениң ажылдакчыларының чогаадыкчы, тывынгыр кады ажылдажылгазын быжыглаар.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш үткүштүр планнарын бүгү коллективтерниң, ажылчыннарның болгаш колхозчуларның чедиишкиннииг күүседиринге эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны хандырар. Социалистиг чарыштың дээштиин улам улгаттырарын чедип алыр. Совет кижилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидер, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар.

Тус-тус адырларга эң бедик көргүзүглерни чедип алган, социалистиг чарыштың мурнакчылары — чаартыкчыларның, мурнакчы ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажыл дуржулгазын кызымаккайы-биле ажыглаар. Министерстволар болгаш ведомстволар мурнакчы дуржулганы ажыглаарының чыл санында планнарын тургузуп, оларны күүсеттирин контрольдаарын күштелдирер ужурлуг. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш» тураскаал демдээн тыпсыр бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларның дуржулгазын өөренир чорукту 1976 чылда организастаар.

Аныяктарның күш-ажылга кижизидилгезиниң шынарын улам бедидеринче, дагдыныкчылар шимчээшкинин калбартырынче, кадржаан ажылдакчыларның дуржулгазын, ажылчын ангының болгаш колхозчу тараачыннарның маадырлыг чанчылдарын аныяк ажылчыннарга болгаш колхозчуларга дамчыдарынче угланган эргежок чугула хемчеглерни партия органнары, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, министерстволар болгаш ведомстволар алыр ужурлуг.

3. 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын.

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга, крайларга болгаш областарга организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар-биле кады тыпсыр;

хоорайларга болгаш хоорайлар районнарынга организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша-шаңналдары-биле кады тыпсыр;

национал округтарга болгаш көдээ районнарга организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

бүдүрүлгелер, каттыжыышкыннар, тудуглар, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организациялар база албан черлериниң коллективтеринге организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

колхозтарга, совхозтарга, агро-үлетпүр каттыжыышкыннарынга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга (ведомство чагыргазы хамаарылга чокка), а ол ышкаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазының эртем-шинчилел албан черлеринге организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

бригадаларга, участоктарга, салбырларга, фермаларга, звеноларга организастап, оларның тиилекчилеринге: үлетпүр, тудуг болгаш транспорт талазы-биле — министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдериниң ТК-ларының хүндүлүг вымпелдерин, а ол ышкаш вымпелдер-биле шаңнаткан бригадаларның (участоктарның) кежигүннеринге — хүндүлел вымпелдерин болгаш тураскаал белектерни; көдээ ажыл-агый талазы-биле тиилекчилерге — министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдериниң ТК-ларының хүндүлел дипломнарын болгаш тураскаал белектерни тыпсыр;

комсомолчу-аныяктар бригадаларынга организастап, тиилекчилерге «Беш чылдарның маадырлары, күш-ажылдың хоочуннары — эң эки комсомолчу-аныяктар коллективинге» деп шилчиир Кызыл туктарны дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

кол-кол профессияларның ажылчыннарының болгаш колхозчуларының аразынга организастап, тиилекчилерге министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдериниң ТК-ларының хүндүлел дипломнарын болгаш тураскаал белектерин тыпсыр.

4. Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп нийти эвилелдиң чаңгыс хевирлиг демдээн доктаадып тургузар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, эвилел болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге профэвилел база комсомол организациялары-биле кады чазак шаңналы тыпсыр дараазында сүмелерни кылырын чөпшээрээр:

бүдүрүлгениң эң шылгараан мурнакчыларын, бригадалар кежигүннерин, участоктарны, салбырларны, фермаларны, звеноларны адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш продукцияның шынарының эң бедик деңнелин база күш-ажылга өске-даа шылгараңгай түңнелдерни чедип алганы дээш;

бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидеринге, планныг онаалдаларны күүседиринге онза улуг чедиишкиннерни чедип алган эң дээре бүдүрүлгелерни, тудугларны, колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа организацияларны.

Күш-ажылга шылгараңгай чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын социалистиг чарыштың мурнакчыларынга — ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, бригадаларның, участоктарның, салбырларның, фермаларның болгаш звеноларның коллективтеринге тыпсыр.

5. Дараазында саналдарны хүлээп алыр:

а) үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын мактап-шаңнаары-биле Совет Эвилелинге болгаш акы-дунма социалистиг чурттарга аян-чоруктар кылырынга чиигелделиг 100 муң турисчи путевкаларны тускайлаар дугайында ВЦСПС-тиң саналын;

б) ВЛКСМ ТК-ның саналдарын:

социалистиг чарышка эң эки түңнелдерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтеринге болгаш аныяк бүдүрүлгечилерге Ленинчи комсомолдуң шаңналдарын тыпсыр дугайында;

социалистиг чарышка эң дээре көргүзүглерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтерин шаңнаары-биле ВЛКСМ ТК-ның вымпелдерин тургузар дугайында;

совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринге болгаш акы-дунма социалистиг чурттарга аян-чоруктар кылыры-биле чиигелделиг 30 муң турисчи путевкаларны социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тускайлаар дугайында.

6. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери, планныг онаалдаларны күүседири дээш чарышты калбартырынга болгаш ооң дээштиин бедидеринге, чарыш түңнелдериниң нептереңгейин хандырарынга болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге пропаганданың, аас болгаш көскү агитацияның бүгү хевирлерин, экономиктиг өөредилгениң системазын партия, профэвилел, комсомол организациялары ажыглаар ужурлуг.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының канчаар чорup турарын төп болгаш чер-чер солуннарының, журналдарның болгаш ном үндүрер черлерниң редакциялары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитеди үргүлчү болгаш калбаа-биле чырыдар. Чарыштың кижизидикчи ролюн тодаргай чижектерге бүгү талалыг илередир, бүдүрүлгечи эки дуржулганы көргүзер, чарышка болдунган четпестерге болгаш езу барымдаалаар чоруктарга удур шиитпирлиг демисежир.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының чорup турарын болгаш ооң түңнелдерин көргүзеринге тураскааткан тускай арыннарны үндүрерин төп болгаш чер-чер солуннарынга үргүлчүлээр. «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели» деп радио болгаш телепрограммалар дамчыдылгазын үргүлчү эртирер.

• • •

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киргеш, чурттуң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидерин, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкиннииг күүседирин хандырар болгаш оон уламындан онгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Анчаа Даваaевна Дигик чоокта чаа болуп эрткен партияның область конференциязының делегады. Ол Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал-хандырылга комбинадының даштыкы хеп даараар мастери.

Ооң уруу Клара Александровна даштыкы хеп цегиниң быжыкчызы. Клара Дигик комсомолчу, коллективте идепкейлиг хөй-ниитичи, Чадаана хоорай Совединиң депутады. Иешкилерниң кайызы-даа ай санында планын ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп келген. Иешкилерни ажыл үезинде бистиң штаттан даштыкаар корреспондентивис В. КУДРЯВЦЕВ тырттырган.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ЭЛБЕК ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

Онгу беш чылдың бирги чылында республиканың ажыл-ишчилери күрүнеге 23 муң тонна сүт дужаар планныг. Бо салдынган сорулганы колхоз, совхозтарның сүт-бараан фермаларының ишчилери күүседип эгелей бергеннер. Январь 16-да медээ ёзугаар ахырга, республика 642,3 тонна сүттү күрүнеге саткан. Бо көргүзүгнү эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 89,9 тонна хөй.

Күрүнеге сүт садар планын Улуг-Хем районда чедиишкинниг боттаанып эгелээн. Ол районнуң ажыл-агыйларындан 117 тонна сүт күрүнеге дужааттынган. Эрткен чылдың ол-ла үезинде оон ийи катап эвээш хемчээлдиг сүт кирген турган. Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтары эрткен чылын мынчаа 68 тонна сүт дужааган турган болза, ам 90,7 тоннаны күрүнеге саткан. Бии-Хемчилер 151,6 тоннаны дужааган. Ол эрткен чылдың бо үезинден 16,8 тонна хөй. Эрткен чылгы көргүзүглеринден Таңды, Чөөн-Хемчик районнар эвээшти дужаап, сүттү күрүнеге садарын озалдадып турар. Январь 16-га чедир Эрзин, Тожу, Өвүр районнар чаңгыс грамм-даа сүт күрүнеге сатпаан. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары 1,5 тонна сүт дужааган.

Ажыл-агыйларның аразындан «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң күш-ажылчы көргүзүү бедик. Ол совхоз 47 тонна сүттү садып, эрткен чылдың бо үезинде турганындан 26,2 тоннаны хөйнү күрүнеге кирген. 1975 чылдың январь 16-да турганындан хөй сүттү «Улуг-Хая», «ҮТКА 25 чылы», «Алдан-Маадыр», «Бүрен», «Тиилелге», «Ленинчи оруқ», «Өөк», «Сайы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш өске-даа совхозтар дужааган.

Январь 16-га чедир Жданов аттыг, «Бай-Тал», «Торгалыг», «Тес-Хем», «О-Шынаа», «Бурунгаар», «Тоора-Хем» совхозтар күрүнеге чаңгыс грамм-даа сүт дужаавайн, өске ажыл-агыйлардан хожудап турарлар.

Күрүнеге мал болгаш куш эъдин садарының хемчээли эрткен чылдың бо үезинде деңнелге четпес. 1975 чылдың январь 16-да ажыл-агыйлар 195,2 тонна эът саткан турган болза, ам чүгле 125,1 тоннаны киирген. Улуг-Хем район 18, Таңды —36,8, Бии-Хем— 21,7, Кызыл —23,5, Каа-Хем — 13,7 тонна эът дужааза-даа, ол көргүзүглер эрткен чылдың бо үезинде турганынга оранчок четпес. Ажыл-агыйлардан «Улуг-Хая» совхоз 14,1, «Революцияның чаңгыс[illegible]»— 17,6, «Өөк» — 19,1, «Ленинчи оруқ» — 10,9, «Көк-Тей» — 20,1 тонна эътти дужаагаиннар.

Колхоз, совхозтарда партия база хөй-нийти организациялары бирги шараттың планныг онаалдаларын күүседиринче күштүг мөөңнеп, мал продукталарын күрүнеге садарын дүргедедир хемчеглерни алыры чугула.

Торгалыгның малчыннарында

Коммунист малчын Ховалыг Кара-оол бо кыжын база-ла Кадый-Бажында эрги кыштаанда. Кыштааның туруш-байдалы таарымчалыг. Чанында доңмас кара суглуг, хат-шуурганда ыжык. Ол-бо талаларында бедик тейлер, даглар херел алган турар. Одар-белчиири эки. Кара-оол Хүр-оолович шээр мал малдаарынга байлак дуржулгалыг дээрзин ооң кыштаанга барган кижи дораан эскерип, харын-даа сеткил хайып магадаар.

Кодан хойнуң улуг кажаазында хураганнар доруктурар аңгы-аңгы черлерни кылган, чаа төрүттүнген хураганнар доруктурар клеткалар база аңгы. Доруга берген хураганнарның кажаазы тускай. Ол кажааның баары серилиг. Сиген, көк сула кажаазы, дус болгаш концентраттыг чемнер каап бээр черлер база бар. Хураганнар, чаа төрээн хойлар чемгерер оңгачалар четчир. Коданда 15 тонна сиген, 2 автомашина чүъгү көк сула, дус, концентраттыг чемнер дүжүрткүлген.

Кыштагжаашкынга белеткелдин эш Кара-оол боду чорудкан. Онаашкен ажылынга кадарчының бедик харыысалгазы ол бүгү херечилеп турар. Ындыг белеткелдин ачызында хойжунуң кодан хою хүр кыштап турар. Кежээ кызымаккай хойжу декабрьның төнчүзүнде кажаазының көрженин хоорун, малдың чаш төлүн хүлээп алырынга белеткенген. Амгы үеде малчынның коданында 23 хой олдааан, хураганнар мендн.

— Эгир чылын чүс хойдан 95 хураганны, хойдан-на 3,1 кг дукту алдым. Партияның XXV съездизин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур болгаш онгу беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылчы көргүзүглеримни эрткен чылдан кудулатпайн, оларын бедидер дээш чарышка улам идепкейлиг киржир мен — деп, Ховалыг Кара-оол чугаалап турар.

Кара-оол Хүр-оолович дуржулгалыг хойжу болбушаан, совхозтуң хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол Кадый-Бажы хойжу бригадазында партболуктуң ажылын удуртпушаан, аныяктарны мал ажылынче чаңчылдырар дагдыныкчы ажылгазын багай эвес күүседип турар. Ооң өөнүң ишти Сагаан-оол Кара-кыс Өвүр район Совединиң депутады.

«Торгалыг» совхозта 1300 баш төрүүр хой бар, ам 834 хой төрээн, оларның хураганнары менди.

Малчыннар кыштагларында 1810 тонна сиген, 280 тонна ногаан сула, 55 тонна дус болгаш концентраттыг чемнер дүжүрткүлген. Малга чем каап, суг хулаар ыяш болгаш демир оңгачалар, шагжалар төрүүр коданнарда четчир саны-биле бар.

Совхоз 1976 чылда 5 кажааны ажыглаалга киирер. Малчыннарны аъш-чем база бирги черлерниң барааннары-биле Өвүрнүң район башкарлыгжызы чери (даргазы Ч. Айыр-Санаа) хандырары-биле «Торгалыг» совхозтуң малчыннарынга 2 автолавканы быжыглаан.

Н. ДАМДЫН.

Төлевилелди чугаалажып турбис

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫ

Бистиң кургузуп турар ам-бо дээн чаа беш чылы — бүдүрүлгениң ажыктыг чоруунуң болгаш продукцияның шынарының бедилдериниң чылы. Ынчангаш үлетпүр ажылдакчыларының мурнунга партияның болгаш чазактың салган онза сорулгазы. Үр хуусаада эдилээр аргы үениң негелделеринге дүүшкен эки шынарлыг продукцияны бүдүрер дээш ажылдаары болур.

Тыва АССР-ниң бүдүрүлгелериниң 9-ку беш чылда кылып чедип алган ажылдарының түңнелдерин анализтеп көргенде, бүдүрүп үндүрген продукцияларының шынары ниитизи-биле эки болуп турганын демдеглеп чугаалаар аргажок. Ооң кезиин чижээлеп «Тыва даг-дүгү» комбинатты көргүзүп болур. Ында чаа чылдың бү-дүрүлге, даг-дүгүнуң ... маркалыг Шынар демдээн хыналдага таварылга ээс. Ол дээрге ук бүдүрүлгениң хой чүүлдер дүрүзүнде үре-түңнелдиг ажылдаанын, технологияны чаарткаанын, саратов системазын ажыглап келгенин, бүдүрүп турар продукцияның шынарын доктаамал бедидип келгенин херечилеп турар.

Продукцияның эки шынарлыын болгаш калбак ассортиментизин Кызылдың даараныкчы комбинады чедип алган. Бо бүдүрүлгеге чериниле шынар талазы-биле айтырыг коллективтиң кежигүнү бүрүзүнүн сагыш човаар чүүлү апарган. Эки шынарлыг продукция бүдүрери дээш социалистиг чарыш ында калбарган.

Тоску беш чылда продукцияның шынарын экижидериниң «Тыва кобальт» комбинат, Кызылдың агаш болгаш автосетеге заводтары ... чедип алган-нар. Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары дээш 1975 чылда болуп эрткен республика көрүлде-конкурзунга үстүнде ... организацияларывыс СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдер чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле шаңнаткан.

Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары дээш заводтуң марказы дээп бүдүрүлгениң бүгү-ле адырларынга ажыл хайнышкынныг, коллективиң ажылын бүрүзү продукцияның шынары дээш сагыш-сеткил ... бүдүрүлгелерде продукцияның шынары доктаамал өзүп турар дээрзин айыдырап болбас. Ынчалза-даа чамдык чүгле план күүседир, продукцияның шынын кө-рүледир дээш туржуп турар бүдүрүлгелерде шынар дугайында айтырыг кошкак шиитпирлеттинип турар.

Эрткен беш чылдың түңнелдеринден алгаш көөрге, ажылчын үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери продукцияның шынарын бедидер талазы-биле чер албайн турар. Хлеб заводтарында чаңгыс аай эвес, шынары багай (өртени бергей ийикде, чиг эзи ажыг, амдан чок) хлебтер быжырып турар таварылгалар бар. 9-ку беш чылда кургузуп Бай-Хаактың, Тураннын хлеб заводтары эки продукцияны бүдүрер аргалыг турбужа, ниити байдалды экижидип шыдавааны. Кызылдың пиво заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары пиво болгаш суксун аймаанын шынары чогуур деңнелге четпейн турар. Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде шынарының үш категориязының кызынга-даа аттестация чорутпааны.

Кызылдың сүт комбинадының бүдүрүп турар сүт продуктулары күрүне стандартынга дүүшпес, аңы-чаңның ол үнелиг продуктузунуң ассортиментизи кудуу таварылгалар болганчок болу бээр. Бир талазында, ооң бурузу республиканың чамдык колхоз болгаш совхозтарында база бар. Олар шынары багай продуктуну ук комбинатка дужаап чоруптар турдулар.

СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде: «Аъш-чем продуктуларының ассортиментизин бедидир, ооң шынарын доктаамал экижидер» деп айыткан болгай. Ол нарын болгаш берге айтырыг. Ынчалза-даа ону боттандырары чугула эпаар».

Бистиң республикавыс хүл келген тудум чаартынып, сайзырап орар. Чурттаарга бажыңнарының кварталдары көвүдеп, чаа-чаа бүдүрүлге черлери, магазиннер, школалар, эртемдер садтары туттунуп турар. Ынчалза-даа болза түс черниң бүдүрүлгелериниң берип турары тудуг материалдарының шынары кавызындан шаптыктаашкынар бо-ла туруп кээр.

Ооң чижээ: Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинаттың бүдүрүп үндүрүп демир-бетон болгаш типе кылыгларының шынары багай болганындан ону тудугга херектээр организациялар каражага таварышып турар. Чүге дээрге, ол кылыгларны ажыглап турган объектилер тударга курүне комиссиязы «Тудуг кезектери» комбинаттың бүдүрген кылыгларын браккаар, оон-биле катап ниити объект ажыглалга кирбес дужаар хуусаазы узаар таварылгалар бар.

Бо айтырыгларны шиитпирлээрде бүдүрүлгелериниң звенолары, бригадалары бүдүрүп үндүрүп турары продукцияның шынарын чедип алыр дээш шудургу демисежир ужурлуг. Шынарлыг продукцияны улус ажыл-агыйынга берген тудум, тудуглар үр туужалыг, быжыг болур.

Ю. МИТЮКОВ,
ССРЭ-ниң Күрстандарттының Тыва АССР-де төлээзи.

> «...Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны үргүлчү чаартыр, ооң техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидер, кылыгларның ажыглаар болгаш херегзээр шынарларын экижидер».
>
> *(XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинден).*

Совет көдээниң кижилери

ҮЛЕГЕРЛИГ ХОЙЖУЛАР

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Ниитиниң малын онча-менди кыш ажырары — малчын кижиниң кол сорулгаларының бирээзи. Ону чедиишкиниг боттандырып турар мурнакчы хойжуларга «Алдан-Маадыр» совхозта Ондар Доржуну хамаарыштырып болур.

Хойжу Ондар Доржу чаъйын Манчүректиң чаагай оъттуг одарларынга каш удаа одар солуп көжүп чораан, катаптаан хоюн эки семиртип алган. Кышка удур белеткелди база эки. Хой ажылынга ам алды чыл чедип чоруур мурнакчы хойжу Оргу-Шөлдүң комсомолчу аныяктарының хойжу бригадазының кежигүнү Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал болгаш өскелериниң-даа үлегер-чижээн шиңгээдип ап, чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап шыдаан. 1974 чылда ол төрүүр чүс хойдан-на 110 хураганны ап, хой бүрүзүнден 1700 грамм дүктү кыргып алган болза, дараазында чылда 111 хураган, 1800 грамм дүк алган.

Ондар Доржу ам хойунуң чаш төлүн онча-менди хүлээп ап эгелей берген.

О. БОРАШ.

* * *

КАА-ХЕМ. «Ленинчи орук» совхозта В. И. Борисенко удурткан ийиги салбырның хойжу бригадазы онгу беш чылдың баштайгы чылын эки түңнелдерлиг уткаан. Маңаа чижек кылдыр аныяк хойжу Хертек Каңоолдуң көргүзүглерин ап көрээли. 1974 чылда ол чүс хойдан-на 117 хураганны, хой бүрүзүнден 3750 грамм дүктү алган. Дараазында чылын баштайгы көргүзүг 133 чедир өскен. Эгелеп чоруур малчын кижиге бо көргүзүглер канчаар-даа аажок улуг чедиишкин-дир.

Б. ХЕРТЕК.

* * *

УЛУГ-ХЕМ. Коммунист Моңгуш Данзынович Очур-оол хой ажылынга ам 15 чыл чедип турар. Ынча үениң дургузунда «Ак-Туруг» совхозка ажылдап келгеш, ол чаңгыс-даа баш хойну каражага таварыштырып көрбээн. Ол төрээн совхозунга чаш хураганнарны чыл бүрүде чүс-чүзү-биле онча-менди доруктуруп берип келген. Эрткен чылын Моңгуш Данзынович төрүүр 100 баш хойга оңдаштыр 88 хураганны, хой бүрүзүнден-не 3300 грамм дүктү кыргып алган. Ол бодунуң күжү-биле хураган адаанга тогер 10 тонна кургаг өдекти белеткеп алган болгаш 24 тонна сигенни, 3 тонна будук-бурүнү белеткээш, кыштаанга чедирип алган.

Хоочун кадарчының оонуң ишти Сержи база-ла хой ажылынга кызымак кижи. Ооң ажыл-ишчи холдары-биле ажаап өстүрген хураганнарын дөгерезин санаары берге. Бирги класстың хойжузу Моңгуш Очур-оол — район Советиниң депутады.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында Моңгуш Данзынович төрүүр чүс хойдан-на 85 хураганны, хойдан-на 3000 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

С. СОДУНАМ.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЭКРАНЫ

Республика килдисилели — Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери партияның XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты участок, цех, бригада бүрүзүнге калбартып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, эрткен беш чылдың дургузунда ажыл-агыйлаарга чедип алган чедиишкиннерин быжыглап, четтикпестерин чайладырының хемчеглерин ап чорутканнар.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында калбарткан социалистиг чарышы дээштиг болуп, продукция бүдүреринин шынарын чедип ап, чыл, квартал, ай планнарын хуусаа бетинде күүсеткен коллективтер хөй.

Кызылдың бүдүрүлге черлери ниитизи-биле тоску беш чылды чедиишкинниг дооскан. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарылганың чыл планы 1975 чылдың ноябрь 2-де күүсеттинген. Пландан ажыр 8,8 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган болгаш бүдүрген, беш чыл дургузунде үлетпүр бүдүрүлгези 34,5 хуу улгаткан.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн улгаттырар, олар-ның онаалдаларны чедиишкиниг күүседир сорулгаларны чедип алырда, социалистиг чарышты дээштиг организастаары чугула. Ол ажыл шала кошкаан бүдүрүлгелер база бар. Ылангыя пиво, туйбу заводтары, «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон заводу, «Тудуг кезектери» комбинат, мышталган кылыглар бүдүрер фабрика хамааржыр. Олар 1,3 миллион рубль түңнүг аңаа-бүрү продукцияны улус ажыл-агыйынга чедир бербээн.

1974 чылга деңнээрге эрткен чылын продукция сайгарылгазының хемчээлин 7 үлетпүр бүдүрүлгелери кудулаткан. Оларның чамдыктарында харын чаптыг чылдагааннар бар. Чижээ, эът болгаш сүт комбинаттарынга малды болгаш оон продуктуларын чедир дужаавааны ук бүдүрүлгелер продукция бүдүрерин эвээжеткен. Ынчангаш социалистиг хүлээлгелер болгаш планныг онаалдалар эрткен чылын күүсеттинмээн. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң курлавырлары чедир ажыглаттынмайн барган.

Хожудангай бүдүрүлгелерниң ажылын анализтеп көөрге, план күүседип шыдаваанының чылдагааны — ажылды кошкак организастаанындан ийикпе, ажы бүдүрүлгениң ажыктыын бедидиптээнинде, материал-техниктиг хандырылгада четтепезинде, күш-ажылдың сагылга чуруму үреп турарында болуп турар. Хожудаан бүдүрүлгелерниң шуптузунда бригадалар, цехтер, участоктар болгаш ажылчыннар аразында социалистиг чарышты калбартпаанындан планныг онаалдаларны күүсетпээнин илереэн.

Боттарының бар аргаларын чедир ажыглап шыдаваан, бедиткен хүлээлгелер хамаан чок, планныг онаалдаларын күүседип шыдаваан бүдүрүлгелерниң бирээзинге — Кызылдың пиво заводу (директору А. Набока) хамааржыр. Бо бүдүрүлге продукция сайгарарының планын 96 хуу күүсеткен. 1974 чылга деңнээрге 87 муң рубльдиң продукциязын эвээшти бүдүрген. 1975 чылда завод 48,1 муң декалитр суксун аймаан, 22,8 муң декалитр пивону херегленикчилерге чедир бербээн. Ук бүдүрүлгеде социалистиг чарыш барык организастаттынмаан, түңнелдер үндүрүлгези чок, культура-массалыг ажылдар чоруттунмайн турар, ол талазы-биле ажылдарны кылып чорудар актив чок болганда ук бүдүрүлге хожудангай чорукка четкен.

Ниити продукция бүдүрерин чүгле 87 хуу күүседип, 1975 чылда планныг онаалдаларын күүсетпээн бүдүрүлге — хоорайның туйбу заводунуң коллективи (директору турган С. Красноперов) хожудангай ажыл-агыйларының санынга киргени. Завод 1974 чылда бүдүрүп үндүрген продукциязындан эрткен чылын 2362 кезек туйбуну эвээшти бүдүрген.

Ооң чылдагааны чүдел? Туйбу заводунда дериг-херекселдериниң ажылын хынаар техниктиг контрольдуң чогуундан, материал чедишпезинден, ажылчыннарның ажыл чок турган хой үе-шак чидирип турарындан, заводтуң удуртукчулары кышка белеткел ажылын четтикпес чоруктарындан, оон-биле чергелештир ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты чедир организаставаанындан болган.

Хожудап турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары ында партия организациялары чугаалыг хемчеглерни 1976 чылда ап, ажылды дээштиг организастаар талазы-биле түңнелдерни үндүрери амдан эгелеп негеттинип турар. Ам чорудар хемчеглерни өөренип көөрде, социалистиг чарышты калбартып, ону участок, цех, бригада бүрүзүнге организастаары чугула. Ынчан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, продукцияның шынары экижип, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруу бедиир болгаш планныг онаалдалар күүсеттинер ужурлуг.

А. ГРИГОРЬЕВ.
СЭКП Кызыл хоорkomунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи.

Тоску беш чылдың шалыпчызы Пётр Николаевич Мячин № 3 АТБ-де мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Тоску беш чылда чүък сөөртүр талазы-биле беш чыл планын ол хуусаа бетинде күүсеткеш, ам 1977 чылдың сөөлгү айының улуун доозарынче чоокшулаан.

Кызылдың № 2 автобүдүрүлге коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын 4 чыл 9 айларда чедиишкинниг күүсеткен. Бо мурнакчы бүдүрүлгеде ажыл-ишчи кижилер хөй. Оларның бирээзи, социалистиг чарыштың тиилекчизи Петр Семенович Сумбаны бо чурукта көргүскен.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотолары.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР МУРНААН

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга, партияга, совет улуска Кыйгырыгынга тудугжулар сорук кирип, беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедик бүдүрүлгүшкүннүг ажылдап келген.

Тоску беш чылда дыка улуг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. «Тыва тудуг» трестиң коллективи 1971—1975 чылдарда кержэлиг ажылдар талазы-биле 93 437 муң рубльдиң капитал салымыышкыннарын шиңгээдип алган, ол дээрге сески беш чылдыындан 53,8 хуу хөй болуп турар. Бодунуң күжү-биле 62 494 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган, ол сески беш чылдың деңнелинден 56,6 хуу ковудээн.

«Тыва тудуг» трестиң чарыштыг эргелелдери — «Тыва даг-дүгү тудуг» болгаш «Кызыл тудуг» доозукчу чылды кандыг түңнелдиг тондургеннерил?

Аныяк хоорай Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуу хайнышкыннар уламчылап турар. Ында ам тудуг ажылдары адакталган. Дериг-херекселдерни эптеп тургузары, оларны курутга ходелдирип ажылдадыры болгаш чамдык объектилерде иштики шеверлел, сантехниктиг ажылдар доосту турар. Бо чугула тудугже республиканың кол тудуг трестериниң бүгү күжүн мооңнеп, ажылды шапкынчыткаанындан доозукчу чылдың эң сөөлгү кварталында хөй түңнүг акша-хөреңги шиңгээттинген.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели 1975 чылда кержэлиг ажылдар планын 110,5, бодунуң күжү-биле кылырын 119,4 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа ийиги ээлчегни ажыглаарга кииреринге белеткел, дузалал ажылдарын көвүдээниинден (чылыглап сыскыыр, шилдээр, бок апитаар, үттер кылыр), улуг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдары эвээжээнинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көрүкчүзү кудулаан.

«Кызыл тудуг» эргелели доозукчу чылдың ийиги чартыында ажылдың темпизин кудулатканындан доозукчу чылда планныг онаалдаларның күүселдезин үскен, кержэлиг болгаш бодунуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетпээн.

Доозукчу чылдың сөөлгү түңнелдери-биле алырга, ак-довуракчылар база мурнуку одуругда болган.

«Тыва тудуг» трестиң эргелелдеринде бо хүннерде партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш калбарган. Тудугжулар чылдың баштайгы кварталының планын чедиишкиннинг күүседири-биле бүгү күштү мооңнеп турар.

В. МИХАЙЛОВА,
«Тыва тудуг» трестиң план килдизиниң начальниги.

Клара Васильевна Тартак хоорайның харылзаа белдиринде 18 чыл ажыг почтачылап ажылдап келген. Бо үениң иштинде Клара Васильевна кызымак ажылы дээш каш удаа шаңнадып, мактаткан. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты аңаа тыпсканы — ооң мурнакчы ажылчының херечизи.

Хоорайның № 3 участогунуң Ленин, Щетинкин-Кравченко кулумчуларының чоңу почтачы Клара Васильевнаның солуннарны, журналдарны саадалга чок чедирип келиринге шуут чаңчыккан. Олут чок бодуун ишчини чон хүндүлээр.

Харылзаа белдириниң адрезинге Клара Васильевнага өөрүп четтиргенин илереткен чылыг сөстүг чагаалар хөй-биле кээп турар.

ЧУРУКТА: К. Тартак.

САВЫЛДЫҢ БРИГАДАЗЫ

Бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң слесарьлар бригадазының бригадири Семис-оол Савыл — «Тыва даг-дүгү» комбинатта дуржулгалыг ишчилериниң бирээзи.

Ол аңаа 1968 чылдан бээр ажылдап келген. Баштай ийиги разрядтың слесары бооп ажылдаан. Коллективтиң хүрээлезинге ажылдап эгелээн үезинден бээр даандырган ижинге кызымак болуп, үр-даа болбаанда мергежил бедилдер күрсе чоруткан. Оон дөрткү разрядтың слесары мергежилдиг ээп келирге, ону бригадир кылдыр томуйлаан.

А бир чыл бурунгаар дуржулгалыг, коллектив-биле ажылдап билир эштиг чаа цехче чоруткан.

Көдээден чаа келген оолдардан бригада тургузарын аңаа даасан. Семис-оол чөпшээрешкен. Ооң бригадазынга дүгүрү трактористтер, чолаачылар — янзы-бүрү ажылдыгаар чыылган.

Янзы-бүрү булуңнардан келгилээн, янзы-бүрү аажы-чаңныг кижилерни күш-ажылчы быжыг коллектив кылдыр эвилелдээри бригадирге берге-ле болган. Оларның дуржулгазы база чок, хар-назыны база аңгы, сонуургалы база бирээзи өскезинден ылгалдыг, аажы-чаңы база янзы-бүрү. Оларны бригадир Савыл чаңгыс, сырый коллектив кылдыр бир чыл дургузунда быжыктырып ап шыдаан.

Ооң чаңгыс чижээ: эрткен 1975 чылдың сөөлгү кварталында Семис-оол Савылдың бригадазы бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехке калбарган социалистиг чарышка бирги черни ап шаңнаткан.

Советтер чуртунуң ажылчын ангызының одуруунда төлептиг салгалдың өзүп орарының база бир херечизи — Семис-оол Савылдың бригадазы ол.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ ҮЕЗИНДЕ

Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканының соонда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак аныяк областың экономиказын, культура тургузуушкунун хөгжүдер дээш доктаамал сагыш салып келген. Областың партия организациязы бодунуң ажыл-чорудулгазын дайын соолуундеги чылдарда улус ажыл-агыйын социалистиг өзүгга үндезилеп хөгжүдеринче углаан дырган болгаш бо талазы-биле улуг ажылдарны боттандырган. Кызылдың башкы институдунуң башкызы Д. Н. Хадаханэниң 1945—1955 чылдарның үезинде областың партия организациязының арат чонну коллективизастаар дээш боттандырып турганы масса-политиктиг ажылының дугайында бижээн чүүлүн бистиң пропагандистеривисче болгаш агитаторларывысче дузаламчы кылдыр мооң адаанда парлады-вые.

Бүгү ажылчы чоннарның күжүн болгаш энергиязын улус ажыл-агыйын катап тургузарынче мобилизаставаан. СЭКП массаларның ортузунга боттандырып чорудар идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарынче, оларның бедик демвелдиг болгаш дээштиг чоруун чедип алырынче дайын соолундеги чылдарда улуг кичээнгейни салып турган.

Улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң талазы-биле дөрткү беш чыл планының экономиктиг, политиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле сорулгаларын боттандырып турган ол үеде идеология ажылын күштелдирер дээш бистиң партиявыс чугула документилерни хүлээп алгылаан. Партия ТК-ның 1946 чылдың март 27-де хүлээп алганы «1946—1950 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң дугайында Хоойлуну хүлээп алганы-биле чергелештир партия организацияларының агитас-пропагандисчи ажылының дугайында» доктаалында беш чылдың сорулгаларын ажылчы чоннарның ортузунга тайылбырлаар талазы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының, социалистиг чарышты калбаа-биле организастаарының, совет улустуң күш-ажылчы илепкейин кодурериниң дугайында тодаргай сорулгалар салдынган.

Аныяк Тыва областың мурнунда туруп турар онзагай байдалдыг сорулгаларга хамаарыштыр база-ла доктаал шиитпирлер хүлээп алдынып турган. Чижээлээрге, «Тыва автономнуг областа мал ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» ВКП (б) ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң 1945 чылдың декабрь 1-де хүлээп алган доктаалы, «Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйынга дузалаар хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1949 чылдың февраль 14-те хүлээп алган доктаалы аныяк областың экономиказын шапкынкан хөгжүдеринге, арат массаларның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидеринге канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан.

Тываның чоңу шаг-төөгүден бээр мал ажылдыг чораан болганындан көдээ ажыл-агыйны колдады хөгжүдери ол үениң чугула сорулгазы турган. Ынчангаш областың партия организациязының масса-политиктиг ажылы эң колдады угланган турган.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле партия болгаш чазактың политиказын база үүрмек ажыл-агыйларга бодаарга коллективтиг ажыл-агыйның артык күштүүн араттарга тайылбырлап чедирери-биле 1945 чылдың декабрьда колхоз активчилериниң, 1946 чылда МЧАЭ-лер активчилериниң республика хуралдарын партия обкому эрттиргилээн. Ол чылдарда мал ажылдакчыларының слёттары база эрткилээн. Ол хуралдарга болгаш слёттарга областың экономиказының кол адыры болур мал ажылын хөгжүдер талазы-биле кыйгырыгларны бүгү ажылчы чоннарга хүлээп ап, бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылып турган.

1946 чылдың январьдан эгелээш мал үндүрүүн ийи катап кызырганы база хуу ажыл-агыйлардан хавырар өске үндүрүглерни соксатканы арат массаларының малдың баш санын өстүреринге сонуургалын бедиткен болгаш ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер дугайында партия болгаш чазактың боттандырып турар хемчеглери болгаш бадыткалы болган. Ол болгаш өске-даа хемчеглер массаларның ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударының тодаргай материалдары бооп турган. Ол чылдарда чер-черде партия организациялары идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин колхозтарның болгаш МЧАЭ-лериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче болгаш арат массаларының коллективтиг ажыл-агыйларже эвилелдеп кирериче угландырып турган.

Дайын соолундеги чылдарда боор эртип турган политиктиг болгаш ажыл-агый кампанияларын ажылчы чоннарны коммунистиг өзүгга кижизидеринге, оларның билиг-медерелин бедидеринге улуг рольду ойнаан. Маңаа 1946 чылдың февральда ССРЭ-ниң Дээди Советинге болган соңгулдаларга белеткел болгаш ону организастыг эрттиргени онза черни ээлээн. Тываның Совет Эвилелинге каттыжылганының соонда эң баштай болган бо соңгулда кампаниязының үезинде чон ортузунга масса-политиктиг ажыл кестүр көрбээн калбак хемчээлдиг болган болгаш чаа утка-шынарны алган.

ССРЭ-ниң Конституциязын, партия ТК-ның бүгү соңгукчуларга кыйгырыын идеологтуг ажылдың үндезини кылдыр алырын айытпышаан, СЭКП Тыва обкому соңгулдага белеткел ажылының үезинде масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлеринге Совет Тываның хөгжүлдезинде бүгү талалыг чедиишкиннерни, аныяк областың ажыл-агыйын хөгжүдеринге партия болгаш чазактың көргүзүп турар харам чок дузаламчызын. Совет Эвилелиниң улустарының акы-дуңма найыралының дугайын чонга чедингири-биле тайылбырлаарынче онза кичээнгейни салырын партия организацияларынга сүмелээн. Соңгулдага белеткелдиң үезинде тыва дылга 18 муң экземпляр ажыг янзы-бүрү литератураны, 20 муң плакаттарны, 12 муң лозуннарны парлаан. Он өреге-ле бир агитатор быжыглаттынган турган.

Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, боттарының идей-политиктиг бедик медерелин соңгулда хүнүнде илергейлээн. Кыштагылаашкын кидин тулук чоруп турган база ыраккы районнарның аңчылары аңнаашкындан ээп келбээн болгаш орук харылзаазы багай турган ол үеде бодин соңгукчуларның 99,9 хуузу бадылаашкынга киришкен болгаш оларның 99,8 хуузу коммунистерниң болгаш партия кежигүннери эвестерниң блогу дээш бадылаан.

Тывага улусчу революция тиилээнинден бээр 25 чыл болган оюн байырлаарынга белеткел ажылдары ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезинге улуг салдарлыг болган. ВКП (б) Төп Комитеди бо байырлалды эрттирер дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

Бо улуг байырлалга белеткелдиң үезинде Улуг-Хем районнуң Бөк-Чыраа сумузунуң араттары малды кыштап хүр ажырар, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада эрттирер дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында кыйгырыгны үндүрген. Партия обкомунуң бюрозу бөк-чыраажыларның эгелекчи саналын чүгаалыг деп демдээш, улус ажыл-агыйның бүгү адырларынга социалистиг чарышты калбартырын чер-черде партия, совет органнарга даскан. Партия обкомунуң про-

ПОЛИТКОМИССИЯНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). ПКП ТК-ның Политкомиссиязы «Ноябрь 25-тиң болуушкуннарын истеп, хынаарының талазы-биле комиссияның баштайгы илеткелиниң дугайында» медеглел парлаан.

Ол илеткелди парлааны-биле холбаштыр Португалияның иштинде-даа, оон даштында-даа реакцылыг пропаганда Португалияның Компартиязының дугайында бузуреэр аргажок хоозун чулчуруушкуннарны эгелээнин медеглелде айыткан.

5 дугаар тур чазак эрге-чагырганы холга тудуп турда, а ол ышкаш ноябрь болуушкуннарының өөскүп үнген үезинде-даа партия кризисти, чугаалажыышкыннарны кылып турган, политика талазы-биле шиитпирлээрин дээш чүткүп турганын ПКП ТК-ның Политкомиссиязы сагындырган. Партия Чепсектиг күштерниң шимчээшкининиң иштинге сандараашкын-биле холбашкан айыылдыг чорукту айтып, оон политиктиг хемчеглери Чепсектиг күштер шимчээшкининге каттышкан бүгү күштерниң чоокшулажып, сырый катты-жарынга идиглиг болурунче чүткүп турган. Боо-чепсектиг сегиржип алыышкын чүтле барыын үзелдиг реакцылыг күштерге ажыктыг болурун ПКП сагындырып турган.

Чаңгыс лай революстуг фронт-биле, улусчу демократтыг эвилел азы КОПКОН-нуң офицерлери-биле Компартия «нияти угланыышкынныг» дээрзиниң дугайында «баштайгы илеткелде» бадыткап турарын Компартия шиитпирлиг-биле ойтур шапкан. Политиктиг кризисти чугаалажыышкыннар кылып турган, политика талазы-биле шиитпирлээр дугайында боттуг саналды ПКП-ның хойге ажыы-биле кылганының ужурундан Компартия-биле Революстуг фронтунуң Тур секретариадының аразынга башкаланыышкын болганын ол медеглелде база сагындырып турар. Ол ышкаш ПКП «КОПКОН-нуң офицерлериниң шугуму» дээр чуул-биле чорулдаалыг чоруу шилбаа-биле билдингир болгаш ПКП-ның удуртулгазының документилеринде-даа айыттынган. Ол ышкаш Улусчу демократтыг эвилел дээр антикоммунистиг партия-биле ПКП каман-даа харылзаа чок боон келгенин медеглелде база демдеглээн.

ПКП болза, реакцияның күзеп турары ышкаш, ончук чоңгаалыг чулчуруушкуннарга киржип бээр чорукту болдурбас. Демократтыг болгаш улусчу күштер барыын үзелдиг реакцылыг идегеттерниң ындыг хоозун чулчуруушкунунуг кампаниязынга шыдыныг, чайгылыш чок, чаңгыс эптиг болгаш бызыг турушутуг чорук-биле харыылаар ужурлуг деп, ол документиде чугаалаан турар.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Барыын Европа чурттарының социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларының удуртукчуларының чөвүлел хуралы Данияның Хельсингер хоорайынга доозулган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Барыын Европада экономика кризизин, акшаның үнe чохталыышкынын, ажыл чокталыр чорукту, «Европа эвилели» деп адаар эвилелди тургузарының перспективаларының дугайында Бельгияның премьер-министри Тиндемастың илеткелин. Испанияда болгаш Португалияда байдалды чугаалажып көрген. Ынчалзажок кандыг-даа дугурушкуннан шиитпирлер чедип ап шыдаваан.

Барыын чүктүң чурттарында эң-не аар-берге экономиктиг байдалды Англияның премьер-министри Г. Вильсон чөвүлел хуралга айыткап. Барыын Европаның эң улуг ол күрүнезинде ажыл чоктарның саны 14 миллион ажыг кижи болуп турар деп, ол чугаалаан. Бичии чурттарда ол айтырыг база-ла ындыг шыңгыы болуп, а чамдык черлерде харын-даа халаптыг характерлиг болуп турар. Барыын Европаның түс-түс чурттарында экономиктиг байдалдың сөөлгү үеде чамдык экижиишкиннеринге онза ынанган ажыы чок деп, ол сагындырган. Ол экижиишкин туруму характерлиг болур дээрзинге бүзүреп шыдавас бис деп, ол немеп чугаалаан.

Барыын Европада социалистиг болгаш Коммунистиг партияларның аразында харылзааларның айтырыгларынга эң-не шыңгыы маргылдаалар болгулаан. Ында ийи угланыышкын бар апарган.

Социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларның ГСДП-те баштаткан кезээ компартиялар-биле кандыг-даа кады ажылдажылгага удурланып турар. Ындыг үзел-бодалын парлазаг конференциязынга ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт илереткен.

Францияның социалистиг партиязының бирги секретары Ф. Миттеран ацаа удурланган. Коммунистер биле социалистерниң аразынга ынак кады ажылдажылга эргежок чугула деп, ол медеглээн. Италияның социалистиг партиязының политиктиг секретары Де Мартино ону деткээш, антикоммунизмниң политиказын хей дээн болгаш коммунистер политиктиг улуг күш болу берген Мурнуу Европада күштерниң херек кыдында боттуг деңангуурун Барыын Европаның элээн хөй чурттарында социал-демократтар ам-даа экизи-биле чедир билбейн турар-дыр деп медеглээн.

ҮЖЕН БИРГИ СЪЕЗД

ТОКИО. (СЭТА). Японияның чагырыкчы Либерал-демократтыг партиязының 31-ги съездизи Токиога болган. ЛДП-ның даргазы, Японияның премьер-министри Т. Мики съездиниң делегаттарынга чуве чугаалааш, ам чурттуң эң-не сонгааргалаттыныжас сорулгазы — ол дээрге экономиктиг бадыышкынны ажып эртери болур деп медеглээн. Ону чедип алыры берге херек деп, ол чугаалаан.

Ажыл чокталыышкыны болгаш компанияларның буурап дүжери дээн ышкаш, чуртта экономиктиг туруму эвес чорукнуң ындыг фактыларын съездиге хүлээп алган кол документиде болгаш 1976 чылда партияның кеделиишкиннериниң тодаргаэзлыкты угланыышкынында айтып турар.

Чоон болгаш барыын чүктүң аразынга чедип алдынган чавырлыышкынның чугулазын, Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында үргүлчүлеп турар чугаалажыышкыннарны. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың үре-түңнелдиг партияның программныг документизиниң делегей байдалынга хамааржыкан кезээнде онзалап демдеглеп турар.

Экономикага болгаш өске-даа талаларга кады ажылдажылганың база солчулганың аргазы-биле Совет Эвилели-биле чаагай кожа-хелбээчи, найыралдыг харылзааларны быжыг үндезинге тургузары Японияга эргежок чугула болуп турар деп, чагырыкчы партияның ол документизинде чугаалап турар.

Японияның даштыкы политиказының үндезининге чоон сонгаар-даа Японияның АКШ-биле ынак харылзаалары салдынаа апаар деп, ЛДП-ның съездизинге хүлээп алдынган документиде оон-биле чергелештир демдеглеп турар.

Делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

БЕРЛИН. ГДР-ниң Куруменин Төп статистика эргелелиниң 1975 чылда республиканың улус ажыл-агыйы планнарының күүсеттингениниң түңнелдериниң дугайында бүрүнү парлаан.

Эрткен чылда ГДР-ниң национал орулгазы 6,6 миллиард марка-акшага немешкен болгаш 141,6 миллиард четкен. Оон немелде өзүлдезин 1974 чылдан бээр 5 хуу болган. Эрткен чыл дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 6,4 хуу улгаткан.

Даштыкы садыг саарылгазы 7 хуу калбарган, чоннуң боттуг акша орулгазы — 4 хуу немешкен. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,4 хуу бедээн.

КАРЛОВЫ ВАРЫНЫҢ ЧАА СЕЗОНУ

ПРАГА. Улуг эвес септелгени кылып, ажылды үргүлчүлээринге белеткел кылыры-биле үр эвес чаакарлааның соонда Карловы Варының бүгү-ле кадыкшылга черлери барык шуптузу чаа курорт сезонун эгелээн. Ол бүдүн чыл дургузунда соксаал чок ажылдаар апарган. Бо чылын Чехословакияның бүгү булуңнарындан болгаш даштыкыдан-даа бээр 56 муң ажыг кижи Барыын Чехияның ол куротунга эмнедирлер. Ол дээрге, эрткен чылын Карловы Варының хүлээп алганындан 1500 кижи ажыг боор турар-дыр.

ХӨЙ БАРААННАР-БИЛЕ СОЛЧУЛГА

ВАРШАВА. Совет Эвилели амгы беш чылдың иштинде Польшаже 1,2 миллион соодукчуларны, 800 муң доозун арыглакчыларын, хеп чуур 350 муң машиналарны, бир миллион ажыг телевизорларны, оон иштинде 400 муң өңнүг телевизорларны чорудуп бээр. Ол ышкаш фотоаппараттар, шактар, радиоприёмниктерни Польшада база дыка хөй-биле хереглеп турар.

Польшаның даштыкыже үндүрүп турар бүгү бараанның 50 ажыг хуузу Совет Эвилелиниң үлүүнге онаажып турар. Польшаның ССРЭ-же чорудуп берип турар эң чугула чүүлдеринге пос-таавы үлетпүрүнүң кылыглары, бажың иштиниң эт-херекселдери, идиктер, косметика аймаа, спортчу болгаш туристи дериглер боор турар.

СОВЕТ ДЕЛГЕЛГЕНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

БУДАПЕШТ. «Совет далай флоду» деп делгелге венгр найысылалга улуг сонуургалды болдуруп турар. Аңгы-аңгы судноларның чуруктары болгаш өттүндүр кылган модельдери, совет туктуг корабльдерниң таварып эртип турары даштыкы чурттарда порттарны көргүскен чуруктар-даа далайга эжиндиришкинге болгаш судно тудуушка, океаннарның чаа-чаа суг оруктарын ажыглалга кииреринге ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң дугайын тодаргайы-биле көргүзүп турар.

(СЭТА)

«ГКП-НИҢ НЕДЕЛЯЗЫ»

БОНН. (СЭТА). Чаңчыл болган «Германн Коммунистиг партияның неделязы» — чурттуң демдешилгелиг болгаш демократтыг күштерниң амыдыралында чугула болуушкун эгелээн.

Бо чылын ол неделя ГКП-ның чазын болур ээлчеглиг съездизинге белеткелге туразкааттынган. Оон сорулгазы — ажылчын ацгының болгаш күш-ажылчы ангыктарының ортузунга Компартияның салдарын күштелдирериниге, оон хуралеңнерин быжыглаарынга база партияга чаа кежигүннерни хаара тударынга. ГКП-ның төп органы «Унзере цайт» солунну неттередиринге идигни бээри.

Бо хүннерде улуг үлетпүр төптеринге болгаш ол ышкаш чурттуң улуг эвес хоорайларынга-даа митингилерни база хуралдарны эртирер, барыын-герман коммунистерниң ажылчы чорудулгазының болгаш сорулгаларының дугайын чугаалап турар делгелгелерни организастаар.

«ГКП-ның неделязы» болза улам-на калбарып турар экономиктиг бергедээшкиннерниң байдалдарында коммунистер ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаарының хажык чок демиселчилери болуп турар дээрзин көргүзер сорулгалыг. Ук «неделя» Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, ГФР-ниң социалистиг чурттар-биле керээлерин хажык чок боттандырары дээш, бот-бодун билчир чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың политиказынга шаптыктаар сорулганы салып турар реакцияның кеделиишкиннеринге удур демиселче барыын-герман коммунистерни база чурттуң бүгү-ле демдешилгелиг күштерни улам ыцай мобилизастаарынга идигни бээр.

Ливанда байдал

КАДЫГ-ДОШКУН ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Национал-патриоттуг күштерниң каттышкан отрядтары биле барыын үзелдиг партияларның чепсектиг бөлүктериниң аразынга Ливанда боо-чепсектиг сегиржип алыышкыннары улам калбарган болгаш чурттуң дыка хөй районнарында боор турар. Ливанның найысылалы өске черлерден хоорук боор артпышаан: аэропорт, далай порту хаглыг, оон үнген оруктарны шуптузун дуглап каан.

Барыын партияларның чепсектиг бөлүктери боттарының эжелеп алганы мусульман Карантины районундан чурттакчыларны көжүрериниң кампаниязын эгелээн. Олар январь 20-де ук райондан бир муң ажыг хэрээжэннерни, кырганнарны болгаш урутларны күш-биле көжүргэн. Оон соонда оларның чуртталып турган черлерин бульдозерлер-биле дескилеп каапкан. Национал-патриоттуг күштерниң баштаар чери Карантинаның дескен кижилеринге дузалаан. Оларны найысылалдың барыын талазы районунда школаларда чурттадып каан. Аарыг болгаш балыгланган кижилерге эмчи дузаламчызын көргүскен.

Национал-патриоттуг күштерниң баштаар чери, а ол ышкаш Ливан Республиканың муфтийи шейх Хасан Халед Карантинаның тайбың чурттакчыларынга удур күш ажыглаарының хемчеглерин шиитпирлиг-биле буруу шыкаан. Демдешилгелиг социалистиг партияның даргазы К. Джумблат күш-биле көжүрген бүгү чурттакчыларның дээрезинге чедир кижилери болгаш оларга болдунар-ла бүгү дузаламчыны көргүзери чугула деп кыйгырган.

Национал-патриоттуг күштерниң баштыңы Дамаск баргаан келгениниң соонда Ливанның иштики политика талазы-биле кризизин бүрүнү-биле үзе шиитпирлээр дээш дузалажырынга Сирияның удуртукчуларының белеткен демдеглээн.

САР-ның премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Х. Хаддамга баштаткан сирия делегациязы январь 21-де Ливанда чедип келген.

КАИР. (СЭТА). Ливанда болуушкуннар-биле империализмниң болгаш сионизмниң үүлгедиишкиннери холбаалыг дээрзи көстүп турар, ынчангаш реакцылыг күштерниң планнары палестин революциязынга удур болгаш палестиннерниң Ливанга бактвап турарынга удур дээрзи ам кымга-даа чажыт эвес апарган — деп, «Фатх» деп палестин организациязының төлээлекчизи Я. Авад медеглээн.

Хунтаның дерзии үүлгедиглери

Чили хунтаның араатансыг үүлгедиишкиннеринге удурланыышкынны илереткен шимчээшкин Британ ортулуктарында улам калбарып турар. Англи эмчи Шейла Кэссидиниң хунтаның кара-бажыңынга хилинчектеп турганының дугайында факт-барымдаалар чурттуң хөй-ниитизиниң улуг килеңин болдурган. Ону 1975 чылдың ноябрь 1-де фашистиг террорнуң араатансыг үүлгедиишкиннеринге таварышканнарга эмчи дузаламчызын көргүскен дээш тудуп хоругдаан. Делегейниң хөй-ниитизиниң шыңгыы негелдези-биле Ш. Кэссиди чүгле декабрь төнчүзүнде хостаалгаже үнген.

Ш. Кэссиди — чили кара-бажыңнарга хилинчектеттирген кара чаңгыс англи кижи болбайн турар. Бристоль чурттуг инженерниң кадайы Инес Бозир болгаш оон ийи уруу база-ла ындыг араатансыг хилинчектээшкинге таварышканнар. Ол ышкаш католик шажын ажылдакчызы Майкл Вудфорду өлгүжеге чедир хилинчектээнин база билдингир.

ЧУРУКТА: Ш. КЭССИДИ.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨРТЕКТЕР ААРТАВЫШААН

● РИМ. Италияда үүрмектеп садар өртектер улам-на улгадып турар. Өртектер 1975 чылда оон мурнундагы чылдыындан 17,2 хуу улгаткан. Эң ылангыя аъш-чем продуктуларының, суук оттуглар чүүлдүң, коммунал хандырылгазының өртек-үнези онза бедик турар. Италияның Статистика талазы-биле төп институду ол дугайын дыңнаткан.

● ХЕЛЬСИНКИ. Финляндияга хереглел бараанналының өртектери эрткен чылын ортумаа-биле 18 хуу улгатканын Төп статистика эргелели дыңнаткан. Ынчалза-даа аъш-чем продуктулары оон-даа улгадып, 21,9 хуу четкен, а ачы-дуза чедирериниң төлевири — 23,8 хуу улгаткан.

● ДУБЛИН. Уруглар аъш-чеминиң чамдык хевирлеринге үүрмектеп садар өртектериниң барык 30 хуу улгатканының дугайын Ирландияда чарлаан. Ол ышкаш хлеб болгаш ногаа консерваларының өртектери база улгаткан. Сөөлгү бүдүн чартык ай иштинде картофельдиң мөөңнеп садарының өртээ 25 хуу бедээн.

● ГААГА. Эрткен чылын Нидерландыга амыдыралдың өртек-үнези 10,2 хуу улгаткан. Эң ылангыя медицина хандырылгазы онза аартап — 15,5 хууга, газ, энергия болгаш суг дээш төлевир, а ол ышкаш ниитиниң транспортунга чораан дээш төлевир — 18,3 хуу улгаткан.

● БЕЙРУТ. 1975 чылда Израильде амыдыралдың өртек-үнези 23,5 хуу улгаткан. Ол дугайын Израильде парлаан түскай статистика түңнелдеринде чугаалап турар. Аъш-чем продуктуларының өртээ онза улгаткан.

● РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. Бразилияга эрткен чылда квартира хөлезизи барык 53 хуу улгаткан.

Ж. Варгастың институдунуң дыңнатканы-биле алырга, оон-биле кады аъш-чем продуктуларының өртектери 31,2 хуу бедээн боор турар. Эң ылангыя картофель, далган, хлеб-булка кылыглары, кофе өртээ дыка улгаткан. Медицина хандырылгазы болгаш эмнер дээш, амыдыралга ачы-дуза чедиргени дээш төлевир база дыка улгаткан.

Аъш-чем бараанналының болгаш квартира хөлезизиниң улгадып чоруу чурттуң калбак ажылчы массаларының байдалынга эң аар-берге салдарын чедирип турар.

(СЭТА).

ИТАЛИЯ. Бо чылдың январь сесте болган бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкынынга күрүнениң 12 миллион албан-хаакчылары киришкен. Оон киржикчилери коллективтиг керээлерниң негелделерин күүседирин, күрүне аппаратының албан-хаакчыларының чамдык кезектери-биле чаа национал дугуржулгаларны кылырын негеп турганнар.

ЧУРУКТА: ажыл соксадыкчылары Римниң кудумчуларында.

АП-СЭТА-ның телефотозу.

ЧИЛИ: араатансыг хилинчектээшкиннер

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның корр. П. Егоровтуң дамчытканы:

Чилиниң кара-бажыңнарынга ийи ай хире үе иштинде араатансыг хилинчектээшкинге таваржып эрткен англи эмчи Шейла Кэссиди Чилиде фашистиг хунтаның ындыг үүлгедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар материалдарны КНО-нуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязынче чорудуп берген.

Чилиде политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырган кижилерни араатансыг ёзу-биле шаажылап турарының дугайында бижимел отчуктерни КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязынче киирген мен деп, ол журналистер-биле ужурашкаш чугаалаан. Ол материалдарны бодумнуң хуумда таварышкан чүүлдеримге болгаш өске-даа хоругдаттырганнарның херечилелдеринге үндезилээш белеткээн мен.

Ону тудуп хоругдаан соонда кара-бажыңның ээлери оон идик-хевин ушутт ужулгаш, демир орунга чыпшыр шараан, бир шак ажыг үе иштинде электри тогу-биле хилинчектеп келгенин Ш. Кэссиди чугаалаан. Фашист араатаннар электри удазынын мага-боттуң аңгы-аңгы черлеринге четтирип, токтуң күжүн улам улгаттырып турганнар. Мени олар электри тогу-биле үш катап, өске хоругдаттырганнарны — 15 чедир хилинчектеп турганнар деп, ол немей чугаалаан. Шимчээр харык чок кылдыр хилинчектеткен кижини олар кандыг-даа хилинчектээшкинге таварышпааның дугайында бижимел «херечилелин» бээринче албадап турганнар.

Чилиде политиктиг хоругдаттырганнар «хилинчектээшкиннерге таварышпайн турар» деп хунтаның төлээлекчилериниң хоозун чулчуруушкуннарын Ш. Кэссиди шиитпирлиг-биле буруудаткан. Политиктиг тыдыгааннар-биле туттургаш, меңээ-биле кады кара-бажың камераларынга чыткан 120 херээженнерниң 90 хуузу араатансыг хилинчектээшкиннерге таварышканнар деп англи эмчи бадыткаан. Хоругдаттырганнарны электри тогу-биле «быжыр чидиртип», хол-буттарын баглааш, азып база бажын сугже суп, шыдажыр аргажок кылдыр аарышкылыг эттеп, иштики органнарны чуура шаап турганнар.

Мен Сантьягода «Трес Аламос» деп концлагерьга тургаш, Луис Корваланны өске-даа политиктиг хоругдаттырганнар-биле кады көрдүм. Олар дыка-ла арган доорган кылдыр көстүгеннер. Ында хоругдаттырганнарны дыка багай чемгерип турар болгаш олар аарыгларга таварышып, дыка хөй ыыттаай берген — деп, Ш. Кэссиди дыңнаткан.

пагандада болгаш агитация кылдыя «Тыва — ССРЭ-ниң улустарының акы-дунма өг-бүлезинде», «Тыва Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында», «Тывага социализм тургузуушкунунуң чедиишкиннери», «Мал ажылы — Тываның экономиказының үндезини» дээш оон-даа өске лекцияларны ажылдап кылган. 1946 чылдың часкы тарылгазының үезинде бүгү районнарның агитаторлары боттарының ажылын дыка күштелдирген. Тараа тараан улустарга агитхуудустарны ийи хонгаш-ла үндүрүп турарын чурумчуткан турган. Чаа-Хөл районнуң агитаторлары ол үеде 849 беседаны кылчаан болгаш 160 хана солунну үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга чарыш база-ла калбарган турган. Дөрткү беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир деп Макеевканың металлургтарының кыйгырыын Совет Тываның ажылчын ангызы изиин-биле деткээн.

Бо бүгү патриоттуг шимчээшкинни республика солуннары токтаамал чырыдып, пропагандистерге болгаш агитаторларга херектиг материалдарны четчир санныг кылдыр парлап турган.

Тываның ажылчы чоннарының партия Төп Комитединге боттарының байырлалын таварыштыр чорудар дээн чагаазын 1946 чылдың июль 18-те Кызылга болган 2 муң кижи киржикчилиг митингиге чугаалажып көрген. Тыва улустуң шаандагы үеде каш дакпыр дарлалдың адаанга чораавын, хамаарышпас чорук дээш демиселиниң болгаш Октябрь революциязының тиилелгезиниң ачы-дузазын, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дунма дузаламчызының болгаш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының дугайын бижээн ол чагааны митинг соонда агитаторлар болгаш пропагандистер чер-черге таныштырып эгелээн. Чагааны чугаалашкан хуралдарга, митингилерге ажылчыннар болгаш малчын араттар, улусчу интеллигенция акы-дунма дузаламчызы дээш Коммунистиг партияга база Совет чазакка өөрүп четтиргенин илергейлеп, пролетарлыг интернационализмин, улустарның найыралын улам быжыглаар. Коммунистиг тургузуушкунга изепкейлиг киржир дээш күжүн болгаш энергиязын харам чокка бээрин даңгыраглап турганнар. Чагааның адаанга 50 муң ажыг кижи ат салган.

Улусчу революцияның тиилээниниң 25 чыл болган оон дөрт хүн дургузунда демдеглээн байырлал Совет Тываның чедиишкиннериниң ёзулуг улуг көргүзүглели болган. Кызылга организастаан делгелгеге колхозтарның, совхозтарның, МЧАЭ-лерниң мал болгаш чер ажылының чедиишкиннерин долу көргүскен. Ол чедиишкиннер хуу ажылдыг арат массаларны коллективизастаарынга канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан. Чер-черде партия, совет органнарның активчилери, агитаторлар Тываның Совет Эвилелинге каттышкан соонда оон ажыл-агыйында, культура тургузуушкунунда кайы хире чаартылгаларның болганын делгелгениң тодаргай чижектерин көргүзүп тургаш, чон ортузунга тайылбырлап эгелээн. Ол үеден эгелээш Тывага коллективизация калбарган.

ВКП(б) ТК-ның 1947 чылдың февральда болган Пленуму «Дайын соолунда үеде кодээ ажыл-агыйны көдүрер хемчеглер дугайында» доктаалы биетин республикага коллективизацияны калбартырынга улуг рольду ойнаан. Пленумнуң материалдарын чоннуң бүгү кезектеринге таныштырып, өөредилгениң бүгү хевирлеринге өөренип турган. Кодээниң 3 муң ажыг агитаторлары ону араттарга таныштырып турган. Кызыл хоорайның партия организациязы бодунуң 40 ажыг шыырак суртаалчызын кодээже аъткарган.

Бо болгаш өске-даа ажылдарның түңнелинде кыска хуусааның дургузунда 600 ажыг өреге колхозтарга кирген мийикпе, азы чаа колхозтарны организастаан.

Коллективтиг ажыл-агыйлар боттарының экономиказын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны боттандырып эгелээн. 1945—48 чылдарда 154 чуртталга бажыңнарын туткан турган болза, 1949—54 чылдарда 6 муң ажыг чуртталга бажыңнары туттунган. 50 ажыг чаа колхозчу суурлар тургустунган. 1955 чылга чедир арат массаларның 95,5 хуузу коллективтиг ажыл-агыйларга каттышкан. Тывага коллективизацияның чедиишкиннииг шиитпирлеттинер үези чоокшулап келген. Оон мурнунда чаңгыс-даа колхоз чок турган ыраккы Бай-Тайга, Өвүр дээн чижектиг районнарга чаа коллективтиг ажыл-агыйлар кыска үениң дургузунда тургустунуп эгелээн.

Хуу ажылдыг араттар коллективтиг ажыл-агыйларга массалыы-биле каттыжып эгелээн, ол үеде масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдарының хевирлерин чаартырын, ужур-утказын байлакшыдарын амыдырал негеп келген. Ынчангаш областың партия организациязы бодунуң идеологтуг ажылын чаа тургустунган колхозтарны политика болгаш организас-ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынче, чаа хуу ажылдыг чораан арат массаларны кижизидеринче, оларны коллективтиг ажылдың негелделе, чурумнарынга кижизидеринче угландырып эгелээн.

Ниитиниң өнчүзүн камгалап, хумагалыг ажыглаарынга, ниитиниң бүдүрүлгезин бир демниг чорударынга база күш-ажылдың хуваалдазын болгаш ажыл төлевириниң принциптерин шыңгыы сагыырынга кошкун амыдыралдыг чораан араттарның кижизидери база оларны суурлуг амыдыралче шилчидери белен эвес айтырыг турган.

Бо болгаш өске-даа перспективтиг айтырыгларны шиитпирлээринге идеология фронтузунуң ажылдакчылары боттарының үлүүн киириштирген дээрзи маргыш чок. Кодээниң агитаторлары болгаш пропагандистери масса-политиктиг ажылга беседаларны, хана парлалгазын, агитхуудустарны, митингилерни, көскү агитацияның өске-даа хевирлерин ажыглаашаан, ниитиниң ажылынга изепкейлиг болур чорукка боттарының үлегерчижээн көргүзүп, чонну баштап турганнар. Колхозчуларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарының, оон түңнелдерин үндүрериниң, мурнакчыларны шаннап-мактаарының, оларның дуржулгазын нептередириниң талазы-биле олар улуг ажылды боттандырып турган.

Арат массаларны суурлуг амыдыралче шилчидери эң берге айтырыгларның бирээзи турган. Чүге дээрге ада-өгбелериниң үлегерин ёзугаар шаг-шаандан бээр өглерге, чадырларга чурттап, каш хокшулунуң аайы-биле көшкүн амыдыралдыг чораан тываларның чаңчылын, аажы-чаңын эде кижизидери кыска үениң айтырыы эвес турган. Ынчалза-даа коммунистер боттарының хуузунда үлегер-чижээн көргүзүп турганы кончуг ажыктыг болган. Чиңгээрге, Таңды районнуң «Чагытай» колхозунуң партия организациязының секретары Доңгурак, Кызылдың «Тиилелге» колхозунуң — Дагба, Улуг-Хемниң «Чодураа» колхозунуң партия организациязының секретары Сүктер-оол болгаш оон-даа өскелер боттары чаа бажыңнарны тудуп алгаш, өскелерин мурнап суурлуг амыдыралче кирген-нер.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидер сорулга-биле партия обкому 1945 чылдың декабрь 30-де «Областың политчырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Идеология ажылын экижидериниң, ол ажылга кадрлар-биле быжыглаарын, интеллигенцияны аңаа хаара тударын, бижик билбес чорукту узуткаарының, политиктиг билиглерниң бөлгүмнерин тургузарын, боттуг уран чүүлдүң бөлгүмнерин организастаарын, клубтарның ажылын экижидери дээш оон-даа өске хемчеглерни ук доктаалга айыткан турган.

Партия обкомунуң бо доктаалы кодээ масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылының шапкынчыдарынга улуг рольду ойнаан. Клубтарның ниитиниң бажыңнарының, кызыл өглерниң чанынга тургустунган хөй санныг бөлгүмнер боттарының ажылын чаа негелдеге дүүштүр чорудуп эгелээн. Ылангыя кодээ черлерге ажылдап турган кызыл өглер ол үеде чон ортузунга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын чорударынга идеологтуг ажылдың эң таарымчалыг хевири боор турган. Кызыл өгнүң чедип келген черинге ол чоок-кавының аныяктары чыглып келгеш, өгнү өглеп, салып, сеткүүлдерни болгаш музыка херекселдерин делгежип бергеш, аныы-бүрү бөлгүмнерниң ажылынга идепкейлиг киржип бээр турган. Ол үеде агитбригадалар база тыптып келген.

Областың партия организациязы масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын ындыг хевирлиг чорудуп келгениниң түңнелинде республикага коллективизацияның айтырыы кыска үениң дургузунда чедиишкинниг шиитпирлеттинген.

Д. ХАДАХАНЭ.

НИИТИНИҢ КОРУМ-ЧУРУМУНУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

ДРУЖИННИКТЕРНИҢ АЧЫЗЫНДА

Эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларында Бай-Тайга районнуң Тээли суурга арай дүвүреңниг чугаа-соот бо-ла дыңналы бээр апарган. Кежээки үелерде, ылангыя орайтай бергенде садыг, магазиннерге чораан чаныл орган кижилерниң садып алган чүүлдериң, караңгыны ажыглап алгаш кудумчуга хунаап аппаар, харын-даа кымыг, шолээн черлерге болза, бижек көргүзүп, коргудуп тургаш, карманнарын үжеп, акша-төгерикти хунаап алыр, оон дендээрге идик-хевин-даа уштуп аппаар ийи-чаңгыс кижилер тыпты берген. Мурнунда суурга чурум үрээшкиннери турза-даа, мындыг дерзии үүлгедиг турбаан. Ынчангаш ол багай үүлгедиглерге суурнуң чурттакчы чону килеңнеп, ол дүржок кижилерни тудуп, кезээ-че көргүзериң негей берген. Ынчангаш ол билдинмес үптекчилерни тып тударыбиле эрге-чагырга органнары болгаш улусчу дружиналар оперативтиг хемчеглерни ап эгелээн. Район төвүнүң бүдүрүлге, албан организация коллективтеринде дружинниктер дежурныйлап, рейдилерни организастап турган.

Эрткен чылдың декабрь 12-де райкүүскомунуң дружинниктери рейд-дежурныйлаашкынче үнер апарган. Ук рейдини баштаарын райкүүском чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Киров Хомушкуга дааскан. Рейд-дежурныйлаашкынны канчаар чорударын, билдинмес үптекчилерни кандыг арга-биле тудуп алырын дежурныйлаашкынче үнүп турган дружинниктер сүмелешкеш, бир-ле кажар арганы ажыглаар деп дугурушканнар.

Дружинниктерниң ол кежээки командири Киров Хунажыкович Хомушку дежурныйлаашкынче үнер оорүн тус-тус участоктарга хуваагаш, болу кол черлерже баар деп шиитпирлеп алган. Ынчалза-даа бир эвес апаа-ла дежурный боор, ажыы-биле чоруур болза, кажар үүлгедикчилер, ол ышкаш өске-даа корум-чурум үрекчилери оон чайлаарын бо даар дээрзин командир болгаш ооң өөрү билип турган. Оон аңгыда спорттуң национал хевирлеринге спорт мастери, хоочун мөге Хомушку Кировту танывас, ооң мөге-шыырак холдарының дыңзыын, корум-чурум сагылгазы дээш чүткүлдүүн билбес кижи Бай-Тайгада ховар болгай.

Харын моон ужурунда Хомушку болгаш ооң кады дежурныйлаар өөрү кажар арганы ажыглап, шенеп көөр деп дугурушканнар. Ынчангаш хоочун мөге дежурныйлаан дружинник эвес, а апаа-ла суурда чорук кылып чоруур кижи кылдыр көстүрүн оралдашкан. Ол суурнуң шала караңгы, кымыг кудумчуларында үптекчилерге болгаш хулиганнарга эптиг болгу дег черлеринге базып чоруп турган.

Кежээкиниң 8 шак чартык чедип турда, суурнуң Гагарин кудумчузунга чорда, ында 41 дугаарлыг бичии куу бажыңдан ийи кижи үнүп келген. Олар бир кезек ыңай-бээр көрүп тура, Хомушкуну эскерип кааш, ону доктаадыры-биле кый деп эгелээннер.

— Ээй, ашак! Кай баарың ол, бээр келем чугаалажылы. Ээй ашак, аңаа турам!—дижип чоруй, оон соонче углапкаш, далашканындан чүгүржү аарак чоруң органнар. Дружинник оларның кыйгызын дыңнаваан чүве дег, улам-на ыңайлап, караңгы булунче кылаштавышаан, «демги билдинмес үптекчилер бо-дур, боларны өөрүмге чедир каңчап алаактырып чедиреоо чоор» деп бодап чораан.

Хомушкунуң бар чораан уундан бир кижи олче уткуштур чоруп орган. Ол кижи дежурныйлың чаны-биле эрткен соонда, ону сүрүп чораан ийи кижиге уткужа берген. Олар уткуй келген кижиде-ле барганнар. Акша бээрин негээн чоргаар үннер дыңналган. Ам-на дружинник үптекчилер бо-дур дээрзин ылап бүзүрээш, караңгы черже ажытталып алгаш, ол кижилерни топтап көрүп, танып база аажы-чаңын хайгаарап турган. Уткуй барган кижи хамаатэы Олег Төмүр-Маадырович Салчак-тыр, а олче шоглай берген үптекчилер Кара-оол биле Алдын-оол-дур дээрзин ылаптыг танаан.

Үптекчилерниң: — Биске акшадан бер!—дээн турамык үнү, а Салчактың:—Акша чок кижи мен—дээн хорткан үнү тода дыңналган. Кара-оол тургаш:— Мегелеве! Канчап акша чок чоруур кижи сен! Ынчаарга карманнарың доран көргүс, оон башка сени канчаптар эвес мен!— дээн соонда, ооң чолдак тонунуң хоюэнден ушта тыртып келген улуг бижээ сайгылгаан херелинге артында кылаш кылынган. Аңгадап калган Салчактың карманнарын Алдын-оол үжеп эгелээн...

Болуушкунну хайгаарап турган дружинник, чүвениң байдалы нарыыдап орар боорга, херек болуп турган черге маңбиле хелертен келгеш, холунда бижектиг Кара-оолду үстүрерге, ол барып ушкан болгаш оон холунда бижээ оруукче ырадыр чаштай берген. Алдын-оол хойган койгун дег, караккулак чок салып ыңай болган. Ниитиниң корум-чурумунуң шынчы камгалакчызы Киров Хунажыкович бажы эттенип бар чораан үптекчилерниң бирээзин ынчаар эрес, тывынгыр туткаш, милицияга эккеп дужаап берген. Сүлчээлежикчилерниң бирээзи туттурганда, оон эжи кай баар ийик, даартазында милиция ажылдакчыларынга ол туттурган.

Амгы бо магалыг үеде анаа чораан кижилер үптеп чоруур, арын-нүүр чок кижилер кымнарыл ол? Кара-оол Эрензенович Доңгак дээрзи 24 харлыг, өг-бүлелиг. Мооң мурнунда оор болгаш хулиган херектер дээш ийи удаа шииттирип чораан. Сөөлгү үеде доктаамал ажыл чок. Ону Ак-Довуракче ажылдадып чорудуптарга, оон дезип келген. Алдын-оол Көк-оолович Иргит дээрзи 23 харлыг, мурнунда күрүне өнчүзү оорлаапшиниттирип чораан. Сөөлгү үеде кандыг-даа ажыл кылбаан. Барыын-Хемчик дезискээрин, Кара-Хөл ынчаар улачуп чоруп турган. Мындыг ёражок үптекчилерниң «аяа черле» долар ужурлуг. Бо ийи үптекчиге удур херек кодурээш, оларның байысаалгазын чорудуп турар болгаш олар суд мурнунга туруп, үүлгединин харыылаар апаарлар.

Корум-чурум үрээкчилеринге удур мындыг оперативтиг хемчеглерни алырга чогуур түңнелди бээрин үстүнде чижек көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш бистиң милиция органнары болгаш дружинниктеривис улам эрес ажылдаарын күзээр бис.

С. КАРБААР-КАРА.

Эрзинниң район эмнелгезинде эки турачы улусчу дружинниктер Эрзин суурга ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга идепкейлиг киржип турар. Ында дружинниктер 30 кижи. Олар ай бүрүзүнүң 12-де, 27-де ийи удаа дежурныйлаашкынче үнүп турар. Дружинниктерни ийи бөлүкке чарган болгаш олар боттары командирлерлиг.

ЧУРУКТА: Эрзин район эмнелгезиниң бөлүк дружинниктери дежурныйлаашкынче үнер мурнунда сүмележип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл көдээ Совединиң төвү Чаа-Хөл суурнуң чурттакчы чону хөй. Мурнунда чылдарда, 2—3 чыл бурунгаар, ында хөй-ниитиниң корум-чуруму багай турган. Сөөлгү үеде хулиганнаар, арага-дарыга хандыыр, ажыл шагы үзер чоруктар көскүзү-биле кызырылган.

Амгы ында Яков Түлүшке удурткан улусчу дружина штавының эки ажылы улуг салдарлыг болганын демдеглеп болур. Хөй-нииты, албан организация черлериниң коллективтерин график ёзугаар хүн бүрү дежурныйлаашкынче штаб хаара туткан. Ол ышкаш оперативтиг бөлүктерни тургускан. Дружина штавының ажылын партия организациязы, көдээ Советтиң күүскому база эки удуртуп турар апарганы илден. Дежурныйлаан дружинниктерни транспорт-биле эмнелгелер, рабкооп баштаар чери база совхоз эки хандырып турар.

М. ЧАПЧЫН.

Семинар-хурал

Республиканың районнарында база хоорайларында эки тура улусчу дружина штабтарының начальниктериниң, назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссияларның даргаларының, харысаалгалыг секретарьларының, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар комиссияларның даргаларының семинар-хуралы дүүн Кызылда эгелээн. Ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели эрттирип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссияның 1975 чылда ажылының түңнелдериниң база моон соңгааргы сорулгаларының дугайында республиканың иштики херектер министриниң оралакчызы П. П. Селивановтуң болгаш өскелериниң-даа илеткелдерин аңаа дыңнаан.

ЭКИ САЛДАР ЧЕДИРГЕН

Кандыг-даа коллективте эш-хуузунуң суду, бир эвес ооң ажыл-чорудулгазын шын организастаар болза, кижизидикчи улуг салдарлыг. Шынап-ла корум-чурум үреп, чазыг кылынкан кижиниң бодунуң кады ажылдап турар өөрү ооң кылынкан частырыының ужур-човуун тодарадып, ону шүгүмчүлеп, угаадып сургап турда, ооң ужур-утказын үнелевейн баар кижилер ховар. Ынчангаш эш-хуузунуң суду, ажылчы чоннарының бот ажыл-чорудулгалыг хөй-нииты организациязы болбушаан, кижилерни эдип-чазап алырының, кижизидериниң база бир чугула хевири болуп турар.

Маңаа Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта эш-хуузунуң суду канчаар ажылдап келгенин бижип, эш-хуузунуң «Сүт-Хөл» совхозта эш киржилге-биле ажылдап турар эш-өөр-биле дуржулга солчуксадым. Бистиң коллективтиң эш-хуузунуң судунуң отчеттуг болгаш соңгуудалыг хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ооң чыл дургузунда чорудуп келген ажылын ол хуралга киришкен чурттакчы чон чүгээр деп демдеглээнин баш удур чугаалап каайн.

Совхоз төвүнде эш-хуузунуң судунуң эрткен чылдагы отчет бергени ажылчы чонунуң хуралындан ооң чаа составынга беш кижини соңгаан чүве. Судтуң составынга совхоз бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы адырларындан боттарының хүлээнген ажыл-херээнге кызымак, корум-чуруму быжыг, хөй-нииты ажылынга идепкейлиг кижилерни чоп соңгаан. Отчёт кылып турар үезиниң иштинде эш-хуузунуң суду 11 ажык судтарны кылып, аңаа 29 кижилерге хамаарышкан янзы-бүрү хомудалдарны көрүп, чогуур хемчеглерни алган.

Эш-хуузунуң судунга хөй-нииты организацияларындан, албан черлериндеен болгаш тус-тус кижилерден кирип турар хомудаалдар хөй хевирлиг. Оларның элээн хөйү арагалаашкынга, ажыл шагы үзер чоруктарга, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажытканнарга хамаарышып турар. Ол ышкаш ниитиниң өнчүзүн кадагалаарынга ээ-харысаалга чок, аар-саар чүвелер оорлап чажырар кижилер дугайында хомудалдар база кирип тургулаан. Ол херектерни саадатпайн, ылаптыг тодараткаш, буруулуг кижилерге чогуур хемчеглерни онааган соонда, ол кижилер эттинип, ажыл-агыйның кайы-бир участогунда байдал экижир таварылгалар хөй болган.

Маңаа чаңгыс чижекти көргүзерге-ле эш-хуузунуң судунуң буруулугларга удур алган хемчеглери бүдүрүлгеге кандыг салдарлыг болганы билдине бээр. Совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга болгаш автопаркка арагалаар, ажыл шагы үзер, аар-саар үүрмек чүвелер карак ажыттаар кижилер турган. Ол черлерниң киирген хомудалдарын ёзугаар мындыг кижилерниң чамдыктарын эш-хуузунуң судунга көрүп, чогуур хемчеглерни онааган. Ооң сөөлүнде мастерскаяга болгаш автопаркка арагалаар, чүве карак ажыттаар чорук читкен.

Совхоз төвүнде эш-хуузунуң судунга машина-трактор мастерскаязы, автопарк, столяр цеги, нефтебааза болгаш контора—мындыг беш аңгы участок хамааржып турар. Мооң ужурунда коллективтерге барып, беседалар кылыры, корум-чуруму кошкак кижилер-биле чугаалажыры эки түңнелдиг бээр. Эрткен үениң иштинде бис коллективтерге барып, корум-чурум талазы-биле адынга хомудал кирген кижилер-биле 6 беседаларны кылган бис.

Бо таварылгада чиик херектиг кижилер-биле чугаалашкаш, оларның үүлгедиинин ужуруун тодарадып ап турар. Бир эвес буруулуг кижи бодунуң чазыын миннип, моон соңгаар ындыг чүүлдү кылбазын аазаар болза, эш-хуузунуң судунуң кежигүннери боттары чыылгаш, ол айтырыгны шиитпирлээш, тускай дептерге демдеглеп, сургаалдар-биле кызыгаарлаттынар. Бир эвес ол кижи мурнунда частырыын катаптавайн эттинип алыр болза, ооң биле база катап чугаалашкаш, учёттан үндүрер, а бир эвес корум-чурумун эдип албас болза, ооң херээн эш-хуузунуң судунга хөй-ниитиниң киржилгези-биле көөр апаар.

Коллективтиң мурнунга буруузун миннип, эш-хуузунуң судунга хемчег алдырган кижилерни суд соонда хайгаарап, оларга эттинип алырынга деткимче, дуза көргүзери эргежок чугула. Арагажа хандыкшаан, ниитиниң корум-чурумун үрээни, ажыл шагы үскен дээш бистиң эш-хуузунуң судунга дөрт кижи торгаттырган, элээн каш кижи өске хевириниң хемчеглеринге онаашкан. Оларның аажы-чаңын, ажылдап турарын хөй-нииты организациялары болгаш эш-хуузунуң судунуң кежигүннери хайгаарап ап, оларга дуза келгениниң түңнелинде мурнунда частырыг кылып чораан ол эштериниң эң хөйү эттинген болгаш боттарының онаашкан ажылынга ээ-харысаалгалыг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кижилер апарганы илдең көрүнчүг.

Чазыг кылып, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрептер кижилерниң аразында аныяк ажылчыннар база бар. Оларның дугайында кирген хомудалдарны эш-хуузунуң судунга сайгарып көргеш, чогуур хемчээн албышаан, ол аныяк кижилерни дагдыныкчыларга быжыглаары оларны эде кижизидеринге улуг рольду ойнап турарын практиказындан көрдүвүс. Ынчалза-даа дагдыныкчыга аныяк кижини быжыглап кааш, оон-биле кызыгаарлаттынмайн, ол аныяк кижи-биле, ооң дагдыныкчызы-биле чугаалажып, дуза чедирип, хайгаарап ап турар.

Совхозта эш-хуузунуң суду чүгле бодунуң составының күжү-биле ажылдап турар эвес-ле болгай. Маңаа партия комитединиң бюрозунуң, көдээ Совет күүскомунуң, профэвилел ажылчын комитединиң удуртулгазы, дузазы улуг ужур-дузалыг болган. Эш-хуузунуң судунуң ажылының дугайын партбюронуң, күүскомнуң, месткомнуң хуралдарынга чугаалажып, чедер-четпестерин айтып келген. Ажылчы чоннарның хуралдарынга ооң отчеттарын дыңнап турар. Ол ышкаш хөй-ниитиниң өске-даа организациялары-биле харылзаалыг ажылдап, лекция, беседаларны каты чорудуп турар бис. Ылангыя «Крокодил», «Комсомолчу прожектор» дээн чергелиг шүгүмчүлелдиг хана солуннары эш-хуузунуң судунуң ажылынга улуг дузалыг болуп турар.

Эш-хуузунуң судунуң ажылында чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир четпестер бар дээрзин чурттакчы чонунуң чоокта болуп эрткен хуралынга база демдеглээн. Кол чүүл болза судтуң ажылының дээштииниң болгаш кижизидикчи ролюн улам бедидери, арагачыларга, корум-чурум үрекчилеринге удур демиселди күштелдирери болур дээрзин санал берген эштер айтып турганнар. Ол-ла хуралга эш-хуузунуң судунуң чаа составынга беш кижини соңгаан. Олар бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар мурнакчы кижилер болуп турар.

Б. САТ,
эш-хуу судунуң кежигүнү.
Каңнакчы.

Солун чүүлдер

ЛЕНИНГРАДТЫҢ КАМГАЛААЛДЫГ АРГА-АРЫГЛАРЫНДА

Варшавадан Ленинградче элээн хөй койгуннар самолётка «олуруп-кааш» ужудуп келгеннер. Польшадан келген ол баалыктаарлар ам ол хевээр Ленинградтың турум «чурттакчылары» — койгуннарның база бир хевириниң чаа салгакчыларының уксаазының баштайгылары болур. Оларның чурттаар суурунче аңчыларның баарын шуут хоруп каан. Курголовский чартык ортулук. Ында 35 муң гектар хемчээлдиг делгем арга ам камгалаалдыг чер апарган. Ол камгалаалдыг аргада салып каан койгуннар, сыыныйгак, буур-буланнар болгаш адыглар-даа онза таарымчалыг чурттап турарлар.

Ленинград областында шупту 10 хире аңнар болгаш куштар оранны — камгалаалдыг аргалар бар. Оларның ниити шөлү 400 муң гектар чедип турар.

Ленинградтың чөөн талазында чүгле адыгларга таарыштыр кылган «Курорт» аттыг камгалаалдыг арга база бар.

Карел мойналында туруп турар сарыг кундустарга таарыштыр кылган тускай аргада ол чараш болгаш үнелиг дириг амытаннарның саны ам 7000 чедип турар. 1952 чылга чедир аңаа чаңгыс-даа кундус чок турганын айтыры чугула.

Фин мугулдурунуң эриктерин дургаар Ленинградтың мурнуу-чөөн талазында 40 ажык километрде шөйлүп чоруткан куулар дуглаа кылдыр деңнттинген чараш чер кижилерни сонуургадып турар. Удавас кара сындыстралар чурттаар арганы база дерип кыларын көрдүнүп турар.

Чоокку үеде Варшавадан келген койгуннарның соондан Европаның ишлери Ленинград аргаларының турум «чурттакчылары» болурунга белеткеп турар. Олар Карел мойналынында туруп турар шокар ишлерниң чанынга барып турумчуурлар.

Ч. БУЛУТЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

670 ХАРЛААН ШИВИ

Румынияда Молдовенко хоорайның чоргаарылы чурттуң ыяш болбаазырадыр ховар дээн музейи бар. Ыяш болбаазырадыр ол музейниң экспонаттарын көрүп тургаш янзы-бүрү ыяштарның шаг-шаандан бээр бистиң бо хүннеривиске чедир өзүп, сайзырап, болбаазырап келгенин тодарадырының уран аргаларын билип ап болур.

Ол музейге келген кижилерниң онза сонуургалын Дорна деп даг хемиңиң унундан эккелген кончуг улуг хемчээлдиг шивиниң эртуузундан чара кескени хайныктырыг турар. Ол шивиниң дөгерандыр диаметри 1 метр 50 см, бедии 50 метр хемчээлдиг болгаш 670 харлаан болган.

(СЭТА).

ХОВАР ТАВАРЫЛГА

250 миллион чыл бурунгаар геннер аастарынга болгаш далайның сыык черлеринге чорул турган, ам дашталы берген 300 хире балык Литва ССР-ниң Цесис деп хоорайының чоогунда даглар аразы черден тывылган. Ону Бүгү-Эвилелдиң далай геологиязының болгаш геофизиканың эртем-шинчилел институдунуң палентология (дириг амытаннарның артыышкыннарын шинчилээр эртем) экспедициязы чер казып, шинчилел ажылы чорудуп тургаш тыптан.

Миллион-миллион чылдар иштинде сериин чер иштинге чыткаш, даш кылдыр шилчий берген ол балыктар онзагай болгаш ховар таварылга-дыр. Ол балыктарның дыгыйы болгаш кадыы сай даштарындан бичии-даа дудак чок боон турар.

Ол балыктар удавас Риганың музейинге болур делгелгеге салдынар.

С. ШПУГЕН.
(СЭТА-ның корр.).

СЕРЕМЧИДЕ ХОРАМЧА ЧОК

Даштын агаарның температуразы чавызаан тудум газ хандырылгазы баксыраар. Газ херекселдерин ажыглаарда кончут оваарымчалыг болур херек, кажан агаар 30 градустан куду турда, газ беришкини соксап болур.

Ындыг таварылгаларда газ плиталарын ажыглаарда серемчилелдиг болуру чугула. Чүге дээрге, базымышкын кудулап турда, газтың чалбыыжы өже бээр, а газ аргыжып турар болганда, ол от катап өскүп эргаш орээл иштин дола бээр. Кажан газты катап кыпсыр дээш от шап турар өйде частыышкын-даа боол болур. Ынчангаш кыпсып каан газты ур үеде хайгаарал чок каап болбазының чылдагааны ында.

САКТЫП АЛЫҢАР! Хып турган газтың чалбыыжы өжүп азы газ дамчыдылгазы соксай берген таварылгада плитаның кранын хаггаш, орээл иштин агаарладыры чугула.

Сүт чылыдар газ херекселин ажыткан болгаш хагган соолунде катап-катап 3—5 минута болгаш хыпаңар.

Соок үелерде хоолайны изиндери-биле сүт чылыдыкчызын 15—20 минута ажылдадыңар.

Складка чыткан газтыг баллоннарны кыжын хыпаары берге. Ынчангаш газы үнүп турар баллоннарны слесарь бажыңнарга аппарып салыптып болур, ол эривээн шаанда газтың бары-чогу хынаттынмас болгай.

Ынчангаш газтыг баллон эккелгенде, ол чылыг черге тургаш эрий берген соонда савандан ээлдиргеш, ооң аксын, тиглерин чаап көрүңер. Бир эвес, хей үнүп турары илдең апаар болза, 04 телефонче долгааш, дыңнадыңар. Оон дуза келирин манап турар үелерде орээл иштин агаарладыры чугула.

Айыыл-халап болдурбазы-биле холда шаккан оттут тургаш газты ажытпаңар. Газ кывынга кургаткан идик-хеп аймаа аспаңар. Кыпсып каан газты хайгаарал чок каап, орээлди газ-биле чылыдар чорукту болдурбаңар.

В. ГАРМАШОВА.
«Тыва газ» эргелелиниң техниктиг кабинет эргелекчизи.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНГА КИРЖИР

Хостуг хүрешке элээди оолдарның Сибирь зоназының маргылдаазы январының 22—24 хүннеринде Иркутск хоорайга болур. Ол улуг маргылдаага бистиң республиканың сес аныяк мөгези баар.

1957—1958 чылдарда төрүттүнген оолдарның ол солун хүрежинге Сибирьниң эң шыырак мөгелери киржири чугаажок. Бистиң спортчуларывыстан Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулу Александр Доржу, хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери Сергей Биче-оол, Комбу Монгуш олар үш маргылдаага киржир.

В. БИЧЕ-ООЛ.
команданың удуртукчузу.

ОЛИМПИЙЖИ ИДЕГЕЛДИҢ ХААК ОРУУ

БАКУРИАНИ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери Я. Горелов, Ю. Хромов). ССРЭ-ниң кубогу дээш кышкы олимпий оюннарының бүдүүзүнде Бакурианиниң хаак оруунда эртип турар сөөлгү маргылдаага Ижевскиден келген башкы Галина Кулакова база бир тиилелгени чедип алган. Олимпий оюннарынга киржир бистиң эң-не идегелдиг киживис 5 километрни 16 минута 42,2 секундада эрткен.

Коми АССР-ниң найысылалы —Сыктывкарның төлээзи Раиса Сметанина ийиги, Киров чурттуг аныяк хаакчы Людмила Баранова үшкү, Любовь Мухачева (Апатиттер) дөрткү черни ээлээн.

Кулакова, Сметанина, Баранова, Амосова олимпиадага киржир херээжейлер командазының кол хаакчылары. Олар Инсбрукка барган, белен эвес сорулгазы шиитпирлээр.

ССРЭ-ниң херээженнерниң шилиндек командазының улуг тренери Виктор Иванов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан — Хаакчылар амгы үеде тергиин белеткенген. Бакурианиниң хаак оруун тергиин эки белеткээн, ылангыя беш километрниң оруу онзадыр.

Биатлоннуң бирги хевири—20 километрге маңнаарынга Новосибирск чурттуг Александр Тихонов шылгараан. Ооң үези 1 шак 15,4 минута. Олимпий сезонунда делегейниң экс-чемпионунуң түңнелдери чаңгыс ай эки болуп турары өөрүнчүг.

Ийиги, үшкү черлерни ооң ССРЭ-ниң шилиндек командазында эштери Ижевскиден Александр Ушаков, Горькийден Николай Круглов алган.

70 метрниң трамплининден шураарынга чурттуң шилиндек командазынга чаа кирген, Ленинград чурттуг 19 харлыг Сергей Сайчик ат-алдарлыг спортчуларны ашкан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

8.40—«Совет музыканың шилиндек чогаалдары». Р. Щедрин. Өңнүг.
9.40—«Чалыыларның адрестери». Өңнүг.
10.25—Даштыкы эстрада артистериниң концерти. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Ыры, романс, вальс». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң концерти. Солист — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Р. Бобрикова. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Некрасов.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Хаан болгаш дыия». Өңнүг мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

12.05—«Тайганың чугаазы». Телефильм.
12.35—«Мен он тос харлыг турдум». Уран-чечен фильм.
14.35—«Чүгзүг ырлар». Фильм-концерт.
15.35—Фильмнерни — уругларга «Пага болгаш эдельвейс чечек».

МОСКВАДАН

16.05—«Экранда — Чарли Чаплинниң ойнап турары кинолар».
16.45—Даштыкы эстрада артистериниң концерти. Өңнүг.
17.20—Киножурнал.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Хоккейге эш-хуузунуң делегей ужуражыышкыны. Финляндия биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. Хельсинкиден дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.15—«Чалыыларның адрестери». Өңнүг.
21.00—Экранда—«Чарли Чаплинниң ойнап турары кинолар».

КЫЗЫЛДАН

21.45—Телемедээлер.
21.55—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.
22.10—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
22.25—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

22.30—«Партияның планнары—чоннуң планнары».
22.45—Т. Лаперашвили ырлаар. Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир бужуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 21-26, өскелеринге 30-35, Кызылга 32-34 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

«НАЯЫРАЛ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.30, 11.10, 12.50, 14.30, 16.10, «Хубаль майор» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса ыт» 10.00, 15.00, «Ромео биле Джульетта» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оолдарның кузел-бодалы» 15.00, «Мөгениң дениз» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысаалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 15495. ЧАГЫГ № 56.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00412.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 19 (10004) | 1976 чылдың январь 24, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кол.

Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп нийти-эвилелдиң чаңгыс хевирлиг демдээн доктаадып тургузар.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

Л. И. Брежнев, А. А. Громыко оларның Г. Киссинджер-биле беседалары

Январь 22-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажыышкыны үргүлчүлээн.

Стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылыры-биле холбашкан айтырыгларны ылап чугаалажып көөрүнче олар кол кичээңгейни салгылаар.

(СЭТА).

ХУРАГАННАРНЫ БҮРҮН АЛЫР

Тываның хойжуларында эң-не чымыштыг болгаш харысаалгалыг үе—хой оолдаашкыны эгелээн. Ону канчаар эрттирериниден өңгү беш чылдың болгаш бо чылдың планныг онаалдаларының күүселдези улуу-биле хамааржыр. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге хей-аът кирген хойжулар немелде хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышты калбартып, күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Республикада 577.765 баш кыс шээр мал бар. Оларның чүс баш бүрүзүнге онааштыр 85 чаш төлдү алыры социалистиг хүлээлгеде көрдүнген. Чер-черде партия организациялары болгаш партбөлүктер ол хүлээлгени күүсединче бүгү күштү мөөңнеп турар. Кажааларны чылыглаар, сакманщиктерни четчелээр, чаш малга бээр чемниң кадагалалын шыңгырадыр, малчыннарның хандырылгазын экижидер болгаш өске-даа хемчеглерни ап чорудуп турар.

Бо хүннерде төрээн хойнуң саны бежен муң чоокшулай берген. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның төрүүр хоюнуң чээрби ажыг хуузу хураганнапкан. Ылаңгыя Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында эрткен чылдың бо үезинде турганындан хөй хой төрээн. Республикада төрээн хойнуң саны 1975 чылдагызындан элээн ажып турар. Мындыг байдал Кызыл, Эрзин районнарда кескү. Колхозтарның болгаш совхозтарның хойну эрте хураганнадып турар апарганының бадыткалы ол.

Чаш хураганнарда хорамча амдызында барык-ла чок. Чөөн-Хемчик районнуң хураганнарының саны төрээн хойнуундан көвүдеп турар, а өске районнарда төрээн хой-даа, алдынган хураган-даа нургулайында деңнелдиг. Тандының «Революцияның чалбыыжы» совхозта, Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң № 1 бригадазында, «Алдан-Маадыр» совхозтуң төп салбырында хой оолдаашкыны элээн чогумчалыг. Ынчалза-даа ындыг черлер республикада хөй эвес. Чамдык ажыл-агыйлар бо харысаалгалыг сезонга сула белеткенген. Кажаалары сооқ, иштиниң ол, печказы ышталыр, ногаан сиген болгаш чарба белеткеп албаан кыштаглар бо-ла таваржыр.

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Хөнделең салбырында мал чеми чедиртинмээн, дус дүжүртүнмээн болгаш одаар ыяжы чок коданнар эвээш эвес. Ында малчыннарда сакманщиктер чедишпес, фонарь, кывар-суг болгаш тускай хеп чок. Автолавка келбестээн. Салбырның чаңгыс автомашиназы үрелип калган. А «Тес-Хем» совхозтуң кыштагларының хой оолдаашкынынга белеткели база багай. Сарыг-Сигенде хураган кажаазының көржениинда печка-биле деңнежи берген. Республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында төрүүр хойнуң болгаш чаш хураганның суг-биле хандырылгазы четпес, чамдык малчыннар хар эргизип суггарып турар. Бачым иште малчыннарже кичээнгей кошкак, аъш-чем, шай, таакпы чергелиг барааннар чедирери ховар. Мал болгаш кижи эмчилери, тускай эртемниглер оларга ховар чедип турар.

Эрткен чылын кыштаглаашкынга белеткелдиң кошкаандан тарып боозадылганы эки организаставаанындан, хой оолдаашкынының үезинде ажылды четпес башкарганындан болгаш мал чемин эвээш белеткээниниден төрүүр дөрт хойнуң бирээзиниң-не хураганын доруктуруп ап шыдаваан бис. Бо чылын ол таварылганы катаптавас сорулга-биле чер-черде партия органнары хөй-нийти организацияларынга удуртулганы күштелдирер, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң, хойжуларның болгаш сакманщиктерниң харысаалгазын бедидер хемчеглерни алыр ужурлуг. Ылаңгыя масса-политиктиг ажылды күштелдирер.

Чаш малдың ажаалдазын күштелдирер херек. Ветеринар-профилактиктиг ажылды чорудары, дугаарлаары, «Тарып боозадылганың болгаш хой оолдаашкынының» дептерин үргүлчү долдурары болгаш учёт-отчётту шыңгырадыры чугула. Төрүүр хойга, хураганнарга болгаш оларның иелеринге чемни чогуур хемчээл (хүнде 1,5—1,8 чем единицазы) ёзугаар болбаазырадып (ылбырадып, чарбалап, чуданнап) бээри—хураганнарның дүрген доругарынга улуг дузалыг дээрзин уттуп болбас. Бо бүгүнү амыдыралга боттандырып тургаш хураганнарны бүрүн алыры чугула.

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫНДА ДЕЛГЕМ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң база кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалынга харыы кылдыр, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартпышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары тоску беш чылдың доозукчу 1975 чылда пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, республиканың улус ажыл-агыйының база культуразын хөгжүдер талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Үлетпүрнүң бүдүрүлге черлери 1975 чылдың улус ажыл-агый планын декабрь 24-ке чедир күүсеткен. Пландан ажыр 2,7 миллион рубльдиң продукцияның бүдүрүп үндүрген. Тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 8,3 хуу улгаттырган. Автотранспорттуң, коммунал-амыдырал хандырылгазының, харылзааның бүдүрүлгелериниң, садыгның болгаш нийтилиг чемгевилгезиниң база өске-даа чамдык адырларның ажылдакчылары планнарны база күүсеткен.

Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, нийтиниң малының баш санының өзерин чедип алганнар. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар мал ажылының продукцияларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүсеткен.

Республиканың ажылчы чоннары 1975 чылдың түңнелдерин үндүрүп тургаш, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсединде бар четпестерни тодаргайы-биле көрүп турарлар. Продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир болгаш бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле аргалар болгаш курлавырларны ам-даа бүрүнү-биле ажыглаваайн турар. Бүдүрүлге, организация болгаш ажыл-агый черлериниң чамдык коллективтери пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпес, бүдүрүлгениң кол фондуларын багай ажыглап, төлевилеттинген күчүлерни ажыглаар, ажылдың ээлчежир коэффициентизин улгаттырар, бүдүрүлгени техника талазы-биле эде дерзир, технологияны сайзыраңгайжыдар, ажылды механизастаар болгаш автоматчыдар, күш-ажыл, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларын камныг ажыглаар, ажыл шагының чидириин кызырар, социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар талазы-биле хемчеглерни чедир албайн турар. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда малдың баш саны болгаш продуктулуг чоруу ооржум улгадып турар, мал хөйү-биле чудап өлүр, чер ажылының культуразы кудуу, мелиорация ажылдарын багай ажыглап турар чоруктар бар.

* * *

Партияның Төп Комитединиң декабрь (1975 ч.) Пленумунуң айтыышкыннарынга, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелге, «Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседири дээш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр республиканың ажылчы чоннары болза 1976 чылда социалистиг чарыштың кол угланыышкыннары нийтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш шынарын бедидери, эртем-техниктиг депшилгени улам ындай дүргедиринге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери, камналга чурумун күштелдирери болгаш бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедири, эътти, сүттү, дүктү, ногааларны, картофельди болгаш мал база чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири, тудугнуң хуусааларын кызырары болгаш бот-үнезин чиигедири планнарны чуга чокка долдур болгаш ажыр күүседири дээш демисел болур деп республиканың ажылчы чоннары санавышаан, өңгү беш чылдың баштайгы чылында дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап турар:

ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Үлетпүр продукциязын кылып үндүрер болгаш садгарарының күрүне планын хуусаадан эрте, декабрь 28-ке чедир күүседир. Үлетпүрнүң бүдүрүп үндүрер чүүлдериниң хемчээлин 1,5 хуу улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 2.0 хуу бедидер. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльден эвээш эвес продукцияны бүдүрер болгаш садгарар, оон иштинде: 2,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 7 муң тонна даг-дүгү, 40 муң тонна хөмүр-даш, 1,5 муң кубометр дилген материалдар, 3,6 муң кубометр тудуг ыяжы, 733 дөрбелчин метр чазаныгга кылыглары, 755 кубометр эптээр демир-бетон, 500 тонна чугай, 150 тонна хлеб-булка кылыглары, 3 муң эжеш хөм идик, 40 муң рубльдиң дааранныг кылыглары.

Бүгү продукцияның немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле чедип алыр. Барзанныг продукцияның бот-үнезин 0,35 хуу чиигедир болгаш 200 муң рубльден эвээш эвес пландан ажыр арыг орулганы алыр.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны, чаартыкчы саналдарны ажыглаарының күзели-биле 1,5 миллион рубльдиң камналга ажыын алыр. 1,7 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 1,7 муң тонна хөмүр-дашты, 45 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Үш янзы хевирниң продукциязын белеткээш, Күрүнениң шынар демдээн тыпсыры-биле бадыладып киирер. Шынар экижидериниң ажылын эргелеп башкарар системаны комплекстиг ажыглаарының талазы-биле белеткел хемчеглерни бүдүрүлге черлеринге чорудар. Продукцияның чаа 36 хевирлерин бүдүрүп үндүрүп эгелээр. Чаа профессияларга 1600 кижини өөредир, 2400 ажылчыннарның мергежилин бедидер.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Капитал тудугнуң чыл планын кереэ-биле ажылдаар аргазы ёзугаар декабрь 29-ка чедир күүседир. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1975 чылдыы-биле деңнээрге, оон 12,1 хуу улгаттырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниге удур 1 хуу улгаттырар.

Тудугну индустриализастаарының деңнелин 10 хуу бедидер.

Элегес-Аксында керамиктиг хана материалдарының заводун чылда 50 миллион чижек туйибу бүдүрер күчүлүг кылдыр, «Тыва кодээ тудуг» трестиң керамзит-сай заводун, «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш болбаазырадыр заводун, Кызылдың алгы заводун чылда 140 муң эжеш кидис идик бүдүрер күчүлүг кылдыр, Хову-Аксы суурга 70 универсалдыг машиналыг дааранылга фабриказын, 57 километр автомобиль оруктарын, Кызыл—Шагаан-Арыгның радио дамчыдылга шугумун, бедик вольтулуг 195 километр электри дамчыдылгазының шугумун ажыглалга киирер.

Нийти шолу 122 муң дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарын, оон иштинде 1200 дөрбелчин метрин пландан ажыр, Кызыл-Мажалыкка 640 өөреникчиге школаны, 5,6 муң баш мыйыстыг бода мал, 94,5 муң баш хой кирер кажааларны, оон иштинде 1,8 муң баш бода малга, 15 муң баш хойга кажааларны хуусаа бетинде тудар болгаш ажыглалга киирер.

Тудуг бүдүрүлгелериниң технологиязын сайзыраңгайжыдарының, ажылдарның шынарын бедидериниң, материал-техниктиг курлавырларны кадагалаарының болгаш ажыглалын экижидериниң күзели-биле тудугларның бот-үнезин 170 муң рубльге чиигедир, тудуг материалдарын 150 муң рубльге, оон иштинде туйибуну 250 муңну, цементини—250 тоннаны, металлды—50 тонналы, дилиг материалдарын—360 кубометрни камнап алыр.

Ажылдарның 60-тан эвээш эвес хуузун аккордтуг болгаш аккорд-шаңнаалдыг ажыл төлевиринин системазы-биле күүседир, бригада бот-орулга-чарылгазынче 12 тудуг бригадаларын шилчидер. Чаа мергежилге 2000 кижини өөредир болгаш 1500 тудугжуларның мергежилин бедидер.

Чаа техниканы болгаш чаартыкчы саналдарны шиңгээдип ап тургаш, 300 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр.

Объектилерниң 75 хуудан эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдек-биле ажыглалга дужаар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Колхозтар болгаш совхозтарга 250 муң тонна тарааны, 18 муң тонна картофельди, 9 муң тонна ногааны, эътти (дириг деңзи-биле) 24 муң тоннаны, сүттү 28 муң тоннаны, дүктү 2150 тоннаны бүдүрер.

Кодээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын садып алырының күрүне планын декабрь 25-те күүседир болгаш күрүнеге: 55 муң тонна тарааны (пландан 5 муң тонна хөйнү), эътти—27,7 муң тоннаны (пландан 200 тонна хөйнү), сүттү — 25 муң тоннаны (пландан 2 муң тонна хөйнү), дүктү хүлээп алыр деңзизи-биле 2825 тоннаны (пландан 125 тонна хөйнү) садар.

Бирги чартык чылда күрүнеге 5480 тонна эътти, 9500 тонна сүттү болгаш 350 тонна дүктү садар.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле хүлээлгелерни күүседир дээш ортумаа-биле гектардан 10,2 центнер тарааны, 100 центнер картофельди, 120 центнер ногааны болгаш кукурузаның 160 центнер ногаан массазын алыр. Суггаттыг черлерге гектар бүрүзүнден дужуттуу тараа культураларының 13,5 центнер, ногааларның 130 центнер, картофельдиң 110 центнер чедирер.

Инек бүрүзүнден 1700 килограммдан эвээш эвес сүттү саап алыр, бир хойдан 2,2 килограмм дүктү кыргып алыр, төрүүр дагаа бүрүзүнден 185 чуурганы алыр.

Мыйыстыг бода малдың баш санының өзүлдезин 5,2 муң башка, азы 4,5 хуу, оон иштинде төрүүр инектерни—3,5 муң башка азы 8,2 хуу, хой болгаш өшкүнү 73 муң башка азы 6,3 хууга, хаванны — 3.000 башка азы 42 хуу, куштарны 14,8 муң башка азы 10 хуу немей өстүрерин хандырар.

Төрүүр 100 баш малдан 80-ден эвээш эвес бызааларны, 85-тен эвээш эвес хураганнарны болгаш анайларны, төрүүр 100 баш хаваннардан 1200 хаван оолдарын камгалап алыр. Хүлээп алыр пунктуларга дужаар малдарның ортумак деңзизин: мыйыстыг бода малдың—300 кг, хой болгаш өшкүнүң—40 кг, хаваннарның — 100 кг чедирер; «Скотопром» трестиң бүдүрүлгелери мыйыстыг бода малдың деңзизин 350 кг, хой болгаш өшкүнүүң—42 кг, хаваннарның—110 килограмм чедирер.

(Уланчызы 3-кү арында).

ПАРТИЯНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

СЭКП-ниң XXV съездизин чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бистиң республиканың улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының ажылдакчылары 1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышче идепкейлиг кирипкен.

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Августа Ивановна Ельшованың удуртканы коммунистиг күш-ажылдың шевергекчилер бригадазының кежигүннери 1976 чылда план ёзугаар 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыр хүлээлгезин эде көрүп, чылдың төнчүзүнге чедир 57 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чүгле «эки» демдекке кылыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бригаданың кежигүннери амгы үеде бо чылдың март айының планынга кирипкен ажылдап эгелээн.

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын ол бригаданың кежигүннери республика солуннарындан номчуп таныжкаш, ол доктаалды изии-биле деткип, аңаа харыы кылдыр моон соңгаар оон-даа артык бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады А. Ельшованың бригадазының мурнакчылары (оң талазындан) И. Өпей-оол, Р. Хафизова, Т. Шыырап. В. Ооржак оларның доктаал-биле таныжып турары.

СААЛДА ӨЗҮП ТУРАР

— СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылчыннары 1976 чылдың баштайгы хүннеринден бээр улам шалыпчы ажылдап турарлар. Саанчылар, инек кадарчылары сүт саалдазын кудулатпазы-биле ажаалда, чемгерилгени мурнукуузундан экижиткен — деп, ферманың партбөлүктүң удуртукчузу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Маадыр ие Дуктут Дөнев-оол оглу Ондар бисте чугаалады.

Чемгерилге эки болганындан фермалың сүт саалдазы өзүп турар. 180 ажыг инектен хүнде 1600 килограмм хире сүттү саап ап, оон 1400 килограммын күрүнеге садып турар. Соолгу медээ ёзугаар алырга, ферма 30 тонна сүттү күрүнеге саткан. Ол эрткен чылдың бо үезинден хөй.

Дөргүн фермазының саанчыларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Моңгуш Алдын-кыс чоруп, быжыглаан он тос инээнден хүнде 200 килограмм сүттү саап ап турар. Ондар Дуктут он сес инээнден 190 килограмм ажыг сүттү саап ап, айыгы черде чорупорар.

Ондар Хоюга баштаткан инек кадарчылары кыныкы үеде саалданы биче-даа кудулатпас дээш инектерниң ажаалда, чемгерилгезинче кичээнгейни салып турарлар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында партия болгаш чазактың доктаалын коллектив кежигүннери таныш кааш, аңаа идепкейлиг киржип, 1976 чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш кызымак ажылдаарын хүлээнгеннер.

Т. ХЕРТЕК.

Чөөн-Хемчик район.
СЭКП-ниң XXII съездизинге аттыг совхоз.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛЫНГА

«Тээли» совхозтуң Найырал салбыры өңгү беш чылдың баштайгы хову ажылынга мурнуку кайы-даа частаң хынамчалыг белеткенип турар. Тараа культураларының үрезинин шуптузу четчир: 300 тонна кызыл-тас, 170 тонна сула, 220 тонна арбай үш-үш удаа арыглаттынган, ам чүгле хоранааралы арткан.

Үрезин арыглаашкынынга «ОС-3» дээр ийи машинаны бүдүрүкчүлүг ажыглаан Сергей Ламажык, Иргит Серенмаа, Маадык-оол Биче-оол, Хомушку Катаяты оларны мактаар.

Чаалай дужуттуг өстүрүп алырынга чемишчидилге улуг ужур-дузалыг. Бо хүннерге чедир 1116 тонна өдекти тарылгга шөлүнде чедирген. Ол ыш-каш салбырның складында 500 тонна (янзы-бүрү хевирниң) минералдыг чемишчидилге бар.

Бо чылын өскээртен картофель үрезинин база сургаалган болган. Эрткен чылын салбырның ногаазы, ылаңгыя картофели мурнуку кайы-даа чылдан эки үнген.

Часкы хову ажылынга белеткел талазы-биле чедир кылынмайн турар чамдык чүүлдерни база демдеглээр херек. Органиктиг чемишчидилге сөөртүр план чүгле 40 хуу күүсеттинген. Тарылгага чедир ам даа үе бар дээш-ле, аңаа ажылдадып турган тракторларны өскээр чарлыктырып келгени четпес.

Минералдыг чемишчидилгени салбыр чыл бүрү багай ажыглап келген. Химиктиг чемишчидилгени чажарынга чаңгыс «РУМ-3» машина бар, ону бүдүрүкчүлүг ажыглап шыдавайн турары четпес. Ол ышкаш тракторлар, кодээ ажыл-агый машиналары септээриниң графиги, артык кезектер чогундан, чогуур өйүнде күүсеттинмейн турар.

С. ЧЮДУК.

ХОЙЖУНУҢ ИНДИРИ

САРАДЖА ХОЙНУҢ АЧЫЗЫ

Хойжулаан он дөрт чылынның соолгу чылдарында сараджа уксаалыг хой кадарып келдим. Оң үгүнда бистиң черниң хову-биле хайнакташтырган турган чуве. Ынчангаш эгезинде элээн берге турду: чаа хайнактар агаар-бойдуска, оът-сигенге доразына чаныгга бербес болгай. Оон уламындан чаш малдың хорамчалы улуг, хойларның дугу база шоолуг эвес турду. Ук уксаа ам харын быжыгып келди.

Доозукчу чылда төрүүр чүс хойга оналыштыр 104 хураган доруктуруп алдым. Бистиң Тес-Хемге, ылангыя Ак-Эрикке ындыг көргүзүгнү чедип алыры белен эвес. Мен бодаарымга сараджа уксаа бистиң черге таарыжып хире. Ону өстүрүп эгелээнден бээр дүк планын база күүседип турар апардывыс. Тоску беш чыл планын хуусаадан чартык чыл эрте күүседипкенимниң ачызы база-ла хойнуң уксаазының экижээнинде деп бодаар мен. Беш чыл планындан 333 хураганны артыкка алдым. Ам оңгу беш чылдың чылдың бүрүзүнде төрүүр чүс хойга оналыштыр чүстен эвээш эвес хураган-даа, хой бүрүзүнден 2,4 килограммдан эвээш эвес дүк-даа албазын хүлээнген мен.

Чаа хайнактарны үндүрүп алыры болгаш ук черге чанчыктырары — кончуг берге айтырыг. Ындыг түрбүже чамдык кадарчылар эртемденнерниң негелделерин долу хандырбайн баар таварылгалар бар. Ук эртемденнер мал оолдаашкылыының, хой кыргылдазының болгаш тарып боозадылгаа үезинде келгеш, ийи-бир ай болгаш Москваже дедир чоруптар. Ындыг болганда оларның дуржулга кылып, эртем ажылы чорудуп турар коданнары иштинге-биле чартык чыл хирезе хайгаарал чок артар. Ол үеде хой каттыжып-даа, хойжулап солчуп-даа турар. Демдеглелдер база четпес үелеринде доладурттунмайн баргылаар. Бо бүгүнү эде көөрү чугула.

Сараджа бисте ам-даа шуут туруммун. Бо талазы-биле ажыл уламчылап турар. Малчыннарның аразында ынчангаш хой: мактаары-даа бар, бактаары-даа бар. Мен-не сараджа малдарым чүгээр көргүзүглерни чедип ап, орден-хавыяа-биле шаңнаттым. «Москвичини» бедик өөрүш чок садып алганымда сараджаның салдары бар деп бодаар мен.

Кадайым Белекмаа бистиң хойжу бригадазынга тергелүк удуртукчузу, а мен район Советиниң депутады. Хой кадарбышаан хой-иштиниң ажылынга ынчаар кирешкен чор бис. Ам хоювус оолдап эгелээн. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында чаңгыс-даа хураган хоратпас дээш шудургу ажылдап тур бис. СЭКП-ниң XXV съездизинге белээвис ол.

Д. ОРУС-ООЛ,
«Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.

> *«Малдың болгаш куштуң амгы уксааларын сайзырангайжыдар, бедик продуктулуг чаа уксааларын тургузар талазы-биле селекция ажылын экижидер. Колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа бүдүрүлгелеринге эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин калбаа-биле шиңгээдирин хандырар».*
>
> (Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Түңнелдеринден.)

ДУРЖУЛГАНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Чурттуң эът комбинаттарынче колхоз, совхозтардан дужаагтынып турар хойнуң 40—50 хуузу ортумактан куду күштүг болуп турарын РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң эртем-техниктиг чөвүлели демдеглеп турар.

Эрткен чылын Таңды районга хой ажылындан көргүзүглер кандыг болганыл? Күрүнеге дужаап турган хойнуң ортумак деңзизи 43 кг болган. Оларның чүгле 20,8 хуузу эң бедик болгаш бирги категорияның кылдыр хүлээп алдынган. Тока аттыг совхозтуң күрүнеге дужааган хоюнуң 1,1 хуузу, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң — 7,1 хуузу эң бедик категорияның кылдыр дужааттынган. Кызылдың эът комбинадынга Тока аттыг совхозтан күрүнеге дужааттынган хойнуң 73,9 хуузу, а «Революцияның чалбыыжы» совхозтан кирген шээр малдың 52,4 хуузунуң куж ортумактан куду болгаш арган болган. Күрүнеге дужаар малды эки семиртип албайн садарга, эът бүдүрүлгезиниң амгы негелдезинге дүүшпейн турары билдингир. Оон уламындан районнуң ажыл-агыйлары 1975 чылда 73 муң рубль барыгталыг болган. Бо бүгү колхоз, совхозтарның болгаш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң талазындан уксаажыдылгага ажылынче кичээңгей ам-даа кошкак дээрзин бадыткаан.

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйынга чамдык дуржулгаларны кылып чоруткулаан. Ол шинчилелдерниң сорулгазы болза, бирээде, Тываның байдалынга таарышкан болгаш районнуткан уксаалыг хойларны тургузары болур. Ийиде, бүгү колхоз, совхозтарга кылып ап болур ажык кажааларга хойну тургузуп, азыраарының байдалын өөренип көөрү болур. Ындыг кажааларга оңгачаларны, чем каап бээр шагжаларны ажыглап болур. Ажылды ынчаар организастап турган хой эъдиниң бүдүрүлгезин хүргеледип, ону ковудедириниң аргаларын тып ап болур. Үште, ажыл-агыйлар аразының хой семиртир азыраар черлерин кылырының аргазын диләар.

Салдынган сорулгаларны күүседири-биле Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозундан 60 баш сараджа хайнактар садып алган бис. Арткан. болукту станцияның бодунда дуржулга-бүдүрүлге черинден четчелеп алган. Оларны семиртир азыраарының хуусаазы 1975 чылдың август 16-дан ноябрь 16-га четкен. Ол хуусаа ийи үеге чарлыр. Оон бирги чартыы август 16-дан сентябрь 16-га, а ийиги чартыы сентябрь 16-дан ноябрь 16-га чедер. Азыралда тургускан малды чемгерериниң чуруму баштайгы айда шээр мал 17 ай назылыгда хүнде чиир чеминге: ногаан массаны 19,5 хууну кукуруза сывын 3 хууну, сиген далганының 41 хууну, комбикорму 27,5 хууну, сула кудуруун 9 хууну бээр. 1975 чылда төрүттүнген хураганнарны бир ай дургузунда чемгерериниге ногаан массаның 79,8, кукуруза сывының 3,1, сиген далганының 43, комбикормуң 23,1, сула кудуруунуң 11 хуузу чарыгдаттынган. Оон түңнелинде август 16-дан сентябрь 16-га чедир семиртилгеге турган Красноярск хайнактарының бирээзи-ле 9,2 кг немээн, хонукта ортумак немелде деңзизи 297 грамм болган. Алтай хайнактарының бирээзи-ле 7,6 кг немелделиг, хонукта немелде деңзизи 245 грамм, а сараджа деттелерниң чаңгызы-ла 5,3 кг немээн, оларның хонукта немелде деңзизи 171 грамм болган.

Красноярск хайнактарының бир центнер немелде деңзизиниң бот-өртээ 77 рубль 28 копеек, алтайныы — 90 рубль 98 копеек, а сараджа хайнактарының 120 рубль 60 копеек болганын экономиктиг анализ көргүскен. Моон алгаш деңнээрге, сараджа хайнактарының бир центнер эъдиниң бот-үнези өскелериниинден хой болуп турар-дыр.

Красноярск хайнактарының бирээзи-ле ажыл-агыйга 7 рубль 05 копеектиң арыг орулгазын кирип турар. А алтайныы — 3 рубль 78 копеек, сараджа хайнактар 1 рубль 45 копеек кирер. Ындыг болганда сараджа хайнактарның кирер арыг орулгазы өске породаларныындан 4,8 — 2,6 катап эвээш-тир. 1975 чылда төрүттүнген красноярск хайнактарның орулгазы 99,2 хуу, алтайныы 54,8 хуу, сараджа уксааныы — 24,1 хуу болганын тускай санаашкыннар бадыткаан. Красноярск болуунуң хайнактарының бирээзин чемгерип ажаарынга, оон немелде деңзи алырынга 6,73, алтайныынга — 8,15, сараджа уксаага — 11,69 чем единицазын чарыгдаан. Сараджа уксааның хайнактарынга хой чем единицазы чарыгдаттынганы үезинде чижектен илден-дир.

Бодуун хевирниң хой азырап, чемгерер черлеринге Красноярск болгаш Алтайның хайнактарын семирти тургузу азыраарынга 30—40 хүн четтиңер болза. Сараджа уксааның хайнактарын болгаш хураганнарын өстүрерингe оон-даа узун хуусаа херек.

Бодуун хевириниң кажааларынга тургузу азырап турган нарын дүк угаа ынышкынныг хойлардан хой немелде деңзи алдынганың үстүнде сан-чурагайлар көргүзүп турар. Ындыг болганда Тываның төп зоназының колхоз, совхозтарынга нарын болгаш чартык нарын дүктүг улуг хойларны тургузу азырап болурунуң аргазы тургустунуп келген. Малды ынчаар ажаап, чемгерериниң кол үнезини — быжыг болгаш четчир ганныг чем баазазын тургузуп алыры болур. Ынчангаш аңгы-аңгы мал чеми культураларны тарып өстүргеш, элбек ногаан массаны ажаап, белеткеп алыр херек. Оон-биле кады культурлуг одарларны организастап, оларны кылып алыры чугула. Республиканың мурнуу зоназынга малды одарладып семиртириниң эки чорудары, оларга холуксаалыг чемнерни шоолуг эвес-даа болза немей бээри негеттинер.

Д. ДАШИЕВ.
Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

СПЕЦИАЛИСТЕРГЕ ИДЕГЕЛ

Бистиң «Тере-Хөл» колхозта хой ажылы чугула черни ээлеп турар. Эки уксааның бүдүрүкчү кошкарлары-даа бар. Ынчалза-даа соолгу чылдарда колхозта хой ажылы эки сайзыравайн турар. Оон чылдагааны, мен бодаарымга, колхоз баштаар черинин болгаш тускай эртемниглерниң хой ажылын кежигин чергенин айтырыг кылдыр көрүп турарында.

Республиканың колхоз, совхозтарының хойжулары ииттиниң малын кур кыштагладып алыр дээш шудургу ажылдап келген. А бис кышка канчаар белеткенген бис?

Малдың чайгы семиртилгезиниң организастааны сула. Тарып боозадылга үезинде знаа хойжуларның боттарының-даа, специалистерниң-даа талазындан кичээңгей четпес болганындан ол чугула ажылды прецгейлеп каапкан. Уксаажыл бүдүрүкчү кошкарларны ажыглап турарывыс зоотехниктиг негелдеге дүүшпес. Оон аңгыда малдың төрел уксаазын үзер ужурлуг болгай, ону тоовас-тыр бис. Чамдык малчыннар 100 хойга оналыштыр хой хураган алыр бодал-биле кошкар-хураганнар арттырып алыр чорук шын эвес. Оон түңнелинде бир хар четпээн хойлар оолдап эгелээр, оларның төлү арган болгаш чуданггы болур-дур. Хураганнарның эр-кызын, оң-чуузунуң четче ылгавайн, сан барымдаалап үзер таварылгалар база бар. Оон уламындан колхозтуң хойларының продуктулуу куду деңнелде.

Айыттынган четпестерин ой-шаанда чайлатпаазындан эмир чылгы хураганнар ам чудап эгелээн. Чижээлээрге, Алдын-Булакта Михаил Чадамбаның коданындан 60 баш өлген. Каргы деп черде Андрей Самданның хойлары база чудап турар. Кыштаглаашкынга сула белеткенгенивистиң түңнели бо-дур.

Моон мурнунда чылдарда бир хойдан-на 1500 грамм дүктү кыргып ап турган болзувусса, ам уксаажыдылга ажылының кошкак тургустунганындан 800-900 грамм хире-ле дүктү хой бүрүзүндөн ап турар-дыр бис.

Бистиң колхозувуста мал ажылын сегидер талазы-биле чогуур хемчеглерни көдээ ажыл-агый специалистери алыр боор деп идегедим.

Д. ЧАП,
хойжу.

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Хойлуг кижи каас.
Инектиг кижи тодуг.
Чөптүг сөсте буруу чок.
Чөремеде сөөк чок.

Кижи өзер,
Бидис шейлур.
Кидистиң экизи салыжында,

Кижиниң экизи бүдүжүнде.
Эргн кидисте дамды чок,
Эптиг чаңда чазыг чок,

Бокайга хой кадартпа,
Хопчуга сөс дыннатпа.
Чугаа ковудеди,
Хой ырады.

Чыткан хой тургуспас,
Чүстүг сиген сый баспас.
Хойлуг кижи чылыг,
Кожаалыг тыс каас.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ

Хойдан хой эътти, дүктү, кешти болгаш хураганны алырда, оон уксаазын экижидери билдингир. Бо ажыл силерниң районуңарда, ажыл-агыйыңарда, коданыңарда канчаар боттанып турарыл, черле ынчаш силерниң маңаа хамаарыштыр бодалыңар чүл? «Хойжунуң индирин» суурунарга, бригадаңарга, өг-бүлеңерге сайгарып көргеш бистиң солунувусче бижиириңерни диледивис.

Тус черге таарышкан

Тываның бодуун дүктүг хойларын шинчилээр болгаш экижидер ажыл шагда-ла эгелээн. 1934—1935 чылдарда А. В. Расторгуев ТАР-ның сес кожууннарынга, 1937—1938 чылдарда И. П. Баскаев, Чымба одар Чөөн-Хемчик кожуунга, оон соонда Ч. Х. Байкова, Дукваева Таңды болгаш Чөөн-Хемчик кожууннарга шинчилел ажылдарын чоруткулаан. Оон түңнелинде тыва хойлар моол хойларга чоок дээрзи тодараттынган.

Тыва хой ук черниң берге агаар-бойдузунга таарышкан турган. Кыштың соогунда-даа кылын харны казып оъттап, чайның изиинде-даа кургаг ховуларга дезээлеп чаңчыгып калган. Оон ортумак деңзизи 40—45 килограмм, дүгү 1,5 килограмм чедип турган. Дүктүң 80 хуузун чөөк эрзээн, чүгле 20 хуузу — хылган. Бурят болгаш моол хойларның чөөгү тыва хойга четпес, ортумаа-биле 65—75 хуу. Тыва арат кижи зоотехниканың үндезиннерин билбези-даа, хоюнуң боткурун, дүкүрүн болгаш сүткүрүн арттырып ап чорааш, чүс-чүс чылдар дургузунда оон уксаазын экижидип келгени дээрзи бо чижектерден илдең.

Бодуун дүктүг тыва уксаалыг хойну, ылангыя мурнуу районнарга, өстүрери — чугула айтырыгларның бирээзи. Тывылга шоолу эвээш болгаш, малга чем белеткээри берге черге одар мунзавас, июль-бүрү аарыгларга белен алыспас ол малды өстүрери черле таарымчалыг. Ол дээрге чүгле эртемниң негелдези эвес, харын, уксаалыг чем болгаш чиг эът-тир. Ук уксааның хоюнуң кошкар-тап келгени бо ажылды дүргедириниң чугулазын бадыткап турар. Бодуун дүктүг тыва хойларны нарын дүктүг хойлар-биле Мөңгүн-Тайгадан өске районнарның долгандзынга хайнакташтырып турган. Ындыг болганда өзүлүт тыва хойну тывары берге.

1967—1968 чылдарда ол хайнак хойларның чамдыызын бодуун дүктүг хойлар-биле база катап тыважыткан. Ол хойларга уксаажыдылгага ажылы чорудар дугайында кандыг-даа айтыышкын амдыызында чок. Ол турзук оларның-даа, хайнакташкынга кирбейн арыг арткан хойларның-даа продуктулуу, ажыктыы соолгу чаарбы чыл дургузунда чаңгыс-даа катап шинчилеттинмээн.

Тус черниң бодуун дүктүг хоюн өстүрериниче кичээңгей кайы-даа ажыл-агыйларда кончуг сула. Ол уксааны камгалаарының болгаш катап тургузарының ажылы улуг болганда, шинчилел ажылдарын дарый чорудар болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип келген.

К. ЧАШ,
курунсаажыдылга наттышышкынының кол зоотехниги.

ЧУРУКТА: С. К. Тока аттыг совхозта красноярск уксааның дөрт харлыг кошкары. Деңзизи—150 кг, дүгү—26,5 килограмм.
Б. БАЛЧЫРНЫҢ фотозу.

Даңзылаары чугула

Чаа төрүттүнген хураганнарны дораан-на даңзылаары болгаш демдектээри чугула. Бо ажыл ылангыя уксаажыдылгага улуг рольдуг.

«Хойну тарып боозадырының болгаш хураганнарының даңзызы» деп дептерни тускай майык ёзугаар пардап каан болур. Ону районнарның бүдүрүлге эргелелдериниңден колхозтар болгаш совхозтар саткылап алып ужурлуг. Аңаа хойнуң дугаары, оң-чуузу, назы-хары, ол хойну тарып боозадырынга ажыглаан кошкарның дугаары, тараан хүнү, хураганның төрүттүнген хүнү, аңаа тывыскан дугаары, деңзизи, оң-чуузу, ийис азы ийис эвези, эр-кызы, мелииндеп үзерде деңзизи черге ырыг чуудар кирер.

Кодан бүрүзү ындыг даңзылыр турар ужурлуг. Бир эвес хураган азы хой өлген, саттынган, актылаттынган болза, даңзыга база демдеглеп каар. Кадарчы кижи даңзылап тарып боозадылганың шынарын, тараан кижиниң болгаш ара салганының азы кызыраанының чылдагаанын оон дораан-на билип алтар. Хураганны үзерде деңги даңзыга оларның класы, дүгүнүн шынары, деңзизи айыттынган турар.

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

Бистиң республикада чиңгезарын база чартык нарын дүктүг, чартык бодуун болгаш бодуун дүктүг хойларны өстүрүп турар. Соолгу чылдарда чартык бодуун дүктүг сараджа уксаалыг кошкарлар-биле чурттуң тыва уксаалыг болгаш хайнак хойларын экижидер ажыл эгелээн. Бо хемчегни бир дугаарында Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунга чоруткан. Ук ажыл ам-даа ургуулевишаан. Ынчалза-даа республиканың колхоз-совхозтарынга сараджа уксаалыг хойларны сайзырадыр талазы-биле сүмелер амдыызында тодараттынмаан. Ындыг болганда чамдык районнарның ол уксааның кошкарларын боттарының хойларынга салып турары канчап-даа таарышпас. Уксаажыдылгага чурумун ынчаар үреп турганының уламындан чаңгыс ажыл-агыйга безин уксаазы орта билдинмес хойлар тыптып турган болгай. Мындыг чорук малдың продуктулуг чоруун бедидеринге эвээш эвес когаралды чедирип болур. Чамдык районнарда эът болгаш дүк бүдүрүлгезиниң эвээжеп турарының чылдагааны, харын ындыг эвес ирги?

Үстүнде бодалдарга хамаарыштыр чижек кылдыр Эрзин районну ап көрээли. Оон колхозтары 1971 чылда 1426 центнер дүктү бүдүрүп турган болза, 1975 чылда 1252 центнер дүктү бүдүрген, азы дүк бүдүрүлгезиниң 12,3 хуу кудулатпкан. Малдың баш саны чылдан чылче өзүп турза-даа, дүк бүдүрүлгези чылдан чылче кудулап келгеш.

Районнуң ажыл-агыйларының чамдык удуртукчулары болгаш специалистери дүк бүдүрүлгезин көвүдедир сорулга-биле өске черлерден нарын дүктүг кошкарларны садып ап, ажыглап турар. Чижээ, «Чаа орук» колхоз өскээртен нарын дүктүг. Ынчалза-даа шыңары дыка куду 60 дире кошкарларны эккеп, боттарының хойлары-биле хайнакташтырган. Бо хемчегни колхозтуң баштаар чери республиканың уксаажыдылгага каттышкыны чөпшээревейн турда-ла боттандырган. Бандыг-даа план чокка мынчаар ажылап болур бе?

Эрзин районнуң девискээри хову одары колдаан чер болуп турар. Аңаа нарын дүктүг хойларны сайзырадыр болза, черле ажырбас. Чүгле ол ажылды уксаажыдылгага планы ёзугаар кылыр. «Чаа орук» колхозтуң ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Соян Алдын-оол удурткан № 1 бригадазында хойларны чиңге нарын болгаш чартык нарын дүктүг. Бо бригада тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде төрүүр чүс хойга оналыштыр 91 хураганны онча-менди камгалап, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алган. Моон алгаш көөрге, районга нарын дүктүг хойларны сайзырадып болурунуң аргалары бар-дыр.

Сараджа уксаалыг хойларга хамаарыштыр менде мындыг бодал бар. Сараджа уксаалыг хайнактар болгаш садып ап турарывыс сараджа кошкарлар кылын харлыг одарларга таарышпас, чүге дээрге олар кастының оъттап шыдавас. Чурттуң бодуун дүктүг тыва хойларын сараджа уксаалыг хойлар-биле экижидер ажылды кандыг-бир чаңгыс ажыл-агыйга чорудар. Оларны хамыктың мурнунда сайзырадыр эвес, а тыва хойларының уксаазын экижидер кылдыр ажылдаар ужурлуг. Оларны сайзырадып болгу дег эң таарымчалыг чер республиканың барыын районнары ышкаш-тыр. Чүге дээрге ында хар чуга азы шуут чок, даглыг одарларның девискээри аажок делгем.

Салдынган сорулгаларны чедип алырының чугула негелдези болза, хойнуң чемгерилгезин болгаш ажаалдазын үндезини-биле чаартыры болур. Чүгле ынчаш хойнуң баш санын өстүрбүшаан, оон продуктулуун бедидип, СЭКП Тыва обкомунуң X Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып шыдаар бис.

С. ДЕЛГЕР,
зоотехник.

Үндезилекчи

Федор Яковлевич Вовченко селекционер болуру күзеп чораан. Ынчалза-даа оң күзелин дайын ара соксаткан.

Дайынга киржип чорааш, ол дээштүрү биле ол төрээн черинге ээп чанып келген. Мурнунда бодап чораан күзелиниң өске эштери — эртемденнер, тускай эртемниглер-биле кады күүселин киришкен. Селекционерлерниң ажылы чедиишкиннер-биле доозулган.

1946 чылда алтай уксааның хойларын чиңге нарын дүктүг тускай уксаа кылыр чарлаан. Оон үндезилекчилери Күрүне шаңналдарының лауреаттары болганнар. Оларның аразында Федор Яковлевич Вовченко база бар.

Алтай крайның Рубцовск районунуң «Советтер чурту» колхозта Федор Яковлевич Вовченконуң удуртулгазы-биле алтай уксааның хойларын чээрби ажыг чыл дургузунда сайзырадып келген. Федор Яковлевич ол ажыл-агыйда хой чыл кол зоотехник болуп ажылдап турар. Ол ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң алдарлыг зоотехниги.

ХОЙЖУНУҢ СӨЗҮ

«Ак-Туруг» совхозта ажылчын, мурнакчы хойжуларның саны чылдың-на немежип турар. Оларның бирээзи — Дукар Налытыевич Таспак. Аныяк хойжунуң ада-иези совхозтуң төп салбырынга чээрби беш чыл дургузунда мал кадарып келген, орден-хавыяалыг, ажыл-ишке кызымаккай өг-бүле. Дукар Ак-Хемниң бизең көк хаваарлыг бедик дагларынга хой кадарып, чылым хаяларга чаңгылантыр ырлап чораан өзүп келген. Ол өг-бүлениң уруглары он ийи. Дукар ын улуундан бирээзи. Чажындан тура мал азырагалынга өскен болгаш өг-бүле тудуп, аңгы амыдырал тудар бээр-даа ада-иезинге дузалакчы кадарчы боол ажылдай берген.

Ада-иези-биле алды чыл ирт кадарып келгеш, иртиң немелде деңзизиниң ургулчу бедидип келген. Совхозунга хой дүктү, эътти дужааган.

— Малдан хой продукция ап келгениңерниң үндезини, чажыды чүл? — деп, хойжудан айтырдым.

— Мында чажыт чок. Мооң мурнунда чылдарда бистиң совхозка красноярск болгаш алтай уксааның чартык нарын дүктүг хойларын ажаап, өстүрүп турган чүве. Совхозтуң одар-белчиирлери, девискээр байдалынга алтай уксааның хойлары таарышпаан. Олардан алыр продукция эвээш болуп турду. Ынчангаш красноярск уксааның хойларын арттырган. Мээң кадарып турар хойларым баш ол уксааныы. Малдың уксаазын экижидер талазы-биле совхозтуң тускай эртемниглери чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Бирээде, тарып боозадылганы экижиткен. Ону кайы үеде, кандыг хуусаада чорударын чурумчуткан. Бир кол чүве — малды класс аайы-биле шын үзери, учет-отчётту долгаакай кылыры болур. Мээң хойларым бирги болгаш ийиги класстыынга хамааржыр. Оларның продуктулуг чоруу бедик — деп, хойжу харылаады.

Кадарчының харыызы чөптүг. Мооң мурнунда кадарып турган кырган хоюн дужаапкаш, ам аныяк хой хүлээп алган. Красноярск уксааның малын эки семиртип албас, чем-биле хандырбас болза, оон хой продукция алдынмас. Ынчангаш ол малдың чайгы семиртилгезинче, кыжын немелде чем — сиген, саван бээринче кол кичээңгейин салып турар. Ону барымдаалаан 10 тонна сигенни, 3 тонна будук-бүрүнү, 2 тонна суланы бышкаанда чедирип алган.

Эрткен чылын ол төрүүр чүс дүгүш хойдан-на 85 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2,7 кг. дүктү кыргып, багай эвес түңнелди көргүскен. Ынчангаш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болуп, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле шаңнаткан.

Аныяк хойжу бо чылын 100 хойдан-на 90 хураган алыр хүлээлгелиг. Ам хой төрүп эгелээн.

К. КОМБУ.

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫНДА ДЕЛГЕМ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

(Эгези 1-ги арында).

Мал чемнерин бүдүрерин улам көвүдедир болгаш оларның шынарын бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Колхозтарга болгаш совхозтарга бүгү хевиринин 150 муң тонна сигенни, оон иштинде күштүг вентиляция аргазы-биле 10 муң тоннаны, 460 муң тонна силос массазын, 20 муң тонна сенажты, 3000 тонна витаминниг сиген далганын бүдүрер. Мал чемнерин чон ажыглаар, ажыл-агый бүрүзүнге мал чемнерин белеткээр цехтерин тургузар, чемнерни карбомид болгаш микроэлементилер-биле байлакшыларын калбаа-биле ажыглаар.

1070 механизаторларны, оларның иштинден 550 кижини колхозтарга болгаш совхозтарга белеткээр, 1500 суггатчыларны болгаш суггарылга машиналарының 200 машинистерин белеткээр. Мергежилдиг болгаш класстыг чорукту бедидериниң курстарынга 1800 кижини, оларның иштинден 910 тракторист-машинистерни, 390 чолаачыларны болгаш 500 мал ажылдакчыларын белеткээр.

Тускайжыткан техниктиг хандырылганы болгаш септелгениң дешпилгелиг технологияның шингээдип ап тургаш, машина-трактор парыгының чылда ортумак ажылдап кылмышкының 3 хуу бедидер, кывар-чаар материалдарын 1,5 хуу камнап алыр, электри энергиязын херегледирин 1,4 хуузун камнап алыр, артык кезектерин болгаш септелге материалдарын чарыгдааларын 1,5 хуу кызырар. Мал ажылынга бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механиксастаарының деңнелин мыйыстыг бода мал фермаларынга 10 хуу чедир, чаван фермаларынга — 65 хуу чедир, куш фермаларынга — 35 хуу чедир чорудар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин планнаанынга удур 2 хуу кудулладып, оон-биле кады шынарын экижидер.

Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр хемчеглерни чорудар. Апрель 1-ден орай эвесте тракторларның, чажыга болгаш хөрзүн ажылдап кылыр машиналарының септелгезин доозар, а ажаап алышкының техниказын болгаш транспорт херекселдерин септелгезин август 5-ке чедир доозар.

МЕЛИОРАЦИЯ БОЛГАШ СУГ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүгү-ле суг ажыл-агый объектилерин ажыглалга дужаарының планын 1976 чылдың ноябрь 1-ге чедир күүседир. 4,1 муң гектар шөлге, оон иштинде 1000 гектар хөй чылдарда ажыглаар культурлуг одарлар шөлдеринге чаа суггарылга четкилерин тудар болгаш эргилерин чаарты кылыр. 1100 гектарга суггарылга системаларын катап тургузар, 560 муң кубометр хемчээлге бугалар арыглаашкынын чорудар, 1100 гидротехниктиг деривишкиннерни септээр болгаш 1000 гектар суггаттыг черлерге дескиледишкинни кылыр.

Колхозтарның болгаш совхозтарның оргумаан скважиналарын, 62 муң гектар шөлге ажыл-агыйның иштики суггарылга четкилерин суг ажыл-агый организацияларын бүрүн-биле техниктиг ажаалдага алыр, 53 муң гектар суг чок одарларны суглуг болдурар, 110 муң гектар шөлге суг чок одарларны чаарты кылырын чорудар. Суггарылга системаларының талазы-биле септелге ажылдарының хемчээлин 700 муң рубльге күүседир.

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүдүрүлге болгаш хандырылга ажыл-чорудулгазының талазы-биле планны декабрьның 29-та күүседир болгаш пландан ажыр 76 муң рубльдин продукциязын бээр. Продукцияны сайгарарының болгаш бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының талазы-биле ачы-дуза чедиреринин хемчээлин эрткен чылдың деңнелинге удур 20,5 хуу улгаттырар болгаш ону 12,6 миллион рубль чедирер.

Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарының ажыл-агыйларының машина-трактор парыгын республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бар болуп турар бүгү-ле К-700 база К-701 тракторларны, чем цехтерин, саалда болгаш соодулга установкаларын, витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны, комбикорм цехтерин болгаш механизастаттынган фермаларының 70 хуузун техниктиг ажаалдага хүлээп алыр. Мыйыстыг бода малдың 10 фермазын комплекстиг механизастаар. 15 чем цегин, витаминниг сиген далганы белеткээр 7 агрегатты, тараа арыглап кургадыр 8 пунктуну ажыглалга кирер.

Механизастаттынган отрядтарның күжү-биле 233 муң тонна органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүп төгер, 16 муң гектарга үнүштүң химиктиг камгалалын чер кырының аргазы-биле чорудар. Пландан ажыр 12 муң тонна кодо ажыл-агый чүъгүн сөөртүр.

ХЛЕБ ПРОДУКТУЛАР ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын декабрь 25-те күүседир. Сайгарылганың хемчээлин 1975 чылга удур 18 хуу улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1 хуу бедидер. Пландан ажыр далганны, комбикормну болгаш өске-даа продукцияны 54 муң рубль нииити түңге бүдүрер. Херек кырында бар тараа складтарын 6,4 муң тонна хемчээлдиг тарааны агаар-шорга-биле дамчыдарының болгаш күштүг салгынпадырының механизациязы-биле дерип. Часкы тарылгага чедир 1—2 класстың үрезиннериниң 60 хуузун чажар шыгжаарынга чедир белеткээр. Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа кургадыр мастерлерин база лаборантыларны белеткээринге дуза көргүзер.

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ыяш олуртурунуң болгаш хову камгалалының ыяштыг куржагларын тургузарының планын частың үеде ажылдарның бедик шынары-биле күүседир. 100 муң кезек стандарттыг олуртур ыяштарны өстүрер. Кат-чимистиг ыяштарның 150 муңдан эвээш эвес озумнерин өстүрүп белеткээр, садтардан 35 тонна кат-чимисти чыып алыр, республиканың хоорайларын болгаш кодээ суурларын ногаанчыдары-биле 70 муңдан эвээш эвес ыяштарны болгаш чадан үнүштерни бээр. Колхозтарга болгаш совхозтарга 1260 тонна сигенни, 110 тонна витаминниг бүрү далганын белеткеп бээр. 100 гектар шөлге хову камгалалының ыяштыг дилиндектерин тургузар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаанынга удур бир хуу бедидиптеш, оон күсели-биле пландан ажыр үлетпүр продукциязын 50 муң рубльге бүдүрүп үндүрер. Пландан ажыр 1000 кубометр дилген материалдарны кылып үндүрер. Капитал тудугнуң чыл планын декабрьның 20-де күүседир. Тудуг-монтаж ажылдарының ортээн 5 хуу чиигедир. 20-ден эвээш эвес чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шиңгээткеш, оон 7 муң рубль экономиктиг ажыкты алыр.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Нииити ажыглалдың автомобиль транспорту-биле чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң чыл планын декабрьның 29-та күүседир. Пландан ажыр 40 муң тонна чүъктерни болгаш 300 муң пассажирни сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 0,5 хуу бедидер. Чүък автомобильдериниң техниктиг белениниң коэффициентизин 0,72, шугумче үндүрериниң коэффициентизин 0,57 чедирер. Чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң бот-үнезин 0,2 хуу чиигедириниң күсели-биле пландан ажыр 25 муң рубльдин орулгазын алыр. Чижек-биле чылда экономиктиг ажыы 30 муң рубль болур 150 чаартыкчы саналды шиңгээдир. 40 муң рубльдин артык кезектерин болгаш ажыглал материалдарын, 75 муң литр кывар чүүлдү, 340 комплект автодугуйларны камнап алыр. Массалыг мергежилдерниң 750 ажылчынын белеткээр база 140 чолаачының мергежилин бедидер.

Агаар транспорту чыл планын декабрь 24-те күүседир. Пландан ажыр 4000 пассажирни сөөртүр. Бамналганың чурумун күштелдиреринин болгаш авиасөөртүлгелерниң бот-үнезин чиигедириниң күсели-биле пландан ажыр 25 муң рубльдин орулгазын алыр. Чижек-биле чылда экономиктиг ажыы 17 муң рубль болур 50 чаартыкчы саналды шиңгээдир. 55 ужудукчунуң болгаш авиатехниктиң клазын бедидер.

Хем транспорту-биле чүък сөөртүлгезиниң планын сентябрь 25-те күүседир болгаш пландан ажыр 4 муң тонна чүъктү сөөртүр. Чүък сөөртүлгезиниң бот-үнезин чиигедириниң күсели-биле 2 муң рубльдин орулгазын алыр. Судно септелгезин графиктен 15 хонук бурунгаар доозар.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле декабрь 29-та күүседир. Пландан ажыр 25 муң рубльдин орулгаларын алыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 2,0 хуу бедидер. Бот-үнезин чиигедириниң күсели-биле пландан ажыр 20 муң рубльдин орулгазын алыр. Экономиктиг ажыы 3 муң рубль болур 60 чаартыкчы саналды шиңгээдир. Чадаана — Кызыл-Мажалык участогунга 12 каналдыг аппаратураны ажыглалга кирер. Харылзааның үш салбырларын ажыдар.

ТЫВАНЫҢ ГЕОЛОГИЯ-ШИНЧИЛЕЛ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Акшаландырылгаларны көвүдетпейн тургаш, даг-дүгүнүң курлавырларының чылда немелде өзүлдезин күүседирин 105 хуу хандырар. Дүс-Дагда бар дустуң курлавырларын санаан отчетту ТКЗ БГУ-га бадылады ры-биле 1976 чылдың декабрьның 1-ге чедир кирер. Баян-Колдуң болгаш Көк-Тейниң чугай чыдар черлериниң шинчилгезин ноябрь 7-де доозар. 1976 чылдың декабрь 5-ке чедир Ак-Хемниң, Кызыл-Чадырның чес-молибденниг участоктарының хаптызын тодарадыр, Арзактың мөңгүн-суу чыдар черинин хаптызының шинчилгезиниң бирги үе-чадазын доозар. Хову-Аксының кобальтылыг черлериниң Соңгу участогунуң мурнуу кезээнде оон чижек курлавырын шинчилээрин декабрь 15-те доозар. 250 муң га шөлдүң одарларын суглуг болдурары-биле чер иштиниң сугларынга шинчилел ажылдарын чорудар.

Орулга кирип алырының планын 105 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң 101 хуу күүседир.

ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чуртталга фондузунуң капитал септелгезиниң чыл планын декабрь 15-те, суг дамчыдар канализация ажыл-агыйының планын декабрь 29-та күүседир. Коммунал амыдырал ачы-дуза чедирериниң планындан ажыр 45 муң рубльди сайгарар, пландан ажыр 36 муң рубльдин орулгазын алыр. 20 муң рубльдиң чиг-эдин болгаш материалдарын, 55 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр. Чаартыкчы саналдарны нептереткеш, оон 32 муң рубльдин экономиктиг ажыын алыр. 300 ажылчынның мергежилин бедидер.

Агаарның ышталып-хирленирин, суг хөлбектериниң болгаш хөрзүнүң хирленип баксыраар чорууну шаажаар талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырар, 7500 дөрбелчин метр автоорук тарны болгаш тротуарларны тудар, 3000 дес ыяштарны болгаш чадан үнүштерни олуртур.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чонның амыдырал хандырылгазының чыл планын декабрь 29-та күүседир болгаш пландан ажыр 15 муң рубльдин ачы-дузазын чедирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден ийи хуу бедидер. Сайгарган продукцияның бир рубльдинге онаашкыр чарыгдалды 0,03 кепеекке чиигедир. Бүдүрүлгелерниң ээлчеглиг ажылының коэффициентизин 1,4 хуу чедирер, ажылды механизастаарын 2 хуу бедидер, ачы-дуза чедирериниң чаа 6 хевирлерин шиңгээдип алыр. 16 муң рубльдин электри энергиязын, одаар чүүлдү, чиг-эдин болгаш материалдарын камнап алыр.

Экономиктиг ажыктыы 10 муң рубльдиң чаартыкчы саналдарын нептередир.

Хоолужуктар профессияга 100 кижини өөредир, 150 ажылдакчының мергежилин бедидер.

САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Күрүнениң болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 29-та күүседир. Пландан ажыр 1580 муң рубльдиң бараанын сайгарар. Үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарының фондузун дашкаар садып ап тургаш, 1,5 миллион түңнүг рубльдиң бараан саарылгазынга немей киириштирер. Саарылганың чарыгдалын эвээжедириниң күсели-биле пландан ажыр 70 муң рубльдиң орулгазын алыр. Бараанарны садыглаарының бот-дензиин садыглазы чок арга-биле садарын үүрмектеп садар бараан саарылгазынга 34 хуу, хевирлерниң талазы-биле 5 хуу, чонуң чагытгаларының талазы-биле 2 хуу чедирер. Нииттиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелери продукция бүдүрерин болгаш сайгарарын планында көрдүнгенинден 1 хуу көвүдедир.

Белеткеледериниң планын декабрь 15-те күүседир. Пландан ажыр 420 муң рубльдиң мал чиг-эдин, кодээ ажыл-агый продуктуларын болгаш ап-алыкту садып алыр.

Массалыг профессияның 700 ажылдакчызын белеткээр.

• • •

Республиканың үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агыйының, тудугнуң, транспорттуң, харылзааның, коммунал болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының, садыгның болгаш нииттиниң чемненилгезиниң база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездинге алдар кылдыр база «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш» деп бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, социалистиг чарышты ам-даа улам калбартып, оңгу беш чылдың баштайгы чылында хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш олар бүгү күштерин, билиин болгаш дуржулгазын бээр дээрзин СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүзүредип турар.

Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты уламчылаар бис.

Социалистиг хүлээлгелерни үлетпүр бүдүрүлгениң, тудугнуң, транспорттуң, совхозтарның, колхозтарның коллективтеринге, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң партия-ажыл-агый активиниң республика хуралынга хүлээп алган.

делегей бо хүннерде

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КОЛ ФАКТОРУ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан тараачын партиязының VII съездизи аңаа ажылын доозкан. «Кодээ ажыл-агыйны болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң динамиктиг хөгжүлдези дээш, кодээге улам ыңай нииттилел чаартылгалары дээш» деп документини съездиниң делегаттары эңгиис эп-сеткил-биле хүлээп алган.

ПКАП-тың VI съездизиниң ажылдап үндүргени, ПУР-нуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң стратегиязы шыгдалданы бүрүнү-биле тудуп эрттирген дээрзин польша ажылчы чоннарының 1971—75 чылдарда улуг чедиишкиннери бадыткаан херечилеп турар деп ол документиде чугаалап турар.

Бистиң чедиишкиннеривис Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле бүгү талаларга кады ажылдажылганы интенсивтиг хөгжүдеринниң ачызында чедип алдынган.

Кодээ ажыл-агый болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүрер талазы-биле ооң турар сорулгалар Каттышкан тараачын партияның бүгү кежигүннерниң ажылының үре-түңнелдиин улам ыңай бедидерин база Польшада социалистиг хөгжүлдениң удуртукчу күжү — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы-биле ооң кады ажылдажылгазын болгаш хөгжүлдезиниң чаңгыс эвин доктаамал ханыладырын негеп турар деп документиде демдеглээн.

Каттышкан тараачын партияның чаа удуртур органнарын съезд соңгаан. КТП-ниң Кол комитединиң даргазынга база катап С. Гуцва соңгуткан.

Ангола: ХОСТАЛГАН РАЙОННАРДА

ЛУАНДА (СЭТА). Ангола Улус Республиканың национал армиязының ФНЛА-ның дээрбечилеринден хосталган хоорайлары болгаш чурттакчылыг черлери кедергей үрегдеттирген болуп турар. Чер-ле болганда уптээн магазиннер, чаза шаапкан кафелер, үрегдээн бажыңнар, чаза тевискен ковүрүглер болгаш демир орук станциялары.

Перт хоорай Амбризетте ФНЛА-ның туттурган бөлүк үймээнчилерин СЭТА-ның корреспондентилеринге көргүскен. Хөй-чон кижини күш-биле ээледип алган ол чаача болгулдешкинге хамааржып турарын олар хараадап чугаалап турганнар. Оларның херечилеп турары-биле алырга, ФНЛА-ның хардазчызы Х. Роберто эскерликчилериниң дээрбечи бөлүүнге каттыжарын күзээн бүгү аптолдарны кээргел чок шаажылап турар.

«Болумнуң улузумда удур кемниг херекти үүлгедип турарымны шагда-ла биле берген мен. Болумнуң буруумну арылдырарының болдунар аргазын меңээ бээрин Ангола Улус Республиканың чазаандан дилеп тур мен» деп, туттурган шериглерниң бирээзи Жузени Ранжел чугаалаган.

Робертонуң болгаш ооң эрүнүң мораль талазы-биле бүрүн бойлааның дугайын туттурган шериглер чугаалаан. Эскерликчилерниң кем-херек үүлгедишкиннериниң дугайын Амбризеттиниң тайбың чурттакчылары өжээн-килең-биле чугаалап турганнар. «Кучулээшкин, дээрбедээшкин, уптээшкин — Робертонуң дээрбечилериниң бистиң базымнарывыска экелген түңнелдери ол-дур» деп кырган херээжен Фиола Сантар чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

БОГОТА (СЭТА). СЭКП марксизм-ленинизмниң олум чок принциптеринге шынчызын база катап көргүскүшкен, болумуң XXIV съездизиниң шиитпирлерин алдарлыы-биле күүсеткен деп, Колумбияның Компартиязының ТК-зының күүскомунуң кежигүнү, Колумбияның КП-зының теориктиг журналы «Документос политикостуң» директору Теодосио Варела СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Хельсинкиге эрттирген делегейниң хой-шинтизи ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турары тайбыңның база кады ажылдажылганың политиказының чедиишкинин кылдыр үнелээн.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайын бүгү делегей чоокта чаа билип алган деп Т. Варела демдеглээн. Ол кедергей улуг планнарны боттандырар чорук база-ла делегейге чугула үре-түңнелдерлиг болур, чүге дээрге ол планнар делегейниң бүгү чурттары-биле харылзааларны улам ыңай калбартырын база быжыглаарын баш удур көрүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының мурнунга оон XXV съездизиниң салыр сорулгаларын база-ла чедиишкинниг күүсеттинер дээрзинге бистер бүзүреп турар бис деп, ол түңнелинде онзалап демдеглээн.

Сүлчээ буурап дүшкен

ПАНАМА. (СЭТА). Чазакка удур сүлчээни ында илереткен. Ук сүлчээни хуу бажыңнар ээлери болгаш улуг латифундистер киржип турган. Сүлчээчилер генерал Омар Торрихостуң чазаан дүжүрер сорулганы салып алган турган. Олар чуртта экономика сандараашкынын кылырын оралдажып болгаш чазакка удур массалыг хөделиишкиннерни кылган.

Албан дыңнадылгы ёзугаар алырга, бөлүк сүлчээчилерни чурттуң найысылалында болгаш Чирики мужунуң администрациязының төвү Давид хоорайда тудуп чорудаан.

КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте байдалды КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелинде чугаалажыын көөрү үргүлчүлеп турар. Аңаа 27 чурттуң делегаттары киришкен.

«Палестин айтырыгын чөптүг шиитпирлээри чедип алдынмаанда, израиль агрессчилер боттарының ээлеп алганы араб девискээрлерден үнмээн турда, бомбурээтиң бистиңче кезээнге тайбыңны хандырар арга чок» деп, чөвүлелдиң хуралынга чуве чугаалаан. Ливияның төлээлекчизи М. Р. Кикья онзалап демдеглээн. «Бистиң хүлээлгевис болза Чоокку Чөөн чүк чорулдазын чөптүг айлап шиитпирлээринче үзелдиг күжениишкиннерни херекке албайн турар сионизмниң расизм, империалистиг идеологияның база катап сойгалаары болур» деп, Ливия төлээлекчи демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдал делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чорууңга шыңгыы кыжаныг болуп турар деп, Алжирниң төлээлекчизи А. Рахаль чугаалаан. Кезиктемдиг дүгүржүлгелер ол айтырыгны шиитпирлеп шыдавас, чүге дээрге ындыг дүгүржүлгелер Чоокку Чөөн чүк кризизиниң алыс чылдагааннарын — шаг-төөгүдеги-ле араб черлерин Израильдиң ээлевишаан турарын база болдунуң тускайлаң курупезин тургузар эргезин кирипиштир, палестин улустуң национал эргелерин хүлээп көөрүндөн Израильдиң ойталап турарын болдурбазынга идиг бербейн турар-дыр деп, ол демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүкке байдалды айлап таарыштырарынга улустар аразының эң-не чогумчалыг чыыжы Женеваның тайбың конференциязы болур дээрзинге ВУР-нуң чазаа быжыы-биле бүзүреп турар. Ол конференцияны чыылдырары дүргени-биле ол черде дүңгүттүнүг чоруктуң айыылдыг одаан чөөрту узуткаарының аргазын бээр болгаш ол районга чаа ээлекчи дайыннарны израиль агрессчилерниң өөскүдүп үндүрериниң айыылын чайладыр ийик деп, Венгрияның төлээлекчизи И. Холлаи медеглээн.

Израиль агрессияның ужуктарын узуткаары дээш араб улустарының антиимпериалистиг демиселин социалистиг делегей каттыжылгазының чурттары шиитпирлиг деткип турар деп, Польшаның төлээлекчизи Г. Ярошек айыткан. Женеваның тайбың конференциязының ажылын катап эгелээр дугайында Совет Эвилелиниң чоғуур үезинде киирген саналы Чоокку Чөөн чүкте бүрүн политиктиг айлап шиитпирлээр чоруктуң чедип алыры база палестин улустуң национал эргелерин боттандырары болдунуп болурунга идегелди берип турар деп, польша төлээлекчи чугаалаан.

СЕССИЯ ДООЗУЛГАН

АДЕН (СЭТА). Азия болгаш Африка улустарының сагыш-сеткил каттыштырылгазының организациязының президиумунуң сессиязы аңаа доозулган. Ооң ажылынга сагыш-сеткил каттыштырылгазының национал комитеттери, делегей организациялары, Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының национал хосталгалыг шимчээшкиннериниң делегациялары киришкен.

Делегейниң хосталгага шимчээшкинниг улустарынга удур империализмниң болгаш реакцияның хөделиишкиннери-биле холбашкан айтырыгларны сессияга чугаалажып көрген.

Ангола Улус Республиканың хүрүм ёзугаар чазааның талазында туржуп турар Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиг туружунга сессияның киржикчилери байыр чедирген.

Делегейниң национал-хосталгалыг шимчээшкининиң чарылдарарынга болгаш империализмге база реакцияга ажык бээринге угланган маоистерниң хөделиишкиннерин ССРЭ-ниң, Болгарияның, ГДР-ниң, Гвинея Республиканың, Индияның делегацияларының, а ол ышкаш ТБЧ-ның делегациязының баштыңнары чидиг-биле шүгүмчүлээн.

Сессияның киржикчилери резолюцияларның бирээзинге Анголаның улузун деткээнин илеретпээн. Палестинаның, Оманның, Мурнуу Африканың, Чилиниң, Мурнуу Кореяның улустарының демиселинге деткимче көргүзериниң олар Чоокку Чөөн чүк айтырыгының талазы-биле резолюцияда кыйгырган.

Ливанда, Персия мугуддурнуң районунда болгаш Аравия чартык ортулуктуң мурнуу чүгүнде байдалды база чугаалажып көрген болгаш ол талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Дугуржулга чедип алдынган

БЕЙРУТ. (СЭТА). Национал-патриоттуг күштерниң каттышкан отрядтарының болгаш барыын үзелдиг партияларның чепсектиг бөлүктериниң аразынга мегилдежиишкиннер Бейруттуң төп районнарынга, оон чөөн талазында черлерге, а ол ышкаш чурттуң өске-даа районнарынга үргүлчүлеп турган. Национал-патриоттуг күштер Дамур хоорайны бүрүнү-биле боттарының контролюнга алган. Бейрут — Дамаск аразының оруунда туруп турар Штора хоорай база-ла национал-патриоттуг күштерниң контролюнче шилчээн.

«Пош камгалалының фронту» деп кедергей барыын үзелдиг организацияның «эргежок чугула аваргаан таварылгада Израильден шериг дузалаачызын дилээр» деп ыяттыг чок чугаалажып медеглели Ливанның хөй-ниитизиниң кижээнгейин хаара туткан.

Оон-биле холбаштыр солуннар Ливан-биле кызыгаарда израиль шериглериниң иштики кежилгезиниң дугайын дыңнадыг-биле дыңнадып турар. Израиль вертолёттар чурттуң мурнуу чүк районнарының кырынче айтырыгны ужудуктуннарны база кылгаан. Израильдиң шериг-далай күштериниң катерлери Ливанның суг эриктеринге коступ белгилээн.

Премьер-министрниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Хаддамга баштаткан Сирия делегациязының Ливанның күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылары-биле база удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң төлээлекчилери-биле ужуражыышкыннарынга Ливанда байдалды болгаш ону чогумчалыг болдурарының оруктарын чугаалажып көрген. Реформаларны чорударын, ливан-палестин харылзааларны айлап таарыштырарын баш удур көрүп турар, ливан кризизин бүрүнү-биле айлап шиитпирлээриниң планын Сирия саналдаан деп парлалга демдеглеп турар.

Ливанда бүгү-ле сонуургалдыг талалар чуртка хан төгүүшкүнүн соксадыр болгаш ужурлуг кризисти политиктиг шиитпирлээрин хандырар сорулга-биле дугуржулганы чедип алганын Бейрут радиозу дамчыткан.

Ливанның удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң, а ол ышкаш Сирияның төлээлекчилери кирип турар демдиг шериг комитедин тургузарын дугуржулгада көрүп турар.

Магдебургта «СКЕТ» хочбинатчыц ажылчыннарының тургузуп алгаш чорууп плакатгарында «Луис Корваланны хостаңар!»— деп бижээн каан. Чыскаагганнарның аразында ГДР-ниң боттарының ниити тараан чери болдурган херээжен чили патриоттар база бар. (Бо чуруукту социалистиг чурттарның информация агентилелериниң Берлинге органнзасты «Херээженнер болгаш социализм» деп делегейлиг чуруктар...тыртырып алган).

АДН—СЭТА-ның фотозу.

М. А. Шолоховка БУР-нуң дээди шаңналын тывыскан

Январь 22-де Болгар Улус Республиканың ССРЭ-де элчизи Д. Жулев Георгий Димитров орденин шылгараңгай совет чогаалчы М. А. Шолоховка тывыскан.

БУР-нуң дээди шаңналы-биле совет чогаалчы болгар литературага социалистиг реализмниң хөгжүдеринге улуг салдарлыг болган чогаадыкчы ажылдары дээш база ооң төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болган хүнүн таварыштыр шаңнаткан.

М. А. Шолохов БУР-нуң Күрүне Чөвүлелинге ооң литературлуг ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелээни дээш, ооң адынга чугаалаан чылыг сөстер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирген.

(СЭТА-ның корр).

М. Е. Салтыков-Щедринниң юбилейинге уткуштур

КИРОВ. (СЭТА-ның корр.). Хоорайның хөй-ниитизи М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганын калбаа-биле демдеглеп турар. Областың шии театрынга ол болуушкунга тураскааткан байырлыг хурал болган. Москваның, Ленинградтың чогаалчылары, эвилелдешкен республикаларның чогаалчылар организацияларының төлээлери орта аалчылар боор четкен. Театрның коллективи чыылганнарга М. Е. Салтыков-Щедринниң «Хөлегелер» деп шиизин тургускаш, бир дугаар бераалгаткан.

Губерния чагыргазының турганы эрги бажыңда тураскаал бижикти ажыткан. 1848 чылдың майда губерния канцеляриязынга Петербургдаа шөлүткен аныяк Михаил Салтыков борта шалың чок ажылдап кирген. Хүн бүрүде маңаа он ийи муң ажыг хомудалдар, дилеглер болгаш өске-даа саазыннар кээп турган. Орта ажылының болгаш губернияны кезээде кезип келгениниң ачызында орус амыдыралдың караңгы-дүмбей талаларын өрттендир чиртир килеңниг дылын улуг сатирик хөй чылдарда чидирбээн.

Киров хоорайның литература музейинде бо хүннерде онзагай хайым. Көрүкчүлерни улуг орус сатирик М. Е. Салтыков-Щедринниң 1848—1855 чылдарда Вяткага шөлүлгезиниң үезин көргүскен документилерни, ооң бижээн чүүлдериниң боттарын, ажыглап турган эт-херекселин, чуруктарын, номнарын делгээн тураскаал кабинет хаара тудуп турар.

Эрги Вятканың Вознесенск кудумчуда ак музей апарган ол бажыңга М. Е. Салтыков 128 чыл бурунгаар чурттай берген. «Губерния очерктеринде» Брутогорск деп ат-биле кирген ол хоорайга келген хүнүнден эгелээш чогаалчы ийи-ангы чурттаганы: «хоп-меге, нүгүл болгаш чагга бүргеткеннер делегейин»—Вятканың дүжүметтер болгаш амыдыралы той, оюн-тоглаа болганнарның амыдыралын база арыг сеткилдиң делегейин—Вятканың бодуун чонунуң амыдыралын эскерип каан. Бодуун чонунуң амыдыралын ол улуу-биле хүндүлеп көрген.

М. Е. Салтыковка Вяткага чаа эгелээн амыдырал-чуртталга кончуг берге болган. Губернаторнуң канцеляриязынга албан ажылы ёзулуг доңгу боор турган. Ооң кадында Белинский өлген деп медээ база келген, Сибирь шөлүлгезинче Достоевскийни болгаш Петрашевскийниң бөлгүмүнге кады турган өөрүн Вятка хоорайны таварты сүрүп эрттирген. Чогаалчының сагыш-сеткилин дүмбей караңгы дүвүредип турган үези ол.

1850 чылда М. Е. Салтыков Вятка губерния эргелелиниң чөвүлекчизи апарган. Вятканың девискээрин эргип-кезип, чоннуң амыдыралы-биле таныжып «ёзулуг амыдыралдың школазын» чогаалчы орта эрткен. Номнарынга херектиг хөй материалдарны чыып ап, «Губерния очерктерин» холдуунда бижип дооскан.

Киров хоорайның чурттакчылары М. Е. Салтыков-Щедринниң юбилейинге уткуштур культура бажыңнарында, клубтарда, библиотекаларда чогаалчыга тураскааткан делгелгелерде барып турар.

Репортаж

ӨНДҮР УЛУГ ДОКУМЕНТ ХҮЛЭЭНДИРИП ТУР

Чөөн-Хемчик районунуң Советтер бажыңының залын хөй кижи долдур ээлепкен. Оларның аразында Ада-чурттуң Улуг дайынының, партияның, күш-ажылдың хоочуннары, улус ажылагыйының мурнакчылары бар. Оларның хөректеринде орденнер, медальдар чайынназн.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларының чаа хевирниң паспортун тыпсырының байырлыг ёзулалынга район Советиниң күскомунуң даргазы Б. Б. Чюдюк совет хамаатыларының чаа хевирниң паспортунуң политиктиг улуг ужур-дузазының дугайында чүве чугаалаан. Райкүскомнуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы улуг лейтенант Д. К. Куулар чаа паспортту тыпсып эгелээн. Чаа хевирниң паспортун районга бир дугаарында «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржакка тывыскан.

— «Номчуңар, адаргаңар, мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен»—деп, улуг совет шүлүкчү В. В. Маяковскийниң бо одуругларын маңаа чоргаарал-биле чугаалаар аас-кежиктиг болдум. Совет хамаатызының чаа мандады коммунистиг тургузуушкун дээш күш-ажылчы демиселче кижи бүрүзүн хөй-ле кирип турар. Ону беш чылдың баштайгы чылы—1976 чылда төрүүр түс хойга онааштыр 120 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алырын хүлээнген мен. Хоюм хураганнаашкынны түлүктээн. Баштайгы төрээн 160 хойнуң 172 хураганы менди доругуп турар. Советтер чуртунуң хамаатызы болуру өндүр улуг аас-кежик. Ол каш дакпыр күженишкин-биле ажылдаарын негеп турар—деп, Д-Н. Ооржак чугаалаан.

Чаа паспортту РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Долума Копзаевна Хомушку баштай алганнарның бирээзи. Улус өөредилгезиниң хереэн сайзырадырынга, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге ооң ады чүгле районда эвес, республикада сураглыг.

Күш-ажылдың хоочуну, Чадааның № 2 ортумак школазының директору Н. А. Барахтаев чаа хевирниң паспортун холунга алгаш мынча дээн:

— Кижиниң кижизидерин бо мандат шыңгы негеп тур. Коммунизм тургузуушкунунуң өзүп орар салгакчыларын төлептиг кижизидер дээш улам күженишкиниң ажылдаарын илергейледим.

Чадааның № 1 школазының 9-ку классчызы Юрий Сарыглар картында Совет Эвилелиниң сүлдезин сиилбээш «Кызыл дептерж-гешти алгаш,— мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен. Ол бедик ат дээш чоргаарланыр аас-кежик бөгүн меңээ таварышканынга өөрүшкүмнү илередиптер сөс тыппас-тыр мен. Маңаа сөзүм — эң эки өөренир» деп чугаалаан.

Чадаана АТБ-ниң чолаачылары: Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы О. С. Маадыр-оол, ам 1977 чылдың августуң үүлүнде ажылдап турар Н. Н. Шоев, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта саанчы, Доргун сүт-бараан фермазында комсомол эге организациязының секретары Д. Бора-Сал, Ада-чурт дайынының киржикчизи, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору, партияның XXV съездизинге делегат Т. К. Пичен-оол, СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду, райкүскомунуң даргазы Б. Б. Чюдюк, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, пенсионер О. С. Комбуй болгаш өскелер-даа чаа документилерин алганнар.

М. СЕВЕН.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ЫНАК ОЮНУ

Пионербол — школачыларның ынак оюну апарган. Ол оюн волейбол-биле домейлешкек болуп турар. Бир эвес волейболга мячикти сетки ажыр подачы бээрге ону хол бажынга идип чоп алгаш, өске эжинче дамчыдар, а пионерболга подачыны бээрге келген мячикти холунга тудуп алгаш, эжинге дамчыдары болур. Ынчангаш ниң-да ылгалы ол, а өске дүрүмнери волейбол-биле дөмей.

Бистиң республиканың найысылалының школачылары кышкы дыштаныылгазының үезинде пионерболга солун маргылдааны организастап эрттирген. Аңаа Кызылдың бүгү школаларындан 200 хире оолдар, кыстар идепкейлиг кириш кен. Бо солун оюн Кызылга ам-даа дугаар болуп турары ол. Кызылдың № 1 ортумак школазының шилиндек командазы ол маргылдаага беш чыл улаштыр бирги черни ап келген. Бо удаада команда талазы-биле бирги чер дээш спортчу демисел ол школаның өөреникчилери-биле № 11 школаның командазының аразынга болган. Түңнелинде № 11 школаның өөреникчилери үш маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черни ээлээш, хоорайның Пионерлер бажыңының тургусканы шилчиир кубокту, бирги чергениң дипломун, тураскаалдыг вымпелди чаалап алган.

ЧУРУКТА: пионерболдуң эң эки ойнакчыларынга шаңналды тыпсып турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

АЛДАРЛЫГ КИНОФИЛЬМ

Сергей Эйзенштейнниң «Броненосец «Потемкин» дээр кинофильмин бир-ле дугаар 1905 чылдың революциязының 20 чылынга холбаштырган байырлыг хуралга Улуг театрга көргүскен турган. Ол болза чурттуң экраннарынга 1926 чылда үнүп эгелээн болгаш ол-ла чылын даштыкыже нептереп, делегей экраннарынга тарай берген, ам ол 50 чыл уламчылап турар.

«Броненосец» болгаш ооң өөрү «Ажыл соксадыышкыны», «Ава», «Октябрь», «Санк-Петербургтуң буурааны», «Чингис хаанның угу», «Арсенал» дээр фильмнерниң көзүлгүлеп келгени-биле холбаштыр даштыкы кинематографтарның аразынга кайгамчык хуулгаазын фильм болган деп чугаалар үнүп келген. Бистиң даштыкы өөрлеривис: революция соонда дораан-на заар үлетпүр тургустунмаан, бижик билбес чорук узуткаттынмаан турда-ла, эрткен салгалдың моонзаан билиглери шиңгээттинип алдынмаан турда-ла, дайынга хоозураан Россияның пролетариады өндүр улуг кинематографияны, бодунуң өлүм чок «Броненосец «Потемкинин» тургузуп алган чорук кайгамчык болбайн канчаар дижи бергеннер, бо фильмни бүгү-ле үелерниң болгаш улустарның эң дээре фильми кылдыр бүгү делегей ам хүлээп көрген.

Ынчаарга хуулгаазын чүве каяа турар боор ул. «Броненосец «Потемкин»-биле холбашкан магадал дээрге төөгүнүң дүрүм ёзугаар чүүлдери-биле, кинематография чогаалын киириштирбишаан, Российның улустарының амыдыралынга культура хөгжүлдезинге революсчу өскерлиглерниң салдары-биле холбашкан. Совет кинематографияның баштайгы хөгжүлдезин эгелээн фильмнерниң тургузукчулары «революцияның хөгжүмүн» ылап дыңнап турганнар. Оларның чогаал ажылында революсчу кедурлүүшкүн, революцияның партиязы-биле чогаалчыны каттыштырып турар бүзүрел болгаш шаны медерел бодараан. Оларның чогаадыкчы чүткүлдери партияның идеология талазы-биле негелделеринге чоок боор турар, оларның эстетиктиг идеялары болгаш принциптери амыдыралда боор турар төөгү өскерлиишкиннеринип, кижилерниң амыдыралының, оларның аразында харылзааларының шуут илерээшкини болгаш көрүнчүктелиишкини болуп хевирленип тургустунган. Пролетаржы кинофильм чогаадыкчызының аңгы барымдаалаан, пролетаржы мөзүзү кинофильм чогаалының кедурлүүшкүнүнүң үндезинни, фактыларны херелдендир көргүзүп турар уран чүүлдүң иштики шынары болу берип, болуушкуннарның чүрээнче, чорудуушкуннарның ханызынче синип кирерин дузалап турар. Революцияның хереэнге бараан болган кино болза чогаал талазы-биле сорук кирип, социал талазы-биле дуржулга берип, төөгүнүң тургузукчузу болур чонну көргүзер талазы-биле күчүлүг реализмни илередип келир. Уран-чечен билиишкинниң үндезинин боор экранга революция кирип келгеш, экранның уран чүүлүнге база революцияны болдуруп турар.

Революсчу өскерилгелер кино уран чүүлүнүң бүгү талаларынга хамаарышкан, тодаргайлаарга ол болза ооң тематиказынга, авторнуң бодалын экранга көргүзериниң аргазынга, көрүкчүге идепкейлиг салдарын чедиреринге хамааржып турар.

«Уран чүүлдүң чогаалы дээрге хамыктың мурнунда аңгы талазы-биле чогуур байдалга көрүкчүнүң угаан-бодалын аңдарып турар трактор болур»—деп, «Броненосецтиң» тургузукчузу бижип турган. Кинематографияның талазы-биле бодунуң шенелделеринге болгаш ажыдыышкыннарынга Эйзенштейн фильм тургузарының идея-эмоция талазы-биле дээштиин улуу-биле бедидип турган.

«Броненосец «Потемкинде» социал бодалдың логиказы авторнуң болгаш көрүкчүнүң бодалының хөделиишкини-биле шуут каттышкан. Кино уран чүүлүнүң чепсээ-биле Эйзенштейн болза болуушкуннарның эң кол, ханы утказыг чүүлдерин, оларның кол үелерин өскелериниң аңгы, чидиг кылдыр көргүзүп турар. Тавзырыга бүрүзүнге кижилерниң хөөнүнде өскерилгелерни, тура халыышкынның үезинде эргидделиг чүүлдерни ол тын ап шыдаан. Ынчангаш матрос массаның болгаш хоорайжыларның өөрүшкүзүн-даа, килеңнээшкинин-даа тодаргай кылдыр «Броненосец «Потемкинде» көргүскен.

Фильмниң тургузукчузу тура халыышкынның киржикчилерин ийиниден көрген аңаа хайгаарапчы, бижикчи кылдыр эвес, харын ол боду фильмниң маадырлары-биле кады чурттап турган дег кылдыр көргүзүп турар. Маадырлар-биле кады ол демисежип, демиселдиң чорудулгазын олар-биле кады чурттап эртип турар. «Потемкинде» болгаш Одессаның кудумчуларында болуушкуннарга көрүкчүлерни ол хаара туда бээр. Ынчангаш көрүкчүлер бистер Вакулинчук-биле кады: «Акы-дуңмалар! Бымнарже боолап тур силер!» деп кыйгы салып турар бис. Кижиге ооң салдары ол хире.

Улус чон төөгүнүң тургузукчузу дээр дугайында сураглыг революсчу идея фильмниң авторунуң бодалының логиказынга чүгле дугжуп турар чүве эвес, харын-даа ол болза фильмниң бүгү уран тургузуун өттүр көстүп турар. Бо тавзырыгада ол идея хөделип, сеткил хайнып, демисежип, дүүреп турар массаның уран овуру боор бодарап турар. Бир ёзу-биле алырга, бо фильм—массалыг сцена боор турар. Масса—болуп турар болуушкуннарның кол маадыры, фильмниң кол маадыры боор турар.

Бо фильм сюжединиң-даа, уран тургузуунуң-даа талазы-биле тоожу боор турар, ооң-биле кады ооң чогаалы лириктиг шүлүк сагышка кирер, ооң сцена бүрүзүнде революсчу чогаалдың мөзүзү сиңниккен.

«Броненосец «Потемкинниң» кинофильмге өттүнер чүүлдер хөй турган, ынчалза-даа ол өттүнүп кылгылаан фильмнер чогум бо фильмге бичии-даа деңнежип шыдаваан. Эйзенштейнниң фильминиң делегей киноузунга ролю болгаш турар чери ындыг өттүнер чоруктар-биле тодараттынып турар эвес, харын хамыктың мурнунда, ол фильм экраннарны революсчулар талазы-биле хөй чүүлдерни кылган, чогаадыкчы чаа чүткүлдерни дилеп тыварынга улуг идигни берген. Ынчангаш «Броненосец «Потемкин» өндүр улуг уран чүүлдүг кинематографияга чаа ёзу-биле эгелээринге дуганы көргүскен. Революсчу массаны эң калбаа-биле көргүзүп, революцияның шүлүглел дег овур-хевирин тургускаш, «Броненосец «Потемкин» революция төөгүзүнүң тудуш кезээ, ол революцияның амыдыраачы күжүнүң иле илередикчизи болу берген.

А. КАРАГАНОВ,
уран чүүл эртемнериниң доктору.

(СЭТА).

КАТАП ҮНҮП КЭЭП БОЛУР БЕ?

Кандыг-бир ооргалдыг чүведиг ожуундан кижиниң одурлу берген буду катап үнүп кээп болур бе? Черле ынчаш магаз-боттуг одурлу берген бир кезиин катап эгидип алыр «дириг аржааны» кайын тып ап болурул? Бир эвес семдекенин кудуруун үзе соп каантар болзувусса, элээн үе эрткенде ол катап үнүп келир ышкажыгай. Ол дээрге херек кырында костүп турар катап тургустунуушкун-дур.

А бичии балыгның катап экирий бээрин эът-кештиң өрттенген соонда катап аңаа кылдыр эттинери—үрели берген клеткаларның орнунга чаа клеткалар катап өзүп кээри ол деп чүве билдингир. (Бир эвес балыг экирбес болза, кезиишкин кылыр дугайында чугаалаан-даа хереэ чок болгай.

Бичии балыг, азы өрттени берген чер—бо дээрге шоолуг эвес катап тургузуушкун-дур. А одурлу берген кудурук азы үстү берген салаа дээн чижектиг организмниң бүдүн кезектерин канчап катап үндүрүп алыр деп бодаар силер?

Ол айтырыгга харыыны диилээр бетинде холдерге, хемнерге чурттап чоруур гидра деп амытанны көрүптээлиңер.

Гидра дээрге—бичии хап хевирлиг дириг амытан. Ол үш-ле клеткадан тургустунган. Бир эвес ол одурлу берген кезээн катап үндүрүп алыр ындыг кайгамчыктыг шынары турбаан болза, ол кужурну тоор-даа чүве турар деп бе? Оон үстү берген кандыг-даа кезээниң катап ботталып келири аладептиг тывызыксыг.

Ындыг «аас-кежик» чүгле гидрада эвес, чамдык балыктарда база ындыг шынар бар. А тритоннар, аксолоттар база ындыг. Оларның үзүк кудуруу азы холу катап кончуг дүрген үнүп кээр. Ол хамаан чок, баштай оларның бир черин үзе шапкаш, элээн болганда өске черин кезип каантар болзувусса, баштай үзүлген черниң чаа кезээниң өөрн харын-даа дүргедээр.

Ону чүү деп тайылбырлаарыл?

Эртемденнер ол айтырыгны өөренип көрүп турар. Кижиге чаа бут өзүп кээп болур бе? Хөй-хөй специалистер болдуваас деп харыы берип турар.

Аңаа сыңа берген сөөк канчап катап аажок быжыг кылдыр экирий бээр деп!? Ол — катап тургузуушкун эвес деп бе? Харын-даа сөөктүң барык шуптузун ап каапкаш, бичии чуга кежир арттырып каарывыска безин ол сөөк катап өзүп кээр ышкажыгай.

Бо айтырыгны шиитпирлээри-биле эртемденнер хөй ажылдыы кылып турар. Үзүлген черни катап тургузарынга шаптыктап турар бергелер хөй. Аңаа кол-ла шаптыкты кижиниң бодунуң организми чедирип турар. Чижээлээрге, одурлу берген салааның дижик, ооң орнунга өске салаа үнер ейнү манавайн, ону доктаак чүве кылдыр экиртип каантарынче даалажыр-дыр.

...«Дириг аржаан» амгы үеде эртемденнерде чок. Ынчалза-даа удавас ол болур дээрзинге бүзүрээр бис.

Г. АРОНОВ,
медицина эртемнериниң кандидады.

«Советская Россия» солундан.

Дыштаныр хүннерде

● Бөгүн «Геолог» Культура бажыңынга Джек Лондонуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан кежээ 17 шакта эгелээр. Аңаа Д. Лондонуң чогаал ажылының дугайында беседа болгаш «Ак азыг» деп өңнүг уран-чечен фильм болур. Кирери хостуг.

● «Енисей» Культура бажыңынга будурээгениң мурнакчыларынга чаа паспорттарны тыпсыр. Эгелээри хүндүскүнүң 12 шакта. Ооң соонда концерт көргүзер. Хөгжүм-шии театрынга улуг орус чогаалчы М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чылынга тураскааткан кежээ 15 шакта болур.

● Хоорайның шыдыраа клувунуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы бөгүн 14 шакта эгелээр. «Алдын шайба» клувунуң шаңналы дээш оолдарның хоккей командаларының аразынга маргылдаа № 12 кварталда хоккей шөлүнге 15 шакта болур.

● «Тайга» станциязында хаак баазазында Күрүне албан черлериниң база кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының профэвилел обкомнарының үлетпүр база албан организация коллективтериниң ГТО-нуң нормаларын хүжаары бөгүн 10 шакта эгелээр, даарта уламчылаар.

● Хөгжүм-шии театрынга Н. Кузнецов биле А. Зактың «Ийи өң» деп шиизи (тыва дылга) бөгүн, даарта үнер. Эгелээри 18 шакта.

● «Хүрешэ» стадионунда каток хүнүнүң-не 11 шактан эгелеп ажылдаар.

Дыштаныр хүн штавы.

Олимпийжилер чеде берген

ИНСБРУК. (СЭТА-ның корр). Японияның дөртен спортчузу олимпий суурунуң корпустарынга бир дугаарында кээп чурттай берген болгаш оюннар болур черлерге эң соолгу белеткелдерже киргеннер. Ынчалза-даа олар чүгле каш шак чурттаан. Япон спортчуларга Австрияның төлээлери немежип келгеннер. Суурнуң комендантызы Англияның спортчулары чурттаар өрээлдериниң дүлгүүрлерин белеткеп алган, оларның Инсбрукка кээр шагы шуут чоокшулаан.

Чаңчыл ёзугаар олимпий суурунда тускай туктар шөлү бар. Делегация бүрүзү болуунуң чуртунуң тугун байырлыг байдалга көдүрер. Олимпиадага киржир бүгү чурттарның туктары, гимннери белен дел организастыг комитеттиң төлээлери чугаалаан.

Чамдык чурттарда спортчуларны шилип алырының маргылдаалары уламчылавышаан, кышкы олимпиада болур черниң ээлери төлээлериниң даңзызын берипкен. Австрияның шилиндек командазында 89 кижи бар. Ол кайы-даа олимпиададан хөй. Тук тудукчузу дээрзин база хаакчыларның эң-не шилиндээ Франц Кламмер. Кышкы олимпиадага үш катап киржип турар трамплинден халыыр Рейнгольд Бахлер оюнуң бүгү киржикчилериниң мурнундан олимпиаданың даңгыраанның текстизин номчуур.

Амгы олимпиадага хары утда ийи «отту» кыпсыр. Бирээзи 1964 чылдагы аякка кывар. Өскези — чаа. Бирги отту 1964 чылда олимпий чемпиону шалакчы Иозеф Фейстмантль, ийигизин — 1964 чылдың оюннарының чемпиону, даг хаакчызы Кристль Хаак кыпсыр.

Шведтер уттурган

ИРКУТСК. (СЭТА). Хабаровскиге болур мячиктиг хоккейниң делегей маргылдаазынче бар чораан Шведияның шилиндек командазы орук ара маңаа доктаагаш, тус черниң «Локомотив» командазы-биле ойнааш, 1:6 санга уттурган. Шведтүң ээлери Хандаев, Говорков ийи-ийи мячикти кирген.

Хоорайның чурттакчыларынга

Кызылдың аъш-чем садыглары силерге эптиг болзун дээш бо чылдың **ЯНВАРЬ 24-те, СУББОТАДА,** 05 литр [illegible] шил саваларны моон адаанда черлерге автомашиналар барып хүлээп алыр:

«Первомайская» остановка чанында № 55 МАГАЗИН,
Кочетов кудумчузунда «ДЕТСКИЙ МИР» МАГАЗИН,
«Совет Тываның 5 чылы» стадион чанында №31 магазин,
дөртку микрорайонда № 30 магазин.
Шилди эртенгиниң 10 шактан эгелеп хүлээп алыр.

АЪШ-ЧЕМ САДЫЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

8.45—«Амытаннар делегейинде». Өңнүг.
9.55—«Эртем болгаш техника». Киножурнал.
10.05—«Бистиң Чукоккала» Ойнаарактарлыг фильмниң. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Ада-иелер, силерге!»
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«АБВГД-лаар». Өңнүг.
12.20—«Кадыкшыл». Эртемнептередилгелиг программа. Өңнүг.
12.50—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалының дугайында беседазы.
13.35—«Советская Россия» солунунуң шаңналы дээш мячиктиг хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ-биле Норвегияның шилиндек командаларының оюну. 2-ги тайм. Хабаровскиден дамчыдылга.
14.15—«Ак-көк оттуглаш». Январь 1-деги дамчыдылганы катаптааны. Өңнүг.
17.20—17.30—Чапсар.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
19.00—Дон казактарының Күрүнениң ыры болгаш таанцы ансамблиниң концерти. Өңнүг.
18.40—«Эртем болгаш техника». Киножурнал.
18.50—«Дириг амытаннар делегейинде». Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Айыыл чок шимчээшкин».
20.40—«Чурукчулар дугайында». В. Маковский. Өңнүг.
21.05—«Орус шөл». Документалдыг телефильм. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. В. Алексанкинниң эге сөзү-биле.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Музыкада чаа чүүлдер.
23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы даглыг черлерге 22—27, а оон өскелеринге—31—36 градус соок болур.

Кызылга база эдир булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 33—35 градус соок.

КИНО

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.05, «Чарлыкмышкыныг мунгарал» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ». «Автомобиль, скрипка болгаш Кляксы ыт» 15.00, «Хубаль майор» (2 сериялыг) 17.00, 19.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Дашта хулумзурүг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Шиини көрүңер

Бөгүн болгаш даарта хөгжүм-шии театрынга тыва дылга **«ИЙИ ӨҢ»** деп шии болур. Эгелээри — 6 шакта. Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар. Касса 10 шактан 6 шакка чедир ажылдаар.

Телефон № 35-88.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 57.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00413.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 20 (10005) | 1976 чылдың январь 25, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Ужудуушкунда — «Космос-790»

1976 чылдың январь 23-те Совет Эвилелинден Черниң «Космос-790» деп ээлчеглиг кылымал эдеринчизин салып үндүрген.

Космос делгемин шинчилээриниң үргүлчүлээр эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Громыконуң АКШ-тың Күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары Генри А. Киссинджер-биле чугаалажыышкыннары январь 20—23 хүннеринде Москвага болган.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының кайызының-даа сонуургап турары дыка хөй айтырыгларга ол чугаалажыышкыннар хамаарышкан.

Чугаалажыышкыннарга совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Зонненфельдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы У. Хайленд; а ол ышкаш албанның өске-даа кижилери киришкен.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларны улам ыңай быжыглаарынче болгаш калбартырынче угланыышкын ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга таарыжыр болгаш делегейниң хүндүлээн чорууну кошкадырының база тайбыңны быжыглаарының херээнге бөттүг фактор болуп турар дээрзинге ийи тала чөпшээрешкен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының болгаш АКШ-тың Президентизиниң 1974 чылдың ноябрьда Владивостокка ужуражыышкынының үезинде чедип алдынган дугуржуушкунга үндезилээш, стратегтиг шавар халдаашкынның чепсегленииишкиннерин кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга үр хуусаалыг чаа дугуржулганы ажылдап кылыры-биле холбаалыг тодаргай айтырыгларны көөрүнче чугаалажыышкыннар үезинде онза кичээнгейни салган.

Ол айтырыгларның чамдыктарының талазы-биле депшилге чедип алдынган, ынчангаш арткан айтырыглар дугайты кайы-даа талага таарышкан шиитпирлерни тывар сорулга-биле чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээрин дугуржуп алган.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарда ажыл-херектериниң байдалын көрүп турганының үезинде ийи тала ол чугаалажыышкыннарга депшилге чедип алырынга идиг бээриниң сорулгазын барымдаалаан.

Делегейниң өске-даа чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле база санал-оналдар солчуушкуну болган.

Чугаалажыышкыннар ажыл-херекчи болгаш бөттүг байдалга эрткен. Санал-оналдар солчуушкуну ажыктыг болган деп ийи тала санаан.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — ШЫНАРЖЕ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылында шынарның көргүзүглерин экижидери Коммунистиг партияның, Совет чазактың экономиктиг политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи. Ол дугайында СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1975 чыл) Пленумунга болгаш партияның XXV съездизинге 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында төлевилелинде онзалап айыткан. Оңгу беш чылды — ажылдың ажыктыын бедидериниң болгаш шынарын экижидериниң беш чылы болдурар деп СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Экономиканы удуртуп башкарары дээрге-ле — продукция бүдүрериниң хемчээлин көвүдедирин, оон шынарын соксаал чокка экижидери-биле холбаштырары болур. Продукцияның шынарын бедидерин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң, чоннуң хереглелин долу хандырарының, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының кол фактору кылдыр партия санап турар.

Бистиң республиканың үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери ол чугула документилерни бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш продукцияның шынарын экижидер дээш кыска үениң дургузунда элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Эрткен чылын СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар шынар көрүлдези болуп эрткен. Хөй-хөй бүдүрүлгелерниң техниктиг эдеринишкинин, чаа техниканы шиңгээдип алыры, технологияны сайзырадыры, кадрларның техниктиг билииниң деңнелин бедидери, техниктиг хыналдакылдызын чугула херекселдер-биле четчелээри болгаш оон ажылында четпестерни чайладыры дээш чамдык ажылдар кылдынган. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң хөй кезии шынарның бедик көргүзүглерин чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбартып, чуртта болгаш республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң дуржулгазын өөренип, ажыглап турар. Ынчангаш күрстандарттарны болгаш техниктиг негелделерни сагыырынче, ажылдың бедик шынарлыын хандырарынче бүдүрүлгеде ажылчын бүрүзүнүң харыысалгазын улгаттырар дээш кичээнгей күштелген.

Ол бүгү хемчеглер эки түңнелди берген. 1975 чылда аттестацияга кирген 400 аңгы-аңгы хевирниң продукцияларының 116-зынга бирги категорияны тывыскан. Ийи марканың даг-дүгүнге Шынар демдээн тыпсыр дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның, Кызылдың даараныылга комбинадының, республика типографиязының коллективтеринде партия организациялары, удуртукчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш ажылчыннар эки шынарлыг продукция бүдүрер дээш эвээш эвес күженишкиннерни кылган. Оларда болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерде бирги сорттуң продукциязын бүдүрери, ону бирги негелде-биле дужаары 90—100 хуу чедип, хереглекчилерден хомудалдар барык чок болуп турар.

Ынчалза-даа тулган категорияның продукциязының хөй кезиин бо хүннерге чедир даг-руда болгаш чиик үлетпүрнүң бүдүрүлгелери берип турар. Тудуг материалдарының, ыяш болбаазырадырының, тус черниң аъш-чемниң, эът-сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери күрстандарттарны сагывайн баар, продукцияны үрей кылыр азы шынарын куду кылдыр, үениң негелдезинге дүүшпес кылыгларны бүдүрер чоруктар уламчылап турар. Ылаңгыя Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның бүдүрүлгелериниң, «Тудуг кезектери» комбинаттың, пиво, хлеб, сүт заводтарының бүдүрген продукцияларынга садып алыкчыларның хөй санныг негелде, хомудалдары кээп турар. «Тудуг кезектери» комбинат эрткен чылын үрей кылыышкындан 14 муң рубльдиң продукциязын чедир албаан.

Кызылдың тууйбу заводу бүдүрүлгениң технологиязын хажытканындан 15 муң рубль өртектиг 1656 муң кезек тууйбуну үрей кылган. Кызылдың, Ак-Довурактың, Чадааннаның, Бай-Хаактың хлеб заводтарының бүдүрген продукциязы 10 хуу чедир үрей кылдынганы хыналдадан илерээн. Кызылдың эът комбинадында продукцияның 12 хуу, балык заводунда — 40 хуузу үрей кылдынып турар.

Чамдык бүдүрүлгелерниң партия организациялары, удуртукчулары технологтуг чорудулгада четпестерни чайладыр, шынар көргүзүглериниң өзүлдези дээш специалистерге негелдени күштелдирер, продукцияны үрей кылганы дээш буруулугларга шынгыы хемчег онаар талазы-биле ажылды ам-даа четпес деңнелде тургузуп турарындан үрей кылыышкыннар болгулаан.

Шынарлыг продукцияны бүдүрер дээш коллективтерде организастыг чорукту, чурум-сагылганы деткиир, продукцияны бүдүрерин көвүдетпишаан, оон шынарын экижидер дээш шалыпчы ишче күш-ажылдың кижилерин углап баштаары — бүдүрүлгелерде партия организацияларының кол сорулгазы.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң ферманың ишчилери солундан таныжып көрген болгаш изиг-биле деткип турар.

Сүт-бараан фермазының ук доктаалга хөй-аът киирген ажылчыннары оңгу беш чылдың баштайгы чылында кажан-гызындан-даа артык ажылдаарын дугурушканнар. Олар социалистиг чарышты улам калбартып, төрүүр чүс инекке онаалтыр 86 бызааны доруктуруп алырын, бызааның хонукта немелде деңзизин 800 грамм чедирерин, боттары 60 тонна сигенни, 20 тонна будук-бүрүну белеткээрин хүлээнгеннер. Саанчылар Светлана Лопсаң 1900 килограмм, Надежда Салчак 1850 килограмм, Валентина Найдан 1850 килограмм сүттү инек бүрүзүнден саап алырын аазааннар. Инек кадарчызы Дондуп Сүрүң-оол, бызаа кадарчызы Виктор Карма болгаш өске-даа ажылчыннар Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин дугуржуп, немелде хүлээлгелерни алганнар.

Ферманың ажылчыннарының аразында социалистиг чарыш бо хүннерде калбарган. Амгы үеде малды хүр кыштадыр, оон хөй, эки шынарлыг болгаш чиик өртектиг продукцияны алыр дээш шимчээшкин чедиишкинниг эгелээн. Фермада ийи кормоцех узун-соксаал чок ажылдап турар. Инектер болгаш бызаалар холуксаалыг база хоолулуг чемнер-биле долу хандыртынган. Оон уламындан сүт бүдүрүлгези хүннүң-не көвүдеп турар. Ферманың бүгү ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бирги кварталдың планын күүседир сорулга салган.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Каа-Хемде «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

Доргун сүт бараан фермазы чүгле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта эвес, Чөөн-Хемчик районда сүт сааны эвес, сураглыг коллективтерниң бирээзи. Ол коллективтиң кежигүннери оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг сорулгаларын хуусаазында күүседир, СЭКП-ниң XXV съездизин ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ферма коллективи 1976 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы бөлүк саанчылары (солагай талазындан оң талазынче) Татьяна Сат, Зоя Монгуш, Сендин Куулар, Татьяна Кара-Сал, Лора Сарыглар болгаш Эртине Ооржак.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Шалыпчы отряд тургускан

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги болуунде ажылдап турар комсомолчу-аныяктар бригадаларының ажыл-ижин таарыштыр тургузуп, Тываның янзы-бүрү районнарындан чаа келгилээн эки турачылардан ам комсомолчу-аныяктарның шалыпчы тудуг отрядын организастап тургускан. Шалыпчы отрядта шупту 200 ажыг оолдар, кыстар 12 бригадага үстүп алган кол корпустуң иштиндатында янзы-бүрү ажылдарны кылып турарлар.

Штаб кежигүннери 15 кижи хүн бүрү ажылдарны түңнеп, даарта кылыр ажылдарны чугаалажып, ажылда четпестерни дарый чайладып турар.

Х. МОНГУШ.

КЕРЭЭ ЧАРЫП ДУГУРУШКАШ...

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Допур-оолович Монгуш биле Очур-оол Чадамбаевич Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары. Дуржулгалыг хойжу коммунистер январьның күш-ажылчы хүннериниң бирээзинде эртежик совхоз конторазының бир өрээлинге ажыл-херээн, амыдырал-чуртталгазын хөөрежип олурда дужа бердим.

Күш-ажылдың ийи мурнакчылары 1975 чылда канчаар ажылдааның, бо чылын мурнунда кандыг сорулгалар салганын боттарының айтырыглар салчып, харылажып олурлар.

— 1975 чылда ажылың түңнели кандыг болду, Чадамбаевич?

— Агаар-бойдустуң таарымча чок чорууту турза-даа, мен эрткен чылын база шору ажылдадым ышкаш, Допур-оолович. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураган алдынды. Ол алган хүлээлгемге арай четпейн барды. Ында кандыг-даа чажыт чок. Силер ону эндевес боор силер. 2600 грамм дүктү бир хойдан-на ап, планымдан 100 граммны ажырдым. Силерни база-ла сонуургап олур мен, Допур-оолович.

— Мээң база-ла чер албаан. Чаш малды хорамча чокка мендн доруктурар дээш кандыг хемчеглер албадым дээр. Ынчалза-жок ийи-чаңгыс чидириглер турган бээр. Чадамбаевич. 103 хураганны 100 хойдан-на алдым. Дүк бир хойга онаалтыр 2 кг 300 грамм болду. Силер дүк-биле мени ашкан-дыр силер, а хураган-биле мээңии болган-дыр. Ындыг болур-даа ужурлуг. Чыргакы хемниң оң талазында силер-биле солагай талазында мен 1976 чылда база-ла чаржыр, социалистиг керээ чарар апаар-дыр бис. Канчаар бодап олур силер, Очур-оол Чадамбаевич?

— Бодалдарывыс дүүшкен-тир. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштым. Партияның планы дээрге чоннуң планы. Ону деткивишаан, төрүүр 100 хойдан-на 100 хураган, бир башка онаалтыр 2500 грамм дүктү кыргып, 20 тонна сигенни кезип белеткээр дээш ажылдаар мен.

— Чүүлдеш бодалдар чогумчалыг түңнелдерни болдурар. Хажытпас Монгуш-биле кончуг хызымак ишчилер болгай силер. СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур күш-ажылчы ээлчегге турушкаш, төрүүр 100 хойдан-на 105 хураган, бир башка онаалтыр 2500 грамм дүк алырын шиитпирлеп алдым. Бир кол сорулга — мал чемин белеткээри. Бодумнуң күжүм-биле 25 тонна сиген белеткээр мен — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чугаалады.

Чола Монгуштуң болгаш Очур-оол Монгуштуң кышкы турлагларында хойнуң чаа «дүжүдү» эгелээн. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының төрүүр кодазы 360 ажыг баш. Ам безин 250 чедир хөй оолдапкан, хураганы меңдн. Саккаңнактер Ачан Монгуш, Сеңдиң Монгуш, Белдир Хомушку чаш хураган мандыгылгазын экижидип, кызымак ажылдап турарын олардан билип алдым.

— Силерде хой хураганнааашкыны эгелээн боор ал, Чадамбаевич?

— Чаа эгелээн, 60 хире хой төрээн, хураганы онча мандып турар. Чаш мал мандыычал чыл ышкаш-тыр. Төрээн хойнуң оглун доттурары ааң. Силерниңде кандыг-дыр, Чола Допур-оолович?

— Одар-белчиир таарымы-даа бол, хой эмин шимбай-дыр.

Ийи хойжунуң коданнарының кышкы эжаалдазы багай эвес. Турлагларында көк сиген, көк сула бар.

Өңнүктер ажыл-ижин хөөрежип, дуржулгаларын солушкаш, 1976 чылда социалистиг керээзинге аттарын салгаш, эрес-шудургу ажылдаарын дугурушкулар.

М. СЕВЕН

КОЛ КОРПУСТА

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинатта бодуун рудалар болбаазырадыр цехиниң курлаг руда складынче ийи чүс чыгам тонна баштайгы руда дүжүрүнген. Дерик-херекселдерниң ажылын кичээнгейлиг хайтаарап тургаш, дуржулгалыг эш Юрий Селиверстовтуң бригадазы ук чүъкту хүлээп алган.

* * *

Каш хонук бурунгаар оңгу галереяның конвейерлеринден чүс хире тонна рудаларны корпустуң дөртку үрмектекчи чадазынче база шилчиткен. Мында харыысалгалыг дежурныйлааашкынны мастер Петр Мишин болгаш Иван Щука, Владимир Сбитнев оларның бригадазының кежигүннери чоруткаптар.

* * *

Участоктуң дээре монтажчылар бригадазы (удуртукчузу Александр Архипов) бо хүннерде он ийиги галереяның чедир кылдынмаан алдан дугаар конвейеринге монтаж ажылдарын кылып чоруткаптар. Берге, соок хүннер турза-даа олар мастер Владимир Рубцовтуң удурткалы-биле нарын даалгаларны күүседип турарлар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал кыштагладыышкынының чорup турарын чугаалажып көрген, чамдык районнарның ажыл-агыйларында инектиң малының кыштагладыышкыны багай чорup турар деп демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, райкүүскомнар, оларның бүдүрүлге эргелелдери, ажыл-агыйлар удуртукчулары мал чемин чедишпес турда-ла, мал бажын камгалап алыр, немелде мал чемнери тыптынар болгаш бар чемнерни камнаар талазы-биле бөттүг хемчеглерни албайн турар. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кордүвгениң ёзугаар Красноярск крайның девискээринден 20 муң тонна саваң, республика иштинден 30 муң тонна хыырыгыш белеткээр турган. 1976 чылдың январь 1-ге чедир чүгле 14355 тонна саваң белеткеттинген, оон 9018 тонназын экелгеи. Саваң белеткээрин болгаш сөөртүрүн Кызыл районда «Х Улуг хурал», Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтар, «Шекпээр», «Кызыл түк», «Кызыл тарлачын», «Өөк» совхозтар онза багай чорудуп турар. Хыырыгыш белеткээн ам-даа оожум. Ону 23 ажыл-агый чорудуп турар болгаш амдыызында чүгле 3100 тоннаны белеткээн, 2000 тоннаны сөөртүп алган.

Ынчангаш 1976 чылдың февраль 1-ге чедир хыырыгыш белеткеп турар бригадаларны улгаттырып, кижилер болгаш техника-биле четчелээр, ажылдың темпизин дүргедедир, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автобаазаларының транспорту-биле Красноярск крайдан саваң сөөртүрүн хандырар.

Кадыг чемнерни малга бээринге белеткээринче чогуур кичээнгей амга чедир салдынмаан. Бо кыжын мал чемин белеткээр 122 кормоцехти ажылдадып кииреp турда, чыл эгезинге чедир чүгле 65 цех ажылдап кирген. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйларында, «Тоора-Хем» совхозта чаңгыс-даа кормоцех ажылдап кирбээн. Маңаа хамаарыштыр кадыг чемнерни болбаазырадыр бүгү кормоцехтерни февраль 10-га чедир ажылдадыр. Колхозтарга болгаш совхозтарга кургаг мал чемнериниң холуксааларын белеткээр болгаш кадыг чемнерни ылбырадыр дериглерни белеткээр болгаш эптээр талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кордүнген даалгаларын февраль 15-ке чедир күүсеткен турарын Чадаана АТБ-ге, «Трансельхозтехникага», № 11 АТБ-ге, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп септелге мастерскаязынга, «Тыва кобальт тудуунга», Хову-Аксының АТБ-зинге. Автооруктар эргелелинге; колхозтарда болгаш совхозтарда кудуктарның септелгезин чорудар тускай бригадаларны организастаап, февраль 20-ге чедир бүгү кудуктарны ажылладырын Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, «Тыва суг тудуг» тресте даалгаш доктаалда айыткан.

Мал чемнерин ажыл-агыйжы эвес чарыгдап турар фактылар бар «Бүрен», «Ленинчи орук» совхозтар малга кадыг болгаш чулуктуг чемнерни черге төп берип турар. Улуг-Хем районнуң хой кыштагларында онгачалар чок. Чамдык кыштагларже кадыг, концентраттыг, минералдыг чемнерни чедирерин организастаавайнчаан мал чемин үзүктелдир турар.

Үстүнде четпестерни чайладыры-биле кыштаг бүрүзүнге кадыг, концентраттыг, минералдыг чемнерниң дустуң четчир курлавырын тургузарын, Кызылдың сайгарылга баазазындан концентраттыг чемнерни колхозтарның, совхозтарның транспорту-биле чогуур үезинде сөөртүп алыр хемчеглерни алырын, мал чемнерин чеп чарыгдаарынга контрольду күштелдирип тургаш, чаңгыс килограмм-даа чемни малга ааа төп бээрин болдурбазын доктаалда шынгыы айыткан.

Колхозтарда болгаш совхозтарда каскан болгаш өрүмнээн кудуктарның чүгле 233-ү, 331 водовозтарның 243-ү ажылдап турар. Арткан машиналар эртык кезектер чогум дан азы кезектерин адырганындан анаа турар. Чүгле Бай-Тайга районда безин 24 водовозтарның 11-и ажылдап турар, артканнарын чүък машиналары кылдыр эде дерээн. Ынчангаш малды ой-шаанда суггат-биле хандырар дээш бар водовозтарны септээринче болгаш катап тургузарынче доонаан кирер. Өскерти кылган автоводовозтарны катап тургузар ажылды он хонук хуусаада чорударын Куравтоинспекцияга, райкүүскомнарга даасхан.

Үстүнде четпестер болза республиканың ажыл-агыйларында 2 муң баш бода, 19 муң баш шээр малдың арып баксырааарынга чедирген. Ылаңгыя Улуг-Хем, Таңды районнарда арган малдар көвүдээн. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда хөй малдар аараан. Эмнелге-санитар пунктуларын тургузуп, оларга аарыг болгаш арган малдарны бөлер хемчеглерни үезинге чедирбейн турар «Бүрен», «Тиилелге», «Шамбалыг», «Тес-Хем» совхозтарда, «Чодураа» колхозта пунктулар тургустунза-даа, оларда бөлген малдарның ажаалгазы, чемгерилгези, суггарылгазы багай, эмнээринге таарымчалыг байдал чок. Ону барымдаалааш, февраль 10-га чедир ажыл-агый бүрүзүнге эмнелге-санитар пунктуларын тургускаш, оларга турар малдарны чемгерериниң, суггарарының болгаш эмнээриниң чогуур чурумун тургузар, мал аарыглары бар черлерге оларны февраль 5-ке чедир чүл эмнээрни чогууру-биле чорудар болгаш аарыгларны оон ыңай нептеревес хемчеглерни алыр.

Амгы үеде республикада хойнуң массалыг оолдаашкынын эгелээн болгаш 45 муң ажыг хураган алдынган. Ынчалза-жок чамдык ажыл-агыйлар бо чугула кампанияга болур-чогууру-биле белеткенмээн: хураган кажаалары септеттинмээн, тырыткылар, аптечкалар болгаш өске-даа херекселдер чок боор турар. Хураганнарны мендн алыр сорулга-биле хой кыштагларынга чемнерни курлаар, аптечкалар, эмнер болгаш чырыткы-биле хандырар хемчеглерни алыр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели мал кыштагладыышкынының Көдээ ажыл-агый министерствозунуң талазындан багай удуртуп турарын, кыштагладыышкынның байдалын контрольдаарынга райкүүскомнарның, бүдүрүлге эргелелдериниң, специалистерниң ролю амдаа куду дээрзин демдеглээн. Үстүнде демдеглеттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни алырын, мал кыштагладыышкынының ажыл-агый бүрүзүнде байдалын он хонук иштинде күүском хуралдарынга сайгарып көөрүн Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресте, райкүүскомнарга даасхан.

Онгу беш чыл: улус өөредилгезиниң перспективалары

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин Тываның улус өөредилгезинге ажылдакчылары чуулдуургуушкун-биле хүлээп көрүп, хамы эналиссешиппан, сургуулдарга болгаш студентилерге оон ужур-утказын тайылбырлап таныштырып турарлар. Бистиң партиявыстың экономиктиг политиказының кол угланыышкынында үндезилеп т[illegible] ук документиде 9-ку беш чылдың базымнарының амыдыралга боттанганын, чаа беш чылда сорулгаларны айыткан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга воо Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Бурунгаар делгем базымнарны кылган бис. Ниитилел бүдүрүлгезиниң немей өзүлдезиниң хемчээлин бармыгзалап көөр болза, тоску беш чыл бистиң чуртувустуң төөгүзүнде эң экн беш чыл болур».

Эрткен беш чылда бистиң чуртувус экономиканың болгаш культураның бүгү адырларының шаңгыы улус өөредилгезиниң улам ыңай хөгжүлдезиниң талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган. Бистиң аныяк республикавыстың чедиишкиннери ол бүгүнү көрүп болур.

Тоску беш чылдың чылдарында ниити билиг школаларының структуразын сайзыраңгайжыдар айтырыгны боттандырып чоруткан. 1970 чылда бисте 58 ортумак, 70 сес чыл болгаш 32 эге школа турган болза, ам бисте 78 ортумак, 54 сес чылдык база 24 эге школа ажылдап турар. 1970 чылда школаларга 52,6 муң кижи өөренип турган болза, ам 59,6 муң кижи өөренип турар.

Школаларның болгаш интернаттарның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны кылган. Тоску беш чылда 9 муң кижи өөренир чаа школа бажыңнарын, 10 муң дөрбелчин метр шөлдүг интернаттарны ажыглалга кирген. Школаларга болгаш интернаттарга 2827 муң рубльдиң чаа дериг-херекселдерин, 705 муң рубльдиң өөредилге-көргүзүлге материалдарын садып алган. Башкы кадрларның саны болгаш эртем-билиг талазы-биле өзүлдезин косту болган. Оларның 70 хуузу дээди болгаш доостаан дээди эртемниг.

Үстүнде көргеннивис фактылар улус өөредилгезиниң кол көргүзүглерин экижиткен, аныктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже колдуунда шилчиткен, школаларда өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедиткен. 1970 чылда бирги класска хүлээп алганнарның 63,7 хуузу сески классты, 52,3 хуузу ортумак школаны доосканн. 1975 чылда ук көргүзүг тус-тузунда 78,5 хуу болгаш 78 хуу четкен. 1970 чыл-биле деңнээрге, өөреникчилерниң өөредилгезин 6,7 хуу бедээн. 1975 чылда ук көргүзүг 97,7 хуу четкен.

Школачыларның күш-ажылга кижизидилгезин эки организастаан, тоску беш чылда чиик муң ажыг доозукчу ортумак эртемниң дугайында аттестаттар-биле кады чолаачының, трактористиң ыныныга бижиин алган.

Харыысалгалыг болгаш чаарын иш—башкылаашкынның ёзулуг мастерлериниң саны чыл бүрү көвүдеп турар. 1974—1975 өөредилге чылында 1440 башкы 100 хуу өөредилгени чедип алган. Оларның кижи бүрүзү онзашкан ажылын бедик харыысалга-биле көрүп, өөреникчи бүрүзүнге хамаа, быжыг билиглерни бээринге сагыш салган.

9-ку беш чылда республиканың улус ажыл-агыйынга өөредилге черлери 5 муң специалисти белеткээн. Дээди өөредилге черлериниң, профтехучилищелериниң четкизи калбарган.

Улус өөредилгезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар бисте ам-даа эвээш эвес. Республиканың культура тургузуушкунунуң талазы-биле кол көргүзүглер бединзе-даа, оларның хөй кезиниң талазы-биле Россия Федерациязының ортумак көргүзүүнден хожудап турар бис. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң талазы-биле РСФСР-ның көргүзүүнден 15,5 хуу хожудап турар. Эртен өөредилге чылында нөй чылчыларның саны 1309 кижи болган. Тожунун, Тес-Хемниң, Бай-Тайганың чамдык школаларында өөредилге деңнелчи чылдан чылче кошкак болгаш өөредилгезин ара каар чорук хөй. Кижизидилге ажылының копкаакдан, өг-бүле-биле школаның харылзаазының четпезиниң уруглар[illegible] кем-херек үүлгедир чорук база-ла бар боор турар. Уаткан хүн болуктери бисте эвээш, ажылдың аныктарны өөредириниң планын чамдык черлерде күүсетпейн турар. Башкы кадрларны ажылга быжыглаар, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче хичээнгей кошкак боор турарындан чамдык районнардан специалистер ыраадарааа чоруп турарының фактылары бар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде күрүне ужур-дузалыг чугула сорулга салдынган. Ол чаа дээрге эртем-техниктиг демдиглелдиң негелделерин болгаш ажылчы чоннарның культура-техниктиг база билиг деңнелин чайгылыш чок бедидериниң, ажылдың кадрларын болгаш специалистерни белеткээриниң экижидериниң чугулазын барымдаалап улус өөредилгезиниң системазын улам сайзыралдыр болур.

Мыңаа үндезилээш, республиканың партия-совет органнары, улус өөредилгезиниң ажылдакчылары бүгү-ниити ортумак өөредилгени улам хөгжүдерин чедип алыр, школаларга өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидер апаар. Амгы үениң негелдези чүл дээрге кижи бүрүзүн чүгле ортумак өөредилгеге эмес, харын школачыларның билиинин харын быжыы, оон шынары болур. Өөреникчилер ханзыл бүрүзүнден чаа, солун үнелиг билиглерни шиңгээдип албышаан, өөренип турар эртемниң бистиң ниитилелдиң амыдыралы, оон эрге-ажыктары, сорулгалары-биле харылзаазын тода билир ужурлуг. Коммунистиг бүзүрелге аныяк-өскенниң кижизидилгези, политика талазы-биле хандыкшан, ажыл-ишчи хамаатыларны өстүрери кол сорулгавыс ол.

1976—1980 чылдарда бистиң республикага 9300 кижи өөренир школаларны, 3 муң ажыг өөреникчи чурттаар интернаттарны тудары көрдүнген. Онгу беш чылда пионерлер бажыңнарының, уруглар станцияларының, спорт школаларының, кадыкшылга күш-ажыл баазаларының четкизи калбарар, оларның ажылын экижидер.

Уаткан хүн школаларының бөлүктерниң саны өзер. Уруглар бажыңнарынга болгаш интернаттарга чемненилге экижиир, бүгү школаларга изиг чемнер-биле хандырылганы организастаар.

Педагогика институдунуң, башкы училищезиниң республиканың школаларынга 1,5 муң башкыларны белеткээр. 1976—1980 чылдарда Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалын автотранспорт болгаш тудуг талазы-биле билииниг 100 инженер доозуп үнер. 2200 ажыг специалистерни беш чылда улус ажыл-агыйынга белеткээр. Чаа беш чылда 750 кижи өөренир, педагогика институдунуң өөредилге корпузун, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалының өөредилге корпузун болгаш общежитиезин тудуп тургузар.

Уш чаа профтехучилище ажыттынар, беш училищени ортумак кылдыр эде организастаар. Профессионал-техниктиг училищелерге сургуулдар хүлээп алыры көвүдээр. Кодээниң № 1 профессионал-техниктиг училищезинге сургуулдар хүлээп алыры көвүдээр. Кызылдың № 1 профессионал-техниктиг училищезинге 600 кижи чурттаар общежитиени кылыр. Чадаананың 600 кижи өөренир профтехучилище комплексизин тударын доостур. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының өөредилге комбинадын ажыдар. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткаанын ёзугаар кол-ла чүүл келир үениң бедик мергежилдиг специалистерин белеткээри, оларның идей-политиктиг кижизидилгезинче сагыш салыры болур.

П. КИСЕЛЕВ.

СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи.

«Көдээ ажыл-агый культураларының шынар талазы-биле эң чаа, улам хөй дүжүттүг сорттарын болгаш хайнааттарны тывар талазы-биле хайгааттаашкыннарга ажылын эки...жидер»...

(СЭКП ТК-ның XXV съездизинге төлевилелинден).

ЭРТЕМДЕННЕР—КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

САРАТОВ. Мурнуу-Чөөн чүктүң көдээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери тарва болгаш өске-даа культураларның 20 сорттарын тургускаш, күрүне шенелдезинче шилчидип бергеннер. Ол дээрге, улам бедик дүжүттүг болгаш ынаы-бүрү аарыгларга алыспас шынарлыг сорттар болур. 12 сорттуң культураларын чер-черде тарып, өстүрүп турар. Оларның аразында — чазын чажар «Саратовская-40», «Саратовская-42» деп кызыл-тас, күзүн чажар көк-тараа — «Саратовская-4» база бар. Онгу беш чылда бо сорттарны дыка хөй шөлге тарыыр ужурлуг. Улуг чарыгдалдарны кылбайн тургаш, 30—40 миллион пуд тарааны немештир ап болур. Күзүн чажар культураларның кидиинде соокка шыдамык кызыл-тасты соодукчу дериг-херекселдери-биле шенеп турар.

ЧУРУКТА: улуг техник М. Чекунов соодукчу камераны ажылдадырынга белеткеп тур.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ТОЖУНУҢ ЫЯШЧЫЛАРЫНДА

Тожунуң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажылдакчылары партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып көргеш, чаа-чаа социалистиг хүлээлгелерин 1976 чылда алганнар.

Коллектив продукция бүдүрериниң болгаш бараан сайгарылгазының чыл планын декабрь 20-де доозар деп хүлээнген. Ол үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукция камналгазын чедип алыр, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер.

Мурнуку чылдарда Тоора-Хемниң септелге-тудуг участогунуң ажылчыннары дилиг материалдарын боттары кылып ап турганнар. А «Тоора-Хем» совхоз маңаа аймаан Ырбандан соертүп ап келген. Мындыг байдалдар ол организацияларның кайызынга-даа эпчок байдалды тывыштырып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладыр таварылгалар турган.

Тоора-Хемде делгем, чаа дериглерлиг чазаныга цегин чоокта чаа ажыглалга кирген. Аңаа шупту 6 универсалдыг станоктар ажылдаар. Ук цехтиң чанында ыяш дилер 2 станоктарны туткан. Тоора-Хемниң септелге-тудуг участогун болгаш совхозту дилиг материалдары-биле хандырып эгелээн.

Ыяш үлетпүр ажыл-агый чериниң мурнакчылары хөй. Бызанчылар Василий Сакусенко, Василий Рогов, чолаачы Владимир Катков болгаш өскелерде хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Олар онгу беш чылдың баштайгы айындан эгелеп боттарының күш-ажылчы белектерин партияның XXV съездизинге тураскаадып, каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ-ДААРАНЫКЧЫ

Караганданың «Караганда одежда» деп даараныгга каттыжыышкынының продукциязы Казах ССР-ден өске-даа ырак-узак черлерде безин нептерээн. Ында даараныкчы Казтай Нургалиева он беш чыл ажылдап турар. Оон урам-шевер холдары-биле угулзалап даараан уруглар хептери дыка эки шынарлыг.

Казтай Нургалиева ол бүдүрүлге черинге техниктиг училищени доосккаш келген болгаш ныска үе иштинде даараныкчы-мотористиң мергежилин ыяк өөренип алган. Оон хүнүнүңге чедип ап турар көргүзүү — ээлчег нормазын 115—116 хуу күүседири ол боор турар.

Казтайның төлептиг өөреникчилери база хөй. Чүгле сөөлгү чылдарда безин ол бодунуң мергежилинге он беш аныяк кыстарны өөредип каан.

Казтай Нургалиеваны ажылга улуг чедиишкиннери дээш Күш-ажылчы алдар орденниң III чергези-биле, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль, «1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» хөрек демдээ-биле шаңнаан. Казтайның ачы-хавыяазын хөй-нийти бедик-биле үнелеп турар: ол цехтиң партия бөлүүнүң удуртукчузу, Казахстанның КП Караганда обкомунуң кежигүнү, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады.

Партияның Караганда область конференциязы Казтай Нургалиеваны СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады кылдыр соңгаан.

ЧУРУКТА: Караганданың «Караганда одежда» деп даараныга каттыжыышкынының даараныкчы-моторизи Казтай Нургалиева аныяк ажылчын кыс Татьяна Лапушкинаны өөредип тур.

Ю. КУЙДИННИҢ фотозу. ПМА.

КОНДИТЕР КЫЛЫГЛАРЫН—ЧОНГА

Херегләл кооперациязы улус ажыл-агыйының системазында хөй адырлыг тускайлаң ажыл-агый. Ол хөй адырларының эң кол талазы — чонга бараан-нарны садыглаарындан аңгыда — бүдүрүлге, ниитиниң чемненилгезин, тудуг, белеткел дээш оон-даа өске хевирлер ооң чугула адырлары болур. Ынчангаш кооперацияның бир адыры болур бүдүрүлге садыгның хөгжүлдезинге база коску черни ээлеп турар. Херегләл кооперациязының организациялары үлетпүрлүг төптерден ырак районнарда, суурларда боттарының бүдүрүлгелерин организастап, чоннуң хүн бүрүзү негелделерин хандырарынче угландырып турар.

Маңаа хамаарыштыр Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана хоорайда кондитер кылыгларын бүдүрер тускай цехтиң ажылы, ооң чонга ажык-дузалыын маңаа чугаалаар бодадым. Бо кондитер кылыглары бүдүрер цех чаа дериг-херексел-биле чепсеглеттинген, чаа хевириниң бүдүрүлгези. Мында кондитер кылыгларын бүдүрүп кылырынга, быжырарынга херек чугула дериг-херекселдерин таарыштыр тургускан. Ук амданныг чемнерниң бо тускай «кухнязы» Чадаана хоорайның болгаш чоок-кавы суурларның чурттакчыларын кондитер кылыглары-биле хандырарынга коску черни ээлеп турар. Бо дүн хүн дургузунда бо цех дадагандан кылган 700—900 кг деңзилиг янзы-бүрү кылыгларны бүдүрүп турар. Мында кылып, быжырып турар амданныг кылыгларның кол-колунуң ассортиментизи торттуң үш хевири, зефир, безе, пончиктер, школачыларга хэалиг болгаш аңаа сдобалар, тарталеттер, мактыг, кремниг болгаш повидлолуг рулеттер, сигареттер, боова, боорзак, балыктыг пироттар, кекстер, печеньениң, пряниктиң аңгы-аңгы хевирлери дээш оон-даа хөй чүүлдерден тургустунган.

Кондитер кылыглары бүдүрер цех 1975 чылдың планныг онаалдазын 105,0 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Ол кондитер цегинге бүдүрген кылыгларны Чадаана хоорайда бир кулинария магазининде, үш столоваяларның буфеттеринде, эмнелгениң, кинотеатрның, үш школаларның буфеттеринде болгаш Ийме, Баян-Тала, Хөндергей суурларда база «Искра» колхозтуң төвүнде школаларның буфеттеринде садыглаарын калбаа-биле организастаан. Оон аңгыда, Чөөн-Хемчик районунуң девискээринде турар Чыраа-Бажы биле Сүт-Хөл ажылчын кооперациялары ол цехтиң бүдүрген амданныг чем кылыгларын үндүрүп алгаш, боттарының суурларының чурттакчыларынга садыглап, чоннуң негелдезин хандырар аргалыг болуп турар.

Чоннуң чаагай чоруун эки-жидеринче угланган бо буянныг ажыл-иш, ооң чедиишкиннери ала чайгаар чедип келбес дээрзи билдингир. Кондитер цегинде ниитизи-биле 11 кижи ажылдап турар. Олар дөрт ээлчегге үстүнген. Ынчангаш бо цехтиң ажылы үргүлчү шимчээшкинде, дүн-хүн иштинде улешкак ээлчеглерлиг. Оон ужурунда магазиннерден болгаш буфеттерден чаа быжырган, чалгай чыды чевээр сдоба, печенье, пирожное дээш, дадагандан бүдүрген кылыгларны хүнүнүң кайы-даа үезинде күзел ёзугаар садып ап болур.

Цехте бодунуң ажылынга бердинген, амданныг, чараш хевириниң кондитер кылырының мастерлери бар. Оларга ниитиниң чемненилге чериниң хоочун ажылдакчылары Надежда Ивановна Бердникова, Васса Сухоносова болгаш мында кондитер кылыгларының талазы-биле тускай мергежилдиг аныяк специалист Очуи Ооржак база бүдүрүлгеге практика-биле өөренип, нарын кылыгларны бүдүрерин шиңгээдип алганнар — Тамара Турова, Тамара Монгуш олар хамааржыр. Очуи Ооржак бодунуң мергежилин ёзугаар кондитер кылыгларының нарын чүүлдерин кылып, чаа ажылдап келген аныяк эш-өөрүнге улуг дузаны чедирип, байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар. Ооң удуртулгазы-биле районнуң ниитиниң чемненилге черлериниң аныяк ажылдакчылары республика конкурузунга кирип, багай эвес түңнелдерни чедип ап тургулаан.

Ынчангаш мында ажылдап турар Т. Турова, Т. Монгуш дээн ышкаш аныяк ажылдакчылар боттарының хоочун болгаш мергежилдиг эш-өөрүнден ылгал чок ажылдап турары солуп болгаш ол коллективке чоргаарал. Бо бичии коллективти кайыраалдыг ажыл-ишчилер кылдыр цехтиң эргелекчизи, бо талазы-биле тускай эртемниг Людмила Михайловна Черноусова удуртуп турар.

Кондитер кылыглары бүдүрер цехтиң коллективи Чөөн-Хемчик районунуң Чадаанада столоваялар каттыжыышкынының аразынга калбарган социалистиг чарышка киржип, эрткен чылдарда каш удаа тиилекчи боор үргүлээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң партияның 25 съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин ол коллектив бүгү чурттуң ажылчын аңгызы-биле бир деңге таныжып көргеш, оңу деткип, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Кондитер цегинде бүдүрүп турар кылыгларның ассортиментизин калбартпышаан, кол кижизидилгени оон шынарынче угландырар дээрзин цехтиң ажылдакчылары социалистиг хүлээлгезиниң кол кезээ кылдыр санап турарлар. Ынчангаш бүдүрүлгениң культуразын бедик деңнелче көдүрер, технологияны улам сайзыраңгайжыдар дээрзин коллектив эки билир. Боттарының мурнунда салдынган сорулгалар күүсеттинер дээрзинге коллектив бүзүрелдиг.

К. САТ.

Комсомолчу сакманщиктер

«Ак-Туруг» совхозтуң комсомол комитеди эдээн хөй аныяк өг-бүлелерни комсомолчу путевкалар-биле хөй ажылынче чоруткан. Олар чыл келген тудуум бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ам совхозта мал өлдаашкынын массалыы-биле эгелээн. Кол хичээнгей малдың төлүн менди камгалап алырынче, кыштаглаашкынны хүр-чаагай, организастыг эрттирерниче угланган. Сакманщиктер ажылдаары-биле комсомол комитеди кыштагларже 50 ажыг комсомолчуларны чоруткан. Хойжуларда ажылдап чеде берген аныяктар боттарының ажылынга кызымаккай чоруун көргүзүп, эрес, кежээ ажылдап турар. Ам бо хүннерде Ак-Туруг, Кызыл-Даг салбырларда мал өлдаашкыны кизин түдүк. Совхозта амгы үеде ниитизи-биле 3600 чаш хураган онча-менди өзүп турар. Кайы-даа кодаңда комсомолчу аныяктар сакманщиктеп ажылдап турар.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Сагаан Моңгуштуң кодазында 150 хой төрээн. Оларның хураганнары онча-менди. Комсомолчу Нина Сагаан адазының аалында сакманщиктеп ажылдап турар.

Хойжулар Даңзын Очур-оол, Идамчап Таспай-оол, Моңгуш Артаа оларның коданнарында 150—200 ажыг хөй олдаан. Чаш хураганнары менди доругуп турар. Оларга сакманщиктер Валентина Очур-оол, Люба Хуурак, Дима Идамчап олар улуг дузаны чедирип турар.

Комсомол комитеди партия организациязының деткимчези-биле аныяк малчыннарга, сакманщиктерге ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бажыңнарының ниитилери шак өйүзүнде хураганнар-биле долуп, хүн бүрү өлча көвүдээн. Комсомолчу сакманщиктер хураганнарны менди камгалап алыр дээш улам шудургу ажылдаарлар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

СЕПТЕЛГЕНИҢ ЧАА АРГАЗЫ-БИЛЕ

МИНУСИНСК. (Красноярск край). Минусинск районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының [illegible] мастерскаязынга капитал септелге кылдынган турар [illegible] бичии [illegible] комбайннар [illegible] болган. [illegible] ажылының техниказын мындыг аргабиле Красноярск крайда бирле дугаарында септеп эгелээни ол. Сибирьде эң улуг дээн ол мастерская чылдың-на «Сибирь», «Нива», «Колос» дээр 600 комбайннарны катап тургузар, а ол ышкаш оларга кожар эңги-аңгы хөй муң агрегаттарны септээр.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң аныяк хойжузу Оюн Очур-оол тоску беш чылдың сөөлгү чылында багай эвес ажылдаан. Эрткен чылын бир харлыг хураган бүрүзүнден план ёзугаар 3,1 кг дүк алыр тургаш, херек кырында 4 кг 550 граммны кыргып алган. Аныяк хойжу онгу беш чылдың баштайгы чылында чаа бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: О. Оюн.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Шеверлекчилер бригадазы

Кызылдың № 48 тудуг үргелелинде Надежда Ивановна Суворованың баштааны шеверлекчилер бригадазының кежигүннеринге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаа ээлчээниң тудуунга киржирин саналдаарга, өөрүшкү-биле шуптузу чөпшээрешкен. А комсомолчу кыс Зоя Шымыраа мынаар чорукпаар [illegible] мурнай илерлээн.

— Чугула тудугнуң тудуунда ажылдаарга киирикшкей бис, өзүп орар хоорай — Ак-Довуракты-даа көргей бис. Даг-дүгүд хачан дыштанып турарын-даа көрүп бис — деп, өөрүн ол чугаалап турган.

Аныяк кыстар дөрт ай бурунгаар Тываның эң аныяк хоорайынга келгеннер. Тудугжуларның ниити чурттаалга черинге турумчуп алгаш, олар быжыг тура-соруктуг-биле күш-ажылчы хөлдүраашкынче кирген.

Амгы үеде аныяк кыстар чаа ээлчег тудууның дээш чадаларында шеверлел ажылын кылып турарлар. Ажыл берге, харыысалга улуг, негелде шынгыы. Комсомолчу кыстар оон корттаан. Планныг онаалдаларны күүседип турарлар.

Надежда Ивановнаның бригадазында мурнакчылар хөй. Оларга Зоя Шымыраа, Нина Ооржак, Елена Оюн, Нина Моңгуш болгаш өскелер-даа хамааржыр. Аныяк кыстар боттарының күш-ажылчы үлүүн СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаадып турарлар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КАЗАХСТАН

Эрге дугайында билиглерниң Алма-Ата хоорайда университединиң чаа ажыттынган аруу-шинаачы факультединиң кичээлдер «Сайзыраңгай социалистиг ниитилелде хоойлу-дүрүм болгаш эрге-чурумнары» деп лекция-биле эгелээн. Оон ийи чыл иштинде өөредир программазында социалистиг хоойлу-дүрүмнуң болгаш корум-чурумнуң камгалаарынга ажылдың чонаарының киржилгезиниң эң чугула айтырыглары кирип турар.

ле ажылдап эгелээннер. Республиканың эң улуг хөй түсөйжыттынган субтропиктиг совхоз — Ленин аттыг ажыл-агыйда саң дорт муруктар чыдыр кыдыр костап чылар. Ол дээрге, сооңда доңмазын дыш үш каът марля бос болгаш кылин шывыг-биле дуглап каан лимоннарның. Мандариннерниң болгаш апельсиннерниң одуруглары-дыр. Садчылар үнүштерниң дазылдары долганыр уладуредириң дүшкен хоозар. Өңүр хемчээлдиг минерал семиштиглеглерни тогер дээш шимыыкын ажылдап турарлар. Үнүштер аразының кос черлерин доллуулары-биле муң-муң мандарин, лимон болгаш фейхоа сыптарын база олурткан.

РСФСР

Рязаньның «Теплоприбор» заводунуң чогаадыкчылары суг системаларын хынаар, хайгаар айтырыгы чедишкининиң шиитпирлээннер. Олар Киргизияның эртемденнери-биле кады суг дециелин хемчээр «УА-1» деп чазыг чокка кынап кылыр электроннуг херекселди чогаадып тургусканнар. Плотиналарның болгаш чаадарның, суг буктадарының болгаш суггарылга системаларының аңгы-аңгы черлеринде сугнуң дециелин айыткан сан-түңнерин ол үргүлчү көргүзер аргалыг. Оон дузазы-биле сугнуң чарыгдалын таарыштырар, гидротехниктиг тудугларны үрелир чорукта баш удур камгалаар. Аппаратты тургузуу болдуун болгаш ажыглаары белен.

Суг «шиничилээр» ындыг херекселдерниң баштайгы болууну Киргизияның суг ажыл-агыйының ажылдакчыларынче чоруткан. Удавас ындыг херекселдерни Ортаа Азияның өске-даа республикаларының суглары. Кубаньның рисчилери, кара эвес хоругнуң девискээриниң мелиораторлары база алырлар.

ГРУЗИЯ

Соок үнүштерниң будуктарынга чоогай салдарын чадап, оларга ажыктыг чүүлдерни берип турар Грузияның Эртемнер академиязының Ботаника институдунуң ажылдакчылары ындыг түңнелди кылганнар. Олар бо талазы-биле биохимиктиг болуушкуннарны тодарадыр аргалыг болган. Үнүштерни тканьнарының өзүлдезин таарыштырып турар будумелдерге сооктуң салдарының чамдык эки чүүлдер база боол турарын илередир. Оон түңнелинде үнүштерниң тканьнарының чоргайларының болгаш мочургаларының өзерин шинчилээр физиологтуг эскериглер болуп бээр.

Виноград будуунуң салбактарын «соокка рээчиктирип» тургаш, эртемденнер дөрт градус сооктан сес градус чаңгыс температураның үезинде оон дазыл системазының эки өзерин, сыптарының дүрген уззарын болгаш сооктан дыка шыдамык апаарын шинчилеп тодарадканнар.

ЛАТВИЯ

Фотография төөгүзүнүң дугайында делгелгеге ритачылар дыка сонуургап көрүп турарлар. Дагеротиптер (мөңгүн пластинкаларда чуруктар), «аннуут позитивтерниң болгаш чуруктар хевирлери-биле, аңгы-аңгы хевирлерниң фотоаппараттары-биле көрүкчүлерни таныштырар 350 ажыг делгелге чүүлдерин ында көргүзүп турар.

Дыка хөй чуруктар кылыр аргазының талазы-биле солун болуруунда ынчалза, үнелиг фото документилер боор турар.

Риганың мастерлери — фотографияның эгелекчилериниң тылынгыр ажыл-ижин делгелгеге тодаргайы-биле көргүскен. Оларның бирээзи — Вилис Ридзениекс 1917—1919 чылдарда Латвияга революстуг болуушкуннар дугайында хоочар репортажтарны арттырып каан.

(СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларындан)

УЗБЕКИСТАН

Ортаа Азияның газ казып тывар черлери чурттуң төп районнарынче болгаш Уралче бо чылдың баштайгы бирги миллиарды газын дамчыдып чоруткан. Ону эрткен чылынга бир хонук бурунгаар күүсеткен.

Узбекистанның болгаш Туркменияның газ тывар оң-оң черлеринден ону дамчылар дыка узун хемчээлдиг система газ дамчылгарын улам ковудедип турар. Ортаа Азия — Төп аразынга газ дамчылар шугумнуң эгелээн кезээнге чүгле совгу чылда безин 500 хире километр чаа хоолайларны салган.

АЗЕРБАЙДЖАН

«Кылгаң хуу бурунгаар дужут дээш ажылдаар» деп ындыг кыйгырыг-биле Азербайджанның шык субтропиктиг черлериниң чимисчилери онгу беш чылдың баштайгы чылын

Бистиң кожавыста

ДАГ-АЛТАЙ АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЬ. Кош-Агач районнуң малчыннары белен дагдаштыг черниң берге байдалынга ажылдавышаан, тоскуу беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүсеткеннер. Ында эът болгаш дүк бүдүрери 24 хуу, оошку чоогу алыры — 50 хуу ковудаан.

ЧУРУКТА: Калинин аттыг колхозтуң аныяк хойжузу Дүйсенби Кобдабаев. Ол хойнуң баш санын чүс хуу камгалап албышаан, бодунга хүлээнген малындан чаш төлдү онча четче доруктуруп, хөй дүктү кыргып ап турар.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

Венера планетаның орбитазынга үш ай болган

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Венера планетаның баштайгы кылымыл совет спутниктериниң ажылы үш ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар. Ол үе иштинде автоматтыг станция «Венера-9» станция ол планетаны 46, а «Венера-10» станция — 44 катап долгандырган.

Спутниктерниң кылымал эдеринчилер орбиталарынче станцияларның кирген үезинден бээр Венера черден 97,5 миллион километр ырай берген болгаш амгы үеде ол ийи планетаның аразы 183 миллион километр боол турар.

Станциялар-биле радио харылзааларының үезинде эртем шинчилелдериниң түңнелдерин, станцияларның аппаратураларының ажылының, оржачигештерниң температура байдалдарының дугайында сан-түңнелдерин черже дамчыдып, а ол ышкаш орбитаның параметр-хемчээлдерин хынап турар. Үш ай дургузунда Венера планетаның болгаш ону долгандыр космос делгемнериниң дугайында дыка улуг хемчээлдиг медээлерни алган.

«Венера-9», «Венера-10» автоматтыг станцияларының системалары болгаш эртем аппаратуралары чогумчалыг ажылдап турар. Станциялардан ырак космос харылзаазының төвүнге ап турар медээлерни ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарынга ажылдап кылгаш, шинчилеп турар.

Венераның автоматтыг совет спутниктериниң планеталар чоогунуң орбиталарында ажылы үргүлчүлевишаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● СОФИЯ. Болгария Улус Республиказынга адыгы беш чылда (1971—1975 ч.ч.) ээлээ каш гидротехниктиг тудугларны кылгаш, ажыглаарга киирген. Гидро-тудугчулар боттарының кылымаккай ажылы-биле чедиги беш чылда (1976—1980 ч.ч.) бо талазы-биле чаа-чаа күш ажылчы чедиишкиннерниң үндезинин база салган. Амгы үеде «Чайра» дээр ГЭС-те ажыл кызыы-туруг, чуртта эң улуг дээр Дунайның суггарылга системазының тудуу калбарып турар. Бо чылын курунениң «Гидро-тудуг» ажыл-агый каттыжыышкынның шыгта түңү 76 миллион лев-акшаның тудуг-монтаж ажылдарын кылыр.

● ПРАГА. Электроннуг херекселдерин калбаа-биле ажыглап тургаш, чаа хевирниң автоматтыг телефон станциязын Чехословакияның «Тесла» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынының инженерлери болгаш конструкторлары кылып доозуп турар. Ындыг АТС-ти амгы беш чылда-ла (1976—1980 ч.ч.) үндүрүп эгелээр. Ол болза, Совет Эвилелинче болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарынче үндүрер чүүлдерниң эң чугула хевири болур.

● ХАНОЙ. Хо Ши Мин аттыг хоорайда Сайгон хоорайда шериг-административтиг комитеттиң Улусчу революстуг комитетке эрге-чагырганы хүлээдип бээриниң байырлыг ёзулалы болган.

Мурнуу Вьетнам Республиказының Революстуг түр чазааның даргазы Хюинь Тан Фат Улусчу-революстуг комитетти хүлээп көөрүнүң дугайында шиитпирни номчааш, бо, дээрге политика талазы-биле улуг болуушкун, ынчангаш Мурнуу Вьетнамның хөгжүлдезиниң чаа үе-шагынга эрттирип эгелээн деп демдеглээн.

● УЛАН-БАТОР. Моолда ажылчы чоннарның кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле ажылдар улуг кичээнгейин салып турар. Совгу беш чыл иштинде республикада эмчилерниң саны дыка ковудээн. Ол ышкаш эмнелгелерниң болгаш поликлиникаларның четкизи калбарган. Бо чылын Моол Арат Республиканың бүгү-ле кураажыл-агыйларынга болгаш кезээ ажыл-агый кооперативтеринге эмчи дузаламы ажылдар кол турар.

● ВАРШАВА. Зелена-Гура хоорайда чаа эът комбинадын кылгаш, ажыглаарга киирген. Ында ажылдарны шуптузун автоматчыткан, санаалга товунуң дузазы-биле бүдүрүлге ажылдарын удуртуп-башкаар. Ол комбинат чылдың санында-ла 60 муң тонна продукцияны кылып үндүрер күчүлүг.

(СЭТА).

Президент-биле ужурашкан

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалия Республиканың президентизи Кошта Гомеш январь чээрби ийиниң хүнүнде Португалияның Коммунистиг партиязының делегациязын оларның диләэн ёзугаар хүлээп алган.

Чурттуң иштинде террорчу үлегедиишкиннерниң күштелгезинге Компартияның сагыышсырап турарын делегация президентиге илереткен.

Президент Кошта Гомеш-биле беседа — совгу үеде реакцыылыг идегеттериниң калбарткан үлегедиишкиннерин соксадыр сорулга-биле Португалияның Компартиязының удуртур черниң эрге-чагыргалар мурнунга амгы үеде салып турар хемчеглериниң бир базымы болур.

Байдал чогумчалыг боол кел чыдар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Январь 23-те дүнениң дургузунда чайысылалга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга боо-чепсектиг сегиржип алышкыннар барык шуут соксаан турган.

Ол дээрге актылажышкынның соксадыр дугайында ливан-сирия-палестин дээди шериг комитединиң шугуму-биле чедип алдынган дугуржулганың түңнели-дир. Ливанның политиктиг партияларының болгаш удурланышкынның палестин шимчээшкининиң удуртукчулары аткылажышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы шынгыы күүседиринге белениниң дугайын медеглээннер.

Палестин информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, дээди шериг комитединиң шугуму-биле ап чорудар дараазындагы базым чепсектиг кежектерин сегиржип алышкыннар боол турган районнардан аткаарладып үндүрери болур. Чедип алдынган дугуржулганың ёзугаар ол хемчегни январь 23-те боттандырып эгелээр ужурлуг.

Ливан күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылар-биле ында чеде берген сирия делегациязының ужуражылгаларының үезинде чуртта кризисти шиитпирлээриниң политиктиг үндезинин болур ужурлуг документини ажылдап кылган.

Национал-патриоттуг күштерниң удуртукчулары, КАТАИБ партияның болгаш Национал-либералдыг партияның баштыңнары ону деткип турарының дугайын база медеглээн. Чүгле барын үзелдиг экстремисчи организациялар боттарының туруштарын тускай тодаралырындан амдызында дадагалзап турар.

АКШ-тың реакцыылыг күштери демократтыг хөй-ниитини, негрлерни болгаш өске-даа мөөчүткен национал биче-буурай улустарны истеп сүрерин күштелдирип турар. Америк хамаатыларның конституция ёзугаар эрге-шөлээзин камгалаар дээш демисежип турар муң-муң кижилерни карабажыңнарда кандыг-даа үндезин чокка хоругдап турар.

Уилмингтоннуң (Соңгу Каролина штат) суду 28 харлыг шажынчының, сес негр оолдар, кыстарны болгаш ийи уругнуң ведин — бир ак кештиг аңчалы-биле 282 чылда кара-бажыңнаар деп шииткен. АКШ-тың хоорайларынга ол шын эвес шииткелге удурланырын илереткен хөй санныг митингилер болган.

ЧУРУКТА: Вашингтонга болган ындыг митингиге Анджела Дэвис (чуруктуң ортузунда) база киришкен.

ЦБ—ПМА-ның фотозу.

Анголаның улузунга эп-сеткил каттыштырылгазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң апартеидке удур тускай комитединиң КНО-нуң штаб-квартиразында эртип турар хуралы Анголаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының улам быжыгылышкынын херечилеп турар. Африканың мурнуу талазында хосталга дээш шимчээшкин организацияларының Нью-Йоркта тускай чеде берген төлээлекчилери болгаш социалистиг-даа чурттарның төлээлекчилери Ангола Улус Республиказынга удур империализмниң, расизмниң болгаш реакцияның үлегедиишкиннерин боттарының сайзылдарынга килеңнээшкини-биле буруу шаап турарлар.

«Анголаның Хостаары дээш Улусчу Шимчээшкининиң (МПЛА) колониализмниң болгаш расизмниң күштеринге удур демиселин быжыы-биле деткиири, ол аныяк республикага удур дашты кымның чепсектиг интервенциязын ойтур шаары — хостуг бүгү Африканың хүлээлгези-дир» — деп, Мурнуу Африканың Национал конгрезиниң төлээлекчизи Т. Мламбисо медеглээн.

Анголаның суверенитет, хамаарылгазы болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чорууң камгалаар медегелди КНО-нуң апартеидке удур тускай комиссиязы Венгр Улус Республиказының төлээлекчизи И. Холлаи кыйгырган.

Бүргүу-биле национал хосталга дээш, империализмге болгаш неоколониализмге удур Африканың улустарының демиселинге социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чайгылыш чок эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын УССР-ниң төлээлекчизи чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ БОТТАНЫЫШКЫНДА

XX вектиң 70 чылдарының баштайгы беш чылы ышкаш делегейниң климадын эки жидериниң болгаш делегейге дүп-күүрлүг чорукту чавырылдыарының талазы-биле чугула болуушкуннар болган ындыг үе дайын соолунде турбаан. Мурнуу-Чөөн Азияга дайынның ошкаары уттуткаттынган. Европага дайын соолунундеги политика-девискээр талазы-биле боттуг чүүлдер бурунгу-биле хүлээп көрдүнген. «Соок дайынның» дүшкүүрлүг чоруктун чавырлырынче эргилде болган. Чөөн чук биле Барыын чуктуң аразында харылзаалар үндезини-биле эки жаан. Бо бүгү чүүлдер шуптузу дайынның айыылы дыка эвээжээнин илередип турар.

1971 чылдың чазында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чарлааны даштыкы политика программазы делегейге болгулаан ол ы ескериглелерге шиитпирлиг рольду ойнаан факторларның бирээзи болган. Ол программаның алгы пунктузун сактып көрээлиңер:

— дайын чорулдаазының айыылдыг одагаарын узуткаары;

— «соок дайынның» Европага быжыг тайбынче үндезин эргилдезин хандырары;

— чепсегленилишкинни, оон иштинде ядролуг чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаары болгаш соксадыры;

— чепсегленилишкинни бүгү-нииги болгаш бурунгу-биле дүгүрериниң база массалыг узуткаашкын чепсектерин хоругдаарының хемчеглерин алыры;

— колониализмниң болгаш расизмниң артышкыннарын узуткаары;

— социал тургузуулдан хамаарылга чокка күрүнелер аразынга тайбын болгаш деп эргелиг кады ажылдажылганың чөптүг принциптерин тургузары.

Мурнуу-Чөөн Азияга дайынның айыылдыг одаа бүгү делегей политиказынга, улустарның тайбын перспективаларынга хоралыг уржуктарны чедирген. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оон-даа өске чурттарның боттуг дузазы Вьетнамның, Камбоджаның база Лаостуң улустарының реакцыылыг ёзу-чурумнарны болгаш даштыкы интервентилерни аштыкан тиилелгезинге улуг салдыкшкын болган. Индий-Кыдат чартык ортулукка дайынны соксатканы дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынын Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш бүгү Азия чипке нептередиринге, чер бөмбүрзээнин ам-даа оожурганзан ол девискээринге коллективтиг айыыл чок чоруктуң ындыныштыг үндезиннерин тургузарынга эки таарымчалыг перспективаларны ажыткан.

Чөөнгү Чөөн чук чорулдаазын чогумчалыг кызыр шиитпирлээринче, ол девискээрге чөптүг болгаш быжыг тайбынны тургузарынче углаткан чаныш-сынын чок кужениишкиннерин Совет Эвилели ам-даа уламчылап турар. Бистиң чазаавыс чогум-на ындыг сорулганы салып, Женеваның тайбын конференциязының ажылын катап эгелээрин АКШ-тың чазаанга саналдап келген.

Индий-Кыдатта азы Чөөнгү Чөөн чукте-даа, Африкада азы Латин Америкада-даа хамаарыышпас чорук болгаш социал дептишилге дээш, колониализмге болгаш неоколониализмге, расизмге болгаш апартеидке удур демисежип турар улустарны Совет Эвилели чайгылыш чок деткип турар.

Европага дүштүүрлүг чоруктуң чавырлышкынынче болгаш тайбынче үндезин эргилдени боттандырары, нииги-европа чөвүлел хуралын чыылдырары болгаш оон чедииш-киниг болуруп хандырары, делегей дайынны ийи удаа болган ол дипке коллективтиг айыыл чок чорукту хандырарынга херек бүгү чүүлдерни кылыр деп ындыг сорулга Тайбын программазында салдынган. ГФР-биле боттарының харылзааларын Совет Эвилели, ГДР, Польша, Чехословакия чогумчалыг боддуруп, оон-биле керээлерни чарган. Европада дайын соолундеги кызыгаарларны үреезин болгаш оларга дээп болбазын хүлээп көөрү ол керээлерниң кол чүүлү болуп турар. Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг керээ чардынган болгаш боттанып турар. Хельсинкиге болгаш нииги-европа чөвүлел хуралынга «кум дегээриниң» болгаш «соок дайынның» политиказы аптырган, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынының болгаш тайбын кады ажылдажылганың чаа үе-чадазы ажыттынган.

70 чылдарның бирги чарлырында Чөөн чук биле Барыын чук чурттарының күрүнелер аразында харылзааларынга боттуг бурунгаар базым кылдынган, ынчангаш нииги-европа чөвүлел хуралын чыылдырып болур аргалыг апарган турган. Езуур-ла төөгүлүг удур-дузалыг дугуржулгалар, чижээ, ядролуг дайынны болдурбазының дугайында, стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында дугуржулгалар чедип алдынган. Чөөн чук биле Барыын чуктуң аразында политиктиг чугаалажыышкын амгы үениң делегей харылзааларының доктаамал кол чүүлү апарган. Совет Эвилели үргүлчү политиктиг консультацияларны эрттирип турарының дугайын АКШ, Канада, Франция, ГФР, Англия, Италия, Австрия, Бельгия, Финляндия, Швеция, Япония болгаш оон-даа өске чурттар-биле дугуржуп алган.

«Боттары кузеп турар күрүнелер-биле бүгү талалыг боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы харылзааларын улам хамыладырынга Совет Эвилели белен». Тайбынның программазында ынча деп бижээн. 1970—1975 чылдарның дургузунда Чөөн чук биле Барыын чуктуң аразында даштыкы садыгның өзүлдезин баранн саарылгазының ийи, үш болгаш харын-даа дөрт катап улгатканын көргүзүп турар. ГФР, Франция, Финляндия, Италия ышкаш ындыг чурттар-биле ССРЭ-ниң экономиктиг харылзаалары садыг харылзааларындан-даа дашкаарлаан. Садыг харылзааларынга узун хуусаалыг, улуг хемчээлдиг, комплекстиг кады ажылдажылга немешкен. Ол харылзаалар экономиктиг дашкы харылзааларның дээди хевирлери-биле — үлетпүр кооперациязы болгаш специализациязы-биле, чиг-эт курлавырларын болбаазырадырынга база улуг-улуг үлетпүр комплекстерин болгаш оон-даа өске чүгула төлевилелдерни тургузарынга кады киржилгезини-биле улам байлак апарган. Совет эртем албан черлери болгаш үлетпүр каттыжыышкыннары Барыын чукте эртем болгаш үлетпүр черлери-биле кады ажылдаарының дугайында 160 ажыг дугуржулгаларга болгаш протоколдарга ат салган. Ол дээрге чүгле эгези-дир.

Дайынны дүрүм-хоойлу чок чорук кылдыр чүгле чарлаар эвес, харын оон тыптып келирин болдурбас, ону чорударының материалдыг чепсек-херекселдерин делегей дугуржулгаларынга үндезилеп узуткаар деп тодаргай сорулгалар Тайбынның программазында салдынган. Политиктиг чавырлышкынга шериг чавырлышкынның немээр дээн баштайгы базымнар Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар кылдынган. Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни кызыгаарының дугайында чугаалажыышкыннарга чогумчалыг шиитпирни чедип алырын Совет Эвилели оралдажып турар.

Далайлар болгаш океаннар дүвүнге база оон адаанда чер иштинге ядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкын чепсээниң оон-даа өске хевирлерин тургузарын хоругдаарының дугайында Керээ 1972 чылда күштүг апарган. 1974 чылда ССРЭ биле АКШ ядролуг чепсекти чер иштинге шенээрин кызыгаарлаар дугайында керээге ат салган. Ядролуг чепсекти ажыглаарын хоругдавышаан, делегей харылзааларынга күш ажыглаарындан бодунун организациязының кежигуннери ойталаарының дугайында: КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнү күрүнелерниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызыраарының дугайында база камгалаттынган акша-херекселдерниң чамдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза чедирип ажыглаарының дугайында резолюцияны КНО ССРЭ-ниң саналын ёзугаар хүлээп алган.

Массалыг узуткаашкын чепсээниң айыылдыг хевирлериниң бирээзи болур бактериологтуг чепсекти хоругдаарының дугайында совет төлевилелге үндезилеп кылган делегей конвенциязы 1975 чылдан бээр боттанып турар.

Ядролуг чепсекти шенээрин бурунгу-биле болгаш бүгү-ниити хоругдаарының дугайында, массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлерин база ындыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырын болгаш бүдүрерин хоругдаар дугайында, бойдусту база климатты дайын болгаш оон-даа өске ындыг сорулгаларга ажыглаарын хоругдаар дугайында ССРЭ-ниң чаа саналдарын КНО-нуң Баш Ассамблеязының XXX сессиязынга деткээн.

Ынчалза-даа делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырының ара соксалдырын болгаш кижи төрелгетенни «соок дайынның» байдалынче дедир эгидерин оралдажып турар ындыг күштер делегейде ам-даа бар. Боо-чепсектерни ам-даа эндере бүдүрерин уламчылап турар чорук дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырынга улуг кыжанылышкын болуп турар.

Чер бөмбүрзээнге чамдык «кызыткып турар черлерниң» ам-даа хевээр артып турары делегейниң улустарынга база айыылдыг болуп турар. Чөөнгү Чөөн чукте байдал дыка хөй чылдарның дургузунда айыылдыг болуп артышаан. Израиль араб черлерин эжелеп алырын уламчылап, ковазында араб күрүнелерге удур өйчүк-өжегелдиг үлегедиглерин кылып турар.

НАТО-нуң өйчүк-чөңгээлиг үлегедиглериниң түңнелинде тывылган Кипр айтырыын ымчыга чедир чогумчалыг кылдыр шиитпирлеттинмээн. Ам Анголада бир талазында — аныяк республиканың чепсектиг күштери биле өске талазында — империализмниң болгаш расизмниң күштериниң аразында аар-берге дайын бир ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар. Барыын чуктүң чамдык чурттары оон иштинде АКШ Анголаның сепаратистеринге боо-чепсекти шагда-ла берип эгелээн болгаш ону бөгүн ам-даа уламчылап турар дээрзи ам тодаргай билдингир апарган.

Бодунун интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Совет Эвилели хамаарышпас чорук болгаш социал дептишилге дээш демисежип турар улустарның талазынга чайгылыш чок туржуп, оларга сагыш-сеткил болгаш материал талазы-биле бүгү деткимчени көргүзүп турар. Тайбын болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң шиитпирлиг угланыышкыннарында чедип алдынган чавырлышкын өскерилиш чок быжыг туруштуг болуп дээш СЭКП болгаш Совет чазак туржуп турар.

Владлен КУЗНЕЦОВ.

«Новое время» журналдың редколлегия кежигүнү.

(ПМА).

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ ТИИЛЭЭР

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиниң демисежип турар улустарынга эп-сеткил каттыштырарының бүгү делегейде шимчээшкининиң авангарды — Ленинниң партиязының, Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының ам болур XXV съездизинге Чилиниң Коммунистиг партиязы изиг байыр чедирип турар. Чили коммунистерниң фашистиг диктатурага удур демиселин деткип турары дээш Совет Эвилелинге, өске-даа социалистиг чурттарга, делегейниң депшилгелиг бүгү күштеринге өөрүп четтириишкинни илередип турарлар. Чилиниң КП ТК-ның чажыды-биле парлаттынып турар «Принсипиос» дээр сеткүүлүнүң бирги номериниң редакциязы чүүлүнде ол дугайында чугаалап турар. Ол журналды 1973 чылдың сентябрь айда эргилде соонда дораан-на шериг-фашистиг эрге-чагырга хоругдаан турган. Ол журналды катап парлап эгелээни КПЧ-ниң чоокта чаа болган 54 чылы-биле холбашкан.

Бо журналдың чырынче парлаттынып үнгени диктатураның чайлаш чок буурап дүжериниң медээзи-дир деп ол чүүлде демдеглээн. Чилиниң Компартиязы чидириишкинге таварышса-даа, ам-даа бастырбаан. Шаанда нацистер Европага коммунистерниң негуй узуп шыдаваанлар. Ынчангаш оларның Сантьягода салгакчылары база-ла ону чедип ап шыдавастар. Бүгү чили демократтар-биле кады, оларның политиктиг үзели болгаш шажын-чүдүлгези-даа хамаан чокка каттыжып алгаш, коммунистер диктатурага удур демисежир чаңгыс ээй антифашист калбак фронтуну тургузары дээш демисежир.

МЕДЭЭЛЕР

Номчукчулар көвүдээн

Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң көдээ библиотеказы «Эң эки библиотека дээш» деп чарышка киржип, районда дээре ажылдыг библиотека болу берген.

Ооң номчукчулары чылдан чылче өзүп турар. Эрткен чылын 2130 кижи тургазындан ам ийи муң 817 апарган. Оларга ном бээри көвүдээн. Чоза, Кара-Тал хойжу бригадаларының топтеринде көжүп чоруп ажылдаар библиотекаларын организастаан.

Библиотека ажылдакчылары агиткультбригада-биле кады ажылдап, ном пропагандазын болгаш тарадылгазын чорудуп турар.

К. МААДЫ.

• • •

Чаңчыл апарган

Хандагайтының чаа Культура бажыңынга темалыг кежээлер, оюннар эрттирери чаңчыл апарган.

Чоокта чаа «Арагачылар, хулиганнар турбас ужурлуг» деп темалыг кежээни милиция, эмчи коллективтери организастап эрттирген. Аңаа эмчи Зинаида Шаалы, шагдаа Владимир Донгак олар идепкейлиг киришкеннер. «Хайыралыг ынак авам» деп темалыг кежээге школаның башкылар коллективи солун, утказыг материалдарны белеткээни чонуң сонуургалын хаара туткан. Мындыг янзылыг кежээлерни организастап эрттирерин Культура бажыңының улуг методизи Клавдия Сапааның кызымак чоруу салдарлыг. Клуб ажылдакчыларының ажылын экижидери-биле партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи айда бир катап болур өөредилгени бедик идейлиг чорудуп турар. Амгы үеде Культура бажыңының ажылдакчылары районнуң урал чүүл көрүлдезинге белеткелди шапкынчыткан.

Б. ХОМУШКУ.

• • •

Хөй-ниитичи

Улуг-Хемде Арыскан суурнуң херээженнер чөвүлели Бүгү-делегейниң херээженнер чылынга тураскааткан социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, районнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразынга бирги черни бүзүрелдии-биле чаалап алган.

Ол суурда чурттап турар херээжен чоннуң хөй кезии хөй-нийти ажылынга хаара туттунган, янзы-бүрү бөлгүмнерде идепкейлиг киржип турарлар. Херээженнер чөвүлелиниң даргазы, Арыскан школазының башкызы Татьяна Кыргысовна Көшкендей суурнуң херээжен чонунуң ортузунда улуг ажылды чорудуп, дыка хөй бөлгүмнерни организастаан. 1975 чылда ол херээженнер чөвүлели алды тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын организастаан.

ЧУРУКТА: Арысканның херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг актививизи, «Херел» деп агитквартиразының даргазы К. Долбур-оол.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЧАА НОМ

Тываның ном үндүрер чери «СЭКП-ның Тыва организациязының төөгүзүнүң очерктери» деп номну чоокта чаа парлап үндүрген. Ук номну Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду белеткээн. Номну чогаадырынга Ю. Л. Аранчын, Б. П. Бажутин, Л. В. Гребнев, В. А. Дубровский, А. Г. Ковалев, В. Ч. Очур, Х. М. Сейфуллин, Н. А. Сердобов, О. А. Толгар-оол, Д. К. Хадаханэ киришкен. Харысалгалыг редактору Г. Ч. Ширшин.

Тываның партия организациязының төөгүзүнүң дугайында бо баштайгы ном ийи кезектен тургустунган. Бирги кезээ Тыва Арат Республиканың капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезин дээш Тываның араттың революстуг намының (ТАРН-ның) демиселин чырыдып турар. Ында киргеи кол айтырыглар мындыг: I эгеде—«Улуг Октябрь болгаш Тываның улусчу революциязының тиилээни. ТАРН-ның тургустунгазы (1917—1922 чылдар)», II эгеде—«Нийти демократтыг чаартылгалар дээш ТАРН-ның демиселл (1923—1929 чылдар)», III—эгеде «ТАРН Тываның капиталистиг эвес хөгжүлдезиниң нийти демократтыг чададан социалистиг чадаже шилчилгезиниң үезинде (1929 чыл—1941 чылдың июнь)», IV эгеде—«ТАРН Совет Эвилелиниң Адачурттуң Улуг дайынының чылдарында. ССРЭ-ниң составынга Тываның кирген (1941 чылдың июнь—1944 чылдың октябрь)».

Номнуң ийиги кезээн «Партияның Тыва область организациязы ССРЭ-те сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының болгаш коммунизмче шилчилгениң үезинде» деп адаан. Ында беш эгелер бар. Оларның аттары мындыг: V эге — «Партияның Тыва область организациязы ВКП(б)-ның тургусканы. Совет Тываның экономиказының болгаш культуразының социалистиг чаартылгалары» (1944 чылдың октябрь—1950 чыл)», VI—эге «Социализм тургузуушкунун доозуп турар үеде Тываның партия организациязының ажыл-чорудулгазы (1951—1958 чылдар)», VII эге—«Партияның Тыва область организациязы чеди чыл планының чылдарында (1959—1965 чылдар)», VIII эге—«Партияның область организациязы СЭКП-ның XXIII съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселде (1966—1970 чылдар)», IX эге—«СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш демиселде (1971—1973 чылдар)».

Эң чугула болуушкуннарның даңзызын, Тывага революстуг шимчээшкиниң идепкейлиг киржикчилериниң доюту намдарын, элээн хөй фото-чуруктарны база киирген.

Тываның Октябрь революциязының соолгунде үеде төөгүлуг дуржулгазынга база партия тургузуунуң дуржулгазынга үндезилээш, марксистиг-ленинчи өөредигниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының өлүм чок идеяларының амыдыралчы күштерин, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының Тывага чедиишкинниг боттаныышкынын бо номда тодаргайы көргүскен. Социалистиг чаартылгаларны чорудары дээш, коммунистиг тургузуушкунга Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының идепкейлиг киржилгезин дээш Тываның коммунистериниң мурнакчы ролюн бо номда делгереңгей-биле чырыткан.

Тываның партия организациязының төөгүзүнүң дугайында бо номну партия ажылдакчылары, пропагандистер, лекторлар, эртем ажылдакчылары, башкылар, студентилер, суртуулдар болгаш калбак масса номчукчулар ажыглаарынга таарымчалыг чогааткан.

А. ОЮН.

Солун кижи-биле чугаа

Кара-Хөлдүң ырлары

— Республиканың ыраажылар слёдунга киржир толээлер илередип чор мен. Кымны сүмелеп болур силер, Алексей Сайын-оолович?—деп, «Кара-Хөл» колхозта партком секретарындан айтырдым.

Күдер мага-боттуг, бедик хавактыг, улуг карактарлыг, карак шылдыг кижи үр бодаан майн-даа ылавылады.

— Ыраажылар, хөгжүмчүлер бисте долу-ла болгай, күүселдезиниң шынарын барымдаалаар чүве бе?

— Улустуң шаандакы ырларын, аялгаларын хөйнү билир кижи херек ийин, дарга—деп тодаргайладым.

Ынчаарга Хертек Чылбак тааржып болгу дег-дир. Ананды чагырыкчының ыраажызы чораан Шаалай деп ирейниң уруу-дур. Оон-биле хөөрешсиңерзе, улустуң ырларын ол билир боор—деп, секретарь сүмеледи.

Чылбак сугнуң бажыңынга чеде бердим. Ишти-дашты хөлчок арыг-силиг, делгем, чырык болгаш тыва аптара, саба-биле чурум-чыскаалдыг дериттинген—ажылчын холдуң изи илдең бажың болду. Алексей Сайын-оолович огнуң ээзи-биле мени таныштыргаш, аңаа келген херээм ужурун чугаалап бергеш, чорупту.

Сурагдыг ыраажының уруу деп дыңнаан-даа болзумза, төрээн суурунда кижилер-биле ырлаштырып турган болгай аан, тепиже моон хөй чүве айтырбас дээш: эрги шагның ырларын, төөгү чугааларын билир, улустуң хөгжүм херекселдеринге ойнаар улустарга мени душтуруп көрүңерем, угбам деп оон диледим.

Улустуң хөгжүм херекселдеринге ойнаар Мыйыраң Хертек, төөгүчү Күжүгет Балган, Самданчап Хертек, дарган Хертек Чамбыл, тывызыктаар Салчак Кызыңнаа оларга ужураштым. Бүдүн чартык хүн иштинде ужурашканым информатордардан 66 куплет ырларны (45 куплет ырларны Хертек Чылбак бижиткен), элээн хөй тоолчургу чугааларны, төөгү-этнографтыг материалдарны, тывызыктарны бижидим.

Алаш хемниң бажында Шогжан-Тайга деп дүдүскектиг сыны ак-көк өңнүг Даштыг-Хөлге көрүнчүктелип чыдар. Чайын аңаа янзы-бүрү куш аймаа залдуң кыдыын мийчип, хаажылаар чүве дег шыва хонуптар, кижи кайгап ханмас! Кара-Хөл улузу ооң дугайында мынчаар ырлаан:

Хөлегелиг Шогжан-Тайга,
Хөлбеңнеткен Даштыг-
Хөлүм.
Чырыткалыг Шогжан-Тайга,
Чындыңнаткан Даштыг-
Хөлүм.

Хөй ажылдыг тыва улустуң кайда-даа парлаттынмаан бурун ырын база Кара-Хөлге дыңнадым.

Өдек чоктаг өдек чазаак
Өшкү, хөй деп эртинени.
Өске чоннда төрел чазаан
Өл-ле хаак дег кыстарымны.

Кыс берген кижи кудаларындан өйчүленип чораан деп чамдык бодалдарны бо ыр бадыткап турар.

Чоннуң аңгы талазы-биле туружун, байларга хамаарылгазын көргүскен ырлар Кара-Хөлде база долу болду. Ол чер чурттуг Хертек Ананды деп феодал кижи турган чүве-дир. Кожуун чызаанынга-даа албан хаап, эрге-чагырга тудуп чораан, Моол, Кыдат дээш чоннуң хөреңгизин чашханнап, хол четпээн чери чок, бажын ажыр байан кижи деп ооң дугайында Х. Самданчап, Б. Күжүгет олар төөгүлеп олурар болду.

Улуг Суклак турза-даа-ла,
Урук кезип албан-на мен.
Улуг байдан Анандыдан
Улдуң холдап албаан-на мен.

Үстүнде ырны Кара-Хөл улузу революция мурнунда ырлажып турган болза, а кажан революция өскүй бергенде, аңаа удур ырлар улам өткүт, чидиг апарганын дараазында ыр херечилээр:

Алдын чыгаан мунуп алгаш
Нам-на чазак кирээлинер
Аргыластыг Анандының
Арнын орта тевээлиңер.

Кара-Хөлге иштики болгаш соолгу үиелерге хамаарышкан 10 ажык үн хемчээлдиг узун, делгем аялгалыг бурунгу куда ырынга база таварыштым.

Куда дүжер, оой, сүрээдеичит, оой!
Кулун тыртар, оой, доозуннуг, оой!
Беглер келир, оой, сүрээдеичит, оой!
Белер тыртар, оой, доозуннут, оой!

Бо ырда сөс биле аян шаандакы амыдыралды көргүзер талазы-биле кайгамчык байлак овур-хевирни тургузуп турар. Чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчызы Монгуш Кенин-Лопсан мээң мурнумда маңаа чораан, музейниң фондузунга херек чүүлдерни ол шилип алгылаан-даа болду.

Чылбак авыязында Кара-Хөл колхозтуң мурнакчы саанчызы болуп, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга депшиттирип чораан. Ооң соолгунде ол үр үе иштинде суурнуң эмнелгезинде санитаркалап ажылдап турар. Болунуң ажылынга бердинген ак сеткилдиг, бөдүүн ишчи Чылбак угбай профэвилелдерниң область чөвүлелиниң Хүндүлел бижии-биле хөй удаа шаңнаткан. Ол суурда арыг-шевер комиссиязының даргазы, хөй-ниитичи контролёр.

Ч. КУУЛАР,
улустуң чогаадыкга бажыңының методизи.

СОНУУРГАКТАРГА

АШХАБАДТЫҢ АДААНДА ЛАБИРИНТ

Ашхабадта заводтарның биразының цегин чаарты кылып тургаш, чер иштинде казып каан үттер бар болганын көрүп каан. Ашхабадтың адаанда оңгаар-дескаар чоруткан ындыг үттер дыка хөй километр шөйлүп чорутказ деп геологтар тодараткан.

Хоорайны суг-биле хандырар дээш чер адаанда ындыг үттерни XIX чүс чылдың төнчүзүнде казып кылган турган. Ашхабад Баракумнуң элезинниг ээн ховузунуң кыдыында шөөлүг суг чок черге 94 чыл мурнунда тургустунуп келген. Ынчан Копетдагның адаанден чер иштиниң ижер суунуң оялчыктары тывылган. Ол оялчыктарны ажыглаар сорулга-биле муң чылдар мурнунда чогаттынган арганы — чер адаанын суг чылдырар деринишкиннерин ажыглаан. Чер адааның ол деринишкиннери ийи километр ажыр шөйлүп чоруткан. Кяриз дээр чер адааның чаңгыс ындыг деринишкиниң секундада чер иштиниң арыг суун үш чүс чедир кубометрин берип, ийи чүс хире кудуктарны солуп турган деп, гидрогеологтар санап турар.

Гидрогеологтарның бодап турары-биле алырга, Ашхабадтың чер иштинде суг чыыр деринишкиннерин чаарты кылгаш, суг хандырылгазынга чедиишкинниг ажыглап болур.

Б. МИРТОВ,
(СЭТА-ның корр.).
Ашхабад.

телевидение

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

9.15—Бокска эш хуузунуң делегей ужуражылгазы ССРЭ—АКШ. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«Шупту чүвени билип алыксаар мен». Өңнүг киножурнал.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!»
13.00—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Чараа-чечениң негейин солааны», «Сарвико».
13.30—«Бедикче көдүрлүүшкүн». Документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан.
14.00—«Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячиктиг хоккейге делегей маргылдаазы. Швеция биле Финляндияның шилиндек командаларының оюну. 2-ги тайм. Хабаровскиден дамчыдылга.
14.40—«Кино аян-чорукчуларының клуву». Өңнүг дамчыдылганы О. К. Игнатьев эрттирер.
15.40—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
16.10—«Чыраалаар мустанг». Э. Сетон-Томпсоннуң рассказтарын барымдаалап тургускан уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
17.20—17.30—Чапсар.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Совет музыканың шилиндек чогаалдары». Р. Щедрин. Өңнүг.
19.00—«Көдээниң ажыл-иши».
20.00—Медээлер.
20.15—«Улуг өг-бүле». Уран-чечен өңнүг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Күш-ажылдың маадырлары, силерге». Музыкалыг программа. Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 26-ДА

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Улуг дайынның соолгунде». Документалдыг фильм.
18.05—Телемедээлер.
18.15—«Хову хевирин өскерткен». Документалдыг фильм.
18.25—«Кадыкшыл». Дамчыдылга.
18.50—«Мегечи диигн». Мульт-фильм.
19.00—«Тыва биле Хакасияның социалистиг чарыжы». Дамчыдылга.
19.35—«Чаңгыс рейс». Документалдыг фильм.
19.50—«Съездиден съезд чедир». Дамчыдылга.
20.30—«Валя деп урут-биле болчаг». Телефильм.
21.05—Телемедээлер.
21.20—Чарлалдар.
21.25—22.45 — «Негетиже». Уран-чечен фильм.

Кызылдың автошколазы колхозтардан, совхозтардан чорутканы-биле азы бодунуң күсели-биле бүдүрүлгеге ажылдавайн өөренир III класстың шолаачыларының курстарынга кирерлерин чалап тур.

Кичээлдер 1976 чылдың февраль 16-да эгелээр. Кичээлдерни тыва дыл кырынга чорудар.

Адрези: Кызыл, Шевченко 113-а.

• • •

Бажың иштинге херэглээр нарын машиналар септээр мастерскаяны Кызылдың 4-кү микрорайонунче, Промышленная кудумчузунуң 7 б бажыңынче көжүрген. Красноармейская кудумчузунуң 135 дугаар бажыңда мастерскаяның комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузу бар. Мастерскаяның болгаш хүлээп алыышкын пунктузунуң ажылдаар шактары: 9 шактан 18 шакка чедер. Дүштеки чапсар 14 шактан 15 шакка чедер. Дыштаныр хүннери: суббота, воскресенье.

• • •

Кызыл ЦЭС-тиң тудуг эргелели: бүдүрүлге тудуг мергежилдериниң ажылчыннарын, механизаторларны, участоктар эргелекчилерин, прорабтарны, мастерлерни, инженерлерни болгаш бүдүрүлге-техниктиг өөредилгениң, смета-керээниң, ТБ-ниң, планның ОТиЗ-тиң килдистериниң начальниктерин ажылче чалап тур. Күш-ажыл төлевири тудугнуң I категориязының болур, 1,3 коэффициентиниң база командировка орнунга 50 хуууну төлээр.

Келир чериниң адреси: Кызыл, Колхозная кудумчу, 2 а, кадрлар килдизи, № 3 автобус-биле «Электростанция» остановкага чедир чоруур.

Агаар

Бөгүн республиканга бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 25—30, өске арткаңнарынга 30—35 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 30—35 градус соок болур.

Шиини көрүңер

Бөгүн хөгжүм-шии театрынга тыва дылга

«ИЙИ ӨҢ»

деп шии болур. Эгелээри—6 шакта. Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар. Касса 10 шактан 6 шакка чедир ажылдаар.

Телефон № 35-88.
ДИРЕКЦИЯ.

Бела Кун дугайында

«Мысль» деп ном үндүрер черниң парлап үндүрген монографиязы «Бела Кун—Венгрияның болгаш делегейниң революстуг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы» деп адаар. Оон авторлары—төөгү эртемнериниң докторлары Мартин Лебович биле Иван Грайчан венгр ажылчын шимчээшкининиң, венгр болгаш совет парлалганың төөгү талазы-биле материалдарын, ССРЭ-ниң база ВУР-нуң архив документилерин дыка хөй чылдарның дургузунда өөренип келген. Ол чорук оларга Бела Кунның амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле эки чырыдар аргазы берген.

Венгр Совет Республиканың Революстуг чазак чөвүлелиниң кежигүнү, даштыкы херектерниң улус комиссары, Шериг херектериниң талазы-биле келдегизиниң кежигүнү Бела Кунның ажыл-чорудулгазының дугайында, оон Совет Венгрияның даштыкы болгаш иштики дайзыннарынга удур маадырлыг демиселиниң дугайында ол номда тодаргай чугаалап турар.

Георгий КОРОТКЕВИЧ.
(ПМА).

• • •

БАШТАЙГЫ КОНЦЕРТ

Астраханьның культура амыдыралынга чоокта чаа солун болуушкун болган. Астраханьның күрүне консерваториязының концерт залынга орган-биле ойнап күүсеткен баштайгы концерт болган. Аңаа музыка дыңнаар дээш чыгылып келгеннер Бахтың, Стенянин болгаш Данилниң чогаалдарын Москваның күрүне филармониязының солизи Гарри Гротбергтиң ойнап күүсеткенин аажок сонуургаан.

Көрүкчүлерниң кичээнгейлиг адыш часкаашкыннары чүгле сурагдыг совет органистиң уран мергежилинге шаңнал эвес, харын чехословак «Риггер-Клосс» фирманың специалистеринге база өөрүп четтиргениниң илередишкини болган.

Органны мында тургусканы чурттуң музыка талазы-биле эң ажыл дээди өөредилге черлериниң бирээзи—Астраханьның консерваториязынга өөредилгени улам сайзыраңгайжыдарынга чаа-чаа аргаларны берип турар. Чоокку келир үеде Астраханьның музыка дыңнакчыларының мурнунга орган-биле ойнап күүседир концерттерни чүгле чалаттынып келген музыкантылар көргүзер эвес, харын консерваторияның доозукчулары база көргүзе бээр.

Александр ЕВРЕИНОВ.
(ПМА).

• • •

Вьетнамның уругларынга белек

Ханойга Пионерлер ордузу тудар дугайында дугуржулгага чоокта чаа Москвага ат салган, ону Вьетнамның аныяк салгалынга совет аныяктарының белээ кылдыр тудуп бээр. Ордуну тударының талазы-биле бүгү ажылдарны дугуржулга ёзугаар үш чыл хуусаада күүседир ужурлуг.

1976 чылда «Моспроект-1» организацияның бөлүк ажылдакчылары Ханойга баргаш, телевизээринге эргежок чугула чүүлдерни кылыр. Дараазында чылын «Техноэкспорт» каттыжыышкыны тудугга херек бүгү чүүлдерни Ханойга чедирер.

Пионерлер ордузу кандыг болурул? Ол дээрге вьетнам архитектураның эң эки чүүлдерин ажыглап туткан аажок бедик, чырык бажың болур, аңаа янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдаарынга херек дыка хөй өрээлдер, улуг спорт залы турар. Аңаа хары угда 1500 уруглар өөренип болур.

1978 чылда ол Орду вьетнам пионерлер аңаа өөренип кылдыр ажыттына бээр.

Сергей КУЛИНЫЧ,
(ПМА-ның корреспондентизи).

Сергей Михалковтуң чаа шиизи

Москваның Сатира театрынга «Пена» дээр чаа каттырынчыг шииниң баштайгы көргүзүүү болган. Ооң автору—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ленинчи шаңналдың лауреады Сергей Михалков. Ол шиинде дужун хараар, кара сагыштыг, эрге-дужаал сүрер чоруктарны шоодуп турар.

Шиини ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Плучек тургускан, чурукчузу — С. Бархин, композитору А. Кремер.

ЧУРУКТА: шииден көргүзүг. Махонина—РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Аросева, Полудушкин—Узбек ССР-ниң улустуң артизи Р. Ткачук.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көжер библиотекаларның ажылын экижидер

Чаа ном чырыкче үнген. Ону ырактада кадарчыларга, фермада саанчыларга азы бүдүрүлгеде чай чок ажылдап турар ажылчынга дүрген чедирериниң бисте таарымчалыг аргазы көжер библиотекалар болур. Көжер библиотекалар дамчыштыр көдээниң хөй-хөй ажыл-ишчилери солун номнарны номчуп, ону дамчыштыр ном пропагандазын чорудуп турар. Барыын-Хемчик районда ниитизи-биле көжер 38 библиотеканы тургускан. Район иштинге эрткен чылын эң эки көжер библиотека дээш чарышты организастаан. Ооң түңнелин чоокта чаа районнуң оргкомитеди үндүрүп көрген. Борта эң дээре черлерни «Доң-Терезин» совхозтуң библиотеказының Дулаан-Карада малчыннар ортузунда көжер библиотеказы, Эрги-Барлыктың малчыннарда, ол ышкаш Аянгатының Биче-Аянгатыда хову турлаанда тургускулаан көжер библиотекалары залеглээн. Ылаңгыя «Доң-Терезиниң» Дулаан-Карада көжер библиотеказын чарыштың тиилекчизи деп санааш, шилчиир вымпел-биле, районнуң оргкомитединиң дипломну-биле шаңнаан. Бо көжер библиотека (ооң эргелекчизи Лидия Сарыглар) ам алды чыл иштинде доктаамал ажылдап келген. Тургустунуп келген үезинден эгелээш, ол Дулаан-Карада бүгү малчыннарны ном номчуурунче хаара туткан. Көжер библиотеканың номнарын айда ийи катап солуп турар. Бо библиотекада 1974 чылда 39 номчукчуга 127 экземпляр номну берген болза, 1975 чылдың 11 айларында номчукчуларының саны 48 четкен болгаш 170 номнарны номчукчуларга берген. Ол номнарның аразында янзы-бүрү темаларга номнар бар. Малчыннар ам номнарны доктаамал номчуп, ону солуп ап турар кылдыр чаңчыккан. Көжер библиотеканың ажылынга совхозта херээженнер чөвүлели, совхозтуң тускай эртемниглери эки дузалажып турар.

Ынчалза-даа көжер библиотекаларны чер болганда чаңгыс ай эвес организастаан. Чамдык бригадалар төптеринде, кызыл-булуңнарда чаңгыс-даа ном, журнал чок болуп турар. Шак мындыг чорук «Шеңнээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында бар. Ында библиотеканың ажылы хүннүң негелдезинге дүүшпейн, көжер библиотекаларны организастап шыдавайн турар. Ниитизи-биле районда библиотекаларның ажылы чавыс деңнелде болуп турарын оргкомитет демдеглээн. Район төвү Кызыл-Мажалыкта тускай эртемниг библиотекарь мынчага тывылбаан. Ол өске кодээ библиотекаларга методиктиг төп болбайн турар.

Библиотекаларның ажылын сегидип, малчыннар, саанчыларга көжер библиотекаларны хойу-биле организастап, номчукчу бүрүзүнге чаа номнарны чедирери дээш бүгү дээштиг хемчеглерни алыры районнуң культура килдизинден негеттинип турар.

Ол ышкаш көдээ магазиннерде өөредилге-даа, чечен чогаал-даа номнарын район талазындан чедирип садпайн турары таарымча чок.

Х. МОНГУШ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сагыш мышкаш чаан оглу» 9.30, 11.00, «Амрапали» (2 сериялыг) 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, «Чарлымшкынның мунгаралы» 17.20, 19.05, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса ыт» 11.00, 12.30, 14.00, «Бистиң республика дугайында сөс» 15.30, «Кубаль майор» (2 сериялыг) 17.00, 19.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шельменко-денщик» 11.00, 12.50, «Ромео биле Джульетта» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Фанфан-Тюльпан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарының соонда чүс хонук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чарлымшкынның мунгаралы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүнеки от» 15.00, «Кубаль майор» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-76, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаша 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 53.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00419.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 21 (10006) | 1976 чылдың январь 27, вторник | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 2 коп.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Дүүн Кызылга

СЭКП Кызыл хоорkому болгаш хоорkүүском найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң эрткен чылдагы социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чыл чарыжынга Кызылдың дааранылга комбинады, эрткен чылдың дөрткү кварталының чарыжынга автосептелге заводу тиилекчи болган. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобүдүрүлгези автотранспорт бүдүрүлгелериниң чарыжының бирги черинде болуп үнген. Тудугдан «Востоксантехмонтаж» трестиң көжер колонназы эки түңнелдерни чедип алган.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг эргелели, столоваялар, ресторannар трези, телеательье база чедиишкиниг ажылдаанын демдеглээн. Чарыштың тиилекчилериниң бирээзи автосептелге заводунга хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга шилчиир кызыл тукту дүүн хүн байырлалдыг-биле тыпсып берген.

Бистиң корр.

Чарышты идепкейлиг уламчылаар

СЭКП Мөңгүн-Тайга районунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга тоску беш чылдың доозукчу чылының IV кварталында күш-ажылчы коллективтерниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Колхозтар аразында чарышка «Мөген-Бүрен» колхозу (даргазы С. Б. Шыдыраа, партком секретары С. Х. Ховалыг, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Э. Б.-О. Хомушку, ВЛКСМ комитединиң секретары Б. Д. Доңгак) эки көргүзүгнү чедип алган. Ынчангаш ол колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун, 100 рубльдиң шаңналын тывыскан. Бо ажыл-агый мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүзүн аайы-биле: мыйыстыг бода малдыын—104 хуу, хойнуун—101,7 хуу, өшкүнүүн—107 хуу, чылгынының—100.1 хуу кылдыр күүсеткен.

Хойжу бригадалардан «Малчын» колхозтуң Кара-Ховуда комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазы (бригадири А. С. Кара-оол, парторганизация секретары К. С. Бораргаң) эрткен чылын төрүүр 100 хойга оназаштыр 93 хураганы өстүргеш, бедик көргүзүгнү чедип алган. Ынчангаш бо бригада чарышка тиилекчи болуп, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын алган. Бо-ла бригаданың хойжузу Салчак Харлыг-оол төрүүр чүс хойга оназаштыр 110 хураганы өстүрген. Ынчангаш ол районнуң чемпиону деп атты чедип алган.

Бүдүрүлге, садыг, тудуг организацияларының аразында чарышка районда тудуг-септелге участогу (начальниги К. Б. Доңгак, парторганизация секретары Х. Я. Хорлу) эки көргүзүглерни чедип алган.

Бо коллектив эрткен чылдың бүдүрүлге планын 102 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн — 105 хуу күүсеткен. Ынчангаш тудуг-септелге участогунга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун, 100 рубльдиң шаңналын тывыскан.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ол-ла хуралынга районуң харылзаа салбырының, Мөген-Бүрен 8 чыл школазының, «Малчын» колхозта хереженнер чөвүлелиниң коллективтери чарышка эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээн. Оларга база вымпелдерни, өртектиг шаңналдарны тывыскылаан.

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, оңгу беш чылдың баштайгы чылында ыраккы Мөңгүн-Тайганың күш-ажылчы коллективтериниң болгаш бүгү ажылчыныиниң ортузунга калбак нептеренгей, дээштиг социалистиг чарышты идепкейлиг уламчылаарын ол-ла хуралга шиитпирлээн. Амгы үеде бо айтырыгны чер-черде партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш совет, ажыл-агый органнары боттарының доктаамал кичээнгейинге тургузуп, шудургу ажылды чорудуп турар.

Д. КУУЛАР.

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

Социалистиг чарыш! Солуннар-даа номчуурунга, радио-даа дыңнаарыңга социалистиг чарыш-ла, чарыш. Хову-Аксының металлургтарынга, Ак-Довурактың даг-дүкчүлеринге, Чөөн-Хемчиктиң хойжуларынга, Таңдының тараажыларынга, Тожуну инженерлеринге, Кызылдың тудугжуларынга — кайда-даа бааарынга база-ла ол дугайында чугаалашкан турар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг.

Чүге дизе, социалистиг чарыш—бистиң социалистиг ниитилелдиңистиң чаагай бүдүжүнден төрүттүнгеш, ажылчы чонда дазылдары-биле халы тудушкан патриотчу массалыг шимчээшкин болур. Ол кайгамчык шимчээшкинниң тугун бедик туткан тудум, Төрээн чуртувустуң экономиказы, камгаланыр күчүзү улам быжыгар, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг дээңнели улам бедиир. Ынчангаш бо айтырыг үргүлчү-ле СЭКП ТК-ның кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ооң бир көскү херечизи болза «Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа үндүрген доктаалы болур.

Эрткен чылын—тоску беш чылдың доозукчу чылында бистиң республиканың ажылчы чону беш чылды хуусаа бетинде доозар, пландан ажыр хөй продукцияны бүдүрер дээш социалистиг чарышты чер болганга калбарткан. Районнар, бүдүрүлгелер, бригадалар, фермалар, ажылчыннар, колхозчулар боттарының аразында чарыштыг ажылдап, ооң түңнелин айдап, кварталдап үндүрүп, арга-дуржулгазын солчуп турган. Ол-ла бүгүнүң түңнелинде республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери 1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде, декабрь 24-те күүсеткен. Пландан ажыр 2,7 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген. Тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылының хемчээлин 8,3 хуу улгаттырган. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары ниитиниң малының баш саның өстүрерин чедип алган.

Республиканың ажылчы чоннары 1975 чылдың түңнелин үндүрүп тура, пландарны, социалистиг хүлээлгелерин күүселдезинде бар четпестерин тодарткан. Продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир болгаш бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле бар аргаларны болгаш курлавырларны ам-даа долу ажыглап шыдавайн турар. Социалистиг чарышты организастаанында ындыг четпестер бар: бирээде, дыка хөй коллективтер чарыштың керээзин чарбайн турар, ынчангаш кымнап кымга бээрге, чогум чүнү дээш чаржып турары тодаргай эвес болгулаар. Ийиде, чарыштың негелделерин чамдыкта сагывайн баргылаар, түңнел үндүрер хуусаалар уттундурур, шынчы байлалче шилчий бээр. Үште, чарыштың тиилекчилерин чардап, мактаары, эки дуржулганы нептередири чогуур деңнелде тургустунмаан болгулаар. Ам ол четпестерин болдурбас дээш партия организациялары социалистиг чарышты удуртурун экижидер ужурлуг.

Шынарның оңгу беш чылының баштайгы чылын республиканың ажылчы чоннары партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыры дээш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле эгелээн. Ажылчы чоннарның коллективтериниң хуралдарынга, боттарының курлавырларын, арга-дуржулгазын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Продукцияның шынарын бедидер, ажылдап турар бүдүрүлгелерниң күчүлерин четче ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидер, чаа дерилгелерин немей тургузар, чаартыкчы саналдарны киирер, чиг-эттн камнап хумагалаар — ол бүгүнүң ачызында пландан ажыр хөй продукцияны бүдүрүп үндүрерин ол хүлээлгелерде айыткан. Чоннуң ол чаагай эгелээшкинниң ойбаанда деткиир болгаш ооң удуртулгазын ала чайгаарладашынче киирбес херек.

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга 1976 чылда Тываның ажылчы чоннарының бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. Ында кирген чамдык чурагайларны көргүзерге мындыг:

ҮЛЕТПҮР: Продукцияны бүдүрер болгаш садгарарының күрүне планын хуусаа бетинде, декабрь 28-те, күүседир. Үлетпүрнүң бүдүрүп үндүрер чүүлдериниң хемчээлин 1,5 хуу улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн планда көрдүнгенинден 2 хуу бедидер. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльден эвээш эвес продукцияны бүдүрер болгаш садгарар. Бүгү продукцияның немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң күүсели-биле чедип алыр.

ТУДУГ: Капитал тудугнуң чыл планын декабрь 29-та күүседир. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1975 чылдыы-биле деңнээрге, ооң 12,1 хуу улгаттырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн планда көрдүнгенинге удур 1 хуу улгаттырар. Нинти шөлү 122 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, ооң иштинде 1200 дөрбелчин метрин пландан ажыр ажыглаалга киирер.

КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ: Продуктуларны күрүнеге садар планын декабрь 25-те күүседир болгаш хүрүнеге: 55 муң тонна тарааны, 27,7 муң тонна эътти, 25 муң тонна сүттү, 2825 тонна дүктү садар. Бир гектардан ортумаа-биле 10,2 центнер тарааны, 100 центнер картофельди, 120 центнер ногааны болгаш кукурузаның 160 центнер ногаан массазын алыр. Инек бүрүзүнден 1700 килограммдан эвээш эвес сүттү саап алыр, бир хойдан 2,2 кг дүктү кыргыыр. Бода малды 5,2 муң башка, хой болгаш өшкүнү 73 муң башка немей өстүрер. Төрүүр чүс баш малдан 80-ден эвээш эвес бызааларны, 85-тен эвээш эвес хураганнарны камгалап алыры көрдүнген.

Ол ышкаш Тываның геологтары, мелиораторлары, «Сельхозтехника» каттыжышкынының, хлеб продуктулар бүдүрүлгелериниң, ыяш ажыл-агыйының, транспорт болгаш харылзааның, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының, амыдырал хандырылганың, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары бедиткен хүлээлгелерин база алган. Партияның XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгелер улуг болза-даа оларны хуусаа бетинде күүседириниң бүгү аргалары бар. Хүлээлгелер айыткан хуусаазында күүсеттинген турзун дээш партия организациялары үк черлерде профэвилел болгаш комсомол организацияларынга даянып алгаш, социалистиг чарышты организастаарын болгаш удуртурун улам экижидер херек.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын «Экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер!» деп кыйгырыгның адаа-биле калбартырын партия, совет органнарга болгаш ажыл-агый удуртукчуларынга база профэвилел, комсомол организацияларынга даскан. Социалистиг чарышты организастаарынга, калбарарынга ол кыйгырыг кол удуртулга болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР АЛГАН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының саалчылары, хойжулары таныжып, ону ханы-биле деткип турарлар.

Чоокта чаа салбырның Сарыг-Хөл хойжу бригадазының зооветеринарлыг кичээлинге төлевилелди чугаалажып, ону өөренип эрткеннер. Ону таныжкаш, хойжу коммунистер Сат Очур-оол, Маскыр-оол Дукар-оол, Дамдын Маңнай-оол чүс хойдан-на 95-тен 102 башка чедир хураганы камгалап ап, 2,6—2,7 кг дүктү бир хойдан-на кыргып, 5—10 тонна сигенни, 2-2 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын тус-тузунда хүлээнгеннер.

Хойжулар Дамдын Маңнай-оол, Сат Очур-оол «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжулары Шаңмак Полит-оол, Дмитрий Доржуну, а Маскыр-оол Дукар-оол Шаңчы салбырының мурнакчы хойжузу Михаил Хуурактың социалистиг чарышка кыйгырган.

Сарыг-Хөлдүң хойжу бригадазы чүс хойдан-на 90 хураганы камгалап, хой бүрүзүнден-не 2,6 кг дүктү кыргып, 200 тонна сигенни, 50 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын хүлээнгеш, Шаңчының ийи дугаар хойжу бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

М. ШОЙЗАТ.

САДАР ДҮКТҮҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

«...Колхозтар, совхозтарның, белеткел организацияларының үлетпүр болгаш садыг бүдүрүлгелери-биле аразынга дорт харылзааларны калбаа-биле хөгжүдер, белеткеп турар продукцияның шынары дээш оларның харысалгазын бедидер. Кодээ ажыл-агый продукциязын сөөртүрүн болгаш кадагалаарын экижидер. Продукцияны шуут бүдүрүп турар черлеринге барып хүлээп алырын болгаш ону белеткелчилериниң транспорту-биле сөөртүрүн калбартыр. Белеткел организацияларының материал-техниктиг баазазын быжыглаар...» Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде ындыг одуруглар бар. Аңаа хамаарышкан чамдык айтырыгларны Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле Күрүне инспекциязының кол инспекторунуң оралакчызы Хураган-оол Түлүшович Чымбага бистиң корреспондентивис салган. Эш Чымба-биле интервьюну моон адаанда парлаадывыс.

• • •

Корр: Эрткен чылын республиканың чамдык ажыл-агыйларынга сүттү бүдүрер, ону күрүнеге садар талазы-биле хожудаашкыннар турган болгай, Хураган-оол Түлүшович. Ооң чылдагааннары чүүден болган ирги?

Х. Т. Чымба: Ол шын. Ындыг хожудаашкыннар чылдың колдуунда-ла сөөлгү кварталында тургустунуп келген. Ында чылдагааннар бар. Чүл дээрге, чайгы үеде одар-белчиирлиг, сускун-суггаттыг тайга черлерге турган саар инектерни чурттакчылыг суурлар, фермалар чанынга эккелгеш, хаңдаашкын болганындан өъттенни чок черлерге кадарып, ажаап эгелээнин сүт саалдазын дыка кудулаткан. Ооң уламындан хөй-хөй сүт-бараан фермалары күрүнеге сүт садарының планныг оналдаларын үзериниң кырынга келген. Ылаңгыя Улуг-Хем районунуң «Найырал» совхозунуң Үрбүн болгаш Кара-Тал, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Шык-Бажы, Таңдыда Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның фермалары, Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы, Бай-Тайганың «Тээли» совхозунуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы болгаш оон-даа өске коллективтерге ындыг бергелер тургулаан.

Бо чылдагааннар-биле кады чамдык колхоз, совхозтар күрүнеге садар сүдүнүң шынарын кудулатып, бөрүк-ла чыл дургузунда ындыг сүттү дужаап келген. Чижээ, эрткен чылын Тока аттыг совхозтан 32 тонна сүттү шынары куду дээш хүлээп албайн дедир чорутkan. Ооң түңнелинде ол ажыл-агый 7700 рубль каражага таварышкан. Ол-ла чылдагаан-биле «Саян» совхозтан 23, «Тиилелге» совхозтан 31 тонна сүттү хүлээп албаан. Бо ажыл-агыйлар 12960 рубль чидириглиг болган. Шынары багай сүттү «Өөк» совхоз, Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы», Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтар дужаап турган. Оларның каражазы 14640 рубль. Эрткен чылын республиканың ажыл-агыйларындан карген 300 ажыг тонна сүттү ажыг, кирлиг дээш дедир эгиткен. Ооң каража-когаралы ажыл-агыйларга 72000 ажыг рубль болган.

Сүттүң шынарын хынаар лабораториялар ажыл-агыйларга улуг рольдуг. Чүге дээрге, сүттүң бот шынарларын тус-тус фермаларга хынааш, сүт хүлээп алыр пунктуларга, заводтарга эккеп дужаарга, хөй үе чарыгдавас. А ындыг лабораториялар чок черлерден келген сүт сөөртүр машиналарның чолаачылары ээлчег манааш, ылаңгыя чайгы үеде, эккелген сүдүн ажыдып алгаш, дужаавайн дедир чоруур ужурга бо-ла таварышкылаар. Мындыг чылдагаан-биле хөй-хөй ажыл-агыйлар карылгалыг ажылдап турарлар. Амгы үеде чүгле «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран, «Өөк» совхозтуң төп сүт-бараан фермаларында, Каа-Хем районнуң «Бүрен», «Ленинче оруук» совхозтарында, «Коммунизмче оруук» колхозунда ындыг лабораториялар ажылдап турар. Ооң өске ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларында лабораториялар бар-даа болза, олар шупту үрелген.

Корр. Ажылда бар четпестерни эдип алыр талазы-биле күринспекцияның ажылдакчылары кандыг хемчеглерни ап чорутканыл?

Х. Т. Чымба: Чер-черде партия, совет органнарның идепкейлиг киржилгези, оларның улуг дузаазынга даянып, сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле чамдык ажылдарны республиканың күринспекциязы кылып чорутkan. Сүт-бараан фермаларынга контроль саалдаларны эрттирип, ону садарының хуузун улгаттырган. Колхоз, совхозтарның иштики херегленинге чарыгдаар сүттүң хемчээлин эвээжеткен. Колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының хуузунда сарлык күрүнеге садарын организастаан. Ферма бүрүзүнге бюллетеньнерни үндүрүп, аңаа коллективтиң хүнде бүдүрген, күрүнеге сатkan, иштики херегленге чарыгдаан сүдүнүң хемчээлин көргүзүп, бижип турган. Ындыг ажылдарны кылып чорутканының түңнелинде эрткен чылдың планныг оналдаларын Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнар күүседип алганнар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде продукцияны шуут бүдүрүп турар черлеринге барып хүлээп алырын болгаш ону белеткелчилериниң транспорту-биле сөөртүрүн калбартыр деп бижээни ышкаш, чамдык черлерге ажылды ынчаар организастап болурунуң аргазы бисте бар. Ындыг болза-даа Кызылдың сүт комбинады (директору эш Черпова) сүттү «Көк-Тей» совхозтан дорт хүлээп алырын транспорт чогунга чылдак кылкаш, организаставайн турар. Шак ындыг ажылды Чадааның сүт заводунга чорудуп болур. Ынчалза-даа хоорайдан ырак эвесте «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы база «СЭКП-ниң XXII съездизи» совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермаларындан сүттү дорт алырын ол-ла чылдагаан-биле ам-даа эгелевээн. Чадааның, Шагаан-Арыгның сүт заводтары, Кызылдың сүт комбинады тускай савалар чогундан сүттү сорт аайы-биле хүлээп алыр аргазы чок. Ынчангаш ону холуй кудуп турар. Ооң уламындан сүт продуктуларының шынары куду. Дүрген үрелинчел болгаш ажничал. Бо чылдагааннар чамдык сүт-бараан фермаларында сүттү шүүреп, ону шыгжаар черлер чогундан, саваларны, саалда аппараттарын эки чүгбайн баарындан аңаа куткан сүттүң шынары баксырап турар.

Корр: Хураган-оол Түлүшович, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын оңгу беш чылы эгелей берген-дир. Бо чылын бүдүрген продукцияның шынары дээш кандыг ажылдарны кылыр, чаа сорулгаларны салыр Силер?

Х. Т. Чымба: Бистиң пландап турар ажылдарывыс-ла хөй. Колхоз, совхозтарның көдүнген планнары күүсеттинген турзун дээш немелде арга-курлавырны дилеп тывар бис. Ылаңгыя чайгы үеде мал семиртилгезин ажыл-агыйлар канчаар чорудуп турарын, күрүнеге садар малдарның дириг деңзизин ай бүрүзүнде деңнелеп көөрүн контрольдаары — республиканың күринспекциязының ажылдакчыларының дорт хүлээлгези болур.

Бо беш чыл шынарның беш чылы болганда республиканың ажыл-агыйларының күрүнеге дужаагаан продукциялары—эът, сүт, дүк болгаш өске-даа продуктулары чүгле эки шынарлыг кылдыр хүлээп алдынарын чедип албышаан, белеткеп турар продукцияның шынары дээш оларның харысалгазын бедидеринге республиканың күринспекциязының ажылдакчылары боттарындан хамаар-жыр бүгү-ле ажылдарны кылырлар.

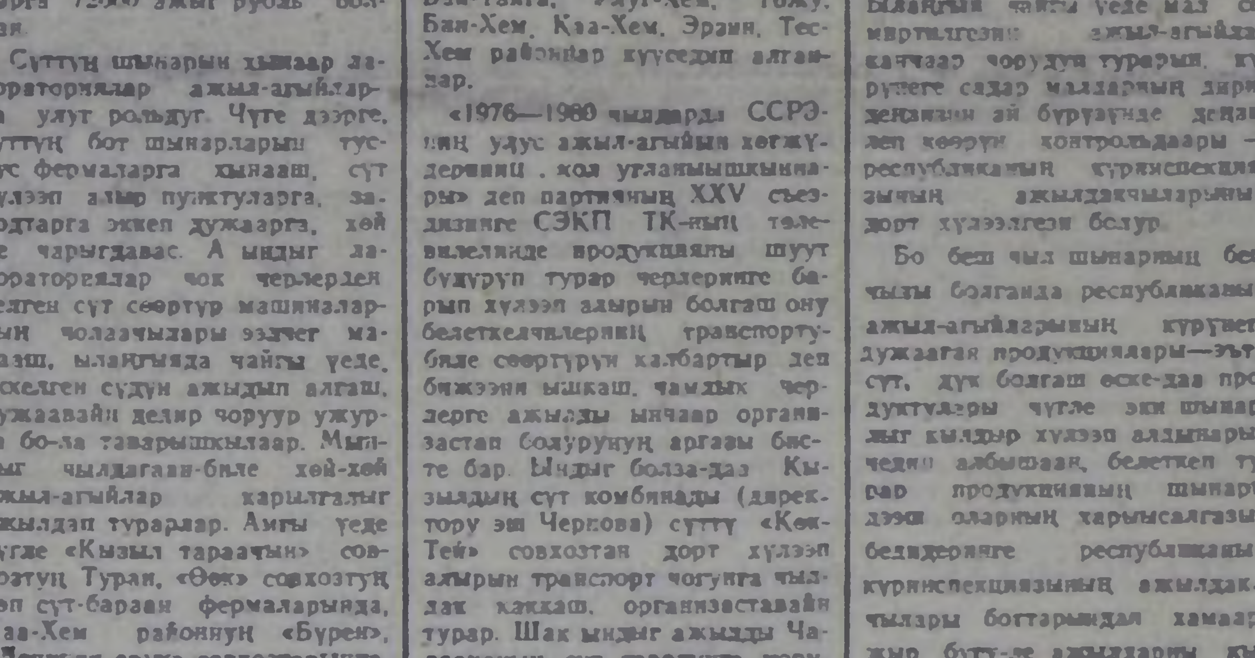

Бригадир Очур Хертекович Чымы хойжуларга бо-ла чеде бээр. Ол кадарчыларының кандыг чурттап, малдың чаш төлүн хоратпас дээш канчаар ажылдап турарын сонуургаан, ону айтырган олурар. Очур Хертекович бо удаада колхозтуң мурнакчы хойжузу Шаңмак Салчакович Санайның кыштаанга чораан. «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планнарын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын кыштагның кадарчыларынга таныштырган.

— Ол чарышка идепкейлиг кириштипшаан оңгу беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгем күүседир дээш улам кызымак ажылдаар мен—деп, хойжу Санай ук доктаалды чугаалажып, таныжкан соонда чугаалаан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) саманчыктер Лиза Саны Маадыр, Валентина Чымы, хойжу Санай Шаңмак, бригадир Чымы Очур доктаалды номчуп, таныжып турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТОЖУДАН МЕДЭЭЛЕР

Тоску беш чылды Ырбаның ыяш белеткээр пунктузу күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доосkan. Пландан ажыр 16 муң кубометр тудуг ыяжын берген. Эрткен чылдың дөрткү кварталында эки көргүзүглерни чедип алганы дээш мурнакчы коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун хевээр арттырган.

Оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш ыяш белеткекчилери шалыпчы ажылдап кириппкен. Тос бригада ыяш белеткеп турар. Оларның иштинден А. Барамышевтиң, Н. Савоськинниң бригадалары хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгенинден графиктн беш хүн хире мурнай берген.

Ыяш пунктузу хүнде 614 кубометр ыяшты белеткээр планын сөөлгү хүннерде 750 кубометр чедирип турар.

• • •

«Тоора-Хем» совхозтуң Чазыларда ивн салбырының эш Чамдыгырга удурткан бригадазы эрткен чылын багай эвес көргүзүглерлиг болган. Чүс баш ивиге оназаштыр 88 анайны менди камгалап алган. Иви кадарчызы Ак Дорбиит чүс баштан-на 93 анайны доруктуруп өстүргеш, чарышка бирги черни ээлээн. Бо бригадага СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бригадада үш муң ажыг иви бар, оларны кыштан хүр ажырар дээш ивижилер кызымак ажылдап турарлар.

• • •

Тоску беш чылдың планныг оналдаларын хуусаа бетинде күүсеткен 13 мурнакчыга мергежил талазы-биле район чемпиону атты берип, чемпион лентазын чоокта чаа тывыскан. Оларның аразында «Тоора-Хем» совхозта тракторист Б. Балчий-оол, ивижи К. Доңгурбан, Ырбанда ыяш кезикчизи А. Мельниченко, амыдырал-хандырылга комбинадында даараныкчы Д. Кол болгаш өскелер-даа бар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮРЕР

Малдан ап турар үнелиг продукцияның бирээзи — алгы-кеш аймаа болур. Ынчангаш алгы-кештиң херегдели чылдың-на өзүп турар. Алгы-кеш эттеп болбаазырадыр заводтарның болгаш хөмден янзы-бүрү кылыглар бүдүрер фабрикаларның ажылы сайзыраңгайжаан. Ындыг болганда белеткел организациялары күрүнеге эки шынарлыг алгы-кешти белеткеп бээр дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Бай-Тайга районнуң белеткел конторазы (директору Х. Кан-оол) алгы-кеш белеткээр планын чылдан чылче ажыр күүседип келген. Шуй, Бай-Тал, Кызыл-Даг кодээ Советтериниң девискээринде хуу чондан хүлээп алдынган алгы-кештиң шынары эки болуп турар. Ынчалза-даа районнуң өске ажыл-агыйлары алгы-кештиң шынарынче кичээнгей салбайн келген. Ооң түңнелинде белеткел складтарынга дужааттынган алгы-кеш чайгы үеде хүнге алыскаш дырыштыр када берген, ораап турар, кыжын сооkка доңгаш үглүп, буступ турар, күрүне стандартының негелдезинге дүүшпес болгулаар. Ындыг алгы-кеш чогуур өртек-үнеге четпейн, ажыл-агыйны каражага таварыштырып турар.

«Бай-Тал» совхозтуң эрткен чылдың ноябрь айда дужааганы 614 санныг (хой, өшкү кежи) алгызының өртээ 503 рубль, декабрьда саткан 202 санныг алгызы 115 рубль 03 копеек болган. Тодаргайлаарга, 816 хой, өшкү кежи чүгле 618 рубль 03 көпеекке четкен-дир. Бир эвес совхозтуң малчыннары, төп склад эргелекчизи (Д. Данай) алгы-кешти эки белеткеп, дузаарын дузап, эдехере тыртып, сооктан болгаш изигден камгалаарын организастаан болза, ортумак дээш өртээ 2.200 рубльден кудулавас ужурлуг турган. Районнуң өске-даа ажыл-агыйларында байдал оон дээредевес. Ажыл-агыйжы эвес чорукта чүгле совхоз, колхоз эвес, а күрүне чүү хире улуг каражага таварыжып турар-дыр?

Чайын эътке херегзээн болгаш өлген-даа малдың кежин сойгаш, дораан дузаар, а кыжын бышкактары кыспас кылдыр узун дургаар чаңгыс сыга салгаш, калбартыр доңурары чугула. Кандыг-даа чүзүн малдың кежин чада хергеш, хүнге кургадып, кыжын борбактаткыр доңуруп болбас.

Амгы үеде чурттуң улус ажыл-агыйынга чылгы малдың чел, кудурууну кылы, сарлык дүгү аажок херегтелдиишп турар. Бистиң районда чылгы, сарлык эвээш эвес. Ол хирезинде ажыл-агыйлар чылгыны челдевейн, сарлыкты чедир кыргывайн келген. Хуу өгтер дыг кижилер боже база сагыш салбастаан.

«Бай-Тал» совхоз эрткен чылын чылгызын челдетпээн, улуг сарлыктарга дегбейн, анның сарлыктарың чүгле чымчак дүгүн кыргыткан. Ооң ужурунда малдан эъм продукция чедир алдынмайн турар. Моон соңгаар ажыл-агыйлардың удуртукчулары, тускай эртемниглерн алгы-кештиң шынарынче, чел, кудуруктун ажыглалынче сагыш салза чогуур.

М. КЫРЛЫГ-КАРА, белеткекчи.

ПАРЛАЛГА ПРОДУКЦИЯЗЫ КӨВҮДЭЭР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин улуг киирилгей-биле таныжып, өөренип көрүп турар. Бо эртем талазы-биле хайы, бүгү талалыг ажылдап кылдынган болгаш амыдыралдың үндезининг документ партияның ленинчи чиндиге шугуму, соң амгы үе-чадага таарышкан социал-экономиктиг политиказының принциптиг угланыышкыннарын демдеглээшаан, чурттуң, улустуң үнелеп амыдыралчы эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүгжүп турар бүрүнгаар хөгжүлдезиниң бөттүг шалбак программазын айтып турар.

Ынчангаш ном үндүрер черниң ажылдакчылары, полиграфистер, ном тарадыкчылары чаа угланыышкынны алган болгаш тодаргай сорулганы салып алгаш ажылдап турар. Олар өттүүн бүгү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, съезд мурнунуң куш-ажылчы эълээзинде куш-ажылы-биле парлалга продукциязын бүдүрер база чонга ном тарадып сайгарар планын хүүсаа бетинде күүседир аргаларны хүн бүрү чедип ап турарлар. Бо дугайын дарамында чижектер тодаргай базыткан болур.

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи типография беш чылдың парлаалга продукциязының ниити сайгарылга планын 100,5 хуу күүсеткен. Беш чылдың дургузунда планнаан ажыр 10 муң 700 рубльдиң парлаалга продукциязы сайгартынган. Ол үениң дургузунда куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,8 хууга өскен. Пландан ажыр 11,1 муң рубльдиң орулгазын алган. Тоску беш чылда бүдүрүлгеге бедик куш-ажылчы көргүзүглерни чедип алганы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп Хүндүлүг атты парлаар цехтиң мастери А. М. Ткачевка, өрүүр цехтиң чыскаалкчызы Г. П. Жаровага база ном садыының өөредикчи-методиктиг литературазының товароведи Н. К. Федяевага Тыва АССР-ниң садыының болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы деп аттарны тывыскан.

65 ажылдакчылар «Тоску беш чылдың шалыпчылары», «Социалистиг чарыштың тиилекчилери» деп хөрек демдектери-биле болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң база РСФСР-ниң күрүне комитединиң Хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаткылаан.

Бо чылдарның дургузунда полиграфистерниң шаланы көвүдүүр өскен. Экономиктиг фондунуң ролю улгаткан, кижилерниң чаагай сеткил-биле кылган ажылы дааш оларны шаңнап, мактаары көвүдээн.

Бүдүрүлгеге шалыпы күүселдерниге типографияның ажылдакчылары Г. С. Бобрыгина, Т. М. Шеглова, Н. В. Корницкая, В. С. Гнездюкова, В. Б. Ранковский, И. И. Заворотная болгаш өскелериниң-даа киириптурар улуг-хуузу улуг.

Партия болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында, бүгү чурттаашкынныг-биле бир дөмей, бистиң республикада ном парлалгазы ажылдың чоннарның Коммунистиг кижизидилгезинге ролю улам бедип, тоску беш чылдың дургузунда улам бүрүнгаар хөгжүлдени алган. Ынчангаш бистиң чаа номнарны белеткеп, парлап үндүрүп турар ажылдакчыларывыс партияның область организациязының хүн бүрү салып турар сорулгаларын үзүртүлгэ болдурбушаан, ажылчы чоннарны коммунистиг бүгү кижизидилгезиниң хоорайның болгаш кыдыгның ажыл-ишчилериниң бүгү кижиниң улус ажыл-агыйының планын хүүсаа бетинде күүседиринге мобилизастаарының херээнге бичии эвес улуг-хуузун киирген. Эрткен 1971—1975 чылдарда Тываның ном үндүрер чери 604 аттыг номну 2 млн. 111 муң 240 тиражтыг кылдып чырыкче парлап үндүрген, ол болза беш чыл планында көрдүнгенинден 85,5 муң экземпляр хөй азы эрткен сески беш чыл планында 101 муң 240 ном хөй болганы ол.

Беш чылдың дургузунда ниити билигниң школаларынга 95 аттыг өөредилге номнарын 1 млн. 17 муң экземпляр тиражтыг кылдыр парлап үндүрген. Парлап үндүрүп турар номнарның утка-шынары экижээн. Беш чылдың дургузунда ном үндүрериниң планныг карылгазы 38 муң 800 рубльге эвээжээн.

Эрткен тоску беш чылда тыва дылга В. И. Ленинниң «Чогаалдарының чыындызының» үш тому, «Пролетар революциязы болгаш ырбанчы Каутский», «Аныяктар эвилелиниң сорулгалары» деп ажылдары, «Тыва АССР-ниң экономиказы», «СЭКП-ниң Тыва организациязының төөгүзүнүң очерктери» деп номнар парлаттынган. Ол ышкаш А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, А. М. Горькийниң, В. В. Маяковскийниң, А. Т. Твардовскийниң чедиик чогаалдары сулгуртунгулаан. Чырыкче Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчылары С. Б. Пюрбюнуң чогаалдарының чыындызының чаңгыс тому, С. А. Сарыг-оолдуң нийи тому, ол ышкаш чогаалчы К. К. Кудажының «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романының бирги, ийиги номнары база ол ышкаш чогаалчылар С. С. Сюрюн-оолдуң, Ю. Ш. Кюнзегештиң, А. Ф. Емельяновтуң, О. О. Сувакпиттиң, М. Б. Кенин-Лопсанның болгаш өскелерни-даа чогаалчыларның чогаалдары парлаттынгылаан.

Номчукчуларның сонуургалын база номга негелдезин хандырар сорулга-биле Ю. С. Семеновтуң «Кызыргы майор» деп номун 75 муң экземплярга, Майн Ридтиң «Аът мунган бажы чок кижи» деп номун 50000 экземплярга база Ф. Ф. Шахмагоновтуң «Пилсудскийниң адъютантызы» деп номун 75 муң экземплярга катап парлаан. Ол номнар номчукчуларның улуг сонуургалын хайныктырып, кичээнгейин хаара туткан.

Эрткен чылдарда ном үндүрер черниң планының улуг кезии СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин пропагандалап турар, бүдүрүлгениң мурнакчыларының маадырлыг куш-ажылын чугаалап турар, совет амыдыралдың чырык овур-хевирин, ССРЭ-ниң улустарының аки-дуңмалышкы найыралын көргүскен литератураларга ээлеп турган.

СЭКП Төп Комитединиң уруглар чечен чогаалын улам хөгжүдер дугайында доктаалынга дүүштүр уруглар чогаалын бистиң республикага парлап үндүрери элээн кошку өскен. Чүгле 1975 чылда уругларга 154 муң тиражтыг 19 аттыг номнарны парлап үндүргени 1971 чылга деңнээрге тираж талазы-биле уруглар номун үндүрери 3,5 катап өскени ол.

1976 чылда чырыкче 70 ажыг аттыг номнар болгаш өөредилге номнары 400 муң ажыг тиражтыг болуп парлаттынып үнер. К. К. Кудажының «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романының бирги номун орус дылга, С. К. Токаның, Б. Д. Хөвеңмейниң, О. О. Сувакпиттиң чыынды чогаалдары, М. Б. Кенин-Лопсанның «Тениң самы» деп ному, Джек Лондонның «Улуг бажының бичии оглу», Жюль Верниң «Он беш харлыг капитан» деп номнары, «Улуг-Хем» чечен чогаал альманаҕының чаа номери болгаш өске-даа чогаалдар парлаттынып үнер.

Номчукчуларның сонуургалы улам өзүп турар деп чүве билдингир. Номчукчулар чечен чогаал номнарының арнындан чаа маадырларның овур-хевирлерин — сайзыраңгай социализмниң болгаш эртем техниктиг девидилгениң амгы үезиниң чаа кижизиниң дугайында хөй чүвелерни бижип алыксап турарлар.

Номга сонуургал, аңаа хөй талалыг негелде ону херек кылырынга хандырар аргазындаа орай чок мурнап турар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дизе ном болза, эртем-билигниң база байлак дуржулганың кепкередикчизи, кижилерниң эң мерген болгаш чаагай кузел бодалдарының илередикчизи болгай. Ынчангаш ол номчукчуга эң үнелиг болуп турарының ужуру ында. Бистиң чурттуңта номнуң ужур-дузазы, ролю улуг болгаш хүндүлүг, хары-салгалыг.

1971—1975 чылдарда бистиң республикавыска 3 млн. 688 муң акша түңнүг номнар сайгартынган. А херек кырында планда көрдүнгенинден 169 муң рубль хөйге сайгартынган. Чоңга ниитизи-биле ол-ла үеде 2 млн. 993 муң рубльге номну садып тараткан. Тоску беш чылда ном саарылгазы сески беш чылга деңнээрге 154 хууга өскен. Ном садыглары эрткен беш чылда «Номну — почта-биле» деп ооржуушкун ёзугаар садып алыкчыларга 31,4 муң рубльге номну садып сайгарган.

Номну пропагандалаарының болгаш массалыг тарадырының бир дээштиг хевири болза, 1965 чылдың маргта РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири ёзугаар тургускан Бүгү-российниң ном лотереязы болур. 1971—1975 чылдарда Тывага 1 млн. 32 муң лотерея билеттерин 258,2 муң акшага тараткан. Ном лотереязының ачызы-биле чурттакчы чонга 260 муң рубльдиң номну тараттынган.

Бо бүгү сан, фактылар болза Тываның ажылчы чоннарының культурлуг амыдыралы кайы хире сайзырап турарын дескирени көргүзүп турар болгаш совет үлүстүң номга улуг хандыкшылдыг бадыткап турар.

Ном садыының, сайгарылга ажылында бо четпестерлер-биле холбаштыр четпес чүүлдер база хөй болуп турарын айтыры чугула. Ном саарылгазының ажылынга социалистиг чарыштың чаа-чаа хевирлерин ам-даа чедир ажыглавайн турар болгаш ном садып алыкчыларның негелдезин долузу-биле хандырары чамдык чогуур негелдезинге чедир чорутпайн турар. Оон туннелинде Тес-Хем районнуң болгаш Элегес рабкоопун ном сайгарарының беш чыл планнарын күүсетпээннер. Улуг-Хем, Тес-Хем база Өвүр районнарның чамдык ажыл-агыйларының төптеринде, ол ышкаш малчыннар ортузунга ном саарылгазының база таратылгазының ажылы багай чорып турар.

Ном садыының ажылдакчылары ном тарадылгазының ажылынче шыңгыы кичээнгейлиг болуру эргежок чугула, ынчангаш номнарны складтарга ур үеде чыттырбазының, оларны дүрген саттырарының хемчээн алыр. Бүгү-ле чүвени ажыл-ишчи ёзу-биле чогуур үезинде угаап-башкарып, ажылда бар четпестерге эттеш чок болур ужурлуг. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажыл бүрүзүнүң шынарлыг болурунче угланган айтырыгларны эң онзалап көрүп турар. Ол дээрге бистиң бөгүнгү ажылдывыстың кол айтырыгларының бирээзи.

Бис парлап үндүрүп турар номнарывыска үлегерлиг болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң байлак арга-дуржулгазын улам-не чедир долузу-биле чырыттайн, ол ышкаш Тываның болгаш байлаан ажыглаарының база оон экономиказының хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын чедир көргүспейн турар бис. Социалистиг чарышка хамаарышкан айтырыглар номнарда база чыры-биле чырыттынып турар. Бо чаа беш чылда ол айтырыглар кол кичээнгейни угланыдырары хүлүнүң чугула айтырыы болуп турар.

Бис ам шимчээр чыдыткан номнарны, бүгү талалыг пропагандистер үжурлуг бис, оон-биле кады багай шынарлыг чаңы эвес утказыг бижиттинген чуруп, каастаттынган номнарны шыңгыы шүгүмчүлеп, ол четпестерни катаптавас дээш бүгү ажылдан кылыр ужурлуг бис. Бо дугайында СЭКП Төп Комитединиң «Литература болгаш уран чүүл критиказының дугайында» доктаалы бистиң ажылывыска дорт ужуртулга болур.

Ном үндүрер черниң ажылдакчылары номнарның тематиказынче база оон утка-шынарынче, уран-чеченинче доктаамал кичээнгейни салып, номчукчуларның хүн бүрүде өзүп турар негелдезин долу хандырар сорулга-биле номнарның тиражын көвүдедиринче доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга чедир саңныг хоюктар арткан. Ынчангаш социалистиг чарышты улам калбартып, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүп турар парлалга продукциязының шынарын бедидип, ажылдакчы бүрүзү болуруң мурнунга салган хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ажыл-ишке бот-идепкейин, бедик мергелдиин_көргүзери — төрээн Коммунистиг партиявыстың XXV съездизинге куш-ажылчы төлептиг белэвис болур.

К. БУДУК-ООЛ.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң начальниги.

КамАЗ—ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. (Татар АССР). Каманың автомобиль заводунуң тудуунда чаа үе-чада эгелээн. Аңгы-аңгы участоктарны тудуп, эптээри-биле чергелештир бүдүрүлгениң черлериниң дериг-херекселдерин эдиктириг, ажылдадырын эгелээн болгаш баштайгы автомобильдерниң кыдыгларын бүдүрүп турар апарган.

Тудугжулар, эптекчилер чаа-чаа автоматтыг шугумнарны болгаш участоктарны улаштыр-улаштыр дужаап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур КамАЗ-ка баштайгы автомобильдерни кылып үндүрген турар. Каманың автомобиль заводу чыл санында-ла 150 муң чүък автомашиналарын кылып үндүрер болур.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): архитектор С. Задорожный, КамАЗ-тың партия комитединиң инструкторы Л. Клюева болгаш техник-архитектор О. Жукова олар СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнде заводту шимээриниң төлевилелин көрүп турлар.

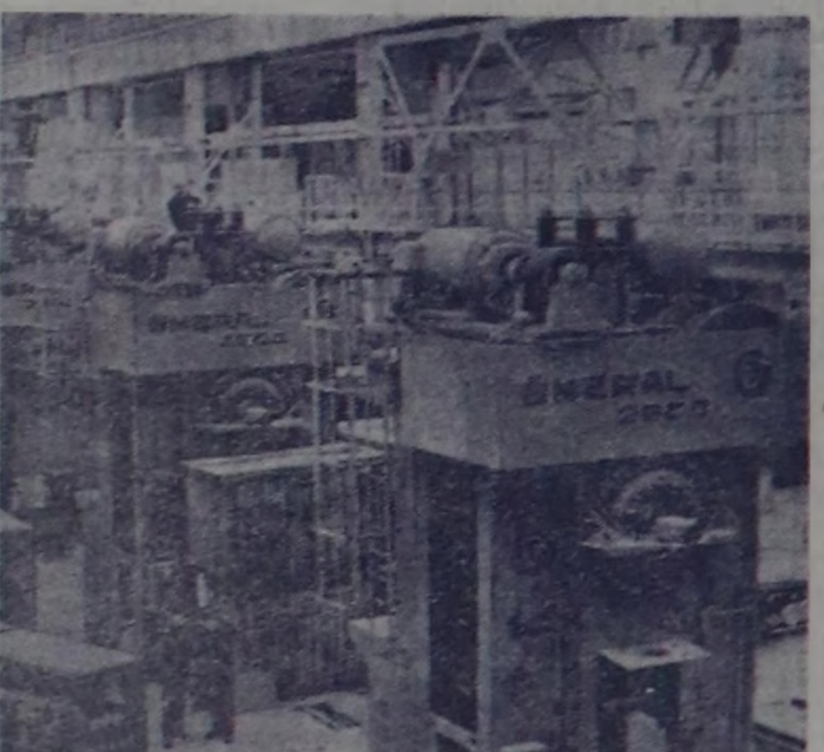

ЧУРУКТА: КамАЗ-тың дарганнаар заводунда эптеп тургускан кривошиптиг шуткуурга пресстери. Бо пресстерни Чехословакияның «Шмерал» фирмазы кылган.

А. ОВЧИННИКОВ биле Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бижикчилер эки кижилер дугайында

ЧҮРЭЭ ОТТУГ

Бирде көөрге школада уруглар аразында, бирде садикте, бирде кудукчунуң ол-бо ужунда бажыңнарда-даа чорип турар, а бирде малчыннарның ыраккы коданнарында-даа чоруп чорууур, ак халаттыг ачылыг кижини бо-ла көөр бис.

Ол — Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурунуң эмнелге эргелекчизи, бодун 30 хар чаа ашкан эмчи Кыдат Доңдувай дыр. Ол черле чүрээнде оттуг кижи, хайнып чорууур, үлегериң эдерип болур, ажыл дээрзинде тура дүшпес кижи.

Эш К. Доңдувай ол суурда эмнелге эргелекчилеп ажылдааш ам 9 чыл-чедип турар. Ол үениң иштинде суурнуң чурттакчы чонунуң ортузунга арыг-шеверниң, санитар-гигиенаның бүгү дүрүмнерин сагыырын чедип алыры дээш, янзы-бүрү аарыгларга удур демиселди база удур чорудары дээш ол эвээш эвес ажылдарны кылып келген.

Эрткен чылын районнуң эмнелгелер аразынга социалистиг чарышка Хайыракан суурнуң эмнелгези ийи дугаар чер алган. Ол Кыдат Доңдувайның чон ортузунга кижилерниң кадыы дээш кылып келген ажылының тоза херечилеп турар дыр. Ол аарыг кижилерниң бажыңнарын кезип, аарыгның байдалын өөренип көрүп, чааларарже үргүлчү үнүп турар. Оон бодунуң тускай мергежили фельдшер-акушер. Ол 9 чыл бурунгаар Кызылдың эмчи училищезин эптерн-биле кады чедиишкинниг дооскаш, бодунуң өскен, төрээн суур Хайыраканга ажылдап чеде берген.

Суурнуң чурттакчы чону Кыдат Доңдувайны, оон ажылхерээн мактап чугаалажып турарлар. Ол бодунуң үе-шагындаа, дыжын-даа карамнанмайн, кижилерниң кадыы дээш демиселди чорудуп, бодунуң кады чурттап, ажылдап турар эш-өөрүнге база үлегерин көргүзүп турар. К. Доңдувай черле эрестиг! Ол херээженнер ортузунга хөй-ниити ажылын идепкейлиг чорудуп, суурнуң херээженнеринге арыг-шевериң, санитар-гигиенаны сагыырының талазы-биле, янзы-бүрү аарыгларга баш удур демиселди чорудар талазы-биле пропаганданы хүн бүрү чорудуп турар.

Кижилерниң кадыкшылы дээш моон-даа соңгаар кызымак ажылдаарынга бүзүрээр бис.

К. ПЫЫРАПАЙ.

АНЫЯАНДАН АДЫН СЫКПААН

Тергелиг эъттарга чудук соорткен кезек кижи Чангыс-Терек ховузун куду шуужупкан, таалаңчыг аалгаларга удеткен базып олурган. Оларның аразынга, амгы «Тээли» совхозтуң мергежилдиг механизатору С. Х. Чимит база чораан. Ол үеде машина-техника четчир эвес, транспорт сөөртүлгезин, ылангыя колхозтарга аът-биле хандыртынып турган.

Сереэдар Хертекович бежен чылдарның эгезинде колхозчу болуп, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажылдап кирген. 1958 чылда Совет Армияның хүрээлелинге шериг-албаны эрттирип чорутканы. Алыс кузели техникага ынакшылдыг, төлептиг оол ол албан хүлээлгезинден халажып келген дораан, Кызылда механизация училищезинге өөренип кирген.

Төрээн колхозу совхоз апарган, машина-техника база хөвүдээн. Ону башкарар мергежилдиг кадрлар негеттинип турган. С. Х. Чимит училищениң чедиишкинниг доосканы, «Тээли» совхозтуң тракторизи болу берген.

Алдан чылдарның эгезинден бээр үзүктел чок ажылдап келген коммунист Сереэдар Хертекович ам совхозта мактаалдыг механизаторларның бирээзи. Каңгыг марканың тракторларын башкарбас дээр, кодээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга, каңныг эдилээринге салымныгла кижи.

С. ЧЮДУК.

ЧОНГА БАРААЛГАЛ

«Телефон ажылдавас», «Радио ыңнадавас», «Почта хаалчак» деп-ле, амыдыралга аарышкылыг чугаалар, бистиң суурга мурнуку чылдарда үргүлчү ыңналыр турган. Эрги-Барлыкта байлаа ам шуут өске, харылзааның чонга бараалгалы чаартынган.

Манаа чамдык чижектерни көргүзер болалым. Радио точказы 210 ашкан, оон дыңнаары экижээн. Телефон моон мурнунда чүгле конторага турган, ам школа, кодээ клуб, ясли-сад, автогараж, нефтебаза, өске-даа албан черлери телефончуттунган. Радио, телефон талазы-биле негелдени хандырарын моон соңгаар-даа экижидери көрдүнүп турар.

Парлалга чагыдыышкыны, почта чедирилгези база-ла кичээнгейниң төвүнде тургустунган. Суурда болгаш ферма, бригадаларда хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын, почтачыларны быжыглаан. Чаңгыс чижек, эрткен чылын чагыткан «Шын» солунунуң бижидилгези 220 турган, а бо чылын 266 апарган. Почта саадаан, чагыдыгган кел бестээн дээр хомудал ам дыңналбастаан.

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта харылзаа салбырының (начальниги З. Ооржак, оралакчызы Б. Монгуш, механиги К. Хомушку) коллективи эрткен чылдың саңхөө талазы-биле бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында 1085 рубльдиң орулгалыг болур дээн хүлээлгезин чедиишкиннинг боттандырарынга эрги-барлыкчылар бүзүреңиг.

М. ДАШ-ООЛ.

Коммунистиг куш-ажылдың шалыпчызы Андрей Иванович Матюхов «Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда ыяш ажыл-агый пунктузунуң чудук сөөртүр машиназында чолаачылап турар.

1975 чылдың социалистиг чарыштың тиилекчизи Матюхов эрткен тоску беш чылдың доозунчу чылында ыяш сөөртүлгезиниң планын 120 хуудан кудулатпайн келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Андрей МАТЮХОВ.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

„ШЫНГА" харыы

Хемчеглерни ап турар

Таңдыда Дуржулга станциязының малчыннарының амыдырал хандырылгазында четпестерни илередип, Д. Чоодунуң бижээн чагаазы январь 6-да парлаттынган.

Станцияның директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы В. Назын-оолдуң редакцияга бижип турары:

Малдың баш саны өзүлделиг, ол чаагай херектиң негелдезинге дүүштүр тудуг, суур өспейн турарын автор шын бижээн.

Станцияның дирекциязы черниң болгаш хөй ажылының кидисинден ажылдакчылар малчыннар турлагларынга хаая эвес барып турар. Солунга шүгүмчүлеңдиг материал парлаттынган соонда турлагларны база эргиливис. Бо кыш эрткен чылдан элээн берге дээрзин үениң байдалы көргүзе берген — деп, бригадирлер болгаш малчыннар бадыткап турар. Ынчалза-даа олар ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш аргаларны ажыглап, шудургу ажылдап турарлар.

Кыштагларда четчир хемчээлдиг өдек бар, янзы-бүрү чемнерни үзүктелдирбейн чедирип турар.

Ажыл-агыйда чүгле шээр мал фермазында эвес, харын ниитиниң тудуг ажылы багай. Бай-Хаакта № 585 кожуун чоруур механизастаттынган колочна тудуг объектилерге кылыр планын чыл бүрүде күүсетпейн келген. Эрткен чылдарда боттарывыстың күжүвүс-биле малга 5 кажаа кылган бис. Туйбу болгаш өске-даа тудуг материалдарының чедишпейн турары тудуг ажылынга шаптыктап келген.

Сөөлгү үеде мал ажылында бүгү кижилерниң чыыш хуралдаткан, оларда зооветөөредилге негелдеге дүүштүр тургустунган. Малчыннар ортузунга ажылдаар агитаторларны болгаш лекторларны партком бюрозунга бадылаан. Аъш-чем болгаш эргежок чугула бараанар-биле малчыннарның хандырылгазы экижээн.

Мал ажылынга хамаарышкан тудугларже станцияның дирекциязы онза кичээнгейни салып турар.

ҮҮЛЕЗИ БҮТСҮН

„Коммунист" дугайында чугаа

Ферманың кызыл-булуңу. Аңаа кире бээрге, ында столдар-даа кырында, чараштыр бижээш ааш каан саанчылар-даа саанчыларның куш-ажылчы чедиишкиннерин көргүскен мактаалдар, хүндүлел бижиктер, оларның көргүзүглери, бо фермага коммунистиг куш-ажылдың деп бедик атты тывыскаанының херечилели бар.

Кежээки саалда үези. Саанчыларның кежээки ижин сонуургаары-биле аңаа бригадир Чоодур Иванакович Баткар-биле кады чеде берген бис.

Эжиктин ажыдынтарывыс билек, өлексиг чыт чиктталып, бызааларның эткени дыңналды. Удаваанда тус-тус кажааларда бызааларга келдивис. Бистиң эдепсиниң чорууруусту бригадир билип кааны: «Саалда өрээлин ыңаар болгай» — дээш дарааземнда өрээлче эжикти ажыдып.

Шимээн чок. Чүгле сагган сүттүң кочааларже баткан дааш дыңналыр.

— Кышка бистиң фермавыс коллективи эки белеткенген. Инектеривистиң чайгы семиртиинден чогуур кичээнгейни углап азыраганывыстан оларның куш-эзиктели шыырак. Ол дээрге кышка белеткелдиң база бир кол хевирлериниң бирээзи болгай — деп, бригадир тайылбырлааш, саанчылар аразынче бисти эдертип келди.

Сөөлгү инээн саап доозуп, сүдүн учётчикке дужааткаш, Чедей Хурагандаевна хостай бээрге, аңаа чеде бердивис.

— Үүле бүтсүн!

— Четтирдим. Чорууңар-ла чогузун!

— Ындыг-ла болзун. Силерниң ажыл-ижиңер сонуургап чор бис, таныштырып көрүңерем, Чедей Хурагандаевна — дээрбиске республикада сураглыг хоочун саанчы болунуң болгаш кады ажылдап турары эш-өөрүнүң ажыл-ижин биске бирден бирээ чокка чугаалап берди.

Саанчы Оюн ажылы белен эвес, харыысалгалыг, солунгаа. Сүт дээрге уаустуң шаг дыы бээр хүндүлээр чемнериниң эң дээжизи. Ынчангаш сүт чүгле ажыл-ишчи, шынчы, ак сеткилдиг кижилерниң холун дамчып, ниитиниң чемненилгезинче кирер дээрзин дуржулгалыг саанчы чугаалаңдыр.

— Инектиң сүдү чылында дивир болгай. Аңы өскээр чугаалаарга, инекти рационнуг ёзугаар тоттур чемгерер болза, ол хөй сүт бээр дээни ол — деп Чедей Хурагандаевна чугаалааш, мал чеминиң белеткелинге фермаңың ажылчыларының идепкейлиг киржилгезин база тайылбырлады.

250 тонна бодуун мал чемин олар боттары белеткээш, 800 тонна силосту салыышкан болгаш 15 тонна холуксаалыг чемнерни фермада дужуртуп алган. Ниитиниң малын кыштан чурумнуг ажырар дээш бо сураглыг коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң кызымак ажылының түңнели бо-дур.

Демниг ажыл-иш эки түңнелге чедирер. Хураал-Тейжилер тоску беш чылдың планныг онзалдаларын хүүсаа бетинде күүсеткеш, чылда 140 тонна сүт бүдүрер, күрүнеге 100 тонна сүт садар планын ол-ла дараалашкаа-биле 205 болгаш 142 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

— Саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар бисте тургустунган: кинону-даа хүнүнүң көрүп тур бис, концерттер-даа биске удаа-дараа кээп тур, инек, бызаа кажааларында чаңгыс ай төлевилел-биле туттунган, кажааларда-даа бажыңнарда-даа сайгылгааннар херелдеп турар, магалыг-дыр. Кодээ ажыл-агыйның бо беш чылда хөгжүлдезин СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелиниң номчуп таныжып, кижиниң улам сорукту ажылдаксаары кээр-дир — деп коммунист Чедей Баткар чугаалады.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныжып турган хуралга район Совединиң депутаты Чедей Хурагандаевна Баткар бир дугаарында сөс алгаш, ону сеткил хандыышкын-биле деткип, бадыткан социалистиг хүлээлгелерин алырынче саанчыларны кыйгырган. Ынчангаш Хураал-Тейжилер оңгу беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 110 тонна сүт садар планынга 5 тоннаны немей садарын хүлээнген.

Дуржулгалыг саанчы бир инектен-не 1700 кг сүт саар хүлээлгезин эрткен чылын 2226 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Баткарларның өг-бүлези мыйыстыг бода мал фермазынга ажылдап эгелээнинден бээр 23 чыл болган.

— Ам назы-харывыс-даа дээп берди, удавас пенсияларга болгай бис — дээш, Чедей Хурагандаевна чаныңда олурган уруу Оюмааже көрүнду. — Бо урувусту школага өөредип тургаш, чайгы дыштанылгазында саанчылаар ижин. Сески классты дооскаш, ам ферманың саанчызы апарганы бодур. Инектериниң уруумга хүлээдип бээр мен — деп чугаалай-дыр.

Ажылгыр, негелдеңиг дуңмаларынга кезээде белен чорууур бо угбайның Хураал-Тей сүт-бараан фермазының саанчылары «Буянныг угбай» дижирлер.

М. КАЛЧАН.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүнүг зоназынга көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырар» деп бижээн. Партияның ол чугула документизин чугаалашпышаан, ол зонаның ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң чаа мурнавыышкыннарын тып турар.

Съездини төлептиг утккуур дээш чарышып турар тараажыкчыларның, механизаторларның болгаш малчыннарның күш-ажылчы хевирлериниң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур.

Гектар чер чүнү берип болурул?

338 рубль болгаш 19 рубль. Баштайгы сан — Рязань областа Клепиковск районнуң «Макеевский» совхозунда мелиорастаан гектар бүрүнүң эрткен чылын шупту хемчээлдиг продукцияны бергени, а ийиги сан — эрткен беш чылдың эгезинде ол черниң тулаалыг торфтуг черлериниң ол жылда чыдыг болганын көргүзүп турар.

Совхоз — өзүлделиг ажыл-агый. Мында гектарлардан 30 центнер тарааны ап турар апарган. Хой чылда үнер кылдыр тарааны сигенни ийи-үш удаа кезип алыр. Хой малды чемнер-биле бүрүн хандырган. Ол бүгү — черлерин ажыглалгага киргениниң түңнели-дир. Совхозта ам безин 2200 гектар тараа шөлдери, культурлуг оъдарлар болгаш сиген кезер черлер идегеддиг ажылдап турар». Кара эвес хөрзүнүнүг зонада мелиорацияның «Большая прага» деп эң улуг системазының бирээзиниң баштайгы ээлчээ ажылдап эгелээн.

— Чүгле «Большая прага» төлевилелин ёзугаар безин барык 23 муң гектар черни бүдүрүлгеге ажыглалдыга киирер апаар бис — деп, СЭКП-ниң Клепиковск районунуң бирги секретары Н. А. Баранов чугаалаан. — Ол черниң баштайгы муң-муң гектарлары ам безин продукцияны берип турар. Оңгу беш чылда колдуунда-ла хааглыг дренаж-биле 15 муң гектар черни кадырып, он-он муң гектарга сугтарылганы чорудар бис. Мелиорастаан гектар санындан-на ужен центнер тарааны алыры төлевилеттинген. Малдың эки чем-сүүрү сүт бүдүрерин 40—45 хуу көдүрер аргалыг бээр.

А. ТРОФИМОВ.

Шефчилерниң «автографтары»

Иваново областа эң улуг дээн Петровскийниң районнар аразының мал ажыл-агыйының черинде хары угда беш муң ажыг шарыжыктарны семиртир азыраар комплекс ажыглалгага кирген.

Кажаа бүрүзүнче кирер эшик аксында тудугжулар бот-тарының «автографтарын» арттырган. Ол болза Ивановонуң, Вичугтаның, Родникиниң, Шуяның, Фурмановтуң болгаш ностаажычы областың өске-даа хоорайларының бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери ол объектилерни тутканын херечилеп турар-дыр.

Ажыл-агыйлар аразының комплекстеринге үлезилээни, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин специализастаар болгаш концентрастаар чорукту улам ыңай хөгжүдериниң эргежок чугулазын партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде онзалап демдеглээн. Ааг дүүштүр бо чылын Петровский суурга ам-даа 2,5 муң баш малга кажааларны тударын болгаш чаартыны, специализастаан ажыл-агыйларга хары угда 14.700 баш бода малды өстүрер 49 кажааны тударын организастаар.

«Хүндүлел шаңналын» кым алыр ирги?

Москва чоогунда Ленинский районнуң оңгу беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылдың эң дээди бүдүрүкчүлүүн чедип алган савыычыларынга тывыскар «Хүндүлел шаңналы» дээр шаңналды тургускан. Ол дээш демисежип киржикчилерниң хүрээлелинде хамыктың мурнунда эрткен чылын саап турган бөлүк инектеринден 400 тонна сүттү тус бүрүзүнге алган саанчылар кирген.

Ленин аттыг совхозтуң Слобода фермазының саанчылары Н. М. Карпеп биле З. Н. Мазина олар тергиин эки түңнелдерлиг. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреазы М. С. Громованың үлегерин өлергеш, олар бөттарының бөлүк инектеринден кайызы-даа тус-тузунда 300 тонна сүт саар дээн хүлээлгелерин дыка ажыр күүсединнер.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш-пышаан, ажыл-агыйның бүгү саанчылары 300 тонна сүттү чыл дургузунда саар сорулганы салып алган.

В. ИТКИН.

Колхоз төлевилелин ёзугаар

Смоленск областың Гагарин районунун Радищев аттыг колхозунда мал ажылының чаа фермазы ажылдап эгелээн. Ында 1200 молдурганы болгаш дүлгүүш инектерни тургускан. Оларның кажааларының төлевилелин ол ажыл-агыйның специалистери ажылдап кылган. Олар мурнундагы ийи хавал кажаазын чаартып, оларны делгем галерея-биле тудуштурган болгаш дээр. Кажаа бүрүзүнге 50 баш мал турар, төргежингеш кожуглуг «Беларусь» трактор мал чемин сөөрткеш хостуг эртер коридорлар бар. Ол чорук кажаа санынга хөй молдурганы турзар болгаш аңаа ажылдаар кижилерниң санын кызырар арганы берген. Ам чаңгыс тракторист безин бүгү молдургаларны хары угда чемгерип четтигип турар.

Кажааларны бульдозер-биле арыглап турар. Ам мында бүгү малды чүгле үш трактористтер ажаап турар.

Соолгу чылдарда Смоленск областа мал ажылын хөгжүдериниң улуг кичээнгейни салып турар. Эрткен беш чылда 50 комплекстиг болгаш улуг фермаларны туткан. Оларны чаа беш чылда улам хөйнү тудар.

Ю. СИДОРОВ.

Школачыларның өөрүшкүзү

Чуваш АССР-ниң Канаш районунуң Малые Кибечи суурунда туткан чаа ортумак школага баштайгы коңганы каккан. Байырлыг шугум ыскаалынга тудугжулар ийи каът чырык, делгем бажыңның дүлгүүрүн өөреникчилерге хүлээдип берген. Өөреникчилерге таарыштыр бүгү-ле байдалдарны мында тургускан. Өөреникчилерниң эргезинде делгем класстар, лабораториялар, спорт болгаш хуралдаар залдар, күш-ажыл кичээлдери эртгирер кылдыр эки дерээн мастерскаялар бар.

Чувашияның суурларынга бо чылын он чеди школаны тудар, а оңгу беш чылдың дургузунда — чеден чыгаа школаны тудар. Школалар тударынга дыка хөй түңнүг акша-хөреңгилерни колхозтар база берип турар.

В. ЖЕЛЕЗНОВ.

Хоорайжыларның дузазы

Көдээ ажыл-агый ажылдарын механизастаар талазы-биле бөрону Калуганың хоолай заводунуң чанында тургускан. Ында ажылдап турар инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш бүдүрүлге чаартыкчылары Бабынинск районда шефке алганы ажыл-агыйларның баштайгы чагыын күүседиппен. Мал чемнитте херегләр саваңны арыглаар болгаш сайзырады ажылдап кылыр талазы-биле кожуп чорууп «фабриканы» олар тургускан. Автомашинада эптеп тургускан тускай машина кашта фермаларны хандырар.

РСФСР-ниң кара хөрзүнүнүг эвес зоназынга көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырар дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин хоолай заводунуң коллективи хандамырында хереп кылдыр хүлээп алган. Шагдан бээрги найырал ук бүдүрүлгени Бабынинск районнуң ажылчиичилери-биле холбаштырып келген. Шеф дузаламчызының үзүлчеглиг аллаа завод боттандырып кирипкен.

Ю. НИКОНОВ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Келир үеже чүткүл-биле

Дайын үезинде үрелип, чуурулган черлерни Ханойда шалыпчы ёзу-биле катап тургузуп турар. Соолгу үеде Ханойнуң чурттакчылары бир чүс муң хире дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн алыр. Вьетнам тудугжулар совет техниканы болгаш машиналарны ажыглап турар. Олардан дыка хөй кижи совет специалистерниң удуртулгазы-биле өөренип, дуржулга чедип алган.

ЧУРУКТА: Эгиттинген селеме хелүнүң эриинде.
Плакатта—чаңгыс аай, тайбың Вьетнамның чурт чуруу.

О. ТРОФИМОВАНЫҢ фотозу.
ПМА.

Вьетнам хөй чылдарның иштинде бир-ле дугаарында тамчынтыг, тайбың байдалда чурттап турар. Ооң хоорайларының кудумчуларында бомбадан чаштынып, камгаланыр черлер чок апарган. Чурттуң келир үеде идегели болур уруглар ам тайбың үеде чурттап, өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: Ханойда уруглар садында эртенги гимнастика.

Ю. ЧУРЬЯНОВТУҢ фотозу.
ПМА.

Сенатор Г. Хэмфриниң кичээндирии

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Анголага холгаарлаашкының үргүлчүлээр чорук чүгле америк даштыкы политиканы улуг аштырышкынга чедирер деп, сенатор Г. Хэмфри медеглээн.

Ол Мурнуу Калифорния университединге чүве чугаалааш, Анголада херек кырында боттуг байдалды барымдаалаарын күзевейн база Вьетнамга аштырышкындан чогуур түңнелди кылбайн турары дээш АКШ-тың чазаан буруудаткан.

АКШ-тың Анголага холгаарлап турары чажыт эвес деп, Г. Хэмфри чугаалаан. АКШ эрткен чылдың дургузунда чазакка удур ийи бөлүглежиишкиннерге чепсекти болгаш шериг херекселдерин барык 40 миллион долларга берген. АКШ-тың чазаа ол холгаарлаашкынны ам-даа уламчылаар болгаш калбартыр бодап турар.

Мурнунда Вьетнамга кылып турганы ышкаш, Анголага база-ла АКШ антикоммунизмниң түгүнүн адаа-биле демиселди чорудуп турар-дыр деп сенатор медеглээн. Вьетнамга ышкаш, Анголага база-ла Каттышкан Штаттар чоннуң карааңга багын көргүскен болгаш чедиишкинге кандыг-даа ынанышкы чок бөлүктерин деткип турар.

УЛУСЧУ АНГОЛА ШАВАР ХАЛДААШКЫНДА

Иштики болгаш даштыкы реакцияның күштеринге удур болуушкун чорудуп турар демиселинге ангола улус чаа улуг тиилелгелерни чедип алган. ФНЛА-ның үймээнчи бөлүглежиишкиннериниң чепсектиг дээрбечилеринден, хөлезиленикчилерден болгаш даштыкы халдакчыларның отрядтарындан чурттуң соңгу талазын хостаары ам дооступ турар. Республиканың чепсектиг күштери дайын чорудулгаларын чоон болгаш мурнуу талакы угланыышкыннарга база идепкейжидие берген. Ол угланыышкыннарда оларга Мурнуу-Африка Республиканың доктаамал шериглериниң улуг кезектери, португал фашистер болгаш хөлезиленикчилер удурланыштыр туржуп турар. Улусчу армияның күчүлүг согуушкуннары аткаарлаан дайзыннарның угаан-кудун ышкындырып турар. Көрген кижилерниң херечилеп турарын ёзугаар алырга, ФНЛА-ның бөлүглежиишкини «каракка көзүлдүр-ле буурап туруп берген», а хөлезиленикчилерниң отрядтары болгаш УНИТА дээр база бир өске чарылдырыкчы бөлүглежиишкиннин дээрбечилери соңгаш болгаш дириг кижилерниң үптекчилерниң чыттыр черлери апарганы. Кымның-даа хулээп көрбээни чалча «чалакта» удур-ледир дүрбүжүүшкүннер күштелип, ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның баштыңнары аштырыышкын дээш харыысалганы бот-боттарынче кагжып туруп берген.

Боттарының чалчаларының товаржы бергени кедергей берге байдалды көргеш, АКШ болгаш НАТО-нуң өске-даа ураңгары ол чалчаларга шериг талазы-биле дүрген дуза чедирериниң хемчеглерин ап, Ангола Улус Республиканы экономика талазы-биле бүзээлээрин организастаарын оралдажып турар.

Ангола Улус Республика бүгү күжүн агрессияны ажып эртеринче болгаш үрелген-хоозураны ажып үнеринче кужениишкинниг угландырбышаан, берге үени чурттап эрттирип турар. Хосталга дээш хөй чыл демиселге аар-берге шылгалданы тудуп эрткен ангола улус ол нарын байдалдарда болуушкун дайынчы авангарды — МПЛА-ны долгандыр улам сыры каттыштырып турар. Дашкы болгаш күш-ажыл фронтуларынга аныяк республиканың чедиишкиннери бирги ээлчегде чогум харын ооң-биле тайылбырлаттынар. Даштыкы халдакчыларның болгаш саттыныкчыларның чурттан бүрүн үндүр сывырар сорулгалыг шак ол чогтуг херек дээш демисел МПЛА-ның түгүнүн адаанга чоннуң эң калбак бөлүктерин чыылдырып турар. Улусчу армияның хүрээлеңинге ажылчыннардан, тараачыннардан, студентилерден чаа-чаа эки турачылар соксаал чокка немежип кээп турар.

Күш-ажыл фронтузунда база хөй-хөй эки турачылар бар — эжелекчилерге үрегдеттирген ажыл-агыйны катап тургузар ажылдарга дузалажыр дээш олар хосталган демисээрлерден кээп турарлар. Эрге-чагырганың улусчу органнарын, а ол ышкаш бүдүрүлгелер баткарар ажылчын комитеттерни чер болганда тургузуп турар. Ангола Улус Республиканың чазаапын чарлааны социал-экономиктиг программаның ажыдыралда боттаныышкынының тодаргай түңнелдери мында кылдыр чоп көрүп турар. «Даштыкы халдаашкынның болгаш экономикада бергедээшкиннерниң уламындан болдунган нарын айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар бис дээрзинге бүрүн бүзүреддиг бис, ооң үнезини чүл дээрге, ангола ажылчы чоннарның шиитпирлиг чоруу болгаш күш-ажылчы кедүрлүүшкүнү болур» — деп, республиканың президентизи А. Нето чугаалаан.

Аныяк республиканы деткиир чорукту делегейде улам-на өзүп турары Анголаның улузунуң келир үеде тиилелгезинге бүзүрелин улам өөрүк киирип турар. Амгы үеде Ангола Улус Республиканы делегейниң 40 ажыг күрүнелери хүлээп көрген. Президент А. Нетонуң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Ангола Улус Республиканың иштики болгаш даштыкы дайзыннарга удур демиселинге ак-сеткилдиг көвүнчүг чугула дузаламчыны деңнишкеллиг өске-даа күрүнелер-биле чергелештир көргүзүп турар Совет Эвилели ангола улус онза өөрүп четтиришкин-биле көрүп турар.

Ю. ФЕДУТИНОВ.
(СЭТА).

ПОЛЬ РОБСОННУҢ МӨЧЭЭНИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шылгаралгай негр ыраажы болгаш актёр, көскү хөй-ниити ажылдакчызы, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш сорунтуг демисежи, Совет Эвилелиниң улуг өңнүү Поль Робсон амыдыралының 78-ки чылында филадельфияга мөчээн.

Негрлерниң хамааты эргелери дээш, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары дээш быжыг турушкуг демисели-биле ол хуналткелдн чүгле Каттышкан Штаттарга эвес, харын ооң ырак даштынга-даа чедип алган. Поль Робсон «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң лениннии шаңналының лауреазы турган.

Ол ыраажы, актёр, эртемден болгаш хөй-ниити ажылдакчызы болуп бүгү делегейге билдингир чорукту чаалап алб ыштаан, күш-ажылчы узун амыдыралды чурттап эрттирген. Поль Робсон бодунуң хайнышкынныг болгаш хөй талалыг ажыл-чорудулгазын АКШ-тың болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эң дээре келир үе дээш демиселинде эцгиландырбайн чораан.

Амгы делегейге социализм болза деңнилгениң шимчедикчизи дээрзин Поль Робсон аныяк чораан чылдарында-ла билип каан. Элээн каш чылдар мурнунда барлаан үндүрген. «Ынчаар туржур мен» деп автобиографиязынга Робсон «социализм дээрге бүгү кижи төрелгетенге амыдыралдың эң-не бедик чадазы-дыр» деп бижээн.

Поль Робсон Совет Эвилелиниң улуг өңнүү болуп, мөңгэ чаңгыс удаа эвес кээп турган. Составында кирип турар янзы-бүрү националдар бир демей хөгжүп турар совет ниитилел аңаа улуг сагдарны чедирген. Совет кижилерге изии-биле ынаан, негр улустуң, бүгү деңнилгелиг кижи төрелгетенниң эрге-ажыктары дээш оларның демиселин бедии-биле үнелеп турарын Поль Робсон бижиип турган.

Поль Робсон бодунуң деңнилгелиг ажыл-чорудулгазы дээш удаа-дараа истедип-сүрдүрүп, дыка хөй чылдарны даштыкыга эрттирер ужурга таваржып чораан. Ынчалза-даа АКШ-ка ээп келгеш негрлерниң хамааты эргелерн дээш, тайбың дээш демиселин соксатпайн турган. Маккартизмниң тергиидеп турган чылдарында Поль Робсоннуң мурнунга концерт залдарының эжиктери хаглыг, ону радио-же болгаш телевиденииже киирбес турган.

Совет Эвилелинге удур дайын дугайын чүгле угаан-сарыыл чок кижилер бодап болур деп, тайбың камгалалының делегей конгрезинге медеглел кылганы дээш «соок дайынның» чылдарында Поль Робсонга даштыкыже үнер паспортту 8 чыл дургузунда бербээн.

Поль Робсоннуң 75 харлаанын-биле холбаштыр Нью-Йоркка хөй-ниитиниң хуралы болган, ол арыг ужурундан аңаа бодунуң кээп шыдаваан. Хуралдың киржикчилеринге чорутпан чагаазынга ол мынча деп бижээн: «Мен хосталганың, тайбыңның болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң херээнге шынчы бисти-ле Поль Робсон болуп келир артар мен. Тайбың кожа-хелбээ дугуннааш кын дээш шимчээшкин чугула чедиишкиннерни чедип алганынга база «соок дайынның» талалакчылары аткаарлаар ужурга таваржып турганынга мен тайбың талалакчылары-биле — социалистиг чурттарның улустары-биле болгаш бүгү чурттарда деңнилгелиг күштер-биле кады өөрүп тур мен».

Поль Робсон бодунуң идеяларынга болгаш принциптеринге амыдыралының төнчүзүнге чедир шынчы болуп арткан.

Г. ФРИМЭН.

Хунтага дузалаарынче далажып турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегейниң чаарты тургузуушкуну болгаш хөгжүлде банкызы чилиги хунтага саң-хөө дузазын көргүзерин төлевилеп турар. Америк парламентиниң дыңнадыгларындан алырга, ол банкының президентизи Р. Макнамара хунтага бээр 33 млн. доллар түңнүг баштайгы чээлини чүүлдүг деп көрген болгаш бодунуң шиитпирин банкының директоралынга көөрү биле дамчыдып берген.

1970 чылда президент Сальвадор Альендеге баштаткан улустуң чаңгыс-ээ чазаа эрге-чагыргага кирерге, ук банк Чилиге чээлилер бээрин соксаткан турган.

Чили улустуң өлүрүкчүлерин акшаландырар дугайында шиитпир Каттышкан Штаттарда улустуң килеңнээшкинин болдуруп турар. Пиночеттиң «өлүг өлүрүкчү чоруктуг болгаш ужур-дуржок аажылаашкыннарын бодунуң политиказы болдурган» деп «Нью-Йорк таймс» солун шериг хунтазынга саң-хөө дузаламчызын бурууа шаптыкшаан, онзалап демдеглеп турар. Чээли берип турар чорук болза эң-не кадыг-дошкун «ужур-дуржок аажылаашкыннарны үргүлчүлеп база политика талазы-биле хоругдаттырган муң-муң кижилерни кандыг-даа истелге-кылалда чокка хиланчектеп турар» Пиночеттиң ёзу-чурумун чогумчалаар деп көргени-биле бир демей-дир деп, ол солун айтып турар.

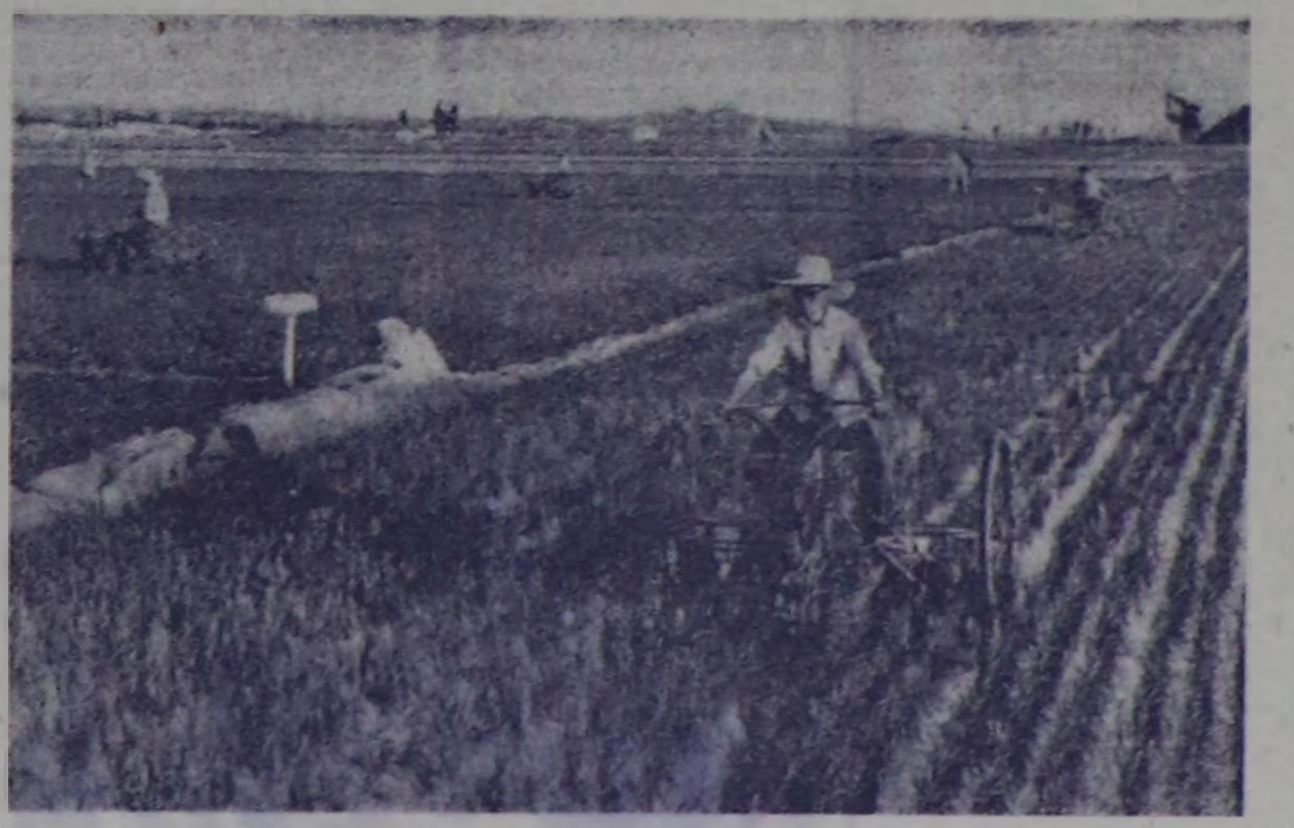

Көрей Улус-Демократтыг Республикада көдээ ажыл-агыйны сайзырадырының, ирригация тудугларын кылыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Понгвон можуда Вонхва дээр кооперативтиң рис тарыыр шөлү.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунда

Январьның 25-теп февральдың 6-га чедир Кутаисиниң, Ереванның, Тбилисиниң девискээринге Закавказ шериг округунуң корпустуг шериг өөредилгезин эрттирерин моон мурнунда чарлап дыңнаткан. Шериг өөредилгезинге киржирлерниң ниити саны 25 муң хире кижи болур.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел актызының чүүлдеринге дүүштүр совет тала сагыңдырыг бижикти Хельсинкиге чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерже январь 4-те чорудуп турар. Мурнуу-Чөөн Европада турун турар. чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс күрүнелерден хайгааракчыларны шериг өөредилгезинче чалаан.

Айыткан шериг өөредилгезинге хайгааракчыларның киржирин чалаан бижиктерни Болгария Улус Республиказы, Греция Республиказы, Румын Социалистиг Республиказы, Турция Республиказы, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказынче чорудулаан. Ук чалалгаларны олар хүлээп алган болгаш болур деп турар шериг өөредилгезинче хайгааракчыларын чорударынга чөпшээрелин берген.

Районнуундан чүге куду болганыл?

Тес-Хем районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кужениишкиннииг ажылдап турар. Районнуң бүгү школаларының башкылар коллективтеринге, үстүкү класстарның өөреникчилеринге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырган хуралдар болуп эрткилээн.

Эрткен беш чылдарның дургузунда улус өөредилгезиниң шугумунга, эң ылаңгыя, школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. Чүгле эрткен чылын Берт-Даг, Чыргаландың, Кызыл-Чыраа школаларынга немелде тудугларны кылып, школаларны улгаттырган, интернаттарны болгаш чаа спорт залдарын ажыглаалга киирген. Ам районнуң Деспен, О. Шынаа эге школаларындан өске шупту школалары бус-биле чылыдар системаже шилчээн. Бо чылын база-ла чаа тудугларны кылыры көрдүнүп турар. Берт-Даг ортумак школазынга 60 орунуг интернатты, «О. Шынаа» совхозтуң төвүнге чаа школа тудуун доозар.

Районнуң башкылар коллективи 9-ку беш чылдың соолгу чылында өөреникчилерге быжыг билигни бээр дээш, кужениишкинниг ажылдаанын 1975—1976 өөредиглиг чылының чартык чылда түңнелдери көргүзүп турар. Бо хүннерде районнуң школаларында 2400 ажыг өөреникчилер өөренип, өөредилгезин чартык чылда 97,7 хуу күүсеткеннер. Ол дээрге ооң мурнунда чылдарга бодаарга 5 ажыг хуу өзүлделиг болуп турар. Соолгу беш чылдарга бодаарга кошкак өөреникчилерниң саны 3 катап кызырылган. Районнуң бүгү өөреникчилеринден 609 өөреникчилер чүгле 4—5 демдектерге өөренгеннер. Ол ышкаш 75 башкы боттарының класстарынга 100 хуу өөредилгени чедип алганнар. Ынаыгларның санынга Самагалдай ортумак школазының 6 «а» класстың удуртукчузу А. К. Седунам, 8 «б» класстың удуртукчузу Д. С. Сади болгаш өскелерни-даа адап болур. Берт-Даг школазы өөредилге программазын 98,7 хуу күүседип, өске школалардан дээре көргүзүглерлиг болуп турар.

Районнуң улус өөредилгезиниң ажылында четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Районнуң школаларының чартык чылда түңнелинден алгаш көөрге, Кызыл-Чыраа ортумак болгаш Шуурмак сес чыл школалары өөредилге деңнелин 96 хуу кылдыр күүседип, районнуң ниити көргүзүүнден куду болуп турар. Ол ышкаш ниитизи-биле чартык чылда 10 ажыг өөреникчи чылдагаан чок өөредилгезин каап, школада өөренмейн турар.

Чамдык школаларда өөреникчилер ортузунда өөредилгекижизидилгелиг ажылды кошкак тургусаан. Санитарлыг байдалы, арыг-шевер чогуур негелдеге четпейн турар. Ындыг школаның санынга Кызыл-Чыраа ортумак школазын киирип болур. Школаның интернадының иштии арыг-силиг эвес таварыылгалар тургулаан. Ону чогуур өйүнде эдер талазы-биле башкылар коллективи эки хемчег албайн келген. Ындыг таварылгалар Самагалдайның ортумак школазынга база турган.

Өөреникчилерге быжыг билигни бериг, өөредилге программазын хажык чок күүседирин чедип алыры дээрге башкы кижи бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези. Ону күүседири чүгле чаңгыс башкының эвес, ол школада ажылдап турар бүгү коллективтиң хүлээлгези.

Тес-Хем районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары үстүнде четпестерни чоокку үеде чайладып, СЭКП-ниң удавас болур XXV съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээрзин районнуң улус өөредилгезиниң чөвүлелиниң хуралынга школа директорлары бүзүретиннер.

Т. САНДАН,
Тес-Хем районнуң улус өөредилге килдизиниң инспекторy.

Бөгүн—улуг чогаалчы, сатирик М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чылы

„XIX чүс чылдың ийиги чартыында Россияның төөгүзү Щедринниң дузазы чокта билдинмес.“

(М. ГОРЬКИЙ)

Шыгаргаңгай орус чогаалчы, улуг сатирик Михаил Евграфович Салтыков-Щедринниң (1826—1889) ады В. Г. Белинскийниң, Н. Г. Чернышевскийниң, Н. А. Добролюбовтуң, Н. А. Некрасовтуң аттары-биле кады чаңгыс одуругда турар. М. Е. Салтыков (чогаалчы шолазы Н. Щедрин) Тверь (амгы Калинин область) губерниязының Спас-Угол суурунга 1826 чылдың январь 27-де ызыгуурткан ог-бүлеге төрүттүнген. Ол Царскосельск лицейинге өөренип тура Державинге болгаш Пушкинге турасказаткан баштайгы чогаалын бижээн. Ооң чогаалчы болур үг-шиит тыварынга В. Г. Белинскийниң, А. И. Герценниң чүүлдери болгаш Н. В. Гогольдуң чогаалдары улуг салдарлыг болган. Петрашевскийниң «пятницалары», Фейербахтың философиязы, Ш. Фурьениң, Сен-Симонниң утопиялары, социал тургузуг шугумчулелдери-биле таныжышкын ооң ниитилел тургузуунуң дугайында үзел-бодалдарын тодараткан.

Салтыковтуң «Черүлдээлер», «Будалчак херек» деп политиктиг бурууш шавылышкым, чидиг социал шугумчулел делгам баштайгы тоожулары эргечагырганың ииледин хайныктырган.

1848 чылда хаанныг эргечагырга Е. М. Салтыковту Вятиаже (амгы Киров хоорай) шөлүпкен. Шөлүгге сеглүнде 1868 чылга чедир аңгы-аңгы губерниялрга албан-дужаал ээлеп чораан. Ол-ла үелерде рассказтарны, очерктерни, шиилерни «Современник» журналга парладып келгилээн. 1868 чылда албан, дужаал ээлээр эргезин казыткаш, Петербургка Н. А. Некрасовтуң чалааны-биле «Отечественные записки» журналды үндүрүп эгелээр. Орта М. Е. Салтыков-Щедрин 1884 чылда хаанныг чазак журналды хаггыже чедир ажылдаан.

Салтыков-Щедринниң «Головлев ээргилер», «Губерния очерктери», «Бир хоорайның төөгүзү», «Пошехон чугаалар» деп чогаалдары, сурагныг тоолдары болгаш өске-даа чогаалдары делегейниң шоодуглуг чечен чогаалының эртинезинге кирер бижиттинген. Салтыков-Щедринниң сатиразы политиктиг утка-шынарлыг болгаш Российаның хосталгалыг шимчээшкининиң шынчы болгаш бузурелдиг эвилелчизи болуп, демиселче кыйгырып чораан.

Бистиң амгы үеде Салтыков-Щедринниң чогаалдары эргиниң артынчызы-биле, империализмниг реакция-биле демиселге чидиг, дээштиг чепсек болуп артпышкан.

М. Е. Салтыков-Щедринниң чогаалдары ССРЭ-ге 43 дыл кырынга 595 катап 29 млн. 533 муң экземпляр тиражтыг үнгүлээн.

КЫЗЫЛДГА ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Алдарлыг орус чогаалчы М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болган юбилейин республиканың хой-ниитизи база калбаа-биле демдеглээн. Тываның хөгжүм-шии театрынга ол юбилейге турасказаткан байырлыг кежээни СЭКП Кызыл хоорхому, Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери, күрүнениң башкы институду, хөгжүм-шии театрының коллективи организастап эрттирген. М. Е. Салтыков-Щедринниң чогаалдарының ниитилел хөгжүлдезинге салдарынга турасказаткан кыска сөс-биле Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы О. О. Сувакпит кежээни ажыткан.

Улуг орус сатириктиң амыдырал-чурттаалгазының, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди башкы институдунуң орус болгаш даштыкы литература кафедразының эгелекчизи, номга ынактар ниитилелиниң хоорай организациязының даргазы филология эртемнериниң кандидады М. А. Хадаханэ кылган. Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының библиотекары Г. В. Коврижникова Салтыков-Щедринниң чогаалдарының Тывада нептерээниниң, ол бистиң номчукчуларывыстың бир ынак чогаалчызы болуп турарының, ооң чогаалдарының делгелгелерин библиотека бүрүзүнде турауканының дугайын чугаалаан. Шүлүкчү С. В. Козлова улуг сатириктиң чогаалдарының кижизидикчи уткашынарынга доктаап, ооң чогаалдарын хандыр өөренирин аныяктарга чагаан.

Хөгжүм-шии театрының артистери Л. Савельева, В. Серен-оол, Л. Суворова олар чогаалчының «Карась-идеалист», «Карак-кызыл койгун», «Угаалныг пескарь» деп тоолдарын урам номчааннар. В. Ласточкинниң удуртулгазы-биле «Бир тараачын ийи генералды канчап тоттурганыл» деп тоолду артистер сценажыдып көргүскен.

ТООЛ МИРИТ КОШКАР

М. САЛТЫКОВ-ЩЕДРИН.

Азырал кошкарлар дээрге баяр шагдан бээр кижилерге кырдырып келген; оларның чогум ызыгууру билдинмес.

(БРЭМ).

Кажан-чежен азырал кошкарлар «туразында» чурттап чораан төөгүде кирбейн турар. Кижи амытан чер кырынга тыптып келгеш, кодан-кодан азырал кошкарларлыг апарган үелен чүс-чүс чылдар караңгадыг эрткен тудум азырал кошкар делегейни дескиндир тараан болгаш кижиниң өлүрүп чиир малы болу берген. Кошкарларның обзагай уксаазын кижи база шилип ап, эъди эъттиг, чаз чагзыг, кежи кештиг, дүгү дүкүүр уксаалыг кошкарларны колдадыр өстүре берген.

Азырал кошкарлар шөлээн чораан ада-өгбезин хаайынга безин кахпас, төрүттүнүп келген үезин доңгуп-даңгып билирлер. Ол үелеп эгелээштиң кошкарның деңчу намдары нептерээр ужурлуг, ындыг турбуже мелегейниң эъди-ханы чедишкен тудум уттуучалы дендеп барган. Оът-сиген чулуп чиирден өске чүнү-даа билбес кошкарны шымбай угааныг кылдыр көөргеди берген.

Өрү тырттарга, куду чүткүүр мириттер турар.

Бир кошкар удуп чыткаш, дүжей берген ирги. Кодан сыңмас хойлар дүжүнге кирип кээрге, бачыырган одунгаш, карактарын аларадыр көргүлээн. Чүү-чүү болганын сактып эгелээш, чүнү-даа сактып чадаан. Караның уунда каштагар ак чүве чылчырыктаар, ооң ыңай чүнүң-даа ужуру билдинмес. Алзагы берген...

— Ойт-ойт! Хоюм-хоюм! Дүште-дүлде чүнү көрдүм?— деп чанында чыткан хойдан айтырган. Оозу кайын дүжеп чораан боор ийик аан:

— Тоолуң ытпайн, удуп көр! Сени дүш дүжезин, хоолургак чаң көргүссүн дээш калчаа далай кежир эккелгеч бе, болгаан моң!—деп, чыткан хой чемелеп каан.

Англиадан эккелген мериноc уксаалыг кошкар чүвең ирги. Иван Созонтыч Растаковский кожай ол кошкарны конгуг улуг өртек-биле садып алгаш, мөйну чоонай берген. Ол кошкарның уксаазындан угаан-сарыылдыг хураганнар үнерин бодавайн, хоюг-хоюг чиңге дүктүг кодан хойлуг болурун күзээш, көк далайның ындындан садып эккелген.

Баштай дээрезинде демги кошкар хамыкты кайгады берген. Чүнү-даа бодавайн, чүнүдаа сонуургавайн, чүнү-даа билбейн, ала хелүнде хүн эрттирип турган. Кошкар деп чүл, ооң эрге, хүлээлгези кандыг болурул дээрзин суртаалдаар туржук, ындыг нарын айтырыглар кошкарның бажын кайын дуурайлай бээрил деп кончут мирит шала-буза каразыптар турган ирги. Мирит кошкарның чымааракта турарын Иван Созонтыч мегадап, кожаларын келдиртип эккелтеш: «Топтап көрүңер!» дигилээр апарган.

Харалаан, хенертен дүш дүжээн де... Чүнү дүжээнин мирит кошкар черле сактып чадаан. Чалгаарай бергенин мунне билип каан. Кажза-даа, чем-даа биезги хевээр болду дег, кодан хойлар база бар, сагыш човаар чүвези чок ышкаш кынныр. Кажааның иштин эргилдир кылаштааш:

— Чүнү дүжелим, чугаалап корүнерем?—деп базладыр эткилээн.

Кодан хойлар кошкарның аайынга кирбейн, харын оңу шымбай угааныг, сарыылдыг дигөн ялзыныг кочуургаар болганнар.

Мирит кошкар дүжүнге чүзе көөр апаарга, кодан хойлар баштайгы кошкарын сактыр апарганнар, дөрт чыл кады чурттаан соонда, демги кошкар бир черлиге туттура бергеш, бажы-биле барган (дээргиниң бажыңынче кошкар эъдиндеп кылган амданныг аъш-чемни аппар чытканын чаңгыс катап көргеннер.) Ол кошкар ёзулут уксаалыг мал турган! Ол дүжевес-даа, дүүревес-даа чораан, кошкарның кылыр үүлезин-не кылып чораан амытан ирги. Чүү деп чүү дээрил!

Идегелдиг эжин, хайыралыг өңнүүн кодандан үндүр хөөглепкеш, ооң орнунга бир чүү адам коларгах, билдиргек кошкарны кирип салыпкан, ол сыңзыг чүве сары хүнү бадыр чүгле бааладыр эдер, хөөкүй хойлар кажан-на хураганнарып маңнааш турупканнар!

— Бо кончут када берген башкарлып чадап тур! Куурумчу кошкарның хайындан ат болдувус, Иван Созонтыч бисти канчаар-ла болду?—деп, кадарчы Никитага хойлар чарбытына бергеннер.

— Таан дыка сүртевецер, хойларым! Мирит кошкарны даарта тазарты кыргааш, шагар-оът-биле куржаадыр берипкей бис ээп!—деп, Никита хойларын көгүдүп каан.

Никитаның бодалы хей болган. Мелегей кошкарны кыргааш, чула шыкпыыртап каарга безин, ол-ла дүне дүжүн дүжей берген.

Ол хүндеп эгелээш, мирит кошкарның дүш көөру дам барган. Дүне-даа, хүндүс-даа чыда каалкаш, доран дүжейле бээр.

Караан шие каптарга, хамык чүве бир янзы апаар, ол боду кошкарзывас, харын бурун шагда «сайыттап» чораач ашакка дөмейлежи бээр. Чаныбиле кылаштап эрткен кижи болган-на мынча деп шалый каптар апарган. «Бо кошкарны кажаалаан херээ чок, чагырыкчы кылып каар амытан-дыр ийин!»

Бээк-чаяанныг, мирит кошкар дүжээн чүвезин черле сактып чадаан.

Бир катап дүжүнде кайгамчык чуруктар көргенин сагынган дээр. Отту чаштап кээрге, демги чуруктар көзүлбейн баргылаар, ам канчаар, база катап мугулайзый бээр. Баштай кошкарзыы сүргей турган болза, сөөлзүредир саймаарай берген болгаш бир-ле чүвени дилеп чоруур апарган, чогум чүву сурзглааныы боду безин билбес... Шаа барып сээдеңзий берген кошкар бижек бажынгала баар болду бе?!

Бижекке иштин чара кестирериндеп аңгыда, мирит кошкарның чоруп чоруур байдалы дыка халаадачыг апарган. Дүнү хүндеп ылгай албас. Чүү-даа чүвениң бажынга олурар мен деп кежээргей бергеш, мирит кошкар бүзүттүң болгаш буяның үнер дөзүн, ылгалыр имин билип чадааш, тениий берген. Мирит чүрээн долгандыр чалбыраан кыпканын угаазажок, чүнүң ужундан чалбыыш үнүп келгенин дек билбес болган. Кажааның даштында делгем делегей барын, ооң ыңай чырыткылыг өөрүнчүг идегеддер барын бүлүң-салың угаап турар, ол хирезе оларның онзаланыр ылгалын безин айтып шыдавас амытандыр. Чырык, делгем болгаш хосталга барын угаап турар, чогум ол чүлерил дээрзин харылап шыдавас мирит кошкар-дыр...

Улай-улай дүжүн көргеш, мирит кошкар хоңчок сүрээдээр апарган. Деткимче көрбес, харын-даа дыңнавас кошкар болган. Мирит кошкар көстүп кээрге, хойлар хейде корткаш, бөлдүнчү бээрлер. Кадарчы Никита чүвениң ажыын бүдүү билзежок, ыыт чок эртип каар турган. Алыс угааныг кадарчы кошкар салырының ужурун билир болгаш шууду сөглээр чаңныг турган:

— Сени кошкар кылып каан чүве болганда, кошкарланыр үүлең эдилеп чуртта!

Ядараан, мирит кошкар кошкарланыр үүлезин кылып шыдавас болган. Кошкар боор төрүттүнгенин ялалааш канчаар ийик аан, мирит кошкар дүш дүжээр апаргаш, оозунга сузун бастырыпкан чүвең ирган.

Дүжүн сактып албас хирезинде-ле, мирит кошкарның сагыжы таңды бажында турган.

Чоорту мирит кошкарның дүвүрел чорууру чавырлыш, боду шору делдиий бергензиг апарган. Мирит кошкарның сүргей кылдыр оожургай берген сеткилинде чылчыктыг чүве чок, харын кошкарланыр кужунуң чилчин үзүлгенинден харыксыраамы болур. Мирит кошкардан кандыг-даа дуза болбайн барган.

Оскундурган кужун дүш дүжээш, эгидип аарык кортап, мирит кошкар бара эртенден кара кежээге чедир удуп келген...

Хүн келген тудум мирит кошкар арып, чудап, сөөгейип эгелээн, сиилең хойлар харыксыраан чүвени көргеш, ааырып, быжырып, кыжырып шоода бергеннер. Чолдүрээн кошкарның хаайы безин кырлая берген. Кадарчылар ону кээргеп турар апарган. Шынчы кошкар, эки кошкар деп хамык чон билип каапнар, ам канчаар дээр бир-тээ кошкар доорaтан болган хай-халапка хөме тавартыпкан чүве болганда, ээзиниң идегелин курут каапкан хөөкүйну чүү деп буруудадыр боор деп бир чамдык кижилер мирит кошкарның алдар-адын алгыдар чылдак база тыва шаап алганнар.

Иван Созонтыч мирит кошкарның чыргадап аараашын кончуг кээргеп көрген. Ужурмажыры билдинмес херектиң бажын билир чүве бижек деп кадарчы Никита элдээртип чугаалаарга, Растаковский бурууу шаап каан.

— Хайыраан акшам Кошкарның кежии алыр дээш ээс, уксаазын алыр дээш, чарыгдаан акшам-на болгай. Бо кошкар чөнүп өлтей аан!— деп, Иван Созонтыч шуудунга кире берген.

Шаг шаа-биле турбас дажыр. Чайның ортаа ай. Шыпаа шелдүң кырын дургаар айдың айы чырып турган. Кижилер туржук, түмен бойдус безин ырыжым-шыпшын апарганзыг болу берген. Кошкар кажаазы. Хойлар кажаа дорaзынче баштарын үстүрүпкеш, удумзурап тургудааннар. Харалаан, мирит кошкар кажааның дал ортузунда чыдар болган. Холуң, будун хере тепкеш, мойнун кедейтипкеш, бажын сырайтыпкаш, быктын догдандыдыр ыыкыыштап чыткан ирги. Манагааан хевирлиг даамчырап чыткаш, мирит кошкар дыңнаалап, көрүмзүреп чоруй, чиртиледир эде берген...

Мирит кошкарның сүртенчиг, девиденчиг эткенин дыңнааш, корткан хойлар хенертен хойгаш, тоо быдарадыр маңнажы бергилээн. Кадарчының ыды база одунган олчаан ээрип маңнааш, дескен хойларның бажын доза берген.

Шозу баксыраан карактарыбиле мирит кошкар дүжеп турган чүвелериниң чиктиг чажыдын көрүп каапкан...

Бичии болгаш, мирит кошкар сөөлгү катап херлип берген. Холу, буду бастынмастай бергеш, чарс барып дүшкен.

Иван Созонтыч садып алган кошкарын өлүп каарга, кедергей хомудаан.

— Чүнүң хайы болду?— деп алгырыпкаш, химирениш хыйлаңгаш — кошкар ышкаш кошкар-ла чорду, хенертен ужар чүзүл... Никита! Бежен чыл иштинде хой кадарып келдиң, бак чүвелиң бачыдын билир боор сен, чүнүң ужундан бо кошкар мыйыжа берди?

— «Туразында кошкарны» дүжүнде көрген боор — деп, Никита харылаар болган — Дүжээн чүвезин көрзежок, чогум чүл ол дээрзин угаап шыдаваан боор... Чалгаарап-чалгаарап, чорта берген-дир ийин. Хөңну баксыраарга. Чүү-даа дөмей-ле. Кижи база...

Иван Созонтыч ооң ыңай чүве чугаалатпайн барган.

— Бо чорук бистиң шуптуувуска кеземче болзун!—деп, Никитаны мактап каан.—Өске черге болза бо кошкардан хуна-даа үнүп болур турган боор, а бистиң черге ындыг ужур черле турбас: кошкар кылдыр салдырган болзунза, кошкар боор бараалта, хоптак сеткил бодава. Ёзулут кошкар болурунга, ээзинге-даа эки, бодунга-даа эки болгаш күрүнеге-даа таарымчалыг болур. Оът-сиген-даа белен болур. Хойлардаа кошкарынга чассыжар болур... Ындыг-ла боор аа, Никита?

— Шынын-на чугааладыңар, Иван Созонтыч!—деп, Никита чөпсүнүп каан.

1885 чыл.

М. КЕНИН-ЛОПСАН очулдурган.

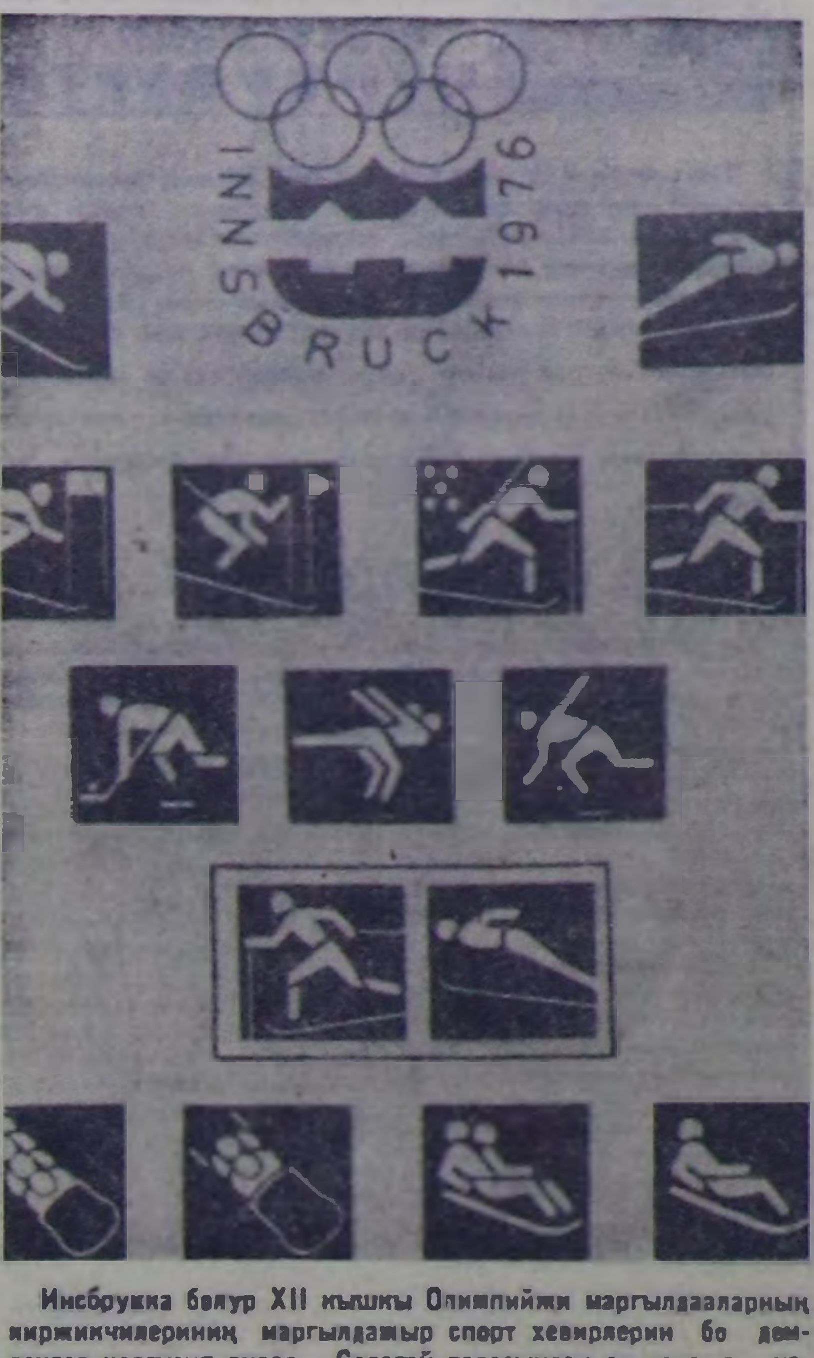

Инсбрукка болур XII кышкы Олимпийжи маргылдааларының киржикчилериниң маргылдаашыр спорт хевирлерин бо демдектер көргүзүп турар... Солагай талазындан оң талаже, үстүнден куду: кадыр дагдан хаактап чуңгулаары, бедик черден шураары; узун оруктуг слалом, слалом, биатлон, хаактыг чарыш; хоккей, фигуралыг чуңгулаашкын, коньки лиг чарыш спорту: хаан-биле ийи чүүл маргылдаа; дөрттүң бобслейи, ийиниң бобслейи, ийиниң чадаг-шанаа, чаңгыстың чадаг-шанаа.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОНУУРГАКТАРГА

АДЫШКА ӨЯ НОМЧУГАШ

Белорус литератураның классиги Янка Купаланың шүлүктериниң бо ийи ному хелениң херек карманынга коңгус ой, ынчаарга аарганчыг кылдыр парлап үндүргеп шүүту он ийи номчугашты ийи адышка сыңырып болур. Ындыг аарганчыг номнарны Минскиниң Я. Колас аттыг полиграфия комбинады парлап үндүрген.

Ол хензиг номнарның сөөлгүзү — совет шүлүкчүлериниң шүлүктериниң «Коммунистер» деп чыындызы Белоруссияның ном садыгларынга чоокта чаа кирген. Ол шүлүк библиотекажыгажынга «Ленин бистиң-биле», «Ээр оолдары», «Ажы-дүнма лышкы чорук» деп шүлүктер чыындылары, Якуб Коластың, Петрусь Бровканың, армян поэзияның классиги Аветик Исаакянның болгаш өскелерниң-даа чогаалдары база кирип турар. Чамдык ындыг бичии номчугаштарны хары угда элээн каш дылдар кырынга парлааны магадыг болуп турар.

Белекке бээринге, коллекция кылдыр чыырынга, ол ышкаш номга ынактарга таарыштырган ындыг үндүрүгнени уран-шевер мастер полиграфистерниң эгелекчи чоруу-биле парлап үндүрген.

А. МИХАЛЬЧЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).

Минск.

ОВААРЫМЧАЛЫГ АЖЫГЛААР

Электри күжүнүң улус ажыл-агыйынга ажыктыын чугаалаан херээ чок. Хоорайның болгаш кодээниң-даа электри хандырылгазы күрүнениң электри системазынга тудуштурганы-биле хандыртынып турар. Электри хандырылгазының өрт халап болдурбас талазы-биле бүзүреддин, а ооң бызыг болгаш үр хуусаада ажыглаалга турары ону шын кожуп каарындан, монтаж ажылын эки кылганындан, электропроводтарны, ток дамчыдыкчыларын шынарлыг кылдыр кошканындан кончуг хамааржыр.

Чамдык таварылгаларда электри дериглелерин, электропроводтарны, күштүң болгаш чырыктың электри проводтарын шын эвес кожар, кабельдерниң болгаш проводтарның маркаларын солуур, токту кожарының бүгү дүрүмнерин сагывас чүүлдер эвээш эвес бар боор турар. Техниканың айыыл чок чоруунуң болгаш өрт камгалалының дүрүмнерин каржызы-биле хамыдып турар таварылгалар база бар.

Ол чорук мал фермаларынга, складтарга, гараждарга, чурттаалга бажыңнарынга болгаш өске-даа черлерге өрт айыылынга чедирип турар.

Өрт хөй нуруузунда проводтарның тутчу бергенинден, кывар материалдардан от хорлээлеп үнгенинден, хеп базар илиирни, плиткаларны, электри хонектерни болгаш өске-даа чүүлдерни токка кожуп каащ, үр үеде уттупкаш барганындан боор турар.

1975 чылдың декабрь 8-те Бай-Тайга районнуң Тээли суурунуң ном магазининге электропроводтарның тутчу бергенинден өрт үнген.

Декабрьның 7-де Таңды районнуң Хову-Аксынга чурттаалга бажыңынга электроприборну токка кожуп каащ, уттупкаш чоруй барганындан база өрт хорлээлеп үнген.

Октябрь 16-да Каа-Хем районнуң Бүрен-Хемге база-ла электропроводтарның тутчу бергенинден өрт болган... Чижектерни хойну киирип болур. Чүгле эрткен чылдың иштинде электроприборларны болгаш электри дериглерин шын эвес кошканындан республика иштинге 50 хире өрт айыылы болган.

Ток дамчыдып кээн проводтар-биле онзаг оваарымчалыг болуру чугула. Чанагаш проводтар тудушкаш ооң уламындан өрт хорлээлеп үнүп болур. Электри проводтарын соңга болгаш эжик кестыктарынга азып азы эжикке кыстырып каан тускай аңгылакчы (изолятор) чокта хана өттүр дамчыдып болбас.

Бажың бүрүзүнде кижилерни өрттен камгалап турар «таңнылыг» проводтар изип, өрттениринин мурнунда ток дамчывас кылдыр адырлы бээр камгалакчы туруп турарын кижи бүрүзү билир болгай. Ынчалза-даа чамдык кижилер боттары камгалакчылар кылып ап турар, олар хой таварылгада өрттен камгалап шыдавас болгулаар.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажыглап турар электри дериглерниң ажыглаар дүрүмнерин база хажык чокка сагыыры чугула.

Ток шимчедикчилериниң кыва бергениниң уламындан өрттүң үнүп кээр чылдагааннары база аңгы-аңгы болгулаар: чанагаш проводтарның тутчу бээри, эмин эрттир нормазы ажыр күштүг ток чорудуптарга проводтар изээш, чалбыыштаны бээри, ажылдаар үезиниң чурумун үрептери дээш оон-даа өске.

Ынчангаш бүгү-ле проводтарны болгаш кабельдерни өйшаанда хынап көрүп, септеп, солуп турары чугула.

Өрт камгалалының баштаар чери ажыл-агый черлериниң, колхоз, совхозтарның удуртукчуларындан, складтар, мастерскаялар эргелекчилеринден үстүнде айыткан өртке удур дүрүмнерни сагыырын сагындырып тур. Ол өрт айыылын болдурбазының база бир чугула хевири-дир.

В. ПЕТЕРИМОВ,
Тыва АССР-ниң өрт камгалалының инспектору.

НЬЮ-ЙОРК. Ында Мэдисон-сквер Гарден дээр залга ЦСКА болгаш «Нью-Йорк-Рейнджерс» командаларының аразынга шайбалыг хоккей талазы-биле эш-хуунуң маргылдаазы болганы билдингир. Ол маргылдаага совет спортчулар 7 санны чедип алгаш, тиилээн. А американнар чүгле ийи санныг болганнар.

ЧУРУКТА: шайбаны октап турары. Солагай талазында В. Петров, оң талазында турар кижи—Ф. Эспозито. Оларның ындыы талазында—В. Михайлов.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ телефотозу.

Суд залындан

САМЧЫГДААНЫ ДЭЭШ

Ленинградтың Клара Цеткин аттыг таакпы фабриказындан сигарета таакпы чидип турар апарган. Ону истеп көргениниң соонда ол бүдүрүлге черинден кылганының шынары багай дээш сигареталарны үндүргеш, боттарының сулчээлекчилерин дамчыштыр садып турган бөлүк самчыгдакчылар илерээн. Олар садыгдан кирген акшаны боттарының аразынга үлежип ап турган болган. Ынчангаш олар күрүнеге 10 муң акшы рубль каража чедирген.

Самчыгдакчы бөлүктүң киржикчилери — фабриканың машинист-регулировщиги Жердев, чолаачы Гунько, садыгжылар Петрова, Молоков болгаш өскелер-даа боттарының буруузун миниигеннер. Фабрикага белен продукция дээш чогуур хыналданы тургуспааныы, ону сайгаарарын хайгааравааныын эстелгеден база илереткен.

Ленинград хоорайның суду самчыгдакчыларның шөлээзин казып, аңгы-аңгы хуусаага шиидип, өске-даа кеземчелерни көргүскен.

Суд фабриканың баштаар чериниң адрезинге күрүнениң өнчү-хөреңгизин камгалаар талазы-биле четпес ажылдап турары дээш сагындырыг кылган.

(СЭТА-ның корр.)

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

8.30—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур». Чиик үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжы. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң чиик үлетпүрунуң министри Н. Е. Тарасов киржир.
9.15—«Бүтүдеге билдингир». Уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Шаандагы болгаш амгы Пенза». Документалдыг өңнүг фильм.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Чалыыларның уран чогаадыкчызы». Өңнүг.
12.00—Эфирде — «Чалыы назын». Өңнүг.
12.45—Бичи футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
13.15—«Бистиң адресивис— Совет Эвилелин». Өңнүг.
14.30—«Гаит кырында туктар». Телеочерк. Өңнүг.
15.05—«Экранда — кинокомедия». «Үнелиг эртинелиг хол». Уран-чечен өңнүг фильм.
16.50—Киножурнал.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Неттуң киреринче чоннээрецер». Телефильм.
18.15—Телемедээлер.
18.25—«Москва силерни уткуп ап тур». Телефильм.
18.35—«Чечек». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.00—«Койгунның кулактары чүге узунул». Мульт-фильм.
19.10—«Чеңээш». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—«Математиктерниң ыры болза». Эртем-нептерелгелиг өңнүг фильм.
20.35—«Экранда — кинокомедия». «Үнелиг эртинелиг хол». Уран-чечен өңнүг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Бичи футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Фанфан-Тюльпан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарның соонда чүс хонук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 серияныг) 17.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кышкы эртен» 15.00, «Чарлышкыныц мунгаралы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске ужуралдары» 15.00, 18.40, «Дедир эгиттинмес» 16.50, 20.30 шактарда.

№ 4 ортумак профессионал-техниктиг училищеге ада-иелер хуралы 1976 чылдың январьның 31-де хүндүскүнүң 12 шакта училищениң нииити залынга болурун училищениң администрациязы ада-иелерге чарлап дыңнадып тур.

Хуралга ада-иелерниң кээри албан.

Келир чериниң адрези: Кызыл, Магистральная кудумчузу, 1, телефон 21-09.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24. 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харыысалгалыг секретарьның 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47. үлетпүр килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларның 27-41. бухгалтерияның 50-22. солун келбейн баргаада 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 58.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00040

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 22 (10007) | 1976 чылдың январь 28, среда | 1925 чылдан үндезилоттинген | Өртээ 2 кол.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, чурттуң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарып бедидерин, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседирин хандырар болгаш ооң уламындан онгу беш чылдың эндүр улуг сорулгаларын боттандырарынга төлептиг салыышкынны кирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

РУДНЫЙ (Казах ССР). СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдуруп хүлээп алган хүлээлгелериниң чугула кезээн Соколовско-Сарбайскиниң В. И. Ленин аттыг даг арыглаал комбинады күүседипкен. Январь 27-де ол бүдүрүлгеден январьның эгезинден бээр пландан ажыр бүдүрген он муң тонна демир-руданы сөөртүп чоруткан. Шалыпчы ээлчегиниң хүнңеринде ол үнелиг металлургия чиг-эдиң бүдүрүп турар комплекстиң технологтуг бүгү шугумнары төлевилел күчүзүн ажыр ажылдап турар.

ЦЕЛИНОГРАД. Бо областың механизаторлары бүгү тарылга шөлдеринге хар доктаадып, чалдаарының ажылын доозупкан. Белир дужукте чугула ол ажылды 3,4 миллион гектар черге чоруткан. Чамдык районнарның механизаторлары харны доктаадып чалдаарын катаптап база эгелээннер.

(СЭТА).

АДА-ИЕНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Өзүп орар салгалды кижизидериниң нарын болгаш харысалгалыг херээн тодарадыр кол чүүл болза ада-ие, өг-бүле ниитилелге кандыг кижини, хамаатыны өстүрүп кижизиткени болур. Кижизидилгеге өг-бүледен аңгыда ясли, садтар, школалар болгаш пионер лагерьлери, комсомолчу күш-ажыл лагерьлери дээш өске-даа уруглар албан черлери, массалыг кижизидилгениң ном, театр болгаш кино, радио, телевидение чергелиг чепсектери идепкейлиг киржип турар. Бистиң совет амыдыралывыстың бүгү тургузуу кижизидикчи шынарлыг. Өг-бүле, ында тургустунган чаңчылдар уругларның баштайгы базымындан-на оларга онзагай салдарлыг, ада-иениң үлегери кижизидилгеге шиитпирлиг ужур-дузалыг.

Ада-ие уругларының салым-хуузу дээш чүгле боттарының мурнунга эвес, харын бүгү ниитилелдиң мурнунга харысалгалыг. Ниитилел, күш-ажылчы коллективтер боттарының кежигүн бүрүзүнден өг-бүле кижизидилгезиниң дээштиг болурун ада-ие хүлээлгезин хажык чок, ак сеткилдиг күүседирин негеп турар. Уругларының кижизидилгезин хүндүлүг хүлээлгези кылдыр көрүп, кичээнгей салып, оларны Төрээн чуртунуң төлептиг хамаатылары болзун дээш бүгү күжүн, амыдыралын бараалгадып, оларга кижизиг, ажыл-ишчи болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп чоруур ада-иелер кайда-даа хөй. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң Аянгатыда күш-ажылдың хоочуну Сыпаа Хорлукайның бүгү амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи уругларынга эки үлегер боор келген. Ооң чеди уругларының ийизи школаны эки доосказ, ам өөредилгезин уламчылап турар, а арттаннары школада чүгле «4», «5» демдектерде өөренип, школаның хөй-ниити амыдыралында идепкейлиг киржип турарлар. Ол-ла суурда Калин-оол Сарыглар мурнакчы тудугжу. Ооң өг-бүлезинде тос уруг бар. Оларның тозаалдырзы өөредилгеге, сагылга-чурумга, ажыл-ишке мактал ыглар.

Күш-ажылчы кижизидилге — коммунистиг кижизидилгениң кол өзээ. «Уругларны хензиг бичезинден-не күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидип турар ада-иелер чогум-на эки херекти кылып турарлар» деп, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан. Аныяк салгалды күш-ажылды хүндүлээр, аңаа хандыкшылдыг кылдыр кижизидери — кол сорулга. Ынчангаш ол болза өг-бүле кижизидилгезиниң кол үндезини боор база артар ужурлуг.

Чамдык таварылгаларда уруглар күш-ажыл кылып билбес, кижилерниң күш-ажылын хүндүлевес болгулаар. Ол дээрге ада-иениң уруун, оглун бичизинден-не күш-ажылга чаңчыктырбааны, ону херекке албааны болур-дур.

Уруг-дарыын кижизидер эрге-хүлээлгезин уттуп, оларга багай үлегер-чижек көргүзер ада-иелерни бистиң хөй-ниитивис, эрге-чагырга органнары совет хоойлуда айытканын ёзугаар көрүп турар. Кызыл хоорайның чурттакчызы А. Андреева уругларының кижизидилгезинче сагыш салбайн, 1971 чылдан бээр доктаамал ажыл чок, арагалап келген. Эрткен чылдың төнчүзүнде судтуң шиитпирин ёзугаар ону эмнээшкин-күш-ажыл профилакторийинче чоруткан. Ооң үш уруун уруглар албан черлеринче кирип, азыралын күрүне холга алган. Кызылдың № 14 школазынга оглу өөренип турган В. Данченко деп ие оглунуң өөредилге, кижизидилгезин херекке албаанындан ол корум-чурум үрээр чорукче шилчип, милицияның уруглар өрээлиниң хайгааралынга кирген. Кызыл хоорküүскомнуң чанында назы четпээннерниң херектериниң талазы-биле комиссияның үнүүшкүннүг хуралынга хөй-ниити ол иениң ие эргезин казырының талазы-биле айтырыгны көдүрген. Уруг-дарыының кижизидилгезинче кичээнгей салбас, оларга багай үлегер көргүзүп чоруур бо чижектиг ийи-чаңгыс ада-иелер бисте амдаа бар. Оларның-биле чогуур ажылды бистиң хөй-ниити, хоойлу-дүрүм органнары чорудуп, ажы-төлдүң келир үези, салым чолу дээш сагыш салып турар.

Уругларның аажы-чаңындан өг-бүледе ниити байдалды билип ап болур. Өг-бүле кижизидилгезинге ада-иениң хууда үлегери улуг рольду ойнаар. Кандыг-даа совет коллективке дег, өг-бүлеге аданың-даа, иениң-даа хүндүткели оон ниитилелге ажыктыг ажыл-херээнден, күш-ажылга, өске кижилерге хамаарылгазындан, үзел-бодалдарындан тодараттынар. Өг-бүлеге бот-боттарын билчир, хүндүлежир, найыралдыг, бот-боттарынга дузалажыры, ажыл-херектери дээш сонуургаллыг болуру — өзүп орар салгалды шын кижизидериниң бир үндезини ол.

Бистиң уругларывыстың келир үези дээш харысалга, оларны шынчы, ак сеткилдиг, коммунистиг идеяларга бердинген кижилер кылдыр кижизидери дээш чүткүл — ада-иелерниң ниитилел мурнунга хажытпас хүлээлгези.

Чаа эгелээн онгу беш чыл — шынарның беш чылы. Школаның болгаш өг-бүлениң мурнунда чаа кижини хевирлеп кижизидериниң чаа сорулгалары тургустунган. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга ада-иелер чогуур үлүүн кирер ужурлуг.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ: ООҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому республиканың үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының, ниитиниң амыдырал болгаш коммунал хандырылга черлериниң коллективтериниң 1975 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Бо талазы-биле хүлээп алган доктаалда үлетпүрнүң, тудугнуң, садыгның, коммунал болгаш амыдырал хандырылга черлериниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың сөөлгү чылында боттарынга алган хүлээлгелерин күүседир дээш хой ажылдарны кылып чорутканын демдеглээн.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының чыл планын республика 103,1 хуу күүсеткен. Даалгага немештир 2561 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле айыттынган даалга 1,7 хуу ажыр күүсеттинген. Республиканың үлетпүрүнүң 54 бүдүрүлгелеринден 36-зы социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырган. Ниити ажыглаалдың транспорту-биле хүлээлгелерден ажыр 125 муң тонна чүъкту сөөрткен болгаш садыг организациялары 650 муң рубльдиң барааның ажыр саткан.

Соң-биле кады үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, садыгның болгаш коммунал-амыдырал хандырылга черлериниң чамдык коллективтери 1975 чылда бодунга алган хүлээлгелерни күүседип шыдаваан. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин хүлээлгелерде 10,4 хуу улгаттырар деп көрген болза, ону херек кырында чүгле 1,3 хуу күүсеткен. Тудуг организациялары керээ ёзугаар кылыр ажылдарының программазын үзүп, ону чүгле 88,6 хуу күүсеткен. Чонга амыдыралдың ачы-дуза чедиреринге улуг хожудаашкынны болдурган. Ылаңгыя «Тудуг кезектери» комбинаттың, Кызылдың туйбу, пиво заводтарының, «Красноярск тудугтранс» трестиң № 12 автобаазазының, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдиниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң 62 болгаш 463 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колонналарының, «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг эргелелиниң, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчын кооперациазының, Бай-Хаактың район амыдырал-хандырылга комбинадының коллективтери 1975 чылда четпес ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому республикага 1975 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, дараазында коллективтерни тиилекчилер деп санааш, оларга шилчииир Кызыл туктарны болгаш бирги чергениң дипломнарын тыпсыр дээн:

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи. Ол продукция сайгарар планы 114,3 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин — 117,5 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин 14,6, продукция сайгарарын өстүрерин — 7,1 болгаш ниити продукция бүдүрерин — 9,3 хуу чедир хандыргаш, пландан ажыр 357 муң рубльдиң арын орулгазын алган.

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зының коллективи. Ол чүък сөөртүр планы 144,5 болгаш чүък саарарының планын — 113,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 110,3 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин 12,4 болгаш чүък саарылгазын улгаттырарын — 12,3 хуу кылдыр хандыргаш, чүък сөөртүрүнүн бот-үнезин эвилеткен, ажыл төлевириниң фондузундан 6,5 муң рубльди камнап алган.

«Сибирь энергия тудуг» трестиң «Кызылдаэс тудуг» эргелелиниң коллективи. Ол тудуг-монтаж ажылдарының планын 111,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 105,3 хуу күүсеткен, ажыл төлевириниң фондузундан 15,4 муң рубль камналгапы чедип алган болгаш кылыр ажылдарның бот-үнезин 157 муң рубльге чиигеткен, объектилерни план ёзугаар дужаарын хандырган.

Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезиниң коллективи. Ол — бараан саарарының планын 100,3 хуу, ооң иштинде бодунуң продукциязын саарарын — 102,1 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 119,8 хуу күүсеткен.

Чадаананың районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи. Ол амыдыралга ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 118,7 хуу, ооң иштинде кодээ чонга ачы-дуза чедирерин — 119,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 141,2 хуу күүсеткен.

Ийиги черин алган болгаш ийиги чергениң дипломнары-биле шаңнатканнар болза:

Кызылдың даараныга фабриказының коллективи. Ол продукция сайгарарының планын 109,1 хуу, ниити продукция бүдүрүп үндүрерин — 109,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 107,8, орулга кирип алырын — 115,6 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин — 11,6, сайгарылганы — 22,4, ниити продукция бүдүрерин — 18,2 хуу хандырган.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи. Ол чүък сөөртүлгезиниң планын 100,4, чүък саарылгазын — 103,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 103,9 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 4,5, сөөртүлгениң хемчээлин 4,3 хуу хандырган, чүък сөөртүлгезиниң бот-үнезин чиигеткен болгаш пландан ажыр 17,8 муң рубль орулганы кирип алган.

«Тыва сүт тудуг» трестиң № 2 КМК-зының коллективи. Ол керээ ёзугаар тудуг-монтаж ажылдарының планын 113,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100,4, орулга кирип алырын — 101,6 хуу күүсеткен, керээ ёзугаар ажылдарның хемчээлиниң өзүлдезин 22 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 10,1 хуу хандырган.

«ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи. Ол үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101,7, орулга кирип алырын — 103,4 хуу күүсеткен, бараан саарылгазының хемчээлиниң өзүлдезин 8,5 хуу хандырган.

Кызыл хоорайның чонунуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи. Ол амыдыралдың ачы-дуза чедиригезиниң сайгарылга планын 104,1 хуу, соң иштинде кодээ чонга ачы-дуза чедирилгезин — 103,9 хуу күүсеткен.

Үшкү черин алган болгаш үшкү чергениң дипломнары-биле шаңнатканнар болза:

«Тыва даг-дүгү» комбинатының коллективи. Ол продукция сайгарарының планын 102,5, ниити продукция бүдүрерин — 103,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 102,9 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 11,3, продукция сайгарылгазын — 10,5, ниити продукция бүдүрерин — 11,4 хуу хандырган.

Чадаананың АТБ-зының коллективи. Ол чүък сөөртүлгезиниң планын 104,4, пассажирлер дажыглаашкынын — 102,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 111,2, орулга кирип алырын — 113,1 хуу күүсеткен.

«Востоксантехмонтаж» трестиң Кызылда КМК-зының коллективи. Ол тудуг-монтаж ажылдарының планын 101,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 103,8, орулга кирип алырын — 112,5 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 11 хуу хандырган.

«Тиилелге» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи. Ол үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,9, ниитиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазын — 105,3 хуу, ооң иштинде бодунуң продукциязының талазы-биле — 111,3, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101,2 хуу күүсеткен, кооперативтиң хөреңгизиниң камгалалын хандырган.

«Водоканал» эргелелиниң коллективи. Ол орулгалар планын 101,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 111,3 хуу, орулга кирип алырын — 114,2 хуу күүсеткен.

Тываның электри четкилериниң «Сельэлектротудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Барыын-Хемчик районнуң болгаш районнуң Самагалдайда амыдырал хандырылга комбинадының коллективтериниң эки ажылдаанын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткенин демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр социалистиг чарышты калбартырын бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, 1976 чылдың күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарның күжениишкиннерин мобилизастаар талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирерин СЭКП Кызыл хоорkомунга, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга, профэвилелдер болгаш комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелерниң база организацияларның удуртукчуларынга доктаал дагзып турар.

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур дужаар дээш, съезд мурнунуң хүннеринде ажыл-иш улуг кайгамчыктыг чоруп турар.

Бодунун рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң технологтарынга ам бачым үе келген. Олар каъттарны кезип, деридгелерни чыып, шенелделер чорудуп турар. Бо бүгү ажылдарны кол технолог Алексей Николаевич Писаревский, секцияның мастери Павел Алексеевич Цветков баштап, дужаар комплекске баштайгы арыглап-ангылаан даг-дүгү алырынга белеткенип турарлар.

Бүдүрүлгеге келир үеде улуг ужур-дузалыг ангылап-арыглаан даг-дүгүн холга тудуп коорун дүргедедир, ол ажылдың чогумчалыг болурун чедип алыр дээш ажыл ында хайныккан. Технологтар ийиги секцияның бирги болгаш ийиги каскадтарының тоску, онгу белдирлериң, конвейерлерни, шишкиниптерел, доозун арыглаакчыларын шенеп ажылладырының тускай схемазын шилип алганнар, ам ооң белеткелин, тааржыттырылгазын чорудуп турар. Тудуг-монтаж ажылдары доостуру билек, ол белдирлерже руданы берген, баштайгы шенелде арыглаашкынны боттандырыр чорудар.

«Сибирьмонтажавтоматика» трестиң Красноярск хоорайдан келген монтажчылары ийиги ээлчегге хөй ажылдарны кылып чорутканнар. Олар ам комбинаттың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехиниң тудуунда сөөлгү арткан ажылдарын кылып эгелээн.

Кол корпустуң дөртен тос метр бедиинде конвейерлер оруктарын салырын «Тыва кобальт» комбинаттың слесары аныяк коммунист Михаил Монгушка баштаткан тудугжулар кылып кирипкен. Ук бригада берген даалганы улуг харысалгалыг болгаш ак-сеткилдиг күүседип турар. Бригадада Василий Ооржак, Оркестр Достан, В. Кураман, И. Даналкин олар хуу нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуг-монтаж ажылдарын доозарының, техниктиг дериглерниң негелдезин чорударының графиги дорт чадалыг кылдыр тудугнуң штавы бадылаан. Ажыглаалга кирер объектилерни дужаары — тудугнуң бүгү участоктарынга планнаан ажылдарны доктааткан хуусаазында күүсетпээнде болдунмас.

Ынчалзажок штабтың шиитпирин чамдык коллективтерниң удуртукчулары чедир күүсетпейн, үзүп турар чоруктар бар. Оон ужурунда ол саадаашкыннар ниити ажыл-херекке шаптыктай бээр. Ажылдың күүседикчилерни дүрген шиитпирлиг хемчеглер ап, байдалды экижидер туржук, янзы-бүрү чылдагааннар дилей бээр чоруктар бар.

Чижээлээрге, № 14 механизация эргелелиниң механизаторлары № 13 галереяның оңгарын плиталап элтээр кылдыр шагда-ла дужаар турган, мынчага чедир дужаваан. «Востоксантехмонтаж» коллективи № 21 галерейже, алдыгы, чедиги дамчыдылга белдиринче чылыгны доктааткан хуусаазында бербээн. Ол ышкаш № 42 тудуг эргелели база чамдык ажылдарны саададып турар.

Амгы сорулга — бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехти партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур дужаар дээш бүгү ажылдарны доктааткан хуусаазында доозар сорулга-биле бүгү күштү салыр херек.

Х. МОНГУШ.

ШЕНЕЛДЕЛЕРНИ ЧОРУТКАН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир санныг хонуктар арткан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудугжулары, монтажчылары ол төөгүлүг болуушкунга уткуштур чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар.

Кол корпуста ийиги секцияның доозун сордурукчуларын, 16 сай ыдгакчыларын, ол хире электросилгикчилерин, үш агаар сепараторун шенеп ажылдатканнар.

Чоокку үеде «Урал даг-дүгү», «Кустанай даг-дүгү» комбинаттарже 20 регулировщиктер болгаш алды операторлар практиктиг дуржулганы чедип алыры-биле чоруурлар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

АНЫЯК ХОЙЖУЛАРДА

С. Сандый-оол болгаш Н. Балган-оол оларның өг-бүлелери Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозта хойжулар. Бо аныяктар ам ында үш чыл ажылдап турар. Н. Балган-оол хойжуларның Алма-Атага болган Бүгү-эвилел слёдунга Тывадан барып чораан, ол «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле, УАЧД-ниң хүлер медалы-биле база шаңнаткан. Н. Балган-оол — район Совединиң депутады. Бо аныяк хойжулар партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка киржип, бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА (солагай таладан): хойжуларның район хуралының киржикчилери Сергей Сандый-оол, Сенчерма Сандый-оол, Николай Балган-оол болгаш Серенмаа Балган-оол олар-дыр.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

ҮШ ДАКПЫР ШАҢНАЛ

Эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнелдери-биле тиилекчилер болуп үнген найысылалдың мурнакчы үлетпүр бүдүрүлгелеринге шаңналдарны тыпсыры бо хүннерде үргүлчүлеп турар. Ол чарыштың тиилекчилериниң бирээзи — Столовайлар болгаш рестораннар трезиниң коллективинге СЭКП Кызыл хоорkомунуң, хоорküүскомнуң шилчиир Кызыл тугун байырлалдыг-биле хүлүн тывыскан.

Ол трест Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында чарыштың тиилекчизинге база санаткан. Садыг ажылдакчыларының хуралынга ол министерствонуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1400 рубль түңнүг акша шаңналып коллективке база тывыскан.

Эрткен-даа, бо-даа чылда ол трестиң алзон хой бүдүрүлгелери чедиишкиннг ажылдап, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алгылаан. Ылаңгыя ында № 6 болгаш № 2 орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелер тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол-ла трест республиканың ниитиниң чемненилге черлериниң аразында калбарган чарыжының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алгаш, тиилекчизинге база санаткан. Ынчангаш бо трест үш дакпыр шаңналды чаалап алган-дыр.

Дүүн Кызылга

БИСТИҢ КОРР.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын 1975 чылдың декабрь 5-те күүсеткен.

Эрткен чылын социалистиг чарышка бүдүрүлгениң мурнакчылары Валентина Амай-оол, А. Сайбель, М. Коваленко, А. Кудымов, Р. Очур-оол болгаш өскелер-даа тиилекчилер болуп, шаңнал-макталдарны алганнар.

Чоокта чаа ук бүдүрүлге коллективиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа КМБ-жылар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, бригада, участок бүрүзүнге чарышты калбартырын шиитпирлээннер. Олар бо чылдың планын декабрьның 25-те доозуп, пландан ажыр 30 муң рубльдиң орулгазын киирерин хүлээнип, бүгү-ле кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының 80 хуудан эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдектерге дужаар, чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип турган 15 муң рубльдиң камналгазын чедип алырын ук хуралга хүлээгеннер.

1975 чылгы декабрьге бо чылын чер ажылдарын 2, чудурер-дужурер болгаш бетоннаар ажылдарны 3-3, шевердел ажылдарын 5 хуу өстүрерин чедип алыр. Бежен кижи чаа профессияны шиңгээдип алыр болгаш мергежилин бедидер. Бо сорулгаларны күүседиринге социалистиг чарышты участок бүрүзүнге калбартырының чугула ужурун олар демдеглээннер.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралынга № 585 КМК-ның коллективи Шагаан-Арыгның № 586 КМК-зын социалистиг чарышче кыйгырган.

М. ПОПОВА.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң кадрлар начальниги.

КОММУНИСТЕРНИ ДАМЧЫШТЫР

Партияның болгаш улустуң амыдыралынга эң чугула, төөгүлүг улуг болуушкун — СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бир ай четпес үе арткан. Ону күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле, бедик бүдүрүкчү көргүзүглер-биле демдеглээр дээш Тожунуң ажылчы чоннары ажык улуг бедик патриотчу көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели болгаш 1976 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы районнуң бүгү коммунистерин болгаш ажыл-ишчилерин чаа-чаа үүле-херектерже хайныктырып үндүрген.

Партия, ажыл-агый активиниң чоокта чаа болуп эрткен район хуралынга эрткен 1975 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың түңнелдерин үндүрүп, оон чедиишкиннерин-даа, четпес-даа талаларын хандыр анализтеп көрген болгаш онгу беш чылдың баштайгы чылында районнуң социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Районнуң партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш хөй, оларга холбашкан шиитпирлерни хүлээп алгаш, күүселдезин организастап турар.

Чижээ, райком бюрозунуң хуралдарынга районнуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер талазы-биле ажылга райкүүскомнуң удурткалазының, «Тоора-Хем» совхозта ажылчын комитединиң күш-ажылдың шалыпчы бригадаларын удуртуп турарының болгаш ол-ла совхозтуң Ий, Совет Тыва салбырларында херээжен-нер чөөлделериниң, районда партия эге организациязы улусчу контроль бөлүүн удуртуп турар дугайында база комсомол эге организацияларын ВЛКСМ райкомунуң удуртуп турарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Соңгу үеде Советтерге кадрларны шилиир, таарыштыр тургузарының, оларның кижизидилгезиниң талазы-биле райком чамдык демчеглерни алган. Ылаңгыя оларның өөредилгезин ам ай санында эртип, ада райкомнуң болгаш райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары лекцияларны, илеткелдерни кылып турар.

Депутат коммунистерниң ажылын башкарар ажылды партия организациялары элээн күштелдирген. Олар депутат хүлээлгезин канчаар күүседип турарының дугайын партия хуралдарынга дыңнап турар. Оон аңгыда чүгле эрткен соңгуладан бээр 30 ажыг коммунист депутаттар соңгукчуларга отчеттарын берген.

Ынчалзажок чамдык профэвилел комитеттериниң организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнели ам-даа чавыс. Социалистиг чарышты организастап турарында эрелгейлээр чорук чайладтынмаан. «Тоора-Хем» совхозта, тудуг-септелге участогунда, районнуң харылзаа салбырында чамдык ажылчыннар, албан-хаакчылар ам-даа профэвилел кежигүну эвес. Районда болгаш үстүнде адаттынган чамдык коллективтерде кежигүн дадывыры база четче хавыртынмайн турар. Бо дээрге ол профэвилел организацияларынга соңгуттурган коммунистерниң оларга берген чүгула партийжи даалганы четпес күүседип турары-биле тайылбырлаттынар.

«Красноярск крайның партия организациязының комсомолду удуртур талазы-биле ажылының дугайында» болгаш аныяк өскенерниң коммунистиг кижизидилгезинге холбашкан СЭКП ТК-ның өске-даа доктаалдарын амыдыралга боттандырбышаан, комсомолга партийжи удурткалганы күштелдирер, аныяк өскеннерниң коммунистиг кижизидилгезиниң деңнелин бедидеринге холбашкан чамдых демчеглерни партия организациялы боттандырып келген.

Комсомолда ажылдап турар аныяк коммунистерниң идепкейин, харысалгазын бедидери-биле оларның информацияларын партия хуралдарынга дыңнаарын доктаамал практикалап турар. Комсомолга ажылдаар чугула партийжи даалганы мында соңгуттурган коммунистерниң хөй-нуурузу база-ла багай эвес күүседип турар. Оон түңнелинде ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге чамдык комсомол организацияларының ролю күштелген. Оларга эштер Хомякова, Коробейникова, Шутова олар секретарьлап турган, районнуң культура килдизинде комсомол организацияларын хамаарыштырып болур.

ажыл-агый органнарының организакчы ажылының түңнелинде база аңчыларның, малчыннарның, балыкчыларының, ивижилериниң, тудугжуларының, ыяш белеткекчилериниң база амыдырал хандырылга ажылдакчыларының, интеллигенцияның чыылмак күш-ажылының ачызында эрткен тоску беш чылда ырак Тожуга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун хөгжүдеринге улуг бурунгаар базымны кылган. Тожунуң бүдүрүлге коллективтери беш чыл планын ажыр күүсеткен болгаш пландан ажыр 496,6 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң, районнуң ыяш ажыл-агыйының, тудуг-септелге участогунуң, харылзаа белдириниң коллективтери беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Районнуң малчыннары мал бажын өстүрбүшаан, курунеге сүт, дүк садарының беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Ол бүгү чедиишкиннер боду аңаа чайгаар чедип келбээн. Хамыктың мурнунда ону партия организациялары бүгү хөй-нииити организацияларынга удурткалганы экижидип, оларның ажылын планныг сорулгаларны күүседиринче угландырып, чон ортузунга партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажылды улам күштелдирип тургаш чедип алган.

Советтер, профэвилелдер, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииити организациялары коммунизм тургузуушкунунуң үезинде ниити амыдыралынга улуг рольду ойнаар ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң Программазында айтып турар. Ону барымдаалааш СЭКП Тожу райкому болгаш партия эге организациялары хөй-нииити организацияларынга удурткалганы күштелдиреринче, оларның ажылын доктаамал башкарарынче улуг кичээнгейни салып турар.

СЭКП райкому болгаш оон бюрозу хөй-нииити организацияларынга ажылды чорударда колдуунда-ла мында коммунистерни дамчыштыр боттандырып, даалдырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бедидеринче, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин органнарындан улуг кичээнгейни салып келген. Хөй-нииити организацияларынга партийжи удурткалганы, оларның ажыл чорудулгазының дугайында айтырыглары партия райкомунуң [illegible]

Чер-чер Советтеринде 30 доктаамал комиссияларның даргаларынга колдуунда коммунистер соңгуткан. Ол комиссияларның хөй-нуурузу эки ажылдап турар. Ылаңгыя кодээ ажыл-агыйы болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы М. Ф. Селин) дыка идепкейлиг ажылдап келген. Эрткен чылын бо комиссия райкүүскомнуң хуралдарынга 5—6 хире ниити-бүрү айтырыгларны белеткээн.

Советтерде ажылдап турар коммунистерниң идепкейин болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле ажылды «Тоора-Хем» совхозтуң парткому элээн күштелдирген. Парткомнуң болгаш коммунистерниң хуралдарынга депутаттарның ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгларны чугаалажып, оларга тодаргай угланыышкынны берип турар.

Ажыл-агыйның чорудларынга, ону эргелеп башкарарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге профэвилелдерниң ролю улам өзүп турар. Ынчангаш ол органнарга партийжи удурткалганы база-ла мында ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр боттандырар апаар. Ынчаарга олардан бедик партийжи негелдени тургузуп турар. Профэвилелдерниң XV съездизинге чүве чугаалап тургаш, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол дугайында мынча дээн: «Силерниң кежигүну болуп турарыңар профэвилел организацияларының ажылының ниити деңнели-даа, ажыктыы-даа, эштер силерден, силерниң идепкейиңерден улуу-биле хамааржыр».

Ону барымдаалааш, районнуң партия организациязы соңгу чылдарда профэвилел организацияларынга кадрларны шилип алыр, оларны кижизидер болгаш негелдени бедидер талазы-биле ажылды элээн күштелдирген. Амгы үеде бисте профэвилелдиң 36 комитеттериниң составында 48 коммунистер бар, олардан 11 кижи месткомнарының даргалары. Чамдык коммунистер ол чугула партийжи даалганы бедик харысалга-биле көрүп, шудургу ажылдап турар. Ындыларга местком даргалары — Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунда Д. Граховту, ыяш ажыл- [illegible]

Комсомолга партийжи салдарны улам күштелдирери-биле чамдык партия эге организациялары партияның база комсомолдуң каттышкан хуралдарын эрттирерин практикалап турар. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң чамдык пленумнарынга комсомол эге организация секретарьларын чалап олуруп турар.

Оон-биле кады комсомолга партийжи өзекти быжыглаар, оларга кадрларны шилип алыр, таарыштыр тургузар талазы-биле ажыл бисте ам-даа кошкак. Комсомол организацияларының секретарьларының чүгле 16,6 хуузу коммунистер болуп турары чугула ол дугайын херечилеп турар. Чамдык комсомол организацияларының кижизидилге ажылының кошкаандан ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, өөренмес, хөй-нииитиниң чурум-чурумун үрээр ийи-чаңгыс аныяк кижилер районнуң суурларында бар бооп турар.

Херээжен чөөлделери, «Билиг» ниитилели, эш хуузунуң судтары, улусчу дружиналар, спорттуг коллективтер болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының ажылын экижидер дээш партия организациялары боттуг хемчеглерни ап келген. Ынчалзажок оларның чамдыктарының ажылының деңнели үейиң негелдезинге ам-даа четпейн турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде онгу беш чыл планының күүселдезин хандырарынга Советтерниң, профэвилелдерниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының улуг рольдуг болурун онзалап демдеглеп турар. Ынчангаш районнуң партия организациялары ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге болгаш ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролюн, харысалгазын бедидер база бүгү хөй-нииити организацияларынга партийжи удурткалганы күштелдирер дээш моон соңгаар-даа шудургу ажылдаар [illegible]

С. ОРУС-ООЛ,
СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АП ТУРА

СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин бо хүннерде Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары хайныышкыныг, улуг сонуургал-биле өөренип, чугаалажып турар.

Төлевилелди чер-черге чугаалажыры-биле партия райкомунуң бюро кежигүннерин, харысалгалыг ажылдакчыларны, илеткелчилерни бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга, албан-организацияларга хуваалаан. Боже «Билиг» ниитилелиниң кежигүннерин, политинформаторларны, агитаторларны база хавра туткан. Чер-черге болган хуралдарга төлевилелди чугаалажырынга 6227 кижи киришкен болгаш чүс ажыг кижи санал-оналды берген. Ол ышкаш районда 23 парторганизацияның коммунистериниң хуралдарынга төлевилелди чугаалажып көрген болгаш аңаа 438 коммунист киржип, дыка хөй санал берген.

Онгу беш чылда тургузукчу ажыл-иштиң улуг программазын тодараткан ол документ — каа-хемчилерниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Коммунистерниң, бүдүрүлге, албан-организация, ажыл-агый, ферма болгаш бригада коллективтериниң хуралдарынга төлевилелди долузу-биле чугаалажып көрген.

Чаа беш чылдың онаалдаларын күүседири дээш хөй ажылчыннарлан, материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар бүдүрүлгелер, бригадалар, фермалар коллективтериниң ажыл-иштериниң улуу-биле хамааржыр. Районнуң тараажылары, малчыннары, механизаторлары болгаш специалистери төлевилелди чугаалажып көрүп тура, ону боттарының мурнунда сорулгалар-биле холбаштырып, бо чылын болгаш онгу беш чылда ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылып турар. Онгу беш чылды күүседириниң бир улуг курлавыры кижи бүрүзүнүң хууда планнары болур. Ол планнарда ажылдың шынары, ажыктыы дээш демисел кол черни ээлээн.

«Бурунгаар» совхозка төлевилелди таныжкан хуралга аныяк малчын, партия кежигүнүже кандидат Владимир Моңгуш саналдааш:

— Партияның планы дээрге-ле чоннуң деп билир мен. Беш чылдың онаалдаларын күүседиринче бүгү-ле күжүмнү угландырбышаан, бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны, бир хойга онаалтыр 3,2 кг дүктү кыргып алырын хүлээндим. Ынчангаш малдың чаш толун чидирбейн кадагалап алырынга совхозтуң бүгү малчыннарын алдыгырдым — дээн. А «Тываның» колхозтуң мал чеми белеткээр бригадазы бо чылын ниитизиниң малынга 2600 тонна эки шынарлыг сигенни, 12900 тонна силосту, 700 тонна сенажты белеткээр дээш бедиткен хүлээлгени алган. Районнуң колхоз, совхозтарында ажыл-ишчи, ферма, бригада бүрүзү чүгле кужениишкинниг эвес, харын күүседиишкинниг болур, боттуг планнарны ап, ону күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин районнуң партия активиниң хуралынга база чугаалажып көрген. Эрткен беш чылдың түңнелдерин бедик негелделиг ёзу-биле анализтевишаан, районнуң коммунистери, ажылчы чоннары моон соңгаарты сорулгаларже кичээнгейни угландырган. Ылаңгыя бүдүрүлгелерде, кодээ ажыл-агыйда шиитпирлээр чогуур айтырыглар хөй. Чижээ, районда техниканы, механизмнерни ажыглап турарының деңнели куду. Көжүп чоруур № 3 механизированда ол 40 хуу, а ажыл-агыйларда чүгле 45—55 хуу болуп турар. Ол түңнелинде көрүүштен планныг онаалдалар күүсеттинмес. Болгулаар, ылаңгыя часкы, күскү кову ажылдары улуг салдаашкыныг. Ажыл-агыйларда механизатор кадрлар чедишпес. Колхоз, совхозтарга оларның белеткелин четпес организастап, механизация училищелеринче өөредип чорударының планын күүсетпейн турар. Ынчангаш аныяктарны механизаторнуң мергежилинге мыяк болурунга кижизидери, оларны кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезинге быжыглаары бисте чугула айтырыг бооп турар. Капитал тудуглар улуг четпестер бар. Эрткен беш чылда ажыл-агыйжы арга-биле шиңгээдип алза чогуур 2,5 миллион рубль чедир шиңгээттинмээн. Тудуг ажылдарының шынары ам-даа куду.

Ажылда бо болгаш өске-даа четпестерни чайладып, СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле чарышты калбартпышаан, каа-хемчилер бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаар. Тараа культураларының га бүрүзүнден 12,8 центнер дүжүттү ап, курунеге 16 муң тонна тараа садар. Малдың баш саны өстүрер сорулга-биле төрүүр чүс баш инектен онаалтыр 85 бызаны, 50 анай, хураганны камгалап ап, саар инек бүрүзүнден 1700 кг сүттү саап, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып, курунеге 2800 тонна эът, 2950 тонна сүттү, 205 тонна дүктү садар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилип, продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин [illegible] чиигедир. Ажыл-агыйларда механизаторларның 60 хуузу класстыг турарын чедип алыр.

Курунеге мал ажылының продуктуларын садарының улус ажыл-агый планын бо чылдың декабрь 25-ке чедир күүседир. Часкы тарылгага үрезинни белеткенип, март 1-ге чедир үрезинниң тарылыр шынарынга чедир арыглаар, техника септелгезин апрель 1-ге чедир доозар.

Районнуң ажыл-ишчилери бүдүрүлге, орук, садыг, рынок, тудуг талазы-биле база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Бөгүн дүүнгүүнден эки ажылдап, перспективтиг айтырыгларны шиитпирлээринге боттарының салыышкынын киреринге районнуң ажылчыннары долу шиитпирлиг.

К. ДОҢГАК,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң инструктору.

ЧЕТТИРДИВИС

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга барааладып турары өөрүнчүг. СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелинде ол дугайы улам-на чайынчалвак илереттинген.

Ол төөгүлүг документиниң чурттуң бүгү черлеринде ышкаш, Улуг-Хем районнуң ажылчы чону калбак чугаалажып, хайы өөренип турар. Онгу беш чылда амыдырал улам чаптайжыыр, пенсия болгаш шалың ам-даа бедиир, эмнелге, өөредилге болгаш культура албан черлериниң четкизи калбарар.

Декабрьның сөөлгү бир хүнүнде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң агроному келгеш: «Бистиң ажыл-агыйның хоочуннарының бирээзи силерниң өг-бүлени чаа квартираже көжүп кирерин дирекция болгаш ажылчын комитеди шиитпирлээн» дээн, уе бажыңнын уш дүлгүүрүн меңээ дамчытты. Аңаа өөрүшкүвүсти четче илереднер эвес чыыпайн «Партияга — четтирдивис» дээш, дүлгүүрүн хүлээп алдывыс...

Онгу беш чылдың баштайгы — 1976 чаа чылын чаа бажыңывыска уткаанывысты кажан-даа утпас бис. Ол хүн оолдарывыс, кеннэттеривис, кыстарывыс, күдээлеривис шууттуу бистиңинге кээп, өөрүшкүнүң болгаш байырлалды кады үлешкеннер.

М. ДУНГАР-ООЛ,
пенсионер

КИЧЭЭНГЕЙНИ МАЛЧЫННАРЖЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң ийиги салбырының хойжулары Баян-Колдуң болгаш Сенектиң оът-сигенниг делгемнеринде хүр кыштагалап турар. Кыштаг бүрүзүнде мал чеми бар. Сугну доктаамал чедирип турар. Хойжуларга таарымчалыг бүгү-ле байдалдар тургустунган.

Хойжулар Доңгак Кызыл-оол, Кыргыс Чамаа, Александр Хапык-оол суугларының кадаанарында чөрүттүнгени чаш хураганнар онча-менди.

Малчыннарга солуннар чедирилгези оралдап турар. Тускай эртемниглер шоолуг келбес. Куйла, Борбак-Дагда, Чолдуралда, Хараганныг-Хоңга кызарчыларга автолавка ай ажыг барбаан. Хойжуларның хомудалдарынга дыңнаар бооп турар үе келбээн бе?

А. ДУГАРЖАП.

Бии-Хем районнуң төвү Туран хоорайда «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга А. А. Сараскин чолаачылап турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, комсомол райкомунуң бюро кежигүну Александр Анатольевич бүдүрүлгениң мурнакчызы. Ол ай, квартал планын ургуулчу ажыр күүседип келген.
ЧУРУКТА: чолаачы А. А. Сарасин.
В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕМПИЗИ КОШКАВААН

Кызылдың дээрбе комбинадының кол корпузунуң тудуу доозулган. Ажылчын комиссия ону ниитизи-биле эки деп хүлээп алган. Ында кылып чорудар үрмек ажылдар ам-даа бар. Ам колдуунда электри дериг-херекселдерин четчелээри арткан.

Ук ажылга Красноярскиниң специализастаттынган көжүп чоруур механизастаттынган № 1199 колоннаның 6 кижи составтыг слесарь-монтажниктер бригадазы хавра туттунган. Аныяк мастер Анатолий Гуслитыйга удурткан ол бригада планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, хүн нормазын ургуулчу ажыр күүседип турар.

Бригаданың кежигүну Николай Чистогашев-биле эрткен субботада дээрбе комбинадының үстүкү каъттарының бирээзинге ужуражы бердим. Бир бичии дүрүт сывырындак демирни чүктепкеш, дараазында каътче оон далажып бар чыткан ол.

— Электри дериг-херекселдерин кылыр черинер ам хөй бе? — деп баштайгы салган айтырыым ол.

— Ийе, кол корпуста сайгылгаан киирттинмээн черлер ам-даа бар. Күрүне комиссиязынга дужаар үе чоокшулаан, ынчангаш ажыл бачым апарган, шак үени долузу-биле, эң ажыктыг кылдыр ажыглап, бүгү күжүвүстү үндүрүп турар бис.

— Нормаңар кайы хире күүседип турар силер?

Оол каттырды.

— Эрткен айда 130 хуу диjип турар чордув, бо айда оон-даа хөй болуру чугаажок. Бүгү дериг-херекселдерни четчелээр ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүн бүдүүзүнде доозар дээш ажылдап турарывыс бо.

Ынча дээш оол далажыпты. Ажыл шагы төнген, улус тарган. А слесарь-монтажчыларның ажылы ам-даа кидин түлүк. Оларның ийи-чаңгыс ажыл-агыйжы сөстерин бүгү корпуска тарап турду.

Д. ИРГИТ.

СОВЕТТЕР ЧУРТУ: чаа чүүлдер

ОДАЛГАНЫҢ ЧАА КУРЛАВЫРЫ

КИРГИЗ ССР Ош. (СЭТА-ның корр. А. Петров). Сулюктинде хөмүр-даштыг черниң кырын аштааарынче экскаваторщиктер эгелеп киришкен. Ол болза Киргизияда эң-не улуг хөмүр-даш разрези болур.

Ам республикада хөмүр-даш казып алыр дөрт разрез ажылдап турар. Болбаазын техника-биле дериттинген ол разрезтер Киргизияда казып ап турар үш тонна хөмүр-даш бүрүзүнүң-не бирээзин берип турар. Сулюктин разрезин ажыглалга киирерге, хөмүр-дашты эвээш чарыгдалдыг ажык арга-биле казып алыры 40 хуудан ажар.

УРГАЛГА ХЕРЕГЛЭЭР ЧЫЛЫГ

УРГАЛ-2 (Хабаровск край). (СЭТА-ның корр. М. Хаиух). Тайга хевиг Ургалдың солагай талакы эриинде ТЭЦ тудуу эгелээн. Ол чылыг-биле болгаш изиг суг-биле Ургал кооражыны хандырар. Ук ТЭЦ-ти бедик бүдүрүкчүлүг херекселдер-биле дерип кылыр. Одалганы бүрүн болгаш хуулду арыглаап үндүрерин пневматиктиг механизмнер кылыр. Төлевилекчилер долгандыр турар бойдус чуулдерин камгалаар дугайында база сагыш салган — ыш арыглаар ажыктыг системаны тургузарын баш удур көрген. Ол ТЭЦ-ти мөңгеде доң чыдар черде дерип тургузуп турар. Бажыңнарның тавааны черже он үш метр хандыр кадаан муң-муң адагаштар кыйынга салыр.

ДЕСКИ АЖЫГЛАТТЫНАР ХЕРЕКСЕЛ

МИНСК. (СЭТА-ның корр. Г. Хаценков). Станоктарга болгаш автоматтыг шугумнерге херегләэр таарыштырып алыр херекселдиң серийлыг үндүрүүшкүнүн Минскиниң дүржулга заводунда эгелээн.

Чүгле чаңгыс операцияга херегләэр хөй санныг тускай херекселдерниң орнунга ам ногумчажыттынган деп адаар белдирлерни болгаш кезектерни ажыглаар. Олардан ажылдарның кандыг-даа: кевер, хоюглаадыр, таптаар, өрүмнээр, чоңдурар болгаш өске-даа хевирлеринге ажыглаар таарыштырылганы эптег кылып ап болур. Оон түңнелинде чаа кезектерни кылып үндүрериниң хуусаазы дыка кызырлып турар.

Бо чылын бүдүрүлге чурттуң металл болбаазырадыр заводтарынга таарыштырып алыр херекселдиң 80 муң комплектизин чорудуп бээр.

КОНВЕЙЕРДЕ — ТЕПЛИЦАЛАР

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корр. Л. Пилипенко). Эптег кылыр теплицаларга херегләэр металл конструкцияларны серийлыг бүдүрүп үндүрерин Лозовуйдуң машина тудуунуң заводунда эгелээн. Ындыг дериниишкин бүрүзүнүң адаанга турар «огородтуң» шөлү он муң дөрбелчин метр болур. Температураны болгаш агаарның өл-шыгын айылап таарыштырарынга автоматиканы ажыглаан. Онзагай хевириниң прокатындан кылган кезектерни болгаш белдирлерни ажыглаар чорук ук теплицаның эттээшкинин үш-дөрт-ле ажылдың ээлчег дургузунда кылыл алырының эргезин берип турар.

КАЛБАК ШАТТА ТАРЫЛГА ШӨЛҮ

КУЛЯБ. (СЭТА-ның корр. Д. Ашуров). Уртабуз деп калбак шатта ажыглалга киирген 500 гектар черни «Куляб суг тудуу» трестиң ирригаторлары Пяндж район хөвеңи өстүрүкчүлеринге дамчыдып берген. Гидротудугжулар онзагай хевириниң улуг суггарылга четкизин тудуп тургускан. Каңдаачал ол шөлдерге хөвеңни, мал чеми культураларын тарыыр болгаш ынаар сугну насос станциялары-биле үндүр сордурар.

Куляб областың ажыл-агыйлары бо чылын хөвеңни 47 муң гекторга тарыыр деп турар, ол болза эрткен чылдаазындан хөй.

ӨӨРЕДИЛГЕЛЕР

Найысылалдың профэвилел ажылдакчыларының ийи хүнкүт семинары дүүн Кызылда эгелээн. Аңаа облпрофчөвүлелдиң ажылдакчылары А. Захаров, И. Калинин болгаш өскелер-даа месткомнарның саң-хөө ажылының, күш-ажылдың хоойлу-дүрүмнериниң дугайында лекцияларны номчааннар.

Оон мурнунда хүннерде Кызылга профэвилелдериниң активиниң 50 кижи киржикчилиг семинары үш хүн дургузунда болуп эртген. Аңаа транспорт, харылзаа, орук болгаш кодээ ажыл-агый, тудуг талазы-биле профэвилелдер обкомнарынга хамааржыр месткомнар ажылдакчылары киришкен. Ындыг семинар Барыын-Хемчикте база эрткен. Аңаа 170 кижи киришкен. Ам Каа-Хем районга ындыг өөредилге эртер.

С. БАЙЫР-ООЛ,
профэвилелдер курстарының директору.

Автозаводчуларның шалыпчы ажылы

Москваның И. А. Лихачёв аттыг автозаводу бүдүрүлге хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планын на йысылалдан бир дугаарында күүсеткен черлериниң бирээзи бооп турар.

Эрткен беш чылдың сөөлгү чылында автозаводчулар бедик көргүзүглерни чедип алган: 1970 чылда тургаанын-биле деңнээрге, бүдүрүлге хемчээли 41,4 хуу улгаткан, ол-ла үе дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 41,7 хуу бедээн. Беш чыл иштинде ол бүдүрүлге чери пландан ажыр 141 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Он ажыг муң мурнакчы ажылчыннар боттарының хууда беш чыл планнарын хуусаадан эрте күүсеткен.

ЗИЛ-де партия организациязының удурткалгазы-биле эпчингелиг технологияны, бүгү ажылдарны автоматчылып, механизастаарын ажыглаарының хемчеглерин үргүлчү ап турар.

Ол хөй муң кижилиг коллектив СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, чуртка 8 миллион рубльдиң пландан ажыр продукциязын бээр, оон иштинде 1000 түък автомобильдерин, 2000 соодукчуларны кылып үндүрер дээн немелде социалистиг хүлээлгени база алдарлыы-биле күүсеткен.

ЧУРУКТА: ЗИЛ-дин коммунистери, тоску беш чылдың мурнакчылары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары: слесарь-инструментальщик В. С. Павловский, шутаулга корпузунуң мастери В. Е. Маркина, механика-эптелге корпузунуң мастери М. А. Садова, даргалнаар корпустуң начальнигиниң оралакчызы В. К. Кокошко, дагдынычы, автоэптелге корпузунуң слесарь-чолаачызы А. Я. Малахтин болгаш пресс корпузунуң мастер-инструктору К. А. Артемова (солагай таладан оң талаже) олар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

БАМ-НЫҢ ТУДУУНДАН

ХАБАРОВСК КРАЙ. Онгу беш чылдың баштайгы чылында БАМ-ның чөөн таланы участогунуң тудугжулары 60 километр демир-орук полотнезун салырын, а СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын хууса бетинде күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: БАМ-ның чөөн таланы участогунда рельстерни салып турары.

А. ГОЛУШКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СӨЗҮВҮС ЭЭЛЕП, ХҮЛЭЭЛГЕВИС КҮҮСЕДИР БИС

Бай-Тайга районнуң коммунал ажыл-агый чери төскү беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ол чылдарның дургузунда районнуң чурттакчыларының амыдыралынга таарымчалыг чүүлдер кылдынгылаан. Тээли суурда дыка хөй өг-бүлелер газты ажыглап турар апарган. Чунар-бажыңның чылда улус эртирер аргазы 12 муңдан 22 муң кижи чедир, хеп чуур чериниң — 4 тоннадан 10 тонна чедир чуур кылдыр улгатканы коммунал ажыл-агый ажылдакчыларының киирииштирген үлүг-хуузунуң ачызы.

Районнуң чоокта чаа болуп эрткен партия-ажыл-агый активиниң хуралынга 1975 чылда бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка коммунал ажыл-агый чериниң коллективи тиилекчи болганын демдеглээн. Бистиң коллектив ам районнуң бүдүрүлгелериниң аразында шылчыыр Кызыл туктуг чоргаарал-биле эдилеп турар.

Онгу беш чылды ажылдың темпизин кошкатпайн эгелеп, партияның XXV съездизин төлептиг уткуурудаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни коллектив алган. 1976 чылда 30 чуртталга бажыңнарының капиталдыг септелгезин ээ шынарлыг, 15 бажыңга насостуг (хол-биле базар) кудуктарны кылыр, суурнуң кудумчуларын чырыдар, 1000 метр узун дурттуг орукту цементилээр, 600 дес янзы-бүрү ыяштарны кудумчуларга тарыыр болгаш суурнуң кудумчуларын дескилеп, даагайжыдар талазы-биле хөй ажылдарны кылырын планнаан.

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң коллектив номчуп таныжып, ооң-биле деткип тур бис. Ынчангаш чарышты улам калбартып, ооң дээштиин чедип алыры дээш чаа арга, хемчеглерни боттандырары бистен негеттинип турар. Манаа коллективте партия организациязының ролю улуг дээрзин билдинигир. Сөзүвүсту ээлээр, алган хүлээлгелеривисти чедиишкинниг күүседир дээш кызымак ажылдаар бис. Ынчангаш бис социалистиг чарышче районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективин кыйгырып тур бис.

Х. ОНДАР.

Бай-Тайганың коммунал ажыл-агый чериниң начальниги.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эви

ПРАГА. (СЭТА). Хельсинкиге чөпшээрел хуралга түңнел актызы ат салган чорук делегейниң дүштээрлиг чоруун чаартып... ылдырарының чаа үе-чадазын ажыткан деп, Чехословакияның Коммунистиг партиязы болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы санап турар. Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-херби эвес догуннаашкынның принциптерин амыдыралга боттандырар дээш ЧССР болгаш ГДР моон соңгаар-даа демисежир, бирги ээлчегиниң сорулгазы — политиктиг чаврылдыышкынны шериг чаврылдыышкыны-биле четчелээрин шиитпирлээринче угланган, чепсектенир дүжүрер талазы-биле совет эгелекчи чорукну деткип апаар.

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккерниң ЧССР-ге найыралдыг ажыл-херекчи аялгазы чорудунуң дугайында кадылган дыңнадыгда мынчаар онааглаан демдеглеп турар.

Найыралдың чөрүктиң хаанындан хүндүлежирениң болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эвиниң байдалынга болуп эрткен чугаалажыышкыннарның чорудулгазында ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак болгаш Э. Хонеккер сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузарынга ЧКП-ның болгаш ГСЧП-ниң чедип алган түңнелдериниң дугайын боттуннга дыңнаткан.

Чехословакияның Компартиязының болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының удуртулгазы-биле ЧССР-де база ГДР-де социалистиг тургузуулгаларының чедиишкиниинг чорудуп турар чорук марксизм-ленинизмни хамык чокка, чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаанының. СЭКП болгаш ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери-биле база партияларны-биле буурулбас акы-дуңмалышкы эвилелдиң болгаш бүгү таладыг кады ажылдажылганың түңнели болур деп, таланар онзалап демдеглээн.

ССРЭ-биле акы-дуңмалышкы харылзааларны ханыладыр болгаш социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылгазын быжыглаар дээш моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылырынга шиитпирлиин Г. Гусак болгаш Э. Хонеккер онзалап ...

Агрессчи болгаш империалистиг бөлүктер делегейниң дүштээрлиг чоруун чаврылдазынга удур угланган боттарының идеяларын сөглеп, үеде күштелдирип турар деп дыңнадыгда демдеглеп турар. ЧССР биле ГДР ол чорукка удур база делегейде реакциялыг күштер-биле бөлүглежип турар Пекин удуртулганың улуг күрүнечиг шовинистиг политиказынга удур шиитпирлиг демисежир апаар.

СЭКП-биле болгаш өске-даа акы-дуңма партиялар-биле кады делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынга, а ол ышкаш Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын белеткээрин дүрген чедиишкинниг доозарынга база ооң чыылдырарынга идиг бээринге ЧКП-ның болгаш ГСЧП-ниң шиитпирлиг талалар базымнаан.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ангола Улус Республиказынга удур Мурнуу-Африка республиканың расисчи ёзу-чурумунуң чепсектиг интервенциязын КНО-нуң апартеидке удур тускай комитеди шиитпирлиг буруу шапкан болгаш ону «делегейниң тайбынынга база айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжаныг» кылдыр көрген.

Мурнуу-Африка республиканың доктаамал шериглериниң болгаш даштыкы хөлезиленикчилериниң Анголада чепсектиг холгаарлааашкыны күштелип турары-биле холбаштыр дүвүрээзинниң меделгелерде илергейлеп турар.

Мурнуу-Африка республиканың расисчи ёзу-чурумунуң Анголада агрессиязын буруу шаварынче болгаш мурнуу-африка шериглерни ангола девискээрден чугаа чокка үндүрүп чорударын хандыырары-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерни алырынче КНО-нуң кежигүннери бүгү чурттарның чазактарын тускай комитет кыйгырган. Расисчи эрге-чагыргаларның Намибияны дүрүм чок черге ээлеп алган турар чоруун соксадырынче угланган делегей ниитилежилгезиниң болгаш Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО) күжениишкиннерин деткиирынче комитет база кыйгырган.

Апартеидтиң политиказын кижи төрелгетенге удур кем-херек үүлгедиишкини деп көргеш, Мурнуу Африканың чонунга хосталгазын болгаш хамаарышпас чорукту тыпсып бээр база соок-язы ылгаар чоруктуң база апартеидтиң чүдек-бужар системазын узуткаар дугайында КНО-нуң чогуур резолюцияларын соңгаарладыышкыны чок боттандырарын тускай комитет негээн.

Кады ажылдажылганы калбартыры дээш

РИМ. (СЭТА). Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзааларны калбартыр болгаш ханыладыр чорук Италияга кончуг чугула болуп турар деп «Унита» солун совет-итали ажыл-херекти — кады ажылдажылганы чедиишкинниг хөгжүдеринге тураскааткан тускай үндүрүлгезинге бижээн.

Бир эвес совет-итали даштыкы садыгның саарыгазы 1958 чылда 45 миллиард лир четкеп турган болза, 1975 чылда ол түң 1 000 миллиард лир болган деп солун айыткан. Сөөлгү он чыл дургузунда ССРЭ-ден чиг-этти болгаш продукцияны Италияже үндүр сөөртүрү алды катап өскен, ол-ла үеде Италия Совет Эвилели-биле садыглажылгага Барыын Европа чурттарындан ушкy черже үнген деп «Унита» онзалап демдеглээн.

Итали-совет садыг палатазының кол секретары Э. Роккиниң айтып турары-биле алырга, совет рынок итали үлетпүрге кедергей чугула болуп турар. Ийи чурттуң аразынга садыглажылганы улам ылап дыка естүрерине боттуг байдалдар бар деп итали-совет садыг палатазының удуртулгазы болдап турарын ол «Унита» солунга бижээн. Бот-бодунга ажыктыг кылдыр кады ажылдажып шыдарын Италия биле ССРЭ тодаргай көргүскен.

АЛВАРО КУНЬЯЛДЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Сетубалга болган митингиге Португалияның Компартиязының Чиңгине секретары Алваро Кунья чуве чугаалааш, ботбодуп билзир чорукту болгаш сырый каттыжыышкынны чедип алырынче чурттуң бүгү демократтыг күштерин база катап кыйгырган.

Фашистиг эрткен үеже катап эглирин боддурбазынга сонуургалдыг бүгү күштерниң, бүгү угаанныышкыннарның бүгү португалдарның чаңгыс эвиниң политиказы дээш Португалияның Коммунистиг партиязы быжыы-биле болгаш чайгылыш чогу-биле туржуп турар деп ол чугаалаан.

Бир болза демократтыг ниитилелди тургузар, бир болза фашист диктатурага чагыртыр деп ындыг ийи айтырыг португал улустуң мурнунда туруп турарын билип алыр херек деп, А. Куньял тайылбырлаан.

ЧААРТЫ ОРГАНИЗАСТААРЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның кургаг чер күштериниң кол штавының начальниги генерал Рамалью Эанеш армияны чаарты организастаар деп турарының дугайын чарлаан.

«Кызыл партийжи эрге-ажыктарындан өрүлеп шыдаар харык чок элементилерни» куртаг чер шериглеринден чайлаткан турар деп ол сагындырган.

Чаарты организастаан куртаг чер күштери ийи кезектен: оперативтиг корпустан болгаш девискээр корпузундан тургустунар. Даштыкы агрессиядан чурттуң камгалалын хандырарының талазы-биле сорулгалер оперативтиг корпуска хамааржыр. Шериг албанныгларының кол кезээниң шериг белеткелди, национал экономиканы хөгжүдеринге киржилге, а ол ышкаш «иштики айыыл чок чорукту» хандырары девискээр корпузунга онаажыр.

Чаарты организастаашкын соонда куртаг чер шериглериниң саны 26 муң хире кижи болур, тодаргайлаарга амгы турар санынга деңнээрге, барык-ла 40 хуу кызырлыр.

Болгарияда энергетика тудуушкунунуң эң-не улуг объектилери — социалистиг чурттарның ЭДЧ-ниң хемчээлдеринге ажыктыг кады ажылдажылгазының түңнели. «Бобов дол» деп эң улуг, чылыг күжү-биле ажылдаар электростанция, «Бельмекен-Сестримо» деп чергелешкек гидроэнергетиктиг дериглериннер, Козлодуйда атомнуг электростанция, «Антонивановцы» дээр гидробелдири — социалистиг экономика интеграциязының чедиишкиннериниң чайыннаачак чижектери.

«Бобов дол» ТЭЦ-ти Софияның Энергопроект институдунуң коллективиниң төлевилелин ёзугаар Совет Эвилелиниң, Польшаның, Чехословакияның, Венгрияның, Югославияның киржилгези-биле дерип тургускан. Электростанцияның үш турбиназы — совет бүдүрүлгениң, оларны ленинград специалистерниң удуртулгазы-биле эптеп кылган. «Бобов дол» ТЭЦ-тиң күчүзү 630 мегаватт.

ЧУРУКТА: «Бобов дол» ТЭЦ-тиң төп башкарылга чери. «София — пресс» -ПМА-ның фотозу.

Луис Корваланны хостаар!

ХАНОИ. Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш карабажыннарда база албадал лагерьлеринде чыдар өске-даа чили патриоттарны хостаарын фашистиг хунтадан шиитпирлиг-биле негеп турар бис. Ажылчын ангының херээ дээш турушкан демисекчи, чили улустуң кайгамчыктыг оглу Луис Корваланның амы-тынын камгалаттынын алдынган турар ужурлуг деп «Нян Зан» солун бижээн. Реакцияның болгаш фашизмниң күштеринге удур чили улустуң чөптүг демиселин тиилелге-биле доозулган турар ужурлуг дээрзинге бүзүрелин ук солун илергейлеп турар.

БЕРЛИН. Хостуг немец аныяктар эвилелиниң Людвигсфельдиде автомобиль заводунда ажылдап турар кежигүннери база Карл-Маркс-Штадта Ф. Геккер аттыг станок тудуунуң заводунуң ажылчыннары Луис Корваланны болгаш чили өске-даа демократтарны доп-дораан хостаарын негээннер.

Чилиниң улузунга ноош сонгаар-даа идепкейлиг дузалакчылы болгаш деткикчени көргүзер бис деп, Бранд-Эрбисдорфеде пресс заводунуң ажылчыннарының хүлээн алган резолюциязында демдеглээн.

ВЕНА. «Луис Корвалангa хосталга!», «Чилиде диктатура дүшсүн!» деп негелдени Компартияның Вена организациязының удуртулгазы кылган. Австрияның найысылалынга болур ужурлуг. Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының ам бо-лур митингизинге белеткел база үстүнде айыттынган долуннарының адаа-биле чорун турар.

ДЖОРДЖШТАУН. Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш хунтаның хоругдалында чыдар өске-даа патриоттарны хостаан турарын чедип алыр дээш, бүгү күженииишкиннерни үндүрери эргежок чугула деп, Гайананың улусчу демократтыг партиязының чиңгине секретары Чедди Джаган медеглээн.

Кадыг-дошкун эттеп эрииделгени Луис Корваланның оглунун өлүрүнге чедирген деп ол чугаалаан. Чили улустуң херээ дээш өске-даа демисекчилер база ындыг байдалга таварышпазыр дээш, делегейниң хөй-ниитизи туржур ужурлуг.

КАРАКАС. Луис Корваланны болгаш Улусчу чаңгыс эвин өске-даа ажылдакчыларын судалп узуткаар деп турар фашистиг хунтаның бодалдарынга Венесуэланың хөй-ниитизи удурланып турар деп, университет профессору Луис Ланден медеглээн.

Пиночеттиң фашистери ол чуртта кижиниң хостуг эргезин узуткаан деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Л. Ланден демдеглээн. Ынчалза-даа чили фашистер чили улустуң күзел-соруун сып шыдаваан, сып шыдаваздаа.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН

ВАРШАВА. Ам эгелээн беш чыл улусчу Польшага тудуг материалдарының үлетпүрүн дүрген хөгжүдериниң үези болур. Республиканың социал-экономика талазы-биле планында 1976—1980 чылдарда ол адырның продукциязының өзүлдези 65 хуу болур кылдыр көрдүнүн турар.

Ол үениң дургузунда тудуг материалдар үлетпүрүнүң бүдүрүлге баазазын калбартырынга 160 миллиард хире злотых акшаны бэрген турар. Беш чылдың чүгле баштайгы чартыында ол чугула адырга он ажыг улуг бүдүрүлгелерни ажылдалга киирери планнаттынган.

ЛОНДОН. Тред-юниоңнарның бирги конгрезиниң деп эрге дээш демисел талазы-биле секциязы чуртка соок-язы ылгаар чорукту хоругдаар деп негелдени англи чазакка киирген. «Национал фронт» болгаш кедергей барыын үзелдиг өске-даа организациялар сөөлгү үеде Англияда кеш-соок ылгаар чорукту күштелдирериниче угланган материалдарны нептередир талазы-биле ажылын идепкейжидип турары-биле холбаштыр хүвүрелди ол секцияның ында чарлап тараткан медеглелинде илергейлеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. Чер бөмбүрзээниң чурттакчы чону 1980 чылда 4,5 миллиард, а 1990 чылда — 5,4 миллиард кижи чедер. Ол дугайын КНО-нуң штаб-квартиразында парлап чарлаан чаа демографтыг шинчилелде чугаалап турар. Ол дугайында илеткелде чугаалап турарындан алырга, 2000 чылда бөмбүрзектиң чурттакчы чону 6,5 миллиард кижи болур дээрзин демдеглеп турар.

ТОКИО. Японияда хуу кижилер университеттериниң болгаш институттарының эдилери чаа өөредилге чылында өөредилге дээш төлээр төлевирни 30 хуудан ажыр аартадыр деп шиитпирлээн, оларга өөредилге апрельде эгелээр. Студент болур төлээде, школалар азы колледжтер доосканнар 500 муң хире иен акша хемчээлдиг дадывырны төлээр ужурга таваржып турар, ынчаарга өөредилгениң баштайгы чылында ийи катаптыг хөй түңнү база төлээр. Ол болза нергежилдиг ажылчын кижиниң чылда ажыл төлевиринден хөй боор турар-дыр.

СТОКГОЛЬМ. Швецияның ажылчы чоннарының ажыл сокседыышкыны кылыр демиселин элээн идепкейжип турар. Эрткен чылдың 11 айларының дургузунда чуртка 268 ажыл сокседыышкыны болган деп, «Арбетартидниген-ню даг» солун дыңнадып турар. Парлаганның херечилеп турарындан алырга, ажыл сокседыышкыны кылыр шимчээшкининиң ол хире калбак таварылгазы сөөлгү 50 чыл дургузунда көстүп көрбээн боор турар.

(СЭТА).

ЧОГУМЧАЛЫГ БОДДУРАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Шоолуг эвес сегиржип алышкыннардан ангыда, Ливанның найысылалында байдал шелээшпиргии апарган. Атсылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы күүседириниң болгаш быжыглаарының талазы-биле түс-түс үелерге айыттаан хемчеглерни дээди шериг комитединиң (ДШК) контролю-биле боттандырып турар.

Чогумчалыг боддурарының бирги үе-чадазын боттандырарынче талалар кирипкен. Ол чүл дээрге, чуртта харылзажылганың бүгү-ле улуг оруктарын, ылангыя Бейрутту чурттуң өске улуг хоорайлары-биле болгаш Дамаск-биле харылзаштырып турар оруктарны эгыжылгага таарымчалыг кылдыр ажыдары-дыр. Ол үе-чада найысылалдың чөөн талазында туруп турар палестиннерниң Телль-Заатар болгаш Джиср Аль-Баша дээр лагерьлериниң бүзээлээниң соксадырын, а ол ышкаш мурнуу үүк эриктерин дургаар чоруткан оруктарга чогумчалыг ажыл-чорудулганы катап тургузарын баш удур көрүп турар. Месилдежиишкин болуп турган Ливанның бүгү-ле районнарындан анаа киржип турган талаларының чепсектиг күштерин дараазында 36 шак дургузунда чевар үндүрүп чорудары ийиги үе-чада болур.

Премьер-министрниң ораланчызы болган даштыкы херектер министри А. Хаддамнын баштатыкан сирия делегациязы президент ордузунга христиан партияларының удуртукчулары-биле ужуражыышкыннар кылган. ДШК-ның доктаалдарын калбартыры-биле хүлээп алган шиитпирлериниң дугайын ужуражыышкыннар соонда премьер-министр Р. Караме чарлап дыңнаткан. Чуртта байдалды чогумчалыг боддурар сорулгалар-биле атсылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы амыдыралга боттандырар талазы-биле бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни алыр бүрүн эргелерни ДШК-га тыпсырын ук шиитпирлерде баш удур көрген.

Найысылалга, а ол ышкаш чурттуң чамдык районнарынга корум-чурумну тударынга палестин шериг полициязының база палестин хосталга армиязының кезектерин киириштирериниң дугайын Р. Караме чугаалаан. Христиан чорудулгазында байдал улам-на дорайтаашкын турган болгаш оң контрольдарынга четчир күштер эрге-чагыргаларда чок болганда, күрүнениң удуртукчулары ындыг шиитпирни хүлээп алган деп тайылбырлаан. Р. Караме ДШК-ның тургусканынга хамаарыштыр чугаалааш, сарге-чагырга болза өске талаларының дузазын ажыглаар ужурга таварышкан ливаннарның холунда хевээр артып турар деп онзалап демдеглээн.

ШИИТПИРЛИГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

● Пассажирлер чагааларындан ●

Совет кижилериниң амыдырал хандырылгазы хүн келгентудум-па улам экижип орар. А бо беш чылда ажылдың шынарын бүгү талалыг экижидеринге үндезилээш, улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин улам көдүрерин көрдүнген. Ону бээрымдаалгаш ажыл-агыйның түс-түс адырларынга чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынар.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге, түс-түс коллективтерге болуп эрткилээн хуралдарга ажылчылар бедиткен хүлээлгелерни ап, СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуурун хүлээнгеннер.

Пассажир транспортунуң ажылдакчылары 1975 чылда 38,6 миллион пассажирни сөөрткен, планны 106 хуу күүсеткени ол. А «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыыштыкшыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде: «автобус транспортунуң пассажирлер сөөртүлгезин 28 хуу чедирери көрдүнүп турар» деп айытканы — онгу беш чылда бо айтырыгже чугула кичээнгейни угландырганының херечизи. Сөөртүлге, улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң негелделериниң улам долу болгаш чогуур үезинде хандырары, ынчаар чедирерин болгаш пассажирлер аргыштырылгазын дүргедедиринге кол сорулгаларның бирээзи дээрзин ол төлевилелде айыткан.

Бистиң республикада аргыжылганың кол хевири автотранспорт болганда, ооң хөгжүлдезинче, ында ажылдаар чолаачы кадрларны белеткээринче чогуур кичээнгейни угландырар ужурлуг. Ынчалза-даа бо айтырыг республикада чогуур негелдезинге чедир тургустунмаанындан автотранспорттуң ажылында четпестер хөй дээрзин чагааларынга авторлар бижип турар. Эрткен чылын редакцияга келген чагааларның 10 хуузу чүгле пассажирлер дажыыр автотранспорттуң ажылында четпестерни илереткен болганы ооң тодаргай чижээ-дир.

Пассажирлер дажыглаар автотранспорттуң ажылында четпестерни илереткен шугумчулелдиг каш чагаалар-биле таныжып көрээли:

— «Тыва дат-дүгү» комбинат биле район төвү Кызыл-Мажалык суур аразынга аргыжары бергедээн.

Ак-Довурак АТБ-зиниң удуртукчулары ону биле-тура-ла, чогуур кичээнгейни угландырбайн турарындан пассажирлер чедирер автобустарның расписаниезн, графиги чок. Автобустар бирде кээр, бирде келбес. Ону манаан кижилер чаш урук-дарыын туткулап алган, тос-тостуң соогунда автобус доктаар черде тургулаар-дыр.

Чоокта чаа үжен хире кижи эртенгиниң 7 шактан эгелеп автобус манап келдивис. Сесдаа, тос-даа шактарда ажылдаар кижилер бистиң аравыста хөй болду. Уруг-дарыг туткан улус база хөй. Автобусту тос шакка чедир манап келдивис. Сураг, Кызыл — Кызыл-Мажалык аразының «ЯК-40» деп самолёлу дээрже бедип үнду. Соокта доңгап, ыглашкан бичии уруглрынга иелери ол самолётту көргүзүп, оожуктуруп тургулаан чүве. Бистиң халас чидирген үевис үевисти, ол үениң дургузунда кайы хире ажылды кылыр болурувусту Ак-Довурак АТБ-зиниң удуртукчулары санап көрүңерем — деп, Кызыл-Мажалыктан эш Н. Тюлюшев бижээн.

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозче автобустар хүннүң чорун турган. Ам байдал өскерилген: неделяда 3—4-ле катап чоруур. Оон чылдагаанын айтырарга диспетчерлер: «Пассажирлер эвээш, чарыгдал хөй-дүр» — деп харыылаар. А «Тюлюшев» совхозче углаан орукта чорук кижилери кыштын соогунда эртпээ-дүшкен машиналар «бадылап» турар хүнээзин ол тайылбырның шын эвезин бадыткап турар. Кызыл — Шамбалыг аразының автобустарын чурумчударын совхозтуң ажыл-ишчилери негеп турарын ол совхозтуң ажылчыны С. Иргит биске бижээн.

— Кызыл хоорайның № 2 автобузунуң сөөлгү доктаар чери — «Тудуг кезектери» комбинат. А «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң, специализастаттынган № 624 КМК-ның, дөрбе комбинадының ажылчыннары, Шагаан-Арыг кудумчузунуң чурттакчылары автобустан дүшкеш, 800—900 метр черни кежээ караңгыда эрай боорда чадаг эртип турарлар. Пассажирлерниң хөй кезии мында ажылдап, чурттап турар болганда, № 2 автобус (№ 12 автобустуң маршруду-биле) «Нефтебааза» деп автобус доктаар черден оң талаже эгеш, дөрбе комбинадының чанынга доктаар кылдыр эде тургузуп, биске дузалаарын Кызыл хоорккүсkомундан, пассажирлер АТБ-зинден дилеп тур бис — деп, Д. Иргит бижээн.

Пассажирлерниң доктаар чери — автовокзалдар. Ылаңгыя кыжын үеде анаа хөй кижи чыглыр болганда, оларның ажылын экижидер, пассажирлерге таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Чадааның автовокзалының ажылында эптежир арга чок четпестерни илереткен чагаалар редакцияга каш удаа келген. Оларны «Шынның» арыннарынга парлаан-даа. Номчукчуларның негелделеринге СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң райхүүскомунуң талазындан дыңнаттыр эвес болганындан автовокзалдың ажылы ам-даа чаа деңнелде турарын, анаа ээрик кижилер чыглыр, шөш-содаа кылыр, пассажирлерге амыр-дыш бербейн турарын мында чурумну экижидеринче районнуң шагдаа милдизи дээштиг хемчеглерни албайн турарын «Искра» колхозтан эш Өргүмчү, Чыргакыдан эш Кара-Сал, «Алдан Маадыр» совхозтан эш Сундуй болгаш оон-даа өскелер бижээн.

Чадаана — «Алдан Маадыр» совхоз аразында автобус маңнаайн турарының дугайында эш Сундуйның бижээн чагаазында мындыг одуруглар бар.

— Эрткен чылдың чайындан эгелеп бистиң совхозче автобус маңнавастаан: Хемчик хемниң суу улгаткан, оруг багай-даа диимир-ле. Ону эдер талазы-биле хемчег алырын Алдан-Маадыр кодээ Советтиң күүскому СЭКП райкомундан, райкүүскомдан каш удаа дилеп, айтырыг тургусса-даа амга чедир ол шиитпирлеттинмээн. Республиканың хуралдарынга, районнуң партия конференциязынга безин ол талазы-биле шыңгыы шүгүмчүлелдер болза-даа, ону эдер талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмаан.

Алдан-Маадыр кодээ Советиниң совхоз дирекциязы аргыжылгазы катаа тургузар дээш хемчеглерни ап, орукту грейдер биле эде тырттырып, көвүргүну кылгаш, маршрутту ажылдар дугайында ийи удаа дилег билдирипкенде-даа кирерге-даа (чагааларын редакцияже чорудуп берген), амга чедир чогуур хемчег алдынмаан, а Алдан-Маадыржылар кыштың соогунда чорумал машиналар доруп, чадаг кылаштажып турар.

Пассажир — автобус — орук — автовокзал. Олар аразында туруш холбаалыг. Ынчалза-даа ону үениң негелдезинге дүүштүр организаставаанындан эрткен чылда пассажир автотранспортунуң ажылы 1974 чылдыңындан дорайтаан болгаш пассажир-километр талазы-биле планы күүсеттинмээн. А пассажирлер АТБ-зинде үрелик эвес автобустарның анаа турар чоруу 1970 чылдыы-биле деңнээрге 10 хуу өскен.

Автобус паркы чыл санында немежип, маршруттарның саны, оларның хемчээли улгадып турза-даа, пассажирлерни хандырып турарында эптежир арга чок четпестер барын үстүнде ады үнген эштер болгаш «Шынның» өске-даа авторлары бижип турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде пассажирлер аргыжылгазын улам экижидерин айыткан. Анаа үндезилээш, республиканың транспорт эргелели (начальниктиң пассажирлер сөөртүлгезиниң талазы-биле оралакчызы эш Хаханова) чоннун автобус-биле чогумчалыг хандырар дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыры күзенчиг.

М. КАЛЧАН.

Сагыш-сеткилди, күзел-соруктү оттурган

Улусчу чогаадылга фестивалы

ОРУККА БОДАЛДАР

Кызылдан үнген самолёт Тээлиге хонгаш, аваа саадавайн-даа, катап ужуп үнгеш, бедик-бедик мөңги-шорааннарның аразы-биле дуу-ла довун мөңгүн лента дег шөйлүп бады баргылаап Шуй, Тоолайлыг деп хемчигештерниң кыры-биле Мугур-Аксыңдыва ажар Саадак-Арты кайы сеп дээш кылыйтып ор. Ой, адырам, 1936 чылдар үезинде албанның аян-чоруун кылып, С. К. Тока болап аътты ажып чоруп турган болгай. «Каргыга чораавым», «Бөзүкериң аннаары» деп чогаалдарның төрүттүнген черлери бо эвейикпе. Степан Сарыг-оолдуң «Саны-Мөгезиниң», «Хорлуу кадай», «Өрнүгү» деп чогаалдарының маадырлары база-ла Мөңгүн-Тайга чурттуг. Сергей Пюрбюнуң «Мөңгүн-Тайга» деп шүлүү база оода! Ол чогаалдарның маадырларынга-даа кижи таваржы берип болур-дур...

Эрткен чайын республиканың ыраажылар чыыжынга чалап чорааным хөөмейжи малчын Хунан-Кара Салчак, Саая Самбуу, Чөөн Сибирьниң улусчу талантыларының лауреады ыраажы Хертек Мыйзоп сутлар район фестивалынга киржир-ле боор. 1972 чылда мөңгүн-тайгажылар республика көрүлдезинге бирги черни алган болгай. Ам кайы хире белеткенип алчыктар ирги?..

ЧАА ПАСПОРТТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Аалчылар бажыңы турар микрорайондан Мугур-Аксының Культура бажыңынга чедир элээн ырак. Районнуң улусчу чогаадылга фестивалының бүдүүзүнде аваа чаа паспорт тыпсырынга тураскааткан байырлыг кежээ болур деп дыңнааш, олче базыптым. Он беш чааның айы бедиктерден харап, Мугур-Аксын чырыткылап тур. Культура бажыңынче чон шуужуп-ла тур.

Чаа паспорт тыпсырының корум-чурумунуң дугайында тайылбырны райкүүском даргазының оралакчызы В. Сүге-Маадыр кылды.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Донгак Мазыкыевич Биче-оолга чаа паспортту бирле дугаарында тыпсырга инструменталдыг хөгжүм ансамбли байыр чедирип ойнады.

63 харлыг хоочун малчынның сөзү допчу болду: «Назы баргыже төрээн колхозумнуң малын малдап, чонумга, партиямга бараан болур мен». Дараазында аныяк чолаачы А. Дыңзыт-оол, Ш. Иргит болгаш өскелер-даа чаа паспорттарны белектер-биле кады алдылар.

Байырлыг кежээ аныяктарның оюн, самы-биле үргүлчүлеп түрүп калды.

ТҮҢНЕЛДЕР ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район фестивалы партияның XVI Тыва область конференциязы болуп эрткен хүннерде улуг соруктуг кириишкинниг көдүрлүүшкүн-биле эрткен. Көрүлдеге 12 концерт коллективи киришкен. Ол сан бүгү районнуң улуг чурттакчы чонунуң 22 хуузу болур. Уран чүүл көрүлдезин эрткилээн Кызыл, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарга деңнээрге, ук сан массалыг чорукту илередип турар.

Күүселделерниң мергежилин, идейлиг утка-шынарын фестивальдың негелделериң ёзугаар жюри түңнеп көөрге, Мугур-Аксы ортумак школазы-биле Мөген-Бүрен 8 чыл школалары ачып-дачыр болу берген. Биргизиниң ниити алган саны 91, ийигизиниң—90. Чартык чылдың көргүзүглери-биле өөредилге болгаш чурум-сагылгага ол ийи школаларның аразында социалистиг чарышка Мөген-Бүрен школазы алган. Фестивальдың негелдезин ёзугаар бир беш санны өөредилге хуузунга немей алгаш, Мөген-Бүрен школазының (директору Салчак Өрге) башкылар коллективи бирги чергениң дипломуң, баян баштады өртектиг белектерин алды. Ийиги черни Мугур-Аксы ортумак школазының башкыларынга, үшкүзүн мал аарынга удур болгаш агаар шынчылаар станцияларның концерт коллективинге тывыскан.

Эң эки ниити ырның тускай шаңналын 51 кижи киржикчилиг Мугур-Аксы школазының башкылары алган (оон удурукчузу физика башкызы Хоюгбан Амур болду).

Эң эки танцы бөлүүнүң бирги шаңналын Мөген-Бүрен школазынга, хеп-сынның шаңналын Мугур-Аксы уруглар садыктерниң кижизидикчи башкыларынга, херээжен улустуң ниити ырның — район эмнелгезиниң ажылдакчыларынга тывыскан.

Мурнуку чылдарга бодаарга, районда ниитизи-биле танцы күүседир бөлүктерниң мергежилиниң өскенин жюри демдеглээн. Мөген-Бүрен школазының бөлүк башкылары «Даг-Алтайның самын» хылдыг хөгжүмнүң үделгези-биле ээлдек, көрүштүг күүсеттилер.

Мугур-Аксы школазының башкыларының концерти интернационалчы шынар-биле онзагайланган. Орус башкылар тыва улустуң «Дыңгылдай» деп ырын хөглүг, баштак аянбиле тыва дылга күүседирге, көрүкчүлер чылыы-биле адыш часкап хүлээп алдылар. Башкы В. Свистельникова хомуска хала чокка ойнаап.

Мөңгүн-тайгажыларның концерти жанр талазы-биле база байлак. Мөген-Бүрениң башкылары орус улустуң тоолунга таарыштыр тургускан «Репка» деп ойнаарактар күүселдезин тывызык кылган. Тус чериниң онзагай амыдыралын ойнай-сылдай илередип турары-биле «Тарбаганнарны аннаары», «Сакманщиктер» деп танцыларны улам байыдып, республика көрүлдезинге белеткээрин жюри сүмелээн.

Агаар шынчылаар станциязының ажылдакчызы Хертек Сарыг-оолдуң тургусканы «Кокайга хой кадартпа» деп интермедияны күүседикчилер ёзулуг артисчи арга-биле күүсеткеннер Серен Маадыр (районнуң харылзаа белдири) лимбиге хандыкшылдыг ойнаар-дыр.

Район фестивалынга киришкен концерттерниң четпес талаларын оргкомитет айыткан. Национал хөгжүм херекселдери-биле Мөңгүн-оолдуң ...лгавы шоолут этпес чаңгыс ийги ийи хүн дургузунда 4 кижи «шөйбелеп» келген. Уран номчукчуларының саны хөй-даа болза, күүседир шынары кудуу. Үн доктаашкының, логиктиг ударениениң сагывайн турарындан шүлүктер чаңгыс аай аянга дыңналып тургулаан. Литература-хөгжүмнүг композициялар шөйдүнчек, хөй санчурагайлар-биле үе тудуп, уран-чечен шынарын ышкынып турган.

СОЛУН КИЖИЛЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

«Уран чүүл массаларның сагыш-сеткилин, бодалдарын болгаш күзел-соруун каттыштырар, оларны көдүрер ужурлуг» деп В. И. Ленинниң мерген чагыының херек кырында боттанып турарын Мөңгүн-Тайга фестивалын көргеш, кижиниң сеткил-сагыжы өөрүүрдүр. Маңаа чон ортузунга культура одааның кыпсыкчылары бот-тывынгыр аныяк хөгжүмчүлер Серен Маадыр, Илья Достан, Амур Хоюгбан, Михаил Сотпа, бот-тывынгыр чурукчу, хөгжүмчү Хертек Сарыг-оол, улустуң уран чүүлүнүң сураглыг төлээлери малчыннар — Хертек Мыйзоп, Хунан-Кара Салчак, пенсионер Саая Самбуу суглариң идепкейлиг киришкенин демдеглевес аргажок.

Аныяк хөгжүмчүлер-биле Культура бажыңынга аныяктарның «Казачок» дээш өскедаа амгы бал танцыларын билдилиг үдеп турганын баштайгы кежээде-ле көрдүм.

Атказр көрген ак-ла Мөңгүн
Адам чурту малчын оран.
Бээр көрген бедик Мөңгүн
Мөңгн тевер сарлык турлаа.

Катаптаттынмас тускай стильдиг хөөмейжи Хунан-Караның эрткен чайын республиканың ыраажылар чыыжынга кударады, куюмнады бадыра каттылаптарын самолётка сактып кел чытчык мен. Фестиваль үезинде оон додукхан холун тудуп, амыр-менди солчуп чолуктум:

— Салчак Очурович, кайда кыштап чыдыр силер, кодан сүрүүнер хүр-ле ыйнаан, хоюнар кайы хире оолдай берди.

— Кызыл-Шанчыгга мен ийин. Кодамымда 320 хой бар. 270 хой төрүүр. 150 хой оолдапты. Хүр ийип бо.

Районнуң чурттакчы чонундан бир-ле дугаар чаа паспорт алган Биче-оол Донгактың хоюбаза кидин түлүк оолдай берген. Оон өөнүң ишти Дыртыыва Мага-Ширвеевна «Саны-Мөге» деп сураглыг шүлүглелдиң маадырының изин истээн думмазы болду. «Хорлуу кадай» деп шүлүглелде кирген маадырның уруунуң оглу аныяк малчын Конгаржап Хүлер-оол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады кижи-дир. Фронтуга хөй малын берген, Ленин орденин эдилеп чораан Өрнүгүнүң уруу Салчак Борбак-Кара Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы деп адынга төлептиг, эге класс башкызы. Ол 30 чыл иштинде төрээн школазынга чеже чаштарның эртемче караан ажытпаан дээр.

Ч. КУУЛАР,
республиканың улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

Спорт

БОКСЁРЛАР МАРГЫШКАН

Бокс спортунга Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажык бирги черн дээш солун маргылдаазы эрткен чылдан эгелээш чыл бүрүде чаңчыл болгаш эртип турар. Эрткен чылын болган маргылдаага пассажирлер АТБ-зиниң боксёрларының шилиндек командазы бирги черни алган. Шак ол бүдүрүлгеде бокс секциязын АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы, хөй-ниитичи тренер Юрий Чихачёв чорудуп, бедик мергежилдиг спортчуларны белеткеп үндүрүп турар. Оон өөреникчилериниң хөй кезии бокска Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери.

Бокска пассажирлер АТБ-зиниң ажык бирги чери дээш ээлчеглиг маргылдаазы январьның 23—25 хүннеринде ол бүдүрүлгениң клувунга болуп эрткен. Аңаа Кызылдың спортчуларындан аңгыда Улуг-Хем районда Ак-Тал суурнуң, Тес-Хем районнуң болгаш Тандының С. К. Тока аттыг совхозунуң шилиндек командаларының боксёрлары киришкен.

Элээди оолдарның аразынга команда талазы-биле бирги чер дээш спортчу демисел пассажирлер АТБ-зиниң боксёрлары-биле Ак-Тал суурнуң аныяк спортчуларының аразынга болган. Түңнелинде АТБ-ниң командазы ак-талчылардан каш-ла санны ойнап алгаш, бирги черни ээлээн. Бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Василий Белек Кызылдың башкы институдун ийи чыл бурунгаар доосказ. Ак-Тал школазынга башкылап чеде бергеш, ол-ла чылын аңаа бокс секциязын ажыткан. Оон өөреткен спортчулары эрткен чылын бокска республиканың бирги чери дээш болган маргылдаага багай эвес түңнелдерлиг киришкен. Бо удаада аныяк, хөй-ниитичи тренер эрткен чылдыындан-даа эки түңнелди чедип ап, бедик мергежилдиг спортчуларны белеткеп турар деп чүве болуп эрткен маргылдаадан илерээн.

Самагалдай суурдан келген элээди оолдарның шилиндек командазының кежигүннери маргылдааны көрүп келген улустуң кичээнгейин хаара туткан. Команданы ук маргылдаага ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Александр

Биче-оол эки белеткээн.

Улуг улустуң аразынга ужуражылгалар солун болуп эрткен. Бокска Тыва АССР-ниң чемпионнары: Дмитрий Саая, Василий Белек, Александр Биче-оол, Вячеслав Шөртен, Сергей Чадамба, Александр Мартемьянов олар боттарының деңзилеринге чемпион адын бадыткааннар.

Үш хүн үргүлчүлээн бокс маргылдаазының түңнелинде команда талазы-биле бирги черни пассажирлер АТБ-зиниң боксёрлары алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы чолаачы, хөй-ниитичи тренер Ю. Чихачёв элээди оолдарның аразынга чемпион болган В. Шүлүүну чарлап турары (үстүнде); бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат А. Биче-оол (ортузунда); маргылдаа үезинде (адаанда).

ДОСААФ пленумундан

Кызылга ДОСААФ Тыва обкомунуң VIII пленуму болуп эрткен. ДОСААФ ТК-ның V пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эге организацияларны удуртур талазы-биле эки тура ниитилелиниң комитеттериниң ажылының дугайында ДОСААФ Тыва обкомунуң даргазының оралакчызы О. К. Намчылактың илеткелин аңаа дыңнап, чугаалашкан. Шериг-патриоттуг кижизидилгени база камгалал-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле республиканың ДОСААФ организацияллары болгаш комитеттери чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ылангыя ДОСААФ эге организацияларын Кызыл хоорайның, Бии-Хемниң, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң, Ак-Довурак хоорайның ДОСААФ комитеттери багай эвес удуртуп турар. Олар тоску беш чылда ниитилелге кежигүннер киирип алыр, ладывыр хавырар, ДОСААФ лотереязының билеттерин тарадыр талазы-биле онаалдаларын бүрүн боттандырганнар.

Эге организацияларны быжыглаар талазы-биле ДОСААФ Кызыл хоорkому болгаш райкомнарының эки ажылының түңнелинде Хову-Аксы ажылчын суурда, Ак-Довурак хоорайда, «Сүт-Хөл», «Тыва», «Тиилелге» совхозтарда, Чадаана АТБ-зинде ДОСААФ эге организациялары камгалал-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп турар болу берген.

Бо чылын бистиң республикага ук организацияның тургустунганындан бээр 30 чыл оюн демдеглеп турар. Бир эвес 1946 чылда ээзээш санныг кежигүннерлиг организация турган болза, ол эки тура ниитилели ам дыка өскен болгаш улуг хөй-ниити организациязы апарган. Эрткен беш чылда ол өскен. Бир эвес 1971 чылда 21 муң кижилиг 200 ажыг эге организация турган болза, 1976 чылдың январьда ол 400 ажыг эге организациядан тургустунган 42 муң ажыг кежигүннерлиг болу берген.

ДОСААФ организацияларының ажылында четпестерни илеткелчи болгаш санал берген эштер илередип, моон соңгаар кичээнгей салыр айтырыгларны чугаалааннар. Ылангыя эге организацияларның ажылын экижидеринче кичээнгейни угландырган.

Пленумга онгу беш чылдың баштайгы чылында ДОСААФ-тың өөредилге организацияларының, комитеттериниң социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Н. КЫРГЫС.

ФЕВРАЛЬДА АГААР

Тывага кыжын январь эң не соок ай. Бо чылын дыка соок болган. Хонукта агаарның ортумак температуразы 34—38 градус чедир кудулаан, чөөн районнарга 37—41 градус четкен. Тандының районнуң тайга электери зонага, Мөңгүн-Тайга районга соок кошкак—27—32 градус соок болган.

Сөөлгү хүннерде соок кошкаар. Совет Эвилелиниң Европа девискээринден Барыын Сибирьже базыышкынныг кудулу агаар чедип келгеш холужа бээр. Оон түңнелинде Тываның кырында соок агаар чоорту өск... кир. Бо айның арткан хүннеринде агаар дүне 29—34, хүндүс 18—23 градус соор.

Республикада хар амгы үеде кылын эвес. Январьның 20-де байдал-биле алырга Тываның чавызааш черлеринде 8—10 см, республиканың өске девискээринде 11—20 см болуп турар.

Республикага сооктуң күштелгени малчыннарга дыка таарымча чок байдалды тургускан. Хүндүс мал казаларын бергеледип, үезин кызырган, ол ышкаш мал арып эгелээн. Мал, ылангыя оон чаш төлү соокка доңганындан аарып болур.

Февральда агаар чылыыр, айның ортумак температуразы 20—29 градус соок болур. Ол нормадан 2 градус өрү. Айның хөй кезиинде агаарның температуразы дүне 29—32, хүндүс 17—22 градус соор. Ийиги болгаш үшкү он хонуктуң ортан үезинде агаарның температуразы бедиир. Дүне 18—23, хүндүс 9—14 градус соор. Айның үшкү он хонуунда агаарның температуразы кудулаар: дүне 32—37 градус чедир соор.

Февральда хар чаар. Айда ортумаа-биле 5—7 мм хар чаар.

Хат кошкак болур, үшкү он хонуктуң ортан үезинде хаттың дүргени секундада 10—14 метр чедери, шуурганнаары чадавас.

В. БАТВИНИНА,
Кызылдың гидрометобсерваториязының улуг инженер-агрометеорологу.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттагылаар, хар чагбас. Агаарның температуразы даглыг черлерге 20—25, оон арткаңнарынга—25—30 градус соок болур. Кызылга—26—28 градус соор.

Автослесарь... каскадёрнуң ролюнда

«Кылдынмас чүвени кылып шыдаар оол». Бистиң киностудиявыска ажылдап турган бир немец киноактёр мээң эжим Саша Замысловтуң дугайын ынчаар чугаалаан. ГДР-ден келген актёрлар-биле кады ныдыг эпизод кирген фильмни тырттырып турган бис: ында маадырларның бирээзи мурнунда чораан чүък машиназын эрттер дээш, дагның көвүүт кадыр оруу-биле дыка дүрген чорупорган, баштай фургонну кырынче «шураткаш», ооң соонда оруже кирер.

— Ону кым-даа шыдавас, ол дээрге кылдынмас херек-тир — деп, нарын көргүзүглер тырттырарының талазы-биле специалист чугаалаан.

— Бир эвес ол кылдынар болза, ону түгле Замыслов шыдаар... —деп бодааш, өөрүмге чугаалаадым.

Саша Замыслов — бедик класстың автослесары болгаш спорт мастери. Ооң-биле хөй чылдарда найыралдажып келдим. Ону студияже чалап эккээривиске, ол көвүүт нарын кинотрюкту шынап-да кылып каан. Экранга автомобильдиң дөрт секунда дургузунда халаптыг «ужугуушкуну» ангы чедир-ле көрүкчүлерни кайгадып, профессионалдарның улуг үнелээшкинин ап турар. Ындыг профессионалдарның бирээзи—киноактёр болгаш режиссёр Сергей Бондарчук:— Бо дээрге «Мосфильм» каскадёрларының (киноактёрлар орнунга көвүүт нарын кинотрюктар кылыр дублёрлар) бүгү труппазын чааскаан солуп шыдаар оол-дур — деп, Сашаның дугайында чугаалаан. Бондарчуктуң кол роль ойнааны «Доктор Ивенстиң ыттабайн турганы» деп фильмде Саша кадыр черден машиналыг «адларылгап элгени». Замысловтуң мурнунда он ийи каскадёрларның кылып чадашканы ол эпизодту ам Кинематография институдунда кинога трюк кылырынга тураскааткан лекцияга көргүзүп турар. «Бедик профессионализм, шын саналга болгаш ёзулуг эрес-дидим чорук — каскадёрнуң шуут кылдынмас ышкаш ховар кадрларны тургузуп каарынга бо бүгү дузалаар». Лекторнуң состерн ындыг. Кинотырттырарынга чугула херек кижи болу берзе-даа, Саша каскадёр апарбаан. Ол бичиизинден-не ынак чораан ажылзээнге шынчы боол арткан.

Ол дээрге — автомобиль. Эң бедик разрядтыг слесарь Замысловтуң ажылдап турары автокомбинаттың директору ооң дугайында мынныг состер-биле чугаалаар: «Талант. Ооң кылып шыдавас чүвези черле чок».

Талантылыг автослесарь. Сашаның ажылдап турганын кижи шынап-ла магадаар. Эки слесарьлар комбинатта хөй-ле, ынчалза-даа талантылыглар эвээш. Ынчангаш машинаның эвээш торадырда Сашага көзэлер. Бир катап комбинатка авариязга таварышкан чиик машина чедип келген. Ону септээриниң орнунга үндүр бижээн дээре деп шиитпирлээннер. Саша чөпшээрешпээн. Ажыл соонда бегин септеп турган. Бир ай эрткенде ырыңай чаа ышкаш автомобиль турган — улус кайгаан.

Сашаның мөзү-шынары берге үеде хевирлеттинген. Ол дайын үезинде — 1943 чылда төрүттүнген. Оглунуң төрүттүнериниң мурнуу чарлыында Сталинград чанынга ооң ачазы Николай Замыслов маадырлыы-биле өлген.

Аваны солууру берге. Ынчалзажок оол өскүссүревези дээш, хөй чүвени кылып болур. Школага, Пионерлер ордузунга, бүдүрүлгеге, автоклубка — кая-даа ону чылыы-биле уткуп турганнар. Саша машиналарга хелчок ынак болуп болурунуң районунда Пионерлер ордузунуң автосекциязынга барып эгелеп турган. Он үш харлыында эрги кезектерден мотоцикл кылып алган. Ооң эштериниң чугаалап турары-биле алырга, ол аңаа мотоциклдерден багай эвес калыр турган.

Саша сес класс дооскаш, автобаазага слесарьның өөреникчизи кылдыр ажылдап эгелээн. Он чеди харлыында ол тускай мергежилдиг автослесарь болу берген, кежээки школаның тоску клазынга өөренмишаан, спорт клувунче чорупп турган. Аңаа ёзулуг чарыштарар мотоциклди бергеннер. База бир чыл болгаш он чыл школазын доозуп, мотокросска ССРЭ-ниң чемпиону атты чедип алган. Он сес харлыг чемпион шынапла дас-кежиктиг турган: ооң күзели боттанган, ол чурттуң эң дүрген мотоциклчизи болган.

...Ол сорукту кижиниң чедишкиннери мени үргүлчү өөртүр. Ынчангаш ооң дугайында тодаргайы-биле чугаалап оралын ол. Оон шак ынчаар кижизиттиннеринге чүү дузалаазын деп чүвени база билип алыксаан мен.

Ынчангаш Сашаның бодундан ол дугайын айтырарымга, мынчаар харыылаан.

— Харысалгалыг чорук. Мени долгангаан улустарның бедик харысалгалыы меңээ болгаш өске-даа хөй-хөй оолдарга дыка улуг салдарлыг болган. Бистиң салым-чолувус оларның кайызынга-даа хамаан чок эвес деп чүвени эки билип турган бис—элээдилер ол дугаайын дораан эскерер боор чүве!..

Айлаа — бертинниишкин хенертен болган. Белеткелдер үезинде, нарын эвес оруккa. Сашаның моточарыштарга киржирин эмчилер чөпшээревейн барган. Айыылдыг-даа болза, ол хире ынак спортундан чарлыры — сүрүкчү кижи бүрүзүнге кезээде берге. Сашага база ындыг болган. Ол болуунуң амыдыралын чарыш атмосферазы, тиилелге дээш маргылдаалар чокка бодап шыдавас турган.

Улаванда Саша авточарыштарга киржип эгелээн. Ийи чыл эрткенде үр командировкадан ээп келгеш, Замысловтуң фамилиязын делегейниң автоналдизиниң тиилекчилериниң аразынга дыңнааш, улуг-ла кайгавадым. Саша кандыг-бир чүвени кыла бергенде, ынап-ла бир дугаар черде болурунга шагда-ла чаңчыга берген мен.

— Амгы үеде мээң ажылым, кино тырттырыышкыннары, автоспорт аразында сырый холбаалыг — деп, Замыслов чугаалаар.— Кинога трюк кылып тургаш, чарыш үезинде херегтелтнге бергн дег чүүлдерни шенеп турар мен; а чарышка киржип тургаш, янзы-бүрү трюктар кылырынга ажыглаптар хире шимчээшкиннерни доктаадып алыр мен. Спортда, кино-даа автомобильдиң күжүн болгаш кошкак талаларын эки билип алырынга дузалаар турар: ол ажылга херек. Чоокта чаа эштерим-биле кады машинаның доктаадылга системазынга бир чаартылганы кылдывыс. Ооң дугайында кол бодал чогуп-на чарыш үезинде бажымга кирип келген чүве.

Минскиге эрткен сөөлгү делегей маргылдаазынга № 5 автобаазадан эвээш эвес аарыкчылар турган, чүге дээрге оларның коллективинден ийи слесарь— Саша Замыслов биле Владимир Барковский олар авточарышка киржип турган. Ийилээн «ВАЗ» деп чаа маркалыг машиналар-биле.

Совет команда бирги черни ээлээн. ССРЭ-ниң чыынды командазының тренери Юрий Андреев Замысловтуң дугайында мынчаар чугаалаар: «Бүзүрелдиг боорга, командаже кирип алган мен. Маргылдаа үезинде машина чорудары шиитпирлиг болгаш идегелдиг. Замысловка мен бүзүрээр мен».

Мен ол состерни өөрүшкү-биле катаптаар мен: бүзүрелдиг кижи. Мен база Замысловка бүзүрээр мен. Чүгле ол түңнел состер меңээ спортчу чедиишкиннерден бедик утказлыг кылдыр билдинер. Ол кижиниң бүдүжүнүң дугайында мынча дээрим ол дийин.

А. ЕРМИЛОВ,
кинорежиссёр.
ПМА.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Волейболга республика найысылалының школаларының башкыларының шилиндек командаларының спортчулары солун маргылдааны эрткен дыштаныр хүннерде организастап эрттирген. Оюннар Кызылда эң эки спорт залдыг школаларның бирээзи № 15 школаның спорт залынга болган. Аңаа дөрт херээжен, алды эр командалар киришкен.

Баштайгы ужуражылгада № 15 школаның башкылары-биле школа-интернаттың херээжен волейболистери ойнааннар. Спортчу демиселдиң түңнелинде № 15 школаның башкылары тиилээн. Республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң командазы № 4 школаның башкыларын 2 : 0 санга уткан.

Эр улустан башкы институдунуң волейболистери Чырыдыышкын министерствозунуң, № 11 школаның командаларын уткаш, аштырыышкын чок чоруп турар.

А. АФАНАСЬЕВ.

№ 4 ортумак профессионал-техниктиг училищеге ада-иелер хуралы 1976 чылдың январьның 31-де хүндүскүнүң 12 шакта училищениң ниити залынга болурун училищениң администрациязы ада-иелерге чарлап дыңнадып тур.

Хуралга ада-иелерниң келири албан.

Келир чериниң адрези: Кызыл, Магистральная кудумчузу 1, телефон 21-09.

телевидение

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

7.15—ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг танцы ансамблиниң концерти. Ансамбльдың уран чүүл удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады И. А. Моисеевтиң чогаадыкчы ажылының 50 чыл болганынга П. И. Чайковский аттыг концерт залындан өңнүг дамчыдылга.

9.10—«Онзагай даалга» уран-чечен фильм.

11.00—Медээлер.

11.10—«Бүгү чүвени билип алыксаар мен» Өңнүг киножурнал.

11.20—Киножурнал.

11.30—«Горнистер, кыйтыга харыылаңар!».

12.15—«Эртем — бөгүн»

12.45—Биче футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.

13.15—«Телефильмнер экраны». «Республиканың эртинелери».

14.30—«Музыка чыгылгалары».

15.20—«Копет-Дагның электеринде». Өңнүг.

15.30—«Ындыг бедик дагаар». Уран-чечен өңнүг фильм.

16.50—Киножурнал.

17.00—«Бөмбүрзектиң чалыылары». Өңнүг.

17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Силерге ырлар». Музыкалыг фильм.

18.30—Телемедээлер.

18.40—«Илбилиг чурукчу». Мультфильм.

18.50—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.

19.20—«Телечараа-чечениниң» почтазы.

19.40—Телемедээлер.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

20.15—«Объектив». Өңнүг.

21.10—«Ындыг бедик дагаар». Уран-чечен өңнүг фильм.

22.20—22.30—Чапсар.

22.30—Биче футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Фанфан-Тюльпан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарының соонда чүс хонук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.50, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өгбелерниң чамыы» 15.00, 18.40, «Ынакшылдың будужу» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 15.00, 18.40, «Дедир эгиттинмес» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харыысалгалыг секретарының 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54. көдээ ажылдың килдизиниң 21-47. үлетвур килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларның 27-41. бухгалтерияның 50-22. солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 61.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00424

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 23 (10008) | 1976 чылдың январь 29, четверг | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 коп.

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРНЫҢ ТК СЕКРЕТАРЬЛАРЫ-БИЛЕ Э. ГЕРЕКТИҢ УЖУРАШКАНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының Төп Комитеттериниң делегей болгаш идеология айтырыгларының талазы-биле секретарьлары-биле ужурашкан. Олар Варшавага болган чөвүлел хуралга киришкеннер.

Э. Герек VII съездиниң шиитпирлерин боттандырып чорудар талазы-биле ПКАП-тың ажылының кол угланыышкыннарының дугайын оларга чугаалаан. Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин улам быжыглаарынче болгаш делегейниң дүш-күрлүг чоруун чавырылдырарын улам ханыладып, ону улам быжыглаарынга дем каттыштырылгазының чаңгыс аай шугумун чайгылыш чокка үргүлчүлээринче ПКАП-тың чүткүп турарын ол демдеглээн.

Э. Герек-биле ужурашкан үезинде совет делегацияның баштыны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев акы-дуңма партияларның ТК-ларының секретарьларының чөвүлел хуралының ажылының болгаш оон хүлээп алган шиитпирлериниң дугайын чугаалаан.

Ол ышкаш акы-дуңма партияларның болгаш чурттарның чаңгыс эвин улам туруштуг болдурары дээш демиселдиң, оларның идеологтуг ажылының болгаш бо талазы-биле кады ажылдажылганы быжыглаарының айтырыглары база-ла беседаның темазы болган.

Ужуражылга найыралдыг, чүректиң ханызындан байдалга эрткен.

КОЛЛЕКТИВТИҢ КҮЖҮ

«Бистиң күш-ажылчы коллективтеривистиң — социалистиг ниитилелдиң кол өзектериниң ролюн бедидери социалистиг демократияның хөгжүлдезинде улуг черни ээлеп турар. Бо дээрге совет улустарның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин бедидери дээш демиселдиң чугула чери болур. Ажылчы чоннарның чаа, социалистиг мөзүшүнары маңаа хевирлеттинип тургустунар, найыралчы болгаш бот-боттарынга эш хуузунда дузалажырының харылзаалары база моон эгелээр. Кижи бүрүзүнүң коллектив мурнунга харысалгазы болгаш ажылдакчы бүрүзү дээш коллективтиң харысалгазы—бистиң амыдыралывыстың овур-хевириниң чарылбас кезии-даа ол» деп, партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан. Съездиниң ол айтыышкынын боттандырар дээш партия организациялары кижизидикчи ажылдарны чорудуп турар.

Ажыл-агыйы хөй адырлыг «Көк-Тей» совхозта партия организациязы бо ажылды бедик деңнелге тургусканының ачызында ол коллектив тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде чединишкинниг күүсеткен. Совхоз 62 миллион 45 муң чуурганы күрүнеге садып, беш чыл планын 107,2 хуу күүсеткен. Эът, сүт, тараа бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын дыка ажыр боттандырган. Бо чединишкиннерни хамыктың мурнунда коммунистерни бүдүрүлгеге таарыштыр тургузуп, оларның авангардчы ролюн бедидип, участок бүрүзүнге партийжи салдарны күштелдиргениниң түңнелинде чедип алган. Ында коммунистерниң 70 ажыг хуузу совхоз бүдүрүлгезиниң кол черлеринде хаара туттунган. Парторганизацияның, бүдүрүлгениң хуралдарынга ажыл-агыйның адырларында байдалдың болгаш коммунистиг кижизидилге, өөредилге дугайында айтырыгларны чугаалажып, аңаа хүлээп алган шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш ажылды доктаамал организастап турар. Сагылга-чурум үрээн таварылга бүрүзүн анаа эрттирбейн, кижилерниң тус-тузу-биле ажылды билдилиг тургускан. Чарышты дээштиг, нептереңгей организастаан. Ынчангаш бо коллективте сагылга-чурум үрээшкини, ажыл шагы үзер, арагалаар чорук узуткаттынган. Механизатор кадрлар ажылда шуут турумчаан. Специалистерниң бүдүрүлгеге ролюн, харысалгазын дыка бедиткен.

«Тыва кобальт» комбинатта социалистиг чарышты, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбарткан. Ажыл-ишчилерни быжыг сагылга-чурумга кижизидеринге, оларның мергежилин бедидеринге коллективтиң, оон кежигүннериниң, хөй-нити организацияларының ролюн болгаш харысалгазын ол дыка бедиткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта, Каа-Хем хөмүрдаш разрезинде, Кызылдың харылзаа белдиринде, «Революцияның чалбыыжы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Саян» совхозтуң Сушь салбырында, Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозунда ажыл-ишчилерни кижизидеринге, оларның хөй-ниитичи, күш-ажылчы идепкейин бедидеринге эки түңнелдерни чедип ап турар.

Ынчалза-даа чамдык коллективтерде партия организациялары болгаш удуртукчулар чүгле ажыл-агыйжы сорулгаларга чардыккаш, ажыл-ишчилерниң коммунистиг кижизидилгезинче шоолуг сагыш салбайн турар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму эвээн хөй тудуг болгаш транспорт коллективтеринде ам-даа кошкак. Чижээ, Кызылдың № 1 АТБ-зын ап көрээл. Бо коллективте бүдүрүлгениң кол-кол көргүзүглери күүсеттинип турар. Ол хиреле ында чамдык кижилер эрткен чылын дыка хөй ажыл шагы үскениниң 1396 кижи-хүнү оскундурган. Өске АТБ-ларга болаарда бо коллективтен эң хөй кижи—66 кижи (оларның чартык кезии чолаачылар) эзириктер сергедир черге хонган болуп турар. Чадааның, Шагаан-Арыгның, Кызылдың № 2 АТБ-лери, Кызылдың тудуг-монтаж эргелели чижектиг коллективтерде байдалдар база оон дээредевес.

Кызылдың эът комбинадында, автосептелге заводунда, кожуп чоруур № 463 мехколоннада, тудуг кезектерни комбинатта, «Шекпээр», «Россия», Тока аттыг совхозтарда күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр фактылар бар. «Дөн-Терезин» совхозта кижилер-биле ажылдың кошкак конференцияларга, хуралдарга каш чыл улаштыр шүгүмчүлеп келген. Ынчалза-даа ында байдал өскерилбээн. Ажыл-ишчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге—коллектив улуг күш. Кижилер коллективке быжыг сагылга-чурумга, даандырган ажылы, хөй-ниитиниң херээ дээш харысалгалыг, бот-бодунга дузалажыр чаагай чаңчылга кижизиттинер. Бодунуң хамаатылыг хүлээлгезин эки билир, бедик медерелдиг, эки кижизиттинген кижилер эш-өөрүн деткип, бүгү коллективтиң бүдүрүлгечи чединишкиннеринге бодунуң хууда үлүүн киирер.

Социалистиг чарыш ышкаш кижизидилгениң дээштиг аргаларын, политмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин күш-ажылчы коллективтерге чогаадыкчы ёзу-биле ажыглааш, партия организациялары СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунче, оңгу беш чылдың планнарын күүседиринче массаны мобилизастаар дээш бүгү чүүлдерни кылыр хүлээлгелиг.

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында» партия Төп Комитединиң төлевилелин «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары улуг сонуургал-биле танышкып, чугаалажып көрүп турар.

Капитал тудугну хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгаларны боттандырары көрдүнген, эрткен беш чылга бодаарга оңгу беш чылда капитал тудугнуң хемчээлин 24—26 хуу өстүрер деп төлевилелде бижээн. Бо улуг сорулганы күүседири тудуг ажылдакчылары бистерден хамааржыр.

Планныг онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чыл санында ажыр күүседип турар мурнакчы тудуг бригадалары бистиң эргелелде эвээш эвес. Чижээлээрге, С. Борбак-оолга удурткан бригада эрткен чылын 510 муң рубльдың тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 2 муң рубль ажыр күүсеткен. М. Шиповаленконуң бригадазы планындан ажыр 32 муң рубльдың тудуг ажылдарын боттандырган.

Бир эвес эргелелдиң бүгү тудуг бригадалары тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырып келген болза, олар шуптузу беш чыл планын чединишкинниг күүседип болур аргалыг турган. Ооң чижээн бистиң бригаданың беш чыл дургузунда ажыл-чорудулгазындан көрүп болур. Бригада 1971 чылдан эгелээш 1975 чылдың бирги чартыынга чедир чүтле планныг онаалдазын эвес, а бедиткен социалистиг хүлээлгезин чединишкинниг боттандырып, республикада мурнакчы бригадаларның бирээзинге санадып турган.

Бистиң бригадавыс тургустунгандан бээр хөй чылдар эрткен. Ынчангаш ооң кежигүннери шуптузу бедик болгаш хөй мергежилдиг тудугжулар апарган. Тудугнуң дериг-херекселдери-даа четчир, күш-ажылывыстың организастыы болгаш шынары-даа эки.

Ындыг болзажок бистен хамаарышпас чылдагааннарның чүнүң-даа мурнунда тудуг материалдарының чединмезиниң ден беш чыл планын ниитизи-биле күүсетпээнивис—бисте кончуг хомуданчыг. Ынчангаш бо талазы-биле эргелелдиң плав. болгаш хандырылга килдистеринге база тудуг материалдары бүдүрүп турар Кызылдың туйбу заводунга, «Тудуг кезектери» комбинатка негелде-хомудалывыс улуг.

Беш чылдың дөрт чартык чылдарының дургузунда эки ажылдап келдивис деп үстүнде чугаалаан мен. Ол үениң дургузунда ниитизи-биле 12 муң 500 дөрбелчин метр чурттаарга шээлүн, уруглар албан черлерин ажыглаарга киирген бис. Бистиң бригаданың туткан бажыңнарынче 200 өреге көжүп кирген. Бир эвес бистер доктаамал эки ажылдап турган болзувусса, кызылчылар оон-даа хөй чурттаарга бажыңнарын алыр аргалыг турган.

1975 чылдың ийиги чартыындан эгелээш бо чылдың эгезинге чедир туйбу, битум, иштики оралдерниң хаалгалары дээш оон-даа өске тудуг материалдары бисте четче келбээн. Тудуг ажылдарын калбартырынга эптиг чайгы үеде ындыг янзылыг барык-даа чартык күжениишкин-биле ажылдап келгенивистиң түңнелинде 1975 чылдың планы 87 хуу күүсеттинген. Мурнуку чылдарда хурлаавырлап алганывыс план күүседизиниң немелде хуулары беш чылдың ниити планын дуглап шыдавайн барган.

Оңгу беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында партия ТК-ның төлевилелинде база 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, БЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалында бүдүрүлгениң кайы-даа участогунга ажылды дең-дески чорударынче онза кичээнгейни салган. Ону боттандырар төлээде, боттарының арасында харылзаалыг адырлар ажылын кижидери база харысалгазын бедидери чугула деп санаар мен.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Ам-даа ажылдаар бис

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң шээр болгаш бода мал фермаларының малчыннарынга партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырган. Ону чугаалашкан хуралдарга хойжулар чаа хүлээлгелерни ап турар.

Колхозтуң хоочун хойжузу Көк Серелот мынча дээн:

— СЭКП Төп Комитеди совет кижи бүрүзүнүң эки ажылдаарынга, чаагай чурттаарынга таарымчалыг бүгү чүүлдерни тургузуп бербишаан, оңгу беш чылда улуг планнарны, тодаргай сорулгаларны салып турар-дыр. Ону амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржиири — бистиң хүлээлгевис болур. Ынчангаш бар аргаларны ажыглап тургаш хөй хураганы, элбек дүктү алыр дээш ажылдаар ужурлуг бис. Мен мурнундагы хүлээлгемни эде көрүп, төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганы камгалап алырын хүлээнип тур мен.

Ооң ол саналын деткип, хойжулар, Доңгак Доржу, Хертек Баадан, Алексей Саая база-ла бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Ам колхозтуң хою төрүп эгелээн. Хойжуларга дузалажыры-биле 60 ажыг сакманчыык кыштаглаарда чеде бергилээн.

С. КАРА-САЛ

• • •

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырының хойжулары бригадалар хуралдарынга чугаалашкаш, ону түлдүгзүнүп деткивишаан, бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышка кожаларын кыйгырган.

Мал кыштаглаашкыны эки эртип турар. Салбырда 1713 хой оолдаан. Хураганнар онча. Хойжуларга сакманчыктер улуг дузаны көргүзүп турар.

С. СОДУНАМ.

Оңгу беш чылдың шалыпчы тудуунда

БАШТАЙГЫ БЕТОН САЛДЫНГАН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде: «Саянның алюминий заводунуң электролизиниң баштайгы корпустарын ажылдадып эгелээрин хандырар» деп айыткан.

Январь 19. Оңгу беш чылдың баштайгы айында Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң кол тудугларының бирээзи — Саянның алюминий заводунуң тудуу эгелээш болгаш партияның бо беш чылда төлевилээни улуг ажыл-херектери амыдыралда боттанып эгелээн.

Чаа завод тудуунуң эгелээринге тураскааткан митинг чурттуң эң аныяк хоорайы — Саяногорскиге болган.

Чаа заводтуң директору В. В. Стриго, туттунуп турар Саян-Шушенск ГЭС-тиң директору Ю. И. Потёмкин, СЭКП Хакас обкомунуң бирги секретары А. И. Крылов олар саяногорскужуларга байыр чедирип, чединишкиннерин кузээн.

37 дугаарлыг тудуг эргелелинде А. Размахнинге удурткан бызаңчы-бетонщиктер бригадазы болгаш 20 дугаарлыг механизация эргелелинде А. Колесовтуң экскаваторщиктер экипажының кежигүннери баштайгы кубометр бетонну салганнар. Оңгу беш чылдың шалыпчы тудуу— Саянның алюминий заводунуң тудуу ынчаар эгелээн.

ЧУРУКТА: баштайгы бетон плитаны салып турары.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозу.

КАА-ХЕМНИҢ МАЛЧЫННАРЫ ТИИЛЭЭН

1975 чылда продукция бүдүрериниң көвүделерн дээш республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, ол адырны хөгжүдеринге тодаргай чединишкиннер чедип алганының демдеглээн. Дүктү бүдүрериниң болгаш садарының планын ол-ла дараалашкаа-биле 144,1 болгаш 126,7 хуу, сүт садарының планын 101,1 хуу, мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планын 102,4 хуу күүсеткен Каа-Хем районнуң; дүк садарының чыл планын 106,5 хуу, сүтү бүдүрериниң болгаш садарының планын ол-ла дараалашкаа-биле 102,2 болгаш 112,9 хуу база хойнуң болгаш өшкүнүң баш санын өстүрериниң планын 105,5 хуу күүсеткен Тес-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажылчылери дээре түңнелдерни чедип алган. Тожу районнуң малчыннары дүк садарының талазы-биле онаалдазы 101,7 хуу болгаш сүт белеткээриниң планын 124,5 хуу күүсеткен.

Сүттү бүдүрериниң болгаш садарының, а ол ышкаш дүк белеткээриниң база уксаалыг мыйыстыг бода малды өстүрериниң чыл планнарын Тес-Хемниң «Чодураа» болгаш Эрзинниң Ленин аттыг колхозтары, мал бажын өстүрериниң болгаш дүк белеткээриниң онаалдаларын — Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» болгаш «Малчын» колхозтары, сүтү бүдүрериниң болгаш садарының, дүк белеткээриниң, а ол ышкаш мыйыстыг бода малды өстүрериниң онаалдаларын —«Кызыл тараачын» совхоз болгаш Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозу ажыр күүсеткен.

Ооң-биле кады малчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаар талазы-биле ажылдың четпес болганының уржуундан колхозтар болгаш совхозтар социалистиг чарыштың бүгү көргүзүглер талазы-биле негелделерни күүсетпээнин, республика ниитизи-биле мал бажын өстүрер, сүт болгаш эът бүдүрүп, садар планнарны күүсетпээнин, мурнундагы чылда турганы-биле деңнээрге сүт саалдазы, дүк кыр(гы)лдазы кудулаан, чаш малды эвээшти камгалап алган бооп турарын кады хүлээп алган доктаалда база демдеглээн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому социалистиг чарышка **КАА-ХЕМ РАЙОННУ** тиилээн деп санаан. Районга шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун болгаш 2000 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскан.

Ийиги черни алган ТЕС-ХЕМ РАЙОННУ ийиги чергениң дипломун болгаш 1000 рубль түңнүг акша-биле шаңнаан.

«КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» СОВХОЗТУ социалистиг чарышка тиилекчи деп санаан. Аңаа шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскан.

Тес-Хем районнуң **«ЧОДУРАА»** болгаш Мөңгүн-Тайганың **«МӨГЕН-БҮРЕН»** колхозтарынга тус-тузунда ийиги болгаш үшкү чергениң дипломнарын тывыскаш, ол ийи колхозка фондудан дашкаар садар автобустарны тускайлаан.

СЭКП райкомнары, районнар Советтериниң күүскомнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Бүдүрүлгениң ажыктыг чорууну болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чединишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын удуртулга болдургаш, кодээ ажыл-агыйның ишчилериниң социалистиг чарыжын улам калбартыр, бирги кварталдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш шалыпчы күш-ажыл-биле партияның XXV съездизин уткуурун хандырар ужурлуг деп ол доктаалда онзалап айыткан. Ол ышкаш мал кыштаглаашкынының чединишкинниг эрттирип, часкы хову ажылдарынга чогуур үезинде белеткенеринче, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң участок бүрүзүнге бүгү-ле ажылдарны ажыктыг болгаш эки шынарлыг кылдыр хандырарынче кол кичээнгейни салгаш турар ужурлуг.

ЭДЕР-КУЙДА ЧАРЫШ

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чединишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында Эдер-Куй бригадазының малчыннары улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп ап, Бүгү-эвилел социалистиг чарышка идепкейлиг киржирин шиитпирлээш, 1976 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин эде көргеннер.

Хоочун хойжу коммунист Содунам Иргит 100 хойдан 93 хураган, бир баштан 2,1 кг дүк алыр деп мурнунда алган хүлээлгезин эде көрүп, бар аргаларны санааш 100 хойдан 95 хураганы, бир баштан 2,3 кг дүктү алыр, малды кыштан хур ажырып, чайгы семиртилгезинче онза кичээнгейни угландырарының талазы-биле немелде хүлээлгелерни алгаш, социалистиг чарышка коммунист Иргит Доржуну кыйгырган.

Хоочун хойжунуң кодануңда хойлары кидин оолдай берген. 227 төрүүр хоюнуң 115-и төрээн. Чаш хураганнар шупту меңди. А ооң чаржып турар хойжузу Иргит Доржу 100 хойдан 95 хураганы, бир баштан 2 кг дүктү алыр деп немелде хүлээлгени алган. Ам ол кодандан 57 хой төрээн болгаш 57 хураган меңди доругуп турар. Малчыннарда кышкы үеде мал чеминиң курлавыры четчир. Сакманчыктер-биле бүрүн хандырттынган.

— Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжы «экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынарын бедидер!» деп кыйгырыг-биле чорууп турар чүве болганда, чаш хураганы бүрүзүн чидириг чок, каң-кадык доруктуруп, мал чеминиң курлавырын үзүктел чок магадылап, олар-белчиирлерни чөп ажыглап тургаш, малдың доктаамал деңгелдиг болурун хандырып, хойларның уксаажыдылгазын экижидер дээш ажылдаар бис—деп, бригадир Владимир Коңгу чугаалап турар.

Б. БАРБА.

Чидириг чок

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда 1378 хой төрээн. Оон 1381 хураганы камгалап алган. Хой оолдаашкынының үезинде кадарчыларга неделя санында барып, оларга дузалажыр, лекция номчуп бээр кижилерни колхоз баштаар чери тус-тус коданнарда быжыглаан. Ындыг үнүүшкүннер каш-даа болган. Автолавка доктаамал чоруп, чугула херегледиң бараannарын хой жулар оон садып ап турар.

О. АРАКЧАА.

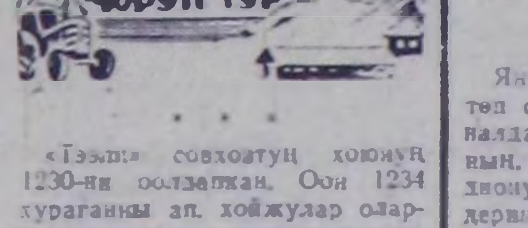

• • •

«Тээли» совхозтуң хоюнуң 1230-у оолдапкан. Оон 1234 хураганы ап, хойжулар оларны онча-меңди доруктуруп турар. Совхозтуң Найырал салбырының хойжулары Хертек Сандыжаптың кодануңда 115, а Саая Очур-оолдуунда 117 хой оолдаан. Малдың чаш төлү чидириг чок камгалап алдынып турар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

СЭКП ТК-га чөвүлел хурал

Январь 27-де СЭКП ТК-га төп солуннарның болгаш журналдарның кол редакторларының, Төп телевидениениң, радионуң, информация агентстволарының, ССРЭ-ниң Куркиновунуң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга холбаштыр бүдүрүлгениң ажыктыг чорууну база ажылдың шынарын бедидери дээш, улус ажыл-агый планын чединишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты чурттуң иштинге улам калбартырынга холбаштыр массалыг информация чүүлдериниң сорулгаларының дугайын аңаа чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чүве чугаалаан.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чорууну болгаш кылып үндүрүп турар продукцияның шынарын улам бедидер, ооң бот-үнезин чиигедир, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш демиселди организастаар талазы-биле бүдүрүлгелерниң мурнакчы дуржулгазын түңнеп, нептередиринге солун-сеткүүлдүң, телевидениениң болгаш радионуң ажылын идепкейжидеринче чөвүлел хурал онза кичээнгей салган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретарьлары В. И. Долгих, И. В. Капитонов, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери чөвүлел хуралга киришкеннер.

(СЭТА).

КОЛЛЕКТИВТИҢ КИЖИЗИДИКЧИ РОЛЮ

СЭКП-ниң XXV съездинге төлептиг уткуушкун дээш социалистиг чарыш автотранспортчуларда улам калбарган. Автотранспорт коллективтери чаа социалистиг хүлээлгелерин ап, партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып, күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кадыруушкун-биле ажылдап турар.

Онгу беш чылдың ажылдың шынарының болгаш ажыктыының беш чылы болур дээрзин төлевилелде айыткан. Ону амыдыралга боттандырарда коллектив бүрүзүнге хамыктың мурнунда кижизидилге ажылын күштелдирериниң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының чугулазын автотранспорт коллективтери эки билип, бо айтырыгны кичээнгейниң төвүнде тургускан.

Коллектив кежигүннерин коммунистиг мөзү-шынарга, бижык сагылга-чурумга кижизиткен, ажыл-агый политиктиг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр аргалар автотранспорт коллективтеринде бар. Тываның автотранспорт бүдүрүлгелериниң бүгү коллективтеринде политик-кижизидилгениң ажылдары комплекстиг план ёзугаар чорудуп келген. Ол ажылга үндезилээн колонналар болгаш цехтер начальниктериниң илеткелдерин партия, профэвилел организацияларының хуралдарынга, бүдүрүлгелерниң нийти хуралдарынга дыңнап турар. Кижизидилге ажылы, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң дугайы, чолаачыларның болгаш септелге ажылчыннарының ажылында бригада аргазын сайзырангайжыдары, кижизидилге ажылынга бригадирлерниң ролюн бедилери ынжектиг айтырыгларны аңаа чугаалажып, кандыг-даа айтырыгны шиитпирлээрде күш-ажылдың сагылгачурумунуң байдалы-биле холбаштырып турар.

Чижээ, Минусинскиниң күрү автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи кижизидилге ажылының чамдык дуржулгазын чедип алган. Ында бо ажылды бригадирлерден, хөй-нийти организацияларындан үгелээш удуртукчуларга чедир бир демниг чорудуп келген. Ыланғыя профэвилел комитединиң, профилактика болгаш ажылдак специалистер чөвүлелдериниң, хөй-нийтиниң кадрлар кызызиниң, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар комиссияның ролю улгаткан. Бо коллективте массалыг мергежилдиң кадрларының ажылдан үнер-кирер чоруунуң чылдагаанын доктаамал өөренип көөрүн чурумчуткан. Бо чорук ында түңнелдерин берип, чолаачыларны, септелге ажылчыннарын бүдүрүлгеге турумчударының кемчеглерин ай-таанда чорудуп турар. Чылдың кайы айында болгаш цехте чеже кижи ажылдан үнүп чоруй барганы, баш удур тодарадып, массалыг мергежилдиг кадрларын четчелээриниң хемчеглерин алыр арга тургузунган.

Ажыл-агыйлар удуртукчуларының, профэвилел активиниң доктаамал кичээнгейинде турар бир чугула айтырыг болза аныяк кадрларны өөредири, кижизидери болгаш ажыл-ишке турумчудары болур. Ынчангаш аныяктарны дагдыныр талазы-биле ажылдың амгы үеде автотранспорт коллективтеринде бир чугула айтырыг болу берген. Бүдүрүлгеге чаа келген аныяк кижиниң ийиги бажыңы болуп, оон күш-ажылга, шилип алган мергежилинге чуттуруп хайныктырар ёзулуг ажылчын болурунга дузалажыр бүдүрүлге ажыл болур. Аныяктар дагдынык чы болуру харыысалгалыг болгаш чиик эвес хүлээлге.

Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелеринде 150 ажыг дагдыныкчы ажылдап турар. Оларның аразында инженер-техниктиг ажылдакчылар, чолаачылар, септелге ажылчыннары, кондукторлар-даа бар. Ол дээрге күш-ажылдың хоочуннары, боттарының херээниң ёзулуг мастерлери апарган мурнакчылар-дыр.

Чижээ, Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзиниң холун даамчыштыр он-он аныяк чолаачылар күш-ажылчы оруунче кирген. Чүгле эрткен чылын безин ол дөрт аныяк оолду амыдыралдың оруунче киирген. Амгы үеде олар Совет Арминың хүрээлениинде албан эрттирип турар. Оон халажып келгеш олар боттарының төрээн бүдүрүлгезинге ээп ажылдаарлар.

Ол ышкаш № 2 АТБ-де улуг механик В. Г. Антаковту аныяктар хүндүлээр, оон хөйнү өөренип, билип ап турар. Хоочун механик кижизидери «берге» дээр Валерий Моңгушту дагдынып алгаш, ол элээди оолду ёзулуг ажылчын кылдыр кижизидер дээш биче эвес күжениишкинин үндүрген. Ам Валерий база Совет Арминың хүрээлениинде албан эрттирип турар. Бо чылын болдунуң коллективинге ээп келир дугайында чагааларны бижип турар.

Чарыштың доктаамал киржилге, улам эки ажылдаар, мурнакчыларга деңнежир дээш чүткүл ажылчыннарны меңгерелдиг, бедик мергежилдиг чорукка кижизидерингe улуг салдарлыг. Ынчангаш автотранспорт бүдүрүлгелери хөй-нийти организациялары-биле кады социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын доктаамал кичээнгейге алган. Амгы үеде бистиң бүдүрүлгелеривисте социалистиг чарыштың бүгү хевирлеринде 2301 кижи азы ажылдакчыларның 62 хуузу киржип турар. 900 ажыг кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, 50 ажыг бригадага коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң бедик ады тывыскан.

Тоску беш чылдың планын Кызылда контейнерлер-биле чүък сөөртүр контора октябрь 25-те, Хову-Аксының АТБ-зи болгаш Кызылдың № 2 АТБ-зи ноябрь 1-де, автосептелге заводу, Кызылдың № 1 АТБ-зи декабрьның бирги чартыында күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Хөй-хөй ажылчыннар, чолаачылар, септекчилер боттарының хуузунда беш чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткен.

Бо хүннерде СЭКП-ниң XXV съездинге төлептиг уткуушкун, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге салышкынныг киирер дээш автотранспорт коллективтери боттарының бар аргаларын дилеп тып, ону ажыглаарынга киирериве бүгү күштү мөөңнээн. Кижизидилге ажылын күштелдирип база күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды экижиткениниң түңнелинде эргелелде нийтизи-биле кадрларның ажылдан үнер-кирери элээн кызырылган.

Ынчалза-даа бисте чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа бар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажыл шагы үрээр, арага-дарыже суңдугар кижилер эвээш эвес. Бо бүгүден чокпуп түңнелин үндүрүп, кижизидилге ажылын күштелдирер, ылангыя бо ажылга бригадирлерниң, хөй-нийти организацияларының ролюн улам күштелдирер ужурлуг бис.

В. САТАЕВ.

Тываның транспорт эргелелиниң начальниги.

«Аар машина тудуунда калың соксаал чокка кудуп, шуткуурунуң күчүлүг херекселдерин тургузарын хандырар...»

(СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинден)

ЭРТЕМ—БҮДҮРҮЛГЕГЕ

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Эриг демирни соксаал чокка кудуп, шуткуурунуң талазы-биле хөй хевирлиг машиналарының төлевилел ажылдарын Уралмашзаводтуң конструкторлары эгелээн. Аңаа үш янзы машина болгаш дузалал дериг-херекселдер кирер. Ол машиналар 50 тонна ажыг деңзилиг шуткаан демирни белеткеп кылыр. Төлевилел ажылын СЭКП-ниң XXV съездизинге чедир доозар деп турар. Ол машиналарны бүдүн-чартык чыл болгаш, «Азовсталь» заводка ажыглап эгелээр.

ЧУРУКТА: заводтуң конструктор бюрозунда. Мурнунда солагай талазындан оң талазынче —конструктор-инженерлер Е. Ю. Гельфенбейм, А. Г. Ксенофонтов, А. П. Коломейцев, Н. И. Ашихмина.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Байырлал хүннеринде азы кулинарлыг делгелгелер үезинде амданныг торттарның янзы-бүрү хевирлерин садып алыкчыларга столовайлар болгаш рестораннар трезиниң коллективи белеткеп сөңнеп бээр. Ол чагай чеверниң Антонина Сергеевна Попованың уран холдары кылып турар. Оон кылган торттары аалчыларның столун ам 20 чыл ажыг каастап турары ол. Кызымак ажыл-иши дээш Антонина Сергеевнага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол—Кызыл хоорай Совединиң депутады. Хөй-нийтиниң херээ дээш олут чок бедүүн ишчи Антонина Сергеевна эш-өөрүнүң бүзүрелин төлептиг шыңзыдып шыдаар. Ам бо хүннерде Антонина Сергеевна куженниишкинниг ажылдап, Москвага мастер-кулинар болурунуң шылгалдазын тударынга белеткенип турар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ

МАГАДАН ОБЛАСТЬ. Сергей Чейвытегин Чукот национал округтуң Беринг районунуң «Найырал» совхозунда ивижилер бригадазын баштап турар. Оон бригадазында алды кижи бар. Олар үш муң ажыг ивини кадарып, камгалап турар. Иви малдың баш санын камгалаары болгаш анайларны онча-менди алыры дээш ол округтуң ивижилериниң чарыжын оон коллективи чаңгыс эвес удаа баштап келген.

1975 чылдың төнчүзүнде бригада иви малдың баш санын 99,4 хуу камгалап алдынган, анайларны пландан барык 12 хуу ажыг камгалаан. Ол дээрге ажылды мергежилдиг организастааны, зоотеринарлыг хемчеглерни чогуур үезинде шынарлыг алганының, кадат шөлдерин таарымчалыг шилээниниң түңнели-дир.

Хоочун ивижи Сергей Чейвытегинниң ажыл-ижин Төрээн чурт бедик-биле үнелээш, ону Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле шаңнаан. Ону партияның область конференциязынга СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегадынга чаңгыс үн-биле соңгаан.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Сергей Чейвытегин.

С. БЕЛЯВЫНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чонга тайылбырлаар талазы-биле лекциялар, беседалар болгаш илеткелдерниң

ЧИЖЕК ТЕМАЗЫ

1. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч) Пленуму партияның аажы-чаңныг сорулгаларының дугайында.
2. 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол түңнелдери.
3. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы тоску беш чылдың социал-экономиктиг программазының күүселдези — чаа, улуг-улуг ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээриниң кол үндезини.
4. Онгу беш чыл — коммунистиг тургузуушкунуң чугула үе-чадазы.
5. Онгу беш чылдың баштайгы чылы— 1976 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының кол сорулгалары.
6. Чонуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның угланыышкынын хажык чок боттандырары—онгу беш чылда чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң кол сорулгазы.
7. Онгу беш чыл — чоннуң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң, шынарны болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы.
8. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери — нийтилел бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдериниң болгаш совет чоннуң чаагай чоруун бедидериниң чугула негелдези.
9. Улус ажыл-агыйынга камналга чурумун күштелдирери— ажыл-агыйжы политиктиг чугула сорулга.
10. Эртем-техниктиг депшилгениң темпизин дүргедедири — онгу беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи.
11. Улус ажыл-агыйының башкарылгазын сайзырангайжыдары — экономиканың ажыктыын бедидериниң чугула шиитпирлекчи күжү.
12. Улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың шынарын бедидери — онгу беш чылда экономиктиг хөгжүлдениң эң чугула айтырыы.
13. Социалистиг чарыш —экономиктиг тургузуушкунуң дээштиг методу, массаның социал идепкейин хөгжүдериниң аргазы.
14. Бедик чурум, организастыг чорук, инициативалыг — улус ажыл-агыйының планнарын күүседириниң чугула негелделери.
15. Онгу беш чылда үлетпүр хөгжүлдезиниң кол сорулгалары болгаш угланыышкыннары.
16. Аар индустрияның бурунгаар хөгжүлдези — чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарының болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидериниң үндезини.
17. Чоннуң херегзел барааннарын көвүдедир бүдүрүп, оларның шынарын экижидери— экономиктиг тургузуушкунуң харыысалгалыг участогу.
18. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрери болгаш чер, мал ажылының ажыктыын бүгү талалыг бедидери — кодээ ажыл-агыйның кол сорулгазы.
19. Чурттуң тараа бүдүрүлгези — партияның болгаш чоннуң ажылының кол участогу.
20. Онгу беш чылда транспорт болгаш харылзаа хөгжүлдезиниң кол сорулгалары.
21. Капитал тудуугу экижидери — улус ажыл-агыйын чедиишкинниг хөгжүдериниң негелдези.
22. Онгу беш чылда социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң амыдырал деңнелин бедидериниң программазы.
23. Чуртта бүдүрүкчү күштерни таарыштыр хуваарын сайзырадыры— нийтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң чугула негелдези.
24. Долганыр турар бойдустуң камгалалары. бойдус курлавырларын чөп ажыглаары — улус ажыл-агыйының чугула айтырыы.
25. Даштыкы чурттар-биле экономиктиг харылзааларының хөгжүлдезиниң сорулгалары болгаш перспективалары.
26. Социалистиг экономиктиг интеграцияны хажык чок хөгжүдери болгаш ханыладыры— ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг күчүзүн бедидериниң быжыг дөзү.
27. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга СЭКП-ниң дуржулгазының делегейге ужур дузазы.
28. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы —тайбыңның болгаш социал хөгжүлдениң политиказы.
29. СЭКП — совет нийтилелдиң удуртукчу болгаш организакчы күжү, совет улустуң политиктиг баштыңчызы.
30. СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру —совет кижи бүрүзүнүң патриоттуг хүлээлгези.

БҮДҮРҮЛГЕВИС САЙЗЫРААН

Типографияга ажылдап киргенимден бээр ам 20 чыл чедип тур мен. Баштай-ла парлаар цехке парлакчылап бердим. Чылдар эрткен тудум-на ажылымга чаңзыгып, мергежилим өзүп турду. Хүнден хүнче шапкын хөгжүп орар Совет Тываның улус ажыл-агыйының негелделеринге, чонунуң амыдыралынга дүүштүр типографиявыстың технологиязы сайзырап, бүдүрген продукциязының хемчээли, шынары база өзүп турган. Ону парлаар цехтиң чижээнден көрүп болур. Бежен чылдарда бүдүрүкчүлүг шоолуг эвес, бөдүүн машиналарга парлап турган. Ынчан 10—12 муң тираждыг солуннарны парлаар дээш 3 ээлчеглиг ажылдап, чамдык ажылдарны хол-биле кылып турдувус.

Ооң соонда сайзырангай, дүрген парлаар машиналарны бистиң цехте тургускан. Ол машиналарның бүдүрүкчүлүү аажок улуг. Солуннарның тиражы мурнунда чылдарга көөрде 2—2.5 катап өскен болза-даа, ам 2 ээлчеглеп парлап четтигип турар бис.

Дүрген парлаар, «угаанныг» машиналарга ажылдаарда мергежилдиг парлакчылар херек-ле болгай. Бисте бедик мергежилдиг, хөй чылдарда доктаамал ажылдап келген хоочуннарывыс хөй. Чижээлээрге бригадир Василий Шаповаловтла дижик. Ол—ажылга кызымак, эш-өөрүнге ээлдек болганындан ооң бригадазы ажыл-ишке чаңгыс кижи дег демниг, мурнакчыларның одуруунда турар. Ол ышкаш Муза Малышина, Ираида Пономарева, Мильа Монит олар ажылынга харыысалгалыг, быжыг чурумсагылгалыг, бүдүрүлгеге келген аныяктарны өөредир, кижизидеринге идепкейлиглер.

Эрткен беш чылда планныг онаалдавысты чедиишкинниг күүсеттивис. Онгу беш чыл— шынарның беш чылы болгай. Бистер моон соңгаар-даа ажылдың шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни салып, шудургу ажылдаар бис.

Ю. КОРШУНОВ,

типографияда парлаар цехтиң начальниги.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Армияга ужур чүүлге болгаш флотка дузалаар эки тура нийтилел—ДОСААФ-тың Барыын-Хемчик райкомунуң сула ажылдап турарының болгаш ында камгалал-массалыг ажылдың, шериг-патриоттуг кижизидилгениң кудук тургузуунганының дугайында шүгүмчүлелдиг материал бисче келген. Ында айыткан факт-барымдааларны хынап, чогуур хемчег алырын-биле ук чагааны ДОСААФ-тың Тыва областы комитединче чорудуп.

1975 чылдың августан эгелээш, кажан ДОСААФ райкомунуң даргазы А. П. Пшеничныйны албан хүлээлгезинден халаандан бээр оон орнунга чаа удуртукчуну ол үеде томуйлааш чазаада айыткан. ДОСААФ-тың Тыва областы комитединиң даргазы эш И. А. Грива редакцияга бижээн.—Ол ышкаш Барыын-Хемчик районда камгалал нийтилелиниң организацияларының быжыг системазы чогу база шын. Ынчалза-даа ооң үеде нийтилелдиң эге организацияларының ажылын экижидер хемчеглерни алган болгаш бо талазы-биле эвээш эвес санныг активке даянып турар.

Районда автошкола, спорт клуву бар. ДОСААФ обкомунуң ажылдакчылары аңаа үргүлчү барып, практиктиг дузаны көргүзүп турар. Спорттуң шериг-техниктиг хевирлериниң талазы-биле чамдык маргылдааларны эрттирип турар болгаш камгалал-массалыг ажыл темазынга лекция, беседаларны кылып турар апарган.

Ажылчы чоннарның, эң ылангыя аныяктарның аргузунга шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын Барыын-Хемчик районга улам күштелдирип, калбартыр талазы-биле ДОСААФ обкому чамдык хемчеглерни ап турар.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Республиканың күрүне садыының ажылдакчылары партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чыглгаш, 1975 чылдың түңнелдерин үндүрүп, онгу беш чылдың бирги чылында сорулгаларын чугаалашкан. 1975 чылда социалистиг хүлээлгелерни алган. Тываның күрүне садыының ажылының 1975 чылда түңнелдериниң болгаш 1976 чылда сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң садыг министри Х. А. Салчак кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Тыва АССР-ниң күрүне садыының ажылдакчылары боттарының чогуур үлүүн киирген дээрзин министр болгаш санал берген эштер демдеглээннер. Бараан саарылгазының беш чыл планын күрүне болгаш кооператив садыы хуусаазындан он хонук эрте күүсеткеш, пландан ажыр 6 миллион рубльдиң барааның саткан. Бо аразында үүрмектеп садар бараан саарылгазы күрүне садыынга 30,4 хуу өскен.

Чамдык бергелер турза-даа, республиканың күрүне садыы 1975 чылдың бараан саарылгазының планын 100,7 хуу күүседип, пландан ажыр 661 муң рубльдиң барааның чонга саткан, оруга планын күүсеткен. Кол-кол садыг организациялары—Кызыл садыы, «Тыва дагдүгү» комбинатта ажылчын хандырылга киллдизи. Садыг министерствозунуң садыг конторазы, столовайлар болгаш рестораннар трестизи болгаш өскелер-даа планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Садыгның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле элээн хемчеглерни боттандырып, 4 магазинни ажыглаарынга киирген. 4 магазинниң эде дерзэн, баазаны болгаш ажыр эргеже шилчиттиг магазиннерниң бараан саарылгазында үлегер-деңнелин 48 хуу четкен. 300 муң рубль түңнүг дериглгелерни ажыглаарынга киирген. Тоску беш чылда АТБ-ның септелге тудуг участогун, Абаканда садыг баазазын, дузалаар ажыл-агый черин, төлевилел-смета бюрозун тургускан. Аныяк тургускан үлетпүр-садыг, аъш-чем садыы. Кызыл районда, Хову-Аксыда холушкак садыг киоскилерин ажылдап эгелээн.

Үстүнде хемчеглер күрүне садыының ажылдакчылары социалистиг хүлээлгелерин күүседип, садыглаашкынның культуразын бедидер аргазы берген. Мааңаа чугула рольду күрүне садыының 3 муң ажыг ажылдакчыларын хаара туткан социалистиг чарыш, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, администрацияның организастыг, политик-кижизидилгелиг ажылы ойнаан. Чарыштың тиилекчилери коллективтерниң болгаш бүдүрүлгениң хөй санныг мурнакчыларының үлегер-чижээ, хуржулгазы чугула черни ээлеп турар.

Садыг министерствозунуң системазында организацияларның ажылында эки чүүлдер-биле чергелештир четпестер болгаш ажыглаттынмаан курлавырлар, эргалар ам-даа хөй дээрзин илеткелчи болгаш саналдыг бергеннер чугаалап, четпестерни чайладырының, курлавырларны четче ажыглаарының, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң дилгээн салырының чугулазын демдеглээннер.

Баазаларда бар барааннар бевин садыг четкилеринге үзүктелир, шынары багай барааннар садар чоруктар бар. Нийтиниң чемненилге черлеринде продукцияларның ассортиментизи чаңгыс аай, шынары кудук. Кызылдың дугаары 12, 13, 15, 18, 22, 34, 40 болгаш чамдык өске-даа магазиннерге турза чогуур барааннарның он шаазы чок болганы хынаалдаларадан илерээн. Коммерция ажылы Кызыл садыгда кошкак, чагыглар кылырда улуг чазыгларны болдуруп турар. Өртээн ниигеткен барааннарны сайгарар хемчег алдынмайн турар. Кызыл садыгның магазиннеринге чамдык барааннарны садары кызырылган. Барааннарның ылаңгыя аъш-чем барааннарының тынарын хынаары кошкаан.

Совет садыгның чурумун сагып турары багай. 1975 чылда чорудкан 102 хынаалдаларның 30-унде садыг чурумун хажыткаңы илерээн. Арага садарының чурумун хажыдып турар фактылар бар. Чедир хемчээвес, демзилевес, бараан садарының чурумун үрээр чоруктар эрткен чылдан өскен. Трест чиг продуктуларны сайзыратпайн садып, технологияны сагывайн турарындан чем шынары кудулаан, чедир кагдынмайн турар. Национал чем кылыры кызырылып, шынары кудулап турар. Садыг чурумун хажылдар фактылар бар. Шылыц фондузун дыка ажыр чарыгдаан.

Чонга чедир сатпайн турар барааннардан улуг курлавырлар чедир алдынмайн турар. Садыг конторазы 1975 чылда 292 муң рубльдиң барааның чонга чедир сатпайн, планын 92,9 хуу күүсеткен. Садыг баазалары планнарын күүсеткен-даа, ынчалза-даа хөй хевирниң барааннарын магазиннерге чедир бербээн. Садыг министерствозунуң баазазы 500 муң ажыг рубльдиң, «Росторгодежда» баазазы 982 муң рубльдиң барааннарын чедир бербээн. «Ростекстильторгтуң» баазазы хөй янзы барааннарны чедирип шыдавазы. «Ресмясорыбторгтуң» садыгчулары хөй балыкты, консерваларны, сырны, чуургаларны, маргаринни садыгларга чедир бербээн.

Чурт, аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринден пиво заводу 81 муң рубльдиң суксуназын, сүт заводу 681 муң рубльдиң продуктуларын чедир бербээн. Эът комбинадының, хлеб заводунуң продуктуларының шынары кудук. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары картофель болгаш ногаа бээриниң планын чыл санында үзүп турар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер оон ыңай садыг организацияларын хандырып турар бүдүрүлгелерниң ажылын анализтээш, АТБ-ның көргүзүглериниң экижип турарын, тудуг-монтаж ажылдарының өзүп турарын демдеглээш, автомашиналарны садыг организациялары ажыктыг эвес ажыглап, немей бижилгелерни кылып турарын, тудуг участогу планныг даалгазын күүсетпээниң айытканнар. Сан-түө талазы-биле министерство нийтизи-биле пландан ажыр 68 муң рубльдиң орулгазын алза-даа, тудуг участогу 30 муң планныг орулганы чедир албааның, трест пландан ажыр 43 муң рубльдиң карыылгазын болдурганын демдеглээн. Самчыгаалдугаргаан 24 муң рубль түңнүг болган.

Шынап-ла Садыг министерствозунуң организациялары болгаш бүдүрүлгелери үстүнде айыттынган четпестерни чайладып, чедир саттынмайн турар барааннарны четчелеп үнүп турар караҗаларын, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны чайладып, орулгаларны четче алыр болза, чыл планын чүгле күүседип болур эвес, харын дыка ажырып болур аргалары ыг.

1975 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр **Тыва АССР-ниң күрүне садыының ажылдакчылары 1975 чылда даараазында социалистиг хүлээлгелерни алган.**

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 27-де күүседир, чонга пландан ажыр 1 млн. рубльдиң барааның садар, фондуга немей 800 муң рубльдиң барааның садып алгаш, саарылгаже киирер, садыгның дээшилгелиг аргаларын улам хөгжүдер, барааны бөлү шилип алыр арга-биле бараан садарын 43 хуу чедирер.

Нийтиниң чемненилгениң бараан саарылгазының болгаш продукциязының чыл планын декабрь 30-де күүседир, нийти чемненилгениң продукциязын пландан ажыр 70 муң рубльге садар, болдунуң продукциязын бүдүрериниң үлүүн 75 хуу чедирер. Чоннуу хандырылганың бедик культуразын чедип алыр, национал чемнерни бүдүрерин дыка улгаттырып, бот-үнезин чиигедир, сөөдүкчү, технологтуг, механиктиг дерилгелерни чөп ажыглаар, күш-ажылды механизастаарын сайзырангайжыдар.

Мөөңнеп садар бараан саарылгазының чыл планын декабрь 27-де күүседир, пландан ажыр 2 млн. рубльдиң барааның сайгарар, садыг организацияларын хандырар баазалар планын күүседип, чагган барааннарны ай-шаанда хандырар.

Автотранспорттуң чүък сөөртүлге даалгазын декабрь 20-де күүседир, автопаркты ажаалтежээрниң бот-үнезин 1200 рубльге 10 муң литр бензинни, 1200 рубльге 12 комплект дугуйларны камнап ап тургаш чиигедир. автомашиналарның ажыглал коэффициентизин 0,60 чедирер. 500 рубль экономиктиг ажыктыг 5 чартыктыг саналдарны шиңгээдир. 2000 рубльден эвээш эвес түңнүг дериглгелерни [illegible].

Орулганың чыл планын 102 хуу күүседип, пландан ажыр 50 муң рубльдиң орулгазын алыр, бот-орулга-чарылганы быжыглаар, камналга чурумун шиңгээ сагыыр, социалистиг хөрейгиниң бүрүн кадагалалын хандырар.

1976 чылда 100 делгелге-садыгны, кудумчуларга 25 ярмарка, базаарларны чорудар, олардан 250 муң рубль немелде саарылганы алыр, садып алыкчыларның бажыңче 800 чагыгларын күүседир.

1976 чылда 1 улуг рубль капитал салышкынны шиңгээдир. 300 муң рубльге 500 сапныг дериглгелерни ажыглаалга киирер, садыгга 1600 дөрбелчин метр шөлдү, чемненилге черлеринге 200 олутту, 1000 тонна ногаа, картофель кирер шыгжамырны ажыглаалга киирер.

Ол ышкаш кадрлар белеткелинин, дузалал ажыл-агыйының талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни партия-ажыл-агый активиниң хуралы бадылаан.

С. ЧИГЖИТ.

«Шынның» тускай корреспондентизи.

ГУМАНИСТ УЛУГ ЧОГААЛЧЫ

М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылынга турачкаатаан байырлыг кежээ

М. Е. Салтыков-Щедринге, ооң чогаалдарынга ынакшылдыг болгаш ону улуу-биле хүндүлээриниң демдээ январь 27-де ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг кежээ ол болган. Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүннери, чогаалчылар, культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары, Москваның бүдүрүлгелериниң мурнакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. В. Михалков кежээни ажыткаш, чогаалчының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан.

Ооң соонда Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазының оралакчызы, филология эртемнериниң доктору С. А. Макашин «Салтыков-Щедрин дугайында» сөс ап, чүве чугаалаан.

XIX чүс чылдың эң улуг сатирик-чогаалчыларының бирээзи М. Е. Салтыков-Щедрин — орус классиктиг литератураның улуг чаңчылдарының эң онзаланчак төлээлекчилериниң болгаш тургузукчуларының бирээзи болурун илеткелде демдеглээн.

Улуг Октябрь ышкаш шак-ла ындыг болуушкунунуң үндезини болур тоогулуг байдалдарга чогаалчының күчүлүг социал сатиразы тывылган. Бистиң чуртка революцияны белеткээриниң үе-чадазы делегей литературазының эң-не үнелиг чүүлдериниң бирээзин — орус критиктиг реализмниң, а ол ышкаш ооң эң-не шүгүмчүлекчи күжү—Салтыков-Щедринниң тыптырын болдурган.

Чогаалчының аңгы-аңгы хевирлиг чогаалдары — романнары, хроникалары, тоожулары, чечен чугаалары, очерктери, шиилери, чүүлдери — чаңгыс утка-шынарлыг улуг чогаал ышкаш холбаалыг боор турар. Ол литератураны ниитилелге бараан болурунуң аргазы кылдыр кезээде көрүп, үргүлчү-ле бодунуң үезиниң үндезин айтырыгларының дугайында ханы чүтүл-биле бижип чораан.

Ооң тургусканы уран чогаалында критиканың болгаш шүгүмчүлелдиң чүгле күчүлүг күжү эвес, харын-даа бүзүрел биле тургузукчу чорук доолунган. Ол күштериниң эң-не кол кезектери — шоодуглуг, каттырынчыг чүүлдер. Төрээн чуртка ынакшыл болгаш келир үеге идегел боор турар.

Салтыков-Щедринниң нацияның ниитилел мээ-медерелиниң кижизидикчизи деп адап болур. Ол үениң эң дээре дээн демократтыг «Современник» болгаш «Отечественные записки» журналдарының редактору боор тургаш, ол Россияга хамаатыларның мээ-медерелин оттурарынга болгаш социал-политиктиг удурланыышкынны көдүреринге шылгаранчыг рольдуг болган.

Салтыков-Щедринниң мөчээнинден бээр 90 чылы удавас болур. Ындаза-даа ооң литература чогаалдары чүгле эрткен үеге эвес, харын-даа амгы болгаш келир-даа үелерге бараан боор артар.

С. А. Макашинниң түңнелинде чугаалааны:

— Салтыков-Щедринниң бистиң-даа үевисте дириг күжү — ооң чогаалдарының уран-чечен идеяларының утка-шынарының балалбазы боор турар. Салтыков-Щедрин кижи төрелгетенниң мурнакчы идеалдарга чагыртпын дээш демисежип чораан. Бистерге ындыг мурнакчы идеалдар дээрге коммунизмниң идеалдары болур. Орус литератураның гений Салтыков-Щедрин ол дугайын хөй бодап, ханызы-биле күзеп чораан.

Байырлыг кежээниң киржикчилеринге уран чүүл мастерлериниң концертин көргүскен.

(СЭТА-ның корр.)

100 чыл оюнга

Кызылдың «Геолог» Культура бажыңынга сураглыг америк чогаалчы Дж. Лондонуң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга турачкаатаан солун кежээге хөй кывылчылар чыылган. Найысылалдың М. Горький аттыг ном-саңының ажылдакчызы Валентина Филипповна Дулова ол сураглыг чогаалчының ажыл-амыдыралының дугайында беседаны кылып берген. Ол кежээниң киржикчилери «Ак азыг» деп кинофильм [illegible]

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ГСЧП-НИҢ IX СЪЕЗДИЗИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

БЕРЛИН. ГДР-ниң мурнуу чүгүнде Риза хоорай—республиканың хара металлургиязының эң улуг төптериниң бирээзи. Хоолайлар бүдүреринге уязы турар бүгү ханының ушкуң бир кезээн үш черниң металлургия комбинады берип турар. Ынчаарга чуртка белеткээн ол продукцияның 80 ажыг хуузун Ризада кылып үндүрүп турар. Комбинаттың коллективинде 13 муң кижи санаттынып турар.

Социалистиг хүлээлгени бижээн трансформаторлуг заводтуң эжиниң кырында аскан «ГСЧП-ниң IX съездизинге алдар кылдыр бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 29 хуу бедидерин болгаш бараалыг продукция бүдүрерин 33 хуу көвүдедерин хүлээнип тур бис» деп хүлээлгеде чугаалаар турар.

ПЛАСТМАССАЛАРНЫ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

БУДАПЕШТ. Пластмассалар Венгр Улус Республиканың улус ажыл-агыйында болгаш чурттталгада улам-на калбаа-биле херглеттинип турар. Бо беш чыл планының төнчүзүнде химия бүдүрүлгелери чылда 220 муң тонна пластмассаларны бүдүрүп үндүрер апаар—эрткен чылдыгыдан барык-ла ийи катап хөй.

Ол түңнелдерни бүдүрүлге чорудукчаларын улам ындай сайзыраңгай жыдарының ЭДЧ-ниң чурттары биле ыяк кады ажылдажылганы чорудуп тургаш, химияның чаа бүдүрүлгелерин тудуурунуң болгаш эргилерин калбартырының күсели-биле чедип алыр.

КУЛЬТУРА ТУДУУШКУНУНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

ВАРШАВА. 1976—1980 чылдарда улусчу Польшага культура тудуушкунунга 5,4 млрд. хире злотыйты үндүрери төлевилеттинген. Бо талазы-биле капитал салыышкыннарынга ажыпаландырылга эрткен беш чылдың ындыг көргүзүүнден миллиард ажыг злотый ажып турар. Амгы беш чылдың культура объектилериниң даңзызында —он-он кинотеатрлар болгаш Культура бажыңнары, театрлар, уран чүүлдүң дээди өөредилге черлери, библиотекалар, делгелгелер заалдары кирип турар.

ЧАА ХООРАЙ

ПРАГА. Соңгу Чехияда улуг заглар эдээнде чаа хоорай Мост өзүп үнген, ам ооң чурттакчылары барык-ла 60 муң кижи болуп турар. Ол чаа хоорай эрги Мосттан чеди километр черде тургустунган. Эрги хоорайның адаанда элбек хөмүр-даш чыдып турар болган уржурунда, ону удавас хөмүр-даш казар чер болдурар.

Эрги Мосттуң турар черинде хүрең хөмүр-даштың кылын кады бар. Ол чер ытындыг дыка ханы эвес деп геологтар тодараткан. Ол хөмүр-дашты казып алырының бедик ажыктыын специалистер бүзүреткен, ынчангаш чаа хоорай тудар болгаш бүгү чурттакчыларны олче шилчидер деп шиитпирни чазак хүлээп алган.

Ооң бээр он-на чыл эрткен. Ам чаа хоорай бо: дөрт кудумчулар, амгы үениң хөй каът чурттаглга бажыңнары, делгирлерни кылаңнаткан садыглар, школалар. Амгы үеде чаа Мосттуң төвүнде тудуг ажылдары хайныышкынныг чоруп турар.

ИСПАН АЖЫЛЧЫ ЧОННАР-БИЛЕ САГЫШ-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ПРАГА (СЭТА). Чер бүрүзүнде хүлээп көрген болгаш улустар аразының конвенцияларында база резолюцияларында быжыглаан профэвилел хосталгаларын сагывайн турар испан чазакка удурланыышкынын илередиринче Күш-ажылдың делегей организациязын профэвилелдериниң бүгү делегей федерациязы кыйгырган.

ПБФ-ниң ында тараткан медеглелинде айтып турарындан алырга, Испанияда ажыл соксадыышкынының шимчээшкини калбарып турар. Чуртта шупту 250 муң ажылчы чоннар ажыл соксадыышкынын кылып, ажыл төлевирин улгаттырарын, бүгү-нити өршээл-келдерелди көргүзерин, хуралдар болгаш демонстрациялар кылыр эргелерин, профэвилелдериниң база демократтыг хосталгаларын тыпсырын негеп турар.

ПБФ Испанияның бүгү ажылчын аңгызы-биле болгаш ажылчын комиссиялары-биле бодунуң сагыш-сеткил каттыштырып турарының дугайын медеглеп база оларның демиселин деткиириnче бүгү чурттарның профэвилелдерин болгаш ажылчы чоннарын кыйгырып турар.

ТРЭ: база катап сойгалаашкын

АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң делегейниң дыка хөй районнарында түснайнаң чурттарга удур кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң чаа-чаа факт-барымдаалары сөөлгү хүннерде улам-на илерэп турар апарган.

● **ВАШИНГТОН.** Төлээлекчилер палатазының разведка органнарының ажылын истеп көөр талазы-биле комиссия чазак чери удурланып турда-ла АКШ-тың даштыкыда чажыды-биле кылып турар ажыл-чорудулгазының документилерин парлаар деп шиитпир үндүрген.

Америк солуннарының бижип турары-биле алырга, чүгле база Италияда буржуаз политиктиг партияларны болгаш Анголада үймээнчилерни Төп разведка эргелелиниң акша-хөреңги-биле хандырып турарының дугайында боор турар. Ол бүгүнү АКШ-тың чазак чажыдарын оралдажып турган.

● **РИМ.** Италияның Социалистиг партиязындан бөлүк депутаттар, оларның-биле кады ИСП-ниң удуртулгазының кежигүннери Р. Ломбарди биле Л. Мариотти олар Италияның чамдык партияларын болгаш политиктиг ажылдакчыларын АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң акша-хөреңги-биле хандырып турарының дугайында дыңнадыгга холбаштыр чазак черинден чогум кандыг хемчеглерни алыр деп турарын дыңнадырын Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазындан болгаш даштыкы херектер министринден негээн бижикти чорудканнар.

Антикоммунистиг үзел-бодалдыг итали партияларның кассаларынче Төп разведка эргелелиниң акшазы дайын соолунуңдан бээр бүгү үениң дургузунда үзүк-соксаал чок-биле төктүп, кирип келген деп «Эуропео» дээр неделя санында үнер солун демдеглээн. Италияның Компартиязының салдарының болгаш ат-алдарының чуртка улам улгадырынга удур демисежиринге ажыглаан дээш Италияның чамдык политиктиг партияларынга болгаш организацияларынга эрткен чылдың декабрь айда 6 миллион долларны бергенинин дугайында хойге билдине берген сөөлгү факт-барымдаа Италияның иштики херектеринге Төп разведка эргелелиниң холгаарлаашкынының үргүлчүлеп турарын база катап бадыткаан.

Италияда антикоммунистиг партияларны акша-биле хандырар чорук — ТРЭ-ниң хоралакчы үүлгедиишкиннериниң чүгле чаңгыс талазы-дыр деп «Джоинт» дээр неделя санында үнер солун бодунуң таланындан демдеглээн. Ол эргелел бодунуң туруп келген чылдарында даштыкыга дүрүм ёзугаар чазактарны дүжүрер, демократтыг политиктиг ажылдакчыларны өлүрер, өнчүк-чөнгээлерни болгаш корум-чурум чок чоруктарны организастаар, антикоммунистиг база антисоветтиг шуугаажыннарны нептередир талазы-биле дыка хөй чажыт үүлгедиглерни кылып келген.

● **ЛОНДОН.** «Санди таймс» солуннуң бижип турары-биле алырга, АКШ-тың Лондонда элчин черинге кирип алгаш, ТРЭ-биле холбаалыг ажылдап турган кижилерниң ниити саны 70 чедип турар. Лондонну Төп разведка эргелели даштыкыга бүдүү «дыңнаалаашкын кылыр эң кол чери» деп санап турарын ол солун бижээн.

● **АФИНЫ.** АКШ-тың дипломаттары болгаш өске-даа албан уржурунда төлээлекчилери боор алгаш, Грецияга үүлгедиишкиннер кылып турган ТРЭ-ниң 30 шпионажкыннарының даңзызын «Тетрадио» журнал парлаан.

● **ГААГА.** Күш-ажыл партиязының парламент бөлүүнүң баштыңы Э. Т. Ван Тил ТРЭ-ниң Нидерландыга чажыт ажыл-чорудулгазын истеп көөрүн негээн. Ол дугайында айтырыгны парламентиниң хуралынга тургузарын ол база дыңнаткан.

ТРЭ-ниң Голландияда үүлгедиишкиннерин сойгалап илереткен чүүлдерниң солуннарга парлаттынганы-биле холбаштыр хөй-нити бо айтырыгже улуг кичээнгей салып турар апарган. Чижээ, неделя санында үнер «Фрай Недерланд» дээр солун бо айтырыг талазы-биле чүүлдү болгаш ТРЭ-ниң ол чуртта шпионажкыннерниң даңзызын парлап үндүрген. ТРЭ-ниң кандыг-даа чуртка ындыг үүлгедиишкиннери өөн хамаатыларынга болгаш күрүнезиниң бодунга-даа айыылдыг кыжаныышкын боор турарын ол солун демдеглээн.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ ЭКОНОМИКТИГ АЙТЫРЫГЛАРЫ

ВАШИНГТОН (СЭТА). Эрткен понедельникте президент Дж. Форд конгрессче президентиниң чаңында экономика чөвүлелиниң чыл санында кылыр албан бижиин болгаш илеткелин чорудкан. Оларда америк экономиказының байдалын тайылбырлап, бо чылын экономика талазы-биле чазак чериниң программазын айыткан.

Америк улус 1976 чылче кирерде өртек-үнениң кудулаашкыны болгаш ажыл чок кижилерниң саныныг көвүдээри-биле холбашкан ийи эң нарын айтырыгларга таварышкан болгаш ол айтырыглар «кадыг эвес политиканың бот-боттарының аразында уурдус харылзаалыг демдектерин» айтып турар деп Дж. Форд медеглээн. Ол ышкаш америк энергетика айтырыы база-да АКШ-та болгаш даштыкыда-даа сагыш-сеткилдерди дүвүредип турар. Чүге дээрге, чурт иштинге энергия суурун калбартпас болза, АКШ-тың үлетпүр талазы-биле хөгжүлдезиниң перспективазы дараазында 10 чылының дургузунда тодаргай эвес боор турар.

Делегейниң ийиги дайынының соонда эң-не хачы дээн экономиктиг кудулаашкындан үнер талазы-биле АКШ чамдык чүүлдерни чедип ап турар апарганын демдеглээш, президентиниң айтып турары-биле алырга, «экономика талазы-биле бүрүн экириишкинин шалыпкын чедип алырының бөдүүн бедин формулалары болгаш хемчеглери чок боор турар» 1976 чылдың эгезинге чедир «инфляция-даа, ажыл чок чоруг-даа дыка бедик деңнелде» турбушаныын ол айыткан.

Чылда ортумак сан-биле алырга, ажыл чоктарның саны ажылчыннар күжүнүң ниити санының 8,5 хуузу боол. 1974 чылдың деңнелин дыка ажып, 5,6 хуу четкен. Чоннуң бүгү-ле кол-кол бөлүктериниң иштинде ажыл чок кижилер бар апарган болгаш оларның ажыл чок чоруунуң хуусаазы улам узап турар. Чылдың ийиги болгаш үшкү кварталдарында АКШ-та ажыл чок кижилерниң саны 8 миллион ажып турган. Өртек-үнениң темпизи ортумаа-биле 7,3 хуу болган.

Экономика кризизиниң кол-ла чүъгүн бөдүүн америк улус чүктеп турар. Чоннуң бараан садып алыр арга-шинээниң кудулааныныың кол-ла фактору ажыл чок кижилерниң дыка көвүдээни ол боор турар.

Америк экономиканы катап тургузары нарын болгаш берге айтырыг дээрзиниң дугайын парлаттынган документилер херечилеп турар.

Экономиканы катап тургузары деңнии куду деңнел-биле эгелээн чүве болганда, «ажыл чоктарның саны ам-даа улам хөй боор артар апаары тодаргай» деп илеткелде чугаалап турар. Ооң түңнелинде шыңгыы «социал бергелер болгаш экономиктиг каражалар» болур уржурлуг. Чурт ол ышкаш нарын инфляция үезинге болгаш өртек-үнениң моон-даа артык улгадыр чоруунга таваржыр деп турар.

Илеткелдиң капиталистиг күрүнелерниң экономиказын көргүскен черинде 1974 чылда экономиктиг илереңгей оожуннап эгелээш, 1975 чылда «делегейниң ийиги дайынының соонда эң калбарган кудулаашкынче шилчээни» демдеглээн. Ол кудулаашкын чүгле нарын болгаш ханызы-биле эвес, харын үргүлчүлелдии-биле база онзаланып турар.

Үжен чыл иштинде бир-ле дугаарында делегейге садыглажылгазының хемчээли дыка кудулап, 1975 чылда 1974 чылдың ийиги кварталда турганындан 11 хуу куду турган.

ИТАЛИЯДА ЧАЗАК КРИЗИЗИ

РИМ (СЭТА). Италияның президентизи Дж. Леоне чазак кризизин үзе шиитпирлээриниң аргаларын дилээр чорукту үргүлчүлээр деп христиан-демократтыг партияның баштыңы А. Морога даасканын шын деп бадыткаан. Мооң мурнунда А. Моронуң ХДП-ниң болгаш республиканчы партияның төлээлекчилеринден тургустунган чазаа январь 7-де халажып үнген үеден бээр бо кризис үргүлчүлеп турар. Дөрт политиктиг партиялар — христиан-демократтыг, социалистиг, социал-демократтыг болгаш республиканчы партияларның төлээлекчилеринден кандыг-даа хевирниң каттышкан чазакты тургузар дээш кылган бүгү оралдажылгаларының болдунмайн, чедиишкин чок болганын А. Моро январь 25-те президентиге дыңнаткан. Баштай социалистер, а ооң соонда республиканчылар каттышкан чазакка киржиринден ойталап кааптан.

Хайгааракчыларның айтып турары-биле алырга, А. Моро январь чээрби алдының хүнүнде политиктиг партияларның төлээлекчилери-биле бодунуң чугаалажылгазын эгелээш болгаш чүгле христиан-демократтыг партияның төлээлекчилери кирген чазакты тургузарын оралдашкан.

ӨРШЭЭЛДИГ СУД

БОНН (СЭТА). Люссельдорф деп черниң судунда «Улуг Германияның Национал-социалистиг дайынчы бөлүү» дээр бөлүктүң кежигүннери—9 неонацистерниң хераан көрүп турар.

Ол бөлүктүң кежигүннериниң конституцияга удур үүлгедиишкиннерин бадыткаан, хөрлээр аргажок барымдаалар истелге материалдарында бар боор турар. Чижээ, олар Германияның Федеративтиг Республиказынга Фюрерге баштаткан күрүнени тургузар деп планнап турганнар. Неонацистер дайынчы белеткелдерни идегбейлиг-биле кылып, бооларын, марш-кылаштар кылырын планнап турган.

Судтадып турар идегеттер боттарынга үлегер-чижек кылдыр гитлерчи фашистерниң ёзулалдарын болгаш ылгавыр демдектерин алган турган. «Үшкү рейхтиң» өлген баштыңнарынга «кадыгдааржыны» ёзулалдарын» нацистерниң «маңчылдарын» хара олчаан кылдыр эрттирип турган.

Кем-буруулуг үүлгедиишкиннер шуут-ла билдингир боор турза-даа, оларны чүгле бооченсекти дүрүмге чорудтур кадагалаан дээш буруудадып турарынче демократтыг хөй-нити сагыш салып турар. Ол халын чок суд үезинде колдуунда-ла ону канчаар кылып эртирер айтырыгларны чугаалажыры-биле өйлежип турар. Судтадып турар кижилер болгаш болчукчулар-даа бар-ла чылдагааннар-биле судту узамдыктырарын оралдажып, хоозун-мегеге «комудалдарны» болгаш «дилеглерни» кылып турарлар. Ындыг узамдыктырыышкын тактиказының чедиишкиниг боор турарын бүгү чүүлдер база көргүзүп турар. Судтуң шиитпири февральдың төнчүзүнүң бетинде безин болбазын барыын-герман ДПА агентилел дыңнаткан.

Ажыл соксадышкыны

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Американың ажылчын аңгызы монополияларның ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынче халдаашкынынга ажыл соксадыышкынының демисели-биле харыылаан турар. Чуртка эрткен чылын 5200 ажыл соксадыышкыны боол, аңаа 1,8 миллион кижи киржикенин күш-ажыл министерствозу дыңнаткан.

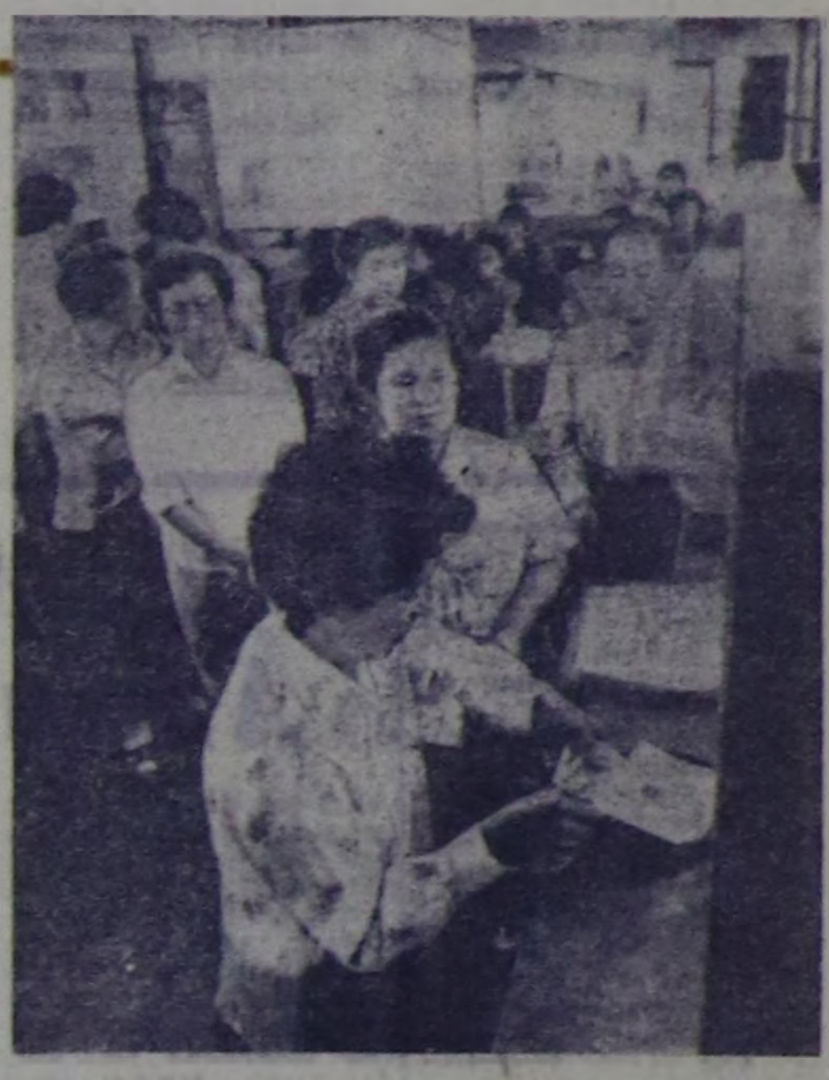

ЯПОНИЯ. Премьер-министрниң канцеляриязының парлаан сөөлгү түңнелдерни ёзугаар алырга, эрткен чылдың ноябрь айда шуут ажыл чок кижилерниң саны 980 муң четкен болгаш ооң мурнундагы чылдың ол-ла айында турганындан 40,2 хуу көвүдээн. Ынчалза-даа ол-даа сан-түң чуртта ажыл-биле хандырылганың байдалын шын көргүспейн турар. Херектиң ужуру чүдел дизе, япон статистика ай дургузунда каш-ла шак ажылдаан кижилерни безин ажылдыг кижилерге санаар чаңчылдыг. СОХИО-нуң (Японияның профэвилелдериниң чиңгине чөвүлели) санап турары-биле алырга, чыл төнчүзүнде ажыл чок кижилерниң ниити саны 3—3,5 миллиондан эвээш эвес турган.

ЧУРУКТА: ажыл чок кижилер дузаламчы алыр дээш дистиндир туруптканнар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАМААТЫЛАР ӨНЧҮЗҮНҮҢ КАМГАЛАЛЫ

Хамаатыларның хостуг эргезинге халдап, оларның хууда өнчү-хөреңгизин уптеп, дээрбедээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер хемчеглерни бистиң чуртувуста хөйү-биле ап турар. Ооң түңнелинде уптээшкин кылыр чоруктар сөөлгү үеде чурттуң иштинде ниитизи-биле эвээжеп турар. Ындыг-даа болза чамдык ындыг фактылар ам-даа бар дээрзин демдеглеве чогуур.

Уптээшкин болгаш дээрбедээшкин кылган херектерни анализтеп көөрге, ону колдуунда-ла хулиган херектер кылган дээш база ниитиниң болгаш хуу өнчү-хөреңгизин оорлап, саңчыгдааны дээш шииттирип чораннар, доктаамал ажыл чок, арага-дарыже суңгуп кижилер үүлгедип турар. Уптээшкин херээн үүлгеткенин дээш РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 145 чүүлүн херглеп, кеземче хемчээнге киирери көрдүнген, а дээрбедээшкин кылган дээш кеземче хоойлузунуң 146 чүүлү-биле көрдүнген кемниг херекти үүлгеткени дээш кеземче ялазынга буруулут кижилерни онаары көрдүнген.

[illegible]

соруглгалары арага-дары садып ижери-биле акша-төгерик чедирбейн, азы шуут акшазы чок чоруп тургаш, улустарны уптеп алыры-биле халдаашкын кылгаш, өнчү-хөреңгини уптеп алыры боор турар. Үстүнде айыткан үүлгедиишкиннерниң кол буруулуу болза, кижилерниң амы-тынынга болгаш кадыкшылынга айыылдыг кем-дээшкиннерни чедирип болуру база хамаатыларның күжүн үндүрүп тургаш, садып алган эт-хөреңгизи болгаш акша-төгерии шиңгээдип алырында болур.

Чамдык таварылгаларда кагараан кижилер кем-херек үүлгедиишкиннеринге боттары улуг идигни берип турары билдингир. Чижээ, эзиртир арага-дары ижип алгаш, хоорай, суурларның кудумчуларынга аваада тояп кылаштажыр кижилер база хөй. Оларга кем-херек үүлгедикчилери бир дугаарында [illegible]

гүзерин оралдажып, мактаттынар таварылгалар база бар. Кем-херектерниң бо хевирлерин чок кылып, узуткаар соруглгаларны боттандырарынга хөй-ниитиниң киржилгези ынчангаш улуг рольду ойнап турар.

Мооң чижээнге эки тура улусчу дружинаның ажылын, эш хуузунуң судтарының ажылдарын киирип болур. Арага-дарыже хандып, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди улусчу дружинниктер чорудуп, оларны сойгалап илередип турарлар. Эш хуузунуң судтарының хуралдарынга мораль талазы-биле бүдүлчак кандыг-бир кем-херекти үүлгедиринче чүткүлдүг ийи-чаңгыс кижилерниң херектерин ой шаанда көрүп, чогуур хемчеглерни алыры чугула.

Суд болгаш истелге органнарының практикаларындан алырга, мурнунда кем-херек [illegible]

үүн кирип, эттинип турарлар. Ынчалза-даа оларның иштинде ийи-чаңгыс кижилер бодунга кандыг-даа түңнел үндүрбейн, харын-даа өске кем-херек үүлгедиринче шилчип, аар херектерни катап кылып турарлар.

Мооң чижээнге мындыг таварылганы киирип болур. Мурнунда каш удаа шииттирип чораан, чаа хостаттынып келген Болат-оол Ондар база Алексей Шартан-оол олар Чадаана хоорайдан келгеш, арагалап чоруп турган Доңут-оол Ооржакка 1975 чылдың сентябрь айның 2-де, кежээкиниң 9 шак үезинде, «Найырал» кинотеатрының чанынга уштужа бергеннер. Ооржакты Болат-оол Ондар ганзыр кыржаңнап-ла, ооң-биле кандыг-даа чугаа-соот чок, кижиниң арнынче шаапкаш, «Акша чүге?» деп негеп чугаалаарга, харманындан бир рубль уштуп эккээрге, ону Ондар күш-биле хунаап алган. Ол [illegible]

ганнар. Оон олар Кызылга чоруп тургаш, тудттурганнар. Бо херекти үүлгеткен соонда Болат-оол Ондар база-ла өске ооргут уптээшкин херээн үүлгеткен.

Херектиң истелгезин чорудуп турганының үезинде үүлгедикчилер кемниг херекти кылганнарын чүгле арага ишпиниң аргаларын дилеп турганы-биле тайылбырлаан-нар.

Үзе-тура чээрби хар четкен бо ийи оолдарны кем-херек үүлгедиринче кым-даа албадаваан, а оларның чиик амыдырал-биле чурттаксазы, күш-ажылга хандыкшылыр кижизи дилге чогу оларны алдаладыр болур. Ындыг-даа болза, Алексей Шартан-оолдуң ада-ием оглу ажыл чок, арага-дарыже суңгуп чоруп турза чүү-даа эскербейн, кандыг-даа хемчег албайн келгени харааданчыг [illegible]

Уптээшкин болгаш дээрбедээшкин херээ үүлгеткен кижилер-биле чугаалажып көөрге, хамаатыларның өнчү-хөреңгизин уптээрге, кандыг хемчегге азы харысалгага кирерин хөй таварылгада олар билбес болгулаар. Оларның бир чамдыктары кижилерниң 15—20 хире копеек азы ол хире өртектиг өнчү-хөреңгизин уптеп, хунаап алырга, кандыг-даа харысалгага кирбес деп бодап тургулаарлар. Ындыг шын эвес билиишкиннер база-ла кем-херектиң болуп турар чамдык чылдагааннарының бирээзи болур дээрзин демдеглеве чогуур. Ынчангаш уптээшкин үезинде кижиниң ап чораан, хунаатырган чүүлдериниң сан-түңү, ооң өртек-үнезиниң хемчээлинден херектиң оттуртуунару хамаарышпас дээрзин тайылбырлаза чогуур. Үжен-даа копеекти, үш чүс-даа рубльди хунаап алырга, оруу чаңгыс. РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң [illegible]

айыылдыг рецидивист кылдыр судтуң шиитпиринге ёзугаар көрдүнген кижи болза, 10 чыл чедир хосталгазын казып шиидерин кеземче хоойлузу көрүп турар.

Хамаатыларның хууда өнчүзүн дээрбечи ёзу-биле халдаашкын кылгаш, бодунга шиңгээдип алган болза, 10 чыл чедир, бир эвес онза айыылдыг аргалар-биле бөлүк кижилер болгаш аар кемдээшкинни кижиниң кадыынга чедирип тургаш, үүлгеткен болза, ындыг үүлгедикчи кижилерни 6 чылдан 15 чыл чедир хосталгазын казып шиидерин көрдүнген. Моон алгаш көөрге, айыттынган херектерни үүлгеткени дээш ямдыгы кеземче ялазын онаары көрдүнгени тодаргай-дыр.

Бир эвес уптээшкин болгаш дээрбедээшкин херектерин эвээжедир дээр болза, хоойлу-дүрүмнү калбаа-биле пропагандалап, профилактика ажылын күштелдирип, хөй-нити органи- [illegible]

А. ООРЖАК, юрист.

ЧОДУРАА

Анай-Хаактың угбазы демир-хүүрек алгаш, школаже чорупкан. Анай-Хаак угбазының соондан кыйтырып-тыр:

— Демир-хүүректи канчаарың ол, угба-ай!

— Школада ыяштар олуртуп тур бис, дуңма-ай.

Анай-Хаак ынчан сагыш аппып келген:

— Мен база! Мен база! Мен база!

Ынчап турда, бажында арткан чаңгыс кижи—эргим кырган авазы уругнуң сагыжынга кире хонуп келген.

— Кырган-авай! Кырган-авай! Кырган-авай!

— Чүү чувел, кызым?

— Ыяш олуртур бис, ыяш олуртур бис!

Уруунуң чугаазының чаптанчыг, чаражы кончуг боорга, кырган-ава сонуургалаваан. Ийи кырган-авашкылар арыгже киргеннер. Шапты балдыбиле казып тургаш, оон бичии чодураа шеди туруп алганнар.

Хүн дүъш хиреде бажының уш улуг соңгаларының дужунда бичии хүрең-куу чодураажык содуя берген турган. Анай-Хаак ойнаар шокар хуунчугажынга арыктан суглап алгаш, чаражы кончуг хоюг карттыг чодураажыгажык суггарып-ла эгелээн.

Холун эттиш суггарып турупбаарге, кырган-авызы ону соксаткаш, суггарар үелерин айтып берген:

— Бир хүн ийи катап: эртен, кежээ суггарар.

Каш хонганда чодураажыгаш чаражы кончуг кылдыр саглая берген. Ногаан бүрү жүтештери часкы салгынга сылдырткайнып тургулаан.

Оон чанынга шокар демирхуунчугаш туткан бичии уруг эртен, кежээ бо-ла кеступ кээр. Сырбык чажын чылыйтыр дыраащ, ак-көк кожаа-биле өрүп алган. Бопугур чаактарының хоюг болгаш кызылгыры-ла хажок.

М. ЭРГЕЛ.

АРЗЫЛАҢ ДУГАЙЫНДА ТООЛ

Дурзунчуг улуг арзылаң чурттап чораан иргин. Бир-ле катап ол өске амытаннарга бодун көөргеттинер дээш чер кезип чорупкаан-тыр.

— Мен эң-не күштүг мен! Хамык-ла амытаннарның чагырыкчызы мен мен! — деп алгырып чораан.

Ужуп чораан кааргаан оон мактанганын дыңнааш:

— Барр!.. Барр!.. Мелегей арзылаң, мактанма. Делегейде эң-не күштүг амытан—кижи-дир ийин—дээш эрткен.

Арзылаң кижи-биле күжүн аштенежир дээш кижи дилеп маннап чорупкаан.

Маңнап-маңнап келгеш хээ чок узун кулактарлыг эдеттиг амытанга ужуражып келген. Оозу аажок ыяткыр күскуннаар орта арзылаң коргадаа берген. Дидимнени-дидимнениш:

— Кижи сен бе? —деп айтырган.

— Кижи кала боор мен. Элчиген-дир мен. Кижини мен дүү даг артында көрдүм—дээн.

Арзылаң оон улаштыр маннааш, диилгиге таваржы берген. Ооң кудуруундан базып алгаш:

— Кижи сен бе? — диген.

— Ол чүнүл? Мен диилги хөөкүй мен. Кижи дүү даг артында—деп чашпаалаан.

Ону салыпкаш, кижиния дилеп ыңай-ла болган. Маңнап чораан экербейн, кончуг ханы онгарже аңдарлып кире бериптир. Канчангаш-даа онгардан үнүп чадааш, ыглапкан иргин. Ыглап каап орда онгар кыдыында бир-ле амытан келген.

— Буянныг аң, мени онгардан үндүрүп көр!—деп чалынып эгелээн.

— Мен аң эвес, кижи-дир мен. Че харын, сени онгардан үндүрүп каайн—дээш, кижи арзылаңче хендир ужу октап берген.

Онгардан үнгеш түрлүг арзылаң семдер бажын халайтыпкаш, дүрген-не кижиден ырап чоруп каан.

А Л А И Н Е К

Арыт-силии аажок бичии Анай-Хаак сесии классчы угбазы Сесеңмааны өттүнер турган. Угбазы бот-ничээн ыла бээрге, Анай-Хаак база-ла ногаан, кызыл карандаштарын туткаш, столга олуруптар. Ооң кылыр кичээли чаңгыс: авазының фермада саап турары ала инээн чуруур.

Анай-Хаактың чураан инээниң өңү кызыл болгаш ногаан. Уруг ынчаар чуруптарга, авазының ала инээ апарган. Чурукта ала инектиң аксы аажок улуг. А эмии дээрге, ишкир хап-ла! Черге сөөртүнер чыгыы.

Бот-ничээн тенген, Анай-Хаак бодунуң чураан чуруун угбазынга чедире бергеш, мынчаар тайылбырлаан:

— Инектиң аксы улуг болза эки. Хөй сиген чиир.—эмии улуг боор.

Сесеңмаа дуңмазының шала үвүрээрө берген сырбык чажын эде суйбап, чассыткылааан.

— Шын-дыр, Анай. Инекке хөй сиген бээрге, эмии улуг боор.

— Хөй сүт бар боор, але, угбай?

— Ийе. Инектиң сүдү хөй боор.

— Эмзиин! Эмзиин! Хөй сүт бар! Хөй сүт бар! Мен авамның ала инээн саар мен, угбай! Са-ар мен!

— Са-ар сен, дуңма-ай. А мен база саар мен.

— Угбам база саар! Угбам база саар! Эмзиин! Эмзиин!

З. МОНГУШ.

Бичиилерниң чугаазы

Ийи харлыг Марина:

— Авай, меңээ яблоктардан садып бээйт!

— Уруум, ам орайтаан-дыр, яблоктар шупту удаан!

— Чүгле бичии яблоктар удаан-дыр ийин, а улуглары ам-даа удуваан.

• • •

Дөрт харлыг Саша:

Будумчудан аажок девидеп маңнап кирип келгеш:

— Авай, меңээ кара карак шилиндеп берем. Туэик деп ыт мени таныва йн барзын...

• • •

Үш харлыг Аленка:

Чуруктар будуп турган. Авазы чемненип алзын дээш кыйгырган.

— А-дыр, авай. Холум шаа төне берди, ынчалза-даа карандаш ам-даа будуур дээн-дир.

Олимпийжилерниң хептери

Февраль 4-тен 15-ке чедир Инсбрукка (Австрия) болур XII кышкы Олимпийжи маргылдааларга совет спортчулар база киржир.

ЧУРУКТА: совет спортчуларның олимпийжи хептери.

В. УН ДА-Синиң фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникалы).

Олимпиаданың киржикчилери

Инсбрукка болур Ак Олимпиаданың программазында—чалыг шанак спорту база кирип турар. Чурттуң бо талазы-биле шилиндек командазының киржикчилериниң арасында латвия спортчулар — чаңгыстап чуңгулаар шанак-биле маргыжар Вера Зозуля, ушкаштыг чуңгулаар Дайнис Бремзе биле Айгар Криконс олар база бар.

ЧУРУКТА: Вера Зозуля.

А. ЧАКСТЕНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникалы).

ИНСБРУК БЕЛЕН

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). Инсбрукка XII кышкы олимпиаданың байырлыг ажыдыышкынынга чедир санныг хонуктар арткан. Оюннарга сөөлгү белеткелдер дооступ, кылдынганнарын катап-катап хынап турар.

ССРЭ-ниң олимпий аттажезы М. Мзареулов Инсбрукта турар СЭТА-ның корреспондентизинге беседазынга чугаалааны болза:—Инсбрук олимпий оюннарынга белен. Олимпиаданың организастыг комитединиң эки ажылын демдеглевес аргажок. Аппараттың саны эвээш-даа болза, планнаттынган бүгү ажылдар чогуур үезинде дүргентиг шиитпирлеттинип турар.

Совет спорт делегациязы эңне хөй санныгларының бирээзинге хамааржыр деп, М. Мзареулов демдеглээн. Совет спортчулар бобслейден аңгыда олимпиаданың программазының бүгү хевирлеринге киржир. Бистиң бүгү делегациявыс олимпий суурунга чурттаар. Хаакка маңнаарлар, биатлонистер маргылдаага киржир черниң чанынга—Зеефельдаге чурттаар. Ол Инсбруктан 710 метр бедикте. Ынчангаш спортчуларның организми аңаа таарыштыр болуруун негеп турар.

Олимпий сууру—хөй каът бажыңнардан тургустунган комплекс. Ол келир үеде чурттаар бажыңнары болур. Суурнуң чанында кино-концерт залдыг, музыка өрээлдерлиг ломчулга залдыг дыштанылга төвү бар. Ол ышкаш олимпиаданың киржикчилеринге барзан болур саңыг төвү, почта, банк, парикмахерская болгаш өске коммунал-амыдырал хандырылга албан черлери бар. Олимпийжилерге культурлуг хандырылганың программазы янзы-бүрү, солун.

Совет спорт делегациязынга олимпий суурунда он каът бажыңда — № 10 корпусту берген. Кожазында № 11 корпуска ГДР-ниң спортчулары чурттаар.

Австрияның эрге-чагырга органнары олимпиаданың киржикчилериниң болгаш аалчыларының айыыл чок чоруун хандырар дээш эң-не шынгыы хемчеглерни ап турар. Олимпий суурун долгандыр сывырылаак демирлер-биле бедик херимни кылган, кирер эжиктерге эрттериг тускай курлуг тургусkan. Инсбрук бүгү талазы-биле олимпиадага белен.

Швециядан алдын медальдарлыг

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). ССРЭ-ниң шилиндек командазы Швецияның хоккеистери-биле ойнааш, 3:3 санныг болуп хайымнашкан. Ынчангаш оолдарның аразынга мөчилиг хоккейге делегей чемпиону атты чедип алган. Совет спортчулар бо маргылдаага эң эки түңнелди көргүскен. Сөөлгү оюннуң мурнуу чарыында Норвегияның шилиндек командазын 12:0 санга ушкан. Сөөлгү ийи ужуражылгага 18 харлыг Сергей Максименко онза шылгараан. Ол бешмаңчын киирген. Ниитизи-биле маргылдаа үезинде 8 мөчини ол киир каккан.

Эш хуузунуң ужуражылгалары

Бокска ССРЭ биле АКШ-тың шилиндек командаларының баштайгы ужуражылгазы Москваның Лужники стадионунга болуп эрткен болгай. Ол ужуражылганы Совет Эвилелиниң шилиндек командазының боксёрлары 9:2 санга ойнап алган. Бо сан ийи чурттуң боксёрларының кайызы эң шыырак болуп турар деп чүвени балыткавайн турар. Чүге дээрге бистиң аалчыларывыстың-даа, ССРЭ-ниң-даа шилиндек командаларының чамдык шыырак спортчулары киришпейн турар.

Москвага болган маргылдаадан алгаш көөрге, чартык чиик деңзиниң спортчузу, Москва чурттуг Анатолий Волковтуң белеткели черле багай эвес болуп турар. Ол американ боксёр Дейви Армстронг-биле ужурашкаш, артык күштүүн, арга-мергежилдиин көргүзүп, ойнап алган. Днепропетровск чурттуг Виктор Савченко Кейт Брунну нокауттааш, арыг тиилелгени чедип алган. Бистиң команданың эң аныяк боксёрларының бирээзи, Донецк хоорайдан келген, 19 харлыг Виктор Иванов бокска 1975 чылда болган делегей маргылдаазының мөңгүн медальның эдилекчизи Марвин Стинсонга сан талазы-биле ойнатса-даа, ол ужуражылгага багай эвес киришкен.

Американың Каттышкан Штаттарының боксёрларындан Марвин Стинсон биле Лукс Кертис оларның ниити белеткели эки. Ийи чурттарның боксёрларының ийиги ужуражылгазы январьның 27-де Ереванга болган.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—18, өскелеринге 23—28, Кызылга 24—26 градус соор.

СОНУУРГАКТАРГА

ДАЛАЙНЫҢ ЧЫРЫТКЫЛАНЫР КУРТТАРЫ

Далайның чырыткыланы бээрин далайжылар ховар эвес эскерип көрүп келген. Дүне ындыг чырыткыланыышкынын янзы-бүрү утлаашкыннарже шимчеп чоруп турар улуг чырыткылыг дээрбектер азы далайндектер хевирлиг кылдыр көстүп келир. Чамдыкта сугнуң ханызындан көгүлдүр — ак чырык көстүп келгеш, сугнуң кырынга дүргени-биле улам-на улгады чаттыла бээр. Үе-үеде кызаңнааш тывыкылар чалгыглар ооргаларынга мөөңнеттине бергилээр.

Чырыткыланыышкын — ол дээрге азарганчыг бичии дириг организмнерниң амыдыралының илерээшкини-дир деп эртемденнер санап турар. Далайның ындыг амытаннарының эңдерик хөй хевирлери илереттинген. Оларның аразында — ак-көк-ногаан азы көгүлдүр кызыл чырык херелдендирер бактериялар, чырык үндүрүп эштип чоруур курттар, теңнелчек кештиг амытаннар, балыктар база бар.

Далайның эң-не солун чаңгыс клеткалыг организмни — ноктилюканы шинчилээрин Приморье эртемденнери дооскан. Бир литр сугда ындыг азарганчыг «лампочкалар» ийи муң чедир бар болуп турар. Оларның чырыынга караңгыда солун-даа номчуп болур.

М. РЫБАКОВ,
СЭТА-ның корр.

Владивосток.

ОЛАРДА МУЗЫКА МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ СИҢНИККЕН

Ленинградтың Исаакиев шөлүнде эрте-бурунгу бажыңда музыка херекселдериниң делегейде эң улуг чыындыларының бирээзи кадагалаттынып турар. Ол херекселдер Театр; музыка болгаш кинематография институдунуң доктаамал делгелгезиниң экспозициязы болуп турар.

Ол делгелгениң залдарынга баргаш, М. И. Глинканың музыка чогаадырда ажыглап турганы фортепианону тудуп көрүп, Антон Рубинштейниң ойнап турганы хар дег ак «беккерин» магадап көрүп болур. Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң үндезилекчизи Василий Андреевтиң чогаадылгазының дугайында кайгамчыктыг ол музыкантының өөреникчизи чораан П. Алексеевтиң чыганы коллекция салгындырып турар.

Орус улустуң талантызындан тургустунген хөгжүм херекселдерин ында калбаа-биле делгеп көргүскен.

В. ГАНШИН,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

Чоннуң культура хандырылгазы

Адынга төлептиг болур

Чаа беш чыл эгелээн. Кайдаа-даа ажыл-ишчилер боттарының үүле-херектерин партияның ам болур XXV съездизинге төлептиг уткуурунга бараалгадып, удазы соруктуг ажылдап турарлар. Ажылчы чоннарның ылаңгыя кежээ чоннуп культура хандырылгазын эжиждеринче сагыш салыышкын улуг. Солун ажылдарны чорудуп турар культура оалгалары бисте база хөй. Оларның дугайында мактадыг чагаалар редакцияга хөй кээп турар. Ооң чижээ бо. «Ак-Туругнуң Культура бажыңында алды кижи составтыг чөвүледи тургускан. Массалыг хемчеглерни чорударынга чөвүлел улуг рольду ойнап турар. Дериг-шимелде эки. Дыштанылга кежээлери доктаамал эртип турар» деп К. Кызыл-оол редакцияга бижээн. Бо Культура бажыңының ажыл-херектиң эки чоруп турарының дугайында чагаалар редакцияга мооң мурнунда-даа кээп тургулаан. Моон кандыг түңнелди үндүрерил дээрге, ээ-харысаалгалыг эштер мында ажылдап, культура одааның ажылын бедик деңнелде тургускан-дыр. Шынап-ла культура ажылын башкарар ужурлуг специалист кижи бо ду кыспас болза, ажыл кая бүдерил. Ак-Туругнуң Культура бажыңының директору Оюн Кара-кыс ындыгларның бирээзи. Ниити ажыл-херекти удуртурундан аңгыда, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылынче бодун доктаамал кичээнгей салып турар.

Клубтарның, Культура бажыңнарының ажыл-чорудулгазы хөй талалыг. Клубка чүгле кино үндүрери-биле кызыгаарланып болза, ол таарымча чок. Амгы үеде кижилерниң сонуургалы улгаткан, кинодан аңгыда солун номнар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударынга, кандыг-бир айтырыгга хамаарышкан диспутту эрттиреринге, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге киржиринге сонуургалдыг. Бир-тээ культураның одаа деп атты эдилеп турар чүве төлээде аңаа төлептиг болуру албан.

Ону чедип алыры ында ажылдап турар кижилерден хамааржыр. Бодунуң районунуң, колхозунуң азы совхозунуң солун кижилери-биле ужуражыышкыннар эрттирери, профессиялар аайы-биле темалыг кежээлер, конкурстар чорудары баа солун. Маңаа хамаарыштыр база бир чагааны көрүп көрээлиң. Тывада эң баштайгы Культура ордузун аныяк хоорай Ак-Довуракта ажыткан «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кирериниң шалыйны ижи ында калбарган. Ону чүгле бистиң республика эвес, харын бүгү чурт тудуп турар болгай. № 42 тудуг эргелелинде бызанчы-бетонщиктер бригадазында ажылдап турар Э. Ховалыгның редакцияга дыңнатканы болза: «Ордувус улуг чаагай, ында библиотека, спорт залы, номчулга залы ажылдап турар. Мында кадрлар четчир. Ынчалза-даа темалыг кежээлер, диспуттар, книгизидилге томазынга беседалар, лекциялар, номчулга конференциялары чорувайн турар-дыр... Кажан ёзулуг культурлуг дыштанып бис?».

Бо чагаага хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул дээрге кижилерниң сонуургалдары аңгы-аңгы, олар улаан-бодал культуразын байыдарынче чүткүлдүг. Ынчангаш Культура ордузу ышкаш шак ындыг улуг одаглар кижилерниң сонуургалдарының аайы-биле клубтар чергелиг ажылдарже ханылаар болза эки.

Культура албан черлери, ылаңгыя кышкы үеде, чоң ортузунга массалыг ажылдарны калбартып чорударынга эң таарымчалыг. Ындыг-даа болза чамдык таварылгада оларның ажылдаарынга шаптыктыг чүүлдер бо-ла тургустуна берген болур. Ооң чылдагааны база-ла ээ-харысаалга чок, азы ажыл-агыйларның удуртукчуларының талазындан тоомча чок чоруктуң хараазында. Культура одагларының кышка белеткелин чогуур ой-шаанда, хынамчалыг чорутпайн турарының хараазындан чамдык черлерде оларның ажылдаары бергедей бергилээн. Шак мындыг байдалдың дугайында Чөөн-Хемчиктиң «Сут-Хөл» совхозтан Монгуш Сеңге бижээн: «Сут-Аксы Культура бажыңы эрткен чылдан бээр-ле орта ажылдаваастаан. Оон чылдагааны одалга системазынга капиталь септелгени ой-шаанда чорутпаанында. Чеже-даа одаарга черле чылывас. Моон ужурундан маңаа кадрлар безин ызырынмастаан, кочегарлар үргүлчү солчуп турар. Кедээ Совет-даа, совхоз дирекциязы-даа бо айтырыгны чогумчалыг шиитпирлевейн олурупкан». Шынап-ла соок клубка кым кино көөр боор. Кино туржук өске массалыг хемчеглерни чорудары шуут болдунмас ышкажыл? Ол бүгү кымның буруузул дээрзин автор дорт айыткан-дыр. Байдалды экижидериниң хемчеглерин дарый алыры негеттинип келген-дир.

Кышкы тайгада ыяш белеткелдээ.

Ш. КУУЛАРНЫҢ чураан чуруу.

Телевидение

ЯНВАРЬ 29-ТА
МОСКВАДАН

8.45—«Эртемденге сөс». Академик М. С. Гиляровтуң чугаазы. Өңнүг.
9.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттары-биле ужуражыышкын». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады пөс-таавыны В. Плетнева дугайында телеочерк.
9.30—М. Е. Салтыков-Щедриниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан кежээ. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Люла—дээрде шаштыккан чечек». Документалдыг өңнүг телефильм.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Орленок» телестудияның концерт залы». Дамчыдылганы музыковед С. Виноградова эрттирер. Өңнүг.
12.15—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Эндшпиль. Өңнүг.
12.50—«Миллионнарның ленинчи университеди». «СЭКП-ниң социал-экономиктиг политиказының эртем үндезиннери». Смоленск областың партия организацияларының РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының көдээ ажыл-агыйын улам сайзырадырының талазы-биле ажылының дуржулгазы.

КЫЗЫЛДАН

13.20—«Дириглер бистиң дугайывыста ырлажып тур». Телефильм.
13.40—«Ортулукчулар». Музыкалыг фильм.

МОСКВАДАН

14.35—«Куба: бирги съездиниң чылы». СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага чораанының ийи чыл болганынга. Өңнүг.
15.05—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
15.20—М. Е. Салтыков-Щедриниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан кежээ. Өңнүг.
16.50—Киножурнал.
17.00—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Эндшпиль. Делегей гроссмейстери Ю. А. Авербах эрттирер. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Фильмнерни — уругларга. «Негей чылдып чогуур бе?» «Физика—оюн-тоглаада» деп циклден.
18.15—«Хензигбей». Дамчыдылга.
18.35—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—«Мээң кудумчум». Уран-чечен өңнүг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Адрези: Кызылдың телестудиязы» Дамчыдылга.
20.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.45—М. Е. Салтыков-Щедриниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан кежээ. Өңнүг.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Эндшпиль. Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Оизагай болуушкуну» (2 сериялыг) 9.40, 12.50, 17.30, 20.35 «Тамирже даң хаалазы» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР» «Беатрис Поттериниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарымның соонда чүс хонук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Хөглүг жабокричилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК» «Александр Пархоменко» 15.00, «Өтбелерниң чажыды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысаалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 63.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкыны талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00428.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 24 (10009) | 1976 чылдың январь 30, пятница | 1925 чылда үндүрлип эгелээн | Өртээ 2 көп.

АЖЫКТЫГ БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ БОЛУРУНУҢ БЕШ ЧЫЛЫ ДЭЭРГЕ СОВЕТ КИЖИ БҮРҮЗҮ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮ БОДУНУҢ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ, ТУДУУНУҢ, СОВХОЗУНУҢ, КОЛХОЗУНУҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ ШЫНАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КӨРГҮЗҮГЛЕРИН ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА ЭЗУЛУГ ЭЭ БОЛУР САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫН ИЛЕРЕДИР, БИСТИҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫВЫСТЫҢ БҮГҮ ЗВЕНОЛАРЫНГА, АЖЫЛДААР ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫН БЕДИДЕРИН ДОКТААМАЛ ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭНИ ОЛ-ДУР.

(СЭКП ТК-ның толевилелинден).

АМЫДЫРАЛДЫҢ СОВЕТ ХЕВИРИ

Бөгүн бистиң солунувустуң көгүн арнында «Чаа делегей: чаа аңгы амыдырал» деп рубриканың адаанда бөлүк материалдар парлаттынган. Совет Эвилелиниң аңы-дуңма улустарының материалдыг амыдыралының болгаш культуразының деңнелин бедидер дээш Коммунистиг партияның база Совет чазактың боттандырып турар хемчеглерин көргүскен материалдар-биле чергелештир капиталистиг чурттарда күш-ажылдың кижизиниң аар-берге байдалдарда чурттап турарының дугайында дыңнадыглар база кирген. Ылаңгыя янзы-бүрү чылдагааннарның уржуундан, чижээлээрге, буржуаз пропаганданың хоп-мегезинге алыскаш, Совет Эвилелинден даштыкыже үнүп чоруткан кижилерниң «чечектелип турар» капитализм деп чүве херек кырында чогум-на кандыгыл дээрзин караа-биле көргенин болгаш капиталистиг делегейде кижиниң кандыг-даа эргезиниң чок боор турарынга таарзынмайн, дедир чедип кээрин бижээн дилеглери — социалистиг ниитилелдиң, амыдыралдың совет хевириниң ашылчы чоннарга кайы хире магалыг кежик боор турарын бадыткап турар.

Амыдыралдың совет хевири хөй талалыг. Ол дээрге социалистиг Төрээн чуртунуң хамаарыштпас чаруун камгалаары, улустарның аңы-дуңма найыралын быжыглаары болгаш пролетарскы интернационализмге шынчы чорук-тур. Улуг Лениниң, Октябрь революциязының биске тыпсып бергени аас-кежиктиг амыдыралды улам мандыдып хөгжүдери чүгле боттарывыстан, Төрээн чуртувустуң камгалал болгаш экономика күчүзүн быжыглаар дээш бердинген күш-ажылывыстан хамааржыр.

Социализм — кижи төрелгетениниң төөгүзүнде күш-ажылды эң-не үнелеп билир ниитилел. Оон күш болгаш угаан-даа ажылын кылып турар кежигүннери күш-ажылды боттарының амыдыралының чарылбас кезээ кылдыр көрүп чаңчыга берген. Ажылынга шалыпчы, амыдырал-чурттаалгазынга толептиг мурнакчыларны республиканың кайы-даа районундан чугаалап болур. Оларның эң тергииннери орден-хавыяа-биле шаңнадып, чонунга мактадып чоруур. Чер-чер Советтериниң депутаттарынга болгаш партия райкомнарының кежигүннеринге соңгуткан хөй санныг бедүүн ишчилеривис — колхозчулар, ажылчыннар, специалистер ол бедик бүзүрелди кызымаккай күш-ажылы, толептиг чоруу-биле чедип алганнар. Тываның партия организациязының өмүнээзинден СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылынга киржир делегаттар Кызылда № 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны А. И. Ельшова, Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Т. К. Пичен-оол болгаш оон-даа өскелер боттарының медереттиг күш-ажылы, бедик моральдың мөзүзү-биле өскелерге үлегер-чижек болуп чоруурлар.

Эки чижектерни хөйнү көргүзүп болур. Ындыг болзажок ажылдан оспаксыраар, ниитиниң өнчүзүн камнавас, маңгыстаачак чиик амыдыраарынче чүткүүр, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, прогулдаар, эээшти кылгаш, хөйнү алыйн дээр чоруктар бисте чок деп болбас. Оон аңгыда арагалаар, оорланыр, хуу өнчүзүрек, бюрократсыг болгаш хоп-меге тарадыр дээн чижектиг эргиниң артыышкыннары ийи-чаңгыс кижилерниң талазындан база көстүп келгилээр. Ындыг чүүлдер амыдыралдың совет хевиринге канчап-даа дүүшпес.

Совет Конституцияның тыпсып бергени ажылдаар, өөренир болгаш дыштаныр эргелерин шуптувус ажыглап турар бис. Ол дээрге совет хамаатызы кижиниң шынап-ла бурун болгаш хостуг эргези-дир. Ынчаарга ол эргелерден аңгыда Төрээн чуртувустуң, күрүневистиң, партия болгаш чазаавыстың, бүгү чонувустуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгелеривис база бар болгай. Ону хамааты кижи бүрүзү кажан-даа уттуп болбас.

Ол хүлээлгелеривистиң эң чугулазы — кижи бүрүзүнүң бодунуң харыылап турар участогунга ак сеткилдиг ажылдаары, планныг онаалдаларын доктаамал күүседири болур. Оңгу беш чыл талазы-биле партия ТК-ның төлевилелинде чурттуң экономиказын хөгжүдериниң, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң улуг сорулгаларының чедиишкинниг беттаныры совет кижилерниң кужениишкинниг болгаш шынарлыг күш-ажылындан хамааржыр деп айыткан. Төлевилелди калбаа-биле чугаалажып көрүп турар амгы үеде чер-черде партия, совет органнар болгаш хөй-ниити организациялары оңгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын пропагандалап тургаш, оларның долу күүсеттинери, боттарывыстың материалдыг амыдыралывыстың, культурлуг деңнеливистиң бедиири чүгле эки шынарлыг чогаадыкчы ажылывыстан хамааржыр дээрзин кижи бүрүзүнге тайылбырлаар хүлээлгелиг.

Күш-ажылды хүндүлеп көөрү—совет кижиниң онзагай шынары. 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы Тываның ажылчы чоннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг чаа көдүрлүүшкүнүн бодурган болгаш партияның XXV съездизинге уткуштур чарышты улам калбарткан.

Чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын улам калбартып, ханыылатпышаан, бүгү күштү болгаш энергияны оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүседиринче мобилизастаар хүлээлгелиг.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин хүлээп, «ҮТБА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Сүт-бараан фермазы бир инекке онаалтыр 1600 кг сүттү саар, 100 баштан онаалтыр 82 бызааны камгалап алыр хүлээлгени алгаш, социалистиг чарышка «Найырал» совхозтуң Бара-Тал сүт-бараан фермазын кыйгырган.

Совхозтуң малчыннарындан Төре Хуваш, Түлүш Лэйзап 100 хойдан-на 90 хураганны камгалап, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргып ап, кижи бүрүзү 10 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүнү, 10 тонна курган өдекти белеп, кыжымак ажылдаарын хүлээнгеннер.

Б. ХУРАГАНДАЙ.
Улуг-Хем район.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Ак-Довурактан медээлер

ТУДУГЖУЛАР ЧАРЫЖЫ

Чоокта чаа Ак-Довуракның тудугжуларының мергежил аайы-биле маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа үш-үш кылдыр комплектилээн дашчылар звенолары киришкен.

Эртенгиниң төс шакта хоюдуг чүдүрген баштайгы машина-даа келген. Ажыл хайныккан. Кижи бүрүзү бодунуң аваангырын, ажылга мергежээнин, кылган ажылының үре-түңнелдиин өскелерден дээре кылдыр көргүзер сорулгалыг ажылдааннар.

Чиндиг демисёлдиң түңнелинде беш звенодан бирги черни «Кызыл тудугнуң» чер ажылдары кылыр эргелелинден Алексей Евтушенкога баштаткан бөлүү алган. Оларның кылган ажылын жюри «бонгуг эки» деп үнелээн.

Ийиги черни № 42 тудуг эргелелиниң дашчылары (удуртукчузу Сыдаа Лундуп), үшкүзүн Никодим Яшинниң бригадалары ээлээннер.

Тиилекчилер өртектиг белектер-биле шаңнатканнар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ИЖИ

Бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш бүгү планетаның амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болур СЭКП-ниң XXV съездизиниң бүдүүзүнде совет кижи бүрүзү болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү кылган ажылдарының түңнелдерин хүн бүрү үндүрүп, төрээн партиязының съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш улам хайныышкынныг ажылдап турар.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогу оңгу беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле эки базымнарны кылып эгелээн.

—«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашкаш, бисте профессиялар, бригадалар, участоктар, цехтер, экипажтар аайы-биле база тус-тус бедик хүлээлгелерни алган — деп, **Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң директорунуң Чадаана участогунуң талазы-биле оралакчызы Сергей Кирсанович Сойнов** чугаалады. — Ынчангаш январьда бистиң коллектив бүдүн чартык нормазы хуусаа бетинде күүсетти. А Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бистиң дагжыларывыс бирги кварталдың планын бүрүн күүсетпип, 50 000 тонна «кара алдынны» бээрин хүлээнгеш, бо хүннерде каш дакпыр кужениишкинниг ажылдап турар.

Партияның съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегниң шалыпчылары — хөмүр-даш экскаваторунуң машинизи Александр Галкин чыл эгезинден бээр пландан ажыр 8780 тонна хөмүр-дашты казып, хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип келген. БелАЗ-540 дээр күчүлүг машиналарның чолаачылары Алексей Федоров биле Николай Воловик олар ээлчег санында нормазын түс бүрүзүнде 123 хуу чедир күүседип турарлар.

Чадаана участогунда чарыштың оду улам чалбыыштаалып, күш-ажылчы хүн бүрүзү чаа-чаа чедиишкиннер-биле шаң ыргаалыр демдеглеттинип турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: участоктуң мурнакчы чолаачызы Николай Ильич ВОЛОВИК ажыл үезинде болгаш хөмүр-даш казар экскаватор. В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Кыштаглаашкын чоруп тур

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң ээлчеглиг бюрозунга районда мал кыштаглаашкынының канчаар эртип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып, бо талазы-биле райкүскомнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги С. И. Ильенковтуң илеткелин дыңнаан.

Амгы байдалды алгаш көөрге, кыштаглаашкын «Хемчик» совхозта, «Шеклээр» совхозтуң Аянгаты салбырында багай эвес. Бо черлерниң кыштагларында мал чеми бүрүнү-биле дужууртунген, малчыннарга дузалаар тускай техниктиг бригадаларны тургускан. Ниитизи-биле районда ам шээр малдың оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн.

Кыштаглаашкынның бүгү талазы-биле чедиишкинниг эртпээр дээш алдыыныш турар хемчеглер бар-даа болза, чамдык черлерде бергедээшкиннер тыптып турар. Районнуң ажыл-агыйларында ам барык 400 ажыг шээр мал арып-баксыраан, тургузу азыралче кирген. Чайгы каңдаашкынның уржуундан оът-сиген чок болган черлерде 11 коданны «Барлык», «Шеклээр» совхозтар немелде кыштагларже көжүрер ужурга таваржып турар.

Кыштаглаашкынның эртип турар байдалы «Барлык» совхозта элээн дүвүренчиг. Совхозтуң Хөндергей салбырында чамдык малчыннарда дус эрткен чылдың май айлаан бээр үзүлген, хой ам бергедээш кадарчыларга дужурген хөмүр-даш чылгып турар апарган. Малчыннарга суг база 3—4 хонуктарда четпейн турар. Ам кадарчы бүрүзүнде барык чүс ажыг хой оолдаан, а төрүттүнген хураганнар даңзылаттынмайн, дугаарлаттынмайн турар.

Бо хүннерде беш хире кадарчыда мал чеми чедиртинмээн. Салбырда быжыглаан чаңгыс автомашина шагда үреттеп. Кадарчылар мал чемин, олаар чүүл дээш машина дилеп, совхоз төвүнче кирип, хонук-хонуу-биле айтырыгны шиитпирлеп чадап турар. А салбыр эргелекчизи Ток Ооржак, ында специалистер машина чогунга сылдап алгаш малчыннар кезиивейн, суурда олуруп турар.

Совхозта ажылдаар ужурлуг 22 автомашиналардан бо хүннерде чүгле 5 машина ажылдап турар. Хөндергейде малчыннарның ортузунда зоовет-фельдшерлиг ээлдег-булук септеттинмээнинден мынчага чедир чорувайн келген.

Совхозтуң специалистери малчыннарның ховар аалчылары. Олар четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчеглерни дарый албайн турар. Бижиктиг-Хая салбырында харның улуу-биле база оът чедишпези-биле 4 кодан шээр малды көжүрер дээн. Баштай көжүрген бир коданын Аксы-Барлык салбырының кыштаглары хыйрааралында эвес хондурган. Совхозтуң салбырының мал чеминге камналга чок, ону кайы-хамаан чоокка төгүглээр чоруктар бар.

Районнуң ажыл-агыйларында мал эмнээр санитар пунктулары бо чылын тургускулаан. Оларның ажылы дыка четпес. Чамдык пунктуларда ээрыг эвес, а арып-баксыраан малдарны азырап турар. Ажыл-агыйларда чаш мал төлүнүң тодаргай учёт-отчёдун мынчага дээр тургуспайн, хураганнарны дугаарлаавайн турар.

Ажыл-агыйларның чамдык кадарчыларында сакманчыктер ам-даа чедишпес. Ол ышкаш кадарчыларда фонарьлар, керосин, мал чемгерер оңгачалар чедишпейн турар. «Барлык», «Хемчик» совхозтарның кадарчылары, сакманчыктери тускай хептер-биле хандыртынмаан. Малчыннарга районнуң автолавкалары ай-айы-биле барбайн турар.

Совхозтарның фермаларында байдал база-ла бергедээшкиннерге таваржып турар. «Барлык», «Шеклээр» совхозтарның фермаларында кормоцехтер кывылган. Эң дүвүренчиг байдал «Барлык» совхозтуң төвүнде Адыр-Мажалык фермазында тургустунган. Мында барык 15 хире инек арып-баксыраан. Фермаың кажаалары соок. Инектерни чылыг суг-биле суггарбайн, кара сугже сүрүп каар. Фермада шагжалар чогундан сигенни аңаа черже төп бериp турар. Совхозтуң сүт-бараан фермаларында хүннуң-не 200 кг сүт кудулап турар.

«Шеклээр» совхозтуң Суг-Кажаа фермазында бызаалар адаанга малга бээр ужурлуг пресстеп каан саваңны дөжеп, хөй мал чемин үндүр эжип турар. Фермаларда тускай рацион тургуспаан.

СЭКП райкомунуң бюрозу айыттынган четпестерни дарый чайладыр, кыштаглаашкынче бүгү күштү салыр, малдың тускай эртеминглерин, ажыл-агыйларда харыысаалгалыг партия, совет ажылдакчыларны тус-тус коданнарга быжыглаар, көдээге шеф дузазын көргүзер, малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, оларның амыдырал-чурттаалгазынче кичээнгейни улгаттырар талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

ТЕХНИКАНЫ БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААР

● «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының партия- ажыл - агый активинден ●

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, элээн ажылдарны кылып чорутпан. Эрткен беш чылда агрохимия албаны ажыттынган, техниктиг сорчулга пунктулары калбарган, каттыжыышкын чамдык барааннарны херегленикчилерге боду чедирип турар апарган.

Коллективтиң ажылын эки житкен чорук тоску беш чылда продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир арганы берген. Ылаңгыя механизастаттынган ажылдар кончут дүрген хөгжээн. Бо чедиишкиннер-биле чергелештир бүдүрүлгениң экономиктиг ажыы база улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү автотранспортка 26 хуу, эптелге ажылдарынга 51 хуу, үлетпүрге 58 хуу өскен.

Доозукчу чылдың планныг онаалдаларын «Сельхозтехниканың» Самагалдай каттыжыышкыны, «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының хаалыраалга баазазы болгаш өске-даа черлер хуусаазын эрте күүсеткеннер. Ол дугайын «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының партия ажыл-агый активиниң хуралынга ооң даргазы С. М. Мешкорудников бодунуң илеткелинге демдеглээн.

— Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде «Сельхозтехника» организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган —деп ол уламчылаан.—Ол сорулгаларда көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсегленишкинин уламчылаары, бүдүрүлгениң мурнакчы технологиязын болгаш шуушутурулга аргаларын шингээдири көрдүнген. Бо бүгүнү амыдыралга боттандырарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери чугула. Ону кылырда бүдүрүлгениң техниканы курдавырын ынаар моөңнээр, эрткен чылдарның четпестерин чайладыр херек.

«Сельхозтехниканың» Самагалдай каттыжыышкынының кол инженери В. А. Ляхов, «Сельхозтехниканың» Кызылдаа районнар аразының каттыжыышкынының эргелекчизиниң оралакчызы А. А. Моргун, Чадааның транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы А. И. Цыбульский, тудуг-септелге участогунуң кол инженери О. П. Чиж-Чубянский, Кызылдың районнар аразының каттыжыышкынының инженер-контролеру Ю. В. Пономарев, Бии-Хем салбырының эргелекчизи П. А. Губанов болгаш өскелер даа санал берген эштер четпестерни илередип, оларны чайладырының оруктарын айтып турганнар.

Партия ажыл-агый активиниң хуралынга мал ажылының фермаларын электрижидип, механизастап турар ажылчыннар шыгыы шүгүмчүлеткеннер. Фермаларда машиналарны болгаш херекселдерни эптээриниң чуруму сагыттынмайн турар. Ооң уламындан оларның ажыглалга кирери узамдыгып, ажылдың шынары чавыс болуп келген. Эптекчилер 23 ажыл-агыйны хайгааралга алган-даа болза, техниктиг ажаалдазын бүрүн кылыры-биле хүлээнип алган чаңгыс-даа фермазы чок. «Сельхозтехника» витаминниг далган кылыр он дөрт агрегаттың чүгле дөртүнүң, тээрби кормоцехтиң ужунуң техниктиг ажаалдазын кылып турар.

«Сельхозтехника» каттыжыышкыннарында болгаш салбырларында техника септелгезин ам-даа чогуур негелдеге четпес: шынары багай, хуусаазы узун. Бүдүрген продукцияның шынарын хынаар бөлүктер ажылдавастаан, шынар бедидер талазы-биле көрдүнген ажылдар кылдынмастаан. Чамдык бүдүрүлгелерниң ажылын чедир организаставаанындан септекчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаанындан септелгениң шынары чавыс болуп турар. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырында, Чадаана каттыжыышкынында ындыг. Чамдык кезектерни хынаарда тускай херексел ажыглавайн, чүгле карак-биле тодарадып турар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автотранспорту эрткен чылын бодунуң шыдаар деңнелинге чедир ажылдап шыдаваан. Ооң уламындан 390 муң тонна чүък сөөртүнмээн. Ындыг четпестер ылаңгыя Чадаана каттыжыышкынында, Улуг-Хем салбырында бар.

Актив хуралының киржикчилери ажылдаарынга шаптыктап турар четпестерни сойгалап турганнар. Ажылчыннар ортузунда кижизидилге-политиктиг ажылды күштелдирери, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге чуруму шыңгыыралыры негеттинип турар. Эрткен чылын беш муң ажыг кижи-хүн прогул болганы ооң бадыткалы ол. Оон ыңай мында кадрлар ыырылыраас таварылга база хөй. Чүгле Чадаана каттыжыышкынынга 176 кижи ажылга кирген болгаш 129 кижи оон үнген. Бо болгаш өске-даа чижектер инженер-техниктиг удуртулганың ам-даа негелдеге четпейн турарын херечилеп турар. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларын четпестерни чайладырынче болгаш чаа сорулгаларны күүседиринче угланган хемчеглерни алырын күштелдирери чугула.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының партия-ажыл-агый активиниң хуралы оңгу беш чылдың баштайгы чылының социалистиг чарыжының негелделерин хүлээп алган.

В. НЕСТЕРЕНКО.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЧЕБОКСАРЫ. Чувашияның ажыл-агыйларында январь 28-те мал кыштаглаашкынын массалыы-биле хынап эгелээн. Ында 3000 ажыг улусчу контролёрлар —мал ажылының специалистери, а ол ышкаш көдээ Советтер депутаттары, профэвилел база комсомол организацияларының төлээлекчилери киржип турар. Улусчу контролёрлар боттарының түңнелдерин чугаалажыры-биле фермалар коллективтеринче, колхозтар баштаар черлеринче болгаш совхозтар дирекцияларынче чорудар.

КУРСК. Ында бо чылдың ховy ажылдарынга курлавыр кылдыр он муң механизаторларны белеткеп турар. Оларның үшкүзү-ле—область төвүнүң ажылчын аңгызының төлээлекчизи. Январь 28-те хоорайның бүдүрүлге черлеринде белеткел кичээлдерни эгелээн. Оон аңгыда тускай өөредилге черлеринде төп курстарны база тургускулаан. Хоорай чурттуг механизаторларның дузазы-биле оларның шефтеп турар ажыл-агыйларынга агрегаттарны ийи ээлчег-биле ажылдадыр аргалыг болур.

ДУШАНБЕ. Республиканың «Билиг» ниитилелиниң пропагандистери Таджикистанның заглыг көдээ районнарынга СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелиниң дугайында дыка хөй лекцияны номчааннар. Амгы үеде 50 муң агитаторлар, политинформаторлар, пропагандистер болгаш лекторлар ол документини республиканың ажылчы чоннарының өөренииринге дузалап турар.

ВУЛКАНЕШТИ. (Молдав ССР). «Чумай» дээр завод-совхозта январь 28-теп эгелээш 29 политшкола ажылдай берген. Оларны партия организациязы ажыл-агыйның бүгү бүдүрүлге участоктарында тургускан. Оларның сорулгазы—СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин ханызы-биле өөренииринге кижи бүрүзүнге дузалагры болур.

НОРИЛЬСК. Байкал—Амур демир-оруун тудуп турар девискээр ыяш азырап өстүрер талазы-биле дыка таарымчалыг болу бээр. Кыдыкы Соңгу чүктүң көдээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ол чоок-кавының тайга-сын черлеринде ыяш одарларын көрүп, шинчилээниниң соонда ындыг түңнелди кылганнар. Амгы үеде «бо чүс чылдың кол тудуунуң» девискээринде 100 муң хире азырал ыяш бар. Келир үеде оларның санын дыка көвүдедип болур.

(СЭТА).

УЖУДУУШКУНДА СЕС СПУТНИК

1976 чылдың январь 28-те Совет Эвилели черниң «Космос-791», «Космос-792», «Космос-793», «Космос-794», «Космос-795», «Космос-796», «Космос-797», «Космос-798» деп кылымал спутниктерин салып үндүрген. Сес спутниктерни шуптузун чаңгыс чедирикчи ракета-биле салып үндүрген.

Спутниктерде тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналге товуу келген медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

Чаа ДЕЛЕГЕЙ: чаа аңгы амыдырал

АМЫДЫРАЛ СОВЕТ ЧУРТТА АЛДЫН ХҮН ДЕГ ЧЫРЫП ТУРУ

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДА

Чоннуң амыдыралынга чуттула херектиг ажыл-чем аймаан бо хире хемчээлге өстүрер деп төлевилелде айыткан.

Чурттаалга тудуунуң калбарары.

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП-нин бүгү-ле ажыл-чорудулгазының алыс утказы — совет кижиниң амыдыралын улам чаагайжыдары. Эрткен беш чылда агаар-бойдустуң дыка таарымча чок болганындан кедээ ажыл-агыйга бергелер турбуже, чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. Улустуң амыдырал деңнелин бедидер чаа хемчеглерге күрүнениң чарыгдалдары сескен беш чылдыңындан 1,7 катап хөй болган.

Херглелдиң ниитилел фондуларының күскели-биле чонга төлевигелер болгаш чиңгелделер беш чылда 1,4 катап көвүдээн. Дыка хөй кижилерниң пенсияларын өстүргеш, эвээш орулгалыг өг-бүлелерге уруглары акша дузаламчызын тургускан. Дээди өөредилге черлериниң студентилеринге болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң сургуулдарынга стипендияны өстүрген. Пенсиялар, пособиелер база стипендиялар өскениниң түңнелинде 40 миллион хире кижиниң орулгалары улгаткан.

Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде, ажыл төлевиринден болгаш херглелдиң ниитилел фондуларындан төлевигелерден тургустунар чоннуң боттуг орулгалары кижи санынга онаажтыр алырга 24 хуу көвүдээн.

Беш чыл дургузунда чонга бараан садары 36 хуу өскен, 1975 чылда оон хемчээли 209 миллиард рубль четкен. Чоннуң херглелиниң структуразы экижээн. Үр үеде эдилээр улуг өртектиг бараанкар садары көвүдээн. Эрткен чылын бистиң чуртувуста чүс өг-бүле санынга алырга, 71 өг-бүле телевизорлуг, 77 өг-бүле — радиоприемниктиг, 62 өг-бүле — хеп чуур машиналыг, 55 өг-бүле — соодукчулуг болган.

Чурттаалга болгаш культура-амыдырал тудугларын калбаа-биле чорудуп келген. Нийти шөлү 544 миллион дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын туткан. 56 миллион кижи чаа бажыңнарже көшкен. Бир эвес капиталистиг чурттарда ажылчыннар бажын хөлезиннинге боттарының ажыл төлевиринин 25—40 хуузун чарыгдап турар болза, ССРЭ-де бажың хөлезини эң-не чиик, өг-бүлениң нийти орулгаларының чүгле 3 хуузу болуп турар.

Совет ниитилелдиң социал-культурлуг хөгжүлдезиниң бир кайгамчык чедиишкини болза эрткен беш чылда ажылчыннарның бүгү-нийти ортумак өөредилгеже шилчилгези колдуунда доостунганы болур.

ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң кол угланыышкыннарының талазы-биле XXV съездиге СЭКП ТК-нын төлевилелинде чаа, онгу беш чылдың кол сорулгазы болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң шапкын болгаш пропорционалдыг хөгжүлдезинге, оон ажыктыг чорууну бедидеринге үндезилээш, совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның утпаалыышкыны чайгылыш чок боттандырары болур деп айыткан.

Бо кол сорулганы боттандырар СЭКП Төп Комитединиң беш чылда социал хөгжүлдезиниң болгаш улустуң амыдырал деңнелиниң бедидериниң делгереңгей программазын төлевилеп кылган.

СЭКП ТК-нын төлевилелинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевирин беш чылдың төнчүзүнде 170 рубль четиреринге көрдүнген. Колхозтарның нийти ажыл-агыйындан колхозчуларының орулгазы айда ортумаа-биле 118 рубль чедер. Оон аңгыда колхозчулар боттарының хуузунда дузалал ажыл-агыйындан база орулгалар алыр болгай.

Ажылдап турар херээженнерниң ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырары бо беш чылда уламчылаар. Чаш уруглуг ажылдап турар херээженнерге уругнуң чаш уруг бир хар четкиже оңу ажаап доруктурары-биле чамдыызын төлевир шөлээ бээрин доктаадыры көрдүнген. Уруглуг херээженнер долу эвес ажыл хүнүнүң ниикпе, азы долу эвес ажыл неделялыг болурунуң, ол ышкаш бажыңга ажылдаарының калбак аргаларын тургузар. Школа назынның четпээн уруглар албан черлериниң уламчылаан хүнүнүң школаларының санын көвүделир. Амыдырал хандырылгазының, нийтиниң чемненилгезин хөгжүдүп, бажың ажылынга үнер үе-шактың кызырарын чедип алырын көрүп турар.

Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозчуларга назылап кырганының пенсияларының хемчээлдери өзер. Колхозтарга болгаш күрүне бүдүрүлгелеринге, организацияларга база албан черлеринге чогуур ажыл стажын чедип алган, мурнунда колхозчу чораан кижилерге пенсияларны тыпсыр. Хөй уруглардыг өг-бүлелерниң пенсия хандырылгазынга чиңгелделер калбарар. Күрүне чөлээлериниң чонга дедир эгидери уламчылаар.

Беш чыл дургузунда чонга эмнээр-дузалаар черлериниң хемчээли 1,5 катап, а кодээ черлерге 1,7 катап өзер. Ачы-дуза черлериниң культуразы, чагыгларының күүселдириниң шынары бедиир.

Ажылчы чоннарның чурттаалга байдалдары улам экижиир. Нийти шөлү 545—550 миллион дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тудар. Тудугнуң шынары бедиир, чурттаарорун-саваның таарымчалыг чоруу, планировказы экижиир.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү улуг сагыш салыышкынының ачызында Тыва АССР-нин ажылчы чоннарының амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели база-ла чыл келген туруп бедип турар. Ону каш чижектер-биле көргүзүп көрээли.

Эрткен беш чылда Тываның чоннуң социал хандырылгазынга сескин беш чылдазындан 4,6 миллион хөй рубльди күрүне чарыгдаан. Кырып-назылааны дээш инвалид болганы дээш пенсияларының база дайын инвалидтериниң пенсияларының хемчээлдери улгаткан. 4500 ажыг пенсионер колхозчуларның пенсияларының кудуку хемчээлдерин өстүрген.

Республикага күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы беш чыл иштинде 38,5 хуу көвүдээн. Беш чылдың чүгле соолгу чылында безин чонга бараанарны 1970 чылдаазындан 53 миллион рубль хөй түңге саткан. Чоннуң кижи санынга онаажтыр 1975 чылда 766 рубльдиң бараанын саткан.

Беш чыл дургузунда коммунал-амыдыралдың ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли 2,3 катап, оон иштинде кодээ черлерге — 5,3 катап өскен. Ачы-дузаның 14 чаа хевирин чонга чедирер ажылды боттандырган, дөрт чунар болгаш хеп чуур комбинатты, дөрт газ ажыл-агый конторазын, Мугур-Аксы суурда чунар-бажыңны туткан, Шагаан-Арыг хоорайда септеп-тудуг эргелелин тургускан, Кызыл районда коммунал бүдүрүлгелериниң комбинадын ажыглаашка кииргени. Кызыл хоорайның чылыдылгазы топчулар талазы-биле улуг ажылды кылып турар.

Тоску беш чылда бистиң республиканың улус өөредилгези чугула бурунгаар базымны кылган. Амгы үеде республикада 78 ортумак, 54 сес чылдың болгаш 24 эге школалар бар. Өөреникчилер саны 1970 чылда 52,6 муң турган болза, ам — 59,6 муң четкен. Республикада беш тускай ортумак өөредилге чери ажылдап турар. Оларда 3724 сургуулдар өөренип турар, ол дээрге 1970 чылда турганындан 1720 кижи хөй-дүр. Педагогика институдундан аңгыда база бир дээди өөредилге чери — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалы ажыттынган. Ол чаа институтта ам 1768 студентилер өөренип турар. Беш чыл дургузунда чаа профтехөөредилге училищелери немешкен. Амгы үеде чеди профтехучилищелерде 2600 ажыг аныяк оолдар, кыстар янзы-бүрү профессияларга өөренип ап турарлар.

Чоннуң кадыының камгалалы экижээн. Беш чыл иштинде республикада эмнелгелерниң чыттырып эмнээр четкизи 650 орунга немешкен болгаш ниитизи-биле 4 муң четкен.

Онгу беш чылда Тыва АССР-нин ажылчы чоннарының чаагай чоруу улам бедиир. 1976—1980 чылдарда республикага нийти шөлү 700 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тударын планнап турар, ол болза эрткен беш чылдаазындан 245 муң дөрбелчин метр хөй-дүр. Ол-ла чылдарда школа назының четпээн уруглар албан черлерин 3500 олутка, 12 муң өөреникчилер өөренир школаларны, 390 орунну эмнелге черлерин, 5000 олуттуг клубтарны ажыглаалга киирер.

Херглел бараанарынга чоннуң негелделерин хандырары экижиир. Үүрмектеп садар бараан саарылгазын 20—22 хуу, нийтиниң чемненилгезиниң хемчээлин 16—18 хуу өстүрер, магазиннерниң, столоваяларның санын улам калбартыры көрдүнүп турар. Чонга ачы-дуза чедирерниң хемчээли 28—30 хуу, оон иштинде кодээге ол бүдүн чартык катап өзер. Кызыл хоорайга амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң комплекизин, чаа Шагаан-Арыгга амыдырал хандырылга комбинадын ажыглаалга киирери көрдүнген.

Республиканың школаларынга болгаш уламчылаан хүнүнүң бөлүктерге өөреникчилерниң саны 13 муң чедир өзер ужурлуг. Беш чылдың дургузунда Тываның бүгү өөредилге черлери республиканың улус ажыл-агыйынга дээди болгаш ортумак тускай эртемниг чеди муң ажыг специалистерни белеткээр.

Чоннуң чаагай амыдыралын улам көдүреринче угланган партияның калбак социал программазын боттандырары хүлүмкүнүң мурнунда экономиканың шапкын хөгжүлдезинден, совет кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылындан хамааржыр. СЭКП-нин XXV съездизин төлептиг уткууру дээш ажылчы чоннарның социалистиг чарыжы онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле бүгү чуртта калбарган.

В. КОПЕЕЛ,
экономика эртемнериниң кандидады.

Бистиң республиканың шимчээлдээлзы Кызыл хоорай чыл келген тудум улам калбарып, каас-чараш кылдыр хөгжүп орар. Бо чурукта № 35 магазинниң садыгжылары Светлана Кувшинова, Кара-кыс Күжүгет, Лида Бушуева, Аня Сар оларның хостуг үезинде солун номчуп турарын көргүстүвүс.

Ай, аварты шапкын уругучу ажыр күүседип турар комсомолчу-аныяктарның бо коллективи садып алыкчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш садыгның чаа аргаларын ажыглап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БАМ-ЧЕ ОРУК

БАМ — кижи төрелгетенниң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында эң улуг тудугларының бирээзи. Ону Совет Эвилелиниң бүгү улустары тудуп турар. Чаа тудугга херектиг янзы-бүрү материалдары болгаш бараанарны сөөртүкен кошталар үзүктел чок шууржуп-ла турар. Соолгу дыңнадыгларының чамдыызы бо-дур:

Якут АССР-нин Ленин районунуң комсомол райкомунуң бирги секретары А. Ярошунуң дыңнатканы:

— Чоокта чаа БАМ оруунда Нюрба суурнуң тудугжулары үнелиг белекти хүлээп алдылар. Дона-Ростов хоорайның вертолёт заводунуң ажылчыннары боттарының күжү-биле кылган «Ми-6» деп күштүг вертолётту тудугжуларже чорудуп берген болган. Биске дар чазып, хат кадып турган-даа болза, ол белекти суурнуң бүгү чурттакчылары демир-орук станциязындан барып хүлээп алган. Вертолёттуң ижинде «Донуң комсомолчулары — БАМ-нын тудугжуларынга» деп бижип каан болду.

ВЛКСМ Новокузнецк райкомунуң секретары С. Филиппов:

— Кузнецкиниң металлургия комбинадының аныяктары болгаш комсомолчулары БАМ-нын магистралынга салыр демир-орук рельстерин кылып турар. Шалыпчы ээлчеге ажылдап турган комсомол организацияларны пландан ажыр он муң тонна демир рельстерин чоокта чаа чорутту.

Амгы үеде БАМ-да байдал кандыгыл? Аңаа хамаарыштыр Кол тудуг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Э. Куликовтуң дыңнатканы:

— БАМ-нын кол оруунуң 230 километр хирези ажыглаалда кирген. Ажыглаттынып турар автоорукттуң узуну 1050 километр ажа берген. Ниитизи-биле 98 көвүрүг туттунган. Оларның 32-зи улуг көвүрүглерниң санынга кирер. Туттунган чурттаалга шөлүнүң хемчээли 330 муң дөрбелчин метр ашкан.

Соок 40 градус ажып турар-даа болза бүгү участоктарда ажыл үргүлчүлеп турар.

Төрээн чурт — кара чаңгыс

Кижиниң Төрээн чурту чаңгыс... Ылаңгыя социалистиг Төрээн чурт шынап-ла төрээн ие ышкаш карачаңгык болгаш эргим кайыралыг. Ол дугайын янзы-бүрү чылдагааннарның уржуундан даштыкыже көжүп чоруй барган улустарның дедир чанып кээрин дилээн оргуудел бижиктеринден көрүп болур.

Дайын доозулгандан бээр үжен ажыг чыл эрткен. Салым-чолунуң аайы-биле өг-бүлезинден, төрел-доргулдеринден чарылган кижилер бо хүннерге чедир бот-боттарын тывчып, амыдыралының соолгу хүннеринге чедир кады чурттаарын күзээш, даштыкыже көжүп чорууруң дилеп-даа кээрлер. Кижи дугайында сагыш салыышкынның бодунуң кол принцизи болдурган бистиң чазаавыс мындыг болгаш өске-даа чылдагааннарны айыткан билдириишкиннерни хандырып берип турар. Өске чылдагааннар... Олар база-ла янзы-бүрү. Даштыкыда амыдырал каас-хоя, кижи бүрүзү шуут хостуг эргелиг, бажың ажыр байып болурунуң бүгү оруктары бар деп хоозун пропагандага алыскан кижилерден база-ла билдириишкиннер кээп турар.

Магалыг совет амыдыралдың байдалдарынга чаңчыккан кижилерниң даштыкы чурттарга баргаш канчаар аар бергеге, качыгдаалга таваржып турарын дараазында чагаалардан, билдириишкиннерден көрүп болур.

Анна Яковлевна Сандина эрткен чылын июль айда Барыын Германияда уруунче кожуп чоруй барган. Боттарын тыпчып алган иештерниң өөрүшкүзү үр болбаан. А. Я. Сандинаның бисче чедип кел, аас-кежиктиг чуртта авай деп бижип турган «ынак» уруу сентябрь айда ССРЭ-нин ГФР-де элчин черинге чедип келгеш, авазын Украинаже дедир чорударын шуут негээн. А. И. Шульдуң салым-чолу база-ла мындыг болган. Совет хамаатызы чораан бо кижилерниң даштыкыга баргаш таварышкан берге байдалын өөренип көргеш, оларның дедир чанып кээрин чөпшээрээн.

Эрткен чылдың апрельде Черновцы хоорайның чурттакчызы А. Г. Назарюк ашаа, уруу-биле кады ГФР-же үнүп чорутпан. Каш неделя эрткенде Совет чазакка оон мындыг утказыг чагаа келген: «Мен бо черге чурттап-даа, бо чериниң ёзу-чуруумунга өөренип чаңчыгып-даа шыдавас-тыр мен. Төрээн чуртум сактырымга, чугаалаар чуве тыппас-тыр мен. Мен мынчаар чурттаарымның орнунга өлгени дээре деп санай бердим. Улуг частырыгны кылган-дыр бис. Силерден улуу-биле дилээрвис болза, чуртувусче чаныр кээрин чөпшээреп көрүңер. Моон соңгаар маңаа чурттаар аргавыс чок апарган».

Социалистиг ниитилелге чурттап өскен кижилер Совет Конституцияның кижи бүрүзүнге тыпсып бергени ажылдаар, өөренир, дыштаныр хостуг эргезин күн бүрүде ажыглап турар болгаш ону амыдыралдың ажаа чүүлү ышкаш кылдыр санап чаңчыккан болганда, даштыкыга баргаш мындыг эрге-шөлээ чок деп чүвеге дыка-ла таарзынмас, чогум-на элег-түрег деп чүвени кара-биле көрүп, амыдыралының чартык кезиин чок ышкаш кылдыр муңгарай бээрлер. База бир чагаа: Ону конструктор радиотехник А. Дорогина бижээн.

«Бодумнуң доскут угаа ным-биле барыын пропагандага алыскаш, ГФР-же албан-биле кожуп чоруй барган мен. Оон бээр элээн үе эрткен. Ам-даа ажыл чок мен. Тускай эртемим-биле ажылдаар дээримге кым-даа ажылга хүлээп албас-тыр. Харын-даа бистерни кудуку сорттуң кижилери кылдыр санаар. Бир эртем чери бажың ишти аштаар кижи боор ажылда деп санал даан, оон ойталаадым. Дээди эртемниг кижи кажан, кайда бок аштап чорууур боор деп бодап чораан мен. Капиталистиг чурттарда мен ышкаш кижилер хөй деп чүвени маңаа бүзүреп көрдүм. Буржуаз күрүнелериниң конституциязында «кижи бүрүзү ажылдаар, өөренир, дыштаныр эргелиг» деп бижип каан боор-дур. Ол сөзүн кырында хоозун эрге деп чүвени ам-на билдим. Төрээн чуртум мени өршээп, дедир чана бээримин чөпшээрей көөр иргин бе деп идегел-биле бо улуг дилегни киирдим».

Анна биле Альберт Шмольдар немец улус. Олар дайын үезинде бистиң чуртувуска бичии үезинде келгеннер. Маңаа школа доозуп, эртем-билигни чедип алганнар. Улгадып келгеш, төрелдериниң суртаалынга кирип, ГФР-же көже бергеннер. Аңаа баргаш, он класс дооскан оглун өөредир дээрге кайы-даа өөредилге чери хүлээп албас болган. Боттарының амыдыралы, ылаңгыя чурттаар чери чок боор бергеден келген. Оларның совет элчин черинге бижээн чагаазы бо:

«Силерден чаныын дилээривис болза, Төрээн чуртувус Россияже чанарын чөпшээреп көрүңер. Алыс чуртувусче чана бергеш, эки ажылдап, амыдыраар боор бис деп бодап чораан бис. Ам бистер күш-ажылдың кижизинге ССРЭ-ден эки магалыг чурт делегейде чок деп долу бүзүреп чор бис».

Даштыкыже үнүп чорутккан кижилерниң чагааларын моон-даа хойну бижип болур.

Шынап-ла бистиң ынак Төрээн чуртувус — Советтер чурту оон хамаатыларынга ие ышкаш энерелдиг.

В. КУКУШКИН.

КАПИТАЛИСТИГ Бажың чок арткан

Парсейс ашак-кадай — бажың чок англичаннар. Британ ортулуктарда мындыгларнуң саны — он-он муң.

Питер биле Терри Парсейстер Эссекс графствозунуң Вестфилд хоорайда чурттап турар.

— Бистер чурттап эвес, а азыгчылар бажыңының чанында шык, карашты, чылдыр одалга чок гаражка хөлечектенип турар бис — деп, «Морнинг стар» солунунуң корреспондентизинге Питер чугаалаан. — Кыштадан дамдылап турар... Хоорайның эрге-чагыргазы бистиң муниципалитет кудумчуларынга, кабинеттеринге күш бүрү посолтарывыска харын кылдыр «дуза чедирер» деп шинтирдээн, мындыг үнгүрде чурттадып каан.

Терри ам алды ай саатыг, ынчалзажок муниципалитет хуралдуушкуну ону херекке албаан.

— Чаа ай болгаш келиңер, ынчан чүвениң ужуру билдинче бээр чадавас — деп, ол сумелээн.

«Шелтер» — бажыңның кырында крыша чок кижилерниң эрге-ажыы дээш туржуп турар хөй-нийти организация.

— Хоорайның эрге-чагыргалары кижилерниң эрге-ажыктарын шуут тооп көрбейн турар — деп, оон төлээзи чугаалаан. Бажың чок кижилерниң хөйү-биле сурагжаан Дорсет хоорайның эрге-чагыргалары эрткен чылын дузаламчы фондузунга мырыңай кензиг түңнүг акшаны үндүрүп берген.

Парсейс ашак-кадайны гараажтан үндүрүпкен. Конторалар болгаш албан организацияларның эжиктери Англияның өске-даа хөй-хөй чурттаар чери чок кижилерни аңмыратпайн турар. Оон-биле чергелештир дыка хөй квартиралар куруг тургулаар, чүге дээрге оларның хөлезини дыка улуг.

В. ГИРИЧЕВ.
«Советская Россия» солундан.

Кижилер-биле камгалангаш...

Парижтиң Бретей кудумчузунга чыглып келген улус көрүп турда-ла, чаа үштекчи «Үлетвэр болгаш садыг чээлиизи» деп банкының салбырындан тавааз үнүп келгеннер. Оларның холунда шоодайларда алды миллион франк акша бар деп чүвени кижи бүрүзү билип турган. Полициялар оларны тудар туржук, хамыш-даа банк ажылдакчы чоогунда турган автомобильге чедир оруктуг хостап, дириг кудумчуну тургузуп бергеннер. «Миллионерлер» ак лимузинге тантыы сүрлей олуруп алгаш, эжиин как кылдыр хаапкаш, аргы бергеннер.

Миллионерлер болур дээш үштекчилер сейф-даа үреп турбааннар, олар чүгле «мода» апарган арганы — кижилерни тудуп алгаш, амы-тынынга кыжанып тургаш, оларның-биле камгаланырын ажыглааннар. Бо таварылгада оларның «камгалакчылары» үш херээжен болган.

Үштекчилер үстүнде адааныыс банк салбырын ээлеп алгаш, тудуп алган кижилерин салбайн, аңаа орглуланып чыдыпканнар. Херээженнерниң амы-тынын олар чаа шоодай акшага ундерээнер. Банктың баштаар чери акшаны үштекчилерге бээр болгаш оларның айыыл чок үнерин хандырар ужурга таварышкан.

Кем-херек үүлгедип чорукка удур эрге-чагырганың шиитпирлиг демисешпейн турарынга Францияның хөй-ниитизи килеңнеп турар. Чылдың-на 1.600.000 кем-херек үүлгедиишкини болуп турар болгаш оларның чүгле чартык кезии илередип тодараттынып турар.

О. ЯРИКОВА.
«Труд» солундан.

ЧУРТТА КАНДЫГЫЛ?

Өске арга чок болган

Суд-медицина шинчилгезиндээ кыска ушта бижилге:

«50 харлыг Оронцо Фумарулонуң хөй хемчээлдиг удуур эм биле эссенция ижипкеш, бодунуң амы-тынынга четтинип өлген. Ону күш-биле өлүргениниң истери чок болган».

Барижде телефонадааш, Сантерамо деп черде чурттап турар Оронцонуң кадайы-биле улап бээрин дилеедим. Дыка үр маңаалым соонда, сеньора Лючия Фумарулло-биле чугаалажып бодунуң телефонну урут дыңнатты.

Оронцонуң салым-хуузу чурттуң мурнуу чүгүнде чурттап турар чүс-чүс муң итальяннардан мындыг-ла ылгалбас болган. Баштайгы дээрезинде ол спорт эдилекчизиниң бөлгамда Ада-ием — үүрмек садыгжылар — Оронцону школага тургузуп каан. Оон соонда ол техниктиг ортумак өөредилге черин доосткан.

— Оон бажынга сагыш сеткил идегел-биле долган чедип келгенин сактыр-дыр мен — деп, Лючия чугаалады. — Оон дипломун чарашсынып көрүп ордум. Оронцо бөгүн-даарта бодунуң мергежилиниң аайы-биле ажылды тып аар боор деп бүзүреп турдувус.

Оон соонда ай-айы-биле ажыл дилээшкиннин. Ажыл биржазының чанынга маңаашкының дылааажынныг шактары. Аңаа немештир айыыл аазы ядерап калган. Ынчан Оронцо Италиядан чоруур деп шиитпирлээн.

Оон соонда — Швейцария.

— Бичии оран хөлезилеп алган бис — деп, Лючия Фумарулло чугаалады. — Оронцо ажыл база тып алган. Мергежилиниң аайы-биле эвес. Шилип турар хавык кайда боор. Шахтага кара ажылчын болуп ажылдап, чүдүрүкчүлеп, оон соонда магазинге ажылдап турган. 15 чыл эрткенде Оронцо ада-иезинче чагаа бижээш, чуртувусче ээп чанарынга четчир элээн акша чыып алганывысты дыңнаткан.

Оон соонда кадыг-берге хүннер база катап келген. Ажыл чок.

Шак ынчаар чыл хире уламчылаан. Оронцонуң өске черге кызыл күжүн үндүрүп тургаш ажылдап, чыып алган акшазы шагда-ла төндүр чарыттынган. Квартираны калгаш, кырганнарының бараанынче көжер ужур таварышкан.

...Оронцо Фумарулло бодунуң амы-тынынга четкениниң дугайында суд отчёдунда оон өлүрүнүң мурнунда бижип каан састери бар: «Амыдыралдың бергелери-биле моон ыңай демисежир күжүм чок-тур. Ажыл чок чорукттуң орнунга өлгени дээре деп шиитпирлээш дээш, мени буруудатпайн көрүңер».

А. БЕЛОБРОВ.
Рим, январь.

ДОРТМУНД. Барыын Германияның аар үлетпүрүнүң кол кезии Рурда мөөңнеттинген. Рурнуң улуг-улуг бүдүрүлгелериниң бирээзинде-ле он-он муң ажылчыннар ажылдап турар. Фабрикаларның болгаш заводтарның ээлери артык кончааны алыр дээш ажылчыннарның ажыл төлевирин доктаамал кызырып турар. Оон түңнелинде амыдырал байдалын экижидер, ажыл төлевирин өстүрер дээш шимчээшкин чыл келген тудум улам калбарып турар. Бо чурукта Дортмунд хоорайның ажылчыннарының ажыл төлевирин өстүрерин негээн демонстрациязын көргүскен.

АДН — СЭТА-нын телефотозу.

Тайгада суур өзүп орар

БУРЯТ АССР. Байкал-Амур магистралының унунда Северобайкальскиден 40 километр черде Гоудженит деп суурну тудуп турар. Мында 200 хире кижи — «Бамтоннель тудуг» эргелелиниң 12 дугаар тоннель отрядының тудугчулары чурттап турар.

Северобайкальск биле Усть-Кут хоорайны тудуштурган кыжыкы автоорукту дургаар баштайгы чурттаалга бажыңнары, мастерская, почта, гараж туттунган. Чоокку үеде аңаа общежитиени, столоваяны, аптеканы база тудуптар.

Бызаңчы-чазанынчылар (солагай таладан оң талаже) С. Емельянов, И. Пахоменко, Г. Карпухин болгаш В. Виноградов олар Совет Армияга албан эрттирген соонда Байкал-Амур магистралының тудуунга барганнар. Амгы үеде олар Гоудженит суурда (оң талазында чурук) чурттаалга бажыңын кылып турар.

В. ХРИСТОФОРОВ биле В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизиткен дарагзында иелерге **«МААДЫР ИЕ»** деп хүндүлүг атты тывыспышаан, **«МААДЫР-ИЕ»** орден-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижиктери-биле шаңнаары болза:

ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Назат Хомалыговна **Болат-оол** — Улуг-Хем районунуң Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Сереңмаа Өлзеевна **Бөмбүрүк** — Эрзин районнуң «Коммунизмче оруг» колхозунуң колхозчузу.

Надежда Дамзыновна **Лакпажап** — Эрзин районнуң «Чаа-орук» колхозунуң колхозчузу.

Биче-кыс Биче-ооловна **Маады** — Бии-Хем районунуң «Халың» колхозунуң колхозчузу.

Бичелей Күдерживеевна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районунуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Часмаа Чамбаловна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районунуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажылчыны.

Серин Назытыевна **Ондар** — Кызыл районнуң Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Александра Сотпаевна **Салчак** — Бай-Тайга районда ажылчын.

Бакай Сүрүновна **Сарыглар** — Барын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыны.

Мирзиней Дамчытовна **Сарыглар** — Барын-Хемчик районнуң Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Чакпалмаа Шергин-ооловна **Саяя** — Таңды районнуң Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Чал Ламажыковна **Хертек** — Мөңгүн-Тайга районунуң «Малчын» колхозунуң колхозчузу.

Сержиң Кымзай-ооловна **Хомушку** — Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль 1976 чылдың январь 8.

ШЫНГА ЧАГААЛАР

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ: бижикчилер медээлеп тур

Кызыл район. «Тере-Хөл» колхозтуң хойжузу К. Сүрүңгүрнүң коданында 225 хой төрээн. Чаш хураганнар шупту менди. Ол коданда сакманщиктер С. Хандай 70, Н. Иргит 80 хураганны ажаап, доруктуруп турарлар.

Д. ЧАП.

* * *

Бай-Тайга. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудук бригадазында төрүүр 18 кодан хой бар. Ам коданнарда хой төрүп эгелей берген. Кадарчыларга дузалажыры-биле 21 сакманщик чеде берген.

Салбырның тускай эргежиктери кадарчыларга барып, улуг дузаны көргүзүп турарлар. Кудук бригадазында суг сөөртүр кийи автомашина бижиглаттынган.

О. ОНДАР.

* * *

Тожу. Кол Шинчит — Тожу районнуң «Тоора Хем» совхозунуң хоочун хойжузу. Ол он ажыг чыл ажылдаан, төрээн совхозунга 3000 ажыг хураганны эстүрүп, он-он тонна дүктү дужааган. Оон оглу Олег школага өөренип турган-на, адазынга дузалажып турган. Ол ам хойжу эгелээн. Оон бээр үш чыл эрткен. Олег 1975 чылда чүс хойга онаашпыр 83 хураганны камгалап алган, дүк кыргып алыр хүлээлгезин ажыр күүсеткен. совхозтуң хойжуларының социалистиг чарыжының тиилекчизи болган Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының доозулганындан бээр 30 чыл болган оюн таварыштыр Москвага Тиилелге тургузуң бажыңга чурукка тырттырар вас-кежиктиг болган. Олег комсомол Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» база «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

Ам оңгу беш чылдың бирги чылы эгелээни-биле ооң ажылхерээниң эки түңнелдери база көстүп эгелээн. Төрээн 150 хоюндан 151 хураганны онча-менди алган.

Олег болгаш Зоя Шимиттерниң найыралдыг өг-бүлезиниң ле мурнакчы хойжулар эвес, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Зоя — район Совединиң депутады, а Олег — комсомол райкомунуң кежигүнү. Комсомолдуг өг-бүле бо чылгы хүлээлгелерин күүселдир дээш ак сеткилдиг ажылдап турар.

В. ТАМДЫҢ ООЛ.

* * *

Барын-Хемчик. «Хемчик» совхозтуң хойжу коданнарында шээр малдың оолдаашкыны түлүктеп турар. Совхозта 2361 хой төрээн, оон 2367 хураганны менди алган.

Хойжулар Саая Серин, Доңгак Оолак, Хомушку Эрес-оол болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш эки ажылдап, хураганнарның ажаалда, чемгерилгезинче кол кичээнгейни углаадырып турарлар.

Совхоз бүгү коданнарже сулазы, чарбаны, сигенни үзүктел чок сөөртүп чедирип турар.

А. ЕВРОП.

* * *

Чөөн-Хемчик. Хой оолдаашкыны СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөлде кийи дугаар хойжу бригадазында эгелеп турар. Ам мында 200 ажыг хой оолдаан. Оларның хураганнары менди.

Чоокта чаа бригада хуралы болган. Орта эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып, бо чылгы хүлээлгелерни тус-тус хойжулар ап, кожа эштерин социалистиг чарышка кыйгырган.

Эрткен чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери С. Хапылак, В. Байлак олар болганнар. Ол хойжу өг-бүле чүс хойдан-на 112 хураганны алган, хой бүрүзүнден-не 2,8 кг дүктү кырган.

О. ТӨГҮС.

* * *

Улуг-Хем. Районда «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында хой оолдаашкыны түлүк. Мында төрүүр хойлуг чээрби коданның малчыннары бо хүннерде чаңгыс-даа хураган ышкынмас дээш шудургу ажылдап турарлар.

Хойжулар СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге тоолевилели-биле таныжып, ону деткивишаан бедиткен хүлээлгелерин алганнар. Ук хүлээлгелер амыдыралда бөттанып эгелээн. Ылаңгыя Таспак Улаатайның, Таспак Дукарның, Моңгуш Хурагаайның, Моңгуш Артааның коданнарында 100—200 хой төрээн чаш төлү менди. Өске малчыннарның төрээн хойжы дээрлен бөшта, байдал база-ла эки.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

делегей бо хүннерде

Дайзын далаш-биле аткаарлап турар

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың национал армиязы төп фронтуга дайзынның камгалалын чаза шапкан. Оон улуг согуушкуннарынга таварышкаш, дааштыкы интервентилерниң болгаш УНИТА-ның дээрбечилериниң каттышкан күштери мурнуу чүкче дезип бар чоруур.

Бис хосталган Кибала, Санта-Комба болгаш Села хоорайларга чордувус. Угаан-кут чок аткаарлап бар чоруур дайзын хөй-хөй чурттаалга бажыңнарын, албан черлерин, кинотеатрларны, садыгларны үрегдээн болду. Көвүрүглерни, суг хандырылгазының болгаш канализацияның системаларын чаза тепсип каапкан. Тайбың чурттакчыларның сад участоктарын болгаш огородтарын бежин үзүткээн. АУР-нуң армиязының сапер кезектери делгем хоорай районнарындан миналарны аштаар ужурга таваржып турар.

Интервентилерниң болгаш УНИТА-ның дээрбечилериниң дезип чоруурда каапкан боо-чепсээ болгаш херекселдерин чурттакчылыг пункт Катафиге бисте көргүстү. Мында америк мортирлер болгаш базуктар, пулеметтар болгаш ланчылар бар болду. Бооларның дыка хөй хевирлеринде «Мурнуу-африка республикага кылган», «Францияга кылган» дээн маркалар бар. Чанында — улуг хемчээлдиг частыр октарның миналарның болгаш ок-чемзектиң кедергей улуг склады. Даштыкының интервенциязының документилиг херечилелдериниң делгелгезин ол-ла складка органзыастаан: мурнуу-африка шериг албанныгларның болгаш португалия хөлезилеикчилериниң шынзылга бижиктерин көргүсту.

Н. СЕМЕНОВ
В. КУДРЯНЦЕВ

Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле саналдыг-оя солчулгазын КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлели дооскан. аңаа Палестинаны хостаарының организациязының төлээлекчизи база киришкен.

Араб девискээрлерин Израильдиң эжелевишаан турарының болгаш КНО-нуң чоруур резолюцияларын күүседиринден ооң ойталап турарының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдал улам ындай хорайтап турары-биле холбаштыр сагыш човаашкынын илергейлеп турар резолюция төлевилелин кандаа каттышпайн турар бөлүк чурттар түңнел хуралга кииргеи. Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээниң үндезини Палестина дугайында айтырыг болуп турар деп резолюция төлевилелинде онзалап демдеглеп турар.

Ол районга чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузар төлээде. КНО-нуң уставынга дүүштүр хамаарышпас бүрүнезин тургузар эргезин киириштирбишаан, бодунуң бот-тодараттынар национал эргезин боттандырарының болдунар аргазын палестин улуска берген турар ужурлуг деп, резолюция төлевилелинде оон ындай чугаалап турар. 1967 чылдың июньда эжелеп алганы бүгү-ле араб девискээрлерден Израиль үнүп чоруур ужурлуг.

Ынчалзажок, Айыыл чок чорук чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузу ол төлевилелди деткээн турбуже, АКШ удур бадылааныының уржуу-биле төлевилел хүлээп алдынмайн барган.

Америк төлээлекчи удур бадылааныңның чылдагаанын чугаалааш, Палестинаны хостаарының организациязын Каттышкан Штаттар хүлээп көрбейн турар дээрзинге сылдаг каккан.

Пекинниң делегады база катап Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны чедип алырынга шаптыктап турар ындыг кижилерниң талазынче херек кырында чайгылгаш, бадылаашкынга киришпээн.

Ол районга чөрүлдээни шиитпирлээрин чедип албаан чорук делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга кончуг ындыг уржуктарлыг деп, КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм бодунуң чугаазынга медеглээн.

Чоокку Чөөн чүк талазынче резолюцияны хүлээп алырынга шаптыктаан ындыг кижилер болза өскениң девискээрлерин күш-биле эжелеп ап болбазының дугайында КНО-нуң принцивин хажылдыр, эжелеп алганы араб черлерин хөй чылдар дургузунда салбайн турар Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң эжелекчи политиказының боттарының деткиин турарын бүгү делегейниң мурнунга база катап көргүскен деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик онзалап демдеглээн. Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хуралынга кирдиринден ойталаан Израиль болгаш ону деткип турар кижилер делегейде бүргүн-биле чаасканзыраарнар дээрзин Чоокку Чөөн чүк айтырыының илдавылаадыг чугаалажылгазының түңнелинде тодаргай апарган.

Күрүнелерниң хөй нуруузунуң бодалы-биле алырга, бүгү-ле эжелеттирген девискээрлерден израиль шериглерин үндүрбес болза база палестин айтырыын чөптүг-биле шиитпирлевес болза Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг тайбың болдунар арга чок дээрзин Чоокку Чөөн чүк айтырыын Айыыл чок чорук чөвүлелинге чугаалажканы база катап көргүскен.

ТОДАРГАЙ ТУРУШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаның КНО-да доктаамал төлээ чери КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның адынга чагаа чоруткан. Анголаның улузунуң херектеринге империализмниң күштериниң болгаш Мурнуу-Африка республиканың расисчи ёзу-чурумунуң каржы холгаарлаашкынын ол чагаада килеңнии-биле буруу шаап турар. Анголада болуушкуннарга хамаарыштыр социалистиг чурттарның, ылангыя революстуг Кубаның туружун барымчүк пропагандезының мегелеп хажылар дээн ораладжышкыннарын ук чагаада база-ла ойтур шаап турар.

Ангола Улус Республикага удур даштыкының илергей агрессиязының фактызын чажырар болгаш ФНЛА-ның база УНИТА-ның реакционерлериниң хоралаачы үйгедиишкиннерин делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейинден чайладыр будулдурар дээн барын чүктүң пропагандазы улустарның национал-хосталгалыг демиселин деткиириниң айтырыгларынга социалистиг күрүнелерниң принципиалдыг шугумун кара өжегээр мегелеп, өскээр көргүзери оралдажып турар-дыр деп чагаада онзалап демдеглеп турар.

Африканың дептиилгелиг күштерин революстуг Кубаның хажык чок деткииринииң дугайын сагындырбышаан, төлээ чериниң чагаазында демдеглээн болза: Анголаның хамааржышпас чорук дээш демиселинге деткимчени Кубаның көргүзүп келгени болгаш көргүзүп турары чажыт эвес. Анголаның патриоттуг күштериниң кара чангыс чөптүг төлээлекчизиниң — Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкинниң (МПЛА) колонналаанга удур демиселинге Куба дузаны көргүзүп турар. Ындыг хөделиишкиннер КНО-нуң уставының принциптери-биле бүрүн дүгжүп турар, чүге дээрге Куба болза национал делегей нийтилежилгезинниң кежигүннери 40 ажыг чурттуң, оон иштинде 23 африка күрүнениң хүлээн көргени Анголаның дүрүм ёзугаар чазаан деткип турар болгай.

Социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү-ле күрүнелери ышкаш, Куба база-ла империализмниң, реакцияның болгаш расизмниң күштеринге удур демиселде турар хосталгалыг болгаш патриоттуг күштерниң талазынга өскерлиш чок туружун апаар деп чагаада чугаалап турар.

АКША ДИЛЕП ЧОРУУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле мында албанның ээн-чоруун кылып чеде берген Израильдиң премьер-министри Рабинниң аразында чугаалажылгашкыннар эгелээн. Ак бажыңның төлээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, ужуражылкын үезинде Чоокку Чөөн чүкте байдалды болгаш Израильге бээр америк шериг база экономика дузаламчызының программазын киириштир, америк-израиль харылзааларының янзы-бүрү талаларын чугаалажып көрген.

Бо удаада америк-израиль чугаалажылгаларга кол дуунда ийи айтырыгны: Чоокку Чөөн чүкке Вашингтонуң болгаш Тель-Авивтиң политиказын айлап таарыштырарын болгаш Израильди шериг-экономика талазы-биле АКШ-тың деткиирин күштелдирерин тодарадып көрген.

Революстуг чөвүлелдиң хуралы

ЛИССАБОН. (СЭТА). Конституциялыг дугуржулганың платформазын чаарты көөр дугайында айтырыгның талазы-биле чурттуң беш политиктиг партиязы-биле чугаалажылгыкыннарының баштайгы түңнелдерин Португалияның Революстуг чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрген. Ревчөвүлелдиң парлаалга-биле харылзаалар талазы-биле албан төлээлекчизи Соуза Каштруның бодалы-биле алырга, ол чугаалажылгыкыннарга элээн дептиилге чедип алдынган болуп турар.

Республиканың президентизиниң, национал хоойлужудулга хуралының депутаттарын база эрге-чагырганың чер-чер органнарының депутаттарын соңгуур талазы-биле 1976 чылда эрттирер соңгулда кампанияларыбиле холбаштыр чуртта тургустунуп келген политиктиг байдалды болгаш оон хогжулдезиниң перспективаларын Революстуг чөвүлелге база-ла анализтеп көрген.

Албан хуузунуң дыңнадылында чугаалап турарындан алырга, чуртта социал-экономиктиг байдалды чугаалажып көөрүнге Революстуг чөвүлел онза кичээнгейни салган. Чазактың чорудуп турар политиказының хемчээлдеринге орулгаларның болгаш ажыл төлевириниң деңнелдерин чоокшулаштырарының эргежок чугула хемчегелдерин алырын дургедеарин, а ол ышкаш пенсионерлерниң байдалын чугаалажып көөрүн Революстуг чөвүлел Министрлер чөвүлелинге сүмелээн.

Деткимче чок политика

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АУР-нуң дүрүм ёзугаар чазаазының удурланыкчыларынга болчуп, Анголаның херектеринге АКШ-тың холгаарлап турар чоруун соксадырын америк хөй-нийти болгаш конгресс улам-на шиитпирлиг-биле негеп турар. Уйманчы бөлүктележиликчилерни акшаландырарыбиле акша-хөреңги тускайлап бээрин хорууп турар резолюцияның элериниң авторлары конгресстиң төлээлекчилер палатазының 209 кежигүнү болган. Ол ышкаш утказы резолюцияны сенат база бадылааникынарының хөй нуруузубиле чоокта чаа хүлээп алганы билдингир болгай.

Анголага хамаарыштыр бодунуң политиказының деткимче чоогун медереп билбишаан, АКШ-тың чазаа уймээнчилерни деткиирин үргүлчүлээриниң аргазын бээр ындыг шиитпирни бадылааттырып алырын оралдашпылаан, ам конгресске күштүг күткүүшкүнну кылып турар.

Конгресс кежигүнү Д. Бонкер парлаалга конференциязынга чүве чугаалааш, Анголада болуушкуннар АКШ-тың национал эрге-ажыктарынга кандыгдаа хамаарылга чок деп онзалап демдеглээн. Уймээнчилерни акшаландырарын хоруур дээн сенаттың шиитпири төлээлекчилер палатазынга калбак деткимчени алыр деп ол медеглээн.

Чазакты шүгүмчүлээн

ТОКИО. (СЭТА). Оппозициялыг партияларның япон парламентиде депутаттары чазак чеоиниң иштики болгаш даштыкы-даа политиказын шыңгыы шүгүмчүлээннер. Консерваторларның боттандырып чорудуп турары иштики политиктиг шугуму чүгле улуг-улуг монополияларга ажыктыг боор, оон бүгү-ле уржуктары ажылчы чоннар массаларынга аар түрге кылдыр чүдүртүнүп турарын олар онзалап демдеглээн. Ындыг политиканың тодаргай чижээ — 1976 саң-хөө чылында күрүне бюджединиң төлевилели боор турарын Японияның Социалистиг партиязындан депутаттар Т. Нарита биле Ц. Ямагути айыткаңнар.

Үштүң бирик бир кезин чээлилерден тургустунган ол, бюджет экономика, улам хаашылаан инфляция талазы-биле бергелерин ажыр эртер, өртектерниң улгадылвыкынын соксадыр талазы-биле бодунуң шиитпирлииниң дугайында чүгле чул-чуруур боордан аңнада, чүнү-даа кылбайн турарының херечизи-дир.

АКШ-тың дайынзан эртпес даштыкы политиктиг шугуму өскертирин, национал эрге-ажыктарга таарышкан, бүгү чурттар-биле найыралдыг, кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны калбартырынче угланган тускайлаң политиканы боттандырып чорударын Соцпартияның депутаттары негээннер.

Ю. ВДОВИН.

Пинос ортулуктуң бөгүнү

Кариб далайда бо улуг эвес ортулук революция мурнунда шуут-ла кыдыг-кызыгаар болгаш куба революсчуларны шөлүүр чер турган. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Пинос танытынмас кылдыр чаартынган. Амгы үеде ол ортулук республиканың шалыпкын хөгжүп турар черлериниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: ол ортулукта Совет Эвилелиниң дузазы-биле кылып турар чылыг электри станциязының тудуунда. Ленинградтан барган инженер В. С. Байков куба специалистер-биле кады ажыл планын чугаалажып тур.

Г. ПЕТРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

МАСКА ТУТСА ДАРГАН...

Эрткен чайын чүве. Элчеглиг шалээн үезинде өскен төрээн черим Хендергеже бар чораан. Өэлең-Шөлде орук хажызында бир өгге калдып чеде бердим. Мени таныкан казы ол боор, өг хөлегезинге шайлап олурган чолдаксымаар дээр-кылыг, чайнын ишкиге бээн күрээтир доңуга берген, ашаан баштыг эр мени утуушир кылаштапты. Кезээ келзе, мээн ооң чүве таныжып Бора-Тараа Удувас болду.

Алыр-медаивист солушкаш, аңк шайны аартап ора, көрүшпээн чылдарывыста кайда, канчаап ажылдап, чурттап чорааныысты хөөрештиппе-даа.

Удувас Кыргысович «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының шарыжыктарын кадарып турар болду.

— Бо Өэлең-Шөлге совхозтуң шарыжыктарын ийи чылын чайладып тур мен. Серинн калбак эзимнерлиг болгаш мал семиртиринге кончуг таарымчалыг чер, — деп, Удувас Кыргысович чугаалады. Оон келээр ээм эдээнче өттап чораан шарыларынче көргеш уламчылады: — Чайлагдан күзелте базарга, шарыларны деңзилээр, семиртилгениң түңнелин ынчан тодаргай билдинер. Немелде деңзи хөй болзун дээш кадагтыы уазлыя тур мен.

Чугаалажып олурувуста шарылар ырап, тарай берди. Байырлажкаш, ийи тарай хаптывыс.

Чоокта чаа Арыг-Бажы салбырының конторазынга эртен эрте чеде бердим. Салбыр эргелекчизи Федор Ажиевич Копчун-Кара ажыл хуваалдазын доозупкан.

— Салбырда малдың кыштаглаашкыны кандыг чоруп тур, Федор Ажиевич? — деп, оон сонуургадым.

— Бисте 2 муң хире бода мал бар. Хаяны бистиңде чагбаан деп болур. Кодан бүрүзү четчир сиген, концентрат-биле хандыртыныл турар. Ийи фермада бүгү малды чылыг суг-биле суттарып тур бис.

— Мурнакчыларлан кымнарны адап болур силер?

— Саанчылардан Дугар Эник, Екатерина Төмүр-оол, Валентина Маңзышпаа, а кадарчылардан Бора-Тараа Удувас...

Кадарчы Бора-Тараа Удувасты адаарга, хорааш-на чайгы ужуражыганы сактып келдим. Ынчангаш оон дугайында каш сөстен чугаалап бээрин салбыр эргелекчизинден диледим.

— Удувас ажылынга кызымак, ак сеткилдиг, ээ-харыысалгалыг кижи. Ам үш чыл ажыр кадарчылап келди. Оон кадарган малы кезээде семис болур. Дугаарлап деп чүве черле кылып көөбес. Оон дугайын сонуургап турар болзуңарза, ол фермаже ам машина баар деп тур, кады чоруптуңар.

Үр-даа болбаанда Оймак фермазынга халдып чеде бергеш, мал чеми белеткээр цехтиң чанынга доктаадывыс.

Оймак — совхозтуң ийи чыл бурунгаар организастааны малды тургузу семиртир азыраарының улуг төвү чер. Фермада 600 ажыг улуг, биче бода малдың алды коданга үлежеш, тус-тус кадарчыларга хуваап каан. Малды онча-менди, хүр кыш ажырар дээш кадарчылар боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан.

Бора-Тараа Удувастың ажылдап турар черинге чеде бердим. Малдың эртенги чемгерилгези доозулган. Удувас Кыргысович бодунуң дузалакчы кадарчызы Демаа Моңгулоол-биле кажаа иштинден шанактыг аът-биле өдек үндүр сөөртке тур. Менди-лешкеш, ажыл-ижин сонуургадым.

— Шынап-ла, чайлагдан кежип бадып кээримге, шарыжыктарны деңзилээн. Семирээни-даа аажок чүве. Немелде деңзи арбын болду. Ол дээш совхозтан немеле төлевирни база алдым. Ам эртен күстен бээр күрүнеге дужаар 133 шарының деңгээ күжүн эки кыш ажырар дээш ажылдап тур бис. Ынчангаш эртенден эгелээш орайга дээр малдың чемин таарыштырып берип, хүнде ийи катап чылыг суг-биле суттарып, кажаа-хоразының өдээн аштапарыглап тур бис. Айлап айже немелде деңзини ап тургаш, күрүнеге баш бүрүзүн 300 килограммдан өрү деңзилиг дужаар — мурнувуста салдынган сорулга ындыг — деп, улуг кадарчы чугаалады.

Чаңгыс чер чурттуглары Удувасты «балды тутса — шевер, маска тутса — дарган» дижип турары таварылга эвес. Ол куш-ажылының эгезин бызанчылап эрттирген. Оон соонда 1961 чылдан эгелеп чеди чыл иштинде дарганнаан. Ол чылдарның дургузунда Удувас Кыргысович чеже катап шаңнал-макталга четтирди дээр.

Ол чүгле мурнакчы кадарчы эвес, үлегерлиг хөй-ниитичи кижи. Уругларының ававы Анай-биле алды уругларны өстүрүп, кижизидип турар. Улуг оглу Алёша — шериг албанында, хеймереги Сүге-Маадыр адазының чанында «Кадарчының ырын» бадырып каап, ойнап турар. Артканнары шупту школада өөренип турар.

А. СЕРЕН

МЕДЭЭЛЕР

СЕССИЯ ЭГЕЛЭЭН

Кызылда күрүнениң башкы институдунда ээлчеглиг кышкы сессия эгелээн. Ылаңгыя институттуң дыл, литература факультединде экзаменнер кидин түлүк. Үшкү курстуң бирги бөлүүнүң студентилери бир дугаарында даштыкы дыл экзаменин дужааганнар.

Немец дыл өөренип турар бөлүктүң студентилеринден Зоя Аракчаа, Николай Оюн, англи дыл өөренип турарлардан Владимир Монгуш, Лариса Мумалдай, француз дылга Нина Данзурун, Светлана Доңгак олар экзаменнерин «беш» демдектерге дужааганнар.

Чоокта чаа ол бөлүктүң студентилери тыва литератураны школага башкылаарының методиказынга шылгалданы эрткеннер. Тыва дыл, литература кафедразының башкылары Ш. Ч. Сат, Д. С. Куулар студентилерниң билеттерде бердинген айтырыгларны канчаар харыылаанынга чогуур үнелелдерни бергеннер.

«Методика» — эң-не кол эртем. Дээди эртемниг кижи билиин чонга чүнүң дузазы-биле дамчыдарыл? Ону методика дузазы-биле дамчыдар. Ылаңгыя биске — келир үениң башкыларынга тус-тус эртемнерниң школага башкылаар методиказын хандыр билип, шиңгээдип алыры чугула. Ынчангаш бистиң бөлүк бо экзаменге эки белеткенген.

— Дыка хөй эштеривис «дөрт», «беш» демдектерни алдылар—деп, эки өөредилгелиг студент Аля Саая чугаалады.

Б. КҮЖҮГЕТ, студент.

КӨРҮЛДЕГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Партияның XXV съездизинге уткуштур Улуг-Хем районга болур бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге Торгалыгда Юрий Гагарин аттыг Культура бажыңының коллективи бо хүннерде кызымачалыг белеткенип турар. Культура бажыңының уран чүүл бөлгүмүнде шупту 52 кижи киржип, ыр-шоор, шүлүктер, таныылар өөренген улус орай кежээге чедир Культура бажыңындан үнмес. Уран чүүл бөлгүмүнде суурнуң аныяктары-биле башкылар, эмчилер, ажылчыннар, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери киржип, боттарының талантызын чонга бараалгадып турар. Коллективтиң концерт программазында партия, Төрээн чурт дугайында ырлар, шүлүктер, мурнакчылар дугайында йорээлдер байлаа-биле киргизээн.

М. БИЧЕ-ООЛ.

БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

Чоокта чаа Хандагайтыга үчүсчү чогаадылганың Бүгү-эвилел фестивалынга тураскааткан районнуң уран чүүл көрүлдези эрткен. Кодээ культура бажыңнарының шии бөлгүмнериниң киржикчилери аразында маргышкан. Хандагайтының Культура бажыңында улусчу театрның бот-тывынгыр артистери чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының «Далай дувүнде дангына» деп шиизин уран-чечен, чогаадыкчы ёзу-биле ойнааш, бирги черни алган. Чаа-Суурнуң артистери улустуң чогаалчызы Степан Сарыг-оолдуң «Көге-Буга» деп шиизин бедик мергежилдиг ойнааш, ийиги черни ээлээн.

Көрүлдеге тиилекчи болган коллективтерни база талантылыг бот-тывынгыр артистерни мактал бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

К. ХЕРТЕК.

БӨРҮЛЕРНИ УЗУТКААН

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң девискээринге бөлүк бөрүлер тывылган деп медээ Кур-Чер кодээ Советинге дыңналып келген. Ол айыылдыг араатан аңнар Кур-Черниң девискээринде Чиңге-Даг, Элезин-Даг, Хадылыг, Чодураалыг деп черлерде турар совхозтуң малчыннарының кодан-нарынга халдаашкыннарны кылгылап турган. Оларны узуткаары-биле кодээ Совет пенсионерлер Очур Ооржак, Карыма Монгуш оларга даалга берген. Олар кыска үениң дургузунда сес бөрүнү өлүргеннер.

К. БАДАН-ООЛ.

ТЕАТР. КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

«...Аткан дайзын халазында кым-даа болза.
Аллаг кылып, ийи оңгу кайын салчаар.
Даңгаар эртен бүргег-даа бол,
Далай оңу тода көстүр:
Караңгыда сактырыңга
Кара кылдыр көзүлзе-даа,
Чиңиг кызыл оттардан ол —
Чиңгир кызыл херел чажар...

Дыка-да хамы уткалыг шүлүк аа? Кызыл болгаш кара өңнер — удур-ланышкак утка-лыг өңнер. Кызыл өң—революцияның, демисежиниң сүлдези-дир, а кара өң болза бисче удур күштерниң, бистиң бурунгаар депшилгевиске шаптыктыг фүүлдерниң демдээ-дир... Бо бедик хөлүрлүүшкүннүг сөстер — республиканың хөгжүм-шии театрының көрүкчүлерге бараалгадып эгелээни «Ийи өң» деп, А. Зак биле И. Кузнецовтуң ийи кезектиг шиизиниң кол утказын хаара тудуп турар. Ук сөстерни шииниң кол маадыры Шура Горяев чугаалап турар. Бодунуң төрээн суурунда быжыг корум-чурумну тургузар дээш, хулиганнарга удур эрестиг туржуп чорууп турар аныяк комсомолчунуң овур-хевирин артист Х. Ширинн-оол чедингиниг ойнап турар.

Шура Горяевтиң шүүгү ажылдакчызы-болчукчу Борис Родин-биле сценазындан хейзиг үзүлдүнү чижек кылдыр көрээлиңер.

Шура. ... Хамдыр бодаар болза—мында каттырынчыг чүве эвээш. Чоокта чаа сен бодуң «хулиганнаар чорук-биле фашизмниң барык ылгалы чок» деп чугааладың.

Борис. Ону мен эвес, Горький чугаалаан.

Шура. Горький. «Хулиганнаар чорук — бак үүлгедиглерниң эң айыылдыг хевири» деп Борис Родин чугаалаан.

Борис. Шын. Чугаалаан мен. Эргим, Шурик, ол хулиганнар-биле чүге чүгле сен тулчур ужурлуг сен?

Шура. Чүге дээрге, ол—бүгү-дэге хамааржыр...

Шынап-ла бо шиини көргеш, кижи бүрүзү боданып, түңнел үндүрер апаар. Быжыг корум-чурумну тургузуп, бистиң амыдыралывыска шаптыктап турар ийи чаңгыс хулиганнар-биле демисежири— ниитиниң, кижи бүрүзүнүң херээ. «Чаңынга кижи-даа өлүп чытса, хая көрүнмейн эрте бээр кижилер бар» деп, Шуриктиң чугаалап турары шын. Амыдыралче тоомча чок көөр, хол-биле тудуп кирбес, дүмчүүн боралаар, даамай сеткилди ук шииде шүгүмчүлеп турар.

Тудугжу аныяктарның чурттап, ажылдап турары Касаткино суурга быжыг корум-чурумну тургузаар дээш Шура Горяев маадырлыы-биле өлүр. Оон күзеп чораан херээн аныяктар уламчылаарын шииде көргүскен. Амыдыралга шаптыктыг күштерни узуткаш, чок кылырынга чүгле шагдаа черниң эвес, а харын бүгү кижилерниң, улусчу дружинаның, хөй-нити организацияларының ролюнуң дугайында чугаа бо шииде чоруп турар. Ынчангаш «Ийи өң» —бистиң амыдыралывыста база бир чугула айтырыгны көдүрүп турар шии.

Чаа шиини режиссер Кадыр-оол Сагды уран-мерген хевирлерни дилеп тургаш тургускан. Режиссерның ассистентизи — В. Серен-оол. Шииниң чурук каасталгазын В. Бичии кылган.

«Ийи өңде» ойнап турар артистер боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын ажыдып шыдаан. Көрүкчүнүң сагыш-сеткилинге романтиктиг бодалдыг Катя (М. Солун-оол), «шимепшей» Федька (республиканың алдарлыг артизи Л. Солун-оол), арыг сеткилдиг тудугжу кыс Тамара (Р. Серен-оол), комсорг Дуся (В. Мортай-оол), участок шагдаазы Воробьев (Д. Дамба-Даржаа), чаптанчыг Зина (Л. Хомушку), баянист Мелешко (Ч. Мортай-оол), хоөремик Жаров (Д. Монгуш), болчукчу Родин (К. Сапык-оол), кондуктор Вероника (А. Ширин-оол), чаргыжы Бабеп (С. Адыг) боттарының өскелерге дөмейлешпес овур-хевири-биле артып каар. Амыдыралга удур кара күштерниң овур-хевирин артистер В. Серен-оол, Д. Намчыл, А. Тюлюш олар база-ла чедишкиннииг ойнап турарлар.

Хулиганнарга удур эрестиг демисежип чораaш, оларга өлүрткенинниң соонда Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан комсомолчу Леня Гаврильцевтиң чырык адынга тураскааткач «Ийи өң» деп шиини баштай найысылалдың чамдык көрүкчүлери көрген. Ону Кызылга ам-даа хөй ойнаары күзенчиг. Эң ылаңгыя профессионал-техниктиг училищелерниң болгаш өске-даа өөредилге черлериниң сургуулдарынга ук шии солун болгаш дээштиг болуру чугаажок. Ол ышкаш «Ийи өңү» көргениниң соонда чер-черде комсомол комитеттериниң база хөй-нити организацияларының идепкейи-биле көрүкчүлер конференцияларын эрттирери ажыктыг.

«Ийи өң» деп чаа шиини ойнап турар коллектив бо хүннерде Эрзин, Тес-Хем районнарынче аъттанышкан. Аныяктар амыдыралын көргүскен ук шии көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырары маргыш чок.

В. ДОНГАК.

ЧУРУКТА: участок шагдаазы Воробьевтуң ролюнда артист Д. Дамба-Даржаа, оон чанынга кара күштерниң төлээзи Репа (А. Тюлюш), оларның ында турар комсорг Дуся (артист В. Мортай-оол).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Өөрүшкүзүн илереткен

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар совет хамаатыларының чаа хевириниң паспорттарын тыпсырын болгаш солуурун районга Шуурмак суурдан эгелээн. Суурнуң клувунга чурттакчы чон чыглып келген. Паспорт тыпсырының байырлыг хуралын Шуурмак кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Оюн ажыткан. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң паспорт столунуң начальниги И. К. Сарыг-оол паспорт системазының, чаа паспорттуң ужур-дузазының дугайын чыылганнарга таныштырган.

ССРЭ хамаатызының чаа паспорттарын баштай Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи П. П. Колесников, ында школа башкызы Т. А. Шмакова, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң хоочун ажылчыны Г. А. Мурачев, Маадыр-ие Бады-Хөө Лопсаң оларга тывыскылаан. Ол кежээ чаа хевириниң паспортун элээн хөй аныяктар болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары алган.

Совет хамаатызы кижиниң бедик адын бадыткап турар чаа хевириниң ол документизин баштайгы ээлчегде алган улуг, аныяк кижилер боттарының өөрүшкүзүн илередип, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур, оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш улам кужениишкинниг ажылдаарын бүзүредип турганнар.

Ч. СУНДУЙ.

Уруглар кудумчу чурумун өөренип турар

Туркмен ССР-ниң Күрүнениң автомобиль инспекциязының ажылдакчылары оруктуң айыылдыг таварылгаларын болдурбас, бичии уругларны транспорт хөй шимчеп турар кудумчуларны шын эртериинге өөредир сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

Айыыл чок шимчээшкинниң темазынга каасталгалыг плакаттарны, хуудустарны, дептержигештерни уругларга тускай хөй тираж тыг кылдыр парлап үндүрүп турар. Радио болгаш телевидение дамчыштыр «Кызыл, сарыг, ногаан», «КАИ арынчыгажы» дээш, оон-даа өске тускай дамчыдылга программаларын кылып турар. КАИ-ниң ажылдакчылары Ашхабад хоорайның школаларынга болгаш уруглар садтарынга кичээлдерни үргүлчү эрттирип, аңаа уругларны кудумчу шимчээшкиниң дүрүмнерин билир кылдыр херек кырында өөредип турар.

ЧУРУКТА: орук хайгааралының инструктору милицияның биче лейтенантызы Худайкула Курбанов Ашхабад хоорайның 81 дугаарлыг уруглар садының бичии чаштарынга кудумчу шимчээшкиниң дүрүмүн таныштырып тур.

С. КОРЫТНИКОВТУҢ фотозу. ПМА.

АМ-ДАА УЛАМЧЫЛААР

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң штаттыг лектору Владимир Иванович Корниенко Москва хоорайдан Тыва республиказа чедип келген. Дүүн хүн Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринге, чамдык албан организацияларынга лекцияларны ол номчаан. Бурунгу хүн кежээ Политиктиг чырыдышкын бажыңынга марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчыларынга «Тоску беш чылдың түңнелдери болгаш оңгу беш чылдың сорулгалары» деп лекцияны кылган. Ол лектор найысылал коллективтеринге лекцияларны номчуурун ам-даа уламчылаар.

И. ИЛЬИН.

ЧЕДЕН БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

1975 чылдың эң дээре он совет спортчуларының даңзызы коньки ге дүрген маңнаарының талазы-биле делегейниң рекордсмени Татьяна Аверинаның адындан эгелээн. ССРЭ-ниң Спорткомитединиң Пропаганда эргелелиниң Бүгү-эвилелдиң спорт темазынга материалдар бижиир журналистер федерациязы-биле кады чоруткан чаа чыл будуузунуң чаңчыл болган анкетазының түңнелинде олар тодараттынган. Лауреаттар даңзыда алфавит чурумун ёзугаар кирген.

Конькичилерниң Бүгү-делегей чөвүлелиниң демдеглээни алды делегей рекордунуң беժи Авериназа хамааржыр. Горький хоорай чурттуг башкы Татьяна Аверина бистиң эң шыырак конькичилеривистиң мурнуку одуруунга каш чылдар дургузунда чорупкелген. Инсбрукка болур Ак олимпиадага ССРЭ-ниң шилиндек командазынга бузурел оон ады-биле холбаалыг.

Москваның армейжилериниң спортчу төп клувунуң баскетболчузу Сергей Белов спортка ур назылагының үлегер-чижээн көргүскен. 31 хар чеде берген-даа болза, бодунуң клувунда болгаш чурттуң шилиндек командазында эң-не мергежилдиг ойнакчы кылдыр санадып турар. Беловту «хостуг ойнакчы» дижир: ындыг кончуг узун эвес хирезинде (190 см) камгалакчы болуп ойнап турар, ол камгаланмайн, халдаарынга ынак. Ылаңгыя харыысалгалыг улуг маргылдааларга кончуг эки ойнаар чаңчылдыг. Делегей, Европа чемпионаттарынга, олимпийжи оюннарга Сергей Белов киришкеш, делегейниң тергиин спортчуларының санынга каш катап кирген.

Чээрби үш харлыг, Киев чурттуг Олег Блохин эрткен сезонунуң түңнели-биле Европаның дээре футболизи деп адаткаш, «Алдын мяч»-биле шаңнаткан. Блохин— Киевтиң «Динамо» клувунуң чүгле бүгү-эвилел ареназынга эвес, делегей маргылдааларынга база киржип турган эң-не шыырак спортчу. Блохин—ССРЭ-ниң шилиндек командазында шыырак футболист. Чурттуң бирги чери дээш маргылдаага ол дөрт удаа эң-не түңнелдиг ойнакчы болган.

Ирина Калинина сугже шураарының талазы-биле херээженнерден баштайгы делегей чемпиону болган. Пенза чурттуг кыс Колумбияга болган маргылдаага сугже шураарының нарын негелделерин арыы-биле күүсеткен. Маргылдааларга хүннүң-не белеткенмишаан, оңгу класстың Ирина школада чүгле «эки» болгаш «кончуг эки» өөренип турар.

Аныяк-даа болза, Анатолий Карпов лауреаттар санынга каш удаа кирген. 24 харлыг гроссмейстерниң чедиишкинин бүгүдеге билдингир. 1975 чылдың чазынында шыдырааа талазы-биле делегейниң он ийиги чемпиону болган. Карпов — Ленинград университединиң студентизи, чурттуң эң-не билдингир спортчуларының бирээзи. Ол комсомол Төп Комитединиң кежигүнү. Чемпион болганының соонда, Анатолийниң баштайгы оюннары оон ылап-ла шыырак мергежилдиин бадыткаан. Делегейниң билдингир гроссмейстерлери киришкен элээн хөй улуг маргылдааларга Карпов улаштыр тиилээн.

Чээрби беш харлыг ленинградчы Евгений Куликов Ак олимпиадага делегейде эң тергиин конькичи аттыг киржир: аңаа «Оскар Матиссенниң шаңналын» тывыскан. Бедик даглар да Медео катокка Куликов тоолчургу дүрген маңнааш, 500 метр дистанцияны 39 секундада эрткен. Политехниктиг институттуң студентизи Евгений— олимпий оюннарынга киржирлерниң бирээзи.

Львов чурттуг, ужен ийи харлыг Павел Леднев спорттуң амгы үш хевиринге делегейниң бирги черин үш удаа чаалап алган. Оон мурнуна Венгриядан Андраш Бальцо, бистиң Игорь Новиков ындыг тиилелгелерни чедип алган. Леднев Монреалга болур олимпий оюннарынга киржиринге белеткенип турар.

Душанбе университединиң студентизи Зебиниссо Рустамова эрткен сезонда чедиишкинниг болган. 1975 чылдың чазынында ССРЭ-ниң Улустарының спартакиадазының түңнел маргылдааларынга ооң ады билдингир апарган. Оон бир ай болганда, делегей чемпионадының тулган тиилекчизи, ча адарының делегей рекордсмени болган. Зебиниссо чүгле 20 харлыг, ооң кол тиилелгелери ам-даа мурнунда.

Людмила Турищеваның ады спортчу делегейде калбаа-биле билдингир. «Психология болгаш спорт» деп темага кандидат диссертациязы бижип турар Донда Ростов чурттуг, аспирант Турищева спортчу гимнастика талазы-биле делегей Кубогун чаалап алган.

Хоккей талазы-биле чедиишкиннер база бар. Москваның спартакчызы Александр Якушев сезондан сезонче бодунуң мергежилин бедидип келген. Ооң мергежилин, чараш оюнун Канаданың профессионалдары безин магадап турар.

Спортчу чылдың лауреаттарының даңзызы олимпий сезонунуң бүдүүзүнде совет спорттуң нити чедиишкиннерин бадыткап турар. Чыл дургузунда ССРЭ-ниң спортчулары делегей чемпионаттарының 64 болгаш европейжи маргылдааларының 67 алдын медалын чаалап алган.

Алексей СРЕБНИЦКИЙ, ПМА-ның корреспондентизи.

МОСКВАНЫҢ КУЛЬТУРА ИНСТИТУДУНДА

Найысылалдың соңгу-барыын талазында Левобережная станциязында даштыкы хевири өскелерден онаалаңмас бажыңче эртениң-не чүс-чүс оолдар болгаш кыстар далаш-биле кирип турарлар. Олар — студентилер деп чүве билдингир. А холдарында портфельдерден аңгыда, хөгжүм херекселдерин туткулап алганнар база арбын.

Ол бажың —Москвада күрүнениң культура институду-дур. Бүгү-ле эвилелдежкен республикалардан клуб ажылдакчыларын мында белеткеп турар. Совет чурттуң чүс ажыг нациязының төлээлери оолдар, кыстар мында өөренип турар.

Институттуң ректору, тоогу эртемнериниң кандидады, чурттуң ол культура институдун 15 чыл иштинде удуртуп келген. Федор Коровин-биле чугаалажып ор бис.

— Эге баштай мында библиотека институду турган чүве. 1930 чылда ооң бирги сургуулдары өөренип кирген 86 кижи. А бо хүннерге чедир 26 муң библиотека культура, клубтар ажылдакчыларын ол белеткээн. Бистиң бо дээди өөредилге черивис элээн хөй талантылыг ыраажыларны, музыкантыларны, хөгжүм-шии театрларының режиссёрларын чурттка өөредип берген. Оларның хөй кезии чурттуң культура училищелеринге башкылап турар—деп, ректор чугаалады.

Институтта дужуглалыг башкылар ажылдап турар. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты ийи катап алган суралгыг композитор Николай Будашкин, уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы Серафим Попов, ССРЭ-ниң Педагогиг эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү Александр Пинт болгаш өскелер-даа мында бар.

Ук институт чүгле бот-тывынгыр коллективтер удуртукчуларын эвес, харын уран чүүлдүң бүгү талалыг специалистерин база белеткеп турар. Нити билигниң программазын ёзугаар студентилер өөренмишаан, режиссер ажылының методиказын, сцена культуразын, театр төөгүзүн, драматургияның үндезиннин база шиңгээдип алырлар. Уран чүүлдүң кандыг-бир талазынче студентиниң сонуургалы ынчан илерей кээр.

Ук институттуң доозукчулары хореография коллективтериниң удуртукчулары, улустуң хөгжүм херекселдериниң дирижёрлары, бот-тывынгыр театрларының режиссёрлары болуп ажылдап болур.

Студентилер чаагайжыттынган нити чурттаалга чери-биле, спортчу комплекс-биле хандыртынган. Оларда өөредилге клуву ажылдап турар. Уран чүүлге баштайгы базымнарын кылып эгелээр чери ол. Чайгы дыштанылга үезинде олар колхоз, совхозтарга концерттер көргүзүп берип турарлар.

Москваның культура институдунга талантылыг, организакчы оолдар, кыстарны хүлээп ап турар. Оларның эң шылгараттынганын конкурстан дашкаар хүлээп алыр. Чижээ, Чечен-Ингуш АССР-ден келген Аллахан Амирханов конкурстан дашкаар кирген.

Чылдар эртер. Москваның культура институдунуң доозукчулары боттарының төрээн хоорай, суурларынга ээп келир. Олар чаңгыс чер чурттугларының өөрүшкүзү — культураның болгаш уран чүүлдүң ийи ырын чонунга бараалгадырлар.

Татьяна АБРАМОВА. (ПМА).

БАГАЙ ЭВЕС КИРИШКЕН

Хостуг хүрешке элээди оолдарның Сибирь зоназының маргылдаазы Иркутск хоорайга болуп эрткен. Ол улуг маргылдаага Тыва АССР-ниң аныяк мөгелери база киришкеш келген. Аңаа Сибирь хоорайларының эң шыырак мөгелери күжүн шенешкен.

Үш хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде бистиң республиканың мөгелери команда талазы-биле бешки черни алган. Кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Матвей Допуй-оол 68 килограмм деңзилиг мөгелерниң аразынга хүрешкеш, ушку черни ээлээн. Ол ам февраль айда хостуг хүрешке элээди оолдарның РСФСР-ниң бирги чери дээш Чебоксары хоорайга болур маргылдаага киржир эргени чедип алган.

В. БИЧЕ-ООЛ.

«Спортлото» тиражы

Январь 28-те болуп эрткен «Спортлото» болгаш «Спортлото—2»-ниң 4-кү тиражының түңнелдери:

«Спортлото»—28, 30, 38, 48, 46, 36.

«Спортлото—2»—21, 14, 3, 23, 10, 17.

(СЭТА).

АНЫЯК МӨГЕЛЕР

Республика найысылалының школа-интернаттың өөреникчилери спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдааларны организастап эрттирип турар. Ук школаның өөреникчилери школазының тургустунганындан бээр 18 чыл оңга тураскааткан хостуг хүреш маргылдаазын организастап эрттирген.

Хевис кырынга болган спортчу демиселдиң түңнелинде деңзи аайы-биле С. Сичай, Ю. Оюн, С. Саая, В. Хомушку, Н. Ковальчук, З. Куулар олар чемпион атка төлептиг болганнар.

М. МАДЫ.

Агаар

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чагбас. Барыын чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 14—19, өске арт-каннарынга—22—27 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 22—24 градус соор.

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында тускай эртемнер талазы-биле 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Биология.
4. Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы.

Кирерниң экзаменнерин 1976 чылдың март 22-ден апрель 3-ке чедир база июнь 3-тен 14-ке чедир ийи удаа дараазында эртемнерге чорудар:

Математика эртемнинге — математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Орус дыл болгаш литература эртемнинге — орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аттестат ёзугаар) азы тыва дылга (аас-биле).

Биология эртемнинге—биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле)

Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы эртемге— орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Тайылбыр: тыва дыл өөренир бөлүкке кирерде тыва дылга (аас-биле) немелде экзамен дужаар.

Документилерни бо чарлалды парлаан хүнден эгелээш, 1976 чылдың июнь 2-ге чедир хүлээп алыр. Сурумак эртемниң дугайында документини (боду-биле), чурттап турар черинден шынзылганы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, № 286 форма ёзугаар медицина шынзылгазын, ажылдап турар черинден характеристиканы болгаш 3x4 см хемчээлдиг 4 фото-чурукту билдиришкинге кожкаш, дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 34, педагогика институду, бот-өөредилге салбыры. Телефон номери 20-36.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

телевидение

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

7.30—«Эш ыры».
9.00—«Партияның пландары—чоннуң пландары».
9.15—«Даш кырында хоорай». Документалдыг өңнүг фильм.
9.30—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Иудушка Головлев». Уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Ужар кылдыр төрүттүнген». Документалдыг өңнүг фильм.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Чаңгызы шуптузу, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан өңнүг дамчыдылга.
12.15—«Тараа болгаш электромагниттиг шөл». Эртем-нептередилгелиг өңнүг фильм.
13.45—«Коргуушкуннуң хаалазының мыдында». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
14.50—«Съездиден съезд чедир». Совет Армения. Өңнүг.
16.50—Киножурнал.
17.00—«Ыры, романс, вальс». Өңнүг концерт.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Пин биле Гвин». Ойнаарактарлыг фильм.
18.10—Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

18.40—«Артлото». Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.20—«Съездиден съезд чедир». Совет Армения. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

22.20—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
22.35—Телемедээлер.
22.45—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онзагай болуушкун» (2 сериялыг) 9.40, 12.50, 17.30, 20.35, «Тамир хемде даң хаяазы» 16.00 шакта.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 9.30, «Чашкы шаның соонда чүс хүн» 11.15, 15.05, 16.55, «Фанфан-Тюльпан» 13.05, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хар даңгыназ» 10.00, «Амрапали» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оцеола» 15.00, 18.40, «Ынакшылдың бүдүжү» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тудугу килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00432.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 25 (10010) | 1976 чылдың январь 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары, министерстволар болгаш бодаатстволар бүгү улустуң социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле чыгдынган дуржуулганы бүгү хемчег-биле ажыглаар ужурлуг. Бүдүрүлге коллективтериниң, цехтериниң, заводтарның, бригадаларның, участоктарның, салбырларның, фермаларның болгаш звеноларның социалистиг чарыжын, а ол ышкаш ажылчыннарның болгаш колхозчуларның тус-тузунда чарыжын база профессия аайы-биле чарышты үргүлчү сайзырадып калбартыр.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

Дүүн Кызылга

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ДАЛГАН ДЭЭРБЕЛЭЭР КОМБИНАТ-АЖЫГЛАЛДА

Кызылда республиканың далган дээрбелээр комбинадының үшкү ээлчээн бо эрткен хүннерде күрүне комиссиязы хүлээп алган. Далган дээрбелээр ол үшкү ээлчестиң болгаш комбинаттың администрация-хандырылга бажыңы, өске-даа дузалаар ажыл-агыйларының тудугларын кылыры доозулган.

Бо комбинаттың комплекизинде үш кол цех бар: бирээзе, 8 муң 150 тонна тараа шыгжаар элеваторну 1972 чылда тудуп ажыглаалга киирген. Хонукта 130 тонна мал чеми белеткээр комбикорм цехин 1974 чылда доосканы. Хонукта 200 тонна далган дээрбелээр цехтиң ам ажыглаалга кирген ол. Бо комбинаттың бүгү цехтеринде тарааны арыглап, кургадып болбаазырадырының чорудуу долузу-биле механизастаттынган болгаш автоматчыттынган.

Комбинаттың цехтерин «Тыва кодээ тудуг» трестиң 62 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаан колонназының, «Красноярскцелинмонтаж» трестиң тудугжулары, сантехниктери, электриктери, «Спецэлеватормельмонтаж» трестиң болгаш өске-даа тудуг организацияларының ажыл-ишчилери кылган. Ону ажыглаалга киреринге «Тыва кодээ тудуг» трестиң көжүп чоруур өске-даа колонналарының ажылчыннары, Кызылдың, Хову-Аксының ажыл-ишчилери база идепкейлиг киришкен.

Дүүн далган дээрбелээр чаа комбинаттың байырлыг ажыдыышкыны болган. Чаа бүдүрүлгени ажыдарынга тураскааткан байырлыг митингини СЭКП Кызыл хоорkomунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыдып, эрес-маадырлыы-биле ажылдап, тудугну ажыглаалга киирген ажыл-ишчилерге байыр чедирген.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң эргелекчизи Ю. Корякинге сос берген. Ук трестиң тудугжулары партияның XXV съездизин төлептиг уткуп, чаа тудугну ниити күш-биле ажыглаалга кииргенин ол демдеглээн. Бо тудугну кылырынга 5,5 млн. рубльдиң капитал салыышкынын киирген. Маңаа А. Богачаеваның, А. Черепанованың, В. Селининиң, А. Ведигининиң болгаш өске-даа бригадалар долу күш-биле ажылдаан. Кодээ тудугжуларының мурнунда бир сорулга боттанганы ол.

— Республиканың бо улуг хемчээлдиг тудуун аңгы-аңгы национальностарның кижилери бир демниивис-биле кылып доозтувус. Маңаа орустар, тывалар, украиннер, хакастар соолгу айларда дүн-хүн дивейн ажылдап турдувус. Бир демниг күш турда чаа комбинат ам белен болганы бо-дур — деп, көжүп чоруур 62 дугаар колоннаның хоочун тудугжузу, комбинаттың баштайгы тавааң салырындан эгелеп идепкейлиг ажылдаан Павел Струков күш-ажылчы өөрүшкүзүн илереткен.

Тараа продуктулар эргелелиниң начальниги С. Неделин 6 чыл бурунгаар тудуп эгелээн комбинаттың тудуу ам-на доозулганын улуг өөрүшкү-биле дыңнаткан.

Комбинаттың төлевилел күчүзүн ажыглаалга киириптерге республика далганның бүгү-ле сорттары-биле, мал ажыл-агыйы — комбикормнар-биле хандыртынар. Мооң мурнунда Абакандан чылдың-на 40 муң тонна далган сөөртүп турган. Ам ындыг сөөртүлге эвээжээр. Тараа продуктуларын дажыглаарынга чылда 200 автомашиналар ажыглаттынып турганын ол чугаалаан. Комбинат тудуунга чарыгдаан акша-хөреңги ийи чыл болгаш эгиттинер.

Комплекс тудуун монтаажтаарынга, тудуг ажылын кылырынга республиканың тудугжуларының киирген улуун ол демдеглеп, оларга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин эш Неделин чугаалаан.

Далган дээрбелээр комплексти ажыглаалга кииргени Совет Тываның ажыл-ишчилериниң партияның ам удавас болур XXV съездизинге белектериниң бирээзи болуруң СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Бо тудуг республиканың экономиказын мооң соңгаар хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг болурун ол онзалап чугаалаан. Ак-Довуракта «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглаалга киирген, Тываның ажылчы чону съездиге база бир белекти соңгаар дээрзин чылыгганнарга ол бузуреткен. Комбинат тудуунга шалыпчы ажылдаан коллективтерниң ишчилеринге ол байыр чедирип, мооң соңгаар-даа чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Г. Ч. Ширшин чаа бүдүрүлгениң эжиинде херген кызыл кожааны байырлалдыы-биле үзе кескен. Күш-ажылчы чедиишкинниң өөрүшкүнү илереткен чоннуң чуга-сооду кышкы соок агаарга хөглүг-биле дыңналып турган. Чыылганнарны бүдүрүлгени көөрүнче тудугжулар чалаан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: дээрбе комбинадының ажыдыышкыны.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

БҮРҮН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартыр, бистиң Төрээн чуртувустуң коммунистериниң улуг чыыжынга бараалгаадыр күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш чаагай шимчээшкинниң Тывага эгелекчизи болган Кызылдың алгы заводунуң коллективи тоску беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг боттандырган болгаш оңгу беш чылдың даалгаларын база-ла эрестиг күүсеп кирипкен.

Тываның хоочун үлегер бүдүрүлгелериниң бирээзи — алгы заводунуң коллективи бодунуң сөзүнге ээ болбушаан, тоску беш чыл планын хуусаа бетинде — 1975 чылдың октябрьда күүсеткен. 265 муң ажык хөм болгаш кидис идиктерни пландан ажыр бүдүрген. Заводтуң дирекция чери (директору Г. Сафиулин, партия организациязының секретары А. Жаров, профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы Т. Сёмина) съезд мурнунуң социалистиг чарыжын улам калбартып, ооң түңнелин чүгле ай санында эвес, харын-даа он хонуктап үнтүрүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш патриоттуг чаагай шимчээшкин бүгү цехтер, бригадалар, эзилчелер, харын-даа тус-тус ажылчыннар аразында улам калбарган. Ол чорук продукцияны бүдүрерин кевүдедиринге, шынарын улам бедидеринге улуг идиглиг боор турар. Завод коллективи бо чылдың январьның ийи он хонуунда пландан ажыр 502 ажык хөм идиктерни, 84 ажык кидис идиктерни бүдүрген.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга бүдүрүлгениң хоочуну Галина Георгиевна Вендерлыхтың удуртукан бригадазы тиилекчи болуп, хүн бүрүде бодунуң бүдүрүлге даалгазын 140 хуудан ору күүседип, 1977 чылдың январьның үлүүнге кирипштир ажылдап турар. Ол ышкаш дуржулгалыг ажылчыннар А. Левченко, Г. Гавриченко оларның удурткан бригадалары боттарының планныг даалгаларын хүн бүрүде база ажыр күүсетпишаан, бо чылдың январь, февральдың бүдүрүлге планын партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүрүн күүседир дээш улам сорук кириишкинниг ажылдап турар. Күш-ажылдың Кызыл Түк ордениниң эдилекчизи А. Ховалыг, Күш-ажылчы алдар орденинин үшкү чергезиниң эдилекчизи М. Кондратова, алгы заводунга узун ажыг чылдарның дургузунда ажылдаан А. Охотникова болгаш өскелер-даа хүн бүрүде боттарының нормазын ыракта ажыр күүседип, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар.

— Чаа оңгу беш чыл шынарның беш чылы болганда, чавыс шынарлыг продукцияны бүдүрер эрге бисте чок — деп, заводтуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи коммунист Б. Суван чугаалап турар. Кидис идик кылыр цехте машинистер бригадазының бригадири эш Суван күш-ажылчы бүгү коллективтиң бодалын ынчаар илереткен.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин заводтуң бүгү ажылчыннары ханызы-биле таныжып өөренгеш, ишти-биле деткип турар. Төрээн партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алырынга заводтуң коллективи бүрүн бүзүрелдиг.

Д. ИРГИТ.

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Ак-Довурактың дүрген хөгжүлдезинге эң ылаңгыя республикадан дашкаар болгаш ооң иштинге чүък сөөртүрүнге Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгези кол черни ээлеп турар. Партияның XXV съездизинге уткуштур боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин коллектив кежигүннери багай эвес күүседип турарлар. Тодаргайлаарга, олар съездиге аддар кылдыр 15 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүр хүлээлгезин 38 муң тонна кылдыр күүседип, 7 муң литр кывар-чаар материалды, 22 комплект дугуйну камнап алганнар. Пландан ажыр бир муң рубльдиң орулгазын киирген.

Ам бүдүрүлгениң чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чаа социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында чолаачылар пландан ажыр 40.000 тонна улус ажыл-агый чүъгүн сөөртүрү, 3000 тонна-километрни эртери, 200 комплект дугуйну база 2000 рубльдиң артык кезектерин камнап алырын хүлээнгеннер.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ам чолаачылар Д. Кызыл-оол, В. Ковчук, А. Алексеев, А. Михайлова, Н. Рубинов олар чоруп турар.

Коммунистерниң чоокта чаа болган хуралынга чолаачы В. Ковчук санал берген. Бо чылын ийиги гаражтың септелге мастерскаязының тудуглаарын доозарын база механизатор кадрларга 60 дал ишти чурттаар ийи чурттаалга бажыңнарын, уруглар садын тударын ол санаадаан. Ооң саналын бүгү чолаачылар деткээн болгаш аалчылар бажыңын, Ак-Довурак—Абаза аразының оруун калбартыр ээ дерирни олар дилээннер.

Ак-Довурактың чолаачылары партияның XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш кашпагай кужениишкиниг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

ЧЕР АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Чайгы чер андарылгазы—келир чылгы дүжүттүң үндезини. Андарып каан шөлге өдекти төккеш, ону болбаазырадып алыр. Бир эвес гектар бүрүзүнге хуваап алыр болза, Эрзин районнуң тарылга шөлдеринге 30—40 тонна өдек онаажыр.

Күскү чер андарылгазын ийи удаа—чайның соолгу айында, азы күстүң эгезинде чорудуп болур. Ынчан агротехниканың чурумнарын шыңгыы сагыыр херек.

Хөй дүжүт өстүрүп алырының база бир кагазылалы—хар суун хөрзүнге хөйү-биле сиңирип алыры болур. Ынчангаш харны дазбыйлаары, ооң ачызы-биле элбек ол-шыкты тургузуп, черге сиңирери чугула. Хар аккан соонда, чер эрии кээрге шык базырыышкыны эгелээр.

Эрзин районнуң колхозтары эрткен чылын тараа культураларын 4450, чаңгыс чылдыг сигенлерни 5337, кукурузаны 927 гектарга тараап, картофельди 20 гектарга олурткан. Агаар-бойдус кандаазшкынныг болганындан 5572 гектарның дүжүдүн үнмээн дээш үндүр бижээн.

Черни андарып, ону болбаазырадып, ажыглап турары Ленин аттыг колхозта өске ажыл-агыйлардан дээре. Ынчангаш чыл бүрүде тараа болгаш хөй чылдыг сигеннерни бир гектарга онаалтыр санаарга, олардан багай эвес дүжүттү ажаап ап келгеннер. Бо ажылга колхозтуң кол агрономну Чадамба Мунзуктуң, хову бригадири Сандып Орус-оолдуң киирген үлүү эвээш эвес.

Колхоз мал чеми белеткээр, өдек сөөртүп, төгер база чайгы, күскү чер андарар планнарын ажыр күүсеткилээн.

Бо ажыл-агыйның кожазы колхозтарда байдал оон сыр өске. «Мөрен», «Коммунизмче орук», «Чаа орук» колхозтарның удуртукчулары чер ажылының культуразын бедидер, ону ажыглаарын экижидер, хөрзүнну эки болбаазырадып кылыр ажылдарже чогуур кичээнгейни салбайн турар. Ынчангаш чылдың-на эвээш хемчээлдиг тарааны ажаап ап турарлар.

Черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң бир үндезини—ону чемиштчилери болур. Амгы үеде ажыл-агыйлар өдек сөөртүлгезин уламчылап турар. Ленин аттыг болгаш «Коммунизмче орук» колхозтар эрткен чылын өдек сөөртүп, төгер планын күүседип алганнар. «Чаа орук» колхоз ол планын шуут ускен.

Районнуң колхозтарының ажыл-ишчилери эрткен чылдың частырыгларын болдурбас сорулганы салып, чер ажылының культуразын бедидер дээш ажылдап турарлар.

Ю. БИЧИНИЖИК.

А. В. Колычев, В. П. Лукачев оларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Республиканың тудугларынга ажылдаар студентилерниң тудугжу отрядтарын тургузарынга болгаш белеткээринге идепкейлиг киржилгези дээш Куйбышев областың студентилериниң тудугжу отрядының командири Александр Васильевич КОЛЫЧЕВТИ, Куйбышевтиң С. П. Королев аттыг ужар-чуул институдунуң ректору Виктор Павлович ЛУКАЧЕВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 28.

Куйбышев институдунуң бөлүк студентилерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Студентилерниң тудугжу отрядтарының составынга республиканың тудугларынга бедик бүдүрүлгечи чедиишкиннери дээш Станислав Юрьевич ЕВДОКИМОВТУ, Лев Константинович МАКАРУШКИННИ, Татьяна Евдокимовна ПЕРОВАНЫ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 28.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны эрттирериниң округ комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1976 чылдың январь 21-де Чарлыы ёзугаар Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Дарый Севил-ооловна Сатты дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны эрттирер дугайында соңгукчуларның хуралы болган. Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Дээди Советтиң депутады Д. С. Сатты дедир кыйгыртыр дээш ук округтуң соңгукчуларының хөй кезии болгаш бадылаашкынга киришкен соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр хоруум-чуруму дугайында» Хоойлунуң 10-гу чүүлүнге үндезилээш, депутат Дарый Севил-ооловна Сатты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының составындан дедир кыйгырткан деп санаар.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкын эрттирериниң округ комиссиязы.

ЧАРЖЫЫЛЫҢАР, ЧЕ!

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде көрдүнген өндүр чаагай планны бистиң эргелелдиң тудугжулары улуг сонуургал болгаш сорук кириишкин-биле чугаалажып турар. Оңгу беш чылда тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидеринче улуг кичээнгей салдынып турарын кончуг чүгээргедип турар бис. Ол талазы-биле четпестер тудуг ажылында кайы хөй. Бригада бүрүзүнүң ажылында кандыг четпестер барын, ону эдер дээш чүнү кылза эки деп чүвени чугаалажып турар бис.

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка бистиң бригада бедик көдүрлүүшкүннүг киржип, беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Доозукчу чылда хүлээткен объектилеривистиң 70 ажыг хуузу «эки» деп демдек-биле үнелеткен. Амгы үеде бистиң бригадавыс марттың үлүүнде ажылдап турар.

Чоокку хүннерде «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын солуннардан номчуп таныжкаш, чүүлдүгзүнүп, ишти-биле деткип тур бис.

Тудугнуң хуусааларын болгаш өртек-үнезин кызырарынга ажылдап турар бүдүрүлге черлериниң техниктиг эде дериишкинин болгаш чаартылгазын калбартырынга, тудуг-монтаж ажылдарын кылырының дешпилгелиг аргаларын, эң-не ажыктыг материалдарны болгаш конструкцияларны ажыглаарынга кужениишкиннерни мөөңнээр дугайында сөстер коллектив, бригада, харын-даа тудугжу бүрүзүнге дорт хамааржыр-дыр. Чарыштың чаа-бышттыг сөстери бистерни чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып, тудуг ажылының темпизин дүргедедип, шынарын экижидер талазы-биле канчаар ажылдаза эки дээрзин чайгаар-ла биске тургуза берди. Ынчангаш бригада кежигүннери сүмележип, дүгүржүлгени кылгаш, 1976 чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын эде көрүп, ону улам улгаттырып, уткуштур планны алыр деп шиитпирледивис.

Планда көрдүнгенин ёзугаар 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, азы 71 муң дөрбелчин метрге шеверлел ажылдарын кылыр ужурлуг бис, а уткуштур планда — 56 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, азы 76 муң дөрбелчин метрге шеверлел ажылдарын кылырын, 600 рубльдиң тудуг материалдарын камнап алырын көрген бис. Ол ышкаш бүдүүр. штайлаарынга механизацияны ажыглап тургаш, бир кижиге онаалтыр хүнде 17 дөрбелчин метрни ажылдап кылыры көрдүнген болза, бис ону 21 дөрбелчин метр чедирерин пландадывыс.

Уткуштур планны алганывыс, ооң күүседиглези дээш харыысалганы улгаттырып турарын бригада кежигүнү бүрүзү шын угаап билип турар. Бистиң бригадавыска идегеп болур. Сөзүвүстү ээлээр дээш чаңгыс кижи-даа демниг ажылдап шыдаар бис дээрзинге кандыг-даа чигзиниг турбас.

Соолгу чылдарда бригадада сагылга-чуруум экижээн. Доозукчу чылда чылдагаан чок ажыл шагы үзер чаңгыс-даа таварылга болбады. Ону ажылга чедиишкин деп санаар чен. Ажылга кижилерниң коммунистиг ёзу-биле хамаарылгазын ол тода көргүзүп турар. Ажылывыс түңнелин доктаамал экижип турарының чажыды база ында. Социалистиг чарышты аштырбас дээш бригаданың кыстары хүн нормазын кымның канчаар күүседип турарын сонуургап, чурум-сагылганы улам быжыглаарының чугулазын бо-ла чугаалажы беогеп турарлар.

Күзээнин чедип алыр. Кижиниң кызымак ажыл-ижин, чүткүлү кандыг-даа бергелерни ажып эртер. Ажылдан оваалдаар азы ажыл шагы үзер ийи чаңгыс кижилерни кижизидеринге коллективтиң салдары улуг. Мооң чижээнге чүгле бистиң бригадавысты эвес, харын-даа № 48 тудуг эргелелиниң 14 бригадаларын шуптузун хамааржыртыр болур. Бригадалар шуптузу ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежип турар. Ам олардан 8 бригадага коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тывыскааны таварылга эвес.

1975 чылда бистиң эргелелге социалистиг чарышты дээштиг организастааныны түңнелинде мээң удуртуп турарым бригадага коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты тывысты. Ол бедик бүзүрелди шыдазылар дээш улам кызымаккай ажылдаар ужурлуг бис.

Шеверлел ажылдарының шынарын экижидер дээш эрткен беш чылда эвээш эвес ажылдарны кылдывыс. 1976 чылда кылгаш ажылдарывыстың шынарын «эки» демдектер кудулаттпазын хүлээнип турар бис.

Коммунистиг партиявыстың удавас болур XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышка бедик көдүрлүүшкүннүг киришпишаан, бистиң бригаданың кыстары социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир, ажылдың шынарын экижидер, тудуг материалдарының камналгазын чедип алыры-биле тудугжу эш-өөрүвүстү чарышче кыйгырып тур.

Бригаданың даасканы-биле:
Р. ГРИГОРОВИЧ,
№ 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири.

ЧУРУКТА: Р. Григоровичиниң бригадазы.

РЕДАКЦИЯДАН:

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжкаш, шынарның болгаш ажыктыын бедидериниң беш чылының баштайгызы — 1976 чылда боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни 48 дугаарлыг тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазы ап, уткуштур планны ажылдап кылган. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин улгаттырбышаан, ону бедик шынарлыг кылырын, тудуг материалдарының камналгазын хумагалыг чарыгдаар талазы-биле чарышче тудугжу, шеверлекчи эш-өөрүн кыйгырган. Ол бригаданың кежигүннериниң даасканы ёзугаар ооң бригадири эш Григоровичиниң бижээни «Чаржыылыңар, че!» деп эгелиг чагаазынга хамаарыштыр чугааже редакция силерни чалавышаан, чагааңарны манап тур.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

Дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

ХАНДАГАЙТЫ. Социалистиг өнчүнү камгалаар, өре-самчыгдал-биле демиселди күштелдирер талазы-биле «Торгалыг» совхозта (директору С. Седен) байдалдың дугайын Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Совхозтуң мал ажылынга учёт-отчётту багай тургускан, ай, квартал аайы-биле санаашкынны кошкак тургусканы хыналдадан илерээн. Дуглагдаан болгаш оорга алыскан малдың саны 1974 чылга деңнээрге эрткен чылын көвүдээн. Чижээ, Сарыг-Хөл салбырындан (эргелекчизи М. Чамбал-оол) 104 бода, 43 чылгы мал дулаан. Совхозта ниитизи-биле 1047 баш малды самчыгдаан. Мал ажылын четпес удуртуп, малды самчыгдаар, оон өлүп хораар чоруу-биле багай демисежип, учёт-отчётту багай тургусканы дээш кол зоотехник Б. Кара-Сал, салбыр эргелекчизи М. Чамбал-оол, бригадир К. Доспан оларның бир-бир айның шалыңын тырттарын комитет хуралындан шиитпирлээн.

ТЭЭЛИ. «Тээли» совхозта мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитеди сайгарып көрген. 13 кажааны чылыглап септевээни, ийи чаа кажааны чедир кылбаганы, чамдык кажааларның көржени хоортунмааны, 44 малчын чурттаар бажыңның чүгле 14-үнде чурттап турары, арткан бажыңнарның печказы, эжиги, соңгалары чок болуп турары хыналдадан илерээн. Хойну ийи хоңгаш суггарып турар. Суг сөөртүр 10 автомашинаның чүгле 3-ү ажылдап турар. 7 машинаны өскээр эдилдерээн, бир кудуктарның чаңгызы ажылдап, бир чаа кудук шуут ажылдавайн турар. Арган, арып баксыраан малдарның саны тодарадыр, тускайлаар, оларның чемгериглезин организастаар талазы-биле ажылды чорутпаан. Бөдүүн чемнер ыдбырадыр цехтер ажылдавайн турар.

Илерээн четпестерни дарый чайладып, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирериниң тодаргай хемчеглерин ажылдап кылып, күүселдезин чедип алырын совхоз дирекциязынга дагзып, мал ажылының специалистеринге шыңгыы хемчегни комитет хүлээткен.

САМАГАЛДАЙ. «О Шынаа» совхоз кышка багай белеткелдиг кирип, кажаалар септелгезини, кыштагларже сиген сөөртүлгезин четпес организастааны хыналдадан илерээн. Оон түңнелинде эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларда 252 баш шээр мал өлген.

Совхозта мал оолдаашкыны ам түлүктээн. Ынчалза-даа чаш хураганнарга кажаалар четче септеттинмээн. Кодурга удур эмнээшкинни ёзу барымдаалап чорудуп турар. Хой оолдаашкыны түлүктээн, коданнарда эмчи аптекажыгажы, чугула херектиг мал эмининң аймаа чок. Хураган азыраар малчыннар халаттар-биле, а кадарчылар одаар ыяш, суг-биле хандыртынмаан.

Хыналдадан илерээн четпестерни Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга демдеглээн. Мал кыштаглаашкынын багай организастап, тускай эртемниглерден негелдени кошкатканы дээш «О. Шынаа» совхозтуң директору С. Мөңгеге комитет доңгулда хүлээткен. Совхозтуң кол зоотехниги М. Сүрүң-оол, зоотехник К. Шалык оларның кайызындан-даа айда алыр шалыңының чартыын тырттарын шиитпирлээн.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Районнуң совхозтарында техниканы кышкы байдалга канчаар таарыштыр тургусканының дугайында айтырыгны Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

«Барлык», «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда чамдык техниканы кышкы үеде ажык черлерде, салбырлар төптеринде, механизаторлар бажыңнарының чанында тургускулап каан. Оон уламындан техниканы тоймаглаар чоруктар бар. «Барлык» совхозта ГАЗ-53 маркалыг 4 машина шимчедикчи чогуван. СНП-50 деп насос четче комплектилиг эвес келгениниден. «Шекпээр» совхозта тараа кезер алды комбайнны, ГАЗ-53 маркалыг 3 машинаны, ДТ тракторну, техниктиг ажаалда агрегадын эрткен чылын кандыг-даа ажылдарга ажыглавааан. «Дөң-Терезин» совхозта үш автомашина шуут тоймаглаттынган. Бо бүгү четпестерни дарый чайладыр хемчеглерни алырын районнуң совхозтарының директорларынга комитет даскан.

ИДЕПКЕЙИ ӨСКЕН

СЭКП-ның XXV съездинге аалдар болдурган социалистиг чарышче совхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынче, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирериниче «Торгалыг» совхозта парторганизацияның кичээнгейи угланган. Продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, харысалганы бедидер дээш демиселге улусчу контролёрлар парторганизацияның идепкейлиг дузалакчылары болу берген.

Бо хүннерде совхозта 40 муң ажыг баш мал 119 коданда кыштап турар. Оон иштинде төрүттүр 17 муң баш малдың амгы байдалы база хүр-чаагай. Сиген, көк-сула, оодурба, дус кодан бүрүзүнге чедиртинген. Ыланчыя Кара-Тал бригадазында Д. Дагба, А. Санчы, Н. Тумат болгаш Чоозада К. Балдан, А. Доңгак, Б. Күңгаа, С. Куулар оларның Кадый-Бажыңда элээн хой малчыннарының кыштагларында мал чеминиң арбын курлавыры бар.

Бо чоруктар мал оолдаашкынның түлүктээн үеде дыка таарымчалыг болуп турар. Ам совхозта 1200 ажыг хой оолдаан, оларның чаш төлү онча-менди. Малдың учёт-отчёдун эки кижилерниң хемчеглерин алган. Хойжу бригадаларга учётчиктерни, чаш мал дугаарлаар кижилерни тургускан. Олар кодан бүрүзүн кезип, төрүттүнгеп малды документ ёзугаар санап, хүлээп ап турар. Совхозта комсомол комитеди малчыннарга дузалажыры-биле 125 саакманшикти белеткээн, ам 30 кижи кыштагларда ажылдап эгелээн.

Совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү-ле чугула участоктары улусчу контролёрларның хайгааралында турар. Фермаларга, бригадаларга идепкейлиг оналдаларны шиитпирлээр участоктарга ажылдавышаан, ажыл-агыйның четпестерин чедип алырынга, четпестерни чайладырынга олар улуун киирип турар. Часкы, күскү севу ажылы, мал чемиииң белеткели, кыштаглаашкын чижектиг ажылдарга контрольду план ёзугаар боттандырып келген.

Ыланчыя кышкы үеде чамдык харысалга чок ажылдаан малчыннарның коданнарынга хейертен санаашкынны бо-ла кылырлар. Мал оолдаашкынының үезинде бригадалар санынга ай санында хыналдаңы кылыр. Оон түңнелин совхозтуң дирекциязынга киирип, өре-самчыгдал кылганнарның кырынга чедирген хоралалын катап эгидип төлээдириниң хемчеглерин ап турар. Чижээ, ниитиниң малы-биле кады хуу малын ажаап, оларны совхозтуң мал чеми сиген болгаш оодурбазы-биле чемгерип турган 50 хире малчындан эрткен чылдың бирги кварталында безин 4200 рубльди төлеткен. Өре-самчыгдалдарны төлеттирер дээш улусчу контролёрларның күженишкиниң ажылдааныньң түңнелинде эрткен чылын совхозка 25800 рубльди, 217 баш малды төлеткен. 1976 чылдың январь 1-де 58 муң рубльдиң өрези кижилер кырында арткан.

Мергежилдиг, ниитиниң эргелажылының идепкейлиг камгалакчылары четпестер-биле эптежип чок, совхоз бүдүрүлгезиниң эң эки төлээлекчилерин улусчу контроль бөлүктеринге хаара туттунган. Оларның арасында Т. Маадыр-оол, К. Салчак, Б. Натпит, К. Доңгак, С. Санаа, Д. Тадар-оол, М. Тумат, Т. Сандан, Д. Дамба, Н. Дамдын, М. Тюлюш, Ч. Дондуп, В. Майнаа, Е. Сава олар болгаш өске-даа контролёрлар бар.

Улусчу контролёрларның мурнунда кичээңгейиниң күштелдирер чогуур айтырыглар хөй. Кышка четпес белеткээнинден кыштагларда 82 бажыңның 66-зында малчыннар чурттап турар. Ам-даа 42 өреге өглерде чурттавышаан. Ол ышкаш Кара-Тал бригадазында хойжу К. Кара-оолдуң коданында 400 хой кирер чаа кажааны кылган. Хандагайтыда кожуун чорудур № 1136 мехколонна ажылын херезин алгаш чоогдапкан. Ынчалза-даа ол тудуг ам-даа ажыглалга кирбээн. Эрги, бичии, дыкпыш кажаада хой кажаалап турар. Чаа-Сууруда чүс инек кирер бир кажаа, мооң ийи аал ишти чурттаар бир бажың ам-даа ажыглалга кирбээн. Совхоз төвү Торгалыгда малчыннар уругларынга көрдүнген 50 оруннуг уруглар садының тудуу ам 4 чыл уламдыгып келген. Бо четпестер малчыннарга дыка таарымча чок болуп турар.

Оон ыңай малчыннарның харысалгазын бедидерниче угланган хемчеглерни ап, рейд, хыналдаларның дээштиин бедидер ужурлуг бис. Чүгле эрткен чылдың дөрткү кварталында безин малчыннарның малды самчыгдаар, чидирер чоруу дыка хөй болган. Өре-самчыгдалдарны төледиринге контролёрлар Б. Кара-Сал, К. Доңгак, К. Доржу, Д. Тадар-оол, М. Базыр-оол олар амгы үеде кызымаккай ажылдап турар. Бо четпестерни чайладырынга совхозта партия организациязынга улусчу контролёрлар моон-даа соңгаар идепкейлиг дузаны чедирерлер.

М. КЕЧИЛ-ООЛ.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

Чоон-Хемчик районнуң «Большевик» совхозта лесник Николай Төртен-оолович Хайыртан улусчу контролёр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, хой-ниитиниң өнчүзүн төтчеглээр, корум-чурум үрээр кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудуп турар. Николай Төртен-оолович идепкейлиг хой-ниитичи чоруу-биле ниити ажыл-херекке бодунуң төлептиг үлүүн киирип турар.

ЧУРУКТА: Н. Т. Хайыртан.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ДЭЭШТИГ ЧЕПСЕК

Фактыларны боттуг болгаш шынныг-биле илередиринге Чоон-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди биле ВЛКСМ райкомунуң органы — «Массаның контролю-биле» деп шүгүмчүлелдиг хана-солунуң үндүрүлгелери дээштиг чепсек апарган. Бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның ажыл-чорудулгазында четпестерни сойгалаан тодаргай фактыларлыг материалдарны аңаа бо-ла чырыдар.

Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозта ниитиниң малынга сиген болгаш саванның камгалалдадагаладыын шыңгыырадырынче сагыш салбааны шоозутлуг чуруктар, чидиг домактарбиле көргүскен. Ол фактыны улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып чугаалашкан. Бо талазы-биле буруулуг салбырлар эргелекчилеринге, чамдык зоотехниктерге хемчег хүлээтпишаан, мал чемиинң кадагалалынга, чарыгдалынга отчёт-учётту шыңгыырадырының хемчеглерин алырын оларга даскан.

Ажыглалдан үнген машина-техника кезектерин куруунге дужаары улуг ужур-дузалыг. Бо дугайын «Чыраа-Бажы» совхозтуң удуртукчулары эки билир. Ынчалза-даа ажыл-агыйның машина-трактор мастерскаязының чоогунда, Хорум-Даг, Чыргакы болгаш өске-даа хову турлагларында октагылапкан техника кезектери хорумналы берген чыткылаар. Эрткен чылын совхоз демир-дес эскиндилери чыырының планын күүсетпээн. Бо дугайын ол үндүрүлгеге чидиг-биле шүгүмчүлеп бижээн. 1975 чыл доозулган. Ынчалза-даа совхоз үстүнде шүгүмчүлелден боттуг түңнел кылбаанындан демир-дес эскиндизи чыыр планын күүсетпээн.

«Массаның контролю-биле» деп үндүрүлгениң база бир номеринге «Чыраа-Бажы» совхозта СБФ-ларының ажыл-ишчилерииниң өртүзүнга күш-ажылды четпес организастаанын, малдың ажаалда-чемгериглезин баксыратканының фактыларын бижээн. Совхозтуң дирекциязы, хой-ниити организациялары, мал ажылының специалистери, фермалар эргелекчилери, Чыраа-Бажы, Хорум-Даг кежээ Советтериниң күүскомнары бо талазы-биле шыңгыы шүгүмчүлеткен.

Ол-ла үндүрүлгеге райпо баштаар черин (даргазы Д. Сат, садыг киддизиниң эргелекчизи М. Сонак) садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының өртүзүнга ажылды четпес организастааның база шүгүмчүлээн. Ыланчыя арага садыглаарының чурумун Чадаана хоорайның чамдык магазиннеринде хажыдып, столоваяларда, «Молочная» магазинде оларны садары үргүлчүлеп турар. Оон ыңай хоорайда чамдык аъш-чем магазиннериниң садыгжылары аъш-чем бараанын өртээн улгаттырган садыглап, боттарынга артык кончаа ямырын кордап турганының фактыларын база сойгалап бижээн. Столоваяларның продукциязының шынарының багайын, арыг-шевер эвес байдалын илереткен.

«Массаның контролю-биле» деп үндүрүлгениң материалдарының дээштиин чедип алырынче ам кол кичээнгейни угландырган.

М. СЕВЕН.

МИНИСТЕРСТВОНУҢ КОНТРОЛЁРЛАРЫ

Чуртталга-коммуналдыг ажыл-агый министерствозунда улусчу контроль бөлүү партияның болгаш чазактың директиваларының болгаш өске-даа шиитпирлерниң айтыышкыннарының күүселдезин министерствоның ажылдакчыларының организастап турарынга холбаштыр хыналдалар чорудары күштелдирген. Ынчангаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерниң, чаа техниканы ажыглап ниитиниң курлавырларын ажыглаарын кижилерниң болгаш камгалганың чурумун күштелдирериниң талазы-биле организас-техниктиг хемчеглерин министерствонуң ажылдакчылары канчаар боттандырып турарын улусчу контролёрлар боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургузуп келген.

Оон аңгыда бо бөлүк министерствога хамаарышкан саавырларны ажылдап кылырынга, даандырган ажыл-херек дээш ажылдакчыларның харысалгазын бедидеринге улуг идигни берип турар.

Министерствода улусчу контрольдуң кол бөлүүнде болгаш аңаа хамааржыр постуларның ниитизи-биле 35 контролёрлар кирип турар. Кол бөлүк болгаш постулар мында партбюронуң удуртулгазы-биле квартал планын ёзугаар ажылдап турар. Соолгу ийи чылда яңзы-бүрү ажыл-агыйларга болгаш ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын сайгарып көөрүнге холбаштыр 80 ажыг хыналдаларны, рейдилерни контролёрлар чоруткан.

Кылган хыналдаларга болгаш рейдилерге холбаштыр актыны тургускаш, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай саналдарны база сүмелерни киирип турар. Чижээ, «Тыва газ» эргелелиниң контролёр хайгыылчылары чоннга газ чедирип бээр ажылдакчыларының ажылын хынап көөрге олар баллоннарны чамлыкта дензилевес, оларны херглекчилерге чогуур өйүнде тургузуп бербес таварылгалар бары илерээн. Амгы үеде ол четпестер чайладтынган.

Улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери Елизарова биле Киселева министерствонуң закрытазында турар бүдүрүлгелерде ажылчы чоннарның чагаалары, билдириишкиннери, хомудалдары-биле ажылдың дугайын сайгарып көрген, а оон түңнелин партияның ниити хуралынга чугаалашкаш, оон шиитпирниң күүселдезин база катап сайгарып көрген соонда ол талазы-биле ажыл көскүзү-биле экижээн.

Контрольдуң дээштиин бедидер сорулга-биле илереттинген четпестерниң дугайын коллективке калбаа-биле информастап берип турар. Кылган хыналдаларның түңнелдерин дүрген сайгарып хемчег алыры-биле министерствонуң удуртулгазынга, мында партия организациязынга дамчыдып бээр. Бир эвес кылдынган хыналданың соонда байдал экиживейн турар болза, мындыг айтырыгларга холбаштыр хыналданы база катап чорударын практикалап турар. Контроль бөлүү өске хой-ниити организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдап, ылаңгыя хыналдалар чорударынга аппараттың ажылдакчыларын, специалистерни болгаш ажылчыннарны калбаа-биле киириштирип турар.

Кол бөлүктүң бюрозу ажылга бүгү контролёрларны идепкейлиг киириштирбишаан, хыналдаларның дээштиин, ажыктыын бедидерин оралдажып турар. Мында Елизарова, Болдур-оол, Петерамова, Лиская, Бобылева, Верина, Шамаркина болгаш өске-даа хой-ниитичи бо даалганы идепкейлиг күүседип турар контролёрлар бар. Улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң болгаш постуларының ажылының дугайы болгаш сорулгаларын контролёрларның ниити хуралынга чугаалажып турар. Ынчаарга кол бөлүк бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында коллективтиң ажыл-ишчилеринге чылда бир удаа отчёттап бээр.

Бо коллективте улусчу контролёрлар идепкейлиг ажылдаарынга министерствонуң удуртулгазы, мында партбюро таарымчалыг байдалды тургузуп, оларга деткимчеек болгаш дузаны доктаамал көргүзүп, оларның саналдарын кичээнгейлиг сайгарып көөр турар. Мында контролёрларның ажылының ынчаар тургустунганы министерствонуң мурнунга салдынган сорулганы күүседир талазы-биле ажылдакчыларның харысалгазын, ролюн бедидеринге таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Чуртталга-коммуналдыг ажыл-агый министерствозунда улусчу контроль бөлүүнүң болгаш постуларының ажылында чамдык эки талалар-биле деңгелентир четпестерни база айтыр херек.

Чунар-бажы — хеп чуур комбинатта, «Водоканал» эргелелинде контролёрларның ажылының деңнели ам-даа чавыс. Бо черлерде контролёрларның саны эвээш. Олар боттарының бүдүрүлгелериниң ажылынга шоолуг ханылап кирбейн, хыналдаларны эвээш чорудуп турар. Чижээ, «Водоканал» эргелелинде контролёрлар эрткен чылын чүгле 3 хире хыналданы чорутган. Ынчаарга улусчу контролёрларның киирген саналдарын болгаш сүмелерин хамаарышкан организациялар канчаар боттандырып турарының дугайын кол бөлүктүң бюрозу чамдыкта эскербейн эрттирип турар.

Бо министерствода контроль бөлүү болгаш постуларны «Латвия ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулганың дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын удурлага болдургаш, администрация черниң база мында партия организациязының доктаамал деткимче дузазы-биле моон соңгаар оон-даа эки ажылдап болур аргалар бар.

Ч. ОЙДУПАА.

Кызылдың алгы заводунда контролёрлар бүдүрүлгениң ажыктыын, продукцияның шынарын бедидеринге биче эвес салыышкынны киирген. Мында К. В. Зайцев удурткан улусчу контроль бөлүү планныг оналдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезин доктаамал контрольдап келген. Заводтуң цехтеринде, бригадаларында улусчу контролёрларны быжыглааны ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идигни берген. Хыналдалар үезинде курлавырларны дилеп тып, ону ажыглаарынче угланган саналды киирип турар.

Даарагзыг чиик болгаш ком идиктер цехинде Г. Вендерлыхтың коммунистиг күш-ажыл бригадазында ажылды хыналдазын улусчу контролёр Р. Н. Сафиуллинага даасkan. Чоокта чаа идик уламнарын хырбалаашкының шынарынга хыналданы чоруткан. Оон түңнелинде олар чамдык шынары багай кылыгларны илереткен. Дирекцияның чери цех начальниктерин, бригадирлерни чыгтаап ол четпестерниң дугайын сайгарган соонда шынар экижээн.

ЧУРУКТА: хыналда соонда беседалажышкының үези.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

КОЛ АЙТЫРЫГ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта улусчу контроль бөлүүнүң ажылын квартал планын ёзугаар чорудуп, элээн идепкейжиткен. Амгы үеде планда калбаа-биле көрдүнген чугула айтырыг — ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадыр ажырар хөөш ажылдарны контрольдаары болуп турар. Планда көрүнгенин ёзугаар улусчу контроль постуларының кежигүннериниң сургаалдалыг хуралын эрттирген. Аңаа кыштаглаашкын байдалын контрольдаар талазы-биле сорулгаларны чугаалашкан.

Амгы үеде бистиң колхозта улусчу контрольдуң доктаамал 6 постузунда 44 контролёр хаара туттунган. Олар кыштаглаашкынны организастаанында четпестерни өй-шаанда илередип, малчыннарның аргасүмезин ап, рейд, хыналдаларны бо-ла эрттирер.

Чижээ, колхозтуң сүт-бараан фермазында мал чемиинң чарыгдалын контролёрлар кичээнгейниң төвүнге тургускан. Ону хумага чок чарыгдап турганының фактыларын чугаалашкан соонда ында байдал экижээн.

Кара-оол Доңгак, Кертик Доңгак, Ольга Хирбаа, Тансы Оолакай олар болгаш өске-даа контролёрлар хыналдаларны чорударынга идепкейлиг киржип, күш-ажылга, хой-ниитиниң херээнге үлегерин көргүскеннер.

Колхозта улусчу контролёрлар кыштаглаашкында илерээн четпестерниң дугайында айтырыгны парткомнуң мурнунга тургузуп, партия организациязының дайынчы дузалакчылары болуп турар.

С. КАРА-САЛ.

колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ООҢ АЛЫС БҮДҮЖҮ ЫНДЫГ

Кызылдың пиво заводунуң план киддизиниң улуг экономизи Марина Алексеевна Александрова заводтуң улусчу контроль бөлүүнүң даргазынга эрткен чылдың январьда соңгуттурган. Амгы үеде 10 кижи составтыг бөлүкту янзы-бүрү секторларга ол чарып алган. Мында шынарның, түңнелдиң, план күүселдезиниң контролю, материалдыг өнчү-хөреңгиниң камгалал сектору дээш тус-тус удуртукчуларлыг секторлар бар.

Бо үениң туружунда Марина Алексеевнаның болгаш улусчу контролёрларның инициативазы-биле заводта чамдык улуг четпестерни чайлатканы. Мындыг ажылды чорударынга улусчу контроль бөлүүнүң секторларында эштер дузалажып турар.

Марина Алексеевнаның кабинединте баргаш, бөлүүнүң киржилгези-биле кылган ажылдарының дугайын чугаалап бээрин оон диледим. Ол улусчу контроль бөлүүнге холбашкан тускай папказын ажыдып, ында актыларны көрүп олура, сактып келди.

— Эрткен чылдың чайынында чүве. Заводтуң эшпиктеринге аштап, арыглаашкынны удаа-дараа кылып турган бис. Янзы-бүрү бүдүннерге чылыгган бөк, саазын болгаш союндак бүрүзүн ширбип, бөлүп, бөк төгер машиналарга чүдүрүп, чаңгыс сос-биле чүгаалларга коллективтиг шефтээшкин кылып турганы ол.

Элээн болганда, хой санныг саазын читкен. Шилде чыпшырар бичии саазыннар-дыр ийин, чурук-хөрүктүг аан. 200 тонна хире. Ниити түңү 600 рубль чеде бээр. Оон ужурун тывары-биле контролёрлар элээн ажылдарны чоруттувус. Саазынны кым аппаар деп! Ужу-бажы билдинмес чүве бээр. Ол дугайын сайгарып, истеп келгеш чүү болганын дээрге, ажылчыннар Мещерякова болгаш Вакулина олар дантыгаа чыткан ол саазыннарны билбейн бөк-биле катай чүдүрүпкен болган. Мындыг чүгула чүүлдү эки кадагалавайн, материалдыг эт-хөреңгиге харысалга чок болганы дээш мастерлер С. Шестопалова биле Г. Сигарева оларга чогуур харысалганы хүлээттиви.

Марина Алексеевна Александровадан эки ажылдыг контролёрларга кымнарның хамааржырын демдеглээрин айтырдым. Ол үр-даа боданмады:

— Альберт Даниловка удурткан материалдыг өнчү-хөреңги камгалалының сектору бистиң бөлүкте дээре ажылдыгларның бирээзи чүве. Оларның киржилгези-биле эрткен чылын үндүр бижиттинген арага аймаанга хыналданы кылган бис. Түңнелинде 1408 рубль түңнүг 220 литр водка чок болган. Оон кырынга шилин чарлып, бузулганындан 325 литр арага төгүлген болду. Ол талазы-биле харылзап турар эштерниң кырынга актыны тургускаш, администрацияже киирдивис. Чогуур хемчеглер алдынган.

Чижектер. Ону хойу-биле киирип болур. Марина Алексеевна Александрова болгаш оон өөрүнүн көскү карак ук бүдүрүлгеде хажыдыышкыннарны чандыр көрбейн, аңаа холбаштыр хемчеглерни ап турарын материалдар херечилеп турар.

1975 чылдың октябрьда Марина Алексеевна сөөксумазы кончуг ооргага, эрттирилге черниң бичии бажыңынга чыпшып турган. Эпчээн доктаан ажылчыннар бажыңнарынче чанып, аал-оранынга барган кылыр ажылдарының дугайында аразында хөөрежип чорааннар. Оон кичээнгейин бир аныяк уруг хаара туда берген. Ол улусче дорт көрбес, кижилерже чоокшулавас, хойнунда бир-де чүвени чыпшыр тулупкан болган.

Ол болза цех ажылчыны Н. болган. Марина Алексеевна халчег дежурныйы-биле кады аныы уругну доктаадыпканнар. Хойнунда чажырып алган чүвезин уштуп салырын негээннер. Аңаа өөзу удурланмаан. Аптан чүвезин көргүзерге, 500 грамм арага болган.

Мен ол заводка чорумда Кызылдың пиво заводунуң кол инженери Николай Васильевич Корчевой М. Александрованың дугайында чылыг, чымчак сөстерни база чугаалаан чүве. Хой-ниитиниң-даа, бодунуң-даа ажылынга оон бердингенин ол өзыткачы.

— Марина Алексеевна бистиң бүдүрүлгевисте төлептиг кижилерниң бирээзи — дей-дир.

Завод — бүдүрүлге. Кижилер — коллектив. Бо сөстерниң аразында харылзаазын, бот-боттарының деткижелерин амыдырал бадыткаан. Заводтуң коллективиниң хүндүткелин, идегелин чаалап алыры амыр эвес. Коллектив ажыл-ишчи кижилерге бүзүрээр, аңаа идегээр, харысалгалыг ажылды дагзыр.

Улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузунуң караа кескү, кулаа дыңнангыр, четпестерге эптеш чок болуру билдингир. Марина Алексеевнаның ол талалары бар бооргa, заводтуң коллективи аңаа идегеп, четпестерни илередир, чедиишкиннерни улам быжыглаар, массаның база бир организакчызы кылдыр бүзүрээни таварылга эвес.

Пиво заводунуң улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу Марина Алексеевна Александрованың хой-ниитичи даалгазын ак сеткилдиг күүседип турарының, оон негелделиниң дугайында холда туткан документилерни херечилеп турар. Оон чамдык бир олутуларын көрүнтеннер.

«Мастерлер С. Шестопалова болгаш Г. Сигарева оларга материалдыг харысалганы күштелдирерин, оон чарыгдалын шын организастаарын, күрүнениң өнчү-хөреңгизинге камгалалды болурун заводтуң улусчу контроль бөлүү дагзып тур».

«Кызылдың пиво заводунда инженер-механик Тимченкога. Цехтиң план күүседиринге болгаш социалистиг чарышты белек идепкей-биле чорударынга чамдык транспорттуң болгаш шил савалар хааржактарының үрелик чоруу шаптыктап турар. Ону кичээнгейге алгаш, администрацияның айыткан хуусаазындан эрттирбейн бүгү техника болгаш хааржак аймаавын бүдүн-бүрүн турарын улусчу контроль бөлүү айтып тур...»

Марина Алексеевна ажыл-херек бүрүзүн-не кичээнгейлиг көөр, четпестерге эптешпес. Оон алыс бүдүжү ындыг. Ол заводта беш чыл ажылдап турар. Коллективтиң ажыл-үүлезин, амыдырал-чуртталгазын Марина эки билир. Коллективке ол идегээр, а Маринага коллектив идегээр. Эш Александрова ону шыңзыдып чоруур.

Д. ЧЫДЫМ.

ХӨЙ-НИИТИГЕ ДАЯНГАШ...

(Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан)

Ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хоойлу-дурумну быжыглаарының айтырыын ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң ээлчеглиг сессиязынга чугаалашкан. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң бо чугула талазынче хоорайда амгы чээнгей сонуургал ... хоорукусомунуң даргазының оралакчызы В. А. ПАРУНИН, социалистиг хоойлу-дурум болгаш ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы В. Ф. ФИЛИМОНОВ, СЭКП хоорkomунуң бирги секретары В. Б. ДОБРОМЫСЛОВ болгаш өске-даа санал берген депутаттар демдеглээн.

[illegible]

«Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин дүргедедиринге онза кичээнгейни мөөңнээр».
(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

В. ЛОКТЕВАНЫҢ ИЙИ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫ

Онгу беш чылда хууда ийи беш чыл планын күүседир деп патриоттуг эгелээшкинни үндүрген пөс-таавы болгаш чинк үлетпүрүнүң болук ажылдакчыларының эгелекчи чоруун РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС туугалдуг деп көрген. Ореховонуң Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг А. И. Николаева аттыг пөс-таавы комбинадының аргыкчызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Валентина Егоровна Локтева оларның бирээзи болуп турар.

Хөй станокчу В. Локтева тоску беш чылдың дургузунда дериништиннерни тудаарынга чедир шиңгээдип, аштырга күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган. Ол нормада көрдүнгенинден ийи катап хөй станокка ажылдап турган, ийи беш чыл планын күүсеткен. Күш-ажылдың чогумчалыг органиизастап, кылыр чүүлдерин дүрген, планын күүседип турган, ол ону чедип алган. Оон кылган аргыгларының шынары чүгле кончуг эки болуп турар.

Валентина Локтева бодунуң байлак дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып, комбинатка чаа келген аныяктарны лагдыныы ап турар. Сураглыг аргыкчы ам чаа машинада ажылдап турар болгаш СЭКП-нiң XXV съездизинге алдар болдурган бодунуң социалистиг хулээлгезин хуусаа бетинде күүседирин, беш чыл дургузунда хууда ийи беш чыл планының домаарын аазап турар.

ЧУРУНТА: аргыкчы В. ЛОКТЕВА.

В. ЗУФАРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

ЧУРУКТА: Эрзин районнуң тергиин кижилери. Солагай талазында «Мөрен» колхозтуң мурнакчы малчыны Натсак Янзынмаа. Бо комсомолчу аныяк хойжу өөнүң ээзи Натсак Хайын-биле үш чыл ажыг үеде ниитиниң малын малдап, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол-бүле эрткен чылын чүс баш төрүүр хойдан 95 хураганны менди алган. Оларның бо чылгы алган социалистиг хүлээлгелери бедик. Амгы үеде малдың кыштаглаашкынын эки эрттирериниң, чаш хураганнарны менди камгалап алырынче улуг кичээнгейин салганнар. Оларның кодаанынга 300 ажыг баш төрүүр хойларның баштыңы ам хураганнап эгелээн.

Солагай талазында ол районда «Коммунизмче оруу» колхозтуң мурнакчы ажылдыг, районда мактаалдыг зоотехниги Мила Бижек. Ол хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

СЪЕЗДИЛЕРГЕ УТКУШТУР

СЪЕЗД МУРНУНУҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

СОФИЯ. Болгарияның заводтарының болгаш фабрикаларының ажылчыннары, кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары БКП-ниң XI съездизинге күш-ажылчы белектерни белеткеп турар. Партия съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышче киргеш, Шумен округтуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бирги кварталдың онаалдазын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Русединиң В. Пискова аттыг пөс-таавы фабриказының коллективиниң шалыпчы күш-ажылы [illegible] үлетпүр объектилерин ажыглалга киирери-биле демдеглээр деп турар.

ЧКП-НИҢ XV СЪЕЗДИЗИНГЕ АЛДАР — КЫЛДЫР

ПРАГА. «ЧКП-ниң XV съездизинге алдар кылдыр—шалыпчы күш-ажылдың 15 неделязы» —деп ыдыг кыйгырыг-биле социалистиг Чехословакияның ажылчы чоннары ажылдап турар.

«Острава» шахтаның коллективи [illegible]

НЕМЕЦ АНЫЯКТАР СЪЕЗДИГЕ

БЕРЛИН. ГСЧП-ниң IX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың чорудулгазында Хостуг немец аныяктар эвилелиниң кежигүннери 300 млн. марканы хамнап алырын хүлээнген.

Материалдарны хамнаары болгаш бүдүрүлгениң чаартыры дээш республикада чорудуп турар шимчээшкинниң түңнелинде ол херектерлер алдынга турар. [illegible]

СЪЕЗДИГЕ — ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

УЛАН-БАТОР. «МАРП-ның XVII съездизинге — шалыпчы күш-ажыл» деп ыдыг кыйгырыг-биле бүгү Моолдуң кодээ ажыл-ишчилери ажылдаа турар. Чурттуң кураажыл-агыйларының болгаш кодээ ажыл-агый каттыжылышкыннарының коллективлери бедик хүлээлгелерни ап, тарааа болгаш өске-даа культураларның дүжүттүүн өстүрериниң, мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң чаа курлавырларын дилеп тып турар.

МАРП-ның бодуу деп турар [illegible]

(СЭТА).

БКП ТК-ның пленуму

СОФИЯ. (СЭТА). [illegible]

ТУРУШТАРЫ АҢГЫ-АҢГЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

Туладжтырылга комитединиң хуралы конференцияның [illegible] Тулгаштырылга комитединиң кежигүннери хөй-ле шуугаашкын кылганының соонда чүгле комиссиялар ажылының хуусааларының дугайында дугуржуп шыдаан. Оларның баштайгы хуралы февраль 11-де болур.

КРИЗИС ХАНЫЛАВЫШААН

ВАРШАВА. (СЭТА). [illegible]

ТУРЦИЯ. Искендерундан ырак эвесте Совет Эвилелиниң дузазы-биле кылып турар металлургия заводунуң баштайгы ээлчээ ажылдап эгелээн: ында бирги домна суугузу, кокс батареязы, чылыг электроцентралы, сеплеге цехтери бар.

ЧУРУКТАРДА: баштайгы ээлдиринг кылган хүнде.

В. БУДАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүкте эртем төвүн организастааны, элээн хой шинчилел институттарының, оон ыштында ниити эвилел ужур-дузалыг институттарның чедиишкиниг ажылдап чорудулгазы, янзы-бүрү мергежилдерге бодунуң специалист кадрларын белеткээни—ол бүгү чүүлдер бистиң чуртувустуң чөөн чүгүнге эртемниң депшилгезинге эргежок чугула баазаны тургускан.

Ыраккы Чөөн чүк эртемденнериниң эң солун чамдык ажылдарының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң ыяладылары моон адаанда парлаттынган.

ЭРТЕМ — ЫЯШ ИНДУСТРИЯЗЫНГА

Бистиң чуртувустуң бүгү ыяш курлавырларының барык ле алдынын бир кезээ—8 миллиард ажыг кубометр ыяш Ыраккы Чөөн чүкте хамаарышкан.

Ол байлактарны чөптүг ажыглаарынга улуг дузаны эртемденнер көргүзүп турар. Ыяш үлетпүрүнүң эртем-шинчилел институду Хабаровскиде турар. Ол тоску беш чылдың иштинде тургустунган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларының салган сорулгазын Ыраккы Чөөн чүктүң ыяш үлетпүрү эртемденнериниң дузазы-биле чедиишкинниг [illegible]

БАМ-НЫҢ АГРАР КОМПЛЕКСИЗИ

[illegible]

А. КРИВЧЕНКО.

ДАЛАЙГА ЭЖИНДИРИШКИННИ АНЫЫЛ ЧОК БОЛДУРАРЫ БИЛЕ

[illegible]

Н. МОИСЕЕВ.

ЫРЫ ПРОПАГАНДАЗЫН КАЛБАРТЫР

«Шынның» аалчылары

Чонн… амыдырал, эртем-билиг, культура деңнели чыл келген тудум улам бедип олурар. Чаа чогаалдарны сонуургап номчууру-биле бир демей, кижи чаа-чаа ырларны база өөренип, билип алыксаар. Ырларны кандыг янзылыг өөренирил? Черле ынчаар музыка, ыры пропагандазы бисте канчаар тургустунганыл? Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы мында кандыг рольду ойнап турарыл деп чергелиг чагаалар редакцияга удаа-дараа кээп турарын барымдаалааш, чамдык айтырыглар талазы-биле ажык чугааларжылгажыкшыны Улусчу чогаадылга бажыңының аныяк мелодистери болгаш бот-тывынгыр композиторлары-биле редакцияга чоруткан.

Д. Б. Шактар (Улусчу чогаадылга бажыңының методизи): — Чаа ырларны улусчу чогаадылга бажыңының тускай комиссиязы хүлээп ап турар. Ону Культура министерствозунуң коллегиязы бадылаан. Бисте хоочун-даа, аныяк-даа, бот-тывынгыр-даа композиторлар бар. Сөөлгү ийи чылда комиссия 150 хире чаа ырны хүлээп алган. Оларның 50 хирезин тускай ном кылдыр парлап үндүреринге белеткеп кылган. Ук ном ам удавас үнүп келир. Ырларны шилип алыр комиссия ону бүгү тала-биле өөренип көрүп турар.

Редакцияга кээп турар чагааларда мындыг айтырыг база бар. Ырның аялгазын «соора» алгаш баар дээн чижектиг. Улусчу чогаадылга бажыңының хүлээп ап турар ырларында шак ындыг чүүлдер барык чок. А ынчаарга чамдыкта тус-тус черлерге чаа ырларны бот-тывынгыр композиторлар боттары чогааткаш, ону комиссияга хүлээтпейн-не тарадып чоруп бээр. Хүлээп алдынмаан ырларны бот-тывынгыр артистер чамдыкта радио дамчыштыр база ырлап турар. Ооң уламында ырны «соора» алгаш ырлажып чоруп бээр-дир.

Чаа ырларны тарадып нептередир ажылды Улусчу чогаадылга бажыңы ылангыя сөөлгү чылдарда элээн колдап чорудуп турар деп чугаалап болур. Ооң чаңгыс чижээ болза чаа ырлар чыындызының үр үеде парлаттынмайн келгени болур.

Аныяк композитор **Дамба Хүреш-оол**: — Музыкага хамаарышкан чамдык айтырыглар бистиң номчукчуларывысты хөлзедип турары черле чоп болбайн аан. Ырларның аялгазынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул дээрге тыва ырларының кол-ла үндезинин улустуң ырлары болуру чугаажок. Ырларның аялгазынга шала өске аяннарның тыптып кээп турары бир талазында — салдарда, өске талазында тыва ырларының чогум үндезинин эки эскербейн азы хандыр билбейн баар чорукта. Радио болгаш өске-даа черлерге чаа ырларны пропагандалаарын Донгак Бадмаевич Шактарның чугаалап турганы ышкаш чорудары чугула. Сөөлгү үеде хүлээп ап турар чаа ырларның дүрген таран нептеревейн турарындан «чаа, эки ырлар хо… вартаан» деп чижектиг чугаа безин чоруп турар апарган. Херек кырында ол ындыг эвес-ле болгай. Харын чаа ырларны чонга дүрген чедирериниң айтырыын шиитпирлээр болза эки деп бодаар мен.

Композитор **Саая Бюрбе**: — Үстүнде эштериниң саналдары коңчуг шын-дыр. Черле ынчаш ырлар чыындыларын үр шыгжап чыттайн, кезектеп, бөлүктеп-даа болза парлап үндүрүп турза кандыгыл? Шагда хуудустар-даа чергелиг парлап туртулаан чүве болгай. Бистиң республикада ыраажылар нинтилелги бо талазы-биле база ажыл чорудар болгу дег. Чаа ырларны чон ортузунга тарадып нептередир, пропагандалаар ажылдың база бир төвү ол деп бодаар мен.

Ооржак Кара-кат (бот-тывынгыр композитор): — Ырларның аялгазын «хайнакташтырар» чүүлдер ийи чыл бурунгаар элээн нептереңгей турган. Ону эдер талазы-биле А. Б. Чыргал-оол дээш өске-даа хоочун композиторлар элээн ажылды чоруткан болгай. Сөөлгү үеде ол черле элээн эшкээн деп бодап турар мен. Чон ортузунга чаа ыры пропагандазын калбартырынга, черле ынчаш ажылчы чоннарның музыка культуразын бедидеринге, композиторларның чогаадыкчы отчёттары азы тускай кежээлер, ужуражылгаларжыкшыннар чергелиг хемчеглерни чорудар болза эки. Ырның аялгазында, музыка-нотазыг тургузуунда чамдык айтырыгларны шак ындыг ужуражылгаларжыкшыннар үезинде чүге сайгарып болбас деп.

• • •

Редакцияга болган ажык чугааларжыкшыңга өске-даа эштер санал-оналын берген. Моон соңгаар өөренип көөр ажыктыг бодалдар хөй. Оон аңгыда музыка культуразынга хамаарышкан аңгы-аңгы темалыг материалдарны солунга парлап чырыдарынга бистиң композиторларывыс база илеккейлиг киржир апаар. Эгелеп чорууру болгаш бот-тывынгыр композиторларның ортузунга семинарлар, курстар чергелиг ажылдарны калбартыры чугула.

Б. ДИРЧИН

СПОРТ

ЧУРУКТА: Валерий Васильев.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

ДОШТА — ВАСИЛЬЕВ

Шайбалыг хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазының камгалакчызы Валерий Васильевтиң ады спортка хандыкшылдыг бүгү кижилерге билдингир. Элээн каш чыл улаштыр кайгамчыктыг эки ойнаары-биле специалистерни болгаш хоккейниң таалалакчыларын ол кайгаткан.

Васильев спортчу намдарын Горькийге эгелээн. Ол футболга, фехтованиеге хандыкшылдыг чораан, ол черниң клувунга хоккей ойнап киргеш, аңаа ёзулуг спортчу оруун тыпкан. Күш-дамыр талазы-биле тергиин эки көргүзүглерниг спортчуже тренерлер доравн-на кичээнгейин сала берген (амгы үеде Валерийниң узуну 183 см, деңзизи 82 кг). Ол удавааңда найысылалдың «Динамо» никтыкелинче шилчээн, 1970 чылдан бээр чурттуң шилиндек командазынга ойнап турар.

Чурттуң тренерлериниң болгаш шилиндек командазының ойнакчыларының бодалы-биле алырга, Васильев совет хоккейниң эң эки камгалакчызы.

ЦСКА-ның хоккеистери-биле кады, бодунуң эжи Александр Гусев-биле ийилээн АКШ-тың болгаш Канаданың дээре дээн профессионал клубтарынга удур эки ойнаан.

Ол Инсбрукка болур кышкы Олимпиадага, делегейниң бирги чери дээш маргылдаага киржир.

СОВЕТ ОЛИМПИЙЖИЛЕР

XII кышкы Олимпий оюннарынга киржир совет спортчуларның кол бөлүү Инсбрукта чедип берген. Оон составында хаакка маңнаарлар, трамплинден шураарлар, биатлонистер, шанакчылар, хоккеистер кирип турар.

Совет олимпийжи шилиндек команда оюнунуң программазында кирип турар он спорттуң тос хевириниң мастерлери. Коньккижилер болгаш дагдан бадар хаакчылар бо хүннерде аңгы-аңгы маргылдааларда киржип турар, ынчангаш Инсбрукка өске чурттардан келир. Фигуристерниң чамдызы дүүн чедип берген, өскелери февраль 5-те баар.

Бистиң чурттуң спортчу түгүрүн алдарын 110 олимпийжи камгалаар. Олар болза мооң мурнунда олимпиадаларның чемпионнары, делегейниң, Европаның, ССРЭ-ниң чемпионнары, шилиндек командада чаа кирген спортчулар-дыр.

Саппорога болган оюннарга үш алдын медальды чаалап алган кайгамчыктыг хаакчы Ижевск чурттуг Галина Кулакова олимпий оюннарга ам үш удаа киржип турар. Новосибирск чурттуг Александр Тихонов база үш удаа олимпий маргылдаазынга киржир. Ол Гренобльге болгаш Саппорога олимпий оюннарынга киришкен «алдын команданың» составынга киржип чораан.

Совет фигуристер командазы он-не шыырактарның бирээзи И. Роднина биле А. Зайцевтиң бедик мергежилдии хөйге билдингир. Дошка танцылаарынга Л. Пахомова биле А. Горшков дыка хөй чылдарның дүргезинде делегейге бирги черни ээлеп келген. Спорттуң бо хевиринге бистиң команда чедиишкинниг болурунга бүзүрээр бис.

Хаакка маңнаарлар Р. Сметанинаның, Л. Мухачеваның, Н. Балдычеваның, Ю. Скобовтуң, Г. Гаранинниң, В. Рочевтиң, биатлонистер А. Тихоновтуң, Н. Биковтуң аттары суралгжаан.

Хоккеистер командазының составында эрткен олимпиаданың тос «алдын» лауреаттары бар. Бистиң шилиндек командавыс 18 спортчудан тургустунган: вратарьлар — Владислав Третьяк, Александр Сидельников, ойнакчылары — Валерий Васильев — Александр Гусев, Борис Михайлов — Владимир Петров — Валерий Харламов, Юрий Ляпкин — Геннадий Цыганков, Виктор Шалимов — Владимир Шадрин — Александр Якушев, Владимир Лутченко — Сергей Бабинов, Борис Александров — Виктор Жлуктов — Александр Мальцев, Сергей Капустин. Сөөлгү оюннарда аныяк хоккеистер Бабинов, Александров, Жлуктов эки ойнаан деп бистиң команданың улуг тренери Борис Кулагин санап турар.

Конькиге маңнаарлар Т. Аверина, В. Краснова, Л. Титова, Е. Куликов, В. Муратов, А. Сафронов, А. Маликов болгаш оларның эштери маргылдаага хыналчалыг белеткенгеннер.

Совет олимпий командазының кежигүннериниң эң-не улуу 42 харлыг Латвияда аң совхозунуң инженери, шанакчы Роланд Упатниекс. Бистиң чуртта спорттуң бо чаа хевириниң төлээлери олимпиаданың мурнуу чарыында Европа чемпионадынга киришкеш чедиишкинниг болган. Бир алдын, бир хүлер медальды чаалап алган.

Бистиң команданың эң-не аныяк кежигүнү 12 харлыг школачы, фигурист Елена Водорезова болуп турар.

— Бистиң олимпийжилеривис Олимпиадага тиилелгеже чүткүлдүүн, эрес-дидимин, шыдамыккай, тура-соруктуг чоруун көргүзер дээрзинге бүзүрээр бис — деп, Инсбрукка Олимпиадага киржир совет делегацияның удуртукчузу, ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазы С. Павлов ужуп чорууруның мурнунда СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Совет олимпийжи бүрүзү спортчуларның делегей шуулганынга хөй миллион совет күш-культуржуларның мурнундан киришпишаан, олар кажан-даа чаагай сеткилдиг, найыралдыг чоруктуң болгаш улустарның аразынга бот-боттарын билчиришкин төлээлекчилери болуп келгеннер.

(СЭТА).

Республиканың культура амыдыралының экраны

ТУРАНЧЫЛАР — АДЫР-КЕЖИГДЕ

Кыштың 50 градус чедип турган чыккылама соок хүннериниң бирээзинде Тожунуң Адыр-Кежиг суурунга Бии-Хем районнуң Туран хоорайының Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери келген. Культура бажыңының делгем залын 500 ажыг улуг, биче көрүкчүлер шыгырт доллур олурупкан.

Көжеге ажыттынган соонда бөлүктүң удуртукчузу Марк Оюн көрүкчүлерге изиг байырны чедиргеш, концерттиң эгезинин чарлаан. Оркестрниң үделгези-биле партияны алгап, совет улустуң чогаадыкчы ажыл-ижинге, совет херээженнерге, тиилекчи совет улустуң дайынчы, патриоттуг ажыл-херектеринге тураскааткан, өске-даа темаларга ырларны, шүлүктерни, амыдыралда болуушкуннар дугайында солун, каттырынчыг утка-шынарлыг интермедияларны күүсеткенин көрүкчүлер адыш часкап хүлээп ап турган.

Бии-хемчилер ол келирде 300 ажыг километр черге кадыр, берге тайга-сынны ажылдыр чедип келгени чоннуң мурнунга бараан болур дээш тура-соруктуг чоруктуң херечизи болган.

Бот-тывынгыр артистерниң аразында бөдүүн ажыл-ишчилер колдааны база солун. Эмилия Дорофеева орус, тыва ырларны ырлааны, Юрий Матвеевтиң хөгжүм күүселделеринге ойнааны онзалап демдеглээри чугула.

Бии-хемчилерниң бо галдаашкынындан бистер база чогуур түңнелди үндүрүп, уран талантывысты чонга бараалгадыр дээш тывынгыр, кызымаккай ажылдаарывыс негеттинип турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Номчулга конференциязы

Чаа-Суурнуң клувунга Виталий Закруткинниң «Авыралдыг не» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген. Ону суурнуң херээженнер чөвүлели биле көдээ библиотека эргелекчизи С. Доржу организастаан.

Суурнуң көдээ библиотеказында чогаалчының номнары чок-даа болза, ооң чогаалдарындан үзүндүлерни бижээн журналдарны, чогаалдың кол маадыры Марияның овур-хевиринге дөмейлешкек болгаш алдарлыг херээженнер дугайында номнарны делгеп салган. Школа директору В. Шарый-оол чогаалдың дыл-домааның-даа талазы-биле, очулдурган авторнуң-даа дугайында, ооң ниити утказының талазы-биле солун чугаалаан болгаш номга шын үнелелди берген.

Номчулга конференциязы чыглып келгеннерге совет херээжен кижилерниң чаагай сеткилдиин, туруштуун, бергелерге торулбазын болгаш олар амыдыралдың чаяакчылары болгаш буянныглары деп чүүлдү ханы билиндирген.

А. ТҮЛҮШ.
Өвүр район.

СОЛУН БОЛГАН

Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңының кино чарлалының самбыразынга Ленинградтың киностудиязының үндүргени «Солзнгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп өңнүг кинонуң чарлалы астынган. Ук кино болур мурнуу чарыында декабристер дугайында лекцияны Кызыл-Мажалык ортумак школазының башкызы Т. Ф. Куулар 8—10 класстарның өөреникчилери-биле кады кылган. Өөреникчилер декабристер дугайында шүлүктерни номчаан.

Кежээни районнуң кино четкизиниң директору М. Хертек школада литература башкылары-биле кады кылганы эки. Шак ындыг темалыг кинокежээлерни моон соңгаар-даа организастап чорударының дугайында планны кылып алгаш ажылдап турарлар.

Т. САРЫГЛАР.

В. Семенкевичиниң «Соок эвес-тир» деп фотоэтюду.

СЦЕНАДА — САМАГАЛДАЙЖЫЛАР

Чоокта чаа Самагалдайның Культура бажыңынга суурнуң сес микрорайоннарының СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур белеткеп, чонга көргүскен концерттериниң шилиндек номерлеринден тургустунган түңнел концерт болган.

Көжеге-даа ажыттынган. «Ленинни дыңнаңар!» деп хөйнүң ыры залга дыңмирей берген. ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчызы Валентина Алисова бодунуң чогаатканы «Тываның маадырларынга» деп шүлүүн чедиишкинниг номчаан. Агроном Михаил Мандатов «Сенээ» деп ырыны бүрүн дылга күүсеткени солун болган. 5-ки микрорайоннуң ансамбли «Арбай хоор» деп ырыны, 7-ги микрорайоннуң бөлүк ойнакчылары тыва улустуң «Ээлдек шыңгыраашкын» деп танцызын тергиин эки күүсеткеннер. 5-ки микрорайоннуң оолдарының баштак танцызын, Александр Төгүс-оолдуң янзы-бүрү күүселделерин, бухгалтер Бадарчы Үпгейниң «Чодураа» деп ырыны, Самагалдайның музыка школазының директору Василий Донгактың «Тывада час» деп ырыны баянга күүсеткенин, райпо ажылдакчызы Алевтина Сандактың «Буттар» деп шоодуглуг одуругларны номчааның көрүкчүлер сонуургап хүлээп алган. Ол ышкаш ойнакчыларның хеп кааcталгазын таарыштырганы черле эки.

Көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган көргүзүглер-биле чергелештир эдип ап болур чамдык четпестер бар. Сценадан улустуң ырлары барык-ла дыңналбайн барган. Тыва улустуң национал хөгжүм херекселдери иги, бызаанчы болгаш өске-даа чүүлдер-биле күүселделер мырынай чок. Көрүкчүнүң сеткилсагыжын доюлдуруп, сорук киирип келир хөглүг кожамыктар, бүдүрүлгениң шуракчыларынга турраскаадыглар кызыы болган. Концертке киришкен кижилер барык шуптузу аныяктар, суурнуң интеллигенциязы колдаан. Ажылчыннар, улуг назылыглар ховар. Ол болза оларның талантызының чогу эвес, ниити организастыг ажылды багай чорудуп, уран чүүлге хаара тудуп шыдавайн турарының херечизи-дир.

Уран чүүлдүң концерттерин белеткээринге херээженнер чөвүлелиниң удуртукчулары, суурнуң микрорайоннарының даргалары, Культура бажыңының ажылдакчылары идепкейлиг киришкеннер.

Б. ДОЮНДУП.

ПАСПОРТ ЧУРУМУН ХАЖЫТПАС

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының паспорту совет хамаатызы кижини бадыткап турар кол документ болур. Бо чылдың январь 1-ден эгелээш, ССРЭ хамаатызының эрги паспортун чаа хевириниң паспортунга солуп база тыпсып эгелээн болгай.

Совет паспорттуң ужур-дузазы аажок улуг. Бистиң улузувустуң хөй-хөй салгалдары совет паспорт-биле амыдыралче, чогаадыкчы ажыл-ишче кирген. Совет кижилерниң боттарының паспорттарын хамызы-биле сүндүлеп көрүп турарының тодаргай бадыткалы болза, оларның Төрээн чуртунга, социалистиг тургузугга шынчы бердингениндем, салгалдарның револючу, күш-ажылчы, дайынчы чаагай чаңчылдарынга шынчызындан, бистиң чуртувустуң хоойлуларының болгаш эрге-чурумнарының бызывынга бүзүреп, оларны хүндүткелдиг биле сагыыр чорууундан илерен турар.

Кижиниң совет хамааты болур байдалын бадыткап турар кол документ — паспортту хүндүлеп көрүп турарының бир чижээн Кызыл хоорайның чурттакчыларының эң хөй нургуузунуң паспорт чурумунуң дугайында хоойлуну хажык чок сагып турары база херечилеп турар.

Ынчалза-даа ховар эвес таварылгаларда чамдык эрге-дужаалдыг кижилер паспорт чурумун хажыдып, ону акша болгаш өске-даа өртек-үнелиг чүүлдерниң солукчузу кылдыр хуулдуруп, хамаатыларның паспорттарын ап алыр ийикпе азы магадылал кылдыр салдырып ап турар. Бо чорук паспорт чурумунуң дугайында хоойлуга шуут таарышпас дээрзин айтыры чугула.

Кызылдың өөредилге черлериниң өөреникчилериниң паспорттарын хавырып алырын чылдың на болдуруп турар, чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң кадр килдистери ону база кылып турар. Чижээ, № 1 көдээ профессионал-техниктиг училищениң, хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары өөренип кирип турда оларның паспорттарын алгаш, өөредилге эргелелинге ийикпе азы секретарьга шыгжадып турар. Уран чүүл училищезиниң, медицина училищезиниң сургуулдарының паспорттарын общежитие комендантылары орун-дөжек херекселдериниң магадылалы кылдыр ап турар.

Хөлезилел пунктулары, хаак баазалары, кассалар, хеме станциялары дээш өске-даа ол чергелиг организациялар кижилерге хөлезилээн, түр эдилеткен чүүлдерниң вейдилгезиниң магадылалы кылдыр оларның паспорттарын ап турары кандап-даа таарышпас. Мындыг таварылгада паспорт ээлери боттарының документизин бербес ужурлуг.

Кижилерден ол алган паспорттарын чамдык организациялар болгаш эрге-дужаалдыг кижилер чөөрер таварылгалар ховар эвес болп турар. Чижээ, дааранылга комбинадының общежитиезиниң комендантызы Г. М. Курчева дээрзи ол общежитиеде чурттап турар Хертектиң паспортун алгаш, чидирип каан.

Бүдүрүлге, албан организация черлериниң паспорт айтырыы-биле холбаалыг эрге-дужаалдыг кижилери чүгле күрбанкыда болгаш акша кассаларында үнелиг чүүлдерни сайгарып ажылдап турар кижилерниң паспорттарын алгаш, ол албан черлеринге кадагалаар дээрзин билип алза чогуур. Ол ажылдакчыларга паспорт орнунга тускай шынзылгаларны берген турар. Оон өске таварылгаларда хамаатыларның паспортун чүгле милиция ажылдакчылары хавырып ап болур.

1974 чылда бадылааттынган паспорт дугайында чаа дүрүмде хамаатыларның паспорттарын хоойлуда айыттынганындан чорушту хавырып алган ийикпе паспортту үнелиг чүүлдерни солаан магадылал кылдыр салдырып алган эрге-дужаалдыг кижилерге административтиг чурум ёзугаар 10 рубль чедир торгаал оваарын айтып турар.

В. ЗИНОВЬЕВА,
хоорккүскомуң иштики херектер килдизиниң паспорт столунуң начальниги.

Дыштаныр хүннерде

Бөгүн республиканың хөгжүм-шии театрынга В. Новицкий биле Р. Сефтиң «Емеляның аас-кежии» деп музыкалыг тоолу 17 шакта эгелээр. Даарта шии ол-ла шакта болур. «Геолог» Культура бажыңынга аныяктар кежээзи бөгүн 20 шакта эгелээр.

«Хүреш» стадионга ынчалыг хоккейге хоорай кубогу дээш күш-культура коллективтериниң аразында маргылдаа январь 31-де 15 шакта эгелээр, даарта 11 шакта уламчылаар. Хоорайның школаларында башкылар болгаш өөредилге черлериниң күш-культура коллективтериниң аразында хоорайның бирги чери дээш волейбол маргылдаазы бөгүн 10 шакта № 15 школаның спорт залынга эгелээр.

Баскетболга хоорайның бирги чери дээш баскетбол маргылдаазы февраль 1-де 11 шакта № 14 школаның спорт залынга болур.

«Тайга» станциязының хаак баазазынга ГТО-нуң нормаларын бөгүн болгаш даарта хүлээр. Эгелээри 11 шакта.

Дыштаныр хүн штабы.

СЭКП Кызыл хооркому болгаш хоорсоветтиң күүскому, Садыг министерствозу, курстдыгның болгаш херегленкчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң обкому, хоорай садыг черлериниң баштаар черлери, партия болгаш профэвилел организациялары садыгның хоочун ажылдакчызы, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, СЭКП кежигүнү

Александр Павлович
КАЗАНЦЕВТИҢ

мөчээнин дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге, чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

телевидение

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

9.20—«Борги» деп документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан.
9.45—«Джульбарс». Уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Уулазын болгаш диис оглу». Өңнүг мультфильм.
11.20—11.30—Чапсар.
11.30—«Уруглярга ацчыгаштар дугайында». Ленинградтан өңнүг дамчыдылга.
12.00—«Кижи. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер.
12.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өңнүг.
13.00—«Кадыкшыл». Эртем-нептередилгелиг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова эрттирер. Өңнүг.
13.30—«Кады ажылдажылга». Тележурнал. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Каварзнев эрттирер. Өңнүг.
14.00—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». С. П. Капица эрттирер. Өңнүг.
15.00—«Телеэкранга бир-ле дугаарында». «Ырлап чыдар элезиннер». Күрүнениң Моссовет аттыг академиктиг театрының шиизи.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Музыкада чаа чүүлдер».
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Э. Чепидзе ырлаар. Өңнүг.
18.10—Болгарияның, Польшаның, ССРЭ-ниң акробатикага шилиндек командаларының аразында телематч.
18.55—«Коргуушкуннуң хаалазының мындында». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
20.00—Медээлер.
20.15—Спортчу программа. Өңнүг.
20.50—«Ыры—75» деп Бүгү эвилелдиң бешки телефестивалының түңнел кежээзи.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Чурукчулар дугайында». РСФСР-ниң алдарлыг чурукчулары С. П. база А. Т. Ткачевтар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тамирде даң хаваны» 9.30, «Онзагай болуушкун» (2 сериялыг) 11.05, 14.10, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 9.30, «Чашкы шааның соонда чүс хүн» 11.15, 15.05, 16.55, «Фанфан-Тюльпан» 13.05, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аас-кежиктиг «Щуканың» командири» 15.00, «Кызыл калина кат» 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 65.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00434.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 26 (10011) | 1976 чылдың февраль 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ШЫНАР ДЕМДЭЭ-БИЛЕ

БАШКИР АССР. «Уфимкабель» заводтуң коллективи Күрүнениң шынар демдээн баскан продукция үндүрер талазы-биле республиканың үлетпүрүнде эң-не бедик көрүзүгнү чедип алган.

Эрткен беш чылда кылымааларының 54 хевиринге (нийти хемчээлдиң 57 хуузу) Күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Ол чедиишкин — шынарны башкарарының системазын сайзырангайжыткаанының болгаш ону шиңгээдип алганының түңнели.

«Уфимкабельдиң» коллективи ону беш чылда чаа туруштарны төлевилеп шаан, продукцияның 90-дан эвээш эвес хуузунга Күрүнениң шынар демдээн тывыскан чедип алыр деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: ажылчыннар Н. Сунгатуллина (солагай талазында) биле Л. Гришина олар хуузунда тагмазын баскан продукцияны дужаар эргени алган.

В. ВОНОГТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ТҮҢНЕЛИ

1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

СЭКП-ниң XXV съездизин Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп турар. Бүгү улустуң калбак нептереэн социалистиг чарыжынга үндезилээш, 1975 чылда планны чедиишкинниг күүседирин хандырган деп, ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң эрткен чылда кол көргүзүглери дараазындагы саннар-биле тодаргайлаттынып турар: хереглелге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынган национал орулга 1974 чылдыынга хамаарыштыр алырга 104 хуу болган; үлетпүр продукциязы — 107,5 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)—107, 9 хуу болгаш хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери («Б» бөлүк)— 106,5 хуу болган; көдээ ажыл-агый продукциязы — 94 хуу; кол фондуларны ажыглаалга кирери— 108 хуу; капитал салыышкыннар — 109 хуу; транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сааралгазы —105,2 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны — 102,4 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фондузу— 106 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша ажыл төлевири — 103,5 хуу; колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 103 хуу; хереглелдиң нийтилел фондулары— 107,8 хуу; чоннуң кижи санынга онаалтыр бөттүг орулгалар — 104,2 хуу, үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы— 107 хуу; ачы-дуза чедирерин боттандырганының хемчээли — 109,3 хуу; ажыглалга кирген чурттаалга бажыңнарының нийти шөлү — 99,3 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге — 105,9 хуу, тудугга — 105,5 хуу, демир-орук транспортунга — 103,6 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле арыг орулга (дециштирген өртектер-биле)—109 хуу; даштыкы садыг саарылгазы—126 хуу болган.

Национал орулга 362 миллиард рубль (херек кырында өртектер-биле) болган болгаш чыл дургузунда 14 миллиард рубль көвүдээн. Национал орулганың дөрттүң үш кезии чыгаан хереглелге ажыглаан, а чурттаалга болгаш социал-культура тудуунга чарыгдааның кириштир алырга, улустуң чаагай чоруунга шүүт бергени национал орулганың барык бештиң дөрт кезии болган.

Экономиканың өзеннинге үндезилээш, чоннуң материалдыг чаагай байдалын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында көрдүнген хемчеглерни боттандырып келген.

1974 чылдыынга деңнээрге үлетпүр продукциязы 37 миллиард рубль немей өскен болгаш 520 миллиард ажыг рубль болган (1967 чылдың июль 1-де бүдүрүлгелерниң мөөңнеп садып турган өртектери-биле). 1975 чылда көдээ ажыл-агыйның продукциязы 90 миллиард рубль болган. Улус ажыл-агыйынга нийти өртек-үнези 106 миллиард рубль кол фондуларны ажыглаалга кирген.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 50 миллиард хире рубль болган. Ынчаарга ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле садыг саарылгазының хемчээли үр хуусаалыг дугуржулгалар-биле 1975 чылга көрдүнген хемчээлдер ашкан.

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга эртем-техниктиг депшилге күш-ажылдың нийтилел бүдүрүкчүлүүнүң улам ыңай өзүлдезинге идиглиг берген. Оон күзели-биле 3 миллион хире кижиниң күш-ажылын камнап алырын хандырган.

Эртем ажылдакчыларының саны 1 миллион 200 муң ашкан. Улус ажыл-агыйынга 3,9 миллион чогаадылгаларны болгаш чогаадыкчы саналдарны нептереткен, ол чорук чылга санаарга 4,7 миллиард рубльдиң камналгазын берип турар.

1975 чыл тоску беш чыл планының доозулган чылы. 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң баштай үндүрген түңнелдериниң көргүзүп турары-биле алырга, беш чыл планының кол социал-экономиктиг сорулгалары күүсеттинген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле угаажыышкыннарынга улуг чедиишкиннер чедип алынган.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чыл планы ажыр күүсеттинген. Пландан ажыр 6,8 миллиард рубльдиң продукциязын сайгарган. 1974 чыл-биле деңнээрге, бүдүрүүшкүннүң немелде өзүлдези планда айыткан 6,7 хуунуң орнунга 7,5 хуу болган. 1971 чылга деңнээрге, үлетпүрнүң чамдык адырлары продукция бүдүрерин көвүдеткен: электроэнергетика 6 хуу; одалга үлетпүрү 7 хуу; кара болгаш өңнүг металлургия 5 хуу; химия болгаш нефтехимия үлетпүрү 11 хуу; машина тудуу болгаш металл болбаазырадырының 11 хуу; ыяш болбаазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү 6 хуу; тудуг материалдарының үлетпүрү 6 хуу; чиик үлетпүр 5 хуу; аъш-чем үлетпүрү 5 хуу; культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанналарын бүдүрерин 9 хуу көвүдеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнген 5,7 хуунуң орнунга 5,9 хуу өскен; бүдүрүүшкүннүң немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле алган. Орулга алырының болгаш үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигедириниң пландары күүсеттинген; орулга 12 хуу көвүдээн.

Бүдүрүлгени улам ыңай техниктиг болбаазырангайжытканының болгаш интенсификастаанының түңнелинде үлетпүрнүң ажылының техника-экономика көргүзүглери экижээн.

1975 чылда чуртка нийтизи-биле продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүргени дараазында саннар-биле тодараттынып турар: электроэнергияны 1038 миллиард киловатт-шакты ажылдап үндүрген; нефть (газ конденсады-биле кады) 491 миллион тонна; газ — 289 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 701 миллион тонна; шой—103 миллион тонна; каң—141 миллион тонна; кара металл прокады—115 миллион тонна; минералдыг чемишчидилгелер (чижек единицалар-биле) — 90,2 миллион тонна, хоолулуг бүдүмелдерин 100 хуу кылдыр алырга — 22 миллион тонна; үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери (чижек единицалар-биле)—438 муң тонна; химиктиг волокнолар болгаш хендирлер—955 муң тонна; автопокрышкалар — 51,5 миллион кезек; металл кезер станоктар—232 муң кезек, оон иштинде сан-биле башкарар программалыг станоктар — 5,5 муң кезек; приборлар, автоматчыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 4,2 миллиард рубль; санаалга техниказының чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 2,9 миллиард рубль; магистраль электровозтары — 395 кезек; автомобильдер — 1964 муң кезек, оон иштинде чүък машиналары 696 муң кезек, чиик машиналар—1201 муң кезек; тракторлар — 550 муң кезек; көдээ ажыл-агый машиналары — 3,8 миллиард рубль; саазын — 5,2 миллион тонна; цемент — 122 миллион тонна. 1975 чылда бүдүргени пөстер: хөвең-саазын— 6635 миллион дөрбелчин метр, дүк пөстер — 740 миллион, хендир пөстер— 778 миллион, торгу— 1508 миллион дөрбелчин метр; дааранылга кылыглары — 19 миллиард рубль; даштыкы трикотаж—464 миллион кезек; хөм идиктер — 698 миллион эжеш; мал саржаа—1,2 миллион тонна; үвүш үзү—3,4 миллион тонна; кондитер кылыглары — 3,2 миллион тонна; фарфор-фаянс болгаш майолик савалар — 992 миллион кезек; сорттуг савалар (шилден болгаш хрустальдан) 335 миллион рубль; радиоприемниктер болгаш радиолалар — 8,4 миллион кезек; телевизорлар—7 миллион кезек; соодукчулар—5,6 миллион кезек; мотоциклдер болгаш мотороллерлар — 1029 муң кезек; мебель — 4,3 миллиард рубль.

Өңнүг болгаш ховар металлдарны, нефтехимия продуктуларын бүдүрери, нефтини болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин сайзырады ажылдап кылыры көвүдээн, эң чугула ажыктыг казымалдарның шинчилеттинген курлавырлары немей өскен.

Үлетпүрге чыл планын нийтизи-биле чедиишкинниг күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияны сайгарар, ону бердинген ассортиментиге кылып үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, мөөңнээшкиннер талазы-биле доктааттынган онаалдаларны күүсетпээн деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында чугаалаан. Белен прокатты, каустиктиг соданы, күгүрлүг кислотаны, нефть аппартуразын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглээр технологтуг дериглерни, чүък вагоннарын; саазынның, картоннуң, пөстерниң, даштыкы трикотажтың, хөм идиктерниң чамдык хевирлерин, аъш-чем продуктуларының, соодукчуларның чамдык хевирлерин бүдүрериниң планын чедир күүсетпээн. Чамдык кылыгларның техниктиг деңнели, шынары ам-даа чавыс. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин нептередир талазы-биле онаалдалар долдур күүсеттинмээн.

1975 чылда чурттуң девискээриниң хөй муруузунга агаар-бойдустуң байдалы көдээ ажыл-агыйга таарымча чок болган ол чорук тараа болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин чедир албазынга чедирген. Ынчалзажок көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарының, химизациязының база черлерни мелиорастаарының талазы-биле программаны амыдыралга хажык чок боттандырган чорук агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының салдарын кошкадырының аргазын колхозтарга болгаш совхозтарга берген. Көдээ ажыл-агыйның продукциязының нийти хемчээли оон мурнунда чылдыындан куду болган, ынчалза-даа сөөлгү беш чылдың чылда ортумак бүдүрүүшкүнүнден 12 хуу хөй. Тарааның нийти чыылдазы 140 миллион тонна, тарымал тооруктуу— 5 миллион тонна болган. Картофель бүдүрүлгези 88,5 миллион тонна азы 1974 чылдыындан 9 хуу хөй; хендир волокнозу—478 муң тонна азы оон мурнунда чылдыындан 19 хуу хөй. 1975 чылда ногаалар бүдүрери барык-ла тоску беш чылдың чылда ортумак бүдүрүүшкүнүнүң деңнелинде болган.

Черлерни мелиорастаарының үр хуусаалыг программазын боттандырбышаан, колхозтар болгаш совхозтар суггаттыг черлерге чиг-хөвеңниң, ристиң, ногааларның болгаш өске-даа культураларның нийти чыылдазының гуруп өзүлдезин хандырган. Амгы үеде чер ажылының нийти продукциязының бештиң бир кезээнден хөйүн суггаттыг черлерде бүдүрүп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылгага белеткелди идепкейлиг чорудуп турар. 1976 чылдың дүжүдүнге 114 миллион гектар аңгысты андарган. Ажыл-агыйларның хөй муруузунда үрезин тараазы чажар шынарынга чедир белеткээн. Күскү шык сиципер суггатты калбарткан, техника септелгезин эки чорудуп, шөлдерже чемишчидилгелерни хөйнү сөөртүп төккен.

Кыш берге болза-даа, колхозтар болгаш совхозтар мыйыстыг бода малдың, оон иштинде саар инектерниң баш санын өстүрерин хандырган.

Ажыл-агыйларның бүгү-ле категорияларынга мал ажылының продуктуларын күрүнениң садып алганы мындыг болган: мал болгаш куш дириг деңзи-биле 16,7 миллион тонна, кош деңзижке шилчидерге — 10,9 миллион тонна; сүт—56,3 миллион тонна, чуургалар—33,1 миллиард борбак.

Колхозтарның нийти орулгазы 22,7 миллиард рубль болган.

Көдээге ажыл-агыйлар аразының кооперациязы улам-на хөгжээн, аграр-үлетпүр каттыжыышкыннарын болгаш бүдүрүлгелерин тургузары үргүлчүлеп турган.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бүгү-ле совхозтарын ажыл-агыйның бүрүн бот-орулга-чарылгазынче шилчидерин 1975 чылда дооскан.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге капитал салыышкыннары ажылдарның бүгү-ле комплекизиниң талазы-биле 1974 чылга деңнээрге 9 хуу өскен болгаш 31 миллиард рубль болган.

Көдээ ажыл-агый 73,2 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни алган азы 1974 чылдаазындан 9,4 миллион тонна хөй, мал чеминге хереглээр фосфаттарны 2,2 миллион тоннаны алган азы оон мурнунда чылдыындан 137 муң тонна хөй.

Көдээ ажыл-агыйга техниканы болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чорудуп бээриниң планы күүсеттинген. 2,3 миллион гектар шөлге арга-ыяш каттан тургузар ажылдарны чоруткан.

Транспорттуң бүгү-ле хевирлериниң чүък сөөртүлгези 5,2 триллион тонна-километр болуп, оон мурнунда чыл-биле деңнээрге 5,2 хуу улгаткан. Пассажирлер сөөртүлгези 746 миллиард пассажир-километр болуп, 6,2 хуу өскен.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң талазы-биле орулга нийтизи-биле 8 хуу өскен. Орулга планы күүсеттинген.

Харылзааның бүдүрүлгелери (почта, телеграф, телефон, радио) продукцияның нийти хемчээлиниң планын күүсеткен. Радио дамчыдылгазының болгаш телевидениениң станцияларының четкизин калбарган.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында оон ыңай чугаалап турары болза: 1975 чылда 300 ажыг күрүнениң чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин дераан болгаш ажыглаалга кирген, а ол ышкаш дыка хөй чаа цехтерни база бүдүрүлгелерни тургускан. Ажылдап турар дыка хөй бүдүрүлгелерниң реконструкциязын болгаш техниктиг чаартыл дериишкинин чорудуп кан. Хөй санныг чурттаалга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, культура-амыдырал хереглелиниң өске-даа объектилерин ажыглаалга кирген.

Көдээ ажыл-агыйга 14 миллион баш мал кирер база 18 миллион баш куш турар кажааларны ажыглаалга кирген.

1,4 миллион баш хаванны, 27 муң баш аныяк мыйыстыг бода малды өстүрер болгаш семиртип азыраар талазы-биле күрүнениң мал ажылының улуг комплекстерин, сүт бүдүрер талазы-биле 115 муң баш инек турар комплекстерни ажыглаалга кирген. Куш фабрикаларының күчүзүн улгаттырган. 1,3 миллион гектар суггаттыг чаа черлерни ажыглаалга кирген. РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга 400 муң гектар ажыг суггаттыг болгаш суун кевирген черлерни ажыглаалга кирген.

Акшаландырылганың бүгү-ле үнер дөстеринде улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннары 114 миллиард ажыг рубль болган, 1974 чыл-биле деңнээрге, 9 хуу өскен. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,5 хуу өскен. Чыл дургузунда ажылдарның хемчээли 7 хуу улгаткан. Колхозтар аразының тудуг организацияларының ажылдарының хемчээлин 10 хуу улгаттырган.

1975 чылда планнаарының болгаш экономиктиг идиг бээриниң чаа системазы-биле 2710 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш кээргелиг ажылдар кылыр өске-даа организациялар ажылдап турган болгаш олар улус ажыл-агыйының талазы-биле кээргелиг ажылдарның бүгү хемчээлиниң 71 хуузун боттарының күжү-биле күүсеткен.

Тудугнуң техниктиг деңнелин улам ыңай бедидери эрткен чылын үргүлчүлеп турган. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 0,5 хуу чиигээн. Орулга 13 хуу улгаткан.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында демдеглээн турарындан алырга, улус ажыл-агыйының болгаш үлетпүрнүң элээн адырларының талазы-биле кол фондуларны база бүдүрүлге күчүлерин ажыглаалга кирериниң планы күүсеттинмээн, доозулбаан тудугнуң хемчээли улгадып турар.

Хөй-хөй тудуг-монтаж организациялары кээргелиг ажылдарның, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш орулганың планын күүсетпээн. Капитал салыышкыннарының хөй санныг тудугларга база объектилерге чашканнаар чоруктар, төлевилээшкинде четпестер, тудугнуң хуусаазын узадыры ам-даа бар болуп турар.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда ортумак саны 102,2 миллион кижи болган, чыл дургузунда 2,4 миллион кижи немештир көвүдээн. Колхозтарның хөй-нийти ажыл-агыйында ажылдап турар колхозчуларның саны 15,7 миллион кижи болган. Мурнундагы чылдарда-даа ышкаш, күш-ажыл кылыр шыдаар чоннуң ажыл-биле бүрүн хандырган турган; чурттуң чамдык районнарынга ажылчын күжү чедишпес чорук бар болуп турган.

Чоннуң кижи санынга онаалтыр алырга, херек кырында бөттүг орулгалар чыл дургузунда 4,2 хуу өскен.

1975 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң эң кудуку хемчээлин 70 рубль чедир бедидип, улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында ажылдап турар ажылдакчыларның ортумак ажыл төлевирлиг категорияларының тариф ставкаларын база эрге-дужаал шалыңын хары угда улгаттырарын дооскан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының айда 70 рубль хемчээлдиг ажыл төлевири ап турар ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан үндүрүг тыртарын чурттуң бүгү районнарында соксаткан, айда 71-ден 90 рубль чедир ажыл төлевирлиг ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглер тыртарының чогуур хемчээлин ортумаа-биле үштүң бириниден ажыг чиигеткен.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак акша төлевири 1974 чылда 141 рубль турган болза, 1975 чылда 146 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 3 хуу немей өскен.

Хереглелдиң нийтилел фондуларындан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 90 чыгаа миллиард рубль болуп, чыл дургузунда 6,5 миллиард рубль көвүдээн.

Инвалид ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чамдык категорияларының социал страхованиезин экижиткен, Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге болгаш мөчээн шериг албаныдтарның ог-бүлелеринге немелде чиигелделерни күштүг болдуруп чоруткан.

Чоннуң ажаалга кассаларынга салыышкыннары 12,1 миллиард рубль көвүдээн. Күрүне чээшкиннериниң облигациязының өртээн чандырып бээрин үргүлчүлээн.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 208,9 миллиард рубль болуп, 1974 чылдыынга деңнээрге 13,7 миллиард рубль көвүдээн. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының чыл планы чуртка нийтизи-биле 100,9 хуу күүсеткен.

Бараанннар садары көвүдээн-даа болза, оларның чамдыктарынга чоннуң улам өзүп турар негелделери ам-даа бүрүн хандырттынмайн турар.

Чоннуң берип турар ачы-дузаның хемчээли 9,3 хуу, оон иштинде көдээ черлерге — 11,9 хуу немей өскен.

Чурттуң экономиказының улам ыңайты көдүрлүүшкүнү, үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының болгаш чоннуң көргүзүп турар ачы-дузаның өзүлдези акша эргилдезиниң туруштуг болурун хандырган.

Күрүне, кооператив бүдүрүлгелери болгаш организациялар, колхозтар болгаш чон нийти шөлү 109 миллион ажыг дөрбелчин метр 2 миллион 200 муң чаа чаагайжыды тутунган квартираларны болгаш хууда чурттаалга бажыңнарын туткан. Ол чорук барык 11 миллион кижи чурттаалга байдалдарын экижидип алыр арганы берген. 1,6 миллион өөреникчи олуттуг чаа нийти эртем школаларын, школа назыны четпээннерниң 500 муң олуттуг албан черлерин, 75 муң орунниг эмнелгелерни болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин тудуп, ажыглаалда кирген.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле ажылдарны чоруткан.

Улус өөредилгези болгаш культура улам хөгжээн. Чоннуң кадыкшылын хандырылгазы улам экижээн.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чонунуң саны 1976 чылдың январь 1-де 255,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Бо чылдың дүжүдүнге быжыг магадылал

«Бедик дүжүтке — магадылал» — деп ындыг кыйгырыг-биле Смоленск областың көдээ ажыл-агыйчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харылы кылдыр чарышты калбарты берген.

505 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 35 центнер тарааны алырын чиңгептирлээн. «Рассвет» деп үксаажыдылга заводунда А. С. Смирновтуң механикастаттынган звенозу ындыг кыйгырыгны үндүрген.

Хендир болгаш ногаа өстүрүкчүлери база-ла бедик хүлээлгелерни алгылаан.

Муравлянгарының звеноларынның областың колхозтары болгаш совхозтары калбаа-биле деткээн. Монастырщинск районнуң «Восход» колхозу сөөлгү үш ай дургузунда 12,5 муң тонна өдекти шөлдерде аппарып төккен, ол доктааттынган онаалдадан ийи катап ажып турар. Дорогобуж районнуң «Каськово» совхозу ховуу ажылдары эгелээринге чедир гектар бүрүзүнге-ле 10 тонна-дан эвээш эвес торфту төгерин төлевилеп турар. Смоленск районнуң «Красный доброволец» колхозу гектар тарылга шөлүнге 40 тонна өдек-минерал компостуларны белеткээн, хереглеттиннер бүгү техниканы септеп доосканы.

Областың автомобилистеринде көдээге дузалап турар. Олар «76 чылдың дүжүдү» деп тускай колонналарны тургускан, үк колонналар торфту хүн-хүн чок сөөртүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң экономиказында чугула черни хөй ажылы ээлеп турар. Ынчангаш совхозтуң дирекция чери, партия комитеди болгаш профэвилелдиң ажылчын комитеди хойжулар ортузунга социалистиг чарышты калбартырынче онза кичээнгейни угландырып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш чарышты калбартыр дугайында Кызылдың алгы заводунуң коллективиниң патриоттуг эгелээшкинин совхозтуң бүгү ажылчыннары, ылаңгыя хойжулары изиг-биле деткивишаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, эрестиг күүседип турар.

Хойжуларның 1975 чылда социалистиг чарыжының түңнелин совхозтуң дирекция чери, партия организациязы болгаш ажылчын комитеди үндүргеш, 1976 чылда оларның социалистиг хүлээлгелерин бүгү хойжуларның хуралынга чугаалажып көргеш, бадылаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң тоску беш чыл планының доозукчу чылында «Кара-Хаактың» хойжуларының социалистиг чарыжынга хоочун малчыннар Көк-оол болгаш Александра Маныкайларның ог-бүлези тиилекчи болган.

Төрээн совхозунга 1968 чылдан бээр хойжулап келген Көк-оол болгаш Александра Маныкайлар тоску беш чыл планының доозукчу чылында чүс хойга онаалтыр 120 хураганны бүрүн доруктургаш, бир хойдан-на 4 килограмм 170 грамм дүктү кыргаан. Бо дээрге, «Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары Маныкайларның төрээн партиязының ам удавас — 1976 чылдың февраль 24-те ажыттынар XXV төөгүлүг съездизинге күш-ажылчы белээ бооп турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин совхозтуң хойжулары боттарының хуралынга чугаалажып көргеш, бо чугула документиниң изиг-биле деткип, бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге 171,7 миллиард рубльди өнгү беш чылдың дургузунда чарыгдаар кылдыр төлевилелде айытканынга чүректиң ханызындан өөрүп, чоргаарланып турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары Көк-оол болгаш Александра Маныкайлар партияның XVI область конференциязының мал ажылының талазы-биле айыткан чугула сорулгаларын «Шын» солундан номчуп, радио дамчыдыр дыңнааш база изиг-биле деткип, коданында шээр малдың кыжын кададын, ажаалдазын улам экижиткен болгаш бо чылдың февральда хөй оолдаашкынынга кымаамчалыг белеткенген.

Совхозтуң бо мурнакчы хойжулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң өнгү беш чылының баштайгы чылында бүгү хойларны менди кыш ажыргаш, чаш хураганнарны бүрүн доруктурарын база бир хойдан-на 3,3 килограммдан эвээш эвес дүкту кыргырарын хүлээнгеш, «Кара-Хаактың» дуржулгалыг хойжуларының бирээзи—Маады Кидис-оолду социалистиг чарышка кыйгырган.

1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чөөкта чаа үнген доктаалы ажыл-ишке чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче Кара-Хаактың малчыннарын улам сорук кийирип турар.

Д. ИРГИТ.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДАР БИС

Чоокта чаа болуп эрткен бүдүрүлге хуралынга республика типографиязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агыйы планын чедимишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыштың дугайында» доктаалын тамыжып, 1975 чылда кылып чорүткан ажылдарын түңнээннер.

Типографияның ажыл-ишчилери эрткен чылын бараан саарылгазының планын 100,2 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,7 хуу улгаттырып, планга удур алыр оруг-ганы 102,2 хуу күүсеткен.

А чаа беш чылдың кол угланыышкыны — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның бедик шынарын чедип алыры. Эртем-техниктиг дөгшүлгени улам сайзырадыры болгаш бар курлавырларны ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Эрткен чылын типография коллективиниң бүгү-ле цехтеринде бригадалар, участоктар, бүдүрүлге планын 100 хуудан кудулаттаны таварылга эвес. Бо бүгү чедимишкиннер ук бүдүрүлгеде социалистиг чарыштың дээштиг организастаттынганын херечилеп турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Н. Быкова, Н. Корнилова, И. Пономарева, П. Гребенкин олар беш чыл планын эрткен чылдың февраль, март айларында-ла күүсеткеннер.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур полиграфистер социалистиг чарыштың тугун улам бедик тутпушаан, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Оон чижээ: типографияның комсомолчу-аныяктар бригадазының коллективи 1976 чылда планын 110 хуу күүседирин хүлээнгеннер. А парлакчылар Ю. Коршунов, Р. Заворотная, Г. Залюбовская олар хуудаа планнарын 105 хуудан кудулатпазын, эки шынарлыг продукцияны бээрин хүлээнмишаан, партияның XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерин чедимишкинниг күүседирин бүзүреткеннер.

Тоску беш чылдың довзукчу чылында типография ажылдакчыларындан 8 кижи «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдектери-биле шаңнаткан, а үш кижи «Тоску беш чылдың шалыпчылары» деп хүндүлүг атты чедип алганнар.

Бүдүрүп үндүрген продукциязы доктаамал эки шынарлыг болуп келгени дээш В. Гнездюкованы эш-өөрү «Алдын холдуг кижи» дижип, коллективтиң мурнундан аңаа турасказаа бөлекти тывыскан.

Амгы үеде типография коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының төлевилелин деткип турар. Олар тус-тус бригадаларга, цехтерге, звеноларга эң бедик көргүзүглерни чедип алыр, социалистиг чарыштың мурнакчыларының, чаартыкчыларының өдүрүүн өстүрер, оларның арга-дуржулгазын нептередир дээш бүгү күжүн салырлар.

В. ГОЛУБКОВ,
республика типографиязында
парторганизация секретары.

КАЗАХ ССР. Караганданың бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи хөмүрдаш казарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен.

Караганданың шахтёрлары тоску беш чылдың эгезинден тура чуртка 214 миллион тонна оттуглар чүүлдү берген, оон 6,5 миллион тоннназы пландан дашкаар болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү беш чыл дургузунда 34 хуу улгадыр деп планда көрдүнген-даа болза, херек кырында 45 хуу болган.

ЧУРУКТА: Караганда хоорайның 13 дугаарлыг школазының пионерлери ол шахтада коммунист В. Бровконуң баштап турары ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг мурнакчы ээлчээнге социалистиг хүлээлгени хуусаадан эрте доозупканы дээш байыр чедирип турары-дыр.

Г. ПОЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

ШЫНАРНЫ УЛАМ БЕДИДЕР

Хойнуң дүгүн көвүдедиринге болгаш оон шынарын экижидеринге уксаажыдылга улуг рольду ойнап келген. Оон чижээн эмыдырал бадыткап турар. СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелинде уксаажыдылгага ажылын сайзырадырынга үндезилээш, дүктүг болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрерин улам көвүдедирин айыткаары ук ажылдың чугулазын херечилеп турар.

Бистиң Тывага меринос, америк рамбулье болгаш хойнуң өске-даа уксааларын экеп эгелээнден бээр чартык чүс чыл чоокшулап орар. Бо үениң дургузунда уксаажыдылгага ажылы сайзырап келген. Бо талазы-биле чедиишкин бистерге чок эвес. Чээрби чылдар үезинде хойдан чаңгыс килограмм хире дүк ап турган болзувусса, ам ол көргүзүг ийи катап өскен. Бызылдың кол уксаажыдылгага каттыжылгыжының өстүрген красноярск, алтай, саралжа уксаалыг кошкарлары РСФСР-ге өөрги черлерниң шаңналын ап турар апарган.

Тыва АССР-де саралжа уксаа — Самагалдайның, красноярск, алтай уксаалар — Чадааның болгаш Бызылдың уксаажыдылгага бүдүрүлге черлеринде райончуттунган. Мындыг ажылдарны чорутканының түңнелинде хойдан кыргылыр дүк көвүдээн болгаш оон шынары экижээн. 1975 чылда республиканың күрүнеге дужааган дүгүнүң 29 хуузу нарын, 31 хуузу чартык нарын, 31 хуузу чартык болуун дүк болган, а болуун дүк чүгле 6 хуу. Соолгу чылдарда ол нарын меринос дүктү база күрүнеге киирип турар апарган бис. Үстүнде демдеглээн 29 хуу нарын дүктүң 4 хуузу меринос дүк боор турар.

Хойнуң уксаазын хой чылдар дургузунда экижидип келген күженгиишкин халас барбаан. Ынчалза-даа боттарывыстың ажыл-агыйжы эвес чорууувустуң уржуундан күрүнеге киирген дүгүвүстүн өртээн ыракта чедир албайн турар бис. Моон чылдагааны — дүктүң шынарының чарызы. Хойнуң ажаалгачемгерилгезиниң баксыраа-нындан, кыргылдаңы эки организаставааныңдан, хойнуң шын эвес кыргааныңдан, дүктү багай шыгааныңдан оон сорту кудулап, өртээ кошкелп турар. Бир тонна бирги класстың чартык нарын ак дүгүнүң өртээ 6470 рубль, кара дүк холужа бээр болза — 6140 рубль азы 240 рубль чарамалыг. Күрүнениң доктаатпан тускай саазыры (ГОСТ) айтып турары болза, бир килограмм ак дүкте үш-дөрт кара дүк турар болза, ол дүктү бора дээр болгаш бора дүктүң өртээн санаар. Бир килограмм бүдүн дүкке үш-дөрт хылган турар болза, ол дүктү боктал-ган дээр. А бир тонна бирги класстың нарын ак дүгүнүң өртээ 6350 рубль, ол-ла дүк бокталанда 310 рубльга чогуур өртээнге чедир төлевес.

Дүктүң шынарын экижидерде зоотехниктиг ажылдарны күштелдирер херек. Ол чуу дээрге-ле, хойларны ар-кызыпып, ол-чүрүкүнүн, казы-харының болгаш уксаазының база кладаның айы-биле ылгаар. Оон ынай хойну чогуур үезинде кыргыыры чугула. Дүктү рээв кезип, үсперлеп, дөңүракка боран, холуштуруп болбас. Ындыг турбуже, бо бүгү дүрүмнер долузу-биле сагыттынмайн турар. Оон уламындан республика дүк саткаанындан чылдың-на он-он муң рубльны чедир албайн келген.

Дүктүң шынарын бедидерде чүнү-чүнү кылыр ужурлуг бис? Бирээде, зоотехниктиг негелделерни шыңгыы сагыыр. Ийиде, дүк талазы-биле мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээрин көвүдедир. Үште, СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинге хамаарыштыр шынар дээш демиселди шыңгыырадыр талазы-биле тайылбыр ажылын калбартыр.

Х. ЧЫМБА.
Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйы продуктуларының шынарының болгаш садыы алырының талазы-биле кол инспекторунуң оралакчызы.

Хой

оолдаашкыны

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

«Тээли» совхозтуң Хайыракан салбырында хой оолдаашкыны түлүктеп эгелээн. Бо хүннерде 987 хой оолдаан.

Салбырның Эдер-Куй бригадазында 629 хой төрээн. Хойжулар Хертек Сендышпан 140 хойдан 142 хураганны, Шожал Байыр 136-дан 138, а Содунам Иргит 115-тен 115 хураганнарны эки ажаап, доруктуруп турар.

Чаш хураганнарны янзы-бүрү аарыглардан камгалаар таарылгаларны кадаанарда чорудуп эгелээн. Эдер-Куйнуң бригадири Владимир Көңгү, бригаданы харылзаа турар мал эмчизи Баяа Балчын баштайгы хураганнарны сыыртырын доозупкан. Бригаданың хойжуларында бижыглаттынган сакманщиктерден эрес-кежээ ажылдап турарларның аттары көвүдеп турар. Комсомолчулар Иргит Чечен, Роза Шыдыраа 57—57 хураганнарны ынгы үеде ажаап турарлар. Хоочун сакманщиктер Зина Апак, Шожал Сенденмаа оларда 69-59 чаш хураганнар бижыглаттынган. Бо хүннерде хою түлүктеп төрүп берген кодааларда салбырның харысалгалыг ажылдакчылары дежурнайлаашкыннарны организастаан.

Хойжу бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерин төлептиг күүседип, чаңгыс-даа хураганчыдырып чокка малдан хүр кыш ажырып алыр дээш бот-харысалгазын күштелдирип, шудургу ажылдап турарлар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

• • •

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр ажыл «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында улам хайнынкан. Салбырда 2256 хой төрээн. Ам 2245 хураган менди доруктуп турар.

Хойжулар Николай Кара-оол, Сергей Шектар-оол, Бичеоол Араплаа оларның кодааларында чаа төрүттүнген чаш мал ыраваан.

Кадарчыларның хайырылгазы эки. Салбырның Эжимде магазинде хүлээ-чем, херектиг бараннары бар.

О. ТАВАА.

Бай-Тайга районнуң коммунал ажыл-агый черлиниң коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Оңгу беш чылдың баштайгы чылын ажыл-ишчи коллектив база чедиишкинниг доозары-биле бедиткен хүлээлгелерни алган, күженгиишкинниг ажылдап кирипкен. Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжып, улам сорук кирип, социалистиг чарышты калбарткан.

Олардан чурар-бажын даалчылар бажыңының коллективтери январьның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде, ол айның 12-де күүседипкен. Ында мурнакчылар Көк Диини, Мария Кужугет, Дарчын Ооржак, Арыш Намзырай оларның кызымак ажылы өскелерге үлегерлиг.

ЧУРУКТА: районда коммунал ажыл-агый черлиниң дээрe ажылдакчылары комсомолчу М. Кужугет, К. Диини.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ИНЕК КАДАРЧЫЗЫ САРЫГЛАР

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазы чедиишкинниг күүсеткен. Сүт бүдүрериниң даалгазын дөрт чыл тос айда боттандырган. Бердинген пландан ажыр 125 тонна сүттү саткан. Ынчангаш ферма Барыын-Хемчик районда мурнакчы коллективтерниң санынга кирип турар.

Ферманың ишчилериниң бир дээниг, найыралдыг күш-ажылының ачызында чедиишкиннер чедип алдынган. Ылангыя инек кадарчылары сүт саалдазын көвүдедир дээш беш чыл дургузунда кызымак ажылдааннар.

Фермада улуг кадарчы Дикчит-оол Кылын-оолович Сарыглар чээрби чыл ажыг ажылдап, бо аразында байлак дуржулганы мөөңнеп алган. Сүт саалдазы инек кадарчыларындан хамааржыр болганындан чылдың дөрт ээлчээнде ажылды шын хуваап, олардан негелдени күштелдирип, ажыктыг сүмелерин хоочун кадарчы берип турар.

Чайын кыжын, черинде инектерни кана кадарары, кажан суггарары, кыжын рацион ёзугаар чемгерери, кажааның иштин арыг-силиг, чылыг тургузары, айыткан шагында агаарладырыы дээш инек кадарчызы кижиниң ажылы-ла хөй. Ол бүгүнү ферманың инек кадарчылары Дикчит-оол Кылын-ооловичиниң удуртулгазы-биле эки күүседип, сүт саалдазын кудулатпас дээш кызымак ажылдап турарын ферма эргелекчизи Сарыглар Иргит-Байыр мактап чугаалаар.

Фермада кыштаглаашкынның байдалы багай эвес. Мында 200 ажыг инек бар, оон бирээзинге-ле 5 кг саванны, 10 кг силосту, 4 кг чарбаны немей берип турар. Суггарылганы эки организастаан.

Ферманың коллективи оңгу беш чылдың бирги кварталында сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдазын күүседир дээш саар инектериниң ажаалдазы, чемгерилгезинче кол кичээнгейни салып, кызымак ажылдап турарлар.

Онаашкан ажылын бүгү-ле негелделер ёзугаар күүседип, ылангыя сүт саалдазын көвүдедир дээш болдунар хемчеглерни ап, доктаамал сагыш салып чоруур, амыдыралга төлептиг, хөй-ниитичи Дикчит-оол Кылын-ооловичиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Ниитиниң малының баш санын өстүреринин база продуктулуг чоруун бедидериниң херээнге улуг кадарчының чээрби ажыг чыл дургузунда киирген улуг үлүг бичии эвес. Оон күш-ажылчы чедиишкиннерин чазак бедик-биле үнелеп көрген, Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле Дикчит-оол Кылын-оолович Сарыгларны шаңнаан.

Төлептиг ишчини Шекпээрниң соңгукчулары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Чаңгыс чер чурттугларының идегелин бадыткаар дээш оларга отчеттарын чогуур үезинде берип, чагыгларын күүседири-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын Дикчит-оол Кылын-оолович сорук кириишкин-биле таныжыкан. Чарышка идепкейлиг киржип тургаш, сүт саалдазын бедидери-биле инектерниң ажаалдазын, чемгерилгезин, кадалын экижидерин, эрткен беш чылда чедиишкиннерин бышкылдап, улам көвүдедирин хүлээнген.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Д. К. САРЫГЛАР.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Совет кодээниң кижилери

Кочанайлар—Кара-Хавактың хойжулары

— Эх, оглум чаа совхоз тургустунуп, ажыл хайнып эгелээн-дир. Аныяк улустуң күжү, энергиязы аңаа ажыктыг, херек апаар. Делгер-биле хойжулап көрзүңер-ле чүл?— деп, кырган Кочанай Комет чугаа кадында оглунга сүме каткан.

— Шын-дыр, ачай. Төрээн черим Үстүү-Шынаага малдан хүлээп алыйн. Черле шыдаар мен— деп, Айдын-оол ачазы кажан-на мынча дээрин четтикпейн, манап чораан чүве дег, дадажы көөчүг харыылай каапкаш, малыпкыны көөчүг тура халаан.

Ачазының сүмезин ёзугаар ол дораан билдириишкин бижип алгаш, совхоз директорунга чеде берген. Аныяк кижиниң күзелин директор деткип, чүгле кызымак ажылдаарын аңаа чагып каан.

...Сарыг-Тал. Тес-тостуң совхозу. Хар-чам улуг. Каржы кыш кара турамында чаннап турган. Ынчан адазындан хүлээп алган 350 ажыг баш хоюн төрүп эгелээн. Малдың чаш төлү хүндүс-даа, дүне-даа немежип-ле турган. Үйгү-дыш уттундурган. Чаш хураганнар кажаазы сынышпастай берген. Чамдык хураганнарны өглерге тургузар ужурга таварышкан.

Частың чылыг хүннери келзе-даа, малдың олуп хоразры көвүдеп, сиген-ширбиин чогундан ниити байдал бергедей берген. Азашкылар арга дилеп эгелээннер. Олар бир хүн аалдан ырак эвесте бөлүк талдарның аразында харын эзип каапкаш, күзүн дүжкен бүрүнү болуп алганнар. Хураганнарга ону берип, а арган хойларга кызыл чырац, талдар баштарын хандыдап, ону хайындыргаш чиртип, чемгерип эгелээннер. Оон кадында дус база негеттинип келген.

— Шынаа черге каранды эрте эгэзээр боор чүве. Ам каш хонза ажырбас бис — деп, кырган Комет оглун оожуктуруп каан.

— Ындыг-дыр. Манаар болган-дыр бис ийин — дээш, Айдын-оол ачазының тывынгыр-сагынгырынга иштинде өөрүп олурган.

Шынап-ла ындыг болган. Март төнер чоокшулаан. Хой оолдаашкыны адакталган. Улгады берген хураганнар пелери-биле талдар аразынга оъттааш хырнын тоттуруп аптар апарган. Ол берге чаагы азашкылар 100 хойдан-на 75 хураганы камгалап ап, ортумак хойжуларның одуруунга киргей. Сагыш-сеткилге саарлык болза-даа, эгелээн ажылын эчизинге чедирерин аныяк ог-бүле шиитпирлеп алган...

Оон бээр он беш чыл эрте берген. Амыдырал чаңгыс черге турбаан. Бурунгаар хөгжүп орган. Хойжу Айдын-оолдуң мергежили, арга-дуржулгазы бедээн.

Кара-Хавак дээрге, Арысканныг-Хем, Шивээлиг-Хем унунуң тергектериниң бараан коступ чыдар чер чүве. Кыжын чылар орта хаагайны бергилээр. Хат халаанда харлыг дуву доозунналып, сиртер кырык карарты «ширбиип» каап тар. Ындыг черге мал кадарары берге-ле. Ынчалза-даа Айдын-оол аңаа үндараваан, харын улуг негелделиг, бот-харысалгалыг ажылдап чоруур.

Эрткен беш чылда ол кыштагның «арны» өскерилген. Мында ийи аал чурттаар делгем бажың, 650 хой кирер кажаа туттунган. Кудук база кылып каан. Кыштагда Ильичиниң лампочказы чырып турар апарган. Малды азырап, чемгереринге дыка таарымчалыг. Хойжу ог-бүлениң иштии эки суурдуун шинчилиг чурттап олурар.

Оларның уруглары алды. Олар эки өөренип турарлар. Школага бирде Айдын-оол боду, а чамдыкта оон кадайы Делгермаа барып, уруг-дарымының өөредилгезин сонуургааш келир. Хойжу ог-бүлениң школа назыны четпээн уруглары совхозтуң кежи-садында турар.

Эрткен чылын Айдын-оол биле Делгермаа Кочанайлар чүс хойдан-на 93 хураганны камгалап, хой бүрүзүндең-не 1,9 кг дүктү кыргып алганнар. Олар 10 тонна сигенни белеткеп, кыштааның септелгезин октябрь айда-ла доозуп алганнар.

Чайын Кара-Хөлге хоюн семиртип алган. Хой бүрүзү-ле 43 килограммдан куду эвес, деңгилделиг болган. Ынчан Делгермаа Шыыраповна аңаа өөрээн. Уруглары-биле ногаан шивиниң чаш бүдүүн 250 килограмм хирени кургадып алган. Чаю малдың шыкка алзыр, аарыыр чоруунга ол дыка дузалаар.

Чоокта чаа хойжунуң кажаазын коптарзып бээр дээш кезек шефчилер чеде бердивис. Кажаада хураганнар алгыржып тур.

— Хоюн төрүн эгелээни ол бе?— дидим.

— Ынчаммайн канчаар. Олчалыг олурары дег өөрүшкү кайда боор. Бо дүне тозан тос хураганы хүлээп алдым. Хорамча чок — дээш, хойжу өөрүшкү-маннайын чажырбайн тур.

«Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары үш кыш улаштыр Кочанай Айдын-оолдуң кыштаанга шефтеп, кажаазының көржениң коптарып берип келген. Оон мурнунда аңаа 400 баш хой турган болза, ол кодааны улгатыр каттыштырган. Ам кадарчыларның хайгааралында 650 хой бар. Кажаа делгем. Малга дыка таарымчалыг. Мында аптека база бар. Чаш хураганнар эмнээринге черле эки. Боданда сиген, саван, дус бар.

Хүн ажар чоокшулай бергенде хой өлекте кирип келди. Дузалакчы кадарчы Хунакаа Дайынчы ийчеектен бора хураганны ушпуп аккелгеш, ону дугаарлааш, Делгермаа Шыыраповнага хүлээдип берди. Сакманщик аныяктар Николай биле Чечек хураганнарны ылып, иелеринге эмзирип киирипти...

М. ТИРЧИН.

ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР

Тес-Хем районнуң ажылчы чоннар депутаттарының Самагалдай кодээ Совединиң ээлчеглиг сессиязынга күүсеткомунуң 1975 чылда кылган ажылын болгаш 1976 чылда Советтиң планын, бюджедин чугаалажып көрген. Сессияга илеткел кылган күүском даргазы эш. Комбуй-оол болгаш санал берген депутаттар, активистер кодээ Советтиң күүскому эрткен чылын элээн ажылдарны чорудуп, ажыл-агыйларның кол-кол көргүзүглеринге, Советтиң организастыг-массалыг ажылынга чамдык эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээннер.

Сессияга санал берген депутаттар кол кичээнгейни кодээ Советтиң болгаш ажылчы чоннарны хандырып турар организацияларның, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, хой-нииити организацияларының ажылында четпестерже болгаш оларны чайладырының аргаларынче угландырганнар.

Депутат эш Күнгаа болгаш өскелер-даа Культура бажыңының ажылында четпестерни, ылангыя кино көргүзүп турар үелерде көрүм-чурумнуң кошкаан шугумчулдазын. Кедээ сеанстарже уруглар, школачылар хамаан чокка кирип турар.

Суурнуң садыг четкилериниң ажылында улуг четпестерниң барын депутаттар Маа-Хөө Ондар, Моңгуш Эник-оол олар чидиг-биле шүгүмчүлээн. Районнуң фовунуң магазиннеринде аъш-чем продуктулары үзүктелип турар, магазиннерде хөй-ле чүве дорга айыаа. Үлегер барааннарының ассортиментизи база ээзэш. Ынчангаш чурттакчы чон депутаттарга негелде-хомудалдарны киирип турар. Садыгжыларның талазындан магазиннерни ажыдар, хаар шаактарны барымдаалавас таварылгалар бар. Магазиннерниң столоваяның санитарлыг байдалы четпес. Мында ажылдап турарларның халаттары бедии хирлиг болур. Үстүнде четпестерни чайладыр дээш, кодээ Советтиң күүскому район баштаар чери-биле кады шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула.

Кодээ Советтиң күүскому улусчу дружина, эш-хуугунуң суду, депутаттар бөлүктери болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле кошка харылзаалыг ажылдап турарындан суурда нииитиниң көрүм-чурумун үрээр чорукташ арагалаашкын ам-даа бар болуп турар. Ол бүгү ажылчы чоннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга шаптыктап турарын санал бергеннер демдеглээш, бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын, оон түңнелдиин бедилерни күүскомга негээннер.

Сессия чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Ч. СУНДУЙ.

«Шынга» хары

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Алдыы-Шынаа суурда кодээ клуб доктаамал ажылдавас, магазин хагдынчак, эмнелге пунктузунуң ажылы база таарымча чок деп, бо чылдың январь 4-те солунга парлаан. Ол ышкаш суурнуң чурттакчыларын Шагаан-Арыг АТБ-зиниң транспорт-биле хандырбайн келгенинден эрги, чаа Шагаан-Арыглар аразынга чон чадаг аргыжып, үе-шагын чидирип турарын бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Д. Кууларның бисте дыңнатканы:

«Улуг-Хая» совхозтуң бо салбырынга хамаарыштыр автор четпестерни шын илереткен. Суурда медицина пунктузу ажылдап, автобус чоруп эгелээн. Кодээ клубтуң ажылын экижидер хемчеглерни ап турар. Суурнуң магазини январь 9-тан эгелеп ажыткан, телефон харылзаазын база экижиткен.